

RIKU KESKI-RAUSKA

**KEKKOSTA JA
KOMMUNISMIA
VASTAAN**

Georg C. Ehrnroothin poliittinen
toiminta vuosina 1945–1982

Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

KEKKOSTA JA KOMMUNISMIA VASTAAN

Georg C. Ehrnroothin poliittinen toiminta vuosina 1945–1982

Riku Keski-Rauska

Esitetään Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi auditoriumissa XII lauantaina 7. kesäkuuta 2014 klo 12.

Helsinki 2014

© Riku Keski-Rauska

Etukannen kuva: Petri Kaipainen, Uuden Suomen / Iltalehden kuva-arkisto.

ISBN 978-952-10-9918-2 (nid.)

Kustantaja: Helsingin yliopisto

Unigrafia

Helsinki 2014

Kiitokset

Tämän väitöstutkimuksen juuret ovat vuoden 2001 syyskuussa, jolloin aloitin yliopisto-opinnot Helsingin yliopistossa. Eräänä fuksivuoden iltana keskustelimme opiskelukave-reideni kanssa suometumisesta ja Kekkosen aikakaudesta. Tuon keskustelun yhteydessä opiskelijakaverini Niclas Brulfer kysyi minulta, olisinko halukas tulemaan hänen kanssaan tapaamaan Georg C. Ehrnroothia, jolla olisi varmasti paljon kerrottavaa Kekkosen aikakauden asioista. Lopullinen sysäys Kekkosen kauden toisinajattelijatematiikan pa-riin tapahtui professori Timo Vihavaisen myötävaikutuksella. Kansakunta rähmällään -teoksen innoittamana tiedustelin, olisiko hänellä ehdottaa jotain suomettumiseen liitty-vää aihetta tulevaa pro gradu -tutkielmaani varten. Hän ehdotti, että ottaisin tarkastelun kohteeksi jonkun suomalaisen ”toisinajattelijan”, sillä heitä ei ollut juurikaan vielä 2000-luvun alussa tutkittu. Nyt haluankin kiittää sekä Niclas Brulferia että professori Timo Vihavaista siitä, että ylipäänsä päädyin aihepiiriin, joka vei mukanaan. Kolmen-toista vuoden pituinen matka Georg C. Ehrnrooth -tutkimuksen parissa on ollut antoisa.

Helsingin yliopiston opettajista tahdon erityisesti kiittää väitöstutkimusta ohjannutta professori Markku Kuismaa, joka on sekä rohkaissut tutkimuksen tekijää että kommentoinut useaan otteeseen väitöskirjan käsikirjoitusta. Erityisen hyödyllisiksi muodostuivat kahdenkeskiset keskustelut. Näiden keskustelujen jälkeen nuorella tutkijalla oli intoa jatkaa aiheen parissa. Yhtälailla kiitollinen olen tutkimukseni toiselle ohjaajalle profes-sori Juha Siltalalle. Hänen rohkaisemanaan uskaltauduin lähestymään Ehrnroothia myös psykologisesta näkökulmasta käsin. Yksilöpsykologian hyödyntämisessä sain erittäin arvokasta apua myös psykologi Vesa Hulkkoselta, jonka kanssa kävin vuosien varrella monia pitkiä ja uusia näkökulmia synnyttäneitä keskusteluja.

Kuisman ja Siltalan johtamiin tutkijaseminaareihin osallistuneiden jatko-opiskelijoiden lisäksi haluan kiittää myös kaikkia muita, jotka ovat vuosien varrella kommentoineet väitöskirjani käsikirjoitusta. Työni esitarkastajat dosentit Heikki Roiko-Jokela ja Vesa Vares tekivät huolellista työtä ja esittivät tärkeitä huomautuksia, joista oli paljon apua käsikirjoitusta viimeistellessäni. Haluan myös kiittää professori Jouko Talosta, professo-ri Martti Häikiötä sekä tohtori Petri Nummivuorea. Ilman heiltä saamaani arvokasta pa-lautetta tutkimus olisi jäänyt monessa suhteessa puutteellisemmaksi. Erityisen kiitollinen olen Tuure Junnilaa tutkineen Nummivuoren antamasta avusta. Pitkillä puhelinkes-kusteluillamme oli äärettömän suuri merkitys. Haluan myös kiittää väitöskirjani kielen-huoltajaa FM Sirpa Ovaskaista sekä englanninkielisen tiivistelmän laatimisessa autta-nutta serkkuaani Marjo Halkolaa.

Erityisen kiitoksen haluan osoittaa myös niille kaikille arkistoille, joissa olen viettänyt pitkiä aikoja tutkimusta tehdessäni. Kansallisarkiston tutkijapalvelun lisäksi haluan kiit-tää Svenska centralarkivetin Lena Karhua ja Helena Kajanderia, Urho Kekkosen arkis-ton Pekka Lähteenkorvaa sekä Svenska litteratursällskapetin Mikael Korhosta, Patrik Aaltosta ja Maria Miinalaista, jotka vaivojaan säästelemättä auttoivat tutkimuksen teki-

jää monin tavoin. Yhtälailla nopeaa ja asiantuntevaa palvelua sain Kansan Arkiston Pirjo Kaihovaalta, Keskustan ja maaseudun arkiston Tuomo Sohlmanilta ja Arto Alajoutsijärveltä sekä Työväen Arkiston henkilökunnalta. Muistitietotutkimukseen liittyvissä kysymyksissä sain arvokasta apua Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston johtajalta, Ulla-Maija Peltoselta. Elämäkertatutkimuksen näkökulmasta yksityiset keskusarkistot tekevät arvokasta työtä. Ilman tätä suhteellisen pienillä henkilöstövoimilla ja taloudellisilla resursseilla tehtävää työtä myös tämä tutkimus olisi jäänyt köykäisemmäksi. Toivon, että yksityisten keskusarkistojen tekemälle työlle annetaan tulevaisuudessaakin sille kuuluva arvo.

Kiitollisena haluan mainita myös työnantajani Porvarillisen Työn Arkiston säätiön. Sen lisäksi, että arkiston johtaja Hannele Toropainen uskaltautui aikoinaan palkkaamaan tällaisen takametsien miehen, olen hänen myötävaikutuksellaan voinut järjestää työasioita tutkimuksen tarpeita silmälläpitäen. Yhtälailla kiitollinen olen arkiston säätiön hallituksen jäsenille Jukka Koivistolle, Martti Häikiölle, Jarmo Pekkälle, Seikko Eskolalle ja edesmenneelle Hannu Salokorvelle. Ilman heidän myötämielisyyttään ja tukeaan tutkimuksen tekeminen olisi ollut paljon vaikeampaa. Väitöskirjatyötäni ovat taloudellisesti tukeneet Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö, Suomi–Amerikka-yhdistysten liitto ja Svenska folkskolan vänner. Näiden tahojen antama taloudellinen tuki mahdollisti sekä opinto-vapaiden pitämisen että Yhdysvaltoihin suuntautuneen arkistomatkan.

Ajasta ikuisuuteen siirtyneelle Georg C. Ehrnroothille olen ikuisesti kiitollinen siitä, että hän osoitti suopeuttaan tutkijaa kohtaa. Lukuisat haastatteluhetket muun muassa Ehrnroothin Pietarinkadun toimistossa sekä perinteiksi muodostuneet joululounaat ovat jääneet mieleeni mielenkiintoisina tapaamisina. Georg C. Ehrnroothin myönteisestä suhtautumisesta tutkimusta kohtaan kertoo se, että hän huolehti elinaikanaan siitä, että allekirjoittaneella olisi kaikki asiakirja- ym. aineistot käytettävissä myös hänen poismenonsa jälkeen. Näiden järjestelyjen ansiosta aineistot olivat ilman ennakkoseulontaa tutkijan käytettävissä. Georg C. Ehrnroothin ohella suuri kiitos näistä erityisjärjestelyistä kuuluu Mikael Swanljungille, Dan Hohenthalille ja Aval Oy:n Märten Aspelinille.

Vaimoani haluan kiittää siitä, että hän on jaksanut kulkea rinnallani, vaikka välillä tutkimuksen tekeminen onkin vienyt minut muihin maailmoihin. Hän on myös auttanut tekstin viimeistelyssä. Tutkimuksen ulkopuolisesta elämästä ovat pitäneet huolen isänpäivänä 2010 syntyneet kaksospojat Toivo ja Niilo. Oli kohtalon ivaa, että pojat syntyivät vain kaksi päivää Georg C. Ehrnroothin hautajaisten jälkeen. Isääni, äitiäni ja veljeäni kiitän kaikesta kannustuksesta ja tuesta. Teidän ja muiden läheisten apu lastenhoidossa on ollut tärkeää tämän väitöskirjan loppuun saattamisessa.

Omistan työni vuoden 2010 maaliskuussa edesmenneelle paapalleni Hannes Keski-Rauskalle, jonka usko väitöskirjani valmistumiseen ei koskaan sammunut.

Päntäneellä ”pitkässätuvassa” pääsiäissunnuntaina 20.4.2014

Riku Keski-Rauska

English abstract

Georg C. Ehrnrooth (1926-2010), Lawyer & Licentiate in Law, was one of the most well-known right-wing opposition politicians during the Presidency of Urho Kekkonen. His career in national politics started in the Swedish People's Party, where he became well known as an opponent of Urho Kekkonen and Communism. He was also known as a defendant of parliamentarianism and an advocate for the Nordic rule of law. As a long-time member of the Helsinki City Council, Ehrnrooth was known for his special interest in the social problems of the elderly.

This thesis, a partial biography written using the traditional historical research method, examines the political involvement of Ehrnrooth during 1945–1982. The core issues researched in this study are Ehrnrooth's involvement in national politics as well as the development of his profile as a political opponent of Kekkonen and Communism.

The development of Ehrnrooth's image and political career can begin to be uncovered by looking into his family, childhood, early years and education. The study pays special attention to the causes of Ehrnrooth's political awakening and the formation of his political inclination. In addition to societal factors, research is conducted on other determining reasons for his political involvement such as psychological factors, family background and the environment he was brought up in. The activity leading up to Ehrnrooth's political marginalization is studied by examining political harmony during the era as well as Cold War culture.

The central questions of my thesis are: What factors caused the development of Ehrnrooth's persona and political thinking? From where did his opposition to Kekkonen and Communism originate? Why did he continue on his political line, even though it caused his political marginalization? The most significant sources of data for the thesis are the Georg C. Ehrnrooth archives at the National Library, documents obtained directly from Georg C. Ehrnrooth and personal interviews and documents kept in several political party archives.

In my thesis, I argue that the foundation of Georg C. Ehrnrooth's inclination to the opposition of Communism and Kekkonen lies within his family roots, his future political inheritance and the societal events that took place between 1939–1946 in both Finnish society and his family life. The tradition of Christian-patriotism and the rule of law stems from his family, and ultimately leads to the development of his political thinking in combination with the resolutions that took place after World War II. In terms of his opposition to Kekkonen and Communism, the most significant event that took place was the war crime trials.

In terms of the evolution of his political career, it was Ehrnrooth's uncompromising character, criticism of Finland's official foreign policy and his steadfast belief in his own political disposition that led to his political marginalization - in reality this meant the weakening of possibilities for cooperation and falling outside the nucleus of the

government. In addition to these other factors, Ehrnrooth's political marginalization was also impacted by his western contacts and his settlement on the side of the United States in the confrontations of the Cold War.

Tiivistelmä

Asianajaja, lakitieteenlisensiaatti Georg C. Ehrnrooth (1926–2010) oli yksi tunnetuimmista oikeisto-oppositiopoliitikoista Urho Kekkosen presidenttikausien aikana. Valtakunnanpolitiikassa Ruotsalaisessa Kansanpuolueessa poliittisen uransa aloittanut Ehrnrooth tuli tunnetuksi etenkin Urho Kekkosen ja kommunismin vastustajana mutta myös parlamentarismien ja Pohjoismaisen oikeusvaltion puolestapuhujana. Helsingin kaupunginvaltuuston pitkäaikaisena jäsenenä Ehrnrooth tunnettiin erityisesti vanhusten sosiaalisista ongelmista kiinnostuneena poliitikkona.

Kekkosta ja kommunismia vastaan -väitöstutkimus on osaelämäkerta, jossa perinteisen historian tutkimuksen keinoin tarkastellaan Ehrnroothin poliittista toimintaa vuosina 1945–1982. Tutkimuksen keskiössä ovat erityisesti Ehrnroothin toiminta valtakunnanpolitiikassa sekä profiloituminen Kekkos- ja kommunisminvastaisena poliitikkona.

Ehrnroothin henkilökuvan rakentaminen ja poliittisen toiminnan taustatekijöiden selvittäminen lähtee liikkeelle Ehrnroothin sukutaustan, lapsuus- ja nuoruusvuosien sekä opiskeluaikojen tarkastelusta. Erityistä huomiota tutkimuksessa on kiinnitetty Ehrnroothin poliittiseen heräämiseen ja poliittisen linjan muotoutumiseen vaikuttaneisiin tekijöihin. Yhteiskunnallisten tekijöiden ohella tutkimuskohteen poliittisen aktivoitumisen taustatekijöitä on tarkasteltu niin psykologisten tekijöiden, sukutaustan kuin kasvuympäristönkin kautta. Ehrnroothin poliittiseen marginalisoitumiseen johtaneen toiminnan takia tutkimuskohdetta tarkastellaan myös poliittisen yhdenmukaistumisen sekä kylmän sodan aikaisen poliittisen kulttuurin kautta.

Tutkimukseni keskeisimmät tutkimuskysymykset ovat: millaisista tekijöistä Ehrnroothin persoona ja poliittinen ajattelu rakentuivat? Mistä Ehrnroothin Kekkos- ja kommunisminvastaisuus kumpusivat? Mikä sai Ehrnroothin jatkamaan poliittisella linjallaan, vaikka se johtikin poliittiseen marginalisoitumiseen? Tutkimuksen tärkeimpiä lähdeaineistoja ovat Kansallisarkistossa säilytettävä Georg C. Ehrnroothin arkisto, Georg C. Ehrnroothilta henkilökohtaisesti saadut asiakirjat, henkilöhaastattelut ja eri puoluearkistoissa säilytettävät asiakirjat.

Väitöskirjassani osoitan, että Georg C. Ehrnroothin taipumattoman Kekkos- ja kommunisminvastaisen poliittisen linjan taustalla olivat ennen kaikkea Ehrnroothin sukutaustasta tuleva poliittinen perintö ja vuosien 1939–1946 yhteiskunnalliset tapahtumat niin suomalaisessa yhteiskunnassa kuin Ehrnroothien perhe-elämässäkin. Sukutaustasta tuleva kristillis-isänmaallinen ja perustuslaillinen traditio muodostivat arvoperustan, jonka varaan Georg C. Ehrnroothin poliittinen ajattelu rakentui toisen maailmansodan jälkiselvittelyjen yhteydessä. Kekkos- ja kommunisminvastaisuuden kannalta ratkaisevin tapahtuma oli sotasyllisyysoikeudenkäynti.

Poliittisen urakehityksen kannalta Ehrnroothin taipumaton luonne, Suomen virallisen ulkopoliittisen linjan kritisoiminen ja oman poliittisen linjan kompromissiton noudatta-

minen johtivatkin poliittiseen marginalisoitumiseen; käytännössä tämä tarkoitti yhteistyömahdollisuuksien heikentymistä ja joutumista vallan ytimen ulkopuolelle. Poliittisen taipumattomuuden ja Urho Kekkosen vastaisen toiminnan ohella poliittiseen marginalisoitumiseen vaikuttivat Ehrnroothin tiiviit länsikontaktit ja asettuminen kylmän sodan vastakkainasettelussa Yhdysvaltojen puolelle.

Sisällys

JOHDANTO.....	13
Georg C. Ehrnrooth elämäkertatutkimuksen kohteena	13
Aikaisempi tutkimus	17
Lähteet.....	20
 NUORUUSVUODET JA POLIITTINEN HERÄÄMINEN 1926–1948	24
Georg C. Ehrnroothin perhetausta ja nuoruusvuodet.....	24
Verenperintö	24
Sotavuodet muuttaavat kaiken	30
Sosiaalisen omantunnon voimistuminen Seestan kesien myötä	38
Poliittinen herääminen sotasyllisyysoikeudenkäynnin varjossa	44
”Sotasyllisten” puolustaja	44
Sukutradition merkitys	49
Eugen Schaumanin jalanjäljissä?	53
 NUOROIKEISTOSTA EDUSKUNTAAN 1948–1958	57
Svensk Ungdoms Höger opettaa politiikanteon alkeet.....	57
Oikeistoryhmittymä perustetaan	57
Marsalkan testamentti	61
Yhteisessä rintamassa kommunismia vastaan	63
Amerikan opintomatka kommunistivainojen varjossa.....	68
Länsiyhteyksien solmiminen alkaa	68
Opintomatkan keskiössä kommunismin vastainen taistelu	71
Ehrnroothin suhtautuminen mccarthyismiin	75
Amerikan tuliaisina poliittiset urasuunnitelmat.....	78
Uhkana ”asfalttiagraari” Kekkonen.....	80
Jarrumies, joka ei hallitse vipuaan, on pysäytettävä.....	80
Kekkos-vastaisen propagandan pääarkkitehtina	85
Tie eduskuntaan käy apinatalon kautta	88
Vuosien 1956–1958 poliittinen läpimurto	88

PORVARILLISEN RINTAMAN OSANA 1958–1968	98
Ehrnrooth Fagerholmin yöpakkashallituksen puolustajana.....	98
Ehrnroothille kelpaa vain porvarillinen vaihtoehto	98
Hallituksen kaatumisen pääsyllisenä Kekkonen	103
Parlamentarismin, perustuslaillisuuden ja vanhusten puolestapuhujana	109
Länsiorientoitumisen vahvistuminen vuosina 1959–1960.....	112
Varsovan-matkan tuliasiana uudet ystävyysiteet USA:han	112
Foreign Leader -stipendiaattina USA:ssa	113
Ehrnrooth vs. Pentti Sorvali.....	116
Olavi Hongan puolesta Kekosta ja kommunismia vastaan	119
Kekkos-vastaisten voimien ryhmittäminen	119
Honka-toimistossa Kekkonen mustamaalajana.....	122
K-linjan pelottelukampanjan kohteena.....	128
Nootilla varmistetaan Kekkonen valinta.....	134
Amerikkalaiset ystävyysuhteet poliittisena henkireikänä	138
Antikommunistiseen yhteistyöhön noottikriisin varjossa.....	140
Westerholm kysyy Kekkoselta neuvoja.....	140
Ehrnrooth hallituspoliittisena torpedona	143
Hallitusratkaisu rikkoo Honka-liiton perustat	146
Kekkos-kriittisyyden muuttuminen neuvostovastaisuudeksi	148
Billingtonin raportin taustafiguurina.....	152
Amerikan-matka Kuuban ohjuskriisin varjossa	154
Palme ja Ehrnrooth tapaavat Tukholmassa	157
Eduskuntavaalit 1966 ja kansanrintamapolitiikan kauhut	160
Ilmoittautuminen yhdenmukaistuvan eliitin vastavoimaksi	160
Presidenttivaltaisuuden kritiikki todistaa Ehrnroothin äärioikeistolaisuuden.....	165
”Maa tarvitsee presidentin” – vuoden 1968 presidentinvaalit	167
Ken ois päämieheksi sopivin?.....	167
Suomalaisen elämänmuodon puolustajana.....	171
”Minä täällä määrään, kuka on neuvostovastainen”	173
Ehrnroothin menestys vaikeuttaa puoluesopua	177

POLIITTISEN MARGINALISOITUMISEN AIKA 1968–1973.....	179
RKP:n perheriidat ja Pohjoismaisen Perustan synty	179
Helsingin piirin salahanke.....	179
Ehrnroothilainen sosiaalifasismi on kitkettävä RKP:sta	180
Pohjoismaisen Perustan perustaminen	183
Ehrnroothin ”radikalisoitumisen” monet taustat	186
Ulkopoliittisia solmuja Taiwanista Hiittisiin.....	189
World Anti-Communist Leaguen vieraana	189
Koivisto kutsuu Ehrnroothin ja Junnilan kalaan	191
Eduskuntavaalit 1970 ja fasismin vaara.....	193
Ehrnrooth häivyttää puoluetustansa	193
Taantumuksellisuuden ruumiillistuma.....	198
Ehrnrooth ilmoittautuu oppositioon.....	204
Pessimismiin syitä niin Suomesta kuin ulkomailtakin	206
Vuoden 1970 shokkivaalit ja ”oikeistovaara”	206
Kansanrintama jatkaa.....	210
Ehrnrooth vaatii RKP:ta hylkäämään kansanrintaman	213
Selviytyykö Suomi K-linjalla?	215
UKK-ratkaisu – surullisen vuoden ikävä päätös	218
Tiedonvälityksen vinosuuntaukset ja Express-lehden synty	221
Pravda paaluttaa lehdistökeskustelun rajat.....	221
Express-lehden synty.....	227
Express-lehti ja poliittiset urasuunnitelmat eivät sovi yhteen	230
Ehrnrooth puolueettomuuspolitiikan vahtikoirana	232
Ehrnroothia kosiskellaan kokoomukseen	234
Talouspoliittinen välikysymys repii RKP:ta.....	234
Ilaskiven tarjous	237
Kokoomuksen ja Ehrnroothin heikkenevät suhteet.....	241
Vuoden 1971 Porvoon puoluepäivistä tammivaaleihin	246
Pohjoismainen Perusta ajautuu nurkkaan	246
Tammivaaleissa poliittisen eloonjäämiskamppailun makua.....	248
JEV-akselin jäsenenä	254
Päivän Sanomat äärioikeistolaisen salaliiton jäljillä.....	257

”Suomen äärioikeisto hakee ohjeensa Washingtonista”	257
Poliisitutkimukset ja tapauksen käsittely raastuvanoikeudessa	259
Jäljet johtavat Tehtaankadulle	263
Jälkipyykki.....	270
Urhon neljäs tuleminen.....	274
Puolueiden asemiinajo	274
Poikkeuslaki ratkaisee ongelman	279
”Häpeän hetki Suomen eduskunnan historiassa”	283
”Se vedettiin niin kuin hänen sielunsa läpi”	286
Messuhallin kansalaisjuhlasta poliittisen uran kohokohta	297
POLIITTISESSA MARGINAALISSA 1973–1982.....	305
Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen synty.....	305
Mustan kanan musta muna	305
Epäilevä Ehrnrooth.....	309
Perustuslaillinen Isänmaallinen Kansanliike?.....	317
Ehrnroothin ja RKP:n lopullinen välirikko.....	318
Ehrnrooth savustetaan pois RKP:sta	318
Yksin ja hyljeksitty, muttei hylätty	321
Ehrnrooth varautuu pahimpaan.....	323
Vastarintapolitiikan esitaistelijaksi.....	325
RKP:n ja Pohjoismaisen Perustan viimeiset väännöt	328
Perustuslailliseen puolueeseen Kustaankartanon kautta	343
Gestrin ja Ehrnrooth – kuin kissa ja koira.....	347
Pienen puolueen suureksi johtajaksi	351
Perustuslaillisen puolueen henkisestä isästä puolueen puheenjohtajaksi	351
SPK:n puoluekokous natsismin ja äärioikeistolaisuuden haamun varjossa	355
Suomalaisen politiikan ”Archie Buncker”	361
Tinkimätön täydellisyyden tavoittelija	363
Ehrnrooth opposition oppositiossa	369
Kyynä kokoomuksen povella	369
Äärioikeisto-imagolla on hintansa.....	373
Holkeri murskaa vaaliliittounelmat	376

Karl Rove ja riitautuminen Carl Bildtin kanssa	390
”Perustuslailliset ovat kansallissosialisteja”	391
”URKIN JÄLKEEN TULKOON AHTI”	396
Ehrnrooth manaa Virkkus-henkeä esiin	396
”Äärioikeiston toimet” tähtäävät poikkeuslain torjumiseen	399
Perustuslailliset tarjoavat vastaehdokkaan.....	403
”Jatketaan taistelua mutta ei sentään loputtomiin”	408
Yksinäinen seriffi	413
Vuoden 1979 kohtalon vaalit	415
”Nyt sinä kuule haukut Mannerheimiä, kun sinä minua sätit”	415
Parlamentarismien ja tasapuolisen puolueettomuuspolitiikan puolestapuhuja	420
Syntipukki	422
Hiipivä sosialismi uhkaa.....	424
”NYT ON JÄTKÄ NIIN ETTÄ TÄMÄ ISÄNMAAN LIKAAMINEN LOPPUU”	427
Suomi-kuvan suoristaja karhun naapurista.....	427
Reaganin tukijoiden vieraana.....	429
”Hän oli tällainen voimakas persoona ja piti oman linjansa”	432
Kekkosen valtakauden päättyminen.....	434
Mauno Koiviston tukija	434
Sokea vihako Koiviston tukemisen taustalla?	436
”Herra varjele minua tällaisista ystäväistä!”	439
Tehtävä suoritettu.....	442
ELÄMÄNTYYLINÄ ”TÄRKEÄMPÄÄ OLLA OIKEASSA KUIN VALLASSA”	445
LÄHTEET	454
LIITTEET	468

JOHDANTO

Georg C. Ehrnrooth elämäkertatutkimuksen kohteena

Georg Carl Casimir Ehrnroothia (1926–2010) voidaan luonnehtia yhdeksi Urho Kekkosen presidenttikausien näkyvimmistä oikeisto-oppositiopoliitikoista. Suomalaiset oppivat tuntemaan hänet jyrkästä Kekkos- ja kommunisminvastaisesta linjasta. Oman poliittisen toimintansa ohella Ehrnrooth tunnettiin kuuluisan ja arvovaltaisen suvun edustajana. Hänen lähisukuunsa kuuluivat mm. marsalkka Carl Gustaf Emil Mannerheim (1867–1951), kenraali ja ministerivaltiosihteeri Casimir Ehrnrooth (1833–1913), Pohjoismaiden Yhdyspankin pääjohtaja Göran Ehrnrooth (1905–1996) ja Kymi Oy:n hallituksen puheenjohtaja Carl Johan Ehrnrooth (1898–1967). Jyrkän vastarinta-asenteiden ohella Ehrnrooth tuli kunnallispoliittikkona tunnetuksi yksinäisten vanhusten puolesta-puhujana ja sosiaalisten etujen puolustajana. Ehrnroothin tunnettavuutta lisäsi myös hänen amerikkalaiset kampanjointimenetelmänsä, joiden avulla hän nousi vuosien 1956 ja 1958 aikana sekä Helsingin kaupunginvaltuustoon että eduskuntaan vieläpä ennätysellisen suurilla äänimäärillä.¹

Poliittisen uransa alkuosan (1946–1973) Ehrnrooth toimi Ruotsalaisessa Kansanpuolueessa, jossa hän edusti puolueen oikeistoryhmittymää. Urho Kekkosen uudelleenvalinta poikkeuslailla vuonna 1973 johti kuitenkin välirikoon, jonka seurauksena Ehrnrooth siirtyi samana vuonna perustettuun Suomen Perustuslailliseen Kansanpuolueeseen toimien sittemmin sekä puolueen kansanedustajana 1973–1979 ja 1983–1987 että puheenjohtajana 1974–1992. Poliittiselta peruslinjaltaan Georg C. Ehrnroothia voidaan luonnehtia perustuslailliseksi konservatiiviksi, jolla oli myös vahva sosiaalinen omatunto. Kylmän sodan vuosina Ehrnroothin vahva kommunisminvastainen linja yhdistettynä vanhusten sosiaalipoliittisia etuja puolustavaan linjaan teki hänestä poikkeuksellisen poliitikon. Ehrnroothin omien sanojen mukaan hänen poliittisen uransa alkuvaiheissa laitoshoidossa olevat vanhukset kiinnostivat hänen itsensä ohella vain poliittiseen vasemmistoon lukeutuneita poliitikkoja.

Miksi sitten tämän väitöstutkimuksen kohteeksi on valittu juuri Georg C. Ehrnrooth eikä jotakuta toista Kekkosen valtakauden aikaista poliitikkoa, jolla oli jopa menestyssekkäämpi ura? Syynä valintaan on ollut pyrkimys tuoda yksi uusi näkökulma lisää Kekkosen valtakauteen lähestymällä sitä yhden tunnetuimman Kekkos-kriittisen politiikon kautta. Tutkimuksen lähtökohtana onkin ollut ajatus siitä, että kokonaisvaltaisen kuvan saaminen Kekkosen valtakaudesta edellyttää sekä poliittisen vallan keskiössä että marginaalissa olleiden henkilöiden, liikkeiden ja aatteiden tutkimista. Kylmän sodan leimaaman Kekkosen presidenttiajan entistä syvällisemmän ymmärtämisen näkö-

¹ Kekkos-kriitikko Georg C. Ehrnrooth on kuollut. Suomen Kuvalehti. (viitattu 21.7.2013) Saatavissa: <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/kekkos-kriitikko-georg-c-ehrnrooth-on-kuollut>; Georg C. Ehrnroothin muistokirjoitus. HS. (Viitattu 21.7.2013) Saatavissa: <http://www.hs.fi/muistot/Georg+C+Ehrnrooth/a1364358425940>

kulmasta on vähintään yhtä tärkeää selvittää syyt jonkun henkilön poliittiseen valta-asemaan – esimerkiksi pääsy ministeriksi – kuin ymmärtää jonkun toisen henkilön marginalisoitumisen taustat. Vieläkin tärkeämmäksi asian selvittäminen muodostuu tapauksissa, joissa valtopoliittiseen paitsioon jääneellä henkilöllä on – ainakin lähtökohdiltaan – kaikki mahdollisuudet päästä ministeriksi ja siten ns. poliittisten raskassarjalaisten joukkoon. Sukutaustan, koulutuksen ja taloudellisten resurssien näkökulmasta katsottuna Ehrnroothillahan voidaan nähdä olleen jopa poikkeuksellisen hyvät lähtökohdat rakentaa poliittinen ura.²

Kekkos- ja neuvostovastaiseksi poliitikoksi yleisesti luonnehditun Georg C. Ehrnroothin poliittisen toiminnan ottaminen tutkimuksen keskiöön tarjoaa jo pelkästään hänen pitkän poliittisen uransa kautta yhden uuden näkökulman tarkastella sekä Suomen lähihistorian tapahtumia että Kekkosen valta-asemaa ja vallankäyttöä. Poliittisena elämäkertatutkimuksena tutkimus ei ole vain Ehrnroothin henkilön ja toiminnan tutkimista, vaan tutkimuskohteen asettamista laajempaan yhteiskunnalliseen yhteyteen sekä aikakauden tapahtumiin ja ilmiöihin. Vain tämän kautta voidaan tarkastella Ehrnroothin poliittisen toiminnan laajempaa merkittävyyttä sekä Suomen että kansainvälisen politiikan suhteen.

Ehrnroothin pitkän poliittisen uran – sekä kansanedustajana (1958–1979 ja 1983–1987) että helsinkiläisenä kaupunginvaltuutettuna (1957–1996) – vuoksi väitöskirjatutkimusta on rajattu sekä ajallisesti että temaattisesti. Tässä tutkimuksessa keskitytään ainoastaan Ehrnroothin valtakunnanpoliittiseen toimintaan ja etenkin hänen Kekkos- ja kommunisminvastaiseen toimintaansa. Ehrnroothin kunnallispolitiikkaan – tai kaupunginvaltuustotyöskentelyyn – liittyviä asioita käsitellään ohuesti ja vain niiltä osin kuin niillä on katsottu olevan joko selkeä yhteys valtakunnanpoliittisiin tapahtumiin tai muu Ehrnroothin henkilöä ja poliittista toimintaa valottava merkitys. Rajauksesta huolimatta Ehrnroothin poliittisen toiminnan Helsinki-keskeisyys on tutkimuksessa huomioitu. Kunnallispoliittisen toiminnan jättämistä tämän tutkimuksen ulkopuolelle ovat puoltaneet sekä työekonomiset tekijät että tutkimuksen keskittyminen Ehrnroothin Kekkos-vastaiseen toimintaan.

Georg C. Ehrnroothin tunnetuksi tuleminen erityisesti Urho Kekkosen vastustajana, mutta myös tiukkana kommunismin vastustajana on vaikuttanut tutkimusnäkökulman ohella tutkimuksen aikarajaukseen. Koska tutkimuksen pyrkimyksenä on valottaa sekä Ehrnroothin poliittista toimintaa että toiminnan taustatekijöitä, on aikarajaus Kekkosen presidenttikautta laajempi. Tärkein tekijä aikarajauksen alkukohdan ulottamiseksi vuoteen 1945 saakka liittyy tutkimuskohteen poliittiseen aktivoitumiseen toisen maailmansodan jälkiselvittelyjen myötä. Poliittisen heräämisen ohella aikarajauksen ulottaminen

² Ehrnroothin muistelmateosta arvioinut Erkki Tuomiojan mielestä Ehrnrooth ei yltänyt suomalaisten poliitikkojen raskassarjalaisiin, sillä Ehrnroothilla ei ollut kunnollista visiota ja uskottavaa vaihtoehtoa Kekkosen johtamalle politiikalle, jota ”hän sinänsä kunnioittavan johdonmukaisesti ja parlamentaarisesti vastusti.” (Viitattu 8.9.2013). Saatavissa:

<http://www.tuomioja.org/index.php?mainAction=showPage&id=218&category=3>

vuoteen 1945 saakka on luontevaa, sillä Ehrnroothin poliittinen toiminta keskittyi kylmän sodan vuosiin. Vuosien 1983–1987 ulosrajaaminen johtui niin muodoin Kekkos-vastaisuustematiikasta. Ehrnroothin valtakunnanpoliittisen toiminnan kannalta Kekkonen luopuminen presidenttiydestä ja siirtyminen Koiviston aikakauteen toimii Ehrnroothin henkilökuvan näkökulmasta luonnollisena aikarajana. Ehrnroothin viimeinen eduskuntakausi (1983–1987) ja Neuvostoliiton hajoamisen vaikutus Ehrnroothin henkilökuvan muuttumiseen muodostavat niin suuren kokonaisuuden, että ne oli jätettävä tulevaan kokonaiselämäkertaan. Aikarajauksen ulkopuolelta tarkastelun kohteena on luonnollisesti Ehrnroothin lapsuus- ja nuoruusvuodet sekä sukutausta. Näiden tekijöiden seikkaperäinen tarkastelu on tutkimuksessa keskeisellä sijalla, kun pyritään valottamaan niitä vaikuttimia ja tekijöitä, jotka mahdollisesti vaikuttivat Ehrnroothin poliittisen linjan muotoutumiseen ja poliittiseen toimintaan yleensäkin.

Tutkimuksen keskittyessä Georg C. Ehrnroothin toimintaan Kekkos-vastaisena oppositiopoliitikkona, jonka linja poikkeisi selvästi suomalaisen politiikan valtavirrasta, on mielekästä lähestyä Kekkos-vastaisuutta sekä Ehrnroothin persoonan että yhteiskunnallisten tekijöiden kautta. Tämän väitöskirjatutkimuksen tavoitteena onkin sekä yksilön että yhteiskunnan tarkastelun kautta pyrkiä vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: millaisista tekijöistä Ehrnroothin persoona ja poliittinen ajattelu rakentuivat? Millaisen prosessin kautta nämä tekijät muuttuivat poliittiseksi linjaksi ja toiminnaksi? Olenkin pyrkinyt noudattamaan John A. Garratyn teoksessa *The Nature of Biography* esiin nostamaa ohjetta, jonka mukaan biografin tulee ennen muuta tavoittaa tutkimuskohteen persoona ja luonne. Tutkimuskohteen syvimmän olemuksen tavoittelemisen lisäksi Garraty pitää tärkeänä, että biografi kertoo riittävästi myös siitä ympäristöstä, jossa tutkimuskohde on elänyt.³

Koska tutkimuksen päähuomio kiinnittyy erityisesti Ehrnroothin Kekkos-vastaisuuteen, on tutkimuksen keskiössä Kekkos-vastaisuuden taustalla olevat tekijät ja prosessit. Mistä Ehrnroothin Kekkos-vastaisuus kumpusi? Miten Kekkos-vastaisuus ilmeni? Mikä sai Ehrnroothin jatkamaan Kekkos-vastaisella linjalla, vaikka se johtikin poliittiseen marginalisoitumiseen? Yleisemmällä tasolla tämä tutkimus pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: mikä oli Georg C. Ehrnroothin rooli ja merkitys suomalaisessa valtakunnanpolitiikassa Kekkonen valtakaudella vuosina 1945–1982? Mitkä olivat Ehrnroothin poliittisen toiminnan päämäärät ja motiivit? Miten Ehrnroothin ulkomaanyhteydet vaikuttivat hänen poliittiseen linjaansa ja toimintaansa? Millaiset poliittiset toimintamahdollisuudet Ehrnroothilla oli? Millaisiin ihmisiin Ehrnroothin poliittinen linja vetosi, ja miten poliittiset vastustajat suhtautuivat Ehrnroothiin? Näiden kysymysten ohella tutkimuksessa tarkastellaan Ehrnroothin julkisuuskuvaa ja siihen vaikuttaneita tekijöitä.

Poliittisen heräämisen ja toiminnan taustatekijöiden selvittämiseksi Georg C. Ehrnroothia lähestytään tutkimuksessa myös elämäntutkimuksen ja yksilöpsykologian kaut-

³ Garraty 1958, 19–23, 177.

ta.⁴ Psykologian käyttämistä elämäkertatutkimuksen apuvälineenä voidaan perustella ennen muuta tieteenalan tarjoamien näkökulmien kautta. Kokonaisvaltaisen henkilökuvan rakentaminen edellyttää tutkimuskohteen elämänvaiheiden ja toiminnan yleistä kuvausta, tutkimuskohteen asettamista yleiseen yhteiskunnalliseen kontekstiin, mutta myös persoonaan liittyvien tekijöiden selvittämistä. Etenkin lapsuus- ja nuoruusvuosien, tutkimuskohteen avainkokemusten ja kriittisten elämänvaiheiden kannalta psykologiset teoriat ja selitysmallit tarjoavat yhden käyttökelpoisen keinon tarkastella tutkimuskohdetta.⁵

Vaikka tutkimuksen päähuomio onkin Georg C. Ehrnroothin poliittisessa toiminnassa, olen noudattanut Vesa Saarikosken näkemystä, jonka mukaan elämäkertatutkijan on ”pakko jossain määrin omaksua psykologin rooli”. Tämä lähestymistapa onkin relevantti elämäkertatutkimuksessa väistämättä kohdattavissa ongelmissa, jotka liittyvät sekä tutkimuskohteen yksilöpsykologisten motiivien selvittämiseen että rationaalisen ja irrationaalisen toiminnan väliseen suhteeseen. Psykologian käyttökelpoisuudesta huolimatta Saarikoski aiheellisesti varoittaa, että mitä syvemmälle tutkimuskohteen mieleen tunkeudutaan, sitä suuremmaksi myös virheet analyyseissä tulevat.⁶

Saarikosken ohella myös Jaakko Paavolaisen ja Timo Soikkasen varoitukset liiallisesta kiinnostuksesta luonneanalyysiin on otettu huomioon tutkimusta tehtäessä.⁷ Sen sijaan, että Ehrnroothia oltaisiin tässä tutkimuksessa pakottamassa teoreettisten selitysmallien sisään, tulee teorioiden käyttö nähdä pikemminkin tutkimuksen apuvälineenä.⁸ Aputieteiden käyttöön liittyvistä ongelmista tietoisena pidän tärkeänä huomioda myös sen, mitä Tony Dunderfelt on sanonut ihmisen elämänsä hahmottamisesta yleensä: ”Se on niin suuri, niin laaja ja syvä asia, että sitä täytyy lähestyä monelta taholta.”⁹ Yhtä lailla Kari E. Turunen on todennut elämänsä teorioihin liittyen, että vaikka ihmisen sielullis-henkistä kehitystä näyttävät ohjaavan tietyt lainalaisuudet, on tärkeää muistaa, että yksilöiden elämänsä kulut ovat yksilöllisiä. Turusen mukaan teorioiden suurin hyöty onkin niiden kyvyssä tarjota jonkinlainen taustateoria yksilössä tapahtuville muutoksille eri elämänvaiheissa. Teorioita ei siis pidä nähdä kaiken selittävinä totuuksina, vaan teorioiden ohella tulee tarkasteltava yksilö ”tuntea” yksilöllisine piirteineen.¹⁰ Siinä missä elämänsä tutkimus joutuu nojautumaan psykologiaan, sosiologiaan, kasvatustieteen ja antropologiaan, voidaan elämäkertatutkimus yksilön sisäiseen maailmaan pureu-

⁴ Dunderfelt 1997; Turunen 1996; Gruen 1988; Fromm 1971; Fromm 1976.

⁵ Mattsson 2012, 6; Virtanen 2001, 356–366; Siltala 1999, 21–28; Turunen 1996, 27 ja 34; Mannheim 1952, 298, Mm. Anne Mattsson on Seela Sella -tutkimuksessaan perustellut psykososiaalisten teorioiden käyttöä vetoamalla niiden käyttökelpoisuuteen yksilön persoonan muokkautumisen selittäjinä. Persoonan kehittymisen kannalta erityisen merkittävänä elämänvaiheena pidetään etenkin lapsuutta. Kari E. Turusen, mukaan etenkin lapsuuden kasvu-ympäristöllä on suuri merkitys. Samalla, kun lapsi altistuu kasvu-ympäristön vaikutteille, hän väistämättä omaksuu jotain tästä ympäristöstä ja siten myöhemmin edustaa ”jollain tavoin” maailmaa, jossa kasvoi.

⁶ Saarikoski 1997, 199, 204–205.

⁷ Paavolainen 1983, 95.

⁸ Soikkanen 1983, 87.

⁹ Dunderfelt 1997, 11.

¹⁰ Turunen 1996, 10–17.

tuvana nähdä yhtä lailla monitieteellistä lähestymistapaa vaativana historiankirjoituksen lajityyppinä.

Yksilö- ja elämäntieteiden ohella Ehrnroothin poliittista toimintalinjaa tarkastellaan myös ns. toisinajattelijateeman valossa, mikä on perusteltua ainakin silloin, jos Ehrnroothin taipumattomuuden katsotaan johtuvan poliittisesta yhdenmukaistumisesta tai muiden poliittisten toimijoiden vapaaehtoisesta luopumisesta poliittisista vapauksista.¹¹ Tällöin Ehrnroothin poliittinen yksinäisyys 1970–1980-luvun taitteeseen tullessa muotoutuu kysymykseen: miksi Ehrnrooth jäi poliittisesti yksi? Johtuiko yksinäisyys Ehrnroothin poliittisen linjan jyrkentymisestä vai muun poliittisen eliitin yhdenmukaistumisesta? Mikäli kyse oli yhdenmukaistumisesta, miksei poliittinen yhdenmukaistuminen vaikuttanut Georg C. Ehrnroothiin?

Kronologisesti etenevässä tutkimuksessa tutkimuksen kohdetta kuljetetaan tutkimusajankohdan poliittisten – sekä Suomen että kansainvälisten – tapahtumien mukana. Nuoruus- ja lapsuusvuosista lähtien Ehrnroothin elämänvaiheita tarkastellaan ennen muuta poliittisen ajattelun muovautumisen ja toiminnan kannalta. Kansainvälisen politiikan osalta kysymys on ennen muuta Ehrnroothin poliittisen ajattelun ja toiminnan asettamisesta kylmän sodan aikaiseen kontekstiin. Kansainvälisen näkökulman merkitystä lisäävät Ehrnroothin kiinteät yhteydet ulkomaisiin poliitikkoihin ja näiden yhteyksien vaikutukset Ehrnroothin poliittiseen linjaan ja toimintaan.

Aikaisempi tutkimus

Urho Kekkosen presidenttikauden tutkimus on viime vuosiin saakka keskittynyt pääsääntöisesti poliittisen vallan keskiössä olleisiin henkilöihin ja puolueisiin.¹² Sen sijaan Kekkosen kauden aikana Kekkosen vastaisina tunnetut ns. Kekkosen kauden toisinajattelijat ovat jääneet tutkimuksessa vähemmälle huomiolle. Tieteellisessä historiankirjoituksessa Kekkoseen kriittisimmin suhtautuneista valtakunnantason poliitikoista ainoastaan Tuure Junnilasta on tehty väitöskirjatutkimus sekä yleistajuisempi elämäkertakirja. Sen sijaan esimerkiksi Georg C. Ehrnroothin, Victor Procopén, Veikko Vennamon, Kullervo Rainion ja monien muiden 1950–1970-luvuilla tunnettujen Kekkosen vastaisen politiikkojen ottaminen tieteellisen tutkimuksen kohteeksi on jäänyt vähäiseksi. Luonnollisena selityksenä tälle on ollut heidän asemansa oppositiopoliitikkoina ja se, että he ovat jää-

¹¹ Klinge 2001, 50–51. Matti Klingen mielestä varsinaista toisinajattelijatermiä ei voida käyttää suomalaisesta kansanedustajasta, joka vastusti Kekkosta. Klingen mielestä suomalaiset toisinajattelijat olivat pikemminkin »toisin»ajattelijoina, sillä suomalaisia toisinajattelijoina ei ollut sanan neuvostoliittolaisessa merkityksessä. Toisin kuin Neuvostoliitossa heillä oli mahdollisuudet toimia politiikassa eikä heitä tapettu tai vangittu.

¹² Elämäkertatutkimusten kohdalta esimerkkeinä voidaan mainita mm. Jukka Seppisen elämäkertatutkimukset Johannes Virolaisesta ja Ahti Karjalaisesta. Puolueiden ja Kekkosen välisistä suhteista käsittelevät mm. Lasse Lehtisen väitöstudium SDP:n ja Urho Kekkosen suhteista sekä Kimmo Rentolan tutkimukset suomalaisesta kommunismista. Seppinen 1997; Seppinen 2002; Lehtinen 2002; Rentola 1997; Rentola 2005.

neet poliittisen vallan ulkokehälle. Kekkös-vastaisten voimien tutkimustilanne tuo mieleen Thomas Carlylen käsityksen maailmanhistoriasta, jonka mukaan kyse on vain suurmiesten saavutusten kuvaamisesta.¹³ Aivan kuten poliittisten joukkoliikkeidenkin tutkimuksessa, myös yksittäisten poliitikkojen kohdalla ensimmäiseksi huomio kiinnitetään vallan keskipisteeseen. Tämä selitysmalli näyttäisi toimivan niin Georg C. Ehrnroothin, Veikko Vennamoon kuin esim. Kansalliseen Kokoomukseen tai yleensäkin suomalaiseen konservatismiin.

Henkilöhistoriallisen tutkimuksen aika- ja valtariippuvuus näkyy selvästi myös Kekkös- ja neuvostovastaisiksi luonnehdittujen poliitikkojen kohdalla. Neuvostoliiton hajoamisen, realisosialismin romahduksen ja Kekkosen presidenttikausien kriittisen tarkastelun myötä alkoi myös Kekkös-vastaisten poliitikkojen uudelleenarviointi. Ainakin lehdistössä maailmanpoliittinen muutos muutti myös suhtautumista Ehrnroothin ja Junnilan kaltaisiin henkilöihin. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen entisistä politiikan antisankareista oltiin luomassa kylmän sodan ja suomettumisen aikakauden sankareita. Ehrnroothista tuli nyt mies, jonka ei tarvinnut katua menneisyyttään. Iltalehti luonnehti Ehrnroothia jopa toisinajattelijaksi ”joka näki ensin”.¹⁴

Voittajan historian tendenssistä huolimatta Kekkös- ja neuvostovastaisiksi luonnehdittuja henkilöitä sivuava tieteellinen historiantutkimus on jäänyt varsin vähälle. Erityisesti näin on ollut Georg C. Ehrnroothin kohdalla, siitäkin huolimatta, että häntä on Veikko Vennamon ja Tuure Junnilan ohella pidetty ehkä näkyvimpänä valtakunnantason Kekkös-vastaisena poliitikkona. Ehrnroothin kohdalla jääminen tutkimukselliseen marginaaliasemaan näkyy jopa siinä, ettei hänestä ole tehty edes pienoiselämäkertaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ylläpitämään Suomen kansallisbiografiaan. Ehrnroothista onkin ollut löydettävissä ainoastaan hajanaisia mainintoja lähihistoriaa käsittelevissä tutkimuksissa sekä muutamia Ehrnroothin poliittista toimintaa sivuavia pro gradu -tutkielmia. Sen sijaan mitään syvällisempää tutkimusta Georg C. Ehrnroothin elämänvaiheista, poliittisesta toiminnasta tai pohdintaa hänen merkityksestään Suomen valtakunnanpolitiikassa ei ole tähän mennessä tehty.

Ehrnroothin poliittista toimintaa sivuavia tutkimuksia on sen sijaan ollut käytössä runsaastikin. Ruotsalaisen Kansanpuolueen toisen maailmansodan jälkeisistä vaiheista on ollut käytettävissä Göran von Bonsdorffin vuosia 1939–1970 käsittelevät historiat Svenska folkpartiet IV ja V. Muita Ehrnroothia käsitteleviä tutkimuksia ovat olleet Mia Graeffen Express-lehteä ja Ilkka Koskisen Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen syntyä käsittelevät pro gradu -tutkielmat. Väitöskirjatutkimuksen eräänlaisena valmisteluna työnä voidaan pitää allekirjoittaneen vuonna 2005 valmistunutta pro gradu -tutkielmaa Georg C. Ehrnrooth – Kekkosen kauden toisinajattelijana.¹⁵

¹³ Nevakivi – Hentilä – Haataja 1993, 142.

¹⁴ Iltalehti 28.3.1992, ”Toisinajattelijaa joka näki ensin”.

¹⁵ Koskinen 1989; Graeffe 1998; von Bonsdorff 1994; von Bonsdorff 1997; Keski-Rauska 2005.

Tutkimuksen kannalta hyödyllisiä elämäkertatutkimuksia ovat olleet etenkin Petri Nummivuoren Tuure Junnilasta tehty väitöskirja ja kokonaiselämäkerta sekä Jukka Koiviston vastaavat tutkimukset Päiviö Hetemästä. Mainitsematta ei voi jättää myöskään Juhani Suomen Kekkös-elämäkertoja. Sen lisäksi, että Juhani Suomen Kekkös-tutkimuksia voidaan pitää lähtökohtina lähes kaikille Urho Kekkosta sivuaville tutkimuksille, muodostavat ne tärkeän tutkimuksellisen pohjan myös Kekkosen vastustajia tutkittaessa.¹⁶ Tutkimuskohteen teoreettisen tarkastelun kannalta mielenkiintoisiksi tutkimuksiksi ovat osoittautuneet mm. Anne Mattsonin elämäнкаaripsykologiaan tukeutuva poliittisen historian lisensiaattitutkimus Seela Sellasta sekä Matti Virtasen poliittisia traditioita ja sukupolvien dynamiikkaa käsittelevä sosiaalipsykologian väitöskirja *Fennomanian perilliset*.¹⁷ Kylmän sodan ja amerikkalaisen antikommunistisen toiminnan kannalta hyödyllisiksi tutkimuksiksi osoittautuivat Richard Gid Powersin ja Ted Morganin antikommunistitutkimukset sekä John Lewis Giddisin tunnettu kylmää sotaa käsittelevä teos *Cold War A New History*.¹⁸ Kylmän sodan aikaista tiedustelutoimintaa käsittelevien tutkimusten osalta mielenkiintoista tietoa tarjosivat mm. Kimmo Rentolan tutkimukset suojelupoliisin toiminnasta kylmän sodan vuosina, Alpo Rusin Stasi-tutkimukset sekä Jukka Seppisen neuvostotiedustelua käsittelevä tutkimus.¹⁹

Muistelmateoksista merkittävimmissä roolissa on luonnollisestikin ollut Georg C. Ehrnroothin vuonna 1999 ilmestynyt 527-sivuinen teos *Krokotiilien keskellä*. Muistelmia voidaan jopa pitää alkusysäyksenä tälle väitöskirjatutkimukselle.²⁰ Tutkijan mielenkiinnon heräämisen kannalta muistelmien suurin anti tuli muistelmien puutteista; Ehrnroothin henkilökuvan kannalta muistelmateos tarjosi varsin vähän tietoa. Yhtä lailla muistelmissa on hyvin niukasti tietoa Ehrnroothin lapsuus- ja nuoruusvuosista ja lapsuudenkodista.²¹ Muistelmiin ei sisältynyt myöskään syvällisempää pohdintaa siitä, mitkä tekijät ylipäänsä johtivat hänen poliittisen ajattelutapansa tai toimintalinjansa syntymiseen. Puutteistaan huolimatta muistelmateos tarjosi tämän tutkimuksen tekijälle ehrnroothilaisen näkökulman Kekkosen valtakauteen ja jossain määrin avasi Ehrnroothin poliittisen toiminnan motiiveja.

¹⁶ Suomi 1988; Suomi 1990; Suomi 1992; Suomi 1994; Suomi 1996; Suomi 1998; Suomi 2000; Koivisto 2005; Koivisto 2006; Nummivuori 2006; Nummivuori 2009.

¹⁷ Mattsson 2012; Virtanen 2001.

¹⁸ Giddis 2005; Gid Powers 1995; Morgan 2003.

¹⁹ Rusi 2011; Rentola 2009; Seppinen 2006.

²⁰ Ehrnrooth 1999.

²¹ Samaan asiaan on kiinnittänyt huomiota mm. Erkki Tuomioja kirja-arvostelussaan. Tuomiojan mukaan kirjan paras anti liittyi nimenomaan Ehrnroothin henkilökohtaisiin muisteloihin esim. tapaamisista marsalkka Mannerheimin kanssa. Tuomioja toteaa kuitenkin, että ”Valitettavasti Georg C. jättää mielenkiintoisen sukunsa käsittelyn vain muutama ohimenevään mainintaan. Aiheesta olisi lukenut kernaasti enemmänkin.” (Viitattu 8.9.2013). Saatavissa:

<http://www.tuomioja.org/index.php?mainAction=showPage&id=218&category=3>

Lähteet

Väitöskirjan merkittävimpänä lähdeaineistona voidaan yksioikeutetusti pitää Kansallisarkistossa säilytettävää Georg C. Ehrnroothin luvanvaraista henkilöarkistoa. Tutkimuskohteen valinta on tässä suhteessa varsin hyvin onnistunut, sillä pelkästään Georg C. Ehrnroothin arkisto sisältää 9,9 hm asiakirjoja. Vaikka tätä tutkimusta tehtäessä arkisto onkin ollut ainoastaan inventointitasolla eli varsinaista järjestämistä arkistolle ei ole vielä tehty, niin tästä huolimatta arkisto on ollut varsin käyttökelpoisessa kunnossa.²² Tästä suurin kiitos kuuluu Mary ja Georg C. Ehrnroothille, jotka heti asiakirjojen syntyhetkellä huolellisesti järjestivät ja taltioivat aineistot vihkoihin ja kansioihin sekä merkitsivät lehtileikkeisiin tarvittavat tunnistetiedot.

Sisällöllisesti Georg C. Ehrnroothin arkisto on varsin monipuolinen. Arkisto sisältää puheita, kirjeitä, painotuotteita, vaaliaineistoja, valokuvia, matka-aineistoja, eduskunta- ja kaupunginvaltuustotyöskentelyyn liittyviä toiminta-asiakirjoja sekä valtavan lehtileikekokoelman, joka on vieläpä jaoteltu aihepiireittäin. Säilytettävästä arkistomateriaalista kirjeenvaihtoa on ainoastaan kolme kotelollista, mutta sen sijaan esimerkiksi puheiden käsikirjoituksia on kaksitoista kotelollista. Ajallisesti aineistoa löytyy aina 1940-luvun koulutodistuksista 2000-luvun alkuvuosiin saakka.

Tyypillinen elämäkertatutkimuksen ongelmakohta eli lapsuus- ja nuoruusvuodet ei Georg C. Ehrnroothin arkiston perusteella muodosta poikkeusta. Tutkijan kannalta arkistoaineisto sisältää erittäin vähän asiakirja-aineistoa, joka kertoisi jotain Ehrnroothin lapsuusvuosista tai ylipäänsä kodista ja perhe-elämästä. Kun myöskään muistelmateos ei tarjonnut sen suurempaa apua tähän ongelmaan, oli tutkijan ainoana vaihtoehtona ollut turvautuminen henkilöhaastatteluihin. Mahdollisuus haastatella Georg C. Ehrnroothia hänen lapsuus- ja nuoruusvuosistaan oli pelastus. Vuosien 2004–2010 aikana suoritettut noin kaksikymmentä haastattelua sekä lukuisat puhelinkeskustelut muodostuivat kultaakin kalliimmiksi niissä kohdissa, joista ei tutkijalla ollut saatavilla lainkaan asiakirja-aineistoja. Pelkästään nauhoitetuista haastatteluista kertyi aineistoa yhteensä 33 tuntia. Haastattelujen suhteen merkittävin painopiste oli nimenomaan 1930- ja 1950-lukujen aikaisissa tapahtumissa ja asioissa, jotka liittyivät lapsuuteen, sota-aikoihin, sukulaisiin sekä koulu- ja opiskeluvuosiin.

Kuten haastattelumateriaalin määrä osoittaa, oli Georg C. Ehrnrooth enemmän kuin suopea tutkimuksen tekijää ja tätä tutkimusta kohtaan. Vuosien aikana syntynyt luottamussuhde tutkijan ja tutkimuskohteen välillä mahdollisti varsin intiimien kysymysten esittämisen asioista, joihin tutkimuksen alkuvaiheissa tutkija ei olisi voinut uneksiakaan saavansa vastausta. Perhe-elämän ja politiikan ulkopuolisten asioiden valottamisen kautta tutkimus näyttäisi saaneen nimenomaan muistitiedon kautta paljon sellaista lähdeaineistoa, jota ilman tutkimus olisi monessa suhteessa jäänyt kevyemmäksi ja lapsuus- ja nuoruusvuosien osalta jopa hataraksi. Luottamussuhteen rakentaminen oli kui-

²² Kaiken kaikkiaan Georg C. Ehrnroothin arkisto käsittää 97 arkistokoteloja, joista kaksi koteloja sisältää vhs- ja c-kasettinauhotteita.

tenkin erittäin hidasta. Moniin kysymyksiin vastaukset tulivat vasta vuosien tuttavuuden jälkeen, ja monissa tapauksissa vasta useiden yritysten jälkeen. Tutkimuksellisen objektiivisuuden vaatimuksen ja henkilökohtaisen luottamussuhteen ristipaineesta huolimatta haastattelut ovat tuottaneet tutkimuksellisesti hedelmällistä lähdeaineistoa. Ilman tätä lähdekriittisesti ehkä arveluttavaakin luottamussuhdetta olisi henkilökuva Georg C. Ehrnroothista jäänyt vaille niitä inhimillisen elämän piirteitä, jotka ovat saavutettavissa vain henkilökohtaisen kontaktin ja perusteellisten haastattelujen kautta.

Muistietoa²³ on tässä tutkimuksessa käytetty sekä lähdeaineiston monipuolistamiseen että asiakirjallisten aukkopaikkojen tilkitsemiseen. Haastattelujen käyttöä on puoltanut myös muistitietotutkimuksen peruslähtökohta: tavoitteena on laajentaa menneisyyden tulkintoja tuomalla esiin muistelijoiden omat näkökulmat. Kyse ei siis ole vain menneisyyden totuuden tavoittelusta, vaan ennen muuta pyrkimyksestä tavoittaa menneisyyden moniäänisyys. Haastatteluaineistojen hyödyntämisen kannalta Georg C. Ehrnroothia voidaan pitää itse asiassa varsin perinteisenä muistitietotutkimuksen kohteena. Muistitietotutkimuksen kohteiksi ovat yleensä valikoituneet marginaaleihin kuuluneet ja unohdetut. Elämäkertatutkimuksen kannalta haastatteluaineistojen merkitystä on syytä pohtia myös mikrohistoriallisesta näkökulmasta käsin. Kirjallisten lähdeaineistojen ohella tutkimuskohdetta on syytä lähestyä yksittäisten johtolankojen ja yksityiskohtien kautta. Persoonan ymmärtämisen kannalta yksittäinen yksityiskohta voi olla ratkaiseva tekijä tutkimuskohteen laaja-alaisempaan ymmärtämiseen.²⁴

Haastatteluaineistojen käyttöä olen lähestynyt Alessandro Portellin näkökulmasta. Portellin mukaan muistiedolla on lähdekriittisyyteen liittyvistä ongelmista huolimatta oma arvonsa tutkimuksen lähdeaineistona. Portelli korostaakin, että tutkijan kannalta ”suulliset lähteet eivät kerro meille vain, mitä ihmiset tekivät, vaan sen, mitä he halusivat tehdä, mitä he uskoivat tekevänsä ja mitä he jälkikäteen katsovat tehneensä.” Haastattelut ovat Portellin mukaan kyllä luotettavia, mutta ”luotettavuus on erilaista”.²⁵ Yhtä lailla tärkeänä ohjeena tämän tutkimuksen tekijä on pitänyt Jorma Kalelan näkemystä, jonka mukaan historian tutkijan ei pidä pohtia vain lähdeaineistojen luotettavuutta, vaan ymmärtää niiden erilainen informatiivisuus. Tärkeintä on pyrkiä pääsemään lähdeaineistojen taakse ja oppia lukemaan niitä.²⁶

²³ Fingerroos & Peltonen 2001, 8. Ulla-Maija Peltonen määrittelee muistiedon seuraavasti: ”Muistieto (oral history) määritellään - - tiedoksi, joka ei pohjaudu kirjallisiin lähteisiin vaan tiedonantajan muistiin. Sitä pidetään luotettavana silloin, kun tiedonantaja kertoo omakohtaisesti kokemastaan. Luotettavuuden edellytyksenä on lisäksi se, että tutkittavasta kysymyksestä on käytettävissä useita yhtäpitäviä muistietoja (todistajanlausuntoja).

²⁴ Fingerroos & Haanpää 2006, 26–33.

²⁵ Portelli 2006, 53–60. Objektiivisuudesta Portelli toteaa, että suullisten lähteiden sisältöön vaikuttaa oleellisesti haastattelijan kysymykset ja henkilökohtainen suhtautuminen. Näin ollen tutkija voi toiminnallaan aiheuttaa myös lopputuloksen vääristymät, kun haastateltava kertoo sen, minkä olettaa tutkijan haluavan kuulla. Portelli korostaakin, että tärkeintä on, että ”haastattelija hyväksyy haastateltavan ja asettaa etusijalle sen, mitä tämä haluaa kertoa, eikä sitä, mitä haluaisi kuulla tämän kertovan.”

²⁶ Kalela 2006, 74–76, 84.

Georg C. Ehrnroothin tutkimukselle osoittaman suopeuden ohella tutkimuksen kannalta suurta apua asiakirja-aineistollisten katveaukkojen paikkaamisessa tarjosivat lukuisat muut henkilöt, jotka suostuivat haastateltaviksi. Erityisen suurta apua tutkijalle oli niistä henkilöistä, jotka tunsivat Ehrnroothin myös politiikan ulkopuolella. Tällaisia henkilöitä olivat mm. koulutoverit Gustaf Franck ja Richard Tötterman sekä lähisukulaiset ja muut lähipiiriin kuuluneet henkilöt, kuten Casimir Ehrnrooth, Michael Franck, Dan Hohen-thal, Torsti Holvikivi, Carl Gustaf Mannerheim, Hanna-Liisa Erkinheimo-Ryti ja Kurt Swanljung. Poliitiikan kentiltä tietoja tarjosivat mm. Harri Holkeri, Kullervo Rainio, Viljo Suokas, Ilkka Suominen, Pekka Vennamo ja Jutta Zilliacus. He ja monet muut haastateltaviksi suostuneet tarjosivat tutkijan käyttöön korvaamattoman arvokasta muistitietoa.

Tutkijan kannalta ennalta arvaamatonta tutkimuksellista apua oli tarjolla myös Georg C. Ehrnroothin kuoleman jälkeen, kun tutkimuksen kohde antoi testamentissaan tutkijalle vapaan pääsyn kaikkeen jäljellejääneeseen asiakirja-aineistoon. Maaliskuussa 2011 tutkijan käyttöön tulikin useita hyllymetrillisiä Ehrnroothin Pietarinkadun toimistossa säilytettyä asiakirja-aineistoa. Aineistoon kuului mm. kalentereita, yksityiskirjeitä ja sekalaisia poliittisia asiakirja-aineistoja. Nämä vasta tutkimuskohteen kuoleman jälkeen käytettäväksi tulleet aineistot tarjosivat paljon uutta tietoa sekä Ehrnroothin persoonasta että hänen poliittisesta toiminnastaan.

Georg C. Ehrnroothin arkiston ohella tutkimuksessa on käytetty monia muita henkilö- ja sukuarkistoja. Esimerkiksi Carl-Gustaf Mannerheimin, Mannerheim-suvun, Victor Procopén, Veikko Tavastilan ja Petter Forsströmin arkistoista on löytynyt paljon tutkimuksen kannalta mielenkiintoista lähdemateriaalia. Ehrnroothin elämänvaiheita tutkittaessa henkilöarkistojen käyttö ei ole noudattanut mitään tiettyä puolue- tai aatelinjaa, vaan tutkittavaksi valikoituneet arkistot ovat määriytyneet yksittäisten tutkimusongelmien perusteella.

Kansallisarkiston ohella tutkimuksen kannalta merkittäviä asiakirjalähteitä on löytynyt Svenska centralarkivetista, jossa säilytetään Ruotsalaisen Kansanpuolueen (RKP) toiminnan tuloksena syntyneitä asiakirja-aineistoja. RKP:n osalta merkittävimmät arkistoaineistot liittyvät keskeisimpien puolue-elinten pöytäkirjoihin, vaaliaineistoihin, henkilöarkistoihin ja Svenska Ungdoms Högerin (SUH) aineistoihin. Svenska centralarkivetin ohella myös Porvarillisen Työn Arkistosta (Kansallinen Kokoomus r.p.), Kansan Arkistosta (SKDL) ja Työväen Arkistosta (SDP) on löytynyt paljon tutkimuksen kannalta merkittäviä asiakirja-aineistoja. Näistä ehkä merkittävimpään rooliin on noussut Porvarillisen Työn Arkisto, jonka arkistoaineistosta on löytynyt erityisen paljon Ehrnroothiin ja perustuslailliseen puolueeseen liittyvää aineistoa. Myös Svenska litteratursällskapetin arkistosta (SLS), suojelupoliisin arkistosta, Hoover Instituutin arkistosta ja Yhdysvaltojen kansallisarkistosta on löytynyt tutkimuksen kannalta relevantteja aineistoja.

Georg C. Ehrnroothin laaja kirjallinen tuotanto on niin muodoin ollut tutkijan käytettävissä. Muistelmateoksen ohella Kansallisarkistossa säilytettävästä henkilöarkistosta löytyy lähes kaikki Ehrnroothin kirjoittamat koti- ja ulkomaisissa julkaisuissa julkaistut ar-

tikkelit sekä sanomalehti- ja aikakauslehtikirjoitukset. Myös Ehrnroothin tieteelliset tuotokset ovat olleet tutkijan käytettävissä, vaikkakin niiden käsittelyä ei tässä tutkimuksessa ole katsottu tarpeelliseksi.

Sanomalehdistön ja aikakauslehtien osalta tutkimuksessa on pääosin turvauduttu eri arkistoista löydettyihin lehtileikekokoelmiin. Tässä suhteessa etenkin Georg C. Ehrnroothin arkisto on ollut kaikkein hyödyllisin. Käytännössä kaikki tutkimuskohteeseen liittyvät artikkelit, haastattelut, vaalimainokset ym. löytyvät Ehrnroothin omasta arkistosta. Työekonomisten syiden ja tutkimuksen laajan aikarajauksen vuoksi ei siis ole ryhdytty numero numerolta selaamiseen muiden kuin suhteellisten pienten Appell- ja Express-lehtien kohdalla.

Tutkimuksen käyttöön on saatu varsin laajat lähdeaineistot. Ehrnroothin poliittisen toiminnan osalta asiakirjalähteitä on ollut tutkijan näkökulmasta jopa liikaakin, jolloin myös lähteisiin hukkumisen vaara on ollut suuri. Tutkijan tekeminen henkilöhaastattelujen ja Ehrnroothin kuoleman jälkeen käyttöön saatujen aineistojen ansiosta myös henkilöhistoriallista lähdemateriaalia on ollut varsin runsaasti. Viimehetken täydentävien lähdeaineistojen saaminen tutkimuksen käyttöön on parantanut merkittävästi tutkijan mahdollisuuksia luoda kokonaisvaltainen henkilökuva Georg C. Ehrnroothista. Julkisen toiminnan ohella tutkimuksen tavoitteena on nimenomaan valottaa myös Georg C. Ehrnroothin sisäistä maailmaa, persoonaa ja sitä inhimillisen elämän puolta, joka politiikan kohdalla jää helposti tiedotusvälineissä syntyneen julkisuuskuvan varjoon.

NUORUUSVUODET JA POLIITTINEN HERÄÄMINEN 1926–1948

Georg C. Ehrnroothin perhetausta ja nuoruusvuodet

Verenperintö

Heinäkuun 27. päivänä 1926 Carl Johan Casimir ja Aina Hélèn Louise (o.s. Mannerheim) Ehrnroothin perheeseen syntyi toinen lapsi. Georg Carl Casimiriksi ristityn pojan lisäksi perheessä oli ennestään yksi tyttö, vuonna 1924 syntynyt Hanna Hélène Louise. Vaikka Georg C. Ehrnrooth syntyikin Lahdessa, oli perheen vakituinen asunto varakkaalla seudulla Helsingin Kaivopuistossa osoitteessa Eteläranta 6. Viereisissä taloissa sijaitsivat mm. Bernerin ja Suomen Höyrylaiva osakeyhtiön konttorit sekä isän veljen Göran Ehrnroothin asunto. Vanhempiansa kautta Georg C. Ehrnrooth kuului vaikutusvaltaiseen ruotsinkieliseen perheeseen. Ehrnrooth- sekä Mannerheim-suvut kuuluivat Suomen maineikkaimpiin aatelissukuihin. Isän ja äidin sukutaustat menivät jopa limittäin, sillä Georgin äidinäiti Aina Mannerheim o.s. Ehrnrooth ja isänisä Georg Casimir Ehrnrooth olivat kumpikin protokollasihteerin Carl Albert Ehrnroothin (1831–1873) ja konserttilaulajan kreivitär Louise Fredrika Adelaide de Geerin (1844–1927) lapsia. Isä ja äiti olivat siis serkuksia.

Mannerheim ja Ehrnrooth sukujen kautta Georg C. Ehrnroothin sukuun lukeutui monia merkittäviä teollisuusvaikuttajia, sotilaita ja poliitikkoja. Isä, varatuomari Carl Johan Ehrnrooth, työskenteli lakimiehenä Dittmar & Indrenius i Helsingfors -asianajotoimistossa vuosina 1924–1945. Sen jälkeen hän siirtyi suurteollisuuden palvelukseen nousemalla Kymin Oy:n hallituksen puheenjohtajaksi oltuaan sitä ennen hallituksen jäsenenä.²⁷ Kymin Oy:n ja paperiteollisuuden osalta Georg C. Ehrnroothin sukujuuret ulottuvat itse asiassa vuoteen 1872 saakka, jolloin Georgin äidinisän isä, Carl Robert Mannerheim perusti Kymijoen varteen paperihioketta valmistavan Kuusankoski Aktiebolag -yhtiön. Kymin Oy:n lisäksi Carl Johan Ehrnrooth toimi mm. Lohjan Kalkkitehdas Oy:n johtokunnan puheenjohtaja 1952–1962, Aero Oy:n hallituksen varapuheenjohtaja 1930–1946 ja sekä vt. toimitusjohtajana vuonna 1946.²⁸ Carl Johanin verkostot liike-elämään tulivat verenperintönä hänen isältään Georg Casimir Ehrnroothilta. Georg Ehrnroothin menestyksen takana on nähty etenkin hänen hyvä vainunsa ostaa ja myydä osakkeita oikeaan aikaan. Georg Ehrnrooth toimi pitkän liikemiesuransa aikana mm. Suomen Liittopankin hallitusneuvoston varapuheenjohtajana, Helsingin Osakepan-

²⁷ Tuuri 1999, 387.

²⁸ Kuka kukin on 1960, 107. Ehrnrooth, Carl Johan Casimir.

kin hallintoneuvostossa, G. A. Serlachius Ab:n johtokunnassa sekä Lohjan Kalkkitehdas Oy:n johtokunnan puheenjohtajana.²⁹

Myös äitinsä Hélèn Mannerheimin kautta Georg C. Ehrnroothin lähisukuun kuului useita yhteiskunnallisesti ja poliittisesti vaikutusvaltaisia henkilöitä. Äidin äiti Aina Mannerheim (o.s. Ehrnrooth) oli kuuluisa laulajatar, joka oli saanut kotimaassa Maria Collanilta ja Alexandra Ahngerilta lauluopetusta ja matkustanut vuonna 1893 Pariisiin, missä opiskeli kaksi vuotta mm. professori Saint Yves-Baxin ja madame Mathilde Marchesin ohjaamana. Avioiduttuaan Pohjoismaiden Osakepankin pankinjohtajan, kreivi Carl Erik Johan Mannerheimin kanssa vuonna 1896 hän oli muutaman vuoden poissa konserttilaivoilta, kunnes vuosisadan vaihteessa jatkoi laulu-uraansa keräten esiintymisillään varoja myös kansanvalistustarkoituksiin.³⁰

Carl Mannerheim tuli sortokauden aikana tunnetuksi tiukkana venäläistämispoliitiikan vastustajana ja passiivista vastarintaa edustaneen Kagaalin jäsenenä. Äidinisän keskeisestä roolista Kagaalissa kertoo se, että hän osallistui keskusjärjestön varsinaiseen perustamiskokoukseen 15.9.1901. Vastarintatoimintansa seurauksena Carl Mannerheim joutui Konni Zilliacuksen ja Leo Mechelinin tavoin jättämään maansa, kun kenraalikuvernööri Bobrikovi antoi maastakarkotusmääräyksen.³¹ Karkotuksen vuoksi Georg C. Ehrnroothin äiti joutui perheineen muuttamaan Tukholmaan, jonne isovanhemmat jäivät pysyvästi asumaan.

Tukholmassa Carl Mannerheim, Konni Ziliacus ja Arvid Neovius siirtyivät vastarintataistelussa jyrkemmälle linjalle ryhtyen yhteistyöhön venäläisten oppositiovoimien kanssa. Samaan aikaan, kun veli, kaartinratsumestari, vapaaherra Carl Gustaf Emil Mannerheim taisteli tsaarin armeijassa Japania vastaan, muuttui Carl Mannerheimin vastarintatoiminta jopa maanpetturuudeksi, kun tämä kääntyi vuonna 1904 Japanin edustajien puoleen Washingtonissa. Tavoitteena oli aloittaa Suomessa aseellinen kapina Japanin sotilasavun turvin.³² Ollessaan Yhdysvalloissa Carl Mannerheim vieraili helmikuun 29. päivänä 1904 Valkoisessa talossa tavaten presidentti Theodore Rooseveltin, jolle Mannerheim esitteli Suomen hankalaa tilannetta ja tiedusteli Yhdysvaltojen mahdollisuuksia auttaa asiassa. Mannerheimin pettymykseksi Roosevelt ilmaisi ainoastaan myötätuntonsa Suomea ja sen kansaa kohtaan.³³

Carl Mannerheimilla oli myös kontakteja venäläisvallankumouksellisiin. Marraskuussa 1905 hän tutustui Vladimir Ilijanovits Leniniin, joka jopa majaili jonkin aikaa Mannerheimien Tukholman asunnossa. V. Smirnovin kirjassa Lenin Suomen vaiheissa kerrotaan kohtaamisesta seuraavaa: ”Lenin kertoi asuneensa pankinjohtajan kreivi Manner-

²⁹ Stadius 2010, 22–26; Ilkka Nummela: Georg Ehrnrooth (1866–1935). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. (Viitattu 9.5.2011). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=365>

³⁰ Uusi Suomi (US) 17.7.1939.

³¹ Päivälehti 30.4.1903 n:o 98. Pankinjohtaja Carl Mannerheimin lisäksi mm. Jonas Castrén, Wentzal Hagelstam, Magnus Victor von Born, Eugén Wolff, Reguel Wolff ja Abraham August Fellman.

³² Klinge 1997, 399–400.

³³ Zetterberg 2001, 350.

heimin luona, joka muiden "vaarallisten" suomalaisten patrioottien joukossa oli vuonna 1903 karkotettu venäläisen kenraalikuvernöörin Bobrikovin käskystä Suomesta. Kysyin, minkä vaikutelman Lenin oli saanut tuosta Mannerheimistä. Vladimir Iljitš vastasi, että tämä oli samanlainen kadetti kuin meikäläisetkin.”³⁴ Majoittaessaan Leninin Carl Mannerheim valmistautui mahdolliseen kotietsintään tekemällä ruokasalin isoon barokki-kaappiin piilopaikan. Tarvittaessa Lenin olisi voitu piilottaa ruokasalin kaappiin irtonaisen pohjalevyn alle. Tätä tarvetta ei kuitenkaan koskaan tullut.³⁵

Georg C. Ehrnroothin kansallisesti ja kansainvälisesti merkittävin lähisukulainen oli hänen kummisetänsä – äidinisän veli – kenraali Carl Gustaf Emil Mannerheim. Vaikka Mannerheim ei ehtinytkään olla kummipoikansa kanssa paljoa tekemisissä, tuli hänestä merkittävä henkilö Georg C. Ehrnroothille. Mannerheimin arvovalta sekä kummipojan että laajemmin ns. valkoisen Suomen keskuudessa juonsi juurensa hänen roolistaan vuoden 1918 sisällissodan voitokkaana kenraalina. Sisällissodan myötä Mannerheimista tuli nuoren tasavallan symboli ja itsenäisyyden takuumies, jota kunnioitettiin etenkin porvarillis-talonpoikaisen kansanosan piirissä. Toisaalta valkoisen Suomen symbolina Mannerheimia kohtaan tunnettiin myös vihaa etenkin entisten punakaartilaisten ja työväenluokan piirissä. Kummipoikansa silmissä C. G. E. Mannerheim oli kuitenkin suuri sankari, jonka arvot ja pyyteetön alttius palvella isänmaata olivat pyhiä asioita. Talvi- ja jatkosodan aikaisen armeijan ylipäällikkyyden myötä Mannerheimin merkitys kansallisena symbolina vain kasvoi. Mannerheimin asema kansallisena suurmiehenä jätti lähtemättömän jälkensä Georg C. Ehrnroothiin, jolle Mannerheimista tuli esikuva.³⁶

Georg C. Ehrnroothille kummisedän tapaamiset olivat aina suuria tapahtumia. Ensimmäinen tapaaminen, josta jäi myös pysyvä muistikuva, tapahtui pääsiäisenä 1937, jolloin äiti Hélène Ehrnrooth o.s. Mannerheim vei lapsensa tapaamaan Mannerheimia tämän Kaivopuiston kotiin. Pääsiäiseen liittyen kummisetä tarjosi vierailleen englantilaista luumuvanukasta, jota Georg ei suostunut edes maistamaan. Marsalkan huomattua tämän hän totesi veljentyttärelleen, että ”kyllä ne lapset käyttäytyvät huonosti”.³⁷ Toinen tapaaminen ajoittui vuoteen 1945, jolloin Mannerheim toimi tasavallan presidenttinä. Tuolloin Ehrnroothilla oli vietävänä Tukholman tuliaisia Mannerheimin sisarelta Eva Sparrelta.³⁸ Sovittuaan asiasta adjutantti Ragnar Grönvallin kanssa Ehrnrooth lähti matkaan. Jälleen kerran tapaamiseen sisältyi tahatonta komiikkaa. Astuessaan sisään Mannerheimin yläkerran työhuoneeseen adjutantti Grönvall nimitti vierailijaa kreivi Ehrnroothiksi. Tähän Ehrnrooth ja Mannerheim reagoivat välittömästi ja korjasivat, ettei vierailija nyt sentään kreivi ollut.³⁹

³⁴ Smirnov 1970, 33.

³⁵ Kurt Swanljungin haastattelu 14.5.2011.

³⁶ Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007.

³⁷ *Hän on täällä tänään* -televisio-ohjelma vuodelta 1984. Ohjelman tarkka päivämäärä ei ole tiedossa. Kansio 52, GCEa, KA.

³⁸ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.12.2007.

³⁹ Ehrnrooth 1999, 476 ja Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007.

Lapsuusvuosilta Mannerheimiin liittyy myös yksi dramaattinen tapahtuma. Mannerheimin 70-vuotisjuhlapäivänä 4. kesäkuuta 1937 Georg C. Ehrnrooth joutui Seestan kartanon pihamaalla vakavaan onnettomuuteen hevostörmäyksen lavan kaaduttua Georgin päälle. Onni onnettomuudessa, ainoastaan Georgin oikea käsi jäi lavan alle puristuksiin. Paikalla olleet työmiehet saivat nostettua hevostörmäyksen käden päältä, mutta runsaan verenvuodon takia Georg jouduttiin kiidättämään ambulanssilla sairaalaan. Myöhemmin leikkauksen suorittanut lääkäri kertoi, että mikäli ambulanssi ei olisi tullut ajoissa, olisi poika kuollut verenvuotoon.⁴⁰

Marsalkka Mannerheimin ohella Georg C. Ehrnroothin suvusta löytyi monia muita sotilaita merkittävimpinä Gustaf Adolf Ehrnrooth, Johan Casimir Ehrnrooth ja Adolf Ehrnrooth. Gustaf Adolf Ehrnrooth (1779–1848) oli isoisän isoisä, jonka suvun perimätiedon mukaan sanotaan päässeensä J. L. Runebergin Vänrikki Stoolin tarinoihin runossa *Vänrikin markkinamuisto*. Suomen sodan 1808–1809 aikana Gustaf Adolf osallistui rykmentin henkivartiopataljoonan komentajana mm. Lapuan, Alavuden, Salmin, Vähäkyrön ja Oravaisten taisteluihin sekä myöhempiin taisteluihin Ruotsin alueilla kenraali M. B. Barclay de Tollin komentamia venäläisjoukkoja vastaan.⁴¹

Johan Casimir Ehrnrooth (1833–1913) oli Georg C. Ehrnroothin isoisän isän Carl Albert Ehrnroothin veli, joka yleni Venäjän armeijassa kenraaliluutnantiksi asti. Carl Gustaf Emil Mannerheimin tavoin Johan Casimir Ehrnrooth toimi keisarin uskollisena palvelijana. Hän taisteli Aleksanteri II:n aikana Venäjän–Turkin sodassa ja Bulgarian itsenäistymisen myötä nousi jopa Bulgarian sotaministeriksi.⁴² Toimiessaan Suomen ministeri-valtiosihteerinä vuosina 1888–1891 Casimir Ehrnrooth joutui poliittisesti hankalaan asemaan osallistuessaan aktiivisesti venäläistämistoimenpiteisiin keisarikunnan ja suuriruhtinaskunnan tulli-, posti- ja rahalaitoksen yhdistämishankkeen yhteydessä. Keisarille uskollinen toiminta koettiin Suomen perustuslakeja korostavissa piireissä Suomen lakija ja privilegiojärjestelmän vastaisena toimintana. Legalistien ohella Ehrnroothin toiminta joutui myös venäläisten kritiikin kohteeksi, kun kenraalia syytettiin keisarillisen käskykirjeen ruotsinnoksen väärentämisestä. Ristiriitojen seurauksena Casimir Ehrnrooth joutui jättämään tehtävänsä.⁴³ Suomen itsenäistyttyä suvun sotilasperinnettä ylläpiti marsalkka Mannerheimin ohella Adolf Ehrnrooth, joka kesällä 1944 kunnostautui Siiranmäen, Äyräpään ja Vuosalmen torjuntataisteluissa.⁴⁴

⁴⁰ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.5.2007.

⁴¹ Appelsin 2000, 57; Veli-Matti Syrjö: Gustaf Adolf Ehrnrooth (1779–1848). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. (Viitattu 27.5.2013). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/579/>

⁴² Ehrnrooth 2002, 118, 156–172.

⁴³ Klinge 1997, 311–314; Raimo Savolainen: Johan Casimir Ehrnrooth (1833–1913). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. (Viitattu 2.12.2013). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3265/>

⁴⁴ Appelsin 2000, 13–16; Myllyniemi Urho: Adolf Ehrnrooth (1905–2004). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. (Viitattu 25.7.2013). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/4659/>. Adolf Ehrnrooth toimi talvisodassa toimistoupseerina ja toimistopäällikkönä Uudenkirkon Ryhmän esikunnassa 1939, vs. esikuntapäällikkönä Ratsuväkiprikaatin esikunta 1939–1940, esikuntapäällikkö 7. Divisioonassa Karjalan Kannaksella 1940. Jatkosodassa Taisteluosasto Ehrnroothin komentajana 1941, 2. Divisioonan esikuntapäällikkönä 1941–1942, Jalkaväkirykmentti 7:n komentaja 1942–1944.

Marsalkka Mannerheimin ohella ehkä merkittävimpiä henkilöitä Georg C. Ehrnroothin arvomaailman ja poliittisten näkemysten rakentumisessa olivat hänen äitinsä Hélèn ja Tukholmassa asuva isoäiti Aina Mannerheim. Äidin ja isoäidin merkitystä korosti ennen muuta heidän roolinsa vuonna 1915 kuolleen isoisän, Carl Mannerheimin laillisuus- ja vastarintatoimintatradition eteenpäin siirtämisessä. Tukholman vierailut sitoivat Georg C. Ehrnroothin sortovuosien vastarintatraditioon. Isoäidin kodin seinällä ollut Akseli Gallen-Kallelan vuonna 1901 Ruoveden erämaa-ateljeessaan maalaama Järvimaisema- taulu oli velvoittava muistomerkki isoisän poliittisesta vakaumuksesta ja henkilökohtaisesta uhrautumisesta isänmaan puolesta.⁴⁵

Isoisän poliittisen perinnön vaaliminen, omien arvojen mukainen elämä ja toiminta oikeuden ja totuuden puolesta näkyivät myös Hélènen tavassa kasvattaa poikaansa. Syvästi uskonnollisen äidin kasvatuksen ohjenuorana oli lasten kasvattaminen isänmaarakkauteen ja kristillisten arvojen mukaiseen elämään. Äidin kristillis-isänmaallinen ajatusmaailma tulee erityisen hyvin esiin kalenterista, jonka hän antoi Lollolle – Georgin lempinimi, jota lähipiiri ja ystävät käyttivät – lahjaksi jouluna 1937. Kalenterin etusivuille äiti oli kirjoittanut katkelman Alice Tegnérin uskonnollisesta lastenlaulusta *Mer än dig själv*:

*Mer än dig själv hav kärt ditt hem,
din modersbön,
din fadersbud,
Men fosterlandet mer än dem,
Och mer, långt mer än allt, din Gud.*⁴⁶

Kalenterin toisella sivulla oli äidin motto: ”Vad ädelt är du vilje, vad rätt du göre.”⁴⁷ Elämänohje, jonka hän nyt halusi välittää 11-vuotiaalle pojalleen, oli katkelma ruotsalaisen kirjailijan, professorin ja piispan Esaias Tegnérin kirjoittamasta *Fritiofin* sadusta Kuningas Beele ja Torsten Viikinginpoika. Jotta moton laajempi asiayhteys tulisi ymmärrettäväksi, on syytä perehtyä sadun suomennokseen paremmin:

*Sa itse kuolet, kuolee, mit'ikään sulla lie,
mut yhtä, tiedä, kuolo ei koskaan vie,
ja se on kuolleen maine; siis, Fritiof,
nähkös:
vain jaloa sa tahdo, vain oikein tehkös!*⁴⁸

⁴⁵ Akseli Gallen-Kallela: Järvimaisema, 1901, <http://www.ateneum.fi/default.asp?docId=14665> (Viitattu 9.5.2011). Maalaus oli täynnä sortovuosien symboliikkaa. Etualan kultaiset järvenlaineet sekä hennot puiden versot on nähtävissä vertauskuvina kuvastaen autonomista Suomea ja sen pientä kansaa. Etualan vastakohtana on taustalla oleva vahvoin siveltimen vedoin hahmoteltu uhkaava taivas, jolla todennäköisesti viitataan Venäjän uhkaan. Itsenäisyystaistelua symbolisoiva taideteos oli jäähyväislahja nuorsuomalaisilta (mm. Louis Sparrelta), jotka halusivat muistaa karkotettua ystävää.

⁴⁶ Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1938, tekijän hallussa.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Tegnér, Esaias 1905: *Fritiofin satu*. Suomentanut Valter Juva. (Viitattu 1.2.2013) Saatavissa: <http://runeberg.org/fritiofs/02.html>. Alkuperäinen ruotsinkielinen versio kuuluu seuraavasti: ”Du sjelf dör hän, och hän dör hvad dig tillhör; men en ting vet jag, Frithiof, som aldrig dör, och det är domen öfver död man: derföre, hvad ädelt är du vilje, hvad rätt du göre!”

Kalenteriin kirjoitettujen elämänohjeiden perusteella voidaan päätellä, että äiti halusi kristillisen sanoman ohella välittää eteenpäin myös arvomaailmaa, jota myös Carl Mannerheim oli edustanut sortovuosien aikana toimiessaan tinkimättömästi omien näkemystensä puolesta. Äidin viesti pojalleen olikin selvä: henkilökohtaisia etuja tärkeämpää oli toiminta jalojen päämäärien puolesta sekä taistelu totuuden puolesta.⁴⁹

Aina Mannerheimilla oli niin muodoin suuri merkitys Georg C. Ehrnroothin yhteiskunnallisten näkemysten muodostumisessa. Isoäidin poliittinen aktiivisuus oli esimerkki yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja yksilön velvollisuudesta toimia isänmaan hyväksi niin nuorena kuin vanhanakin. Sortovuosina isoäiti seisoj miehensä rinnalla ja toimi venäläistämispoliittikkaa vastaan. Viaporin kapinan yhteydessä vuonna 1906 Aina Mannerheimin tiedettiin Kagaalin edustajana neuvotelleen matruusien ja Helsingin punakaartilaisien kanssa. Vuoden 1918 sisällissodan aikanakin isoäiti antoi oman panoksensa matkustaen Suomeen ja kuten Uusi Suomi totesi, ”antautui uudelleen työhön syntymämaansa hyväksi” toimien sairaanhoitajana Mikkelin rintamalla.⁵⁰ Aina Mannerheimin merkitystä poliittisen tradition välittäjänä Georg C. Ehrnroothille korostaa erityisesti se, että lapsenlapsista Georgilla oli läheisin suhde Aina Mannerheimiin. Georgin serkun Carl Gustaf Mannerheimin mukaan Georgin ja Ainan suhde oli aivan erityisen läheinen: heidän ajatusmaailmansa kohtasivat täydellisesti.⁵¹ Kurt Swanljungin mukaan heitä yhdisti etenkin yhteiskunnallinen ajattelu. Molemmat olivat kiinnostuneita politiikasta, ja he olivat poikkeuksetta samaa mieltä asioista.⁵²

Koulunkäynnin ensiaskleet Georg otti alle seitsemänvuotiaille tarkoitettussa lasten koulussa Makasiinikadulla. Opettajina tuossa koulussa toimivat Annie (Alexandra Elisabeth Adeleide) ja Berta Edelfelt, jotka olivat tunnetun taidemaalarin Albert Edelfeltin sisaria.⁵³ Varsinaisen koulunkäynnin Georg C. Ehrnrooth aloitti syksyllä 1935 Lärkanissa Nya svenska läroverketissä, joka sijaitsi Mikonkadulla aivan Helsingin keskustassa. Koulu oli yksityinen ruotsinkielinen poikakoulu, joka oli ollut perinteisesti Ehrnroothin suvun suosiossa. Samaa koulua oli vuosina 1906–1915 käynyt myös Georgin isä Carl Johan.⁵⁴ Viidentoista oppilaan luokassa Georg kuului luokkansa parhaimmiston. Opintomenestyksen taustalla oli hänen luonteensa: hän oli täsmällinen ja teki kotitehtävät sääntillisesti. Opintomenestykseen saattoi vaikuttaa myös hänen isänsä, joka tarkkana miehenä edellytti myös pojaltaan tiukkaa paneutumista koulutehtäviin.⁵⁵

Hyvästä opintomenestyksestä ja täsmällisyydestä huolimatta Georg C. Ehrnrooth ei ollut mikään mallioppilas, vaan välillä myös uhmasi auktoriteetteja ja kapinoi, mikäli koki jonkin asian epäoikeudenmukaisena tai vääränä. Teinikunnan puheenjohtajana Georg

⁴⁹ Hélén Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1937. Kalenterin etusivulle äiti oli kirjoittanut ”Sillä me emme voi mitään totuutta vastaan, vaan totuuden puolesta”. Sitaatti oli suora lainaus kohdasta 2. Kor. 13:8.

⁵⁰ Meri 1989, 181; US 17.7.1939.

⁵¹ Carl Gustaf Mannerheimin haastattelu 19.10.2009.

⁵² Kurt Swanljungin haastattelu 14.5.2011.

⁵³ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 6.3.2008.

⁵⁴ Lärkan 110 år, 170.

⁵⁵ Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007.

organisoi kerran lakon vapaaehtoisena aineena opiskeltavan englanninkielen opetuksen tason parantamiseksi. Lakkoilun ohella Georg ja muut oppilaat piilottivat englannin-opettajan polkupyörän koulun takapihalla olleeseen halkopinoon.⁵⁶ Kalenterimerkintöjen perusteella Georg sai silloin tällöin myös jälki-istuntoja. Niiden taustalla ei kyllä näyttänyt olevan varsinainen kurittomuus, vaan myöhästymiset.⁵⁷

Sotavuodet muuttaavat kaiken

Sotavuodet olivat Georgille ja tämän sisaruksille traumaattista aikaa. Vuodet 1939–1944 merkitsivät yksinäisyyttä, itsenäistymistä, irrottautumista Helsingin lapsuudenkodista ja ennen kaikkea lapsuuden loppua. Talvisodan syttymisen seurauksena Ehrnroothien perheen huolena oli erityisesti Helsinkiä vastaan suunnatut lentopommitukset. Vanhemmat päättivätkin heti talvisodan sytyttyä lähettää lapset Ruotsiin. Georgin henkilökohtaisen taskukalenterin mukaan perheen lapset ehtivät kokea kaksi ilmahälytystä, jonka jälkeen heitä lähdettiin viemään autolla kohti Turkuja. Sieltä matka Tukholmaan jatkui S/S Wanamolla. Kalenteriinsa Georg kiteytti pakomatkan kokemukset todeten sen olleen ”jännittävä matka”. Pääsy Ruotsiin ei kuitenkaan helpottanut oloa. Huoli isänmaan kohdalosta näkyi joulukuun 1. päivän kohdalla: ”Sota raivoaa Suomessa. Kauheaa.”⁵⁸

Sotajoulu Tukholmassa vietettiin isoäidin luona ”kaikessa hiljaisuudessa”. Paluu arkeen alkoi saksan kielen ja matematiikan kotiopintojen kautta. Joulukuun lopussa Georgille järjestyi opiskelupaikka maineikkaassa humanistispainotteisessa internaattikoulussa, Sigtunastiftelsen Humanistiska Läroverketissä, joka sijaitsi Sigtunassa lähellä Uppsalaa. Ennen opiskelupaikan varmistumista yläluokan ja kuninkaallisten suosimassa koulussa Georgin tuli kuitenkin käydä 29.12.1939 koulun rehtorin Arne Munthen puheilla, joka hyväksyi hänet koulun oppilaaksi. Georgin isosisko Louise jäi sen sijaan Tukholmaan. Hän asui Ab Aerotransportin johtajan Carl Flormanin perheessä ja kävi ranskalaista koulua. Ehrnroothien ja Flormanien perheet olivat tutustuneet työn kautta: Carl Florman oli Ab Aerotransportin johtaja, kun taas Carl Johan Ehrnrooth toimi Aero Oy:n johtokunnan varapuheenjohtajana.⁵⁹

Maineikkaasta koulusta huolimatta Ruotsissa vietetyt kuukaudet olivat yksinäistä ja raskasta aikaa. ”Siellä asuttiin sitten eri taloissa, meitä oli varmasti monta sataa (...) jokainen asuntola oli jonkin niminen. Mutta ei se ollut helppoa aikaa, kun tiesi mitä Suomessa tapahtui niin olla siellä niin kuin maanpaossa”, muisteli Ehrnrooth. Yksinäisyys merkitsi ennen kaikkea eroa omasta perheestä ja lapsuudenkodista, mutta myös joutumista

⁵⁶ Ehrnrooth 1999, 46. ja Georg C. Ehrnroothin haastattelut 13.5.2004 ja 31.3.2009.

⁵⁷ Georg C. Ehrnroothin kalenterit vuosilta 1938–1939, tekijän hallussa.

⁵⁸ Georg C. Ehrnroothin kalenteri 1939, marraskuun 30. ja joulukuun 1, tekijän hallussa.

⁵⁹ Georg C. Ehrnroothin haastattelut 15.5.2007 ja 15.12.2007; US 17.12.1936. Ei ole tarkkaa tietoa, miten opiskelupaikat löytyivät perheen vanhimille lapsille, mutta todennäköisesti Aerotransportin pääjohtajalla Carl Flormanilla oli osuutta opiskelupaikkojen löytymisessä. Myös isoäidin laajalla kontaktiverkostolla saattoi olla osuutta opiskelupaikkojen löytymisessä.

omilleen kaiken epävarmuuden keskellä. Yksinäisyyttä lisäsi se, että Ruotsiin muuton jälkeen Georg tapasi Tukholmaan jääneen sisarensa vasta pääsiäisenä 1940. Pientä helpotusta koti-ikävään toivat ainoastaan koulussa pidetyt tanssiaiset.⁶⁰

Talvisodan syttymisen ohella vuoden 1939 dramaattisuutta lisäsi vanhempien avioero. Ruotsissa ollessaan koti-ikävääkin kovempi taakka oli huoli Helsingissä asuvasta yksinäisestä ja hauraasta äidistä, joka avioliiton kariutumisen aikaan oli sairastunut keuhkotautiin.⁶¹ Vuosi 1939 avioeroineen, sairauksineen ja sodan syttymisineen katkaisi Ehrnroothien vanhan perhe-elämän kuin leikaten. Talvisodan aikoihin liittyvät synkät muistot jättivätkin pysyvät jäljet teini-ikänsä kynnyksellä olevaan poikaan, jolle Ruotsissa vietetyt ”pakolaiskuukaudet” muodostuivat traumaattiseksi ajaksi. Ei liene liioiteltua sanoa, että Georg C. Ehrnrooth eli siihenastisen elämänsä vaikeimpia aikoja. Tätä johtopäätöstä tukevat myös Ehrnroothin omat muistikuvat tuosta ajasta:

En minä muista semmoista aikaa, jota nyt nämä nuoremmat polvet, jotka ovat eläneet sodan jälkeen ovat kokeneet: kotioloja ja muuta, kyllä se oli ihan hajallaan silloin.⁶² Minä muistan hirveän vähän. Se oli niin lyhyt aika, ennen kuin kaikki meni sekaisin 1939 ja kaikki kuljetettiin Ruotsiin (...) Se oli kyllä vaikeaa aikaa ja kyllä se tietysti vaikutti siihen, että kaikki muistot eivät ole selviä ja suoraviivaisia.⁶³

Talvisodan päättyminen ja paluu Suomeen eivät merkinneet paluuta vanhaan. Päänvas-toin kaikki vanha oli revitty rikki – vain epävarmuus oli jäljellä. Georgin kannalta etenkin syksy 1941 oli rankka. Jatkosodan syttymisen ohella äidin terveydentilassa tuli käänne huonompaan. Äidin tilannetta ei helpottanut sekään, että ammattitaitoisista keuhkotautilääkäreistä oli sodan takia pulaa. Tämän takia hoidosta vastasi ainoastaan vanha yleislääkäri.⁶⁴ Kansakuntansa rinnalla äiti kävikin omaa selviytymistaisteluaan. Eräässä kirjeessään äidilleen Hélène kertoikin, miten hän pahimpien kipujen aikana yritti ajatella haavoittuneiden sotilaiden tuskia, muttei sekään tahtonut auttaa.⁶⁵

Eräs viimeisimmistä äidin ja Lollon tapaamisista tapahtui 25.11.1941 kodinomaisessa sairaalassa, jossa äitiä hoidettiin. Jatkuvan elintarvikepulan aikana tapaaminen oli erityisen mieluisa äidille, joka sai Lollosta tuliaisina juustovoileipiä, lihapullia, suklaata ja torttuja. Hengenahdistuksesta ja jatkuvista kivuista huolimatta äiti jaksoi kantaa huolta lapsistaan. Marraskuun 26. päivänä kirjoittamassaan kirjeessään äidilleen Hélène kertoi olevansa erityisen iloinen siitä, että Lollo oli aamulla matkustanut Seestaan, pois kaupungin kurjuudesta. Samalla hän toivoi, että voisi pian liittyä lastensa seuraan ja viettää tulevan joulun kartanossa. Hélène myös kiitti Jumalaa ja äitiään siitä, että Lollosta oli

⁶⁰ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.5.2007.

⁶¹ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 26.2.2009; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 20.4.2010.

⁶² Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.5.2007; vrt. Kujala 2003, 105 ja 166. Kujalan haastatteleminen lasten muistelmat olivat samansuuntaisia. Muistot olivat poikkeuksetta kamalia ja ne ovat seuranneet läpi elämän. Monesti näihin muistoihin liittyi vahvoja pelkoja.

⁶³ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.12.2007.

⁶⁴ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 20.4.2010.

⁶⁵ Aina Hélène Louise Ehrnroothin kirjeet Aina Johanna Mannerheimille 24.11.1941, 26.11.1941, 1.12.1941 ja 5.12.1941.

pidetty hyvää huolta ja että poika näytti mukavan pyöreältä, terveeltä ja iloiselta. Äiti kertoi tietävänsä, että Carl Johan ja isoäiti murehtivat etenkin Georgin jaksamisesta.⁶⁶ Lollosta huolestuneena Hélène pyysikin äitiään pitämään huolen siitä, että poika saisi riittävästi unta, sillä muutoin tämä olisi hermostunut ja ärtyisä.⁶⁷ Vain kuusi päivää viimeisen kirjeen kirjoittamisesta äidin voimat hiipuivat, ja hän nukkui pois torstaina joulukuun 11. päivänä 1941 vain 41 vuoden iässä.

Perhe-elämän mullistukset eivät jääneet tähän. Jo seuraavana vuonna isä avioitui ruotsalaisen, vuonna 1917 syntyneen Sif Margareta Lilliesträlén kanssa. Vuonna 1943 pariskunnalle syntyi poikavauva. Äidin kuolema, isän uusi avioliitto ja velipuolen syntymä eivät olleet helppoja asioita teini-ikäiselle pojalle, kuten ne eivät olleet helppoja myöskään isosiskolle Louiselle ja pikkuveljelle Carlille. Perhe-elämän mullistusten ajoittuminen Georgin kohdalla 13 ja 17 ikävuoden väliin eivät ainakaan helpottaneet asiaa. Sodan aikaiselle turvattomuudelle ja perhe-elämän mullistuksille ei kotioloista löytynyt kunnollista vastapainoa ja turvaa. Ainoat pysyvät asiat olivat isoäidit Ella Ehrnrooth ja Aina Mannerheim, joiden kautta Georg saattoi edes osittain korvata menetetyn äidin ja äidinrakkauden. Isoäideistä muodostui nyt hänen turvasatamansa ja kasvattajansa.

Hélènen lapsille nuoren äitipuolen hyväksyminen oli mahdoton asia. Sifin suhde Hélènen lapsiin oli alusta pitäen ongelmallinen. Syy ei ollut vain lapsissa, vaan myös äitipuolella, joka Louisen aviomiehen Kurt Swanljungin mukaan oli ”hiukan vaikea – hiukan pois pilattu”. Swanljungin mielestä Sif oli kyllä älykäs, mutta Carl Johanin tavoin etäinen. Sif ei tullut ketään lähelle eikä päästänyt ketään lähelleen.⁶⁸ Lollo, joka reagoi voimakkaasti äitinsä kuolemaan, etääntyi uuden avioliiton myötä isästään entistä enemmän. Suhde äitipuoleen oli niin hankala, ettei Georg voinut jäädä asumaan samaan huoneistoon, vaan muutti alempana asuvan isoäitinsä Ella Ehrnroothin luo.⁶⁹

Yksinäisellä isoäidillä oli asunnossaan yksi ylimääräinen huone, joka annettiin Georgin käyttöön. Isoäidin ja Georgin lisäksi huoneistossa asuivat keittäjä ja sisäkkö, joista molemmista tuli Georgille hyvin läheisiä.⁷⁰ Georg piti heitä vanhanaikaisina, mutta miellyttävinä ihmisinä. Keittäjä Olga Hokkanen oli kotoisin Mikkelistä, ja ennen siirtymistään Ellan palvelukseen hän oli toiminut erään helsinkiläisen herrasmiehen keittäjänä. Sisäkkö oli mukava ”vanha ja laiha” nainen. Palvelusväen arkea seuratessaan Georg oppi arvostamaan näitä kahta iäkästä naista:

Hän [sisäkkö] oli myöskin ollut jonkun vanhan tädin palveluksessa, mutta erinomaisen semmoinen miellyttävä ja vaatimaton ja silloin kun näki, kuinka he tekivät pitkät päivät ja asuivat

⁶⁶ Aina Hélène Louise Ehrnroothin kirje Aina Johanna Mannerheimille 26.11.1941, tekijän hallussa.

⁶⁷ Aina Hélène Louise Ehrnroothin kirje Aina Johanna Mannerheimille päivämäärä ei tiedossa (kirjoitettu joskus maanantai-tiistai välisenä yönä marraskuussa 1941), tekijän hallussa.

⁶⁸ Kurt Swanljungin haastattelu 14.5.2011.

⁶⁹ Kurt Swanljungin haastattelu 14.5.2011; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 26.2.2009.

⁷⁰ Kurt Swanljungin haastattelu 14.5.2011. ”Ne [palvelijat] olivat hyvin läheisiä Georgille. Georgillahan oli se tapa ja luonne, että hän ystävyyi ihmisiin joiden kanssa hän tuli tekemisiin ilman, että he olivat akateemisesti koulutettuja. Seestan kartanossa hänellä oli ystävä, jonka oli Seestan palveluksessa (...) Hänen oli hyvin helppo tulla kosketuksiin ihmisten kanssa ja hän ystävystyi hyvin nopeasti”.

työnantajansa luona, ei ollut oikeastaan minkäänlaista vapaa-aikaa. Tällä keittäjällä oli pieni huone, tällä toisella oli isompi, ja sitten kun iltaisin monta kertaa menin juttelemaan molempien kanssa – ei yhdessä vaan erikseen – niin mä ajattelin monta kertaa silloin jo, mutta myöhemmin myös, että kyllä se oli työtä, että sitten vielä tulee talon nuorempi edustaja vielä vaiamaan, kun pitäisi olla muutama tunti aikaa ennen kuin sammuttaa valot.⁷¹

Muutto Ella-isoäidin asuntoon oli luonnollinen ratkaisu. Tämän näkemyksen jakoivat kaikki sukulaiset ja ystävät. Ellaa ja Georg yhdisti moni asia: molemmat olivat huumorintajuisia ja luonteiltaan vaativia ja täsmällisiä. ”Farmor Ella” piti aina huolen siitä, että ruokapöydän kattaminen tapahtui täsmälleen oikein ja ruoka-ajat olivat täsmällisiä.⁷² Georgin yliopistoaikaiselle ystävälle Richard Töttermanille kävi täysin selväksi, että Ella ja Georg olivat erittäin läheisiä: ”Se oli aivan ilmeistä, ja hän oli viehättävä vanha nainen, hyvin fiksu, elämän myönteinen ja aina hyvällä tuulella, ja oli aivan ilmeistä, että nämä kaksi tulivat erittäin hyvin toimeen keskenään.” Yhtä lailla Tötterman tiesi, ettei Georgin suhde äitipuoleen ollut kovin lämmin. Hän ei yksinkertaisesti hyväksynyt isänsä uutta vaimoa.⁷³

Myös Louise-sisarella ja tämän miehellä Kurtilla oli vaikeuksia Sifin kanssa. Louisen miestä Kurt Swanljungia Sif kohteli ”nuorukaisena”, mistä tämä ei pitänyt lainkaan. Traagista kyllä, Carl Johanin uuden avioliiton myötä Hélénin lapset menettivät tavallaan myös isänsä. Kovin onnelliseksi ei muodostunut myöskään Carl Johanin ja Sifin avioliitto. Selvimmin asia tuli esiin Ellan joka sunnuntaina järjestettävillä päivällisillä. Päivällisseurueen noustessa ruokapöydästä siirtyi Carl Johan toiseen huoneeseen lukemaan sanomalehteä jättäen vaimonsa muun seurueen kanssa omiin oloihinsa. Sama kuvio toistui kotona. Noustuaan ruokapöydästä Carl Johan otti yhden whiskyn ja siirtyi heti toiseen huoneeseen omiin oloihinsa. Avioparin vastakohtaisuus näkyi myös, että siinä missä Sif suorastaan nautti päivällistilaisuuksista ja edustamisesta, ei Carl Johan pitänyt seurustelusta lainkaan.⁷⁴

Isän työn ja sulkeutuneen luonteen takia lapset eivät itse asiassa koskaan oppineet tuntemaan isäänsä. Carl Johan eli aivan toisessa maailmassa kuin hänen lapsensa. Kotonaankin Carl Johan oli poissaoleva. Yleensä vähäpuheisen isän tavoitti omista oloistaan lukemassa The Timesia, Svenska Dagbladetia ja Uutta Suomea, jotka tämä oli arkirutiininsa mukaisesti noutanut Aeron konttorista.⁷⁵ Carl Johan ei ollut seuramies tai lastensa kanssa aikaa viettävä isä. Pikemminkin hän oli vakavamielinen ja sulkeutunut, joka kotonaan ollessaan halusi vain rentoutua.⁷⁶ Carl Johanin vähäpuheisuudessa ei sinänsä

⁷¹ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 26.2.2009.

⁷² Carl Gustaf Mannerheimin haastattelu 19.10.2009.

⁷³ Richard Töttermanin haastattelu 16.11.2009.

⁷⁴ Kurt Swanljungin haastattelu 14.5.2011.

⁷⁵ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.5.2007; Carl Gustaf Mannerheimin haastattelu 19.10.2009; Casimir Ehrnroothin haastattelu 20.10.2009; Kurt Swanljungin haastattelu 14.5.2011.

⁷⁶ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 20.10.2004 ja 15.5.2007. Georg kertoi isänsä töistä Tukholmassa ja suhteestaan isään mm. seuraavaa: ”Hänellä oli jotain tehtäviä siellä, ei siitä koskaan ollut sen enempää

ollut mitään poikkeuksellista, sillä se oli veljessarjan tavaramerkki. Carl Johanin kaksi muuta veljeä, Göran ja Magnus, olivat aivan samanlaisia. Vaitonaisuudessaan Carl Johan oli kuitenkin omaa luokkaansa. Näin siitäkin huolimatta, että Magnus Ehrnroothin kerrottiin vastaavan kysymyksiin vain yhdellä sanalla.⁷⁷ Casimir Ehrnrooth muistaakin, että Seestan kartanossa vieraillessaan Carl Johan pelasi mieluummin tennistä kuin seurusteli muiden kanssa:

Kun Carl Johan oli siellä, niin hän oli innokas tennispelaaja, niin minä olin kai ainoa oikeassa iässä oleva tennispartneri, ja me pelattiin ja olimme aika tasaisia. Hän löi kovemmin ja minä taas juoksin vähän kovemmin, mutta piti aina katsoa, ettei saanut voittaa. Kyllä sai olla noin suurin piirtein samalla tasolla, mutta minä kyllä opin, että hän tuli erittäin huonolle tuulille, ellei hän saanut voittaa.⁷⁸

Carl Johanin syrjäänvetäytyvän luoteen mutta myös Georgin ja isän etäisen suhteen vuoksi kotona ei isän kanssa puhuttu juuri mistään. Isän vähäpuheisuudesta huolimatta Georgille jäi isästään sellainen käsitys, ettei hän ollut aktiivinen poliittinen toimija. Myös Kurt Swanljungille jäi Carl Johanista epäpoliittinen käsitys. Sen verran vävy kuitenkin tiesi, että Carl Johan vaikutti poliittiselta katsantokannaltaan olleen selvästi lähempänä Kansallista Kokoomusta, kuin Ruotsalaista Kansanpuoluetta.⁷⁹

Jatkosodan aikana Georg C. Ehrnrooth huomasi, että hänen isänsä tunsu vastenmielisyttä Suomen saksalaissuuntausta kohtaan ja Carl Johan kuului pikemminkin anglo-saksisen linjan kannattajiin. Todennäköisenä syynä tähän oli tietoisuus länsimarkkinoiden merkityksestä suomalaiselle paperiteollisuudelle ja Suomen taloudelle yleensä. Carl Johanin länsimielisyyden puolesta puhui myös hänen ystäväpiirinsä. Hän oli mm. saksalaissuuntaukseen varauksellisesti suhtautuneen ilmavoimien komentajan Jarl Lundqvistin ystävä. Kolmantena anglo-saksisen suuntauksen puolesta puhuvana asiana voidaan pitää isän lakimiesaikaisia toimeksiantoja Yhdysvaltojen suurlähetystölle sekä ulkomaanmatkoja, jotka useimmiten suuntautuivat joko Isoon-Britanniaan tai Yhdysvaltoihin.⁸⁰ Isästään poiketen Georg C. Ehrnrooth oli jatkosodan aikana saksalaissuuntauksen kannattaja ja suhtautui isäänsä varauksellisemmin Yhdysvaltoihin.⁸¹

puhetta. Minä en oikeastaan (...) hän oli hyvin noin harvapuheinen. Sen minä vain muistan lapsuusvuosista, kun olin töissä maalla, että hän tuli viikonlopuiksi noina 1940, 1941, 1942, 1943”.

⁷⁷ Carl Gustaf Mannerheimin haastattelu 19.10.2009; Casimir Ehrnroothin haastattelu 20.10.2009.

⁷⁸ Casimir Ehrnroothin haastattelu 20.10.2009.

⁷⁹ Kurt Swanljungin haastattelu 14.5.2011. Swanljungin mukaan Carl Johan Ehrnrooth ei kuulunut mihinkään puolueeseen eikä ollut kiinnostunut politiikasta muuten kuin Kymin Oy:n intressien kautta.

⁸⁰ Georg C. Ehrnroothin haastattelut 20.10.2004.

⁸¹ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 26.2.2009. Ehrnroothit ja Procopét olivat perhetuttuja. Tämän lisäksi Georg C. Ehrnrooth tunsu hyvin Victor Procopén. Sotavuosista Ehrnrooth on todennut mm.: ”Hjalmar Procopé, hänhän oli republikaanien johtajan hyvä ystävä ja sen takiahan nämä demokraatit jotka johtivat politiikkaa heittivät hänet ulos eivätkä koskaan pyytäneet anteeksi sitä, että hän Yhdysvaltain suurena ystävänä, mutta ei Rooseveltin ystävänä, joutui kärsimään aika paljon. Hänhän joutui paitsioon Suomessa ja Yhdysvalloissa, joka paikassa. Hän ei ollut kotona missään”.

Georg C. Ehrnroothin merkittävimmät henkilöt lapsuus- ja nuoruusvuosilta. Äiti Aina Hellen Louise Ehrnrooth o.s. Mannerheim (ylh. vas.) ja isä Carl Johan Casimir Ehrnrooth (ylh. kesk.). Georg C. Ehrnroothin poliittisten näkökantojen – isänmaallisuuden, perustuslaillisuuden ja vastarinta-ajattelun – muotoutumisen kannalta merkittävimmät henkilöt kuuluivat ”vanhempiin sukupolviin”. Valkoisen Suomen symboli ja Georg C. Ehrnroothin suuri esikuva oli kummisetä ja äidinisän veli Carl Gustaf Emil Mannerheim (ylh. oik.). Marsalkan ohella isänmaallisuuden velvoittavia perinteitä tuli sortovuosien tiukoilta vastaarintalinjalaisilta äidin puoleiselta isoisältä ja -äidiltä, Carl ja Aina Mannerheimiltä (alh.vas.). Äidin kuoleman jälkeen erityisen tärkeäksi henkilöksi Georg C. Ehrnroothin elämässä nousi isoäiti Ella Ehrnrooth (alh. oik.). Kuvat: Georg C. Ehrnroothin yksityiskokoelma.

Sotakesät Georg C. Ehrnrooth vietti Nastolassa Seestaa kartanossa, joka oli ollut Ehrnrooth-suvun hallussa 1790-luvulta lähtien. Kartanon pitkästä ja vaikuttavasta historiasta kertoi pääarakennuksen nurkalla ollut satoja vuosia vanha lehmus. Halkaisijaltaan kuu-den metrin mittaisen puun tiedettiin olleen ”Suomen paksuin puu”.⁸² Alun perin kartano kuului Yrjö Maunu Sprengtportenille, joka muiden Anjalan liittoon kytköksissä olleiden tavoin tuomittiin menettämään omaisuutensa ja aateliarvonsa. Ehrnroothille kartano siirtyi 2.11.1791 eversti Gustaf Adolf Ehrnroothin huudettua sen 2360 riksillä Ruotsin Säätyjen Pankin huutokaupassa. Georg C. Ehrnroothin isänsä, Georg Casimir Ehrnrooth (1866–1935), oli vuonna 1902 ostanut kartanon sedältään Johan Casimir Ehrnroothilta, joka oli perinyt sen isältään. Vuonna 1929 kartano jaettiin kolmeen osaan, ja kartanoon kuului 1803 hehtaaria metsää, 640 hehtaaria joutomaata ja 232 hehtaaria vil-jeltyä peltomaata. Vuoden 1929 jälkeenkin kartanoon kuului 2202 hehtaaria maata ja metsää.⁸³

Kartanon entisten omistajien merkitys ei voinut jäädä kenellekään epäselväksi. Kartanossa oli yhä kenraali Casimir Ehrnroothin kirjoitushuone sellaisena kuin hän sitä oli aikoinaan käyttänyt: kirjoituslipasto, kirjahylly ja kaksi keisarilta saatua kultaista sapelia seinällä. Kartanon omistajien yhteiskunnallisesta merkittävyyydestä kertoi myös pääarakennuksen koko. Alakerrassa oli yksitoista huonetta ja yläkerrassa seitsemän makuuhuonetta.⁸⁴ Sotavuosina Seestan kartano oli täynnä elämää. Isäntäväen ohella kartanon työyhteisöön kuului, työntekijät ja heidän perheenjäsenet yhteenlaskettuna, noin 50 henkilöä. Kartanoa hallinnoitiin vanhan patruunahengen mukaisesti: perusperiaatteena oli, että kaikista yhteisön jäsenistä pidetään huolta.⁸⁵

Georg Casimir Ehrnroothin kuoltua vuonna 1935 kartano siirtyi nimellisesti vanhimman pojan Carl Johanin omistukseen. Käytännössä kartanon omistaja oli kuitenkin isoäiti, vuorineuvoksetar Ella Ehrnrooth (Anna Gabriella o.s. af Nyborg). Isoisän testamentissa tehtiin selväksi, että niin kauan kuin Ella elää, hän olisi Seestan emäntä. Ellan asema kartanon emäntänä oli horjumaton, eikä hän kartanoon liittyvissä asioissa edes kyselty poikiensa mielipiteitä.⁸⁶ Vielä 90-vuotiaanaakin vuorineuvoksetar toimi elonkorjuujuhli-sa emäntänä johtaen kaikkea. Sisäkkö Rakel Hagas onkin todennut, että vuorineuvoksetar ”tiesi, miten päivällinen katettiin Ruotsin prinsessa Sibulalle ja hänen tyttärilleen ja taisi seurustelun Mannerheimin vieraillessa kartanossa”. Ella Ehrnroothin käskyvalta näkyi Seestassa vielä tämän kuoltuakin; kartanon pihalla seissyttä nelihaaraista kuusta ei

⁸² Jaana tammikuun numero vuodelta 1969.

⁸³ Mäkelä 1979, 296; Mäkelä 1991, 112; Ehrnrooth 2002, 21; Seppinen 2003, 14. vrt. Urho Kekkosen taustoihin: ”ei ollut kartanoa, ei mahtavaa sukua – Urho Kekkosen ei syntynyt valtaan. Hänen sukutaustansa niin isän kuin äidinkin puolelta olivat tyypillisiä itäisessä Suomessa: he olivat vanhojen talonpoikaissukujen jälkeläisiä.” Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.5.2007; Ilkka Nummela: Georg Ehrnrooth (1866–1935). Kansallisbiografia-verkkajulkaisu. (Viitattu 10.5.2011). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=365>

⁸⁴ Jaana tammikuu 1969.

⁸⁵ Ensio Partanen ja Georg C. Ehrnrooth *Hän on täällä tänään* televisio-ohjelmassa vuonna 1984. Ohjelman tarkkaa päivämäärä ei ole tiedossa. Kansio 52, CGEa, KA.

⁸⁶ Casimir Ehrnroothin haastattelu 20.10.2009. Casimir Ehrnrooth muotoilee asian näin ”Niin en minä muista, että hän olisi kysynyt heidän mielipiteitään.”

uskallettu kaataa, vaikkei vuorineuvoksetarta enää ollutkaan.⁸⁷ Kartanon arvokkaista puitteista huolimatta Ellan persoonaan ja laajemminkin kartanon elämään voidaan luonnehtia kuuluneen tietynlaista vaatimattomuutta ja työteliäisyyttä. Ella ja Georg Ehrnroothin säätiön historiikin kirjoittanut Peter Stadius onkin todennut, että ”Seestan elämässä oli tolstoilainen häivähdys”. Tolstoilaisuus ei tullut tyhjästä, sillä Ella Ehrnroothin mieliromaani oli Leo Tolstoin *Sota ja Rauha*.⁸⁸

Asuessaan sota-aikana pitkiä aikoja Seestassa Georg Ehrnrooth pääsi omakohtaisesti tutustumaan maatilan elämään auttamalla kartanon työmiehiä milloin missäkin työtehtävissä. Pitkistä päivistä huolimatta Georg viihtyi maalla ja piti maataloustöitä mielekkäänä. Luokkakaveri Gustaf Franck onkin todennut, että Georg oli poikkeus luokkakaverien keskuudessa, sillä silloin kun Georg teki maataloustöitä, muut luokkakaverit purjehtivat tai tekivät jotain muuta.⁸⁹ Georgin kiinnostusta maataloustöitä kohtaan ei kuitenkaan katsottu pelkästään hyvällä. Kartanon herrasväkeen kuuluvan osallistumista maataloustöihin ei pidetty aina sopivana.⁹⁰

Sotakesien myötä Georg kiinnostui maataloudesta niin, että harkitsi jopa agronomin uraa.⁹¹ Liekö kiinnostus maataloutta kohtaan ollut puhdas sattuma tai verenperintönä tullut ominaisuus, mutta maatalouden suhteen Georgilla näyttäisi olleen paljon yhteistä kartanon entisen isännän, isoisänsä Georg Casimir Ehrnroothin kanssa, joka oli aina ollut kiinnostunut maataloudesta ja sen kehittämisestä.⁹² Myös kartanon työväen keskuudessa Georgin kiinnostuminen maataloustöitä kohtaan huomattiin. Yhtä lailla mieleenpainuvaa oli tapa, jolla nuorimies kutsui vasikkoja ”lehmän poikasiksi”.⁹³ Innostuksen taustalla saattoi olla myös isoisän toive siitä, että jonain päivänä kartano siirtyisi Carl Johanin vanhimman pojan eli Georg C. Ehrnroothin hallintaan.⁹⁴

Maataloustöiden vastapainona Georg harrasti lukemista ja urheilua. Sotavuosien aikana Georg seurasi innokkaasti ruotsalaista Idrottsbladet-urheilulehteä, mutta myös oikeistolaista saksalaismielisyydestä tunnettua poliittista Svensk Botten -lehteä, jonka päätoimittajana toimi Torsten G. Aminoff. Innostavan suomen kielen opettajan innostamana Georg ahmi myös suomenkielistä kaunokirjallisuutta. Lukuharrastuksen myötä tutuksi tulivat niin Juhani Ahon, Joel Lehtosen kuin Ilmari Kiannonkin kirjat.⁹⁵ Lukemisen

⁸⁷ Etelä-Suomen Sanomat 4.8.1968, ”Päijät-Hämeen kartanoita III: Kenraaleiden historiaa Seestassa Sprengtportenista Ehrnrootheihin”.

⁸⁸ Stadius 2010, 21.

⁸⁹ Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007.

⁹⁰ Kurt Swanljungin haastattelu 9.9.2011.

⁹¹ Ehrnrooth 1966, 64–65.

⁹² Stadius 2010, 19–21; Ilkka Nummela: Georg Ehrnrooth (1866–1935). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. (Viitattu 10.5.2011). Saatavissa:

<http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=365>

⁹³ Marja-Leena Pellikka puhelinhaastattelu 9.11.2009.

⁹⁴ Casimir Ehrnroothin haastattelu 20.10.2009.

⁹⁵ Ehrnrooth 1999, 15; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.5.2007.

ohella Georg innostui sotavuosina kirjoittamisesta ja julkaisi perhepiirissä jaettavaa neljäsvuista urheilulehteä.⁹⁶

Seestan nuorison keskuudessa Georg oli ehdoton ”ykkönen” ja ”itseoikeutettu johtaja”.⁹⁷ Rooli oli luonnollinen, sillä hän oli poikajoukkion vanhin. Toisaalta myös hänen luonteeseen kuului johtajuuden ottaminen. Tästä kertoi myös Georg C. Ehrnroothin nuoruusvuosilta tutuksi tullut Julius Cesaria mukaillut motto: ”mieluummin ykkösmies Heinolassa kuin kakkosmies Lahdessa”.⁹⁸ Käytännössä johtajuus näkyi hänen innokkuudessaan toimia pääorganisaattorina Seestan urheilukisojen järjestämisessä. Urheilunnuostuksen taustalla oli vuoden 1936 Berliinin olympiakiset, joita tuhkarakkoon sairastunut Ehrnrooth seurasi vuodepotilaana radion välityksellä.⁹⁹ Urheilusta innostuneena Georg perusti vuonna 1939 oman urheiluseuran Seestan Urheilijat. Urheiluseuran myötä Georg sai myös sisarensa, serkkunsa ja kartanon muut lapset urheilemaan, eikä Casimir Ehrnroothin mukaan tämän asevelvollisuuden ulkopuolelle kukaan uskaltanut jättäytyä. Urheilukisojen merkitystä korosti se, että kisojen voittopokaalin oli lahjoittanut Ruotsin kansallisen lentoyhtiön AB Aerotransportin johtaja Carl Florman.¹⁰⁰

Kesäkisoissa urheilulajeihin kuuluivat mm. paini, nyrkkeily, maastajuoksu, kuulantyyntö, korkeushyppy, keihäs ja kiekonheitto. Puheenjohtajuuden ohella Georg toimi myös taloudenhoitajana ja sihteerinä. Kisajärjestäjänä hyvin järjestelmällisesti toimineen Georg C. Ehrnroothin luonteesta kertoo paljon se, että kisoihin valikoituivat juuri ne lajit, joissa hän näytti pärjäävän parhaiten.¹⁰¹ Tässä suhteessa poika oli tullut isäänsä. Carl Johanin tavoin Georg halusi asioiden kulkevan oman tahtonsa mukaisesti. Kilpaileminen oli mukavaa, mutta vain silloin, kun itse pärjäsi.

Sosiaalisen omantunnon voimistuminen Seestan kesien myötä

Seestassa Georg C. Ehrnrooth oli päivittäin tekemisissä kartanon työväen kanssa, ja samalla monista työntekijöistä ja heidän lapsistaan tuli Georgin hyviä ystäviä. Georgin kohdalla tämä ei ollut mitenkään erikoista, sillä hänellä oli jo nuorena luontainen kyky ystävystyä erilaisten ihmisten kanssa.¹⁰² Kartanon palvelusväen lapsista erityisen läheiseksi ystäviksi tulivat tallimiehen ja puutarhurin pojat. Urheilukisojen ja leikkien ohella poikaporukka intoutui joskus kiusaamaan kartanon uskottua palvelijaa Leo Svanbäckkiä. ”Tämä mies, jota härnättiin, niin me huudettiin ’Saksan kukko kiekuu’, ja silloin se heit-

⁹⁶ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.12.2008.

⁹⁷ Casimir Ehrnroothin haastattelu 20.10.2009.

⁹⁸ Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007.

⁹⁹ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 22.5.2006.

¹⁰⁰ Casimir Ehrnroothin haastattelu 20.10.2009; Seestan Urheilijat vihko, tekijän hallussa.

¹⁰¹ Seestan Urheilijat vihko, tekijän hallussa.

¹⁰² Kurt Swanljungin haastattelu 14.5.2011.

ti [halolla]. Eihän se nyt koskaan heittänyt päälle, kun matkaa oli liikaa”, muistelee Ehrnrooth.¹⁰³

Kiusanteosta huolimatta Georg kunnioitti suuresti Leo Svanbäckkiä, jonka vastuulla oli halonhakkuun ja myllynajon ohella kartanon vellikellon soittaminen. Yksinäinen ja vaatimattomasti elelevä ”erikoislaatuinen” mies asui pienessä, kauniisti sisustetussa mökissä lähellä kartanoa. Ajan myötä Georgista ja Leosta tuli hyvät ystävät, vaikka yhteiskunnallisilta taustoiltaan he olivat kuin yö ja päivä. Opinnollisestikin Leo oli niin alhaisella tasolla kuin 1930- ja 40-luvulla henkilö vain saattoi olla. Lukemisen ja kirjoittamisenkin hän oli oppinut äitinsä opettamana.¹⁰⁴

Vielä yliopistoaikanakin Georg piti yhteyttä ystäväänsä kutsuen tämän jopa Helsinkiin. Arkana ja vaatimattomana Leo yritti estellä Georgia kertoen, ettei hänelle tarvitsisi etsiä huonetta. Vastustelusta huolimatta Georg järjesti majoituksen Kasarmikadulta ja suunnitteli matkaohjelman valmiiksi. Luvassa oli museovierailuja ja muita nähtävyyksiä.¹⁰⁵ Kirjeenvaihdon perusteella Georg tunsu jopa jonkinlaista vastuuta Leon hyvinvoinnista kysellen mm. tämän elintarviketilanteesta ja lupaamalla toimittaa hänelle kahvin korviketta.¹⁰⁶ Kartanon isäntäväkeä Georgin huolenpito Leo Svanbäckistä ei ihmetyttänyt lainkaan. Casimir Ehrnroothin mukaan tämä oli Georgille hyvin tyypillistä. Jos hän havaitsi, että ihminen oli vähänkin erikoinen tai tarvitsi apua, niin silloin hän pyrki auttamaan.¹⁰⁷

Georgin tapa suhtautua ihmisiin näyttäisi olleen nuoresta pitäen hyvin kaksijakoinen. Yleisesti ottaen hän tuli toimeen hyvin erilaisten ihmisten kanssa – kuuluivat nämä mihiin yhteiskuntaluokasta tahansa –, mutta jos jokin asia meni pieleen, niin välit saattoivat rikkoutua lopullisesti. Eräs henkilö, josta hän ei pitänyt lainkaan, oli Ellan venäläinen puutarhuri Shenko. Syynä välirikoon oli luultavasti se, että kasvihuone oli puutarhurin valtakuntaa ja Shenko oli tehnyt Georgille selväksi, että ”älä tule tänne häiritsemään”. Puutarhurin takia Georgia ei koskaan nähtykään kasvihuoneessa.¹⁰⁸

Georg C. Ehrnroothin yhteiskunnallisten näkökantojen muodostumisen kannalta Seestan kartanolla vietetyt kesät muodostuivat erittäin merkityksellisiksi. Työskentely suomenkielisten työmiesten kanssa sekä ystäväystyminen työntekijöiden ja heidän lastensa kanssa vaikuttivat monella tapaa ruotsin kieltä äidinkielenään puhuvaan aatelisnuorukaiseen, joka muutoin vietti aikaansa Kaivopuistossa täysin toisenlaisten yhteiskuntapiirien ym-

¹⁰³ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.12.2008; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 31.3.2009.

¹⁰⁴ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.12.2008.

¹⁰⁵ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.12.2008; Leo Svanbäckin kirje Georg C. Ehrnroothille 26.11.1944. Tekijän hallussa.

¹⁰⁶ Leo Svanbäckin kirje Georg C. Ehrnroothille 26.11.1944. Tekijän hallussa. Leo puhuttelee Georgia Lollo-nimellä. Tämä todistaa, että he todellakin olivat ystäviä pitkältä ajalta ja lähes samaa perhettä. Tuota nimitystä ei nimittäin esiinny muiden kuin lähipiirin Georgille lähettämässä korteissa ja kirjeissä.

¹⁰⁷ Casimir Ehrnroothin haastattelu 20.10.2009. ”Siellä oli tietysti tämä Leo, [joka] oli vähän semmoinen erikoistapaus. Hän ei ollut ihan normaali, mutta hyvä työmies ja Georgilla oli aina se, että jos oli vähän erikoinen ihminen, niin hän lähestyi ja auttoi asianomaista, että se oli hänelle tyypillinen piirre.”

¹⁰⁸ Kurt Swanljungin haastattelu 14.5.2011.

päröimänä. Seestan vuosien aikana syntyneet – yhteiskuntaluokat ja sukupolvirajat ylittävät – ystävyysuhteet muokkasivat väistämättä Georg C. Ehrnroothin yhteiskunnallista ja sosiaalista ajattelua. Elämänpiirin laajentuminen ja tutustuminen täysin toisenlaiset sosiaaliset taustat omaaviin ihmisiin laajensi väistämättä Georg C. Ehrnroothin maailmankuvaa.

Seestassa ollessaan Georg C. Ehrnrooth havahtui myös yhteiskuntaluokkien välisiin eroihin. Sosiaaliset epäkohdat ja niihin reagoiminen johti jopa ristiriitoihin perheen sisällä: ”Näin läheltä, miten työväki eli ja varsinkin asui. Kyllä luokkaerot olivat suuret. Reagoin joskus perhepiirissä tavalla, jota eivät kaikki halunneet ymmärtää. Sain joka tapauksessa parhaat ystäväni puutarhurin pojasta (...) ja erään työmiehen pojasta.”¹⁰⁹ Sosiaalisen omantunnon heräämisen ohella toinen merkittävä perintö maaseudulla vieteistä vuosista oli lähes täydellinen suomen kielen taito.

Elämä kartanolla ei ollut vain arkista aherrusta. Yksi kartanon jokavuotinen perinne oli elonkorjuujuhlan järjestäminen. Juhliin kuului musiikkia ja tanssia sekä pientä tarjoilua. Elonkorjuujuhlan kohokohta oli avajaisseremonia, jonka kartanonisäntäväki suoritti.¹¹⁰ Joskus Seestassa järjestettiin myös nuorten illanistujaisia. Isoäidille nuoret vieraat olivat henkireikä. Ellan myönteisyys Georgia kohtaan tulikin selväksi kaikille Georgin ystäville.¹¹¹ Gustaf Franckin mieleen jäi etenkin eräs epäonninen automatka Heinolaan. Matkaan lähdettiin Ehrnroothien Pierce Arrow -avoautolla, jonka ajuriksi Franck valittiin. Pian poikien lähdettyä matkaan kapealla tiellä tuli vastaan auto, jota väistäessään poikien avoauto ajautui pellolle. Elokuvamatka päättyi siis nolosti: auto oli vietävä autokorjaamoon ja kuskilla oli edessään anteeksipyyntö sekä Ellalta että Georgin isältä:

*Minä kävin ensin Ella-tädin luona, joka oli se, joka silloin omisti Seestan, ja siinä oli nyt sitten yks toinen kaveri, joka oli yöllä tyhjentänyt tuon palosammuttimen, mutta hänellä oli niin paljon huumoria kylläkin tällä Ella-tädillä, että – jaa-jaa siellä tulee minun palosotilaani ja siellä minun autonkuljettajani. Hän otti sen noin hyvällä, ja seuraavana päivänä menin tänne Kymiyhtiön konttoriin. Mä sanon, etten ole koskaan ollut niin isossa huoneessa – se oli valtava huone. Georgin isä istui yksin tuossa, ja mä tulin sisään täältä ja se oli valtavan pitkä matka. Mutta se kyllä selvisi, ja hän sanoi vain, että – täytyy kyllä myöntää, että se on paha tuo tie, mutta pääasia on, että hoidat sen kuntoon – ja se oli sillä sipuli.*¹¹²

Elämä Ella Ehrnroothin emännöimässä kartanossa kulki vanhojen vakiintuneiden tapojen mukaisesti. Aterioiden yhteydessä aikuiset istuivat toisessa pöydässä ja lapset toisessa. Arkena kaikki pääsivät samana pöytään. Isoäiti määräsi aina ruuan. Useimmiten pääruokana läskisoosi, joka oli isoäidin lempiruoka. Sotavuosina Seesta oli todellinen paraatiisi. Säännöstelysäännöistä huolimatta kartanossa ei ollut pulaa mistään. Peruselintar-

¹⁰⁹ Georg C. Ehrnroothin kirje Jermu Laineelle 5.6.2007, tekijän hallussa.

¹¹⁰ Marja-Leena Pellikkan puhelinhaastattelu 9.11.2009.

¹¹¹ Richard Töttermanin haastattelu 16.11.2009. Richard Töttermanin muistelee Seestaa ja vuorineuvoksetarta lämmöllä. Töttermanin mukaan tunnelma Seestassa oli aina arkista ja luonnollista. Mieleenpainuvien muistojen Seestasta liittyi kenraali Adolf Ehrnroothiin: ”Me neljä, Georg, Mary, Camilla ja minä olimme rapuja onkimassa ja tultiin takaisin ja siellä oli Adolf Ehrnrooth ja hän suuteli näitä tyttöjä kädelle. Ne [tytöt] kauhistui, kun ne haisi kauheasti, mutta hän ei ollut moksiskaan.”

¹¹² Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007.

vikkeiden osalta kartano oli omavarainen: maitoa saatiin omasta navetasta, kasvikset ja perunat omasta puutarhasta, kalaa viereisestä järvestä sekä riistaa, sieniä ja marjoja metsästä.¹¹³ Ei ihme, että Georgin äiti piti Seestaa turvapaikkana lapsilleen. Maaseudulla kun oli Helsinkiä parempi elintarviketilanne ja raitista ilmaa.¹¹⁴

Tarkasteltaessa Georg C. Ehrnroothin persoonaa lapsuus- ja nuoruusvuosien valossa on koulutoveri Gustaf Franck todennut, että päällimmäisinä ominaisuuksina Ehrnroothin luonteenpiirteissä tulivat esiin vaatimattomuus ja hiljaisuus viitaten hänen tapaansa puhua suvustaan ja perheestään. Franckin mukaan Ehrnroothilla ei ollut koskaan tarvetta tuoda taustojaan esiin. Yhtä lailla hän oli aina ”kovin varovainen” perhettään koskevista asioista. Erityisesti Franckin mieleen jäi Georgin velipuolen kastejuhlat, jotka ajoittuivat Teinikunnan kokouksen yhteyteen. Ystävälleen Georg totesi vain, ettei pääsisi paikalle, sillä olisi kastetilaisuudessa. Hän ei siis tarkentanut, että kyse oli hänen velipuolensa kastejuhlasta, vaan kertoi asiasta vain yleisellä tasolla. Periaatteellisissa tai yhteiskunnallisissa asioissa vaatimattomuutta ei kuitenkaan ollut.¹¹⁵ Richard Töttermanin mukaan Ehrnrooth oli nuorena huumorintajuinen ja ulospäin suuntautunut, jolle oli luonnollista solmia henkilösuhteita pelkällä olemuksellaan ja tyyllillään. Toisaalta Tötterman huomasi, että kaiken sosiaalisuuden ja huumorin takana oli myös tiettyä varovaisuutta. Esimerkiksi omasta äidistään Georg ei koskaan puhunut mitään.¹¹⁶

Sukulaisten mielikuvat Georg C. Ehrnroothista persoonanasta ovat hyvin samansuuntaisia. Samanikäisen serkun, Carl Gustaf Mannerheimin (1926–2012) mukaan Georgilla oli aina vahvat mielipiteet. Usein he kävelivät edestakaisin kotiensa välillä väitellen jostakin asiasta. Käveleminen saattoi jatkua hyvinkin pitkään, sillä väittelyn lopettaminen edellytti poikkeuksetta Georgin viimeistä sanaa.¹¹⁷ Kurt Swanljung havaitsi, että vaikka Georgilla oli ystäviä ja hän oli luonteeltaan seurallinen, oli hänellä myös toinen, hiljainen ja omiin oloihinsa vetäytyvä puoli. Swanljungin mukaan Georg oli aina jollain tavalla yksinäinen, oli hän sitten Seestan kartanossa tai kotonaan Helsingissä. Usein hän vetäytyi omaan huoneeseensa lukemaan tai lähti kävelyretkelle Porvooseen sen sijaan, että olisi viettänyt aikaa muiden kanssa.¹¹⁸

Lapsena Helsingissä vietetty aika kului koulunkäynnin, pelien ja urheilemisen ohella myös elokuvissa käymiseen ja urheilun seuraamiseen. Kalenterimerkintöjen perusteella Georg oli erityisen kiinnostunut elokuva- ja teatteritarjonnasta, sillä hän merkitsi ylös kaikki ensi-illat ja esitykset, joissa oli ollut. Georg C. Ehrnrooth oli jo lapsena hyvin pedantti, sillä hän myös kirjasi tarkasti ylös, paljonko teatterilipuista oli maksanut. Tässä

¹¹³ Casimir Ehrnroothin haastattelu 20.10.2009.

¹¹⁴ Aina Hélène Louise Ehrnroothin kirje Aina Johanna Mannerheimille 26.11.1941, tekijän hallussa.

¹¹⁵ Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007.

¹¹⁶ Richard Töttermanin haastattelu 16.11.2009. Tötterman onkin todennut, että ”Tässä meillä oli vähän eroa. Hän on toinen ihmistyyppi kuin minä”

¹¹⁷ Carl Gustaf Mannerheimin haastattelu 19.10.2009.

¹¹⁸ Kurt Swanljungin haastattelu 14.5.2011.

hän seurasi äitinsä jalanjalkia, jolla oli myös tapana pitää kalenterin loppuosassa pikkutarkkaa tiliä rahojen käytöstä.¹¹⁹

Georg C. Ehrnroothin valmistautuessa ylioppilaskirjoituksiin kevättalvella 1944 olivat Helsingin pommitukset kiivaimmillaan. Pommitusten varjostama elämä teki opiskelusta hankalaa. Ehrnroothien talossa ilmahälytysten aikana juostiin talon perunakellariin, jonka suoja oli ennen kaikkea henkistä luokkaa. Kohdalle osuessa perunakellari olisi toiminut korkeintaan hyvänä hautapaikkana. Monet kevättalven 1944 illat ja yöt kuluivatkin perunakellarissa istuen ja kuunnellen pommien räjähdyksiä. Perunakellarissa vietetystä ajasta painui Georgin mieleen erityisesti naapurin vanha pariskunta sekä heidän erikoinen poikansa, jonka luultavasti kaikki Kaivopuistossa tuohon aikaan asuneet tunsivat. Vanhan pariskunnan vähäpuheinen poika seisoi nimittäin aina talon porttikäytävässä. Kerran helmikuun suurpommitusten aikana lentopommi putosinkin aivan Ehrnroothin kodin viereen Saksalaisen kirkon taakse rikkoen samalla talon kaikki ikkunat. Ainoa ehjä ikkuna oli keittiössä, josta avautui näköala sisäpihalle.

Minä muistan, kun luin ylioppilaskirjoituksia varten paksu takki päällä, nahkamyssy päässä ja käsineet piti olla. Keittiö oli ainoa, joka oli pihan puolella, ja niin siinä oli ikkunat säilyneet. Kaikki ikkunat oli mennyt, ei siellä voinut nukkua. Minä sain nukkua erään vanhan herran luona, koska hänen poikansa oli kihloissa sisareni kanssa, ja siellä minä nukuin ja me juotiin teetä yhdessä.¹²⁰

Pommituksista huolimatta Georg onnistui kirjoituksissa ja pääsi ylioppilaaksi toukokuun 22. päivänä 1944. Ylioppilastodistuksen perusteella kirjoitukset menivät varsin hyvin. Ehrnrooth sai suomen kielestä ja saksan kielestä laudaturin sekä äidinkielestä ja reaalista cum laude approbaturin.¹²¹ Mitään varsinaisia lakkiaisjuhlia ei kuitenkaan voitu ajatellakaan, sillä toukokuussa Georg oli jo siirtynyt armeijan harmaisiin.

Asepalveluksen Ehrnrooth aloitti huhtikuussa 1944 vain muutama päivä ylioppilaskirjoitusten päättymisestä. Kutsuntoihin mennessään Georgilla ja hänen koulukaverillaan Gustaf Franckilla oli Georgin isän ystävän, ilmavoimien komentajan, kenraaliluutnantti Jarl Lundqvistin allekirjoittama paperi, jonka mukaan poikien tuli päästä ilmavoimiin. Ehrnroothin kohdalla tie nousi pystyyn heti huonon näön takia. Ainoaksi mahdollisuudeksi jäikin ilmatorjunta.¹²² Palveluspaikaksi määräytyi Viipurin lähellä sijainnut Suur-Merijoki, jonne alokkaat siirtyivät 21.4.1944 junan härkävaunuissa. Heti palveluspaikalle päästyään Ehrnrooth joutui ongelmiin sotilaallisen kurin ja muodollisuuksien kanssa. Ilmoittautumisen yhteydessä Georgilla ja vääpelillä tuli erimielisyyttä siitä, miten Georgin nimi kirjoitettaisiin. Väittelyn lopputuloksena Ehrnroothia juoksutettiin kasarmin ympäri. Pian tämän jälkeen hän sai taas juosta: ”Kun Georg tuli kaksi kertaa kasarmin ympäri, niin meitä pistettiin riviin ulos pihalle, ja siellä tämä kapteeni lausui

¹¹⁹ Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1938, tekijän hallussa; Hélène Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1937, tekijän hallussa.

¹²⁰ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.12.2007.

¹²¹ Georg Carl Casimir Ehrnroothin ylioppilastodistus. Kansio 1, GCEa. KA.

¹²² Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.12.2007. ”Jokainenhan yritti johonkin. Serkkuni halusi lentäjäksi ja hän pääsi lentäjäksi – nimensä perusteella.”

meidät tervetulleiksi ja sanoi, että hän on se ja se ja nyt te olette tulleet älynaselajiin, ja Georg sanoi mulle, että 'älynaselajiin tuollaista kun käsketään' ja sitten taas sai juosta.”¹²³

Ehrnrooth, Franck ja seitsemän muuta ylioppilasta ehdivät viettää Suur-Merijoella vain muutaman päivän, sillä jo 27.4.1944 palveluspaikka vaihtui Santahaminan ilmatorjuntakouluksi.¹²⁴ Georgin kannalta päätös oli pelastus. Ilmatorjuntapatteri, jossa he olivat koulutettavana, lähetettiin myöhemmin Koivistoon turvaamaan evakuoointia. Huhujen mukaan näistä Koivistoon lähetetyistä vain kaksi selvisi.¹²⁵ Välttyminen etulinjakokemuksilta ei kuitenkaan tehnyt asepalvelusta mieluisaa kokemusta, sillä jatkuvien marsiharjoitusten seurauksena edellisenä kesänä maataloustöissä loukattu polvi kipeytyi niin pahaksi, että edessä oli polvileikkaus.¹²⁶

Tykkimies Ehrnroothin sairastelun värittämä asepalvelus päättyi viiden palveluskuukauden jälkeen 4.10.1944, vain kuukausi välirauhan solmimisesta. Tykkimiehen sotilasarvoa voidaankin pitää asepalveluksen luonnollisena lopputuloksena, kun otetaan huomioon se, ettei Ehrnroothilla ollut minkäänlaista intoa asepalvelusta kohtaan. Itse asiassa tämä oli näkynyt jo jatkosodan alkuvuosina. Luokkatovereiden ollessa sotilaspojissa vietti Ehrnrooth aikaansa Seestassa maataloustöiden parissa. Ehrnrooth ei yksinkertaisesti ollut sotilaallinen eikä hänen luonteensa näyttänyt taipuvan armeijan kuriin.¹²⁷ Kyvyttömyydessään sopeutua sotilaalliseen kuriin ja jääminen vaille rintamakokemusta yhdistivät Ehrnroothin toiseen sittemmin tunnettuun Kekkös-vastustajaan, Tuure Junnilaan, jolla oli suuria vaikeuksia sopeutua armeijaelämään. Junnila siirrettiin jopa nostoväen II-luokkaan.¹²⁸

¹²³ Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007.

¹²⁴ Georg C. Ehrnroothin sotilaspassi. Kansio 1, GCEa. KA.

¹²⁵ Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007.

¹²⁶ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 26.2.2009; Ehrnrooth 1999, 16–17.

¹²⁷ Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007.

¹²⁸ Nummivuori 2006, 59–62, 104.

Poliittinen herääminen sotasyllisyysoikeudenkäynnin varjossa

On selvää, että sellaisten poliittisten muutosten jälkeen, mitä meillä on tapahtunut, kuluu aikaa, ennen kuin mieliala maassa tasaantuu. Meillä on yhä vielä joukko häiritseviä tekijöitä, jotka ovat estäneet kansan mielenrauhan palaamisen. Eräs niistä on se, että kaikilla kansalaisilla ei ole selvyyttä maamme asemasta. Siitä muutama sana ensi kerralla.¹²⁹

Urho Kekkonen radiossa 5.10.1945

”Sotasyllisten” puolustaja

Kommunistien toiminnan salliminen, sodan jälkiselvittelyt ja ulkopoliittisen linjan uudelleenarvioiminen herättivät kansalaisten keskuudessa sekä pelkoja että toiveita. Poliittisten toimintamahdollisuuksien ja Neuvostoliiton voiton myötä erityisesti ääriivasemiston piirissä odotukset suomalaisen yhteiskunnan uudistamisesta kansandemokraattiseen suuntaan olivat korkealla. Tällaisessa yhteiskunnallisessa murroksessa Georg C. Ehrnrooth aloitti isänsä jalanjäljissä oikeustieteen opinnot Helsingin yliopistossa marraskuun 9. päivänä 1944.

Oikeustieteiden valitseminen ei ollut mikään itsestään selvyys, sillä Georg C. Ehrnrooth oli viime metreille asti puntaroinut agronomin ja lakimiehen uran välillä. Sotavuosien aikaiset työntäyteiset kesät maataloustöiden parissa tekivät uravalinnan vaikeaksi. Yksiselitteistä syytä siihen, miksi Ehrnrooth lopulta päätyi oikeustieteenopintoihin, ei ole löytynyt. Mahdollisesti päätökseen vaikutti lakimiesuran valinnan helppous, jota myös sukutraditio puolsi. Georg C. Ehrnrooth valitsi alan neljäntenä suoraan alenevassa isänpuoleisessa polvessa. Kaiken lisäksi myös äidinisä Carl Mannerheim oli ollut lakimies.¹³⁰ Lähipiiri kuitenkin tiesi, että sukutraditiosta huolimatta Georg C. Ehrnrooth teki omat valintansa. Urasuunnitelmiin ei ulkopuolisilla ollut vaikutusmahdollisuuksia, eikä hänellä edes ollut ketään, joka asiaan olisi voinut vaikuttaakaan. Äiti oli kuollut, äitipuolella ei ollut Georgin asioihin sanansijaa eikä isä pojan tekemisiin juurikaan puutunut.¹³¹

Yhdessä asiassa Georg C. Ehrnrooth oli kuitenkin varma: ura teollisuudessa ei häntä kiinnostanut. Koulukaverien joskus kysyttyä mahdollisista urasuunnitelmista teollisuudessa hän oli vain tokaissut: ”Joo muut saa hoitaa tuon asian.”¹³² Myös serkku Carl Gustaf Mannerheim havaitsi tämän. Hänen mielestään Ehrnrooth ei osoittanut koskaan kiinnostusta suvun omistuksiin tai vaikutusvaltaan teollisuuden piirissä.¹³³ Ura teollisuudessa ei yksinkertaisesti kiinnostanut häntä. Ylipäänsä raha-asioiden hoitaminen ei

¹²⁹ Oikeusministeri Urho Kekkosen radiopuhe 5.10.1945 ”Mielialojen kehityksestä välirauhan jälkeen” (Viitattu 5.12.2013) Saatavissa:

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/8737/TMP.objres.2023.html?sequence=1>

¹³⁰ Ehrnrooth 1999, 17.

¹³¹ Carl Gustaf Mannerheimin haastattelu 19.10.2009.

¹³² Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007. Georg C. Ehrnroothin koulukaveri Lärkanin ajoilta kertoo, ettei Georg C. Ehrnrooth ollut yhtään kiinnostunut teollisuudesta, vaikka sen piirissä olisikin ollut monia mahdollisuuksia.

¹³³ Carl Gustaf Mannerheimin haastattelu 19.10.2009.

ollut hänen vahvuutensa. Myöhemmässä elämänvaiheessa Ehrnrooth luovutti taloudellisesti merkittävimpien raha-asioiden hoidon langolleen Kurt Swanljungille.¹³⁴ Vuoden 1944 uravalintaa tarkasteltaessa onkin pääteltävissä, ettei Ehrnroothilla näyttäisi olleen vielä yliopistoon kirjautumisen aikoihin pitkän tähtäimen urasuunnitelmia. Selvää oli vain se, ettei hän aikonut jatkaa isänsä jalanjäljissä teollisuuden palveluksessa.

Yliopisto-opintojen aloittaminen vajaa kaksi kuukautta jatkosodan päättymisestä ei tarjonnut ruusuisia tulevaisuudennäkymiä. Väli rauhanehtojen täyttäminen, käynnissä oleva Lapin sota ja yleinen yhteiskunnallinen levottomuus huolestuttivat Georg C. Ehrnroothia. Opintojen aloittamisen yhteydessä tapahtui myös Suomen ulkopoliittinen suunnanmuutos ja irtiotto sodanaikaisesta politiikasta. Tilanteen sanelemana pakkona oli allekirjoittaa ankarin ehdoin Moskovan väli rauhansopimus. Rauhasta huolimatta tulevaisuus näytti synkältä, sillä Neuvostoliiton lopullisista tavoitteista ei oltu varmoja. Porkkalan vuokraaminen Neuvostoliitolle herätti epäilyjä jopa maan miehittämisestä.¹³⁵

Sodan jälkeisen uuden poliittisen suunnan toteuttaminen siirtyi sodan aikaiseen rauhanoppositioon tai ns. rauhanvoimiin luettavien poliitikkojen toteutettavaksi. Uuden poliittisen linjan tärkeimmät päämäärät olivat väli rauhansopimuksen tinkimätön toteuttaminen ja luottamuksellisten suhteiden solmiminen Neuvostoliittoon.¹³⁶ Syntyneessä tilanteessa etenkin Paasikivellä ja Kekkosella oli merkittävät roolit. Kirjassaan *Tässä sitä ollaan* Kekkonen teki selväksi, että tulevaisuudessa Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden kannalta tärkeitä oli vilpittömyys siitä, että ”rauha, johon meidän tulee puolestamme pyrkiä, ei saa olla sodan jatkamista toisin keinoin (...) vaan meidän tulee pyrkiä todella vilpittömästi taka-ajatuksilta vapaaseen rauhantilaan”. Kekkonen mukaan sodan hävinneenä etenkin Suomen tuli toimia ulkopoliittisten epäluulojen hälventämiseksi, eikä tämä hänen mielestään voinut tapahtua ”ilman merkittäviä sisäpoliittisia muutoksia Suomessa”. Myös suomalaisten ajattelutavan oli muututtava. Suomalaisten oli opittava luottamaan Neuvostoliiton hyvään tahtoon.¹³⁷

Aluevaatimusten ja sotilaallisten ehtojen ohella väli rauhansopimus sisälsi joukon sisä- ja ulkopoliittisia vaatimuksia. Kommunistien toiminnan salliminen, fasistisiksi luokiteltujen järjestöjen lakkauttaminen ja vaatimukset ulkopoliittisesti epäluotettavien poliitikkojen vapaaehtoisesta vetäytymisestä politiikasta merkitsivät suurta murrosta Suomen poliittisessa elämässä. Kommunistien toimintaedellytysten kannalta etenkin artikla 21 oli merkittävä. Se tarjosi jopa mahdollisuuden suomalaisen yhteiskunnan ideologiseen puhdistamiseen fasistisiksi ja puolifasistisiksi katsottavien järjestöjen lakkauttamisen kautta.¹³⁸ Kysymys sotasyllisten rankaisemisesta ulotti vaikutuksensa Suomen perus-

¹³⁴ Kurt Swanljungin haastattelu 14.5.2011.

¹³⁵ Leskinen – Silvast 2006, 12–25.

¹³⁶ Suomi 1988, 16.

¹³⁷ Pekka Peitsi 1944, 55–56, 75–79.

¹³⁸ Uola 1999, 29 ja 56–57. ”Väli rauhansopimuksen 21. artikla: ”Suomi sitoutuu heti hajottamaan kaikki sen alueella toimivat hitleriläismieliset (fascisminluonteiset) poliittiset, sotilaalliset ja sotilaallisuonteiset samoin kuin muutkin järjestöt, jotka harjoittavat Yhdistyneille Kansakunnille ja erityisesti Neuvostoliitolle vihamielistä propagandaa, sekä olemaan sallimatta tämän tyyppisten järjestöjen olemassaoloa.”

tuslakiin saakka, sillä se edellytti taannehtivaa lainsäädäntöä, joka oli sekä Suomen perustuslain että länsimaisen oikeuskäsityksen vastainen.

Valvontakomission aloitteellisuudesta huolimatta hallitus ei kiirehtinyt asiassa, vaan sotasyllisyyskysymyksen aktivoivat kommunistit vasta keväällä 1945. Heinäkuun 4. päivänä 1945 sotasyllisyysasia tuli eduskunnan käsiteltäväksi kesäkuun lopussa esitetyn välikysymyksen seurauksena. Vaikka välikysymys henkilöityi Hertta Kuusiseen, ei välikysymys jäänyt vain SKDL:n varaan.¹³⁹ Ei-sosialistien merkitys asian eteenpäin viemisessä näkyi välikysymyksen muotoilussa, josta vastasivat RKP:n Nils Meinander ja oikeusministeri Urho Kekkonen.¹⁴⁰

Välirauhanehtojen kovuus ja sodan jälkiselvittelyt järkyttivät suuresti Ehrnroothia, jolle syksy 1944 tuli merkitsemään poliittisen aktivoitumisen aikaa. Havahtuminen yhteiskunnalliseen murrokseen sai Ehrnroothin jopa puuhaamaan isänmaallisen juhlaa Seestan kartanon työntekijöille. Loppiaisenä 1945 pidetty juhla merkitsi Ehrnroothin kohdalla yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtäävän toiminnan alkupistettä, sillä se oli hänen ensimmäinen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyvä esiintymisensä. Elonkorjuujuhla mukailen tilaisuudessa oli juhlapuheen ohella musiikkia ja ruokatarjoilua. Juhla huipentui Ehrnroothin isänmaalliseen juhlapuheeseen, jossa hän muistutti Suomen vuosisatoja kestäneestä vaikeasta roolista idän ja lännen välillä. Puheen keskeiset teemat olivat sodanaikaisen valtionjohdon puolustaminen ja sisäisen yhtenäisyyden peräänkuuluttaminen syyllisten etsimisen sijaan:

Kun sota päättyi meidän tappioomme, olemme heti valmiita moittimaan ja väittelemään että "näin sitä olisi pitänyt tehdä eikä tuolla tavalla" j.n.e. mutta muistakaamme että on hyvin yksinkertaista osoittaa jälkiviisautta ja ennen kaikkea tulee meidän muistaa että Suomi on kansanvalta, joka merkitsee että valtion johdossa olevat miehet ovat kansan valitsemia. Ei kukaan, ei ylhäinen eikä alhainen ole erheetön; kaikilla meillä on omat heikkoutemme ja jokainen on joskus tehnyt erehdyksen. Vaikka Suomi hävisi tämän sodan suurta ylivoimasta naapuriaan vastaan, kunnioitetaan maataamme ja sen uljaita sotureita kaikkialla maailmassa. Voimme itsekkin olla ylpeitä siitä että meillä on ollut ja on mies sellainen kuin Marsalkkamme, nykyinen presidenttimme, joka iästään huolimatta on suostunut johtamaan kansamme kohtaloita valoisampaan tulevaisuuteen. Marsalkka Mannerheim on ainoa Suomen kansalainen, jolla koko ikänsä on ollut arvovaltaa kaikkien kansakuntien keskuudessa. (...) Meillä on siis edesämme sisältörikas ja vastuunalainen ohjelma, jossa jokaisella on oma tehtävänsä. Ryhtykäämme siis reippaina ja tulevaisuuteen uskovina työhön tietoisina siitä että ainoastaan yksimielisinä voimme menestyä ja muistakaamme niin kuin ne, jotka meidän puolestamme ovat kaatuneet että yks' meil' on isänmaa.¹⁴¹

Ehrnroothin mielestä sotasyllisyyskysymyksen ratkaiseminen taannehtivaan lainsäädäntöön turvautumalla oli pöyristyttävä asia. Lakitieteellisten opintojen alkuvaiheiden osuminen samaan ajanjaksoon sodan jälkiselvittelyiden kanssa onkin nähtävä tekijänä,

¹³⁹ Niku 2005, 12–13; Kallenautilio 1985, 269.

¹⁴⁰ Lehtinen & Rautkallio 2005, 98–102.

¹⁴¹ Georg C. Ehrnroothin puhe Seestalla työväelle pidetyssä juhlassa 6.1.1945, tekijän hallussa.

jolla oli suuri merkitys Ehrnroothin poliittisessa heräämisessä.¹⁴² Oltiinhan suomalaista oikeusjärjestelmää taivuttamassa Neuvostoliiton ja kommunistien painostuksella poliittiseen jälkipyykkiin, jossa syyllisiä haettiin juuri niistä henkilöistä, joita Ehrnrooth piti suoraselkäisinä isänmaan palvelijoina. Sotasyllisyyskysymyksen myötä pohjoismainen oikeuskäsitys ja kommunismin vastustaminen nousivat keskeiseen asemaan Ehrnroothin ajattelussa. Laillisuusajattelun vahvistumiseen vaikuttivat myös professorit, jotka luennoilla ilmaisivat närkästymisensä sotasyllisyyskysymyksen hoidosta. Muistelmissaan Ehrnrooth toteaa, että tuomioiden julistamisen yhteydessä Veli Merikoski oli keskeyttänyt luentonsa ja todennut, ettei voisi luennoida, kun oikeus oli heitetty roskakoriin.¹⁴³ Laillisuusperiaatteen joutuminen poliittisten realiteettien jalkoihin oli kiinnittämässä Georgia myös isoisänsä Carl Mannerheimin routavuosien perustuslailliseen linjaan.

*Mittani oli lähes täynnä, kun sotasyllisysoikeudenkäynnin tuomiot langetettiin ja kävi ilmi, että päätös oli kirjoitettu uudelleen sen jälkeen kun valvontakomissio oli protestoinut rangaistuksia. (...) Kaksin verroin kuohuttavampaa oli kuulla, että Tor Therman, arvostetun ”Zilleenin” rehtori ja RKP:n tuomioistuimen jäseneksi valitsema, oli äänestänyt kommunistien ja kolmen maalaisliittolaisen mukana ankarimpien rangaistusten puolesta.*¹⁴⁴

Sodan päättyminen tappioon ja vaatimukset sotasyllisten rankaisemisesta näyttäisivät olleen Ehrnroothille – Matti Kuusen sanoja lainaten – todellinen ”hermojärkytys”.¹⁴⁵ Ehrnroothia ihmetytti etenkin se, että välikysymykseen osallistui jopa kymmenen RKP:n kansanedustajaa. Ehrnrooth piti RKP:n enemmistön toimintaa häpeällisenä ja osoituksena selänkääntämisestä sodanajan johtajille.¹⁴⁶ Ehrnroothin tyrmistystä ei vaimentanut edes John Österholmin selitys RKP:n enemmistön pyrkineen ”vain pidättää asian käsittely valtiovallalle, eduskunnalle ja hallitukselle”. Ehrnroothin ajattelu myötäili Ernst von Bornia, joka piti välikysymystä tarpeettomana ja varoitti käyttämästä sitä poliittisen koston välineenä.¹⁴⁷ von Bornin tavoin Ehrnrooth näki tulevaisuuden synkänä, mikäli valtionjohdossa olisi vain sellaisia henkilöitä, jotka olivat ajoissa vaihtaneet puolta.¹⁴⁸

Ehrnroothin tunnereaktion taustalla oli ennen kaikkea se, että sotasyllisysoikeudenkäynti osoitti hänelle niin Neuvostoliiton ja kommunistien häikäilemättömyyden kuin kotimaisten poliitikkojen kyvykkyyden takinkääntöihin. Suurin syytös moraalittomuudesta lankesi oikeusministerinä toimineen Urho Kekkosen päälle, jonka Ehrnrooth kat-

¹⁴² Vrt. Päiviö Hetemäen samankaltaiseen reaktioon sotasyllisysoikeudenkäynnin yhteydessä. Tarkka 2006, 45–46.

¹⁴³ Ehrnrooth 1999, 19.

¹⁴⁴ Ehrnrooth 1999, 21.

¹⁴⁵ Virtanen 2001, 212; Kolbe 1993, 326.

¹⁴⁶ Soini 1956, 83; Ehrnrooth 1999, 20–21.

¹⁴⁷ Soini 1956, 93–97. von Born totesi: ”Meidän maamme tuskin tulee hoidetuksi uusien kasvojen avulla ja käyttäen sellaisia kansalaisia, jotka ovat kiiruhtaneet silmiinpistävällä tai palvelushaluisella tavalla kannattamaan suunnanmuutosta, jonka suurin piirtein koko kansamme on hyväksynyt.”

¹⁴⁸ Georg C. Ehrnroothin puhe Seestalla työväelle pidetyssä juhlassa 6.1.1945, tekijän hallussa; Pekka Peitsi 1944, 5. Ernest von Bornin voidaan katsoa edustaneen Urho Kekkosen ajattelussa idealistista politiikkaa, jonka poliittinen linja lähtee liikkeelle siitä, miten asioiden tulisi olla eikä siitä, miten asiat todellisuudessa ovat.

soi erityisen hyvin kunnostautuneen tässä ”oikeudenkäytön irvikuvassa”.¹⁴⁹ Ehrnroothin tunteenomaisessa reaktiossa sodan jälkiselvittelyjä kohtaan ei ollut mitään poikkeuksellista. Vesa Vares on todennut, että sotasyllisyyskysymys oli äärimmäinen koettelemus jopa Paasikiven kaltaiselle, poliittiset realiteetit ymmärtävälle suomettarelaiselle. Sotasyllisyyskysymys näyttäytyi monille koko maailmankuvaa koskettavana asiana.¹⁵⁰ Sotasyllisyysoikeudenkäynti ja tapa, jolla sodanaikaisia johtajia kohdeltiin, oli täydellisessä ristiriidassa Ehrnroothin yhteiskunnallisten näkemysten ja laillisuuskäsityksen kanssa.

Ehrnroothin poliittisen heräämisen kannalta ratkaisevaa oli juuri sotasyllisyysoikeudenkäynnin myötä herännyt katkeruus siihen suomalaisen yhteiskunnan tilaan, jossa kommunisteilla oli valvontakomission antama ”etuajo-oikeus”. Tilanne pakottikin Ehrnroothia etsimään poliittista vaikutuskanavaa, jonka kautta voisi purkaa poliittista todellisuutta kohtaan tuntemaansa tyytymättömyyttä.¹⁵¹ Ehrnroothin kohdalla kyse näyttäisi olleen maailmankuvan kehittymisen kannalta otolliseen ikään liittyvästä tapahtumasta. Sotasyllisyysoikeudenkäynnistä muodostui yhteiskunnallinen avaintapahtuma, joka oli räikeässä ristiriidassa Ehrnroothin maailmankuvan kanssa.¹⁵² Sotasyllisyysoikeudenkäynnin aikoihin Ehrnroothilla voidaan katsoa syntyneen ”minän perusilme”. Juha Siltala mukaillen voidaankin väittää, että vuosien 1944–1946 aikana Ehrnrooth ankkuroitui niihin arvoihin, joihin turvautumalla saattoi ”pitää itseään koossa” ja kykeni toimimaan mielekkäästi ”joko itsensä kadottaen tai itseään kadottamatta”.¹⁵³ Ehkä merkittävin yksittäinen ideologinen piirre Ehrnroothin poliittisessa heräämisessä oli hänen inhonsa kommunismia kohtaan. Tämä jo lapsuudenkodista kumpuava vastenmielisyys vain kasvoi sodan jälkiselvittelyjen aikana. Kommunistien nouseminen maan alta, sotasyllisyysoikeudenkäynti ja pelot kommunistien vallankaappauksesta synnyttivät halun puolustaa laillisuutta ja demokraattista yhteiskuntajärjestelmää.

Ehrnroothin laillisuuskäsitys ei ollut kuitenkaan universaali totuus. Mm. monien kommunistien näkökulmasta Ehrnroothin edustama laillisuusnäkökulma näyttäytyi pikemminkin tekopyhytenä. Ministeri Yrjö Murto luonnehtikin ”pohjoismaista oikeuskäsi-

¹⁴⁹ Skyttä 1970, 18–19; Ehrnrooth 1999, 21; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.5.2004, tekijän hallussa. Ehrnroothin reaktio sotasyllisyyskysymykseen ja Urho Kekkosen rooliin asiassa ei ollut poikkeuksellinen. Kyösti Skyttä on osuvasti todennut, että sotasyllisyysoikeudenkäynti ja asekatkentuus merkitsivät Kerkkoselle suurta sisäpoliittista painolastia, vaikka ulkopoliittisesti hänen asemansa Neuvostoliittoon vahvistuikin.

¹⁵⁰ Vares 2008b, 75.

¹⁵¹ Ehrnrooth 1999, 19. Jälkikäteen Ehrnrooth myöntänyt, että sotasyllisyysoikeudenkäyntiä vastaan protestoiminen oli ennen kaikkea ”tunteenomainen protesti”, jonka taustalla oli ajatus siitä, että kommunistit hallitsivat nyt kaikkea.

¹⁵² Virtanen 2001, 358. Matti Virtasen mukaan avainkokemuksen voidaan jakaa kahteen tyyppiin. Yhteiskunnallinen avainkokemus voi olla joko *sopuoinnussa* tai *ristiriidassa* ”siihen asti rakentuneen kokemuksellisen minän kanssa”. Virtanen toteaaakin, että avainkokemus avainkokemus mobilisoi yleensä silloin, kun se on ristiriidassa kokemuksellisen minän kanssa.

¹⁵³ Siltala 1999, 18.

tystä” vain fantasiaksi, joka vuosien 1918–1944 aikana oli näyttäytynyt punaisten teloituksina, 1930-luvun kommunistivainoina ja sotavuosien vangitsemisina.¹⁵⁴

Sukutradition merkitys

Isoisä Carl Mannerheimin sortovuosina harjoittamalla vastarintapolitiikalla ja Ehrnroothin sotavuosien traumaattisilla kokemuksilla oli oma merkityksensä Ehrnroothin poliittisen ajattelun muotoutumisessa. Isoisän poliittisen perinnön ohella myös marsalkka Mannerheimin vahva antikommunistinen asennoituminen sekä Tukholmassa asuneen isoäidin antipatiat itäistä suurvaltaa kohtaan vaikuttivat Ehrnroothin yhteiskunnallisten näkemysten rakentumiseen antikommunismien ja valkoisen Suomen edustaman isänmaallisuuden varaan. Mannerheim-suvusta tuleva poliittinen perintö oli perusta, jonka varaan Ehrnroothin ihanneminä ja elämä saattoivat rakentua silloinkin, kun perhe-elämän rikkonaisuus ja sodanjälkeinen yhteiskunnallinen tilanne aiheuttivat turvattu-
muutta.

Matti Virtanen on väitöskirjassaan *Fennomanien perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamikka* osuvasti todennut, että ”koska Paasikivi oli tavallaan arvostelun yläpuolella, kaikki vastenmielisyydet kanavoitui Kekkoseen, joka jo valmiiksi oli eliitin sisällä vihattu mies.”¹⁵⁵ Voidaankin sanoa, että Ehrnroothin antipatiat Kekkosta kohtaan noudattelivat sotasyllisyyskysymyksessä jotakuinkin porvarillista yleislinjaa. Kekkosen rooli sotasyllisyyssoikeudenkäynnissä oli kuitenkin vain osa tarinaa. Ristiriitojen taustalla oli nähtävissä myös isänmaa-käsitteeseen liittyneet ristiriidat. Siinä, missä Ehrnrooth puolusti sotasyllisyyttä vetoamalla näiden isänmaallisuuteen, nojautui Kekkonen yhä selvemmin uuteen isänmaallisuuteen. Timo J. Tuikka onkin todennut, että sodan jälkiselvittelyjen aikana Kekkonen korosti kokoomuksen vaaliman ”patentti-isänmaallisuuden” ja ”hurraa-isänmaallisuuden” sijaan uutta isänmaallisuutta, joka otti huomioon sekä kansainvälispoliittisen tilanteen muutoksen että demokratiavaatimukset.¹⁵⁶

Sotasyllisyyskysymyksen yhteydessä tapahtunut poliittinen herääminen ja suuttumus niitä kohtaan, jotka tappion tullen olivat heti valmiita kääntämään takkinsa tai vaipumaan epätoivoon, liittivät Georg C. Ehrnroothin sukuhistoriassaan jopa sortovuosia varhaisempiin aikoihin. Sukutradition mukaan esi-isä Gustaf Adolf oli se kenraali, joka myös esiintyi J. L. Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinoiden Vänrikin markkinamuisto* -

¹⁵⁴ Majander 2004, 269.

¹⁵⁵ Virtanen 2001, 211.

¹⁵⁶ Tuikka 2007, 190. Kekkonen toteaa uudesta isänmaallisuudesta mm.: ”Isänmaa on kaikkien suomalaisten isänmaa. Oli aika, jolloin se kiellettiin toisin ajattelevilta. Nyt on nähdäkseni tullut demokraattisen isänmaan aika: Kaikilla on oikeus, mutta myös velvollisuus olla isänmaallinen. Mitä tähän velvollisuuteen kuuluu? Toimiminen isänmaan hyödyksi, ei sen etua vastaan (...) Meidän sovituttava siihen. Tiemme siihen ei kulje Englannin tai Amerikan Yhdysvaltain vaan Neuvostoliiton kautta.” Vrt. Georg C. Ehrnroothin puhe Seestalla työväelle pidetyssä juhlassa 6.1.1945, tekijän hallussa.

runon kenraalina.¹⁵⁷ Gustaf Adolf Ehrnroothin merkitystä Georg C. Ehrnroothin poliittisten ajatusten muotoutumisessa ei tule liioitella, muttei myöskään jättää huomiotta. Kaikesta päätellen Vänrikki Stoolin tarinoilla ja esi-isän esikuvalla on ollut oma merkityksensä suvulle. Asian merkittävydestä kertoo jotain se, miten eräissä sukujuhlissa 1930-luvulla Georg C. Ehrnrooth sai tehtäväkseen esiintyä tilaisuudessa lukemalla erään runon Vänrikki Stoolin tarinoista.¹⁵⁸ Aivan kuten Vänrikki Stoolin tarinoissa esiintynyt esi-isä oli vihannut pelkureita ja perääntyjiä oli Georg C. Ehrnroothilla oma vankka käsitys oman aikakautensa pelkureista. Siinä missä Suomen sotavoimien ylipäällikkö Wilhelm Mauritz Klingspor leimautui Suomen sodan aikaiseksi pelkuriksi jatkuvalla perääntymisellään venäläisten edessä, näyttäytyi Kekkosen toiminta sotasyällisysoikeudenkäynnin yhteydessä samanlaisen pelkuruuden valossa Georg C. Ehrnroothille.

*Silloin Klingspor saapuu, marski, ylpeä kuin kuningas,
kaks on leukaa, yksi silmä, sydäntä vain puolikas.
Silloin Klingspor saapuu, ottaa arvollansa komennon,
antaa käskyjä kuin Klecker, mutta käskee pakohon.*¹⁵⁹

Poliittisen aktivoitumisen ajankohdan ja loppiaisena pidetyn isänmaallisen juhlan juhlapuheen perusteella Ehrnrooth edellytti sekä poliitikoilta että kansalaisilta moraalista selkärankaa keskinäisen syyttelyn ja tappiomielialan sijaan. Hävitystä sodasta huolimatta sotavuodet oli Ehrnroothin mielestä nähtävä urhoollisten taistelujen ja annettujen uhrien myötä yhtenä Suomen historian kunniakkaimmista ajoista. Olemassaolotaistelu velvoittikin poliitikkoja pitäytymään niissä arvoissa, joiden puolesta Suomi – Pohjoismaisena oikeusvaltiona ja demokratiana – oli taistellut Neuvostoliittoa vastaan. Aseiden vaiettuaakin rintaman oli kestättävä. Oli toimittava kuten hänen esi-isänsä, joka joutui ojentamaan tappiomielialaan vaipunutta vanhaa krenatööriä:

*Tosin verileikiss' usein toivehemme pettyivät,
tosin voittomme pian tappioksi kääntyivät;
mut ei silti meidän tarvis kumarrella nöyrtyen,
hattuni ma pidän päässä; pidä sinä samaten!*¹⁶⁰

Georg C. Ehrnroothin ankkuroituessa sodan jälkiselvittelyjen epävarmoina aikoina isän vastarintalinjaan ja Runebergin kenraalin suoraselkäisyyteen, Ehrnrooth kiinnittyi siihen sukuperintöön, joka oli rakkain ja läheisin. Tähän suuntaan häntä vei myös marsalkka Mannerheimin vaaranalainen asema. Vaikka sukutraditiosta oli sekä kenraali Casimir Ehrnroothin että marsalkka Mannerheimin kautta löydettävissä myös Venäjän keisarikunnalle uskollisia elementtejä, eivät ne vuonna 1926 syntyneelle Georg C. Ehrnroothille merkinneet velvoittavaa perintöä ja poliittista ohjenuoraa. Päinvastoin Suomen itsenäisyyden alkuvuosina varttuneelle Georg C. Ehrnroothille sukutradition liittyvä

¹⁵⁷ Appelsin 2000, 57.

¹⁵⁸ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.5.2007.

¹⁵⁹ Runeberg 1944, 143. Klinsporista lisää ks. Veli-Matti Syrjö: Klingspor, Wilhelm Mauritz (1744–1814). Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. (Viitattu 27.5.2013). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/589/>

¹⁶⁰ Runeberg 1944, 146.

isänmaallisuus, suoraselkäisyys ja uhrautuvuus liittyivät sekä Suomen sisällissodassa otettuun irtiottoon Venäjästä että sortovuosien vastarintapolitiikkaan. Tästä näkökulmasta katsottuna kummisedän toiminta keisarikunnan palveluksessa oli merkityksetön. Tärkeintä oli, että isänmaan kutsuessa ja kommunistien noustessa valtaan Carl Gustaf Mannerheim tuli Suomeen taistelemaan isänmaansa puolesta.

Sukutraditioon liittyvänä ristiriitana tulee huomata, että etenkin Carl Mannerheim edusti vastarintalinjassaan täydellistä vastakohtaa kenraali Casimir Ehrnroothille, joka vallankaappauksiin erikoistuneena keisarin uskollisena palvelijana nähtiin jopa keisarin käsikyläisenä. Casimir Ehrnroothin ministerivaltiosihteeriksi nimityksen yhteydessä pidettiinkin arveluttavana, että Suomen etujen valvonta annettiin kenraalille, jonka tiedettiin aina täyttäneen vain velvollisuutensa ja tottelevan kenraalikuvernööriä, vaikka Suomen etujen kannalta viranhaltijalta olisi kaivattu siviilirohkeutta.¹⁶¹ Suomen itsenäistymisen, isoisänsä poliittisen marttyyriuden ja marsalkka Mannerheimin sankariroolin myötä Casimir Ehrnroothin rooli suvun suurena kenraalina jäi toissijaiseksi asiaksi. Suomen itsenäisyyssotaistelukin näkökulmasta suuri sankaruus oli Carl Mannerheimin ja marsalkka Mannerheimin harteilla. Sodan jälkiselvittelyjen ilmapiirissä nojautuminen isoisän vastarintalinjaan oli tuttu ja turvallinen valinta.

Ehrnroothin poliittinen herääminen voidaankin nähdä vuosien 1939–1946 aikaisena prosessina. Vuosi 1946 näyttäytyy tällöin ennemminkin poliittisen aktivoitumisen kulminaatiopisteenä kuin varsinaisena poliittisena heräämisinä. Yksittäisen tapahtuman sijaan poliittiseen aktivoitumiseen johtaneen prosessin taustalta on löydettävissä monia toisistaan riippumattomia yhteiskuntaan, perhe-elämään ja sukuhistoriaan liittyviä tekijöitä.¹⁶² Kummisedän rooli esikuvana ja isoisän toiminta sortovuosien taipumattomana laillisuusmiehenä olivat velvoittavimmat esimerkit isänmaan velvoittavuudesta. Jopa Runebergin runojen kenraali löysi sodanjälkeisessä Suomessa oman paikkansa esimerkiksi siitä, mitä omista arvoista kiinnipitäminen tarkoitti tappion hetkellä. Laukaisevina tekijöinä toimivat sota ja sodan jälkiselvittelyt. Erityisesti sotasyllisyysoikeudenkäynnin aiheuttama yhteentörmäys sukuhistoriasta tulevan perinnön ja aloitettujen lakioipintojen kanssa olivat ratkaisevia tekijöitä Ehrnroothin poliittisessa aktivoitumisessa. Yksinäisyys, menetykset, pettymykset ja vihantunteet saattoivat poliittisen aktivoitumisen kautta löytää sopivan purkautumiskanavan.

Ehrnroothille oli sekä verenperinnön että kasvatuksen myötä syntynyt vahva käsitys siitä, että yksilöllä oli jopa velvollisuus osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan, kun kansakunnan tulevaisuus oli uhattuna. Uhrivalmiuteen oli opettanut etenkin äiti, joka ehkä vahvemmin kuin kukaan muu toimi Carl Mannerheimin poliittisen perinnön välittäjänä. Tärkeintä oli toimia oikein ja totuuden puolesta. Georg C. Ehrnroothin kasvattaminen

¹⁶¹ Raimo Savolainen: Johan Casimir Ehrnrooth (1833–1913). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. (Viitattu 2.12.2013). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3265/>

¹⁶² Maailmankuvan kehityksestä ks. Virtanen 356–357. Vuonna 1926 syntyneelle Ehrnroothille vuosia 1939–1946 voidaan pitää myös siinäkin mielessä merkityksellisiä, että ne osuvat hyvin yhteen Karl Mannheimin esittämän ajatuksen kanssa, jonka mukaan yksilön maailmankuvan kehittymisen kannalta otollisinta aikaa ovat ikävuodet 16–18. Ehrnroothilla otollinen aika ajoittuu tällöin vuosille 1942–1944.

näiden periaatteiden mukaan ei edellyttänyt isoisän aatteellisen ja poliittisen perinteen varsinaista opettamista, vaan esi-isien merkitys kansakunnan vaiheissa välittyi hiljaisesti kasvuympäristön kautta.¹⁶³ Äidin kuoleman myötä sukuperinnön merkitys vain kasvoi.

Tunteenomainen reaktio sotasyllisyysoikeudenkäynnin lopputulokseen voidaankin nähdä luonnollisena ja rationaalisena reaktiona. Ehrnroothin näkökulmasta kyse oli ennen muuta räikeästä laillisuustradition mutta myös äidin ja isoisän perinnön loukkaamisesta. Laillisuustraditiosta muodostui äidin kuoleman myötä perintö ja ihanne, jota tuli suojella. Ihanteen joutuessa uhatuksi Ehrnrooth ei voinut tinkiä lojaalisuudestaan, vaan side perintöön vain voimistui. Isoäidin Aina Mannerheimin pyrkimys tarjota Lollolle turva ja rakkaus, jota perhe-elämän rikkonaisuus ei tarjonnut, oli omiaan vahvistamaan sidettä menneisyyteen. Äitinsä ja isoäitinsä kautta Ehrnroothin voidaan katsoa omaksuneen nuoruusvuosinaan arvot ja ihanteet sieltä, mistä löysi turvallisuuden, pysyvyyden ja äidnrakkauden. Samalla Ehrnroothille muodostui sukupolvet ylittävä tunneside isoisänsä ja marsalkka Mannerheimin arvomaailmoihin.¹⁶⁴ Liittyminen menneisyydestä tulevaan perintöön oli perusta, johon perhe-elämän rikkonaisuudessa huolimatta Georg C. Ehrnrooth saattoi turvautua.

Voidaankin väittää, että vuoden 1946 aikana tapahtunut poliittisen vakaumuksen kristallisoimisen myötä Ehrnroothin – joko tiedostettu tai tiedostamaton – tarve liittyä ja sitoutua äidin kautta tulevaan aatteelliseen perintöön vain vahvistui. Laillisuustraditiosta kiinnipitävänä Ehrnrooth ei voinut hyväksyä menetelmiä, joihin uuden suunnan edustajat olivat turvautumassa. Päinvastoin hän halusi pysyä riippumattomana yhteiskunnallisten muutosten ja ulkopoliittisten realiteettien muodostamista poliittisista reunaehdoista. Poliittisessa heräämisessä voidaankin nähdä olleen kyse poliittisen perinnön ja vakaumuksen velvoituksesta, joka pakotti osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan jopa henkilökohtaisten uhrauksien hinnalla.

Näin ajateltuna Ehrnroothin poliittisessa aktivoitumisessa ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtäävässä toiminnassa näyttäisi toteutuneen se, mitä kirjailija Matti Kurjen-
saari piti ruotsinkielisten sivistyssukujen menestyksen perimmäisenä tekijänä. Kaiken

¹⁶³ Kasvuympäristön merkityksestä ks. Virtanen 2001, 356–357; Siltala 1999, 25; Turunen 1996, 21, 45, 81; Mannheim 1952, 300. Kari E. Turunen toteaa ihmisen kehityksestä ja ympäristön välisestä vuorovaikutuksesta, että ympäristön merkitys yksilön sisäisen elämän kehitykseen tulee nähdä virikkeiden kautta. Tällöin kasvatus – tahaton tai tarkoituksellinen – muovaavat väistämättä ihmistä. Turusen mukaan kasvu-ympäristö vaikuttaa etenkin tapoihin, asenteisiin, kieleen ja arvoihin. Kasvu-ympäristönsä kautta yksilö varsin useasti liittyy asenteiden ja taipumusten kautta sukupolvien ketjuun. Yksilössä näkyykin varsin usein sukujen omalaatuisuus. Juha Siltala puhuu ”itseksi tulemisesta”. Tämä on sukua Mannheimin käsitteelle otollisesta iästä. Yksilö siis omaksuu lapsuus- ja nuoruusvuosina vaikutelmia, tapoja ja asenteita tiedostamattaan.

¹⁶⁴ Mattsson 2012, 6; Turunen 1996, 27, 34, 81. Ihmisen elämänsä kaarta ja kriisejä tutkineen Kari E. Turusen mukaan etenkin lapsuusvuosien (ikävuodet 6–14) aikana kasvu-ympäristöstä saadut vaikutteet vaikuttavat siihen, millaista maailmankuvaa yksilö myöhemmin edustaa. Lapsen maailmaan liittymisen kannalta merkittävin henkilö on yleensä äiti, mutta joskus myös hoitaja. Kouluikä on merkittävä vaihe myös ihanteiden omaksumisen kannalta. Turunen korostaa, että ympäristön elämäntavan ohella ”vanhempien ihmisten käyttäytyminen ilmentävät heidän ihanteitaan”, ja nämä ihanteet lapsi oppii esimerkin kautta.

taustalla oli sukujen maineikkaat perinteet.¹⁶⁵ Mannerheim- ja Ehrnrooth-sukuihin kuuluvana Georg C. Ehrnroothilla oli vahva pohja, jolle rakentaa. Kyse ei ollut vain taloudellisesta pohjasta ja sen tuomasta selkänøjasta, vaan velvoittavasta aatteellisesta ja periaatteellisesta perinnöstä. Sukutaustansa kautta Georg C. Ehrnroothilla oli käytettävissään poikkeuksellisen paksu ja hedelmällinen poliittinen ruokamultakerros, jonka elinvoimaisuuteen hän saattoi luottaa jopa vuoden 1946 epävarmuudessa.

Eugen Schaumanin jalanjäljissä?

Georg C. Ehrnroothin poliittiseen aktivoitumiseen erottamattomasti liittyvää Kekkosvastaista asennoitumista ja samaistumista Carl Mannerheimin edustamaan traditioon voidaan lähestyä myös sukupolvikäsitteen kautta. Vesa Varesen ja Timo Soikkasen *Sukupolvi selittäjänä Suomen historiassa* -artikkelin valossa voidaan jopa väittää, että Georg C. Ehrnrooth edusti poliittiselta ajattelu- ja toimintatavaltaan – 1900-luvun suomalaisen oikeiston sukupolvista – nk. vapaussotasukupolvea, vaikkei vuonna 1926 syntyneenä faktisesti tähän sukupolveen kuulunutkaan.¹⁶⁶ Käytännössä samaistuminen isovanhempien maailmaan ilmeni Ehrnroothin kohdalla jyrkkyytenä sekä pragmaattisia poliitikkoja että poliittisia kompromisseja kohtaan. Tässä maailmankuvassa Urho Kekkonen asettui viholliskuvan keskiöön. Hän oli vihollisiakin – kommunisteja ja Neuvostoliittoa – pahempi. Kekkoselta puuttuivat niin uhrivalmius kuin periaatteellisuuskkin; kaikki se, mitä Ehrnrooth piti poliitikon ja kansakunnan johtajan tärkeimpinä ominaisuuksina.

Kekkosta ja kommunismia vastustaessaan Ehrnrooth ankkuroituikin vahvasti siihen samaan perustuslailliseen mentaliteettiin, johon myös monet muut oikeistolaiset – erityisesti Kansalliseen Kokoomuspuolueeseen kuuluneet – tarratuivat sodan jälkiselvittelyjen uhkaavassa ilmapiirissä. Aivan kuten Vesa Vares on todennut artikkelissa *Oikeiston sukupolvet Suomessa 1900-luvulla*, oli perustuslaillisuuteen turvautumisessa kyse ennen muuta siitä, ettei sodan jälkeen tapahtuisi ”mitään henkistä antautumista”.¹⁶⁷

Elämänvaiheittensa ja poliittiseen heräämiseensä liittyvän tunteenomaisuuden kautta Georg C. Ehrnroothilla näyttäisi olevan paljon yhteistä kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin vuonna 1904 murhanneen Eugen Schaumanin kanssa. Seppo Zetterbergin tutkimuksen valossa Ehrnroothiin ja Schaumanin elämänvaiheista ja luonteista löytyy paljon yhteisiä nimittäjiä. Molemmat olivat Lärkanin kasvatteja, molemmat menettivät äitinsä nuorena, molempia näyttäisi yhdistävän äidin- ja isänmaanrakkauden yhdistyminen, molemmilla oli ongelmia äitipuolen kanssa, molemmat olivat luonteiltaan itsepäi-

¹⁶⁵ Kurjensaari 1973, 39. Päiväkirjamerkintä 27.11.1967.

¹⁶⁶ Soikkanen & Vares 1998, 45–50; Vares 2008, 43. Syntymäaikansa perusteella Ehrnrooth kuului luonnollisesti ns. asevelisukupolveen, jonka omakohtaiset avainkokemukset liittyivät sotavuosiin ja niitä seuranneisiin vaaran vuosiin.

¹⁶⁷ Vares 2008b, 34–38. Artikkelissa Vares korostaakin, että monille oikeistolaisille – tai paremminkin ”tavallisille” kokoomuslaisille – syksystä 1944 alkanut aikakausi tarkoitti asevelvollisuuden jatkumista ”henkisessä ja yhteiskunnallisessa muodossa”.

siä ja molempien isä-suhde jäi etäiseksi. Kaikkien lisäksi heitä yhdisti lapsuus- ja nuoruusvuosina eräänlainen yksinäisyys ja sulkeutuneisuus.¹⁶⁸

Merkittävin yhtymäkohta näyttäisi kuitenkin olevan äidin menetys. Kuten Schaumanilla myös Ehrnroothilla äidin menetys merkitsi ratkaisevaa askelta lapsuudesta aikuisuuteen ja vanhan perhe-elämän rikkoutumista. Zetterberg on todennut Schaumanista: ”Vänrikki Stoolin tarinat olivat kahta vertaa rakkaimpia juuri siksi, että Eugen oli kuullut ne äitinsä huulilta.”¹⁶⁹ Samoin näyttäisi tapahtuneen Ehrnroothilla laillisuustradition ja isänmaanrakkauden suhteen. Mannerheim-sukuun kuuluneena äiti ei ilmentänyt vain äitiä ja äidinrakkautta, vaan myös sukupolvirajat ylittävää tunne- ja verisidettä niin Carl Mannerheimin sortokauden aikaiseen vastarinta- ja laillisuustraditioon kuin marsalkka Mannerheimiin kiteytyneeseen isänmaallisuuteen.

Alkuvuosi 1946 näyttäytyi 20-vuotiaalle Georg C. Ehrnroothille samanlaisena käännekohtana kuin kevät 1903 Eugen Schaumanille. Molempien kohdalla kyse oli voimakkaasta tunneperäisestä reaktiosta yhteiskunnallisiin tapahtumiin. Schaumanin kohdalla kyse oli reagoimisesta Bobrikovin venäläistämispoliitiikkaa kohtaan, Ehrnroothilla reaktiosta kommunistien ja ns. uuden suunnan poliitikkojen harjoittamaa poliittista toimintaa kohtaan. Schaumanin tuntemukset vuoden 1903 tapahtumista ovat kuin suoraan Ehrnroothin kynästä vuoden 1946 tilanteessa:

*Sota, rutto, nälkäkuolema – mikään ei ole niin surullista, niin toivotonta kuin se, mitä nyt saimme kokea. Ulkomaiset sortajat polkevat kaiken lain ja oikeuden jalkoihinsa, ja vielä pahempaa ovat omat maanmiehemme, jotka pilkkaavat lakia ja oikeutta, esiintyvät ilmiantajina kurjan rahan toivossa, kavaltavat maansa.*¹⁷⁰

Schaumanilla viha venäläistämispoliitiikkaa kohtaan kiteytyi Bobrikoviin ja johti lopulta jopa veritekoon. Ehrnroothille yhteiskunnallinen tyytymättömyys kohdistui etenkin Kekkoseen, jonka poliittinen toiminta näyttäytyi jopa jonkinlaisena petturuutena. Viha ja ristiriita sodanjälkeisen todellisuuden ja omien ihanteiden välillä veivät kohti poliittista osallistumista laillisuusajattelun, Kekkos-vastaisuuden ja anti-kommunismien nimissä.¹⁷¹

Ehrnroothin vastarinta-ajattelun voimistuminen muuttui poliittiseksi järjestötoiminnaksi hänen liittyttyä tammikuussa 1946 Ylioppilasoikeistoon. Jotain Ehrnroothin poliittisesta

¹⁶⁸ Zetterberg 1988, 56–63. Yhteneväisyyksiä löytyy myös kouluvuosilta. Aivan kuten Schauman joutui jo 9-vuotiaana pärjäämään yksinään Suomessa, joutui Ehrnrooth viettämään yksinäisiä kuukausia Ruotsissa talvisodan aikana.

¹⁶⁹ Zetterberg 1988, 58.

¹⁷⁰ Zetterberg 1988, 214; ks. myös Soikkanen & Vares 1998, 45–47. Schaumanin ja Ehrnroothin yhtäläisyydet voidaan nähdä myös sukupolvikäsitteen kautta. Schauman kuului nk. vapaussotasukupolveen. Poliittiselta ajattelultaan Ehrnrooth näyttäisi liittyneen juuri suomalaisen oikeiston vapaussotasukupolven ajatteluun, jota hallitsi Venäjän kesiarikuntaan / Neuvostoliittoon liittyvät uhat ja muistot vainoista.

¹⁷¹ Turunen 1996, 96–97. Elämänteorian valossa Georg C. Ehrnroothin tunneperäinen reaktio sotasyyllisyysoikeudenkäyntiin voidaan nähdä sekä nuoruuteen liittyvän elämänvaiheen että Ehrnroothin lapsuudessa omaksuttujen ihanteiden valossa. Nuoruudessa ihmisellä on taipumusta tavoitella täydellisyyttä ja omaa ihanne-kuvaa. Tähän ihanteiden toteuttamisen haluun, liittyy myös omaan itseensä asetettavia vaatimuksia. Itsenäistymiseen sekä minä- ja maailmankuvan etsimiseen kuuluvat myös nuoruuden tunnevyöryt ja aggressiot.

heräämisestä kertoo se, että hänet jopa valittiin Ylioppilasoikeiston ruotsinkielisen osaston varapuheenjohtajaksi, kun puheenjohtajaksi valittiin Patrik Lilius.¹⁷² Toiminta Ylioppilasoikeistossa ei ollut vaaratonta, sillä kommunistien kontrolloima Valpo valvoi sen toimintaa tarkasti ja vastustajien piirissä Ylioppilasoikeistoa syytettiin fasismista ja AKS:n perinteen jatkamisesta. Järjestön tulevaisuuden kannalta syytökset olivat vakavia, sillä välirauhansopimuksessa fasistiluontoiset järjestöt oli määrätty kiellettäviksi. Se, että järjestöön kuului myös ruotsinkielinen osasto, ei riittänyt vakuuttamaan vasemmistoa siitä, ettei AKS:n perinnettä jatkettaisi.¹⁷³ Valpon käsityksen mukaan Ylioppilasoikeiston perustajat olivat alun alkaen asettuneet ”kielteiselle kannalle hallituksemme edustamaa suuntaa kohtaan”.¹⁷⁴ Ainakin Ehrnroothin kohdalla tämä luonnehdinta vaikuttaa osuneen varsin oikeaan.

Toiminta Ylioppilasoikeistossa jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä jo 16.5.1946 yhdistys joutui lakkautettavien järjestöjen listalle. Syyn lakkauttamiselle tarjosi vapun aikaiset tapahtumat, kun Otto Wille Kuusisen ja Josef Stalinin kuvia kantaneet marssijat joutuivat ylioppilaiden häirinnän kohteeksi.¹⁷⁵ Valvontakomission ja SKP:n keskuudessa vapunajan tapahtumat antoivat tekosyn puuttua aiempaa voimakkaammin fasistiluonteisten järjestöjen toimintaan. Ylioppilasoikeiston kannalta raskauttavinta oli järjestön piirissä vallinnut poikkeava näkemys Urho Kekkosen ”realismia ja utopiaa ulkopoliitikassa” -alustuksesta. Myös organisoituminen alajärjestöihin epäilytti.¹⁷⁶ Valpo pitikin Ylioppilasoikeiston lakkauttamista välttämättömänä, sillä sen nähtiin pyrkivän vallankeskittämiseen kansallissosialismia ja lapuanliikettä kannattavalle nuorisolle.¹⁷⁷

Ylioppilasoikeiston jälkeen Ehrnrooth liittyi RKP:n Helsingin nuorisojärjestöön Svensk Ungdom i Helsingforsiin. Suomenruotsalaista taustaa vasten siirtyminen RKP:n nuorisojärjestöön oli luonnollista, vaikka ideologisesti ei täysin varauksetonta. Ehrnroothin skeptisen asennoitumisen taustalla oli liberaalin puoluejohdon sodanjälkeinen linja, jota Ehrnrooth piti liikaa vasemmistoa myötäilevänä. RKP:n puoluejohto oli yksinkertaisesti liian hyvissä väleissä äärivasemmiston kanssa. Puolueen pahimpana syntinä Ehrnrooth piti toimintaa sotasyllisyysoikeudenkäynnin yhteydessä.¹⁷⁸ Toiminta Svensk Ungdom i Helsingfors -yhdistyksessä ei pitemmän päälle miellyttänytään Ehrnroothia ja muita nuorisojärjestön oikeistoon lukeutuvia jäseniä. Ajatus uuden ruotsinkielisen nuoroikeistoryhmittymän perustamisesta tuli ajankohtaiseksi kevään 1948 vallankumoushuhujen myötä.

¹⁷² von Bonsdorff 1994, 174.

¹⁷³ Nuori oikeisto 1945. PTA. Fasismisyytöksiin vastattiin: ”Fascisteja emme ole, kommunisteja ei meistä koskaan tule, olkaamme siis oikeistolaisia!”. Soihtu-lehti vastasi tähän ”Fascisteja emme enää saa olla, demokraateiksi emme tahdo tulla, säilyttäkäämme siis vanha henki uuden nimen alla!”.

¹⁷⁴ Muistio koskien ylioppilasoikeistoa 8.3.1946. Ylioppilasoikeisto. IX, C, 3. Valpo II. KA; ks. myös Koivisto 2006, 32; Tarkka 2006, 40.

¹⁷⁵ Vainottuna. KNL:n ohjelman, toiminnan ja tarkoituksien selvittelyä äärimmäisen vasemmiston hyökkäysten johdosta. KNL:n ja piirien historiikkeja 1946–1989. PTA; Salminen 1996, 97–98.

¹⁷⁶ Salminen 1996, 99; Salminen 1999, 100–103.

¹⁷⁷ Suomen Reserviupseeriliittoa, Suomen Ilmailuliittoa ja Ylioppilasoikeistoa koskeva muistio 15.5.1946. Ministeri Leinolle henkilökohtaisesti. Valpo II. KA.

¹⁷⁸ Ehrnrooth 1999, 20.

Svensk Ungdomin oikeistolaisia närkästytti etenkin järjestön kieltäytyminen KNL:n tekemästä yhteistyöehdotuksesta kommunisminvastaisessa taistelussa.¹⁷⁹ Svensk Ungdomin kyllä allekirjoitti huolen kommunistien ulkoparlamentaarisista menetelmistä ja oikeusvaltion jatkuvuudesta, mutta nuorisojärjestön piirissä katsottiin parhaaksi pitäytyä ruotsinkielisten nuorten asioissa.¹⁸⁰ Toinen ruotsinkielisen nuoroikeiston perustamiselle lisäpontta antanut tapaus sattui keväällä 1948 pidetyn Pohjoismaiden nuorkonservatiivien yhteistyövaliokunnan kokouksen yhteydessä. Tuolloin eräs tanskalainen osanottaja kysyi, mitä suomenruotsalainen edustaja ylipäänsä teki kokouksessa, kun he eivät voineet osallistua keskusteluihin ja kannanottoihin.¹⁸¹

Passiivisuus vallankaappausuhujen keskellä ja jääminen syrjään oikeistopiirien yhteistyökuvioista eivät tarjonneet riittäviä puitteita omien näkökulmien tuomiseksi esille. Ainoaksi vaihtoehdoksi jäi oman järjestön perustaminen kesällä 1948. Tähän Victor Procopén masinoimaan hankkeeseen myös Georg C. Ehrnrooth tuli mukaan, kun Giovanni Mariani-Cerati tuli eräänä iltapäivänä Ehrnroothin kotiin keskustelemaan asiasta ja suostuttelemaan tätä perustettavan järjestön hallituksen puheenjohtajaksi.¹⁸²

Tämä Georg C. Ehrnroothin ruotsalaisesta Idrottsbladetista elokuussa 1946 leikkaama sanomalehtileike on konkreettinen todiste siitä, että urheilujohtajanakin tunnettu Urho Kekkonen oli kivenä Ehrnroothin kengässä jo vuonna 1946. Keväällä 2011 Ehrnroothin toimistosta löytyneen lehtileikkeen vieressä oli myös toinen lehtileike, jossa ylläolevaan kuvaan liittyen todettiin seuraavaa: ” – Hapäisi itsensä ja maansa. Appell kertoo Ruotsin ja Suomen maaottelun aikana tapahtuneesta skandaalista. Muuan urheilumme eturivin mies, joka lisäksi on poliittisesti huomattavassa asemassa, esiintyi Stadionilla ja kilpailujen jälkeen Kalastajatorpalla pidetyssä suuressa juhlassa siinä määrin väkijuomia nauttineena, ettei hän enää kyennyt säilyttämään tasapainoaan.”

Lähde: Idrottsbladet 3.8.1946.

¹⁷⁹ Nya Argus n:o 8/1949; Ehrnrooth 1966, 65.

¹⁸⁰ Svensk Ungdomin kirje Kokoomuksen Nuorten Liitolle 31.5.1948.

¹⁸¹ Nuori oikeisto n:o 6/1951, 9–10. Victor Procopé: Svensk Ungdoms Höger. Ruotsinkielinen nuoroikeisto esittäytyy. PTA.

¹⁸² Ehrnrooth 1999, 30.

NUOROIKEISTOSTA EDUSKUNTAAN 1948–1958

Svensk Ungdoms Höger opettaa politiikanteon alkeet

Oikeistoryhmittymä perustetaan

Marraskuun 25. päivänä 1948 Victor Procopén, Georg C. Ehrnroothin ja Torsten G. Aminoffin johdolla joukko RKP:n Helsingin nuorisojärjestön jäseniä piti Svensk Ungdoms Höger (SUH) -oikeistofraktion perustavan kokouksen. Ryhmittymä sai oman ohjelman, puheenjohtajan, hallituksen ja valtuuskunnan. Vaikka ryhmittymä otti etäisyyttä Svensk Ungdom i Helsingfors -yhdistykseen, ilmoitti se pysyvänsä tämän alajärjestönä. Oikeistofraktion puheenjohtajaksi valittiin maisteri Victor Procopé, joka oli Risto Rydin sotasyölyisyysoikeudenkäynnin aikana toimineen puolustusajajan Hjalmar Procopén poika. Hallituksen puheenjohtajaksi valittiin Georg C. Ehrnrooth.¹⁸³

Merkittävin tekijä SUH:n taustalla oli tyytymättömyys RKP:n ja Svensk Ungdomin vasemmistoa myötäilevää politiikkaa kohtaan sekä Svensk Ungdomin haluttomuus kommunisminvastaiseen yhteistyöhön muiden porvarillisten nuorisojärjestöjen kanssa. SUH:n perustajat katsoivat, että RKP ja sen nuorisojärjestö olivat eksyneet ideologisesti liikaa vasemmalle.¹⁸⁴ Ohjelmassaan SUH korosti erityisesti yhteydenpitoa ja yhteistyötä muiden oikeistojärjestöjen kanssa.¹⁸⁵ RKP:n ja Svensk Ungdomin johtoa koskellen Victor Procopé ilmoittikin, että fraktion yhtenä tärkeimmistä päämääristä oli RKP:n kannattajakunnan laajentaminen erityisesti oikeistoon päin.¹⁸⁶

Oikeistoryhmittymän perustaminen ei tapahtunut välikohtauksitta. Ryhmittymän irtautuminen aiheutti kovan riidan Svensk Ungdomin piirissä, mikä johti jopa Svensk Ungdomin puheenjohtajan Henry Backmanin eroamisen puheenjohtajan paikalta. Riita herätti SUH:n perustamista ajaneiden keskuudessa pelon siitä, ettei puolueenjohto hyväksyisikään oikeistofraktion syntymistä. Pelkojen taustalla oli tuoreet muistot Ylioppilas-oikeiston kohtalosta ja joutumisesta kommunistien ja Neuvostoliiton epäluulojen kohteeksi. SUH:n perustajat tiesivät hyvin, että oikeistojärjestönä se olisi valvonnan kohteena ja pahimmillaan se voitaisiin lakkauttaa rauhansopimuksen vastaisena fasisena järjestönä.

Svensk Ungdomin mahdolliseen pirstoutumiseen uuden oikeistofraktion myötä otti kantaa mm. Västra Nyland -lehti muistuttamalla aiemmista ideologisista fraktioista. Puolueen kannalta suurin riski liittyi siihen, miten paljon uusi fraktio heikentäisi puolueen yh-

¹⁸³ Västra Nyland 9.12.1948. Hallituksen jäseniksi oik.yo. Tor-Erik Kallis, oik.yo. Olof Lagus, Bo Nyholm, rouva Dolly Sjöberg, faktori Leo Selin ja maa- ja metsätieteiden yo. Göran Engström. Muita ryhmittymän perustamisessa aktiivisesti mukana olleita olivat mm. Torsten G. Aminoff, Patrik Lilius, Henric Nordberg, Giovanni Mariani-Cerati ja Svante Alm.

¹⁸⁴ Ehrnrooth 1999, 20–21, 30.

¹⁸⁵ Svensk Ungdoms Högerin ohjelma vuodelta 1949, VP2, VPä, SCA.

¹⁸⁶ Högerfraktion bildad inom Svensk Ungdom –artikkeli. Hbl. VPä, SCA.

tenäisyyttä.¹⁸⁷ Debatin taustalla olivat puolueen piirissä aiemmin tapahtuneet ideologisperusteiset irrottautumispyrkimykset. Puolueen perustamisen yhteydessä vuonna 1906 irrottautui puolueesta Georg Schaumanin johdolla Framtid-lehden ympärille kokoontuneet vasemmistoradikaalit. Perustettu Svenska vänster jäi sittemmin puristuksiin SDP:n ja kansanpuolueiden väliin. Toinen irrottautumisyritys tapahtui lapuanliikkeen aikana, jolloin puolue jakautui porvarillisen yhteistyön ja laillisuusryhmän kannattajiin.¹⁸⁸ Pelkona oli, että SUH:n myötä nuorisojärjestö ja puolue hajoaisivat erilaisiksi ideologiseksi ryhmittymiksi. Ideologisen hajaantumista karsastettiin etenkin RKP:n perusluonteesta. Kieli- ja kansallisuusideologiaan nojaava puolue pyrittiin pitämään aatteellisesti löyhänä puolueena, jonka keskeinen tehtävä oli ruotsinkielisen väestönosan etujen ajaminen.¹⁸⁹

Jyrkintä linjaa SUH:ä kohtaan edusti kansandemokraattinen Ny Tid -lehti, jonka mukaan fraktion myötä ruotsinkielinen oikeistonuoriso jatkaa fasistista toimintaansa. Lehti katsoi Fagerholmin hallituksen ottaneen Ylioppilasoikeiston toimintaa jatkavat fasistiset lainrikkijat suojelukseensa. Aivan kuten AKS:n ja fasismin aaveet tuhosivat Ylioppilasoikeiston ja uhkasivat Kokoomuksen Nuorten Liiton toimintaa, vainosivat SUH:n alkumetrejä vertaukset Ylioppilasoikeistoon ja 1930-luvun RKP:n oikeistoon.¹⁹⁰

RKP:n sisällä vallinneista epäluuloista huolimatta RKP:n puheenjohtaja Ralf Törngren ei nähnyt tarpeelliseksi estää SUH:n perustamista. Myönteiseen suhtautumiseen vaikutti Törngrenin ja ryhmittymän johtohenkilöiden välillä käyty keskustelu, jonka myötä Törngren vakuuttui, ettei puuhamiesten tarkoituksena ollut ruotsinkielisen ääriryhmittymän perustaminen tai puolueen hajottaminen. Ehrnrooth ja Procopé lupasivat, että fraktio toimisi RKP:n ja nuorisojärjestön puitteissa. Kaikki SUH:n jäsenet olisivat myös Svensk Ungdomin jäseniä.¹⁹¹ Törngrenin myönteiseen suhtautumiseen saattoi välillisesti vaikuttaa myös se, että hän oli Carl Johan Ehrnroothin hyvä ystävä ja siten ehkä tunsu luottamusta myös nuorta Ehrnroothia kohtaan.¹⁹²

SUH pyrki läheiseen yhteistyöhön sekä kotimaisten että ulkomaisten oikeistojärjestöjen kanssa. Oikeistofraktion kantavana ajatuksena oli muodostaa kielirajat ja eri yhteiskuntaluokat ylittävä laaja kommunisminvastainen rintama. Sysäys oikeistofraktion perustamiseen voidaan katsoa tulleen Kokoomuksen Nuorten Liitosta (KNL), jonka piirissä ajatus syntyi jo vuonna 1947.¹⁹³ Kevään 1948 vallankaappausuhut antoivat asialle lisävauhtia pakottaen oikeistovoimia tiivistämään kommunisminvastaista yhteistoimintaa. KNL:n toimesta lähetettiin yhteistyöpyynnöt Svensk Ungdomille, Keskustanuorten Liitolle ja Maaseudun Nuorten Liitolle. Kansanrintaman vastavoimaksi oli muodostet-

¹⁸⁷ Västra Nyland 10.12.1948.

¹⁸⁸ Nya Argus n:o 8/1949.

¹⁸⁹ Borg 1964, 121.

¹⁹⁰ Ehrnrooth 1999, 31.

¹⁹¹ Ehrnrooth 1999, 31; Karhu 1993, 24–26.

¹⁹² Georg C. Ehrnroothin haastattelu 6.3.2008.

¹⁹³ Kokoomuksen Nuorten Liiton liittotoimikunnan pöytäkirja 29.6.1947. KNL:n liittohallituksen pöytäkirjat 1932–1952. PTA.

tava kansallinen rintama, jossa olisi mukana kaikki yhteiskuntapiirit kielestä ja poliittisesta näkemyksestä riippumatta. Kesäkuussa 1948 ajatus nuorisojärjestöjen kommunisminvastaisesta rintamasta sai konkreettisen muodon, kun KNL:n piiritoimikunnan kokouksessa 19.6.1948 julkaistiin Nuoren Kansallisen Rintaman (NKR) aatteellinen ohjelma.¹⁹⁴

Hanke romuttui kuitenkin jo alkumetreillä, kun kävi ilmeiseksi, etteivät RKP:n ja Maa-laisliiton nuorisojärjestöt osallistuisi kommunisminvastaiseen yhteistyöhön. Kariutuneen yhteistyöhankkeen jälkeen tieto perusteilla olevasta ruotsinkielisestä oikeistoryhmittymästä otettiin KNL:ssa tyytyväisenä vastaan. Liiton puheenjohtaja Jussi Saukonen piti SUH:n perustamista osoituksena siitä, että myös ruotsinkielisen nuorison parhaimmistosta oli löytynyt joukko, joka ei tavoitellut ”mitään erikoisasemaa ruotsinkieliselle väestöllemme”, vaan KNL:n rinnalla taistelisi suomen- ja ruotsinkielisen väestön suurimpia uhkia vastaan.¹⁹⁵ Ehrnroothin tavoin KNL:n piirissä tunnettiin vastenmielisyyttä RKP:n nuorisojärjestön linjaa kohtaan, jossa kielipolitiikka ja ruotsalaisen kansanosan edut katsottiin nostetun isänmaan kokonaisedun edelle. KNL:n Nuori Oikeisto -lehdessä esitettiin toivomus, että SUH:n myötä ”ruotsalaisen kansanpuolueen poliittinen taktikointi kannattajaryhmänsä etujen saavuttamiseksi yhteiskunnassa kommunismin kanssa päättyisi”.¹⁹⁶

SUH:n ympärillä velloneiden äärioikeistosyytösten hälventämiseksi yhdistys pyrki kaikin tavoin kirkastamaan julkisuuskuvaansa. Huhtikuun 12. päivänä 1949 pidetyssä tilaisuudessa Ehrnrooth korosti, ettei järjestö edustanut äärioikeistoa, vaan sen toiminta tähtäsi kaikentyyppisiä diktatuureja ja pakkoja vastaan. Kokousta kommentoinut Nya Pressen -lehti ei epäillytkään Ehrnroothin puheen aitoutta vaan uskoi, ettei Ehrnroothin sukupolvi ollut kurkottelemassa menneisyyteen. Varovaisen myönteisestä sävystä huolimatta Nya Pressen huomioi aikakauden poliittiset suhdanteet sekä Pariisin rauhansopimuksen ehdot ja toivoi, että perustettu oikeistoryhmittymä olisi parempi kuin aikaisemmat ja pysyisi vapaana ”oman aikakauden lapualaisuudesta ja Berliinistä”.¹⁹⁷

SUH:ä kohtaan tunnetut epäluulot kumpusivat sekä ideologiasta että jäsenistöstä. Jäsenistä etenkin Torsten G. Aminoff herätti epäilyjä. Sodan jälkeen hänestä tuli tuttu vieras Valpon kuulustelijoille. Ensimmäisen kerran Aminoff pidätettiin 16.5.1946 epäiltynä ”salahankkeista valtakunnan turvallisuutta vastaan” osallistumisestaan Itsenäisyyden Liiton toimintaan.¹⁹⁸ Syyskuussa 1948 Aminoffia kuulusteltiin Ratakadulla jopa viisi

¹⁹⁴ KNL:n liittotoimikunnan pöytäkirja 16.6.1948. KNL:n liittohallituksen pöytäkirjat 1932–1952. PTA. Ohjelmassa todettiin NKR:n muodostuvan kansallisten nuorten järjestöistä ja sen tarkoituksena oli toimia Suomen hallitusmuodon, perustuslakien, parlamentaarisen hallitustavan ja riippumattoman oikeuslaitoksen suojelemiseksi. NKR taistelisi ”kaikin laillisin keinoin ryhmäetuja, luokkahenkeä ja itsekkyyttä vastaan sisäisen eheyden aikaansaamiseksi”. Ulkopoliittisessa linjassa NKR Ohjelman keskeisin kohta liittyi kommunismiin, jota pidettiin vapauden suurimpana uhkana.

¹⁹⁵ Nuori Oikeisto n:o 11/1948 s. 1 ja 11, KNL, PTA.

¹⁹⁶ Nuori Oikeisto n:o 1/1949 s. 1, KNL, PTA.

¹⁹⁷ Nya Pressen 13.4.1949.

¹⁹⁸ EK-VALPO II Pääosaston kuulustelupöytäkirja nro 171/–46, KA.

päivää. Tuolloin häntä epäiltiin osallisuudesta vastarintatoimintaan syksyllä 1944.¹⁹⁹ Saksalaissuuntauksen painolasti oli hänen kohdallaan niin painava, että vuoden 1947 puoluepäivien aikana pelkästään Aminoffin läsnäolo kokouspaikalla aiheutti ristiriitoja.²⁰⁰ Kokouspaikalla Albin Wickman totesi Aminoffiin viitaten, ettei sellaista henkilöä, joka ”pukeutuu ruskeaan paitaan ja huutaa Heil Hitler”, voida asettaa ehdolle mihinkään poliittiseen tehtävään. Samaa mieltä oli Nils Meinander, joka varoitti ”natsismin tahraamista” henkilöistä.²⁰¹

Poliittisen tilanteen vuoksi SUH:n antikommunistista luonnetta ei voitu perustamisen yhteydessä tuoda estottomasti esille. Oli olemassa vaara, että silloin myös RKP:n puoluejohto kääntyisi fraktiota vastaan pelätessään sen aiheuttavan vahinkoa sekä puolueelle että Suomen ulkopoliittiselle linjalle. SUH:n perustamiseen sisältyi alusta pitäen kolme fraktion olemassaolon kannalta vaarallista elementtiä. Ensinnäkin se oli perustettu luomaan vastapainoa RKP:n ja sen nuorisjärjestön liian vasemmistoa myötäilevälle politiikalle. Toiseksi ryhmittymän kansallinen ja antikommunistinen luonne teki siitä KNL:n ja Ylioppilasoikeiston kaltaisen järjestön. Kolmanneksi fraktion taustahenkilöiden menneisyys heitti varjon koko järjestön päälle. Vaarana oli, että Aminoffin kautta fraktio nähtäisiin revansistisena ja natsi-henkisenä liittoutumana ja siten rauhansopimuksen vastaisena järjestönä.

Ehrnroothin kohdalla toiminta SUH:ssä ei vielä tarkoittanut lakimiesuran hylkäämistä, vaan poliittinen toiminta oli tässä vaiheessa vain harrastus. Siirtyessään vuonna 1948 toden teolla nuorisopolitiikkaan Ehrnrooth oli juuri saanut päätöksen ylemmän oikeustutkinnon opinnot. Nopeasti sujuneiden opintojen kannalta ainoa hidastava asia oli äkillinen sairastuminen keuhkotautiin syksyllä 1946. Tapa, jolla Ehrnrooth sai kuulla taudista, pelästytti hänet pahanpäiväisesti. Syynä tähän oli lääkäri, joka diagnoosin jälkeen totesi kylmästi, että ”niin no, ei sitä tiedä, että kyllähän suurin osa kuolee tähän, että katsotaan nyt, että mitä tässä tapahtuu”. Diagnoosin jälkeen Georg lähetettiin Nummelan keuhkotautiparantolaan. Koska kivuliaat ilmarintahoidot auttoivat, Georg välttyi vaaralliselta keuhkoleikkaukselta. Tästä huolimatta toipilasaika oli pitkä ja jokaviikkoisia ilmarintahoidoja piti jatkaa pitkään.²⁰²

Sairastumisestaan huolimatta Georg jatkoi opintojaan saaden lakitieteen opinnot vietyä loppuun lähes samassa ajassa kuin muut hänen kanssaan opintonsa aloittaneet oppilaat. Viidestä opiskelijakaverista koostunut lukupiiri oli nopeuttanut oppimista ja tehostanut

¹⁹⁹ EK-VALPO II Pääosaston kuulustelupöytäkirja nro 484/–48, KA; EK-VALPO II Henkilömappi 4411 – Torsten Grigori Aminoff, KA. Tuskin kukaan kuitenkaan oli tietoinen siitä, että vain 12 päivää ennen SUH:n perustamista tri Helanen nimesi muistiossaan Torsten G. Aminoffin vastarintaliikkeen poliittiseen johtoon. Tämä väite ei kuitenkaan johtanut Valpossa Aminoffin osalta lisätutkimuksiin tai syytteesen maanpetoksellisesta toiminnasta. Helasen väitteen vuotaminen julkisuuteen olisi todennäköisesti pakottanut Aminoffin jäämään pois perustettavasta oikeistofraktiosta.

²⁰⁰ von Bonsdorff 1994, 184–185.

²⁰¹ von Bonsdorff 1994, 184–185.

²⁰² Georg C. Ehrnroothin haastattelu 26.2.2009; Gustaf Franck 2.3.2009. Ajankohdan osalta muistikuvissa on pientä heittoa. Koulu- ja armeijakaverin Gustaf Franckin muistikuvien mukaan Georg sairastui keuhkotautiin jo armeija-aikana. Muuten keuhkotautiin liittyvät muistikuvat ovat yhteneviä.

ajankäyttöä. Poikajoukko, johon Georgin lisäksi lukeutuivat Per-Erik von Bonsdorff, Aarne Castrén ja Richard Tötterman, kokoontui vuoronperään kunkin kotona. Tapaamisissa luettiin tenttikirjoja ja testailtiin, miten hyvin opeteltavat asiat olivat menneet perille.²⁰³ Georgin innokkuuden huomasi myös Ellan palveluksessa ollut keittäjä Olga Hokkanen, joka kantoi huolta Georgin epäsäännöllisistä ruokailutottumuksista, sillä tämän lounas oli useimmiten vain makkaravoileipä, jonka jälkeen Georg kiiruhti yliopistolle.²⁰⁴ Mitä Ehrnroothin mahdollisiin opiskeluaikaisiin tulevaisuuden suunnitelmin tulee, ainakaan opintopiiriläiset eivät aavistaneetkaan, että Georg olisi ollut suuntautumassa kohti politiikkaa. Richard Töttermanin mukaan Georg oli kyllä jo tuolloin kovasti kiinnostunut politiikasta, muttei mikään vielä tässä vaiheessa viitannut poliittiseen uraan.²⁰⁵

Ylemmän oikeustutkinnon suorittamisen jälkeen Georg sai tammikuussa 1950 yhdeksän kuukauden mittaisen avustajan pestin arvostetussa Kaarlo Castrénin asianajotoimistossa. Työskentely mm. Igmarr Horellin ja Henrik Ramsayn sotasyllisyysoikeudenkäynnin puolustusasianajan, Julius Laguksen alaisuudessa opetti Ehrnroothille paljon.²⁰⁶ Keväällä 1948 Ehrnrooth päätti nuorisopoliittisten aktiviteettien rinnalla jatkaa oikeustieteellisiä opintoja liseniaatin tutkintoon saakka. Päätöksen taustalla oli professori Bo Palmgren, joka sai Ehrnroothin innostumaan asiasta. Professorin merkitys näkyi rikosoikeuden ja prosessioikeuden valitsemisessa laudaturaineiksi; Palmgrenilla oli molemmissa aineissa ruotsinkielinen professuuri. Täyspäiväinen työskentely jatko-opintojen parissa jatkui aina kevääseen 1952 asti, jolloin tutkintoon vaadittavat opinnot tulivat valmiiksi. Liseniaatintyön valmistuttua Georgille kävi kuitenkin selväksi, ettei tutkijan työ olisi häntä varten. Niinpä hän ei edes ajatellut väittelevänsä tohtoriksi.²⁰⁷

Marsalkan testamentti

Sotasyllisyysoikeudenkäynnin ohella ehkä merkittävin poliittiseen toimintaan aktivoitunut tapahtuma liittyy tammikuun 17. päivänä 1951 marsalkka Mannerheimin Sveitsin Val-Montin klinikalta lähettämään kirjeeseen, joka oli osoitettu Georgille ja tämän Carl-veljelle. Kirjeessä ”farbror Gustaf” kiitti poikia heidän lähettämästään uudenvuodentervehdyksestä, jota marsalkka piti mukavana ja sukulaisuussiteitä lujittavana asiana. Kirjeen merkittävyys Georgille liittyi kuitenkin kirjeen poliittiseen osaan, jota leimasi Mannerheimin pessimistinen näkemys Suomen poliittisten johtajien moraalittomuudesta: ”Niin, kaikki viittaa siihen, että poliitikkojen häikäilemätön kaupankäynti vallasta ei vain onnistu ennen pitkään hävittämään kauniita menneiltä sukupolvilta perittyjä traditioita, vaan ajaa vähitellen heidän kansansa perikatoon.”²⁰⁸

²⁰³ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 26.2.2009.

²⁰⁴ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.12.2008.

²⁰⁵ Richard Töttermanin haastattelu 16.11.2009.

²⁰⁶ Ehrnrooth 1999, 44.

²⁰⁷ Ehrnrooth 1999, 44–45.

²⁰⁸ C. G. Mannerheimin kirje Georg C. ja Carl Ehrnroothille 17.1.1951. Kansio 4. GCEa.

VAL-MONT
CLINIQUE MÉDICALE
GLION
MONTREUX-TERRITET
(SUISSE)

Téléphones | Direction 6 38 05
Concierge 6 38 01

D. 170 I. 51.

Mina kära fränder Georg och Carl Ehrenroth,

Beh jag mottaga mitt hjärtliga tack för det vackra
nyårsbrev jag fann här vid min ankomst den 7 dennes.
Att jag ej skrivit tidigare har berott av det myckna
jag fick över mig redan vid min ankomst och icke
minst av mina av en långvarig sjukhusvistelse i
Stockholm medtagna krafter.

Det glädde mig att få höra av Eder och att
"nyårsbrevet" håller på att bli en tradition, ja jag
skulle djärvas säga att det redan är en värmende
sympatisk tradition egnad att binda släktbanden
starkare, en av de många den krasse nutiden dömt
att försörma. Ja, allt tyder på att politikernas
häransynslösa köpslände om makten inom kort icke
blott lykata ^{vackra av gamla gläddes ända} utpläna traditioner utan så småningom
föra sina folk till undergång.

Hälsa Louise och hennes man och tack ännu en
gång för minnesgod nyårshälsning. Glöm ej att ringa

Todennäköisesti Mannerheimin pessimismin taustalla oli sodanjälkiselvittelyjen aikana syntynyt epäluottamus sekä Paasikiveä että Kekkosta kohtaan. Mannerheimhan haukkui Paasikiveä jopa "selkärangattomaksi vasemmiston myötäilijäksi", kun Paasikiven hallituksen ministerivalinnat eivät miellyttäneet silloista presidenttiä.²⁰⁹ Mannerheim tunsii epäilyjä Paasikiveä kohtaan juuri tämän nöyrymielisen asennoitumisen takia. Mannerheimin ajattelun suurin eroavuus Paasikiveen ja Kekkoseen oli juuri siinä, miten Neuvostoliitto-suhteita tuli hoitaa. Mannerheim katsoi, että suhteiden hoidossa tuli noudattaa muodollista korrektiutta. Mielistelyyn ja liialliseen palvelualttiuteen ei saanut mennä. Parhaat tulokset oli saavutettavissa ainoastaan pitämällä kiinni omista periaatteista. Erityisen vaarallisena Mannerheim piti hallituksen jäsenten ja venäläisten yhteisiä ryyp-pyjuhlia.²¹⁰

²⁰⁹ Suomi 1988, 16.

²¹⁰ Kallenautio 1985, 261. Kallenautio toteaa, että toisin kuin Mannerheim "Paasikivi käsitti Suomen olevan asemassa, jossa täydellinen myöntyvyys oli ainoa mahdollisuus, Suomi ei ollut isäntä omassa talossaan."

Vajaa kaksi viikkoa kirjeen kirjoittamisesta Mannerheim kuoli. Tästä viimeisestä kirjeestä ja siinä olleesta poliittisesta osasta voidaan katsoa muodostuneen eräänlainen poliittinen testamentti. Kuoleman myötä marsalkan viimeisten sanojen merkitys kasvoi uusiin mittasuhteisiin, eivätkä ne varmastikaan jättäneet Georg C. Ehrnroothia kylmäksi, jonka poliittinen ajattelu oli alun perinkin linjassa Mannerheimin pessimististen näkemysten kanssa. Etenkin kirjeessä ollut kehoitus vaalia ”menneiltä sukupolvilta perittyjä perinteitä” oli ohje, jota kummipojan oli helppo noudattaa, olihan se tavallaan kehoitus pysyä Ehrnroothin valitsemalla linjalla.

Georg C. Ehrnroothille tärkeän kummisedän hautajaiset pidettiin helmikuun 2. päivänä Helsingin Suurkirkossa. Hautajaispäivään liittyvänä pienenä mutta samalla Georgin luonnetta valottavana yksityiskohtana voidaan mainita hautajaisaamuna hänen ja tuolloisen tyttöystävän, Iris Lindblomin välillä käyty keskustelu. Valmistautuessaan hautajaisiin Georg huomasi reiän hansikkaissaan ja kysyi tyttöystävältään, voisiko hän parsia ne kuntoon. Hämmästyneenä Iris ehdotti, että olisiko kuitenkin parempi heittää vanhat roskiin ja ostaa tilalle uudet. Georgin mielestä tämä ei tullut kuulonkaan, ja niin hansikkaat parsittiin ja ne kädessään hän myös meni hautajaisiin.²¹¹ Säästäväisyys oli asia, joka näytti kulkevan suvussa. Aivan omaa luokkaansa nuukuudessaan oli Georgin isä Carl Johan. Kreivi Carl Gustaf Mannerheim muistaakin erään tapauksen Seestasta, joka valottaa hienosti, miten säästäväisyys tuli esiin Carl Johanin kohdalla:

Muistan kerran Seestassa, istuimme terassilla mistä tullaan sisään sinne (...) sitten yhtäkkiä tämä Georgin isä tulee ulos joku nyytti kainalossaan ja silloin hänen toinen vaimonsa kysyi, että minne sinä olet menossa. [Carl Johan:] ”minä menen Lahteen” [Sif:] ”Mitä sinä siellä teet?” [Carl Johan:] ”Minä menen räätälin luo” [Sif:] ”No, mitä sinä siellä teet sitten?” [Carl Johan:] ”No, minä vien tämän takin.” [Sif:] ”No, näytäppäs se minulle. Tätä ei viedä mihinkään” ja otti ja repi sen.”²¹²

Yhteisessä rintamassa kommunismia vastaan

Ehrnroothin siirtyminen SUH:iin oli suoraa jatkoa hänen aiemmin omaksumalleen poliittiselle linjalle. Sen sijaan uuden oikeistoryhmittymän perustaminen merkitsi suurta muutosta RKP:n Helsingin nuorisopolitiikassa. Oikeistofraktiosta tuli sen aktiivisten keulahahmojen myötä mahtitekijä puolueen nuorisopolitiikassa. Toinen merkittävä muutos oikeistofraktiion perustamisen myötä oli ruotsinkielisen oikeistonuorison muukaantulo yhteistyöhön muiden konservatiivisten nuorisojärjestöjen kanssa. Selvimmin tämä näkyi yhteistyössä Kokoomuksen Nuorten Liiton ja ulkomaalaisten oikeistoryhmittymien kanssa.

Millaisia kontakteja Ehrnroothilla sitten oli KNL:n suuntaan ja yleisemmin kokoomukseen? Helsinkiläisenä Ehrnrooth oli yhteydessä etenkin Helsingin Kokoomuksen Nuor-

²¹¹ Michael Franckin haastattelu 24.10.2007; Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007.

²¹² Carl Gustaf Mannerheimin haastattelu 19.10.2009.

ten (HKN) edustajiin. Yksi tärkeimmistä kontakteista oli Juha Rihtniemi, johon Ehrnrooth oli tutustunut jo Ylioppilasoikeiston aikana.²¹³ KNL:n ja SUH:n kielirajat ylittävä ideologiaan perustuva yhteistyö onkin nähtävissä Ylioppilasoikeiston piirissä alkaneen poliittisen toiminnan jatkeena. Merkittävin yhteinen nimittäjä näille kahdelle järjestölle oli kommunismin vastustaminen Pariisin rauhansopimuksen ja YYA-sopimuksen puitteissa.

KNL:n liittokokouksessa vuonna 1951 puhuessaan Ehrnrooth ilmoitti, että SUH:n piirissä KNL:a pidettiin jopa eräänlaisena esikuvana, joka vaaran vuosina oli poliittisista vainoista huolimatta jatkanut työtä ”isänmaan itsenäisyyden ja yksilön vapauden ja oikeuksien turvaamiseksi”. KNL:n esimerkkiä Ehrnrooth piti myös SUH:n ohjenuorana pyrittäessä levittämään tervettä konservatiivista ajatustapaa ruotsinkielisen väestön keskuuteen. Ehrnrooth ei siis missään nimessä ollut kielipoliitikko, vaan ennen kaikkea ruotsinkielinen oikeistolainen, jolle tärkeintä oli ideologiset näkökohdat ja yhteiskuntaa säilyttävien voimien puolustaminen.²¹⁴ Kielipoliittisesti suomalaisen yhteiskunnan puolustaminen kommunismin uhkaa vastaan näyttäytyi Ehrnroothille samassa valossa kuin yhteiskunnallinen eheytyminen AKS:n oppositiota edustaneelle Erkki Räikköselle, joka halusi koota yhteen kaikki ”valkoiset” kielestä riippumatta.²¹⁵ ”Ryssävihan” tilalla Ehrnroothilla oli kommunisminvastaisuus; taistelu kommunismin leviämistä vastaan velvoitti kielirajat ylittävään yhteistyöhön:

*Nuorison kokemukset historiamme tuoreimmalta ajalta osoittavat sille, että kaiken sen puolesta, mikä on olennaista, on meidän taisteltava yhteisvoimin riippumatta siitä, onko äidinkiellemme suomi vai ruotsi. Ja kun tiedämme että edellytykset kommunistien yhä jatkuvalla yhteiskunnan myrkyttämiseksi ovat maassamme määrätystä syistä tulevaisuudessakin olemassa, niin se vaatii meiltä kansallisesti ajattelevilta voimien kokoamista ja yhtenäistämistä. Sen yhteenkuuluvaisuuden hengen, joka merkitsee että ymmärrämme toistemme eriävät mielipiteet pienissä asioissa, mutta muodostamme kokonaisuuden niin pian kuin suurista on kysymys, pitäisi ilmetä ei vain puheissa ja kirjoituksissa. Sen täytyisi sisältäpäin vallata meidät ja muodostua tulevien sukupolven synnynäiseksi lahjaksi.*²¹⁶

SUH:n toiminnan rungon muodostivat kuukausitapaamiset ja keskustelutilaisuudet, joiden myötä nuoroikeistoryhmittymä sai osakseen suurta huomiota. Kuukausitapaamisissa esiintyneet puhujavieraat herättivät mielenkiintoa myös ryhmittymän ulkopuolella. Ensimmäisten suurten esitelmöitsijöiden joukossa olivat mm. kenraalit Erik Heinrichs ja Ruben Lagus. Tunnettujen kenraalien ohella vierailijoina oli myös monia valtakunnatason poliitikkoja, mm. K. A. Fagerholm, Ralf Törngren, John Österholm ja Nils Meinander. Joskus puhetilaisuuksiin kutsuttiin myös ideologisesti vastakkaiseen leiriin lukeutuvia poliitikkoja. Tällaisia olivat mm. kansandemokraatteihin lukeutuva Atos Wirtanen ja sosiaalidemokraatti Arvo ”poika” Tuominen. Esitelmätilaisuuksien ohella SUH

²¹³ Viikko Sanomat 22.4.1971. Rihtniemen kanssa tehdystä yhteistyöstä Ehrnrooth totesi: ”Ylioppilasoikeiston aikoina olin kyllä läheisessä yhteistyössä esimerkiksi Juha Rihtniemen kanssa. Me toimimme rinta rinnan kumpikin omassa nuorisojärjestössämme. Me emme nähneet eri puolueisiin kuulumista haittatekijänä, painvastoin yritimme saada eri tahoilta nuoria ihmisiä mukaan samojen päämäärien hyväksi.”

²¹⁴ Georg C. Ehrnroothin puhe HKN:n väittelytilaisuudessa 27.2.1951, Kansio 5, GCEa, KA.

²¹⁵ Virtanen 2001, 137–141.

²¹⁶ Georg C. Ehrnroothin puhe KNL:n liittokokouksessa Vaasassa 25.–26.3.1951, Kansio 5, GCEa, KA.

järjesti myös kevyempää ohjelmaa, mm. yhteislauluiltoja Kaivopuiston kallioilla ja juhlaillallisia.²¹⁷

SUH:n jäsenistöön kuului nimekkäiden johtohenkilöiden Ehrnroothin, Procopén ja Aminoffin lisäksi mm. Ruben Laguksen poika Olof Lagus. 180 henkilön jäsenluettelo vuodelta 1950 vilisee tunnettuja sukunimiä: Ahlström, von Bonsdorff, von Frenckell, Hornborg, von Hertzen, Mannerheim, Swanljung, Wrede ym.²¹⁸ Jäsenkunnan nimekkyys ja suhdeverkostot tekivät oikeistofraktiosta kokoaan suuremman ja vaikutusvaltaisemman. Vaikutuspiiristä kertoo myös yhdistyksen saama taloudellinen tuki merkittävältä talouselämän vaikuttajilta. Yhdistyksen taloudellisia tukiverkostoja valottavia asiakirjoja on säilynyt tutkimuskäyttöön varsin vähän, mutta eri arkistolähteistä löydettyjen kirjeiden ja talousarvioiden perusteella voidaan kuitenkin tehdä se johtopäätös, että eritoten Georg C. Ehrnroothin isän Carl Johanin ja isoisän Georg Ehrnroothin kautta syntyneillä suhdeverkostoilla talouselämän eri vaikuttajiin oli ratkaiseva merkitys rahalahjoitusten saamisessa nuoroikeistolle. Yksi järjestön merkittävimmistä taloudellisista tukijoista ja eräänlainen suojelija oli Lohjan Kalkkitehtaan johtaja, vuorineuvos Petter Forsström (Kalkki-Petteri).²¹⁹

Georg C. Ehrnroothin yhteys Kalkki-Petteriin tuli verenperintönä, sillä sekä hänen iso-isänsä että isänsä olivat olleet Lohjan Kalkkitehtaan hallituksen jäseniä. Ajatusmaailmaltaan Kalkki-Petteri oli tiukka oikeistolainen, jolla tiedettiin olleen 1930-luvulla kytköksiä jopa Suomen kansallissosialistisiin piireihin. Hän oli aikanaan toiminut lapuanliikkeen piirissä rahoittaen sekä lapuanliikettä että sen Ajan Sana -sanomalehteä.²²⁰ Kalkki-Petterin halu tukea SUH:n toimintaa ei siis johtunut vain pitkäaikaisesta tuttavuudesta Ehrnrootheihin, vaan kysymys oli myös ideologisesta liittolaisuudesta ja halusta vahvistaa kommunisminvastaisia voimia. KNL:n tavoin SUH ilmoitti ohjelmassaan puolustavansa vapaata yrittäjyyttä ja länsimaista oikeusvaltiojärjestelmää sekä vastustavansa kaikkia diktatuuripyrkimyksiä. Viimeksi mainitulla asialla SUH viittasi epäsuorasti poliittisen vasemmiston pyrkimyksiin talouselämän sosialisoinniseksi ja siirtymisestä valtiojohtoiseen talousjärjestelmään.²²¹

Yksityisyritysten ja yleisemmin suomalaisen elinkeinoelämän kannalta sosialismia vastustavien poliittisten toimijoiden tukeminen ja vahvistaminen vasemmistopuolueiden luomaa uhkaa vastaan oli sodan jälkeisinä epävarmuuden vuosina luonnollista omien taloudellisten etujen puolustamista. Tässä kapitalistisen ja sosialistisen järjestelmän välisessä jakolinjassa kuvastuu myös laajemmin kylmän sodan aikainen ideologinen vas-

²¹⁷ Fraktionsmöte 7.11.1949. VP 1, VPä, SCA; Ehrnrooth 1999, 35–38.

²¹⁸ Svensk Ungdoms Högerin jäsenluettelo vuodelta 1950. VP 2, VPä, SCA.

²¹⁹ Kai Hoffman: Peter Forsström (1877–1967). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. (Viitattu 18.11.2008). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1533>. Oikeistolaisista mielipiteistään tunnettu Forsström pidätettiin 1946 epäiltynä osallisuudesta maanpetokseen. Valpon mukaan hän oli avustanut kolmen vuoden kuritushuonerangaistukseen tammikuussa 1947.

²²⁰ Ekberg 1991, 149, 190 ja 205; Siltala 1985, 32 ja 123; Uola 1982, 54.

²²¹ Svensk Ungdoms Högerin ohjelma vuodelta 1949. VP2, VPä, SCA.

takkainasettelu läntisen ja itäisen maailman välillä. Tässä asetelmassa vapaaseen yksityisyritteliäisyyteen nojaava Petter Forsström tuki sekä ideologisista että taloudellisista syistä KNL:n lisäksi myös ruotsinkielisiä oikeistonuoria.

Eräs SUH:n rahoituskysymyksiä käsittelevä neuvottelu käytiin Forsströmin, Ehrnroothin ja Procopén kesken Seurahuoneella Helsingissä 2.3.1951 vuorineuvoksen tarjoaman lounaan yhteydessä.²²² Tapaamisessa sovittiin, että Procopé ja Ehrnrooth lähettäisivät Forsströmille laskelmat vuoden 1951 kuluista, minkä jälkeen pohdittaisiin, miten mm. tulevasta eduskuntavaalikampanjasta, Pohjoismaisesta yhteistyöstä, Englannin matkasta, painokuluista ym. kertyvät yli 400 000 markan kulut katettaisiin.²²³ Laskelmat saatuaan Forsström lupasikin, että SUH:n tarpeet tyydytettäisiin, ja piti ”epämiellyttävänä” ratkaisuna yleisen varainkeräyksen järjestämistä. Hänen mielestään tarvittava summa saataisiin kokoon puolella tusinalla yrityksiä. Kalkki-Petteri lupasikin ”tukistaa” Ehrnroothin isää, jotta tämä vuorostaan lähestyisi Kymmenen Ekholmia ja keskustelisi Torsten G:n tai Olinin kanssa. Forsström uskoi, että Kymin Oy:n teollisuusherrojen avulla SUH:n rahaongelmat ratkeaisivat. Forsström myös ilmoitti, että järjestön tarpeisiin oli heti nostettavissa Lohjan Kalkkitehtaan Helsingin konttorista 50 000 mk.²²⁴ Forsström lupasi tukea myös SUH:n Appell-lehteä maksamalla 20 tilaajan lehdet.²²⁵ Kirjeenvaihdon perusteella näyttää siltä, ettei Georg C. Ehrnrooth halunnut ratkaista SUH:n rahoituskuvioita pyytämällä rahaa suoraan isältään, vaan hoiti rahoituskuviot mieluummin Forsströmin kautta.

Petter Forsströmin ohella kommunisminvastaisia voimia tuettiin monien muiden teollisuusvaikuttajien toimesta, vaikka Forsströmillä näyttäisi olleen eräänlainen kokoonkutsujan rooli tukitoiminnan koordinoinnissa. Kuvaavana esimerkkinä mainittakoon 22.4.1953 Lohjan Kalkkitehtaan Helsingin konttorissa pidetty neuvottelutilaisuus, jonka aikana pohdittiin teollisuuden poliittisia vaikutusmahdollisuuksia taloudellisesti epävarmana aikana. Forsströmin ja Carl Johan Ehrnroothin ohella tilaisuuteen osallistui joukko merkittäviä poliittisia ja taloudellisia vaikuttajia, mm. presidentti Risto Ryti, professori T. M. Kivimäki, vuorineuvos Jacob von Julin, kenraalimajuri Ruben Lagus, vuorineuvos Lauri Helenius, johtaja Gunnar Hernberg, tekninen johtaja Lauri Paavolainen ja johtaja Hans Ahlström. Myös Wilhelm Wahlfors ja Erik Serlachius olivat kutsuttuina, mutteivät päässeet paikalle.²²⁶ Keskustelujen päähuomio oli puolueiden taloudellisessa tukemisessa ja näiden kyvyssä toimia talouselämän etunäkökohtien puolesta. Yhteistä kaikille osallistujille oli pessimistiset käsitykset yksityisyritteliäisyyttä tukevien puolueiden tilasta. T. M. Kivimäki epäili kokoomuksen elinvoimaisuutta eikä uskonut, että asiaa saataisiin korjattua edes rahan voimalla. Sen sijaan uusi keskustapuolue, Kansan-

²²² Georg C. Ehrnroothin almanakka vuodelta 1951, tekijän hallussa.

²²³ Victor Procopén ja Georg C. Ehrnroothin kirje Petter Forsströmille 17.3.1951. VP 2, VPä, SCA; Svensk Ungdoms Högerin talousarvio vuodelle 1951. VP 2, VPä, SCA.

²²⁴ Petter Forsströmin vastaus Procopélle ja Ehrnroothille 16.4.1951. VP 2, VPä, SCA. (Karl Erik Ekholm ja Carl-Erik Olin)

²²⁵ Torsten G. Aminoffin kirje Petter Forsströmille 22.3.1951. Kansio 1, SLSA 1102, SLSA.

²²⁶ Petter Forsströmin 23.4.1953 laatima muistio 22.4.1953 pidetystä keskustelutilaisuudesta. Mapp 107, SLSA 1102, SLSA.

puolue, tarjosi teollisuudelle suuren mahdollisuuden. Risto Rydin huomio oli nykyisessä poliittisessa suunnassa sekä erityisesti eduskunnan ja hallituksen jäsenten moraalissa. Ryti kummeksuikin, miten vastuuttomia ja asioista mitään tietämättömiä henkilöitä oli edes päästetty keskeisiin asemiin. C. J. Ehrnrooth kummasteli Maalaisliiton toimintaa ihmetellen, miten puolue ylipäänsä sai teollisuudelta tukea tulevia vaaleja varten.²²⁷

C. J. Ehrnrooth suhtautui erittäin kielteisesti sekä Maalaisliittoon että Urho Kekkosen.²²⁸ C. J. Ehrnroothin näkemykset kuvastavat hyvin niitä pelkoja, joita suuryritysten johtajilla oli tuohon aikaan pidemmälle menevästä valtiojohtoisuudesta, joka SDP:n ja SKDL:n ohella sai kannatusta Maalaisliitossa. Kekkosen näkemys asiassahan oli käynyt selväksi jo vuonna 1952 hänen liputettua Pohjois-Suomen valtiojohtoisen teollistamisen nimeen *Onko maallamme malttia vaurastua?* -kirjassa. Vapaan talousjärjestelmän puolustajia valtiojohtoiset hankkeet pelottivat. Kyse oli paljon laajemmasta talouspoliittisesta kysymyksestä kuin yksittäisten yritysten lyhyen tähtäimen eduista. Kekkosen valtiojohtoisen teollistamisen toimintalinjassa oli viime kädessä kysymys vapaan talousjärjestelmän tulevaisuudesta. Kuten Markku Kuisma on Nesteen jalostamohankkeen osalta todennut, valtiojohtoiset teollistamishankkeet olivat ”peruuttamattomasti vääristämässä liberaalin talousjärjestelmän toimintadynamiikkaa”.²²⁹ Tämä yhdessä vasemmistopuolueiden sosialisointipyrkimysten kanssa edellyttivät vastavoimien vahvistamista. Yksi konkreettisimmista vastatoimista oli oikeistoon kuuluvien poliittisten järjestöjen rahoittaminen.

SUH:n perustaminen merkitsi uutta vaihetta sekä RKP:n nuorisopoliitikassa että Ehrnroothin poliittisessa toiminnassa. Asema SUH:n hallituksessa nosti Ehrnroothin vauhdilla mukaan RKP:n nuorisopoliitikkojen kärkikaartiin. Puolueessa, jossa yhtenäisyys ja ideologisten ristiriitojen pitäminen puoluetoiminnan ulkopuolella, edusti Ehrnroothin kapinallisuus kaikkea sitä, minkä viime kädessä katsottiin uhkaavan puolueen olemassaoloa. Kovin kaukana ei ollut SUH:n rinnastaminen lapuanliikkeen aikaiseen liikehdintään, jolloin ideologista asennoitumista painottaneet perustivat oman vaaliorganisaation Gruppen för borgerlig samverkan. Sen, aivan kuten SUH:nkin, perustamista perusteltiin sillä, että omaksi organisaatioksi järjestäytyminen oli ainoa keino saada oma ääni kuuluviin puoluejohdossa ja lehdistössä.²³⁰

²²⁷ Lohjan Kalkkitehtaan Helsingin konttorissa pidetystä tilaisuudesta 23.4.1953 laadittu muistio. Mapp 107, SLISA 1102, SLISA. Teollisuuden ja pankkimaailman näkökulmista lisää ks. Kuisma 2004, 223, 243–246.

²²⁸ Urho Kekkosen pvk 14.6.1961; Georg C. Ehrnroothin haastattelut 15.12.2007, 6.3.2008 ja 25.5.2010. Kekkosen suhteen Carl Johan Ehrnrooth oli yksiselitteisen kielteinen. Teollisuusvaikuttajissa Carl Johan kuului Georgin mukaan hiljaisempaan kategoriaan. Hän ajatteli Kekkosen vastaisesti, muttei tuonut sitä julkisesti esiin. Tämä näkyi myös siinä, ettei hän koskaan käynyt poikansa poliittisissa tilaisuuksissa. Toisaalta myöskään Kekkosen ei pitänyt Carl Johanista. Kekkosen päiväkirjassa mm. todetaan: ”Kun Fogelholm oli esiintynyt julkisesti minun puolestani, oli Ekholm kutsunut hänet luokeen ja sanonut: sinä tiedät, kuka on Kymmene o.y:n johtok:an puhja (Ehrnrooth). Sinun on valittava joko politiikka tai toimi.

²²⁹ Kuisma 1997, 168; ks. Myös Kuisma 2004, 223.

²³⁰ Siltala 1985, 123.

Ehrnrooth tulikin tunnetuksi erityisesti tavasta, jolla hän kritisoi puolueensa ns. uusliberaaleja – s.o. Nyliberala Studentförbundetin edustajia – ja kansandemokraatteja. Avoi-
met kommunisminvastaiset lausunnot ja syytökset RKP:n liberaalisiiven alistuvasta
asennoitumisesta kommunismin edessä eivät jääneet huomaamatta. Suorasukainen
esiintymistapa teki hänestä myös mielipiteitä jakavan henkilön. Tyyli, jota Ehrnrooth
noudatti mielipiteitä ilmaistessaan, tuli toden teolla esille vasta SUH:ssä, mutta poliitti-
nen linja noudatteli jo Ylioppilasoikeistoon liittymisen aikaisia uria. RKP:n suhteen kai-
ken poliittisen toiminnan voimanlähteenä oli RKP:n liberaalisiiven ylivalta ja siitä joh-
tunut puolueen vasemmistosuuntaus.

Amerikan opintomatka kommunistivainojen varjossa

Länsiyhteyksien solmiminen alkaa

Vuonna 1953 avautui Ehrnroothille mahdollisuus vuoden mittaisella opintomatkallaan
tutustua Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen poliittiseen elämään. Pääsylippuna ulkomais-
ten poliittisten toimijoiden puheille hän sai mukaansa RKP:n puheenjohtajan ja ulkomi-
nisterin Ralf Törngrenin esittelykirjeen, jossa Ehrnroothia luonnehdittiin yhdeksi puolue-
en eturivin edustajaksi sekä korostettiin hänen aktiivisuuttaan kansainvälisten suhteiden
vaalimisessa.²³¹ Vähän ennen Yhdysvaltojen matkaa Ehrnrooth oli myös saanut en-
sikosketuksen Yhdysvaltojen Helsingin suurilähetystöön, sillä hän sai kutsun elokuun
21. päivänä 1952 saapua Margaret Trumanin kunniaksi järjestetyille illallisille. Tilaisuus
ei ollut mikään poliittinen keskustelutilaisuus, vaan kyse oli tavallisesta illanvietosta,
jonka aikana kutsuvieraat saivat kuulla sekä Margaret Trumanin pianon soittoa että Ulla
Katajavuoren kanteleen soittoa.²³²

Jo ennen vuoden 1953 opintomatkoja Georg C. Ehrnrooth oli selvästi osoittanut kiin-
nostuksensa Yhdysvaltojen politiikkaa kohtaan ja näytti erityisesti sympatisoivan republi-
kaanipuoluetta. Myönteinen suhtautuminen republikaaneihin kumpusi todennäköisesti
sodan ajoilta ja katkeruudesta Franklin D. Rooseveltia kohtaan, jonka suhtautumista
Suomeen Ehrnrooth ei voinut hyväksyä.²³³ Ehrnrooth osallistui aktiivisesti mm. vuoden
1952 Yhdysvaltojen presidentinvaaleja koskevaan keskusteluun Nya Pressenin sivuilla.
Nimimerkki LEO kirjoitti negatiivissävyytteisesti Eisenhowerista pitäen tätä äärioikeisto-
republikaanien sätkynukkena ja sodanlietsojana. Kirjoittaja ihmettelikin, miten Eisen-

²³¹ Ralf Törngrenin tammikuussa 1953 kirjoittama esittelykirje. Kansio 5, GCEa, KA. Ehrnrooth oli osal-
listunut vuonna 1952 sekä Euroopan nuorisopoliitikkojen Haagin kokoukseen että Englannissa vieraillee-
seen delegaatioon.

²³² Georg C. Ehrnroothin kirjallinen tiedonanto 3.3.2009; Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1952.
tekijän hallussa.

²³³ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 26.2.2009.

hower vastusti kommunismia ja tuki Joseph McCarthyä, mutta samalla puhui yksilön- ja mielipiteen vapaudesta.²³⁴

Vastineessaan Ehrnrooth syytti kirjoittajaa tietämättömyydestä ja piti kirjoitusta häpäisevänä. Ehrnroothin mukaan käytävissä presidentinvaaleissa oli ennen kaikkea kysymys amerikkalaisten halusta uudistaa hallintoa ja amerikkalaisten kyllästymisestä demokraattien 20 vuotta kestäneeseen valtakauteen. Keskustelun luonteesta jotain kertoo se, miten molemmat kirjoittajat syyttivät toisiaan fanaattisuudesta.²³⁵ Pelkästään tämä lehdistödebatti osoitti, miten hyvin Ehrnrooth oli perillä Yhdysvaltain sisäpoliittisesta tilanteesta ja käynnissä olevista presidentinvaaleista. Korruptio-asiassa Ehrnrooth näyttäisi kin mukailleen Joseph McCarthyä, joka puhui kommunismin korruptoimasta hallinnosta Rooseveltin New Deal -politiikan seurauksena.²³⁶

Lähes vuoden kestäneen opintomatkan aikana hän opiskeli ja kirjoitti reportaaseja suomalaisiin lehtiin sekä Englannin että Yhdysvaltojen poliittisesta elämästä. Opintomatka alkoi tammikuussa 1953, jolloin Ehrnrooth matkusti Lontooseen. Queensberry Placessa asuessaan Ehrnrooth aloitti intensiivisen englanninkielen opiskelun, sillä koulussa ja yksityisten kieliopioiden kautta saatu englanninkielentaito riitti vain alkuun. SUH:n kansainväliset yhteydet konservatiivisen puolueen kansainvälisen osaston johtajaan Robert Milneen muodostuivat Lontoossa kultaakin kalliimmiksi. Konservatiivipuolueeseen solmittujen kontaktien kautta Ehrnrooth pääsi seuraamaan parlamentin alahuoneen toimintaa Appell-lehden kirjeenvaihtajana.²³⁷

Englannin-matkan huippukohta oli Sir Edward Keelingin tapaaminen 9.3.1953 pidetyssä kokouksessa. Ehrnroothin ja Sir Edward Keelingin keskustelun pääaiheena oli Young Conservatives -järjestön (YC) ja suomalaisten oikeistonuorten yhteistyö. Ehrnrooth esitti, että vierailuja jatkettaisiin tulevaisuudessakin ja että seuraavaksi olisi brittien vuoro saapua Suomeen. Sir Keeling lupasi auttaa asiassa ja totesi, että asiasta oli jo puhuttu kokoomuksen puoluesihteerin, Niilo Honkalan kanssa.²³⁸ YC:n tulevaan Suomen-vierailuun liittyviä keskusteluja Ehrnrooth jatkoi pari päivää myöhemmin YC:n ensimmäisen puheenjohtajan Bill van Straubenzeenin kanssa. KNL:n pääsihteerille Juha Rihtniemelle lähettämässään kirjeessä Ehrnrooth kehui van Straubenzeeniä kertoen, että tämä ”apulaisulkoministeri Nuttingin seuraaja on erittäin korkeassa kurssissa kaikissa piireissä (...) Luulen hänenkin ajavan nyt k.o. asiaa”.²³⁹ Ehrnrooth oli selvästi innostunut laajentamaan sekä SUH:n että KNL:n kontaktipinta-alaa englantilaisiin konservatiivipiireihin.

²³⁴ Nya Pressen 30.8.1952. Nimimerkki LEO:n artikkeli ”Ike alltjämt i farten”

²³⁵ Nya Pressen 6.9.1952. Georg C. Ehrnroothin artikkeli ”Är Eisenhower farlig?”

²³⁶ Morgan 2003, 301.

²³⁷ Ehrnrooth 1999, 46–47; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 26.2.2009.

²³⁸ Georg C. Ehrnroothin kirje Juha Rihtniemelle 11.3.1953, Kirjeenvaihto A-L 1953, KNLa, PTA.

²³⁹ Georg C. Ehrnroothin kirje Juha Rihtniemelle 11.3.1953, Kirjeenvaihto A-L 1953, KNLa, PTA.

Pohjoismaista konservatiivista yhteistyötä Kööpenhaminassa vuonna 1955. SUH:ssä Georg C. Ehrnrooth oli innokas poliittisten yhteistyökuvioiden kehittäjä niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Kotimaisessa politiikassa yhteistyötä tehtiin erityisesti KNL:n kanssa. Äärimmäisenä vasemmalla Georg C. Ehrnrooth (SUH), Albert Nordengen (Unge Høyre), Otto Lyng, (Unge Høyre) Juha Rihtniemi (KNL) ja äärimmäisenä oikealla Birger Isacsson (Högersn ungdomsförbund). Lähde: Porvarillisen Työn Arkisto.

Samaan aikaan, kun Ehrnrooth askarteli kansainvälisten siteiden vahvistamiseksi, oli Suomessa käynnissä pyykinpesu Ehrnroothin yhteistyöhankkeiden vuoksi. Giovanni Mariani-Cerati kirjoittikin Ehrnroothille Lontooseen, että tämän SUH:n hallituksen puheenjohtajuusaikaisista KNL-yhteistyökuvioista oli noussut meteli Svensk Ungdomin piirissä ja nyt asiassa vaadittiin selvitystä.²⁴⁰ Ongelmana oli KNL:n puheenjohtajan Jussi Saukkosen ja pääsihteerin Juha Rihtniemen kesäkuussa 1952 tekemä kommunismin vastaiseen taisteluun liittyvä yhteistyötarjous.²⁴¹

Yhteistyökuvioita selvittävässä kirjeessään Ehrnrooth totesi Mariani-Ceratille puhuneensa KNL:n kirjeestä mm. Victor Procopélle ja muille kesälomaansa Helsingissä viettäneille hallituksen jäsenille. Ehrnrooth kertoi kohteliaisuussyistä esittäneensä ainoastaan kiitoksensa Rihtniemelle, muttei sopinut virallisesta yhteistyöstä. Ehrnrooth totesi myös korostaneensa vastauksessaan, ettei fraktion hallitus voisi käsitellä asiaa kesällä eikä asiasta voitu tehdä sitovaa päätöstä ilman Svensk Ungdomin lupaa. Tästä huolimatta Ehrnrooth oli todennut Rihtniemelle, ettei fraktion hallituksella varmastikaan olisi

²⁴⁰ Georg C. Ehrnroothin kirje Victor Procopélle 7.4.1953. VP 3, VPä, SCA.

²⁴¹ KNL:n hallituksen kokouspöytäkirja 19.5.1952. Liittohallituksen pöytäkirjat 1932–1952. KNL, PTA. Yhteistyössä oli tarkoitus kiinnittää huomiota 1.) porvarillisen yhteistoiminnan välttämättömyyteen, 2) kommunismin vastaiseen taisteluun ja 3.) nuorison sijoittumiseen yhteiskunnassa.

mitään sitä vastaan, että kommunismin vastaiseen yhteistoimintaan osallistuisi useita nuorisjärjestöjä.²⁴²

Ongelmana oli, että KNL:ssä oli Ehrnroothin vastaus tulkittu myönteisenä ja asia oli todettu virallisesti KNL:n hallituksen kokouksessa 11.12.1952.²⁴³ Ehrnroothin antaman selvityksen ja KNL:n hallituksen tulkintojen välillä oli siis selvä ristiriita. Tulkitsiko Rihtniemi Ehrnroothin puhelimitse antaman vastauksen väärin – siis SUH:n virallisena myöntävänä vastauksena osallistumisesta kommunismin vastaiseen toimintaan vai antoiko Ehrnrooth yksin lupauksen nuorisjärjestöjen välisestä kommunisminvastaisesta yhteistyöstä? Asiasta ei voida sanoa mitään varmaa lähdemateriaalin perustella. Episodi osoittaakin, miten ongelmallisena aatteellisella pohjalla olevaa puoluerajat ylittävää yhteistyötä pidettiin RKP:ssä. SUH:n ojentamiseen RKP:n nuorisjärjestöllä oli tietysti täysi oikeus, sillä asiasta oli sovittu jo syksyllä 1948 Svensk Ungdomin johtohenkilöiden Christoffer Schildtin ja Kaj Snellmanin kanssa. Lähtökohtana oli, että puoluerajat ylittävistä yhteistyökuvioista oli aina neuvoteltava etukäteen Svensk Ungdomin kanssa.²⁴⁴

Opintomatkan keskiössä kommunismin vastainen taistelu

Huhtikuussa 1953 Ehrnroothilla oli edessä viisi vuorokautta kestävä merimatka Southamptonista New Yorkiin. Queen Elizabethilla tehty laivamatka oli suurenmoinen elämys. Vuonna 1940 neitsytmatkansa tehneessä höyrylaivassa oli kaikki mahdollinen: liikuntasali, elokuvateatteri ja jopa merivedellä täytetty uima-allas. Suurta ihmetystä herätti myös laivan valtava koko. Yhdeksänkerroksiseen laivaan mahtui jopa 2200 matkustajaa. Myös muonitus pelasi: ruokaa tarjottiin viisi-kuusi kertaa päivässä ja laivan baareissa oli tarjolla juomia laidasta laitaan.²⁴⁵

Yhdysvalloissa Ehrnroothin oli määrä viipyä kuusi kuukautta. Tuona aikana hänen oli tarkoitus tutustua maan tapoihin ja poliittiseen elämänmenoon sanomalehtimiehiä ja poliitikkoja tapaamalla. Saapuessaan New Yorkiin Georg C. Ehrnrooth asettui asumaan huokeaan yhden tähden hotelliin lähelle Times Squarea. Ihan omillaan Ehrnroothin ei kuitenkaan tarvinnut olla, sillä hän sai isänsä paperiteollisuuskontaktien myötä mahdollisuuden käyttää ns. postitoimistonaan Madden Corporationin toimistoa. Madden Corporation oli suomalaisten sanomalehtipaperin tuottajien edustaja Yhdysvalloissa. Johtajat Franklin Jepson ja C. E. Flander sekä avuliaat sihteerit olivat Ehrnroothille kultaakin kalliimpia. Jepsonin ja Flanderin sanomalehtitalokontaktien kautta Georg C. Ehrnrooth

²⁴² Georg C. Ehrnroothin kirje Victor Procopélle 7.4.1953. VP 3, VPa, SCA; Georg C. Ehrnroothin kirje Giovanni Mariani-Ceratile 7.4.1953. VP 3, VPa, SCA.

²⁴³ KNL:n hallituksen kokouspöytäkirja 11.12.1952, PTA.

²⁴⁴ Svensk Ungdomin keskushallituksen julkilausuma 24.1.1949. Julkilausumassa mm. todettiin, että fraktion toiminta ei saa paikallisyhdistyksen toimintaa eikä fraktion kontaktit saa johtaa organisatoriseen yhteistyöhön muiden poliittisten organisaatioiden kanssa; ks. myös Georg C. Ehrnroothin kirje Giovanni Mariani-Ceratile 7.4.1953. VP 3, VPa, SCA.

²⁴⁵ Östra Nyland 30.4.1953 ”Med världens största fartyg över Atlanten till Amerika”.

sai suoran yhteyden moniin sanomalehtitaloihin.²⁴⁶ Sanomalehdet ottivatkin mielellään vastaan nuoren suomalaisen, jolla tiedettiin olevan sukujuuret merkittävässä suomalaisessa sanomalehtipaperia tuottavassa yrityksessä.

Tutustuminen Yhdysvaltoihin tapahtui poikkeuksetta sanomalehtitalovierailujen kautta. Sanomalehtitalovierailujen yhteydessä Ehrnrooth pääsi yleensä keskustelemaan sanomalehtien poliittisesta toimituksesta vastaavien henkilöiden kanssa, mutta myös päätoimittajien ja kustantajien kanssa. Tapaamisten yhteydessä keskusteltiin yleensä niin kansainvälisistä tapahtumista kuin sisäpoliittisistakin asioista. Vierailujen aikana Ehrnrooth sai myös tietoa lehden levikistä, historiasta ja mahdollisesta poliittisesta orientoitumisesta sekä tietysti sen, mistä sanomalehtipaperi oli ostettu. Keskustelujen myötä syntyi joskus myös kontakteja suoraan poliittisiin vaikuttajiin.²⁴⁷ Kymmenien lehtitalovierailujen myötä Ehrnrooth kävi neljässäkymmenessä osavaltiossa kulkien Yhdysvallat laidasta laitaan: Atlantilta Tyynelle valtamerelle ja Kanadan rajalta aina Floridan Key Westiin saakka. Puolen vuoden aikana Ehrnrooth matkusti – oman kirjanpitonsa mukaan – 24 163 km autoa, bussia, junaa, lentokonetta ja laivaa käyttäen.²⁴⁸

Yhdysvalloissa Georg C. Ehrnrooth havaitsi nopeasti, ettei kylmä sota rajoittunut vain ulko- ja puolustuspolitiikkaan. George F. Kennanin muotoilema ja presidentti Harry S. Trumanin toteuttama containment-politiikka, jonka lähtökohtana oli pyrkimys Neuvostoliiton vaikutusvallan ja kommunismi-ideologian patoamiseen, oli saanut 1940- ja 50-luvun taitteessa myös sisäpoliittisia piirteitä.²⁴⁹ Amerikkalaisten katseet eivät kohdistuneetkaan kommunisminuhan osalta vain Moskovaan tai Koreassa käytävään sotaan, vaan myös omaan kotimaahan. Yhä useampi amerikkalainen pohti, oliko myös Yhdysvalloissa tahoja, joiden päämääränä oli syöstä Yhdysvallat kommunismiin.

Toden teolla kommunismikysymys oli aktualisoitunut vuoden 1946 kongressivaaleista, joissa demokraattien 16 vuotta kestänyt voittokulku päättyi republikaanien murskavoittoon. Ted Morganin mielestä merkittävin tekijä republikaanien murskavoittoon oli se, miten he onnistuivat kampanjassa yhdistämään anti-kommunismien New Deal -politiikan vastustamiseen.²⁵⁰ Presidentti Trumanille kommunismi ei näyttäytynyt sisäpoliittisena uhkana muutoin kuin republikaanien käyttämänä sisäpoliittisena lyömäaseena.²⁵¹

²⁴⁶ Ehrnrooth 1999, 55, 60; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 20.10.2004.

²⁴⁷ Georg C. Ehrnroothin muistiinpanot vuoden 1953 matkasta Yhdysvaltoihin, tekijän hallussa. Esim. sivulla 10 oleva selostus on kuvaava ”Tidn. Florida Times-Union med Robert C. Millar som president har en upplaga på c:a 132.000 (...) Tidn. Har 12 pressar och anv. papper från Kanada och 10% från Finland. Det finska pappret stod emellett ej högt i kurs.”; Georg C. Ehrnroothin muistiinpanot vuoden 1953 matkasta Yhdysvaltoihin, tekijän hallussa. Georg C. Ehrnrooth sai mm. yhteyden demokraattisenaattori C. Estes Kefauveriin The Nashville Tennessean -lehdessä työskennelleen toimittajan, Louis Claycookin avulla.

²⁴⁸ Muistiinpanot Yhdysvaltojen matkasta 4.4.–30.10.1953, tekijän hallussa; Ks. myös Föredrag vid Handelsföreningens årsmöte i Borgå 29.4.1954. Kansio 5, GCEa, KA.

²⁴⁹ Gaddis 2005, 29.

²⁵⁰ Morgan 2003, 301.

²⁵¹ Viedäkseen republikaaneilta heidän tärkeimmän lyömäaseensa Truman antoi vuonna 1947 määräyksen Loyalty Check -ohjelman aloittamisesta, tavoitteena tutkia liittovaltion palveluksessa olevien työntekijän taustat ja erottaa virasta poliittisesti epäilyttävät henkilöt. Tästä huolimatta HUAC (House Un-American

Yhdysvaltojen sisäpoliittisen rauhattomuuden taustalla olivat ulkopoliittiset takaiskut, jotka murensivat yhdysvaltalaisen turvallisuudentunteen. Ensimmäinen takaisku oli ydinasemonopolin menettäminen Neuvostoliiton tehdessä ensimmäisen onnistuneen ydinasekokeen 29.8.1949. Ydinasemonopolin menettäminen oli shokki, sillä Trumanin hallinnossa oli laskettu, että Yhdysvalloilla oli aikaa kuudesta kahdeksaan vuoteen ennen kuin vastapuolella olisi toimiva ydinase.²⁵² Vain viikko ydinasemonopolin menetyksestä Mao Tse-tungin johtamat kommunistit nousivat valtaan Kiinassa ja Yhdysvaltojen tukemat Tšiang Kai-šekin nationalistit joutuivat pakenemaan Formosan saarelle. Kiina tilannetta pahensi myös se, että Kiina ja Neuvostoliitto löysivät toisensa solmimalla yhteistyö- ja avunantosopimuksen.²⁵³

Yhdysvaltojen sisäpolitiikassa syy kaadettiin demokraattien ja presidentti Trumanin niskaan. Ydinasesalaisuudet oli annettu vuotaa neuvostoliittolaisille ja Kiina oli menetetty liian helposti kommunisteille.²⁵⁴ Kesäkuussa 1950 kylmä sota muuttui kuumaksi Pohjois-Korean hyökättyä Etelä-Koreaan. Kun samoihin aikoihin Yhdysvalloissa käsiteltiin ulkoministeriön virkamiehen, Alger Hissin, mahdollisia kommunistiyhteyksiä 1930- ja 40-luvuilla ja Isossa-Britanniassa Manhattan-projektiin kuulunut saksalainen tiedemies Klaus Fuchs tuomittiin vakoilusta, näytti siltä kuin kommunisminpatoamisen politiikan pohja olisi pudonnut.²⁵⁵

Wisconsinilainen senaattori Joseph McCarthy reagoi tilanteeseen kysymällä, miten kaikki tämä oli ollut mahdollista tapahtua näin lyhyessä ajassa ja oliko tämä edes mahdollista ilman kotimaassa olevia petollisia elementtejä. McCarthy jopa väitti, että maan ulkoministeriö oli todellinen kommunistien pesä. John Lewis Gaddis onkin todennut nk. mccarthylaisuuden noususta, että amerikkalaisten näkökulmasta katsottuna asiassa ei menty liiallisuuksiin. Vuoden 1950 tilanteessa oli jopa luonnollista olettaa, että Neuvostoliiton ohella tapahtumien taustalla olivat sisäiset viholliset. Yhdysvaltojen kannalta asiat olivat liian nopeasti menneet katastrofaaliseen suuntaan.²⁵⁶

Kaikki tämä konkretisoitui nyt myös Ehrnroothille, joka matkansa aikana näki ja kuuli, mitä kommunismista ja McCarthy'n politiikasta ajateltiin ja miten Korean sota vaikutti amerikkalaisiin. Ehrnroothin suhtautumisesta Yhdysvalloissa käytävään kommunismikeskusteluun ja Joseph McCarthyyn saadaankin parhaiten selkoa hänen matkan aikana tekemistä muistiinpanoista, suomalaisiin sanomalehtiin lähettämistä artikkeleista ja tar-

Activities Committee) aloitti vuonna 1948 valtionhallinnossa olevien kommunistien tutkimukset. Samassa yhteydessä myös Trumania syytettiin kommunistien päästämisestä valtiohallinnon korkeille virkapai-koille. Presidentti Trumanin näkemys kommunistikuulusteluista oli selkeä: "The public hearings now under way are serving no useful purpose. On the contrary, they are doing irreparable harm to certain people, seriously impairing the morale of federal employees, and undermining public confidence in the government. And they are simply a red herring..." Morgan 2003, 304 ja 310–311.

²⁵² Gaddis 2005, 35.

²⁵³ Gaddis 2005, 37.

²⁵⁴ Morgan 2003, 321–322; Gaddis 2005, 37–38.

²⁵⁵ Gaddis 2005, 39.

²⁵⁶ Gaddis 2005, 39–40; Harry S. Truman library. The Papers of Harry S. Truman: President's Secretary's Files ca. 12/1930-ca.03/1955 ARC Identifier: 201514. Telegram from Senator Joseph R. McCarthy to President Harry S. Truman 02/11/1950.

kastelemalla hänen sanomalehtitalovierailujen yhteydessä antamia sanomalehtihaastatteluja. Harvinaisena suomalaisvieraana ja vaikutusvaltaisen paperiteollisuussukuun kuulvana Ehrnroothilta pyydettiin vierailujen yhteydessä lausuntoja Suomen poliittisesta elämästä. Amerikkalaisia kiinnosti etenkin Suomen asema kahden suurvaltablokin välisessä että kommunistien parlamentaarinen asema. Lehtihaastatteluissa Ehrnrooth esitti usein myös näkemyksiään Yhdysvaltojen poliittisesta tilanteesta ja etenkin Yhdysvaltojen kommunisminpatoamisen politiikasta.

Eteläcarolinalaisessa The News and Courier -lehdessä Ehrnrooth totesi ykskantaan, ettei kommunismilla olisi Yhdysvalloissa tulevaisuutta, kunhan amerikkalaiset pysyisivät varuillaan ja toimisivat kommunismia vastaan. Ehrnroothin mukaan näillä opeilla myös Suomi oli onnistunut torjumaan kommunismin etenemisen vuonna 1948. Ehrnrooth korosti, että Suomessa oli onnistuttu demokraattisella tavalla osoittamaan kansalle, miten valheellisia kommunistien esittämät argumentit olivatkaan.²⁵⁷ Ehrnrooth oli siis varsin ymmärtäväinen Yhdysvalloissa vuosina 1946–1953 harjoitettua kommunistijahtia kohtaan. Ehrnrooth katsoi sen olleen lähtökohdiltaan sukua Suomen vuoden 1948 tilanteelle, jossa sisäministeriö ja poliisi olivat vallankumouksen uhan takia puhdistettu.

Suomen kansainvälisen aseman osalta Ehrnrooth oli yksiselitteisesti puolueettomuuden kannalla ja piti sitä reaali poliittisena välttämättömyytenä. Ehrnrooth korosti, ettei Suomen puolueettomuuspolitiikassa ollut kyse suomalaisten luopumisesta vapautta rakastavien kansojen velvollisuuksista, vaan taustalla oli maan geopolittinen asema.²⁵⁸ Samantyyllisen lausunnon Ehrnrooth antoi myös Los Angeles Herald & Express -lehdelle: hän korosti kommunistien vastuuttomuutta heidän pyrkinessään tekemään Suomesta Neuvostoliiton satelliittivaltio.²⁵⁹ Tätä suorasukaisemmin ei Suomen sisä- ja ulkopoliittista tilannetta olisi voinut kommentoida kritisoida nimeltä Neuvostoliittoa ja sen mahdollisia pyrkimyksiä sekaantua Suomen sisäisiin asioihin suomalaisten kommunistien kautta.

The News and Courier -lehden haastattelun lopuksi Ehrnroothilta kysyttiin, mitkä kolme asiaa Yhdysvalloissa olivat tehneet Ehrnroothiin suurimman vaikutuksen. Ehrnrooth vastasi seuraavasti:

- 1) Kansa on yhtenäinen, ja kansallisuudesta ja uskonnosta riippumatta jokainen kansalainen tietää, että hänellä on ”kaikki samat tärkeät asiat muiden amerikkalaisten tavoin”.
- 2) Silminnähten hyvät suhteet johdon ja työväen välillä.

²⁵⁷ The News and Courier 19.5.1953. ”Communism Has No Future In Alert U.S., Says Finn”. Kansio 43, GCEa, KA.

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ Los Angeles Herald & Express 7.10.1953 ”Finn Tells Battle to Oust Reds, Friendship for U.S.” Kansio 43, GCEa, KA. Los Angeles Herald & Express –lehdessä Ehrnrooth toteaa mm. seuraavaa: ”Like the United States, Finland continues its unrelenting fight on communism (...) We’re getting rid of the Communists by Democratic means (...) The party represents a foreign influence. Since 1948 there have been no Communists in the Finnish government.”

3) Työläisten uskomattoman korkea elintaso.²⁶⁰

Dallasilaisessa The Dallas Morning News -lehdessä Ehrnrooth vertaili Euroopan ja Yhdysvaltojen eroja kansainvälisessä politiikassa todeten eurooppalaisten helposti sortuvan amerikkalaisten syyttämiseen kompromissihaluttomuudesta. Ehrnroothin mielestä pikemminkin eurooppalaiset olivat niitä, jotka elivät unelmamaailmassa, jossa käyttäytyminen pohjautuu enemmän sille, miten tahtoisimme asioiden olevan, kuin sille, miten asiat oikeasti ovat. Esimerkkinä tästä Ehrnrooth mainitsi eron siihen, miten amerikkalaiset ja eurooppalaiset suhtautuivat Stalinin kuolemaan. ”Rauhaarakastavaiset” eurooppalaiset halusivat Ehrnroothin mukaan automaattisesti uskoa, että Stalinin kuoleman myötä kansainvälisen kommunismin uhka olisi pienentynyt. Amerikassa asiaan suhtauduttiin sitä vastoin varauksellisemmin.²⁶¹ Yhdysvaltojen maltillisemmasta suhtautumisesta Neuvostoliiton rauhanoffensiivia kohtaan Ehrnrooth kirjoitti myös Hangö-lehdessä. Ehrnroothin mielestä oli luonnollista, että Yhdysvallat, joka kantoi pääosan Korean sodan taakasta, suhtautui varauksellisemmin kommunistien rauhantahtoisuuteen.²⁶² Los Angelesissa Ehrnrooth totesi Suomen kansan pitävän Yhdysvaltoja vapaan maailman johtajana.²⁶³

Ehrnroothin sanomalehdistölle antamista lausunnoista käy ilmi hänen vahvat sympatiansa Yhdysvaltoja ja sen ulkopoliittista yleislinjaa kohtaan. Kommunismin patoamiseen tähtäävä politiikka ei näyttänyt olleen Ehrnroothille ongelma, vaikka sisäpoliittisiin kommunistijahteihin liittyvien ylilyöntien vaara olikin olemassa. Ehrnrooth katsoi, että Yhdysvalloilla oli ratkaiseva rooli antikommunismiin vahvimpana linnakkeena, joka toiminnallaan turvaisi koko läntisen maailman ja siten myös Suomen aseman. Vain sotilaallisesti, taloudellisesti ja moraalisesti vahva Yhdysvallat pystyisi tarjoamaan vasta-voiman Neuvostoliitolle ja estämään kommunismin etenemisen.

Ehrnroothin suhtautuminen mccarthyismiin

Miten Ehrnrooth sitten suhtautui itse McCarthyyn? Tullessaan Yhdysvaltoihin Ehrnrooth halusi omakohtaisesti selvittää, mistä McCarthyyn politiikassa oli kysymys. Mahdollisuus asian lähempään tarkasteluun avautui heti matkan alkuvaiheessa hänen vieraillessa Washington D.C:ssä 4.–12.5.1953. Vierailun aikaan pääkaupungissa oli käynnissä McCarthyyn johtamat kuulustelut Senate Office Buildingissa, jossa kuultavana oli tällä kertaa Theodore Kagan.²⁶⁴ Kuulustelujen poliittisen puolen ohella Ehrnroothia kiin-

²⁶⁰ The News and Courier 19.5.1953. ”Communism Has No Future In Alert U.S., Says Finn”. Kansio 43, GCEa, KA.

²⁶¹ The Dallas Morning News 5.6.1953. ”EUROPE IS THE DREAMER. Young Finn Views U.S. As Realist in Problems”. Kansio 43, GCEa, KA.

²⁶² Hangö 2.6.1953 ”Det politiska klimatet i USA”

²⁶³ Los Angeles Examiner 8.10.1953 ”Finns Look To United States to Lead Free World”. Kansio 43, GCEa, KA.

²⁶⁴ Georg C. Ehrnroothin muistiinpanot vuoden 1953 matkasta Yhdysvaltoihin, tekijän hallussa. Tarkkaa päivämäärää kuulustelusta, jossa Ehrnrooth oli mukana, ei ole tiedossa. Ehrnroothin muistiinpanojen mu-

nosti myös se, millaisia prosessimenetelmiä McCarthy käytti. Niinpä hän päätti mennä paikanpäälle seuraamaan kuulustelujen suorittamista. Kuulustelujen aikana Ehrnrooth huomasi McCarthyn kysymysten olevan johdattelevia ja johtopäätösten vapaita. Myös komitean rooli tuomioistuimena, jossa tuomari toimi samalla myös syyttäjänä, askarrutti Ehrnroothia. Epäkohdista huolimatta McCarthy näytti kuitenkin noudattavan ”kuultakoon toistakin osapuolta” -periaatetta. Ehrnroothille jäi kuitenkin McCarthysta ristiriitainen kuva. Ehrnrooth tulikin siihen lopputulokseen, että suomalaisessa tuomioistuinten toimintatavoilla arvosanaksi ei saisi kiitettävää, muttei myöskään hylättyä.²⁶⁵ Ehrnroothin asennoitumisesta McCarthyyn yleisellä tasolla kertoo ehkä seuraava lainaus Hufvudstadbladetissa olleesta artikkelista:

*Ennen kuin muut mahdolliset tavoitteet (vakoilun kitkemisen lisäksi) valkenevat kansalle, on viisainta olla varovainen ja luottaa siihen, että McCarthy jonakin päivänä jännittää jousensa liian kireälle. (...) McCarthylaisuus on selkeästi kylmän sodan sisäpoliittinen seuraus. Jos kylmä sota muuttuu rauhaksi ja luottamukseksi, häviävät myös mccarthylaisuuden syyt ja senaattori, joka ottaa tehtävänsä liian vakavasti tai tähtää liian korkealle, löytää oikean paikkansa Yhdysvaltojen terveessä poliittisessä ilmastossa.*²⁶⁶

Tarkasteltaessa Ehrnroothin kokonaisarviota mccarthylaisuudesta yhdessä Yhdysvalloissa annettujen lehtihaastattelujen kanssa huomataan, että Ehrnrooth tarkasteli kommunistijahtikysymystä ennen muuta amerikkalaisten turvallisuudentunteeseen liittyvänä asiana ja jopa ymmärtäen McCarthyn toimintaa. Ehrnroothin näkökulmasta kommunistijahdit eivät varsinaisesti olleet amerikkalaista syntyperää, vaan syyllinen oli Neuvostoliitto, jonka toiminnan takia myös Yhdysvalloissa oli jouduttu demokratian kannalta epäterveeseen tilanteeseen.

Ehrnrooth rinnasti Yhdysvaltojen sisäpoliittisen epävarmuuden ja turvattomuuden Suomen vaaravuosiin 1945–1948. Kuten Suomessakin, myös Yhdysvalloissa tilanne edellytti päättäväisiä toimenpiteitä yhteiskuntajärjestyksen säilyttämiseksi. Amerikkalaisten toimenpiteet kommunismin poiskitkemiseksi olivat näin ollen ymmärrettäviä ja hyväksyttäviä. Ehrnroothille demokraattisten oikeuksien turvaaminen näyttäytyi hyvin yksinkertaisena. Kysyttäessä kumpi on tärkeämpää, turvata yhteiskuntajärjestystä uhkaavien kommunistien perustuslailliset oikeudet vai suojella perustuslakien noudattamista puolustavaa yhteiskuntajärjestystä, Ehrnrooth seisoi vankasti jälkimmäisellä kannalla.²⁶⁷

Yhdysvalloissa käytyyn kommunismikeskusteluun perusteellisesti tutustunut Ehrnrooth näyttääkin samaistuneen ammattiyhdistysjohtaja David Dubinskyn näkemykseen, jonka mukaan mccarthylaisuuteen oli ajautettu välinpitämättömyyden seurauksena. Muisti-

kaan hän kuitenkin oli Washington D.C:ssä 4.–12.5.1953 Toisen kerran hän oli ko. kaupungissa 16.6.–23.6.1953.

²⁶⁵ Hbl 11.6.1953 ”McCarthy i funktion”

²⁶⁶ Hbl 11.6.1953 ”McCarthy i funktion”; Ehrnrooth 1999, 62.

²⁶⁷ Georg C. Ehrnroothin muistiinpanot vuoden 1953 matkasta Yhdysvaltoihin, 60–61, tekijän hallussa. Ehrnrooth toteaa muistiinpanoissaan, että Yhdysvaltain perustuslain 5. pykälä tarjoaa kuulusteltaville kieltäytyä vastaamasta tuomioistuimessa kysymykseen, johon vastaaminen voisi olla oman edun vastaista ja kaikki kommunistit käyttivät tätä omaksi hyväkseen.

inpanoissaan Ehrnrooth lainaakin erästä Dubinskyn artikkelia seuraavasti: ”after all, there would be no opportunity for the excesses of some of our Congressional investigators if we Americans had done an adequate job of safeguarding ourselves against Communist subversion all these years.” Toinen asia, jonka Ehrnrooth nosti esiin Dubinskyn ajattelussa, oli toteamus, ettei ole olemassa ”American Communists” vaan ”there are only Communists in America”.²⁶⁸ Ehrnrooth ajatteli täysin samoin. Ehrnroothille suomalaiset kommunistit eivät olleet isänmaallisia, vaan viidennen kolonnan edustajia, jotka noudattelivat toimissaan viime kädessä Neuvostoliiton määräyksiä tavoitteenaan suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen tuhoaminen.

Ehrnroothin ymmärtäväisyyteen kommunismijahteja kohtaan vaikutti väistämättä matkan aikana käydyt lukuisat keskustelut poliitikkojen ja sanomalehtimiesten kanssa. Keskustelun aiheena kommunismikysymys olikin Ehrnroothin ehdoton kesto-suosikki. Matkan aikana Ehrnrooth huomasi, että McCarthy oli suositumpi tai ainakin siedetympi amerikkalaisten keskuudessa kuin mitä Euroopassa uskottiinkaan. Ehrnrooth myös huomasi, ettei McCarthy:n linja ollut ainoastaan fanaattisimpien republikaanien suosiossa, vaan myös demokraattien keskuudessa McCarthyyn suhtauduttiin yllättävän myönteisesti. Erään demokraattisenaattorin avustaja Georg E. Reedy jr totesi Ehrnroothille, että myös demokraattien keskuudessa monet olivat vakuuttuneita siitä, että ”kommunismien rikkaruoho” oli päässyt levittämään koko yhteiskuntaan. McCarthy teki siis enemmän hyvää kuin pahaa, ja vastustajan nujertaminen jopa edellytti kovia menetelmiä.²⁶⁹ Boston Postin päätoimittajalta John Griffingiltä Ehrnrooth sai kuulla, että myös demokraattien vahvana alueena tunnetussa Massachusettsissa McCarthyä ymmärrettiin, vaikka metodeja kritisoitiinkin.²⁷⁰

Vaikka McCarthy:n toiminnan päämäärät eli kommunismin kitkeminen Yhdysvalloista ja valtionhallintoon soluttautuneiden paljastaminen olivatkin Ehrnroothin mielestä täysin oikeutettuja, ei hän suhtautunut mutkattoman positiivisesti McCarthy:n persoonaan ja toimintatapoihin. McCarthy:n suhteen Ehrnrooth näyttäisikin asettuvan tässä kysymyksessä kahden mielipidesuunnan välimaastoon. Henkilökohtaisten ominaisuuksien perusteella Ehrnrooth koki, että McCarthy:n persoonassa oli kyllä tiettyä vetovoimaa, mutta toisaalta hänen toimintatapansa ja kunnianhimosuutensa asettivat persoonan ylle suuria kysymysmerkkejä.²⁷¹

²⁶⁸ Georg C. Ehrnroothin muistiinpanot vuoden 1953 matkasta Yhdysvaltoihin, 29, tekijän hallussa.

²⁶⁹ Georg C. Ehrnroothin muistiinpanot vuoden 1953 matkasta Yhdysvaltoihin, 24, tekijän hallussa. Demokraattien näkemyksistä Ehrnroothille kertoi erään demokraattisenaattorin avustaja Mr. Georg E. Reedy jr. Washington D.C.:n vierailun aikana 16.6.–23.6.1953.

²⁷⁰ Georg C. Ehrnroothin muistiinpanot vuoden 1953 matkasta Yhdysvaltoihin, 32–33, tekijän hallussa. Ehrnrooth kertoo ”Massachusetts är starkt antikommunistisk och stöder McCarthy helt och fullt. Inte minst så den katolska starka gruppen runt Boston.” vrt. The Oregonian -sanomalehden kustantajan M. J. Freyn mielipide McCarthyä, 46. Mr. Freyn mielestä McCarthy teki hyvää työtä, vaikka menetelmät olivatkin joskus vähän raakoja.

²⁷¹ Hbl 11.6.1953 ”McCarthy i funktion”

Amerikan tuliaisina poliittiset urasuunnitelmat

Sanomalehtitalovierailujen ohella Ehrnrooth osallistui moniin poliittisiin tilaisuuksiin ja tiedotustilaisuuksiin tavaten useita kongressiedustajia ja senaattoreita. Yksi matkan ehdottomista kohokohdista oli pääsy Valkoisen talon lehdistötilaisuuteen, jossa hän näki samalla Dwight D. Eisenhowerin. Yksi merkittävimmistä Ehrnroothin tapaamista henkilöistä oli Adlai Stevenson, jonka Ehrnrooth tapasi demokraattisen puolueen Chicagon syystapaamisen yhteydessä syyskuussa 1953. Lyhyen keskustelun aikana kävi ilmi, että mm. Turku, Helsinki ja Viipuri olivat Stevensonille tuttuja kaupunkeja.²⁷²

Stevensonia mieleenpainuvampi kokemus oli kuitenkin kalifornialaisen republikaanisenaattorin ja China Lobbyyn lukeutuneen William F. Knowlandin tapaaminen. Senaattorin tapaaminen ei ollut mikään sattuma, sillä Georg C. Ehrnroothin isä oli tutustunut Knowlandien kustantajasukuun kuuluvaan senaattoriin jo vuosia sitten sanomalehtipaperikauppojen yhteydessä.²⁷³ Tapaamisen aikana Ehrnrooth esitti senaattorille joukon kysymyksiä tiedustellen mm. käyttäisikö Yhdysvallat atomipommia Neuvostoliittoa vastaan, mikäli Neuvostoliitto hyökkäisi Suomeen. Tähän senaattori ei voinut vastata, sillä presidentti oli antanut määräyksen, että kaikki aiheeseen liittyvät lausunnot tuli pyytää Atomic Energy Commissionin puheenjohtajalta. Ruotsin mahdolliseen NATO-jäsenyyteen liittyvään kysymykseen Knowland totesi kannattavansa jäsenyyttä ja korosti, ettei tulevassa välien selvittelyssä idän ja lännen välillä yksikään valtio voisi olla puolueeton.²⁷⁴

Yhdysvaltoihin ja Englantiin suuntautuneilla opintomatkoilla olikin suuri merkitys Ehrnroothin poliittisten näkemysten ja suhdeverkkojen muotoutumisessa. Matkan aikana Ehrnrooth ihastui Yhdysvaltoihin ja sen modernisuuteen. Liikennevälineiden kehittyneisyys ja se, että jokaisella perheellä oli auto ja monilla jopa kaksikin, olivat hämmästyttäviä asioita sodanjälkeisen Suomen oloihin tottuneelle.²⁷⁵ Suomeen verrattuna Yhdysvalloissa elettiin todellista kulta-aikaa. Maa näytti ”vapaanmaailman” suurvallalta, joka oli kaikkiiin muihin maihin verrattuna ylivoimainen niin sotilaallisesti, taloudellisesti kuin teknologisesti.

Oma lisänsä Ehrnroothin Amerikka-ihastumiseen toi New York pilvenpiirtäjäineen ja mainosvaloineen sekä Hollywoodin parfyymintuoksuisten ”glamour girlien” tapaaminen. Tilaisuus nähdä filmitähtiä tuli, kun L.A. Timesin edustaja Mr. Anderson esitteli Ehrnroothille Culver Cityssä sijaitsevaa M-G-M:n elokuvastudiota. Ehrnrooth pääsikin keskelle Rose Marie -musiikkikomedian kuvauksia sekä tapaamaan elokuvan pääosan

²⁷² Ehrnrooth 199, 58–59; Hbl 22.9.1953 ”Stevensons framtida roll ett frågetecken”.

²⁷³ Föredrag vid Handelsföreningens årsmöte i Borgå 29.4.1954. Kansio 5, GCEa, KA; Ehrnrooth 1999, 57.

²⁷⁴ Georg C. Ehrnroothin muistiinpanot vuoden 1953 matkasta Yhdysvaltoihin, 63–64. Atomipommin käytöstä kysyminen oli Ehrnroothin mielestä ajankohtaista, sillä Gordon Deans oli Los Angelesissa pitämässä puheessa maininnut aseiden käytöstä missä tahansa.

²⁷⁵ Föredrag vid Handelsföreningens årsmöte i Borgå 29.4.1954. Kansio 5, GCEa, KA; Ehrnrooth 1999, 57.

esittäjiä Howard Keeliä, Ann Blythiä ja Joan Tayloria sekä ohjaajaa Marvyn LeRoyta. Näyttelijöiden kättelyyn liittyi myös hauska yksityiskohta, kun sittemmin Dallas tv-sarjasta tutuksi tulleen Howard Keelin kättely ei meinannut onnistua, sillä näyttelijän hansikas oli jumittunut käteen. Yleensä sanavalmis Ehrnrooth meni mykäksi saadessaan nimikirjoituksella varustetun kuvan Joan Taylorilta tämän pukuhuoneessa.²⁷⁶

Pitkä oleskelu vieraassa massa, vieraaseen kulttuuriin tutustuminen ja monien vaikutusvaltaisten poliitikkojen tapaaminen lisäsivät Ehrnroothin itsevarmuutta. Matkan aikana kertynyt elämäkokemus ja kielitaito tekivät Ehrnroothin opintomatkasta ainutlaatuisen ja merkityksellisen asian. Yhdysvalloissa solmitut henkilökohtaiset suhteet tekivät hänestä suomalaisittain varsin ainutlaatuisen henkilön. Vielä 1950-luvun alkupuoliskolla Suomessa ei ollut paljonkaan poliittista Amerikka-tuntemusta tai henkilöitä, joilla oli henkilökohtaisia kontakteja Yhdysvaltojen poliittisiin piireihin. Matkan myötä Ehrnroothista tulikin eräänlainen Amerikka-asiantuntija.

Opintomatkan aikana syntynyt Amerikka-ihailu oli jatkoa sille asennoitumiselle, mitä hänen isänsä Carl Johan Ehrnrooth oli tuntenut Yhdysvaltoja kohtaan jo vuosia. Carl Johan oli jopa Dallasin kunniakansalainen.²⁷⁷ Isän paperiteollisuuskontaktit ja Amerikka-myönteisyys vaikuttivat varmasti myös Georg C. Ehrnroothiin, vaikka kaikesta päätellen hän olikin varsin oma-aloitteisesti luomassa omaa suhdeverkostoaan yhdysvaltaisten poliitikkojen keskuudessa.²⁷⁸ Ehrnroothin tulevaisuuden kannalta matkan merkittävin anti oli kuitenkin poliittisten urasuunnitelmien kristallisoituminen.²⁷⁹ Vuoden 1953 ns. uravalinta alleviivasi sen, minkä Ehrnrooth oli tehnyt ystävilleen selväksi jo paljon aikaisemmin. Ura teollisuudessa ei kiinnostanut, vaikka lähipiirissä tiedettiin, että ”joku teollisuuspaikka” olisi järjestynyt varmasti.²⁸⁰

Amerikka-ihastumisella oli kuitenkin varjopuolensa. Työkansan Sanomien toimesta Georg C. Ehrnroothista oltiin jo vuoden 1953 matkan myötä rakentamassa henkilökuva, jossa ”Kymi-Yhtiön johtajan poika” sai neuvostovastaisen henkilön leiman. Kuuluminen teollisuussukuun, länsisuuntautuminen ja siteiden rakentaminen Yhdysvaltoihin olivat kääntymässä Ehrnroothia vastaan. Poliittisen vasemmiston piirissä Ehrnroothin länsikontakteja ja esiintymisiä amerikkalaisissa lehdissä pidettiin raskauttavina todisteina nuoren Ehrnroothin neuvostovastaisuudesta.²⁸¹

²⁷⁶ Georg C. Ehrnroothin muistiinpanot vuoden 1953 matkasta Yhdysvaltoihin, 55–57.

²⁷⁷ The Dallas Morning News 5.6.1953.

²⁷⁸ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 20.10.2004

²⁷⁹ Ehrnrooth 1999, 77.

²⁸⁰ Carl Gustaf Mannerheimin haastattelu 19.10.2009. Mannerheimin kertoo mm.: ”Hän kyllä opiskeli juristiksi, ja tietysti joku teollisuuspaikka olisi ollut varmasti valmiina hänelle jos hän olisi halunnut, mutta nämä yhteiskunnalliset asiat kyllä kiinnostivat häntä huomattavasti enemmän ja sitten varsinkin kun hän näki sitten, että Ruotsalainen Kansanpuolue ja muukin poliittinen yhteiskunta lähti aika paljon kurvaamaan vasemmalle, niin hän yritti tässä sitä oikaista”

²⁸¹ UHmpI_ympp_RKP_A-K, SKP Kaaderijaosto, 1B, KansA; Työkansan Sanomat 27.11.1953.

Uhkana ”asfalttiagraari” Kekkonen

On aina olemassa hyvin organisoitu kadeeri – meidän viides kolonna – joka tietää, että heidän omaa miestänsä ei saada itsenäisen Suomen presidentiksi. Näitä vieraita lakeijoita, jotka Sirola-opistossa veronmaksajien haluttomalla avustuksella opettavat sekä demokraattisen että totalitaarisen politiikan taistelumenetelmiä, ei sureta, jos presidentinvaalin viimeisellä kierroksella ei ole asfalttiagraari Kekkosta parempaa vaihtoehtoa.²⁸²

Jarrumies, joka ei hallitse vipuaan, on pysäytettävä

Ehrnroothille tulevat presidentinvaalit merkitsivät koetinkiveä, jossa suomalaisen yhteiskunnan oikeusvaltio ja länsimainen yhteiskuntajärjestys joutuisivat kovaan testiin. Jo vuoden 1954 loppupuolella Ehrnrooth oli vakuuttunut siitä, että Urho Kekkosen valinta presidentiksi merkitsisi perinteisten länsimaisten arvojen joutumista vaakalaudalle. Ehrnroothin Kekkosta kohtaan tuntemien epäluulojen taustalla piili ennen muuta Kekkosen myötämielisyys kansandemokraatteihin. Kekkonen ei ollut aristellut yhteistyötä heidän kanssaan. Rajanveto muihin porvarillisiin poliitikkoihin ja yhteistyö kansandemokraattien kanssa näytti pikemminkin parantaneen Kekkosen poliittisia asemia.

Yhdysvaltain matkan jälkeen Ehrnrooth suuntasikin katseensa yhä enemmän Kekkosen suuntaan. Tämä tuli myös näkymään SUH:n toiminnassa, jossa kommunismin vastustamisen ohella pidettiin tärkeänä Kekkosen vastustamista. Ehrnroothin kohdalla Kekkosen-vastaisuuden taustavaikuttimia ei tarvinnut ihmetellä, olihan Kekkosen toiminta sotasyllisyysoikeudenkäynnin yhteydessä taustana hänen poliittiselle aktivoitumiselle. Ehrnroothille Kekkosen takinkäännöt, sodan jälkeinen toiminta oikeusministerinä ja ”veljeily” kommunistien ja Neuvostoliiton kanssa tekivät Kekkosesta todellisen epähenkilön. Ehrnroothille Kekkosen-vastaisuus oli osa hänen kommunisminvastaista asennoitumistaan. Kekkonen näyttäytyi hänelle kommunistien työrukkasena, joka oli voittanut kommunistien luottamuksen puolelleen sekä sotasyllisyysoikeudenkäynnin että asekatkentaajupakan myötä. Erityisen hyvin Ehrnroothin Kekkosen-vastainen ajattelu tulee esiin tarkasteltaessa hänen 2.12.1954 SUH:n informaatiotilaisuudessa pitämää puhetta, joka muistutti syytteidenlukua Kekkosen harjoittamalle politiikalle:

Me emme vielä ole menneet syvimpään kuoppaan, mutta se tapahtuu, jos meillä on jarrumiehenä mies, joka ei pelkää seikkailua, mies, joka itse putosi jo aiemmin keltasta (...) Entäpä jarrumies, joka ei hallitse vipuaan? Hän on Urho Kaleva Kekkonen, itse nimitetty ”ritari” peloton (...) On totisesti sääli, että se pitää paikkansa, kun sanotaan, että johtaja on sellainen kuin kansa ansaitsee. Mitkä ovat Suomen kansan synnit, kun sille vuoden 1950 jälkeen suodaan pääministeriksi viidennen kerran herra Kekkonen? ”Kekkosesta” on muodostunut ”kotitaloustermi” kaikissa kodeissa harvaan asutussa maassamme. Kekkonen ei aiheuta mitään pikkuhymyilyä, hyviä muistoja, vaan hän myös merkitsee väliaikaisesti halvempaa Suomimakkaraa ja halvempaa piimää. Ei, päinvastoin: ”Kekkonen”, suurin osa meistä reagoi häneen kuin risiiniöljyyn! (...) Ja Kekkonen on kulkenut omia teitään, sinne tänne, aina vaarallisia käännöksiä tehden. Ja ”tämä oma tie” on usein sopinut hyvin meidän kansandemokraa-

²⁸² Ehrnroothin puhe Svensk Ungdoms Högernin informaatiotilaisuudessa 2.12.1954 (tekijän suomennos). Kansio 5, GCEa, KA.

*teille, kommunisteille (...) Tuleeko uusdemokratia merkitsemään Kekkoslavakiaa, sen tulevaisuus näyttää.*²⁸³

Ehrnroothin näkökulmasta arveluttavinta Kekkosesä oli tämän poliittinen linjattomuus. Ehrnroothia myös kummastutti, miten Kekkonen oli onnistunut monia vuosia hämäämään kansaa niin, ettei kukaan voinut tietää, oliko Kekkonen lintu vai kala. Kukaan ei tiennyt, mikä oli ”Kekkosen linja”. Poliittinen kasvukehitys vuoden 1934 aitosuomalaisena kirjoitetun Demokratian itsepuolustuskirjan ja talvisodan aikaisten Moskovon rauhaneuvottelujen vastustajasta aina vuoden 1954 uusdemokratiapuheisiin oli Ehrnroothin mielestä uskomaton. Ehrnroothin kohdalla Kekkös-vastaisuuden kehittymisen kannalta ratkaisevimmat asiat ajoituivat sodan jälkiselvittelyihin. Tuolloin Kekkonen ohjasi maalaisliiton yhteistyöhön kommunistien kanssa, myötäili Neuvostoliiton näkemyksiä sotasyllisyyskysymyksen yhteydessä ja äänesti ainoana porvarina kansanedustajan vangitsemisen puolesta asekätkentäjutun yhteydessä. Kekkosen valinta oli estettävä, sillä tämä merkitsi suurta vaaraa länsimaiselle oikeusvaltiolle. Ehrnrooth peräänkuulutti-kin voimakkaan Kekkös-vastaisen kampanjoinnin aloittamista, johon kaikkien nuorikeistolaisten tuli osallistua.²⁸⁴

Kekkosen toimintatavat muodostivat niin suuren kuilun Ehrnroothin ja Kekkosen arvoja ajatusmaailmojen välille, ettei sitä ainakaan Ehrnrooth voinut kuroa umpeen. Kekkosen poliittisten manööverien lisäksi kyse oli Kekkosen persoonasta. Erityisesti pahenusta Georg C. Ehrnroothissa aiheutti Kekkosen alkoholinkäyttö. Eräs Kekkoseen liittyvä alkoholihuuruinen tapaus sattui Ehrnroothien kotona.

Carl Johan Ehrnrooth oli seurueineen ollut viettämässä iltaa ravintola Savoyssa, kun kabinetioven taakse tuli Teuvo Aura kysymään, voisiko pääministeri Kekkonen seurueineen liittyä teollisuusherrojen seuraan. Ravintolasta Kekkonen siirtyi jatkoille Ehrnroothien Etelärannan asuntoon. Poistuessaan jatkoilta Teuvo Aura jätti jatkojen isännälle puhelinnumeron, johon tämä voisi soittaa, mikäli Kekkosen kanssa tulisi ongelmia. Pian kävi ilmi, että puhelinnumero olisi tarpeen: Kekkosta ei saatu lähtemään kotiin. Carl Johan soittikin numeroon, josta vastasi AP:n Suomen-kirjeenvaihtaja, Anne-Marie Snellman. Vasta Snellmanin saavuttua riehaantunut pääministeri saatiin poistettua Ehrnroothien asunnosta.²⁸⁵ Vaikkei Georg C. Ehrnrooth ollutkaan paikalla välikohtauksen aikana, hän kuuli tapauksesta ja sai siitä samalla lisävahvistusta aiemmille mielipiteilleen. Ehrnroothin mielestä Kekkonen ei täyttänyt pääministerille asetettavia moraalijäkäytöstapavaatimuksia.

Vuoden 1956 presidentinvaalien yhteydessä kävi ilmiselväksi, mistä Ehrnroothin Kekkös-vastaisuudessa oli perimmiltään kysymys. Kyse oli ennen muuta poliittisten ajatte-

²⁸³ Ehrnroothin puhe Svensk Ungdoms Högernin informaatiotilaisuudessa 2.12.1954 (tekijän suomennos). Kansio 5, GCEa KA

²⁸⁴ Ehrnroothin puhe Svensk Ungdoms Högernin informaatiotilaisuudessa 2.12.1954. Kansio 5, GCEa, KA.

²⁸⁵ Helsingin Sanomat (HS) 12.9.1999, ”Kummisetä ja minä”.

lutapojen täydellisestä ristiriidasta. Kekkonen edusti poliittista realismia ja jopa machiavellismia. Antti Kujala onkin todennut, ettei Kekkonen ollut mikään ”Neuvostoliiton nimittämä kenraalikuvernööri”, vaan itsenäinen poliittinen toimija, jonka pyrkimyksenä oli Suomen etujen puolustaminen Neuvostoliiton suurvalta-aseman ja YYA-sopimuksen reunaehdoissa. Reaalipoliitikkona Kekkonen ajattelussa ei ollutkaan tilaa yksilöön sovellettavien moraalikäsitteiden ulottamiseen valtiolliseen toimintaan; ulkopoliitikassa ei saanut antautua henkilökohtaisten tunteiden, kunniakäsitysten tai vakaumuksen vietäväksi. Kekkonen mielestä politiikkaa oli tehtävä vallitsevien olosuhteiden mukaisesti ja ehdoilla, jotka syntyivät suurvaltojen itsekkäiden tarpeiden kautta.²⁸⁶ Sortokauden myöntövyösuunnan tavoin Kekkonen otti politiikassaan korostetusti huomioon Neuvostoliiton turvallisuusintressit, mutta toisin kuin suomettarelaiset, Kekkonen ei protestoinut.²⁸⁷

Pelkästään poliittisen heräämisen ajankohdan, taustatekijöiden ja sukutaustansa perusteella Ehrnrooth sen sijaan ankkuroitui poliittisessa ajattelussaan perustuslaillisuuteen, joka sortokauden esimerkin tavoin nojautui oikeuden postulaattiin eli luottamukseen siitä, että lopulta oikeus ja oikeudenmukaisuus voittaisivat. Perustuslaillisen näkökulman mukaan Suomen puolustaminen tuli tapahtua juridisesti.²⁸⁸ Sodan jälkiselvittelyjen aiheuttamat reaktiot Ehrnroothissa näyttävät noudattaneen sortokausien aikaisten venäläistämistoimenpiteiden aiheuttamia reaktioita silloisissa perustuslaillisissa. Sortovuosien isovenäläisten aiheuttama uhka oli muuttunut Neuvostoliiton aiheuttamaksi kommunismin vaaraksi. Kaikki länsimaista oikeusvaltiota, demokratiaa ja itsemääräämisoikeutta kaventavat toimet näyttäytyivät Ehrnroothille Suomen sovjetisoinnin valossa. Tämän torjumiseksi suomalaisten tuli jatkaa sinnikästä vastarintaa, jotta sovjetisoiminen voitaisiin torjua.²⁸⁹

Ehrnroothin pessimistiset visiot jäivät tässä vaiheessa ainoastaan ruotsinkielisen oikeistonuorison tietoisuuteen. Vuoden 1955 aikana Kekkonen vastustajien asema näyttikin heikentyvän, sillä vuoden aikana tapahtuneet suuret ulkopoliittiset voitot menivät Paasikiven ohella myös Kekkonen ansioksi. Myönteisen ulkopoliittisen kehityksen taustalla ei kuitenkaan ollut vain Suomen onnistunut ulkopoliittikka, vaan ennen muuta ns. Geneven henki. Stalinin kuoleman ohella taustalla oli Neuvostoliiton uuden ulkopoliittisen johdon pyrkimys rohkaista Euroopan maita valitsemaan puolueettomuuspolitiikka liittoutumisen sijasta.²⁹⁰ Suomen kohdalla rauhan offensiivi näkyi mm. Porkkalan palautuksena ja YK-jäsenyyden hyväksymisenä.²⁹¹

Ulkopoliittiset voitot eivät kuitenkaan merkinneet sisäpoliittisen tilanteen rauhoittumista. Päinvastoin tulevat presidentinvaalit sähköistivät poliittisen ilmapiirin ja kannunvalanta seuraavasta presidentistä kävi kuumana. Vuoden 1955 aikana saavutetut ulkopo-

²⁸⁶ Kujala 2013, 72–73; Apunen 1984, 84–99, 100–101, 127.

²⁸⁷ Suomettarelaisuudesta ks. lisää Vares 2008b, 35; Salokorpi 1988, 27; Rommi 1960, 114–117.

²⁸⁸ Apunen 1984, 119–120; Hyvämäki 1960, 75–77.

²⁸⁹ Apunen 1984, 126.

²⁹⁰ Jakobson 2001, 180–181; Penttilä 1988, 82, 85.

²⁹¹ Jakobson 2001, 181.

liittiset voitot kruunasivat J. K. Paasikiven presidenttiyden. Tästä huolimatta Kekkonen pysyi porvariston keskuudessa kiisteltyinä hahmona, vaikka hänen roolinsa ulkopoliittisena vaikuttajana vahvistuikin. Porkkalan palautuksen yhteydessä Maakansa jopa lanseerasi termin Paasikiven–Kekkonen linja, jolla pyrittiin nostamaan Kekkonen Paasikiven rinnalle Suomen ulkopoliittisena johtajana.²⁹²

Äärimmäisen vasemmiston ja Maalaisliiton piirissä korostettiin tulevien presidentinvaalien ulkopoliittista aspektia eli sitä, pysyisikö ulkopoliittinen linja Paasikiven asettamalla urilla vai nousisiko presidentiksi henkilö, joka muuttaisi idänsuhteiden kannalta suotuisaa ulkopoliittista linjaa. Todellisuudessa J. K. Paasikiven presidenttiyden aikana noudatetulle ulkopoliittiselle linjalle ei juuri ollut vaihtoehtoja oikeiston piirissä. Kotikutoisen presidenttikeskustelun ohella kiinnostusta presidenttikysymystä kohtaan oli myös Neuvostoliitossa. Molotovin käskystä suurlähettiläs Viktor Lebedev kertoikin Paasikivelle, ettei Neuvostoliitto hyväksyisi Väinö Tanneria. Paasikivi oli samaa mieltä ja totesi suurlähettiläälle, että hänen mielestään paras ehdokas hänen poliittisen linjansa jatkajaksi oli Urho Kekkonen.²⁹³ Neuvostoliiton myötämielisyys Kekkosta kohtaan näkyi etenkin Porkkalan palautuksen yhteydessä. NKP:n keskuskomitean päättäessä palautuksesta päätettiin myös siitä, että Moskovassa pidettäviin neuvotteluihin kutsuttaisiin Paasikiven ohella myös Kekkonen. Näin vahvistettaisiin Kekkosen asemaa tulevissa presidentinvaaleissa.²⁹⁴

RKP:ssä presidentinvaalikysymys nostettiin pöydälle Närpiön puoluekokouksessa toukokuussa 1955, jolloin oli jo selvää, ettei puolue tulisi asettumaan Sakari Tuomiojan, K.-A. Fagerholmin tai Eero Rydmanin kannalle, vaan puolue menisi vaaleihin omalla ehdokkaalla ja hätävararatkaisuna olisi istuva presidentti J. K. Paasikivi. RKP:n ehdokkaista eniten esillä olivat Ernst von Bornin ja puolueen puheenjohtajan Ralf Törngrenin nimet. SUH:iin kuuluva Torsten G. Aminoff puhui von Bornin ehdokkuuden puolesta ja korosti, että ainakin oikeistopiireissä hänet koettiin parhaimmaksi ehdokkaaksi. Törngrenin puolesta puhui mm. Grels Teir, jonka mukaan RKP:n ehdokkaista vain Törngrenillä olisi mahdollisuus tulla valituksi. Koska von Born ei osallistunut puolueen ehdokaskilpaan, oli Törngrenin valinta selviö.²⁹⁵

Törngrenin valinnan yhteydessä Lars Erik Taxell lausui Grels Teirin näkökantoja mukaillen, että Törngren ”on mies, joka on eduskuntatyössään osoittanut olevansa monien kansalaisryhmien luottamuksen arvoinen”.²⁹⁶ Puolueen sisäisestä hengennostatuksesta huolimatta John Österholm ja C. A. Öhman suhtautuivat epäilevämmiin Törngrenin mahdollisuuksiin. Österholm mielestä sekä Tuomiojan että Törngrenin menestymismahdollisuudet olivat ”toiveajattelua” ja että ainut todellinen vaihtoehto Kekkoselle oli-

²⁹² Maakansa 18.9.1955.

²⁹³ Rentola 1997, 371.

²⁹⁴ Vjatšeslav Molotovin ja Georgi Žukovin muistio NKP:n keskuskomitealle, Tšernous ja Rautkallio 1992, 23–24; Viktor Lebedev Valeria Zorinille 11.8.1955. Tšernous ja Rautkallio 1992, 24. Rentola 1997, 377; Lehtinen 2002, 261–262.

²⁹⁵ von Bonsdorff 1994, 347.

²⁹⁶ von Bonsdorff 1994, 348.

si Paasikivi. Toisaalta tämäkin vaihtoehto koettiin huonoksi, sillä silloin Kekkonen jatkaisi pääministerinä.²⁹⁷

Puoluekokouksen keskusteluista kävi ilmi, että tulevissa presidentinvaaleissa olisi kysymys ennen kaikkea taistelusta Kekkonen ja Fagerholmin välillä. Torsten G. Aminoff oli kuitenkin epäileväisempi ja pohti mahdollisuutta siihen, että Maalaisliitto vaihtaisi viime metreillä presidenttiehdokastaan. Samoilla linjoilla oli Georg C. Ehrnrooth, joka huomautti, että ”tietyissä piireissä” oli ollut kiinnostusta jatkaa Paasikiven kautta erikoislailla. Presidenttikisaan osallistuvista kandidaateista Ehrnrooth karsasti Rydmania pitäen tätä epäitsenäisenä poliitikkona. Sakari Tuomiojaa hän sen sijaan piti hyvänä vaihtoehtona. Ehrnroothille kelpasi myös Fagerholm, sillä hän oli suomenruotsalainen ja maltillinen. Aminoffin tavoin Ehrnrooth suhtautui Kekkonen mahdollisuuksiin presidentinvaaleissa varauksellisesti. Ehrnroothin mielestä Kekkonen ei ollut tarpeeksi maanviljelijäystävällinen, minkä takia maalaisliittolaiset eivät olleet yhtenäisinä hänen takanaan. Maalaisliiton lopulliseksi ehdokkaaksi Ehrnrooth veikkasi Lennart Heljasta. Kekkonen kannattajat eivät puoluekokouksen aikana juurikaan esiintyneet, ja ainoastaan Lars Dufholm liputti avoimesti Kekkonen puolesta.²⁹⁸ Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, etteikö puolueessa olisi ollut Kekkonen tukijoita. Eräs vankimmista Kekkonen kannattajista oli maanviljelijäsiipeen kuulunut Verner Korsbäck. Juhani Suomi luonnehtii Korsbäckin vuoden 1956 vaalien alla jopa monia maalaisliittolaisia kekkoslaisemmaksi.²⁹⁹

Jo ennen puoluekokousta Ehrnrooth kirjoitti artikkelin tulevista presidentinvaaleista otsikolla ”Kenestä tulee Suomen seuraava presidentti?”. Artikkelissaan Ehrnrooth suhtautui varsin pessimistisesti pienen kielipuolueen mahdollisuuksiin tulevissa vaaleissa. RKP:n menestysmahdollisuuksien heikkoutta pahempi asia oli kuitenkin se, että kokoomukselta puuttui poliittinen johto, joka pystyisi luomaan vastapainon Kekkoselle.³⁰⁰ Jos Tuomiojan, Rydmanin ja Törngrenin mahdollisuuksia pidettiin olemattomina ja Fagerholminkin mahdollisuuksia epäiltiin, niin Kekkonen asema oli aivan toinen. Huolimatta mahtiasemastaan puolueessaan ja virallisen ulkopoliitiikan saralla saavutetuista voitoista Kekkonen ei nauttinut rajatonta luottamusta Maalaisliitossa, laajemmista porvaripiireistä puhumattakaan. Taustalla oli etenkin toiminta sotasyllisyysoikeudenkäynnin yhteydessä sekä Kekkonen ja kokoomuksen tasaisin väliajoin tapahtuneet yhteenotot 1930-luvulta lähtien. Myös Maalaisliitossa oli monia, jotka suhtautuivat Kekkoseseen varauksellisesti etenkin tämän yksityiselämään ja moraaliin liittyvien seikkojen takia.³⁰¹

²⁹⁷ von Bonsdorff 1994, 353.

²⁹⁸ von Bonsdorff 1994, 348.

²⁹⁹ Suomi 1990, 352 ja 498. Kekkonen ja Verner Korsbäckin läheisestä ystävyystyöstä antaa hyvän kuvan myös se, miten Kekkonen yritti mahdollistaa Korsbäckin viidenteen hallitukseensa. Tämä ei kuitenkaan onnistunut. Juhani Suomen mukaan syynä oli todennäköisesti se, että Korsbäckin ”sympatiat tunnettiin” SDP:ssä.

³⁰⁰ Norden 17.3.1955, Kansio 30, GCEa, KA.

³⁰¹ Tuikka 2007, 130; Suomi 1986, 104–111; Suomi 1990, 152, 462, 523; Apunen 1984, 29. Mm. Apunen toteaa, että vastustajien keskuudessa Kekkoa pidettiin laskelmoivana pelurina, joka ”Kekkonen konsteja” käyttämällä tavoitteli valtaa.

Jos Kekkosella ei ollut RKP:ssä juurikaan kannattajia, niin kiivaita vastustajia kyllä löytyi. SUH:n edustajat eivät aristelleet tuoda tätä esiin, vaan presidentinvaalien lähestyttyä he ilmoittivat mahtipontisesti työskentelevänsä vaatimattomilla resursseillaan, jottei yksikään ruotsinkielinen kannattaisi tohtori Kekkosta.³⁰² Kekkoseen ei luottanut myöskään sosiaaliliberaalinen Kurt Westerholm, joka ei toisaalta hyväksynyt myöskään SUH:n toimintaan, jota hän syytti hysterian lietsomisesta.³⁰³

Syksyn 1955 aikana kävi selväksi, että etenkin puolueen liberaalisiiven keskuudessa kaksi ehdokasta nousi ylitse muiden. Marraskuussa 21. päivänä pidetyssä sosiaaliliberaalien neuvottelutilaisuudessa Jarl Nyberg, Christoffer Schildt, Ragnar Meinander ja Per-Henrik Nyman esittivät julkilausuman ”Ensin Törngren, sitten Fagerholm”. Tämä kuvasti hyvin RKP:ssä syksyn 1955 aikana tapahtunutta kehitystä presidenttikysymyksessä. Ruotsinkielisellä sosiaalidemokraatilla oli siis selvästi kannatuspohjaa varsinkin RKP:n liberaalien keskuudessa, mutta kuten Ehrnroothin Närpiössä pitämästä puheesta ilmeni, myös oikeiston keskuudessa Fagerholm sai varovaista kannatusta. Ehrnroothin näkökulmasta Fagerholmin ainoana ongelmana oli se, ettei hänen taaksensa ollut helppoa koota yhtenäistä porvaririntamaa.³⁰⁴

Kekkos-vastaisen propagandan pääarkkitehtina

Presidentinvaaleja ei käyty pelkästään ulkopoliittisissa merkeissä. Tästä piti huolen ennennäkemättömän rajuksi yltynyt vaalikampanja, jossa suurinta huomiota sai Kekkonen. Erityisesti hänen taipumuksensa runsaaseen viinankäyttöön sekä moraalisesti arveluttavana pidetty persoona pitivät huolen siitä, että Kekkonen pysyi jatkuvasti parrasvaloissa. Varsinainen skandaali syntyi huhuista, joiden mukaan Tauno Jalanti ja Urho Kekkonen olisivat tapelleet Kämpissä. Asia ei jäänyt huomiotta myöskään SUH Appell-lehdessä, johon Ola Zweygbergkin (nimimerkki Cato) piirsi Kekkosen kannalta vähemmän mairittelevan pilapiirroksen.³⁰⁵

SUH:n rooli Kekkos-vastaisessa kampanjoinnissa olikin merkittävä, vaikka se kohdistettiin vain pääkaupunkiseudun ruotsinkieliselle väistölle. Ensimmäinen isku Kekkosta vastaan toteutettiin 12-sivuisella HÖGER-om-pamfletilla [suom. Katse oikeaan – Päin], jonka toimittajana oli Georg C. Ehrnrooth ja toimitussihteerinä Per-Erik Panelius. Pamfletin kansikuvassa komeili Caton pilakuva Kämpin ruokasalissa riehovasta Kekkosesta. Kansikuvansa mukaisesti painotuotteen tavoitteena oli osoittaa Kekkosen moraalinen sopimattomuus presidentinvirkaan. Pääkirjoituksessa Ehrnrooth korosti RKP:n merkitystä tulevaisuuden vaaleissa toteamalla, että pienestä koostaan huolimatta puolue saattaisi olla vaa’ankieliasemassa ja että yksikin ääni saattaisi ratkaista vaalituloksen.³⁰⁶

³⁰² von Bonsdorff 1994, 349.

³⁰³ Ibid.

³⁰⁴ von Bonsdorff 1994, 351.

³⁰⁵ Ehrnrooth 1999, 84.

³⁰⁶ HÖGER-om -pamfletti. VP 2, VPä, SCA.

Vaikka HÖGER-om-pamfletin tekijät olivatkin suurelle yleisölle vielä varsin tuntemattomia, herätti julkaisu suurta huomiota etenkin ruotsinkielisessä sanomalehdistössä. Kovinta keskustelua käytiin mm. Västra Nylandin, Nyt Arguksen ja Appellin sivuilla. Yleensä ottaen rajun amerikkalaisen kampanjattavan tuominen suomalaiseen presidentinvaalitaisteluun sai tyrmäävän vastaanoton. Mm. Kurt Westerholm leimasi hankkeen tyhmänylpeäksi tärkeilyksi.³⁰⁷ HÖGER-omin tekijöille julkisuuden saaminen oli tietysti mieleen, sillä negatiivisesta julkisuudesta huolimatta he saattoivat todeta, että julkaisu sentään noteerattiin julkisuudessa. Julkaisun ympärillä käydyn keskustelun myötä kävi myös selväksi, että maltillisuudella ei tulevaisissa presidentinvaaleissa olisi sijaa.

Tammikuun alkupäivinä Ehrnrooth osallistui myös toisen varsin mittavan Kekkoston vastaisen painotuotteen ”För Fosterlandet” En komplettering av Kustaa Vilkonas samling utvalda tal och artiklar av Urho Kekkonen -vihkon tekemiseen. Tälläkin kertaa Ehrnrooth toimi hankkeen keulahahmona. Painotuotteen tarkoituksena oli tehdä vastine tammikuun puolivälissä 1956 ilmestyneelle Kustaa Vilkonan Urho Kekkonen poliittisista vaiheista ”väärentämätöntä tietoa” tarjoavalle kampanjakirjaselle För Fosterlandet. Georg C. Ehrnroothin ja kumppanien vastineen nimeksi valittiin provosoivasti ”För Fosterlandet” eli sama nimi kuin Kustaa Vilkonan teoksella, mutta vain lainausmerkein lisättynä.³⁰⁸

Ehrnroothin ohella ”För Fosterlandet” -kirjahankkeessa kunnostautuivat Torsten G. Aminoff, rehtori Leo Backman, professori Kurt Buch, P. E. Panelius, Tessi Fazer, Gunnar Floman, Victor Procopé ja kansanedustaja C.A. Öhman.³⁰⁹ Kirjakaupoissa sadan markan hintaan myydyin 22-sivuisen painotuotteen päätarkoituksena oli paljastaa Kustaa Vilkonan kirjan harhaanjohtavuus tuomalla esille ne kirjoitukset ja puheet, jotka Vilkonan oli jättänyt pois Kekkonen ulkopoliittisen suoraviivaisuuden korostamiseksi. Kekkonen vanhat asenteet suomenruotsalaisia kohtaa ja kannanmuutokset ulkopoliitiikassa haluttiin tuoda nyt esiin. ”För Fosterlandet” -vihkonen mainoslause ”Suomen presidentiltä vaaditaan ei vain kykyä ja maltillisuutta vaan myöskin sitä, että hän on luonteeltaan luotettava” kertoi kaiken hankkeen taustahenkilöiden asenteista.³¹⁰ Helsingin Sanomissa kirjahanketta luonnehdittiin seuraavasti: ”Nyt ilmestynyt ”För fosterlandet” -kokoelma täydentää omalla tavallaan tri Kekkonen eri vaiheissa esittämien mielipideilmausten vivahdusrikkautta.”³¹¹

Vuoden 1956 presidentinvaalikampanjan aikainen toiminta osoittaa kiistatta, että Georg C. Ehrnroothin Kekkoston vastaisuus sai alkunsa jo ennen Kekkonen presidenttiyttä. Ehrnroothin toiminta vuoden 1956 presidentinvaalien alla oli luonnollinen jatkumo hänen poliittiselle aktivoitumiselleen, jonka yksi merkittävimmistä sytykkeistä oli Kekkonen

³⁰⁷ Västra Nyland 11.8.1955; Nya Argus 13/1955.

³⁰⁸ ”För Fosterlandet” Kekkonen 1956–1968 –kansio, Harri Holkerin kokoelma, PTA; HS 12.1.1956.

C.A. Öhmanin nimi ei esiinny Helsingin Sanomien mainoksessa, mutta painotuotteessa nimi kyllä löytyy.

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ Hbl 13.1.1956; HS 12.1.1956; Ehrnrooth 1999, 83.

³¹¹ HS 13.1.1956.

toiminta vuosina 1944–1946.³¹² Ehrnroothin aktiiviseen Kekkös-vastaiseen toimintaan vaikutti varmasti myös hänen uskonsa siihen, että juuri näissä vaaleissa pienelläkin puolueella ja yksittäisellä henkilöllä voisi olla ratkaiseva vaikutus jopa vaalin lopputuloksen kannalta.

HÖGER-om -pamfletin kansikuva hurjana riehuvasta Kekkosesta kertoo kaiken Ehrnroothin ja SUH:n suhtautumisesta Kekkoseen vuoden 1956 presidentinvaalien alla. Viinaanmenevää pääministeriä ei yksinkertaisesti pidetty sopivana henkilönä Suomen päämieheksi.

Lähde: Höger-om -pamfletti, VP2, VPa, SCA.

³¹² Victor Procopén poliittisista asenteista on syytä todeta, että niiden taustalla saattoi vaikuttaa myös hänen isänsä, Hjalmar Procopé, joka toimi Risto Rytin pääpuolustusasianajajana sotasyllisyysoikeudenkäynnissä.

Tie eduskuntaan käy apinatalon kautta

Vuosien 1956–1958 poliittinen läpimurto

Ehrnroothin nousu nuorisopolitiikasta kunnallispolitiikkaan ja valtakunnanpolitiikkaan tapahtui hyvin nopeasti vuosien 1956–1958 aikana. Tie kunnallispolitiikkaan avautui syksyllä 1956, kun Ehrnrooth valittiin kahden muun SUH:n edustajan ohella kunnallisvaaliehdokkaaksi. Valituksi tuleminen edellytti julkisuutta, sopivan äänestäjäkunnan löytämistä ja oikeanlaista kampanjointia.

Valmistautuessaan vuoden 1956 kunnallisvaaleihin Georg C. Ehrnrooth päätti hakea kampanjaoppeja sieltä, mistä katsoi niitä parhaiten löytävän eli Yhdysvalloista. Syksyllä 1956 Ehrnrooth sai amerikkalaisen paperintuojan Madden Corporationin johtohenkilöiden avustamana mahdollisuuden työskennellä Washington Star -lehdessä kuuden viikon ajan.³¹³ Uusien henkilökontaktien ohella matkalta tarttui konkreettisia toimintatapamalleja tulevaan vaalikampanjaan. Mm. idea kahvitilaisuuksien järjestämisestä osana vaalikampanjointia oli yksi Amerikan tuliaisista. Ehrnrooth oli mukana nk. coffee klatsch -tilaisuuksissa, joiden aikana ehdokas saattoi kahvitelun lomassa tutustua äänestäjiin ja keskustella samalla heitä kiinnostavista asioista. Ehrnrooth piti kahvitilaisuuksia miellyttävänä, sillä ne olivat virallisia vaalitilaisuuksia rennompia eikä niissä pidetty muodollisia puheita.³¹⁴

Yhdysvalloista saatujen kampanjointioppien myötä Ehrnrooth tiesi, että menestyminen edellytti julkisuutta. Ratkaisu julkisuusongelmaan löytyi Helsingin kaupunginhallituksen talousarvioesityksestä, jossa todettiin, ettei kaupunginhallitus voinut osoittaa määrärahoja vanhusten asuntotuotantoon. Asuntojen sijaan kaupunginhallitus ehdotti apinatalon rakentamista Korkeansaareen.³¹⁵ Apinatalohankkeen ja vanhusten asuntotuotantongelmat muodostivat niin suuren ristiriidan, ettei hän voinut olla ottamatta esille tätä sosiaalipoliittista epäkohtaa. Talousarvioesityksestä löytynyt epäkohta muuttikin Ehrnroothin alkuperäisen kampanjasuunnitelman täydellisesti, sillä alun perin hän oli ajatellut suuntaavansa kampanjaansa kaiken ikäisille. Vanhusten asunto-ongelmien ohella Ehrnrooth ilmoitti haluavansa ”panna inflaatiopoliitikot ja byrokraatit pakkopaitaan”.³¹⁶ Apinatalokohun myötä vaalikampanjointi kääntyi yhä selvemmin sosiaalipoliittisille urille keskittyen vanhustehuollon ja asunto-ongelmista kärsivien kysymyksiin.³¹⁷ Kampanjan painopisteen muuttaminen osoittautui onnistuneeksi valinnaksi. Apinatalokohu saatteli Ehrnroothin poliittisen uransa ensimmäiseen suureen vaalivoittoon.

³¹³ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.12.2007; The Oregonian 3.8.1960.

³¹⁴ The Oregonian 3.8.1960; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 21.1.2004; Georg C. Ehrnrooth *Hän on täällä tänään* televisio-ohjelmassa vuonna 1984. Ohjelman tarkkaa päivämäärä ei ole tiedossa. Kansio 52, CGEa, KA.

³¹⁵ Ehrnrooth 1999, 94–95.

³¹⁶ Ehrnrooth 1999, 95.

³¹⁷ Ehrnrooth 1999, 92–94.

Vaikka Ehrnroothin vuoden 1956 kunnallisvaalikampanjassa oli apinatalokohun myötä mitä suuremmassa määrin populismin makua, oli vanhusten etujen ajamisen taustalla myös periaatteellisempi pohja. Ehrnroothilla oli lapsuus- ja nuoruusvuosien myötä syntynyt erittäin vahva side vanhempiin sukupolviin. Se, että Georg vietti runsaasti aikaa isoäitiensä kanssa, vaikutti väistämättä myös hänen maailmankuvaansa ja arvostuksiinsa. Läheisten isoäitien myötä hän oppi jo lapsena kunnioittamaan vanhempia sukupolvia. Samalla Georg näki läheltä niitä ongelmia, joita ikääntyminen tuo ihmisen elämään.³¹⁸ Toinen tekijä Ehrnroothin sosiaalipoliittisten näkemysten muotoutumisessa tuli Seestan ajoilta. Sota-aikana solmitut ystävyysiteet työväestön kanssa ja tutustuminen raskaaseen työntekoon muodostivat elämäkokemuksen, jota ilman Georg C. Ehrnroothin maailmakuva olisi varmasti muotoutunut toisenlaiseksi.³¹⁹

Ehrnroothin sosiaaliliberaali profiili ei näyttäytynyt ainoastaan Ehrnroothin suhtautumisessa vanhuksiin ja näiden sosiaalipoliittisiin epäkohtiin. Toimiessaan Helsingin yliopistossa rikosoikeuden peruskurssin opettajana vuosina 1957–1959 Ehrnroothin modernit ja liberaalit sosiaalipoliittiset näkemykset tulivat tutuiksi opiskelijoille. Yksi Ehrnroothin oppilaista oli Jacob Söderman, joka tutustui Ehrnroothiin syksyllä 1959 aloittaessaan lainopilliset opinnot. Södermania Ehrnroothin opetuksessa miellytti erityisesti tämän edustama humaani pohjoismainen kriminaalipoliittinen linja:

Ehrnrooth edusti sellaista pohjoismaista vapaamielisempää humanimpaa linjaa ja oli hirveän hyvä luennoitsija ja hyvin pidetty ja sitten mä sain vielä kiitettävät tiedot, joka oli ensimmäinen kerta kun mä opiskeluaikana missään menestynyt. Hänestä jäi hyvinmyönteinen kuva. Sitten tuli kunnallisvaalit 1960. Siihen aikaan oli melkoiset luokkaerot yhteiskunnasta ja mä olin Oulunkylästä, joka on susiraja. Ehrnrooth oli jostain Ullanlinnasta ja sitten hän tervehti minua Aleksanterinkadulla. Mä äänestin todella Ehrnroothia ensimmäisissä vaaleissani.³²⁰

Vielä vuoden 1956 kunnallisvaalien aikoihin Ehrnrooth ei ajatellut osallistuvansa seuraaviin eduskuntavaaleihin. Suuresta kannatuksestaan huolimatta Ehrnrooth epäili, ettei kannatuspohja vielä riittäisi valtiollisissa vaaleissa. Tultuaan valituksi kolmen muun nuorisoehdokkaan ohelle vuoden 1958 eduskuntavaaleihin Ehrnrooth suhtautui yhä varauksellisesti mahdollisuuksiinsa. Syynä varovaisuuteen oli mm. se, että ruotsinkielisen oikeiston äänistä kamppaili 48-vuotias Torsten G. Aminoff, jota yleisesti pidettiin kansanedustaja C. A. Öhmanin manttelinperijänä.³²¹

Vaalikampanjan alkumetreillä Ehrnroothin päähuomio ei ollut niinkään ulkopoliitikassa vaan laajemmin suomalaisen poliittisen elämän yleistilassa ja etenkin RKP:n roolissa osana viimeaikaisia tapahtumia. Suomalaisen demokratian ja parlamentarismen tilasta

³¹⁸ Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007.

³¹⁹ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.12.2008. Ehrnrooth totesi, että hän oppi jo nuorena vastustamaan luokkaeroja. Sosiaalisten näkemysten kehittymisen taustalla oli ennen kaikkea sotavuosien kokemukset ja tutustuminen Seestan kartanon työväestöön ja heidän arkeen.

³²⁰ Jacob Södermanin haastattelu 29.10.2007; *Hän on täällä tänään* televisio-ohjelma vuodelta 1984, Kansio 52, GCEa, KA Södermanin mukaan Ehrnrooth oli aivan toista maata, kuin ”suomalaisprofessorit”, joiden ajattelua hallitsi 1930-luvun sakalalainen rikosoikeudellinen ajattelu ankarine rangaistuksineen. Hän on täällä tänään -ohjelmassa Söderman korosti, että Ehrnrooth ”tukeutui hyvin vahvasti tällaiseen Pohjoismaiseen lainopilliseen perinteeseen.”

³²¹ Ehrnrooth 1999, 123–124.

huolestuneena Ehrnrooth osallistui huhtikuussa 1958 pidettyyn keskustelutilaisuuteen aiheesta ”Puoluekuri ja kansanedustajan vapaus”. Vaikkei Ehrnroothilla ollutkaan vielä kansanedustaja-aikaista kokemustaan, ei se estänyt häntä kertomasta näkemyksiään aiheessa. Kuten Ehrnroothin aiempi poliittinen toiminta osoitti, hän oli vankka puoluekurin vastustaja ja imperatiivisen mandaatin kiellon puolustaja. RKP:n osalta Ehrnrooth ei pitänyt mahdollisena puoluekurin soveltamista puolueessa, jossa oli edustettuina monien ideologisten suuntauksien edustajia.³²²

Suomalaisen poliittisen tilanteen osalta Ehrnrooth oli erittäin kriittinen. RKP:n vuoden 1958 puoluekokouksessa Porvoossa Ehrnrooth kritisoi erityisesti puolueensa osallistumista toukokuussa 1957 nimitettyyn J. V. Sukselaisen vähemmistöhallitukseen Maalaisliiton, skogilaisten ja kansanpuolueen kanssa. Ehrnrooth piti hallitusratkaisua jopa osoituksena poliittisen moraalin puuttumisesta. Ehrnroothin mielestä hallituskokeilusta oli otettava opiksi ja vastaisuudessa harkittava tarkemmin, millaiseen hallitukseen puolue menisi mukaan. Ehrnroothin korostikin, että epäparlamentaarisisissa olosuhteissa isänmaata voisi palvella paremmin tiukalla oppositiopolitiikalla kuin olemalla mukana hallituksessa.³²³

Hallituspoliittisen kritiikin ytimessä oli Ehrnroothin näkemys, jonka mukaan epäparlamentaariset hallitusratkaisut johtuivat etenkin Maalaisliitosta. Ehrnrooth uskoi, että Maalaisliiton vallanhimo tultaisiin tulevaisuudessa tyydyttämään Emil Skogin ja Aarre Simosen kaltaisten ”selkärangattomien poliitikkojen” avustamina. Ehrnroothin mielestä viimeaikaisen politiikan punaisena lankana oli ollut ”divide et impera” eli hajota ja hallitse -politiikka. Demokraattisten voimien yhteistyön sijaan nämä voimat pyrittiin hajotamaan. Ehrnrooth pelkäsi, että pahimmillaan tämä voisi johtaa demokraattisesti ja länsimaisesti ajatteleva SDP:n hajoamiseen ja ammattiyhdistyksen radikalisoitumiseen. Ehrnroothin korostikin, että tulevissa eduskuntavaaleissa ei olisi kysymys vasemmiston ja oikeiston välisestä taistelusta vaan siitä, miten vahvaksi muodostuisi Maalaisliiton, SDP:n opposition ja kommunistien koalitio. Ehrnrooth pitikin tulevia vaaleja jopa itsenäisyyden ajan tärkeimpinä vaaleina.³²⁴

Vaikka Ehrnroothin kriittiset näkemykset löysivät RKP:n oikeistoväessä vastakaikua, eivät kaikki allekirjoittaneet esitettyä kritiikkiä. Etenkin Albin Wickman ja Lars Dufholm kritisoivat Ehrnroothin tulkintoja. Wickman protestoi Ehrnroothin hallituksesta käyttämää rosvojoukko-nimitystä puolustamalla hallituksen työtä. Dufholm katsoi, että Ehrnroothin esittämä kritiikki oli suunnattu ennen muuta presidenttiä vastaan. Yhtä lailla torjuvalla kannalla Dufholm oli SDP:n tilanteen suhteen. RKP:n ei tullut sekaantua toisen puolueen sisäisiin riitoihin. Dufholmin sydän oli selvästi SDP:n opposition puolella, sillä kokoomuksen ja SDP:n yhteistyötä hän piti eriparisena liittona.³²⁵

³²² Ehrnroothin puheenvuoro Yhteiskunnallisen korkeakoulun keskustelutilaisuudessa 18.4.1958. Kansio 6, GCEa, KA.

³²³ Ehrnroothin puhe Porvoon puoluekokouksessa toukokuussa 1958. Kansio 6, GCEa, KA.

³²⁴ Ibid.

³²⁵ von Bonsdorf 1997, 86–87.

Ehrnrooth jatkoi poliittisen tilanteen kriittistä tarkastelua myös toukokuun 6. päivänä pitämässä puheessa, joka ylitti kritiikin määrässä kaikki aiemmat puheet. Ehrnrooth mm. kysyi, oliko suomalainen demokratia terve, kun sodan jälkeen maassa oli ollut 18 hallitusta. Toimiko parlamentarismi kunnolla, kun se luodaan sosialidemokraattisten ottopoikien ja Maalaisliiton ympärille ”their master’s voicea” [Urho Kekkosta] seuraten? Oman puolueensa liberaaleja syyttäen Ehrnrooth esittikin, että tilanteen korjaaminen oli aloitettava omasta puolueesta. Oli aika ohjata Lars Dufholm ja Kristian Gestrin oikealle polulle. Poliitiikan alemmuustilan syinä Ehrnrooth piti moraalien puutetta, Kekkosen konstien omaksumista ja parlamentarismien hylkäämistä.³²⁶ Kekkosen ohella syypäitä olivat myös puolueet ja etenkin RKP, jolle Ehrnroothin mielestä oli tärkeämpää päästä hallitukseen kuin vaalia puolueen perusperiaatteita.

Heti eduskuntavaalien alkumetreillä nousi RKP:n sisäisessä vaalikamppailussa esiin SDP:n puolueriidasta tuttuja elementtejä. Sosiaaliliberaalien vaalimainos kehotti taistelemaan virallisen ulkopoliittisen linjan säilymisen puolesta. Mainoksen kohteena olivat luonnollisesti RKP:n oikeistosiipi ja sen ulkopoliittisesti epäilyttävät henkilöt. Carl-Erik Eslander protestoi voimakkaasti sosiaaliliberaalisen siiven tapaa käyttää ulkopoliittisia aseita vaalitaktisten tavoitteiden saavuttamiseksi, joka vain aiheuttaisi puolueen sisäisten epäluulojen kasvamista.³²⁷ Vaalien yhteydessä RKP:n sisällä käyty linjataistelu osoitti, että ulkopoliittikka oli nousemassa vaalikamppailun keskiöön. Vaaliaseena ulkopoliittikka ei siis jäänyt oikeisto- ja vasemmistopuolueiden väliseksi taisteluksi, vaan SDP:n ohella myös RKP:ssä oltiin käymässä puolueiden sisäistä valtataistelua ulkopoliittisissa merkeissä.

Eduskuntavaalikampanjassaan Ehrnrooth aloitti edellisen voitokkaan kunnallisvaalikampanjan viitoittamalla linjoilla keskittyen talouspoliittisiin kysymyksiin ja vastustaen valtion tuhlailevaa rahankäyttöä. Erityisesti ”luksustalojen”, kuten Kansaneläkelaitoksen virastorakennuksen, rakentaminen sai Ehrnroothin tuomion. Luksusrakentamisen sijaan oli keskityttävä sosiaaliseen asuntorakentamiseen ja vanhusten asuntotarpeiden tyydyttämiseen.³²⁸ Sen sijaan lapsilisien kohdalla Ehrnrooth oli ehdottomasti sitä mieltä, että taloudellista tukea tuli antaa vain tukea tarvitseville. Ajatuksen taustana oli pyrkimys arvottaa sosiaaliset tuet avuntarpeen mukaan ja peräänkuuluttaa julkiseen talouteen tervettä säästäväisyyttä.³²⁹

Vaalimainoksissa Ehrnrooth esiintyi luotettavana vanhusten ystävänä, joka lupasi ajaa ikääntyneiden etuja valtakunnallisessa politiikassa.³³⁰ Ehrnrooth lupasikin tehdä parhaansa vanhusten ja yksinäisten auttamiseksi, joita poliitikot eivät yleensä viitsineet kuunnella. Valitsijamiesyhdistyksen vaalimainoksessa todettiin, ettei Ehrnroothia ää-

³²⁶ Ehrnroothin puhe vaalikeskustelussa 6.5.1958. Kansio 6, GCEa, KA.

³²⁷ Ehrnrooth 1999, 124.

³²⁸ Ehrnrooth 1999, 125.

³²⁹ Hbl 3.7.1958; Hbl 5.7.1958.

³³⁰ Församlingsbladet 4.7.1958. Kansio 3, GCEa, KA. Mainoslauseena ”huvudstadens gamla svenskar litar på EHRNROOTH”; Nya Pressen 28.6.1958. Ristisanatehtävän vastauksena ”Ehrnrooth kan ni lita på”.

nestäneiden tarvitse pettyä: ääni hänelle oli samalla ääni puoluepoliitikkoja vastaan.³³¹ Ikäihmisille suuntautuneessa vaalikampanjassa päähuomio oli etenkin kansaneläkkeissä ja asuntopulassa. Vaalimainoksissaan Ehrnrooth pyrki osoittamaan, miten hän oli jo kaupunginvaltuustossa toiminut jopa yksin vanhusten puolustajana.³³² Asuntopulaan liittyen Ehrnrooth käytti täkynä hyväksi havaittua apinatalo-korttia: ”Apinat ovat muuttaneet uuteen asuntoon, mutta 1400 vanhusta jonottaa, ei elokuvateattereiden ja teattereiden ulkopuolella, vaan saadakseen oman nurkkansa kaupungin ns. 400-vuotiskodista.”³³³ Ehrnrooth valitti, että vuoden aikana oli vain kolmelle kaksihenkiselle perheelle löytynyt uusi koti eikä yksinäisille ihmisille yhtäkään. Kun samaan aikaan Korkeasaareen oltiin strutseille, kameleille, antiloopeille ja viidellekymmenelle apinalle rakentamassa loistomajoja, katsoi Ehrnrooth tarpeelliseksi kysyä, oliko asioiden arvojärjestys oikea.³³⁴

Ikäihmisten sosiaalisiin ongelmiin keskittynyt Ehrnrooth sai kampanja-apua ihmisiltä, joita hän oli joskus auttanut asunto-ongelmien ratkaisemisessa. Rautatieläinen Aidar Smeds ja hänen vaimonsa Thelma sekä radiotarkastaja G. A. Tham kannattivat Ehrnroothia Hufvudstadsbladetissa ollessa mainoksessa. Ehrnrooth oli auttanut Thamin perhettä asuntoasioissa puhuen sitkeästi heidän puolestaan asunnonjakotoimistossa.³³⁵ Oikeistolaisuudestaan huolimatta Ehrnrooth oli ennen kaikkea sosiaalipoliittisiin kysymyksiin erikoistunut ehdokas. Ehrnroothin sosiaalipoliittinen puoli oli vaalitaistelun ohella näkynyt myös vaalien välillä. Ehrnrooth vieraili usein laitoksissa asuvien vanhusten luona tutustuen heidän ongelmiinsa. Henkilökohtaisten tapaamisten ohella jäsenyydet huoltolautakunnassa ja vanhainkotien johtokunnissa tekivät Ehrnroothista asiantuntijan vanhustenhuoltoon liittyvissä kysymyksissä.

Politiikan nuorisokaartiin kuuluvana Ehrnroothin poliittinen profiili vanhustenhuoltoon ja ikäihmisten sosiaalisiin epäkohtiin tarttuvana ehdokkaana tekivät Ehrnroothista poikkeuksellisen. Ehrnrooth onkin itse todennut, että ”kaupungin laitokset kiinnostivat vain kommunisteja ja minua”.³³⁶ Erikoistuminen erityisesti vanhustenkysymyksiin tuotti Ehrnroothin kannalta myös suotuisia vaalituloksia, sillä helsinkiläisten oikeistopoliitikkojen keskuudesta hän sai nopeasti raivattua poliittiselle pelikentälle oman poliittisen lohkon sosiaalipoliitiikkaan orientoituneena oikeistolaisena.

³³¹ Hbl 3.7.1958.

³³² Ehrnrooth 1999, 125. Ehrnroothin mukaan useat hänen tekemät aloitteet saivat allekirjoitusvaiheessa monien hyväksynnän, mutta äänestysvaiheessa hänet useimmiten jätettiin yksin.

³³³ Ehrnrooth 1999, 132.

³³⁴ Hbl 6.7.1958.

³³⁵ Hbl 29.6.1958; Ehrnrooth 1999, 126.

³³⁶ Pulma 2000, 189.

Oletteko samaa mieltä kuin Ehrnrooth

- 1) **Lapsilisät pois** niiltä, jotka eivät niitä tarvitse,
- 2) **Kansaneläkkeet** sen sijaan **korotettava** niin, että vanhatkin kansalaiset vihdoin saisivat toimeentulonsa turvatuksi,
- 3) **Verot pois 70 v. täyttäneiltä**, joiden on ellettävä pienillä eläkkeillä. Johan 70 v. täyttänyt on ehtinyt rikastuttaa valtiota!

Vanhukset! Äänestäkää eduskuntaan sellaista miestä

- joka ajattelee omilla, ei minkään puolueen aivoilla
- joka kaupunginvaltuustossa — usein yksin — on ajanut vanhusten asiaa
- joka vaatii, että vanhuksille vihdoin on annettava oikeutta
- joka tahtoo, että sydän puhuisi politiikassakin!

Ehrnrooth 75

Helsingin vaalipiirissä
Valitsijayhdistys — Ruots. kansanpuolue

Lähteet: HS 5.7.1958; Hbl 6.7.1958

Är det nu de gamlas tur

frågar sig envar med känsla för rättvisa. 1.400 gamla står i kö till stadens 400-årshem. Endast tre familjer om två personer var har i år fått flytta in, ingen ensam gammal. Men för ett femtiotal apor har man uppfört ett nytt lyxbygge på Högholmen. Och nya miljonanslag har begärts för struts-, kamel- och antilopstall !!

Blott ett nytt tänkesätt kan få de bestämmande att först tänka på medmänniskor i nöd, sedan på andra rangens frågor.

EHENROOTH har oförtrutet — ofta ensam — kämpat för rättvisa åt de gamla. Stöd honom i riksdagsvalet. Han försöker åtminstone göra sitt bästa.

SKRIV **75**

Valmansföreningen
Helsingfors valkrets

Varakkaaseen sukuun lukeutuvan Ehrnroothin erikoistuminen niinkin kummallisiin asioihin kuin ikäihmisten sosiaalipolitiikkaan ja heidän asunto-ongelmiinsa eivät asiaky-symyksinä olleet sellaisia, jotka olisivat vetäneet vastapuolen huomion automaattisesti Ehrnroothin vaalikampanjaan. Sen sijaan Ehrnroothin tapa viedä poliittinen sanoma vaalikentälle sai vastapuolen kiihdyksiin. Kahvitarjoilut ja laitoshoidossa olevien vanhusten tapaamiset suututtivat etenkin vasemmistoa. Todellista vetoapua Ehrnroothin kampanjalle antoi ”Vännen Frille” -nimimerkin avoin kirje Fagerholmille. Svenska Demokratenissa julkaistussa kirjoituksessa nimimerkki kehotti Fagerholmia vastaamaan Ehrnroothin haasteeseen tarjoamalla kahvin sijaan jallua. Tapa, joka Yhdysvalloissa oli osa normaalia vaalikampanjointia, aiheutti Ehrnroothin soveltamana epäilyjä kampanjoinnin vilpittömyydestä. Näin ajatteli myös Fagerholm, joka kiitti vinkistä, mutta tote-

si, ettei halunnut lahjoa äänestäjiä, ja lisäsi: ”On tyrmistyttävää, että ruotsinkielisillä nuoroikeistopojilla on niin alhainen käsitys ruotsinkielisistä äänestäjistä.”³³⁷

Tässä vaiheessa keskusteluun osallistui myös Ehrnrooth, joka vastasi Hufvudstadsbladetissa Fagerholmille, että ryyppyjen tarjoaminen sopisi tälle hyvin, sillä olihan hän Alkon pääjohtaja. Kahvitarjoilun rinnastaminen lahjontaan pakotti Ehrnroothin kysymään, olisiko Fagerholm todellakin sitä mieltä, että äänestäjät äänestävät enneminkin kahvinmaun kuin ehdokkaan puheiden sisällön perusteella. Samalla hän myös ihmetteli, eikö K.-A. Fagerholm ”ole koskaan pitkän poliittisen uransa aikana juonut kahvia äänestäjiensä kanssa ilman, että he ovat itse maksaneet ne 30—40 markkaa, jonka tilaisuus maksaa henkeä kohti?” Syynä SDP:n äkillisessä kiinnostumisessa Ehrnrooth näki sen, etteivät keskenään riitelevät sosiaalidemokraatit tienneet, miten olisivat vedonneet äänestäjiin.³³⁸ Pisteenä keskustelulle oli Fagerholmin Hufvudstadsbladetissa julkaistu suorasana-nainen mainos, jossa tämä totesi, että koska ei ollut ”ongelmalasten asiantuntija”, ei hän halunnut jatkaa keskustelua nuoroikeiston nulikoiden kanssa.³³⁹

Sosiaalipoliittisten kysymysten rinnalla toinen merkittävä painopistealue Ehrnroothin eduskuntavaalikampanjassa oli laillisuusteema ja lainsäädännöllisen asiantuntemuksen korostaminen. Lakitieteellisiä opintojaan ja toimintaansa yliopisto-opettajana lakitieteellisessä tiedekunnassa painottaen Ehrnrooth korosti, miten tärkeää oli saada eduskuntaan lainsäädännön tuntevia henkilöitä puoluepoliitikkojen sijaan.³⁴⁰ Laillisuustematiikkaa korostaessaan Ehrnrooth pyrki luomaan itsestään kuvan poliittisen moraalittomuuden, laittomuuden ja puoluehajaannuksen vastavoimana. Hänessä yhdistyivät sekä uuden ruotsinkielisen sukupolven toivo että menneisyyden laillisuustraditio. Ehrnroothin nuoruuteen ja laillisuustaan vedoten 34 kansalaista autonkuljettajista professoreihin suosittelivatkin Ehrnroothin valitsemista.³⁴¹

Ehrnroothin runsas vaalimainonta ja vanhuksiin keskittynyt vaalistrategia tuottivat erittäin hyvän tuloksen. Tie eduskuntaan aukesi ensikertalaiselle valtavalla 9 415 äänellä. Vuoden 1956 äänimäärä lähes kaksinkertaistui. Henkilökohtaisella äänimäärällään Ehrnrooth sijoittui ei-sosialististen puolueiden ääniharavaksi: hän sai koko valtakunnassa kolmanneksi eniten ääniä häviten vain SKDL:n Hertta Kuusiselle ja SDP:n Väinö Tannerille. Menestyksen taustalla oli samoja tekijöitä kuin edellisissä vaaleissa. Vuoden 1956 vaalien tavoin Ehrnrooth käytti runsaasti rahaa sanomalehtimainontaan. Pelkästään Hufvudstadsbladetissa oli viiden viimeisen päivän aikana kymmenen mainosta. Valtava äänimäärä ei kuitenkaan ollut suoraan verrannollinen sanomalehtimainontaan sijoitetun rahamäärän kanssa. Merkittävimmät tekijät olivat Ehrnroothin ajamat asiat ja tapa tehdä vaalikampanjaa. Parhaimmillaan Ehrnrooth näytti olevan vastustajan argumenttien kääntämisessä omaksi edukseen huumorin avulla. Näinhän kävi sekä apinata-

³³⁷ Svenska Demokraten 27.6.1958; Ks. myös Ehrnrooth 1999, 127.

³³⁸ Hbl 2.7.1958; Ks. myös Ehrnrooth 1999, 128–130.

³³⁹ Hbl 5.7.1958.

³⁴⁰ Hbl 14.6.1958.

³⁴¹ Hbl 28.6.1958.

lokohun että kahvitilaisuuksista nousseissa kohuissa. Molemmissa tapauksissa Ehrnroothin itsevarmuus ja huumori autoivat. Ehrnrooth ei myöskään arkaillut heittäytyä väittelyyn valtakunnan kärkipoliitikkojen kanssa. Taktikka oli riskialtis, mutta toisaalta se tarjosi keinon päästä julkisuuteen ja tuoda julki kritiikkiä asioissa, joiden puolestapuhujana halusi profiloitua.

Mielenkiintoista Ehrnroothin vaalikampanjan menestymisessä on myös se, että määrätietoisien vaalimainonnan ja tarkasti valittujen asiakysymysten ohella menestyksen taustalla löytyy aimo annos sattumia ja asioita, joihin Ehrnrooth ei voinut itse vaikuttaa. Yksi tällainen yllätys oli vetoavun saaminen Helsingin entiseltä apulaiskaupunginjohtajalta Erik von Frenckelliltä, sukulaismieheltä, joka oli kaupunginvaltuustossa vain vuotta aiemmin haukkunut Ehrnroothia kommunistiksi Ehrnroothin ehdotettua kunnallisen asumistukijärjestelmän perustamisesta ikäihmisille.³⁴² Nyt Frenckell liputti Hufvudstadsbladetiin laittamassaan ilmoituksessa Ehrnroothin puolesta todeten: ”Vaikka olen ollut joskus kaupunginvaltuustossa eri mieltä kuin hän, kunnioitan hänen pelotonta esiintymistään ja aion äänestää häntä.”³⁴³

Laitavasemmistoa Ehrnroothin vaalimenestys hermostutti. Ehrnroothista teki erityisen ongelmallisen se, että sukutaustaan liittyvästä suurpääomaleimasta huolimatta hän oli saanut kannatusta ikäihmisten sosiaalipoliittisista ongelmista kiinnostuneena ehdokkaana. Kun Ehrnroothin vanhusten asiaa ajavaa poliittista linjaa ei voitu suoranaisesti kritisoida, vastustajat keskittyivät kritisoimaan Ehrnroothin käyttämiä kampanjointimenetelmiä. Etenkin vanhuksille suunnattuja kahvitilaisuuksia pidettiin moraalisesti arveluttavina ja jopa lahjontaan rinnastettavina, aivan kuten sittemmin SKDL:n kansanedustajana ja ministerinä toiminut Veikko Saarto näki asian:

*Hän [Ehrnrooth] kiersi kaikki Helsingin vanhainkodit lävitse ja jakoi sitten kahvipaketteja ja ehkä muitakin lahjoja ja ääniä tuli paljon. Tämä kuvaa sitä, että hän ei tullut tunnetuksi niinkään mielipiteistään, joita olisi yleisesti ottaen pidetty arvostettavina, vaan hankki tuon kannatuksen aika paljon sitten tällaisin keinoin.*³⁴⁴

Vuoden 1964 kunnallisvaaleihin tultaessa Ehrnrooth voitiin nähdä jopa SKDL:n merkittävimpana sosiaalipoliittisena haastajana Helsingin vaalipiirissä. Tämä johtopäätös on helppo tehdä, kun asiaa tarkastelee Kansan Uutisten aiheeseen kiinnittämän huomion kautta. Lehti varoittikin lukijoitaan ”mummumarkkinoilla” kalastelevan Ehrnroothin katteettomista lupauksista. Artikkelissa ”Musta taantumus kalastelee vanhuksia” lehti muistutti, että kaikesta vanhusmyönteisyydestään huolimatta Ehrnrooth ajoi mm. eduskunnassa ”kaikkein synkimmän taantumuksen asiaa”. Ehrnroothien suurpääomasukuun

³⁴² Aalto, Pulma, Schulman (toim.) 2000, 189.

³⁴³ Hbl 4.7.1958. Erik von Frenckell toteaa mainoksessaan: ”Trots att jag i stadsfullmäktige ibland varit av annan åsikt än han, respekterar jag hans orädda uppträdande och tänker rösta på honom. Jag tror att andra helsingforsare gör detsamma.”

³⁴⁴ Veikko Saarron haastattelu 25.11.2003.

lukeutuvana hän ajoi ”kaikkialla” työväestön ja vanhusten vastaista linjaa. Vanhainkotivierailuista lehti antoi yhtäläillä tynlyn tuomion.³⁴⁵

*Hänelle näyttävät ovet avautuvan kaikkiin vanhainkoteihin ja huoltolaitoksiin, joissa hän röyhkeästi häiritsee vanhusten rauhaa kiertämällä huoneesta huoneeseen kehumassa itseään ja lahjomalla vanhuksia kahvikupilla. (...) on selvää, että vanhukset eivät voi luottaa Ehrnroothiin ja hänen katteettomiin lupauksiinsa. Vain työväenryhmien, erityisesti SKDL:n voiman vahvistaminen Helsingin kaupunginvaltuustossa tietää vanhuksien elämään helpotuksia*³⁴⁶

Mutta nähtiin Ehrnrooth myös toisenlaisessa valossa. Vuoden 1958 eduskuntavaaleissa eduskuntaan nousseelle Ensio Partaselle (SDP) Ehrnroothin ensikohtaaminen oli suuri yllätys. Partaseen teki suuren vaikutuksen se, että toisin kuin muut kansanedustajat, aatellissukuihin lukeutuvat Georg C. Ehrnrooth ja Victor Procopé saapuivat eduskuntaan polkupyörillä. Ensikohtauksessa murentunut mielikuva yläluokkaisesta kartanon pojasta oli syntynyt Partasen vanhan tädin puheiden perusteella. Hän oli usein puhunut, miten Seestan kartanossa oli ”nuori nätti poika”, jolle odotettiin suurta tulevaisuutta.³⁴⁷

Eduskuntavaalituloksestaan toivuttuaan Ehrnrooth valmistautui tulevaan työhönsä eduskunnassa jättämällä vanhan työnsä Procopé & Hornborgin asianajotoimistossa. Päätöksen hän teki jo keväällä 1958 huomattuaan, ettei työtä asianajotoimistossa ja poliittista toimintaa voisi yhdistää ilman jommankumman siitä kärsimättä. Eduskuntavaalien jälkeen Ehrnroothista tuli ammattipoliitikko. Tästä lähtien hän keskittyi täyspäiväisesti sekä kansanedustajan tehtäviin että kaupunginvaltuustotyöhön.³⁴⁸

Vaalitulos oli Ehrnroothille suuri poliittinen läpimurto. Samaa ei kuitenkaan voinut sanoa nuoroikeiston veteraanista Torsten G. Aminoffista, jolle eduskunnan ovet eivät vielä auenneet. Ehrnroothin mielestä syitä oli turha etsiä tämän poliittisista tiedoista, vaan karisman puutteesta. Joka tapauksessa vaalitulos johti Ehrnroothin ja Aminoffin välirikoon.³⁴⁹ Todennäköisesti Aminoff syytti Ehrnroothia tappiostaan pitäen itseään jo ikänsäkin puolesta C.A. Öhmanin itseoikeutettuna seuraajana.

Kokonaisuudessaan eduskuntavaalitulos oli ristiriitainen. Eduskunta muuttui (101–99) vasemmistoenemmistöiseksi. Vaalien ristiriitaisuus näkyi myös puolueiden voimasuhteissa. Porvarillisten puolueiden kiistaton voittaja oli kokoomus, joka sai viisi lisäpaikkaa. Sen sijaan Maalaisliitto menetti viisi paikkaa. Vasemmiston vaikutusvallan kasvua alleviivasi SKDL:n vaalivoitto, jolla oli nyt viisikymmentä kansanedustajaa. Eduskunnan vasemmistolaistumista korosti myös SDP:n heikentyminen puolueen menetettyä kuusi paikkaa. Vaalitulos ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että tuleva hallitus rakentuisi automaattisesti vasemmistopuolueiden varaan. Todellisen sekasotkun vaalituloksesta teki

³⁴⁵ Kansan Uutiset 3.10.1964, ”Musta taantumusmies kalastelee vanhuksia”; Kansan Uutiset 6.10.1964, ”Edellytykset”.

³⁴⁶ Kansan Uutiset 3.10.1964, ”Musta taantumusmies kalastelee vanhuksia”.

³⁴⁷ Ensio Partanen *Hän on täällä tänään* televisio-ohjelmassa vuonna 1984. Ohjelman tarkkaa päivämäärä ei ole tiedossa. Kansio 52, CGEa, KA.

³⁴⁸ Ehrnrooth 1999, 133.

³⁴⁹ Ibid.

se, että Väinö Tannerin puheenjohtajavalinnan myötä SDP oli hajonnut tannerilaisiin ja skogilaisiin. Hallitusneuvottelujen alkaessa selvää oli ainoastaan se, että tannerilaisten ja skogilaisten yhteistyöstä ei tulisi mitään.

Vaalituloksen myötä Maalaisliitto menetti asemiaan niin paljon, että Maakansa-lehti suositteli suoralta kädeltä, että kokoomus ja SDP hoitaisivat hallituskysymyksen. Kokoomus oli oikeistopuolueiden selvä voittaja, ja puolueessa laskeskeltiinkin, että vaalituloksen myötä kokoomuksen ja kansanpuolueiden yhteistoiminta olisi jatkossa helpompaa. Porvaripuolueiden yhteistyölle ei näytetty punaista valoa edes Kremlin suunnasta, tai ainakaan mitään tämän suuntaista ei tullut esiin, kun suurlähettiläs Lebedev keskusteli kokoomuksen johtohenkilöiden kanssa suurlähetystössä. Hetemäen ja Kekkonen välisten keskustelujen perusteella myöskään presidentillä ei ollut mitään enemmistöhallitusta vastaan. Suurin hallituskuvioita sotkeva asia näytti olevan SDP:n hajaannus.³⁵⁰

SDP:n puolueriita tuli näkyviin jo puhemiesvaalissa, jossa skogilaiset, Maalaisliitto ja SKDL äänestivät kokoomuksen myötävaikutuksella V. J. Sukselaisen puhemieheksi. Vaalitoimituksen jälkeen Tuure Junnila totesi Fagerholmille, että kokoomusta vedettiin vaalissa ”nenästä kuin hölmöläisiä”. Puhemiesvaalin jälkeen Ehrnrooth osallistui tapaamiseen, jonka aikana Fagerholm epäili, että kaiken takana oli Kekkonen, joka sai kommunistit Sukselaisen taakse lupaamalla heille varapuhemiehen paikan.³⁵¹ Kekkonen vastustajille vaalit olivat joka tapauksessa todiste siitä, että presidentille kommunistien ja Maalaisliiton välinen yhteistyö sekä skogilaisten auttaminen oli tärkeämpää kuin ns. yhteiskuntaa rakentavien voimien tukeminen. Pahinta yhteistyössä oli se, että sen katsottiin suuntatuvan SDP:n asevelisocialisteja vastaan ja heikentävän ns. aseveliakselin yhteistyötä.

Puhemiesvaalien ohella toinen Ehrnroothin eduskunnassa ottamien ensiaskeleiden kannalta tärkeä episodi liittyi RKP:n eduskuntaryhmän puheenjohtajan valitsemiseen. Äänestys käytiin Sven Högströmin ja John Österholmin välillä. Vastavalittuna kansanedustajana ja viimeksi mainitun vanhana vastustajana Ehrnrooth katsoi, että 76-vuotias Österholm, ”viisas Metusalemi”, ei enää ollut sopiva eduskuntaryhmän johtoon. Äänestyksen jälkeen Ehrnrooth joutui kuitenkin toteamaan, että ryhmän enemmistölle Österholmin kokemus painoi ikää enemmän.³⁵² Vain muutamaa kuukautta myöhemmin Ehrnrooth totesi olleensa puheenjohtajanvaalissa väärän miehen takana vieläpä väärin perustein.

³⁵⁰ Koivisto 2006, 132–133; Vares 2008a, 345.

³⁵¹ Ehrnrooth 1999, 135–136.

³⁵² Ehrnrooth 1999, 137.

PORVARILLISEN RINTAMAN OSANA 1958–1968

Ehrnrooth Fagerholmin yöpakkashallituksen puolustajana

Ehrnroothille kelpaa vain porvarillinen vaihtoehto

Eduskuntavaalitulos ei vasemmistoenemmistöisestä eduskunnasta huolimatta näyttänyt luovan selvää pohjaa tulevalle hallituskokoonpanolle. SDP:n hajoaminen ja skogilaisten osallistuminen Sukselaisen ottopoikahallitukseen hankaloitti SDP:n tannerilais-leskisläisen siiven ja skogilaisten yhteistyömahdollisuuksia. Neuvostoliiton näkökulmasta SDP:n puolueriita ei näyttänyt heikentävän vaalituloksen herättämiä odotuksia tulevasta hallituksesta. Albert Akulovin mukaan eduskunnan ensimmäinen vasemmistoenemmistö sitten vuoden 1917 antoi olettaa, että Suomessa oli ”vihdoinkin vakaa poliittinen tilanne meille ystävällismielisten voimien perustalle”.³⁵³

SKDL:n osalta tilanne oli lukkiutunut. Yhteistyö kommunistien ja Tannerin johtamien sosiaalidemokraattien kanssa oli mahdotonta. Mahdollisuudet parlamentaarisen enemmistöhallituksen muodostamiseksi kaventuivat nopeasti Maalaisliiton, SDP:n, kokoomuksen ja molempien kansanpuolueiden varaan. Kekkosen, Skogin ja Maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimon tapaamisen yhteydessä presidentti esitti, että tulevaan hallitukseen oli otettavia miehiä myös oikealta, että ”voisivat näyttää, mihin pystyvät”.³⁵⁴ Hallitustilanne oli siis aivan toinen kuin se, mitä Torsten G. Aminoff oli pelännyt juhannuksena pitämässään puheessa. Aminoff oli tuolloin arvellut, että mikäli eduskunnasta tulisi vasemmistoenemmistöinen, joutuisi SDP kommunistien panttivangiksi.³⁵⁵

Tamminiemessä hallituskysymys aiheutti suurta huolta. Kekkosen luottomiesten Ahti Karjalaisen, Matti Kekkosen ja Arvo Korsimon lounastaessa presidentin kanssa kaikki olivat samaa mieltä siitä, että ulkopoliittisesti huolestuttavinta oli skogilaisten jääminen oppositioon ja leskisläisten mahtiasema hallituksessa. Tilanne oli huolestuttava myös Maalaisliiton kannalta, sillä V. J. Sukselainen, Johannes Virolainen ja Martti Miettunen olivat harhautuneet oikealle yleisen oikeistosuuntauksen mukana. K-linjalaiset päättivät ehdottaa Maalaisliiton puoluevaltuuskunnalle, että puolueen olisi joko jättäydyttävä hallituksen ulkopuolelle tai mentävä mukaan kaikkien puolueiden hallitukseen.³⁵⁶ Maalaisliiton tilanne oli sikäli selvä, että puolueen kärsimä vaalitappio sulki sen pois hallituksen muodostajan tehtävästä. Maalaisliiton piirissä oli myös suurta hajontaa hallituskysymykseen suhtautumisessa. K-linjalaiset suhtautuivat kriittisimmin hallitukseen, johon ei

³⁵³ Skog 1974, 77; Akulov 1996, 102.

³⁵⁴ Skog 1974, 78.

³⁵⁵ Ehrnrooth 1999, 125.

³⁵⁶ Karjalainen – Tarkka 1989, 65.

tulisi skogilaisia tai kommunisteja. Sen sijaan Maalaisliiton Virolaisen ja Sukselaisen edustamalle enemmistölle tärkeintä oli varmistaa riittävän pitkä maataloustulolaki ja kommunistien pitäminen hallituksen ulkopuolella.³⁵⁷ SKDL:n varaan muodostettavan hallituksen osoittauduttua mahdottomaksi Kekkonen valitsi hallitusmuodostajaksi K.-A. Fagerholmin. SDP:n ohella hallitusneuvotteluihin osallistuivat Maalaisliitto, kokoomus ja molemmat kansanpuolueet. Sen sijaan vaalivoittaja SKDL jätettiin hallituskuvioiden ulkopuolelle.³⁵⁸

Kekkosen mielestä hallituskysymyksessä tärkeintä oli muodostaa hallitus, joka ei herättäisi Neuvostoliitossa epäilyjä ulkopoliittisen linjan muutoksesta. Hallitusratkaisu riippui ennen kaikkea Maalaisliitosta, jolla ei ollut varaa menettää hankkimaansa myönteistä ulkopoliittista asemaa. SKDL:n jäämisen oppositioon ei sinällään katsottu merkitsevän epäluulojen heräämistä, mutta sen sijaan hallituskokoonpano, joka rakentuisi yksinomaan Neuvostoliitossa epäluottamusta herättävien henkilöiden varaan, olisi vaarallista. Ulkopoliittisten epäluulojen hälventämiseksi hallitukseen ei saanut päästää Tannerin, Leskisen tai Tuomisen kaltaisia epähenkilöitä.³⁵⁹ Kekkosen varovaisuutta hallituskysymyksessä lisäsi tietoisuus Neuvostoliiton kiristyneestä asenteesta Suomen lehdistöä kohtaan. Jo alkuvuodesta 1958 neuvostolehdistössä vihjailtiin Suomen ”oikeistolaistumisesta” ja suomalaisen lehdistön neuvostovastaisesta kampanjasta.³⁶⁰

RKP:ssä keskustelu tulevasta hallituskokoonpanosta kävi vilkkaana heti vaalien jälkeen. Ehrnrooth ei epäröinyt kritisoida puolueen innokkuutta aiempia hallitusratkaisuja korostaen, että puolueen hallituskipeys ja joidenkin yksilöiden usko mahdollisuuksiin puolustaa puolueen periaatteita hallituksessa oli ollut usein sinisilmäisen vahva. Ehrnroothin mukaan RKP oli hallituksessa usein ”vain ripaus pippuria punavihreässä keitossa”. Ehrnroothille kelpasikin vain porvarillinen hallituspohja, sillä vain silloin puolueen näkökulmat voisivat päästä esiin. Muissa hallituspohjissa puolue jäisi apupuolueen asemaan.³⁶¹ Ehrnroothin aikaisempiin hallituspohjiin liittyvässä kritiikissä on nähtävissä kaksi kärkeä: Ensimmäinen kritisoi ylipäänsä hallituksiin osallistumista itseisarvona. Ehrnroothin mielestä osallistumista tärkeämpää oli pohtia, miten puolueen linjauksia voitaisiin hallitusohjelman puitteissa ylipäänsä ajaa. Toinen kritisoi sitä, että RKP:n oikeiston edustajia ei juuri hallituksissa nähty.

RKP:n eduskuntaryhmän enemmistön kanta oli selvä: puolue tuki parlamentaarista enemmistöhallitusta, joka rakentuisi kaikkien ”demokraattisten puolueiden” varaan ja vain SKDL jätettäisiin hallituksen ulkopuolelle. Ainoaa poikkeamaa edusti Verner Korsbäck, joka esitti hallitusyhteistyön rakentamista SDP:n ja Maalaisliiton varaan. RKP:n eduskuntaryhmä päätti osallistumisesta hallitusneuvotteluihin, mikäli kommunisteja ei otettaisi hallitukseen. Nils Meinanderin mukaan Maalaisliitto oli halukas osal-

³⁵⁷ Hokkanen 2002, 426–430.

³⁵⁸ Suomi 1992, 43.

³⁵⁹ Suomi 1992, 140–142.

³⁶⁰ Vihavainen 1991, 50.

³⁶¹ Ehrnrooth 1999, 130.

listumaan hallitukseen, mutta ilman kommunisteja, eikä se myöskään suostuisi ottamaan hallituksenmuodostajan tehtävää harteilleen. Törngren kertoi, että Kekkonen olisi halunnut hallituksen ulkopuolelle jonkun muun kuin SKDL:n, sillä muutoin hallitus saisi antikommunistisen leiman ja joutuisi heti Neuvostoliiton epäluulojen kohteeksi.³⁶²

Elokuun 25. päivänä eduskuntaryhmä sai käsiteltäväkseen hallitusohjelman. Kriittisiä äänenpainoja aiheutti se, että hallitusohjelma tuli hyväksyä ennen tietoa hallituskokoonpanosta. RKP:n tilanne oli erityisen hankala, sillä oli olemassa vaara, että hallitusohjelman hyväksymisen jälkeen se voitaisiin jättää hallituksen ulkopuolelle. Toinen hallitusohjelmassa kritiikkiä saanut asia oli se, ettei siinä puhuttu verotaakan huojennuksesta mitään. Päinvastoin hallitusohjelmassa puhuttiin verojen ja maksujen nostamisesta valtiontalouden kuntoon saattamiseksi. Samana päivänä päättyivät tuloksettomina neuvottelut, joissa yritettiin ratkaista SDP:n ja skogilaisten tilannetta. John Österholm totesi neuvotteluista, ettei skogilaisten ja SDP:n yhteistyö tulisi onnistumaan, ja epäili, että skogilaiset olivat Maalaisliiton suojeluksessa. Pääministerikysymyksessä RKP:n totesi, että pääministeri voisi olla joko SDP:stä tai Maalaisliitosta. Ehrnrooth ja Torsten Nordström olivat tässä pääministeriasiaassa tiukempia. Molemmat olivat vahvasti sitä mieltä, ettei maalaisliittolaista voitaisi valita pääministeriksi, sillä Maalaisliitto vältteli vastuuta. Presidentinesittelyn jälkeen Österholm kertoi, että Kekkonen oli tehnyt selväksi, ettei uskonut hallituksen olevan pitkäikäinen, vaan ennusti hallituksen selviävän korkeintaan vuodenvaihteeseen ja vain kommunistien ja skogilaisten mukaan ottaminen pelastaisi hallituksen.³⁶³ Eniten Kekkosta huolestutti Virolaisen rooli ulkoministerinä. Kekkonen suosittelikin, että salkku annettaisiin Ralf Törngrenille, sillä katsoi hallituksen olevan juuri sellainen, josta oli aiemmin ankarasti varoittanut Maalaisliiton johtoa.³⁶⁴

RKP:n kannalta sekä hallituksenkokoonpano ja -ohjelma tuottivat laihan tuloksen. Puolue sai vain yhden ministerinsalkun eikä hallitusohjelmakaan täyttänyt puolueen tavoitteita. Näistä takaiskuista huolimatta ryhmän enemmistö oli valmis osallistumaan Fagerholmin hallitukseen.³⁶⁵ Österholm ei ollut ainoa, joka oli tyytymätön hallitusratkaisuun. Myöskään Verner Korsbäck ja Nils Meinander eivät uskoneet hallituksen pitkäikäisyyteen. Korsbäckin mielestä RKP:n ei edes kannattanut hakea näkyvimpiä salkkuja. Meinander taas oli varma, että hallituksen hajottaminen alkaisi heti. Ehrnroothin mielestä oli virhe, että Maalaisliiton edustajalle ylipäänsä oli annettu ulkoministerinsalkku.³⁶⁶

Omista vaatimuksista tinkimisen ohella puolue oli valmis tinkimään hallituskumppaneista. Skogilaisten jäämistä hallituksen ulkopuolelle ei pidetty ratkaisevana, vaikka puolueen linjausten mukaan skogilaiset jäivät ainoana ”demokraattisena puolueena” hallituksen ulkopuolelle. Hallitusneuvotteluiden jälkeiselle tilanteelle oli kuvaavaa Torsten

³⁶² von Bonsdorff 1997, 100–101.

³⁶³ Suomi 1992, 147–149; von Bonsdorff 1997, 102–103; Ehrnrooth 1999, 138. Torsten Nordströmin lisäksi Österholmin selontekoon liittyen, etteivät muiden puolueiden edustajat puhuneet mitään hallituksenmuodostamisesta ilman kommunisteja.

³⁶⁴ Suomi 1992, 147–149.

³⁶⁵ von Bonsdorff 1997, 103.

³⁶⁶ von Bonsdorff 1997, 103; Ehrnrooth 1999, 138–139.

Nordströmin toteamus, että loppujen lopuksi tärkeintä oli, ettei maahan muodostettu kansanrintamahallitusta. Astetta selvemmin tämän ilmaisi Väinö Tanner, kun Virolainen pyysi, ettei SDP nimittäisi Väinö Leskistä hallitukseen: ”Nuori mies, nythän muodostetaan Suomen eikä Neuvostoliiton hallitusta!” Eduskuntaryhmässä käytyjen äänestysten myötä päädyttiin siihen, että tavoitteena oli oikeusministerinsalkku, ja ministeriksi ryhmä ehdotti Sven Högstromia Grels Teirin hävittyä äänestyksen.³⁶⁷

Heti nimittämisen jälkeen Fagerholmin enemmistöhallituksen ylle kertyi tummia pilviä. Fagerholmia tämä ei yllättänyt, sillä hän tiesi hyvin, etteivät presidentti ja Neuvostoliitto katsoneet hyvällä Leskisen osallistumista hallitukseen.³⁶⁸ Kekkosen madonsanojen lisäksi Neuvostoliitto esitti omat epäilynsä nimitetystä hallituksesta. Neuvostoliiton suurlähettiläs Viktor Lebedev kertoikin Emil Skogille ja Pekka Martinille, että Neuvostoliittoa huolestutti SDP:n henkilökysymysten ohella Virolaisen nousu ulkoministeriksi, joka näin ollen toimi ”päinvastaisesti kuin oli aikaisemmin luvannut”.³⁶⁹ Lähetystösihteeri Viktor Vladimirov tiesi jo tässä vaiheessa kertoa Ahti Karjalaiselle, että nimitetystä hallituksesta huolimatta Neuvostoliitossa luotettiin yhä Kekkoseen ja että nykyinen tilanne on vain välivaihe. Virolaisen osalta luottamus oli kuitenkin mennyt ”ainakin kymmeneksi vuodeksi”. Neuvostoliiton lopullinen kanta Fagerholmin III hallitukseen tuli 18.9.1958, jolloin Vladimirov ilmoitti Karjalaiselle, että Neuvostoliiton kielteinen kanta oli ”selvä, lopullinen ja johdonmukainen”, mutta toivoi, että tästä hallitusratkaisusta koituisi silti jotain hyötyä presidentti Kekkoselle.³⁷⁰

Syntynyt hallitus saikin ristiriitaisen vastaanoton. Oikeiston piirissä sitä kiiteltiin, sillä nyt maahan katsottiin saadun parlamentaarinen hallitus, joka laittaisi maan talous- ja sisäpoliittisen elämän kuntoon.³⁷¹ Kekkonen ja oppositioon jääneet skogilaiset ja kommunistit pitivät sitä ulkopoliittisena fiaskona. Mikä oli sitten Ehrnroothin käsitys hallituspohjan kestävydestä ja elinkelpoisuudesta? Ehrnroothin käsityksen mukaan vielä hallituksen muodostamisvaiheessa ei ollut mistään pääteltävissä, että Kekkonen kääntäisi sille heti selkänsä.³⁷² Todennäköisesti Ehrnrooth ajatteli, että vaikka hallitus ei ollut Kekkosen, SKDL:n ja skogilaisten mieleen, niin siitä huolimatta se nauttisi Kekkosen luottamusta ja uskoa myös sellaisiin henkilöihin, jotka eivät paistatelleet Neuvostoliiton suosiossa.

Samansuuntaisesti ajateltiin myös kokoomuksen kärkipoliitikkojen keskuudessa, jotka eivät havainneet keskusteluissa Neuvostoliiton suurlähettilään kanssa mitään viitteitä tulevista ongelmista.³⁷³ Todennäköisesti kyse oli halusta nähdä asiat niin kuin niiden haluttiin olevan. Hallitukseen tyytyväiset eivät edes halunneet ajatella, että hallitusratkaisu johtaisi ulkopoliittisiin ongelmiin.

³⁶⁷ Virolainen 1982, 213; von Bonsdorff 1977, 103–104.

³⁶⁸ Fagerholm 1977, 316–319.

³⁶⁹ Skog 1974, 97.

³⁷⁰ Karjalainen – Tarkka 1989, 67–68.

³⁷¹ Vares 2008a, 347.

³⁷² Ehrnrooth 1999, 141.

³⁷³ Vares 2008a, 345.

Hallituksessa mukana olleiden näkökulmasta hallituksen ulkopoliittisesta epäluotettavuudesta varoittelu koettiin ainakin kommunistien osalta täysin normaalina poliittisena propagandana, johon ei pitänyt liikaa kiinnittää huomiota. Tärkeintähän oli se, mitä hallitus todella teki, ei se, mitä sen väitettiin tekevän.³⁷⁴ Mikäli hallitus vain nauttisi eduskunnan enemmistön luottamusta ja Kekkonen seisoisi sen takana, ei ongelmia tulisi.

Ehrnroothin yleiskäsitys Fagerholmin enemmistöhallituksesta muodostui positiiviseksi, erityisesti siksi, että pitkästä aikaa maahan saatiin enemmistöhallitus, jossa oli kaikki ”kansanvaltaiset puolueet” tannerilaisista aina kokoomukseen asti. Tärkeintä oli se, että nimitetty hallitus oli parlamentaarisen demokratian pelisääntöjen mukainen ja sellaisenaan kaivattu edistysaskel poliittiselle elämälle, jota olivat vaivanneet erilaiset virkamies- ja vähemmistöhallitukset. Vanhalla ylioppilastalolla 28.10.1958 pitämässään puheessaan Ehrnrooth vertasi hallitusratkaisua edeltänyttä tilannetta sairaaseen potilaaseen, jonka terveydentila oli huolestuttava. Ehrnrooth seiso i tiukasti hallituksen takana, koska se oli ”demokraattisten ainesten” hallitus, joka voisi palauttaa ihmisten luottamuksen politiikkaan.³⁷⁵

Hallituksen nimittämistä seuranneiden ongelmien takana olivat Ehrnroothin mukaan kotimaiset oppositiovoimat ja eritoten skogilaiset, jotka kommunistien ohella aloittivat Neuvostoliittoon suunnatun kilpalaulannan. Aseenaan oppositiolla oli etenkin niiden pääkaupunkiseudulla ilmestyvät sanomalehdet, jotka aloittivat hallituksen ulkopoliittisen kamppailmiseen heti sen alkutaipaleella. Ehrnroothin mielestä tämän seurauksena hallitukseen liittyvät ulkopoliittiset epäluulot saatiin opposition toimesta levitettyä myös Neuvostoliittoon.³⁷⁶

Muistelmissaan Ehrnrooth toteaa jo lokakuussa epäilleensä, että Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden kiristyminen oli osa Kekkonen valtapoliittista peliä.³⁷⁷ Tuleviin presidentinvaaleihin tähtäävästä salaliitosta hän ei kuitenkaan näyttäisi puhuneen julkisesti. Ulkopoliittisen kriisin suurimpina syntyipukkeina Ehrnrooth piti oppositioon jääneitä laitasemmiston edustajia, jotka vallanhimon vimmassa loivat ulkopoliittisen kriisin propagandakampanjallaan. Opposition innostamana Neuvostoliiton oli helppo tarttua tilanteeseen omiin ulkopoliittisiin intresseihin vetoamalla.

³⁷⁴ Vares 2008a, 349. Jussi Saukkosen mielestä opposition harjoittamaan ulkopoliittiseen kritiikkiin ei saanut ylireagoida: ”Äärimmäisen vasemmiston ja sitä myötäilevän sos.dem. opposition harjoittama häirintätoiminta on jätettävä omaan arvoonsa oman maamme rajojen sisällä. Toivottavasti niin tapahtuu myös maamme rajojen ulkopuolella. Hallituksen tekojen mukaan sitä on arvosteltava, eikä epäonnistuneesta politiikastaan myrtyneiden henkilöiden ja kirjoitusten perusteella.”

³⁷⁵ Ehrnroothin Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan keskustelutilaisuudessa pidetty puhe 28.10.1958, Kansio 6, CGEa KA; Vihavainen 1991, 53. Ehrnrooth ei ollut hallituksen kotimaisia vastustajia kohdistuneiden syytösten kanssa yksin. Helsingin Sanomien ohella monet hallituspuolueet pitivät yöpakkaskriisiä omien poliitikkojen aiheuttamana.

³⁷⁶ Ehrnroothin Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan keskustelutilaisuudessa pidetty puhe 28.10.1958, Kansio 6, CGEa KA.

³⁷⁷ Ehrnrooth 1999, 142–143, 147.

Kauppa- ja ulkopoliittisten ongelmien kärjistyminen ei kuitenkaan horjuttanut Ehrnroothin luottamusta Fagerholmin hallituksen kestävyYTEEN. Pikemminkin hän katsoi, että laaja hallituspohja tuottaa kyllä tuloksia, kunhan vain ”kärsivällisyyttä ja vastuuntuntoa riittää”. Tämän takia myös RKP:n eduskuntaryhmän tuli Ehrnroothin mielestä pysyä lojaalina hallitukselle. Hallituksen pystyssä pysyminen oli tärkeää, sillä vaihtoehtona Ehrnrooth näki entistäkin syvemmän poliittisen luottamuskriisin ja pahimmillaan jopa kansanrintamahallituksen muodostamisen.³⁷⁸

Hallituksen sisällä olevan opposition vahvistuessa ja Arvo Korsimolta kuultuaan, että ongelmien jatkuessa aloitettaisiin YYA-sopimuksen mukaiset keskustelut, tiedusteli ulkoministeri Johannes Virolainen KekkoseLta, oliko tilanne tosiaankin näin vakava. Vastauksen saatuaan Virolaiselle oli selvää, että hallitus oli kaadettava. Seinäjoella puheessaan Virolainen tunnusti syntinsä ja ilmoittautui ”epäpäteväksi”. Joulukuun 4. päivänä muutkin Maalaisliiton edustajat jättivät hallituksen ja samalla Fagerholmin hallitus kaatui.³⁷⁹ Virolaisen ohella Kekkonen pettyi etenkin RKP:hen. Puolue oli tehnyt syntiä kahdesti: osallistuen sekä hallitukseen että sen puolustamiseen.³⁸⁰ Ehrnroothin näkökulmasta hallituksen kaatuminen Maalaisliiton johdolla osoitti sen, mistä hän oli jo huhtitoukokuussa varoittanut. Maalaisliiton K-linjalaiset eivät kaihtaneet yhteistoimintaa kommunistien ja skogilaisten kanssa. Kun maahan saatiin tämän koalition etujen vastainen hallitus, se kaadettiin valtapoliittisista syistä.

Hallituksen kaatumisen pääsyyllisenä Kekkonen

Ehrnroothin näkemyksen taustalla oli vakaa usko siihen, ettei Fagerholmin hallituksen kaatumisella ollut todellisia ulkopoliittisia syitä, sillä Fagerholm oli lupautunut noudattamaan Paasikiven viitoittamaa linjaa. Ehrnrooth pitikin pääsyyllisenä Kekkosta, sillä hallituksen kaaduttua Kekkonen sai sysättyä epämieluisat ministerit oppositioon ulkopoliittisella polttomerkillä varustettuina.³⁸¹ Ehrnroothilla olikin yöpakkaskriisin syistä samanlainen käsitys kuin Fagerholmilla, joka kirjassaan toteaa seuraavaa:

*Luulen, ettei Leskisen ja Kosolan mukanaolo hallituksessa ratkaissut sen kohtaloa. Syy ei ollut vain ulkopoliittinen. Oli olemassa voimia, jotka pelkäsivät hallituksen istuvan seuraaviin vaaleihin ja tekävän hyödyllisiä tekoja maan ja kansan hyväksi. Moskovan panokset tulivat sitten kuin hiljaisesti anottuna armona.*³⁸²

Syyllisten etsinnässä Ehrnroothin johtopäätös oli yksinkertaisen päättelyketjun tulosta. Koska oppositio itsessään oli liian heikko hallituksen kaatamiseksi, oli hallitus hajotettava sisältäpäin ulkopoliittisilla aseilla. Tämän onnistumisen kannalta presidentin asema

³⁷⁸ Ehrnroothin Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan keskustelutilaisuudessa pidetty puhe 28.10.1958, Kansio 6, CGEa KA.

³⁷⁹ Fagerholm 1977, 322; Virolainen 1982, 227–232; Ehrnrooth 1999, 141.

³⁸⁰ Ehrnrooth 1999, 146.

³⁸¹ Ehrnrooth 1999, 142–143.

³⁸² Fagerholm 1977, 324–325.

ulkopoliittisena päätöksentekijänä oli ratkaiseva. Ehrnrooth ei siis pitänyt yöpakkaskriisiä vain Neuvostoliiton turvallisuusintresseihin liittyvänä suurvaltapolitiittisena asiana, vaan ennen muuta Suomen sisäpolitiittisesta tilanteesta johtuneena kriisinä. Neuvostoliiton toiminta oli vain oire suomalaisen parlamentarismien sairaudesta, jonka taustalla olivat laitavasemmisto ja presidentti.

Ehrnrooth uskoikin, että ulkopoliittiset ongelmat olisivat ratkenneet, mikäli Kekkonen olisi pysynyt lojaalina hallitusta kohtaan. Sen sijaan Kekkonen passiivisuus ja halukkuus ymmärtää Neuvostoliittoa romutti hallituksen toimintakyvyn täydellisesti. Hyväksyessään Neuvostoliiton oikeuden valita ulkopoliittisen luottamuksen kohteet Kekkonen myös hyväksyi esitetyt syytökset neuvostovastaisuudesta. Tämän Kekkonen myönsi myös julkisesti joulukuussa 1958 tuomitessaan Suomessa harjoitetun neuvostovastaisen kirjoittelun korostamalla samalla Suomen velvollisuutta pidättäytyä kannanotoista suurvaltojen eturistiriitoihin liittyvissä asioissa.³⁸³ Ehrnrooth olikin vakuuttunut, ettei Kekkonen seurannut Paasikiven esimerkkiä, joka Neuvostoliiton painostuksesta huolimatta oli pysynyt nimittämiensä hallitusten takana.

Sisäpolitiittisten tekijöiden rinnalla Ehrnrooth kyllä tunnusti, että Suomen ulkopoliittiset ongelmat olivat ”jokseenkin suorassa suhteessa” Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen suhteiden tilaan.³⁸⁴ Tästä huolimatta Ehrnroothin tulkinta yöpakkaskriisissä jätti Neuvostoliiton ja sen omista ulkopoliittisista ja ideologisista lähtökohdista olevan toiminnan Fa-gerholmin hallituksen kaatamisessa toisarvoiseksi tekijäksi. Saksan liittotasavallan aseistamisen aiheuttamasta huolestumisesta DDR:ssä ja Suomen hallituksen länsikon-taktien vahvistumisesta uusien ministereiden myötä Ehrnrooth oli vakuuttunut kriisin si-säpolitiittisesta luonteesta.

Ehrnroothin kohdalla epäilyjä saattoi lisätä Kekkonen suhtautuminen nimitettyä hallitus-ta kohtaan. 1) Miksi hän ylipäänsä nimitti hallituksen, jota ei oikeasti pitänyt hyvänä? 2) Miksi Kekkonen oli valmis nostamaan hallitukseen myös ”miehiä oikealta”, jos ei kui-tenkaan ollut valmis takaamaan heidän ulkopoliittista linjaansa? Yksi selitys on, että parlamentaarista tietä muodostunut hallitus oli Kekkoselle niin ikävä yllätys, että hänel-le oli loppujen lopuksi samantekevää, miten hallituksen käy. Selvää oli, ettei hän aina-kaan ollut valmis uhrautumaan hallituksen uskottavuuden takaamisessa.

Kotimaisten tekijöiden puolesta puhuu myös se, ettei heti hallituksen nimittämisvai-heessa Neuvostoliitolla ollut selkeää kantaa, miten hallitukseen suhtauduttaisiin. Epätie-toisuutta kesti itse asiassa yli viikko ennen kuin Neuvostoliiton näkemys tuotiin Ahti Karjalaisen tietoon.³⁸⁵ Millaisten laskelmien ja pohdintojen kautta kielteiseen suhtautu-miseen tultiin, ei ole tiedossa. Joka tapauksessa hallituksesta ei ollut Neuvostoliitolle mitään hyötyä. Päinvastoin nimitetyn hallituskokoonpanon hyväksyminen olisi merkin-

³⁸³ Ehrnrooth 1999, 142; Krosby 1978, 200–201.

³⁸⁴ Ehrnroothin puhe Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunnan keskustelutilaisuudessa 28.10.1958. Kansio 6, GCEa, KA.

³⁸⁵ Karjalainen – Tarkka 1989, 67–68.

nyt Neuvostoliiton oman Suomen-politiikan linjanmuutosta ja tannerilaisten ulkopoliittista hyväksymistä. Tästä näkökulmasta katsottuna Neuvostoliiton reaktio oli täysin normaali. Epänormaalia tilanteessa oli ainoastaan se, ettei presidentti pyrkinyt lieventämään vastakkainasettelua ja asettumaan hallituksen ulkopoliittiseksi takuumieheksi. Tässä kohdassa tullaan kriisin valtapoliittiseen aspektiin. Miksi Kekkonen edes olisi asettunut puolustamaan pahimpia kilpakumppaneitaan, varsinkin kun he vielä olivat muodostaneet hallituksen, joka ei presidenttiä tyydyttänyt.

Ei ole syytä myöskään vähätellä kotimaisten oppositiovoimien vaikutusta Neuvostoliiton näkökantojen selkiintymisessä. Albert Akulov onkin myöntänyt, että Neuvostoliiton suurlähettilään Viktor Lebedevin tapaamiset hallitus- ja oppositiopuolueiden johtavien poliitikkojen kanssa vain lisäsivät hänen kriittisyyttään hallitusta kohtaan.³⁸⁶ On syytä epäillä, että yöpakkaskriisin kärjistyminen oli kotimaisten oppositiovoimien ja Neuvostoliiton välisen vuorovaikutuksen tulosta. Kumpikaan taho ei yksistään olisi kaatanut hallitusta. Ratkaisevaksi tekijäksi nousi tässä yhtälössä Kekkosen negatiivinen suhtautuminen hallitukseen, mikä saattoi lisätä Neuvostoliiton toimenpiteiden jyrkkyyttä. Itse negatiiviseen suhtautumiseen Kekkosen asenteella tuskin oli merkitystä, sillä siitä piti huolen hallituksen ideologinen tausta.

Todennäköisesti Neuvostoliiton ulkopoliittinen johto päättyi Fagerholmin hallitukseen nähden jyrkän kielteiseen arvioon huomattaessaan, että tämä oli myös Kekkosen näkökanta. Tätä tulkintaa tukee myös se, ettei edes presidentti Kekkonen näyttänyt luottavan hallituksensa ulkopoliittiseen linjaan. Neuvostoliiton Fagerholmin hallitusta vastaan suunnattu painostus ei siis kohdistunut Suomen ulkopoliittiseen johtajaan Urho Kekkosen vaan hänen vastustajiinsa. Tätä korosti myös Neuvostoliiton suurlähettiläs, jonka mukaan ”Neuvostoliitto luotti täydellisesti Suomen valtiolliseen johtoon, mutta hän ilmaisi epäilevänsä uuden hallituksen valmiutta jatkaa yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa sodan jälkeisinä vuosina muodostuneella pohjalla”.³⁸⁷ Lausunto on hyvin erikoinen, kun sitä tarkastellaan Fagerholmin hallituksen toimenpiteisiin ja julkilausuttuihin ulkopoliittisiin kannanottoihin tuona lyhyenä hallituskautena. Ulkoministeri Virolaisen lehdistölle 14.9.1958 antamassa tiedotteessahan vakuutettiin, että hallituksen ulkopoliittinen linja pysyisi ennallaan. Hallitus jatkaisi omaksuttua ulkopoliittista linjaa ja pyrki pitämään maan suurvaltojen eturistiriitojen ulkopuolella.³⁸⁸

Samaa korostaa myös Fagerholm muistelmissaan: ”yhtä vähän minä pääministerinä kuin Virolainen ulkoministerinä olisimme sallineet edes millimetrin poikkeusta Paasikiven linjalta (...) Yksikään virheiden etsijä ei ole löytänyt mitään jälkeä sellaisesta.”³⁸⁹ Sodan jälkeisen ulkopoliittisen linjan noudattamisen puolesta puhuivat myös hallituksen toimet, jotka pyrkivät neuvostosuhteiden parantamiseen. Yhtenä esimerkkinä oli Yrjö Leinon muistelmien aiheuttama ongelma, joka ratkaistiin hallituksen ostaessa koko pai-

³⁸⁶ Akulov 1996, 104.

³⁸⁷ Ibid.

³⁸⁸ Virolainen 1982, 221–222.

³⁸⁹ Fagerholm 1977, 320.

noksen. Toinen esimerkki hallituksen pyrkimyksestä ratkaista lukkiutunut ulkopoliittinen tilanne oli ulkoministerin vaatimus, että Ahti Karjalainen keskustelisi talouspoliittisista kysymyksistä Sotšin lomamatkan yhteydessä. Tähän Karjalainen ei kuitenkaan suostunut. Virolainen vetosi asiassa myös Kekkoseen, joka kuitenkin asettui Karjalaisen puolelle: Lomamatkalla ei puhuttaisi poliittisista asioista.³⁹⁰

Hallituksen kaatumisen jälkeisellä epävirallisella yksityismatkalla Leningradiin Kekkonen tapasi pääministeri Nikita Hruštševin, joka valotti viilentyneiden suhteiden taustoja. Hruštševin mukaan syynä ei ollut niinkään Fagerholmin hallituksen tekemisissä vaan se, millaisia voimia ”Fagerholmin leveän selvän takana” oli.³⁹¹ Hruštševin lausunnon perusteella yöpakkaskriisi voidaan nähdä Neuvostoliiton keväällä 1958 aloittaman syytöskampanjan uutena varianttina. Syytökset Suomen ”oikeistolaistumisesta” ja neuvostovastaisuuden noususta kanavoitiin lehdistön sijaan Fagerholmin hallituksen tukijoihin. Aivan kuten Timo Vihavainen on osuvasti todennut, että kyse oli turvautumisesta totalitaristiseen menetelmään, jonka käyttö ei edellyttänyt yksilöityjä todisteita. Syyksi riitti jopa neuvostovastaisuussyytösten kieltäminen. Neuvostoliiton määrittelemän totuuden kieltäminen voitiin jo yksistään katsoa todisteeksi syyllisyydestä.³⁹² Henkilöt, jotka olivat ristiriidassa Suomen virallisen ulkopoliittisen linjan kanssa ja tapailivat ulkomailla länsimaisia poliitikkoja ja ” muita johtohenkilöitä”, riitti syyksi vastustaa hallitusta.³⁹³ Neuvostovastaisuuden kautta Neuvostoliitto pyrki tannerilaisten leimaamiseen ulkopoliittisesti epäkelvoiksi ja skogilaisten nostamiseen ainoiksi virallisella ulkopoliittisella linjalla seisoviksi sosiaalidemokraateiksi.

Hallituksen länsimielisyyden ja neuvostovastaisuuden osalta on todettava, että mm. Albert Akulovin viittauksessa Fagerholmin hallituksen epäilyttäviin länsikytkeentöihin ja niiden merkityksestä kriisiin on vahva jälkikäteen keksityn selityksen maku. Yhdysvaltojen tarjoama taloudellinen apu lainojen muodossa esitettiin pääministeri Fagerholmille vasta marraskuun lopussa. Näin ollen Yhdysvaltojen aktiivisuus ja Suomen liukuminen länsileiriin ei voinut olla todellisena syynä kriisin alkamiseen. Kriisin alkulähteitä ei siis ole löydettävissä Washington D.C:stä vaan pikemminkin Moskova–Helsinki-linjalta.³⁹⁴

Yöpakkaskriisin lopputulos oli hallitukseen osallistuneiden kannalta murskaava. Epäluotettavuuden leima oli syöpynyt ulkoministerin otsaan ”ainakin kymmeneksi vuodeksi” ja SDP:n tannerilais-leskisläinen siipi koki rajun tappion. Myös puheet enemmistöhallituksen tarpeellisuudesta unohdettiin presidentin nimittäessä hallituksen, jonka parlamentaarinen edustus rajoittui 48:aan. Kriisissä palattiin vaalien jälkeiseen lähtöruutuun, mutta tällä kertaa ilman SDP:n ja oikeistovoimien voimantuntoa. Fagerholmin hallituksen kaatumisesta huolimatta Ehrnrooth ei ainakaan muistelmissaan tunnusta, että

³⁹⁰ Seppinen 1997, 62. Suomi 1992, 164–165; Karjalainen 1989, 69.

³⁹¹ Akulov 1996, 107.

³⁹² Vihavainen 1991, 52–53.

³⁹³ Skog 1974, 111–112.

³⁹⁴ Karjalainen 1989, 72–73; Akulov 1996, 103.

tapahtumat olisivat tarkoittaneet täydellistä tappiota hänen edustamalleen linjalle, vaan kriisin aikana saavutettiin myös useita torjuntavoittoja:

- 1) Kommunistit sekä Skogin ja Simosen ryhmä pidettiin poissa hallituksesta.
- 2) Kansanrintaman muodostamisyrietykset estettiin.
- 3) Parlamentaarinen valtiomuoto säilyi, vaikka osa porvareista siirtyi presidenttijoh-toisuuden taakse.
- 4) Maalaisliittolainen vähemmistöhallitus oli parempi vaihtoehto kuin hallitus, jossa olisi ollut ”kaksi kansanpuoluetta ja kaikenlaisia sosiaalidemokraateista vasem-malla olevia opportunisteja”.³⁹⁵

Tammikuun 19. päivänä 1959, siis kuusi päivää Sukselaisen toisen vähemmistöhallituk-sen nimittämisestä, Ehrnrooth ruoti tapahtunutta RKP:n tilaisuudessa otsikolla ”Halli-tuskriisi ja parlamentarismi”. Tilaisuudessa pidetystä puheesta 1990-luvulla tehdyssä muistelmateoksessa mainittuja torjuntavoittoja ei mainita. Päinvastoin Ehrnroothilla oli tuolloin suuri huoli suomalaisen parlamentarismien tilasta. Hallituksen kaatuminen ja uuden hallituksen nimittäminen parlamentaarisesti kyseenalaiselle pohjalle osoittivat Ehrnroothille, että Suomi oli Kekkosen johdolla hylkäämässä hallitusmuotonsa, jonka 36 §:n mukaan valtioneuvoston jäsenten tuli nauttia eduskunnan luottamusta. Ehrnrooth korosti ”perustuslakiekspertti” K. J. Ståhlbergiin nojaten, että parlamentarismi oli ennen kaikkea luottamukseen perustuvaa yhteistyötä hallituksen ja kansan valitseman edus-kunnan välillä eikä poliittisesta harmoniasta eduskunnan ja hallituksen välillä saanut missään nimessä tinkiä.³⁹⁶

Fagerholmin hallituksen kaatuminen ulkopoliittisiin syihin vain vahvisti Ehrnroothin Kekkosen vastaisia mielipiteitä. Kekkosen kääntyminen parlamentaarista enemmistöhalli-tusta vastaan ja selän kääntäminen niille, joita Neuvostoliitossa pidettiin hyvien ja luot-tamuksellisten suhteiden vastustajina, todistivat Ehrnroothille, ettei Kekkosen toiminta-linja ollut muuttunut miksiäkään sodan jälkiselvittelyjen ajoista. Ehrnroothin käsitys Kekkosen epäluotettavuudesta ja Neuvostoliiton liehittelystä vahvistuivat entisestään.

Yöpakkaskriisi osoitti kiistatta, ettei Kekkoselle politiikassa ollut tärkeintä järkkymätön parlamentaarisen demokratian puolustaminen, vaan pyrkimys estää mahdolliset ulkopoliittiset ongelmat autonomian alkuvuosien oppien mukaisesti. Yöpakkaskriisin seurauk-sena Kekkonen nojautui yhä vahvemmin 1800-luvun alun autonomian aikaisen turvalli-suuspoliittisen vanhoillisuuden toimintalinjan kannalle. Kekkonen halusi vastedes estää orastavat ulkopoliittiset ongelmat ottamalla Neuvostoliiton näkökannat huomioon etu-käteen. Kekkosen sodan jälkeen omaksuma linja, joka perustui Neuvostoliiton Suomeen liittyvien turvallisuuspoliittisten näkökantojen huomioimiseen sekä sisä- että ulkopoli-tiikassa Suomen etujen nimissä, sai nyt vahvistusta. Kekkosen näkökulmasta tärkeintä ei

³⁹⁵ Ehrnrooth 1999, 146–147.

³⁹⁶ Ehrnroothin puhe 19.1.1959 aiheesta ”Hallituskriisi ja parlamentarismi”. Kansio 6, GCEa, KA.

ollut pitäytyminen muodollisesti parlamentarismien tarjoamissa hallituspoliittisissa vaihtoehtoisissa vaan toimiminen ulkopoliittisten realiteettien mukaisesti.³⁹⁷ Kekkonen toiminta yöpakkaskriisin yhteydessä noudatti itse asiassa sitä, mistä hän oli kirjoittanut Veljenpojan nimimerkillä jo vuonna 1954. Siinä missä sisäpolitiikassa asioita voitiin arvioida aatteellisten näkökohtien kautta, ulkopoliitiikassa näin ei voinut menetellä. Kärjistetyksi tämä tarkoitti sitä, ettei ulkopoliitiikka voinut olla ”kansan tahdon kuvastin”.³⁹⁸

Neuvostoliiton ulkopoliittisten intressien tyydyttäminen vaikka parlamentaarisisista periaatteista tinkimällä osoitti, ettei Kekkonen ollut yöpakkashallituksen osalta valmis laittamaan ”kaikkia munia samaan koriin”. Hallituksen puolustaminen Neuvostoliiton suuntaan hinnalla millä hyvänsä ei ollut tarkoituksenmukaista. Kekkonen suhtautuminen kaadettuun hallitukseen poikkesi selvästi Paasikiven suhtautumisesta nimittämiinsä hallituksiin. Neuvostoliiton painostuksesta huolimatta Paasikivi pysyi uskollisena nimittämilleen hallituksille.

Kekkonen-vastaisuuden ohella syksyn 1958 tapahtumat olivat omiaan vahvistamaan myös Ehrnroothin kommunisminvastaisia näkemyksiä. Erityisen huolestunut Ehrnrooth oli siitä, miten sinisilmäisiä kansalaiset olivat etenkin kansandemokraatteja kohtaan. Ehrnrooth oli kuitenkin vakuuttunut, että todellisuudessa vain pieni vähemmistö kansandemokraateista oli tietoisesti valinnut kommunismin. Kommunismin aate oli kuitenkin kansandemokraattisen liikkeen ”näennäisesti vaarattomassa muodossa” levinnyt myös sellaisten ihmisten keskuuteen, jotka eivät ymmärtäneet, mistä oli kysymys. SKDL:n muodostamassa uhassa vaarallisinta olikin se, ettei sen aiheuttamaa uhkaa Ehrnroothin mielestä kunnolla ymmärretty edes ei-sosialistien piirissä. Pienin askelin oltiinkin tultu tilanteeseen, jossa yhteiskuntaan oli luotu ”eripuraisuuteen, kateuteen ja vihaan tähtäävälle salakavalalle toiminnalle otollinen maaperä”. Kansandemokraattien aiheuttamaa uhkaa Ehrnrooth vertasikin katalaan ja vakavaan sairauteen: ”Viime vuosina on muualakin kuin meidän maassamme opittu näkemään yhtä suuri vaara siinä kansakunnan sisäisessä kehityksessä, joka hiipivän syövän tavoin tuhoaa elimistön keskeisen osan. Tämän päivän suomalaista yhteiskuntaa uhkaa poliittinen syöpä eli kommunismi.”³⁹⁹

Ehrnroothin selitys kommunismin kannatuksesta Suomessa ei lähtenyt kommunismin ideologista tai yhteiskunnallisista taustatekijöistä, vaan pikemminkin harvalukuisten ”tosi-kommunistien” salakavalasta tavasta verhota todelliset poliittiset päämäärät kansandemokratian valekaapuun. Suomalaiset eivät Ehrnroothin mielestä siis olleet mielenlaadultaan sen heikompia tai herkempiä kommunismille kuin muut länsimaalaiset, mutta Suomessa kommunistien taktiikka oli ollut ovelampaa ja siten monet suomalaiset olivat kansandemokratian sokaisemana edesauttamassa kommunistien valtakymyksiä.

³⁹⁷ Paasivirta 1978, 70–71; Apunen 1984, 148, 161–163. Turvallisuuspoliittinen vanhoillisuus on Juhani Paasivirran käyttämä nimitys autonomian ajan idänpoliittisesta toimintalinjasta. Sen keskeisenä tavoitteena oli pyrkimys välttää ennakolta mahdolliset ristiriidat. Tämän poliittisen toimintalinjan keskiössä olivat keisarin näkökantojen ennakoiminen ja ratkaisujen tekeminen omatoimisesti ennen kuin Venäjän keisarikunta esittäisi niistä omia vaatimuksia.

³⁹⁸ Kekkonen 1977, 190–191. Veljenpoika 5.11.1954, ”Ulkopoliitiikka ja julkinen mielipide”.

³⁹⁹ Ehrnroothin puhe 26.10.1959. Kansio 17, GCEa, KA.

Ehrnrooth uskoi vakaasti, että kansandemokraattien menestyksen taustalla oli onnistuneen taktiikan ohella myös kansanvaltaisten puolueiden keskinäiset riidat ja valtapyrkimykset. Vaarallisimpana esimerkkinä oli vuonna 1957 alkanut ja yöpakkaskriisin aikana voimistunut kehitys, joka johti skogilaisten irtoamiseen SDP:stä. Ehrnrooth uskoi, että ainoa keino pysäyttää länsimaisen kansanvallan tuhoava kommunismi, oli yhteistyö. Yhteistyötäkin tärkeämpää oli päästä sopimukseen poliittisista pelisäännöistä:

*Mutta kun taistelu käydään, niinkuin Suomessa on viime vuosina tehty, käsittämättä että osa poliittisesta maastosta olisi rauhoitettava ja osa aseista kiellettävä, tuhotaan pian sekin, mikä kaikille on yhteistä. Unohdetaan, että puoluepolitiikka ei ole sodankäyntiä, jossa päämäärät ovat eri osapuolilla jyrkästi vastakkaiset. Terve puoluepolitiikka edellyttää tietenkin, että päämäärä, kansakunnan tulevaisuuden turvaaminen, on yhteinen ja että kunnioitetaan kaikkia poliittisia ryhmiä, jotka pyrkivät tähän yhteiseen päämäärään. Niiden onni vaihtelee vaalista toiseen, mutta minkään isänmaallisesti toimivan puolueen nujertamiseen ei toisen taholta tulisi pyrkiä. (...) Meillä puoluepolitiikka on muodostunut viidakkosodaksi, jossa mitkään keinot vastustajan lyömiseksi eivät ole vieraat. Kansalaissopu ei ole voinut kestää tätä kovaa koetusta. Kun vielä viime vuosina ulkopolitiikasta eräillä tahoilla on saatu tehokas ase, jonka avulla tärkeissä tilanteissa päästään voitolle, ei ole mustamaalausta väittää, että asiat tällä haavaa ovat täydellisessä umpisolmussa.*⁴⁰⁰

Ehrnroothin pitämässä poliittisia pelisääntöjä peilaavassa puheessa näkyy selvästi tyytymättömyys tapahtuneeseen puoluepoliittiseen kehitykseen ja etenkin niihin vaaroihin, joita SDP:n puolueriitaan liittyi. Puhe kuvastaakin hyvin yöpakkaskriisin jälkitunnelmia ja sitä inhoa, jota Ehrnrooth tunsii Fagerholmin parlamentaarisen enemmistöhallituksen kaataneita oppositiovoimia ja Kekosta kohtaan. Ehrnrooth näki, että puoluehajaannus ja Fagerholmin hallituksen kaatuminen oli hinta puoluepoliittisten etujen ajamisesta ja isänmaan edun unohtamisesta.

Se, miten suomalaisen yhteiskunnan tulisi käymään kommunisminvastaisessa taistelussa, oli Ehrnroothin mukaan kansanvaltaisten kansalaisten ja suomalaisen parlamentarismen kestävyysvarassa. Avainasemassa olivat äänestäjät, jotka äänioikeudellaan varmistaisivat, että ”kansanvaltainen järjestelmä todellakin toimii ja muuttamalla sitä heti kun sen jokin ainesosa on osoittautunut tarkoitustaan vastaamattomaksi”.⁴⁰¹

Parlamentarismien, perustuslaillisuuden ja vanhusten puolestapuhujana

Jyrkän antikommunistisen asennoitumisensa, sukutaustansa ja suurta julkisuutta saaneen sosiaalipoliittisen linjansa myötä Ehrnrooth joutui nopeasti poliittisten vastustajien silmätikuksi. Mielikuvaa vanhusten ääniä kalastelevasta suurpääomanedustajasta eivät murentaneet edes Ehrnroothin Helsingin kaupunginvaltuustossa ja eduskunnassa tekemät sosiaalipoliittiset aloitteet vanhusten taloudellisen tilanteen parantamiseksi. Päinvastoin Ehrnrooth ja kansandemokraatit joutuivat usein – aivan kuin periaatteesta – törmäyskurssille vanhusten sosiaalipoliittikkaan liittyvissä asioissa.

⁴⁰⁰ Ehrnroothin puhe 26.10.1959. Kansio 17, GCEa, KA.

⁴⁰¹ Ibid.

Mm. kansaneläkkeiden korottamisvaatimusten yhteydessä Ehrnrooth joutui tasapainoilemaan SKDL:n kanssa, jolla oli taipumusta lyödä kansaneläkkeiden korottamisessa aina korkeampi tarjous. Lokakuussa 1959 Ehrnrooth syyttikin SKDL:n kansanedustajia huutokauppamentaliteetista kansaneläkkeiden perusosan korottamisen käsittelyn yhteydessä. Kansandemokraatit olivat kansaneläkelaitoksen valtuutettujen kokouksessa päättäneet ehdottaa kansaneläkkeen perusosaan 1000 markan korotusta. Kun kävi ilmi, että samaa mieltä olivat myös sosiaalidemokraatit ja oikeistoryhmät, nostivat he vaatimuksen 2000 markkaan. Ehrnroothin mielestä huutokaupan käyminen eläkeasialla oli vaarallista, sillä korotusten ohella tuli huolehtia rahanarvon pysymisestä vakaana, jotta myös ikäihmisten säästöt pystyttäisiin turvaamaan.⁴⁰²

Parlamentarismin puolustamisen ja perustuslaillisuuden korostamisen ohella Ehrnroothin politiikan keskiössä ollut vanhusten sosiaalipoliittisten etujen ajaminen näytti syrjäyttävän kaiken muun. Teollisuussukutaustastaan huolimatta – tai ehkä juuri sen takia – Ehrnrooth ei hyväksynyt mm. sitä, että kansaneläkkeiden selvän korottamisen sijaan kansaneläkelaitoksen rahoja oltiin vuonna 1959 lainaamassa kahden miljardin markan edestä Pietarsaaren Selluloosa Oy:lle. Liike-elämän tarpeet eivät saisi sanella kansaneläkelaitoksen toimintaa. Vastustaessaan lainan myöntämistä Ehrnrooth totesi olevan harhaanjohtavaa esittää asiat kuin ”vastassa olisi toiselta puolen kansaneläkettä nauttivien vaatimattomat toivomukset ja tarpeet, toiselta puolen työtilaisuuksien luominen Pietarsaaren alityöllisyysalueelle”. Vanhusten taloudellista toimeentuloa ei saanut alistaa työllisyys- ja aluepolitiikalle. Samantyyppinen ehdottomuus vanhusten etujen ajamisessa näkyi myös Ehrnroothin kriittisessä suhtautumisessa lapsilisään. Kansaneläkkeen pienuuteen vedoten Ehrnrooth piti kohtuullisena, että mikäli lapsilisä voitiin ulottaa koskemaan myös yksilapsisia perheitä, niin ”totta kai silloin ke-laitoksen tulot pystytään suorittamaan vanhuksille, joista valtaosa elää suurissa vaikeuksissa.”⁴⁰³

Valtuusto- ja eduskuntatyöskentelyn ohella Ehrnrooth osallistui myös konkreettisiin toimenpiteisiin Helsingin vanhustenhuollon ongelmien ratkaisemisessa. Ehrnrooth olikin vuonna 1959 perustamassa Katajanokan sairaskotia yhdessä Marian sairaalan kirurgisen osaston sosiaalihoitajan Astrid Rotkirchin ja lääkäri Pauli I. Tuovisen kanssa. Rotkirchin ideoiman sairaskotihankkeen tarkoituksena oli helpottaa vaikeasti sairaiden varattomien vanhusten hoitopaikkatilannetta tarjoamalla väliaikaisia hoitopaikkoja.⁴⁰⁴ Sairaskotihanketta varten perustettiin marraskuun 18. päivänä 1959 Marian sairaskotisäätiö, jonka puheenjohtajaksi Ehrnrooth valittiin. Säätiön tehtäväksi tuli rahoituksen hankkiminen sairaskotihankkeelle. Helsingin kaupungin säätiölle myöntämällä 12 miljoonan markan lainalla voitiin sairaskotia varten ostaa 200 neliön huoneisto Katajanokalta. Lokakuussa 1961 sairaskoti oli valmis vastaanottamaan 25–26 vanhusta.⁴⁰⁵

⁴⁰² Valtioapäivät 1959, pöytäkirjat II, 1305, 29.10.1959, ed. Ehrnrooth.

⁴⁰³ Valtioapäivät 1959, pöytäkirjat II, 1794–1796, 15.12.1959, ed. Ehrnrooth.

⁴⁰⁴ HS 5.10.1961, ”Varattomien vanhusten sairaskoti Katajanokalla”.

⁴⁰⁵ Huoltaja nro 21. 1961.

Jutta Zilliacus onkin todennut, että vaikka poliittiset vastustajat syyttivät Ehrnroothia ääntenkalastelusta ja vanhusten huijaamisesta, oli selvää, että hänen vanhusten olosuhteisiin liittyvä kiinnostus oli aitoa. Hän oli oikeistolainen, jolla oli sosiaalinen omatunto ja ”sydän vasemmalla puolella”.⁴⁰⁶ Hiukan monisäikeisempänä Ehrnroothin sosiaalipoliittinen ajattelu tulee esiin Karen Ericksonin haastattelujen kautta. Vaikka Erickson näkikin Ehrnroothin olevan ”hiljaisella tavalla hienosteleva” ja ”patriarkka olemukseltaan”, hän piti selvänä, että Ehrnroothilla oli myös pehmeä puoli. Ehrnroothin mielestä valtion yksi tärkeimmistä tehtävistä oli kansalaisten sosiaalisen turvallisuuden takaaminen. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteuttamisen kannalta Ehrnrooth piti tärkeimpänä elintason jatkuvaa kasvua, sillä se takasi työllisyyden. Ehrnroothin mielestä sosiaalinen oikeudenmukaisuus oli jopa kansakunnan olemassaolon edellytys; yksilön taloudellinen hyvinvointi ja kansantulon kasvu olivat sekä yksilön että yhteiskunnan etujen mukaista.⁴⁰⁷

Vanhukset olivat aina keskeisessä asemassa Georg C. Ehrnroothin elämässä. Yksinäisten vanhusten sosiaalisista ongelmista kiinnostuneena Ehrnrooth oli keskeisenä vaikuttajana, kun Katajanokan sairaskotia perustettiin. Tässä kesällä 1964 otetussa valokuvassa Ehrnrooth (4. vas.) on ulkoilemassa Katajanokan sairaskodin asukkaiden ja henkilökunnan kanssa.

Kuva: Georg C. Ehrnroothin yksityiskokoelma.

⁴⁰⁶ Jutta Zilliacus haastattelu 27.2.2004.

⁴⁰⁷ Erickson 2013, 78, 118, 285, 293.

Länsiorientoitumisen vahvistuminen vuosina 1959–1960

Varsovan-matkan tuliasiana uudet ystävyssiteet USA:han

Ehrnroothin ensimmäinen kansanedustajan työhön liittyvä matka suuntautui 27.8.–4.9.1959 Puolan pääkaupungissa Varsovassa pidettyyn IPU:n 48. kongressiin. Kansanedustajista Ehrnroothin lisäksi Suomea edustivat Kyllikki Pohjala (valtuuskunnan puheenjohtaja), Hertta Kuusinen, Eino Roine, Arvi Turkka, Markus Niskala, Lempi Lehto, Juho Karvonen, Juho Tenhiälä, Veikko Svinhufvud ja Georg Backlund.⁴⁰⁸

Ehrnroothille ensimmäisestä virkamatkasta muodostui sekä ikimuistoinen että poliittisesti merkittävä tapahtuma. Kokeneena matkustajana Ehrnrooth kohtasi ensimmäisen suuren ihmetyksen aiheen heti ensimmäisenä aamuna valtuuskunnan tehdessä lähtöä hotellilta kohti Puolan parlamenttia. Tuolloin huomattiin, ettei sosialidemokraattien edustajaa Arvi Turkkaa näkynyt missään. Hämmästys oli suuri, kun selvisi, että syynä Turkan myöhästymiseen oli se, ettei hän ollut osannut avata hotellihuoneensa ovea.⁴⁰⁹

Ehrnroothin kannalta matkan jännittävin hetki koitti 29.8.1959, jolloin hän piti englanninkielisen puheensa kansainvälisen kaupan esteistä. Puheen jälkeen totesi Hertta Kuusinen, että puheen päätteeksi Suomen valtuuskunta oli taputtanut innokkaasti ja jopa poliittiselta ideologialtaan täysin vastakkaista ajatussuuntaa edustanut närpiöläinen Georg Backlund oli kehunut puhetta. Ehrnrooth olikin yllättynyt palautteesta etenkin, kun ei omasta mielestään juurikaan ymmärtänyt aiheesta, josta oli puhunut.⁴¹⁰

Suurin yllätys oli michiganilaisen kongressiedustajan Gerald R. Fordin tuleminen Ehrnrooth luokse kiittämään hyvää puheesta.⁴¹¹ Samalla Ford kutsui Ehrnroothia osallistumaan Yhdysvaltojen suurlähetystössä myöhemmin pidettävälle vastaanotolle. Suurlähetystössä Ehrnrooth tutustui kutsun esittäneen Gerald Fordin ohella toiseen edustajainhuoneen republikaaniedustajaan, puolalaissukujuuret omaavaan Edward J. Derwinskiin. Demokraattipuolueeseen kuuluvista Ehrnrooth tutustui mm. Hale Boggsiin.⁴¹² IPU:n kokous tarjosikin Ehrnroothille loistavan tilaisuuden tutustua ulkomaisiin edustajiin, ja Ehrnroothin osalta aikaisemmat matkat sekä Yhdysvaltoihin että Isoon-Britanniaan helpottivat etenkin englantilaisten ja amerikkalaisten edustajien lähestymistä. Hyvän englannin kielen taidon hallitsevana Ehrnrooth uskaltautuikin lähestymään kokouspaikalla

⁴⁰⁸ Hbl 27.8.1959 ”Parlamentariker till Warschau”

⁴⁰⁹ Ehrnrooth 1999, 152.

⁴¹⁰ Georg C. Ehrnroothin 29.8.1959 kirje vaimolleen Mary Ehrnroothille. Kansio 42, GCEa, KA.

⁴¹¹ Georg C. Ehrnroothin 29.8.1959 kirje vaimolleen Mary Ehrnroothille. Kansio 42, GCEa, KA. Ehrnroothin vaimolleen kirjoittamasta kirjeestä käy ilmi, että kotimaisten edustajien ulkomaisten edustajien keuhut puheen johdosta tekivät Ehrnroothiin suuren vaikutuksen. Gerald R. Fordin lisäksi Ehrnrooth mainitsee kirjeessä nimeltä englantilainen konservatiiviedustaja John Tilneyn, joka totesi puheen jälkeen, että se oli ”a jolly good speech”.

⁴¹² Ehrnrooth 1999, 153.

mm. tunnettua brittiläistä konservatiivipoliitikkoa Peter Thorneycroftia, jonka kanssa Ehrnrooth halusi keskustella ”Suomen ongelmista”.⁴¹³

Kokoukseen liittyvien virallisten osuuksien ohella valtuuskuntien edustajille avautui mahdollisuus ajatusten vaihtoon erilaisten juhlatilaisuuksien myötä. Ehrnroothille Yhdysvaltain suurlähetystön vastaanottotilaisuuden ohella toinen mielenkiintoinen tilaisuus vapaampaan keskusteluun ulkomaisten edustajien kanssa avautui suuressa palatsissa pidetyssä iltatilaisuudessa, jossa oli sardiinien, lohien ja monenlaisten liharuokien ohella tarjolla runsaasti alkoholia: valko- ja punaviiniä sekä Wyborowa-vodkaa. Ehrnrooth meni juhlapaikalle yhdessä ruotsalaisen Eric Nelanderin kanssa, joka jostain syystä oli saanut sellaisen käsityksen, että Ehrnrooth oli poliittiselta kannaltaan liberaali. Nelanderi oli greippimehua juovana absolutistina todennäköisesti liian kuivaa seuraa, sillä Ehrnrooth päätti palata tilaisuuteen uudelleen. Uusi yritys tapahtui filippiiniläisten seurassa. Puolalaisen konjakin myötä IPU:n kokouksen ilmapiirissä jopa ideologiset kiistakumppanit Backlund ja Ehrnrooth saattoivat skoolata yhdessä. Suomalaisvaltuuskunnan menon vauhdikkuudesta kertoo jotain myös se, miten juhlista palaava SKDL:n Ensio Roine suuteli kaikkia vastaan tulevia naisia kädelle, jopa hotellin kerrossiivoojan kättä.⁴¹⁴ Ei ihmeikään, että kotimaahan palattuaan Ehrnrooth totesi Hufvudstadsbladetin haastattelussa kokousilmapiirin olleen ”sovinnollinen” ja keskustelujen maltillisia.⁴¹⁵

Foreign Leader -stipendiaattina USA:ssa

Tutustuminen Gerald R. Fordiin ja Edward J. Derwinskiin vuoden 1959 Puolan matkan yhteydessä avasi Ehrnroothille uuden kanavan Yhdysvaltain politiikan sisäpiiriin. Aiempien Yhdysvaltain matkojen myötä solmitut kontaktit saivat jatkoa kesällä 1960, kun Ehrnrooth oli yksi kolmestakymmenestä suomalaisparlamentaarikosta, jotka saivat Yhdysvaltojen ulkoministeriöltä Foreign Leader -stipendin myötä mahdollisuuden tutustua Yhdysvaltojen poliittiseen elämään 29.6.–1.9.1960 välisenä aikana.⁴¹⁶ Fulbright-ohjelmaan liittyvänä Asla-stipendiaattirahaston tarkoituksena oli ”auttaa ulkomaalaisia ymmärtämään” Yhdysvaltoja ja siten parantaa suhteita muihin maihin. Ehrnroothin valinta stipendiaatiksi ei ollut poikkeuksellista, sillä Yhdysvaltain Helsingin suurlähetystön valitsemat stipendiaatit lukeutuivat pääasiassa oikeistopuolueisiin, liike-elämään sekä sosialidemokraattisiin ay-vaikuttajiin.⁴¹⁷

⁴¹³ Georg C. Ehrnroothin 29.8.1959 kirje vaimolleen Mary Ehrnroothille. Kansio 42, GCEa, KA. Mistä ongelmista Ehrnrooth halusi Thorneycroftin kanssa puhua ei ole tietoa, sillä hän ei kirjeessään avannut asiaa sen enempää myöskään vaimolleen.

⁴¹⁴ Georg C. Ehrnroothin 29.8.1959 kirje vaimolleen Mary Ehrnroothille. Kansio 42, GCEa, KA.

⁴¹⁵ Hbl 8.9.1959 ”IPU-kongress i försonlig atmosfär”.

⁴¹⁶ Governmental Affairs Institutens kirje Georg C. Ehrnroothille (päiväämätön), tekijän hallussa. Kirjeessä on Henry H. Ladaun laatima matkaohjelma Georg C. Ehrnroothille.

⁴¹⁷ Lindfors-Rislakki 1978, 393, 396–397. Ehrnroothin ohella johtajamatkoilla ovat olleet mm. Raimo Ilaskivi, Tuure Junnila, Kaarlo Pitsinki, Olavi Lindblom, Juha Rihtniemi, Niilo Wälläri, Olavi Honka, Arvo Salo.

Tiiviin matkaohjelman myötä Ehrnrooth vieraili kahden kuukauden aikana 26 osavaltiossa käyden Yhdysvallat läpi idästä länteen ja pohjoisesta etelään.⁴¹⁸ Kuten vuoden 1953 vierailullaankin Ehrnroothia haastateltiin moniin sanomalehtiin. Yksi suurimmista mielenkiinnon kohteista liittyi Ehrnroothin näkemykseen Suomen roolista Neuvostoliiton rajanaapurina. Haastatteluissa Ehrnrooth näyttäisi noudattaneen varovaista linjaa korostaen rajanaapuruuden Neuvostoliiton kanssa pakottaneen Suomea noudattamaan idänpolitiikassaan diplomaattisuutta. Ehrnrooth korostikin, että Suomen sitouduttua puolueettomuuspolitiikkaan olisi tyhmänrohkeaa ajaa politiikkaa, joka aiheuttaisi epäluuloja Neuvostoliitossa. Tästä ulkopoliittisesta linjanvedosta huolimatta Ehrnrooth tyrmäsi väitteet Suomesta Neuvostoliiton satelliittivaltiona painottaen Suomen olevan poliittisesti, kulttuurillisesti ja taloudellisesti ”pro-West”.⁴¹⁹

Suomalaisten kommunistien suhteen Ehrnrooth vakuutti tilanteen olevan hallinnassa. Kommunistisen puolueen huomattavasta kannatuksesta huolimatta Ehrnrooth korosti amerikkalaisille, ettei puolueella ollut hallussa ainuttakaan merkittävää poliittista virkaa. Yhdysvaltain poliittisen tilanteen suhteen Ehrnrooth piti selvänä, että tavallisten suomalaisten oli vaikea hyväksyä etelävaltioiden politiikkaa istumalakkoineen ja rotuerotteluneen. Ehrnrooth kuitenkin muistutti, että asiassa saattoi vaikuttaa myös se, ettei Suomessa asunut lainkaan tummaihoisia.⁴²⁰

Chicagossa vieraillessaan Ehrnrooth sai poikkeuksellisen vastaanoton. Erityiskohtelun takana oli kongressiedustaja Edward J. Derwinski, joka toimi Ehrnroothin isäntänä. Merkittävän republikaanivaikuttajan myötävaikutuksella Ehrnroothia varten järjestettiin suuri lehdistö- ja lounastilaisuus, jonka aikana Ehrnroothia haastateltiin moniin paikallisiin sanomalehtiin. Jälleen kerran suurin mielenkiinto kohdistui Suomen Neuvostoliittosuhteisiin. Ehrnrooth kertoi Suomen ja Venäjän taistelleen tasaisin väliajoin pian 700 vuotta, mutta ydinaseiden aikakaudella Suomella ei ollut varaa joutua sotaan Neuvostoliiton kanssa. Lehtitietojen mukaan suurin osa ulkopoliittisista vastauksista annettiin ”off the record”. Ehrnroothin pääsanomana kuitenkin oli, että Suomen vapaus riippui täydellisesti rauhanomaisesta rinnakkaiselon politiikasta. Ehrnrooth pitikin Suomea parhaana esimerkkinä rauhanomaisen rinnakkaiselon onnistumisesta. Maailmanpolitiikan osalta Ehrnrooth näki Yhdysvaltain roolissa selvän muutoksen vuoden 1953 tilanteeseen. Eristäytymisenpolitiikan aika oli ohi. Ehrnrooth pitikin erittäin tärkeänä, että Yhdysvaltain hallinto oli kiinnostunut ympäröivästä maailmasta pyrkien kaikin tavoin ratkaisemaan kommunismin ja Afrikan nationalismin aiheuttamat ongelmat.⁴²¹

Aivan kuten vuoden 1953 matkankin aikana kävi ilmeiseksi, kävi myös vuoden 1960 matkan aikaisesta lehtikirjoittelusta ilmi Ehrnroothin ihastuminen Yhdysvaltoihin. Oli

⁴¹⁸ Georg C. Ehrnroothin tekemä luettelo osavaltioista, joissa vieraili vuoden 1960 matkan aikana.

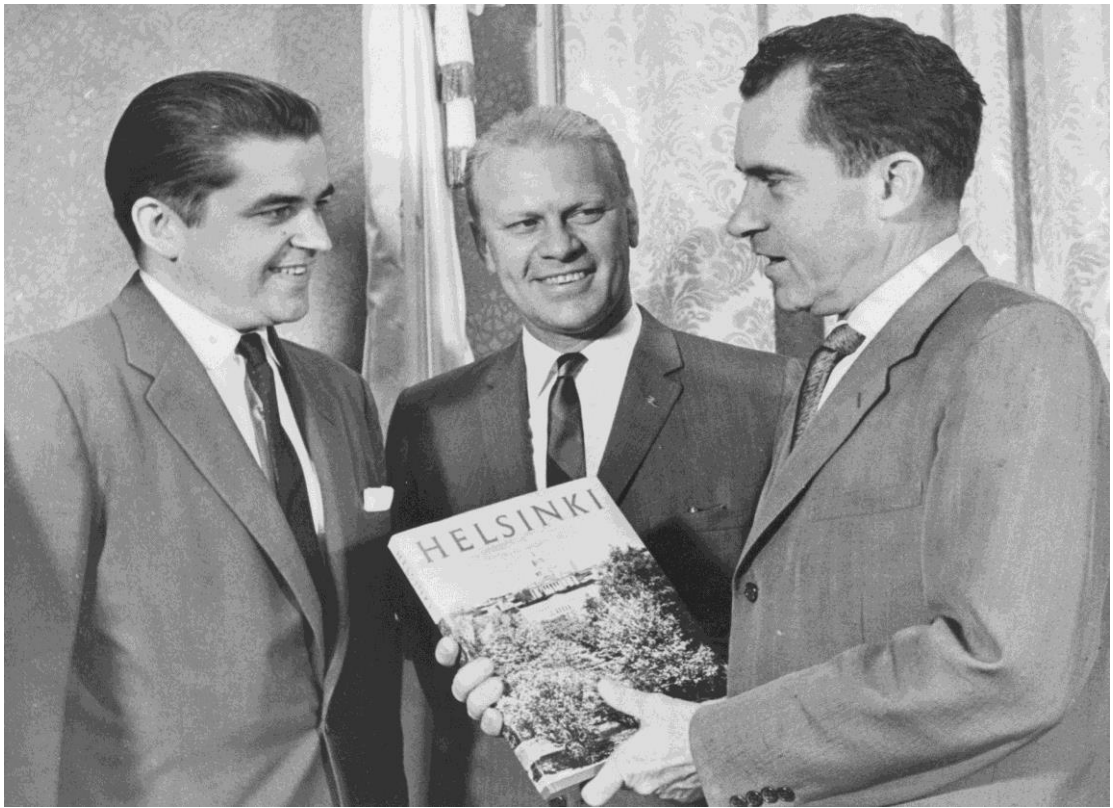
⁴¹⁹ Harvey News-Bee 17.8.1960, Kansio 42, GCEa, KA; New York Herald Tribune 4.9.1960, Kansio 42, GCEa, KA.

⁴²⁰ Harvey News-Bee 17.8.1960, Kansio 42, GCEa, KA.

⁴²¹ The Harvey Tribune 18.8.1960, Kansio 42, GCEa, KA; Pointer 18.8.1960, Kansio 42, GCEa, KA; Southwest Suburbanite 18.8.1960, Kansio 42, GCEa, KA.

kyse sitten televisiosta, keittiö vempaimista tai Yhdysvaltain roolista vapaan maailman johtajana. Chicagossa Ehrnrooth totesikin, että Yhdysvaltain tulevilla presidentinvaaleilla oli Suomelle ja koko vapaalle maailmalle suuri merkitys. Ihastuneena televisioon kampanjointivälineenä Ehrnrooth ihmetteli, miten valtioilla ylipäänsä voisi olla toimivaa demokratiaa ilman kaupallista televisiota.⁴²²

Stipendimatkan ehdoton kohokohta tapahtui Washington D.C:ssä aivan elokuun lopussa, jolloin Ehrnrooth kävi Edward J. Derwinkin ja Gerald R. Fordin esittelemänä kohteliaisuuskäynnillä Yhdysvaltojen silloisen varapresidentin, Richard Nixonin luona. Käynnillään Ehrnrooth halusi suomalaisen parlamenttivaltuuskunnan puolesta osoittaa kiitollisuutensa isännille luovuttamalla Nixonille Helsinki-kuvateoksen. Paavo Nurmen urheilusuoritusten ja Suomen mahdollisen Efta-jäsenyyden ohella Ehrnrooth kertoi Nixonille huomanneensa, miten hyvä maine Suomella oli amerikkalaisten keskuudessa. Suomi muistettiin edelleenkin ainoana maana, joka maksoi takaisin sotavelkansa.⁴²³

Hengenheimolaisten kohtaaminen. Varapresidentti Richard M. Nixonin (oik.) tapaaminen valkoisessa oli suuri hetki Ehrnroothille. Tapaaminen järjestyi republikaanikongressiedustajien Edward J. Derwinkin ja Gerald R. Fordin (kesk.) avustuksella. Tapaaminen sai suurta huomiota myös Suomessa, jossa asiasta uutisoitiin mm. Helsingin Sanomissa.

Kuva: Georg C. Ehrnroothin yksityiskokoelma.

⁴²² Pointer 18.8.1960, Kansio 42, GCEa, KA.

⁴²³ HS 27.8.1960.

Ehrnrooth vs. Pentti Sorvali

K-linjan kannattajien ja Ehrnroothin ensimmäinen todellinen yhteenotto tapahtui loka-kuussa 1960, kun Maakansa syytti Ehrnroothia maan virallisen ulkopoliittisen linjan vastaisista puheista. Pentti Sorvalin johtaman Maakansan hyökkäyksen taustalla oli Ehrnroothin Yhdysvalloissa antama haastattelu Rocky Mountain Newsille. Haastattelussa hän oli kommentoinut eri puolueiden suhtautumista Neuvostoliittoon. Maakansa reagoi voimakkaasti Hufvudstadsbladetissa julkaistuun referaattiin, jossa kerrottiin Ehrnroothin vihjanneen Maalaisliiton kuuluvan kommunistiseen leiriin. Ehrnroothin haastattelun langettavin asia oli Maakansan mukaan kuitenkin se, että Ehrnrooth oli tunnustanut kuuluvansa ulkopoliitiikassa kovan linjan kannattajiin: ”Minä itse kuulun kovaa politiikkaa kannattavaan ryhmään. Pehmeän politiikan joukko ei näy havaitsevan, että tiettyissä sosiaalisissa ja maatalouskysymyksissä he ovat väistämättömästi joutuneet kommunistiseen leiriin.”⁴²⁴

Maakansa lähettämässä vastineessaan Ehrnrooth selitti tarkoittaneen lujaa linjaa – firm policya – kun taas kommunistit ja K-linjalaiset edustivat pehmeää linjaa – soft policya.⁴²⁵ Suurimmaksi ongelmaksi ei muodostunutkaan englanninkielinen lausunto itsessään, vaan pikemminkin Maakansan tekemä suomennos, jossa firm-sana oli käännetty tarkoittamaan kovaa. Ehrnroothin Rocky Mountain Newsin lausuntoa reposteltiin myös muissa Maalaisliiton K-linjaa ja vasemmistoa edustavissa sanomalehdissä, etenkin TPSL:n Päivän Sanomat -sanomalehti näytti nauttivat tilanteesta, johon Ehrnrooth puheineen oli joutumassa. Päivän Sanomien mukaan Ehrnroothin oli turha hämätä ihmisiä yksityisfilosofisilla mietelmillään diskriminaatiosta ja erilaisista linjoista. Lehden mukaan totuus oli se, ettei Ehrnrooth hyväksy nykyistä virallista ulkopoliitiikkaa.⁴²⁶ Ehrnroothin Kekkös-kriittiset lausunnot yhdysvaltalaisessa sanomalehdessä aiheuttivat valtavan tunnemyrskyn myös Kekkosesä. Presidentin reaktio tuli Ehrnroothin tietoon, kun Kekkosen luona vieraillut Rolf Berner soitti ja kertoi, että Kekkonen oli ollut ”helvetin vihainen” esitellen kiukkuisena asiaan liittyviä lehtileikkeitä myös Bernerille.⁴²⁷

⁴²⁴ Maakansa 16.10.1960, ”Se yksimielisyys”.

⁴²⁵ Ehrnrooth 1999, 186.

⁴²⁶ Päivän Sanomat 20.10.1960.

⁴²⁷ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 31.3.2009.

Lähde: Päivän Sanomat 20.10.1960.

Kaikesta päätellen kohua eniten ruotineet Maalaisliitto ja TPSL pyrkivät käyttämään tausta K-linjan vastustajana tunnetun Ehrnroothin mustamaalaamiseen ja poliittisen aseman heikentämiseen Ehrnroothin ulkopoliittisen uskottavuuden kysenalaistamisella. Ehrnroothin kohdistuvaan hyökkäykseen innoitti myös se, että Ehrnroothin tiedettiin saaneen laajaa kannatusta edellisissä vaaleissa. Myös Ehrnroothin vaikutusvaltainen asema RKP:n eduskuntaryhmässä ja rooli yhtenä johtavista Kekkosen-kriitikoista oli omiaan tekemään hänestä maalitaulun. Ehkä merkittävin tekijä Maakansan hyökkäyksen taustalla oli kuitenkin Ehrnroothin esittämät kommentit tulevasta presidentinvaalista. Maakansa näki, että Ehrnrooth halusi nykyistä liian pehmeää ulkopoliittista linjaa ajavan Kekkosen syrjään ja tilalle kovempaa linjaa edustavan henkilön.⁴²⁸ Tästä oli enää lyhyt matka huhuihin Kekkosen vastustajien kaavailemasta suunnanmuutospolitiikasta ja antautumisesta ulkopoliittisiin seikkailuihin tulevien presidentinvaalien myötä. Oikeistovoimien – vielä hahmottumattomana olevan – presidenttiehdokkaan taustavoimien mustamaalaaminen aloitettiin jo hyvissä ajoin syksyn 1960 aikana.

⁴²⁸ Maakansa 16.10.1960, ”Se yksimielisyys”.

Viimeistään Rocky Mountain Newsin artikkelin aiheuttama kohu teki Ehrnroothista tunnetun Kekkosen-kriitikon myös suomenkielisten keskuudessa ja samalla myös K-linjalaisten, TPSL:n ja SKDL:n silmätikun. Maakansan puheet ”pyhiinvaellusmatkallaan” olleesta Ehrnroothista paljastavat lehden asennoitumisen ja sen, miten ulkopoliittisesti harhaoppisena se Ehrnroothia piti. Maakansa kyseenalaisti Ehrnroothin ulkopoliittisen linjan jo pelkästään tämän kiinteiden Yhdysvaltain-kontaktien takia. Väite, jonka mukaan Ehrnrooth edusti kovaa ulkopoliittista linjaa, sopi mainiosti Kekkosen ulkopoliittista linjaa puolustaville tahoille, joita vastaan Ehrnrooth oli monesti hyökännyt. Lau sunnot antoivat aiheen epäillä Ehrnroothin ulkopoliittista asennoitumista, ja koska Maakansan mukaan oli selvää, ettei Ehrnrooth seisonut nk. Paasikiven–Kekkosen-linjan takana, oli jopa oikeutettua ojentaa erehtynyttä tai sysätä tämä syrjään politiikasta.

Syksyn 1960 yhteenotto Maakansan kanssa oli vain alkusoittoa tulevalle lokakampanjalle. Pian Maakansassa ja Päivän Sanomissa julkaistiin nimimerkki DLP:n toimesta varsin epämiellyttävä henkilökuva Ehrnroothista otsikoilla ”Ehrnrooth ja vanhukset” ja ”Suomalainen ”rockefeller”. Aineistona käytettiin Suomen Kuvalehden 22.10.1960 ilmestynyttä numeroa, jossa Ehrnrooth oli kertonut mm. siitä, miten oli päätenyt vanhus ten puolestapuhujaksi. Maakansassa ja Päivän Sanomissa julkaistun henkilökuvan ytimessä oli kysymys, miksi PYP:n pääjohtajan veljenpoika, Kymin Oy:n ja J. W. Enqvist Oy:n hallitussuvun ja ”suurpääoman täysverisenä edustajana” ja ”sotamarski” Mannerheimin veljen tyttärenpoika oli ottanut politiikkansa pääkohteeksi juuri vanhukset. Kirjoittaja päätyi Suomen Kuvalehden artikkelin pohjalta siihen, että vanhukset kiinnostivat Ehrnroothia vain kampanjamielessä ja vanhuksiin liittyvät 14 valtuustoaloitettakin oli tehty vain tulevien vaalimainosten oheismateriaaliksi – ”liikemiessuvun jäsenenä” kun tuns i mainoksen voiman. Mainontaakin arveluttavampana pidettiin sitä, miten vanhuksia kahvittanut Ehrnrooth oli jopa johtanut äänestäjiään harhaan vastustamalla mm. kansaneläkkeen korottamista vetoamalla siihen, ettei rahaa ollut. Kirjoittajan mukaan Ehrnroothin toiminta eduskunnassa oli tyypillistä suurpääoman edustajille. Samoin toimivat nimittäin myös Ehrnroothien hallitsemat Kymin Oy ja J. W. Enqvist Oy, sillä ”suurpääoma ei vapaaehtoisesti lähde omia voittojaan vähävaraisille jakamaan”.⁴²⁹

Seuraavat tölväisyt Maakansan ja Päivän Sanomien suunnilta tapahtuivat 9. ja 10.12.1960, kun lehdet kritisoivat Ehrnroothin itsenäisyyspäivänä pitämää puhetta. Puheessaan Ehrnrooth oli kritisoinut Kekkosen 21.11.1960 Moskovassa pitämää puhetta, jossa tämä oli saksalais-ranskalaista filosofia ja Nobelin rauhanpalkinnon saajaa Albert Schweitzeria lainaten sanonut: ”Aikamme suurista johtajista minun mielestäni vain Hrushtshev ajaa vilpittömästi rauhan asiaa, rauhan itsensä vuoksi.” Ehrnrooth piti lausuntoa sopimattomana puolueettoman valtion päämiehelle, sillä siinä asetettiin länsimaiden vilpittömyys kyseenalaiseksi.⁴³⁰ Päivän Sanomien mukaan Ehrnroothin puhe

⁴²⁹ Suomen Kuvalehti 22.10.1961 Miksi meidät valittiin?; Maakansa 5.11.1960, ”Ehrnrooth ja vanhukset”; Kansan Tahto 13.11.1960, ”Suomalainen ”rockefeller”.

⁴³⁰ Päivän Sanomat 9.12.1960, ”Nimen väärinkäyttäjät”; Georg C. Ehrnroothin Helsingin kaupungin raastuvanoikeudelle lähettämä oikeuskanne pvm 14.1.1961. Kansio 17, GCEa, KA.

osoitti, että tämä oli äärioikeistolaisen seikkailupolitiikan kannattaja, joka Paasikiveä ylistäen sumutti kansaa.⁴³¹ Myös Maakansa puolusti presidenttiä nimittämällä Ehrnroothia valtioviisaaksi kannunvalajaksi ja nuoreksi löyhäsuuksi, jolla ei ollut poliitikolle vaadittavaa kykyä harkita puheitaan. Maakansa myös vähätteli Ehrnroothin vaalimenestystä toteamalla, ettei ”ole yletön konsti koota kahvikekkereiden voimalla vanhusten ääniä, mutta vallan toinen juttu on kasvaa mitat täyttäväksi harkitsevaksi poliitikoksi. Siitä ei herra Ehrnroothin tapauksessa näytä tulevan mitään! Voi ressurkaa!”⁴³²

Jatkuvat riidat Maakansan kanssa tulivat jättämään lähtemättömät jäljet Ehrnroothin ja Maakansan päätoimittajan väleihin. Suhteiden tulehtumista kuvaa hyvin se, että päätoimittaja Pentti Sorvalin ja Ehrnroothin välinen nokittelu eteni raastuvanoikeuteen asti. Syynä tähän oli Ehrnroothin vaatimus toisen vastineen julkaisemisesta. Tähän Sorvali ei suostunut, vaan ilmoitti 13.12.1960 Maakansan pääkirjoituksen viimeisessä kappaleessaan, ettei toista vastinetta julkaista: ”Koska emme pidä asiallisena lehtemme palstatilan käyttämistä hyökkäilyyn valtion päämiestä vastaan, on herra Ehrnroothin vastine joutunut arvonsa mukaiseen paikkaan.” Tämä oli liikaa Ehrnroothille, joka pani vireille oikeuskanteen painovapauslain 25 §:ään vedoten.⁴³³ Lopulta asia ratkesi Maakansa hyväksi; vastinetta ei tarvinnut julkaista.⁴³⁴ Rocky Mountain News- ja itsenäisyyspäiväpuhe-kohujen jälkeen Maalaisliiton ja laitavasemmiston sanomalehdet näyttivät saaneen Ehrnroothista yhteisen vihollisen, jota vastaan varsinkin Päivän Sanomat ja Maakansa mieluusti hyökkäsivät. Toinen merkittävä seuraus syksyn 1960 tapahtumista oli Ehrnroothin joutuminen K-linjan mustalle listalle. Hänestä oltiin nyt kovaa vauhtia tekemässä epähenkilöä.

Olavi Hongan puolesta Kekkosta ja kommunismia vastaan

Kekkos-vastaisten voimien ryhmittäminen

Vuoden 1956 presidentinvaaleissa Kekkosta vastaan taistelleiden poliitikkojen asenteet ja pelot eivät yöpakkaskriisin jälkimainingeissa ainakaan laantuneet. Sukselaisen vähemmistöhallituksen pystyssä pysyminen Tpsl:n ja SKDL:n myötävaikutuksella polari-soi poliittista kenttää entisestään tiivistäen Kekkos-vastaista rintamaa. Poliittisen kentän jyrkän kahtiajakautumisen luonnollisena jatkona oli Kekkos-vastaisten tahojen lyöttäytyminen yhteen. Kevään 1961 aikana Kekkos-vastaiset voimat aloittivatkin järjestäytymisen yhteisen ehdokkaan taakse. Tarve Kekkosen vaihtamiseksi synnytti epävirallisen yhteistyöelimen, jonka tarkoituksena oli löytää sopiva vastaehdokas Kekkoselle.

⁴³¹ Päivän Sanomat 9.12.1960, ”Nimen väärinkäyttäjät”.

⁴³² Maakansa 10.12.1960, ”Möhli taas”.

⁴³³ Maakansa 13.12.1960; Georg C. Ehrnroothin Helsingin kaupungin raastuvanoikeudelle lähettämä oikeuskanne pvm 14.1.1961. Kansio 17, GCEa, KA.

⁴³⁴ Ehrnrooth 1999, 188.

Yhteistyöelimen ydinjoukkoon kuuluivat kokoomuksen Tuure Junnila, SDP:n puoluesihteerin Kaarlo Pitsinki ja Suomen pientalonpoikien Veikko Vennamo. Myöhemmin joukkoa täydensivät SDP:n varapuheenjohtaja Olavi Lindblom ja RKP:n varapuheenjohtaja Torsten G. Aminoff, joka oli Ehrnroothin kanssa osallistunut jo edellisissä vaaleissa Kekkosen vastaiseen kampanjointiin SUH:n kautta.⁴³⁵ Yhteisen ehdokkaan löytäminen ei kuitenkaan ollut helppoa, sillä laaja koalitio edellytti kompromissiehdokasta. Mahdollisina haastajina esitettiin sellaisia henkilöitä kuin Suomen Pankin pääjohtaja Klaus Waris ja Helsingin piispa Martti Simojoki. Wariksen ehdokkuus tyrmättiin kuitenkin Vennamon toimesta, mutta myös Meinander ja Aminoff epäilivät pankinjohtajan vetovoimaa maaseutuväen keskuudessa. Simojoen kieltäytyttyä ehdokkuudesta vaihtoehdot olivat jäämästä vähiin.⁴³⁶ Lopulta päädyttiin entiseen oikeuskansleriin Olavi Honkaan.

Poliittisesti moninaiseen Honka-liittoon osallistuneiden yhteisenä päämääränä oli tietenkin Kekkosen syrjäyttäminen, ja tämä päämäärä jyräsi alleen Olavi Hongan persoonan. Kuten Juhani Suomi osuvasti toteaa, esim. Junnilalle kysymys ei ollut niinkään ehdokkaan sopivuudesta kuin siitä, että Kekkosta vastaan saadaan koottua vastavoimat.⁴³⁷ Ehdokkaan tuli olla Kekkosen vastakohta, mutta samalla henkilö, joka ei estäisi laajan vaaliliiton syntymistä. Hongan valinta eri intressiryhmiä yhdistäväksi presidenttiehdokkaaksi ei siis ollut sattumaan. Kaikessa epäpoliittisuudessaan ja värittömyydessään Honka näytti edustavan Kekkosen täydellistä vastakohtaa, mikä jo yksistään riitti Kekkosen vastustajille syyksi pitää Honkaa Kekkosta parempana.

Puoluerajat ylittävän vastaehdokkaan löytyminen ei ratkaissut presidenttikysymystä RKP:n osalta, vaikka puolueella olikin vahva edustus Honka-liitossa. Juhani Suomen mukaan Kekkosen ”leppymättömät vastustajat jatkoivat aktiivista toimintaansa ja loivat puolueeseen erityisen sisäisen ryhmittymän, jonka tavoitteena oli varmistaa Hongan valinta tulevassa puoluekokouksessa”. Tähän ryhmittymään kuuluivat Nils Meinander, Torsten G. Aminoff, Torsten Nordström, Sven Högström ja puoluesihteerin Patrik Lilius.⁴³⁸ Liliuksen mukaan oli selvää, että presidenttikysymys jakaisi puolueen kahtia. Tästä huolimatta Kekkosen haastaminen olisi tärkeää. Myöskään vapaiden käsien antamista presidenttikysymyksessä ei pidetty hyvänä ratkaisuna, sillä se voisi auttaa Kekkosta. Presidentinvaalien lähtötilanteessa RKP oli siis vahvasti Kekkosen vastainen puolue.⁴³⁹

RKP:n keskushallitus päätti 28.2.1961, että ehdokaskysymys ratkaistaisiin Kristiinankaupungissa pidettävän puoluekokouksen yhteydessä 10.–11.6.1961. Kokouksen yhteydessä julkaistiin paria päivää aikaisemmin ns. Vaasan kokouksessa laadittu kirje, jossa Kekkosen kannattajat vaativat presidenttiehdokaskysymyksessä vapaita käsiä, mikäli

⁴³⁵ Junnila 1962, 46–49; Meinander 1977, 232; Suomi 1992, 395; Rautkallio 1999, 113–114.

⁴³⁶ Nummivuori 2009, 168.

⁴³⁷ Suomi 1992, 392.

⁴³⁸ Suomi 1992, 402–403.

⁴³⁹ von Bonsdorff – Ekberg 1997, 154.

puolue ei aseta omaa ehdokastaan. Samalla korostettiin, että Kekkosella oli kannatusta myös ruotsinkielisten keskuudessa. Allekirjoittajien joukossa olivat mm. J. A. Jungarå, Verner Korsbäck, Alvar Sundell ja Jakobstads Tidningin päätoimittaja Anders Huldén sekä helsinkiläisliberaaleihin lukeutuvat Jan-Magnus Jansson ja Lars Dufholm.⁴⁴⁰ Vaasan valitseminen kokouspaikaksi ei ollut sattumaa. Juhani Suomi on todennut, että pien-
viljelijävaltainen ruotsinkielinen Pohjanmaa oli otollinen tukialue muuten ruotsinkielisten keskuudessa vähäistä kannatusta nauttineelle Kekkoselle. RKP:n merkittävydestä Kekkoselle kertoi myös kansliapäällikkö Kurt Westerholmin osallistuminen Vaasan kokoukseen. Pohjalaisten pienviljelijöiden ja pääkaupungin liberaalien liittoutuminen presidenttikysymyksessä tuli sittemmin merkittäväksi voimatekijäksi puolueessa.⁴⁴¹ Vaasan kokouksen nokkamiesten Janssonin ja Dufholmin lähtökohtana oli, että Honka-liiton mahdollinen voitto vaaleissa vahingoittaisi ”vakavasti” maan ulkopoliittikkaa.⁴⁴²

Kekkos-vastaisten voimien ryhmittäytymisen myötä Kekkosien tukijat ryhtyivät voimakkaaseen propagandakampanjaan, jonka tarkoituksena oli murentaa Honka-liiton perustukset kyseenalaistamalla Hongan tukijoiden ulkopoliittiset päämäärät. Pyrkimyksenä oli osoittaa, että Hongan tukijat vain piiloutuivat Paasikiven linjan taakse, vaikka todellisuudessa heidän tavoitteenaan oli ulkopoliittinen suunnanmuutos kohti länttä ja NATOa. Etenkin Maakansa näki Hongan ehdokkuudessa ulkopoliittisesti epäilyttäviä piirteitä. Honka-liiton myötä maan ulkopoliittinen johto jäisi sosiaalidemokraattisen johdon ja ”jyrkimpien oikeistoainesten” käsiin. Maakansa kysyikin, millaisia edellytyksiä ”näillä tahoilla on vastata suotuisan ulkopoliittisen kehityksen jatkumisesta, sitä sopii itsekunkin pohdiskella mielessään”.⁴⁴³

Maalaisliitto teki jopa 15.3.1961 ulkopoliittisen vetoomuksen, jolla se kosiskeli kokoomusta ja kansanpuolueita Kekkosien taakse. Maalaisliiton mukaan olisi isänmaan etujen mukaista asettua Kekkosien valitsemisen kannalle, sillä se takaisi parhaiten ”rauhan rajoillamme ja tulokselliseksi osoittautuneen puolueettomuuspolitiikan jatkumisen”.⁴⁴⁴ Kokoomuksen ja RKP:n piirissä vetoamus johti jyrkkään vastareaktioon ja eduskuntakyselyyn, jossa tiedusteltiin, oliko rauha todellakin uhattuna. Näyttävän ulostulo tapahtui Ehrnroothin entisen historian opettajan, tohtori Eirik Hornborgin toimesta, joka Hufvudstadsbladetissa vaati ”vapauttavaa valtiomiehen sanaa”, ettei Hongan mahdollinen valinta johtaisi Suomea ulkopoliittisten seikkailujen tielle.⁴⁴⁵ Vapauttavaa valtiomiehen sanaa ei koskaan kuulunut. Kekkosien mielestä eduskuntakyselyn tekijät saivat riittävän vastauksen pääministeri Sukselaiselta, kun tämä muistutti, miten Saukkonen oli itse perustellut Paasikiven jatkokautta samoilla sanoilla vuonna 1950.⁴⁴⁶

⁴⁴⁰ von Bonsdorff – Ekberg 1997, 155.

⁴⁴¹ Suomi 1992, 404.

⁴⁴² UKK-perinneyhdistys 8. vuosikirja 1996, ”Urho Kekkonen: näkemyksiä ja muistelmia”

⁴⁴³ Maakansa 2.3.1961.

⁴⁴⁴ Honka 1972, 272; Suomi 1992, 406.

⁴⁴⁵ HBL 22.3.1961, ”Lögnkampanjen”.

⁴⁴⁶ Suomi 1992, 407.

Honka-toimistossa Kekkonen mustamaalajana

Tulevien presidentinvaalien ennakoasetelmissa Ehrnrooth näyttäisi olleen RKP:ssä jonkinlaisessa sivuroolissa. Kekkonen suhteen Ehrnrooth oli kuitenkin jopa jyrkemmällä kannalla kuin vuoden 1956 presidentinvaalien alla. Tästä huolimatta Ehrnrooth ei kuulunut Honka-liiton alullepanijoihin, vaan RKP:stä ydinryhmään kuuluivat alkuvaiheissa Nils Meinander ja Torsten G. Aminoff. Ehrnrooth tuli mukaan toimintaan vasta myöhemmin Meinanderin ja Kaarlo Pitsingin pyynnöstä. Eräänä iltana Meinander soitti Ehrnroothille kertoen, että hänellä ja Pitsingillä olisi tärkeää asiaa. Miesten saavuttua Ehrnroothien asuntoon ei keskusteluja uskallettu käydä Mary Ehrnroothin kuullen, vaan salaperäisten keskustelujen ajaksi Mary oli ”suljettava” pieneen keittiöön.⁴⁴⁷ Meinander ja Pitsinki tiedustelivat nyt, olisiko Ehrnrooth kiinnostunut hoitamaan Honka-liiton käytännön kampanjatyötä yhdessä SDP:n Helsingin piirisihteerin Ragnar Lönnqvistin kanssa. Ehrnrooth suostui, sillä hän olisi joka tapauksessa lähtenyt mukaan kampanjaan.⁴⁴⁸

Alkumetreiltä lähtien oli selvää, että Kekkonen syrjäyttäminen ei olisi helppo tehtävä. Sisäpoliittista valta-asemaakin suurempi haaste oli istuvan presidentin ulkopoliittinen asema ja idänsuhteet. Kekkonen vastustajien kannalta todellinen kauhukuva oli muotoutumassa helmikuussa 1961, kun Kanadan uusi Helsingin-suurlähettiläs J. H. Cleveland esitti Kekkoselle kutsun saapua viralliselle vierailulle Kanadaan. Tieto mahdollisesta matkasta pelästytti Kekkonen vastustajat, sillä matkan katsottiin antavan Kekkoselle merkittävää vaalitaktillista apua juuri vaalien alla. Helmikuun 28. päivänä 1961 Georg C. Ehrnrooth, Päiviö Hetemäki ja SDP:n puoluesihteerin Kaarlo Pitsinki vierailivat Yhdysvaltojen Helsingin suurlähetystössä keskustellen asiasta väliaikaisen asiainhoitajan Roy M. Melbournen kanssa. Kaikki kolme olivat sitä mieltä, että Kekkonen käyttäisi matkaa vaaliaseenaan tulevassa kampanjassa. Kolmikolla – tai ainakin kahdella heistä – oli myös etukäteistietoa siitä, että matkan aikana Kekkonen vierailisi myös Yhdysvalloissa. Miesten huoleen Melbourne vastasi kysymällä, että mikä vaikutelma Suomen ja Yhdysvaltain suhteista annettaisiin, mikäli Kekkonen ei New Yorkissa vieraillessaan saisikaan kutsua Washingtoniin? Kolmikko joutuikin ”haluttomasti” myöntämään, ettei vierailua voitaisi tulkita Yhdysvaltain suoranaisiksi tueksi Kekkoselle.⁴⁴⁹ Pari päivää myöhemmin Pitsinki ja Junnila palasivat lähetystöön saman asian vuoksi. Tuolloin Junnila totesi, että vaaliasetelman kannalta olisi ”too much”, jos Kekkonen saisi huomattavaa arvontoa Washingtonin suunnalta.⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 26.2.2009.

⁴⁴⁸ Ehrnrooth 1999, 210.

⁴⁴⁹ Roy M. Melbournen sähkö Helsingistä Yhdysvaltojen ulkoministerille 1.3.1961. 760E.00/1–561, box 1853, RG 59 General records of the Department of State, NA.

⁴⁵⁰ Roy M. Melbournen sähkö Helsingistä Yhdysvaltojen ulkoministerille 3.3.1961. 760E.00/1–561, box 1853, RG 59 General records of the Department of State, NA; Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1961, tekijän hallussa. Ehrnroothin kalenterimerkintöjen perusteella suurlähetystövierailu tapahtui 28.2.1961 eikä 1.3.1961, kuten muistiossa mainittiin.

Kesäkuun puoluekokouspäätöstä silmällä pitäen Ehrnrooth teki hartiavoimin töitä Hongan valinnan puolesta esitelmöiden mm. Svensk Ungdomin paikallisosastojen tilaisuudessa 16.3.1961. Tilaisuudessa Ehrnrooth luetteli syitä, joiden perusteella Kekkonen tuli vaihtaa. Ehrnroothin mukaan Kekkonen presidenttiyteen liittyvä perusongelmana oli kansan harhaanjohtaminen antamalla Suomen poliittisesta tilanteesta liian ruusuinen kuva. Itsepetos oli lopetettava ja totuutta oli katsottava suoraan silmiin: kovan työttömyyden ohella Suomea vaivasi lisääntyvä maastamuutto. Suomalaisen demokratian tila oli yhtä lailla huolestuttava. Ehrnroothin mielestä Suomea ei tietenkään voinut verrata heimoristiriitojen vaivaamiin afrikkalaisiin kehitysmaihiin, mutta moniin länsimaihin verrattuna tilanne näyttäytyi huonommalta. Länsieurooppalaisessa vertailussa Suomen tilanteessa ei ollut kehumista: kommunistit olivat nousseet eduskunnan suurimmaksi ryhmäksi, sosiaalidemokraattinen puolue oli hajonnut kahtia ja hallituskelpoisuus oli muuttunut parlamentarismia tärkeämmäksi.⁴⁵¹

Honkaa perustellessaan Ehrnrooth lähti siitä, että toisin kuin Kekkonen, Honka oli epäitsekäs johtajapersoona, joka kunnioittaisi lakia ja kansanvallan periaatteita. Hongan toiminta oikeuskanslerina oli Ehrnroothin mukaan takeena siitä, ettei hän alentuisi puoluepoliittiseen taktikointiin.⁴⁵² Ehrnroothin perustelut kertoivat yhtä paljon hänen asenteesta Kekkosta kuin Honkaankin kohtaan. Kekkonen oli Ehrnroothille epäkelpo poliitikko, jolta vallanhimoisena puoluepoliittikkona puuttui poliittinen moraali. Eri yhteiskuntapiirejä yhdistävän voiman sijaan Ehrnrooth näki, että Kekkonen poliittinen valta oli perustunut hajota ja hallitse -periaatteeseen ja epädemokraattisten voimien varaan.

Puoluekokouksessa RKP:n johdon pyrkimyksenä oli saada puolue Liliuksen analyysin mukaisesti yhden ehdokkaan taakse. Tässä ei kuitenkaan onnistuttu, vaikka puoluekokouksessa suoritettussa äänestyksessä 203 äänesti presidentinvaihdoksen puolesta ja 85 vastaan. Sen sijaan äänin 176–88 voitti Kristian Gestrinin muotoilema kannanotto, jossa todettiin puolueen enemmistön kannattavan Honkaa, mutta vähemmistölle annettiin vapaat kädet presidenttikysymyksessä. Lopputulos oli suuri pettymys Hongan kannattajille, joiden tavoitteena oli saada koko puolue Kekkonen vastaehdokkaan taakse.⁴⁵³ Erityisen katkeraksi asian teki se, että puolueen asettumista Kekkosta vastaan pidettiin puolueen oikeistosiivessä lähes varmana asiana. Vielä keväällä 1961 Torsten G. Aminoff oli tokaissut eräässä vaalikeskustelussa: ”Olen aina uskonut, ettei Kekkosella ole lainkaan kannattajia puolueessamme, mutta näen, että on yksi, professori Jansson.”⁴⁵⁴

Presidentinvaalien kuumentama poliittinen ilmapiiri teki Suomesta hetkellisesti myös kansainvälisen lehdistön mielenkiinnon kohteen. Ehrnroothin kohdalla tämä tarkoitti vuonna 1953 Yhdysvalloissa solmittujen sanomalehtikontaktien heräämistä presidentti-

⁴⁵¹ Varför Honka? Ehrnroothin puhe 20.3.1961. Kansio 8, GCEa, KA. Esimerkkinä parlamentarismien epätoivoisesta tilanteesta Ehrnrooth piti Sukselaisen vähemmistöhallitusta, joka pysyi pystyssä vain kommunistien ja simoslaisten myötävaikutuksella.

⁴⁵² Varför Honka? Ehrnroothin puhe 20.3.1961. Kansio 8, GCEa, KA.

⁴⁵³ Suomi 1992, 404–405.

⁴⁵⁴ Jansson 1996, 27–28.

pelin kuumentuessa. Eräs yhteydenotto tapahtui 14.4.1961, jolloin Richmond Times-Dispatchin ja The News Leaderin julkaisija, sanomalehtimoguli David Tennan Bryan tiedusteli Ehrnroothilta, voisiko tämä tavata The News Leaderin päätoimittajan James J. Kilpatrickin, joka Moskovon matkan yhteydessä vierailisi myös Helsingissä.⁴⁵⁵ Ehrnroothille arvostetun sanomalehtimiehen pyyntö oli mieluisa, ja hän lupasi vaimonsa kanssa järjestää illalliset päätoimittajalle.⁴⁵⁶

Kilpatrickin saavuttua Suomeen miehet tapasivat kahdesti: ensin rapuillallisilla Ehrnroothien kotona ja toisen kerran ravintola Savoyssa.⁴⁵⁷ Bryanin pyynnöstä Ehrnrooth selosti Kilpatrickille presidentinvaalien taustoja sekä omakohtaisia syitä, miksi vastusti Kekkosta. Honka-liiton taustamotiiveista Ehrnrooth mainitsi kaksi asiaa. Ensimmäinen liittyi Kekkosen puoluepoliittiseen aktiivisuuteen, jota Ehrnrooth piti suomalaisen tradition vastaisena. Presidentin olisi tullut pysytellä puoluepolitiikan yläpuolella. Toinen paljon vakavampi asia liittyi kommunistien vaikutusvallan kasvamisen pelkoon. Mikäli Kekkonen valittaisiin taas kommunistien tuella, hän olisi aiempaa alttiimpi kommunistien vaikutusvallalle. Kekkosen ja kommunistien välisestä yhteistyöstä kertoessaan Ehrnrooth liikkui ehkä tietoisestikin ulkopoliittisesti vaarallisilla vesillä. Miedontaakseen lausuntojaan Ehrnrooth korosti, ettei Honka-liitto sinänsä nähnyt Kekkosen ulkopoliitikassa mitään vikaa. Vielä vähemmän oli kysymys Kekkosen isänmaallisuudesta. Ehrnrooth korostikin, että ”of course Kekkonen is a patriot”. Hongan mahdollisuuksien suhteen Ehrnroothilla oli jo toukokuussa varsin pessimistinen käsitys. Hongan suurimpana ongelmana Ehrnrooth piti tämän pidättyvää persoonaa, jonka seurauksena oli kyseenalaista, riittäisikö ehdokkaan vetovoima ammattiyhdistysväen ja nuorison keskuudessa.⁴⁵⁸

Toukokuun puolivälissä – eli pian James J. Kilpatrickin ”Dateline Helsinki” -artikkelin julkistamisen jälkeen – Ehrnrooth joutui ilmoittamaan Hongalle, ettei tulisi enää jatkaa Honka-toimiston johdossa. Varsinaista syytä johtopaikasta luopumiseen ei arkistomateriaalista käy ilmi, mutta jotain Ehrnroothin vetäytymisen syistä kertoo kuitenkin se, miten Honka reagoi tietoon: ”Valitan, että toimintanne ”toimiston” johdossa päättyy, mutta ymmärrän kyllä siihen olevan asiallisia tai sanoisinko – taktillisia syitä.”⁴⁵⁹

Hongan vastauskirje on sikäli mielenkiintoinen, että sen perusteella voidaan päätellä Ehrnroothin vetäytymisen taustalla olleen jokin konkreettisempi syy kuin pelkästään Aminoffin ja Ehrnroothin henkilöristiriidat, joita Ehrnrooth on itse pitänyt pääsyynä ve-

⁴⁵⁵ David Tennan Bryanin kirje Georg C. Ehrnroothille 14.4.1961. Kansio 2, GCEa, KA. Yhteydenoton taustalla oli kahdeksan vuoden takainen tapaaminen The Richmond News Leaderin toimistossa. Bryan muisti Ehrnroothin tiedonjanoisena ja terävä-älyisenä miehenä, jolla oli realistinen näkemys Suomen poliittisista ja taloudellisista ongelmista.

⁴⁵⁶ James J. Kilpatrickin kirje Georg C. Ehrnroothille 26.4.1961. Kansio 3, GCEa, KA.

⁴⁵⁷ Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1961, tekijän hallussa; James J. Kilpatrickin kirje Georg C. Ehrnroothille 26.4.1961, Kansio 3, GCEa, KA.

⁴⁵⁸ The Richmond News Leader 8.5.1961. Kansio 42, GCEa, KA.

⁴⁵⁹ Olavi Hongan kirje Georg C. Ehrnroothille 17.5.1961. Kansio 2, GCEa, KA.

täytymiseen. Henkilöristiriitojen ohella taustalla saattoi olla muitakin tekijöitä. Eräs tällainen oli Ehrnroothin ja Maakansan päätoimittajan Pentti Sorvalin välinen Rocky Mountain Newsiin liittynyt oikeusjuttu, joka oli juuri siirtynyt hovioikeuden käsittelyyn.⁴⁶⁰ Ehkäpä Ehrnroothin vireillä ollut muutoksenhaku Helsingin raastuvanoikeuden aiempaan päätökseen antoi Aminoffille aihetta vaatia Ehrnroothia astumaan syrjemmälle. Toinen ja luultavasti kaikkein todennäköisin tekijä Ehrnroothin vetäytymisen taustalla oli James J. Kilpatrickin The Richmond News Leader -lehdessä julkaistu artikkeli, joka pohjautui toimittajan ja Ehrnroothin välisiin keskusteluihin. Ehrnroothin maltillisista lausunnoista huolimatta artikkelissa oli ”ehrnroothilainen” sävy, joka loi synkän kuvan Suomen ulkopoliittisesta asemasta:

*But Helsinki might be Pompeii, and the Kremlin a brooding Vesuvius. The Finns have lived beside this volcano too long to let it worry them excessively. And even a few hours in Helsinki, talking with some of the redoubtable Finnish leaders, persuades the traveler that Finland could be a terrible thorn in the paw of the Russian bear – and the bear knows it.*⁴⁶¹

Kysymys kuuluukin, oliko artikkeli tai artikkelit syinä Ehrnroothin vetäytymiseen Honka-toimistosta vai oliko taustalla Aminoffin ja Ehrnroothin ristiriidat? Asiaan on mahdollonta antaa varmaa vastausta, mutta selvää kuitenkin on, että syksyn 1960 ja kevään 1961 aikana Ehrnrooth sai kotimaisessa lehdistökeskustellussa varsin kyseenalaista mainetta virallisen ulkopoliittisen linjan vastustajana ulkomaisille sanomalehdille antamiensa lausuntojensa takia. On mahdollista, että Ehrnroothin rooli ulkomaisten sanomalehtien lausuntoautomaattina koettiin Honka-liiton piirissä ulkopoliittisena riskitekijänä. Pelkona oli presidenttiehdokkaan leimautuminen Ehrnroothin kautta. Tällöin Ehrnroothin vetäytyminen näyttäytyi presidenttiehdokkaan kannalta turvallisimpana – jopa taktisesti viisaana – vaihtoehtona.

Ehrnroothin mukaan syynä eroon oli hänen ja Torsten G. Aminoffin edellisissä eduskuntavaaleissa tulehtuneet suhteet. Aminoff vastustikin jyrkästi Ehrnroothin mukaanottoa vaaliorganisaatioon.⁴⁶² Tilanne johti lopulta siihen, että jommankumman oli jättäydyttävä Honka-liiton ulkopuolelle. Aminoffin ollessa RKP:n varapuheenjohtaja oli luonnollista, että Ehrnroothin oli väistyttävä. Honka-liitosta vetäytyminen ei kuitenkaan tarkoittanut vaaliaktiviteetin loppumista. Arkistolähteiden perusteella Ehrnrooth osallistui Honka-toimiston strategiapalavereihin ainakin elo-syyskuun taitteeseen saakka.⁴⁶³

Ennen eroamistaan Honka-liitosta Ehrnrooth ehti vastaanottaa muutaman kirjeen Hongalta, joka toukokuussa 1961 lomaili Italiassa.⁴⁶⁴ Toukokuun 1. ja 10. päivinä lähettä-

⁴⁶⁰ Ehrnroothin muutoksenhaku Helsingin raastuvanoikeuden päätökseen pvm. 27.3.1961. Kansio 17, GCEa, KA.

⁴⁶¹ The Richmond News Leader 8.5.1961. Kansio 42, GCEa, KA.

⁴⁶² Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.12.2008; Ehrnrooth 1999, 210. Ehrnrooth kertoo asiasta näin ”Torsten G. Aminoff, vastusti minua. En tiedä minkä perustelun hän oli esittänyt, mutta se saattoi hyvin liittyä siihen kiusalliseen seikkaan, että Öhmanin seuraaja eduskunnassa ei ollutkaan Aminoff, niin kuin oli ajateltu, vaan minä.”

⁴⁶³ Neuvottelumuistio 30.8.1961. Honkaliitto, Honka-toimisto kansio 1, 324, Tyark.

⁴⁶⁴ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 26.2.2009.

mien kirjeiden perusteella Hongasta, jota yleensä pidettiin kuivana ja epäpoliittisena henkilönä, saa täysin toisenlaisen kuvan. Ainakaan toukokuun 5. päivän kirjeen perusteella Honka ei näyttäydä poliittisena marionettina, vaan pikemminkin poliitikkona, jolla oli selkeä käsitys tulevien presidentinvaalien merkityksestä. Sen lisäksi, että hän oli lomakohteessa ainoa, joka uskalsi hypätä trampoliinilta uima-altaaseen, näytti Hongalta löytyvän vahvoja mielipiteitä Kekkosesta:

Mitä enemmän olen asiaa ajatellut sitä enemmän on selvinnyt miten häikäilemätön maalaisliiton (U.K.) diktatuurimaisuus on ollut ja miten tärkeitä on eri yksityiskohdat tästä tuoda esille, ei vain minun henkilökohtaisen kohtaloni osalta, vaan osoitukseksi tavasta ja keinoista, joilla maata hallitaan. (...) miten täydellisen katastrofin U.K:n politiikka demokraattista ja parlamentaarista kehitystä ajatellen on kärsinyt, kun käytännöllisesti katsoen kaikki demokraattiset puolueet – hänen ottopoikiaan simoslaisia lukuunottamatta – ovat hänet hyljänneet ja turva löytyy vain kommunisteista ja idästä apua anoen! Ja miten toisin asiat olisi voinut hoitaa jos isänmaa eikä vain oma ja puolueen etu olisi ollut tähtäimessä. Käännös on totisesti tarpeen.⁴⁶⁵

Vaikkei Ehrnrooth ollut Honka-liiton arkkitehteja, niin tästä huolimatta hänellä näyttäisi olleen merkittävä rooli Honka-liiton toiminnassa. Ehrnrooth mm. esitti ajatuksen ”Honka presidentiksi” -kansalaistoimikuntien perustamisesta. Ajatuksen taustalla oli pyrkimys antaa hankkeelle ei-poliittinen ja puolueiden yläpuolella oleva sävy. Toinen syy kansalaistoimikuntien perustamisessa oli helpottaa puoluekoneistojen työtaakkaa aktiivisella vaalitoimintaan henkilöitä, jotka muuten eivät osallistuisi vaalikampanjaan.⁴⁶⁶ Vielä toukokuun jälkeenkin Ehrnrooth osallistui Honka-toimiston strategiapalaveriin kunnostautuen Kekkosen vastaisen propaganda-aineiston suunnittelussa ja laadinnassa. Ehrnroothin mielestä Kekkosta vastaan ei saanut käydä silkkihansikkain, vaan rajusti hyökkäämällä. Tärkeintä oli nostaa esiin tämän henkilökohtaiset puutteet sekä korostaa Kekkosen ja kommunistien yhteistyösuhdetta. Etenkin vuoden 1956 valinta oli tuotava esiin. Myös Kekkosen ulkopoliittiset urotyöt oli mitätöitävä. Näistä Ehrnrooth nosti esiin mm. ”EFTA-väitteen”, jonka mukaan Kekkonen järjesti Suomen liittymisen EFTA:aan. Ehrnroothin mielestä asia oli päinvastoin. Liittyminen EFTA:aan tapahtui opposition ansiosta ja Kekkosesta huolimatta.⁴⁶⁷

Honka-liiton Kekkosen vastainen propagandakampanja nojautuikin tuttuihin asioihin: 1) Kekkosen politiikka, karriääri ja se, miten tuli presidentiksi. 2) Presidenttikausi: parlamentarismi, syrjintä, ottopojat, vallankeskeytys, skandaalit, lähimmät miehet, nimitykset ja Kekkosen ulkopoliittikka ”erityisesti verrattuna Paasikiven ulkopoliittikkaan”. Elokuun 30. päivänä pidetyssä kokouksessa päätettiin tehdä kaksi vaalikirjasta: väittelyaapinen ja ”Tähän on tultu” – Kekkosen kritiikki. Kirjasen tyylistä Ehrnroothilla oli selkeä mielipide: sen tuli olla selväsanainen muttei hienotunteinen, sillä hienotunteiset olivat aina hävinneet. Kekkosen vastaisen aineiston kerääminen aihepiireistä: kommunismi ja Kekkonen

⁴⁶⁵ Olavi Hongan kirje Georg C. Ehrnroothille 1.5.1961. Kansio 2, GCEa, KA.

⁴⁶⁶ Alustava muistio ”Honka presidentiksi”-kansalaistoimikunnista ja niiden toiminnasta 17.7.1961. Honkaliitto, Honka-toimisto kansio 1, 324, Tyark.

⁴⁶⁷ Neuvottelumuistio 30.8.1961. Honkaliitto, Honka-toimisto kansio 1, 324, Tyark.

sekä Kekkonen ”diplomaattina” jäivät Ehrnroothin ja Lönnqvistin tehtäväksi.⁴⁶⁸ Sittemmin aineistosta koottiin Simo Juntusen toimesta ”Missä sitä ollaan” -kirjanen, joka siis vielä suunnitteluvaiheessa kulki nimellä ”Tähän on tultu”.⁴⁶⁹

Ehrnroothin puuhakkuus Kekkosen vastaisen materiaalin hankkimisessa ei jäänyt ainoastaan propagandatasolle, vaan Ehrnrooth oli valmis hyödyntämään Kekkosen mustamaalaamisessa myös muita keinoja. Tiedettiin, Ehrnroothin ostaneen – sittemmin tunnetuksi tulleet huijarit ja ns. metyylijutussa tuomitut – Sven Laineelta jopa luettelon Kekkosen vaalikampanjan rahoittajista. Ehrnroothin pyrkimyksenä oli julkaista nimiluettelo, sillä siinä olleet nimet asettaisivat Kekkosen kansalaisten silmissä epäilyttävään valoon ja samalla parantaisivat Hongan vaaliasetelmia. Noottikriisi ja Hongan luopuminen ehdokkuudesta romuttivat kuitenkin suunnitelman, eikä Ehrnrooth koskaan julkaisut luetteloa.⁴⁷⁰

Kuten Ehrnrooth pelkäsi, Hongan värittömyys ja epäpoliittisuus, joita toisaalta pidettiin Hongan suurimpina vahvuuksina, muuttuivat nopeasti heikkouksiksi.⁴⁷¹ Ehrnroothin luovuttua tehtävästään ja Arvo Salon siirryttyä Helsingin Sanomien kulttuuritoimittajaksi astui remmiin KNL:n silloinen tiedotussihteeri Harri Holkeri, joka havaitsi Hongan ehdokkuudessa suuria ongelmia. Hongan persoonan ohella ongelmia aiheuttivat kampanjatyö. Puheiden pitäminen tuotti Hongalle suuria ongelmia, mm. Hämeenlinnan suuressa vaalitulaisuudessa Honka piti puheensa käytännöllisesti katsoen kahteen kertaan, sillä niin usein hän takelteli sanoissaan.⁴⁷²

Ehrnroothin asettumista Hongan taakse ei ole selitettävissä ainoastaan Kekkosen vastaisuudella, vaikka se olikin merkittävin tekijä. Hongan edustamaa arvomaailmaa ja persoonaa tarkasteltaessa voidaan huomata, että monilta osin ne olivat täysin yhteensopivia Ehrnroothin presidentille edellyttämien ominaisuuksien kanssa. Merkittävin piirre,

⁴⁶⁸ Neuvottelumuistio 30.8.1961. Honkaliitto, Honka-toimisto kansio 1, 324. Tyark; Ehrnrooth 1999, 210; Holopainen 1998, 56; Suomi 1992, 428.

⁴⁶⁹ Missä sitä ollaan. Presidentinvaali 1962, UKA 21/94, UKA; Ehrnroothin puhe 26.10.1959, Kansio 17, GCa, KA. Missä sitä ollaan -painotuotteen tarkempi tarkastelu osoittaa, että se oli ennen kaikkea Ehrnroothin hengentuote. Tämän puolesta puhuu mm. se, että Ehrnroothin kokoamiin lehtileikeaineistoihin kuului yhtenä aihekokonaisuutena Kekkosen nimityspolitikka. Toinen Ehrnroothiin viittaava asia on painotuotteessa oleva viittaus James Brycen sanoihin: ”oikea isänmaallisuus hillitsee sisäisiä riitoja vaaran hetkellä ja vaikuttaa rauhallisinakin aikoina siihen suuntaan, että jotkin kysymykset pidetään puoluetistelun ulkopuolella.” Näitä samoja sanoja Ehrnrooth mukaili 26.10.1959 pitämässään puheessa.

⁴⁷⁰ Jarkko Vesikansan tutkimusten perusteella Sven Laine oli myös mukana ns. antikommunistisessa yhteistyössä tuottamalla ja myymällä luetteloita Sirola-opiston käyneistä henkilöistä. On mahdollista, että tämän yhteistyökuvion kautta myös Ehrnrooth tutustui häneen. Laitinen 1984, 152; Vesikansa 2004, 185–188. HS 22.1.1995, ”Huijarin rillutteluvuodet : Sven Alf Laine nousi hevosvarkaasta Urho Kekkosen vaalirahan kerääjäksi”.

⁴⁷¹ Suomi 1992, 430.

⁴⁷² Harri Holkerin haastattelu 11.1.2008. ”Honka edusti tiettyjä elämänarvoja, joilla ei ollut sellaista poliittista merkitystä kuin kuviteltiin. (...) Hän oli tällainen hyvin tehtävänsä tehnyt juristi ja se oikeuskanslerius istui hänessä kuin tatti. Hän katseli asiaa juristina, ja hänellä ei ollut lainkaan sellaista tuntu- maakaan tuohon poliittiseen elämään.”. Historiallisessa perspektiivissä näkemys Hongan sopimattomuudesta ja järjettömästä hankkeesta yrittää kaataa Kekkonen, on itse asiassa ylikorostunut, kun Honka-liittoa on helposti tarkasteltu noottikriisin kautta.

joka teki Hongasta Ehrnroothille sopivan ehdokkaan, oli hänen oikeuskansleriajoilta kumpuava laillisuusmiehen maine. Toinen tekijä oli Hongan epäpoliittinen persoona.⁴⁷³ Värittämyyden takia Hongasta pyrittiinkin luoda kuva puolueiden ulkopuolella olevana riippumattomana ihmisenä, jolle tärkeintä oli vapauden, demokratian ja yhteiskuntamoraalin vaaliminen sekä asioiden hoitaminen kuten ”voimassa oleva laki vaatii”.⁴⁷⁴ Hongan poliittiseksi vahvuudeksi luettua ”värittämyyttä” korosti myös Ehrnrooth vaalipuheissaan pyrkiessään osoittamaan, että Honka oli puoluerajat ylittävä persoona.⁴⁷⁵

K-linjan pelottelukampanjan kohteena

Maalaisliiton K-linjan ja Ehrnroothin välit tulehtuivatkin pahasti vaalikamppailun aikana. Tämä ei yllättänyt, sillä riidansiemenet oli kylvetty jo edellisvuoden Rocky Mountain -kiistan yhteydessä. Viimeiset pidikkeet Ehrnroothin kritiikiltä poistuivat oikeusministeri Pauli Lehtosalon Ruokolahdella ja maatalousministeri Johannes Virolaisen Kiuruvedellä pitämien puheiden jälkeen. Ehrnrooth kummeksui ministerien innokkuutta julistaa ”kansanrintamasäveltä”, jonka mukaan Suomessa oli voimia, jotka pyrkivät ”ulkopoliittisiin seikkailuihin”. Etenkin Virolaisen aktiivisuus ihmetytti Ehrnroothia, sillä vain kaksi vuotta aiemmin Virolainen oli tuominnut ulkopoliittisten epäluulojen levittämisen ”Maalaisliiton johtavat aatteet” -kirjoitussarjassa korostamalla, että ”maan etu on se, että kaikkiin suomalaisiin luotetaan. Ei ole oikein jos joku suomalainen yrittää lisätä omaa luotettavuuttaan menettelemällä siten, että se käsitetään yritykseksi tehdä toisia epäluotettaviksi.” Ehrnrooth arveli, että vaalien lähestyessä näiden aatteiden tilalle oli nostettu maalaisliittolainen käsitys isänmaallisuudesta, joka tarkoitti Paasikivien linjan puolustamista epäluuloja kylvämällä niistä, jotka olivat presidenttikysymyksessä eri mieltä kuin kommunistit, skogilaiset ja Maalaisliiton enemmistö. Ehrnrooth kysyikin eduskunnassa: ”Eikö maan etu enää ole se, että kaikkiin suomalaisiin luotetaan?”⁴⁷⁶

Miksi Ehrnrooth nosti juuri Johannes Virolaisen ulkopoliittisen debatin keskiöön? Virolaisen esiin nostaminen oli ilmiselvästi taktinen veto, jolla Ehrnrooth pyrki hajottamaan Maalaisliiton rintamaa muistuttamalla, että myös Maalaisliitossa oli henkilöitä, jotka olivat joskus joutuneet ulkopoliittisten epäluulojen kohteeksi. Ehrnrooth nähtävästi uskoi, ettei Virolainen ollut ummistanut silmiään siltä tyytymättömyydeltä, jota Maalaisliitossa oli K-linjaa kohtaan. Tässä pinnan alla olevassa tyytymättömyydessä oli Ehrnroothin mukaan kyse siitä, että myös maalaisliittolaiset olivat tietoisia siitä, että K-linja nojasi lähes täydellisesti kommunistien ja SDP:n opposition tukeen.⁴⁷⁷

⁴⁷³ Suomi 1992, 396.

⁴⁷⁴ Olavi Hongan puhe Suomen Pientalonpoikien puolueen puoluekokouksen yhteydessä Jyväskylässä. Valitsijamiesvaalit 1962, PTA.

⁴⁷⁵ Ehrnroothin Varför Honka? -puhe Helsingissä 16.3.1961. Kansio 8, GCEa, KA.

⁴⁷⁶ Valtioapäivät 1961, pöytäkirjat II, 1311–1316, 19.9.1961, ed. Ehrnrooth.

⁴⁷⁷ Ibid.

Pelottelukampanjan ohella Ehrnrooth närkästyi tavasta, jolla Maalaisliiton lehdistö käytti vaalikampanjassa hyväkseen Kekkosen Yhdysvaltain matkaa tuomalla esiin, miten suosittu Kekkonen oli Yhdysvalloissa. Oli siis tapahtunut juuri se, mitä hän pelkäsi. Olihan Ehrnrooth esittänyt huolensa matkan vaikutuksesta Yhdysvaltojen Helsingin suurlähetystössä jo maaliskuussa. Ehrnrooth näki matkan antavan kohtuutonta etua Kekkoselle tulevissa presidentinvaaleissa. Ehrnrooth halusikin nyt ojentaa Maalaisliittoa ja sen äänenkannattajia vaatien näiltä tahdikkuutta, jotteivät nämä yrittäisi luoda kuvaa, että Suomen puolueettomuuspolitiikka oli vain Maalaisliiton ja Kekkosen ansiota:

*Eikö maalaisliiton johtavien piirien mieleen ole tullut, että Suomen tasavallan presidentti, eikä maalaisliiton presidenttiehdokas, on kutsuttu vierailulle Yhdysvaltoihin Kanadaan tapahtuvan matkansa yhteydessä? Jollei New Yorkissa pidettävän YK:n yleiskokouksen istuntoon matkaa-
vaa valtionpäämiestämme olisi kutsuttu Washingtoniin, olisi puuttuminen Amerikan taholta presidentinvaaleihin ollut kaikille ilmeinen. Se olisi merkinnyt vakavaa iskua yksimielisesti noudatetulle puolueettomuuspolitiikallamme, joka niin myöhään kuin viime syksynä sai Yhdysvaltain silloisen hallituksen Suomen akreditoitun edustajan kautta virallisen tunnustuksen.⁴⁷⁸*

Ehrnroothin lausunnosta käy ilmi, että hän turvautui asiainhoitajan Roy M. Melbournen antamaan vastaukseen, jonka mukaan Kekkosen jättäminen kutsumatta Washingtoniin olisi antanut väärän kuvan maitten suhteista.⁴⁷⁹ Ehrnrooth nimittäin korosti, ettei Kennedyn ja Kekkosen tapaamista voinut pitää kannanottona tulevaan presidentinvaaliin, sillä Yhdysvallat oli Saksan Liittotasavallankin vaalien aikana pitänyt huolen, ettei vahingossakaan sekaantuisi kahden suurimman puolueen väliseen taisteluun.⁴⁸⁰ Huolestuneena Hongan jäämisestä ulkopoliittisen jyrän alle Ehrnrooth tarttui ainoaan mahdolliseen oljenkorteen vetoamalla ulkopoliittisen yksituumaisuuden ja vanhanaikaisen isänmaallisuuden puolesta, joihin ahdas puolueajattelu ja henkilöpalvonta eivät kuuluneet:

Sillä ei minkään maan, suuren tai pienen, ulkopoliitiikka voi onnistua, jos vastuussa olevat piirit jatkuvasti ylläpitävät ja yrittävät vahvistaa valheellista käsitystä siitä, että tämä ulkopoliitiikka on yhden puolueen, vieläpä yhden miehen varassa. Ministeri, joka vastuunalaisessa tehtävässään valtakunnan palveluksessa ei kaihda tilaisuutta, missä hän voi herättää tai vahvistaa vieraan sopimuskumppanimme epäluuloja määrättyä suomalaista puoluetta tai poliittikkoa kohtaan, on soittanut huonoksi kansan palvelijaksi. Jos puolue, joka yrittää pysyä vallassa tällaisella vehkeilyllä, kerran siinä onnistuu, tämä saattaa olla Pyrhoksen voitto!⁴⁸¹

Siitä, miten pahaksi tilanne Kekkosen tukijoiden ja Ehrnroothin välillä meni, antaa hyvän kuvan 21.9.1961 eduskunnassa käyty keskustelu Ehrnroothin ja Ahti Karjalaisen välillä. Ahti Karjalainen totesi Ehrnroothin käyttäytyneen ”ulkopoliittisesti omalaatuaisella tavalla”, minkä takia oli ollut syytä epäillä tämän seisomista Paasikiven linjalla.⁴⁸² Ulkoministerin lausunnon takana oli Ehrnroothin ulkopoliittisesti epäilyttävä lausunto Beaumont Enterprise -lehdessä, jossa hän vaati Yhdysvaltoja toimimaan päättäväisemmin

⁴⁷⁸ Valtioapäivät 1961, pöytäkirjat II, 1311–1316, 19.9.1961, ed. Ehrnrooth.

⁴⁷⁹ Roy M. Melbournen sähkö Helsingistä Yhdysvaltojen ulkoministerille 1.3.1961. 760E.00/1–561, box 1853, RG 59 General records of the Department of State, NA.

⁴⁸⁰ Valtioapäivät 1961, pöytäkirjat II, 1440–1441, 21.9.1961, ed. Ehrnrooth.

⁴⁸¹ Ibid.

⁴⁸² Valtioapäivät 1961, pöytäkirjat II, 1405–1406, 21.9.1961, Ulkoasiainministeri Karjalainen.

Berliinin kriisissä.⁴⁸³ Ehrnroothin mukaan ulkoministeri Karjalainen ei ollut ymmärtänyt ulkoministerin tehtävää oikein todistelllessaan maailmalla sitä, miten kaikki suomalaiset eivät olleetkaan Paasikivin linjalla. Näin ulkoministeri osallistui itse aktiivisesti Suomen ulkopoliittisen uskottavuuden heikentämisessä, vaikka syyttikin siitä Ehrnroothia ja muita Kekkoseen kriittisesti suhtautuvia. Ehrnroothin mukaan Paasikiven peruslinja, jonka oleellisena osana oli sisäpoliittisen toimintavapauden turvaaminen, oli hylätty. Tältä linjalta oli Kekkosen valtakauden myötä siirrytty sisäpoliittisten vastustajien leimaamisen linjalle, johon kuului eriävien mielipiteiden tukahduttaminen.⁴⁸⁴

Asettuessaan Yhdysvaltojen puolelle Berliinin kriisissä Ehrnrooth asettui Suomen virallista ulkopoliittista linjaa vastaan osoittaen samalla olevansa neuvostovastainen. Faktisesti ulkoministeri Karjalainen oli kyllä oikeassa, mutta on syytä kysyä, oliko pienelle amerikkalaiselle sanomalehdelle annettu haastattelulausunto tarpeen tuoda esiin jopa eduskuntakeskustelussa? Karjalaisen valitseman menettelytavan suhteen onkin syytä epäillä, että tarkoituksena oli yksinomaan heikentää Honka-liittoa osoittamalla kaikin mahdollisin tavoin yksittäisen Hongan kannattajan ulkopoliittinen epäluotettavuus.

Honka-liiton vastustajien hanakkuus tarttua ulkopoliittisiin argumentteihin poliittisena lyömäaseena oli kuitenkin kaksiteräinen miekka. Maalaisliiton syytökset johtivat heti Ehrnroothin vastasyytöksiin tämän ihmetellessä Neuvostoliiton ja K-linjan tiivistä yhteistyötä ja K-linjalaisten idänmatkoja. Sananvaihto muuttui nopeasti entistäkin jyrkemmäksi, mistä kertoi mm. se, että nyt jopa Maakansa alkoi nimittää Ehrnroothia ääri-oikeistolaiseksi.⁴⁸⁵

Kuten Maakansan kirjoittelu osoitti, pyrittiin Kekkosen kannattajien piirissä Olavi Hongan kannattaminen leimaamaan epäilyttäväksi ja mielenosoitukselliseksi ulkopoliittiseksi teoksi – jopa poliittiseksi teatteriksi, jossa ehdokas oli sivuroolissa. Tämän näkemyksen mukaan Honka-liitto oli puhdasta Kekkosen ja neuvostovastaisuutta ja Hongan kannattajien todelliset ulkopoliittiset tavoitteet oli naamioitu vain sisäpoliittiseen valekaapuun. Tätä mieltä oli mm. Jörn Donner, joka Ylioppilaslehdessä luonnehti Honka-liittoa ulkopoliittisten haudankaivajien mielenosoitukselliseksi teoksi.⁴⁸⁶

Hongan taustavoimiin kuuluvana myös Ehrnroothia vastaan hyökättiin kovin sanoin koko syksyn. Suorapuheisuudellaan Ehrnrooth jopa tarjoutui Kekkosen leirin maalitauluksi. Kekkosen leirissä vallinnut näkemys Ehrnroothin roolista ulkopoliittisena suunnanmuuttajana oli vakiintunut jo syksyllä 1960 tämän Yhdysvalloissa antamien lausuntojen takia. Ehrnroothin osalta vuoden 1962 presidentinvaalien alla esillä olleet epäilyt Ehrnroothin seisomisesta Paasikiven linjalla liikkuvat laitavasemmiston ja Maalaisliiton sanomalehtien osalta vakiintuneilla urilla. SKDL:n Kansan Uutiset nimitti Ehrnroothia ää-

⁴⁸³ Beaumont Texas Enterprise 29.8.1961. Kansio 96, GCEa, KA.

⁴⁸⁴ Ibid.

⁴⁸⁵ Maakansa 3.9.1961

⁴⁸⁶ Ylioppilaslehti 1/1962; Ks. myös Ulkopoliittikka 1/1972. Lars Dufholmin ja J-A. Hentilän artikkelit 11–14.

rioikeistolaiseksi suunnanmuuttajaksi, joka halusi kammata Suomen Euroopan talousyhteisöön.⁴⁸⁷ TPSL:n Päivän Sanomat nimitti Ehrnroothia ”ulkopoliittiseksi oraakkeliksi” antaen tälle jopa nimen ”Ritari Peloton”. Lehti jopa kehotti Ehrnroothia ulkopoliittisine mielipiteineen vain ”puremaan hammasta nurkan takana”, koska se olisi koko kansan ja hänen oman terveytensäkin kannalta parempi vaihtoehto.⁴⁸⁸

Ehrnroothin ulkopoliittisen linjan joutuminen Ahti Karjalaisen hyökkäyksen kohteeksi johti lopulta Tuure Junnilan johdolla 29.9.1961 tehtyyn kirjalliseen eduskuntakyselyyn. Siinä tiedusteltiin hallituksen toimenpiteitä niitä hallituksen jäseniä kohtaan, jotka olivat pyrkineet luomaan käsityksen, jonka mukaan ”maassa olisi poliittisesti merkityksellisiä piirejä”, jotka eivät olisikaan puolueettomuutta ja hyviä naapuruussuhteita korostavan ulkopoliitiikan takana. Erityisen arveluttavana kyselyssä pidettiin tapaa, jolla ulkoministeri Karjalainen oli tulo- ja menoarviokeskustelun lähetekeskustelun yhteydessä tuonut julki vääristellyn kuvan Ehrnroothin ulkopoliittisesta linjasta.⁴⁸⁹

Vastauksessaan pääministeri Martti Miettunen totesi, että Tuure Junnila, Kaarlo Pitsinki ja Ehrnrooth olivat esiintymisillään antaneet ymmärtää, etteivät he seiso Suomen ulkopoliittisen linjan takana. Hallitus katsoikin, että he olivat ”julkisissa esiintymisissään antaneet aiheita sellaiseen käsitykseen, että maassamme vallitsisi vakavia ulkopoliittisia erimielisyyksiä”. Yhtä lailla hallitus piti valitettavana, että hyvien kansainvälisten tapojen vastaisissa esiintymisissä oli ”hyökätty” sellaisia valtioita ja järjestelmiä vastaan, joihin Suomi ylläpiti ystävällisiä suhteita. Rauhansopimuksen ja YYA-sopimuksen valossa hän oli siis syyllistynyt lähes majesteettirikokseen vetämällä Suomen mukaan suurvaltapolitiisiin ristiriitoihin arvostelemalla Neuvostoliiton poliittista järjestelmää. Tämän takia Ehrnroothilla ja kumppaneilla ei ollut oikeutta opettaa muille, miten ulkopoliittista keskustelua tulisi käydä.⁴⁹⁰

Hongan taustajoukkojen innokkuus muuttui 30.10.1961 epätoivoksi Neuvostoliiton nootin tullessa julkisuuteen. Neuvostoliiton lähettämästä nootista huolimatta Ehrnrooth pyysi toiveikkaana, että Honka jatkaisi ehdokkaana. Nootin viittaukset sodanuhkaan ja sotilaallisiin konsultaatioihin saivat kuitenkin kansan pelkäämään ja nostamaan sodan muistot pinnalle. Vaalien lopputuloksen kannalta peli näytti joka tapauksessa selvältä. Kirjassaan Ehrnrooth kuvailee nootin jälkeisiä tunnelmia: ”Me, joiden takana pääkaupungin äänestäjät olivat olleet, ymmärsimme nyt, että vaalit olivat menettäneet merkityksensä. Demokratia ja itsemääräämisoikeus kuulostivat nyt valheellisilta sanoilta. Suuri osa kansaa peloteltaisiin uskomaan, että rauha oli uhattuna.”⁴⁹¹

⁴⁸⁷ Kansan Uutiset (KU) 21.9.1961; Valtiopäivät 1961, pöytäkirjat II, 1311–1316, 20.9.1961, ed. Ehrnrooth.

⁴⁸⁸ Päivän Sanomat 14.2.1961; Päivän Sanomat 24.9.1961.

⁴⁸⁹ Valtiopäivät 1961, pöytäkirjat III, 1559–1960, Tuure Junnilan, Olavi Lindblomin, Nils Meinanderin ym. allekirjoittama kirjallinen kysymys hallitukselle 29.9.1961.

⁴⁹⁰ Valtiopäivät 1961, pöytäkirjat II, 1560–1651. pääministeri Martti Miettusen vastaus 9.10.1961.

⁴⁹¹ Ehrnrooth 1999, 212.

Nootin aiheuttama suuttumus sai Ehrnroothia tuomitsemaan voimakkein sanankääntein Kekkosen ja Maalaisliiton politiikan rinnastamalla ne kommunistien diktatuuripyrkimyksiin. Maalaisliitto oli hänen mukaansa kommunistien asialla ja syyllinen Suomen perustusten murentamiseen. Länsi-Pakilan Bio-Tarjassa 12.11.1961 pitämässään puheessaan Ehrnrooth piti selvänä, että syy K-linjan heittäytymiseen yhteistyöhön mieluummin laitavasemmiston kuin ”isänmaallisten puolueitten” kanssa johtui siitä, että se oli osoittautunut valtapoliittisesti kannattavammaksi. Ehrnrooth piti tätä kuitenkin vaarallisenä ja ihmetteli, eikö kaikille ollut tullut selväksi, että laitavasemmisto pyrki liittolaisuudella vain vahvistamaan asemiaan suomalaisessa yhteiskunnassa:

Kun kukin joudumme valitsemaan Olavi Hongan ja Urho Kekkosen välillä, palautamme muistiin, että samat puolueet, jotka v. 1950 turvasivat J. K. Paasikiven uudelleen valitsemiseksi tulon, ovat nyt entisen oikeuskanslerin takana, ne puolueet taas, kommunistit ja maalaisliitto, jotka silloin vaativat poliittista suunnanmuutosta ja Paasikiven syrjäyttämistä tulevat nyt äänestämään Kekkosta. Tämä totuus kertoo paljon siitä, mistä rehelliset Paasikiven kansankuntaa kokoavan politiikan kannattajat löytyvät, mistä hänen perintöään tuhlaavat pelurit. (...) Syväällä huolestuneisuudella on sanottava, että kuusi vuotta lisää Kekkosen johdolla merkitsee mitä vakavinta vaaraa vapaalle kansakunnallemme. Tänään näemme monen hyvää tarkoittavan kansalaisen valmistautuvan äänestämään Urho Kekkosta. Ovatko he tulleet ajatelleeksi, että Suomen Kommunistinen Puolue työskentelee saman ehdokkaan valitsemiseksi tulon hyväksi. Luuleeko kukaan, että isänmaallisilla piireillä ja kommunisteillamme voi olla samat intressit tämän tärkeän vaalin suhteen? Eikö ole täysin selvää, että jommallakummalla taholla ollaan tekemässä erehdys?⁴⁹²

Presidentinvaalien ulkopoliittinen perusasetelma, jossa Hongan vastustajia syytettiin ulkopoliittisen suunnan muuttumisesta, sai Ehrnrooth vakuuttuneeksi siitä, että Paasikiven linjasta oli tehty poliittinen lyömäase. Ehrnroothin mukaan lyömäaseen käytössä kunnostautuivat etenkin K-linjan äänenkannattajat yhtenä esimerkkinä Etelä-Saimaalehti, joka Ehrnroothin Beaumont Texas Enterprise -lehdelle antamien lausuntojen perusteella vaati, että kaikki ”Paasikiven linjalle lammasten vaatteissa tulleet sudet” oli paljastettava.⁴⁹³ Paasikiven linjan suhteen Ehrnrooth näki tilanteen päinvastaisesti: Kekkonen ja kommunistit olivat ne tahot, jotka piilottelivat valtapoliittisia pyrkimyksiä Paasikiven linjan taakse.

Ehrnrooth tulikin vakuuttuneeksi, että Paasikiven linjalla oli suomalaisessa politiikassa vain välinearvo. Sillä joko nostettiin omaa ulkopoliittista profiilia tai sitä käytettiin lyömäaseena. Räikeimmän esimerkin tästä antoivat kommunistit, jotka nyt puhuivat Paasikiven linjasta ja syyttivät muita ulkopoliittisesta suunnanmuutoksesta, vaikka vielä vuoden 1950 presidentinvaaleissa olivat itse ulkopoliittisen suunnanmuutoksen vaatijoita kehottaessaan kaikkia voimia ”murtamaan Paasikiven linjaa”. Ehrnroothia ihmetytti kuitenkin se, etteivät kansalaiset huomanneet ulkopoliittiseen tilaan liittyvää ristiriitaa. Siitä huolimatta, että idänsuhteiden sanottiin olevat ystävälliset ja luottamukselliset, korostet-

⁴⁹² Ehrnroothin puhe Länsi-Pakilan Bio-Tarjassa 12.11.1961. Kansio 8, GCEa KA; ks. myös Appell 24.11.1961.

⁴⁹³ Etelä-Saimaa 24.9.1961.

tiin jatkuvasti suhteiden herkkyyttä.⁴⁹⁴ Ehrnrooth pitikin paradoksaalisena sitä, että samalla, kun Kekkonen kannattajat ja laitavasemmisto liputtivat Kekkonen uudelleenvalinnan puolesta juuri Kekkonen ulkopoliittisiin ansioihin vedoten, näytti Neuvostoliiton Suomea kohtaan tuntema luottamus heikentyneen Kekkonen presidenttiyden aikana.

Neuvostoliiton ulkopoliittisen painostuksen alla marraskuussa 1961 Ehrnrooth heristikin syyttävää sormiaan Maalaisliiton idäntakanteille syyttäen puoluetta ”demokraattista oikeusvaltiota” puolustavien puolueiden diskriminoimisesta diktatuuriin pyrkivien kommunistien myötävaikutuksella. Ehrnroothin mielestä Maalaisliiton K-linjan keskuudessa oli vallalla mentaliteetti, jonka mukaan yhteistyö kommunistien kanssa oli ”isänmaallisten puolueitten välistä rakentavaa yhteistyötä edullisempaa”. Tärkeimpänä esimerkkinä K-linjan, SKDL:n ja simonistien yhteistyöstä Ehrnrooth piti Fagerholmin enemmistöhallituksen kaatamista. Noottikriisin keskellä yhtäläisyysmerkkien vetäminen vuosien 1958 ja 1961 kriisien välille oli helppoa. Ehrnrooth näkikin vuoden 1958 tapahtumat jopa tulevien presidentinvaalien pelinavauksena. Kekkonen halusi jo tuolloin varmistaa jatkokauden ajamalla pahimmat vastustajat ajoissa ulos. Ehrnroothin mielestä Neuvostoliiton epäluuloja lietsottiin kotimaisten tahojen toimesta ja siten suorastaan pyydettiin ulkopuolista väliintuloa epämieluisan vaalituloksen välttämiseksi:

*Se olisi voinut sekoittaa kaikki tulevaa presidentinvaalia varten laaditut piirustukset. Tämän hallituksen kotimaassa kokeman vastustuksen jälkeen oli yöpakkasten helppo tehdä tuhoaan. Nyt oli ovet hallitukseen pystytty sulkemaan niiltä, jotka voimakkaimmin vastustivat kansanrintamapolitiikkaa. Mutta tämä ei riittänyt, vaan presidentti koetti takaovesta tuoda hallitukseen kolme kansandemokraattia.*⁴⁹⁵

Ehrnrooth oli vakuuttunut, että K-linjan viehtymys kommunismia kohtaan ei koskenut vain sisäpolitiikkaa. Tilanteeseen tuskastunutta Ehrnroothia pöyristytti myös Matti Kekkonen puheet siitä, miten kommunistisesti hallittu Puola osoitti sen, että kommunistinen maa saattoi olla yhtä itsenäinen kuin porvariin hallitsema maakin. Ehrnrooth ihmetteli, miten Paasikiven presidenttiyden jälkeen oli voitu tulla näin nopeasti tilanteeseen, jossa voitiin kenenkään maalaisliittolaisen protestoimatta väittää, että Suomi oli itsenäisyyden osalta rinnastettavissa kommunistiseen satelliittivaltioon.⁴⁹⁶

Nootista huolimatta Ehrnrooth yritti pysyä Hongan mahdollisuuksien suhteen optimistisenä. Tilanne heikkeni kuitenkin jatkuvasti. Viimeistään 14.11.1961 Kekkonen hajotettua eduskunnan oli Honka-liiton taustavoimille selvää, että presidenttipeli olisi menetetty. Eduskuntaryhmän kokouksessa Ehrnrooth totesi, että oli surullista, että presidentinvaalien ohella myös eduskuntavaalit käytäisiin ulkopoliittisissa merkeissä. Ehrnroothin pessimismiiä kuvaa hyvin se, miten hän totesi, että kaiken tapahtuneen jälkeen on turha luulla, että kukaan enää uskoisi vapaasti käytäviin presidentinvaaleihin.⁴⁹⁷

⁴⁹⁴ Ehrnrooth 1999, 212.

⁴⁹⁵ Ehrnroothin puhe Länsi-Pakilan Bio-Tarjassa 12.11.1961. Kansio 8, GCEa, KA.

⁴⁹⁶ Ibid.

⁴⁹⁷ RKP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 15.11.1961 klo 14–15.40. SCA.

Erityisen pettynyt Ehrnrooth oli Kekkosen päätökseen hajottaa eduskunta. Eduskuntaryhmässä Ehrnrooth kysyikin sarkastisesti, miten sitten käy, jos eduskuntavaalien jälkeen nykyisestä oppositiosta – Kekkosen vastustajista – tulisi vaalien myötä enemmistö, lähtisikö silloin presidenttikin. Jos Ehrnrooth oli pettynyt Kekkoseen, niin vähintäänkin yhtä pettynyt hän oli pääministeri Miettuseen ja tämän 14.11.1961 pitämään radiopuheeseen, joka Ehrnroothin mielestä muistutti kauhukertomusta. Ehrnroothin mielestä nootin myötä oli käynnistetty pelottelukampanja, joka pahimmillaan johtaisi siihen, että tulevista eduskuntavaaleista tulisivat Suomen viimeiset vapaat vaalit.⁴⁹⁸ Ehrnrooth ei ollut mielipiteineen yksin, sillä eduskuntaryhmän antama tiedonanto noudatteli samansuuntaisia näkemyksiä. RKP:n ryhmä valitti eduskunnan hajottamista ja sitä, ettei ryhmälle oltu annettu mahdollisuutta keskustella asiasta hallituksen kanssa.⁴⁹⁹

Jos loka-marraskuun tilanne asetti Kekkosen vastustajat epätoivoiseen tilanteeseen, niin eivät asiat näyttäneet hyvältä myöskään Kekkosen näkökulmasta. Ainakin Kekkosen Yhdysvaltojen matkan aikana antama Suomen puolueettomuuspolitiikkaa ja ideologista asennoitumista koskeva lausunto näytti menettäneen merkityksensä. Yhdysvalloissa Kekkonen oli nimittäin todennut, että Suomen kansanvaltaista valtiojärjestystä epäilevien oli syytä tutustua käynnissä olevaan presidentinvaalikampanjaan.⁵⁰⁰ Nootin myötä tuolla lausunnolla ei ollut enää mitään merkitystä. Demokratiaan kuuluvat vapaat vaalit olivat itse asiassa yhtenä syynä ulkopoliittiseen kriisiin, vaikka nootilla oli myös vahva kansainvälinen ja sotilaspoliittinen taustansa. Neuvostohallitukselle tärkeintä ei ollut niinkään tapa, jolla vaalit käydään, vaan se, että nimenomaan Kekkosen johtama ystävällismielinen ulkopoliittinen suuntaus jatkuisi Suomessa vastaisuudessakin.⁵⁰¹

Nootilla varmistetaan Kekkosen valinta

Marraskuun 18. päivänä eli samana päivä, kun valtioneuvosto päätti vedota Kekkoseen, jotta tämä matkustaisi Novosibirskiin neuvottelemaan noottiin liittyvistä kysymyksistä pääministeri Hruštševin kanssa, kantoi Ehrnrooth oman kortensa kekoon kirjoittamalla noottikriisin taustoista The Richmond News Leader -lehteen. Pyyntö tuli lehden päätoimittajalta James J. Kilpatrickilta, joka oli kiinnostunut Suomen tilanteesta. Hän nimittäin oli kuullut huhuja, joiden mukaan Neuvostoliitto pyrki saamaan Suomen tunnustamaan Itä-Saksa ja liittymään puolustusliittoon Neuvostoliiton kanssa.⁵⁰²

⁴⁹⁸ RKP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 15.11.1961 klo 14–15.40. SCA.

⁴⁹⁹ RKP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 15.11.1961 klo 18–18.35. SCA.

⁵⁰⁰ Suomi 1992, 469.

⁵⁰¹ Suomi 1992, 500–501. Neuvostoliiton ulkoministeri A. A. Gromyko paljasti Ahti Karjalaiselle Moskovassa 11.11.1961, että sotilaspiirit olivat ”jo pitemmän aikaa” vaatineet konsultaatioita, mutta neuvostohallitus oli ne torjunut. Gromykon mukaan tilanne oli muuttunut, kun Suomeen oli muodostunut ”tietty ulkopoliittinen ryhmittymä” joka pyrki estämään nykyisen ulkopoliittisen suuntauksen jatkumisen. Tämän takia Neuvostoliitto halusi nyt varmuuden, että Kekkosen ulkopoliittinen suuntaus jatkuisi.

⁵⁰² James J. Kilpatrickin kirje Georg C. Ehrnroothille 8.11.1961. Kansio 3, GCEa, KA.

Lehden pääkirjoitussivulla 22.11.1961 julkaistussa artikkelissa Ehrnrooth totesi, että suurimmalle osalle suomalaispoliitikoista oli täysin selvää, ettei nootissa ollut kysymys Suomen harjoittamasta ulkopoliitikaasta tai Neuvostoliiton sotilaallisista aspekteista. Ehrnroothin pitikin selvänä, että nootin taustalla oli käynnissä oleva presidentinvaalitaistelu, jossa ”Mr. Kekkonen” nojasi kommunisteihin ja radikaalisosialisteihin, kun demokraattiset puolueet olivat Honka-liitolla pyrkineet ”katkaisemaan parlamentaarisen umpisolmun”. Kommunistien ja Kekkonen epäpyhän liiton taustalla Ehrnrooth näki Kekkonen harjoittaman valtopoliitiikan, johon Kekkonen oli vastoin suomalaista perustuslaillista traditiota tukeutunut koko presidenttiytensä ajan. Kekkonen ja kommunistien liittolaisuutta korostaakseen Ehrnrooth korosti Kekkonen kylmäkiskoisuutta sosialidemokraatteja kohtaan, vaikka sosiaalidemokraatit olivat ”Pohjoismaisen demokratian selkäranka”. Ehrnrooth näkikin, että noottikriisin myötä pitkään jatkunut valhekampanja sosiaalidemokraattien neuvostovastaisuudesta oli tuottamassa hedelmää. Ehrnrooth vihjasi, että Kekkonen oli omalta osaltaan valmistellut maaperää Neuvostoliiton kasveille ulkopoliittisille epäluuloille ja sitä kautta nootille.⁵⁰³

Amerikkalaisille lukijoille Ehrnrooth korosti, että noottia oli tarkasteltava useiden osatekijöiden kautta. Keskeistä oli se, että nootti oli nähtävä apuvälineenä, jolla Neuvostoliitto tuki Kekkonen uudelleenvalintaa.⁵⁰⁴ Sanomalehtiartikkelin perusteella Ehrnrooth näyttääkin olleen jo marraskuussa 1961 vakuuttunut siitä, että nootin taustamotiivina oli nimenomaan Neuvostoliiton pyrkimys varmistaa Kekkonen uudelleenvalinta. Vaikkei Ehrnrooth suoranaisesti syyttänyt Kekkosta nootin masinoimisesta, tilaamisesta puhumattakaan, hän teki selväksi, että Kekkonen oli sosiaalidemokraatteja syrjivällä politiikallaan ja yhteistyöllään kommunistien kanssa viime kädessä aiheuttanut kriisin. Perimmältään kyse oli vuoden 1956 presidentinvaalien toisinnosta. Tällä kertaa apu ei tullut SKP:n valitsijamiesten kautta, vaan myös Neuvostoliitosta nootin muodossa.

Noottitulkinnoissa Ehrnrooth oli selvästikin Tuure Junnilan linjoilla. Junnilakaan ei uskonut nootin sotilaspoliittisiin taustoihin, vaan näki taustalla puhtaan poliittisen manööverin, jonka tarkoituksena oli vaikuttaa tulevaan presidentinvaaliin.⁵⁰⁵ Syksyllä 1961 muodostunut näkökanta noottikriisistä vahvistui 21 vuotta myöhemmin Ehrnroothin lounastaessa kesäkuun 23. päivänä 1982 Nils Meinanderin ja Victor Procopén kanssa Svenska klubbenilla. Lounaan aikana Meinander kertoi kuulleensa Kurt Westerholmilta, joka oli Kekkonen mukana Yhdysvalloissa 1961, että sinä päivänä, kun nootti tuli, oli Kekkonen ollut koko päivän hermostuksissa kuten myös Novosibirskissa Hruštševin kanssa käytyjen neuvottelujen aikana – aivan kuin Kekkonen ei olisi ”välttämättä tien-nyt, mitä venäläiset loppujen lopuksi tekisivät”.⁵⁰⁶

⁵⁰³ The Richmond News Leader 22.11.1961 ”M.P. Outlines Causes of Russian Demands of Finland”. Kansio 96, GCEa, KA.

⁵⁰⁴ Ibid.

⁵⁰⁵ Nummivuori 2009, 195–196.

⁵⁰⁶ Nils Meinanderin, Victor Procopén ja Georg C. Ehrnroothin lounaskeskusteluista laadittu muistilappu 23.6.1982, Kansio 67, GCEa, KA.

Honka-liiton kannalta tilanne muuttui kestävämmäksi, kun sekä äärivasemmiston että Maalaisliiton sanomalehtien Honka-liiton vastainen kirjoittelu vain yltyi. Kekkosen neuvotellessa Novosibirskissä Päivän Sanomien Pekka Martin jyräsi otsikossa: ”Tanner-Junnilla ryhmä on paljastettava kansalle” ja nimitti Honka-liiton taustavoimiin kuuluvia henkilöitä suunnanmuutokseen pyrkiväksi ryhmittymäksi. Martinin mukaan oli selvää, että suhteet Neuvostoliittoon eivät voineet olla vain muodolliset, vaan niiden täytyi olla vähintäänkin kaverilliset.⁵⁰⁷ Tämä oli selkeä kannanotto Kekkosen puolesta, joka oli luonut henkilötasolla ulottuvan ystävyysiteen Nikita Hruštševin kanssa. Kaverilliset suhteet eivät Martinin mukaan olisi mahdollisia, mikäli Ehrnroothin kaltaiset poliitikot saisivat mahdollisuuden päättää ulkopoliittisen suunnan ohjaajasta. Hongan vastustajilta oli tämän takia täysi oikeutus vaatia Honka-liiton hajottamista, sillä Kekkosella oli sekä halu että kyky muodostaa kaverilliset suhteet suureen itäiseen rajanaapuriin.

Ehrnroothille noottikriisi toimi todisteena siitä, mihin tilaan Suomen ulkopoliittinen asema oli Kekkosen presidenttiyden myötä joutunut. Vielä vuoden 1956 presidentinvaaleissa ei puuhasteltu jatkuvilla ulkopoliittisilla epävarmuustekijöillä eikä kenenkään kykyä noudattaa Paasikiven linjaa epäilty. Sen sijaan vuoden 1962 presidentinvaaleissa maa oli joutunut tilanteeseen, jossa vain yhden miehen katsottiin kykenevän johtamaan Suomen ulkopoliitiikkaa. Kaikki tämä oli tapahtunut siitä huolimatta, että Kekkosella sanottiin olevan hyvät ja luottamukselliset suhteet itään.

Neuvostoliiton nootista lähtenyt tapahtumaketju oli murskaava pettymys presidentin vaihtumista toivoneelle Ehrnroothille. Kekkosen vastustajien kiukkua lisäsi varmasti myös se, että Kekkonen yritti rinnastaa vallinneen tilanteen syksyyn 1944 vetoamalla vastustajiinsa, jotta nämä ymmärtäisivät luopua politiikasta.⁵⁰⁸ Marraskuun 24. päivän illalla Honka-liiton kohtalo sinetöityi Hongan luovuttua ehdokkuudesta. Lopullinen päätös syntyi nopeasti, kun kävi ilmi, että molemmat kansanpuolueet olivat irrottautuneet ehdokkaasta.⁵⁰⁹ Samana päivänä klo 19.30 Ehrnrooth esiintyi Munkkivuoren kansallisseuran järjestämässä tilaisuudessa yhdessä Yrjö Soinin, Leo Mattilan, Veikko Vennamon ja Väinö Leskisen kanssa. Kekkosen kiivaimpien vastustajien puhetilaisuudesta muodostuikin nyt surujuhla.

Tilaisuudessa puhunut Ehrnroothin totesi, että nootin myötä presidentinvaalit olivat menettäneet merkityksensä, eikä syynä tähän suinkaan ollut Neuvostoliitto. Päinvastoin Ehrnrooth kaatoi syyllisyyden taakan ulkopoliittisesta kriisistä Maalaisliiton ja Kekkosen niskoille syyttäen ”vapaan talonpoikaisväestön” porvarillista puoluetta tietoisesta kommunistien avustamisesta. Kansakunnan perustuksien rikkomisen ohella puolue oli luomassa edellytyksiä kansanrintamapolitiikalle sekä kylvänyt ulkopoliittisia epäluuloja julistamalla, että määrätty piirit pyrkivät muuttamaan Suomen ulkopoliittista linjaa. Olavi Hongan vetäytymiseen liittyen Ehrnrooth totesikin: ”Maalaisliiton ja muiden K-

⁵⁰⁷ Päivän Sanomat 24.11.1961.

⁵⁰⁸ Hbl 27.11.1961.

⁵⁰⁹ Honka 1972, 292–294.

linjalaisten on todettava, että häikäilemätön diskriminointi on tuottanut tuloksen, joka tuskin kauan ilahduttaa muita kuin kommunistejamme. Demokratia on pantu hyllylle ja oikeus on joutumassa tunkiolle.”⁵¹⁰

Ehrnroothin mielestä oli täysin selvää, että ulkopoliittinen pelottelu tehosi tavallisten kansalaisten ohella moniin poliittisiin johtajiin, jotka nootin myötä olivat alkaneet epäillä, kannattiko ”oikeutta ja vapautta” ylipäänsä enää puolustaa. Pelottelupolitiikasta katkerana Ehrnrooth kertoi häpeävänsä niiden puolesta, joiden ”tahallinen toiminta” oli nyt vienyt Suomen lähelle Tšekkoslovakian tietä. Ainoa keino pelastaa Suomi tältä tieltä oli varmistaa, että tulevat eduskuntavaalit pysyisivät vapaina. Tässä vaiheessa Ehrnrooth oli tämän toiveen suhteen varsin pessimistinen ja piti lähes varmana Kekkosen tukijoiden turvautumista ulkopoliittiseen aseeseen myös eduskuntavaaleissa. ”En voi salata pelkoani, että ne ennakkoluulottomat voimat, joiden mielestä presidentinvaali nyt on saanut onnellisen ratkaisun, yrittävät yhtä likaisin keinoin kuin Hongan tarjoamasta vastustuksesta on vapauduttu, ohjata eduskunnan kokoonpanoakin. Jos jo vireille pantu puhdistusyritys tässä suhteessa onnistuu, näyttäisi Suomen kohtalo synkältä.”⁵¹¹

Laillisuustraditioon nojaavana Ehrnrooth katsoi, että Suomen tulevaisuus riippui viime kädessä äänestäjistä ja siitä, uskaltaisivatko suomalaiset osoittaa vaaleissa valmiutta taistella vakaumuksen ja itsenäisen kansanvaltaisen puolueettomuuden puolesta. Kansalaisten velvollisuudentuntoon vedoten Ehrnrooth totesikin, että ellemme ”itse ole valmiit puolustamaan oikeuksiamme lakiin ja vaalilippuun turvautuen, eivät muut tule kunnioittamaan näitä oikeuksia”. Kekkosen vastaisen taistelun epäonnistumisesta huolimatta Ehrnrooth luotti kansan enemmistön oikeamielisyyteen ja siihen, että kansanvalta olisi turvattu, mikäli kansa vain pysyisi rohkeana ja noudattaisi P. E. Svinhufvudin toteamusta, jonka mukaan ”kansa, joka ei uskalla oikeuttansa puolustaa, ei saa sitä pitää, ja mikä on tärkeämpi – se ei ole ansainnut sitä pitää”.⁵¹²

Hongan ehdokkuuden kariutuminen sai Ehrnroothin tuomitsemaan Kekkosen tulevan voiton kunniallisuuden jo joulukuussa. Ehrnroothin mukaan Kekkosen tuleva jatkokausi tulisi merkitsemään Pyrhoksen voittoa, sillä voitto olisi saavutettu demokratian kustannuksella. Epäreiluun presidenttipeliin viitaten Ehrnrooth odottikin Kekkoselta ”jalomielisyyttä” tämän vastustajia kohtaan. Tärkeintä olisi lopettaa ulkopoliittisten epäluulojen levittäminen ja diskriminointikampanja, joka oli kohdistunut vastuuntuntoisia poliittisia piirejä vastaan. Ehrnrooth kysyikin, eikö nyt oltu tultu tilanteeseen, jossa henkilökohtainen katkeruus tuli unohtaa ja aloittaa yhteistyö kaikkien demokraattisten voimien kesken sen sijaan, että tukeuduttaisiin kommunisteihin.⁵¹³

Katkeruuden unohtamisesta ei tullut helppoa myöskään Ehrnroothille, joka suuttui K.-A. Fagerholmin ehdotettua poikkeuslakia Kekkosen uudelleen valitsemiseksi. Eritoten

⁵¹⁰ Ehrnroothin puhe Munkkivuoren yhteiskoululla 24.11.1961. Kansio 8, GCEa, KA.

⁵¹¹ Ibid.

⁵¹² Ibid.

⁵¹³ Appell 1.12.1961 ”Är demokratin I fara?”

maalaisliiton puheenjohtaja V. J. Sukselaisen ”hurskasteleva” tapa korostaa tulevien vaalien normaaliutta ja sitä, miten jokaisella kansalaisella tulisi olemaan ”mahdollisuus äänestää Kekkosta”, sai Ehrnroothin raivon partaalle. Ehrnroothin mielestä poikkeuslain leimaaminen epäkansanvaltaiseksi Kekkonen tukijoiden – Maalaisliiton, kommunistien ja skogilaisten – toimesta oli hurskastelevaa, kun näiden samojen puolueiden pyrkimyksenä oli ”kansavallan korvaaminen diktatuurilla”. Ainoana ”isänmaallisena asiana” poikkeuslakikeskustelussa Ehrnrooth piti sitä, että sosialidemokraatit olivat päättäneen tarjota kansalle oman vaihtoehdon tulevissa presidentinvaaleissa.⁵¹⁴

Amerikkalaiset ystävyysuhteet poliittisena henkireikänä

Kaiken pettymyksen keskellä Ehrnrooth haki ideologista tukea ja turvaa sieltä, mistä uskoi sitä parhaiten saavansa eli amerikkalaisilta ystäviltään. Kirjeenvaihto republikaanivaikuttajien kanssa osoittautui hyväksi keinoksi purkaa poliittisia paineita. Joulukuussa 1962 Ehrnrooth lähettikin newyorkilaiselle republikaanivaikuttajalle Charles K. McWhorterille selvityksen Suomen poliittisesta tilanteesta tuoden esiin myös oman tulkintansa noottikriisin taustoista. McWhorterin vastauskirjeen perusteella Ehrnroothin kirje oli noudatellut Ehrnroothin kotimaassakin julkisesti lausuttuja näkemyksiä. Tähän viittaa ainakin McWhorterin toteamus, että vaikka amerikkalaiset tunsivatkin suomalaisia kohtaan suurta sympatiaa, eivät amerikkalaiset voisi hyväksyä Kekkonen tapaa käyttää vaalikampanjassaan hyväkseen ulkopoliittista kriisiä. McWhorterin mukaan oli ilmeistä, että Kekkonen pyrki kriisin avulla tuhoamaan tai ainakin heikentämään sisäpoliittisia vastustajiaan epäreilulla tavalla.⁵¹⁵

McWhorterin moraalisella tuella – olkoonkin Ehrnroothin mielipiteisiin vahvasti perustuvalla – oli oletettavasti suuri merkitys Ehrnroothille. Sen lisäksi, että McWhorter toivotti onnea tuleviin vaaleihin, tarjosi tämä yhteiseen poliittiseen ideologiaan pohjautunut ystävyyside poliittisen selkänokan, jonka varaan Ehrnrooth saattoi nojautua niin hyvinä kuin pahoinakin päivinä. Ehrnroothin liittyminen poliittisiin liittolaisiin – vaikkakin kaukaisiin – voidaan pitää monellakin tavalla merkittävänä Ehrnroothin poliittisen vakaumuksen säilymisen ja vahvistumisen kannalta. Tämän suuntaiselle tulkinnalle voidaan löytää tukea ainakin sosiaalipsykologi Erich Frommin teoriasta, jonka mukaan yksilön vapaus ja toimintakyky ovat vahvasti riippuvaisia ulkopuolisesta maailmasta. Ihminen, jonka yhteys ”ideologioihin, arvoihin tai ainakin yhteiskunnallisiin kaavoihin” säilyy, tuntee olevansa yhteydessä muihin, vaikka fyysisesti olisi yksinäinen. Yhtä lailla ihminen, joka elää muiden joukossa mutta kokee olevansa eristettynä tai henkisesti yk-

⁵¹⁴ Valtiopäivät 1961, pöytäkirjat III, 2172–2175, 14.12.1961, ed. Ehrnrooth.

⁵¹⁵ Charles K. McWhorterin kirje Georg C. Ehrnroothille 18.1.1962, Kansio 3, GCEa, KA.

sinäinen, voi reagoida tilanteeseen jopa mielenterveyshäiriöillä. Moraalinen yksinäisyys rinnastuu näin ollen fyysisten tarpeiden tyydyttämättömyyteen.⁵¹⁶

Noottikriisin mahdollisista ulkopoliittisista tekijöistä huolimatta Ehrnroothin näkökulma noottikriisiin oli yöpakkaskriisin tavoin kriisin sisäpoliittisia puolia korostava. Noottikriisi näyttäytyi Ehrnroothille ensisijaisesti valtopoliittisena oppituntina siitä, millaisilla pelisäännöillä Kekkosen aikakaudella pelattiin. Torsoksi jääneen presidentinvaalikampanjan myötä oli käynyt selväksi, etteivät Kekkosen tukijat edes pyrkineet osoittamaan Neuvostoliitolle, että kaikki suomalaiset poliitikot ja puolueet kannattivat ystävällisiä idänsuhteita ja puolueettomuuspolitiikkaa. Ehrnroothille tämä todisti, että ulkopoliitiikan sijaan kyse oli valtopoliitiikasta ja Kekkosen leirin halusta käyttää mitä keinoja tahansa, jotta lopullinen päämäärä – Kekkosen presidenttiys – voitaisiin turvata.

Noottikriisin kotimaisiin taustoihin nojaten Ehrnrooth suhtautui hyvin pessimistisesti Paasikiven linjan tulevaisuuteen, mikäli ulkopoliittinen johto jatkaisi tiettyjen puolueiden ja poliitikkojen leimaamista ulkopoliittisesti epäluotettaviksi. Ehrnrooth olikin vakuuttunut, ettei Suomea auttanut se, miten valtionjohto vain hätätilassa vakuutti suomalaisten olevan yksimielisiä. Ehrnroothin mielestä pahinta tuhoa Paasikiven linjalle tekivät Honka-liiton sijaan Kekkonen kannattajineen. Kekkosen Seinäjoella joulukuussa pitämä puhe oli Ehrnroothille selkein todiste siitä, ettei Kekkonen edes halunnut nähdä kaikkia suomalaisia hyvien idänsuhteiden kannalla. Puheessaan Kekkonen oli nimittäin kritisoinut jopa entisiä ministereitä toteamalla, että ”vaatii yliluonnollista uskoa tai rohkeutta muusta puhumatta, kun näidenkin veikkojen puolesta on pitänyt vakuuttaa, että he ovat Paasikiven linjalla”.⁵¹⁷

Ehrnroothin osallistuminen Honka-liittoon voidaan nähdä luonnollisena jatkumona tämän aikaisemmalle poliittiselle toiminnalle. Ehrnroothin kohdalla yhä jyrkemmäksi käyvä Kekkosen vastaisuus nojasi vuosien 1956–1962 myötä vahvistuneeseen näkemykseen, jonka mukaan Kekkosen ulko- ja sisäpoliittinen valta-asema nojautui Maalaisliiton ja kommunistien epäpyhään liittoon. Sen lisäksi, että tämä liitto teki Kekkosesta lähes voittamattoman, altisti se Ehrnroothin mielestä Suomen yhteiskuntajärjestelmän suurelle vaaralle. Liittoutuessaan kommunistien kanssa Maalaisliitto ja Kekkonen edesauttoivat kommunistien pyrkimyksiä kumota suomalainen yhteiskuntajärjestelmä. Jossain määrin Ehrnrooth olikin epäilyineen oikeassa. Ainakin laitavasemmiston piirissä tämä yhteistyö tiedettiin hedelmälliseksi. Tammikuussa 1963 SKP:n ja NKP:n välillä käytyjen keskustelujen yhteydessä kävi selväksi, että SKP:n kannalta Kekkosta pidettiin jopa erinomaisena presidenttinä. Vaikka Paasikiveäkin pidettiin ystävyyspolitiikan näkökulmasta hyvänä presidenttinä, jäi hänen politiikkansa ”puolitiehen”, sillä se perustui välttämättömyyteen. NKP:n suunnasta tehtiinkin selväksi, että Paasikiven–Kekkosen linjan sijaan

⁵¹⁶ Fromm 1971, 39–40; Fromm 1976, 24–26, Erich Frommia mukaillen Ehrnroothin länsiyhteyttä voisi nähdä keinona murtaa poliittinen eristyneisyys tappion hetkellä.

⁵¹⁷ Valtiopäivät 1961, pöytäkirjat III, 2172–2175, 14.12.1961, ed. Ehrnrooth; HS 11.12.1961.

oli sopivampaa puhua Paasikiven ja Kekkonen linjasta, sillä toisin kuin Paasikiven linja, Kekkonen linja tarjosi mahdollisuuden edetä sosialismiin.⁵¹⁸

Vuoden 1962 presidentinvaalien myötä kävi selväksi, että Ehrnrooth suhtautui Maalaisliittoon jopa kommunisteja kriittisemmin. Taustalla oli Ehrnrooth näkemys, jonka mukaan kommunistien suhde Neuvostoliittoon oli luonnollinen, koska se perustui ideologiaan. Maalaisliiton osalta tilanne oli kuitenkin toinen. Ehrnrooth ei voinut mitenkään hyväksyä sitä, että vaikka puolue edustikin ei-sosialistisena puolueena kansanvaltaisia voimia, sen sisä- ja ulkopoliittinen voima nojasi ennen muuta Neuvostoliiton suurvalta-asemaan, Suomen herkkään ulkopoliittiseen asemaan ja Urho Kekkonen idänsuhteiden häikäilemättömään hyödyntämiseen.⁵¹⁹

Honka-liittoon osallistumisessa oli Ehrnroothin osalta kysymys paljon suuremmasta asiasta kuin vain Kekkonen henkilöön liittyvästä antipatiasta. Ehrnroothin kohdalla Kekkonen vastustaminen näyttäytyi ennen muuta kommunismin etenemisen patoamisena. Ehrnroothin näkökulmasta Kekkonen ja Maalaisliiton poliittinen vaikutusvalta ja Kekkonen vallankäyttö siihen liittyneen ulkopoliittisen diskriminaation avulla merkitsivät uhkaa suomalaiselle yhteiskunnalle ja Pohjoismaiselle demokratialle. Ehrnrooth katsoi, että pahimmillaan Kekkonen ja Maalaisliiton lyhytnäköinen puolue- ja valtapoliittinen taktikointi ulkopoliittisilla aseilla voisi nostaa kommunistit valtaan, vaikka Maalaisliitto ei sitä oikeasti halunnutkaan.

Antikommunistiseen yhteistyöhön noottikriisin varjossa

Westerholm kysyy Kekkoselta neuvoja

Noottikriisin myötä presidentinvaalien luonne muuttui ratkaisevasti. Lokakuussa 1961 alkanut ulkopoliittinen kriisi löi leimansa tammikuun 15.–16. päivinä 1962 toimitettuun valitsijamiesvaaliin. Ulkopoliittisen kriisin ratkaisussa kunnostautunut istuva presidentti sai murskavoiton. Kekkonen vaaliliitto sai 44,3 % äänistä ja 145 valitsijamiestä. Toiseksi tuli SKDL:n Paavo Aitio 63 valitsijamiehellä. Honkaliitossa pahoin ryvettynyt SDP sai sen sijaan tyytyä kolmanteen sijaan Rafael Paasio saadessa ainoastaan 36 valitsijamiestä ja 13,1 % äänistä. Varsinaisessa presidentinvaalissa tulevan presidentin henkilöllisyys ratkesi jo ensimmäisellä kierroksella, kun kaikki ei-sosialistiset valitsijamiehet äänestivät Kekosta.⁵²⁰ Urho Kekkonen presidenttiyden jatkuminen murskaavalla ään-

⁵¹⁸ Muistio SKP:n NKP:n välisistä keskusteluista tammikuussa 1963, Urho Kekkonen vuosikirja 1963, UKA.

⁵¹⁹ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 21.1.2004. Ehrnrooth koki Kekkonen toimintaa erityisen motittavana, sillä Kekkonen siirtyminen neuvostomyynteisemmälle linjalle oli alkanut heti, kun Saksan tappio toisessa maailmansodassa näytti selvältä.

⁵²⁰ Nummivuori 2009, 189–190.

nenemmistöllä merkitsi luonnollisesti Kekkosen vastaisen rintaman heikkenemistä ja selvää uhkaa Ehrnroothin poliittiselle tulevaisuudelle tulevien eduskuntavaalien valossa.

RKP:n Helsingin piirin kannalta ennen aikaiset eduskuntavaalit olivat ongelmalliset sekä Kekkosen kannattajille että vastustajille. Tämän tiesi myös tasavallan presidentti, jolle Kurt Westerholm teki asiasta kaksi muistiotä. Ensimmäisessä 16.11.1961 laaditussa muistiossa Westerholmin totesi, että RKP:n sisärenkaassa oli ”tavaton sekasorto”, sillä puolue oli menossa kaksiiin vaaleihin kahdella erilaisella linjalla. Westerholm kertoikin olevansa kiitollinen, mikäli presidentti voisi antaa ”meille-minulle” tai suoraan Jan-Magnus Janssonille vihjeitä, millä taktiikalla olisi parasta edetä. Suurimpana ongelmana Westerholm piti Meinanderia ja Ehrnroothia, jotka tahtoivat taistella viimeiseen asti.⁵²¹

*Ohimennen sanoen ei ole outoa että äärimmäiset chauvinistiset oikeistolaiset kuten tietysti demagoogit Ehrnrooth ja Nordström mutta myös sellainen muuten rationaalisesti ajatteleva henkilö kuten Aminoff nimenomaan tällaisissa tilanteissa hermostuvat melkein hysteerisesti. Mutta suorastaan traafillista on että löytyy vanhoja liberaaleja kuten juuri Meinander, jotka reagoivat samalla tavalla.*⁵²²

Westerholm tekikin selväksi, että K-leirin kannalta Helsingissä ei näyttänyt valoisalta, sillä RKP:n kolmesta paikasta kaksi menisivät Ehrnroothille ja katulähetystyöstä paremmin tunnetuksi tullee Arvid von Martensille, joita pidettiin jotakuinkin mahdotomina poliitikkoina. Kolmas paikka menisi Söderhjelmille, mikäli tämä vain asettuisi ehdolle. Kekkosen kannalta suotuisista ehdokkaista Westerholm toi esiin Lars Dufholmin, joka oli ”paras meikäläinen”, mutta jolla ei kuitenkaan ollut pienintäkään mahdollisuutta tulla valituksi. Myös Kristian Gestriniä Westerholm piti hyvänä ehdokkaana. Helsingin piirin suurin ongelma oli kuitenkin se, että RKP:n Kekkosen kannattajien täytyi mennä samaan vaaliliittoon Ehrnroothin kanssa. Westerholmin mukaan toinen vaihtoehto oli mennä vaaleihin omana vaaliliittona, mutta ”silloin kävisi liian selväksi, että P-K-linjan kannattajat täällä Helsingissä muodostavat pienen vähemmistön”. Kaiken lisäksi erillistä vaaliliittoa voitaisiin pitää ruotsalaisen rintaman rikkomisena.⁵²³

Ennen aikaisten eduskuntavaalien jälkeen RKP:n tilanne muuttui selvästi K-linjavetoiseksi. Puolueen hallituskelpoisuuden kannalta tämä oli tietenkin hyvä asia. RKP:n piirissä olikin henkilöitä, joiden mielestä puolueessa oli tarvetta ulkopoliittiseen pyykinpesuun. P. O. Barck vetosikin, ettei puolue enää asettaisi Ehrnroothia ehdolle, sillä tämä edusti liian neuvostovastaista linjaa. Kun vetoisuus ei johtanut mihinkään, teki Barck omat johtopäätöksensä ja vastalauseena päätti erota puolueesta.⁵²⁴

⁵²¹ Kurt Westerholm Kekkoselle 16.11.1961 ”Lyhyt PM päivän mielialoista ruotsalaisten piirissä”, Kurt Westerholm 1/35, UKA.

⁵²² Kurt Westerholm Kekkoselle 16.11.1961 ”Lyhyt PM päivän mielialoista ruotsalaisten piirissä”, Kurt Westerholm 1/35, UKA.

⁵²³ Kurt Westerholm Kekkoselle 18.11.1961 ”Lyhyt edustajavaaleja koskeva PM”, Kurt Westerholm 1/35, UKA.

⁵²⁴ Pöytäkirja 22.12.1961 liite 1, RKP:n Helsingin piiri, CSA; Ehrnrooth 1999, 218–219.

Eduskuntavaalien hankalasta ennakkoasetelmasta huolimatta Ehrnrooth menestyi vaaleissa loistavasti. Tämä oli sikäli poikkeuksellista, sillä vuoden 1962 eduskuntavaaleissa monet näkyvimvät Kekkös-vastaiset poliitikot joko putosivat tai jättäytyivät pois. Ehrnrooth sen sijaan lisäsi kannatustaan saaden jopa 12 500 ääntä, mikä tarkoitti noin kolmasosaa kaikista RKP:n Helsingissä saamista äänistä.⁵²⁵ Ehrnroothilla kannatuspohja siis jopa laajeni noottikriisin myötä. Ulko- ja sisäpoliittisten epävarmuustekijöiden lisääntyminen ja Urho Kekkosen henkilöön liittyvät ristiriitaisuudet tarjosivat Ehrnroothille aseita vaalikampanjaan. Vaaleissa Ehrnrooth korosti kansallisten voimien merkitystä politiikassa tasapainottavana voimana idänvaikutuksille alttiille Urho Kekkoselle ja Maalaisliitolle. Vaalimainonnassa Ehrnrooth vetosi äänestäjiin yhdistäen perustuslailisuuden ja SDP:n vaaran vuosina käyttämän retoriikan: ”Jo riittää se häikäilemättömyys, millä eräät piirit mustaavat isänmaallisia suomalaisia, siten vahingoittaen koko maata. Eduskunnassa tarvitaan niitä harvoja miehiä, jotka eivät ole taipuneet ”valtapuolueen” komentoon (...) Vain laki ja omatunto ohjaavat häntä.”⁵²⁶ Ehrnroothin vastustajien kannalta vaalimenestys oli kiusallista, sillä menestystä ei saavutettu aatelissuvun ja suurpääoman rahoilla. Suomen Kuvalehden selvityksessä Helsingin vaalipiirin eduskuntavaaliehdokkaiden lehti-ilmoituksiin käyttämästä rahasta käy ilmi, että 138 ehdokkaan joukosta Ehrnrooth sijoittui mainonnassa vasta 19. sijalle. Ehrnrooth käytti lehti-ilmoitteluun 431 650 markkaa, jolloin yhden äänen hinnaksi tuli tällöin 34 markkaa.⁵²⁷

Miksei Ehrnrooth sitten kokenut Junnilan ja Procopén kohtaloa ja pudonnut eduskunnasta, vaan jopa kasvatti äänisaalistaan? Tätä pohti myös brittisuurlähettiläs Con O'Neill, joka päätyi siihen lopputulokseen, että ruotsinkieliset äänestäjät olivat sekä ”more sophisticated” että epäluuloisempia Kekkosta kohtaan.⁵²⁸ O'Neillin selitysten ohella voidaan löytää kolme muuta tekijää. Ensimmäinen ja ehkä merkittävin tekijä oli Ehrnroothin profiloituminen vanhusten sosiaalipoliittisissa kysymyksissä. Sosiaalipoliittinen profiloituminen sekä kaupunginvaltuustossa että eduskunnassa tekivät Ehrnroothista tunnetun vaikkakin parjatun poliitikon. Ehrnrooth onkin todennut olleensa ainoa oikeistolainen, joka viihtyi yleensä vain vasemmistolle tyypillisten laitoskysymysten parissa. Toinen tekijä oli Ehrnroothin asema RKP:n oikeiston kärkiehdokkaana. Kolmas tekijä oli Ehrnroothin Kekkös- ja kommunisminvastaisen poliittisen linjan konkretisoituminen ulkopoliittisten kriisien myötä. Kriisejä voidaanakin jopa pitää Ehrnroothin poliittisen menestyksen avaintekijöinä. Niiden myötä Kekkös-vastainen linja sai uutta käyttövoimaa. Samalla Ehrnrooth asemoi itsensä eräänlaiseksi Kekkosen vastavoimaksi tehden hänestä hyvän ehdokkaan Kekkoseen kriittisesti suhtautuville äänestäjille.

⁵²⁵ Ehrnrooth 1999, 218–219. Eduskunnasta putosivat tai jättäytyivät pois mm. Tuure Junnila, Victor Procopé, Nils Meinander, Väinö Tanner, Viljami Kalliokoski ja Antti Kukkonen.

⁵²⁶ HS 1.2.1962

⁵²⁷ Suomen Kuvalehti 19.62 (nro ei tiedossa), KANSIO 48, GCEa, KA.

⁵²⁸ Vares 2008, 420.

Ehrnrooth hallituspoliittisena torpedona

Eduskuntavaaleissa saavutetusta hyvästä henkilökohtaisesta vaalituloksesta huolimatta Ehrnrooth pettyi vaalitulokseen kokonaisuutena. Maalaisliiton ja Kekkonen menestys sekä eduskuntavaaleissa että presidentin valitsijamiesvaaleissa oli kalkki, joka piti niellä. Ehrnroothin kannalta pahinta oli se, että K-linjalla oli nyt entistäkin tukevampi ote päätöksenteossa.⁵²⁹ Yhdysvaltain suurlähetystön 2. lähetystösihteerille Harvey F. Nelson Jr:lle Ehrnrooth totesikin, että SDP:n eduskuntaryhmää lukuun ottamatta kaikkien muiden ryhmien kokoonpanot olivat menneet huonompaan suuntaan. Siinä, missä muut ryhmät olivat muuttuneet Kekkoselle myötämielisemmiksi, olivat SDP:n ryhmän entiset kompromissilinjalaiset vaihtuneet nuorempiin ja aggressiivisempiin sosialisteihin, joita Kekkonen ja Maalaisliitto eivät vielä olleet nujertaneet. Kokoomuksen kohdalla Ehrnrooth näki tilanteen päinvastaisena. Junnilan putoamisen myötä painopiste oli siirtynyt Rihtniemen suuntaan. Ehrnroothin mukaan heille hallituspaikan saavuttaminen oli pääasia, ja he olivat siitä myös valmiita maksamaan kovan hinnan.⁵³⁰

Eduskuntaryhmien kokoonpanojen ohella Ehrnrooth piti eduskunnan puhemiehen vaalia merkittävänä testinä Maalaisliiton halukkuudesta tehdä yhteistyötä ei-sosialististen puolueiden kanssa. Ehrnrooth kertoi Nelsonille kuulleen Johannes Virolaiselta, että Maalaisliitto aikoi tehdä Sukselaisesta puhemiehen ja hakea tälle tukea ei-sosialisteilta. Ehrnrooth näki, että mikäli myös puhemiehen paikka menisi Maalaisliitolle, osoittaisi se puolueen häikäilemätöntä halua omia kaikki valta yksiin käsiin. Ehrnroothin mielestä moraalin hylkääminen oli tullut Maalaisliitolle mahdolliseksi, sillä puolueessa tiedettiin, että valta-asema voitaisiin turvata uhkaamalla neuvostovastaisuuden leimakirveellä. Nelsonille Ehrnrooth totesi, että Maalaisliitto oli osoittanut sekä kykyä että halua käyttää ulkopoliittista asetta heikentämällä sisäpoliittisista syistä Suomen kykyä vastustaa Neuvostoliittoa. Nelson kirjasikin muistionsa, että "[Ehrnrooth] says the Agrarians probably consider that the risk is not great since they are in power and, with Kekkonen as President, can compensate for any weaknesses that may be created."⁵³¹

Hallituksen muodostamisen suhteen Ehrnrooth ei pitänyt mahdollisena, että maahan saataisiin enemmistöhallitusta tai jos saataisiinkin, niin se tapahtuisi Kekkonen sanelupolitiikan seurauksena. Enemmistöhallitusta Ehrnrooth piti kuitenkin äärimmäisen epätodennäköisenä, sillä kokoomuksesta ei löytyisi riittävästi halukkaita tällaiseen ratkaisuun, vaikka uskoikin puolueessa olevan monia, jotka uskoivat Maalaisliiton valmiuteen tehdä kompromisseja. Ehrnrooth olikin varma, että tuleva puhemiesvaali osoittautuisi juuri heille shokiksi ja opetuksiksi.⁵³² Mitä tuli hallituksen muodostamiseen, niin Ehrn-

⁵²⁹ Ehrnrooth 218–219.

⁵³⁰ Memorandum of conversation, Harvey F. Nelson Jr., Swedish party MP Comments on Political Situation, 23.2.1962.RG 84, Box 1853, 760e.00/1–1362, NARA.

⁵³¹ Ibid.

⁵³² Ibid.

rooth oli vakuuttunut, että hallitusneuvottelut olivat vain teatteria. Todellisuudessa Kekkonen oli jo tehnyt ministerivalintansa.⁵³³

Maalaisliiton ja Kekkosen voima tuli näkymään hallitusneuvotteluissa, kun kokoomus runnottiin hallitukseen. Tämä oli kauhistus etenkin kokoomuksen oikean siiven edustajille, jotka pelkäsivät sen johtavan suhteiden huononemiseen SDP:n suuntaan.⁵³⁴ Ehrnroothia hallituskaavailut eivät miellyttäneet lainkaan. Hallitusmuodostaja Ahti Karjalainen saikin kuulla Uuden Suomen Matti Autiolta, että ”torpedoja” oli liikkeellä. Eljas Erkko, Georg C. Ehrnrooth, Yrjö Soini ja Tuure Junnila tekivät kaikkensa, ettei kokoomus jäisi lojaaliin oppositioon.⁵³⁵ Myös neuvostodiplomaatit noteerasivat Ehrnroothin aktiviteetit. Tehtaankadulta viestitettiin Karjalaiselle, että jos Suomesta pitäisi nimetä kolme ”fascistia”, niin ne olisivat Ehrnrooth, Pitsinki ja Rihtniemi.⁵³⁶

Eduskuntavaalitulokseen nojaten Ehrnrooth piti välttämättömänä, että maahan saataisiin porvarillinen enemmistöhallitus, jossa skogilaisilla ei olisi ”parlamentarisessa saatika epäparlamentarisessa muodossa” mitään roolia. Enemmistöhallituksen vaihtoehtona oli Maalaisliiton varaan rakentuva hallitus. Se olisi Ehrnroothin mielestä parempi vaihtoehto kuin enemmistöhallitus, joka rakentuisi diskriminoinnin varaan. Ehrnrooth kritisoikin vahvasti Maalaisliiton pyrkimyksiä muodostaa hallitus, jossa työmarkkinajärjestöt olisivat mukana. Sen sijaan, että hallitus olisi rakentunut neljän porvarillisen puolueen ja SAK:n edustajien varaan, oltiin Ehrnroothin mielestä nyt valitsemassa kaikkein huonoin vaihtoehto, jossa Maalaisliitolla ja SAK:n edustajilla oli enemmistö.⁵³⁷ Eniten Ehrnroothia huolestutti SDP:n tulevaisuus skogilaisten ja Maalaisliiton puristuksessa:

Kun skogilaisten ottamisella SAK:n kautta hallituksen on tarkoituksena jatkaa sosiaalidemokraattista puoluetta vastaan kohdistuvaa neulanpistopolitiikkaa ja seurauksena tästä olisi kansanvaltaisen työväenliikkeen yhtenäistämiseen tähtäävien pyrkimysten mitätöiminen epämieliseksi ajaksi, ei ruotsalaisella eduskuntaryhmällä ole aihetta ottaa vastuuta tällaisesta politiikasta. On sanottu, ettei ole meidän asiamme huolehtia sosiaalidemokraateista. Tähän on vastattava, että porvarillisen puolue, joka ei oivalla että maan etu vaatii voimakasta kansanvaltaista työväenpuoluetta, ei ole välttämätön hallituksessa.⁵³⁸

RKP:lle kysymys Karjalaisen hallitukseen osallistumisesta oli hankala. Suurimmat kiistat liittyivät henkilökysymyksiin. Erityisesti Verner Korsbäckin nostaminen ministeriksi eduskuntaryhmän mielipiteestä piittaamatta aiheutti närää. Eduskuntaryhmän äänestyksessä Korsbäck nimittäin hävisi Bertel Lindhille yhdellä äänellä (5–6). Korsbäckillä oli kuitenkin Karjalaisen tuki takanaan sekä halu hallitukseen vaikka ilman eduskuntaryhmän suostumusta. Korsbäckin tiedettiin ehdottaneen jo hyvissä ajoin, että ”ottakaa

⁵³³ Airgram from Amembassy HELSINKI to Secstate WASHINGTON subject: Cabinet Negotiations, Guller, 7.3.196. RG 84, Box 1853, 760e.00/1–1362, NARA.

⁵³⁴ Vares 2008a, 414–415. Vesa Vares toteaaakin, miten Kokoomuksen oppositiossa kaavailtua hallitusratkaisua arvosteltiin toteamalla, että ”hulluun kaivoon hyppäämme, jos mennään.”

⁵³⁵ Suomi 1994, 32; Loikkanen 1973, 16.

⁵³⁶ Seppinen 1997, 211; Urho Kekkosen pvk 20.3.1962.

⁵³⁷ HS 22.3.1962.

⁵³⁸ Ibid.

kaksi ottopoikaa: minut ja Nordfors”.⁵³⁹ Korsbäckin ohella ministeriksi nousi J. O. Söderhjelm, joka oli osallistunut hallitusneuvottelujen aikana hallitusohjelman valmisteluun. Lopulta RKP:n eduskuntaryhmä taipui hallitukseen menon kannalle ääni 10–3. Ehrnroothin ohella vastaan äänestivät ainoastaan Sven Högström ja Bertel Lindh.⁵⁴⁰

Ehrnroothia hallitusratkaisu ei tyydyttänyt lainkaan. Hallituksen muodostaminen oli Ehrnroothin mielestä tapahtunut Kekkosen painostuksella ja tavalla, jolla ”ei ollut paljoakaan yhteistä perustuslaillisen parlamentarismien kanssa”.⁵⁴¹ Yhdysvaltain Helsingin suurlähetystön virkailijalle Harvey F. Nelson Jr:lle Ehrnrooth kertoi 19.4.1962, ettei pitänyt muodostetusta hallituksesta Maalaisliiton ja Kekkosen hallituksen muodostamisen yhteydessä käyttämien menetelmien takia. Samalla Ehrnrooth myös paljasti, miten yllätynyt hän oli siitä, että Kekkonen halusi Söderhjelmien hallitukseen, vaikka tämä oli ollut mukana Honka-liitossakin. Kerrottuaan tämän Dufholmille Ehrnrooth huomasi, etteivät Kekkonen ja tämän tukijat olleet tietoisia tästä asiasta.⁵⁴²

Miksi Ehrnrooth ylipäänsä paljasti Dufholmille näin arkaluontoisen asian Söderhjelmistä? Vaalituloksen ja Söderhjelmien hallitusinnokkuuden perusteella luonnollinen vastaus tuntuu olevan katkeruus sekä hallitusratkaisua että puolueen ministerivalintoja kohtaan. RKP:n ministerivalintojen tarkastelu osoittaa, ettei valintoja tehty ainakaan vaalituloksen perusteella. Ehrnroothin 12 525 äänimäärään, RKP-laisten ylivoimaiseen ykkössijaan, verrattuna Söderhjelmien (5 035 ääntä, 13. sija) ja Korsbäckin (6 812 ääntä, 6. sija) äänimäärät eivät tarjonneet kummoistakaan selkänokkaa äänestäjiltä.⁵⁴³ Ehrnroothin kriittisyyttä Söderhjelmia kohtaan saattoi lisätä myös Carl Axel Johan Gadolinin toteamus siitä, että Söderhjelm sai kiittää Ehrnroothia, että ylipäänsä pääsi eduskuntaan.⁵⁴⁴ Ehrnroothin ja puunjalostusteollisuuden asiamiehen J. O. Söderhjelmien ristiriidat kertovat paljon Ehrnroothin poliittisesta ajattelusta. Siinä, missä taloudellisia intressejään puolustavat pääoma- ja teollisuuspiirit olivat pian Honka-liiton jälkeen valmiita sopeutumaan Kekkosen valtakauden jatkumiseen, pitäytyi Ehrnrooth Kekkosen vastaisella oppositiolinjallaan.⁵⁴⁵ Söderhjelmien ja Ehrnroothin välinen jännite kertoo myös siitä, ettei Ehrnrooth markkinatalousmyönteisyydestään huolimatta ollut teollisuuden juoksupoika. Päinvastoin Ehrnrooth näytti jopa halveksivan elinkeinoelämän edustajiin lukeutuvaa Söderhjelmia tämän pragmaattisuuden ja poliittisen joustavuuden takia.

Ehrnroothin kriittisyys talouselämän edustajien pragmaattisuutta kohtaan ei kohdistunut vain Söderhjelmien. Itse asiassa Ehrnrooth oli jo huhtikuussa 1961 kritisoinut kovin sanoin niitä talouselämän vaikuttajia, joiden pyrkimyksenä oli lähestyä Kekkosta talous-

⁵³⁹ Virolainen 1969, 48; Loikkanen 1973, 28.

⁵⁴⁰ Loikkanen 1973, 31.

⁵⁴¹ Ehrnrooth 1999, 221.

⁵⁴² Georg C. Ehrnroothin ja Harvey F. Nelson Jr:n välisestä keskustelusta tehty muistio 19.4.1962, 706E.00/4–462, box 1854, RG 59, Central decimal file 1960–63, NARA

⁵⁴³ Kansanedustajain vaalit 1962, 63. Suomen virallinen tilasto XXIX A:28, Helsinki 1962.

⁵⁴⁴ Carl Axel Johan Gadolinin kirje Georg C. Ehrnroothille 6.2.1962, Kansio 4, GCEa, KA.

⁵⁴⁵ Teollisuuden ja porvaripiirien Kekkosen vastaisuuden muuttumisesta ks. esim. Kuisma 2004, 246; Vesikansa 2004, 207.

elämän etupyyteiden takia. Appell -lehdessä Ehrnrooth – nimimerkillä G. C. E. – kritisoi ”poliittisia vuorineuvoksia”, joille tärkeintä oli saada kokoomus hallituspoliittiseen yhteistyöhön maalaisliiton ja simoslaisten kanssa EFTA-sopimuksen tähden.

*”Poliittiset vuorineuvokset,, eivät tunteneet mitään epäröintiä maalaisliittolais-simoslaisesta hallitusenemmistöstä koituviin seurauksiin nähden eivätkä myös sen johdosta, että länsimaisesti suuntautuvaa ammattiydistysliikettä diskriminoitaisiin yhä pahemmin. He antoivat uskotella itselleen, että assosioitumisemme EFTA:an vaati kaappauksenomaista hallituspohjan laajentamista. Ahkera saunassa ja muualla harjoitettu kanssakäyminen korkeimmalla tasolla oli horjuttanut herrojen poliittista arvostelukykä. Nyt jää nähtäväksi minkälaisin ilmein antavat panoksensa vaalitaistelussa johtaakseen maalaisliittolais-kommunistisen liiton voittoon.”*⁵⁴⁶

Maakansassa Ehrnroothin kritiikille hymähdettiin. Lehti ihmettelikin, miten ”vuorineuvoksen poika” oli nyt polttomerkitsemässä niitä vuorineuvoksia, jotka ”rohkenevat olla järkevällä linjalla”. Ehrnroothin esittämää kritiikkiä pidettiin jopa hyvänä asiana. Se nimittäin osoitti, että myös talouselämän huippupaikoilla oli Kekkosen kannattajia.⁵⁴⁷

Hallitusratkaisu rikkoo Honka-liiton perustat

Ministerivalintojen suorittaminen eduskuntaryhmän mielipiteestä ja vaalituloksista piittaamatta vaikutti väistämättä RKP:n eduskuntaryhmän ilmapiiriin. Toisaalta tyytymättömyyteen vaikutti myös se, että Maalaisliiton taholta tehtiin selväksi, keitä hallitukseen ei päästettäisi. Tällaisia olivat mm. Högström ja Teir. Ehrnroothin mielestä Högströmin kohdalla asia oli selvä, sillä hän oli ollut Hongan aktiivinen kannattaja. Teirin karsastamista Ehrnrooth sen sijaan oli aluksi ihmetellyt, kunnes muisti Teirin tekemän virheen presidentinvaalien aikana. Teir oli nimittäin toivottanut Hongan tervetulleeksi Kokkolaan erään kampanjamatkan yhteydessä. Harvey F. Nelson Jr. kirjasikin muistioon, että ”Kekkonen, Ehrnrooth remarked, never forgets or forgives”.⁵⁴⁸

Noottikriisin varjossa käyty keskustelu paljasti, miten rikkinäiseksi RKP jäi Honkaliiton hajoamisen ja hallitusratkaisun myötä. Ainoa asia, josta Ehrnrooth oli jokseenkin tyytyväinen, oli RKP:n puheenjohtaja Lars Erik Taxell, joka ristiriitoja tasoittavana henkilönä oli ainakin ”tässä vaiheessa” paras mies puheenjohtajaksi. Ehrnroothin tyytyväisyyttä Taxellia kohtaan lisäsi se, ettei puheenjohtaja kannattanut hallitusratkaisua, vaikkei ollutkaan sekaantunut eduskuntaryhmän päätökseen hallituskysymyksessä. Ehrnrooth uskoikin, että Verner Korsbäck, joka vastusti jyrkästi Taxellia, pyrki tulevien puoluepäivien aikana ehdottamaan puheenjohtajan vaihtamista.⁵⁴⁹

⁵⁴⁶ Appell 28.4.1961, ”Honkafronten allt bredare”; ks. myös Maakansa 29.4.1961, ”Muut lehdet”. Lainaus Maakansan suomennos.

⁵⁴⁷ Maakansa 29.4.1961, ”Muut lehdet”.

⁵⁴⁸ Georg C. Ehrnroothin ja Harvey F. Nelson Jr:n välisestä keskustelusta tehty muistio 19.4.1962, 706E.00/4–462, box 1854, RG 59, Central decimal file 1960–63, NARA.

⁵⁴⁹ Ibid.

Ehrnroothin ärsyntyminen hallitusratkaisusta ja keskustelut Dufholmin kanssa saattoivat edesauttaa Ehrnroothin ja Söderhjelmin välien tulehtumista. Söderhjelm kertoikin pääministerin sihteerille Jouko Loikkaselle, ettei ollut puhunut Ehrnroothin kanssa ”sanaakaan” moneen kuukauteen ja valitti, että Ehrnrooth oli ”toivoton huutaja”, joka ajatteli vain itseään ja jonka toiminta oli ”yhtä vaalikalastelua”. Yhtä lailla pettynyt Söderhjelm oli Högströmiin ja Lindhiin, jotka Ehrnroothin tavoin olivat vastustaneet hallitusratkaisua ja nyt hankaloittivat hallituksen työskentelyä.⁵⁵⁰

Söderhjelmin Ehrnroothia kohtaan tuntemien antipatioiden taustalla oli nähtävissä närkästyminen Ehrnroothin vahvasta kritiikistä sekä hallitusratkaisua että ministerivalintoja kohtaan. Vain puolitoista kuukautta hallituksen muodostamisen jälkeen Ehrnrooth oli valmis antamaan hallitukselle täyden tuomion kyseenalaistaen hallituksen veropäätökset. Ehrnrooth piti selvänä, että kolmen porvarillisen puolueen oli tyytyminen siihen, että hallituksessa määräisivät SAK ja Maalaisliitto. Syntisimpinä Ehrnrooth piti Söderhjelmiä, Wiherheimoa ja Karttusta, jotka eivät edes yrittäneet panna hanttiin. Hallitukseen osallistuneiden elinkeinoelämän edustajien ongelmat tuottivat Ehrnroothille jopa vahingoniloa. Ehrnrooth uskoi, että ongelmien myötä harhautuneetkin ymmärsivät, mihin taloudellisia sekä yleispoliittisia ”selviöitä” uhmaava Kekkosen politiikka johti.⁵⁵¹

Erityisen pettynyt Ehrnrooth oli kokoomuksen päätökseen osallistua hallitukseen vieläpä kahdella eduskuntaryhmän ulkopuolisella henkilöllä. Ehrnroothin mielestä hallituksen muodostaminen hallitusvastuuseen osallistuvien puolueiden päätösten vastaisesti oli jyrkässä ristiriidassa parlamentarismien periaatteiden kanssa. Puolipakolla muodostetulta hallitukselta puutui sekä arvovalta ja itsenäisyys. Kekkosta Ehrnrooth moitti siitä, että tämä oli hallitusta nimitettäessä turvautunut suosikkijärjestelmään. Eduskunnassa Ehrnrooth totesikin, että ”kun hallitusvastuuseen osallistuvien eduskuntaryhmien päätöksistä poiketen nimitetään osa hallituksen jäsenistä, ei hallituspuoluekaan tunne näin nimitettyjen suosikkien toiminnasta sitä vastuuta, mitä terve parlamentarismi edellyttää.” Ehrnrooth piti selvän, että suomalaisen kansanvaltaisen järjestelmän kriisin syynä oli valtiotalta jakavien peruselinten tasapainon horjuminen. Ehrnrooth piti ongelmana myös sitä, että ”syystä tai toisesta” useimmat hallituskokoonpanovaihtoehdot olivat muuttuneet mahdottomiksi. Kekkosen ohella syypäinä tähän kehitykseen Ehrnrooth piti maalaisliiton, skogilaisten ja kommunistien liittoumaa.⁵⁵²

Ehrnrooth totesikin Harvey F. Nelson Jr:lle, että kokoomuksen päätös osallistua hallitukseen oli ratkaiseva tekijä myös RKP:n ratkaisussa. Tämän tietäen Ehrnrooth olikin yrittänyt saada ryhmää äänestämään hallitusratkaisusta ennen kokoomusta. Ehrnrooth kertoi myös uskovansa, että siitä huolimatta, että kokoomus osallistui hallitukseen, olivat Saukkonen ja Rihtniemi loppuvaiheessa kääntyneet hallitusratkaisua vastaan. Syynä

⁵⁵⁰ Loikkanen 1973, 58.

⁵⁵¹ Valtioapäivät 1962, pöytäkirjat I, 492–493, 30.5.1962, ed. Ehrnrooth.

⁵⁵² Valtioapäivät 1963, pöytäkirjat II, 1416–1419, 27.9.1963, ed. Ehrnrooth.

tähän oli se, ettei heitä nostettaisikaan ministereiksi.⁵⁵³ Ehrnrooth onkin todennut, että aina nootikriisiin ja Karjalaisen hallitukseen asti hän oli hyvissä väleissä Rihtniemen kanssa. Pitkän ystävyysuhteen ohella Ehrnrooth koki, että nootti hajotti myös vanhan Kekkös-vastaisen rintaman.⁵⁵⁴

Vuoden 1962 hallitusratkaisun myötä Ehrnroothin huoli parlamentarismien tilasta vain vahvistui. Karjalaisen hallituksen muodostamisen myötä oli ilmeistä, ettei eduskuntaryhmien päätöksillä ollut merkitystä, vaan hallituskelpoisuus riippui ulkopoliittisesta luotettavuudesta. Ehrnroothin mielestä henkilökysymysten alistaminen Neuvostoliiton hyväksynnälle oli tuomittavaa, sillä se heikensi sekä parlamentarismia että kansanedustajan toimintamahdollisuuksia. Ulkopoliittisten tekijöiden nousu hallitusratkaisujen keskiöön teki Ehrnroothin mielestä hallituksen muodostamisesta palkintojenjakoseremonian, jossa ministereistä tehtiin Kekkosen luottamusmiehiä.⁵⁵⁵ Ehrnrooth vetosikin syyskuussa 1963 eduskunnassa pitämässään puheessa ulkopoliittisen diskriminaation lopettamisen puolesta: ”Jos ulkopoliittisen diskriminaation vahingollisista seurauksista vähitellen päästäisiin eroon ja kaikki kansanvaltaiset ainekset tunnustettaisiin yhdenvertaiseksi maansa etujen ja nimenomaan sen ulkopoliittisten tavoitteiden ajajina, palautuisi suuri osa parlamentarismien toimintakyvystä.”⁵⁵⁶

Kekkös-kriittisyyden muuttuminen neuvostovastaisuudeksi

Jo syksyllä 1960 Ehrnrooth koki henkilökohtaisesti, miten Kekkosen kritisointi yhdistettiin ulkopoliittiseen suunnanmuutokseen ja neuvostovastaisuuteen. Jopa pienelle ulkomaiselle sanomalehdelle annetut kommentit aiheuttivat suuren kohun. Ulkopoliittisia mielipiteitä lausuttaessa tärkeää oli noudattaa kolmea perussääntöä: 1) vallitsevaa ulkopoliittista suuntausta ei saanut kritisoida, 2) ulkopoliittikan hoidossa noudatettuja epäparlamentaarisiakaan toimenpiteitä ei saanut kritisoida, mikäli ne tähtäsivät hyviin idänsuhteisiin, ja 3) Kekkosta eikä etenkin Neuvostoliittoa saanut kritisoida.

Yöpakkashallituksen myötä Kekkonen asettui henkilökohtaisesti muodostettavien hallitusten ja Suomen ulkopoliittisen linjan takuumieheksi. Lopullisesti Kekkonen korotettiin hyvien idänsuhteiden takuumieheksi marraskuussa 1960, jolloin Nikita Hruštševin johdolla kohotettiin malja ”niiden kunniaksi, jotka kannattavat Urho Kekkosta. Niin kauan kuin Kekkonen on Suomen johdossa, luotamme Suomeen silmät ummessa. Ne, jotka eivät äänestä Kekkosta, äänestävät Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyttä vastaan”.⁵⁵⁷ Kekkosen nimittäminen ulkopoliittiseksi takuumieheksi sopi hyvin sekä Kekkoselle että Neuvostoliitolle. Luottamuksen sitominen Kekkoseen teki hänestä sekä ul-

⁵⁵³ Georg C. Ehrnroothin ja Harvey F. Nelson Jr:n välisestä keskustelusta tehty muistio 19.4.1962, 706E.00/4-462, box 1854, RG 59, Central decimal file 1960-63, NARA

⁵⁵⁴ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.5.2007.

⁵⁵⁵ Ehrnrooth 1967, 257.

⁵⁵⁶ Valtioapäivät 1963, pöytäkirjat II, 1418-1419, 27.9.1963, ed. Ehrnrooth.

⁵⁵⁷ Jakobson 1992, 74.

kopoliittisesti että sisäpoliittisesti voittamattoman. Myös Neuvostoliitolle luottamuksen sitominen Kekkoseen oli kannattavaa. Kekkosen avulla varmistettiin Suomen pysyminen oikealla ulkopoliittisella linjalla hallitusvaihdoksista huolimatta. Kekkoselle ulkopoliittinen takuumiehen rooli oli lahja, jonka kylkiäisenä Kekkonen sai mahdollisuuden käyttää ulkopoliittista asetta poliittisia vastustajia kohtaan. Takuumiesroolin myötä Kekkos-vastaisuus muuttui neuvostovastaisuudeksi.

Paasikiven ja Kekkosen suuri ero liittyi poliittisen oikeiston sitoutumiseen presidentin harjoittamaan politiikkaan. Paasikiven johdolla harjoitettu politiikka oli helpompi hyväksyä, koska se näyttäytyi välttämättömyytenä.⁵⁵⁸ Kekkosen kohdalla tätä samaa välttämättömyyttä ei enää katsottu olevan eikä porvariston piirissä Kekkoseen ylipäänsä luotettu, vaan tätä pidettiin häilyvänä poliittikkona, joka janosi vain valtaa.⁵⁵⁹ Kekkosen presidenttiyden myötä Suomen poliittinen kenttä polarisoitui Kekkos-myönteisiin ja Kekkos-vastaisiin voimiin. Neuvostoliiton kannalta tämä voitiin nähdä jopa todisteena neuvostovastaisuuden kasvusta ja oikeiston pyrkimyksenä muuttaa hyviin ja luottamuksellisiin suhteisiin pohjautuva ulkopoliittinen linja.

Neuvostoliiton näkökulmasta vuoden 1962 presidentinvaalien alla ei ollut mitään syytä jättää hyvien ja luottamuksellisten suhteiden jatkuminen vain suomalaisten käsiin. Helpoin keino vaikuttaa suotuisan vaalituloksen aikaansaamiseen oli pyrkiä vaikuttamaan Suomessa käytävään ulkopoliittiseen keskusteluun ja heikentää niitä poliittisia voimia, jotka muodostivat Neuvostoliiton etujen kannalta suurimman uhan.

Kekkos-vastaisuuden rinnastaminen neuvostovastaisuudeksi ja ulkopoliittisen linjan muuttamiseksi olivat asioita, jotka väistämättä asettivat Kekkos-vastaiset voimat puolustuskannalle. Ehrnroothin mukaan ei ollutkaan ihme, että ulkopoliittista keskustelua oli alettu kavahtaa etenkin porvaripiireissä. Syynä tähän oli Ehrnroothin näkemyksen mukaan johtavien – maalisliittolaisten ja äärivasemmistolaisten – poliitikkojen halu lopettaa ulkopoliittinen keskustelu alkuunsa leimaamalla keskustelijat virallisen ulkopoliitiikan vastustajiksi:

*Vaiteliaisuus on tässä kohdin monessa tapauksessa johtunut niistä kokemuksista, jotka on saatu häikäilemättömästä suvaitsemattomuudesta, jolla johtavat poliitikot ja heidän apuvoimansa sanomalehdistössä pelkän henkilö- ja puoluepoliittisen edun nimissä ovat torjuneet jokaisen yrityksen monivivahteiseen ulkopoliittiseen mielipiteiden vaihtoon. (...) Tietyltä maalisliittolaiselta taholta ilmenevä, huonosti peitetty pyrkimys tehdä puoluepolitiikkaa ulkopoliitikasta, on suureksi osaksi syypää siihen, että poliittinen ilmapiiri meillä ei pitkään aikaan ole ollut puhdas. Tämän takia kukaan poliittisesta menestymisestäään kiinnostunut ei halunnut ajaa itseään vapaaehtoisesti hallituspoliittiseen paitsioon.*⁵⁶⁰

⁵⁵⁸ Harri Holkerin haastattelu 11.1.2008. Yhden näkökulman asiaan tarjoaa Harri Holkeri, jonka mukaan etenkin Kokoomuksen kannattajien keskuudessa Kekkonen joutui Paasikiven sijaiskärsijäksi. Holkeri toteaa: ”Paasikivi piti Kokoomuksen koossa taikka hiljaisena ja käytti Kekkosta välttämättömien likaistointien tekijänä. Paasikivihän siellä takana oli (...) Paasikivellä oli niin suuri auktoriteetti Kokoomuksessa, että häneen ei koskettu, mutta kaikessa missä Paasikivi oli ollut mukana, syytettiin Kekkosta.”

⁵⁵⁹ Apunen 1984, 29.

⁵⁶⁰ Valtiopäivät 1965, pöytäkirjat II, 1157–1159, 24.9.1965, ed. Ehrnrooth.

Ehrnrooth vaatikin puolueilta ulkopoliittista solidaarisuutta. Puoluepoliittisia etuja ei saanut hankkia vieraalta valtiolta. Neuvostovastaisuuden leimakirveeseen viitaten Ehrnrooth peräänkuulutti mielipiteenvapautta ja muistutti, että vain totalitäärisissä maissa virallisista käsityksistä poikkeavien mielipiteiden esittäminen oli rangaistavaa.⁵⁶¹ Turhauttavinta oli kuitenkin noottikriisin jälkeinen ilmapiiri, joka latisti ulkopoliittisen keskustelun liturgiaksi ja kerettiläisten leimaamiseksi. Keskustelua ei yksinkertaisesti sallittu tai keskustelijoilta edellytettiin tiukkaa Paasikiven–Kekkosen linjan noudattamista ja Kekkosen tukemista. Ehrnroothin haluttomuus tunnustaa Paasikiven–Kekkosen linjaa Paasikiven linjan jatkoksi johti hänen joutumiseensa miekkakäännytyksen kohteeksi: joko hän hyväksyisi Kekkosen ulkopoliittisen linjan tai joutuisi poliittiseen paitsioon.

Ulkopoliittisen diskriminaation vastustaminen oli laillisuusajattelun ja kommunisminvastustamisen ohella ehkä merkittävin asia, joka sai Ehrnroothin mukaan politiikkaan. Sotasyyllisten tuomitsemisessahan oli kysymys sekä sotaan syyllisiksi katsottujen henkilöiden tuomitsemisesta mutta myös sotia edeltäneen ja sotien aikana harjoitetun ulkopoliitiikan tuomitsemisesta. Aivan kuten Ehrnrooth ei vuonna 1946 hyväksynyt sotasyyllisyystuomioita, ei hän hyväksynyt näkemystä, jonka mukaan vuosien 1958–1962 kriisit johtuivat yksinomaan Fagerholmista, Hongasta tai heidän taustavoimistaan.

Ehrnroothille Kekkosen presidenttiyden aikaiset ulkopoliittiset kriisit ja Kekkosen toiminta niiden aikana näyttäytyivät Kekkosen sodan jälkiselvittelyjen aikana omaksuman linjan jatkumona. Ehrnroothin näkökulmasta Kekkosen harjoittama uuden suunnan ulkopoliitiikka jopa edellytti kriisejä ja ulkopoliittista leimaamista; vain kriisien kautta Kekkonen säilyttäisi asemansa ulkopoliittisena takuumiehenä Neuvostoliiton suuntaan. Edes geopolittiset ja suurvaltopoliittiset tekijät eivät laimentaneet Ehrnroothin ehdottomuutta. Ehrnrooth ei yksinkertaisesti hyväksynyt Kekkosen käsitystä, jonka mukaan ero sisä- ja ulkopoliitiikan välillä oli kuin veteen piirretty viiva. Neuvostoliiton suurvalta-asemasta huolimatta hallituksen muodostaminen tuli pitää Suomen sisäisenä asiana.

Noottikriisin seurausten valossa oli ilmeistä, että Ehrnrooth oli yksi niistä poliitikoista, jotka eniten kärsivät Kekkosen vastaisuuden rinnastamisesta neuvostovastaisuudeksi. Ulkopoliittisen harhaoppisuuden leima vaikutti suuresti jopa RKP:ssä, kun P. O. Barck vaati Ehrnroothin jättämistä pois puolueen ehdokaslistoilta neuvostovastaisuuteen vetoamalla. Timo Vihavaisen luonnehdintaa mukaillen neuvostovastaisuuden käsite näyttäytyi uudessa pelon ilmapiirissä lähes täydellisenä lyömäaseena. Neuvostoliiton näkökulmasta kyse oli käsitteestä, joka ilmensi kaikkea sitä, mikä oli ristiriidassa Neuvostoliiton virallisen mielipiteen tai etujen kanssa.⁵⁶²

Sekä neuvostovastaisuussyytösten että Ehrnroothin ulkopoliittisten periaatteiden osalta onkin syytä tarkastella laajemmin hänen käsityksiään Suomen ulkopoliittisesta linjasta. Jo poliittisen heräämisen aikoihin Ehrnrooth oli tinkimättömän suvereenisuuden kannal-

⁵⁶¹ Valtioapäivät 1965, pöytäkirjat II, 1157–1162, 24.9.1965, ed. Ehrnrooth.

⁵⁶² Vihavainen 1991, 271–272.

la. Edes sodan jälkiselvittelyjen aikainen ulkopoliittinen epävakaus ei riittänyt Ehrnroothille perusteeksi hylätä länsimaista oikeuskäytäntöä ja poliittista moraalia, vaikka Ehrnrooth ymmärsikin Neuvostoliiton intressien huomioimisen ja hyvien naapurisuhteiden merkityksen Suomen tulevaisuuden kannalta. Oikeaoppisen ulkopoliittisen linjan suhteen suurimmat synnit liittyivät Ehrnroothin poliittiseen ajatteluun, jota hallitsivat kommunisminvastaisuus, laillisuusajattelu ja nojautuminen pohjoismaiseen oikeusvaltioperinteeseen. Kommunisminvastaisuuttakin Ehrnrooth piti vain sisäpoliittisena asiana eikä Neuvostoliittoa vastaan kohdistuvana ulkopoliittisena kannanottona.

Ehrnroothin ulkopoliittisen linjan kannalta ongelmallisempaa on sen sijaan määritellä hänen suhtautumisensa puolueettomuuspolitiikkaan. Julkisuudessa antamiensa lausuntojen perusteella Ehrnrooth näytti pitävän puolueettomuuspolitiikkaa Suomen kannalta ainoana oikeana ulkopoliittisena ratkaisuna. Kekkosen tavoin Ehrnrooth piti puolueettomuutta välttämättömänä keinona, ei päämääränä, jonka avulla Suomi pyrki säilyttämään vapautensa ja länsimaisen yhteiskuntajärjestyksen. Ehrnrooth ei kuitenkaan uskonut puolueettomuuden estävän Suomen joutumista sotaan, mikäli suurvaltojen välinen sota syttyisi. Puolueettomuuden luomaa turvaa Ehrnrooth piti harhaluuloista vaarallisimpana, sillä se vain johtaisi välinpitämättömyyteen ja eristäytymiseen.⁵⁶³ Ehrnroothin mukaan uskottava puolueettomuuspolitiikka edellytti sekä Neuvostoliiton että länsivaltojen luottamusta. Neuvostoliiton ulkopoliittisille intresseille alistettu ulkopoliitiikka ei siis ollut Paasikiven linjan mukaista.⁵⁶⁴ Puolueettomuuspolitiikkaa Ehrnrooth pitikin hallituksen muodostuksen ohella suurimpana erona Kekkosen ja Paasikiven välillä. Ehrnrooth oli vakuuttunut, että toisin kuin Kekkonen, Paasikivi noudatti ankaraa puolueettomuuspolitiikkaa pidättäytyen kaikenlaisesta puuttumisesta kansainvälisiin eturistiriitoihin.⁵⁶⁵

Ideologisesti Ehrnrooth ei ollut puolueeton, vaan täydestä sydäimestään markkinatalouden ja länsimaisen demokratian kannattaja. Erityisenä ihannoinnin kohteena oli Yhdysvallat, jonka merkitystä ”vapaan maailman” johtajana Ehrnrooth piti ratkaisevana myös suomalaisen demokratian säilymisen kannalta. Ehrnroothin amerikkalaisuutta kohtaan tuntemaan vetovoimaan sekoittui antikommunistinen ajattelu, mikä myös näkyi hänen aktiivisissa yhteyksissä yhdysvaltalaisiin antikommunistisiin organisaatioihin ja vaikuttajiin. Neuvostoliiton näkökulmasta Ehrnroothin puolueettomuuspoliittiset näkemykset eivät kuitenkaan noudattaneet oikeaa linjaa. Ideologisesti länsiorientoituneena ja tiukkaa puolueettomuutta ajaneena Ehrnrooth näyttäytyi jopa neuvostovastaisena. Ehrnrooth ei ajatellutkaan asiaa kuten Juri Derjabin – alias Juri Komissarov –, jonka mukaan Suomen puolueettomuuspolitiikka tuli nähdä neuvostoliittolaisittain; puolueettomuutta sai olla vain sellaisissa asioissa, jotka eivät olleet ristiriidassa Neuvostoliiton etujen kanssa.⁵⁶⁶

Puolueettomuuskäsitysten erojen takia ei ole syytä ihmetellä, miksi Kekkosen Moskovassa vuonna 1965 pitämä puhe Suomen puolueettomuudesta antoi Ehrnroothille aihetta

⁵⁶³ Georg C. Ehrnroothin puhe 26.10.1959, Kansio 17, GCEa, KA.

⁵⁶⁴ Ehrnrooth 1999, 236.

⁵⁶⁵ Valtiopäivät 1965, pöytäkirjat II, 24.9.1965, 1157–1162, ed. Ehrnrooth.

⁵⁶⁶ Komissarov 1973, 1955.

kritisoida Kekkosen tapaa soveltaa Paasikiven linjaa. Puheessaan Kekkonen totesi, että Suomi voisi olla puolueeton vain rauhan aikana. Kekkosen Neuvostoliitossa esittämä tulkinta puolueettomuuden ehdollisuudesta ei miellyttänyt Ehrnroothia. Pahimpana asiana Ehrnrooth piti sitä, että Kekkosen johdolla puolueettomuudesta oli tullut yksi-puolista; presidentin ulkopoliittisesti kriittiset lausunnot kohdistuivat vain länsimaisiin demokratioihin eivätkä lainkaan Neuvostoliittoon. Ehrnrooth varoittikin elämöimästä rauhankysymyksellä, sillä oli olemassa vaara, että kommunistien ajamassa rauhanliikkeessä oli kyse jostain muusta kuin rauhan, demokratian ja vapauden ajamisesta.⁵⁶⁷ Kekkosen kannattajat eivät hyväksyneet Ehrnroothin esittämää kritiikkiä. Tietoisien vilpillisyyden ohella Pertti Hemánus näki Ehrnroothin pyrkivän vain Paasikiven–Kekkosen linjan halkaisemiseen ”kahdeksi kappaleeksi”. Paasikiven nimeen vannominen nähtiin vain varavakuutuksena.⁵⁶⁸

Billingtonin raportin taustafiguurina

Inho kommunismia kohtaan oli laillisuusnäkökulman ohella ehkä merkittävin Ehrnroothin poliittista toimintaa ohjaava tekijä. Kysymys oli nimenomaan antikommunismista, sillä kommunismi näyttäytyi hänelle todellisena uhkana, jota vastaan oli taisteltava hinnalla millä hyvänsä. Ehrnroothille antikommunismi oli osa hänen maailmankatsomustaan, jonka keskiössä olivat niin vapaussodan muistojen kuin talvisodan hengen vaaliminenkin. Kun nämä asiat kytkeytyivät laillisuustradition ohella hänen sukuhistoriaansa, oli kyse ennen muuta sukuperinnöstä, jota Ehrnrooth halusi vaalia.⁵⁶⁹

Kommunisminvastaisuudessaan Ehrnrooth edusti tyypillistä konservatiivista linjaa, jolle kommunismi näyttäytyi isänmaallisuuden ja kristillis-siveellisten arvojen vastakohtana. Myös Kekkosen vastaisuus kumpusi kommunisminvastaisuudesta. Kekkosen yhteistyö kommunistien kanssa oli Ehrnroothille riittävä syy epäillä myös tämän isänmaallisuutta. Ehrnroothille sekä ääriivasemmisto että ääriivasemmiston tuella presidentiksi noussut Kekkonen edustivat uhkaa suomalaiselle yhteiskunnalle. Sukutaustansa ohella pohjaa näille asenteille antoivat Ehrnroothin yhdysvaltalaiskontaktit sekä yhteydet Irina Matvejewin kaltaisiin bolsevismia paenneisiin venäläisemigrantteihin.⁵⁷⁰

Julkisesta antikommunistisesta asenteestaan huolimatta Ehrnrooth ei näyttäisi osallistuneen salaiseen antikommunistiseen toimintaan Suomessa, vaikka Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön (SYT) toiminnan keskiössä ollut Osmo Kupiainen pyysikin häntä SYT:n toimintaan mukaan. Kupiaisen puheliaisuuden ja ajanpuutteen takia Ehrnrooth ei kuitenkaan syttynyt asialle. Tästä huolimatta Ehrnrooth oli SYT:n tiedotustoiminnan piirissä. Hän sai mm. SYT:n hankkimaa tietoa työpaikoilla tapahtuvasta kommunistisesta

⁵⁶⁷ Valtioapäivät 1965, pöytäkirjat II, 24.9.1965, 1157–1162, ed. Ehrnrooth; Ks. myös Kekkonen 1967, 367–370.

⁵⁶⁸ Urho Kekkosen päiväkirja 25.9.1965. Ks. myös Maakansa 25.9.1965; Suomenmaa 30.9.1965.

⁵⁶⁹ Keski-Rauska 2005, 45.

⁵⁷⁰ Keski-Rauska 2005, 46; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 25.5.2010.

toiminnasta. Tämän lisäksi Ehrnrooth pysyi SYT:n asioista selvillä Victor Procopén kautta, joka oli mukana järjestön toiminnassa.⁵⁷¹

Julkisen antikommunistisen toiminnan ohella Ehrnrooth toimi peitellymminkin eräänlaisena informanttina. Ulkomaisten kontaktien osalta Ehrnrooth oli poikkeus suomalaisten poliitikkojen keskuudessa, sillä toisin kuin monilla muilla, hänellä ei ollut lainkaan omaa kotiryssää, mutta oma kotijenkki kylläkin.⁵⁷² Suorien Yhdysvaltain kontaktien alkuna voidaan pitää vuosia 1952–1953, jolloin Ehrnrooth tutustui sekä Yhdysvaltain Helsingin suurlähetystön henkilökuntaan että teki opintomatkan Yhdysvaltoihin. Kieli- taitonsa, poliittisen ideologiansa sekä ulospäin suuntautuneen luonteensa myötä suorien kontaktien luominen Yhdysvaltain suurlähetystön edustajiin ja amerikkalaispoliitikkoihin oli luonnollinen osa Ehrnroothin poliittista toimintaa. Ehrnrooth kävi useita lounas- keskusteluja mm. suurlähetystön ensimmäisen lähetystösihteerin Eric Fleischerin kans- sa. Yleensä näissä keskusteluissa sivuttiin ajankohtaisia poliittisia tapahtumia, joista Ehrnrooth kertoi mielellään oman henkilökohtaisen näkemyksensä. Näin siitähän huoli- matta, että Ehrnrooth epäili Fleischerin olevan CIA:n palkkalistoilla.⁵⁷³

Ehrnroothin länsikontaktien kannalta noottikriisi muodostui eräänlaiseksi käännekoh- daksi, jonka jälkeen amerikkalaisilla oli kasvavaa kiinnostusta kuulla, mitä Kekkosen vastustajilla oli kerrottavana. Kuvaavaa onkin, että Princetonin yliopiston Venäjän ja kommunismin tutkijan James H. Billingtonin saapuessa maaliskuussa 1962 Suomeen keräämään – todennäköisesti CIA:n toimeksiannosta – materiaalia kommunistien käyt- tämistä taktiikoista ei-kommunistisissa maissa, oli mm. Urho Kekkosen ja Hertta Kuu- sisen ohella yksi haastateltavista Georg C. Ehrnrooth.⁵⁷⁴

Harvey F. Nelson Jr:n tekemän muistion perusteella kaikista haastateltavista juuri Ehrn- roothin näkemykset saivat tunnustusta Billingtonilta, joka luonnehti Ehrnroothia älyk- kääksi ja rohkeaksi henkilöksi, joka ymmärsi hyvin kommunismin ongelman. Todennä- köisesti Ehrnrooth oli muistiossa nimeltä mainitsematon merkittävä ”Swedo-Finn”, joka manasi Ruotsin nihkeää asennetta Suomen auttamiseksi ulkopoliittisten kriisien aikana. Billington uskoikin, että Ehrnroothia kunnioitettiin jopa vastustajien keskuudessa, eh-

⁵⁷¹ Vesikansa 2004, 92; Georg C. Ehrnroothin kirjallinen tiedonanto 10.11.2004.

⁵⁷² Ehrnrooth 1999, 296–298; Yle-TV1 11.2.2005 A-Piste, Suomi ja kotijenkkit: vakoilua ja diplomatiata. Ohjelmassa suomalaispoliitikkojen Yhdysvaltalaiskontakteja nimitettiin kotijengeiksi; Iltalehti 12.2.2005. Pekka Visurin mukaan tietoja vuodettiin ulkomaisille tahoille kahdesta syystä: 1) Halu tehdä itsestä tärkeä , 2) Halu antaa väristelemätöntä tietoa Suomesta.

⁵⁷³ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 10.11.2004; Mader 1968, 175. Who’s Who in CIA -kirjan mukaan Dr. Eric Wilfred Fleischer aloitti työskentelyn CIA:lle vuonna 1955; Rislakki 1982, 401. Maderin tavoin myös Rislakki pitää Fleischeriä mahdollisena CIA-agenttina.

⁵⁷⁴ Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1963, tekijän hallussa. Kalenterin mukaan Billington ja Ehrn- rooth tapasivat maaliskuun 12. päivänä; Memorandum of conversation, Harvey F. Nelson Jr., Political At- titudes in Finland, 18.3.1962, RG 84, box 11, 350 Political Affairs, NARA; Vesikansa 2004, 243; Rislak- ki 1982, 440. Billington oli todennäköisesti suorittamassa CIA:n toimeksiantoa. Hän nimittäin toimi mm. CIA:n johtajan Allen Dullesin avustajana.

käpä jopa Kekkonenkin. Selvimmin asian ilmaisi ulkoasiainministeriön Matti Tuovinen, jonka mukaan Ehrnroothia oli joskus luonnehdittu jopa Suomen omaksitunnoksi.⁵⁷⁵

Billingtonin raportin valossa Suomen tilanne näyttäytyi kommunismin suhteen varsin masentavassa valossa. Sen lisäksi, että Billington luonnehti Kekkosta Stalinin ja Hrutsevin kaltaisena kovana maanviljelijätyyppinä, joka kunnioitti toisissa ihmisissä vain kovuutta, ei Kekkonen Billingtonin mielestä ymmärtänyt kommunismin vaaraa. Masentavin tapaus oli kuitenkin Matti Kekkonen, joka Neuvostoliiton ymmärtämisessä meni Billingtonin mukaan kaikkein pisimmälle.⁵⁷⁶

Billingtonin suorittamien haastattelujen perusteella julkaistiin sittemmin Billingtonin raporttina tunnettu yhteenveto kirjassa *Communism and Revolution* (1964). Mitä tulee Ehrnroothin merkitykseen raportin lopputuloksen suhteen, niin ainakin yleislinjaltaan raportti näyttäisi mukailevan hämmästyttävän paljon Ehrnroothin mielipiteitä. Raportin perusteella Kekkonen näyttäytyi eräänlaisena Neuvostoliiton lakeijana ja pelurina, joka toimi Neuvostoliiton juoksupoikana.⁵⁷⁷

Amerikan-matka Kuuban ohjuskriisin varjossa

Billingtonin raportin ohella vuoden 1962 aikana Ehrnroothille avautui mahdollisuus avata uusia länsikontakteja lokakuun lopussa Brasiliassa pidettävän IPU:n 51. kongressin yhteydessä. Kahdeksan kansanedustajan valtuuskuntaan kuuluivat Ehrnroothin lisäksi mm. valtuuskunnan johtaja Johannes Virolainen, Olavi Lindblom, Hertta Kuusinen ja Margit Borg-Sundman.⁵⁷⁸ Ennen matkaa Ehrnrooth ja Lindblom tapasivat 15.10.1962 Yhdysvaltain Helsingin suurlähettilään Bernard Gufflerin Hotelli Vaakunassa sekä myöhemmin samana päivänä toisen lähetystösihteerin Harvey F. Nelson Jr.:n. Ehrnrooth kertoi amerikkalaisille, että Hertta Kuusinen vierailisi paluumatkalla Kuubassa ja että hän oli pyytänyt mukaansa myös skogilaisten Martta Salmela-Järvistä. Tämä ei kuitenkaan lupautunut mukaan, vaikka olikin sanonut uskovansa, että matka olisi varmasti antoisa, sillä Hertta Kuusinen saisi varmasti loistavan vastaanoton Kuubassa.⁵⁷⁹

⁵⁷⁵ Memorandum of conversation, Harvey F. Nelson Jr., Political Attitudes in Finland, 18.3.1962, RG 84, box 11, 350 Political Affairs, NARA. Haastattelulistan perusteella kyseinen suomenruotsalainen oli joko Johan Nykopp tai Georg C. Ehrnrooth.

⁵⁷⁶ Memorandum of conversation, Harvey F. Nelson Jr., Political Attitudes in Finland, 18.3.1962, RG 84, box 11, 350 Political Affairs, NARA.

⁵⁷⁷ Billington 1964, 134–144; Päivän Sanomat 9.12.1960, ”Nimen väärinkäyttäjät”. Ehkä selvin osoitus Ehrnroothin vaikutuksesta raportissa lieenee Billingtonin viittaus Kekkosen marraskuussa 1960 tekemään Moskovan matkaan, jonka aikana Kekkonen oli ylistänyt Hrutsevia Albert Schweitzerin sanoin. Tästä samaisesta asiasta Ehrnrooth kritisoi Kekkosta vuoden 1960 itsenäisyyspäivänpuheessaan.

⁵⁷⁸ Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1962, tekijän hallussa; Ehrnrooth 1999, 155–156.

⁵⁷⁹ Harvey F. Nelson Jr.:n lähettämä sähkö Finnish Communist Leader to Visit Cuba 21.10.1962. 760E.001/2–860, Box 1855, RG 59, NARA.

Lokakuun 21. päivänä alkanut matka muodostui dramaattiseksi, sillä valtuuskunnan ollessa vielä matkalla tuli tieto Kuuban joutumisesta saartoon Neuvostoliiton siirrettyä ydinohjuksia Kuubaan.⁵⁸⁰ Ohjuskriisistä huolimatta kongressin työjärjestys säilyi muuttumattomana. Kiristynyt tilanne näkyi ainoastaan yleiskeskustelussa Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen nokitteluna. Suomalaisten kohdalla ulkopoliittinen keskustelu jäi sisäiseksi väittelyksi. Valtuuskunnan sisällä oli suuria erimielisyyksiä siitä, mitä valtuuskunnan puheenjohtaja Virolainen sanoisi puheessaan. Valtuuskunnan palattua matkalta Virolainen oli tuotunut siitä, miten Borg-Sundman ja Ehrnrooth olivat aina ulkopoliittisessa oppositiossa muihin nähden. Erityisen kiusallisena Virolainen piti Ehrnroothin toimintaa, joka aktiivisena ja kielitaitoisena jakeli mielipiteitään, jotka ulkopoliittisesti poikkesivat ”täydellisesti” Suomen virallisesta linjasta. Virolainen kertoikin Loikkaselle, ettei lähtisi ”enää milloinkaan sellaiselle matkalle, jossa nämä kaksi ovat mukana”. Virolaisen mukaan Borg-Sundman oli Ehrnroothin tukemana vaatinut, ettei hän olisi saanut sanoa Saimaan kanavasta mitään myönteistä, sillä se olisi edistänyt kommunismia Aasiassa ja Afrikassa.⁵⁸¹

Saimaan kanavan ohella Ehrnrooth kritisoi Virolaisen puheessa ollutta kohtaa, jonka mukaan Karjalaisen hallitus oli parlamentaarinen enemmistöhallitus. Yhtä lailla Ehrnrooth oli sitä mieltä, ettei Kekkosen valinnasta ”suurella äänten enemmistöllä” tullut puhua mitään. Ehrnroothin käytöksestä tuotuneena Virolainen kertoi Loikkaselle:

*Kun olin puhunut puheeni, Georg tuli luokseni ja sanoi, että selvitetään ne kohdat, joista olemme eri mieltä. Minä sanoin, ettei minulla ole sinun kanssasi mitään selvitettävää. Mutta keskustelithan sinä Hertta Kuusisenkin kanssa ja otit huomioon hänen kantansa, sanoi Ehrnrooth. Siihen minä sanoin, että Hertta onkin viisas ihminen ja kävelin pois. Viikkoon ei E. puhunut minulle sanaakaan.*⁵⁸²

Aivan kuten edelliselläkin IPU-kokousmatkalla, pyrki Ehrnrooth solmimaan matkan aikana uusia kontakteja etenkin yhdysvaltalaisiin poliitikkoihin. Brasiliassa Ehrnrooth tutustuikin demokraattisenaattori Strom Thurmondiin saaden tältä jopa kutsun päivälliselle. Merkittävämpi yhteys syntyi kuitenkin IPU-kokouksen jälkeen, kun Honka-liitossa yhteistyötä tehneet Ehrnrooth ja Olavi Lindblom lähtivät kotimatkalle Yhdysvaltojen kautta. Idea yhteisestä paluumatkasta Yhdysvaltojen kautta oli Ehrnroothin mukaan Lindblomin ajatus. Matkan tarkoituksena oli tavata poliittisia tuttuja, jotta Ehrnrooth ja Lindblom voisivat esitellä omat tuttunsa toisilleen.⁵⁸³

Lindblomin kanssa tehty matka osoittaa, että vaikka Ehrnroothilla oli vahva oikeistopoliittikon leima, ei se estänyt vasemmisto–oikeisto-akselin ylittäviä ystävyssuhteita. Ehrnroothin kohdalla ideologisia raja-aitoja tärkeämpää oli se, miten henkilö suhtautui tärkeimpiin poliittisiin kysymyksiin. Lindblomin suhteen Ehrnrooth onkin todennut, että

⁵⁸⁰ Ehrnrooth 1999, 155–156.

⁵⁸¹ Loikkanen 1973, 57–58.

⁵⁸² Loikkanen 1973, 57.

⁵⁸³ Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1962, tekijän hallussa; Ehrnrooth 1999, 155–156, 240.

olennaista oli se, että ”puolustimme länsimaista ja pohjoismaista parlamentarismia”⁵⁸⁴. Käytännössä tämä tarkoitti Kekkosen vastustamista ja taistelua kommunismia vastaan.

Washingtonissa Ehrnrooth esitteli Lindblomin omille tuttavilleen: kongressiedustaja Gerald Fordille, Washington Starin päätoimittajalle Mr. McKelwayn ja U.S. News & World Reportin Mr. Flemingille. Tämän lisäksi he vierailivat ulkoasianministeriössä. Yksityisesti Ehrnrooth vieraili senaattori Strom Thurmondin luona, jolta sai lahjaksi nimikirjoituksella varustetun muotokuvan. Olavi Lindblomin kautta Ehrnrooth tutustui Victor Reutheriin, jonka veli Walter Reuther oli AFC-CIO-ammattiyhdistysliiton johdossa. Marraskuun 9. päivänä Olavi Lindblom vei Ehrnroothin AFC-CIO:n New Yorkin toimistoon tapaamaan Jay Lovestonea, joka oli AFC-CIO:n kansainvälisen osaston päällikkö ja voimakas Neuvostoliiton ja kommunismin vastustaja.⁵⁸⁵ New Yorkissa parivaljakko tapasi joukon vaikutusvaltaisia politiikan ja journalismin edustajia, mm. Charles K. McWhorterin, joka oli toiminut Richard M. Nixonin avustajana tämän toimiessa varapresidenttinä Eisenhowerin aikana. Lehdistön edustajista he tapasivat The New York Timesin vuonna 1940 Pulitzer-palkinnon voittaneen journalistin Otto D. Tolischusin, The Herald-Tribunen Seymour Freidinin ja Readers Digestin Irwin Rossin.⁵⁸⁶

Oliko ”lähetysmatkalle” asetettu poliittisten tuttavien tapaamisen lisäksi joitain muita, ehkä salamyhkäisempiäkin tavoitteita? Vastaus on kyllä ja ei. Yhdysvaltain Helsingin suurlähettiläälle Bernard Gufflerille Ehrnrooth ja Lindblom kertoivat, että yksi matkan tarkoituksista oli esittää ”heidän näkemyksensä Suomen poliittisesta tilanteesta amerikkalaiselle lehdistölle”. Samassa yhteydessä Ehrnrooth oli kehumut Irwin Rossin artikkelia ”Is Finland Playing Russian Roulette?” pitäen sitä hyvänä luonnehdintana Suomen tilanteesta.⁵⁸⁷ Syy Rossin artikkelin kehumiseen oli selvä: Rossin artikkeli perustui Ehrnroothin ja Rossin välisiin keskusteluihin marraskuussa 1962.

Rossin artikkeli aiheutti sittemmin pienimuotoisen myrskyn lehtitalojen kulisissa, kun eräs Erkki Poikonen oli pahastunut artikkelista pitäen sitä törkeänä. Ahtaajana Poikonen sanoi tietävänsä, että merenkulkupiirit pelkäsivät artikkelin haittaavan kauppasuhteita ja lisäsi, että ”liikemiespiireissä” tiedettiin jutun taustatietojen tulleen sekä Erkon lehtitalosta että eräältä tämän hengenheimolaiselta, vihjaten Ehrnroothiin. Poikosen mukaan merkittävintä koko asiassa oli se, että vaikka kaikkien muiden pohjoismaisten toimitusten taholta artikkeleita oli paheksuttu ja jätetty julkaisematta, oli se Suomessa julkaistu sellaisenaan Aatos Erkon määräyksestä.⁵⁸⁸

⁵⁸⁴ Ehrnrooth 1999, 240.

⁵⁸⁵ Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1962; Ehrnrooth 1999, 240–243.

⁵⁸⁶ Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1962. Lindblom ja Ehrnrooth olivat New Yorkissa 8.–11.11.1962.

⁵⁸⁷ Suurlähettiläs Bernard Gufflerin lähettämä sähkö 18.12.1962. 760E.00/4–462, Box 1854, RG 59, NA-RA.; ks. myös Reader’s Digestin joulukuun numero 1962, Kansio 93, GCEa, KA; Ehrnrooth 1999, 241. Sama selityksen matkan tarkoituksesta on esitetty myös Ehrnroothin omaelämäkerrassa. Päähuomio amerikkalaisten kanssa käydyissä keskusteluissa oli Suomen poliittisesta tilanteesta, josta Lindblom ja Ehrnrooth halusivat tuoda esiin omat versionsa.

⁵⁸⁸ Muistio Erkki Poikosen vierailusta UM:n sanomalehtiasiantoinimistossa 12.2.1963, Urho Kekkosen vuosikirja 1963, UKA.

Ehrnroothin matkan aikana amerikkalaisille kertoma näkemys Suomen muuttumisesta Tšekkoslovakian kaltaiseksi johti siihen, että New York Times antoi Pohjois-Euroopan kirjeenvaihtajalle Werner Wiskarille tehtäväksi tutustua tarkemmin Suomen tilanteeseen. Yhdysvaltain Tukholman suurlähetystön mukaan Wiskari ei kuitenkaan ollut tietoinen mistään sellaisesta, joka olisi oikeuttanut tekemään näin radikaalin johtopäätöksen.⁵⁸⁹ Myöskään Helsingin suurlähettiläs Bernard Guffler ei nähnyt Suomen tilanteessa heikkenemisen merkkejä. Ulkoministerille lähetetyssä sähkössä Guffler korostikin, että Ehrnrooth oli jo pitkään uskonut, että Kekkosen myötä Suomi oli altistunut kommunistiselle vallankaappaukselle.⁵⁹⁰

Nähtävästi Ehrnroothin huoli Suomen kansainvälispoliittisesta tilanteesta oli aitoa. Ehrnroothin saama kirje idaholaiselta senaattorilta ja ulkosuhteiden komitean jäseneltä Franck Churchiltä paljastaa, että Ehrnrooth oli ilmaissut tälle huolensa Suomen tilanteesta ja noudatetusta politiikasta, joka oli altistamassa Suomen entistäkin voimakkaammin Neuvostoliiton vaikutusvallalle. Vastauskirjeessään Church kertoi pelkäävänsä, että Neuvostoliitto saisi vielä Suomen kiedottua Neuvostoliiton verkkoon. Churchin mukana mikään ei olisi traagisempaa kuin Suomen muuttuminen rautaesiripun takaisten satelliittivaltioiden kaltaiseksi maaksi. Ehrnroothia mukaillen Church tuomitsikin poliitikot, jotka olivat altistamassa Suomea tällaiselle kehitykselle: ”Those politicians, whoever, in pushing your country in this direction, are placing your country’s birthright, as a proud and independent land, in fearful jeopardy.”⁵⁹¹

Ehrnroothin yhteistyö Erkon kanssa tuli sittemmin myös Kekkosen tietoon. Kekkosen antipatiat Ehrnroothia ja Erkkoa kohtaan vain lisääntyivät, kun Anne-Marie Snellman kertoi ”varmasti tietävänsä, että nuori Ehrnrooth” kirjoitti Helsingin Sanomien sisäpoliittiset pääkirjoitukset. Snellmanin väitteiden osalta Kekkonen kirjoittikin päiväkirjaansa: ”Uskon sen hyvin. Aatos Erkko ja Ehrn. hyviä ystäviä, kuulemma. Se on yksi syy uskoa, toinen on artikkeleiden sisältö. Leskisläisyyttä toisessa potenssissa.”⁵⁹²

Palme ja Ehrnrooth tapaavat Tukholmassa

Yhdysvaltain kontaktien ohella Ehrnroothin mielipiteet herättivät kiinnostusta myös Ruotsissa. Nuoroiikeistoaikeisten konservatiivikontakteja yllättävämpää oli yhteys Olof Palmeen. Keskusteluyhteys syntyi erään Pohjoismaiden Neuvoston kokouksen myötä, kun Ehrnrooth oli kokouspäivällisen jälkeen ehdottanut Palmelle siirtymistä illanviettoon Kalastajatorpan yöklubille. Ideologisista eroista huolimatta heillä oli paljon yhteistä. Keskustelujen myötä kävi selville, että he olivat mm. opiskelleet yhtä aikaa

⁵⁸⁹ Yhdysvaltojen Tukholman suurlähetystön sähkö ulkoministerille 17.12.1962. 760E.00/4–462, box 1854, Central decimal file 1960–63, RG 59, NARA.

⁵⁹⁰ Suurlähettiläs Bernard Gufflerin lähettämä sähkö 18.12.1962. 760E.00/4–462, Box 1854, RG 59, NARA.

⁵⁹¹ Frank Churchin kirje Georg C. Ehrnroothille 15.1.1963, Kansio 4, GCEa, KA.

⁵⁹² Urho Kekkosen päiväkirja 21.11.1963.

Sigtunassa kevättälvellä 1940. Jonkin aikaa tapaamisen jälkeen Ehrnrooth tapasi Olof Palmen tiedustelutoiminnassa kunnostautuneen tuttavän, sosialidemokraatti Birger Elmerin, joka ehdotti, että Ehrnrooth saapuisi Tukholmaan tapaamaan Palmea.⁵⁹³

Lokakuun 29. päivänä 1964 Ehrnrooth ja Ingvar S. Melin lähtivät laivalla Tukholmaan. Tukholmassa herrat asettuivat asumaan rautatieaseman vastapäätä sijaitsevaan Hotel Continentaaliin, jonka jälkeen oli vuorossa kolme tapaamista. Ensimmäisenä Ehrnrooth ja Melin tapasivat salkuttomana ministerinä toimineen Palmen tämän virkahuoneessa. Palmen ohella paikalla oli myös Birger Elmer. Melinin kalenterimerkintöjen mukaan keskustelu kesti noin kolme tuntia ja niiden aikana käytiin perusteellisesti läpi Suomen sisäpoliittista tilannetta. Palmea kiinnosti erityisesti SKP:n tilanne. Kommunismikysymykseen liittyen herrat keskustelivat myös Ruotsin tilanteesta tutustuen samalla Palmen työpöydällä olleisiin tilastoihin, jotka koskivat kommunistien asemia Ruotsissa.⁵⁹⁴ Melin huomasi, että Palmella oli ilmeisen suuri halu kuulla nimenomaan Ehrnroothin näkemys Suomen sisäpoliittisesta tilanteesta ja Kekkosen toiminnasta.⁵⁹⁵ Palmen jälkeen vuorossa oli päivällinen Högerpartietin puoluesihteerin Yngve Holmbergin kotona. Ennen kotimatkaa Ehrnrooth ja Melin tapasivat toistamiseen Birger Elmerin lounaan yhteydessä.⁵⁹⁶

Tapaamisen lähtöasetelmien perusteella myös Palmen suhtautuminen Kekkoseen näyttäisi olleen jossain määrin kielteinen. Palmen noustua pääministeriksi 1969 tämä asenne kävi vieläkin selvemmäksi. Ainakin Max Jakobsonin mukaan Tage Erlanderiin verrattuna Palme suhtautui varauksellisesti Kekkoseen.⁵⁹⁷ Ideologisista eroista huolimatta Ehrnroothia ja Palmea yhdisti vahva antikommunistinen asennoituminen. Heidän väliltään voidaan jopa löytää jonkinlaista hengenheimolaisuutta mm. samanlaisten elämäkokemusten kautta. Yläluokkaisen ja vaikutusvaltaisen sukutaustan ohella heitä yhdisti samanlainen opiskeluhistoria. Sigtunan sisäoppilaitoksen ohella molemmat olivat opiskelleet lakia. Merkittävin yhdistävä tekijä liittyi Yhdysvalloissa vietettyyn aikaan. Ehrnroothin tavoin myös Palmelle Yhdysvalloissa vietetyllä ajalla opintojen yhteydessä oli suuri merkitys sekä ideologisten näkemysten muodostumisen että amerikkalaisten kampanjointimenetelmien omaksumisessa. Myös arvomaailmasta oli löydettävissä yhtäläisyyksiä. Palmen tavoin myös Ehrnrooth vierasti kunniamerkkejä ja arvonimiä pitäen niitä vain poliittisina palkintoina.⁵⁹⁸

⁵⁹³ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.5.2007, tekijän hallussa; Rislakki 1982, 391. Jukka Rislakin mukaan Informationsbyrån (IB) päällikkönä toimineella Birger Elmerillä oli hyvät suhteet Suomeen ja hänen tehtävänänsä oli mm. tietojen hankkiminen suomalaisista poliitikoista ja ay-liikkeestä.

⁵⁹⁴ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.5.2007; Ingvar S. Melinin haastattelu 23.3.2010.

⁵⁹⁵ Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1964, tekijän hallussa; Ingvar S. Melinin haastattelu 23.3.2010.

⁵⁹⁶ Georg C. Ehrnroothin puhelinhaastattelu 31.3.2010; Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1964.

⁵⁹⁷ Jakobson 1992, 224.

⁵⁹⁸ Jakobson 1992, 129–130, 297. Palmen johdolla toteutetusta ”demokraattiseen sosialismiin” tähtäävästä kulttuurivallankumouksesta Jakobson toteaa mm. seuraavaa: ”Siihen kuului valtiosääntöuudistus, joka keskitti vallan valtiopäiville ja kitki tarkkaan pois kaikki valtiollisten perinteiden jatkuvuuden ulkoiset

Ehrnroothin kohdalla kriittisyydessä arvonimiä ja kunniamerkkejä kohtaan oli kyse ennen kaikkea Kekkos-vastaisuudesta. Poliitikkojen jako ulkopoliittisesti luotettaviin ja epäluotettaviin näkyi Ehrnroothin mielestä symbolisten suosionosoitusten ohella nimityspolitiikassa. Tammikuussa 1963 Ehrnrooth kysyikin oikeusministeri J. O. Söderhjelmiltä, miksi valtioneuvosto lainvalmistelukunnan vanhemman jäsenen virkaa täyttäänsä oli sivuttanut entisen oikeuskanslerin Olavi Hongan ja oliko päätös tehty objektiivisin perustein. Vastauksessa Ehrnrooth kuuli, mitä halusikin. Söderhjelminkin mukaan Honkaa ei olisi nimitetty, vaikka enemmistö olisikin ollut tämän kannalla. Vastaus noteerattiin myös Yhdysvaltain Helsingin suurlähetystössä. State Departmentille lähetetyssä sähkössä todettiin, että Hongan kohtalo osoitti, miten kävi, kun asettui Urho Kekkosta vastaan.⁵⁹⁹

Mitä tulee Palmen ja Ehrnroothin väliseen keskusteluyhteyteen ja siihen asetettuihin odotuksiin, voidaan ainakin Ehrnroothin osalta todeta kyseessä olleen todennäköisesti puhtaasta näkemysten vaihdosta sekä uusien yhteyksien luomisesta. Palmen ja Elmerin, mutta myös Yhdysvaltain kontaktinsa osalta Ehrnrooth on korostanut, ettei hän koskaan kokenut yhteyksiä kyseenalaisina, sillä nämä ajoivat ”Suomen asiaa”, kun taas ns. kotiryssät ajoivat Suomea sosialismiin.⁶⁰⁰

tunnukset kuten valtionpäämiehen symbolisetkin tehtävät samoin kuin kunniamerkit ja arvonimet: jäljelle jäi puoluevalta alastomaksi riisuttuna.”

⁵⁹⁹ KU 15.1.1963; Yhdysvaltojen Helsingin suurlähetystön sähkö ulkoministeriölle 27.1.1.1963. 760E.00/4-462, box 1854. RG 59, Central decimal file 1960-63, NARA; HS 16.3.1966.

⁶⁰⁰ Georg C. Ehrnroothin puhelinhaastattelu 31.3.2010, tekijän hallussa.

Eduskuntavaalit 1966 ja kansanrintamapolitiikan kauhut

Ilmoittautuminen yhdenmukaistuvan eliitin vastavoimaksi

Kekkosen presidenttiyden ja koko poliittisen uran yhtenä suurena sisäpoliittisena tavoitteena oli yhdistää Suomen kansa integroimalla kommunistit vallitsevaan yhteiskuntajärjestelmään hallitusvastuun kautta. Kekkosen näkemys ei kuitenkaan saanut ymmärrystä kokoomuksen ja Sosiaalidemokraattien aseveliakselta.⁶⁰¹ Yöpakkas- ja noottikriisin myötä asetelma oli kuitenkin muuttumassa. Honka-liiton kaatuminen Neuvostoliiton harjoittaman ulkopoliittisen painostuksen myötä heikensi Tannerin ja Leskisen ajaman tiukan Kekkos-vastaisen politiikan vetovoimaisuutta.

Ehrnroothin kohdalla heikentyneet poliittiset suhdenäkymät eivät kuitenkaan näyttäneet aiheuttavan sen suurempia epäilyksiä poliittisten urasuunnitelmien suhteen. Ei, vaikka vuosien 1965–1966 myötä hänelle näytti äkillisesti avautuvan myös tyystin toisenlaisia uramahdollisuuksia teollisuuden piirissä, kun Kymin Oy:n toimitusjohtaja Karl-Erik Ekholm jätti paikkansa. Pohdittaessa uutta toimitusjohtajaa oli Kurt Swanljungin mukaan yhtenä kandidaattina esillä myös Georg C. Ehrnrooth, jolla katsottiin olleen ainakin muodollinen pätevyys. Lopullinen valinta kohdistui kuitenkin Kurt Swanljungiin, jolla oli aiempaa kokemusta toimitusjohtajan tehtävistä.⁶⁰² Näyttääkin siltä, että Carl Johan Ehrnrooth piti poikaansa varten ovea teollisuusmaailmaan raollaan, mikäli tämä vain olisi halukas siirtymään teollisuusuralle.

Politiikan vetovoimaisuutta ei vähentänyt edes Vaasan puoluekokouksen tapahtumat kesäkuussa 1964. Tuolloin Ehrnrooth puolueensa ylivoimaisena ääniharavana koki poliittisen uransa ensimmäisen merkittävän vaalitappion hävitessään puoluehallituksen vaalissa liberaalisiipeä edustaneelle John Forsbergille äänin 431–260. Ehrnroothin häviäminen kuudelle suurelle yleisölle tuntemattomalle henkilölle kieli protestimielialasta. Vaalitulos herätti välittömästi myös pohdintoja Ehrnroothin tulevaisuudesta RKP:ssä. Ehrnroothia vaalitulos ei yllättänyt, vaikka joutuikin tuolloin hyväksymään sen, ”miten vieraana RKP:n luottamusmiehet pitivät minua.”⁶⁰³ Jälkikäteen Uuden Suomen kolumnisti Matti Paavonsalo (M.o.t.) tiesi kertoa, että vaalituloksen taustalla oli ulkopoliittisia

⁶⁰¹ Tuikka 2007, 190, 343; Virnavirta 1977, 96. Esim. vuonna 1964 sosiaalidemokraatit kieltäytyivät hallitusvastuusta perustelemalla päätöstä kommunisminvastaisella toiminnalla.

⁶⁰² Mikko Uola: Karl-Erik Ekholm (1896–1975). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. (Viitattu 14.8.2013). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/743>. Kurt Swanljungin haastattelu 14.5.2011; Olli Turunen: Kurt Swanljung (1918–). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. (Viitattu 14.8.2013). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=1284>. Swanljung oli ennen Kymin Oy:n toimitusjohtajan tehtäviä toiminut toimitusjohtajana Joutseno-Pulp Oy:ssä 1958–1961 ja Sunila Oy:ssä 1961–1965.

⁶⁰³ Ehrnrooth 1999, 232–233; Vasabladet 16.6.1964, ”Ehrnrooth förlorade stort mot Forsberg”; Västra Nyland 16.6.1964, ”Ehrnrooth sjua i spännande valkamp”; Jakobstads Tidning 16.6.1964, ”Endast rdgm Ehrnrooth slogs ut i styrelsevalet”.

tekijöitä. Puoluekokouksen aikana ”eräästä suurlähetystöstä” oli viestitetty, ettei ollut suotavaa valita ”tiettyä henkilöä” puoluehallitukseen.⁶⁰⁴

1960-luvun puoliväliin tultaessa Ehrnrooth koki olonsa entistäkin ulkopuolisemmaksi puolueessa, jonka piirissä ei juurikaan näytetty annettavan arvostusta hänen vaalimenestykselleen. Erityisen syvästi Ehrnrooth pahastui aikoessaan erään vaalin yhteydessä mennä juhlimaan vaalitulostaan RKP:n Helsingin piirin vaalivalvojaisiin. Tullessaan vaalivalvojaisiin Ehrnrooth koki, miten kylmäkiskoisesti puoluetoverit suhtautuivat häneen vaalivoitosta huolimatta: ”se oli kuin olisi astunut johonkin kylmäkaappiin, kun tuli sisään sinne”. Näin on Ehrnrooth myöhemmin kuvaillut tilannetta.⁶⁰⁵

RKP:n sisäisistä ristiriidoista ja teollisuusuraspekulaatioista huolimatta Ehrnrooth ei ollut siirtymässä pois politiikasta, vaan pikemminkin koki poliittisen uransa entistäkin tärkeämpänä vasemmistolaistuvassa yhteiskunnassa. Vuoden 1966 eduskuntakampanjan aikana Ehrnrooth puhui vahvasti sekä ei-sosialististen voimien että sosiaalidemokraattien puolesta korostamalla, etteivät nämä kaksi tahoa olleet vastuussa K-linjan politiikasta.⁶⁰⁶ Tämän hän teki tietämättä vielä, mihin suuntaan SDP olisi menossa. Edellisten eduskuntavaalien tavoin myös näissä vaaleissa Ehrnroothin päävihollinen oli keskustapuolue ent. Maalaisliitto, joka Ehrnroothin mukaan pyrki vain poliittisen monopoliasemansa vahvistamiseen.⁶⁰⁷

Näyttävässä sanomalehtimainoskampanjassaan Ehrnrooth tuomitsi valtaapitävien suosiota tavoittelevat poliitikot, jotka olivat joutumassa ”korsimolaisten” pauloihin. Ehrnrooth ennakoi jo vaalikampanjan aikana kansanrintamahallitusratkaisua, muttei uskonut, että tämä johtuisi SDP:stä. Ehrnrooth uskoikin, että SDP:tä oltiin ulkopoliittisen diskriminaation kautta pakottamassa kansanrintamapolitiikan kannalle. Ulkopoliittiseen syrjintään viitaten Ehrnrooth lupasi vastustaa ulkopoliittista ”valhekampanjaa”, jonka avulla keskustapuolue hallitsi maata. Ehrnrooth katsoi, että ulkopoliittinen diskriminointi oli johtanut poliitikkojen yhdenmukaistumiseen ja varovaisuuteen. Ehrnrooth ilmoittautui nyt yhdenmukaistuvan poliittisen eliitin vastapainoksi toteamalla, että eduskunnassa oli ilman häntäkin ”tarpeeksi päännöykkäjiä”. Lupaus jatkaa valtaklikin vastustamista oli Ehrnroothin päävaaliteema vuoden 1966 eduskuntavaaleissa. Toisin kuin muut, hän ei tulisi taipumaan Kekkosen tahtoon valtapoliittisista syistä, vaan pysyisi uskollisena niille äänestäjille, joille tärkeimpiä asioita olivat demokraattiset arvot ja vapaus.⁶⁰⁸

Vaalikampanjan vastarintateemaan liittyi olennaisesti myös voimakas hyökkäys poliittisia virkanimityksiä vastaan. Helsingin Sanomissa 16.3.1966 olleessa Ehrnroothin vaalimainoksessa kysyttiin ”Onko Teidän poikanne tai vävyne – tai edes anoppinne –

⁶⁰⁴ US 14.6.1972, ”Musta suti”.

⁶⁰⁵ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 25.5.2010.

⁶⁰⁶ Satakunnan Kansan 11.2.1966.

⁶⁰⁷ Suomen nuorisio n:o 1–2 1966.

⁶⁰⁸ HS 12.3.1966.

saanut korkean valtion viran, arvonimen tai 'prenikan'?"⁶⁰⁹ Mainoksella oli kaksi kohdetta. Mainos oli sekä suora piikki Kekkosta kohtaan kyseenalaistamalla Kekkosen nimityspolitiikan moraalisuus ja periaatteet että vetoamus niille äänestäjille ja poliittisille ryhmille, jotka näyttivät jääneet suosikkijärjestelmän ulkopuolelle.

Onko Teidän yrityksenne saanut miljoonalahjan veronmaksajain varoista kuten Savon Sellu sai?

Onko Teidän poikanne tai vävyne — tai edes anoppinne — saanut korkean valtion viran, arvonimen tai "prenikan"?

Vai oletteko Te paheksunut sitä, että Kepu/maalaisliitto, miehittämällä miltei järjestään kaikki tärkeät virat suosikeilla ja liehakoitsijoilla, on loukannut kansanvaltaisen oikeusvaltion periaatteita?

**NYT EI OLE ENÄÄ VARAA
AHDASMIELISEEN
PUOLUEAJATTELUUN !**

Kansanedustaja

EHRNROOTH

OIKEUSVALTION HENGEN
ja
PERIAATTEIDEN PUOLESTA

109

HELSINGIN VAALIPIIRI — SJP/VALITSIJAYHDISTYS

Lähde: Helsingin Sanomat 16.3.1966

Eduskuntavaalien tulos oli suuri tappio oikeistopuolueille, mutta myös RKP:n ja Maalaisliiton K-linjalaisille. Sen sijaan vasemmistopuolueille vaalit osoittautuivat suureksi menestykseksi: SDP sai peräti 17 lisäpaikkaa ja TPSL 5 lisäpaikkaa. Sen sijaan SKDL:n kansanedustajamäärä putosi peräti kuudella.⁶¹⁰ SDP:n puoluejohdon vaihtumisen myötä tapahtunut suunnanmuutos ja kääntyminen Urho Kekkosen harjoittaman ulkopoliittisen linjan kannattajaksi näytti tuottaneen tulosta. SDP:n vaalivoitto ei kuitenkaan tarkoittanut tunnettujen oikeistoehdokkaiden menestysmahdollisuuksien heikkenemistä.

Vasemmistosuuntauksesta huolimatta myös laitoikeisto menestyi vaaleissa. Vaalien äänikuningas oli Raimo Ilaskivi yli 16 800 äänellä, Tuure Junnila teki paluun eduskuntaan

⁶⁰⁹ HS 16.3.1966.

⁶¹⁰ Vuoden 1966 eduskuntavaalien tulos edellisiin vaaleihin verrattuna: Kokoomus -6, Liberaalinen kansanpuolue -5, RKP -2, Keskustapuolue -4.

ja Ehrnrooth sai ennätyselliset 15 316 ääntä. Vaalitulos osoitti, että helsinkiläisten keskuudessa Ehrnroothiin luotettiin ja hänen poliittinen linjansa sai yhä laajempaa kannatusta.⁶¹¹ Vuoden 1966 eduskuntavaalien kaksijakoinen tulos – sekä vasemmiston että näkyvimpien oikeistoehdokkaiden menestys – osoitti, että yleinen vasemmistolaistuminen oli johtamassa poliittiseen polarisoitumiseen.

Eräs mielenkiintoinen näkökulma tarkasteltaessa Ehrnroothin vaalitulosta saadaan, kun tarkastellaan vaalimainonnan määrää saatuihin äänimääriin. Tyypillisesti poliittisten vastustajien keskuudessa Ehrnroothin saamaa suurta äänimäärää perusteltiin joko hänen onnistuneella taktiikalla huijata vanhuksia kahvikekkereillä tai nostamalla esiin Ehrnroothin suurpääomatausta ja rajattomat mahdollisuudet käyttää rahaa vaalimainontaan.⁶¹² Tarkasteltaessa vuoden 1966 eduskuntavaalien RKP:n Helsingin piirin ehdokkaiden käyttämää mainostilaa Nya Pressenissä ja Hufvudstadsbladetissa käy ilmi, ettei Ehrnrooth käyttänyt poikkeuksellisen paljon rahaa sanomalehtimainontaan muihin RKP:n ehdokkaisiin verrattuna. Vaalimainonnan määrässä Ehrnrooth sijoittui kahden toista ehdokkaan listalla vasta viidenneksi. Suurin ero Ehrnroothin ja muiden välillä onkin löydettävissä vain vaalimainonnan tehokkuudessa.⁶¹³

RKP:n Helsingin vaalipiirin ehdokkaiden vaalimainonnan määrä ja tehokkuus vuoden 1966 eduskuntavaaleissa

Sijoitus listalla	Mainostila millimetreissä	Äänimäärä	Mainoksen vaikutus (ääniä per mm)	Sijaluku tehokkuuden perusteella
1. Söderhjelm	9720	1637	0,17	11.
2. Gestrin	8310	7252	0,87	4.
3. Melin	5320	4941	0,93	3.
4. Dufholm	5120	998	0,19	10.
5. Ehrnrooth	4890	15316	3,12	1.
6. Ahlqvist	2730	1223	0,44	7.
7. Zilliacus	2300	3131	1,36	2.
8. Ekholm	1570	1118	0,71	5.
9. Grönholm	1410	444	0,31	8.
10. Mattsson	1190	538	0,45	6.
11. Knekt	880	250	0,28	9.
12. Kurtén	730	105	0,14	12.

Lähde: Hbl 30.4.1966.

SDP:n vaalivoiton jälkeen hallituksen muodostajaksi nousi Rafael Paasio, jonka pyrkimyksenä oli muodostaa maahan kansanrintamahallitus. Ehrnroothille ajatus paluusta kansanrintamapolitiikkaan oli kauhistus. Huolestuneena SDP:n suunnanmuutoksesta

⁶¹¹ Kansanedustajain vaalit 1966, 71–72. Suomen virallinen tilasto XXIX A:29, Helsinki 1966.

⁶¹² Ehrnroothin väitetyistä ääntenkalastelusta kahvikupin voimalla kertovat mm. Maakansa 5.11.1960; Kansan Tahto 13.11.1960; Maakansa 10.12.1960; Maakansa 15.8.1961; KU 3.10.1964; HS 8.10.1964; KU 2.10.1966; Suomen Sosialidemokraatti 26.7.1967; KU 13.10.1968; KU 17.1.1973; Kansan Lehti 17.2.1973; Kansan Lehti 20.10.1973; Ilta-Sanomien (IS) 24.10.1973; Iltaset 31.10.1973; IS 5.11.1973; Veikko Saarron haastattelu 25.11.2003.

⁶¹³ Hbl 30.4.1966, "Valreklamens effect".

Ehrnrooth kirjoitti 29.4.1966 hallitusneuvottelujen tilasta kommunisminvastaisessa toiminnassa SDP:tä aiemmin tukeneelle yhdysvaltalaiselle ay-vaikuttajalle Jay Lovestonelle. Hallitusneuvottelujen aikana tapahtunut yhteydenotto ei ollut sattumaa. Lovestone oli nimittäin osallistunut 1950-luvulta lähtien SDP:n kommunisminvastaisen rahoituksen järjestämiseen ja tunsikin henkilökohtaisesti mm. Olavi Lindblomin ja Veikko Puskan.⁶¹⁴ Ehrnroothin kannalta yhteys Lovestoneen tarjosi ideologista selkänöjää ja kompensatiota kotimaiselle politiikalle, jota leimasi yhä selvempi myöntyvyys kommunismia ja Neuvostoliittoa kohtaan. Ehrnroothin poliittisen linjan ja henkisen taistelukunnon kannalta oli keskeistä tietää, että vaikka taistelutoverit Suomessa olivatkin harvenemassa, löytyi Yhdysvalloista niitä, jotka jatkoivat taistelua kommunismia vastaan.⁶¹⁵

Kirjeessään Lovestonelle Ehrnrooth totesi, että SDP:n vaalivoitto oli muodostumassa suureksi ongelmaksi, sillä vaalituloksen myötä eduskuntaryhmään oli tullut paljon passifisteja, perässähiihtäjiä ja Kekkosen kannattajia. Huolta aiheutti myös Väinö Leskinen, joka oli vain kahta päivää aiemmin lähtenyt Moskovaan ensimmäisen kerran sitten vuoden 1954. Ehrnrooth oli vakuuttunut, että vaikka matkan sanottiin liittyvän tämän työhön matkatoimiston johtajana, ei ollut epäilystäkään matkan poliittisista tavoitteista. Tähän suuntaan viittasi Leskisen mielenmuutos hallituskysymyksessä. Leskinen oli vähän aikaisemmin kertonut Ehrnroothille kannattavansa kansanrintamahallitusta. Samalla oli käynyt ilmi, että yhteistyön ehtona Maalaisliitto edellytti, ettei SDP vastustaisi Kekosta tulevissa presidentinvaaleissa.⁶¹⁶

Ehrnroothin kannalta ainoa myönteinen asia hallituskysymyksessä oli RKP:n päätös jättäytyä hallituksen ulkopuolelle.⁶¹⁷ Oppositiossa pääsylliseksi kansanrintamahallituksen syntymisessä nähtiin presidentti Kekkonen. Ehrnrooth nosti esille jopa mahdollisuuden Neuvostoliiton harjoittamasta ulkopoliittisesta painostuksesta hallitusratkaisusta päätettäessä.⁶¹⁸ Ehrnroothin kohdalla suurin huolenaihe kansanrintamahallituksen kohdalla liittyi siihen, miten kansandemokraatit käyttäisivät kasvanutta poliittista voimaansa. Hallitusaseman ohella huolta aiheutti hallituksen vahva parlamentaarinen pohja: hallituspuolueilla oli jopa 152 kansanedustajaa.

Hallitusratkaisun aiheuttamasta huolesta kertoo omaa kieltään myös Ehrnroothin yhteydet The Ford Foundationin kansainvälisen ohjelman johtajaan James R. Huntleyhin vuosien 1966–1967 aikana. Eräässä kirjeessään tammikuulta 1967 Huntley totesi, ettei säätiö ollut tehnyt lopullisia päätöksiä uusista aktiviteeteista Suomessa tai Skandinaviassa. Huntley suosittelikin Ehrnroothia olemaan jatkossa yhteydessä säätiön kansainvä-

⁶¹⁴ Georg C. Ehrnroothin kirje Jay Lovestonelle 29.4.1966, Box 367, Folder id: Ehrnrooth, Jay Lovestone Papers, Hoover Institution. Lovestonen suomalaishallituksista ks. Vesikansa 2004, 128.

⁶¹⁵ HS 3.8.1966. Helsingin Sanomissa Jay Lovestonesta todetaan mm. seuraavaa: ”AFL-CIO:n kansainvälisen toiminnan vaikutusvaltainen johtaja Jay Lovestone (...) vastustaa rauhanomaista rinnakkaiseloja, kannattaa Vietnamin sodan tehostamista eikä näe mitään eroa Moskovan ja Pekingin politiikan välillä.”

⁶¹⁶ Georg C. Ehrnroothin kirje Jay Lovestonelle 29.4.1966, Box 367, Folder id: Ehrnrooth, Jay Lovestone Papers, Hoover Institution.

⁶¹⁷ Keski-Rauska 2005, 71.

⁶¹⁸ Suomi 1994, 414.

lisen ohjelman tulevaan johtajaan Joseph E. Slateriin. Huntley piti hyvänä, että Slater kuulisi Ehrnroothin näkemyksistä kaikissa sellaisissa Suomeen liittyvissä asioissa, joista Ford Foundationin olisi hyvä saada tietoja.⁶¹⁹

Presidenttivaltaisuuden kritiikki todistaa Ehrnroothin äärioikeistolaisuuden

Kansanrintamakritiikin ohella Ehrnrooth esitti yhä tiukempia vaatimuksia eduskunnan vaikutusvallan lisäämiseksi. Ehrnroothille eduskunta edusti kirjaimellisesti kansaa, jolla valtiovalta oli. Tämän takia eduskunnan tuli olla myös vallanjaollisesti keskeisessä asemassa. Ulkopoliittisten tekijöiden heijastuminen sisäpolitiikkaan ja hallitusratkaisuihin olivat Ehrnroothin mielestä pakottavia syitä voimistaa parlamentarismia ja kansanvaltaa. Vasemmistoenemmistöisestä eduskunnasta huolimatta Ehrnrooth ajoi nyt entistäkin lujemmin hallitusmuodon muuttamista niin, että eduskunnan asema ja vaikutusvalta turvattaisiin romahduttamatta hallitusvaltaa. Lääkkeiksi suomalaisen parlamentarismin alennustilaan Ehrnrooth tarjosi kahta asiaa: 1) eduskunnan arvovallan lisääminen hallitusvaltaa kaventamalla ja 2) presidentin toimikausien määrän rajoittaminen kahteen. Tärkeimmällä sijalla oli kuitenkin presidentinvallan heikentäminen. Georg C. Ehrnrooth, Ingvar S. Melin ja Victor Procopé tekivätkin huhtikuun 26. päivänä 1966 lakialoitteen hallitusmuodon 23 §:n 1 momentin muuttamisesta muotoon: ”Tasavallan presidentin valitsee Suomen kansa syntyperäisten Suomen kansalaisten joukosta aina kuudeksi vuodeksi. Henkilö, joka on valittu presidentiksi, voidaan välittömästi presidentintointa hoidettuaan valita uudelleen vain kerran.”⁶²⁰

Lakialoitteen taustalla oli sekä Kekkosta kohtaan tunnettu antipatia että huoli kehityksestä, johon liian vahvat presidentinvaltaoikeudet ja toimikausien rajoittamattomuus voisivat johtaa. Parlamentarismin korostamisessa voidaan tietysti nähdä myös lakialoitteen tekijöiden itsekkäät motiivit. Ehrnrooth tiesi, ettei politiikallaan saavuttaisi ainaakaan Kekkosen aikakaudella ministerinpaikkaa, vaan poliittinen vaikutusvalta oli saavutettavissa vain tiedostusvälineiden ja kansanedustajan toimintavapauden kautta. Hallituspoliittisessa paitsiossa olevien kannalta tärkeintä oli sekä pyrkiä kaventamaan epämieluisan presidentin toimivaltaa että lisäämään kansanedustuslaitoksen vaikutusvaltaa. Lakialoitteeseen liittyi kuitenkin yksi suuri ongelma. Lakia kannattivat väärät henkilöt.

Kekkos-vastaisuuteen sisältynyt riski joutumisesta poliittiseen paitsioon ei Ehrnroothin kohdalla näyttänyt täysimääräisesti toteutuvan ainakaan äänestäjien keskuudessa. Hallituspoliittiselta kannalta kalliiksi tuleva poliittinen linja näytti vaalista toiseen tuottavan hyviä vaalituloksia. Eduskunta- ja kunnallisvaalien ohella tämä näkyi myös RKP:n Helsingin osaston valtuustovaaleissa, jossa Ehrnroothin edustama Laillisuuden ja yhteis-

⁶¹⁹ James R. Huntleyn kirje Georg C. Ehrnroothille 10.1.1967, Kansio 2, GCEa, KA; ks. myös James R. Huntleyn kirje Georg C. Ehrnroothille 16.8.1966, Kansio 2, GCEa, KA; Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1966, tekijän hallussa.

⁶²⁰ Valtiopäivät 1966, liitteet I-VIII A, 10, I, 1. – Lak.al. N:o 1, Ehrnrooth ym.: Ehdotus liksi hallitusmuodon muuttamisesta.

kunnallisen oikeudenmukaisuuden puolesta – Svenskar för laglighet och social rättvisa -vaaliliitto sai vuonna 1966 pidetyissä vaaleissa 28 paikkaa 50:stä.⁶²¹ Vuoden 1966 jäsenvaalitulos osoitti, että Helsingin piirissä Ehrnroothin poliittinen linja löysi kaukupohjaa. Noin 13 000 äänestäjän tuki oli siitä selvä osoitus.⁶²² Vaalitulos teki RKP:n Helsingin piiristä poikkeuksellisen, sillä se oli ainoa piiri, jossa ”kekkoslaiset” liberaalit eivät olleet enemmistönä. Erityisen hankala vaalitulos oli niille, jotka halusivat ottaa etäisyyttä Kekkosen kiivaimpiin vastustajiin. Sen sijaan, että Helsingin piiri olisi lähestynyt Kekkosta, näytti se muuttuvan entistäkin Kekkos-vastaisemmaksi.

Ehrnroothin vetoamukset tasavallan presidentin valtaoikeuksien kaventamisen ja virka-kausien rajoittamisen puolesta johtivat väistämättä rajuihin yhteenottoihin. Käytännössä kaikki Ehrnroothin parlamentarismiin ja presidentinvaltaoikeuksiin liittyneet puheenvuorot niputettiin Kekkos-vastaisuudeksi ja todisteeksi tämän äärioikeistolaisuudesta. Näin kävi mm. Suomenmaa-lehden kohdalla, jonka mielestä Ehrnroothin Kekkos-kritiikki osoitti, että hän oli vain äärioikeistolainen poliittinen fanaatikko, joka demokration kauneusvirheiden takia hyökkäsi Kekkosta vastaan. Ehrnroothin toiminta ”vapaa- mielisten ja demokraattisten” äänestäjien nimissä oli vain vapaamielisyyttä karkeuksien puhumisessa.⁶²³ Ymmärrystä Ehrnrooth sai vain Savo-lehden Jaakopilta, jonka mielestä Ehrnroothin kohtelu osoitti, että Suomessa tasavallan presidentin arvostelu oli muuttunut majesteettirikokseksi, jota seurasi poliittinen ajojahti.⁶²⁴

Vuoden 1966 hallitusratkaisu merkitsi suurta muutosta myös Ehrnroothin asemoitumiseen suomalaisessa politiikassa. SDP:n asema hallituspuolueena tarkoitti Ehrnroothin yhä selvempää asemoitumista äärioikeistolaisena, sillä SDP:n suunnanmuutoksen myötä Kekkos-vastaisuus oli eduskuntaryhmätasolla jäämässä käytännössä vain kokoomuksen, RKP:n ja SMP:n varaan.

Ehrnroothin reaktio poliittisen eliitin yhdenmukaistumiseen oli entistäkin voimakkaampi esiintyminen parlamentaarisen demokratian puolestapuhujana. Heikki Eskelisen toimittamassa kirjassa *He edustavat meitä. Kansanedustajamme kertovat itsestään* (1966) Ehrnrooth painottaakin pyrkineensä eduskunnassa toimimaan parlamentaarisen kansavallan voimistamiseksi, mikä myös tarkoitti kulissien takaisen toiminnan vastustamista. Kyse ei ollut vain toimintatavoista, vaan Ehrnrooth peräänkuulutti kansanedustajilta poliittista ryhtiliikettä ja vakaumuksellisuutta: ”Vapaus, laillisuus ja oikeudenmukaisuus ovat sellaisia arvoja, että niiden puolesta kannattaa taistella silloinkin, kun pääsee pitemmälle muiden lippujen alla. Jos jotakin hartaasti toivon, niin se on enemmän suvaitsevaisuutta ja rehellisyyttä politiikkaan.”⁶²⁵

⁶²¹ HBL 13.12.1966.

⁶²² Ehrnrooth 1999, 257–258.

⁶²³ Suomenmaa 15.10.1966, ”Mahtavatko olla tyytyväisiä”.

⁶²⁴ Savo 14.10.1966, ”Edustaja”.

⁶²⁵ Ehrnrooth 1966, 64–65.

”Maa tarvitsee presidentin” – vuoden 1968 presidentinvaalit

Ken ois päämieheksi sopivin?

Kansanrintamahallituksesta huolimatta Ehrnrooth suuntasi jo vuonna 1966 toivonsa SDP:hen, jotta nämä asettaisivat oman ehdokkaan tulevissa presidentinvaaleissa. Toivomuksen taustalla oli Ehrnroothin vakaa usko siihen, että vain SDP:n ehdokas voisi haastaa Kekkosen. Ehrnroothin poliittisten vastustajien keskuudessa ehdotuksella pilailtiin. Suomenmaa totesi lukijoille, ettei Ehrnrooth ollut ensimmäistä kertaa Kekkosta vastustamassa, ja muistutti Ehrnroothin toimineen mm. Honka-liiton taustavoimissa.⁶²⁶ Myös SDP:ssä ehdotusta kavahdettiin. Kansan Tahto -lehti totesi ehdotuksen oleva kamala kaiku Honka-liiton ajoilta ja yritys manata SDP:n viimeisetkin Kekkos-vastaiset henkilöt esiin.⁶²⁷ Nimensä mukaisesti lehti oli sitä mieltä, ettei kansantahto ollut sama kuin Ehrnroothin. Haaveet yhteisehdokkaasta äärioikeiston kanssa oli heti haudattava. Ehrnroothin aloite osoitti, että presidentinvaalien kohdalla poliittinen asetelma oli muuttunut täydellisesti Honka-liiton ajoista. Vanhat liittolaiset olivat joko jättäneet politiikan tai Väinö Leskisen tavoin muuttaneet näkökantojaan. Maalaisliiton ja SDP:n virinneen yhteistyön rikkomiseen eivät Ehrnroothin voimat riittäneet, vaikka halua siihen olikin.

Kansanrintamahallituksen myötä tapahtunut yhä selvempi jakautuminen ulkopoliittisesti luotettaviin ja epäluotettaviin puolueisiin ulotti vaikutuksensa myös puolueiden sisälle. Jakolinja näkyi myös RKP:n Helsingin piirin vuoden 1966 edustajavaaleissa, joiden yhteydessä laillisuusliitto nousi piirin enemmistöryhmäksi ja Ehrnrooth piirin puheenjohtajaksi. Presidentinvaalien alla tilanne oli kirjaimellisesti räjähdysherkkä. Ehrnroothin johtama laillisuusliitto tuotti ongelmia puoluejohdolle ja liberaaleille, jotka kannattivat Urho Kekkosta. Helsingissä laillisuusliiton päävastustaja oli Uusi ruotsinkielisten yhteenliittymä – Ny svensk sammanhållning, joka oli muodostunut kahden vaaliliiton yhdistyttyä vuonna 1962.⁶²⁸ Näiden kahden leirin vastakkainasettelua lisäsi se, että piirin varapuheenjohtajana oli liberaali Kristian Gestrin, joka oli myös Ehrnroothin pitkäaikaisimpia ja kovimpia poliittisia kiistakumppaneita.

Ehrnroothin johdolla RKP:n Helsingin piiri oli – liberaalisiiven kauhistikseksi – ottamassa aktiivisen roolin tulevissa presidentinvaaleissa. Ehrnroothin lähtökohtana oli löytää puolueelle oma presidenttiehdokas. Maaliskuussa 1967 piirijärjestö suosittelikin puolueen entisen puheenjohtajan Lars-Erik Taxellin nimeämistä, joka kuitenkin kieltäytyi ehdotuksesta. Monien yllätykseksi toisena vaihtoehtona piirijärjestö esitti keskushallitukselle puolueen puheenjohtajaa Jan-Magnus Janssonia, joka tunnettiin Kekkosen tukijana. Ei ihme, että Suomenmaan päätoimittaja Pentti Sorvali ihmetteli, mikä sai Ehrnroothin esittämään Janssonia, kun kokoomuksella oli Matti Virkkunenkin tarjolla? Yhtä

⁶²⁶ Suomenmaa 14.10.1966; Suomenmaa 15.10.1966.

⁶²⁷ Kansan Tahto 14.10.1966.

⁶²⁸ Ehrnrooth 1999, 257–260.

lailla Sorvali ihmetteli, miksei myöskään Vennamo kelvannut, vaikka Ehrnrooth oli puhunut myös tämän puolesta.⁶²⁹ Ehrnroothin vähän aikaisemmin tekemä aloite sekä presidentin toimikausien rajoittamiseksi että vaalitavan muuttamiseksi suoraksi kansanvaaliksi todistivat Sorvalin mukaan sen, mistä todellisuudessa oli kyse. Demokratian lisäämisvaatimusten taustalla Sorvali haistoi puhtaan Kekkosen vastaisuuden:

*Ehrnrooth kuten muutkin Kekkosen vastustajat ovat panneet nyt toivonsa sen varaan, että tulossa oleva presidentin vaali voitaisiin sittenkin hoitaa muulla tavoin kuin perustuslain säätämien valitsijamiesvaalien mukaisesti. Oikeistopiirit vastustivat jyrkästi sellaista poikkeuslakia, että eduskunta olisi valinnut presidentti Kekkosen jatkamaan toimintaansa tasavallan päämiehenä. Ei mitään poikkeamista perustuslaista, julistivat oikeistolaiset suureen ääneen. Nyt he ajavat kuitenkin kuin käärmettä pyssyyn sellaista muutosta perustuslakiin, että presidentin vaali tapahtuisi n.s. kansanvaalina, siis välittömästi, ilman valitsijamiehiä. (...) Suulla suurella puhutaan jälleen demokratian laajentamisesta, vaikka kenkä ei tietenkään purista tästä vaan vallan muusta.*⁶³⁰

Paasikivi-seuran entiselle puheenjohtajalle Jan-Magnus Janssonille syntynyt tilanne oli kiusallinen varsinkin, kun ehdokkuutta perusteltiin ruotsalaisten yhtenäisyyden turvaamisella vaalipiireissä, joissa Kekkosen ehdokkuus ei saisi tuekseen valtaosaa RKP:n äänestäjistä. Kyse oli tietenkin Helsingin piiristä, joka oli Ehrnroothin johtaman laillisuusliiton hallussa. Tilanteesta irtautuakseen Jansson ilmoitti, että ehdokkuuden ehtona olisi yksimielinen puolue. Kun jo Helsingin piirissä ratkaisu oli tapahtunut niukasti äänin 9–8, oli selvää, ettei asia etenisi.⁶³¹ Ehdotus tyrmättiin RKP:n keskushallituksessa, jonka mukaan puolueella ei ollut riittäviä edellytyksiä oman ehdokkaan asettamiselle. Samalla keskushallitus suositteli asetettavaksi valitsijamiesehdokkaista, jotka tukisivat Urho Kekkosen uudelleen valintaa. Kompromissina Kekkosen vastustajille keskushallitus suositteli puoluekokousta antamaan ”tämän suunnan” edustajille yhtäläiset mahdollisuudet toimia puolueen piirissä.⁶³² Janssonin kieltäytymisen jälkeen Ehrnroothin asettui Matti Virkkusen taakse.

Kirjoittaessaan kesäkuussa 1967 presidentinvaalitalanteesta Jay Lovestonelle Ehrnrooth joutui toteamaan, että SDP ja Maalaisliitto olivat löytäneet toisensa muodostaen kommunistien ja vasemmistososialistien kanssa yhteisen vaaliliiton. Samalla kokoomus ja SMP olivat jääneet Kekkosen politiikan ainoiksi vastavoimiksi. Ehrnroothin mukaan SDP:n kommunisteja kosiskeleva politiikka johtui sukupolvenvaihdoksesta, jonka myötä radikaalien nuorten vaikutusvalta puolueessa oli kasvanut. Kun vaihtoehtona oli Moskovan luottamuksen menettäminen ja ulkopoliittinen diskriminaatio, oli puolueen kädet sidotut. Ehrnrooth totesikin Lovestonelle, että SDP:n kohdalla sopi hyvin sanonta: ”Heads you win, tails I lose.”⁶³³

⁶²⁹ Suomenmaa 20.4.1967

⁶³⁰ Suomenmaa 25.4.1967.

⁶³¹ Savon Sanomat 20.4.1967; Kaleva 20.4.1967; Päivän Sanomat 20.4.1967.

⁶³² RKP:n keskushallituksen pöytäkirja 22.4.1967, SCA; Vasabladet 23.4.1967; Suomenmaa 25.4.1967.

⁶³³ Georg C. Ehrnroothin kirje Jay Lovestonelle 15.6.1967, Box 367, Folder id: Ehrnrooth, Jay Lovestone Papers, Hoover Institution.

Kuten Lovestonelle lähetetyt kirjeet osoittavat, vuosien 1966–1967 aikana SDP:ssä tapahtunut suunnanmuutos kommunismin, Kekkosen ja Neuvostoliiton suhteen riipaisi Ehrnroothia varsin syvältä.⁶³⁴ SDP:n suunnanmuutos oli siinäkin mielessä Ehrnroothia ärsyttävä asia, että tapahtuneen myötä Maalaisliiton ulkopoliittinen monopoliasema näytti vain vahvistuneen. Hallitusyhteistyön myötä SDP ei enää voisi tarjota ”kansanvaltaista vaihtoehtoa” Maalaisliitolle, sillä SDP:n hallituspoliittinen asema oli naitettu SDP:n ja Kekkosen suhteisiin. Ehrnrooth vertasikin SDP:tä tervatulla katolla astelevaan harakkaan. Yritykset irrottautua K-linjasta johtaisi puolueen ulkopoliittisen osan tarttumiseen tervaan.⁶³⁵

Lopullisesti Ehrnrooth menetti toivonsa SDP:n suhteen marraskuuhun 1967 tultaessa. Ehrnrooth totesikin Lovestonelle, että SDP:n linjanmuutoksen myötä Suomen poliittinen tilanne oli muuttunut huonosta erittäin huonoksi. Syynä tähän Ehrnrooth piti SDP ajautumista ulkopoliittiseen umpikujaan Leskisen poliittisten intohimojen ja Simosen toimien myötä. Suurimpana syynä tilanteeseen oli Ehrnroothin mielestä suomalaisspiittikkojen poliittinen selkärangattomuus Neuvostoliiton edessä. Mikäli suomalaisspiittikot olisivat ottaneet mallia Romanian kommunisteista, asiat eivät olisi näin huonosti. He sentään osoittivat jonkinlaista jämäkkyyttä Neuvostoliittoa kohtaan. Ehrnroothin pessimismiiä alleviivasi toteamus, ettei vallitsevasta tilanteesta voinut löytää mitään hyvää, ellei sitten uskonut täydellisestä Neuvostoliiton puheisiin rauhanomaisesta rinnakkaiselosta ja sisäisiin asioihin puuttumattomuudesta.⁶³⁶

Vaalien lähestyessä Ehrnrooth näyttäisikin uskoneen, että kansalaiset olivat jollain tavoin lamaantuneita. Kekkosen vastaisen opposition kutistuminen eduskunnassa alle 25 %:n merkitsi automaattisesti sitä, ettei Kekkosen vastustamisella vaaleissa näyttänyt enää saavutettavan mitään. Lovestonelle Ehrnrooth muotoili asian näinkin kauniisti: ”He is going to be elected for the third 6-year term and then we will see how the Lord takes care of him – and his subjects!” Kekkosen vastaisuuden vähenemisen kanssa samanaikaisesti tapahtunut antikommunismien poliittisen vetovoimaisuuden väheneminen sekä Yhdysvalloissa että Suomessa vain lisäsi Ehrnroothin omaa vakaumusta antikommunismien tärkeydestä. Kekkosen vastustajien vähentyessä Ehrnrooth näki entistäkin tärkeämpänä oman vakaumuksen mukaisen toiminnan. Vuosien 1967–1968 tilanteessa tämä merkitsi Matti Virkkusen tukemista siitäkin huolimatta, että se herättäisi pahaa verta Moskovassa.⁶³⁷

⁶³⁴ Georg C. Ehrnroothin kirje Jay Lovestonelle 29.4.1966, Box 367, Folder id: Ehrnrooth, Jay Lovestone Papers, Hoover Institution.

⁶³⁵ Ehrnrooth 1967, 254.

⁶³⁶ Georg C. Ehrnroothin kirje Jay Lovestonelle 13.11.1967, Box 367, Folder id: Ehrnrooth, Jay Lovestone Papers, Hoover Institution. Ehrnrooth toteaa: ”Since the opposition has shrunk to less than one-fourth in Parliament, the few of us who consistently have remained faithful to our convictions are more than busy.”

⁶³⁷ Georg C. Ehrnroothin kirje Jay Lovestonelle 13.11.1967, Box 367, Folder id: Ehrnrooth, Jay Lovestone Papers, Hoover Institution. Suomalaisten myöntäväisyyden ohella Ehrnroothia harmitti amerikkalaisten liberaalien kommunisteja myötäilevä politiikka. Lovestonelle Ehrnrooth totesikin, että ”This would be a good place for your wishy-washy liberals like Fulbright and many others to study how easy it

Poliittisen tilanteen kannalta asiat näyttivät Ehrnroothin näkökulmasta kulkevan koko ajan huonompaan suuntaan. SDP:n ohella Ehrnrooth havahtui lisääntyviin ongelmiin myös RKP:n sisällä. Heinäkuussa 1967 Lars Dufholm esitti Suomen Sosialidemokraatti-lehdessä jopa Helsingin piirin kahtiajakoa Ehrnroothin edustaman sosiaalifasistisen linjan takia.⁶³⁸ Heinäkuussa muodostettu Urho Kekkosen vaaliliitto sinetöi Kekkosen vastustajien epätoivoisen tilanteen. Päivän Sanomien pakinoitsija Cassius ei malttanut olla ottamatta tilanteesta iloa irti, vaan totesi: ”Varmasti tuntuu Ehrnroothista surkealta, kun syvästi vihattu mies on ylivoimainen. Tappaa ei uskalla eikä tiineeksi saa, sanovat nuoret.” Vahingonilon taustalla oli RKP:n ”keskusjohtoa lähellä olevista piireistä” liikkeelle lähteneet huhut, joiden mukaan Ehrnrooth jättäytyisi syrjään tulevista presidentin valitsijamiesvaaleista.⁶³⁹

Ehrnroothin kannalta poliittinen tilanne oli kerta kaikkiaan muuttumassa kestäättömäksi. RKP:n kiristynyt tilanne näkyi yhä vahvempana Ehrnroothin vastaisena liikehdintänä. Tilanne huolestutti Ehrnroothin hyvää ystävää, katulähetystyöntekijää Arvid von Martensia, joka kirjeessään Ehrnroothille muistutti, että politiikan jos jonkun oli tärkeää etsiä Jumalan tietä, sillä vain sen kautta olisi mahdollista saavuttaa pysyvä voitto. Dufholmin ”pöyristyttävistä” puheista huolimatta von Martens varoittikin Ehrnroothia menemästä koston tielle pelkän arvovallan takia, sillä se ei olisi kristityn tie. Koston sijaan olisi seurattava Jumalan valoa sekä välttämään riitaa ja kaunaa.⁶⁴⁰

von Martensin 2.8.1967 kirjoittama kirje ajoittui sikäli erityiseen ajankohtaan, että vain kolme päivää kirjeen kirjoittamisesta Georg C. Ehrnroothin isä kuoli äkillisesti Seestan kartanossa. Hän oli saanut sydänkohtauksen ollessaan uimassa viereisessä järvessä. Elämän rajallisuuden konkretisoituminen asetti väliaikaisesti poliittisella areenalla koe-tut tappiot ja iskut omaan asemaansa. Isän äkillinen menehtyminen oli suuri järkytys Georgille, jota selvästikin jäi vaivaamaan, miten etäiseksi heidän suhteensa oli jäänyt. Jälkikäteen Ehrnrooth joutui surullisena toteamaan: ”Ajattele, hän ei ollut kertaakaan yhdessäkään minun puhetilaisuudessa – ei kertaakaan.”⁶⁴¹

Jonkin ajan kuluttua Carl Johanin kuoleman jälkeen myös Jan-Magnus Jansson kirjoitti Ehrnroothille sekä poliittisista asioista että osoittaakseen osanottonsa. Ehrnroothia kohtaan osoitettuun kasvavaan kritiikkiin viitaten Jansson teki selväksi, että myös hänen Ehrnroothia kohtaan liian suopeana pidettyä linjaansa oli kritisoitu ja jopa epäilty, että kyse olisi hänen pehmeystään. Jansson korosti Ehrnroothille, että toisin kuin uskot-

is to get on with the men in Kremlin.”; Gid Powers 1995, 305–314. Gid Powersin mukaan antikommunistisen politiikan suosion väheneminen johtui uskosta rationaalisen suunnittelun kaikkivoipaisuuteen. Moraalisen ulkopoliitiikan sijaan Neuvostoliittoa alettiin tarkastella rationaalisesta näkökulmasta.

⁶³⁸ Suomen Sosialidemokraatti 27.7.1967.

⁶³⁹ Päivän Sanomat 28.7.1967; US 28.7.1967.

⁶⁴⁰ Arvid von Martensin kirje Georg C. Ehrnroothille 2.8.1967, Kansio 3, GCEa, KA. ”Georg, hur viktigt när allt som hör denna tidsålder till går mot sitt slut, att ställa sina gåvor till Guds förfogande som Kristi lärjunge och kämpe. Jag har ofta velat tala med Dig om detta, med det har aldrig blivit av. Må Herren hjälpa oss att församla och inte förskingra, att bygga upp och inte riva ner.”; Ks. myös Rönneikkö 2008, 215–216, 220, 240.

⁶⁴¹ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 20.4.2010.

tiin, hänen toimintaansa ohjasi vahva käsitys siitä, että puoluesopu ja poliittisen oikeiston huomioiminen RKP:ssä oli puolueen edun mukaista.⁶⁴² Tämä näkemys vaikuttaisi-kin olleen olennainen osa Janssonin poliittista ajattelua. Vannoutuneena demokraattina Jansson piti tärkeänä pluralismia sekä oikeutta oppositioon.⁶⁴³

Mistä Ehrnroothin poukkoilu presidenttikysymyksessä sitten johtui? Todennäköisesti Ehrnroothin epävarmuuteen vaikutti etenkin SDP:n siirtyminen Kekkonen uudelleen valinnan kannalle. Vahvan Kekkonen-vastaisen liittouman kariutuminen jätti Ehrnroothin enemmän tai vähemmän tyhjän päälle ja selittää hapuilun Vennamon, Taxellin, Janssonin ja Virkkusen välillä. Janssonin ehdokkuuden taustalla on nähtävissä ennen kaikkea Ehrnroothin pyrkimys hajottaa RKP:n Kekkonen-rintama tukemalla Kekkonen lähipiiriin kuulunutta Janssonia. Päätyminen Matti Virkkusen kannalle oli luonnollinen valinta poliittisen pelin epäonnistuttua.

Suomalaisen elämänmuodon puolustajana

Poliittisen linjan suhteen Virkkusella ja Ehrnroothilla oli paljon yhteistä. Sen lisäksi, että molempia yhdisti vahva länsiorientaatio, suhtautuivat kummatkin erittäin kriittisesti sekä kommunismiin että Urho Kekkoneseen. Molemmat olivat yksinkertaisesti samaa mieltä siitä, että suomalainen yhteiskunta oli uhattuna. Markku Kuisma onkin KOP:n historiassa osuvasti todennut, että pankin ikkunasta katsottuna Kekkonen ja kommunismi vaaransivat niin länsimaisen demokratian kuin yksityiseen yrittäjyyteen perustuvan kapitalisminkin. Yhtäläisyyksiä on löydettävissä myös Ehrnroothin ja Virkkusen luonteista: kummatkin olivat taipumattomia persoonia.⁶⁴⁴

Virkkunen esiintyi vaalikampanjassaan suomalaisen elämänmuodon puolustajana, jolle tärkeimpiä asioita olivat Suomen valtiollinen itsenäisyys, kansanvaltainen parlamentarismi ja yksilönvapaus. Ulkopoliittisesti Virkkunen vannoi puolueettomuuden ja ystävyysspolitiikan nimeen vaatien samalla Suomen puolustuskyvyn parantamista.⁶⁴⁵ Virkkusen vaaliteema ”Maa tarvitsee presidentin” oli kova isku Kekkonen suuntaan. Virkkusen vastaehdokkuus kertoikin paljon Kekkonen-vastaisuuden taustatekijöistä. Siitäkin huolimatta, että Kekkonen tunnustettiin olevan lahjakas poliitikko ja kuten Markku Kuisma toteaa ”maalaisliittolaisessa” mielessä jopa antikommunisti, ei pääoma- ja oikeistopii-reissä Kekkonen toimintaa valtiojohtoisessa teollistamisessa ja ääriivasemmiston yhteiskuntaan integroimisessa katsottu hyvällä.⁶⁴⁶ Kekkonen-vastaisten voimien huolta kuvas-

⁶⁴² Jan-Magnus Janssonin kirje Georg C. Ehrnroothille 18.8.1967, Kansio 2, GCEa.

⁶⁴³ Jansson 1961, 80.

⁶⁴⁴ Kuisma 2004, 243; Lehmusvaara 1983, 164. Aivan kuten RKP:n puoluejohto ei kyennyt vaikuttamaan Ehrnroothin poliittiseen linjaan, oli Matti Virkkunen Kokoomuksen puoluejohtoon näkökulmasta täysin kontrolloimaton.

⁶⁴⁵ Ulkopoliitiikka, sapelinkalistelupuhe tv-tentissä. Presidentinvaalit 1968, PTA.

⁶⁴⁶ Kuisma 2004, 243–244. Kekkonen-vastaisuus kuvastuu hyvin Väinö Leskisen toteamukseen, jonka mukaan Suomessa tarvittiin ”länsirintaman naisia ja miehiä”.

taakin hyvin vuorineuvos Erik Serlachiuksen toteamus kesäkuulta 1967, minkä mukaan ”itsenäisyys ja suomalainen elämänmuoto ovat tänä päivänä vakavasti uhattuina”.⁶⁴⁷

Honka-liiton kokemusten takia Virkkusen vaalikampanjassa noudatettiin ulkopoliittisesti hyvin varovaista linjaa eikä ehdokkaiden välillä edes haluttu nähdä ulkopoliittisia eroja. Virkkusen leirissä ehdokkaiden erot pyrittiinkin löytämään sisäpoliittisissa kysymyksissä. Ehrnroothin tavoin Virkkunen suhtautui kielteisesti kommunisteihin, jotka Kekkonen myötä oli päästetty jopa hallitukseen. Virkkusen mukaan tämä oli jopa hallitusmuodon vastaista, sillä kommunistien pyrkimyksenä oli suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen kumoaminen.⁶⁴⁸ Virkkunen näkikin, että kansanrintamapolitiikka oli asettanut Suomen talouselämän ylle suuren uhan, sillä nyt myös SDP:ssä oli alettu puhua sosialisoinnista. Varoakseen neuvostovastaisuuden leimaa Virkkunen korostikin, että Suomea uhkaava vaara tuli nimenomaan sisältäpäin ja vaarallisimpia olivat etenkin ne, joiden pyrkimyksenä oli horjuttaa Suomen ulkopoliittista asemaa jatkuvilla vihjailuilla tiettyjen piirien pyrkimyksestä ulkopoliittiseen suunnanmuutokseen.⁶⁴⁹

Kuten Honka-liiton aikanaikin Ehrnrooth perusteli presidentin vaihtamisen tärkeyttä korostamalla Urho Kekkosen heikkouksia ja muistuttamalla harjoitetun politiikan seurauksista. Ehrnroothin mielestä Kekkonen oli yksinkertaisesti kelvoton presidentti. Kysymykseen, miten huonona presidenttinä tämä Kekkoista piti, Ehrnrooth vastasikin, että Kekkosen valinta vuonna 1956 oli ollut ”kaiken pahan alku ja juuri”.⁶⁵⁰ Se, että Ehrnrooth totesi tämän Helsingin Kokoomuksen Nuorten tilaisuudessa, ei vähennä argumentin jyrkkyyttä.

Vuoden 1968 presidentinvaaleja Ehrnrooth piti suomalaisen demokratian koetinkivenä, sillä kysymys oli siitä, pystyttäisiinkö vaalit ylipäänsä viemään läpi ilman psykologisia pelotteita. Ehrnrooth katsoikin, että Kekkosen myötä demokratia oli jäädytetty. Yhdestä henkilöstä oli tehty korvaamaton ja samalla Suomesta oli tullut ”ainutlaatuinen” valtio, jossa päätöksentekijät pysyvät vallassa, vaikka taloudelliset tulevaisuuden näkymät antoivat aihetta näiden vaihtamiseen. Ehrnrooth uskoikin, että Kekkosen uudelleenvalinta merkitsisi vain kansanrintamapolitiikan jatkumista ja laitavasemmiston vaikutusvallan kasvua jättäen päätöksentekovallan muutoksia pelkäävät valtaan.⁶⁵¹

Ehrnrooth tulikin vakuuttuneeksi, että Kekkosen presidenttiyden myötä oli tullut aiheelliseksi jopa muuttaa perustuslakeja parlamentaarista hallitusjärjestelmää vahvistavaan suuntaan. Perustuslakien pyhyys ei tarkoittanut muuttumattomuutta, vaan niiden hengen ja kirjaimen noudattamista. Perustuslait eivät yksinkertaisesti toimineet, kun niitä sovelsivat liian väljät poliitikot, jotka ”häikäilemättömällä juonittelulla” olivat keskittämässä

⁶⁴⁷ Vesikansa 2004, 263.

⁶⁴⁸ Matti Virkkusen mielipiteitä I 6.11.1967. Presidentinvaalit 1968, PTA; HS 4.9.1967.

⁶⁴⁹ Kansallisen Kokoomuksen keskuustoimiston tiedotuskirje 4.7.1967. Presidentinvaalit 1968, PTA; HBL 28.8.1967; Aamulehti 28.8.1967.

⁶⁵⁰ Ehrnroothin puhe HKN:n tilaisuudessa 26.9.1967. Kansio 10, GCEa, KA.

⁶⁵¹ Ehrnroothin puhe Porvoossa 3.–4.1.1968. Kansio 10, GCEa KA; Vaasa 2.10.1967.

valtaa pienille valtaklikeille.⁶⁵² Ehrnroothin mielestä Kekkosen politiikan arvioinnissa ratkaisevinta oli se, miten asiat olivat muuttuneet vuodesta 1956, jolloin kansa saattoi vapaasti valita, kuka jatkaisi Paasikiven perintöä. Ehrnroothin mielestä Kekkosen ulkopoliittinen monopoliasema todisti Kekkosen ulkopoliittisen linjan epäonnistumisen. Kekkosen epäonnistumista tehtävässään lisäsi se, että Kekkosen oli yhä vaikeampi pysytellä erossa puoluepolitiikoinnista.⁶⁵³

Vaalikampanjan aikana Ehrnrooth painottikin, ettei Virkkunen turvautuisi taktisiin temppuihin, vaan hänellä olisi selkeä ja rehellinen linja. Virkkunen ei myöskään hyväksyisi kommunistien ja muiden vapaan yhteiskunnan vastustajien poliittisten vaikutusmahdollisuuksien parantamista eikä antaisi heidän viedä Suomea sosialismin tielle.⁶⁵⁴ Presidentinvaaleista muodostuikin Ehrnroothille eräänlainen kommunisminvastaisen taistelun huipentuma ja välietappi tuleviin eduskuntavaaleihin. Kekkosen ja kansanrintamapolitiikan yhdistämisellä Ehrnrooth hyökkäsi molempia vastaan.

Ulkopolitiikan suhteen Ehrnrooth vakuutti Virkkusen noudattavan rauhanpolitiikkaa ja seuraavan Paasikiven ulkopoliittista linjaa, mikä ei saanut tarkoittaa luottamuksen nojautumista yhteen henkilöön.⁶⁵⁵ Ehrnroothin asettuminen Virkkusen ulkopoliittisen linjan takuumieheksi ei kuitenkaan mainittavasti parantanut Virkkusen asemaa Neuvostoliiton silmissä. Novoje Vremja -lehti ilmaisi syvän epäluottamuksensa Virkkusta kohtaan. Sen lisäksi, että Virkkunen haastoi Neuvostoliiton tukea nauttivan Kekkosen, edusti Virkkunen KOP:n pääjohtajana suurpääomaa. Virkkusessa kiteytyi kommunismin ja kapitalismin välinen ideologinen ristiriita. Raskauttavimpia olivat kuitenkin Virkkusen puheet, joissa hän oli ylistänyt sotia, joissa ”Suomi soti Neuvostoliittoa vastaan”.⁶⁵⁶

”Minä täällä määrään, kuka on neuvostovastainen”

Virkkusen kampanja ei jättänyt myöskään Kekkosta kylmäksi. Kekkosen hyökkäsiikin Porissa 13.1.1968 pitämässä puheessaan Virkkusen kovimpia kannattajia – Junnilaa ja Ehrnroothia – vastaan kovimmalla mahdollisella tavalla vertaamalla tilannetta IKL:n aikoihin ja kysymällä: ”Epäileekö joku, että esimerkiksi herrat Tuure Junnila ja Georg Ehrnrooth eivät ole äärioikeistolaisia?”⁶⁵⁷ Perustellessaan syytöksiä presidentti valisti kuulijoitaan, mitä äärioikeistolaisuus hänen mielestään tarkoitti.

Kekkosen mielestä äärioikeistolaisuus oli enemmänkin asenne kuin puolueen määritelmä. Kyse oli eräänlaisesta radikalismista, johon liittyi ennen muuta ”kielteinen suhtautuminen demokraattisen yhteiskunnan eräisiin perusarvoihin”:

⁶⁵² Ehrnrooth 1967, 242.

⁶⁵³ Ehrnroothin Pelko ja presidentinvaali -puhe Eiran kansallisseurassa 11.12.1967. Kansio 10, GCEa, KA.

⁶⁵⁴ Ehrnroothin puhe Svenska Handelshögskolanissa 19.12.1967. Kansio 10, GCEa, KA.

⁶⁵⁵ Ehrnroothin puhe Porvoossa 3.–4.1.1968. Kansio 10, GCEa KA; Vaasa 2.10.1967.

⁶⁵⁶ Kuisma 2004, 246–247. Ks. myös KU 6.9.1967; Kouvola Sanomat 14.9.1967.

⁶⁵⁷ HS 14.1.1968, ”Urho Kekkosen: Äärioikeiston hävistyksen verrattavissa IKL:n aikaan”.

Äärioikeistolaisuuteen kuuluu sellaisia asenteita kuin yltiökansallisuus ja vieroksuva suhtautuminen kansainvälisyyteen, epäluottamus demokratiaa ja demokraattisia menettelytapoja kohtaan, voimaan ja väkivaltaan luottaminen niin kansakunnan sisäisissä suhteissa kuin kansakuntienkin suhteissa, ja kylmä suhtautuminen yhteiskunnan heikkoihin ja vähäosaisiin (...) Äärioikeistolaisuus ilmenee myös korostettuna, ylimitoitettuna militarismina. (...) vaalikeskusteluissa on yhä keskeisemmäksi noussut suomalainen elämänmuoto, joka muka on uhattuna. Kun olen kuunnellut sitä monotonista fraseologiaa, jolla 'suomalaista elämänmuotoa' selitetään ja puolustetaan, en havaitse siinä mitään tyypillisesti suomalaista. Noin voidaan määritellä minkä lännen monarkian tai demokratian elämänmuoto 1930-luvulla.⁶⁵⁸

Kekkonen reagoi siis hyvin voimakkaasti niin Virkkusen kannattajien ja etupäässä Junnilan ja Ehrnroothin esiintymisiin kuin äänestäjiltä saamaansa kitkerään palautteeseen. Perimmäisenä syynä Kekkosen raivoon oli vaalikampanjan aikaiset häväistys- ja tappokirjeet sekä äänestäjien kiihtyneet mielialat, jotka toivat Kekkosen mieleen IKL:n ajat.⁶⁵⁹ Kiukun keskellä Ehrnrooth ja Junnila toimivat ainoastaan eräänlaisina ukkosen johdattimina, joiden kautta Kekkosen yleinen ärtymys saattoi purkautua.

Äärioikeistolaisuusleiman käyttö merkitsi ratkaisevaa muutosta Kekkosen tavassa hyökätä julkisesti kovimpia vastustajiaan kohtaan. Ehrnroothin äärioikeistolaisuusleima sai nyt jopa valtionpäämiehen siunauksen. Tätä ennen äärioikeistolaisuuden leimakirvestä olivat käyttäneet vain Neuvostoliitto, äärivasemmistoon lukeutuneet poliitikot ja sanomalehdet sekä maalaisliitto-keskustapuolueen sanomalehdistö. ”Minä täällä määrään, kuka on neuvostovastainen ja kuka ei”, oli Kekkonen Max Jakobsonin mukaan tokaissut eräissä illanistujaisissa. Porin puheen perusteella Kekkonen todellakin oli Marcus Wallenbergin tapainen autoritaarinen johtajatyyppe.⁶⁶⁰ Vuoden 1968 presidentinvaaleissa Kekkosen letkautus muuttui täydeksi todeksi. Näin siitäkin huolimatta, ettei äärioikeistolaisuusleima istunut mitenkään Ehrnroothin, joka kansanedustajana oli presidenttivaltaisuuden sijaan toiminut parlamentarismin ja demokraattisten menettelytapojen puolestapuhujana.⁶⁶¹ Valtiojohtoisuutta, poliittisia monopoleja, presidenttivaltaisuutta ja äärivasemmiston ajamaa valtiojohtoisuutta vastustaessaan Ehrnroothin poliittinen linja edusti pikemminkin vastakohtaa fasismille ja natsismille.⁶⁶²

Kekkosen ja Ehrnroothin välinen sanailu kertoo paljon riitapukareista. Ristiriitojen perimmäisenä taustana näyttääkin olevan se, että he edustivat päinvastaisia poliittikotyypppejä. Sir Isaiah Berlinin tavoin on syytä ottaa esille vertauskuva ketusta ja siilistä: ”Kettu osaa monia asioita, mutta siili osaa yhden suuren asian.” Max Jakobsonin tulkintaan

⁶⁵⁸ HS 14.1.1968, ”Urho Kekkonen: Äärioikeiston häväistykset verrattavissa IKL:n aikaan”.

⁶⁵⁹ Kekkonen, 1977, 12. Urho Kekkosen kirje professori Bruno Salmialalle 22.1.1968.

⁶⁶⁰ Jakobson 1992, 77, 224.

⁶⁶¹ Ks. esimerkiksi Kysymyssääntökomitean mietintö – komiteamietintö 1965: B 106, Kansio 18, GCEa, KA; Lakiehdotus hallitusmuodon muuttamisesta 26.4.1966. Konkreettisimmat todisteina Ehrnroothin parlamentarismia korostavasta linjasta voidaan pitää hänen aloitteellisuuttaan mm. suullisen kysymyksen esittämisen mahdollisuudesta eduskunnan täysistunnossa. Eduskunnan painoarvon lisäämiseen tähtäsivät myös Ehrnroothin esitykset presidentin valtaoikeuksien ja toimikausien rajoittamisesta.

⁶⁶² Andersson 1995, 62. Fasismille ja natsismille tunnusomaisia piirteitä: 1) Väkivallan ihailu ja väkivallan suosiminen, 2) Militarististen organisaatioiden ulottaminen puolueisiin, 3) Liberalismin, demokratian, humanismin ja sosialismin ideologioiden torjuminen, 4) Johtajaperiaatteen korostaminen, 5) Valtion vaikutusvallan ulottaminen yhteiskunnan kaikille alueille.

nojaten voidaan todeta, että siinä missä Kekkonen näyttäytyi kettuna, jonka toiminnan ideologisia perusteita on hankala nähdä, näyttäytyy Ehrnrooth siilinä, jonka toimintaa ohjasi pitäytyminen omassa poliittisessa vakaumuksessa ja ideologisessa ajattelussa.⁶⁶³ Ehrnroothin Kekkos-vastaisuutta tarkasteltaessa tulee muistaa, että Ehrnroothille muodostui jo sotasyllisyysoikeudenkäynnin aikana käsitys, jonka mukaan Kekkonen oli täydellisesti vapautunut ”turhasta vanhoillisuudesta”, poliittisesta säädyllisyydestä ja periaatteista. Kekkoselle käsitykset vakaumuksesta, kunniasta ja valtakunnan edusta tarkoittivat aivan muuta kuin hänen edeltäjillensä. Ehrnrooth uskoikin, että ainoa asia, jota Kekkonen noudatti, oli tarkoitus pyhittää keinot -ajattelu.⁶⁶⁴

Siinä missä Ehrnrooth ei voinut ymmärtää Kekkonen poliittista sopeutuvuutta ja pragmaattisuutta, Kekkonen ei voinut hyväksyä poliitikkoja, jotka viimeiseen asti pitivät kiinni vakaumuksesta tai roikkuivat yksityismoraalissa. Kekkonen painottikin, että jos ”on henkilökohtainen vakaumus, johon sokeasti uskoo, ehkä siihen liittyy jopa valmius uhrata oma elämänsä, sitä ei kuitenkaan saa ajaa lävitse, jos se merkitsisi kansakunnan tuhoa. Tämä on katkera kokemus, olen tuntenut sen!”⁶⁶⁵ Kekkonen itseanalyysi sai sittemmin tukea myös Matti Kurjensaarelta, joka kertoi tulleen siihen tulokseen, että Kekkonen oli ”puhdastyypinen älyihminen”, jolla ei ollut minkäänlaista tunnefiksaatiota menneisyyden tapahtumiin ja joka ei ollut koskaan salannut halveksuntaa tunneperäisesti suhtautuvia ihmisiä kohtaan.⁶⁶⁶

Vaikka Kurjensaaren analyysiä voidaankin pitää varsin oikeaan osuneena ainakin Kekkonen poliittisen dynaamisuuden suhteen, näyttäisi kaikessa rationaalisuudessaan myös Kekkonen suhtautuneen tunnepitoisesti poliittisiin vastustajiinsa ja jossain määrin olleen jopa sidoksissa menneisyyden traumaattisiin tapahtumiin ja etenkin IKL:n aikoihin. Ehrnroothin ja Junnilan kohdalla Kekkosella näyttäisi olleen vaistovarainen suhtautumismalli. Aivan kuten Saksankin suhteen myös ns. äärioikeistoon lukeutuvien poliitikkojen kohdalla Kekkonen näyttäisi olleen tiukasti kiinni 1930- ja 1940-lukujen kokemuksissa. Poliittisesta liikkuvuudestaan huolimatta Kekkonen ei uskonut poliittisten vastustajien muuttumiseen, vaan tunsu pysyvää epäluottamusta oikeistoa kohtaan. Oma-kohtaisten kokemusten ohella kyse saattoi olla henkisestä takalukosta, josta irtautuminen vaikeutui iän myötä. Tätä on korostanut ainakin Max Jakobson, jonka mukaan Kekkonen maailmankuva muotoutui ennen muuta toisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa, ja tästä näkemyksestä hän piti tiukasti kiinni.⁶⁶⁷

Kekkonen silmissä Ehrnrooth ja Junnila lukeutuivat helposti samaan jatkumoon IKL:n edustajien, tannerilaisten ym. kanssa. Toisen maailmansodan jälkitilanteessa nämä kaik-

⁶⁶³ Apunen 1984, 213.

⁶⁶⁴ Ehrnrooth 1967, 242, 245.

⁶⁶⁵ UM:n lehdistökatsaus n:o 107 b (16.9.1963), ”Presidentti Kekkonen haastattelu ”Politiken”-lehdessä”, Urho Kekkonen vuosikirja 1963, UKA.

⁶⁶⁶ Matti Kurjensaaren kirje Urho Kekkoselle 27.11.1968, Urho Kekkonen vuosikirja 1968, UKA. ”Tunneihmisen ominaisuuksiin kuuluu huomattava estoisuus, vaistomainen varautuminen anti- ja sympatioiden mukaan. Mikäli olen ymmärtänyt, et ole koskaan salannut halveksuntaasi tätä ihmislaajaa kohtaan.”

⁶⁶⁷ Jakobson 1992, 225–226.

ki näyttäytyivät sekä Kekkos- että neuvostovastaisuutena. Ehrnroothin kohdalla – liityminen Kekkosen silmissä hänen 1930-luvun vihollisiinsa – oli sikäli erikoista, ettei hänellä voinut olla ikänsäkään puolesta osuutta IKL:n toiminnassa. Vielä vähemmän aihetta syytöksiin antoivat Ehrnroothin demokratia- tai parlamentarismikäsitteet.

Äärioikeisto-termin nousu vaalikampailun ”muotitermiksi” johtikin käsitteen kriittiseen tarkasteluun Ilta-Sanomien toimesta. Turun Yliopiston yleisen valtio-opin professori Jaakko Nousiainen piti ongelmana, ettei termiä käytettäessä tehty selväksi, mitä sillä tarkoitettiin. Nousiaisen mukaan termillä voitiin viitata joko puoluejärjestelmän äärimmäisenä oikealla olevan puolueeseen tai sitten fasismin kaltaiseen historialliseen ideologiaan. Tampereen yliopiston valtio-opin professori Pertti Pesonen suhtautui yhtä lailla varauksellisesti termin käyttöön, vaikka piti selvänä, että siinä missä Suomessa esiintyi ääriivasemmistolaisuutta, saattoi olla myös äärioikeistolaisuutta. Pesonen totesikin:

*En kuitenkaan käyttäisi termiä äärioikeistolaisuus, sillä mielestäni tähän termiin liittyy piirre, että liike ei hyväksy nykyisin voimassa olevaa poliittista järjestelmää. En ymmärrä valtiopilliseltsä kannalta, että meillä olisi äärioikeistolainen ryhmä organisoituna liikkeenä. Termin käyttö onkin tyyppillistä propagandistista kielenkäyttöä. Saksassa on olemassa puolue, johon sen sijaan sopivat äärioikeistolaisuuden monet tunnusmerkit. (...) Myös täysin demokraattisesti voidaan keskustella muutoksista, kuten presidentin vaalitavasta, mutta tällöin muutos pyritään viemään läpi hyväksyttyjen menettelytapojen avulla. Äärimmäisyysliike sen sijaan ei siedä määrättyä oppositiota.*⁶⁶⁸

Yliopistomiesten kriittisyyttä ei jaettu Kekkosen kannattajien tai paremminkin Ehrnroothin vastustajien keskuudesta. Siinä missä professorit pitivät termin määrittelyä ongelmana, ei SKDL:n osastopäällikkö Jorma Hentilällä vastaavia ongelmia ollut. Hentilän mielestä äärioikeiston tunnusmerkkejä olivat autoritaarisuus, yksilövallan ihannointi ja militarismi. Myöskään äärioikeistolaisten osoittaminen ei ollut vaikeaa; heitä löytyi kokoomuksesta, RKP:stä ja SMP:stä. Yhtä lailla selvältä termi näyttäytyi Johannes Virolaiselle, jonka mukaan äärioikeistolaisuutta oli Kekkosen vastustaminen:

*Kokoomuksesta kaikki eivät ole äärioikeistolaisia, sillä kolmasosa puolueesta olisi asettunut kannattamaan Kekkosta (...) Äärioikeistolaiset ovat niitä isänmaallis-kristillisiä piirejä, joihin kuuluu paljon väkeä. Esimerkiksi kirjailija Soini, jota Paasikivi kutsui ”pilakirjailijaksi”. On niitä muitakin, Georg Ehrnrooth ym., en jaksa kaikkia luetella.*⁶⁶⁹

Lähimpänä professorien näkemyksiä olivat syytösten kohteet. Tuure Junnila totesi inhoavansa natseja ja tuntevan sympatiaa juutalaisia kohtaan. Ainoana mahdollisena syy-nä äärioikeistoleimautumiseen hän pitikin sitä, ettei kannattanut Kekkosta.⁶⁷⁰ Samoilla linjoilla oli myös Ehrnrooth, jonka mielipide asiaan kuultiin maaliskuussa 1968, jolloin häneltä kysyttiin mielipidettä Ilkka Hakalehdon ehdotukseen uudesta puolueesta, johon kaikki äärioikeistolaiset voisivat siirtyä.

⁶⁶⁸ IS 15.1.1968, ”Päivän muotitermillä monta tulkintaa”.

⁶⁶⁹ Ibid.

⁶⁷⁰ Ibid.

Ehrnrooth piti puheita äärioikeistolaisuudesta lapsellisina ja kehotti pohtimaan, mitä termi kertoi käyttäjästä. Ehrnrooth ihmettelikin, miten ”suuri määrä ihmisiä” aina Kekkosesta Ilkka Hakalehtoon puhuivat enemmän äärioikeistolaisista kuin oikeistolaisista. Ehrnrooth kysyikin, oliko hän äärioikeistolainen sen takia, että halusi lopettaa SDP:n ulkopoliittisen syrjimisen, pyrki eduskunnan vallan lisäämiseen tasavallan presidentin valtaoikeuksia riisumalla ja pyrki sosiaalipolitiikassa auttamaan apua eniten tarvitsevia? Ehrnroothin mielestä hänen poliittisessa toiminnassaan ei mikään viitanut kansalliskiihkoiluun, plutokratian tavoitteluun tai totalitarismin ihannointiin eikä siis äärioikeistolaisuuteen.⁶⁷¹ Ehrnroothin mielestä äärioikeistolaisuus oli nimenomaan kansalliskiihkoa ja henkilöpalvontaan taipuvaa voimakkaan hallitusvallan kannattamista, joka väheksyy kansainvälisyyttä ja korostaa valtion etua yksilön perusoikeuksien sijaan.⁶⁷²

Vuoden 1968 Porin puheen yhteydessä Kekkonen ilmiselvästi toisti menettelytapaa, johon turvautui taistellessaan IKL:ää vastaan vuonna 1936. Kekkonen ei edes pyrkinyt täsmentämään käyttämiensä käsitteiden merkitystä, vaan kuten Timo I. Tuikka on todennut, pikemmin pyrki ”totalisoimaan ja universalisoimaan omia yksipuolisia merkityksiä käsitteiden sisällöksi”.⁶⁷³ Kekkonen ei edes halunnut käydä rakentavaa dialogia vastustajiensa kanssa, vaan oli jo päätyntä siihen lopputulokseen, että Junnila ja Ehrnrooth olivat äärioikeistolaisia, väittivät nämä itse mitä tahansa.

Ehrnroothin menestys vaikeuttaa puoluesopua

Äärioikeistolaisuussyytöksistä huolimatta tai ehkä niiden seurauksena Ehrnrooth sai valitsijamiesvaaleissa tyrmäävän äänisaaliin saamalla 46 prosenttia kaikista RKP:n Helsingin äänistä. Melinin ja Ehrnroothin yhteenlaskettu äänimäärä oli jopa 78 prosenttia RKP:n äänistä. RKP:n liberaaleille Helsingin piirin tulos oli katastrofi. RKP:n sisäisen tilanteen kannalta mm. Kristian Gestrinin ja Jutta Zilliacuksen jääminen selvästi Ehrnroothin varjoon ei ainakaan parantanut puoluesovun edellytyksiä. Ehrnroothin menestys valitsijamiesvaaleissa ei kuitenkaan kertonut koko totuutta. Vaalien selvä voittaja oli Kekkonen, joka sai taakseen 201 valitsijamiestä. Kekkosta tulos ei kuitenkaan tyydyttänyt, sillä tämä oli toivonut helppoa presidentinvaalikampanjaa.⁶⁷⁴ Jos Veikko Vennamon presidenttiehdokkuus oli jo sellaisenaan tulkittavissa Kekkosen vastaiseksi protestiksi, niin samaa sukua olevana asiana voitiin kyllä pitää myös Virkkusen ehdokkuutta. Kekkonen oli nimittäin jo hyvissä ajoin pyrkinyt vaikuttamaan kokoomuksen ehdokasvalintaan suosittelemalla vastaehdokkaakseen Helsingin ylipormestari Lauri Ahoa.⁶⁷⁵

⁶⁷¹ Suomen Kuvalehti 2.3.1968, ”Kaikkien puolueiden äärioikeistolaiset liittykää yhteen”. Plutokratialla viitataan valtiomuotoon, jossa vallankäyttö keskittyy rikkaimmille.

⁶⁷² Suomen Kuvalehti 23.3.1968, ”Itse asiassa kuultuna Georg C. Ehrnrooth”.

⁶⁷³ Tuikka 2002, 65.

⁶⁷⁴ Urho Kekkosen pvk 18.1.1968.

⁶⁷⁵ Harri Holkerin haastattelu 11.1.2008; Häikiö 1993, 95.

RKP:n liberaaleille Kekkosen vastaisuus näyttäytyi vain oikeistolaisena vaalitäkynä, ja sen pelättiin aiheuttavan puolueelle vakavia seurauksia. Pahimmillaan se vaarantaisi RKP:n yhteistyöedellytykset ja heikentäisi suhteita Kekkoseen. Jos vuonna 1956 RKP:llä katsottiin olevan jopa vaa'an kielen asema presidentin valitsemisessa, niin nyt Kekkosen vastustaminen nähtiin ainoastaan mielenosoituksena tekona. Liberaalien ja etenkin Kristian Gestrinin näkökulmasta ideologiset näkemykset oli ruotsinkielisen väestönosan etujen takia jätettävä syrjään. Tärkeintä oli pragmaattisuus ja puolueen vaikutusmahdollisuuksien turvaaminen.⁶⁷⁶ Käytännössä tämä tarkoitti yhteistyön hakemista sekä Kekkosen että kansanrintamahallituspuolueiden suunnalta; vain hallitusaseman turvaaminen turvaisi RKP:n kannattajien edut – Kekkosen vastaisuus oli vain itsensä nurkkaan ajamista.

RKP:lle Kekkosen kysymys oli vuoden 1968 vaalien myötä muuttumassa aiempaa vaikeammaksi. Asiaan kytkeytyi RKP:n kannatuksen ohella poliittiseen valtaan liittyviä ongelmia. Puoluejohdossa tiedostettiin etenkin helsinkiläisten äänestäjien keskuudessa oleva laaja Kekkosen vastaisuus, mutta myös se, että suurin osa puolueen kannattajista oli yhä vahvemmin Kekkosen kannalla. Puoluejohto oli myös tietoinen Kekkosen noudattamasta kaavasta hallituspoliittisissa kysymyksissä ja siitä, miten tärkeää oli säilyttää hallituskelpoisuus. Puoluejohdon kannalta keskeiseksi kysymykseksi nousikin, miten säilyttää hallituspoliittinen yhteistyökyky menettämättä Kekkosen vastaisen äänestäjäkunnan luottamusta. Kompromissiratkaisujen mahdollisuus ratkaista ongelma näytti kuitenkin heikolta. Kekkosen kysymys ja hallituskysymys muodostivat yhä syvemmän jakolinjan puolueen sisälle. Puoluejohtolle oli tarjolla vain huonoja ratkaisuja.

RKP:n liberaaleille vaalit jättivät pahan maun, sillä RKP oli LKP:n ohella ainoa puolue, joka ei asettanut omaa ehdokastaan, muttei enemmistön Kekkosen myönteisyydestä huolimatta myöskään kyennyt menemään Kekkosen taakse. Tässä oli myös perimmäinen syy RKP:n sisäisen ilmapiirin tulehtumiseen vaalien yhteydessä. Kekkosen jatkokausi oli varma, mutta puoluetta vaivasi yhä suhteellisen voimakas Kekkosen vastaisuus; vaaliin liiton äänistä noin 39 % meni Virkkusen valitsijamiehille. Tämän pelättiin aiheuttavan puolueelle jopa hallituspoliittisia ongelmia.

⁶⁷⁶ Henry Wiklundin haastattelu 6.4.2009.

POLIITTISEN MARGINALISOITUMISEN AIKA 1968–1973

RKP:n perheriidat ja Pohjoismaisen Perustan synty

Helsingin piirin salahanke

Kekkosen uudelleenvalinta ei ollut Ehrnroothille yllätys, mutta vaalien yhteydessä tapahtunut RKP:n oikeiston hajoaminen ja puolueen asettuminen Mauno Koiviston johtaman kansanrintamahallituksen kannalle olivat sitäkin ikävämpiä yllätyksiä. Presidentinvaalien myötä kiristynyt ilmapiiri purkautui Helsingin piirin puheenjohtajakysymyksen yhteydessä joulukuussa 1967, jolloin laillisuusliiton 28 edustajasta 16 kääntyi Ehrnroothia vastaan. Salahankkeen taustalla härkivät Ehrnroothin kaksi entistä liittolaista, Per-Erik Panelius ja Mariani-Cerati, jotka liittoutuivat Ehrnroothin pitkäaikaisen kiistakumppanin, Lars Dufholmin kanssa. Neuvottelujen tuloksena syntyi ideologisesti löyhä ja valtapoliittisesti liberaaleja hyödyttävä liitto, jonka avulla Ehrnrooth vaihdettiin laillisuusliittoon lukeutuvaan Carl-Johan Adolfssoniin. Petettynä ja katkerana laillisuusliiton loikkareihin Ehrnrooth päätti itse vetäytyä puheenjohtajakilpailusta.⁶⁷⁷

Ehrnroothin kannalta hankkeen todellisia ”Brutuksia” olivat P.-E. Panelius ja Ingvar S. Melin, jotka olivat tätä ennen olleet Ehrnroothin läheisiä liittolaisia. Melinin kohdalla selkäänpuukotus oli kahta katalampi, sillä Ehrnrooth oli jopa auttanut Melinin eduskuntaan puhumalla tämän puolesta vaalitulaisuuksissa.⁶⁷⁸ Ehrnroothin syrjäyttäminen johti välittömästi Ehrnroothin ja Melinin ystävyyden päättymiseen. Melinin ja Paneliuksen ohella merkittävimpiin kapinallisiin lukeutuivat kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Erik Witting sekä keskushallituksen jäsenet C. E. Estlander, Anne-Marie Beaurain ja Gunnar Brandt.⁶⁷⁹ Puheenjohtajan vaihdoksen myötä vanha laillisuusliitto hajosi, ja RKP:n suurimman piirin valta-asema siirtyi Kekkosen myönteisemmälle linjalle.⁶⁸⁰

Mitä Ehrnroothin syrjäyttämisen taustalla sitten oli? Puoluesihtööri Patrik Liliuksen mukaan syy oli Ehrnroothin. Enemmistö laillisuusliittolaisista oli kyllästynyt Ehrnroothin ”täydellisen epädemokraattisiin metodeihin”. Ehrnrooth oli vakuuttunut, että hanke oli Kekkosta lähellä olevien RKP:läisten salaliitto.⁶⁸¹ Ehrnrooth piti tapahtunutta osoituksena sisäpolitiikan muuttumisesta likaiseksi puoluepoliittiseksi peliksi. Kekkosen ohella syynä tähän kehitykseen oli keskustapuolue, josta oli tullut mestari käyttämään ulkopoliittista asetta vallankeskittämisen välineenä.⁶⁸² Ehrnroothin katsoikin, että laillisuusliiton hajoaminen hyödytti ennen muuta Kekkosta, sillä sen myötä RKP:n merkittävien Kekkosen vastainen saareke saatiin murrettua. Puheenjohtajanvaihdos olikin osoitus

⁶⁷⁷ Ehrnrooth 1999, 259, 266.

⁶⁷⁸ Ehrnrooth 1999, 246.

⁶⁷⁹ IS 4.4.1968.

⁶⁸⁰ von Bonsdorff – Ekberg 1997, 370.

⁶⁸¹ von Bonsdorff – Ekberg 1997, 369; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 21.1.2004; Ehrnrooth 1999, 260–261.

⁶⁸² Apu 6.12.1968.

turvautumisesta nk. salamitaktiikkaan, jolla aikaisemmin oli onnistuttu murtamaan myös SDP:n Kekkös-vastaiset voimat.

Epäilyineen Ehrnrooth oli sikäli oikeassa, että jo marraskuussa 1964 tasavallan presidentin kansliapäällikkö Kurt Westerholm kirjoitti Kekkoselle, miten hankalaksi Helsingin piirin tilanne oli muuttunut oikeiston saatua järjestövaaleissa puolet piirinvaltuuston paikoista Ehrnroothin ylivoimaisen ykkösaseman ansiosta. Westerholm piti Helsingin tilannetta jopa kriittisenä ja oli vakuuttunut, että ennen pitkää Ehrnroothin ykkösasema nostaisi hänet jopa piirin puheenjohtajaksi ”kaikkine siitä jatkuvine seurauksineen”:

Todella lohduton näkymä: Ehrnrooth puolueen suurimman paikallisjärjestön puheenjohtaja. Varmempi tae puolueen pelaamisesta itsensä paitsioon yleispolitiikassa ei voine olla olemassa. Näin on tilanne ja se vahvistaa vain vanhaa käsitystäni, että Helsinki (ympäristöineen) on koko maan ”pimein” suomenruotsalaisen seutu ja että jos joitakin valonpilkkuja voidaan nähdä, on ne löydettävissä suomenruotsalaisista maaseutupiireistä. Jansson, Gestrin, Dufholm, Friberg y.m. taistelevat tätä viimeistä kehitystä vastaan – huomauttaen m.m., että myötäilevät ja epävarmat piirit nyt näyttelevät von Papenin osaa ennen Hitlerin valtaan tuloa 1933.⁶⁸³

Oli Kekkosen osuus laillisuusliiton hajottamisessa mikä tahansa, niin ainakin Kekkosen lähipiirissä Helsingin tilanteeseen suhtauduttiin hyvin vakavasti. Ehrnroothin uskomusta Kekkosen roolista oikeiston hajottamisessa ruokki todennäköisesti se, että hankkeen pääarkkitehtina hääri Kekkosen lähipiiriin ja Paasikivi-Seuraan kuulunut Lars Dufholm, joka Kai Linnilän toimittamassa vuonna 1967 ilmestyneessä *Hyvä mätä puolueeni* -kirjassa julisti sodan Ehrnroothin ryhmittymää vastaan.

Ehrnroothilainen sosiaalifasismi on kitkettävä RKP:sta

Jotain Dufholmin raivosta Ehrnroothia kohtaan kertoo se, että 33-sivuisesta kirjoitukselta lähes puolet käsitteli Ehrnroothia ja tämän poliittista suuntausta, jota Dufholm nimitti sosiaalifasistiseksi vanhus-poujadismiksi, jonka keskiössä oli vain vallanpitäjien kritisoiminen ja vanhusten näennäinen auttaminen.⁶⁸⁴ Dufholm näki ehrnroothilaisuuden äärikonservatiivisena liikkeenä, jonka ytimessä oli ”näennäisreformistinen propaganda amerikkalaisittain taitavasti yksinkertaistetuissa muodoissa”. Mannerheim-kultteineen liike vetosi tunne-elämältään menneisyyteen haikaileviin ruotsalaisiin sekä sosiaalisesti yläluokkaan haikailevaan pikkuporvaristoon. Kyse oli protestiliikkeestä, jonka voima kumpusi yhteiskunnasta vieraantuneista ja taloudellisesta ahdingosta kärsivistä ihmisistä sekä vanhuksista, joille yhteiskunnan uudistaminen oli yhdentekevää.⁶⁸⁵

Dufholm nimittikin Ehrnroothia aateliston Vennamoksi, joka sosiaalipoliittisesta propagandasta huolimatta edusti pääomapiirejä. Näkemystään Dufholm perusteli Ehrnroothin

⁶⁸³ Kurt Westerholmin kirje Urho Kekkoselle 7.11.1964, UKA 1/35, UKA.

⁶⁸⁴ Dufholm 1967, 129–130.

⁶⁸⁵ Dufholm 1967, 129–130. (Kai Linnilän 1967, kirjassa *hyvä mätä puolueeni*) Poujadismilla Dufholm viittasi ranskalaisen Pierre Poujaden tuloverojen vastaiseen protestiliikkeeseen.

nojautumisella laillisuuteen tai legalismiin sen ”ylippingotetussa muodossa”. Dufholmille legalismi näyttäytyi vain valekaapuna, ja hän uskoikin, että todellisuudessa Ehrnrooth pyrki vain ylläpitämään kaikkein vauraimpien etuoikeuksia. Dufholmin mielestä Ehrnrooth oli myös ulkopoliittisesti äärioikeistolainen; puhtoisen julkisivun takaa löytyi venäläisvastaisuutta, YYA-sopimuksen vastustamista ja asevelisocialidemokraattien tukemista. Samaan suuntaan viittaisi Ehrnroothin suhtautumiset hallituskysymyksiin; hänelle oli kelvannut vain antikommunismia edustanut yöpakkashallitus. Dufholmin mielestä Ehrnroothin äärioikeistolaisuudesta todistivat myös hänen yhteytensä Yhdysvaltoihin ja etenkin republikaanipuolueen poliitikkoihin.⁶⁸⁶

Ehrnroothin äärioikeistolaisuuden takia Dufholm piti laillisuusliiton enemmistöasemaa uhkana koko puolueelle. Ainoa keino estää RKP:n jäsenpako ja ehrnroothilaisuuden leviäminen oli äärioikeiston eristäminen ja käyminen vastahyökkäykseen. Toisin kuin kommunistien kohdalla, integrointipolitiikka ei demokratisoisi ehrnroothilaisuutta, sillä se oli liian ekspansiivinen ja jyrkkälinjainen. Dufholm vaatikin piirijärjestön jakamista, sillä ”monet pääkaupunkilaiset ruotsinkieliset ovat sydäimestään kyllästyneitä valtaa pitävään ja sitä sanelemaan Ehrnroothin oikeistoryhmään”. Dufholm oli vakuuttunut, että Ehrnroothin takia puolue ei enää houkutellut valvutunutta nuorisoa. Jopa monet Nyliberala Studentförbundetin entisistä johtohahmoista – mm. Jakob Söderman, Lars D. Eriksson, Kurt Westerholm ja Ralf Friberg – olivat vaihtaneet puoluetta.⁶⁸⁷

Dufholmin huoli oli ymmärrettävä, sillä liberaalien tilanne oli Helsingissä muuttunut radikaalisti vuonna 1965 laillisuusliiton saavuttaessa enemmistöaseman. Vuoden 1966 eduskuntavaalit ja kansanrintamahallitusratkaisu vain kärjistikivät tilannetta entisestään. Vuoden 1966 vaaleihin liittyvä paradoksi, joka omalta osaltaan lisäsi liberaalien hätää, oli se, että eduskunnan vasemmistolaistumisesta huolimatta RKP:n eduskuntaryhmässä tapahtui siirtymä oikealle. Ehrnroothin ohella eduskuntaan nousivat Victor Procopé, Ingvar S. Melin ja Torsten Nordström.⁶⁸⁸ Ehkä merkittävin tekijä liittyy vuoden 1968 presidentinvaaleihin, jolloin piirin enemmistö päätti äänin 23–15 olla osallistumatta Kekkosen vaaliliittoon.⁶⁸⁹

Kirjallisuudessa käyty debatti ei jäänyt vain liberaalien varaan. Kauko Kareen toimittamassa ja vuonna 1967 ilmestyneessä Taistelun ja murroksen vuodet -kirjassa Ehrnrooth syytti RKP:n liberaalisiipeä tuulenhaistelusta, yksisilmäisyydestä ja jopa natsi-Saksassa käytössä olleen totaalisen puolueettomuuden käsitteen omaksumisesta, johon liittyi myös vaatimus mielenlaadun puolueettomuudesta ”die Neutralität der Gesinnung”. Ehrnrooth ihmetteli, miten Kekkosen valtakauden myötä P. O. Barckin kaltaset liberaalit olivat muuttuneet natsi-Saksan kritisoitsijoista mielipidevapauden tukahduttajiksi. Ehrn-

⁶⁸⁶ Suomen Sosialidemokraatti 26.7.1967; Dufholm 1967, 131–132.

⁶⁸⁷ Suomen Sosialidemokraatti 27.7.1967; Dufholm 1967, 134–138.

⁶⁸⁸ Dufholm 1967, 134–135.

⁶⁸⁹ HS 27.7.1967; Suomenmaa 28.7.1967.

rooth syyttikin liberaaleja flegmaattisuudesta ja kyvyttömyydestä tuomita ja nähdä ”hovipiireissä” vallitsevaa totalitääristä ajattelua.⁶⁹⁰

Kuten Dufholmin ja Ehrnroothin välinen debatti osoittaa, näytti RKP:n tilanne vuonna 1967 kestäättömältä, poliittisesta näkökulmasta riippumatta. Kyse oli ideologisesta ja valtopoliittisesta ristiriidasta, jossa riidan kumpikaan osapuoli ei halunnut tehdä kompromisseja. Yhtä lailla ristiriitojen taustalla on nähtävissä jotain syvempää ja henkilökohtaisempaa. Tähän suuntaan viittaa myös tapa, jolla Ny Tid -lehti reagoi laillisuusliiton hajoamiseen. Lehden mukana kaiken takana oli Ehrnroothin uskomaton poliittinen tyhmyys Neuvostoliittoa kohtaan sekä lapsellinen ylimielisyys Kekkosta kohtaan. Näiden asenteiden vankina Ehrnrooth oli sekä hajottanut laillisuusliiton että sotkenut puolueensa presidenttikuviot.⁶⁹¹

RKP:n sisäisissä ristiriidoissa näyttäisi olleen kyse samanlaisesta äärimmäisestä välienkirstymisestä kuin sortovuosina, jolloin perustuslaillisten ja myöntövyölinjalaisten välinen menettelytapoihin liittyvä ristiriita moraalisine tuomioineen johti kompromissikyvyttömyyteen puolin ja toisin. Tähän problematiikkaan Juhani Aho pureutui sortovuosien puolueristiriitoja psykologisesta näkökulmasta ruotivassa näytelmässä *Tuomio* (1907), jossa perustuslaillisten ja myöntövyössuunnan edustajien oli poliittisten ristiriitojen keskellä lähes mahdotonta nähdä vastapuolen inhimillisyys ja ymmärtää, ettei inhimillisyys ollut vain ”oman inhimillisyyden vaatimuksen seuraamista”, vaan ymmärrystä siitä, että myös vastapuoli pyrki samaan.⁶⁹²

Dufholmin kirjoituksen ja Westerholmin kirjeen perusteella voidaankin päätellä, että Ehrnroothin syrjäyttämisen taustalla oli yhteisymmärrys siitä, ettei puolueen tärkeimman piirin johdossa voisi olla avoimen Kekkosen-kriittistä henkilöä sen vaikuttamatta suoraan RKP:n hallituskelpoisuuteen. Westerholmin Kekkosenlelle vuonna 1965 lähettämää kirjeeseen sisältynyt pelko puolueen joutumisesta Ehrnroothin myötä hallituspoliittiseen oppositioon oli uhka, jota ei voitu jättää torjumatta. Sen sijaan, että Ehrnroothin syrjäyttäminen olisi suoritettu Kekkosen käskystä, on todennäköisempää, että kyse oli operaatiosta, johon RKP:n Helsingin piiriin nk. kekkoslaiset Dufholmin johdolla ryhtyivät itseohjautuvasti. Toimenpiteen tiedettiin tyydyttävän Kekkosta, mutta samalla se olisi myös puolueen etujen mukaista turvaten RKP:n hallituskelpoisuuden.

⁶⁹⁰ Ehrnrooth 1967, 250–251.

⁶⁹¹ Ny Tid 29.12.1967.

⁶⁹² Koskimies 1960, 240–241; Rommi 1960, 106–108. Sortovuosien aikaisen poliittisen vastakkainasettelun jyrkkeytymisen logiikka johtui perustuslaillisen ja myöntövyössuunnan ajattelutapojen ja toimintamallien täydellisestä ristiriidasta. Myöntövyössuuntausta edustaneen Yrjö-Kosken logiikan mukaan alistuminen Venäjän poliittisten vaatimusten edessä oli pakonkin edessä vastarintaa parempi vaihtoehto, sillä myöntöminen ei vielä tarkoittanut elävän kansallishengen tuhoutumista. Tärkeimpiä elementtejä kansanhengen säilymisessä eivät olleet lait, laitokset ja tavat vaan kieli. Perustuslaillisille alistuminen merkitsi kohtalokasta virhettä. Mm. nuorsuomalaisille kansallishengen säilyminen näyttäytyi valtiomuodon ja lakien puolustamisena, jossa kielikysymyksellä ei ollut merkitystä. ”Nuorille” kielikysymys näyttäytyi toisijaisena riitana tilanteessa, jossa yhteinen vihollinen edellytti kielipoliittisten ristiriitojen hautaamista.

Pohjoismaisen Perustan perustaminen

Laillisuusliiton hajoaminen johti välittömästi siihen, että Ehrnrooth perusti yhdentoista muun entisen laillisuusliittolaisen kanssa yhdistyksen nimeltä Pohjoismainen Perusta vapaudelle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille (PP) (ruots. Nordisk Grund för frihet och social välfärd). PP:n perustamiskokous pidettiin eduskuntatalossa 29.3.1968, jolloin hyväksyttiin myös yhdistyksen ohjelma. Käytännössä järjestö oli jatkoa SUH:lle ja sitä seuranneelle Laillisuusliitolle, joiden perinnönjatkajaksi se oli tarkoitettukin.⁶⁹³ Pohjoismaisen oikeusjärjestyksen ja kansalaisten perustuslaillisten oikeuksien puolustamisen sekä puoluejärjestelmän varjopuolien ja diktatuuripyrkimyksien vastustamiseen perustuva järjestö suunniteltiin puoluerajat ylittäväksi, ja se pyrki arvopohjansa kautta koamaan yhteen K-linjan vastustajia.⁶⁹⁴

RKP:n oikeiston hajoamisen ohella PP:n synnyn taustalla voidaan nähdä Ehrnroothin huoli Kekkos-vastaisen rintaman heikkenemisestä sekä RKP:n päätös osallistumisesta Mauno Koiviston johtamaan kansanrintamahallitukseen. PP:n ohjelmassa todettiin yhdistyksen pyrkivän kokomaan ”kansalaisia yksilön vaputta ja sosiaalista turvallisuutta ajavan nykyaikaisen, edistysystävällisen oikeistopolitiikan taakse” sekä toimivan Suomen itsenäisyyden, vapauden ja kansanvaltaisuuden turvaamiseksi. Kansallisten arvojen ohella yhdistys korosti pohjoismaisia yhteyksiä aina poliittiseen integroitumiseen asti. Suomen oli turvattava pääsy läntisille markkinoille osallistumalla Euroopan talousyhteistyöhön.⁶⁹⁵ Integraatiopolitiikan taustalla oli Ehrnroothin pelko Suomen joutumisesta eristyksiin sekä taloudellisesti että poliittisesti kansanrintamapolitiikan myötä.

PP:n ohjelma kertoo paljon sekä Ehrnroothista että järjestön syntyyn johtaneista yleispoliittisista syistä. Ohjelman mukaan Suomi oli liukunut ”kansanvallasta puolue- ja harvainvaltaan”. Kansanvallan alemmuustila vaati siirtymistä kansanäänestyksen käyttämiseen asioissa, jotka vaativat eduskunnan määräenemmistöpäätöstä. Ehrnroothin itsenäinen linja näkyi erityisesti siinä, miten yhdistys korosti kansanedustajan riippumattomuuden turvaamista mm. vastustamalla puoluetukea ja vaatimalla presidentin valtaoikeuksien ja toimikausien rajoittamista sekä esittämällä presidentinvaalin muuttamista välittömäksi kansanvaaliksi. Ulkopoliitikassa PP kannatti tiukkaa puolueettomuuspolitiikkaa vastustaen vaatimuksia yhdestä ulkopoliittisesta totuudesta. Ulkopoliittisessa linjassa Suomen tuli vaalia Neuvostoliiton suhteita, muttei mielipiteenvapaudesta tinkimällä. Pohjoismainen Perusta olikin ulkopoliittisesti varsin oikeaoppisella linjalla tunnustaa Paasikiven linjan mukaisesti Neuvostoliiton turvallisuusintressit Suomen suhteen.⁶⁹⁶ Kaiken kaikkiaan PP:n ohjelma sisälsi kaikki Ehrnroothin poliittisen linjan merkittävimmät kansanvaltaan ja presidentin valtaoikeuksiin liittyvät elementit. Yhdistyksen perustamisajankohta ja Ehrnroothin irtiotto RKP:n kansanrintamapolitiikan linjauksista

⁶⁹³ Pohjoismainen Perusta – ohjelma ja säännöt, EK.

⁶⁹⁴ US 11.1.1968, ”Uusi taistelurintama syntyi RKP:n sisällä”.

⁶⁹⁵ Pohjoismainen Perusta – ohjelma ja säännöt, EK.

⁶⁹⁶ HS 30.3.1968. Presidentti voitaisiin valita uudelleen vain kerran ja hallituksen hajottaminen tuli alistaa eduskunnan päätettäväksi.

kertovat paljon sekä Ehrnroothin suhtautumisesta hallituskysymykseen että hänen kyvystään tehdä kompromisseja.

Myönnytysten sijaan Ehrnrooth jatkoi linjallaan irrottautuen PP:n kautta entistäkin selvemmin puolueensa kontrollista. Puoluerajat ylittävän yhdistyksen perustaminen tilanteessa, jossa Ehrnrooth asettui vastustamaan puolueen osallistumista kansanrintamahallitukseen, oli jyrkkä protesti RKP:n enemmistöä kohtaan. PP:n perustaminen oli sikäli johdonmukainen jatko Ehrnroothin poliittiselle toimintalinjalle, että hän oli jo nuorisopoliitikkona mieluummin perustanut oman poliittisen yhdistyksen kuin tinkinyt omista näkemyksistään. SUH:n tavoin PP oli keino ottaa etäisyyttä RKP:n yleislinjaan ja poliittikkoihin, jotka olivat siirtymässä myöntövyyslinjalle Kekkoseen ja kansanrintamapolitiikkaan nähden. Ulkopoliittisen yksituumaisuuden vaatimus, yhdenmukaistuva poliittinen eliitti ja Ehrnroothin taipumaton luonne olivat viemässä Ehrnroothia politiikan ulkokehälle.⁶⁹⁷

Ehrnroothin tinkimätön pyrkimys ”suoraselkäisyyteen” ja kompromissittomuuteen suurissa kysymyksissä tekivät hänestä väistämättä eräänlaisen suomalaisen politiikan Don Quijoten, jonka taistelu tuulimyllyjä vastaan oli saamassa yhä katkeramman sävyn. Ehrnrooth teki selväksi sekä eduskuntaryhmälleen että amerikkalaisille ystävilleen pysyvänsä oppositiossa kaikissa sellaisissa kysymyksissä, jotka olisivat ristiriidassa hänen vakaumuksensa kanssa. Hallitusratkaisun osalta Ehrnrooth ei ollut tyytymätön vain oman puolueensa hallituskipeyteen, vaan myös SDP:hen ja Rafael Paasioon, jota piti syyllisenä Olavi Lindblomin poliittisen tien katkaisemiseen. Jay Lovestonelle Ehrnrooth totesi Lindblomin joutuneen Paasion diskriminoinnin kohteeksi.⁶⁹⁸

Vaikka Ehrnrooth oli kansanrintaman myötä joutumassa yhä selvempään paitsioasemaan, tunnettiin Ehrnroothia kohtaan kasvavaa kiinnostusta Yhdysvalloissa. Koiviston hallituksen nimittäminen herättikin uudelleen eloon yhteydet Princetonin yliopiston kommunismin ja Neuvostoliiton tutkijaan professori James H. Billingtoniin, joka oli kiinnostunut Ehrnroothin näkemyksistä laatiessaan kommunismia käsittelevää artikkelia Life-lehteä varten. Billington tiedustelikin Ehrnroothilta, voisiko tämä etsiä lähdemateriaalia, joka tarjoaisi uutta tietoa kommunistien toiminnasta kansanrintamahallitusten aikana. Tsekkoslovakian miehityksen myötä Billington palasi asiaan tiedustelemalla, voisiko Ehrnrooth kertoa jotain SKP:n tilanteesta: oliko puolue yhä Moskovaa myötäilevien hallussa, vai olivatko kommunistit irrottautumassa Neuvostoliiton kontrollista ja muuttumassa yhä itsenäisemmiksi.⁶⁹⁹

Yhdysvalloissa tunnetun luottamuksen ohella Ehrnroothia kohtaan tunnettiin eräänlaista kunnioitusta – ainakin kulissien takana – jopa vastustajien keskuudessa. Hallitusratkaisun aikoihin Nils Meinander totesikin Kurt Westerholmille, että vaikkei pitänytkään sii-

⁶⁹⁷ Keski-Rauska 2005, 82.

⁶⁹⁸ Georg C. Ehrnroothin kirje Jay Lovestonelle 24.3.1968, RKP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 22.3.1968, SCA.

⁶⁹⁹ James H. Billingtonin kirjeet Georg C. Ehrnroothille 20.6.1968 ja 27.8.1968, Kansio 2, GCEa, KA.

tä, että Ehrnrooth oli hänen mielipidettään kysymättä ehdottanut häntä ministeriksi Grels Teirin sijasta, oli Ehrnrooth ”ylivoimaisesti taitavin” ruotsinkielinen poliitikko. Samoilla linjoilla oli myös Westerholm, joka totesi Ehrnroothin olevan kyllä ”taitava ja johdonmukainen”, mutta joutui toteamaan tämän raivon hallitsevia kohtaan muuttuneen ”yhä maanisemmaksi”.⁷⁰⁰

Ehrnroothin asema PP:n johtajana ja asettuminen kansanrintamapolitiikkaa vastaan vaikutti väistämättä hänen asemaansa RKP:ssä. Käytännössä yhdistys tarkoitti puoluetta puolueen sisällä, ja juuri tällaisen viestin Ehrnrooth halusikin antaa vastustajilleen ja kannattajilleen. Ehrnrooth teki jo tammikuussa 1968 selväksi, että vaikei PP pyrkinytkään irrottautumaan puolueeksi, voisi niin tapahtua, mikäli ”nykyinen suuntaus” RKP:ssä jatkuisi ja puoluejohto ei suhtautuisi riittävän tasapuolisesti eri ryhmittymiin.

*5–10 vuoden sisällä, ehkä aikaisemminkin, saattaa tapahtua niin, että meitä kannattava ryhmä, jonka peruseriaatteina on pohjoismainen yhteistyö sekä vapaa elinkeinoelämän tukeminen saattaa katsoa pystyvänsä ajamaan kansakunnan etuja ja toimimaan vakaumuksensa hyväksi omana voimistuvana yksikkönään. Tällöin ei voida kokonaan sulkea pois mahdollisuutta omasta puolueesta.*⁷⁰¹

Ehrnroothin ”Jävla gå här” -huudahdus eduskunnan hiihtopäivänä helmikuussa 1968 kuvasti hyvin sekä Ehrnroothin suksien luistoa että hänen tilannettaan RKP:ssä. Molempien kohdalla parempi meno näytti edellyttävän uudelleenoittoa.⁷⁰² Ehrnroothin tilanne RKP:n Helsingin piirissä oli muodostunut juuri sellaiseksi, kuin Dufholm oli toivonutkin. Ehrnroothin kannattajat olivat nyt eristetty omaan järjestöönsä ja muodostivat enää vähemmistön Helsingin piirissä. Välikiron myötä myös Ingvar S. Melin otti etäisyyttä Ehrnroothiin ja korosti maltillisen oikeiston lojaaliutta puoluetta kohtaan sekä kykyä tehdä yhteistyötä sekä RKP:n sisällä että muiden poliittisten ryhmittymien kanssa. Melin ilmoittikin, että maltillinen oikeisto pyrki laajaan ei-sosialistiseen vaaliliittoon Helsingissä.⁷⁰³

Vuoden 1968 presidentinvaalin yhteydessä tapahtuneessa oikeiston hajoamisessa näyttäisikin olleen kysymys maltillisten oikeistolaisien halukkuudesta siirtyä yhteistyöhaikuisemmalle linjalle liberaalien uhatessa jopa piirin hajottamisella. Painostuksen ohella taustalla lieenee laillisuusliitossa virinnyt erimielisyys siitä, miten jyrkkään vastarintaan oikeisto voisi asettua puolueen enemmistöön nähden. Ehrnroothin jyrkkyys ja yhä selvempi rooli RKP:n enemmistön vastustajana johti väistämättä tuen vähenemiseen myös entisten liittolaisten keskuudessa. RKP:n oikeiston sisäinen yhtenäisyys alkoi rakoilla, sillä kaikki eivät olleet valmiita vastarintaan hinnalla millä hyvänsä. Ehrnrooth sen sijaan oli valmis jopa uuden puolueen perustamiseen, mikäli RKP:n puoluejohto ei ottaisi oikeiston mielipiteitä huomioon.

⁷⁰⁰ PM. Erästä poliittisesta keskustelusta 25.3.1968. Keskustelijat Nils Meinander ja Kurt Westerholm, vuosikirja 1968, UKA. Ks. myös von Bonsdorff – Ekberg 1997, 422.

⁷⁰¹ IS 11.1.1968, ”Ehrnrooth ei sulje pois oman puolueen perustamismahdollisuutta”.

⁷⁰² US 29.2.1968.

⁷⁰³ IS 4.4.1968. Ingvar S. Melin kertoo, että maltillinen oikeisto pyrkii tulevaisuudessa kunnallisvaaleissa Helsingissä vaaliliittoon liberalisen kansanpuolueen ja kokoomuksen kanssa.

Liberaalisiiven keskuudessa oikeiston hajoaminen otettiin vastaan tyytyväisenä, muttei se antanut aihetta lopettaa Ehrnroothin vastustamista. Ideologisia eroavaisuuksia tasoittamaan pyrkivän kielipuolueen näkökulmasta RKP:n yleislinja ja Ehrnroothin linja olivat ajautumassa yhä pahempaan ristiriitaan.⁷⁰⁴ PP:n synnyn myötä oli selvää, ettei laillisuusliiton hajoaminen tuonut lopullista ratkaisua puolueen ongelmaan. Päinvastoin tapahtunut antoi Ehrnroothille entistä voimakkaampia aseita liberaaleja ja puoluejohdolle lojaaleja maltillisia oikeistolaisia vastaan. Helsingin piirin tapahtumat olivat Ehrnroothille todiste siitä, mitä vallankeskitys ja jako vuohiin ja lampaisiin käytännössä tarkoittaisi.

Ehrnroothin ”radikalisoitumisen” monet taustat

Laillisuusliiton hajoamisen ajoittuminen vuodenvaihteeseen 1967–1968 osui poliittisen ilmapiirin kannalta mielenkiintoiseen taitekohtaan. Kuten Onni Rantala on tutkimuksessaan Suomen puolueiden muuttumisesta vuosina 1945–1980 todennut, juuri tähän ajankaksoon osui myös ideologisten kysymysten nousu, poliittinen radikalisoituminen ja protestiliikehdintä.⁷⁰⁵ Samalla kun puolueiden väliset ideologiset erot näyttivät kaventu-
van, lisääntyivät puolueiden sisäiset erimielisyydet. Ehrnroothin ja RKP:n enemmistön välisten ristiriitojen syvenemisen taustalla voidaan nähdä myös vuoden 1967 puoluelaki ja sen myötä tapahtunut puoluevaltaistuminen ja vallan keskittyminen puolueissa.⁷⁰⁶

Ideologisesti katsottuna poliittiset vastoinkäymiset eivät rajoittuneet vain kotimaahan. Vakavia signaaleja kantautui sekä Yhdysvalloista että Kaakkois-Aasiasta. Vietnamin sodan vastustuksen ohella Viet Congin häikäilemättömät hyökkäykset TET-offensiivin aikana näyttivät huolestuttaneen Ehrnroothia, joka Richard M. Nixonin kannattajana toivoi, etteivät Yhdysvaltojen sisäiset ristiriidat johtaisi lisääntyviin ongelmiin myös Vietnamin, jossa amerikkalaiset Ehrnroothin näkemyksen mukaan taistelivat vapauden puolesta kommunismin levittäytymistä vastaan.⁷⁰⁷

Poliittisten tapahtumien ohella yksityiselämän tapahtumilla saattoi olla oma vaikutuksena Ehrnroothin yhä yksinäisemmäksi ja itsenäisemmäksi muuttuvassa poliittisessä linjassa. Vuosien 1964–1967 aikana Ehrnrooth menetti sekä molemmat isoäitinsä että isänsä. Surullisilla yksityiselämän tapahtumilla oli suora vaikutus Ehrnroothin taloudelliseen tilanteeseen. Viimeistään saamiensa perintöjen kautta Ehrnroothista tuli taloudellisesti riippumaton.⁷⁰⁸ Onkin mahdollista, että poliittisten näkemysten terävöityminen

⁷⁰⁴ Borg 1964, 121. Kuten Olavi Borg toteaa RKP:n muodostusperustan, oli puolue enemmänkin kieli- ja kansallisuusideologia painottava kuin aatteellisiin näkökohtiin rakentuva. Tässä suhteessa Ehrnroothin aatteellisia näkökohtia painottanut poliittinen linja oli selvä haaste puoluejohdolle.

⁷⁰⁵ Rantala 1982, 125–126.

⁷⁰⁶ Rantala 1982, 109–110.

⁷⁰⁷ Georg C. Ehrnroothin kirje Jay Lovestonelle 24.3.1968. HS 3.9.1968, ”Helsingin Sanomain toimitukselle: Tsekkoslovakia ja Vietnam”

⁷⁰⁸ Iltalehti 21.2.1981. Jälkikäteen Ehrnrooth on todennut, että ”ehkä minäkin olisin joutunut luopumaan mielipiteistäni, ellen olisi ollut taloudellisesti riippumaton”.

vuosina 1967–1968 sai lisäpontta taloudellisesta riippumattomuudesta, vaikkei sitä voidakaan pitää Ehrnroothin poliittisen toimintalinjan ainoana selittävänä tekijänä.

Yksittäisistä asiakysymyksistä ehkä merkittävin tekijä vuosien 1967–1968 tilanteeseen liittyi Urho Kekkosen uudelleenvalintaan. Presidentinvaalien jälkeisessä tilanteessa moni Kekkosta vastustanut poliitikko joutui pohtimaan omaa poliittista tulevaisuuttaan Kekkosen vastaisuuden tarjoamien poliittisten realiteettien valossa. Oli ilmeistä, että Kekkosen vastaisuus takasi ainoastaan varman paikan hallitus- ja valtapoliittisessa paitsiossa. Yhteistyölinja sen sijaan tarjosi ainakin periaatteessa paremman mahdollisuuden päästä käsiksi valtaan. Tärkeintä oli hyväksyä Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden nivoutuminen Kekkosen persoonaan. Tämä asetelma johti tilanteeseen, jossa jokaisen puolueen ja poliitikon tuli valita puolensa. Idänsuhteiden personoituminen Kekkoseen johti siihen, että Kekkosen vastustamisesta tuli neuvostovastaisuutta. Valtapoliittisesti tämä asetelma lisäsi puolueiden yhdenmukaistumisvaatimuksia, sillä hallitusvalta edellytti luottamusta.

Poliittisten yhdenmukaistumispaineiden myötä Ehrnroothin julkisuuskuva ja asema jopa ei-sosialistisessa puoluekentässä olivat radikaalissa muutoksessa. Kyse ei ollut Ehrnroothin poliittisen linjan jyrkkenemisestä, vaan pikemminkin Ehrnroothin poliittisen linjan suhteesta porvarilliseen puoluekenttään kokonaisuudessaan. Sitä mukaan kun vanha Kekkosen vastainen rintama rapistui, näyttäytyi Ehrnroothin linja entistäkin jyrkempänä. Ehrnroothin leimaaminen äärioikeistolaiseksi poliittisten vastustajien, lehdistön ja jopa tasavallan presidentin toimesta, tekivät Ehrnroothista äärimmäisyyshenkilön.⁷⁰⁹ Monista eri suunnista tulevat jatkuvat äärioikeistolaissytytökset muuttuivat vähitellen herjoista todeksi. Ehrnroothin julkisuuskuvan muuttuminen lisäsi RKP:n sisäisiä ristiriitoja; äärioikeistolaiseksi leimatusta riskitekijästä haluttiin eroon.

Äärioikeistolaisuudesta irtautumisessa ei auttanut edes Jörn Donnerin myönteiset luonnehdinnat Ehrnroothista teoksessa *Uusi Maamme kirja*. Donner näki Ehrnroothissa muutakin kuin vastustajien luoman viholliskuvan. Siitäkin huolimatta, että Donner piti Ehrnroothia ennen muuta ammattipoliitikkona, joka osasi sekä demagogian että taktiikoinnin salat, ei Donner nähnyt Ehrnroothia minkäänlaisena äärimmäisyysmiehenä vaan pikemmin poliitikkona, jossa oli ”yhteiskunnallista intohimoa”.⁷¹⁰

Donner luonnehti Ehrnroothia demokraattisten menettelytapojen vannoutuneena kannattajana, joka myös käytännössä pyrki toimimaan tehokkaamman ja toimintakykyisemmän demokratian puolesta. Ehrnroothin ansiosta eduskunnan työskentelymuotoja oli uudistettu kyselytuntien ja vastauspuheenvuorojen muodossa. Nähtävästi Donneria miellytti Ehrnroothin rooli eräänlaisena poliittisena vastarannan kiiksenä, joka kritisoi mm. poliittisia virkanimityksiä. Kansaa koskiselevasta tyylistä huolimatta Donner ei

⁷⁰⁹ Suomenmaa 15.10.1966; SK 2.3.1968; Aviisi 26.9.1969; IS 7.12.1969. Tamperelainen opiskelijalehti Aviisi mm. kirjoitti: ”Suomessa on selvästi fasistisia kannanottoja ilmennyt lähes kaikkien oikeistopuolueiden piirissä. Tarkastellaanpa vain kokoomusta ja sen Junniloita ja Aamulehteä, ruotsalaisia ja Ehrnroothia.”

⁷¹⁰ Donner 1967, 340.

nähty Ehrnroothissa opportunistia. Poliittisesta yksinäisyydestä huolimatta Donner piti Ehrnroothia merkittävänä poliittisena tekijänä tämän Kekkosen vastaisuuden takia, vaikka suhtautuikin epäillen Ehrnroothin kykyyn säilyttää poliittisen linjansa: ”Mahdotonta ei ole sekään, että Ehrnrooth luopuu taistelustaan tuulimyllyjä vastaan ja muuttaa asennetaan Kekkoseen. Tämä olisi vahinko, sillä hiljaisuus ei ole hyödyksi maalle.”⁷¹¹

Donnerin poikkeuksellisen myönteinen näkemys Ehrnroothista anglosaksisia poliittisia ihanteita omaksuneena kohtuullisena konservatiivina sai jopa kirjailija Matti Kurjensaaren pohtimaan Donnerin ja Ehrnroothin yhtäläisyyksiä ruotsinkielisinä intellektuelleina. Kurjensaari tuli siihen tulokseen, että vaikka Donner ja Ehrnrooth olivatkin poliittisesti toistensa vastakohtia, oli heissä paljon samaa. Sen lisäksi, että molemmat edustivat vanhoja sivistyssukuja, oli heidän persoonissaan jotain yhteistä: ”Sekä Georg Ehrnrooth että Jörn Donner ovat vahvasti aggressiivisia, heitä eivät ahdista lamaannustilat, huono oma-tunto tai maata laahaava mieli. On aihetta tutkia sukujuuria, perinnöllisyystekijöitä, ympäristötekijöitä.”⁷¹²

Kurjensaaren linjoilla on myös Jutta Zilliacus, joka pitää selvänä, että Ehrnroothin poliittinen itsevarmuus, johtui hänen varakkaasta suomenruotsalaisesta perheestä ja kasvatuksesta, joka korosti itsevarmuutta. Toisaalta tähän itsevarmuuteen liittyi – ainakin Zilliacuksen mukaan – tiety ”diktatuurimaisuus”. Sen lisäksi, ettei Ehrnrooth halunnut mielis-tellä toisia, hän edellytti muiden olevan asioista samaa mieltä kanssaan.⁷¹³

Vuoden 1967 aikana Ehrnroothin persoonan problemaattisuus saivat sekä Donnerin että Kurjensaaren pohtimaan, millaisista aineksista Ehrnroothin kaltainen poikkeuksellinen poliitikko oli rakentunut. Sekä Donnerin että Kurjensaaren kohdalla kyse näyttäisi olleen aidosta uteliaisuudesta. Kurjensaari näyttäisi vieneen analyysinsä Donneria pidemmälle, sillä hän pohti Ehrnroothin poliittisen toiminnan taustatekijöitä mm. sukujuu-rien merkityksen kautta. Donner ei sen sijaan näyttänyt olevan kiinnostunut sukutaustan merkityksestä Ehrnroothin poliittisessä toiminnassa. Väittäessään, ettei Ehrnrooth rat-sastanut kenenkään poliittisella perinnöllä, Donner oli sikäli väärässä, että Ehrnroothilla voidaan katsoa olleen eräänlainen poliittinen perintö isoisänsä ja kummisetänsä kautta.

⁷¹¹ Donner 1967, 337–341.

⁷¹² Kurjensaari 1973, 39.

⁷¹³ Jutta Zilliacus haastattelu 27.2.2004.

Ulkopoliittisia solmuja Taiwanista Hiittisiin

World Anti-Communist Leaguen vieraana

Vastapainona RKP:n sisäisten erimielisyyksien värittämälle vuodenvaihteelle Ehrnrooth sai vuoden 1968 alussa mielenkiintoisen tarjouksen Taiwanin ulkoministeriöltä, joka kutsui kaikkien Pohjoismaiden parlamenteista yhden porvariedustajan ja yhden sosiaalidemokraatin vierailulle Taiwaniin.⁷¹⁴ Ehrnroothin suunnitelmassa matkaa Kiinan asianhoitaja Li esitti matkasta protestin valtiosihteerin Jorma Vanamolleen. Protestin mukaan matka vahingoittaisi Kiinan ja Suomen suhteita. Joel Toivolan selvitettyä Lille suomalaisen kansanedustajan liikkumavapautta asianhoitaja oli täsmentänyt, että koska Ehrnrooth oli hallituspuolueen edustaja, voitiin päätellä, että hallituksen suhteissa Kiinaan oli tapahtunut muutos. Ehrnroothin matkassa olisi siis kyse RKP:n kannasta ”kahden Kiinan” kysymyksessä ja siten hallituksen liukumisesta Kiinan-vastaiseen suuntaan.⁷¹⁵

Kun protestissa oli vedottu Ehrnroothin asemaan hallituspuolueen ja sitä kautta hallituksen edustajana, päätti ulkoasiainministeriö valtiosihteerin Jorma Vanamon johdolla paheksua julkisesti Ehrnroothin päätöstä lähteä matkalle:

*Georg C. Ehrnrooth on eräiden muiden pohjoismaisten kansanedustajien tapaan vastaanottanut kutsun vierailla Taiwanissa ja lähtenyt matkalle. Tämän johdosta ulkoasiainministeriö toteaa, että tällaista matkaa, josta hallitus ei ole ollut edes tietoinenkaan, on pidettävä valitettavana ottaen huomioon Suomen ja Kiinan väliset ystävälliset suhteet, jotka perustuvat siihen, että Suomi on jo vuonna 1950 tunnustanut Kiinan kansantasavallan.*⁷¹⁶

Merkittävintä ulostulossa oli se, että Suomen ulkoasiainministeriö oli ainoa, joka reagoi Kiinan esittämään protestiin. Muissa Pohjoismaissa vain sosiaalidemokraatteja oli neuvottu jättämään matka väliin.⁷¹⁷ RKP:n eduskuntaryhmän puheenjohtajan Tallgrenin eduskunnassa esittämään suulliseen kysymykseen Vanamon ulostulosta ulkoministeri Karjalainen totesi, että matka voisi ”aiheuttaa häiritseviä väärinkäsityksiä joissain maallemme tärkeissä ulkopoliittisissa suhteissa”.⁷¹⁸ Ulkoministeriön tiedotetta käsiteltiin myös ulkoasiainvaliokunnassa, jolloin Vanamolleen annettiin nuhteet. Jopa Kekkonen oli pitänyt ulkoministeriön toimintaa paheksuttavana. Kekkonen kannalta kyse oli ennemminkin ministeriön ja Kekkonen välisistä epäluuloista. Presidentti oli pettynyt siihen, että ministeriön virkamiehet olivat toimineet hänen selkänsä takana. Päiväkirjassaan Kekkonen päivitteli tapahtunutta todeten: ”En tiennyt, että UM antaa tällaisen tiedotteen.”⁷¹⁹

Kekkoselle tekemässään taustamuistiossa Joel Toivola kertoi valmistelleensa Vanamolleen vastausta Kiinan kansantasavallan edustajaa varten. Toivola ehdotti, että vastauksessa

⁷¹⁴ Raymond S. H. Hoo kirje Georg C. Ehrnroothille 19.3.1968, Kansio 42, GCEa, KA.

⁷¹⁵ Joel Toivolan Urho Kekkoselle lähettämä taustamuistio 15.4.1968. 1/28, UKA.

⁷¹⁶ Urho Kekkonen pvk. 4.4.1968 (lehtileike).

⁷¹⁷ Ehrnrooth 1999, 270–271.

⁷¹⁸ Ehrnrooth 1999, 271.

⁷¹⁹ Urho Kekkonen päiväkirja 4.4.1968, UKA; Soikkanen 2003, 48.

vedottaisiin RKP:n erityisluonteeseen ja osoitettaisiin, ettei Ehrnroothia voitu edes pitää hallituksen vaan pikemminkin opposition edustajana. Kekkoselle Toivola kertoi pitävänsä arveluttavana, että Ehrnrooth ylipäänsä oli virkapassin haltija. Toivolan mukaan kansanedustajien kohdalla oli lähdettävä siitä, että virkapassi ”on luottamuksen osoitus, joka vastasuorituksena edellyttää, ettei passia käytetä väärin, Suomen kannalta epätarkoituksen mukaisesti, kuten tässä tapauksessa on tapahtunut”. Hallituspuolueiden tulisi jatkossa tukeutua puoluekuriin, jotta vastaavalta vältyttäisiin tulevaisuudessa.⁷²⁰

Ehrnroothin suhteen Toivola oli tiukalla linjalla. Suomen ja ulkoministeriön kannalta matkan puolustaminen ei ollut niin tärkeä asia, että se olisi antanut syyn jättää reagoimatta Kiinan protestiin. Päinvastoin Toivolan mukaan Kiinan kansantasavallan suhteen ei Suomen tarvinnut tehdä muuta kuin osoittaa, ettei Ehrnrooth edustanut Suomen hallitusta ”tässä asiassa enemmän kuin juuri muissakaan”. Yhtä kaikki Toivola oli sitä mieltä, että ulkoministeriön tekemät toimenpiteet olivat Suomen kannalta edullisia, sillä ne kehittivät Suomen ja Kiinan tasavallan välisiä suhteita. Toivola jopa piti protestia Suomen kannalta hyödyllisenä. Sen lisäksi, että se puhdisti ilmaa, se mahdollisti irtopisteiden noukkimisen.⁷²¹

*Kun Suomi voi erinomaisen ”halvalla” ylläpitää ainakin potentiaaliseen suurvaltaan ystävällisiä suhteita, jotka määrätys mielessä ovat viime mainitulle tarpeen, mutta joille se siis joka tapauksessa antaa erikoista arvoa, niin tuntuisi luonnolliselta, että Suomi ei jättäisi käyttämättä niitä harvoja tilaisuuksia, jotka sille tarjoutuvat näiden suhteiden pönkittämiseksi. Tilaisuuden tarjosi Ehrnroothin matka ja se siis käytettiin hyväksi, tahallisesti tai tahattomasti, mutta sehän ei vaikuta itse tulokseen.*⁷²²

Toivolan mielestä ministeriön toimenpiteet olivat oikeaan osuneita, sillä niillä pyrittiin vain Suomen ulkopoliittisen linjan vahvistamiseen. Ehrnroothin kannalta huomionarvoista ministeriön toiminnassa oli kuitenkin se, miten yliolkaisesti ja kriittisesti Ehrnroothiin ja tämän matkaan ylipäänsä suhtauduttiin. Toivolan kohdalla tämä ei liene ihme, sillä Ehrnrooth tiesi, että vuosina 1961–1967 Suomen Pekingin-suurlähettiläänä toiminut Toivola oli vakaumuksellinen marxisti.⁷²³ Ministeriöllä ei näyttänyt olleen sen suurempia haluja puolustaa Ehrnroothin matkustamisoikeutta, vaan pikemminkin halua käyttää Ehrnroothin virkapassin käyttöön liittyvää muodollista väärinkäyttöä tekosyynä Suomen ulkopoliittisen kilven kiillottamiseen.

Vanamon ulostulosta piittaamaton Ehrnrooth ei varmastikaan katunut tekemäänsä päätöstä matkalle lähtemisestä. Kotimaisessa politiikassa marginaaliin työnnetty Ehrnrooth huomasi olevansa odotettu vieras Aasiassa. Dr. Georg Ehrnroothina tituleerattu vieras sai virallisen vastaanoton kaikissa kohteissa: Thaimaan Bangkokissa, Intian New Delhissä ja Singaporessa.⁷²⁴ Taiwanin ulkoministeriön Eurooppa-asioiden osaston päälliköl-

⁷²⁰ Joel Toivolan Urho Kekkoselle lähettämä taustamuistio 15.4.1968. 1/28, UKA.

⁷²¹ Ibid.

⁷²² Joel Toivolan Urho Kekkoselle lähettämä taustamuistio 15.4.1968, liite (24.5.68). 1/28, UKA.

⁷²³ Ehrnrooth 1999, 17.

⁷²⁴ Arho Havrén 2009, 154; Ehrnrooth 1999, 272–273; Georg C. Ehrnroothin valokuva-albumi Taiwanin matkalta, tekijän hallussa. Valokuva-albumissa olevista kuvateksteissä puhutaan Dr. Ehrnroothista.

tä Mr. Raymond S. H. Hoolta Ehrnrooth sai kuulla, että jopa presidentti Tšiang Kai-šek oli kutsunut pohjoismaiset vieraat illalliselle Sun Moon -järvellä sijaitsevalle kesäasunnolle. Illallisten yhteydessä Ehrnrooth pääsi jopa presidentin puheille. Lyhyen keskustelun aikana Ehrnrooth kertoi mm. Suomen ja Neuvostoliiton suhteista.⁷²⁵

Mielenkiintoinen yksityiskohta illallisissa liittyy Ehrnroothin käymään keskusteluun madame Tšiang Kai-šekin (Song Meiling) kanssa. Käynnissä oleviin Yhdysvaltojen presidentinvaaleihin liittyen madame Tšiang Kai-šek kertoi Ehrnroothin suureksi hämmästykseksi kannattavansa Nixonin sijaan demokraattien Hubert Humphreytä. Jälkikäteen Ehrnrooth ymmärsi, mistä tässä oli kysymys: Song Meiling arvasi, että Nixon solmisi suhteet Kiinan kansantasavallan kanssa.⁷²⁶

Taiwanin vierailuun liittyi myös vähemmän tunnettu yksityiskohta, joka asettaa Kiinan kansantasavallan tekemän protestin toisenlaiseen valoon. Julkisuudelta täydellisesti piiloon jäänyt asia oli Ehrnroothin tapaaminen World Anti-Communist Leaguen (WACL) edustajien kanssa. Ainoa tieto tapaamisesta löytyykin Ehrnroothin Taiwanista lahjaksi saadusta kuva-albumista. Yhdestä valokuvasta käy ilmi vierailu WACL:n tiloissa.⁷²⁷ Todennäköisesti kyse oli ainoastaan tutustumiskäynnistä, mutta tarkempien arkistolähteiden puuttumisen takia asia jää tältä osin vain arvailujen varaan.

Ehrnroothin antikommunistisen asennoitumisen kannalta tutustuminen järjestöön oli oletettavasti mielenkiintoinen kokemus. WACL oli perustettu Taipeiissa vuonna 1966, ja se jatkoi Tšiang Kai-šekin Korean sodan lopussa perustaman Asian People's Anti-Communist Leaguen (APACL) toimintaa. WACL:n toiminta-ajatuksena oli toimia kansainvälisesti kaikkia ryhmittymiä ja hallituksia vastaan, jotka muodostivat kommunismin uhan.⁷²⁸

Koivisto kutsuu Ehrnroothin ja Junnilan kalaan

Jos Taiwanin matkasta aiheutunut ulkopoliittinen häly johtui enemmänkin ulkoasiainministeriön innokkaista virkamiehistä kuin Ehrnroothista itsestään, niin Tšekkoslovakian miehitys ja sen jälkilöylyihin liittynyt Kosyginin ja Kekkosen tapaaminen Hiittisten saaristossa 7.–9.10.1968 antoivat Ehrnroothille aihetta nostaa ulkopoliittista profiiliin.⁷²⁹ Kekkosen ja Kosyginin tapaaminen oli pyritty järjestämään kaikessa hiljaisuudessa. Tieto tapaamisesta olikin vain harvojen tiedossa. Edes Hangon rannikkopatteristo ei tiennyt asiasta. Niinpä neuvostoliittolaisen sota-aluksen saapuminen Suomen alueve-

⁷²⁵ Ehrnrooth 1999, 274.

⁷²⁶ Arho Havrén 2009, 154; Ehrnrooth 1999, 275.

⁷²⁷ Georg C. Ehrnroothin valokuva-albumi Taiwanin matkalta, tekijän hallussa.

⁷²⁸ http://rightweb.irc-online.org/articles/display/World_Anti-Communist_League. Institute for Policy Studies, Right Web, World Anti-Communist League.

⁷²⁹ Pohjoismaisen Perustan tiedonanto 23.8.1968 ”Erotkaa, herra Karjalainen”, Irina Matvejews arkiv, Mapp 53, SLSA 878, SLSA. Jo Tšekkoslovakian miehityksen yhteydessä Pohjoismainen Perusta vaati ulkoministeri Karjalaisen eroa tämän ”inhimillisen myötätunnon” puuttumisen takia.

sille aiheutti pienimuotoisen kriisin.⁷³⁰ Kosyginin saapumisen ajankohta ja tapa aiheuttivat maksimaalisen julkisuuden. Tšekkoslovakian tapahtumien myötä salaperäinen tapaaminen johti spekulatioihin siitä, mistä tapaamisessa oli oikein kyse.

Ehrnroothin aktivoituminen asiassa johtui ennen muuta Koiviston tavasta vähätellä tapaamiseen liittyvän eduskuntakäsittelyn tarvetta. Koivisto mielestä ulkoasiainvaliokunnan ei tarvinnut käsitellä asiaa, koska valiokunnalla ei ollut tarvetta ”puuttua kalastusta koskeviin vierailuihin”. Ehrnroothia vastaus narkästtytti, ja hän vaatikin, että ”kevytmielisten” lausuntojen oli loputtava, sekä päätti tehdä asiasta eduskunnassa suullisen kysymyksen. Vastatauksessaan Koivisto jatkoi huumorilinjalla kutsuen Ehrnroothia ja Junnilaa kalaan: ”Vaikka me ilmeisesti kaikki olemme huonoja kalamiehiä, niin ehkä voisimme pyytää mukaan jonkun asiantuntijan, joka näyttää, kuinka päin mato pannaan uistimeen.” Vastaus, jota Koivisto myös itse piti asiattomana, johtui siitä, ettei hän yksinkertaisesti keksinyt sopivaa vastausta.⁷³¹ Ehrnroothia Koiviston huumorilinja ei hämmäntänyt, sillä hän oli valmistautunut siihen, että Koivisto yrittäisi lyödä asian leikkiksi. Tämän vaihtoehdon varalle Ehrnrooth oli laatinut kolmannen lisäkysymyksen, jossa kysyi, uskoiko pääministeri tosissaan, että Neuvostoliiton pääministeri tuli Hiitisten ”kylmille syksyisille vesille narratakseen hyväuskoisia suomalaisia kaloja”.⁷³²

Vaikka Kosyginin ja Kekkonen kalastusdiplomatian ruotiminen eduskunnassa saikin koomisia piirteitä, ei eduskuntakäsittely kertonut koko totuutta. Todellisuudessa huumori oli pelon peittelyä. Jälkikäteen Koivisto onkin paljastanut, miten suurta hermostuneisuutta Ehrnroothin kyselyt hänessä aiheuttivat. Arkaluonteisten keskustelujen sisältöä ei yksinkertaisesti voitu paljastaa suurelle yleisölle. Kosygin oli nimittäin kertonut Kekkoselle, että Tšekkoslovakian miehityksellä Neuvostoliitto halusi osoittaa sietokykynsä rajat. Myös se, että Kekkonen joutui korostamaan Suomen roolia huolettomana rajanaapurina, osoitti, miten epävarma Kekkonen oli Neuvostoliiton suhteen.⁷³³

Kaikessa julkisuushakuisuudessaan Ehrnroothin profiilinnosto sisälsi kaksi huomionarvoista tekijää. Ensimmäinen liittyi Koiviston harkitsemattomaan letkautukseen, jonka mukaan kalastukseen liittyviä asioita ei tarvitsisi käsitellä ulkoasiainvaliokunnassa. Toinen ja merkittävämpi tekijä liittyi asian parlamentaariseen puoleen. Ehrnrooth katsoi, että toiminnallaan Koivisto kyseenalaisti sekä eduskunnan arvovallan että aseman. Sen lisäksi, että hallituksen tuli nauttia eduskunnan luottamusta, oli oikeutettua pitää eduskunta tietoisena ulkopoliittisen päätöksenteon perusteista.

Kekkonen kiivaimpien vastustajien keskuudessa spekulatiot syksyn 1968 tapaamisen ympärillä jatkuivat vielä seuraavan vuoden lokakuussakin, kun Olavi Vääntinen kirjoitti

⁷³⁰ Koivisto 1997, 151–152; Georg C. Ehrnroothin kirjallinen kysymys pääministerille 9.10.1968, Kansio 19, GCEa, KA.

⁷³¹ Koivisto 1997, 152–153.

⁷³² Georg C. Ehrnroothin lisäkysymykset 11.10.1968, Kansio 19, GCEa, KA.

⁷³³ Seppinen 1997, 347; Koivisto 1997, 153.

6.10.1969 Ehrnroothin lisäksi ”kerhon” – todennäköisesti Kerho 203⁷³⁴ – eduskuntajäsenille Kauko Kareen saamista tiedoista, joiden mukaan Kosyginin ja Kekkosen tapaa- mista olisi edeltänyt tulitaistelu Suomen ja Neuvostoliiton välillä.⁷³⁵ Vain neljä päivää edellisestä kirjeestä Vänttinen kirjoitti Ehrnroothille, Junnilalle ja Procopéille, että hänen suorittamien tutkimusten jälkeen oli ilmeistä, ettei juttua tullut julkaista, vaikka se Kareen mukaan pohjautuikin ”erittäin varmoista lähteistä” saatuihin tietoihin. Vänttinen kertoikin kuulleen, että Satakunnan Tykistörykmentin entinen komentaja eversti A. E. Mattila oli saanut pääesikunnan tutuiltaan tietää, ettei tulitaistelua oltu käyty. Sen sijaan Tšekkoslovakian tapahtumien yhteydessä Neuvostoliitto oli harjoitellut ”lähempänä kuin koskaan” rajan tuntumassa ampuen mm. kenttätykistöllä. Ehrnroothin, Procopén ja Junnilan kannalta Mattilan käyntiin pääesikunnassa liittyi eräs merkittävä seikka. Mattila kertoi Väänttisen, että ”pääesikunnan operatiivinen osasto antaa muilta salassa pidettäviä tietoja luotettaville kansanedustajille”. Väänttinen korostikin, että tämän tapauksen yhteydessä ”luotettava merkitsee esim. teitä kolmea”.⁷³⁶

Eduskuntavaalit 1970 ja fasismin vaara

*Suuret arvot ovat nyt vaakalaudalla. Levottomuus on voittamassa alaa kaikissa niissä piireissä, joissa tunnustetaan todellisiksi sellaiset käsitteet kuin isänmaa, itsenäisyys, vapaus ja kunniallisuus. Näissä kansalaispiireissä eivät Suomen tulevaisuuden näköalat määräydy yksinomaan taloudellista kasvua osoittavista prosenteista eivätkä maljapuheista ja tyhjistä kohteliaisuusfraaseista. Ajattelevat kansalaiset vaativat johtavilta poliitikoilta muuta kuin oveluutta ja oman edun tavoittelua. He vaativat kansansa edustajilta – näin on syytä uskoa – moraalia, luonnetta, totuudessa pysymistä ja valmiutta noudattaa omantunnon ääntä puolueen käskyjen sijasta. He odottavat myös vapauttavaa sanaa tasavallan päämieheltä niiden yhteiskunnallisten arvojen puolesta, jotka yhdistävät tämän kansakunnan.*⁷³⁷

Georg C. Ehrnroothin puhe 5.3.1970

Ehrnrooth häivyttää puoluetustansa

Maaliskuussa 1970 hämmöttävät eduskuntavaalit aiheuttivat kuohuntaa RKP:n Helsingin piirissä ennen kuin taistelu äänistä oli kunnolla edes alkanutkaan. Kyse oli syyskuussa 1969 alkaneesta vaaliliittokeskustelusta Helsingin vaalipiirissä RKP:n, keskustan ja SKL:n kesken. Vaaliliittokaavailujen keskustahakuisuus ei miellyttänyt Ehrnroothia, jo-

⁷³⁴ Ilpo Järvisen muistelmät 14.7.1981 nauha 1. Ilpo Järvisen arkisto, PTA. Järvinen on luonnehtinut Kerho 203:sta eräänlaiseksi Kokoomuksen vanhakantaisten epäviralliseksi keskustelukerhoksi, joka kokoon- tui Hotelli Centralin huoneessa 203 kaksi–kolme kertaa kuukaudessa. Kerhon toimintan osallistui- vat mm. Yrjö Soini, Tuure Junnila, Victor Procopé, Margit Borg-Sundman, Liisa Mäkinen. Järvisen mukaan Georg C. Ehrnrooth sen sijaan osallistui kerhon toimintaan harvakseltaan.

⁷³⁵ Olavi Väänttisen kirje Georg C. Ehrnroothille 6.10.1969. Kansio 3, GCEa, KA. Kirjeessä ei suoraan mainita, että kyse olisi aineistosta, joka liittyi Kosygin ja Kekkosen tapaa- misen yhteydessä mahdollisesti tapahtuneeseen laukaustenvaihtoon. Tämä asiayhteys selviää seuraavasta 10.10.1969 saapuneesta kirjees- tä, jossa edelliseen kirjeeseen liittyntä aineistoa valotettiin lisää.

⁷³⁶ Olavi Väänttisen kirje Georg C. Ehrnroothille 10.10.1969. Kansio 3, GCEa, KA. Sama kirje oli Ehrn- roothin lisäksi lähetetty Tuure Junnilalle ja Victor Procopéille.

⁷³⁷ Aamulehti 5.3.1970. Ehrnroothin Suuret Arvot vaakalaudalla -puhe.

ka piti vaaliliittoa RKP:n siirtymisenä yhä lähemmäs poliittista keskustaa. Ehrnrooth ilmoittikin, ettei asettuisi ehdolle sellaisessa vaaliliitossa, jossa olisi mukana keskustapuolue.⁷³⁸ Käytännössä tämä tarkoitti uhkavaatimuksen esittämistä puolueelle ja poliittista uhkapeliä, jonka hintana saattaisi pahimmillaan olla jopa eroaminen puolueesta.

Perustellessaan tarkemmin kielteistä kantaansa Ehrnrooth totesi syyksi poliittisen peruslinjansa, joka vuodesta 1956 lähtien oli rakentunut jyrkkään K-linjan vastustamiseen. Minkäänlainen ”kuperkeikka” ei voisi hänen kohdallaan tulla kyseeseen. Periaatteellisen näkökantansa ohella Ehrnrooth piti täysin selvänä, että vaaliliitto keskustan kanssa johtaisi RKP:n osalta vain äänestäjien menettämiseen sekä oikealle että vasemmalle.⁷³⁹ Ehrnroothin jyrkkyys sai ymmärrystä Uuden Suomen pakinoitsijalta Matti Paavonsalolta (nimimerkki M.o.t.), joka pohti, millaisia seurauksia Ehrnroothin poisjääminen RKP:n listalta aiheuttaisi puolueelle:

*Ehrnrooth on selvästi ilmoittanut, ettei hän osallistu sellaiseen vaaliliittoon, jossa kepu on mukana. Outoa olisikin nähdä hänet ehdokkaana Loikkasen, Pajulan, Siikalan ja kumppanien joukossa. (...) RKP:n päättävien elinten on pantava vaakakuppiin todennäköiset 15.000 ääntä ja kepun vähemmän todennäköiset 50 % tästä. Eiköhän ratkaisu tästä selkene. (...) Ehrnroothin tapauksessa nähdään, onko mies puolueelle tärkeämpi kuin puolue miehelle.*⁷⁴⁰

Vaaliliittokysymyksen ympärillä vellone keskustelu paljasti, että RKP:n piirissä oli myös niitä, joille kannanmäärittely ei tapahtunut ideologisin perustein. Pragmaattisempaa näkökulmaa edusti mm. puolueen kansliapäällikkö Kaj Snellman, jonka mielestä RKP:n ei tullut suoralta kädeltä torjua porvaripuolueiden esittämiä vaaliliittoyhteistyötarjouksia, varsinkaan kun Helsingin piiri oli keväällä yksimielisesti päättänyt tarjota yhteistyötä kaikille porvaripuolueille. Snellmanin mielestä vaalimatematiikka puolsi vaaliliittoa sekä SKL:n että keskustan kanssa. Noin 9000 lisä-äänellä RKP voisi saada Helsingissä jopa neljännen kansanedustajan.⁷⁴¹ Astetta jyrkempää linjaa edusti Hufvudstadsbladet, jonka mukaan puolue ei saanut alistua Ehrnroothin uhkavaatimusten edessä.⁷⁴² Vaalimatematiikkaperustelut eivät kuitenkaan riittäneet Pohjoismaiselle Perustalle. Ehrnroothin kannattajat Irina Matvejew ja Kaj Schichmann vastasivat Snellmanille, ettei ollut olemassa puhtaasti teknisiä vaaliliittoja; kaikenlainen yhteistyö oli aina poliittista. PP tekikin selväksi, ettei se hyväksyisi vaaliliittoa vaalimatematiikan tai lyhytnäköisten henkilökohtaisten etujen takia.⁷⁴³

Uhkapeli vaaliliittoasiassa koitui Ehrnroothin voitoksi, kun RKP:n Helsingin piirin hallitus päätti 17.10.1969 kieltäytyä keskustapuolueen esittämästä vaaliliitosta.⁷⁴⁴ Vuosikokouksessaan PP julisti voittonsa, mutta syytä riemujuhliin ei nähty. Yhteiskunnallisessa

⁷³⁸ US 23.9.1969, ”Ehrnrooth torpedoi RKP:n ja kepun vaaliliiton H:gissä”.

⁷³⁹ Hbl 24.9.1969.

⁷⁴⁰ US 25.9.1969, ”Kepulainen kosinta”.

⁷⁴¹ Hbl 24.9.1969. Vuoden 1966 eduskuntavaaleissa keskusta sai 7945 ja kristilliset 1874 ääntä Helsingin vaalipiirissä.

⁷⁴² Hbl 25.9.1969, ”Nordisk grund”.

⁷⁴³ Hbl 30.9.1969. Det planerade valförbundet.

⁷⁴⁴ Nya Pressen 17.10.1969. Sfp sade NEJ till centerpartiet!

tilanteessa nähtiin vaarallisia piirteitä. Huolta aiheutti etenkin radikalisoituva nuoriso, josta osan sanottiin haluavan korvata isänmaallisuus kansainvälisyydellä. Enzo Sévonin mielestä sodankäyneillä oli syytä kysyä nuorisolta: ”missä te olisitte ellei meitä olisi ollut”.⁷⁴⁵

Vaaliliittokeskustelun yhteydessä esiin noussut mahdollisuus Ehrnroothin jättäytymisestä jopa RKP:n ulkopuolelle kuvastaa hyvin RKP:n Helsingin piirissä ja laajemmin RKP:ssä tapahtunutta kehitystä vuosien 1962–1969 aikana. Ehrnroothin uhkapeli osoittaa, miten vakuuttunut hän oli asemastaan puolueessa ja toisaalta poliittisen linjansa oikeellisuudesta. Puolueensa ehdottomana ääniharavana hän saattoi osoittaa kaikille, että hänen mielipiteensä oli syytä myös huomioda. Uhmakkuutta vaaliliittoasiassa tietenkin lisäsi laillisuusliiton hajoaminen sekä mahdollisuus vaaliliittokaavailujen kariuttamisella hankaloittaa Ingvar S. Melinin mahdollisuuksia tulla valituksi eduskuntaan.

Vuoden 1970 eduskuntavaalikampanjan yhteydessä Ehrnrooth pyrki yhä selvemmin häivyttämään puoluetustansa korostamalla itsenäistä poliittista linjaansa. Irtautuminen RKP:stä näkyi Ehrnroothin vaalimainoksissa, joissa puoluetunnus oli luettavissa vain suurennuslasin avulla. Sen sijaan PP:n kustantamissa vaalimainoksissa ehdokkaiden taustayhdistyksen nimi Nordisk Grund för frihet och social välfärd oli kirjoitettu suurin kirjaimin, aivan kuin mainoksissa esiintyneet Georg C. Ehrnrooth, Victor Procopé, Mikael Grönholm ja Ragnar Nyberg olisivat olleet Nordisk Grundin eivätkä lainkaan RKP:n ehdokkaita.⁷⁴⁶

Ehrnroothin esiintyminen mieluummin PP:n kuin RKP:n tunnusten alla osoittaa, miten laillisuusliiton hajoaminen vuodenvaihteessa 1967–1968 oli viemässä Ehrnroothia yhä itsenäisemmälle poliittiselle linjalle. Samalla hän oli etääntymässä yhä kauemmaksi puolueen ytimestä. Ehrnroothin johtamaa Pohjoismaista Perustaa voidaankin verrata satelliittiin, jonka kiertorata vie kiertolaista kiihtyvällä vauhdilla yhä kauemmas avaruuteen. Ehrnroothin kohdalla kysymys ei ollut vain siitä, että puoluejohto tai Ehrnroothin vastustajat olisivat yksistään olleet työntämässä tätä kauemmas. Kyse oli myös Ehrnroothin oma-aloitteisesta pesäerosta RKP:hen häivyttämällä vaalikampanjassaan puolue- ja kielitustansa sekä korostamalla rooliaan riippumattomana kansanedustajana.

Äänestäjilleen Ehrnrooth teki selväksi, että hänelle tärkeintä oli toimia oman vakaumuksen, ei puolueen käskyjen mukaan. Vaalimainoksissaan Ehrnrooth korostikin vaalien henkilöluonnetta ja rooliaan totuudenpuhujana. Uudessa Suomessa julkaistussa Ehrnroothin mainoksessa painotettiin hänen pelottomuuttaan ja sitä, ettei Ehrnrooth ”ole kaihtanut totuutta silloin kun lähes kaikki muut ovat pitäneet omaa uraansa ajatellen viisaampana vaieta”. Riippumattomien kansanedustajien tärkeyttä Ehrnrooth perusteli yhteiskunnallisella tilanteella ja Kekkonen pyrkimyksellä koota kaikkien puolueiden

⁷⁴⁵ HS 2.12.1969. PP:n johto esti vaaliliito.

⁷⁴⁶ Hbl 18.2.1970; Hbl 25.2.1970 ja Hbl 26.2.1970.

hallitus. Ehrnroothin mielestä se olisi tarkoittanut parlamentarismien kuoliniskua, sillä toimiva parlamentarismi edellytti demokraattisen opposition olemassaoloa.⁷⁴⁷

Miksi Ehrnrooth halusi juuri vuoden 1970 eduskuntavaaleissa profiloitua yhä selvemmin itsenäisenä poliitikkona? Taustalla voidaan nähdä kaksi tekijää: 1) RKP:n pahenevat ristiriidat ja 2) vuonna 1969 voimaan astunut puolue- ja vaalilaki. Puoluevaltaisuu-den kasvu merkitsi Ehrnroothille selvää uhkaa. Puolueiden monopoli ehdokasasettelussa mahdollisti puoluejohdon tiukemman otteen kansanedustajaehdokkaista. Tämän asetelman myötä Ehrnroothin paineet eduskuntavaaleissa menestymisestä vain kasvoivat. Vahvistuvaa puoluetta vastaan saattoi taistella ainoastaan vahvalla äänestäjien antamalla tuella. Ehrnrooth ymmärsi, että vain suuri kannatus legitimoisi itsenäisen poliittisen linjan, vaikka se olisikin ristiriidassa RKP:n yleislinjaan nähden. Ehrnroothin puoluelakiinhossa on nähtävissä myös ideologisia piirteitä. Ehrnrooth kritisoi, että lain myötä veronmaksajat joutuivat maksamaan kommunisteille jopa 2 miljoonaa markkaa vuodessa, vaikka raha olisi voitu käyttää myös sosiaalisiin tarkoituksiin.⁷⁴⁸ Puoluelain ja kommunistien saamien verorahojen yhdistämisessä oli populismin makua, mutta ei liene epäilystäkään, etteikö puoluelaki kaikkine välittömine ja välillisine seuraamuksineen olisi näyttäytynyt Ehrnroothille suurena uhkana. Kyse ei ollut sen vähemmästä kuin Ehrnroothin mahdollisuuksista jatkossakin noudattaa omaksumaansa poliittista linjaa pelkäämättä joutumista puolueensa rankaisemaksi esim. ehdokasasettelun yhteydessä.

Vaikka Ehrnroothin vuoden 1970 eduskuntavaalikampanjassa oli nähtävissä uusien äänestäjäryhmien tavoittelua ja jopa irtautumista RKP:stä, tämä ei tarkoittanut vanhojen vaaliteemojen ja äänestäjäryhmien hylkäämistä. Vaalikampanjan päähuomio oli entiseen tapaan pienituloisimpien vanhusten sosiaalipoliittisissa epäkohdissa. Ehrnrooth vaati ponnekkaasti ”oikeutta vanhemmalle sukupolvelle” kysyen, miksi yhteiskunta säästi ikäihmisten eduista, kun nuorempien ikäryhmien taloudellisen aseman turvaamiseksi oli tehty useita parannuksia: lapsiperheet saivat taloudellisesta asemasta riippumatta nauttia lapsilisistä ja työeläkkeet oli järjestetty.

*Vastauksen täytyy olla, että vanhat ovat ”hiljaisia erämaanvaeltajia”. He eivät valita. He eivät vaadi etuja itselleen. He ovat usein yksinäisinä liian arkoja. Useimmat poliitikot eivät yritä paneutua siihen, miltä tuntuu kun yksinäisyyden ja sairauden taakan lisäksi kantaa huolta toimeentulostaan. Nuoruusvuosistani olen ollut läheisessä kanssakäymisessä vanhimman sukupolven kanssa. Minua on elähdyttänyt pyrkimys tehdä sille oikeutta. Olen iloinnut jokaisesta pienestäkin edistysaskeleesta, jonka olemme saavuttaneet. Poliittinen luottamusmies tarvitsee valitsijoiden tukea. Mitä enemmän ääniä ehdokas saa, sitä selvemmin se ilmaisee valitsijain mielipiteen. Senvuoksi rohkenen pyytää Teidän tukeanne eduskuntavaaleissa.*⁷⁴⁹

Vanhempien sukupolvien sosiaalisen aseman parantamiseksi Ehrnrooth esitti mm. rakennustuotannon lisäämistä siten, että kongressitalojen sijaan painopiste olisi pienissä asunnoissa. Vanhukset tuli myös vapauttaa radiolupamaksusta, jolla vain tuettiin Yleisradion tuottamia suomalaisen yhteiskunnan ja kirkon vastaisia ohjelmia. Kansaneläkkei-

⁷⁴⁷ US 12.3.1970.

⁷⁴⁸ Hbl 11.3.1970.

⁷⁴⁹ HS 7.3.1970, ”oikeutta vanhemmalle sukupolvelle”.

tä tuli nostaa ja työ- ja leskeneläkkeet vapauttaa verotuksesta. Kansaneläkkeiden korottamisen rahoittamisen osaratkaisuksi Ehrnrooth esitti jopa lapsilisäjärjestelmän rajaamista siten, että varakkaimmat lapsiperheet jätettäisiin lapsilisäjärjestelmän ulkopuolelle.⁷⁵⁰

Ehrnroothin suomenkielisen vaalimainonnan lisääntyminen vuoden 1970 eduskuntavaaleissa merkitsi selvää siirtymistä kokoomuksen reviirille. Sujuvaa suomenkieltä puhuneelle Ehrnroothille suomenkielisten äänestäjien kosiskelu ei sinänsä ollut uutta. Hän oli koko poliittisen uransa ajan pitänyt suomenkielisiä puheita, esiintynyt vaalitilaisuuksissa suomenkielellä ja hänellä oli monia poliittisia liittolaisia kokoomuksessa. Suurin muutos aiempaan olikin suomenkielisen mainonnan lisääntyminen ja mainosten suunntaaminen erityisesti Uuteen Suomeen, joka oli kokoomuksen pää-äänenkannattaja. Uuden Suomen oikeistoisänmaalliseen ryhmään kuulunut toimittaja Matti Paavonsalo totesi – Ehrnroothin nimeä mainitsematta – kokoomuslaista äänestäjäkuntaa kosiskelevasta vaalikampanjasta ja sen, ettei RKP:n oikeistoehdokkaita ollut syytä mustamaalata, sillä osa heistä oli ”tunnetusti hyviä tyyppejä”, ja että heidän ”suorapuheisuutensa saattaa olla suorastaan miellyttävää vaihtelua”. Kokoomuslaisia kosiskelevan kampanjan takana Paavonsalo näki RKP:n ideologisen hajanaisuuden. RKP:n vasemmistopiirteiden takia Paavonsalo piti kuitenkin suotavana, etteivät kokoomuslaiset antaisi ääntänsä RKP:n oikeistoehdokkaille, sillä se tukisi vasemmiston tavoitteita RKP:n yleislinjan kautta.⁷⁵¹

Ehrnroothin poliittinen peli suomen- ja ruotsinkielisten äänestäjien keskuudessa koettiin sekä kokoomuksessa että RKP:ssä hankalana asiana. RKP:n osalta tilanne oli sikäli helpompi, että puolueen kannatuksen kannalta se ei merkinnyt äänestäjäkunnan kaventumista. Ideologiselta kannalta asia oli kuitenkin ongelmallisempi. Ehrnroothin liikkuminen yhä enemmän oikealle saattoi lisätä RKP:n ulkopoliittista painolastia. Kokoomuksen kannalta tilanne oli myös ongelmallinen. Ideologisesta samanseuraisuudesta huolimatta Ehrnrooth oli kalastelemassa kokoomuksen ääniä. Ehrnroothin leimautuminen neuvostovastaiseksi oli muuttumassa ongelmaksi myös kokoomukselle, jossa oli Virkkus-vaalien jälkeen käynnistetty ulkopoliittinen kasvojenpesu. Nyt kokoomuksen puoluejohto oli nuorison avustamana siirtymässä yhteistyökykyisemmälle linjalle suhteessa Kekkoseen, kommunisteihin ja Neuvostoliittoon. Selvin todiste tästä oli Rihtniemen huhtikuussa 1969 Helsingin Sanomille antama haastattelu, jossa hän totesi, ettei kokoomuksen ja kommunistien hallitusyhteistyölle ollut enää periaatteellisia esteitä.⁷⁵² Ehrnroothin problemaattisuudesta kokoomukseen nähden antaa hyvän kuvan Tuhatkunnan puheenjohtajan Ilkka Viippolan toukokuussa 1969 Suomen Kuvalehdelle antama haastattelu, jossa tämä totesi olevan kokoomuksen kannalta jopa hyödyllistä, ettei Ehrnrooth ollut kokoomuksessa, sillä hänen mielipiteensä olivat ”hieman toiset kuin omani”. Näkemyseroista huolimatta Viippola antoi tunnustusta Ehrnroothille toteamalla, että

⁷⁵⁰ HS 21.2.1970. Vaalimainoksessa todetaan mm. ”vaalien välillä tarmokkaimmin vanhemman ikäpolven asialla, vaaleissa tämänpolven luotettava ehdokas Georg Ehrnrooth on muun muassa ehdottanut”.

⁷⁵¹ US 10.3.1970; Vesikansa 1995, 27.

⁷⁵² Suomi 1996, 370–371.

”harva kansanedustaja on yhtä nokkela ja sanavalmis kuin hän”.⁷⁵³ Viippolan näkemykset ovat ymmärrettävissä sekä sukupolvien välisten näkemyserojen että kokoomuksen hallituspoliittisen aseman kautta. Hallitustien ainoina syyllisinä ei enää pidetty vain Kekkosta ja Kremliä vaan myös ns. neuvostovastaisia poliitikkoja.⁷⁵⁴

Taantumuksellisuuden ruumiillistuma

Ehrnroothin ja Junnilan kerettiläisyyttä omissa puolueissaan vahvisti Neuvostoliiton taholta tuleva paine. Yksi kovimmista iskuista tuli juuri eduskuntavaalien alla, kun Pravda julkaisi 7.12.1969 lähetystöneuvos V. S. Stepanovin artikkelin, jossa Ehrnrooth, Junnila ja Vennamo listattiin Neuvosto-suhteiden viralliselle mustalle listalle. ”Kommentoija”-nimimerkillä kirjoittanut Stepanov syytti heitä taantumuksellisten voimien keräämisestä Neuvostoliittoon vihamielisesti suuntautuneiden sanomalehtien ympärille.⁷⁵⁵ Vaikka artikkelin taustalla oli ennen kaikkea kauppapoliittisia motiiveja ja se oli suunnattu Norddek-hanketta vastaan, oli yksittäisten kansanedustajien nimeäminen NKP:n pää-äänenkannattajassa merkittävää. Myöhemmin kävikin ilmi, että Stepanovin artikkeli edusti puoluejohdon kantaa.⁷⁵⁶

Neuvostoliiton ohella Ehrnroothin taantumus- ja neuvostovastaisuusleima oli vahvistumassa myös kotimaassa. Taantumusleiman vahvistuminen ei johtunut Ehrnroothin muuttuneesta poliittisesta linjasta, vaan pikemminkin vasemmistoradikalismien noususta ja ei-sosialistisen puoluekentän hakeutumisesta yhteistyökykyisemmälle linjalle Kekkoeseen, kommunismiin ja Neuvostoliittoon nähden. Näiden kahden tekijän yhteisvaikutuksesta Ehrnroothin suhde muuhun ei-sosialistiseen puoluekenttään muuttui; kyse oli tavallaan Ehrnroothin äärioikeistolaistumisesta. Vuoden 1969 tilanteelle kuvaavana voidaan pitää sitä, miten taistolaisen kulttuuriliikkeen yksi tunnetuimmista henkilöistä, kirjailija Marja-Leena Mikkola valitsi Apu-lehden kyselyssä ”*Ketä vihaan ja miksi*” viholiikseen juuri Georg C. Ehrnroothin, koska näki tämän edustavan suurpääomaa.⁷⁵⁷ Mikkolan haastattelun myötä voidaankin päätellä jotain, millaisista aineksista laitavasemmiston keskuudessa Ehrnroothista vallinnut viholliskuva rakentui.

Mikkola luonnehti Ehrnroothia kapitalistiksi, joka toisin kuin monet muut suurpääoman edustajat oli tullut ”esiripun eteen”. Sukutaustansa takia Ehrnrooth luonnollisestikin luokitui monopoliryhmään, jolle pääomaa oli kasautunut kaikkein eniten. Kyse oli siis Ehrnroothin, von Julinin ja Mannerheimin sukujen pääomasta, joka oli syntynyt Kaukaan, Kymin ja Fiskarsin ansiosta. Täydelliseksi monopolikapitalismin leima tuli PYP:n

⁷⁵³ Suomen Kuvalehti n:o 21 25.5.1969. Haastattelun yläotsikko kertoo paljon: ”Viippola on monista asioista eri mieltä kokoomuksen vanhemman polven kanssa eikä ole yksin, sillä hänen ympärillään on Tuhatkunta”

⁷⁵⁴ Suomi 1996, 370–371.

⁷⁵⁵ IS 7.12.1969. Ks. myös Pravda 7.12.1969.

⁷⁵⁶ Suomi 1996, 145–146.

⁷⁵⁷ Apu 17.10.1969.

pääjohtajana toimineen sedän, Göran Ehrnroothin kautta. Mikkola ihmettelikin, miten ”Suomen vähävarainen kansa näkee edistyksellisissä voimissa vihollisensa eikä huomaa, että suurpääoma on heidän todellinen vihollisensa”.⁷⁵⁸ Mikkolan haastattelua voidaan pitää hyvänä esimerkkinä, miten Ehrnroothiin yleensä suhtauduttiin poliittisen vasemmiston piirissä. Viholliskuvan rakentamisen kannalta tärkeintä oli hänen kuulumisensa Ehrnrooth-sukuun. Sukutausta sekä teollisuus- ja pankkikytkennät riittivät kertomaan kaiken myös Georg C. Ehrnroothin luonteesta, poliittisista motiiveista ja jopa moraalista:

Mikkola: - Onko omaisuutenne kasvanut täysin puhtain paperein?

Ehrnrooth: - Kun kysymyksenne on osoituksena siitä, että te ilmeisesti pidätte kaikkia Ehrnrooth-nimisiä ’syllisinä’, en asianosaisena voi antaa vastausta, johon te olisitte tyytyväinen. Te olette niin vanhoillinen, että uskotte Marxiin, vaikka talousasioista perillä olevat epädogmaattiset sosialistit jo ovat hylänneet hänet.

Mikkola: - Miten on mahdollista, että sellaisista sivistyneistä herroista kuin Marx, Lenin ja Kuusinen tuli työväestön asian ajajia. Miksei teistä?

Ehrnrooth: - Siksi, etten katso työväestön asian edellyttävän kommunismin omaksumista. Työväestökin etujen ja kommunismin välisistä jyrkistä ristiriidoista on riittämiin murheellisia todisteita, viimeksi Tšekkoslovakiasta.⁷⁵⁹

Georg C. Ehrnroothin joutumista Mikkolan ”vihaamaksi” ei voida pitää suurena yllätyksenä ainakaan sukupolviajattelun näkökulmasta. Koska Ehrnrooth oli omaksunut sekä perustuslaillisuuden että sortovuosien vastarinta-ajattelun, joutui hän nk. suuren muroksen sukupolven – sodan aikana tai 1940-luvulla syntyneiden – ja erityisesti sen äärimmäistä vasemmistoa edustavien taistolaisten hampaisiin.⁷⁶⁰ Syynä tähän olivat Georg C. Ehrnroothin sukutaustan lisäksi hänen maailmankuvansa keskeisimmät tukipilarit: koti, uskonto ja isänmaa sekä Mannerheimin muiston vaaliminen.

Aivan kuten jo vuonna 1953 Georg C. Ehrnrooth samaistettiin Kymin Oy:n johtajana toimineeseen isäänsä, jatkui suurpääomarinnastukset isän kuoleman jälkeenkin. Nyt tilalle nostettiin muut teollisuus- ja pankkimaailmaa edustavat Ehrnroothit, eritoten PYP:n pääjohtaja Göran Ehrnrooth.⁷⁶¹ Yksioikoisen viholliskuvan kannalta oli samantekevää, millaiset suhteet Georg C. Ehrnroothin ja Göran Ehrnroothin välillä todellisuudessa olivat. Ainakin Kekkosen suhteen Göran edusti täysin päinvastaista asennetta kuin veljenpoikansa. Göranin vaaliessa suhteita Kekkoseen teollisuuden etunäkökohtien valossa tarkasteli Georg C. Ehrnrooth Kekkosen toimintaa kriittisesti periaatteellisten näkemystensä kautta.⁷⁶² Ehrnrooth-suvussa Kekkosen Neuvostoliitosta lähettämät terveiset tarkoittivat kirjaimellisesti täysin eri asioita.

⁷⁵⁸ Apu 17.10.1969.

⁷⁵⁹ Ibid.

⁷⁶⁰ Sukupolvien välisistä eroista ks. mm. Vares 2008b, 49–51; Soikkanen & Vares 1998, 51. Ehkä merkittävien Ehrnroothin ja radikaalin opiskelijanuorison välisistä eroista liittyi yksilökeskeisyyteen. Siitä huolimatta, että myös Ehrnrooth korosti yksilönvapautta, oli hän vahvasti kiinni myös konservatiivisessa perinteessä, johon kuului ”vaatimus uhrautumisesta kollektiiville – kodille, kansalle, isänmaalle”.

⁷⁶¹ Työkansan Sanomat 27.11.1953; UHmpI / ymp RKP A-K, SKP kaaderijaosto, 1B, KansA.

⁷⁶² Tilli 1996, 95. Yhdyspankin johtokunnan jäsen Kalevi Tilli on todennut Göran Ehrnroothin ja Urho Kekkosen suhteista seuraavaa: ”Visusti suojellussa yksityiselämässään hän liikkui kuitenkin varsin mer-

H.V.

Esitän sydämelliset kiitokseni Zavidovon maukkaista terveisistä. Kokoonnuimme eilen perhepiirissä herkuttelemaan villisian paistilla ja kohotimme maljan ampumataitoisen ja pelottoman metsästäjän kunniaksi.

Sydämellisin terveisin

*Göran Ehrnrooth*⁷⁶³

Pankki- ja teollisuusvaikuttajana Göran Ehrnrooth tarkasteli asioita veljenpoikaansa Georg C. Ehrnroothia pragmaattisemmin. Konkreettisesti tämä tuli näkyviin, kun Göran Ehrnrooth PYP:n pääjohtajana kieltäytyi antamasta rahallista tukea Matti Virkkusen presidentinvaalikampanjalle. Markku Kuisma onkin osuvasti todennut, että samalla Göran Ehrnrooth ”ohjasi pankkinsa vasemmalta KOP:n ohi presidentinlinnaan ja lähemmäs Kekkosta”. Tämä väistämättä vaikutti myös Göran Ehrnroothin ja Georg C. Ehrnroothin suhteisiin.⁷⁶⁴ Toisin kuin Kristiina Halkolan esittämässä *laulussa 20 perheestä* annettiin ymmärtää, eivät suurpääoman intressit olleet kaikkien Ehrnrooth-sukuun kuuluvien intressejä.

Georg C. Ehrnroothin poliittisten intressien ja motiivien niputtamista yhteen ns. Ehrnrooth-suvun intressien kanssa voidaan ilman muuta pitää absurdina. Tuolloinhan lähtökohtana on oletus siitä, että Ehrnrooth-suku on monoliittinen kokonaisuus, jossa kaikkia suvun jäseniä yhdistää yhteiset poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset intressit. Toisin kuin poliittisen vasemmiston keskuudessa haluttiin uskotella, tilanne ei ainakaan Ehrnrooth-suvussa ollut näin selvä. Esimerkiksi Göran Ehrnroothiin ja Oy Wilhelm Schaudman Ab:n toimitusjohtajaan Gay Ehrnroothiin nähden Georg C. Ehrnroothin poliittinen linja edusti etenkin Kekkosen suhteen jotakuinkin päinvastaista linjaa. Georg C. Ehrnrooth onkin todennut, että Gay Ehrnrooth ”ei koskaan hyväksynyt” hänen linjaansa ja mm. tämän takia he tapasivat vain pari kertaa. Georg C. Ehrnroothin ja Göran Ehrnroothin yhteydet olivat yhtä lailla vähäiset. Varsinainen lähentyminen tapahtui vasta 1980-luvulla.⁷⁶⁵ Ristiriitojen taustalla eivät olleet niinkään erimielisyydet kapitalismin kaik-

kittävässä piireissä. Niinpä hänen metsästysseuruuseensa saattoi kuulua presidentti Urho Kekkonen (...) Vuonna 1969 hänen puolisonsa Louise oli rouva Sylvi Kekkosen hovinaisena presidentti Urho Kekkosen tehdessä valtiovierailun kuningatar Elisabeth II:n kutumana Lontooseen.

⁷⁶³ Göran Ehrnroothin kirje Urho Kekkoselle 29.4.1971, UKA 1/57 A-H 1971, UKA.

⁷⁶⁴ Kuisma 2004, 241.

⁷⁶⁵ Pär Stenbäckin kirjallinen tiedonanto 1.2.2007. Stenbäck toteaa, että Ehrnroothin varallisuus teki hänet riippumattomaksi myös elinkeinoelämän antamasta tuesta. Tämä mahdollisti ulkopoliittisen linjan, joka ei miellyttänyt kaikkia elinkeinoelämän edustajia; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 15.5.2007. Sukujuhlista ja yhteyksistä Ehrnrooth-sukuun Georg C. Ehrnrooth on todennut: ”Minä en ole ollut missään tuommoisissa sukujuhlissa (...) Mä olen yleensä ollut silloin seuraamassa Yhdysvaltojen presidentinvaaleja tai näin, kun on sattunut olemaan. Mutta nyt joku niistä nuoremmista, mutta kuitenkin eläkkeellä olevista, lähestyi ja sanoi, että ”olisi hyvä jos tulisit mukaan, kun olet suvunvanhin”. Että se olisi kuin protesti, jos ei lähtisi. Mutta minua ei huvita ne juhlapuvut ja muut.” (...) Hän [Gay Ehrnrooth] oli niitä kekkoslaisia meidän suvussa, joten mulla ei ollut koskaan yhteyksiä. Hän ei koskaan hyväksynyt alkuunkaan minun linjaani, tavattiin korkeintaan kaks kertaa.” (...) Hän [Göran Ehrnrooth] kerran kehui minun esiintymistä televisiossa. Niin, sen jälkeen hän eräällä diplomaattivastaanotolla sanoi mulle, että se oli erittäin hyvä. Se, että minä, kun kysyttiin, että onko nimi vaikeuttanut poliittista toimintaani. Niin minä vastasin jotain siihen tyyliin, että ei nimi, vaan se henkilö joka vaikeuttaa.”

kivoipaisuudesta, vaan kysymys siitä, oliko poliittisen vakaumuksen taivuttava taloudellisten etunäkökohtien tai muiden tarkoituksenmukaisuuksien edessä.

Ehkä merkittävimmän kontribuution Suomen yritysten omistussuhteiden seikkaperäiseen selvittelyyn antoi Esko Seppänen, joka vuonna 1974 ilmestyneessä kirjassaan *Oy Suomi – Finland Ab* teki pikkutarkan selvityksen myös Georg C. Ehrnroothin suvun omistuksista. Seppäsen kirjan perusteella Marja-Leena Mikkola osui suurpääoman edustajaa valitessaan sikäli oikeaan, että ainakin Seppäsen mukaan Ehrnroothien sukua voitiin vuonna 1974 pitää Suomen talouselämän vaikutusvaltaisimpana sukuna.⁷⁶⁶

Ehrnrooth-sukunimestä juontuvat stereotypiat olivat Ehrnroothin itsensä kannalta turhauttavia. Maineikkaasta sukunimestä oli 1960-luvun myötä tulossa jopa poliittinen rasite, kun hänen toimintansa ja motiivinsa samaistettiin automaattisesti teollisuuden ja pankkimaailman etunäkökohtiin. Turhautuneena Ehrnrooth kysyikin: ”Onko Veikko Vennamo tai Pekka Vennamo pientalonpoikia? Upporikas Kennedy oli köyhien ja muis-tien ja valkoisen suosikki. Onko Kalevi Sorsa tyypillinen sosialidemokraatti? Jos minun suvussani sattuu olemaan muutama rikas, niin ovatko ne minun rahojani?”⁷⁶⁷ Markku Veijalaisen kysyessä asiaa uudelleen vuonna 1984 tv-ohjelmassa *Hän on täällä tänään* asia näyttäytyi jo hieman toisin.

*No eihän tuota nimi nyt tietysti koskaan häpäise, mutta mieshän voi tietysti sitten käyttäytyä niin, että pitäisi olla toinen nimi, mutta en minä sitä ole koskaan kokenut millään tavoin nyt sitten haitaksi. Tietysti minua pilkataan joskus, ei vain ääri-vasemmistossa, noihin perheisiin, määrättyihin perheisiin kuuluvana, mutta tämä suku on niin laaja, että sitä on kaikilla eri suunnilla maassa ja sitä on kyllä useissakin eri sosiaali- ja tuloryhmässä. Minä en kylläkään närkästy mistään, ettei minua saisi haukkua vaikkapa niin kuin kerroin kommunistiksi.*⁷⁶⁸

Kokoomuksen puoluejohdon ja nuorenpolven ottaessa etäisyyttä Ehrnroothin ja Junnilan edustamaan linjaan siirtyivät Ehrnrooth ja Junnila entistäkin kiinteämpään yhteistyöhön vuoden 1970 eduskuntavaalikampanjan yhteydessä. Molempien kansanedustajien suurin huoli liittyi voimistuvaan vasemmistosuuntaukseen; kansanrintamapolitiikalle ja yleiselle vasemmistolaistumiselle tuli panna sulkua.⁷⁶⁹ Junnilan ja Ehrnroothin yhteistyö näkyi yhteisinä vaalitulaisuuksia ja lehti-ilmoituksia. Mainoksissa miesten suora-puheisuudella ja reippailla poliittisilla otteilla kosiskeltiin äänestäjiä. ”Vapaa pohjola vai sosialistinen pakkoyhteiskunta?” -tilaisuutta mainostettiinkin ainoana tilaisuutena, jossa äänestäjät voisivat kuulla ”kahden itsenäisistä kannanotoistaan ja kiertelemättömistä puheistaan tunnetun kansanedustajan puheet”. Kuulijat saivat sitä, mitä oli luvattukin. Ehrnrooth rusikoi tyylilleen uskollisesti kovalla mutta humoristisella tavalla sosialidemokraatteja, Kekkosen vallankäyttöä ja kommunistien toimintaa:

⁷⁶⁶ Seppänen 1974, 94–99.

⁷⁶⁷ Hymy 11/1980.

⁷⁶⁸ Georg C. Ehrnrooth *Hän on täällä tänään* televisio-ohjelmassa vuonna 1984. Ohjelman tarkkaa päivämäärä ei ole tiedossa. Kansio 52, CGEa, KA.

⁷⁶⁹ IS 25.2.1970; Hbl 25.2.1970. Mainoksessa todetaan, että nyt tarvitaan jokainen ääni, jotta liukuminen vasemmalle pysäytettäisiin.

*Siitäkö kaikki alkoi, kun ”Pikku-Väiski palasi Kremlistä viime eduskuntavaalien jälkeen teke-
mältään Canossan-matkalta? (...) mistä oikeastaan alkoi kehitys kohti uutta ”vaaran vuosien”
aikakautta. Tämän draaman päähenkilöstä sitä vastoin ei voi olla epäilystä. Itse hän on kan-
nattajiansa ja ehkä vastustajiensakin inspiroimana elämän kaikilla aloilla väsymättömästi
toimien hankkiutunut kaikkien näytösten pääosan esittäjäksi. Harvoin lienee missään kansan-
valtaisessa maassa yksi mies esiintynyt niin monin äänin. Mikään ei ole ollut hänelle vierasta,
ei tietenkään ulkopolitiikka valtiovierailuineen, metsästysmatkoineen ja palmuihin kiipeämi-
sineen, eivät liioin oman maan tai vieraiden puolueiden asiat. (...) Mutta kommunistithan ovat
muuttuneet, kuulee usein sanottavan. En tiedä tarkoittavatko nämä itseään pettävät sitä, että
suomalaisten joukosta tapaa varmasti kymmeniätuhansia kunnon demokraatteja, jotka kyllä
kovan paikan tullen näkisivät omien ihanteittensa ja sosialistisen pakkoyhteiskunnan erot.
Mutta ei kai kukaan kuvittele, että SKP:n linja määräytyy näiden takametsien suomalaisten
tahdon mukaan? SKP on kyllä viime aikoina muuttunut, mutta päinvastaiseen suuntaan siitä,
mitä toiveajattelijat kuvittelevat.”⁷⁷⁰*

Toinen suurta huomiota saanut tapahtuma oli Tampereen Kansallisseuran järjestämä ”Mistä on kysymys?” -vaalitilaisuus, joka keräsi lähes 400 kuulijaa. Ehrnroothin Suuret arvot vaakalaudalla -puheen kritiikin kärki suuntautui jälleen kerran Kekkoseen, mutta osansa sai myös korkeakoulujen hallintouudistusta ajanut opetusministeri Johannes Virolainen, jota Ehrnrooth vertasi itsepäisyydessään Nummisuutarin Eskoon. Mikä taha-
sa Virolaisen radikaalia yliopistonuorisoa koskiskelevan kampanjan takana oli ollutkin, ei opetusministeri Ehrnroothin mielestä ollut ymmärtänyt, mihin ns. demokraattinen hal-
lintomalli johtaisi. Kysymys ei ollut vain professorien vallasta, vaan yliopistojen riip-
pumattomuudesta ja tutkimuksen vapaudesta.⁷⁷¹ Ehrnrooth ihmetteli, miksi Suomessa
haluttiin toteuttaa uudistus, jonka ainoa esimerkki löytyi eräästä afrikkalaisesta opistos-
ta. Ehrnrooth piti myös uudistuksen edistyksellisyyttä kyseenalaisena: vastaava järjes-
telmä oli toteutettu viimeksi keskiajan Italiassa Bolognan yliopistossa ja sielläkin pää-
dyttiin sekasortoon.

*Opetusministeri on pelännyt yliopiston valtaamista. Vallatkoon! Vallattiinhan Vanha ylioppi-
lastalokin ilman muita seurauksia kuin tasavallan presidentin radikaaleja myötäilevä puhe,
joka noudatti samaa linjaa kuin Pohjois-Pohjalaisen osakunnan kunniajäsenen kommunistien
isänmaallisuutta ylistänyt Ostrobotnian puhe. (...) Toinen toistaan tukien ovat Skp:n johtavat
stalinistit ja vapaan talonpoikaismiespuolueen jälkeläinen kepu – mm. erään Mannerheimristin ri-
tarin edustamana – yrittäneet tasata tietä yleiselle ja yhtäläiselle äänioikeudelle korkeakou-
lussa. (...) Sitä vauhtia, jota nyt mennään kohti sosialistista pakkoyhteiskuntaa, ei toisiaan-
kaan kestä kauan ennen kuin aika on mennyt Virolaisen ohitse.”⁷⁷²*

Ehrnroothin ”Suuret arvot vaakalaudalla” -puhe muistutti sävyltään presidentti Richard
M. Nixonin marraskuussa 1969 pitämää Silent Majority -puhetta. Molemmat käsittelivät
yhteiskunnan radikalisoitumista ja sitä, miten pienet ja äänekkäät radikaalit olivat oh-
jaamassa kehitystä hiljaisen enemmistön katsellessa passiivisesti sivusta.⁷⁷³ Nixonin ta-

⁷⁷⁰ Georg C. Ehrnroothin Vapaa Pohjola vai sosialistinen pakkoyhteiskunta? -puhe Rakennusmestarien ta-
lossa 25.2.1970, Kansio 11, GCEa, KA.

⁷⁷¹ Aamulehti 5.3.1970. Georg C. Ehrnrooth ”Suuret arvot vaakalaudalla”.

⁷⁷² Aamulehti 5.3.1970. Georg C. Ehrnrooth ”Suuret arvot vaakalaudalla”. Perustuslakivaliokunnassa ole-
va Mannerheimin ristin ritari, johon Ehrnrooth viittasi oli hämeenkyröläinen Arvo Pentti.

⁷⁷³ Richard M. Nixon’s Address to the Nation on the War in Vietnam 3.11.1969. (Viitattu 13.4.2014).

Saatavissa:

http://www.nixonlibrary.gov/forkids/speechesforkids/silentmajority/silentmajority_transcript.pdf

voin myös Ehrnrooth haki tukea hiljaiselta enemmistöltä, joka näytti tyytyvän yhteiskunnallisen kehityksen sivustakatsojaksi uskaltamatta protestoida.

Sosialismin uhan ohella Ehrnroothin huomio oli ulkopolitiikassa, jonka suurimpana ongelmana hän piti keskustelukulttuurin ummehtuneisuutta ja puolueiden keskinäistä kilpailua. Kansanvallan näkökulmasta suurin ongelma oli ulkopolitiikan hoitaminen kaikkialla muualla paitsi eduskunnassa. Suurin ongelma oli kansanedustajan mahdollisuus ylipäänsä saada tietoa ulkopoliittisista kysymyksistä. Sitten Ehrnrooth tekikin Tuure Junnilan, Juuso Häikiön ja Victor Procopén kanssa toivomusaloitteen, jossa esittivät erillisen ulkoasiainlautakunnan muodostamista.⁷⁷⁴ Ulkopoliittisesta salamyhkäisyydestä Ehrnrooth syytti ennen muuta Kekkosta, jonka johtamana ulkopoliittinen keskustelu oli muuttunut sanelupolitiikaksi:

*Kohta Suomessa elää sukupolvi, jonka ulkopoliittiseen kuvaan ei mahdu kuin kaksi K:ta. Tämä linja taas kävi selväksi radion ulkopoliittisessa keskustelussa, jossa ministeri Karjalainen edellytti poliitikoilta ja julkisen sanan edustajilta sitä totalitaarista ajattelua, joka ei salli ulkopolitiikan yksityiskohdistakaan eriäviä mielipiteitä, jos mieltä säästyy rauhan ja ystävyyden vastustajan maineelta. Atomivoimala ja sähköveturit ovat heiluttaneet hallitusta. Päättikö hallitus kosta, mutta kovasti se joka tapauksessa alkoi heilutella Nordekia. Seurauksena tästä ovat Skandinaavissa kasvaneet epäilykset sellaisen liiton suhteen, jossa Suomi on osapuolena. Mikään muu asia ei ole yhtä paljon kuin Nordekin käsittelytapa vahingoittanut mainettamme muissa Pohjoismaissa.*⁷⁷⁵

Vuoden 1970 eduskuntavaalipuheissa Ehrnroothilla oli erittäin pessimistinen ote. Syitä pessimismiin löytyi Suomen sisäpoliittisesta tilanteesta, mutta myös kansainvälisestä politiikasta. Oletettavasti Ehrnrooth oli huolissaan Yhdysvaltojen tilanteesta. Salamurhien ja rotulevottomuuksien ohella maata vaivasivat taloudelliset ongelmat Vietnamin sodan ja hyvinvointiohjelman (Great Society) rahoittamisen vuoksi.⁷⁷⁶ Talousjärjestelmän kriisi kyseenalaisti koko kapitalistisen järjestelmän elinkelpoisuuden eli järjestelmän, jonka nimeen Ehrnrooth vannoi. Kun samanaikaisesti Yhdysvaltojen alamäen, opiskelija- ja lakkoliikehännän sekä vasemmistoradikalismien kanssa tapahtui Neuvostoliiton sotilaallinen profiilinnosto, näytti tilanne entistäkin vaarallisemmalta.

Ehrnroothin kohdalla tilanne saattoi johtaa jopa ideologiseen kriisiin. On täysin mahdollista, että vuodenvaihteessa 1969–1970 Ehrnroothin valtasi pelko maailmanvallankumouksen toteutumisen mahdollisuudesta ja sosialismin leviämisestä Suomeen. Ehrnroothin kohdalla kyse ei näyttäisi olleen vain pelotteluretoriikasta vaan todellisesta pelosta, joka sai polttovoimansa mm. Tšekkoslovakian tapahtumista.⁷⁷⁷

Selvää on, että Ehrnroothin oma usko Suomen kykyyn torjua kommunismin vaara kansanrintamahallituksen ja Kekkosen voimilla oli koetuksella. Eniten Ehrnroothia huolestutti sinisilmäisyys sekä kotikommunismin vahvistumisen että Neuvostoliiton painoar-

⁷⁷⁴ Soikkanen 2008, 29.

⁷⁷⁵ Aamulehti 5.3.1970. Georg C. Ehrnrooth ”Suuret arvot vaakalaudalla”.

⁷⁷⁶ Rentola 2005, 116.

⁷⁷⁷ Valtiopäivät 1969, pöytäkirjat II, 1495–1501, 19.9.1969, ed. Ehrnrooth.

von kasvun suhteen; vaara uhkasi sekä sisältä että ulkoa. Ehrnrooth uskoikin, että kansanrintaman myötä oli olemassa kaikki edellytykset siihen, että Suomi muuttuisi vaapaasta länsimaasta osaksi kollektiivista maailmaa. Ehrnrooth pitikin käsittämättömänä, että Kekkonen uskotteli kansalle, että Suomi olisi viimeinen maa, jossa kommunismi ja sosialismi hyväksyttäisiin. Ehrnrooth näki asian päinvastoin uskoen, että toisin kuin 1930- ja 1940-luvun Suomi, yhteiskunta ei pystyisi taistelemaan yhtä määrätietoisesti kommunismia vastaan. ”Meillä on tosin ollut Sibelius ja Nurmi, ja maksamme edelleen kansainvälisiä velkojamme, mutta se aika on auttamattomasti ohi, jolloin usko suomalaiseen sisuun ja kaitselmuksen apuun vallitsi. Emme ole immuuneja sosialistista tartuntaa vastaan jos sitä levitetään uudenaikaisin menetelmin.”⁷⁷⁸

Ehrnroothin tyytymättömyys Kekkosta ja kansanrintamahallitusta kohtaan oli kasvanut sähköveturihankintojen ja Nordek-ratkaisun myötä uusiin mittasuhteisiin. Kaikki näytti menevän SKP:n haluamaan suuntaan: vasemmistoradikalismi voimistui ja Neuvostoliiton ulkopoliittinen vaikutusvalta Suomessa näytti vahvistuvan. Kysymys ei ollut vain maailmanpoliittisesta tilanteesta, jossa sosialismi näytti olevan niskan päällä ideologioiden välisessä taistelussa, vaan myös suomalaisten kansallisesta ja ideologisesta alennustilasta. Ehrnrooth pelkäsi, ettei Kekkonen politiikan myötä suomalaista yhteiskuntajärjestelmää ja Pohjoismaista oikeusvaltiota enää uskallettu puolustaa edes ei-sosialistisissa puolueissa. Sosialismin eteneminen näytti tapahtuvan hallituskipeiden porvarien myötävaikutuksella, jotka kompromissipolitiikkansa myötä olivat valmiita sulkemaan silmänsä kommunismin vaaralta.

Ehrnrooth ilmoittautuu oppositioon

Puoluelain säätäminen ja kaavailut kaikkien puolueiden hallituksesta johtivat siihen, että Ehrnrooth jo ennen vuoden 1970 eduskuntavaaleja teki päätöksen oppositioon jättäytymisestä. Todennäköisesti tässä oppositioon ennakolta ilmoittautumisessa oli Ehrnroothin parlamentarismia korostavan poliittisen linjan ohella kysymys reaalipoliittisista tosiasioista. Hän oli vakuuttunut omasta persona non grata -asemastaan Neuvostoliiton ja Kekkonen silmissä. Yhtä lailla oli selvää, ettei Ehrnrooth voinut kannattaa hallitusta, jossa olisi myös kommunisteja. Myös RKP:n asema hallituspuolueena näyttäytyi hänelle uhkana, sillä se vain lisäisi puoluejohdon paineita Ehrnroothin kurissapitämiseksi ja siten koteloisi hänet entistään tiukemmin puolueen sisäiseen oikeisto-oppositioon.

Kansanrintaman vastaisille näkemyksilleen Ehrnrooth sai lisäpontta sekä keskustapuolueen että kommunistien suunnalta. Jo ennen vaaleja molemmista leireistä viestitettiin, että kansanrintamahallitus jatkaisi vaalituloksesta riippumatta.⁷⁷⁹ Sama viesti tuli myös SDP:n suunnasta. Kansanrintamapuolueista kantautuneet viestit eivät kuitenkaan vakuuttaneet Ehrnroothia siitä, että tuleva hallituskokoonpano olisi yksinomaan suoma-

⁷⁷⁸ Valtiopäivät 1969, pöytäkirjat II, 1495–1501, 19.9.1969, ed. Ehrnrooth.

⁷⁷⁹ Georg C. Ehrnroothin puhe LKP:n lounaskokouksessa 24.11.1969, Kansio 11, GCEa, KA.

laisten käsissä. Päinvastoin hän uskoi, että hallituskokoonpanon kannalta painavimmat sanat luettaisiin Pravdasta. Hovikelpoisuus ”näet todetaan vieraan maan lehdistössä eikä niinkään paljon kansan tahdosta”.⁷⁸⁰ Ehrnrooth oli sikäli oikeassa, että hallituskysymys oli ennen muuta ulkopoliittinen kysymys. Hallituskokoonpanon ei saanut vaarantaa herkkiä idänsuhteita. Neuvostoliiton kannalta suotuisa hallitusratkaisu sai myös Kekkonen tuen, ja tämän hän myös kertoi Brezhneville Zavidovossa helmikuussa 1970.⁷⁸¹

Vaikka puoluelain ja kansanrintamapolitiikan eteneminen olivat Ehrnroothin poliittisen linjan kannalta ei-toivottuja asioita, ei Ehrnroothin asema itse vaalitaistelussa näyttänyt heikentyneen. Päinvastoin Yleisradion vasemmistolaistuminen ja SKP:n stalinistisiiven radikalisoituminen vain lisäsivät Ehrnroothin poliittista vetovoimaa. Ehrnroothin tulevaa menestystä ennakoitiin myös vastustajien leirissä vaikkakin pienellä irvistyksellä. Jälleen kerran tulevaa äänimäärää vähäteltiin toteamalla äänen tulevan kahvikuppien hinnalla ostetuiksi. Maakansan Kessu-Pekka totesikin, että vaikka Ehrnroothin pasuunan ääni oli vähän ”tikahtanut”, niin siitä huolimatta mummojen ääniä tulisi kertymään riittävästi, kunhan vain kahvipannu olisi vanhainkodeissa riittävän usein kuumana.⁷⁸²

Tulevaan hallitusratkaisuun liittyen Ehrnrooth oli jo marraskuussa 1969 varma siitä, että vaikka kansanrintamapuolueet menettäisivät asemia vaaleissa, siitä huolimatta kansanrintamapolitiikka jatkuisi. LKP:n 24.11.1969 järjestämässä lounaskokouksessa puhunut Ehrnrooth esitti yksityiskohtaisia arvioita tulevasta vaalituloksesta ja sen vaikutuksesta hallituskysymykseen. Ehrnroothin mukaan hallitusratkaisun lähtökohtana olisi ulkopoliittikka ja SKDL:n asema hallituksessa, sillä puoluetta ei voitaisi jättää hallituksen ulkopuolelle, mikäli kokoomus tai kaikki muut puolueet otettaisiin hallitukseen. Toinen hallitusratkaisuun vaikuttava kysymys liittyi johtavien puolueiden ennakkoasenteisiin. Ehrnrooth uskoi, että SDP:n ja keskustan puoluejohdot kannattivat kansanrintamahallitusta. Hallituspaikkojen jaosta Ehrnrooth arvioi, että mikäli eduskuntaan saataisiin porvarienemmistö, ei SKDL saisi kahta hallituspaikkaa enempää, elleivät ei-sosialistit tyytyisi hallituspaikkojen jakamiseen 50–50 sosialistien kanssa. Pääministeriksi Ehrnrooth veikkaili ei-sosialistia ja piti Virolaista vahvana ehdokkaana. Keskustapuolueen menestysmahdollisuuksiin Ehrnrooth ei uskonut ollenkaan todeten, että ”kun – ei siis jos” keskusta menettää noin 10 % eduskuntapaikoista, ei sille voitaisi antaa pääministerin ohella neljää salkkua enempää. Kansanpuolueiden roolista Ehrnroothilla oli vahva näkemys: puolueiden tulisi mennä hallitukseen vain yhdessä, jotta puolueilla olisi edes siedettävä ominaispaine.⁷⁸³

Hallituspaikkoja tärkeämpänä Ehrnrooth piti kuitenkin parlamentarismista kiinnipitämistä. Ehrnroothin mielestä hallitukselle tuli tehdä selväksi, että tarvittaessa eduskunnasta löytyisi se yksi kuudesosa, joka pystyisi estämään kansanrintaman mahdollimmimmat ehdotukset. Kansanrintamahallitukseen päädyttyäessä riittävän vahva oppositio

⁷⁸⁰ Valtiopäivät 1969, pöytäkirjat II, 1495–1501, 19.9.1969, ed. Ehrnrooth.

⁷⁸¹ Urho Kekkosen päiväkirja 25.2.1970.

⁷⁸² Maakansa 5.3.1970.

⁷⁸³ Georg C. Ehrnroothin puhe LKP:n lounaskokouksessa 24.11.1969. Kansio 11, GCEa, KA.

edellytti kokoomuksen ja SMP:n jäämistä oppositioon sekä muutaman itsenäisen ”puolivillin” RKP:läisen valitsemista eduskuntaan. Vahvan opposition ohella tulisi estää keskustan, SKDL:n ja TPSL:n muodostuminen hallituksen sisärenkaaksi.⁷⁸⁴

Pessimismiin syitä niin Suomesta kuin ulkomailtakin

Vuoden 1970 shokkivaalit ja ”oikeistovaara”

Ehrnroothin ennustukset toteutuivat, kun maaliskuussa 1970 käytyjen eduskuntavaalien tulos selvisi. RKP:tä lukuun ottamatta kaikki kansanrintamahallitukseen osallistuneet puolueet menettivät asemiaan eduskunnassa. RKP:n vaalitulos voidaan nähdä jopa torjuntavoittona: puolueen kannatus laski vain 0,2 % ja puolue sai pitää 12 paikkaansa.⁷⁸⁵ Keskustapuolue sen sijaan koki murskatappion menettäessään 13 paikkaa, SKDL menetti 5 paikkaa ja SDP 3 paikkaa. Neuvostovastaisiksi väitetyt SMP ja kokoomus sen sijaan nousivat vaalien kiistattomiksi voittajiksi. SMP sai jopa 17 ja kokoomus 11 lisäpaikkaa. Puolueiden voimasuhteiden muutos kertoi selvää kieltä vuoden 1970 eduskuntavaalien protestiluonteesta. Kansa oli tyytymätön kansanrintamapolitiikkaan ja sen aikana voimistuneeseen vasemmistosuuntaukseen. Max Jakobsonin mukaan kansa äänesti vaaleissa suomalaisen yhteiskuntajärjestelmän säilyttämisen puolesta.⁷⁸⁶ Sen sijaan Juhani Suomi näkee oikeiston vaalivoiton takana teollisuuden antaman taloudellisen tuen porvaripuolueille.⁷⁸⁷ Ehkä monisyyisin selitysmallin tarjoaa Kimmo Rentola, jonka mukaan vaalitulos merkitsi äkillistä ja samalla pysyvää siirtymää oikealle. Siirtymän taustalla vaikuttivat monet eri tekijä: vasemmistoradikalismi, Repo-radio, elinkeinorakenteen muutos ja maassa- ja maastamuutto. Vaalitulos onkin nähtävissä ennen kaikkea protestina, jossa sisäpoliittisissa merkeissä käydyssä vaalissa annettiin myös ulkopoliittinen signaali.⁷⁸⁸ Kekkosen vaalitulos oli niin suuri järkytys, että sai vaaliyönä veritilpan. Kekkonen valitteli vaalipäivän tuntemuksiaan päiväkirjassaan tyyliin: ”Sietämätön vaalitulos (...) Harmittava humala ja muutenkin paha olo.” Kansalle nähtiin paremmaksi ilmoittaa presidentin vilustuneen.⁷⁸⁹

Vaalituloksen myötä SKDL:n pää-äänenkannattaja Kansan Uutiset käsitteli 17.3.1970 pääkirjoituksessaan vaalitulosta, kokoomuksen asemaa hallitusneuvotteluissa ja ei-sosialistisen hallituskokoonpanon mahdollisuutta otsikolla ”Oikeistovaara lisääntynyt”. Lehden mukaan vaalitulos osoitti todeksi epäilyt oikeistopiireissä tapahtuneesta ryhti-
liikkeestä, mutta samalla korosti, ettei oikeistovaara konkretisoituisi, sillä kansanrintamahallitus jatkaisi. Lehti myös viittasi SKP:n ja NKP:n valtuuskuntien yhteiseen käsi-

⁷⁸⁴ Georg C. Ehrnroothin puhe LKP:n lounaskokouksessa 24.11.1969. Kansio 11, GCEa, KA.

⁷⁸⁵ Kansanedustajain vaalit 1970, 11. Suomen virallinen tilasto XXIX A:31, Helsinki 1970.

⁷⁸⁶ Jakobson 1983, 261

⁷⁸⁷ Suomi 1996, 363–364.

⁷⁸⁸ Rentola 2005, 102–104.

⁷⁸⁹ Urho Kekkosen pvk. 15.3.1970 ja 24.3.1970.

tykseen, jonka mukaan kansanrintamahallituksessa olleiden puolueiden välinen yhteistyö oli edistänyt ”suomalais-neuvostoliittolaisten suhteiden yleistä myönteistä kehitystä ja että tällaisen yhteistyön jatkaminen vastaa Paasikiven–Kekkosen linjan johdonmukaista noudattamista Suomen ulkopoliitiikassa”. Sen sijaan hallituspohjalla, joka rakentuisi oikeistopuolueiden varaan, ei olisi toimintaedellytyksiä. Vaihtoehto olikin jo ennakolta torjuttu SKDL:n, SDP:n ja keskustapuolueen taholta. Syy kokoomuksen syrjimiseen oli selvä: puolueen mukaantulo hallitukseen merkitsisi nykyisen hallituspohjan murentumista ja poliittista käännettä.⁷⁹⁰ Moskovan kanta vaalitulokseen tehtiin selväksi myös Kekkoselle: idänsuhteiden kannalta vaalitulos merkitsi kielteistä kehitystä.⁷⁹¹

Vaalituloksen protestiluonne oli mannaa Ehrnroothille, joka saattoi tyytyväisenä panna merkille sekä kansalaisten keskuudessa vallinneen epäluottamuksen projisoitumisen vaalitulokseen että omaan äänisaaliiseensa: 13 715 äänellä irtosi valtakunnallisen ääniharavatilaston kuudes sija.⁷⁹² Ehrnroothin näytti kuitenkin pian vaalien jälkeen tiedostaneen, että vaalitulos sisälsi useita epävarmuustekijöitä. Näistä hän kertoi avoimesti englantilaiselle konservatiiviparlamentaarikolle Sir John Rodgersille vastatessaan tämän lähettämää onnittelukirjeeseen. Maaliskuun 31. päivänä kirjoitetussa kirjeessä Ehrnrooth arveli, että vaalituloksen dramaattisin asia – ainakin Kekkosen kannalta – oli keskustapuolueen rökäletappio. Sir John Rodgersille Ehrnrooth totesikin: ”for Kekkonen that certainly was the shock of his life!”⁷⁹³

Sir John Rodgersille Ehrnrooth epäili, että tuleva hallitus muistuttaisi edellistä kansanrintamahallitusta kansanpuolueilla vahvistettuna. Pääministeri tulisi keskustasta ja todennäköinen valinta olisi Ahti Karjalainen, ei siis Johannes Virolainen, kuten hän vielä marraskuussa 1969 ennen korkeakoulujen hallinnonuudistuskysymyksen ratkaisua oli arvellut. Miksi tähän ratkaisuun sitten päädyttäisiin? Ehrnroothin päättelyketju lähti liikkeelle hallituskuvioihin liittyvistä ennakoasenteista. SDP ei suostuisi hallitukseen ilman SKDL:ää, sillä puolue pelkäsi joutumista takaisin hallituspoliittiseen paitsioon. Kekkonen ei myöskään päästäisi vaalitappion kärsinyttä keskustapuoluetta oppositioon eikä kokoomusta hallitukseen ilman vasemmistoa ja äärivasemmistoa. Kokoomuksen kannalta keskeisin kysymys olikin siinä, suostuisiko puolue kansanrintamahallitukseen. Ehrnrooth oli vakuuttunut, että mikäli kokoomuksen enemmistö näin päättäisi, johtaisi se välittömästi puolueen hajoamiseen kahtia. Mielenkiintoista kyllä, Ehrnroothia ajatus kokoomuksen mahdollisesta kahtiajakautumisesta hallituskysymyksen kohdalla ei näyttänyt huolestuttavan. Päinvastoin hän näki sen reittinä, joka mahdollistaisi ns. ääriaineksiksi haukuttujen henkilöiden läheisemmän yhteistyön sekä RKP:n oikeisto-opposition

⁷⁹⁰ KU 17.3.1970.

⁷⁹¹ Urho Kekkosen pvk. 21.3.1970. Tapaamisen yhteydessä Stepanov myös kehotti, että Suomen olisi parempi kieltäytyä hyväksymästä päätöstä Nordek-sopimuksen allekirjoittamisesta ja totesi, että ”olemme vakuuttuneita edelleenkin siitä, että Te, Herra Presidentti käytätte kaikki hallussanne olevat keinot ja mahdollisuudet estääksenne Suomea liittymästä Nordekiin”.

⁷⁹² Kansanedustajain vaalit 1970, 85. Suomen virallinen tilasto XXIX A:31, Helsinki 1970.

⁷⁹³ Georg C. Ehrnroothin kirje Sir John Rodgersille 31.3.1970. Kansio 4, GCEa, KA.

että kokoomuksen kansanrintamapolitiikkaa vastustavien kesken.⁷⁹⁴ Siitä huolimatta, että Ehrnrooth pohti erilaisia yhteistyövaihtoehtoja kokoomuksen kansanrintamavastustajien kanssa, ei ole viitteitä siitä, että hän olisi ollut puuhaamassa uutta poliittista liikettä tai puoluetta. Pohdiskelu yli puoluerajojen tapahtuvasta yhteistyöstä antaa kuitenkin olettaa, että jotain tämän suuntaista kehitystä Ehrnrooth kuitenkin toivoi, mikäli kokoomus tekisi liian suuria myönnytyksiä kommunisteihin nähden. Ehrnrooth piti selvänä, että mikäli suurin kansanrintamapolitiikkaa vastustava puolue siirtyisi myöntövyönsä linjalle, edellyttäisi se uuden poliittisen puolueen perustamista.

Hallituskysymyksen ollessa yhä auki Ehrnrooth ruoti vaalien jälkeistä tilannetta Nokian Kansallisseuran tilaisuudessa 18.4.1970. Ehrnroothin mielestä suurimmat syyt siihen, miksei kansan tahto näyttänyt toteutuva hallituskysymyksessä, johtuivat presidentin suhteettoman suuresta vaikutusvallasta, puolue-elämän rikkinäisyydestä ja ulkopoliittisesta diskriminoinnista. Tilaisuuden aikana Ehrnrooth paljastikin, ettei ollut koskaan hyväksynyt nimitystä Paasikiven–Kekkosen linja pitäen parempana nimitystä Kekkosen linja tai jopa Kekkosen–Karjalaisen linja, mikäli ”halutaan totuttaa kansa kruununperijään”.⁷⁹⁵ Ehrnroothin ulkopoliittikkakritiikin taustalla oli hallituskysymyksen ohella se, että hän oli Pohjoismaiden Neuvoston jäsenenä syvästi pettynyt hallituksen ratkaisuun jättää Nordek-kauppasopimus allekirjoittamatta. Ehrnrooth uskoi, että ratkaisun myötä Suomi oli menettämässä tilaisuutensa ratkaista asia myönteisen ilmanpiirin vallitessa. Ehrnrooth näkikin suurena vaarana, että Suomi joutuisi Nordek-päätöksensä myötä eristettyyn asemaan Euroopan integraatiokehityksen voimistuessa.⁷⁹⁶

Ehrnroothille Nordekin kariutuminen ei näyttäisi olleen mikään varsinainen yllätys, mutta ikäväksi asian teki se, että tapaus vahingoitti Suomen asemaa luotettavana kumppanina muiden Pohjoismaiden silmissä. Syynä hankkeen kariutumiseen Ehrnrooth piti hallituksen sisäisiä ristiriitoja: heti kun asian hoito siirrettiin pääministeriltä ulkoministeriölle, alkoi tilanne mutkistua. Keskustapuolueen johdon vastahanka, puheet eurooppalaisesta integraatiokehityksestä ja eduskuntavaalien läheisyydestä olivat vain tekosyitä hidastaa ja sotkea asioita. Ehrnrooth moitti ulkoministeri Karjalaista, mutta sen sijaan pääministeri Mauno Koivisto sai synninpäästön. Ehrnrooth uskoikin siihen, että Koivisto oli toiminut asiassa vilpittömästi ja oli vain joutunut juonittelun kohteeksi. Ehrnroothin mukaan pääministeriä oli kohdeltu K-linjan taholta kuin alokasta, jolle eri esimiehet antavat keskenään ristiriitaisia tehtäviä. ”Monesti oli helppo todeta, miten K-linjan edustajat oikein nauttivat Koiviston sotkeutuessa kepun lankoihin”, totesi Ehrnrooth pohtiessaan Koiviston roolia Nordek-hankkeen kariutumisessa.⁷⁹⁷

Vaikka Ehrnrooth syytti Nordekin kaatumisesta etenkin Ahti Karjalaista, ei hän pitänyt tätä pääsyyllisenä hankkeen kariutumisessa. Ehrnrooth näyttikin olleen vakuuttunut, että kaiken takana oli Kekkonen, joka viime kädessä ohjasi Karjalaisen toimintaa Nordek-

⁷⁹⁴ Georg C. Ehrnroothin kirje Sir John Rodgersille 31.3.1970. Kansio 4, GCEa, KA.

⁷⁹⁵ Georg C. Ehrnroothin puhe Nokian Kansallisseuran järjestämässä juhlassa 18.4.1970.

⁷⁹⁶ Talouselämä 23.4.1970. K44. Pohjoismaiden taloudellinen yhteistyö Nordekin jälkeen?

⁷⁹⁷ Georg C. Ehrnroothin puhe Nokian Kansallisseuran järjestämässä juhlassa 18.4.1970.

asian hoidossa. Ehrnroothin mukaan tästä ”tuskin voi olla epäilystäkään. Ajan oloon tämä suunta ja stalinistien alusta alkaen edustama kanta kävivät hyvin yksiin”. Ehrnrooth syyttikin Kekkosta vanhasta tutusta K-linja politiikasta, jossa presidentti varmisteli asemiaan pelaamalla poliittista peliä vasemmiston kanssa. Tämän tyyppinen ajattelu heijastui myös siitä, miten Ehrnrooth suhtautui Kekkosen valtiopäivien avajaispuheessa esitettyihin perusteluihin Nordek-kysymyksessä. Presidentin mukaan ulkopoliittisissa päätöksissä piti huomioida myös se, ”miltä asiat näyttävät; tämäkin on osa todellisuutta. Puolueettomuus edellyttää uskottavuutta”.⁷⁹⁸ Ehrnrooth ei pitänyt tätä uskottavana, vaan katsoi presidentin siirtyneen tulkinnallaan ulkopoliitikassa aivan uusille urille, sillä tulkinta merkitsi puolueettomuuskäsitteen uudentyypistä venymistä.⁷⁹⁹

Ehrnroothin mielestä kysymys ei voinut olla vain siitä, miten ratkaisu nähtiin Neuvostoliitossa, sillä puolueettomuuspolitiikan toteuttaminen ei saanut tapahtua vain Neuvostoliiton ehdoilla. Ehrnroothin mukaan Nordek-ratkaisu asetti Suomen puolueettomuuden kyseenalaiseksi ja toimi lännelle vain varoittavana esimerkkinä suomettumisesta; eli siitä, mitä ”jossakin maassa tapahtuu, jos Nl:n vaikutusvalta on ilman vastapainoa”.⁸⁰⁰ Ainakin julkisuudessa Ehrnrooth halusi luoda kuvan, jossa Nordek-hankkeen kariutuminen oli seurausta yksinomaan Kekkosen ja Karjalaisen poliittisesta heikkoudesta ja moraalittomuudesta sekä taipumisesta kommunistien edessä. Sen sijaan Ehrnrooth ei suoranaisesti nosta esille mahdollisuutta, jonka mukaan Neuvostoliitto olisi ollut hankkeen kariutumisen takana, vaikka viittaus kommunisteihin saattoikin sisältää vihjauksen tästä.

Tarttuessaan Nordek-kysymykseen Ehrnrooth iski arkaan kohtaan, sillä Suomen vetäytymisessä hankkeesta oli kysymys Suomen puolueettomuuspolitiikan joutumisesta uuteen tarkasteluun Neuvostoliitossa. Kulissien takana asia oli tehty suomalaisille täysin selväksi: Neuvostoliiton Helsingin suurlähettiläs A. J. Kovalev ilmoitti 23.3.1970 Ahti Karjalaiselle, että Suomen kannalta oli parempi, ettei maata vedettäisi Nordekin jäseneksi. Samansuuntainen viesti tuli Kekkoselle myös Stepanovilta. Kansalaisille vetäytymisen oikeaa syytä ei voitu paljastaa, vaan ratkaisua perusteltiin ympäripyöreästi vetoamalla vaalitulokseen ja Tanskan ja Norjan lähentymisellä EEC:hen.⁸⁰¹

Ehrnroothin näkemys Suomen suomettumisesta myötäili Yhdysvaltain armeijaministerin Stanley Resorin ja Atlantic Councilin suorittamaa tutkimusta, jossa Suomea pidettiin varoittavana esimerkkinä siitä, mihin Euroopassa jouduttaisiin, mikäli amerikkalaisjoukkoja vedettäisiin Länsi-Euroopasta ja voimatasapaino muuttuisi Neuvostoliiton eduksi.⁸⁰² Ehrnroothin esiin nostama suomettuminen ”finnlandiesierung” ja viittaaminen Euroopan voimatasapainoon ei ollut sattumaa. Siinä kiteytyi Ehrnroothin turvallisuuspoliittisen ajattelun ydin. Suomen turvallisuus nojasi viime kädessä Yhdysvaltojen vah-

⁷⁹⁸ Suomi 1996, 358.

⁷⁹⁹ Georg C. Ehrnroothin puhe Nokian Kansallisseuran järjestämässä juhlassa 18.4.1970.

⁸⁰⁰ Ibid.

⁸⁰¹ Suomi 1996, 354–356; Rentola 2005, 106.

⁸⁰² Georg C. Ehrnroothin puhe Nokian Kansallisseuran järjestämässä juhlassa 18.4.1970; Urho Kekkosen pvk. 16.4.1970; ks. myös KU 17.4.1970.

vaan sotilaalliseen läsnäoloon Länsi-Euroopassa. Ehrnroothin mielestä vain Yhdysvaltain sotilaallinen voima hillitsisi Neuvostoliiton vaikutusvallan kasvua ja kommunismin ekspansiota. Tätä turvallisuuspoliittista ajattelua ilmensi myös Ehrnroothin myönteinen suhtautuminen Richard Nixonin päätökseen ulottaa Pohjois-Vietnamin vastaiset sotilaalliset operaatiot Kamputsean puolelle. Kongressiedustaja Edward Derwinskille Ehrnrooth totesikin, että kommunistien esittämä kritiikki sotatoimia vastaan todisti, että Nixonin Vietnamin-politiikka oli perusteltua. Ehrnrooth ei uskonut myöntyvyyspolitiikan takaavan turvallisuutta ja rauhaa. Kommunistien suhteen ei ollut varaa sinisilmäisyyteen Suomessa eikä muuallakaan. Derwinskille Ehrnrooth tekikin täysin selväksi, miten vastenmielisenä hän piti myöntyvyyspolitiikkaa kommunisteja kohtaan: ”It is tragic to witness the blindness with which your opponents and all their likes throughout the free world play into the Communists’ hands. It isn’t popular to say this, but neither was the corresponding argument during the 30s appreciated by the gullible people.”⁸⁰³

Suomessa Stanley Resorin, Franz Josef Straussin ja Walter Hallsteinin suomettumissyötökset herättivät pahaa verta. Kansan Uutisten analyysin mukaan Resor oli ”tyypillinen USA:n barbaarisen ja väkivaltaan perustuvan ulkopolitiikan äänitorvi”. Sen lisäksi, että suomettumispuheiden taustalla nähtiin tietämättömyyttä Suomen todellisista olosuhteista, syytettiin puheista suomalaista oikeistoa, joka Kansan Uutisten mukaan lannoitti ”Resorin, Straussin ja muiden heidän kaltaistensa aivoja”.⁸⁰⁴

Kansanrintama jatkaa

Varsinaiset hallitusneuvottelut aloitettiin vaalivoittaja kokoomuksen puheenjohtajan Juha Rihtniemen toimesta. SDP:n, kommunistien ja keskustapuolueen kieltäytyttyä yhteistyöstä tämä kuitenkin osoittautui mahdottomaksi. Rihtniemi sai pian uuden mahdollisuuden muodostaa hallitus, mutta nyt kokoomuksen ja SMP:n varaan.⁸⁰⁵ Rihtniemen tehtävä oli alun alkaen toivoton. Kekkonen oli jo tehtävää antaessaan laskeskellut, että hallitustunnustelut päätyisivät lopulta toimitusministeriöön, sillä kokoomuksen ja SMP:n hallitukseen hän ei päästäisi keskustaa. Kekkonen näytti alun perin luottavan siihen, etteivät myöskään kansanpuolueet olisi halukkaita osallistumaan kokoomuksen johtamaan hallitukseen, ja näin ollen antoi Rihtniemen jatkaa hallitustunnusteluja. Kuten jo etukäteen oli tiedossa, kaavailut ei-sosialistisesta enemmistöhallituksesta kariutuivat keskustan kieltäytyttyä yhteistyöstä.⁸⁰⁶ Jäljelle jäi vain kokoomuksen, kansanpuolueiden ja SMP:n varaan rakentuva ei-sosialistinen vähemmistöhallitus.

SMP:n asenne ei-sosialistista vähemmistöhallitusta kohtaan oli kuitenkin kielteinen. Jouni Mykkäsen mukaan Veikko Vennamo ilmoittikin Rihtniemelle, että ”minä kuitenkin

⁸⁰³ Georg C. Ehrnroothin kirje Edward J. Derwinskille 12.5.1970. Kansio 4. GCEa, KA.

⁸⁰⁴ KU 17.4.1970, ”Stanley Resorin tapaus”.

⁸⁰⁵ Urho Kekkosen pvk. 8.4. ja 4.–5.5.1970.

⁸⁰⁶ Urho Kekkosen pvk. 13.5.1970.

kin ryhmineni joudun tästä poistumaan, niin sovitaan yhdessä syy, miksi se tapahtui. Eli ettei se ollut vain vasemmisto ja keskusta vaan myös SMP”. Pian Kekkonen vetikin Rihtniemelle antaman tehtävän takaisin, kun KGB:n Vladimir Stepanov oli viestittänyt Ahti Karjalaisen kautta, että Rihtniemen hallituksen nimittämiseen reagoitaisiin ”jyrkän kielteisesti”. Sama viesti kantautui Kekkoselle myös Moskovasta kotiutuneelta Saariselta.⁸⁰⁷ Moskovian viestit pelästyttivät Kekkosen. Ulkopoliittisesti epäilyttävän hankkeen myötä oli vaarassa myös kansanpuolueiden ryvettyminen, sillä RKP:n puheenjohtaja Jan-Magnus Jansson oli jopa lupautunut hallituksen ulkoministeriksi.⁸⁰⁸ Pahinta oli kuitenkin kansanpuolueiden omapäisyys. Kekkonen oli nimittäin varoittanut Tarjannetta ja Janssonia, että osallistuminen Rihtniemen hallitukseen aiheuttaisi puolueille sekä sisä- että ulkopoliittisia seurauksia.⁸⁰⁹ RKP:n aktiivisuus ei-sosialistisen vähemmistöhallituksen pystyttämisessä varoituksia kuuntelematta suututti Kekkosta niin, että tämä piti hallituspoliittisen oppitunnin Jan-Magnus Janssonille:

*Jos johtamanne ruotsalainen kansanpuolue olisi edes tehnyt päätöksen mennä kokoomuksen johtamaan hallitukseen, olisivat seuraukset puolueellenne ja sen edustajille hallituksessa olleet valitettavat. Ja ne olisivat kestäneet vuosikausia. Yksi tekijä, jonka vuoksi en halunnut porvarillista vähemmistöhallitusta, oli haluni suojella puoluetanne ottamasta ilmeisesti mieluisana pidettyä askelta, joka olisi kuitenkin vaikeuttanut tulevia hallituksen muodostamisen mahdollisuuksia. Voi olla, että tein väärin; parlamentarismi edellyttäne, että päätä pitää saada lyödä seinään.*⁸¹⁰

Kekkonen päätyi nyt Teuvo Auran virkamieshallituksen kannalle, joka olisi esivalmistelua uudelle kansanrintamahallitukselle.⁸¹¹ Erikoiseksi virkamieshallituksen nimittämistilaisuudesta teki presidentin pitämä puhe, jossa Kekkonen totesi, että mikäli olisi taipuvainen puoluepolitikointiin, niin olisi nimittänyt vähemmistöhallituksen. Kokoomuksen ja SMP:n suuntaan Kekkonen viestitti, että hallitusneuvotteluihin vaikutti ”kuvitelma, että vaaleissa menestyneille puolueille kuuluisi hallitusvastuu ikään kuin asioiden pakosta”. Parlamentarismia ja kansanvaltaa peräänkuuluttaneille Kekkonen kertoi luke-neensa ”varmuuden vuoksi” hallitusmuodon ”vanha testamentti toisessa kädessä”. Kekkonen mielestä parlamentarismivaatimuksille ei hallitusmuodosta löytynyt muuta pohjaa kuin toteamus siitä, että valtioneuvoston jäsenen tulee nauttia eduskunnan luottamusta.⁸¹² Parlamentarismikeskustelun varsinainen anti-kliimaksi löytyi ministerilistasta: ulkoministeriksi nostettiin eduskunnasta pudonnut Väinö Leskinen, jota Kekkonen tiedettiin lohduttaneen jo Yleisradion vaalivalvojaisissa sanomalla: ”Älä välitä, teen sinusta ulkoministerin.”⁸¹³ Kekkosen osalta parlamentarismikeskustelu oli loppuun käsitelty.

⁸⁰⁷ Rentola 2005, 182–183.

⁸⁰⁸ Jouni Mykkäsen haastattelu 19.4.2007.

⁸⁰⁹ Urho Kekkosen pvk. 11.5.–13.5.1970.

⁸¹⁰ Kekkonen 1976, 67–69. Urho Kekkosen kirje Jan-Magnus Janssonille 26.5.1970.

⁸¹¹ Urho Kekkosen pvk. 13.–19.5.1970.

⁸¹² US 20.5.1970.

⁸¹³ Lehtinen 2002, 494; Raatikainen 1985, 141; ks. myös Suomi 1996, 367. Juhani Suomi toteaa ”Myöhäisinä tunteina hän joutui kuulemaan >>sietämättömän vaalituloksen>>, johon sisältyi myös Leskisen putoaminen eduskunnasta. Tappioistaan murtunutta Leskistä lohdutettiin tukilupauksin, ja yön murheita hukutettiin joukolla alkoholiin.”

Hallitustilanteen ratkaisemiseksi parlamentaariselle pohjalle presidentti asetti K.-A. Fagerholmin selvittämään, oliko olemassa mahdollisuuksia saada maahan parlamentaarista enemmistöhallitusta. Fagerholm esitti ratkaisuksi hallituskokoonpanoa, johon tulisi 8 sosialistista ja 8 ei-sosialistista ministeriä sekä yksi ammattiministeri. Puolueista edustettuina olisivat SDP, keskustapuolue, SKDL, SMP, LKP ja RKP. Suunnitelman pohjalta Karjalainen sai tehtäväkseen enemmistöhallituksen muodostamisen. Suurimmaksi ongelmaksi nousi SMP, joka vaati Vennamolle valtionvarainministerin salkkua. SKDL taas asetti hallitukseen mukaan tulemisen ehdoksi SMP:n jättämisen oppositioon ulkopoliittisen epäluotettavuuden takia. SMP-SKDL-akselin välinen ongelma mutkisti tilannetta myös keskustapuolueen osalta, joka asetti osallistumisensa ehdoksi SMP:n mukaan tulemisen.⁸¹⁴ Tässä yhtälössä jäljelle jäi enää vasemmiston ja kansanpuolueiden varaan rakentuva hallituskokoonpano. Sen lisäksi, että hallituksen kokoaminen eteni hitaasti, Kekkonen kiukutteli tuoreimmille gallupeille, joiden mukaan kokoomuksen, SMP:n ja SDP:n kannatus oli entisestään kasvanut ja keskustan ja SKDL:n laskenut. ”Kyllä tämä kansa Paasikiven sanojen mukaan on saatanan tyhmää. Jos tämä jatkuu, Tšekkoslovakia on edessä, jolleivät ihmiset järkiinny”, kirjoitti Kekkonen päiväkirjaansa⁸¹⁵

Hallituspoliittinen lukko oli pikku hiljaa avautumassa. Heinäkuun 10. päivänä pidetyssä keskustapuolueen puoluevaltuuskunnan kokouksessa päätettiin osallistumisesta viiden puolueen hallitukseen osallistumisesta ilman SMP:tä. Samassa yhteydessä keskustapuolue kaatoi täyslaidallisen SMP:n niskaan. Puolueen päätöstä perustellessaan Ahti Karjalainen totesi, että ”halusimmepa tai emme, nyt tehtävällä ratkaisulla on vahva ulkopoliittinen leima.”⁸¹⁶ Johannes Virolaisen perustelut olivat samansuuntaisia, mutta hän myös paljasti, että taustalla oli syitä, joita ”me emme voi muuttaa”. Vennamon pahimpana syntinä Virolainen piti sitä, että Vennamo oli vaatinut Kekkosen nimen poistamista hallitusohjelman ulkopoliittisesta linjasta puhuttaessa.⁸¹⁷

Karjalaisen ja Virolaisen lausunnot noudattelivat presidentin linjauksia, vaikka Virolaisen mielenmuutos SMP:n jättämisessä oppositioon edellytti V. S. Stepanovin antamaa läksytystä. Stepanov teki selväksi, että Neuvostoliitto piti SMP:tä neuvostovihamielisenä puolueena. Kekkosen mielestä Virolaiselta kestitkin aivan liian kauan ennen kuin tämä ymmärsi ulkopoliittiset realiteetit, joiden varassa hallitusta rakennettiin.⁸¹⁸ Jos hallitusratkaisu herätti huomiota kansalaisissa, niin huomiota herättivät myös Virolaisen lehdistölle antamat lausunnot, joihin sisältynyt pieni lipsahdus noteerattiin heti Uudessa

⁸¹⁴ Suomi 1996, 410.

⁸¹⁵ Urho Kekkosen pvk. 30.6.1970.

⁸¹⁶ US 11.7.1970.

⁸¹⁷ US 11.7.1970. Virolainen totesi, että SMP:llä on ”lähinnä puheenjohtajansa ansiosta niin raskas yleis- ja ulkopoliittinen rasitus, ettei kukaan hallituksen muodostaja voi ottaa tätä puoluetta mukaan hallitukseen. (...) Mutta tilanne, mikä SMP:n ympärillä on syntynyt, ei johdu meistä. Se johtuu syistä, joita me emme voi muuttaa. (...) Ne syyt voi vain tämä puolue itse poistaa, ennen muuta luopumalla harkitsemattomista lausunnoista, joita oli mm. sen puheenjohtajan vaatimus poistaa hallitusohjelmasta ulkopoliittikan kohdalta nykyisen presidentin nimi”.

⁸¹⁸ Suomi 1996, 413–414.

Suomessa. Lehdistölle myöhemmin jaetussa versiossa sanan ”muuttaa” tilalle oli vaihdettu ”paljastaa”.⁸¹⁹

Ehrnrooth vaatii RKP:ta hylkäämään kansanrintaman

RKP:n kanta hallituskysymykseen tuli ratkaistavaksi Pietarsaaren puoluekokouksessa kesäkuussa 1970. Hyvästä vaalituloksesta huolimatta puolueen sisäinen tila oli pahoin tulehtunut. Puoluekokoukseen valmistautuva puoluejohto olikin pyrkinyt tasoittamaan pahimpia ristiriitoja etukäteen käymällä puoluetöimistössä 30.4. puheenjohtaja Jan-Magnus Janssonin, puoluesihteerin Patrik Liliuksen sekä Procopén ja Ehrnroothin kesken neuvotteluja, joissa sovittiin pelisäännöistä. Neuvotteluissa sovittiin mm., että Marcus Nykopp tekee esityksen, millä periaatteilla puolueen oikeistoedustus valitaan kansainvälisiin konferensseihin. Samalla päätettiin antaa eri fraktioille mahdollisuus esittää 10 minuutin pituinen vastauspuheenvuoro puoluekokouksessa eduskuntaryhmän puheenjohtajan toimintakertomuksen jälkeen. PP:n osalta sovittiin, että se pyrkisi jatkamaan toimintaansa puolueelle uskollisessa hengessä.⁸²⁰

Ristiriidat eivät kuitenkaan kadonneet minnekään. Kisällinäyte Ingvar S. Melinin ja Ehrnroothin edustamien kilpailevien oikeistoryhmittymien yhteistyökyvyttömyydestä saatiin henkilövalintojen yhteydessä. Puolueen puheenjohtajaksi valittiin odotetusti Jan-Magnus Jansson, mutta varapuheenjohtajien valintaan liittyi dramatiikkaa. Sven Storbjörk ei tuottanut ongelmia, mutta sen sijaan taistelu toisesta varapuheenjohtajan paikasta Ingvar S. Melinin ja Pär Stenbäckin kesken osoitti, millaisessa käymistilassa puolueen oikeisto oli. Melinin ”takinkääntö” kaiheri yhä Ehrnroothin mieltä. Kun oli selvää, ettei PP saisi edustajaa puolueenpuheenjohtajistoon, piti Ehrnrooth huolen, ettei myöskään Meliniä valittaisi puheenjohtajistoon. Melinin sijaan Ehrnrooth kannattikin liberaalisiipeen lukeutuvaa Stenbäckä.⁸²¹

Ehrnroothin siirtyminen Stenbäckin kannalle oli suuri yllätys, vaikka Ehrnroothin ja Melinin välinen ristiriita oli kaikkien tiedossa. Tilanne kärjistyikin niin pahaksi, että Melin ja Carl Johan Adolfson uhkasivat jopa irtisanoutua keskushallituksesta. Jumiutuneen tilanteen ratkaisijaksi nousi Jan-Magnus Jansson, joka lupasi Melinille eduskuntaryhmän varapuheenjohtajuuden ja sen, että seuraavalla kerralla henkilövalinnat ratkaistaisiin suhteellisella vaalitavalla.⁸²²

Hallituskysymyksessä Ehrnroothin näkökannat eivät sen sijaan olleet yllätyksellisiä. Puoluepäivillä pitämässään puheessa Ehrnrooth nimitti vaalien jälkeistä politiikkaa yhteentörmäyspolitiikaksi, sillä vaalitulos oli joutunut törmäyskurssille presidentin näkökantojen kanssa. Talouspolitiikan suhteen Ehrnrooth piti kansanrintamapolitiikkaa kon-

⁸¹⁹ HS 11.7.1970.

⁸²⁰ Neuvotteluista tehty pöytäkirja RKP:n puoluetöimistössä 30.4.1970. Kansio 29, GCEa, KA.

⁸²¹ Stenbäck 2009, 22.

⁸²² Stenbäck 2009, 22–23.

kurssipolitiikkana, jota ilmensivät kriisiajoilta tutut hinta- ja palkkasäännöstelyt. RKP:ta Ehrnrooth piti osasyllisenä tilanteeseen, sillä se oli ollut valmis osallistumaan Karjalaisen johtamaan kansanrintamaan. Pahimpana Ehrnrooth piti sitä, että puolueessa oli henkilöitä, jotka vuodesta toiseen olivat valmiita osallistumaan hallitukseen, oli niiden kokoonpano millainen tahansa. Ehrnrooth vaatikin RKP:tä siirtymään takaisin traditionaaliselle Pohjoismaista demokratiaa korostavalle linjalle ja hylkäämään kansanrintaman. Ehrnrooth syyttikin, että nykyisellään RKP oli ainoastaan tukemassa Ahti Karjalaista, josta ääriivasemmisto oli tekemässä seuraavaa presidenttiä.⁸²³

Kaikkiin mahdollisiin hallituskokoonpanoihin osallistumisen sijaan Suomeen kaivattiin Ehrnroothin mielestä puoluetta, jonka kantavana linjana olisi Pohjoismainen suuntaus ja kaksikielisyyden kompromissiton puolustaminen. Näin ollen RKP:llä oli velvollisuus jäädä kansanrintaman ulkopuolelle, sillä parlamentaarinen demokratia edellytti valpasta oppositiota. Poliittiseen omaantuntoon vedoten Ehrnrooth ilmoittikin, että puoluepäivien päätöksestä huolimatta PP olisi valmis toimimaan puolueen omanatuntona, mikäli enemmistö asettuisi kansanrintamahallituksen kannalle.⁸²⁴ Ehrnroothin vetoamuksista huolimatta puoluepäivillä tehtiin päätös osallistumisesta Karjalaisen hallitukseen. Ratkaisua kommentoidessaan Ehrnrooth luonnehti suomalaista politiikkaa länsimaisen kansanvallan irvikuvaksi, jossa hallitukset muodostetaan vaalituloksista piittaamatta.⁸²⁵

Ehrnroothin ja Procopén tiukka oppositiolinja noteerattiin etenkin Uudessa Suomessa. Matti Paavonsalon mukaan oli RKP:n onni, että puolueen sisällä oli määrätietoinen oikeisto-oppositio, joka paikkasi vahingot, joita vasemmistoa ja keskustaa myötäilevät saavat aikaan. Sakari Talvitie – nimimerkki Vanha Masi –, joka myös tunnustautui Procopén ja Ehrnroothin henkilökohtaiseksi ystäväksi, totesi, että heidän yksilöllisiä mielihiteitä ja arastelematonta pyrkimystä totuuteen täytyi arvostaa. Talvitien mukaan Ehrnroothin ja Procopén taipumattomuus osoitti, etteivät he pyrkineet keräämään poliittisia pisteitä poliittisesta vakaumuksesta tinkimällä ja olemalla ”liirumlaarum-miehiä”. Johdonmukaisuuden tuoma kansansuosio vaikutti myös heidän vastustajiinsa, joiden tuli edes jollakin tasolla suvaita heitä. Talvitien mukaan ainoa keino hyökätä heitä vastaan oli syyttää heitä kansankiihottajiksi. Ehrnroothin vastustajia Vanha Masi muistutti Iisalmen Ukko-Rovasti Brofeldtin varoituksesta savolaisille sanankuulijoilleen, ”etteivät nämä vain yrittäisi kepulikonsteilla taivaaseen hankkiutua”, ja jatkoi:

Oli kerran aika tässä maassa, heti sotien jälkeen, jolloin maansa eteen uhrautuneita isänmaanystäviä kehoitettiin yleisen edun nimissä vetäytymään syrjään valtakunnallisesta politiikasta. He tekivät sen. Mutta lisääntyikö kansan onni, varmistuiko maan menestys tämän väistymisen seurauksena, sitä tohdin epäillä. Oli myös sellaisia poliittisia johtajia, jotka eivät väistyneet vaan pitivät pintansa. Niitä miehiä oli mm. Väinö Leskinen. Hänen ihmeelliset myöhemmät vaihteensa ovat kaikkien tiedossa. Valitsin hänet havaintoesimerkiksi vain sen vuoksi,

⁸²³ Georg C. Ehrnroothin puhe RKP:n puoluepäivillä 1970. Kansio 11, GCEa, KA.

⁸²⁴ Georg C. Ehrnroothin puhe RKP: puoluepäivillä 1970. Kansio 11, GCEa, KA.

⁸²⁵ US 14.6.1970.

*jotta nähtäisiin, mistä viime kädessä on kysymys ja mitä ideologiaa puheet ja kirjoitukset jostakin äärisuuntauksesta loppujen lopuksi palvelevat.*⁸²⁶

Selviytyykö Suomi K-linjalla?

Ehrnroothille hallitusratkaisu oli osoitus K-linjan elinvoimaisuudesta, sillä äärivasemiston poliittista vaikutusvaltaa tuettiin vaalituloksesta piittaamatta jopa kolmella ministerillä. Toisin kuin Jouko Loikkanen, Ehrnrooth ei vähänkään epäillyt, etteikö Suomi selviytyisi ilman K-linjaa.⁸²⁷ Pikemminkin hän epäili, selviytyisikö Suomi K-linjalla. Kertoessaan hallitusratkaisusta kongressiedustaja Derwinskille Ehrnrooth totesikin, että ratkaisu oli keskustapuolueen ja Neuvostoliiton Helsingin suurlähetystön yhteistyön tulos, jossa otettiin kommunistien toiveet huomioon ja siten turvattiin maiden välillä valitseva ”rauha ja ystävyys”. Pahinta ratkaisussa ei ollut Neuvostoliiton ja SKP:n näkemysten huomioiminen, vaan se, että stalinistit pääsivät hallitukseen Erkki Tuomisen oikeusministerin salkun myötä.⁸²⁸

Stalinistien vaikutusvallan kasvu muodosti Ehrnroothin mielestä sekä suoran että epäsuoran uhan suomalaiselle yhteiskuntajärjestelmälle, sillä se saattoi radikalisoida myös SDP:n. Suomen tulevaisuuden kannalta juuri SDP näyttäytyi Ehrnroothille eräänlaisena viimeisenä lukkona Suomen pysymisellä Pohjoismaisen demokratian tiellä. Nyt radikaalit ja ”tuulta haistelevat ainekset” olivat kuitenkin muuttamassa SDP:n ohjelmaa vastaamaan kommunistisen puolueen linjauksia ja siten hylkäämässä maltillisen ja Pohjoismaisen linjan. SKP:n stalinistisiiven pääsy hallitukseen ja muutokset SDP:n perinteisessä poliittisessa linjassa olivat Ehrnroothille todisteena siitä, että juuri nyt suomalaista elämäntapaa vastaan oltiin hyökkäämässä monesta suunnasta.⁸²⁹

Toisin kuin Juha Rihtniemi, Ehrnrooth ei nähnyt SKP:n kehityksessä myönteisiä merkkejä, vaikka SKP olikin ilmoittanut väkivaltaapykälästä luopumisesta huhtikuussa 1969. Ehrnrooth piti Rihtniemen näkemystä toiveajatteluna ja uskoi, että SKP:n kohdalla kysymys oli vain muutoksesta menetelmissä. SKP:n päämäärä olisi siis sama, ja kulissien takana vallitsi vanha aseellisen luokkataistelun henki. Stalinistit seisoivat yhä luokkasodan, vallankumouksen ja työväendiktatuurin linjalla. Stalinistisiiven yliotteesta vakuutuneena Ehrnrooth uskoikin, että tämä oli myös Neuvostoliiton linja, sillä myös NKP oli ”pitänyt peukkaa pystyssä” stalinisteille eikä SKP:n maltillisemmalle osalle.⁸³⁰ Yhtenä

⁸²⁶ US 17.6.1970. Vanha Masi - Ei ällä Tikulla.

⁸²⁷ Suomen Kuvalehti 12.6.1970. K44 Eläkö K-linja? –artikkelissa Ehrnrooth toteaa, että maaliskuun vaalit osoittivat, että vaalituloksesta huolimatta K-linja on niin hallitseva, ettei maahan saada poliittista hallitusta, joka ei ole sen mieleen. Kysyttäessä, ketkä olivat K-linjalla Ehrnrooth vastasi: ”mm. Ahti Karjalainen, Väinö Leskinen ja keskustapuolueen ryhmä 70. K-linjan kirjavuutta osoittaa se, että sillä ovat niin hyvin SKDL kuin monet vuorineuvokset”. Jouko Loikkanen vastasi kysymykseen ”Onko K-linja yhä voimissaan?” seuraavasti: ”Ilman K-linjaa ei Suomi selviydy, joten sen pitäisi olla jatkuvasti voimissaan.”

⁸²⁸ Georg C. Ehrnroothin kirje Edward J. Derwinskille 30.7.1970. Kansio 4, GCEa, KA.

⁸²⁹ Ehrnroothin puhe TV 2:ssa 13.1.1970. Kansio 11, GCEa KA; Ks. myös US 14.7.1970.

⁸³⁰ Ehrnroothin Vapaa Pohjola vai sosialistinen pakkoyhteiskunta? –puhe 25.2.1970. Kansio 11, GCEa, KA.

todisteena tästä Ehrnrooth piti Brezhnevin Leninin 100-vuotisjuhlallisuuksissa pitämää puhetta, jossa tämä kehotti käyttämään kaikkia, rauhallisia ja ei-rauhallisia, laillisia ja ei-laillisia, keinoja taisteltaessa kapitalismia vastaan.⁸³¹

Ehrnroothin puheet sosialismin uhasta eivät olleet tuulesta temmattuja, vaikka hän liioiteltikin SKP:n ja erityisesti sen taistolaisiiven poliittista voimaa. Totta oli, että vuonna 1970 suurlähettilääksi tullut Aleksei Beljakov teki kaikkensa, jotta Suomi olisi ensimmäinen kapitalistinen maa Euroopassa, jossa valta otettaisiin työväenluokan käsiin. Tätä tavoitetta varten tuli pitää SKP ehjänä ja kansanrintamahallitus pystyssä. Vallan ottaminen onnistuisi nimittäin vain kahden työväenpuolueen voimin ja yleisdemokraattisen rintaman kautta. Kansanrintaman pysyvyyttä oli myös Podgornyi painottanut nimeten sen jopa pysyväksi koalitioksi Suomessa.⁸³² Vuoden 1970 vaalitulokset näyttivät kuitenkin haalistavan toiveet vallankumouksesta. Tilanne ymmärrettiin myös SKP:ssä, jonka pääsihteeri Arvo Aalto joutui tunnustamaan, ettei vaalitulokset luvannut nopeaa siirtymistä sosialismiin. Neuvostoliitto ei myöskään tulisi ”tasoittamaan tietä sosialismiin”, ellei SKP:tä saataisi eheytettyä ja poliittista vaikutusvaltaa kasvatettua siten, että se pystyisi toimimaan ”valtaa pitävän koalition johtavana voimana”.⁸³³

Puoluepäivien hallitusratkaisusta huolimatta Ehrnrooth ja Victor Procopé jatkoivat vastarintaa eduskuntaryhmässä ja äänestivät kansanrintamahallituksen menoa vastaan. Äänestyksen tulos oli odotettu, sillä eduskuntaryhmän enemmistö äänesti hallitukseen menon puolesta äänin 10–2. Eduskuntaryhmän päätös hallituskysymyksessä johti heti Pohjoismaiseen Perustaan lukeutuvien Ehrnroothin ja Procopén ilmoitukseen, jonka mukaan he jäisivät oppositioon. Vastalauseessa, joka jaettiin myös lehdistölle, Ehrnrooth ja Procopé perustelivat päätöstä todeten hallitusratkaisun olevan vaarallinen askel suomalaisessa politiikassa, sillä se oli muodostettu vaalituloksesta piittaamatta. Ehrnrooth ja Procopé kritisoivat myös RKP:tä. Sen lisäksi, että se oli hyväksynyt hallituspohjan, joka ei vastannut äänestystulosta, oli puolue ollut hampaaton hallitusohjelmasta neuvoteltaessa. Tulevasta oppositioroolistaan miehet totesivat, että hallituksen toimintaa he tulisivat arvioimaan ”tapaus tapaukselta”.⁸³⁴ Sanomalehdistössä julkaistu vastalause kertoi kaiken oppositiomiesten näkemyksistä:

*Kaikki ajattelevat kansalaiset joutuvat nyt asettamaan kyseenalaiseksi vapaiden vaalien merkityksen. Kansan enemmistöä, joka äänesti ei-sosialistisia puolueita, edustaa hallitusta jonka takana on enemmän sosialistisia kuin porvarillisia kansanedustajia. (...) Hallitusohjelma ei kuvasta porvarillisen eduskuntaenemmistön yhteiskunnallisia näkemyksiä, vaan sisältää sekä suoraa sosialisointia että avointa valtakirjaa veronkorotuksille.*⁸³⁵

Ehrnroothin vastenmielisyys hallitusta kohtaan oli varmasti aitoa. Karjalaisen II hallituksen kokoonpano oli juuri sellainen, jota Ehrnrooth oli kiivaimmin vastustanut koko

⁸³¹ Valtiopäivät 1970, pöytäkirjat II, 1752, 5.11.1970, ed. Ehrnrooth.

⁸³² Rentola 2005, 319–320; Jakobson 1992, 93.

⁸³³ Urho Kekkosen pvk 27.6.1970.

⁸³⁴ Nordisk Grund och Svenska folkpartiets regeringsmedverkan 13.7.1970 – Georg C. Ehrnroothin ja Victor Procopén lausunto RKP:n hallitusratkaisusta, GCEa, Kansio 19, KA; US 14.7.1970.

⁸³⁵ US 14.7.1970.

vaalikampanjan ajan. Itse asiassa Ehrnroothin poliittisen linjan yksi tärkeimmistä päämääristä oli kommunistien pitäminen hallituksen ulkopuolella. Hallitusratkaisussa pahinta oli kuitenkin se, että nyt myös RKP oli ollut edesauttamassa ei-toivotun-koalition syntymistä. Ehrnroothin syytöksissä RKP:n hampaattomuudesta oli jotain tuttua. Kesälä 1958 hän oli samalla tavalla vaatinut puolueen linjan terävöittämistä ja hallituspoliittisten vaatimusten nostamista; hallitukseen pääsystä ei saanut tehdä itseisarvoa.⁸³⁶ Lisäpontta puolueensa kritisoimiseen Ehrnrooth sai tiedoista, joiden mukaan RKP:n hallitusratkaisua oli tuettu SDP:n toimesta. Sen vaatimuksesta keskustapuolue luopui ensimmäisen valtiovarainministerin paikasta ja luovutti sen C.-O. Tallgrenille.⁸³⁷

Ehrnroothille pysyttely kansanrintamakielteisellä kannalla oli ainoa vaihtoehto. Kompromissi tässä Ehrnroothin poliittisen linjan kannalta ehkä merkittävimmissä periaatekysymyksessä olisi merkinnyt poliittisen uskottavuuden täydellistä menettämistä ja äänestäjäkunnan pettämistä. Kompromissi olisi tuskin parantanut Ehrnroothin asemia myöskään RKP:ssä, jossa puoluejohtoa edustava liberaalisiipi oli jo riittävän vahva päästyään yhteistyöhön maltillisen oikeiston kanssa. Puolueessa mahdollisesti saavutettavaa etua enemmän kannanvaihto olisi heikentänyt Ehrnroothia kohtaan tunnettua luottamusta äänestäjäkunnassa; Ehrnrooth ei olisi ollut enää vaihtoehto puolueen yleislinjalle.

Ehrnroothin kohdalla kannanmuutos olisi vienyt pohjan hänen itsenäisen politiikan imagolta sekä tylsyttänyt terän parlamentarismien tilan kritiikiltä. Miten Ehrnroothin aiempaan parlamentarismikritiikkiin olisi suhtauduttu, jos hän olisi ollut yhtäkkiä valmis hyväksymään hallitusratkaisun, jota vielä vaalien alla oli pitänyt vaarallisena? Kaikessa poikkeuksellisuudessaan Ehrnroothin ja Procopén ratkaisu oli kuitenkin linjassa heidän aiempiin kansanrintamahallituksiin liittyviin linjauksiin. Asettuessaan hallitusta vastaan Ehrnrooth toimi sekä vaalilupauksiensa että aiempien kannanottojensa mukaisesti, vaikka henkilökohtaiset näkemykset asettivatkin hänet hankalaan asemaan RKP:ssä.

Elokuussa 1970 Suomen Kuvalehdelle antamassaan lausunnossa Ehrnrooth kuvaili Karjalaisen kansanrintamahallitusta sekasikiöksi, joka oli syntynyt pienten puolueiden valanhimon ja ulkopoliittiseen painostukseen turvautuneiden piirien voimin.⁸³⁸ Sitä suoremmin omaa puoluetta ei juuri voinut kritisoida. Merkittävää Ehrnroothin Suomen Kuvalehdessä esittämässä kritiikissä oli se, että nyt syyllisenä ei pidetty vain Kekkosta ja kommunisteja, vaan myös RKP:tä, jonka piirissä olevat kansanedustajat kärkkyivät hallitusratkaisun mukana tulevia namupaloja.

Ehrnroothin jääminen toistamiseen tappiolle puolueen hallitusratkaisusta päätettäessä riisui viimeisetkin pidäkkeet Ehrnroothin omaa puoluetta kohtaan esittämältä kritiikiltä. Kaiken suuttumuksen ja pessimismin keskellä Ehrnrooth pyrki ulospäin osoittamaan, ettei Pohjoismaisen Perustan tilanne ollut toivoton, vaikka kaikki näyttikin menevän

⁸³⁶ Ehrnroothin puhe RKP:n Porvoon puoluekokouksessa toukokuussa 1958. Kansio 6, GCEa, KA.

⁸³⁷ US 14.7.1970.

⁸³⁸ Suomen Kuvalehti 21.8.1970.

pieleen. Tie puolueenjohtopaikoille oli tukossa, ja hallituskysymys oli saanut epätoivottuun ratkaisuun. Lohdutukseen Ehrnrooth saattoi kuitenkin todeta, että toisin kuin muut puoluetoverit, Pohjoismaisen Perustan kannattajat eivät olleet myyneet poliittista selkärankaansa ja itsenäistä linjaansa luottamustehtävien toivossa:

Meidän oikeistolaisten mielestä ei pääasia nykyvaiheessa ole miehittää puolueen johtopaikkoja, joilla pysyäkseen joutuu myötäilemään nykyistä suuntausta. Tärkeintä on säilyttää vapaus ajaa omaa linjaansa, kun tietää sen pohjautuvan suurelle kansanosalle yhteiseen vakaumukseen. Vain sillä edellytyksellä, että sekä eduskunnassa että kansalaispiireissä on niitä, jotka ankarasta painostuksesta välittämättä pitävät kiinni vapaan ja asiallisen arvostelun oikeudesta ja nyt korkealta taholta moititusta sananvapaudestamme, voimme säilyttää suomalaisen elämänmuodon.⁸³⁹

UKK-ratkaisu – surullisen vuoden ikävä päätös

Vesittynyt vaalitulos, kelvoton hallitusratkaisu ja lehdistökeskustelun kiristyminen eivät olleet ainoat Ehrnroothin käteen jäävät ikävät asiat vuodelta 1970. Syksyn mittaan oli käymässä ilmi, että Ehrnroothin varoitukset kansanrintamahallituksen vaarallisuudesta olivat käymässä toteen työmarkkinaneuvottelujen aikana marras-joulukuussa. Tuolloin myös Kekkonen huolestui tilanteesta saadessaan tiedustelutietoja, joiden mukaan NKP:n Suomen politiikassa oli tapahtunut ”huomattava muutos”, kun suurlähettiläs Beljakovin tiedettiin osallistuneen työmarkkinaneuvotteluihin ja tukeneen erityisesti SKP:n vähemmistöä.⁸⁴⁰ Kekkoselle kävi selväksi, että pian oltaisiin keskellä hallituskriisiä, sillä hallituksessa istuvan SKDL:n toimiminen SKP:n vähemmistön ohjeiden mukaisesti oli tekemässä hallitustyöskentelystä mahdotonta asettumalla SDP:tä ja SKP:n enemmistölinjaa tiukemmalle kannalle työmarkkinaneuvotteluissa. Ongelman ydin oli kommunistien hallitukselle esittämässä vaatimuksissa, joita ei voitaisi mitenkään täyttää. Ulospääsyreittejä oli olemassa vain kaksi: joko vaatimuksiin suostuttaisiin tai sitten kommunistit marssisivat ulos.⁸⁴¹ Tilanteen ratkaisemiseksi Kekkonen teki kaksi nopeaa päätöstä. Ensiksi suostui Neuvostoliittoa miellyttävään aloitteeseen monenkeskisestä suurlähettiläskokouksesta, joka valmistelisi Euroopan turvakokousta. Toiseksi Kekkonen päätti ottaa ohjat käsiinsä työmarkkinaneuvotteluissa ja esitti 4.12.1970 SAK:lle ja STK:lle oman talouspoliittisen ehdotuksensa. Kimmo Rentolan mukaan ehdotuksen merkittävin asia liittyi sen poliittiseen puoleen: kommunistit joutuivat nyt eristyksiin. Heiltä vietiin käynnissä olevan työmarkkinataistelun terävin ase; kysymys ei ollut vain työläisten ja suurpääoman vastaisesta taistelusta, vaan asettumisesta Kekkosta vastaan.⁸⁴²

⁸³⁹ US 12.8.1970.

⁸⁴⁰ Rentola 2005, 336–339.

⁸⁴¹ Häikiö 1993, 126.

⁸⁴² Rentola 2005, 349–353. Ehdotukseen sisältyi minimipalkka ja metsäteollisuudelle määrättiin suhdannevaraus. SKP:n poliittiselle toimikunnalle ehdotus ei silti kelvannut, sillä palkankorotus ei nostanut reaaliansioita.

Jos Kekkosen työmarkkina-aloite ei tyydyttänyt SKP:tä, niin yhtä lailla huonosti se kelpasi Ehrnroothille, jonka mielestä Kekkonen oli työmarkkinapoliittisella aktiivisuudellaan astunut jälleen kerran alueelle, joka ei valtaoikeuksien perusteella hänelle kuulunut. Toiminnallaan Kekkonen ei ollut sekaantunut vain työmarkkinaosapuolille kuuluviin asioihin, vaan myös kävellyt hallituksen yli esittäessään viiden asian osalta lainsäädäntötoimenpiteitä.⁸⁴³ Ehrnroothille UKK-sopimus oli uusi osoitus siitä, miten eduskunnan asema lainsäädäntöelimenä heikkeni sisäpoliittisen kriisitilanteen seurauksena. Samalla tasavallan presidentti oli noussut eduskunnan yläpuolelle. Kekkosen vallankäytön myötä presidentin rooli sovittelijana oli muuttunut sanelijaksi. Parlamentarismin heikkene-
misen ohella Ehrnrooth näki UKK-sopimuksen SAK:n kannalta vaarallisena; sopimus vain vahvistaisi SAK:n piirissä olevien ääriivasemmistolaisten asemia ja mahdollistaisi tulevaisuudessa entistäkin tiukempien vaatimusten esittämisen työnantajille. Tulevaisuudessa ääriivasemmisto voisi laskea sen varaan, että lakon uhatessa presidentti esittäisi ratkaisun, joka ylittäisi vapaissa työehtosopimusneuvotteluissa saavutettavat edut. Myöskään sopimuksen talouspoliittinen sisältö ei kelvannut Ehrnroothille. Vakaan kasvupolitiikan sijaan Ehrnrooth katsoi sopimuksen edistävän inflaatiota ja vaarantavan työllisyyden.⁸⁴⁴

Siinä missä Päiviö Hetemäki luki UKK-sopimuksen presidentin erityisansioksi, jolla turvattiin suomalainen hyvinvointi, tarkasteli Ehrnrooth asiaa tiukan laillisuusnäkökulman kautta.⁸⁴⁵ Ehrnroothin kohdalla kyse ei ollut niinkään sopimuksen taloudellisesta puolesta, vaan siinä, mitä sopimus kertoi Suomen parlamentaarisen demokratian tilasta. Se, että presidentti puuttui lainsäädäntökysymyksiin ”aina veroista margariiniin ja voin hintaan”, oli Ehrnroothin mukaan todiste siitä, ettei Suomen demokraattis-parlamentaarinen järjestelmä toiminut enää edes välttävästi. Presidentin toimenpiteet olivat kyseenalaistaneet yhdellä kertaa sekä hallituksen että eduskunnan merkityksen poliittisessa järjestelmässä.⁸⁴⁶ Ehrnrooth katsoi tilanteen olevan jopa niin vakava, että parlamentaarinen demokratia saatettiin pelastaa joko hajottamalla eduskunta ja määräämällä uudet vaalit tai tekemällä henkilövaihdos pääministerin paikalla.⁸⁴⁷ Kyse ei siis ollut vain Kekkosesta, vaan myös hallituksesta, joka Ahti Karjalaista lainaten oli asettunut ”sivustakatsojaksi” talouselämää ja yhteiskuntarauhaa uhanneen kiistan ajaksi.⁸⁴⁸

UKK-sopimus osoitti sen, mistä Ehrnrooth eduskunnan lakivaliokunnan puheenjohtajan ominaisuudessa oli puhunut Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan perustuslakifoorumissa jo huhtikuussa 1969. Tuolloin Ehrnrooth vaati presidentin valtaoikeuksien ja toimikausien rajoittamista, mutta myös hallitusmuodon muuttamista joko presidenttivaltaiseksi tai parlamentaariseksi. Ehrnroothin mukaan perustuslaki oli puutteellinen, sillä parlamentaarisen kansanvallan periaatteita oli epä johdonmukaisesti toteutettu Suomen

⁸⁴³ Valtiopäivät 1970, pöytäkirjat II, 2635, 22.12.1970, ed. Ehrnrooth.

⁸⁴⁴ Ibid.

⁸⁴⁵ Koivisto 2006, 260.

⁸⁴⁶ US 12.12.1970.

⁸⁴⁷ Valtiopäivät 1970, pöytäkirjat II, 2635, 22.12.1970, ed. Ehrnrooth.

⁸⁴⁸ Valtiopäivät 1970, pöytäkirjat III, 2901–2903, 8.1.1971, ed. Ehrnrooth.

hallitusmuodossa. Ehrnroothin mielestä maata johti ”klikkivalta”, mikä näkyi eduskunnan rajallisina toimintamahdollisuuksina ja valtioneuvoston päätösten syrjäytymisinä presidentin niin tahtoessa.⁸⁴⁹

Ehrnrooth uskoikin, että nykyinen tilanne hyödyttäisi vain kommunisteja, jotka hallituksesta käsin saattoivat toimia suomalaista yhteiskuntaa vastaan yllyttämällä kansalaisia avoimeen työpaikkataisteluun ja levottomuuksiin. Näyttäisikin siltä, että tilanne johon joulukuussa 1970 oli jouduttu, sai Ehrnroothin tuntemaan sekä vahingoniloa että huolta. SKP:n toiminta oli kulkemassa juuri niitä uria, joista hän oli varoittanut vaalikampanjan ja hallituskysymyksen kritisoimisen yhteydessä. UKK-sopimuksen myötä oli saatu todiste siitä, mihin tilaan herkkäuskoiset porvarit ja sosiaalidemokraatit olivat maan vie-neet uskoen, että SKP:stä oli tullut demokraattinen puolue.⁸⁵⁰ Eduskunnassa pitämäs-sään puheessa 18.12.1970 Ehrnrooth ihmetteli, miten oli mahdollista, että kommunistit olivat tyytymättömiä vallitsevaan tilanteeseen, kun kaikki oli kulkemassa kohti kaaosta:

*Kommunistit ovat saaneet yhtyneen ammattiyhdistysliikkeen. Kommunistit ovat saaneet aikaan vasemmiston poliittisen yhteistyön. Kommunistit ovat saaneet aikaan nykyisen hallituksen. Kommunistit ovat äänillään valinneet nykyisen tasavallan presidentin. Kommunistien pitäisi toisin sanoen olla tyytyväisiä siihen, mitä me olemme saaneet tässä maassa aikaan. Miksi te sitten vielä jarrutate ja vaikeutate nyt niitä toimenpiteitä, joihin on hallituksen ja tasavallan presidentin toimesta ryhdytty?*⁸⁵¹

Vaikka Ehrnrooth puhui kommunisteista yleisnimityksenä, hän ymmärsi varsin hyvin, että SKDL:n sisällä oli monia virtauksia ja etteivät kaikki seisseet yhteisrintamassa Tais-to Sinisalon kanssa. SKP:n sisäisistä ristiriidoista tietoisena Ehrnroothin provosoi SKDL:n eduskuntaryhmää kysymällä, missä olivat ne SKDL:n ”johtavat poliitikot”, jotka ajattelivat, että tätä maata on rakennettava eikä revittävä.⁸⁵² Ehrnroothin toiminta UKK-sopimuksen osalta on mielenkiintoinen osoitus Ehrnroothin poliittisen ajattelun logiikasta. Huolimatta siitä, että Kekkonen pyrki ehdotuksellaan rauhoittamaan työ-markkinatilannetta ja estämään pahimmat kuohunnat työpaikoilla, ei Ehrnrooth voinut periaatteestakaan hyväksyä presidentin asettumista työmarkkinaosapuoleksi. UKK-sopimuksen kohdalla ei edes presidentin hyvä tarkoitus pyhittänyt keinoja.

Raskaan vuoden jonkinlaisena hyvityksenä Ehrnroothille voidaan pitää Aamulehdessä jouluaattona julkaistua pakinoitsija Virvelin tekemää kokoonpanoehdotusta jääkiekon MM-kisoihin valmistuvalle päävalmentajalle Seppo Liitsolalle. Joulumielinen poliitti-nen pukki ehdotti Neuvostoliittoa ja Itä-Saksaa vastaan Yrjö Soinin johtamaa taantu-musketjua, johon kuuluivat Tuure Junnila, Kauko Kare, Victor Procopé ja Georg C. Ehrnrooth. Ehrnrooth lunasti paikkansa, sillä oli ”osoittautunut vallan tehokkaaksi maa-

⁸⁴⁹ Ehrnroothin puhe Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan perustuslaki-foorumissa 19.4.1969. Kansio 11, GCEa KA; HS 20.4.1968, ”Ehrnrooth pyytää ylioppilaiden tukea”.

⁸⁵⁰ US 12.12.1970. K47.

⁸⁵¹ Valtiopäivät 1970, pöytäkirjat II, 2467, 18.12.1970, ed. Ehrnrooth.

⁸⁵² Ibid.

lin suulla; hänen omaleimaisena erikoisuutenaan ovat tehotaklaukset siniviivalla”.⁸⁵³

Tiedonvälityksen vinosuuntaukset ja Express-lehden synty

*Sanotunlainen pelko on johtanut siihen, että suomalainen sanomalehdistö on menettämässä, ja on jo menettänytkin merkitystään vapaana kansalaisten mielipiteitä tulkitsevana informaatiotähtenä, koska se ei uskalla NL:n asioihin puuttumisen pelosta kertoa lukijoilleen yleisiä asioita niitä sievistelemättä eli ”pesemättä”*⁸⁵⁴

Arviointeja kansanedustaja Georg C. Ehrnroothin rikosilmoitukseen johtaneista taustatekijöistä 12.4.1972, Suojelupoliisin raportti

Pravda paaluttaa lehdistökeskustelun rajat

Vuoden 1970 eduskuntavaalien alla Neuvostoliiton mielenkiinto Suomessa käytävään lehdistökeskusteluun ja neuvostovastaisiin ilmiöihin nousi tasolle, joka muistutti yöpakkaskriisin aikoja.⁸⁵⁵ Äkillinen profiilin nosto neuvostovastaisuuden kitkemisessä oli yllättävää ja varsinkin se, että asiaan kiinnitettiin huomiota sekä NKP:n virallisen äänitorven Pravdan kautta että valtionpäämiesten tapaamisen yhteydessä Zavidovossa helmikuussa 1970. Ensimmäisen varoitussignaalin antoi V. S. Stepanov 7.2.1969, kun hän listasi ”Kommentoija”-nimimerkin kautta Ehrnroothin Neuvosto-suhteiden viralliselle mustalle listalle yhdessä Tuure Junnilan ja Veikko Vennamon kanssa ja syytti heitä taantumuksellisten voimien keräämisestä neuvostovastaisten sanomalehtien, kuten Uuden Suomen ja Aamulehden, ympärille.⁸⁵⁶ Vieläkin voimakkaampi viesti annettiin helmikuussa 1970 Zavidovossa, kun Brezhnev totesi Neuvostoliitossa tiedettävän, että Suomen ”oikeistolaiset” ja neuvostovastaiset voimat jääkäreineen ja suojeluskuntalaisineen olivat taas liikkeellä. Erityisen paheksuttavaa oli ollut oikeiston tapa väheksyä Leninin merkitystä Suomen itsenäistymisessä, vieläpä Leninin 100-vuotisjuhlien alla. Brezhnevin mukaan ilmiö oli niin vakava, että Neuvostoliiton ”on pakko ottaa se huomioon”.⁸⁵⁷ Lenin-tulkintoihin liittyen Kekkonen antoikin oman panoksensa Leninin 100-vuotisjuhlissa Helsingin yliopistossa 22.4.1970. Juhlapuheessaan Kekkonen moitti, että Leninin motiiveja Suomen itsenäisyyden tunnustamisessa oli tutkittu ”yksipuolisesti aina vääristelyyn saakka”.⁸⁵⁸

⁸⁵³ Aamulehti 24.12.1970, ”Liitsolan unelmajoukkue”.

⁸⁵⁴ jkl S14–1 Arviointeja kansanedustaja Georg C. Ehrnroothin rikosilmoitukseen johtaneista taustatekijöistä. Päiväty 12.4.1972. SUPO.

⁸⁵⁵ Suomi 1992, 94–102. Neuvostoliiton kriittinen arviointi yhdessä kekkosvastaisuuden kanssa johti Neuvostoliiton vastareaktioon keväällä 1958, jolloin Neuvostoliiton diplomaattiedustajat ja lehdistö puuttuivat ”Neuvostoliitolle vihamieliseen” propagandaan, jonka katsottiin pyrkivän ulkopoliittisen linjan muuttamiseen.

⁸⁵⁶ IS 7.12.1969. Ks. myös Pravda 7.12.1969.

⁸⁵⁷ Urho Kekkosen päiväkirja 25.2.1970.

⁸⁵⁸ Tasavallan Presidentin puhe Leninin 100-vuotisjuhlissa Helsingin Yliopistolla 22.4.1970. (Viitattu 25.7.2013). Saatavissa:

<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/11193/TMP.objres.3953.html?sequence=1>

Ehrnroothin ja Junnilan ilmeet ja lehden asento paljastavat vakavuuden, jolla herrat suhtautuivat Pravdan ”Kommentoijan” mielipiteisiin.

Lähde: Etelä-Suomen Sanomat 8.2.1969

Mistä tämä äkillinen neuvostovastaisuus-teeman nostaminen poliittiselle agendalle kertoi ja miten Neuvostoliiton Suomen politiikkaan liittyvä kiristynyt ote oli sovitettavissa kansainvälispoliittiseen tilanteeseen, jota Vietnamin sodasta huolimatta leimasi suurvaltojen pyrkimys liennytykseen? Kimmo Rentolan mukaan kysymys oli liennytyksen alkuvaiheeseen liittyvästä epävarmuudesta, mutta myös Tsekkoslovakian tapahtumista. Neuvostoliitto pyrki nyt kiristämään otettaan vaikutuspiiristään.⁸⁵⁹ Suomen osalta kyse oli nk. Brezhnevin doktriinin Suomen variantista, johon sisältyi sekä YYA-sopimuksen uusiminen että puolueettomuuden kyseenalaistaminen, sillä puolueettomuuspolitiikan katsottiin hyödyttävän vain ulkopoliittiseen suunnanmuutokseen pyrkiviä piirejä.⁸⁶⁰ Kevään 1970 eduskuntavaalien myötä tapahtunut raju poliittisen painopisteen muutos kiristi ilmapiiriä entisestään. Neuvostoliitossa nähty uhka oikeistovaarasta ja Suomen liukumisesta ”lännen poliittiseksi välineeksi” sai todistusvoimaa vaalituloksesta. Neuvostoliiton näkemys tehtiin Kekkoselle täysin selväksi, kun Stepanov ilmoitti, että Moskova kyllä ”kykenee” toimenpiteisiin, jotta sen edut Suomessa turvattaisiin. Kimmo Rentola

⁸⁵⁹ Rentola 2005, 82–83.

⁸⁶⁰ Suomi 1992, 424–430.

onkin osuvasti todennut, että ”kevään 1970 vaalit käänisivät suhteiden psykologian päinvastaiseen asentoon”. Oikeiston vaalivoitto tuli hyvittää Moskovalle.⁸⁶¹

Ensimmäinen vaalitulosta seurannut lepyttelytoimi oli Nordek-hankkeesta luopuminen. Toinen vähintään yhtä kovan luokan korjausliike tapahtui Moskovassa, kun NKP:n keskuskomitea päätti nimittää NKP:n kansainvälisen osaston varajohtajan Aleksei Beljakovin suurlähettilääksi Helsinkiin.⁸⁶² Kolmas keino näpäyttää vaaleissa epäluotettavaksi havaittua kansaa oli entistäkin tiukempi suhtautuminen suomalaiseseen sanomalehtikeskusteluun.⁸⁶³ Neuvostoliiton kiristynyt asenne kaikkea neuvostovastaiseksi tulkittua kohtaan johti siihen, että Lenin-tulkintojen ohella Kekkonen koki parhaimmaksi ottaa aiempaa aktiivisemmän roolin itsesensuurikeskustelussa kesällä 1970.

Kansanrintamapolitiikan jatkumisesta huolimatta vaalitulokseen liittynyt puhe oikeiston ryhtiliikkeestä ei laantunut. Debatti ei koskenut pelkästään harjoitettua ulkopoliitiikkaan, vaan myös sitä, miten ulkopoliitikasta keskusteltiin ja miten tiedotusvälineet kohtelivat Neuvostoliittoa. Kekkonen tekikin näyttävän ulostulon neuvostovastaisen ilmapiiriin poiskitkemiseksi 31.7.1970 pitämässään radio- ja televisiopuheessaan. Puheessaan Kekkonen totesi matkan aikana käyneen selväksi, että Suomessa käyty kriittinen lehtikirjoittelu sähkövetureiden, atomivoimalan ja maakaasun yhteydessä oli heittänyt pitkän varjon Suomen puolueettomuuden ylle. Syyt Suomen ulkopoliittisiin ongelmiin olivat löydettävissä ennen muuta suomalaisesta lehdistökirjoittelusta. Erityisen pahana Kekkonen piti sanomalehtien yleisönosaston kirjoittelua:

*Monet lehdet kirjoittavat artikkeleissaan jopa kauniita fraaseja Neuvostoliiton kaupastamme, mutta samojen lehtien yleisön osastot ovat täynnänsä Suomen virallisen ulkopoliitiikan ja Neuvostoliittoa vastaan kohdistuvaa neulanpistoa ja vihaista pikkuilkeyttä. Joka tietää, missä määrin pääkirjoituksia luetaan ja miten laajasti taas yleisön osastoja seurataan, voi helposti tehdä johtopäätöksen siitä, millä keinolla yleiseen mielipiteeseen yritetään tarkoituksellisesti vaikuttaa. Ja tätä tekniikkaa käyttävien tarkoitus on selvä: Suomen ulko- ja kauppapolitiikan epäilyksenalaiseksi saattaminen. (...) Tällainen kaksinaamaisuus, josta jouduin puhumaan ns. yöpakkasten aikaan, on minusta ei vain vastenmielistä vaan se on mitä suuremmassa määrässä maan etujen vastaista.*⁸⁶⁴

Kekkonen ulostulon ei ihmetyttänyt ainoastaan Ehrnroothia vaan myös länsidiplomaatteja. Aivan kuten arveltiinkin, taustalla oli Moskovan matka ja sen aikana käyty kädenväänkö Suomen puolueettomuuden tunnustamisesta. Vaikka huomion keskipisteenä olikin lehdistökeskustelu, näyttäisi varsinaisena syynä olleen taloudellinen länsi-

⁸⁶¹ Rentola 2005, 74–75, 106; Urho Kekkosen päiväkirja 21.3.1970.

⁸⁶² Suomi 1996, 421; Rentola 2005, 202. Brittien Foreign Officen tutkimusosaston mukaan syinä Beljakovin nimitykseen olivat: 1) kommunistien riidan sovittaminen, 2) kansanrintamahallituksen palauttaminen 3) varmistaa seuraaja Kekkokselle.

⁸⁶³ Urho Kekkosen päiväkirja 13.4.1970. Stepanov ihmetteli Kekkokselle, miten oli mahdollista, että vaikka kansanrintamahallitus oli hoitanut asiat hyvin se ei saanut äänestäjien tukea ja kysyi: ”Voiko tällaiseen kansaan luottaa?”

⁸⁶⁴ US 1.8.1970.

integraatio. Pienemmissä asioissa ärtymystä aiheutti mm. Max Jakobsonin kirja, jossa tämä oli uskaltanut esitelmään omia yya-tulkintojaan.⁸⁶⁵

Ehrnroothia Kekkosen kehotukset ulkopoliittisen keskustelun hillitsemiseksi jopa mielpidekirjoituksia myöten ärsytti niin paljon, että hän otti asian esille jopa eduskuntapuheessaan 5.11.1970. Neuvostovastaisten neulanpistojen esittäminen Suomen puolueettomuusaseman suurena uhkaajana oli Ehrnroothin mielestä ontuva peruste suitsia länsimaiseen demokratiaan kuuluvaa sananvapautta. Kekkosen puuttumista jopa tavallisten kansalaisten yleisönosaston kirjoituksiin Ehrnrooth piti vähintäänkin outona ihmetellen, miksei Kekkonen noudattanut samaa logiikkaa Yleisradion osalta. Presidentti ei paheksunut sanallakaan valtionenemmistöisen Yleisradion Vietnam-viikkoja ja ääriivasemiston virallisen puolueettomuuslinjan vastaisia puheita. Ehrnroothin mukaan Kekkosen toiminta vain lisäsi ulkopoliittista vinosuuntausta ja kyseenalaisti Suomen puolueettomuuspoliittisen aseman. Kekkosen suhteen Ehrnrooth ei jättänyt mitään arvailujen varaan todetessaan: ”Mutta kun Yleisradion vakinainen toimittaja sarjaohjelmassaan mm. toistuvasti loukkaa länsimaisen valtion johtohenkilöä, hän saa tasavallan presidentiltä kortin, jonka tietenkin ymmärtää niin, että ”hakkaa päälle vain”.⁸⁶⁶

Keskustelukulttuurin joutuessa yhä tiukemmin idänpolitiikan ja puolueettomuuspolitiikan puristuksiin oli Ehrnroothin mielestä aika vetää johtopäätökset harjoitetun ulkopoliitiikan onnistumisesta. Ehrnroothin mielestä oli enää turha vähätellä ”Finnlandisierung”-käsitteen vahingollisuutta tai esittää loukkaantunutta siitä puhuttaessa. Suometumisesta puhuttaessa oli kysymys todellisesta huolestumisesta, jota Länsi-Euroopassa tunnettiin suurvaltojen välisen tasapainotilan järkkymisestä. Ehrnrooth piti arveluttavana, että samaan aikaan, kun Länsi-Euroopassa oltiin huolestuneita tasapainotilan järkkymisestä ja puhuttiin suometumisesta, ajoi Suomi aktiivisen rauhanpolitiikan nimissä turvallisuuskokoushanketta. Ehrnrooth ei uskonut, että pienellä puolueettomalla maalla olisi rauhanpolitiikan edistämässä juuri annettavaa, sillä edes YK ei näyttänyt onnistuvan tehtävässään. Ehrnrooth pelkäsikin, että turvallisuuskokoushanke – ns. ”Suomen aloite” – vaarantaisi Suomen puolueettomuuspoliittisen aseman, sillä Yhdysvalloissa hankkeeseen suhtauduttiin epäilevästi.⁸⁶⁷ Ehrnrooth olikin vakuuttunut siitä, että myös Yhdysvaltain poliittinen johto – kuten hän itsekin – uskoi, että ns. ”Suomen aloite” ei ollut Kekkosen oma keksintö, vaan Kekkonen toimi vain Neuvostoliiton juoksupoikana. Rauhan sijaan Neuvostoliitto tavoitteli vain oman strategisen asemansa vahvistamista Euroopassa.

Turvakokoukseen liittyen Ehrnrooth oli huolissaan myös siitä, miten erikoisia käsityksiä Suomessa oli vallalla rauhasta, kansanvallasta, imperialismista ja puolueettomuudesta. Ehrnrooth syyttikin radikaaleja siitä, miten näiden keskuudessa itsemääräämisoikeudet ja humanisuus unohdettiin heti, kun puhuttiin Berliinin kohtalosta. Yhtä lailla presi-

⁸⁶⁵ Rentola 2005, 225–226.

⁸⁶⁶ Valtiopäivät 1970, pöytäkirjat II, 1751–1755, 5.11.1970, ed. Ehrnrooth.

⁸⁶⁷ Ibid.

dentti Kekkosen puheet siitä, ettei Suomi ollut puolueeton, kun oli kysymys sodasta ja rauhasta, oli Ehrnroothin mielestä tuomittavia.⁸⁶⁸ Ehrnrooth teki selvän pesäeron Kekkosen käsitykseen puolueettomuuspolitiikasta. Kekkoselle kysymys oli ennen kaikkea Neuvostoliiton näkökohtien sekä Suomen ja Neuvostoliiton sopimusten noudattamisesta. Ehrnroothilla puolueettomuuspolitiikka lähti idän ja lännen ehdottoman tasapuolisen kohtelusta kansainvälisissä kysymyksissä ja voimassa olevien sopimusten huomioon ottamisesta.

Kekkosen ja Ehrnroothin väliset eroavuudet puolueettomuuspolitiikassa eivät rajoittuneet vain ulkopoliittiseen puoleen, vaan myös sisäpolitiikan osalta löytyi eroja. Toisin kuin Kekkosen, Ehrnrooth piti demokratiaan kuuluvaa sananvapautta tärkeämpänä kuin itään päin esitettävää puolueettomuutta. Ehrnrooth vastusti kiivaasti sellaista puolueettomuuskäsitettä, johon liittyi ideologisen puolueettomuuden piirteitä, sillä katsoi sen johtavan lopulta valtiollisen riippumattomuuden ja demokraattisten oikeuksien menettämiseen.

Ehrnroothin eduskunnassa esittämä voimakas kritiikki Suomen turvakokoushanketta kohtaan ajoittui Neuvostoliiton Helsingin suurlähettilään aktiviteettien kannalta sopivaan ajankohtaan. Kun reaktiona eduskunnassa käytyyn ulkopoliittiseen keskusteluun julkaistiin 13.11.1970 Novoje Vremjassa artikkeli ”Vastuu maan kohtalosta”, jossa Pravdan Pohjoismaiden kirjeenvaihtajan Juri Jahontovin nimissä toistettiin Kekkosen Moskovan matkan jälkeen peräänkuuluttamat lehdistökeskusteluun liittyvät asiat.⁸⁶⁹ Kekkosen tavoin artikkelissa tuotiin esiin sanomalehtien yleisönosastot väylänä hyökätä ”maan valtiollista johtoa ja ulkopoliitiikkaa vastaan”, vaikka YYA-sopimusta oli juuri jatkettu 20 vuodella. Jahontovin mukaan oli ilmeistä, että ”Suomessa oli voimia, joita nykyinen maan johdon noudattama ulkopoliittinen suuntaus ei miellytä.” Suomalaisen taantumuksellisuuden ytimessä nähtiin ulkomaisen pääoman kanssa liittoutunut puunjalostusteollisuus, kokoomus, reserviläiset sekä muut järjestöt, joiden tarkoituksena oli ”lietsoa militaristisia ja revanshistisia mielialoja”. Artikkelin sisältyi myös varoitus: mikäli oikeistovoimat nousisivat valtaan, tulkittaisiin se Neuvostoliitossa merkittävänä iskuna työväenluokkaa vastaan. Se olisi todiste suunnanmuutoksesta Suomen ulkopoliitiikassa, osoitus rauhantahtoisesta ulkopoliitiikan hylkäämisestä sekä suuntautumista länteen taloudellisesti, sotilaallisesti ja poliittisesti.⁸⁷⁰

Mistä Jahontovin nimissä kirjoitetussa artikkelissa sitten oli kysymys? Suojelupoliisin saamien tietojen mukaan lehdistökeskustelun suitsimisella ja suomalaisia taantumusvoimia vastaan hyökkäämällä pyrittiin minimoimaan eduskuntavaalien vahinkoja ja eristää vaalivoiton saaneet oikeistolaiset (SMP ja kokoomus). Beljakovin taktiikka oli tuttu vaaran vuosilta: osoittamalla oikeiston rauhansopimuksen vastainen luonne voitai-

⁸⁶⁸ Valtioapäivät 1970, pöytäkirjat II, 1751–1755, 5.3.1970, ed. Ehrnrooth.

⁸⁶⁹ HS 14.11.1970; Rentola 2005, 331. Kekkosen saamien Puskalan papereiden mukaan kirjoituksen taustalla oli kuitenkin Beljakov.

⁸⁷⁰ Kaleva 14.11.1970. Kalevan suomennos Novoje Vremjassa olleesta jutusta.

siin eliminoida SDP:hen ja keskustaan oikealta tuleva paine. Toisaalta hyökkäyksessä oli pyrkimys radikalisoida SDP:tä⁸⁷¹

Neuvostoliiton kiristynyt asenne edellytti sekä lehdistön että poliitikkojen mielipiteiden tarkempaa kontrollointia. Kekkonen nähtävästi halusi tylsyttää Neuvostoliiton kritiikin terävimmän kärjen. ”Jahontovin” artikkeli todistikin, että Kekkosen väliintulo kesällä oli tuliaisen Neuvostoliitosta, totalitaarisesta valtiosta, jonka poliittisessa järjestelmässä ei tunnettu vapaan sanomalehdistön käsitettä. Suomen monipuoluejärjestelmään sopeutettuna Neuvostoliitto näki suotavaksi ehdottaa neuvostojärjestelmässä noudatettavaa lehdistösensuuria siten, että lehdistökeskustelun rajat estäisivät ”edistyksellisten poliittisten voimien” kritisoimisen. Juhani Suomen mukaan Kekkosen ulostulon ainoa ”järkevältä” tuntuva motiivi oli pyrkimys viedä Neuvostoliitolta viimeinen argumentti Suomen puolueettomuuspolitiikan kyseenalaistamisessa.⁸⁷² Olipa Kekkosen motiivina mikä tahansa, ei Ehrnrooth voinut hyväksyä presidentin asettumista Neuvostoliiton ymmärtäjäksi. Hänelle asia näyttäytyi ideologisena koetinkivenä, jossa testattaisiin Suomen pysyminen länsimaisena demokratiana.

Neuvostoliiton huolestuneisuus oikeiston ryhtiliikkeestä Suomessa sai liikkeelle myös kotimaisia voimia. Näin tapahtui mm. Ryhmä 70:n kohdalla, joka vaati keskustapuoluetta tehostamaan oikeiston vastaista aatepoliittista taistelua ja tuomiota politiikalle, joka poikkeaisi ”naapuriystävyyden linjalta”.⁸⁷³ Myös SDP:n kansainvälisten asioiden sihteeri Paavo Lipponen reagoi Jahontovin artikkeliin varoittamalla ulkopoliittisesta oppositiosta, joka harjoitti ”kansan keskuudessa myrkyntyä Neuvostoliiton suhteen”. Lipposen mukaan eduskuntavaaleissa tapahtunut oikeistovoimien esiinmarssi ja Vennamon ”natsismin kielenkäyttöä” muistuttavat puheet toivat mieleen yöpakkasten ajat.⁸⁷⁴

Vaatimukset yhdenmukaisesta ulkopoliittisesta linjasta ja Kekkosen vastaisuuden muuttuminen ”majesteettirikokseksi” vaikuttivat väistämättä toimitusten arkeen.⁸⁷⁵ Tiukkeneva linja lehdistökeskustelun rajoista ulkopoliittisissa kysymyksissä vaikutti luonnollisesti myös Ehrnroothin poliittisiin toimintaedellytyksiin. Vuoden 1970 aikana Ehrnrooth huomasi, että mahdollisuudet puhereferaattien ja mielipidekirjoitusten saamiseksi sanomalehtien sivuille vaikeutui merkittävästi. Nyt jopa Aamulehti kiristi linjaansa niin paljon, että Ehrnrooth päätti lähettää kirjeen päätoimittaja professori Raino Vehmakselle ja kysyä, miksi lehti oli jättänyt julkaisematta ”eräiden kansanedustajien” puheita mainiten omalta kohdaltaan kaksi esimerkkiä. Ehrnrooth uskoi, että kyse oli ilman muuta julkaisupolitiikan muuttumisesta, sillä vaikeudet alkoivat samaan aikaan, kun Aamulehden entinen eduskuntatoimittaja siirtyi Tampereen toimitukseen.⁸⁷⁶ Päätoimittaja Vehmas

⁸⁷¹ Rentola 2005, 323–324, 328.

⁸⁷² Suomi 1996, 462

⁸⁷³ Urho Kekkosen päiväkirja 24.5.1971.

⁸⁷⁴ Suomen Sosialidemokraatti 18.11.1970, ”Paavo Lipponen: Meidän on syytä asettua naapurin tarkasteluun”

⁸⁷⁵ Martti Valkonen kirjallinen tiedonanto 11.1.2005.

⁸⁷⁶ Georg C. Ehrnroothin kirje Aamulehden päätoimittajalle professori Raino Vehmakselle 18.12.1970, Kansio 3, GCEa, KA.

myönsi Ehrnroothille, että tämän esille ottama asia oli ”mielenkiintoinen eikä ennalta täysin tuntematon”. Vehmas ehdottikin tapaamista ja lupasi pyrkiä vaikuttamaan asiaan jo ennen tapaamista.⁸⁷⁷ Aamulehden päätoimittajakaan ei siis ollut tyytyväinen tilanteeseen, ainakin kirjeessä osoitettu ymmärrys Ehrnroothia kohtaan kieli siitä, että lehteen vaikutettiin ulkoa päin, mahdollisesti kokoomuksen puoluejohdon suunnasta.

Oliko kokoomuksen puoluejohto sitten suitsemassa Aamulehden linjaa Kekkosen ja Neuvostoliiton esittämien toiveiden mukaisesti? Todennäköisesti, ainakin tämän suunnaisia viitteitä on löydettävissä päätoimittajan kirjeen ohella Aamulehden toimittajan Olavi Väänttisen joulukuun 15. päivänä 1970 päivätyistä kirjeistä Ehrnroothille, jossa Väänttinen kertoi uudesta virastaan. Samalla hän totesi, että Aamulehden ulkopuolelta voisi Matti Arjanteen kanssa noudattaa paremmin ”sitä oikeaa politiikkaa” ja että tämä uusi nimitys oli ”kauhistus puolueen päämajalle!!!”⁸⁷⁸

Express-lehden synty

Sanomalehtien tiukentuneen linjan myötä Ehrnrooth ja Junnila tulivat siihen tulokseen, että ainoa keino kiertää kiristynyt itsesensuuri oli perustaa oma kustannusyhtiö ja aloittaa oman mielipidelehden julkaiseminen. Sanomalehdistön sananvapauden kaventumisen ohella päätöksen taustamotiiveina on nähtävissä huolestuminen Yleisradion televisio- ja radio-ohjelmien ideologisesta tasapuolisuudesta. Etenkin Eino S. Revon pääjohtajakauden aikana tapahtunut Yleisradion vasemmistolaistuminen ja informatiivisen ohjelmapolitiikan aloittaminen herättivät pahaa verta Ehrnroothissa.⁸⁷⁹ Pohjoismaisen Perusta antoi asiaan liittyen jopa erillisen tiedonannon 22.4.1969, jossa se lausui ”syvän paheksumisensa” Yleisradiossa tapahtuneesta kehityksestä, jonka seurauksena radiosta ja televisiosta oli tullut vasemmiston propagandaväline.⁸⁸⁰

Kolmas syy lehden perustamiseen tuli RKP:n ja kokoomuksen sisäisistä tilanteista. Sekä Ehrnrooth että Junnila kaipasivat omaa äänenkannattajaa, sillä molempien kohdalla omien puolueiden virallinen linja oli heidän näkökulmasta väärään suuntaan. Oma lehti oli tarpeen, jotta heidän mielipidekirjoituksensa pääsisivät julkisuuteen edes yhden varman väylän kautta. Myös äänestäjien palautteella oli merkitystä. Ehrnroothia jopa keho-

⁸⁷⁷ Raino Vehmaksen kirje Georg C. Ehrnroothille 29.12.1970. Kansio 3, GCEa, KA.

⁸⁷⁸ Olavi Väänttisen kirje Georg C. Ehrnroothille 15.12.1970. Kansio 3, GCEa, KA. Samaisessa kirjeessä Väänttinen toteaa jostain murheellisesta asiasta joka ”sai verenpaineeni nousemaan”. Tällä Väänttinen todennäköisesti viitattasi Aamulehden tiukentuneeseen julkaisulinjaan tai sitten Kokoomuksen puoluejohdon johonkin toimenpiteeseen. Väänttisen mukaan Ehrnrooth on oikeassa, että jotain ”on tehtävä” ja, että MA:n [tekijän huomio: Matti Arjanne] kanssa on jotain jo pantu vireelle.

⁸⁷⁹ Viljakainen 2008, 139.

⁸⁸⁰ Pohjoismaisen Perustan Yleisradioon liittyvä tiedonanto 22.4.1969, Kansio 29, GCEa, KA.

tettiin oman lehden perustamiseen, jotta eduskunnassa esitetyt kriittiset puheenvuorot tulisivat julkisuuteen.⁸⁸¹

Suunnitelman toteutus aloitettiin 3.7.1970, kun Ehrnrooth, Junnila ja Procopé allekirjoittivat yhtiösopimuksen Kustannusosakeyhtiö Libertas – Förslags Ab:n perustamisesta. Sveitsissä asuvalla Tauno Jalannilla oli ratkaiseva osuus lehtihankkeen toteuttamisessa. Ehrnrooth matkustikin Jalannin luo Sveitsiin keskustelemaan hankkeesta, ja iltasella 17.10.1971 herrojen kävellessä pitkin Avenue du Lémania Jalanti ehdotti lehden nimeksi Express. Ehrnroothin päästyä Hôtel Terminuksessa olleeseen hotellihuoneeseensa hän kirjoitti välittömästi ehdotuksen muistiin kommentoiden keskustelujen tulosta innostuneesti: ”Hyvä! Ehkä ongelma vihdoinkin ratkaistu?”⁸⁸² Kustannusyhtiön perustava kokous pidettiin 15.11.1971, jolloin johtokunnan jäseniksi valittiin Ehrnroothin lisäksi Ernst-Gustaf Finnillä, Tuure Junnila ja Victor Procopé. Lehden päätoimittajaksi ja kustannusosakeyhtiön toimitusjohtajaksi valittiin prokuristi Ove Ohlström. Tilintarkastajiksi valittiin Uuden Suomen toimittajat Kari Räisänen ja Asko Vuorjoki.⁸⁸³

Muita hankkeeseen osallistuneita olivat mm. Sakari Talvitie, Panu Toivonen ja Timo T. A. Mikkonen.⁸⁸⁴ Ehrnroothin, Junnilan ja Procopén ohella osakkeenomistajina hankkeeseen osallistui monia tunnettuja politiikan ja talouselämän vaikuttajia, kuten ministeri Tauno Jalanti, Rosenlewin entinen toimitusjohtaja Marcus Nykopp, vuorineuvos Olavi Sohlberg ja KOP:n pääjohtaja Matti Virkkunen sekä Nokian hallintojohtaja Jarl Hohenthal. Muita osakkeenomistajia olivat Bertel Appelberg, Ernst-Gustaf Finnillä, Ralph Flodman, Dan Hohenthal, Erkki Ketola ja Irina Matvejew.⁸⁸⁵ Jalannin ja Ehrnroothin kirjeenvaihto paljastaa, että Jalanti lupautui rahoittamaan hanketta lähettämällä 14.10.1970 kirjeessä tuhannen markan sekin. Osakkeista Jalanti ei välittänyt, mutta lupautui osakkeenomistajaksi, mikäli Ehrnrooth, Junnila ja Procopékin olisivat osakkeenomistajina.⁸⁸⁶

Miksi Sveitsin Lausannessa asuva Jalanti halusi osallistua pienen oikeistoyhteenliittymän lehtihankkeeseen? Ehrnroothin tavoin Jalannilla oli palava halu panna kapuloita

⁸⁸¹ Ehrnrooth 1999, 350; Varatuomari Pentti Kuoppamäen kirje Georg C. Ehrnroothille 13.5.1971. ”Esitän Teille kunnioittavat kiitokseni miehekkäästä lausunnostanne Nordek-asian yhteydessä Eduskunnassa 7.5.1971. Teidän lausuntonne on kyllä huomattu varsin laajalti yli puoluerajojen. On rohkaisevaa tietää, että löytyy vielä miehiä, joilla on rohkeutta puolustaa sellaisia luovuttamattomia arvoja kuin Eduskunnan arvovalta, puhevapaus ja muut. Teidän lausuntonne sivuutettiin täysin, kuten odottaa sopikin, TV:n ja yleisradion eduskuntaselostuksissa, lausunnon periaatteellisesti tärkeästä merkityksestä huolimatta, kuten niin monesti ennenkin. Tästä syrjinnästä on jo tehty hiljaisten takametsien miesten toimesta Oy Yleisadion ohjelmaneuvostolle kantelu, kuten niin monesti ennenkin.”

⁸⁸² Georg C. Ehrnroothin 17.10.1971 päiväämä muistio, tekijän hallussa.

⁸⁸³ Koskinen 1989, 28–30; Graeffe 1998, 34–35; Ehrnrooth 1999, 350.

⁸⁸⁴ Ehrnrooth 1999, 350.

⁸⁸⁵ Koskinen 1989, 28. Osakkeenomistajat ja osakkeiden määrä: Professori Bertel Appelberg (10), varatuomari Georg C. Ehrnrooth (11), toimitusjohtaja Ernst-Gustaf Finnillä (2), johtaja Ralph Flodman (1), luonnont. kandidaatti Dan Hohenthal (1), varatuomari Jarl Hohenthal (1), ent. ministeri Tauno Jalanti (10), fil. tohtori Tuure Junnila (3), pankinjohtaja Erkki Ketola (1), fil. kandidaatti Irina Matvejew (1), eversti evp. Valo Nihtilä (1), lakit. lisensiaatti Marcus Nykopp (2), fil. maisteri Victor Procopé (3), vuorineuvos Olavi Sohlberg (1) ja pääjohtaja Matti Virkkunen (2).

⁸⁸⁶ Tauno Jalannin kirje Georg C. Ehrnroothille 14.10.1971, Kansio 2, GCEa, KA.

Kekkosen rattaisiin ja hillitä Neuvostoliiton vaikutusvallan etenemistä. Itse asiassa Jalanti oli ollut jo 1950-luvulla mukana salaisessa neuvostovastaisessa yhteysverkostossa, joka ainakin Kustaa Vilkun mukaan valmisteli Helsingin Sanomien Eljas Erkon raahoilla Suomen irrottamista Neuvostoliiton vaikutuspiiristä.⁸⁸⁷ Express-lehden taustavoimat näkivät Kekkosen olevan täysin sopimaton presidentiksi. Jalannin kohdalta tämä käy ilmi harvinaisen hyvin Jalannin Ehrnroothille 18.7.1970 lähettämästä kirjeestä:

*Suomen lehdistä näen Sinun ja Victor Procopén reippaan otteen. Se vaatii rohkeutta, mutta si tähän Teillä on – sen tiedän. Mutta vähän siellä voidaan diktatuuria vastustaa. Jota vielä mahdava vieras valta tukee. Suomalainen on velto ja hyväuskoinen. Helppo sitä on kurissa ja herran nuhteessa pitää. – Toivon vain, että Sinä ja samoin kanssamme ajatteleva pieni piiri ei sorru pessimismiin, vaan kestää, vaikka itätuuli kuinka puhaltaisi. Erich kirjoitti kerran, että mikään poliittinen tilanne ei ole pysyvä. Se joko pahenee tai paranee. Tämä oli vastaus eräaseen Kekkosen puheeseen heti sodan jälkeen. Hän nimittäin sanoi, että tilanne, mihin on jouduttu, on pysyvä ja ettei sen muuttamiseen saa edes pyrkiä.*⁸⁸⁸

Jalannin viittaus Kekkosen puheeseen liittyy tämän 25.9.1944 pitämään radioesitelmään ”Suomen uusi asema ja sen velvoitukset”, jossa Kekkonen korosti, että Neuvostoliiton ylivoima olisi tästä eteenpäin ”ehdoton ja jatkuva” ja välirauhan jälkeinen olotila oli ”jatkuva ja pysyväinen”.⁸⁸⁹ Vaikka Jalanti ja Ehrnrooth eivät Express-lehteä perustaessaan olleetkaan lähdössä palauttamaan menetettyä Karjalaa, eivät he kuitenkaan hyväksyneet Kekkosen ulkopoliittista näkemystä. Ehrnroothille ja Jalannille ulkopoliitiikan rakentuminen Neuvostoliiton luottamuksen varaan ei riittänyt turvaamaan kansallista olemassaoloa ja länsimaista yhteiskuntajärjestystä. Heille sodanjälkeinen tilanne ei tarkoittanut siirtymistä sodasta rauhaan, vaan puolustustaistelun jatkamista toisin keinoin. Toisin kuin Kekkonen opasti, Ehrnrooth ei voinut unohtaa menetettyjä maakuntia ja suostunut katkaisemaan siteitä arvoihin, jotka kumpusivat sotia edeltäneestä ajasta. Express-lehti oli yksi side arvoihin, joita virallinen Suomi ei voinut tunnustaa kelvoiksi.

Express-lehden osakkeenomistajien ohella Uuden Suomen ja Aamulehden palveluksessa olleiden toimittajien vahva panos kertoo paljon lehden poliittisesta taustasta. Express-lehti asettui vahvasti RKP–kokoomus-akselille ja kaikkia osallistujia yhdisti vahva Kekkos- ja kommunisminvastainen asennoituminen. Mukana olleiden yhteisenä nimittäjänä oli huoli Suomen poliittisesta tilanteesta ja halu luoda vapaa mielipidefoorumi, jonka kautta kriittiset äänenpainot voisivat tulla vapaasti julki.

Express-lehden ensinumero ilmestyi marraskuussa 1971. Muodollisesti lehti oli riippumaton, vaikka jo lehti ilmoittikin seuraavansa Pohjoismaisen Perustan linjauksia. Riippumattomuuden korostamisella pyrittiin turvaamaan mm. Tuure Junnilan asema lehtijuttujen kirjoittajana. Ensimmäisten lehtien kustantajaksi ilmoitettiin Irina Matvejew. Syyinä tähän oli Ehrnroothin pyrkimys vähentää rooliaan Expressin julkaisijana, mutta myös se, ettei kustannusosakeyhtiö Libertas – Förslags Ab:tä ollut vielä kaupparekisterissä. Ehrnroothin näkyvyyden kannalta asialla ei ollut mitään tekemistä, sillä Ehrnrooth kir-

⁸⁸⁷ Herlin 1993, 256–258; Ks. myös Kuisma 2004, 245.

⁸⁸⁸ Tauno Jalannin kirje Georg C. Ehrnroothille 18.7.1970. Kansio 2, GCEa, KA.

⁸⁸⁹ Tyrkkö ja Korhonen (toim.) 1977, 55.

joitti omalla nimellään lehden ensimmäisestä numerosta lähtien.⁸⁹⁰ Vuonna 1971 lehteä myytiin ainoastaan irtonumeroina Rautatiekirjakaupan lehtimyymälöissä yhdellä markalla. Vuonna 1972 lehti oli tilattavissa 8 markan hintaan. Lehden ilmoitustulot jäivät varsin vähäisiksi lukuun ottamatta vuotta 1971, jolloin lehdessä oli Nokian, Kol och Koks Ab:n, Lohjan Kalkkitehdas Oy:n ja Finluxin ilmoituksia.⁸⁹¹

Express-lehti ja poliittiset urasuunnitelmat eivät sovi yhteen

Pian Express-lehden aloitettua toimintansa kävi selväksi, ettei lehden sisältöön ja kirjoittajakuntaan suhtauduttu myönteisesti hallitsevissa poliittisissa piireissä tai Neuvostoliitossa. SKP:lle Express-lehti näyttäytyi ”äärioikeiston” uutena yhteenliittymä, joka alleviivasi sitä äärioikeistolaisista ryhtiliikettä, johon myös vuoden 1970 eduskuntavaalitulokin viittasi. Äärioikeistolaisuuden nousu oli SKP:n mukaan niin hälyttävää, että Aarne Saarisen, Taisto Sinisalon, Olavi Hännisen, Arvo Aallon ja Oiva Lehdon lähetystön toimesta vietin 21.4.1972 aihetta käsittelevä kirjelmä pääministeri Rafael Paasiolle. Hallitukseen vedottiin, jotta äärioikeiston maan etuja vahingoittava toiminta estettäisiin. Lähetystön mielestä erityistä huomiota tuli kiinnittää etenkin Nootti- ja Express-lehtien neuvostovastaiseen kirjoitteluun. Lähetystö katsoi, että Express-lehden tavoin ne ”kaikkein selvimminkin suuntautuvat maamme virallista rauhan ja ystävyyden ulkopoliittikkaa vastaan sekä vaarantavat maamme ja Neuvostoliiton välisten ystävällisten suhteiden kehitystä”. Julkaisutoiminnan ohella äärioikeistolaisuus oli saamassa jopa konkreettisia muotoja. Lahdessa sijaitseva järjestöalo oli tuhrittu hakaristeillä ja Kotkassa oli hakaristeillä sotkettu mainoksia, joissa kerrottiin tilaisuudesta, jossa yhtenä puhujana oli neuvostoliittolainen.⁸⁹²

SKP:n reaktio ei varmastikaan yllättänyt Ehrnroothia, joka oli tottunut vastaavanlaisiin syytöksiin aikaisemminkin. Yllättävää sen sijaan oli se, että Express-lehteen suhtauduttiin torjuvasti myös Helsingin kaupungin kiinteistölautakunnassa, joka hylkäsi ”äärioikeistolaisen” Express-lehden anomuksen saada lupa lehden myymiseksi yleisillä paikoilla. Lautakunnan mukaan lehden myynti tuli järjestää lehtimyymien myyntipaikoilla. Merkittävää asiassa oli kuitenkin se, että jopa asiasta uutisoinut Helsingin Sanomat luonnehti Express-lehteä äärioikeistolaiseksi, SKP:n ja TPSL:n äänenkannattajien ta-

⁸⁹⁰ Koskinen 1989, 31–32. Muita vuoden 1971 aikana Expressissä omalla nimellään kirjoittaneita olivat mm. Dan Hohental, Tuure Junnila, Irina Matvejew, Väinö Peltonen, Victor Procopé, Kari Räisänen (US), Lars Tiisanen ja Olavi Vanttinen (Aamulehti).

⁸⁹¹ Koskinen 1989, 31–35; Ehrnrooth 1999, 351. Vuodesta 1973 lähtien julkiasumäärä vakiintui yhdeksään numeroon vuodessa. Vuonna 1971 Express-lehteä julkaistiin vain kaksi numeroa ja vuonna 1972 kahdeksan. Jokaisessa lehdessä oli sekä ruotsinkielinen että suomenkielinen toisistaan erillinen osansa. Suurimmillaan lehteä tilattiin noin 3 500 kpl ja irtonumeroita myytiin 50–100 kpl.

⁸⁹² KU 22.4.1972, ”Äärioikeisto nakertaa maamme ulkopoliittikkaa”. Express-lehden ohella epäilyttäviksi tahoiksi lueteltiin Kauko Karen johtaman Alea-kustannusyhtiö, Suomalaisen Yhteiskunnan Tukijärjestö ja Itsenäisyyden puolesta -järjestö.

paan.⁸⁹³ Tämä osoitti, että alun perin vain Ehrnroothin vastustajien keskuudessa käyttämä äärioikeisto-termi oli nyt siirtymässä myös valtamedian käyttöön.

Express-lehti osoittautuikin nopeasti varsin riskialttiiksi etenkin henkilöille, jotka saattoivat virkansa puolesta olla lähellä tasavallan presidenttiä tai tämän tukijoita. Sananvapauden rajat tulivat selviksi ainakin Sotainvalidien Veljesliiton tiedotussihteerinä toimineelle Kari Räisäselle, joka irtisanottiin liitosta keväällä 1971. Syynä irtisanomiseen ei ollut tyytymättömyys Räisäsen työpanokseen, vaan tämän Kekkos-vastaiset kirjoitukset. Kuultuaan asiasta Ehrnrooth otti yhteyttä Sotainvalidien Veljesliiton puheenjohtajaan professori Jorma Pätiälään ja paheksui liiton toimintakulttuuria, johon ei näyttänyt kuuluvan työntekijöiden poliittinen mielipidevapaus:

Sotainvalidien asia on lähellä jokaisen oikeistolaisen sydäntä. Sotainvalidien hyväksi on vielä paljon tehtävissä, joten liitollanne on laaja työkenttä. Oikeistolaistenkin luottamusta tätä työtä kohtaan tarvitaan. Jos liiton johtoelimissä oleva poliitikko, jonka mielipiteet eroavat oikeistolaisen mielipiteistä, ryhtyy toimenpiteisiin sellaista liiton virkamiestä vastaan, joka yksityishenkilönä on tuonut julki huolestumisensa jostakin tämänpäiväisestä ilmiöstä, tämä horjuttaa ainakin allekirjoittaneen liittoa kohtaan tuntemaa luottamusta. Erottaminen, ko. tapauksessa vieläpä ilman minkäänlaista varoitusta tai edes keskustelun asianomaisen kanssa, tietää puutustumista jokaiselle kansalaiselle kuuluviin oikeuksiin, jos erottamisen syy on arvaamani.

Sotainvalidien Veljesliiton eräs johtohenkilö, itse puoluepoliitikko, on saanut aikaan liitossa päätöksen, joka merkitsee sitä, että maisteri Räisäsen oma ja hänen perheensä toimeentulo on ollut uhattuna, koska hän on uskaltanut yksityishenkilönä puuttua valtiollisiin kysymyksiin. On helppo kuvitella millaiseksi mielipidevapaus maassamme käytännössä muodostuu, jos työnantajat vähänkin yleisemmin suhtautuisivat tämantapaisiin asioihin niin kuin liitossanne on tehty. Ellei mihinkään toimenpiteisiin erottamisen vuoksi ryhdytä, en katso voivani olla informoimatta kanssani samoin ajattelevia tapahtuneesta.

Kunnioittavasti, Georg C. Ehrnrooth⁸⁹⁴

Sotainvalidien Veljesliiton toiminnanjohtajan Jaakko J. Ranta-Knuutilan mukaan irtisanomisen taustalla olivat Räisäsen toukokuussa 1971 julkaisemat kirjoitukset Ilta-Sanomissa ja Uudessa Suomessa, joista toinen koski Urho Kekkosta eli henkilöä, joka oli myös Sotainvalidiliiton juhlavuoden ja keräysten suojelija. Räisäsen kirjoitusten seurauksena liiton johtavat henkilöt mm. keskustapuolueen kansanedustaja Eino Sääskilahti ja liiton toiminnanjohtaja Ranta-Knuutila olivat tulleet siihen tulokseen, etteivät lehti-kirjoitukset olleet liiton toimihenkilölle sopivia. Kirjoitusten seurauksena päätettiin hylätä alkuperäinen suunnitelma, jonka mukaan Räisäsestä olisi tehty liiton tiedostuspäällikkö ja Sotainvalidi-lehden päätoimittaja. Ranta-Knuutila korosti, ettei Räisästä varsinaisesti erotettu, mutta ”annoimme hänen ymmärtää, että hänen tulisi ryhtyä hakemaan toimipaikkaa muualta, koska aivan oikein oletimme, että hänen kirjoitteluunsa enemminkin tai myöhemmin puuttuisi joku muu järjestön piirissä”. Liitto ei siis katsonut pystyvänsä puolustamaan Räisäsen asemaa, mikäli hänen poliittinen toimintansa tulisi

⁸⁹³ HS 7.6.1972, ”Helsinki ei salli Express-lehden kiertokaupustelua”. HS:n uutisessa todetaan ”Helsingin kiinteistölautakunta hylkäsi tiistaina äärioikeistolaisen Express-lehden anomuksen saada myydä lehteä yleisillä paikoilla.”

⁸⁹⁴ Georg C. Ehrnroothin kirje professori Jorma Pätiälälle 14.9.1971, Kansio 3, GCEa, KA.

julkisen keskustelun piiriin. ”Perustelumme eivät olleet poliittisia, ja kantamme olisi ollut sama, ellei jyrkempikin, jos Räisänen olisi esiintynyt vaikkapa Kansan Uutisten palstoilla”, totesi Ranta-Knuuttila. Mitä tuli Räisäsen perheen toimeentuloon, niin siitä oli Ranta-Knuuttilan mukaan turhaa kantaa huolta. Räisäsen työsuhde sai jatkua 30.9.1971 saakka, jonka jälkeen hän siirtyisi Kansallis-Osake-Pankin palvelukseen.⁸⁹⁵

SKP:n lähetystön ohella Express-lehti joutui myös Suomen Sanomalehtimiesten Liiton (SSL) hampaisiin, kun liiton puheenjohtaja Jyrki Juuti valitti sekä Nootti- että Uutis-Express-lehden julkaisutoiminnasta sanomalehtimieslakon aikana. Hän piti näiden toimintaa moraalisesti epäilyttävänä, sillä niiden pyrkimyksenä oli ansaita lakon kustannuksella. Nootti-lehden perustaja Kauko Kare ihmetteli SSL:n puheenjohtajan äkillistä kiinnostumista moraalikysymyksistä, kun samaan aikaan sanomalehtialalla tapahtui suurempiakin vääryyksiä. Ehrnroothin ohella Kauko Kare oli tietoinen Kari Räisäsen tilanteesta ja siitä, miten mm. SDP:n kansanedustaja Uki Voutilainen oli ollut mukana järjestämässä potkuja Räisäselle. Kare muistutti myös lehtimiesmoraalin kannalta arveluttavasta sensaatiojutusta, jossa TPSL:n pää-äänenkannattaja Päivän Sanomat esitteli koko sivun mittaisella jutulla Ehrnroothin Yhdysvaltoihin lähettämiä kirjeitä.⁸⁹⁶ Kare oli ihmettelyineen oikeilla jäljillä. Näytti pahasti siltä, että julkaisupolitiikan osalta myös lehtimiesmoraali oli epätasapainossa. Sananvapauskysymysten sijaan sanomalehtimiesliiton puheenjohtaja askarteli piskuisen Express-lehden lakkonumeroiden kimpussa.

Ehrnrooth puolueettomuuspolitiikan vahtikoirana

Ulkopoliittisen puhdasoppisuuden silmäpidon alaisena Ehrnrooth tarttui aiempaa tiukemmin Suomen puolueettomuuspolitiikan vastaisiksi tulkitsemiensa radio- ja televisio-ohjelmien sisältöön. Yleisradion ohjelmien tasapuolisuuden vaatimuksen taustalla oli Ehrnroothin vaatimus tinkimättömän puolueettomuuspolitiikan toteuttamisesta, mutta myös jatkuvat syytökset Ehrnroothin ja tämän edustaman Express-lehden ulkopoliittisesta epäilyttävyydestä. Ehrnrooth katsoikin, että mikäli tinkimätön puolueettomuuspolitiikka todella oli Suomen virallinen ulkopoliittinen linja, edellytti se puolueettomuutta myös valtion hallitsemalta radio- ja televisiomonopolilta.

Nähdessä tarpeelliseksi Ehrnrooth otti Yleisradiossa tapahtuneet rikkomukset esille eduskuntapuheissaan tai lehtikirjoituksissa, mutta joskus jopa ottamalla yhteyttä Yleisradion ohjelmaneuvoostoon. Jälkimmäisestä tavasta voidaan nostaa esille Ehrnroothin tuohtuminen Päivi Istalan Ristivetoa-ohjelmasta, joka esitettiin Leninin 100-vuotisjuhlapäivänä 22.4.1970. Jo pelkästään Leninin juhlistaminen Suomen Yleisradiossa kohotti Ehrnroothin verenpainetta, mutta varsinainen syy tuohtumiselle johtui Love Recordsin Lenin-levyn soittamisesta. Ehrnrooth piti mauttomana, että ohjelman aikana soitettiin Wolf Biermanin tekemä ja Pentti Saaritsan suomentama laulu *Kolme Luotia*

⁸⁹⁵ Jaakko J. Ranta-Knuuttilan kirje Georg C. Ehrnroothille 17.9.1971, Kansio 3. GCEa, KA.

⁸⁹⁶ Nootin uutiserikoisnumero 27.6.1972, Kansio 44, GCEa, KA.

Rudi Dutschkeen. Ehrnrooth piti laulua Saksan liittotasavallan vastaisena, sillä siinä haukuttiin liittokansleria Kurt Georg Kiesingeriä natsiksi ja osalliseksi Dutschken murhayritykseen. Ehrnrooth esittikin toivomuksen, että vastaisuudessa ohjelmaneuvosto huolehtisi, ettei vastaava toistuisi.⁸⁹⁷ Ehrnroothin vetoamus meni ohjelmaneuvoston käsittelyyn, joka päätti äänin 6–4, ettei kirjelmä edellyttänyt kannanottoa tai ohjelmataarkailijan lausuntoa. Lausuntoa vaativat kokoomus, liberaalit ja osa keskustalaisista. Tuloksen kannalta merkittävää oli ei-sosialistisen leirin hajoaminen kahden keskustalaisen pidättäydyttyä äänestämisestä.⁸⁹⁸ Vuospäiväohjelman jälkeen Päivi Iсталasta ja Ristive-toa-ohjelmasta tuli punainen vaate Ehrnroothille. Myöhemmin hän totesikin, että ohjelmassa ei ollut niinkään kyse ristivedosta kuin vedosta yhteen suuntaan.⁸⁹⁹

Toinen näyttävä ulostulo liittyi 7.3.1972 televisiossa esitettyyn ruotsinkieliseen Slagru-tan-ohjelmaan, joka käsitteli Richard Nixonin Kiinan vierailua. Nixonin ystävänä Ehrn-rooth tuhtui, kun toimittaja Kim Peter Johansson lausui Nixonin vierailuun liittyen, et-tä ”Nixon vill att vi skall glömma att han är Vietnams bödel”. Ohjelman jälkeen Ehrn-rooth päättikin kirjoittaa ulkoministeri Kalevi Sorsalle ja muistuttaa tätä tasavallan pre-sidentin lausunnosta, jonka mukaan puolueettomuus oli mahdollista ainoastaan ulkoval-tojen taholta tunnetun luottamuksen pohjalta ja että tämä luottamus oli saavutettavissa vain ”jatkuvalle, herpaantumattomalla työllä ja huolenpidolla”. Samalla Ehrnrooth muistutti, että ystävällisiä suhteita Suomeen ylläpitävän valtion päämiestä vastaan koh-distettu kunnianloukkaus oli myös rikoslain 14 luvun 2 §:n mukaan rangaistava teko. Ehrnrooth kysyikin Sorsalta, onko valtion omistaman ja ohjaaman Oy Yleisradio Ab:n ohjelmapolitiikka sopusoinnussa virallisen ulkopolitiikan kanssa, kun ohjelmissa toistu-vasti syyllistytettiin yksipuoliseen länsimaiden ja etenkin Yhdysvaltojen arvosteluun. Yleisradion yksipuolisuuteen viitaten Ehrnrooth ei malttanut olla tölväisemättä myös Kekkosesta. Ehrnrooth totesikin, että Suomen ulkopolitiikan ”uskottavuus on varmaan-kin enemmän riippuvainen valtion joukkotiedotusvälineen johdetusta mielipiteenmuo-dostamisesta kuin sanomalehtien satunnaisista yleisönosastossa julkaistuista kirjeis-tä”.⁹⁰⁰

Nixonin nimittäminen pyöveliksi osoitti Ehrnroothin mielestä, että vaikka Yleisradion pääjohtaja vaihtuikin Eino S. Revosta Erkki Raatikaiseen, näytti radio- ja televisio-ohjelmien vasemmistoradikaalinen yksipuolisuus jatkuvan.⁹⁰¹ Ehrnroothin huoli Yleis-radion puolueettomuudesta ei löytänyt vastakaikua ainakaan Päivän Sanomilta, joka piti Ehrnroothia vääränä henkilönä peräänkuuluttamaan ulkopoliittista tasapuolisuutta. Lehti totesikin sarkastisesti Ehrnroothin olevan ”Suomen puolueettomuuden ja kaikinpuolisen objektiivisuuden todellinen ystävä” ja lisäsi, ettei Ehrnroothin vilpittömänä pyrkimyk-

⁸⁹⁷ Georg C. Ehrnroothin kirje Yleisradion suomenkieliselle ohjelmaneuvostolle 5.5.1970, Kansio 19, GCEa, KA.

⁸⁹⁸ KU 27.5.1970, ”Rudi Dutschke –levy ei ole kielletty”.

⁸⁹⁹ Georg C. Ehrnroothin puhe Etelä-Helsingin Perustustuslailliset ry:n tilaisuudessa 12.2.1980, Kansio 15, GCEa, KA.

⁹⁰⁰ Georg C. Ehrnroothin kirje ulkoasiainministeri Kalevi Sorsalle 21.3.1972, Kansio 19, GCEa, KA.

⁹⁰¹ US 22.3.1972, ”Edes vastuutonta yksipuolisuutta”.

senä ollut tehdä Yleisradiosta tasapuolista, vaan pikemminkin tehdä toimittajista äärioikeiston mieleisiä ”objektiivisia” toimittajia. Lukijoilleen lehti muistutti, että Yhdysvaltojen presidentin Richard M. Nixonin ja Neuvostoliiton johtajien Brezhnevin, Kosygin ja Podgornyn välillä oli olemassa suuri ero. Toisin kuin Nixon Neuvostoliiton johtajista yksikään ei ollut ”syyllistynyt vuosikausia jatkuneeseen armottomaan suurvallan barbaariseen sotaan rauhaa ja vapautta rakastavaa kansaa kohtaan”.⁹⁰²

Yleisradion kannalta Ehrnrooth piti vakavimpana asiana Kekkosen asennoitumista. Se, ettei Kekkonen puuttunut Päivän Sanomien tai muiden sanomalehtien anti-amerikkalaisuuteen vaan ainoastaan neuvostovastaisiksi leimattuihin artikkeleihin ja yleisön osasto kirjoituksiin, osoitti Ehrnroothin mielestä sen, miten vinoutunut Urho Kekkosen ulkopoliittinen linja oli. Ehrnroothin näkökulmasta vain itään päin noudatettu varovaisuus osoitti, ettei Paasikiven–Kekkosen linja ollut todellista puolueettomuuspolitiikkaa, vaan kyse oli pikemminkin Neuvostoliiton miellyttämisen politiikasta.

Ehrnroothia kosiskellaan kokoomukseen

Talouspoliittinen välikysymys repii RKP:ta

Vuoden 1970 aikana tapahtunut RKP:n ja Ehrnroothin suhteiden tulehtuminen oli alkusoittoa tulevalle. Todelliseen umpisolmuun tilanne meni vuoden 1971 maaliskuussa kokoomuksen talouspolitiikkaa käsittelevän välikysymyksen myötä, johon hallituspuolueeseen kuuluneet Ehrnrooth ja Procopé päättivät osallistua.⁹⁰³ Välikysymyksessä todettiin, ettei hallitus kyennyt ohjaamaan kehitystä kohti talouspoliittista kokonaisratkaisua. Talouspoliittisten ongelmien lisäksi välikysymyksessä nostettiin esiin metalliteollisuuden useita viikkoja kestänyt lakko sekä pääministeri Ahti Karjalaisen Ähtärissä pitämä puhe, jossa hän oli todennut, että ”poliittista ilmapiiriä työmarkkinoilla on selvästi kiristänyt se seikka, että oikeisto ja SMP voittivat viime vaaleissa”. Välikysymyksessä todettiin, että Karjalaisen lausunto ”sisältää ajatuksen, että kansalaisten pitäisi vaaleissa äänestää siten kuin hallitus haluaa”.⁹⁰⁴

Välikysymyksen jälkeen RKP:n puoluejohdossa pohdittiinkin, olisiko Ehrnroothin ja Procopén toiminnasta syytä suorittaa kurinpalautuksellisia toimenpiteitä, jotta puolueen yleislinjasta poikkeavat kansanedustajat saataisiin kuriin. Ehrnroothin ja Procopén toimet eivät uhanneet vain RKP:n yhtenäisyyttä, vaan myös sen uskottavuutta hallituspuolueena. Suomen Sosiaalidemokraatti -lehti arvelikin artikkelissa ”Oikeistolaisia piirteitä” välikysymyksen todistavan, ettei RKP kykene osoittamaan, että ”niskuroivat politi-

⁹⁰² Päivän Sanomat 23.3.1972; ks. myös Georg C. Ehrnrooth, Biographica 7B, SKP, KansA.

⁹⁰³ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirja 2.3.1971. PTA.

⁹⁰⁴ Suomenmaa 3.3.1971; Kaleva 3.3.1971; HS 10.3.1971.

kan pärinäpojat olisivat saatavissa hallitusrintamaan”. Ehrnroothin ja Procopén toiminta osoittikin, että RKP on arveluttava oikeistolainen puolue.⁹⁰⁵

SDP:n suunnasta tulevaa painostusta puoluelinjan suoristamiseksi ei voitu jättää täysin huomiotta, sillä RKP:n oli kiittäminen juuri SDP:tä siitä, että sillä ylipäänsä oli jonkinlainen painoarvo Karjalaisen II hallituksessa. Sinällään ulkopuolinen painostus oli turhaa, sillä RKP:n liberaalien keskuudessa asiasta oltiin samaa mieltä. Ulkopuolinen ohjaus kelpasi liberaaleille tietenkin todisteeksi siitä, että Ehrnroothin poliittinen linja oli selvä uhka RKP:n hallituskelpoiselle. Hallitusrintaman heikkeneminen altistikin RKP:n kovemmalle painostukselle, sillä nyt jopa yksittäisten kansanedustajien lipsuminen hallitusrintamasta saattaisi johtaa eduskuntaenemmistön menettämiseen.

Puolueen puheenjohtaja Jan-Magnus Jansson ilmoitti, että kansanedustajien toimintaa tulitaisiin käsittelemään puolueen keskushallituksessa, joka päättäisi mahdollisista kurinpitotoimista. Uhkaukset kurinpitomenettelyistä eivät vaientaneet Ehrnroothia, joka syytti Janssonia epäjohtonmukaisuudesta: välillä tämä paheksui Ehrnroothin ja Procopén kommunisteja vastaan suunnattua kritiikkiä ja välillä Jansson itse oli huolissaan kommunistien vaikutusvallasta hallituksessa.⁹⁰⁶

RKP hallitusasemasta huolimatta Ehrnrooth ei hyväksynytäkään sitä, että puolue rankaisi heitä kansanrintamapolitiikan vastustamisesta, sillä tästä linjanvedosta Ehrnrooth ja Procopé olivat ilmoittaneet jo hallituksen nimittämispäivänä.⁹⁰⁷ Jälkikäteen välikysymykseen osallistumistaan pohtiessaan Ehrnrooth katsoo kyllä toimineensa välikysymysasiassa ”vastoin tervettä parlamentarismia”, mutta samalla päätyy puolustelemaan toimintaansa vallinneessa epäparlamentaarisessa tilanteessa ainoaksi mahdolliseksi tavaksi tuoda esille tyytymättömyys kansanrintamapolitiikkaa kohtaan.⁹⁰⁸ Ehrnroothin ja Procopén kannalta tilannetta RKP:ssä helpotti se, että myös Jan-Magnus Jansson karsasti kommunistien ottamista hallitukseen. Jansson pitikin suotavampana hallitusyhteistyön rakentumista sosiaalidemokraattien ja keskustapuolueiden varaan.⁹⁰⁹

Välikysymyksen jälkipuinti muuttui niin kärkeväksi, että RKP:n Helsingin piirissä tuli jopa riitaa siitä, saisiko Ehrnrooth ylipäänsä puhua 12.3.1971 pidettävässä piirin vuosikokouksessa. Maltillisen oikeiston ja liberaalien edustajat pitivät Ehrnroothia sopimatomana pääpuheenpitäjänä välikysymyksen allekirjoittamisen takia. Vastavetona tähän Ehrnroothin kannattajat uhkasivat puolueesta eroamisella, mikäli Ehrnroothia ei päästetä puhujapöytäntöön. Syy PP:n kannattajien provosoitumiseen oli yksinkertainen. Pääperi-

⁹⁰⁵ Suomen Sosialidemokraatti 5.4.1971. Lehti kirjoittaa ”Enää ei ole samassa määrin yhdentekevää kuin ennen miten Ruotsalaisen kansanpuolueen kapitalistkansanedustajat Ehrnrooth ja Procopé äänestävät. Edellisen hallituksen aikana he olivat ikuimassa äärioikeistolisessa oppositiossaan.”

⁹⁰⁶ HBL 11.3.1971

⁹⁰⁷ HS 10.3.1971; HS 11.3.1971; HBL 11.3.1971.

⁹⁰⁸ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.5.2005.

⁹⁰⁹ KU 12.3.1971.

aatteena kun oli ollut, että vuosikokouksen pääpuhuja oli vuorollaan joku kolmesta helsinkiläisestä kansanedustajasta, ja tällä kertaa olisi ollut Ehrnroothin vuoro.⁹¹⁰

Lopulta Ehrnrooth sai pitää alustuspuheen yhdessä Ingvar S. Melinin kanssa. Ratkaisu ei kuitenkaan merkinnyt Ehrnroothin kriittisten näkemysten lieventymistä. Päinvastoin Ehrnrooth totesi Ilta-Sanomille, että nyt oli korkea aika puhua suu puhtaaksi, kun Ingvar S. Melinkin olisi kuulemassa.⁹¹¹ Puheessaan Ehrnrooth palasikin ristiriitojen ytimeen vaatimalla puolueen poliittisen linjan tarkistamista ja siirtymistä vanhalle ”suoraselkäselle linjalle”.⁹¹² Puheet suoraselkäisyydestä olivat ennen muuta piikki Melinin suuntaan, jota Ehrnrooth piti poliittisena petturina.

Melin vastasi samalla mitalla toteamalla, että toisin kuin Pohjoismaiden Perusta maltillinen oikeisto pysyisi myös tulevaisuudessa lojaalina puolueelle noudattamalla puolue-elinten tekemiä päätöksiä. Korostaakseen maltillisen oikeiston poliittista kypsyyttä Melin muistutti, että puoluedemokratiaan kuului, että vähemmistön tuli tukea enemmistön päätöksiä ”ainakin suurissa kysymyksissä” ja antaa puolueelle ja sen ministereille tarvittava tuki, mitä myös poliittinen uskollisuus edellytti. Melin muistutti toisenlaisesta poliittisesta kypsyydestä, joka liittyi asioiden ja henkilöiden erottamiseen toisista. Melin myös ihmetteli, miten ”niin kokenut poliitikko” kuin Georg C. Ehrnrooth syylistyi hermostuneisuutensa purkamiseen toiseen henkilöön.⁹¹³

Piirin vuosikokouksen ympärillä käyty riitely oli tietenkin vain oire paljon vakavammasta ongelmasta, sillä koko puolue näytti olevan repeämässä kahtia. Melinin viittaukset Ehrnroothin ”hermostuneisuuteen” pitivät sikäli paikkansa, että vuoden 1970 hallitusratkaisun myötä Ehrnroothin joutui pahasti puristuksiin sekä eduskuntaryhmässä että Helsingin piirissä. Ehrnroothin edustama poliittinen linja oli jäämässä yhä selvempään paitsioasemaan myös RKP:ssä. Tämä ajoi Ehrnroothia ottamaan yhä terävämmän oppositiopoliitikon roolin puolueessaan. Epävarmuus omasta asemastaan puolueessa ja oman poliittisen ajattelutavan joutuminen puristuksiin vaikuttivat myös Ehrnroothin henkiseen jaksamiseen. Aiemmin humoristisena tunnettu Ehrnrooth oli muuttumassa yhä vakavammaksi ja kiivaammaksi. Yhdenmukaisuusvaatimusten edessä Ehrnrooth toimi päinvastoin kuin puoluejohto toivoi. Kompromissien sijaan Ehrnrooth paalutti poliittisen linjansa entistäkin syvemmälle.

Puoluekurikysymyksen ratkaisu tapahtui lauantaina 20.3.1971, jolloin RKP:n keskuhallitus kokoontui käsittelemään Ehrnroothin ja Procopén toimintaa eduskunnassa. Tiukempaa linjaa edustaneille keskushallituksen jäsenille ratkaisu oli pettymys, sillä puoluekuripuheet eivät johtaneet rangaistustoimenpiteisiin. Kokouksen jälkeen puoluejohto korosti, että ”puolue on aina suonut luottamusmiehilleen oikeuden sanoin ja teoin noudattaa vakaumustaan silloinkin, kun tämä on ristiriidassa puolueen kannan kanssa. Tätä

⁹¹⁰ HS 9.3.1971.

⁹¹¹ IS 11.3.1971, ”Ingvar S. Melin: Ehrnroothin lausunto oli hermostuneisuutta”.

⁹¹² US 13.3.1971.

⁹¹³ IS 11.3.1971, ”Ingvar S. Melin: Ehrnroothin lausunto oli hermostuneisuutta”.

oikeutta on edelleenkin kunnioitettava.” Sen sijaan puoluepäivien tai puolue-elinten päätöksiä, jotka koskevat puolueen peruslinjoja, oli keskushallituksen mukaan pidettävä velvoittavina. Tällaisiksi kysymyksiksi luettiin toiminta vaaleissa ja osallistuminen hallitukseen. Keskushallitus totesikin, että vallitsevassa poliittisessa tilanteessa puolueelta vaadittiin yksimielistä esiintymistä ja kehoitettiin välttämään tekoja, jotka ”aikaansaavat liioiteltuja käsityksiä puolueessa vallitsevista erimielisyyksistä”. Keskushallituksen ratkaisusta Ehrnrooth totesikin, ettei päätöstä voinut pitää moitteena.⁹¹⁴

Merkittävää RKP:n keskushallituksen ratkaisussa oli se, ettei se itse asiassa ollut minäänlainen ratkaisu käsiteltävään ongelmaan. Näyttääkin siltä, ettei puoluejohdolla yksinkertaisesti ollut keinoja tilanteen haltuun ottamiseksi. Ehrnroothin ja Procopén edustama Pohjoismainen Perusta olivat liian vahvoja heitettäväksi suoralta kädeltä pois puolueesta. Pelko Ehrnroothin äänien menettämisestä Helsingin vaalipiirissä oli asia, joka pakotti puoluejohtoa varovaisuuteen kurinpidollisissa toimissa. Myös keskushallituksen kokouksen jälkeen annettu lausunto ja tehty ratkaisu olla rankaisematta niskuroivia kansanedustajia eivät olleet tasapainossa. Lausunnonssahan todettiin, että hallituskysymyksen osalta edustajilta vaadittiin yksimielisyyttä. Tästä huolimatta Ehrnroothin toiminta ei aiheuttanut sanktioita. Vaikka ratkaisu kelpasikin Ehrnroothille, hän ei pitänyt sitä voittona. Myös Ehrnroothin vastustajille keskushallituksen ratkaisu oli suuri pettymys; jälleen kerran puolue-elimet olivat kyvyttömiä saamaan Ehrnroothia kuriin.

Kurinpitokeskusteluun liittyen Ehrnrooth toi esiin oman käsityksensä kansanedustajan toimintaa ohjaavista pääperiaatteista. Hänelle tärkeimpiä tekijöitä olivat oman vaikaumuksen mukainen toiminta, perustuslakien henki ja maan etu. Ehrnroothin mielestä vasta viimeisenä tuli kaikkien neljän ehdon täytyminen. Ehrnroothin näkemys ei saanut ymmärrystä Jakobstads Tidningiltä, joka totesi, että SKDL:n ja RKP:n vähemmistöjä yhdisti yksi asia: molemmat edellyttivät enemmistön taipumista vähemmistön tahtoon demokratiaan vetoamalla.⁹¹⁵

Ilaskiven tarjous

Ehrnroothin ja Procopén väliskysymysseikkailuun liittyi myös muuan mielenkiintoinen yksityiskohta. Kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtajalle Raimo Ilaskivelle tapaus antoi syyn tarjota eduskuntaryhmän paikkoja Ehrnroothille ja Procopélle, mikäli heille ei jatkossa olisi tilaa RKP:n ryhmässä. Tämä oli Ilaskiven mukaan kokoomuksen kannalta johdonmukainen askel siirtymisessä kohti kaksikielistä puoluetta.⁹¹⁶ Kumpikaan kansanedustajista ei kuitenkaan ollut valmis suoralta kädeltä siirtymään kokoo-

⁹¹⁴ RKP:n keskushallituksen pöytäkirja 20.3.1971, SCA; HS 21.3.1971.

⁹¹⁵ Jakobstads Tidning 7.4.1971; Borgåbladet 8.4.1971

⁹¹⁶ HS 10.3.1971.

mukseen. Ehrnrooth jätti asian kuitenkin auki todeten Hufvudstadsbladetille, ettei uskonut asian olevan ”ajankohtainen”.⁹¹⁷

Raimo Ilaskiven tekemän ehdotuksen myötä paljastui, että myös kokoomuksen johtohenkilöiden välillä oli selviä eroja poliittisissa linjoissa ja siinä, mihin suuntaan puoluetta tuli viedä. Vastavetona Ilaskiven tarjoukselle päätti kokoomuksen puoluesihtööri Harri Holkeri esittää samanlaisen tarjouksen myös Ingvar S. Melinille, jottei eduskuntaryhmän ”tasapaino järkkäisi”.⁹¹⁸ Holkerin tekemä ehdotus Melinille onkin tulkittavissa ennen muuta puolueen sisäiseksi debatiksi, jolla puoluejohto pyrki tekemään Ilaskivelle selväksi, millaisista aineksista toivoi eduskuntaryhmän koostuvan. Ehrnroothin edustama oikeistolaisuus oli juuri sitä, mistä Holkeri ja eritoten kokoomuksen nuorempi polvi halusivat kipeästi eroon tai vähintäänkin tällaisiin aineksiin tuli pitää riittävän pitkä välimatka, jottei puolueen ulkopoliittinen toimintakyky heikentyisi enempää.

Sinällään Holkeri toimi linjakkaasti, sillä olihan hän jo vuonna 1962 kirjoittanut artikkelin ”Äärioikeisto” KNL:n julkaisemaan Nuori Oikeisto -lehteen nimimerkillä Valtteri (yli 21 v). Artikkelissa Holkeri hahmotteli äärioikeistolle omaa puoluetta, josta saataisiin sopiva syntipukki kaikelle pahalle.⁹¹⁹ Holkerille kokoomus oli ennen muuta maltillinen oikeistopuolue, johon ei saisi kuulua äärimmäistä oikeistoa edustavia henkilöitä. Ei ollutkaan ihme, että Ehrnroothia paremmin Holkerille sopi RKP:n puoluejohdolle lojaali ja maltillista oikeistolaisuutta korostava Ingvar S. Melin.

Holkerin ehdotuksen taustalla näyttäisi silti olevan myös muita tekijöitä kuin vain hänen halunsa säilyttää puolueen ”tasapaino”. Onkin syytä kysyä, miksi Holkeri teki tarjouksensa Melinille vasta kolme päivää Ilaskiven tarjouksen jälkeen. Vastaus löytyy yllättävää kyllä Kansan Uutisten sivuilta. Holkerin avauksessa näyttäisi ennen kaikkea olleen kysymys taktisesta vedosta, jolla Holkeri pyrki viemään terän Kansan Uutisten 12.3.1970 julkaisemassa artikkelissa esitetyiltä ulkopoliittisilta epäilyiltä. Lehti katsoi Ilaskiven ehdotuksen todistavan, ettei kokoomus ollut tosissaan, kun sen puoluejohto todisteli, että Junnila edusti ulkopoliittisissa mielipiteissään vain itseään. Kansan Uutisten mukaan Ilaskiven toiminta todisti päinvastaista: puolueessa oli yhä henkilöitä, jotka halusivat vahvistaa junnilalaisuutta osoittaen samalla, missä kokoomuksen ulkopoliittisen kasvun suunta oli. Tämä oli sytyke, joka nähtävästi sai Holkerin toimimaan, jottei Ehrnrooth–Procopé-keskustelu tuottaisi puolueelle enempää vahinkoa. Kokoomuksen ohella myös Jan-Magnus Jansson sai osansa Kansan Uutisilta. Lehti pitikin huolestuttavana, että Jansson oli irrottamassa puoluettaan hallituksesta ja siirtymässä kommunistien syrjimistä kannattavalle kannalle.⁹²⁰

Toinen ehkä Kansan Uutisten epäilyjäkin kiusallisempi tekijä liittyi jo aiemmin aloitettuun kokoomuksen ulkopoliittisen kilven kiillotuskampanjaan. Kokoomuksen puolue-

⁹¹⁷ HBL 11.3.1971.

⁹¹⁸ HS 13.3.1971.

⁹¹⁹ Nuori Oikeisto n:o 10 1962. Nimimerkin Valtteri (yli 21 v.), PTA.

⁹²⁰ KU 12.3.1971.

johdon siunauksella oli aloitettu jo muutamia vuosia aikaisemmin salassa pidettävät konkreettiset toimenpiteet puolueen ulkopoliittisen toimintakyvyn parantamiseksi. Juha Rihtniemen siunaamana eritoten Veikko Tavastila teki hartiavoimin töitä Neuvostoliiton suurlähetystön suuntaan, jotta puolueen ja suurlähetystön välille saataisiin toimiva keskustelusuhde ulkopoliittisten epäluulojen hälventämiseksi. Tähän toimintaan liittyen maaliskuun 5. päivänä 1971 eli vain viisi päivää ennen Ilaskiven Ehrnroothille esittämää ehdotusta Jussi Saukkonen, Harri Holkeri ja Veikko Tavastila tapasivat Ravintola Motin kabinetissa Neuvostoliiton Helsingin suurlähetystön lähetystöneuvoksen Viktor Vladimirovin ja ensimmäisen lähetystösihteerin Albert Akulovin.⁹²¹

Edellä mainitun tapaamisen valossa Ilaskiven tekemä ehdotus oli Holkerille kuin märkä rätkki vasten kasvoja. Kun on syytä olettaa, että ravintola Motin tapaamisen tavoitteena oli parantaa kokoomuksen idänsuhteita, ei Ilaskiven ehdotus ollut linjassa puoluejohdon toimenpiteiden kanssa. Eduskuntaryhmän johdon ja puoluejohdon ristiriitainen toiminta osoitti Neuvostoliiton suurlähetystölle, että puolueen ulkopoliittisen linjan selkeyttämissuhteen oli yhä paljon tehtävää. Ei siis ihme, että Holkeri suhtautui nuivasti Ilaskiven ehdotukseen kasvattaa eduskuntaryhmän kokoa kahdella – Kansan Uutisten nimittystä käyttäen – mustaan taantumukseen kuuluvalla edustajalla. Kysymys ei ollut vain Ehrnroothista ja Procopésta, vaan puolueen yleiskuvasta, jota haluttiin muuttaa päinvas- taiseen suuntaan kuin Ehrnrooth ja Procopé edustivat.

Mikseivät Ehrnrooth ja Procopé sitten vaihtaneet eduskuntaryhmää, vaikka he edustivatkin omaa yksinäistä oppositiota eduskuntaryhmässään? Näyttäisi siltä, että merkittävin tekijä oli Ehrnroothin ja Procopén epävarmuus puolueen vaihtamisen hyödyllisyydestä. Kaikki viittasi siihen, että myös kokoomuksessa heidän poliittinen linjansa joutuisi puoluejohdon hampaisiin, sillä näin oli käynyt Tuure Junnilallekin Juha Rihtniemen puheenjohtajuuden myötä.⁹²² Rihtniemen johdolla kokoomus oli mm. lieventänyt suhtautumistaan kommunismiin ja pyrkinyt parantamaan suhteita sekä Kekkoseen että Neuvostoliittoon. Konkreettisena osoituksena tästä oli Rihtniemen vuoden 1969 puoluekokouksen yhteydessä antama ilmoitus, ettei kokoomuksella ollut enää ideologisia esteitä hallitusyhteistyölle kommunistien kanssa.⁹²³ Ei ihme, että Ehrnrooth totesikin huhtikuussa 1971 Viikko Sanomille, että ainakin toistaiseksi pystyi tekemään enemmän poliittisten tavoitteidensa puolesta RKP:ssä kuin kokoomuksessa.⁹²⁴

Toimintaedellytysten ohella kyse oli asemasta puolueessa. RKP:ssä Ehrnrooth oli sekä puolueensa ehdoton ääniharava että oikeiston kärkipoliitikko. Kokoomukseen siirtymällä tilanne olisi muuttunut toiseksi. Pelkästään vuoden 1970 eduskuntavaalituloksen perusteella Ehrnrooth olisi sijoittunut vasta neljännelle sijalle Raimo Ilaskiven, Pertti Salo-

⁹²¹ Kansallisen Kokoomuksen- ja SNTL:n suurlähetystön edustajien tapaaminen 5.3.1971. IA3–1180, ILM 684, 25.3.1971, SUPO.

⁹²² Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.5.2005; IS 10.3.1971.

⁹²³ Juha Rihtniemen avauspuhe Kansallisen Kokoomuksen puoluekokouksessa 18.4.1969. Puoluekokouksen pöytäkirjat 1969. Mf-rulla 11. PTA; HS 12.4.1969.

⁹²⁴ Viikko Sanomat 22.4.1971. JORI C itsenäinen.

laisen ja Juha Rihtniemen jälkeen.⁹²⁵ Ehrnrooth oli siis valovoimaisempi RKP:ssä kuin kokoomuksessa. Ehrnroothin luonteenpiirteiden valossa hänellä oli siis hyvät syyt pysytellä RKP:ssä. Ehrnroothin mukaan ratkaisevin asia oli kuitenkin hänen suuri kannatusensa, joka velvoitti pysymään puolueessa. RKP:n hylkääminen olisi tarkoittanut sekä kannattajien hylkäämistä että puolueen muuttumista vasemmistolaiseksi.⁹²⁶

Vuoden 1968 ja 1970 aikaisten lausuntojen perusteella on ilmeistä, että Ehrnrooth kuitenkin varasi itselleen oikeuden vaihtaa puoluetta, mikäli poliittiset toimintaedellytykset sitä edellyttivät. Ehrnroothia ei missään nimessä voidakaan pitää puoluepoliittikkona sanan varsinaisessa merkityksessä. Kuuluminen RKP:hen ei ollut Ehrnroothille arvo siinänsä tai merkinnyt rajoittumista puoluejohdon sanelemiin reunaehtoihin tai puolueohjelmiin. Ehrnroothille puolue oli vain väline, jonka kautta hän toteutti omaa poliittista linjaansa. Näin ollen RKP:n ja Ehrnroothin suhde oli sitä kiinteämpi, mitä väljemmät toimintamahdollisuudet Ehrnroothilla oli puolueen raameissa. RKP:n ja Ehrnroothin ongelmien syventyessä vuodenvaihteessa 1967–1968 oli Pohjoismaainen Perusta ainoa keino säilyttää edes muodollinen yhteys puolueeseen, vaikka Ehrnrooth irrottautuiakin puolueen yleislinjasta. Ehrnroothin poliittinen ajattelutapa tulee hyvin esiin siinä, miten hän näki poliittisen uransa alkuaikojen yhteistyön Juha Rihtniemen kanssa:

Tulin leikkiin sotien jälkeen silloin kun meillä oli ensimmäinen kansanrintamahallitus ja kommunisteilla hyvin pitkälle meneviä suunnitelmia yhteiskuntajärjestyksen muuttamiseksi. (...) Ylioppilasoikeiston aikoina olin kyllä läheisessä yhteistyössä esimerkiksi Juha Rihtniemen kanssa. Me toimimme rinta rinnan kumpikin omissa nuorisojärjestöissämme. Me emme nähneet eri puolueisiin kuulumista haittatekijänä, päinvastoin yritimme saada eri tahoilta nuoria ihmisiä mukaan samojen päämäärien hyväksi.⁹²⁷

Puolueen vaihtamisen suhteen tilanne oli siis selvä. Vuoden 1971 tilanteessa hänellä ei ollut haluja siirtyä kokoomukseen. Harri Holkerin nouseminen puheenjohtajaksi teki asian vieläkin helpommaksi. Rihtniemeen verrattuna Holkeri oli sekä henkilönä että poliittisen linjan suhteen huomattavasti etäisempi Ehrnroothille. Heittäytyminen yhteistyöhön Holkerin kanssa, joka kaikesta päätellen ei edes halunnut Ehrnroothia puolueeseen, antoi riittävät syyt sanoa maaliskuussa 1971: ”Kiitos ei, Kokoomus!”.⁹²⁸ Tosiasiassa Ehrnrooth sanoi: ”Kiitos ei, Holkeri!”.

Kokoomukseen liittyvien tekijöiden lisäksi kolmantena RKP:ssä pysymistä puoltavana asiana voidaan pitää Ehrnroothin ja Procopén puoluepoliittista profiloitumista. Loikkaaminen puolueesta muodosti suuren riski varsinkin, kun oli kysymys kahdesta pääasiallisesti ruotsinkieliseen äänestäjäkuntaan nojaavasta kansanedustajasta. Etenkin Procopén osalta tällä asialla oli erityisen suuri merkitys. Toisin kuin Ehrnroothilla, hänen

⁹²⁵ Kansanedustajain vaalit 1970, 84–85. Suomen virallinen tilasto XXIX A:31, Helsinki 1970.

⁹²⁶ Suomen Kuvalehti 12 / 1968.

⁹²⁷ Viikko Sanomat 22.4.1971.

⁹²⁸ Seppinen 2006, 494. Mielenkiintoisena yksityiskohtana todettakoon, että Neuvostoliiton silmissä Juha Rihtniemi oli ainakin vielä vuonna 1968 persona non grata. Tavastilan, Saukkosen ja Haarlan keskustelua Kokoomuksen tilanteesta suurlähetiläs Kovalev totesi, että ”he eivät halua olla tekemisissä puheenjohtaja Juha Rihtniemen kanssa, koska tämä oli esittänyt Neuvostoliiton politiikasta jyrkkäsanaisia arvosteluja”; IS 10.3.1971.

vaalikampanjansa suuntautuivat lähes yksinomaan ruotsinkielisille äänestäjille. Ehrnroothin ja Procopén osallistuminen välikysymykseen osoitti sekä heidän vahvasta luotamuksesta omaan asemaansa puolueessa että vahvasta vastenmielisyydestä, jota he tunsivat puolueensa hallitusratkaisua kohtaan.

Kokoomuksen ja Ehrnroothin heikkenevät suhteet

Tarkasteltaessa tarkemmin vuodenvaihdetta 1970–1971 havaitaan, että ajankohdasta oli muodostumassa murrosvaihe kokoomuksen ja Ehrnroothin välisissä suhteissa. Ylioppilasoikeisto-ajoista alkaneessa yhteistyösuhteessa oli nähtävissä selviä heikkenemisen merkkejä, kun poliittiset linjaerimielisyydet versoivat myös henkilöristiriitoja Ehrnroothin ja eräiden kokoomuslaisten kansanedustajien välille. Holkerin kielteinen suhtautuminen Ehrnroothia kohtaan ei siis ollut ainoa merkki pinnan alla kytevistä ristiriidoista.

Vastaavanlaisia merkkejä oli nähtävissä jo tammikuussa 1971, kun Georg C. Ehrnrooth – tuo Kansan Uutisten nimeämä ”mustan taantumuksen vanha tuttu gladiaattori” – ”hillittömällä kiihkolla” kritisoi budjettikeskustelun yhteydessä kokoomuksen kansanedustajia Erkki Huurtamoa ja Pekka Haarlaa.⁹²⁹ Ehrnrooth oli pettynyt etenkin Huurtamoon, joka oli ilmoittanut, ettei ”ainakaan vielä” ollut valmis tuomitsemaan poliittisessa elämässä tapahtunutta kehitystä, jolle oli tunnusomaista parlamentaarisen demokratian heikkeneminen. Ehrnrooth ihmetteli, miten edistykselliseen oikeistoon lukeutuva lakimies saattoi ummistaa silmänsä kansanvallan ja parlamentarismien mukiloimiselta hyväksyen sen, että parlamentaarinen demokratia oltiin korvaamassa autoritäärin johtajaperiaatteen mukaisesti hallitulla puolidiktatuurilla. Ehrnrooth ei voinut käsittää sitä, että RKP:n enemmistön tavoin nyt myös kokoomuksen riveistä löytyi edustajia, jotka jatkuvalla Paasikiven–Kekkosen linjan kehumisella olivat tulleet siihen lopputulokseen, että kaikkien puolueiden hallitusta tarvittiin Suomen geopolittisen aseman takia.⁹³⁰

Kansan Uutisten uutisoinnissa käyttämä kuvaus Ehrnroothin hillittömästä kiihkosta puheensa aikana ei ollutkaan täysin yliampuva, sillä Ehrnrooth oli vähintäänkin tuhtunut Huurtamolle.⁹³¹ Miksi Ehrnrooth sitten suuttui Huurtamolle? Ehrnroothin vahvan reaktion taustalla voidaan nähdä kaksi tekijää: ensinnäkin Ehrnroothille kysymys oli ennen kaikkea siitä, että vaikka kaikkien puolueiden hallitus olisi demokraattinen, niin se ei silti olisi parlamentarismien mukainen. Toisena syynä voidaan nähdä Ehrnroothille tyyppinen tapa yhdistää henkilösuhteet ja politiikka. Ehrnrooth edellyttikin sekä itseltään että muilta politiikassa toimivilta henkilöiltä tinkimätöntä poliittista linjaa ja pysyttäytymistä omassa vakaumuksessa. Tuulenhaistelu ja sukkulointi eri mielipiteiden välillä etenkin merkittävässä poliittisissa kysymyksissä eivät olleet hyväksyttäviä, sillä ne kielivät poliittisesta moraalittomuudesta ja persoonan häilyvyydestä.

⁹²⁹ KU 9.1.1971.

⁹³⁰ Valtiopäivät 1970, pöytäkirjat III, 2901–2903, 8.1.1971, ed. Ehrnrooth.

⁹³¹ KU 9.1.1971.

Ehrnroothin ajattelumalli, jonka olennaisimpana osatekijänä oli tiukka linja kommunismikysymyksen suhteen, selittää Ehrnroothin suuttumista myös tässä tapauksessa.⁹³² Hän oli yksinkertaisesti pettynyt siitä, että myös kokoomuksessa oli henkilöitä, jotka olivat hänen näkemyksensä mukaan poliittisten etunäkökohtien alla taipumassa ja siten hylkäämässä kommunisminvastaisen linjan. Ehrnrooth katsoikin, että etenkin kommunismin vastustaminen edellytti luonteenlujuutta ja pysymistä uskollisena sille oikeistolaisuuteen olennaisesti kuuluvalla periaatteella, että kommunismia tuli vastustaa hinnalla millä hyvänsä; olihan kommunismi ollut koko itsenäisyyden ajan suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen pahin vihollinen. Kaikkien puolueiden hallituksen osalta Ehrnrooth kysyikin, voisiko kokoomus etukäteen luvata, että se mukautuisi enemmistön tahtoon tällaisessa hallituskokoonpanossa?⁹³³ Ehrnrooth ei jäänyt asiassaan yksin, sillä myös kokoomuksen eduskuntaryhmä oli Ehrnroothin kannalla sanoutuen nopeasti irti Huurtamon puheenvuorosta.⁹³⁴

Vaikka edellä mainittu esimerkki liittyi vain yksittäiseen eduskunnassa käytyyn debattiin, osoitti se, että porvaririntamassa oli alkavia säröjä. Eduskuntakeskustelu myös osoitti, että Ehrnrooth suhtautui kokoomuksen sisäiseen kehitykseen hyvin tunnepitoisesti. Ehrnrooth ei yksinkertaisesti voinut hyväksyä sitä, että jopa suurimman ei-sosialistisen puolueen riveistä löytyi henkilöitä, jotka olivat valmiita sulkemaan silmänsä presidenttivaltaistumiselta. Ehrnroothin näkökulmasta kysymys oli siitä, mihin Suomi joutuisi, jos myös kokoomus asettuisi noudatetun hallituspolitiikan ja Kekkonen kasvavan poliittisen vallan taakse eikä uskaltaisi kyseenalaistaa mitään pelkäämättä omien poliittisten toimintamahdollisuuksien tai hallituskelpoisuuden heikkenemistä.

Huurtamon esittämät kansanrintamapolitiikkaa myötäilevät lausunnot onkin nähtävä osana ideologista lähentymistä, jota sittemmin SKP:n puheenjohtaja Aarne Saarinen piti toisinajattelijoiden synnyn merkittävimpana taustavaikuttajana.⁹³⁵ Kekkonen- ja kommunisminvastaisuuden väheneminen RKP:ssä ja kokoomuksessa muuttivat puoluekentän ideologista ryhmitystä. Paradoksaalista kyllä, siinä missä puolueiden välinen ideologinen polarisoituminen väheni tai sitä ainakin mm. kokoomuksen puoluejohdon toimesta yritettiin vähentää, näyttivät puolueiden sisäiset ristiriidat kasvavan. Tämän kehityksen myötä Ehrnroothin ja Junnilan kaltaisista poliitikoista tuli omissa puolueissaan puolueiden yleislinjaan nähden vastakkaisia poliittisia tavoitteita ajavia poliitikkoja – jopa toisinajattelijoita. Ehrnroothin ja Junnilan poliittisen linjan staattisuus ja taipumattomuus olivat lokeroimassa heitä jopa omissa puolueissaan.

⁹³² Georg C. Ehrnroothin kirje Edward J. Derwinskiille 30.7.1970. Ehrnroothin poliittisen linjan tinkimättömin elementti oli hänen suhtautumisensa kommunismiin. Kompromissien tekeminen kommunismin suhteen merkitsi Ehrnroothin mielestä itsensä pettämistä ja voiton avainten tarjoamista kommunistien käsiin. ”It is frustrating, however, to face the total blindness of so many politicians and journalists both here and elsewhere when they deal with Communism and the Soviet Union. There is hardly any reason for the Communists to change their tactics or mellow in any way when they notice how successful they are.”

⁹³³ Valtiopäivät 1970, pöytäkirjat III, 2901–2903, 8.1.1971, ed. Ehrnrooth.

⁹³⁴ HS 9.1.1971.

⁹³⁵ Saarinen 1995, 245–246. Saarinen luki toisinajattelijoina Tuure Junnilan, Georg C. Ehrnroothin ja Veikko Vennamon, muttei katsonut heidän toiminnalla olleen suurtakaan poliittista merkitystä.

Tämän kehityksen myötä Ehrnrooth joutui ennennäkemättömiin ongelmiin sekä RKP:ssä mutta myös kokoomuksen kanssa. Kärjistetysti voidaan sanoa, että pyrkimykset puoluepoliittisen polarisaation vähentämiseen muodostivat Ehrnroothille selvän uhan; olihan Ehrnroothin poliittinen profiili mitä suuremssa määrin rakentunut tiukkaan kommunismin vastaisuuteen. Mikäli tämän profiilin ylläpitäminen ei olisi mahdollista RKP:ssä tai ylipäänsä puoluekentässä, edellyttäisi se joko täydellistä poliittista kasvojenpesua tai oman puolueen perustamista.

Aarne Saarisen käyttämä kuvaus toisinajattelijoiden synnystä vaikuttaa ainakin Ehrnroothin osalta uskottavalta selitysmallilta, sillä porvarillisen ideologian ja sosialismin lähentyminen hallitusyhteistyössä osoitti Ehrnroothille, ettei kokoomukseen siirtyminen taannut laveampaa poliittista liikkumatilaa. Käytännössä kävi, kuten Saarinen kuvasi: Ehrnrooth oli muuttumassa ns. toisinajattelijaksi ideologisen eristäytymisen ja eristämisen myötä. Pysyminen RKP:ssä oli käytännön sanelema pakko, sillä eduskuntapuolueiden osalta vaihtoehtoja ei ollut. Ehrnroothin kannalta asetelma oli tukala: hänen täytyi jatkaa puolueessa, jota ei tuntenut poliittiseksi kodikseen. Toisaalta myöskään Ehrnroothin vastustajat eivät saaneet haluamaansa: Ehrnroothista ei vielääkään päästy eroon.

Ehrnroothin ja Procopén kannalta kansanrintamapolitiikassa oli kuitenkin näkyvissä positiivisia muutoksen merkkejä ns. korppusodan syttymisen myötä maaliskuussa 1971, jolloin konditoriatuotteiden hintojen korotukset olivat tulossa eduskunnan käsiteltäväksi. Kysymys oli siitä, luopuisiko pääministeri Karjalainen kahvin ja sokerin hintojen korotuksesta. Tilanne jakoi SKP:tä. Taisto Sinisalonen johtama vähemmistö piti hallituksesta lähtöä välttämättömänä, mutta puheenjohtaja Aarne Saarinen oli taipuvainen jatkamaan hallitusyhteistyötä, mutta vain mikäli puolue olisi yksimielisesti sen kannalla. Hallituksessa jatkamiselle ei kuitenkaan löytynyt yksimielistä tukea, vaikka NKP suositteli hallituksessa jatkamista. SKDL:n äänesti hintapäätöstä vastaan ajaen samalla itsensä hallituksesta.⁹³⁶ SKDL:n lähtemisellä hallituksesta oli välitön vaikutus myös Ehrnroothiin, joka ilmoitti, että stalinistien lähdön myötä myös Pohjoismaiden Perusta saattoi tukea hallitusratkaisua. Ehrnrooth teki kuitenkin selväksi, että jatkossakin PP vastustaisi hallituspolitiikkaa, joka heikentäisi yksityistä omistusoikeutta, vaarantaisi säästämisen kannattavuutta tai valmistelisi tietä kommunistien paluuseen.⁹³⁷

Ehrnroothin ja Procopén muuttunut asennoituminen pantiin merkille myös Yhdysvaltojen Helsingin suurlähetystössä. Suurlähettiläs Val Peterson luonnehtikin ulkoministeriölle lähettämässä sähkeessä poikkeuksellisen tarkasti Ehrnroothin poliittista linjaa ja siitä aiheutuneita seurauksia tämän poliittiselle karriäärille niin RKP:ssä kuin yleisemmin suomalaisessa politiikassa:

There is another, rather tragic aspect to Ehrnrooth's independent line. He is one of a tiny band of M.P.'s (the others are Procope and Conservative Tuure Junnila) who have dared to openly criticize the Soviet Union. Because of this, there is a tacit understanding in Finnish po-

⁹³⁶ Rentola 2005, 383–386; Urho Kekkosen pvk. 17.3.–19.3.1971.

⁹³⁷ HBL 5.4.1971; US 4.4.1971.

*litical circles that Ehrnrooth cannot be given a Cabinet position lest such an appointment offend the Soviets. Therefore, Ehrnrooth cannot realistically hope to obtain a Cabinet portfolio, even when his own party is in government and lesser party figures are named to the Cabinet. While this has personally embittered Ehrnrooth, it has also contributed to making the partly leadership more tolerant of his independent stance that would otherwise be the case.*⁹³⁸

Ehrnroothista tehdyn henkilöanalyysin ajankohdan osuminen juuri kevääseen 1971 on sikäli merkittävää, että samaan ajanjaksoon näyttäisi osuvan Ehrnroothin ja RKP:n suhteiden siihenastinen pohjakosketus. Kaikesta päätellen Ehrnrooth oli tehnyt suurlähettiläälle täysin selväksi, miten tyytymätön hän oli siihen tapaan, jolla häntä puolueessa ja politiikassa yleensäkin ottaen kohdeltiin poliittisen linjansa takia.

Urho Kekkosen yksinoikeus virallisen ulkopoliitiikan määrittelemiseen ja yksiselitteisen kielteinen suhtautuminen kaikkia virallista ulkopoliittista linjaa vastustavia toisinajattelijoita kohtaan kävi ilmeiseksi myös amerikkalaisille. Ulkopoliittisen kerettiläisyyden myötä Ehrnroothin ja Junnilan kaltaisilla toisinajattelijoilla ei ollut pääsyä päättämään edes Suomen sisäpolitiikkaan liittyvistä asioista. Poliittinen marginalisoituminen oli siis hinta, jonka Kekkosen ulkopoliitiikkaan sopeutumattomien oli maksettava. Timo J. Tuikka onkin todennut, ettei Kekkonen yksinkertaisesti suvainnut ulkopoliittisen harmonian rikkovaa vastarintaa, vaan jatkoi presidenttinä IKL:n vuosista tuttua taistelua ”kansallisen eheyden” ja ”kansakunnan edun” puolesta äärioikeistoa vastaan.⁹³⁹

SKDL:n lähtö hallituksesta ei muuttanut Ehrnroothin käsitystä kommunistien etuoikeutetusta asemasta hallituspuolueena. Ehrnrooth olikin vakuuttunut siitä, että presidentti ja pääministeri olivat ajamassa ennenaikaisia eduskuntavaaleja, sillä se olisi helpoin ja nopein tapa saada kommunistit takaisin hallitukseen.⁹⁴⁰ Poliittisen kehityksen kannalta Ehrnroothin mielestä suurinta huolenaihetta aiheutti SDP, joka hallituspoliittisen oppositioaseman murtamisen takia näytti alistuneen sekä K-linjan ja kommunistien ohjattavaksi. Alistumisen myötä maahan ei enää saataisi muita kuin kansanrintamahallituksia.⁹⁴¹ Ehrnrooth pelkäsi, että SKDL:n lähtö hallituksesta johtaisi SDP:n radikalisoitumiseen, sillä puolueen vasemmistoradikaalit olisivat tyytyväisiä vain kovaan politiikkaan.⁹⁴² PP:n kokouksessa Ehrnrooth totesi: ”Kysymys on siitä, haluavatko ne henkilöt, joiden käsissä langat ovat, hallituksen nykyisessä muodossa onnistuvan.”⁹⁴³ Ehrnroothin käsitys hallituksen tulevaisuuden näkymistä oli pessimistinen; hallitus oli yksinkertaisesti liikaa hänen mieleisensä ollakseen myös Kekkosen mieleen.

Jos SKDL osoitti korppusodassa, että sillä oli toinen jalka oppositiossa, niin täsmälleen samanlainen tilanne oli RKP:ssä, vaikkakin ideologisilta peruslähtökohdiltaan puolueiden vähemmistöfraktiot edustivat toistensa vastakohtia. Taisto Sinisalon vähemmistö-

⁹³⁸ Amembassy Helsinki to Department of State 8.4.1971, Peterson, A-121. Box 2267, Pol 12 Fin, RG 59, NARA.

⁹³⁹ Tuikka 2007, 347.

⁹⁴⁰ HS 4.4.1971.

⁹⁴¹ Viikko Sanomat 22.4.1971.

⁹⁴² HS 4.4.1971.

⁹⁴³ US 4.4.1971.

kommunistit pyrkivät aktiivisesti yhteiskunnallisen perussuuntauksen muuttamiseen, kun taas PP:n tavoitteena oli korostetuin äänenpainoin säilyttää nykyinen yhteiskuntajärjestys. RKP:n kahdentoista kansanedustajan eduskuntaryhmässä kahden edustajan asettuminen voimakkaaseen hallituksenvastaiseen oppositioon johti väistämättä voimakkaisiin yhteenottoihin puolueessa, jossa yhä voimakkaammin peräänkuulutettiin yhtenäisyyttä ja puolueen yleislinjausten noudattamista. Sitä, että tilanne johti jopa spekulatioihin puolueen hajoamisesta, ei voida pitää ihmeenä. Niin monia ristiriitoja oikeistofraktion ja enemmistön välillä oli vuosien 1968–1971 aikana.

Vuoden 1971 aikana tilanne oli muodostumassa hankalaksi Ehrnroothille, jonka vaalimainoksissaankin korostama rooli puoluepolitiikasta irrallaan olevana kansanedustajana ja valtuutettuna toi hänelle valtavan suosion äänestäjien keskuudessa. Riippumattomuus puolueen linjasta näytti nyt kääntyvän häntä vastaan. Itsenäisen politiikan tekeminen ja valtavirrasta poikkeavien mielipiteiden esittäminen kävi koko ajan hankalammaksi puolueessa, joka pyrki kompromissien kautta säilyttämään hallituskelpoisuutensa ja säilyttämään mahdollisimman laajat yhteistyömahdollisuudet aina SKDL:ää myöten.

Ehrnroothin mielipiteiden ja poliittisesti hyväksytyjen näkökantojen välinen kuilu oli jatkuvasti kasvanut, ja taipumattomuutensa myötä hänestä oli muodostunut poliittinen epähenkilö. RKP:n ja Ehrnroothin osalta kesällä 1971 oltiin tultu pakkoavioliittoa vastaavaan tilanteeseen. Molemmat osapuolet sitoutuivat toisiinsa vain käytännöllisten syiden takia. RKP:llä ei ollut uskallusta heittää Ehrnroothia ulos puolueesta, sillä sen pelättiin johtavan vain Ehrnroothin äänen menettämiseen.⁹⁴⁴ Tilanne ei ollut helppo myöskään Ehrnroothille, jonka poliittinen ura oli itsenäisestä roolistaan huolimatta kytköksissä RKP:hen. Poliittisen liikkumatilan väheneminen ja Pohjoismaisen Perustan leimautuminen äärioikeistolaiseksi oppositior ryhmäksi heikensivät Ehrnroothin edustaman poliittisen linjan vetovoimaa. Puoluejohdon kannalta assosioituminen ehrnroothilaisuuteen oli poliittisesti vaarallista, sillä se näyttäytyi varminpana tienä poliittiseen umpikujaan poliittisessa kulttuurissa, jossa kaikkea määritti ulkopoliittinen luotettavuus.

Ehrnroothin aseman heikkenemiseen RKP:ssä vaikutti epäsuorasti myös kokoomuksessa kevään ja kesän 1971 aikana tapahtuneet muutokset. Harri Holkeri oli suuntaamassa kokoomusta läheiseen yhteistyöhön Kekkosen kanssa, mikä edellytti puolueen ulkopoliittisen linjan kirkastamista. Ehrnroothin kannalta oli oireellista, että Junnilan edustama oikeistosiipi vastustikin Holkerin valintaa puolueen puheenjohtajaksi, sillä Holkeria pidettiin liian itään ja Kekkoseen päin kallellaan olevana henkilönä.⁹⁴⁵ Muutos, jota Holkerin puheenjohtajuus ilmensi, sai lopullisen vahvistuksen kokoomuksen sisärenkaan Nakkilassa pidetyssä kokouksessa. Tuon kokouksen myötä kokoomuksen uuden strategian keskiöön otettiin hyvien suhteiden luominen Urho Kekkoseen ja ulkopoliittisen lin-

⁹⁴⁴ Ks. Liite 3.

⁹⁴⁵ Holopainen 1989, 86.

jan kampeaminen viralliselle ulkopoliittiselle linjalle.⁹⁴⁶ Tässä kuviossa kokoomuksen ulkopoliittinen linja ei sietänyt ylimääräistä painolastia.

Vuoden 1971 Porvoon puoluepäivistä tammivaaleihin

Pohjoismainen Perusta ajautuu nurkkaan

Vaikka SKDL:n ministerien ero helpottikin hallituskysymykseen liittyviä paineita RKP:n sisällä, ei se riittänyt kuromaan umpeen puolueen oikeistofraktion ja enemmistön välistä kuilua. Puolueen ilmapiiri ei muuttunut sopuisammaksi edes keskikesän lämmössä pidettyjen Porvoon puoluepäivien myötä. Syynä tähän oli Ehrnroothin juuri ennen puoluepäiviä tekemä pesäero hallitukseen veronkorotusesityksen takia, joka tarkoitti välittömän verotuksen korottamista tulevana syksynä. Lakiehdotusten tullessa eduskuntaan Ehrnrooth ilmoitti, ettei Pohjoismaisen Perustan aiemmin antama tuki enää pätsisi, sillä lakiehdotukset oli suunnattu yrittäjiä, työntekijöitä ja toimihenkilöitä vastaan. Ehrnroothin mielestä veronkorotukset todistivat, että hallitus harjoitti sosialistista talouspolitiikkaa siitakin huolimatta, että kommunistit olivat hallituksen ulkopuolella.⁹⁴⁷ Porvoon puoluepäiville kokoontuva joukko oli siis jälleen samojen ongelmien ääressä kuin maaliskuussakin, jolloin Ehrnrooth ja Procopé asettuivat omaa puoluettaan vastaan asettumalla kokoomuksen esittämän välikysymyksen taakse.

Kuten keväällä käyty debatti osoitti, Ehrnroothin johtaman oikeistofraktion oppositiopoliittikka ei saanut minkäänlaista ymmärrystä puolueen muilta ryhmittymiltä. Tämä näkyi myös Porvoossa tehdyissä päätöksissä. PP ei saanut yhtäkään paikkaa keskushallituksessa. Fraktion ainoa ehdokas Torsten Lindroos sai ainoastaan 133 ääntä jäaden viimeisestä hallituspaikasta 185 äänellä. Myöskään puoluepäivillä valitut varapuheenjohtajat Sven Storbjörk ja Pär Stenbäck eivät miellyttäneet Pohjoismaista Perustaa, joka esitti valinnoista eriävän mielipiteen.⁹⁴⁸ Jan-Magnus Janssonin valinnan ohella Ehrnrooth oli tyytyväinen ainoastaan kahteen julkilausumaan. Tuomioistuinten osalta päätettiin, ettei pohjoismaisen oikeudenkäyntijärjestelmän perustaa ja tuomioistuinten riippumattomuutta saanut vaarantaa poliittisin perustein ja määräajaksi nimitettävillä tuomareilla. Toinen myönteinen päätös oli vaatimus vaali- ja puoluelakien korjaamisesta.⁹⁴⁹

⁹⁴⁶ Muistio kokoomuksen puoluejohdon neuvottelukokouksesta Nakkilassa 5.–6.6.1971. Kokouksessa mm. päätettiin, että ulkopoliittiset lausunnot tuli tarkistaa etukäteen puoluejohdolta, esiintymisistä radiossa ja tv:ssä vastaa puolueen puheenjohtaja, erillisjulkaisut lopetetaan, ääriyhmä-imagosta on irrottauduttava ja yhteydet Urho Kekkoseen on luotava, sillä haukkumalla presidentti puolue vain menettää vaikutusvaltaansa.

⁹⁴⁷ US 4.4.1971.

⁹⁴⁸ HS 7.6.1971.

⁹⁴⁹ Sfps partidag protokoll 5.–6.1971, Sfp partidag 1971, SCA; US 8.6.1971, "Ehrnrooth: Ero on mahdollinen".

Puoluepäivien aikana kävikin selväksi, ettei Ehrnroothin edustamalla Pohjoismaisella Perustalla ollut tarvittavaa poliittista voimaa. Se oli yksinkertaisesti liian heikko ja liian tiukasti omalla linjallaan, jotta se olisi pystynyt vaikuttamaan tehtyihin päätöksiin ja henkilövalintoihin. Porvoon kokous osoitti, että merkittävin rajalinja puolueen sisällä kulki ministerisiiven ja PP:n välillä. Uusi Suomi totesikin, että vaikka EEC-kysymyksen ja oikeuslaitoksen uudistamisen osalta puolue oli yhtenäinen, niin siitä huolimatta näytti siltä, kuin juuri RKP:ssä olisi puolueristiriidat kaikista repivimmät. Lehden mukaan oli ilmeistä, että puolueen ministereillä ja eritoten Tallgrenilla oli suuri tarve tukkia oikeistosiihen ääni.⁹⁵⁰ Saman asian toi esille myös Ehrnrooth viittaamalla sukapulointiin.⁹⁵¹

Poliittisen voimattomuuden kompensoimiseksi PP käytti hyväkseen puoluepäivien tarjoamaa estradia protestoimalla harjoitettua politiikkaa vastaan. Ehrnroothin joukkojen protestihenkeä löytyi puhujapöntön ohella myös Porvoon kansakoulun pihamaalta, jonne oli pystytetty taulu mielipiteiden kirjoittamista varten. Huomiota herättävässä mielipidekirjoituksessa todettiin, että leikkikoulussa vuonna 1956 olleet ehtivät lukea itsensä valmiiksi ennen kuin maassa vaihtuisi presidentti.⁹⁵² Sarkasmin perusteella toteamus oli Ehrnroothin käsialaa.

Kansakoulun pihalla esitetty protesti oli kuitenkin pientä verrattuna siihen, mitä Ehrnrooth sanoi puoluepäivien kokonaissaldosta ja omasta asemastaan RKP:ssä. Ehrnrooth ilmoittikin, että seuraavien puoluepäivien puheenjohtajanvaali voi ratkaista sen, jatkaisiko oikeistofraktio RKP:ssä. Puolue-eheyden kannalta Ehrnrooth piti välttämättömänä, että tuleva puheenjohtaja tulisi eduskuntaryhmän ulkopuolelta ja olisi jatkossakin arvovaltainen ja tasapuolinen henkilö. Muussa tapauksessa Pohjoismaisen Perusta joutuisi tekemään omat johtopäätökset.⁹⁵³ Nya Pressen -lehti, jonka kanssa Ehrnrooth oli tottunut jo vuosia vääntämään kättä, tuomitsi Ehrnroothin uhkauksen muistuttamalla siitä, että pelin henkeen kuului tyytyminen enemmistön päätöksiin sen sijaan, että hävinnyt asettaa enemmistön uhkavaatimuksen eteen. Nya Pressenin mukaan sekä puolueen että PP:n kannalta oli parasta löytää kompromissi. RKP tarvitsi Pohjoismaista Perustaa (vaalimatemiikan takia) ja Pohjoismaisen Perusta puoluetta.⁹⁵⁴

Miksi Ehrnrooth sitten oli valmis pelaamaan niinkin kovaa peliä puheenjohtajakysymyksellä, että nosti vaihtoehtona esiin jopa eroamisen puolueesta? Uhkauksella Ehrnrooth halusi korostaa Jan-Magnus Janssonin roolia sovittelijana ja tasapuolisena puoluejohtajana, joka oli selvistä poliittisista erimielisyyksistä huolimatta sallinut Ehrnroothille laajan poliittisen liikkumavapauden ja pysytellyt puoluejohtajana linjaerimielisyyksien yläpuolella. Käydessä ilmeiseksi, että vuoden kuluttua puoluejohdon suvaitsevaisuus olisi Janssonin lähdön myötä katoamassa, oli Ehrnrooth valmistautumassa pahimman varalle. Ehrnrooth laskelmoi, että mikäli uusi puheenjohtaja tulisi eduskuntaryh-

⁹⁵⁰ US 8.6.1971, ”Rajalinjojen vetoa”.

⁹⁵¹ KU 8.6.1971, ”Pienten pirinää keskustassa”.

⁹⁵² HS 7.6.1971, ”Jansson RKP:n johtoon”.

⁹⁵³ Nya Pressen 7.6.1971; US 8.6.1971.

⁹⁵⁴ Nya Pressen 8.6.1971.

mästä, merkitsisi se hänen kohdallaan poliittisen liikkumatilan kaventumista ja jopa riskiä hänen joutumisesta puolueen ulkopuolelle tulevien eduskuntavaalien alla.

Ehrnroothin joukkojen jääminen enemmistön jyrän alle ja joutuminen ministerisiiven hyökkäysten kohteeksi pakotti pohtimaan, oliko PP:n ylipäänsä järkevää osallistua tuleville puoluepäiville, kun sen esittämille mielipiteille ei ”kokouksessa tunnutta annettavan arvoa”. Yhtenä vaihtoehtona Ehrnrooth nostikin esiin oman kokouksen järjestämisen tulevien puoluepäivien yhteydessä.⁹⁵⁵ Eristettyyn asemaan joutuminen puoluepäivien päätöksissä antoi myös syyn pohtia, pitäisikö Pohjoismaisen Perustan varmuuden vuoksi kirjautua jopa puolueräkisteriin.⁹⁵⁶ Johtopäätöksen logiikka oli selvä. Jos oikeistofraktion esittämät mielipiteet ja henkilöt eivät kelvanneet puolueelle, oli syytä olettaa, etteivät pian myöskään fraktioon kuuluvat kansanedustajat kelpaisi puolueen listoille. Puolueräkisteriin merkittynä Pohjoismainen Perusta turvaisi ainakin mahdollisuuden asettua ehdolle vaaleissa, muuttui sitten tilanne RKP:ssä millaiseksi tahansa.

Tammivaaleissa poliittisen eloonjäämiskamppailun makua

Lokakuun 29. päivänä 1971 tapahtunut eduskunnan hajottaminen ja ennen aikaisten eduskuntavaalien määrääminen tammikuulle 1972 merkitsi Ehrnroothin osalta jatkonäytelmää sille, mihin kesäkuun puoluepäivillä oli päästy. RKP:n Helsingin piirissä valmistautuminen uusiin vaaleihin nosti esiin vanhan tutun vaaliliittokysymyksen. Kysymyksessä oli tasapainoilu kolmen vaihtoehdon välillä: 1) puolue menisi vaaleihin omalla ehdokaslistalla, 2) vaaliliitto keskustapuolueen kanssa ja 3) vaaliliitto kokoomuksen kanssa. Puolueen puheenjohtajan Jan-Magnus Janssonin osalta kysymys oli yksinkertainen: vaalituloksen kannalta vaaliliitto jonkun toisen vaaliteknisesti suotuisan puolueen kanssa parantaisi huomattavasti RKP:n menestysmahdollisuuksia vaaleissa. Tästä huolimatta hän ei suositellut Helsingin vaalipiirissä vaaliliittoa Helsingissä lilliputin asemassa olevan keskustapuolueen kanssa.⁹⁵⁷

Janssonin kanssa samoilla linjoilla olivat myös maltillinen oikeisto ja Pohjoismainen Perusta. Kumpikaan eivät olleet valmiita vaaliliittoon keskustapuolueen kanssa. Tämä olikin ainoa asia, jossa Ehrnroothin ja Melinin mielipiteet kohtasivat, sillä oikeisto oli täysin erilinjoilla, mitä tuli vaaliliittokysymykseen kokoomuksen kanssa. Poikkeuksellisesti Kristian Gestrinin johtama liberaalinen ryhmä (Svensk sammanhållning) ja Pohjoismainen Perusta löysivät toisensa asiassa. Kummatkin suhtautuivat kriittisesti kokoomuksen esittämään vaaliliittotarjoukseen. Sen sijaan Ingvar S. Melinin johtama maltillinen oikeisto kannatti yksimielisesti vaaliliittoa. Lopullinen ratkaisu vaaliliittokysymyksessä tehtiin RKP:n Helsingin piirin piirivaltuuston kokouksessa äänestämällä. Ensimmäisessä äänestyksessä äänestettiin siitä, menisikö RKP vaaliliittoon kokoomuk-

⁹⁵⁵ US 8.6.1971; IS 8.6.1971.

⁹⁵⁶ IS 8.6.1971.

⁹⁵⁷ Nya Pressen 10.11.1971.

sen vai keskustapuolueen kanssa. Tässä äänestyksessä Pohjoismainen Perusta äänesti kokoomuksen puolesta. Tämä vaihtoehto myös voitti. Toisessa äänestyksessä äänestettiin RKP:n oman vaaliliiton ja kokoomuksen tarjoaman vaaliliiton väliltä. Näistä vaihtoehtoista Pohjoismainen Perusta ja liberaaliryhmä äänestivät omaa vaaliliittoa, ja näin ollen kokoomuksen tarjoama vaaliliitto hylättiin äänin 17–22.⁹⁵⁸

Yleensä oikeistoyhteistyöhön taipuvaisen Ehrnroothin toiminta kokoomuksen vaaliliittotarjouksen torjumisessa kummeksutti monia. Etenkin Uusi Suomi ja Nya Pressen kiinnittivät asiaan huomiota. Molemmat lehdet näkivät Ehrnroothin nihkeyden takana pitkään jatkuneen kädenväännön Pohjoismaisen Perustan ja maltillisen oikeiston välillä. Lehdet tulkitsivat, että ratkaisussa oli kysymys puhtaasta puoluepoliittisesta taktikoinnista Ingvar S. Melinin pudottamiseksi eduskunnasta.⁹⁵⁹ Vaikka puolueen meneminen vaaleihin omana vaaliliittonaan ei Nya Pressenin mukaan ollutkaan vain Ehrnroothin syytä, pidettiin Pohjoismaisen Perustan toimintaa tuomiottavana, sillä se oli osoittanut toiminnallaan asettavansa ryhmäristiriidat puolueen edun edelle. Erityisen raskauttavaa toiminnassa oli se, että ratkaisun seurauksena puolue saattaisi menettää yhden paikan Helsingissä.⁹⁶⁰ Uusi Suomi näki ratkaisun Nya Presseniäkin synkemmässä valossa. RKP:lle ratkaisu tarkoittaisi vain kahden edustajan läpimenoa ja kokoomuksen kannalta taktikointi pienentäisi mahdollisuutta saavuttaa yksi lisäpaikka.⁹⁶¹ Myös Ehrnroothin vastustajaksi muuttunut Torsten G. Aminoff otti Hufvudstadsbladetissa kantaa syyttäen Pohjoismaista Perustaa sekä mahdollisesta yhden paikan menettämisestä että yhteistyön torpedoimisesta suomenkielisen oikeiston kanssa.⁹⁶²

Lehdistökeskustelussa Ehrnroothin pitkävihaisuutta pidettiin tehdyn vaaliliittoratkaisun pääsyyinä. Oman panoksensa jälkilöylyissä antoi maltillisen oikeiston Jarl Storgårds, joka Uudessa Suomessa muistutti kokoomuslaisia siitä, että nimenomaan RKP:n maltillinen oikeisto oli se, joka kannatti vaaliliittoa kokoomuksen kanssa.⁹⁶³ Pohjoismaisen Perustan Dan Hohenthal vastasi kirjoitukseen ihmettelemällä Melinin ryhmän innokkuutta toimia yhteistyössä kokoomuksen kanssa juuri vaaliliittoasiassa, kun eduskuntatyöskentelyssä intoa yhteistyöhön ei ollut löydettävissä. Hohenthal totesikin, että RKP:n eduskuntaryhmästä vain Ehrnrooth ja Procopé olivat toimineet yhteistyössä kokoomuksen kanssa, kun taas Ingvar S. Melin oli ”käytännöllisesti katsoen kaikessa kannattanut viimeisten hallitusten harjoittamaa kansanrintamapolitiikkaa”.⁹⁶⁴

Mistä vaaliliittoratkaisussa oli Ehrnroothin ja Pohjoismaisen Perustan osalta sitten oikein kysymys? Oliko ratkaisu todiste Ehrnroothin kostonhaluisuudesta vai oliko taustalla muita tekijöitä? Dan Hohenthalin antaman Pohjoismaisen Perustan virallisen vastauk-

⁹⁵⁸ US 11.11.1971 ja 12.11.1971.

⁹⁵⁹ Nya Pressen 10.11.1971, ”Ehrnrooths taktik faller MELIN ELLER GESTRIN!”; US 11.11.1971 ”RKP taktikoi vahingokseen”.

⁹⁶⁰ Nya Pressen 10.11.1971, ”Grumligt, fumligt”.

⁹⁶¹ US 11.11.1971, ”RKP taktikoi vahingokseen”.

⁹⁶² HBL 14.11.1971, ”Valförbundsfrågan och SFP i Hfrs”.

⁹⁶³ US 12.11.1971 ”Uuden Suomen toimitukselle Melinin ryhmä ja kokoomus”.

⁹⁶⁴ US 13.11.1971 ”Uuden Suomen toimitukselle Pohjoismainen Perusta ja vaaliliittokysymys”.

sen mukaan pääsy PP:n kielteiseen asennoitumiseen kokoomuksen vaaliliittoa kohtaan johtui siitä, että vaaliliitto mahdollisti RKP:lle ainoastaan kolmen ehdokkaan nimeämisen Helsingin vaalipiirissä. PP:n piirissä tämän katsottiin olleen demokratian vastaista ja tarkoittavan samalla RKP:n äänestäjien alentamista ”toisen luokan kansalaisiksi”.⁹⁶⁵ Hohenthalin antaman selitys vaikuttaisi olleen totuus. Ehrnrooth perusteli Pohjoismaisen Perustan päätöstä samalla argumentilla myös Tauno Jalannille. Vaaliliiton kariutumista harmitellut Jalanti totesikin Ehrnroothille lähettämässään kirjeessä seuraavasti: ”Valitan, ettette saanut vaaliliittoa aikaan kokoomuksen kanssa, mutta olen siinä suhteessa täysin Sinun kannallasi. Olihan naurettavaa tarjota teille vain kolme ehdokaspaikkaa.” Jotain vaaliliiton kariutumisen taustamotiiveista ja herrojen mielipiteistä kokoomuksen suhteen kertoo se, mitä Jalanti toteaa kokoomuksen ehdokkaista: ”Löysimempä – vastoin odotuksiamme – kokoomuksen ehdokkaiden joukosta yhden, jota voi äänestää. Kullervo Rainion. En tunne häntä muuten kuin kirjoitustensa perusteella ja niistä päätellen saatte kolmen miehen ryhmäänne yhden lisää.”⁹⁶⁶

Virallista selitystä voidaan pitää ratkaisun päämotiivina, mutta epäilemättä taustalla oli myös muita motiiveja. Tarkasteltaessa Ehrnroothin ja Melinin kissa- ja hiirileikkiä olisi sinisilmäistä väittää, etteikö kysymys ollut myös poliittisesta takaisinmaksusta. Ehrnrooth oli yhä suutuksissa siitä, että Melin petti hänen luottamuksensa Helsingin piirin puheenjohtajakysymyksessä, vaikka Ehrnrooth oli auttanut tätä pääsemään eduskuntaan vuoden 1966 eduskuntavaaleissa puhuen tämän puolesta ja vetoamalla 11-sivuisessa painetussa vaalimainoksissaan Ehrnrooth–Melin-linjan puolesta.⁹⁶⁷

Henkilökohtaisten tekijöiden ohella taustalla saattoi vaikuttaa Pohjoismaisen Perustan joutuminen sekä eduskuntaryhmän että puolue-elinten päätöksissä marginaaliasemaan. Ehrnrooth ei katsonutkaan olevansa velvollinen minkäänlaiseen lojaaliuteen puolueen muita ryhmiä kohtaan, koska nämäkään eivät olleet osoittaneet Pohjoismaista Perustaa kohtaan solidaarisuutta edellisten puoluepäivien aikana. Vaaliliittoasian kohdalla kysymys Gestrinin tai Melinin mahdollisesta putoamisesta eduskunnasta ei ollut hänen pänsärkynsä. Päinvastoin Ehrnroothin ja Pohjoismaisen Perustan kannalta oli jopa myönteistä, että liberaalit ja maltillinen oikeisto joutuisivat kamppailemaan vaaleissa. Mikäli puolue menettäisi yhden paikan tulevassa vaalissa, ei se aiempien vaalitulosten perusteella tapahtuisi ainakaan Pohjoismaisen Perustan kustannuksella.

Vaaliliittokeskustelut tarjosivatkin Ehrnroothille mahdollisuuden muistuttaa puolueenjohtoa siitä, että vaikka hänen edustamansa oikeistoryhmittymä olikin vähemmistönä puolueessa, ei tämä tarkoittanut vähemmistöasemaa Helsingissä. Päinvastoin kansalta saamansa mandaatin perusteella Ehrnrooth oli itseoikeutetussa asemassa RKP:n eduskuntaryhmässä, kun taas moni ministerinsalkun saanut edustaja oli saavuttanut asemansa muiden tekijöiden kuin saamansa äänimäärän tai virkaiän perusteella.

⁹⁶⁵ US 13.11.1971 ”Uuden Suomen toimitukselle Pohjoismaisen Perusta ja vaaliliittokysymys”.

⁹⁶⁶ Tauno Jalannin kirje Georg C. Ehrnroothille 24.11.1971.

⁹⁶⁷ För rakryggad laglighetslinje mot agrar diktatpolitik -vaalimainos. Kansio 32. GCEa, KA.

Ehrnroothin halukkuus mennä vaaleihin ilman vaaliliittoja onkin ymmärrettävissä sekä RKP:n sisäisen valtakamppailun että vaaliliittojen ideologisten näkökohtien kautta. Puolueen sisäisen tilanteen kannalta Pohjoismaista Perustaa edustavien ehdokkaiden mahdollisimman suuri määrä vaaleissa osoittaisi parhaiten ryhmittymän vahvuuden maan tärkeimmässä vaalipiirissä. Samalla Ehrnrooth osoittaisi äänestäjilleen, että toisin kuin ”puoluekanslian puolue-etua ajavat taktikot”, hän taktikoi ainoastaan äänestäjiensä parhaaksi vaatimalla mahdollisimman suurta ehdokaslistaa. Asetelma sopi hyvin Pohjoismaiselle Perustalle, jonka ainoa keino saada tilaa puolueen sisällä oli heikentää puolueen sisällä olevia vastustajia ja kasvattaa vaaleissa saatava äänisaalis mahdollisimman suureksi. Ideologiselta kannalta kysymys oli ensi sijassa RKP:n ja keskustapuolueen vaaliliiton tyrmäämisestä; liittoutuminen K-linjaa edustavien kanssa edes taktisista näkökohdista käsin oli Ehrnroothille täysin absurdi ajatus.

Täysin vastakkaisen näkemyksen mies löytyi Tamminiemestä. Ehrnroothin tavoin myös Kekkonen oli vaalien alla pohtinut vaaliliittokysymyksiä. Suomen Kuvalehdessä nimi-merkki Liimatainen totesi ns. keskustapuolueiden – LKP, RKP ja keskustapuolue – yhteistyökuvioihin liittyen tulleen siihen tulokseen, että valtiollinen elämä kaipasi uusia ajatuksia. Yksi tällainen uusi ajatus olisi, että tulevaisuudessa nämä kolme puoluetta kävisivät vaaleihin kaikissa vaalipiireissä yhtenä vaaliliittona. Pysyvästä vaaliliittoyhteistyöstä hyötyisivät kaikki kolme voittojen ja tappioiden tasoittuessa eikä yhdenkään puolueen tarvitsisi luopua itsenäisyydestään. Ainoa kysymysmerkki oli, miten saataisiin ”Ehrnrooth ja Procopé samaan vaaliliittoon keskustapuolueen Ryhmä 70:n jäsenten kanssa taikka yhtä hyvin päinvastoin”.⁹⁶⁸ Mihin Kekkonen kirjoituksellaan oikein pyrki? Varsinaisena motiivina oli vastata tukholmalaisen oikeistolehden Svenska Dagbladetin huoleen Suomen parlamentaarisen järjestelmän tilasta, mutta oli taustalla myös muuta. Ehrnroothin ja Procopén mainitseminen keskiryhmien yhteistyön tulppana voidaan tulkita jopa jonkinlaisena Kekkonen antamana vihjeenä RKP:n enemmistölle. Mikäli puolue halusi parantaa yhteistyömahdollisuuksia keskustapuolueen kanssa, oli RKP:n tehtävä oma osuutensa yhteistyön esteiden poistamiseksi.

Ehrnroothille vuoden 1972 tammivaalit näyttäytyivät eräänlaisena puolueen sisällä käytävänä eloonjäämiskamppailuna. Taistelu liberaaleja ja maltillista oikeistoa sekä ennen kaikkea puolueen ministerisiipeä vastaan kyseenalaisti mielekkyyden ylipäänsä toimia puolueessa. Helsingin vaaliliittokysymys ei ollut ainoa asia, jossa Pohjoismaainen Perusta maksoi kalavelkoja vastustajilleen. Melinin ohella myös C. O. Tallgrenin sai oman osansa, kun kaikkien aikojen ensimmäinen Express-lehti suositteli, että ihmiset äänestäsivät Turussa mieluummin kokoomuksen ehdokkaita kuin Tallgrenia.⁹⁶⁹ Ehrnrooth-Procopé-Matvejew-linjan toimintaa ”sillanpolttajina” paheksuivat Nya Pressen ja etenkin toimittaja Jarl Nyberg, jonka mukaan juuri RKP:n keskiryhmiä vastaan suunnatut

⁹⁶⁸ Suomen Kuvalehti 21.1.1972, ”Hallituksen tekemisen ihanuus ja kurjuus” (Liimatainen).

⁹⁶⁹ Express nr 1/1971.

toimet olivat puolueen kokonaisedun vastaisia.⁹⁷⁰ Tallgrenin ympärillä käyty keskustelu pakotti myös Jan-Magnus Janssonia reagoimaan. Puheenjohtaja muistutti Nya Pressenissä, ettei Express-lehti edustanut RKP:n näkökantoja, ja vaati Pohjoismaista Perustaa tekemään selkoa, keiden kanssa se oikein teki yhteistyötä. Luonnollisestikaan Jansson ei voinut hyväksyä Pohjoismaisen Perustan kehotusta RKP:n äänten keskittämisestä kokoomukselle.⁹⁷¹ Mielenkiintoista Tallgrenin ympärillä käydyssä keskustelussa ei ole niinkään erimielisyydet, vaan se, että keskustelua aiheen ympärillä käytiin sanomalehdistön välityksellä eikä sisäisesti neuvotellen. Syynä julkiseen debattiin oli tietenkin se, että Pohjoismaisen Perustan hyökkäys tapahtui Express-lehden kautta. Tämän takia myös Janssonin oli pakko ottaa näkyvä rooli ”sillanpolttajien” kurittajana.

Tammivaalien vaalikampanja ei Ehrnroothin osalta ollut yllätyksellinen. Aiempien vaalien tapaan Ehrnrooth liikkui tutuilla vesillä suuntaamalla sanomalehtimainokset erityisesti vanhuksille. Mainoksissa Ehrnrooth vetosi vanhuksiin ehdokkaana, jolla oli ”aina aikaa neuvoa ja auttaa” ja joka oli poliittisessa toiminnassaan jo viidentoista vuoden ajan toiminut vanhusten ”turvan ja viihtyvyyden puolesta”. Todisteena tehokkuudesta Ehrnrooth luetteli asioita, joiden puolesta oli ponnistellut tai jotka oli saanut hyväksytyksi.⁹⁷² Mainonnan yllättävyyttä onkin etsittävä yleisvaalimainonnasta. Aiempien vaalien tapaan Ehrnrooth hyödynsi ajankohtaista poliittista debattia luoden RKP:n sisälle ”me vastaan muut” -asetelman, jossa ”me” tarkoitti Pohjoismaista Perustaa ja demokraattisia voimia, kun taas ”muut” tarkoitti puolue- ja henkilökohtaisia etuja ajavaa maltillista oikeistoa ja liberaaleja. Asetelma tuli erityisen hyvin esille Hufvudstadsbladetissa 17.11.1971 julkaistussa PP:n yleisvaalimainoksessa, jossa se vertasi RKP:n maltillisen oikeiston vaaliliittomyönteisyyttä Itä-Berliinissä käytäviin vaaleihin, jossa äänestäjille tarjottiin vain valmista ehdokaslistaa, muttei todellisia vaihtoehtoja.

Me vastaa muut -asetelma näkyi myös siinä, miten oikeistofraktio profiloitui poliittisessa moraalissa; ehrnroothilaisittain katsottuna sen nähtiin edustavan RKP:n politiikan voimatekijää, joka puheiden lisäksi myös toimi kansanrintamahallitusta vastaan. PP:n mainoksissa korostettiin sitä, miten RKP:n edustajista vain Ehrnrooth ja Procopé yhdessä kokoomuksen kanssa olivat taistelleet kansanrintamahallituksen politiikkaa vastaan. Sillä, oliko kansanrintaman takana 140 tai 141 edustajaa, ei ollut merkitystä. Tärkeintä oli, että eduskunnasta ylipäänsä löytyi edes kaksi kansanedustajaa, jotka uskalsivat sanoa vastaan, äänestää itsenäisesti eivätkä juosseet ministerinsalkkujen perässä.⁹⁷³ PP:n vaalimainoksessa maalattu poliittinen maisema oli lähes raamatullinen. Pienen oikeisto-opposition ja suuren kansanrintaman välisestä taistelusta maalattiin kuva, joka vertautui Daavidin ja Goljatin kohtaamiseen. Vanhan testamentin Samuelin kirjassa Goljat hyökkäsi Daavidia vastaan miekan, tapparan ja keihään voimin, David puolustautui Herran nimessä käyttäen aseenaan vain linkoa ja kiveä. Vuoden 1972 vaaliasetel-

⁹⁷⁰ Nya Pressen 26.11.1971, ”Helsingforsdekret för Åboland: Spola Tallgren, välj kokoomus!”; Nya Pressen 26.11.1971, ”Bränna broar”.

⁹⁷¹ Nya Pressen 30.11.1971, ”SFP, Nordisk Grund och valet i Åboland”.

⁹⁷² HS 11.12.1971.

⁹⁷³ HBL 17.11.1971.

massa Ehrnrooth puolustautui kansanrintamaa – Goljatia – vastaan laillisuusperiaatteen nimissä käyttäen aseenaan vain pientä Express-lehteä.

Mutta ei Ehrnrooth ilman taustatukea vaaleihin mennyt. Tästä piti huolen mm. Itsenäisyyden puolesta r.y., joka antoi vetoapua lähettämällä sekä Uuteen Suomeen että Helsingin Sanomiin ilmoituksen, jossa se kehotti äänestämään ”maltillisia, kansalaissopuun valmiita, demokratian pelisääntöjä kunnioittavia ja horjumattomasti Suomen itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta puolustavia henkilöitä”. Vetoomukseen sisältyi lista 16 kansanedustajasta, jotka yhdistyksen mielestä edustivat näitä arvoja. Suoraselkäisten listalle pääsivät Ehrnroothin ohella mm. Tuure Junnila (kok.) ja Kullervo Rainio (kok.), Marjatta Väänänen (kesk.), Victor Procopé (rkp) ja Ele Alenius (skdl).⁹⁷⁴ Uusi Suomi julkaisi vetoomuksen mukisematta, mutta Helsingin Sanomien kohdalla näin ei tapahtunut. Markkinointijohtaja Sakari Almi ilmoitti, että ilmoitus julkaistaisiin vasta, kun lehti saa ilmoituksessa mainittujen henkilöiden antaman luvan nimien käyttöön.⁹⁷⁵ Almi oli sikäli oikeassa, että ainakin SKDL:n Ele Alenius ja Paavo Lagerroos sanoutuivat välittömästi irti mainoksesta. Kansan Uutisten mukaan laittomuuden rajoja hipoi myös yhden sosialidemokraatin ja keskustalaisen nimen käyttäminen listassa. Muilta osin listan nähtiin kyllä edustavan Itsenäisyyden Puolesta r.y:n voimia.⁹⁷⁶

Vaalipäivän lähestyessä vaalikeskusteluun osallistui myös Neuvostoliiton hallituksen pää-äänenkannattaja Izvestija. Kirjeenvaihtaja Juri Goloshubovin artikkelissa tuotiin jälleen kerran esille Neuvostoliiton huoli Suomen ulkopoliittisesta suunnasta. Honka-liiton aikaisia fraaseja mukaillen Goloshubov katsoi, että Suomessa oli voimia, jotka ”suunnittelevat esteiden asettamista nykyisen linjan kehittämiseksi ja mikäli mahdollista linjan kokonaan kääntämistä”. SKP:n vähemmistön Tiedonantaja-lehti allekirjoitti Izvestijassa esitetyt väitteet ja totesi, että pelkästään Junnilan ja Ehrnroothin vaalimainokset osoittivat herrojen toimivan harjoitettua ulkopoliittista linjaa vastaan. Georg C. Ehrnroothin äärioikeistolaisuus oli lehden mukaan täysin peittelemätöntä, sillä tämä oli jopa vaalimainoksissaan ilmoittanut kannattavansa Nordek-hanketta ja suunnittelevan maan viemistä NATO:n taloudellisen elimen EEC:n jäseneksi. ”Mitä kaikkea tämä oikeistolainen kertoisikaan yksistään vaalimainoksessa, elleivät mainoksen puitteet sellaisenaan asettaisi tekstin määrälle rajoituksia”, kysyi Tiedonantaja.⁹⁷⁷

Izvestijan, Kansan Uutisten ja Tiedonantajan lisäksi Ehrnroothia ja Junnilaa iski myös Suomenmaan päätoimittaja Pentti Sorvali. Sorvalin mukaan maassa oli äärioikeistolainen klikki, joka kokoontui Itsenäisyyden Puolesta r.y:n nimissä. Saamansa lukijakirjeen perusteella päätoimittaja tiesikin kertoa, että ”nykyisen ryssäläissuuntauksen vannoutu-

⁹⁷⁴ US 29.12.1971, ”TÄMÄ EI OLE PUOLUEPROPAGANDAA – Suomi kuuluu meille kaikille”. Listalla olivat myös Ulla Järvilehto ja Raino Westerholm (SkI.), Arvo Pentti (Kesk.), Eeles Landström ja Tuure Salo (LKP), Juhani J. Kortessalmi ja Matti Silander (SMP.), Meeri Kalavainen ja L.A. Puntila (SDP) sekä Paavo Lagerroos (SKDL).

⁹⁷⁵ Helsingin Sanomien lähettämä kirje Itsenäisyyden puolesta yhdistykselle 30.12.1971. Kansio 32, GCEa, KA.

⁹⁷⁶ KU 30.12.1971, ”Tammivaalit oikeistolaisen JEV-akselin välitavoite”.

⁹⁷⁷ Tiedonantaja 29.12.1971, ”Huomio ulkopoliitiikkaan”.

neet vastustajat, älymystöön kuuluvat kirjailijat ja muut valveutuneet kansalaiset” viettivät ”oikein ärjyt itsenäisyysjuhlat Kampinkatu 12:ssa.” Tilaisuudessa oli mm. Georg C. Ehrnroothin, Kauko Kareen, professori Kullervo Rainion ja pääjohtaja Erkki Tuulen johdolla hyökätty Paasikiven–Kekkosen linjaa vastaan.⁹⁷⁸

JEV-akselin jäsenenä

Laitavasemmiston viimeinen isku Ehrnroothin suuntaan tuli aivan vaalien alla Kansan Uutisten julkaistessa jutun otsikolla ”Tammivaalit oikeistolaisen JEV-akselin välitavoite”. Jutun taustalla oli edellisenä päivänä Uudessa Suomessa julkaistu Itsenäisyyden puolesta r.y:n vetoomus, joka puoluerajat ylittävänä vaalimainoksena koettiin SKP:ssä laittomana provokaationa. Kansan Uutiset halusikin nyt tuoda esille, että ilmoituksen taustalla oli Junnilan, Ehrnroothin ja Vennamon muodostama ääritaanumuksellinen JEV-akseli, joka kansallisen edun sijaan edusti ainoastaan suomalaista pankki- ja puunjalostuskapitalismia. Julkilausuttu pyrkimys porvarienemmistöiseen eduskuntaan oli Kansan Uutisten mukaan vain välitavoite, sillä ulkopoliittista myyräntyötä tekevien herrojen varsinaisena päämääränä oli presidentin vaihtaminen vuoden 1974 presidentinvaaleissa, EEC-sopimuksen solmiminen ja ulkopoliittisen suunnan muuttaminen.⁹⁷⁹

Kansan Uutisten mukaan presidenttikysymyksessä JEV-akselin suurimmat toiveet olivat L. A. Puntilassa, mutta tiedettiinpä myös Johannes Virolaiselle – tuolle ”takametsien miehelle” – varatun oman roolinsa. Tulevien vaalien kannalta lehti piti kokoomuksen, SMP:n ja RKP:n menestymistä ulkopoliittisena uhkana, sillä niiden parlamentaarisen painoarvon kasvu johtaisi myös SDP:n, keskustapuolueen ja LKP:n oikeistosiipien vahvistumiseen. JEV-akselin vaarallisimpana osana pidettiin sen aivotrustin – sosiaalipsykologian professori Kullervo Rainion – tutkimuksiin perustuvaa kahdella polulla kulkemista. Julkisuudessa JEV-akseli vannoi virallisen ulkopoliittisen linjan nimeen, mutta yksityistilaisuuksissa vihankylvö sosialistimaita ja Suomen ulkopoliittista linjaa vastaan oli peittelemätöntä. Tätä todistivat myös JEV-akselin tuottama neuvostovastainen kirjallisuus ja Express-lehden julkaiseminen. Ehrnroothin johtamaa Pohjoismaista Perustaa Kansan Uutiset piti eräänlaisena JEV-akselin aatteellisena yhdyselimenä, jonka ääritaanumuksellisuutta kuvasti sen peittelemättömät pyrkimykset vaikeuttaa idänkaupan kehittämistä, ja olipa Express-lehdessä jopa esitetty ajatus luoda Pohjolaan ”voimakas ja yhtenäinen aseellinen puolueettomuusvyöhyke”.⁹⁸⁰ Mielenkiintoista kyllä Veikko Vennamon kuulumista JEV-akselille ei perusteltu mitenkään. Sen sijaan Ehrnroothin ja Junnilan joutuminen Kansan Uutisten mustalle listalle oli ymmärrettävää. Molemmat kun esiintyivät sekä Express-lehden sivuilla että Itsenäisyyden Puolesta r.y:n tilaisuuksissa.

⁹⁷⁸ Suomenmaa 28.12.1971, ”Pekan päiväannos”; ks. myös Liite 2. Samoihin aikoihin myös VIP-lehti julkaisi oikeiston värikartan, jossa Ehrnrooth asemoitiin fasisti-kategoriaan.

⁹⁷⁹ KU 30.12.1971, ”Tammivaalit oikeistolaisen JEV-akselin välitavoite”.

⁹⁸⁰ Ibid.

Kansan Uutisten narkästyminen Itsenäisyyden Puolesta -yhdistyksen toiminnasta oli sikäli ymmärrettävää, että yhdistyksen piirissä todellakin esitettiin SKP:n näkökulmasta katsottuna kommunisminvastaisia näkökantoja. Myös Ehrnroothin itsenäisyyspäivänä pitämä puhe ko. yhdistyksen tilaisuudessa antoi kommunisteille – mikäli saivat tietoa sen sisällöstä – ideologisesti katsottuna täyden syyn kritisoida yhdistystä ja Ehrnroothia. Puheessaan Ehrnrooth ilmaisi syvän huolestumisensa vasemmistoradikalismien leviämisestä ja hallitsevien tahojen haluttomuudesta tehdä yhteistyötä isänmaallisten ja kansanvaltaisten tahojen kanssa. Kaiken lisäksi itsenäisyys, isänmaa ja yksimielisyys olivat muuttuneet kirosanoiksi. Ehrnrooth pitikin paradoksaalisena sitä, että Suomen itsenäisyyden sijaan ihmisiä näytti kiinnostavan enemmän Afrikan siirtomaiden itsenäistyminen. Yhtä lailla erikoisena Ehrnrooth piti sitä, miten yhteiskuntaa säilyttävistä piireistä oli yhtäkkiä tehty vaarallisia ja ulkopoliittisesti epäilyttäviä:

Ne piirit katsotaan Suomen tulevaisuuden kannalta vaarallisiksi, jotka pyrkivät säilyttämään maamme länsimaisen yhteiskuntajärjestyksen, sen pohjoismaisen oikeuskäsityksen ja suvereniteetin. Ne piirit on määrätietoisesti mustattu. Niitä pelätään kuin lepratautista. Pokkuroiminen, mielistely mitä ällistyttävimmissä muodoissa ja omien maanmiesten epäluulojen alaisiksi saattaminen ovat kiitettäviä muotiasioita. Itsenäisyys menettää näissä oloissa todellista sisältöään.⁹⁸¹

Kansan Uutisten JEV-akseli -uutisen todellinen kipinä tulikin nimenomaan Ehrnroothin puheesta, josta kävi ilmi, ettei Ehrnrooth seisonut Paasikiven–Kekkosen linjalla.⁹⁸² Ehrnroothin käsityksen mukaan Kekkosen ulkopoliitiikan myötä Suomen itsenäisyys oli menettämässä todellisen sisältönsä, sillä kansalaisilla ei ollut oikeutta ratkaista omia asioitaan, oli kyse sitten presidentinvaalista, puoluesihteerin nimityksistä, sähköveturihankinnoista tai atomivoimalan rakentamisesta. Ehrnrooth ei syyttänyt tilanteesta varsinaisesti Neuvostoliittoa, vaan pikemminkin suomalaisia poliitikkoja, jotka olivat palapaalalta ottaneet nämä oikeudet pois kansalta. Mainitsematta käsitettä Paasikiven–Kekkosen linja Ehrnrooth totesi, että poliittiset johtajat olivat luoneet ns. realiteetteja, jotka kaivoivat maata riippumattomuuden alta. Tähän kuului se, että yhä useammat poliittiset ratkaisut kytkettiin ”linjaan”, jonka nimeen vannominen on ”ystävyyden” ehdoton edellytys. He ovat särkeneet poliittisen moraalin pohjan ja luoneet pelon ja valheen järjestelmän.” Ehrnrooth pitikin harjoitettua politiikkaa päinvastaisena sille politiikalle, jota hän piti Suomen itsenäisyyden kannalta välttämättömänä. Ehrnroothin mielestä olikin neljä asiaa, jotka ratkaisivat, säilyisikö Suomi itsenäisenä vai ei: 1) Yksimielisyys niissä asioissa, joista vapautemme riippuu, 2) Kiinnipitäminen arvoista, jotka yhdistävät

⁹⁸¹ Georg C. Ehrnroothin puhe Itsenäisyyden Puolesta -yhdistyksen itsenäisyysjuhlassa 6.12.1971. Kansio 48, GCEa, KA.

⁹⁸² KU 30.12.1971, ”Tammivaalit oikeistolaisen JEV-akselin välitavoite”; Georg C. Ehrnroothin puhe Itsenäisyyden Puolesta -yhdistyksen itsenäisyysjuhlassa 6.12.1971. Kansio 48, GCEa, KA. Kansan Uutisissa mainitaan, miten tilaisuuden puhujat hyökkäsivät rajusti ”Paasikiven–Kekkosen linjan huijausta vastaan” vrt. Ehrnroothin puhe, jossa hän moitti ns. linjaa.

Suomen vapaaseen maailmaan, 3) Kunnioitus menneiden sukupolvien työtä ja uhrauksia kohtaan, 4) Siniristilipun pitäminen korkealla – Vanhalla ylioppilastalollakin.⁹⁸³

SKP:n ja Neuvostoliiton suunnasta esitetyt syytökset saivat rinnalleen vielä Urho Kekkonen, joka uudenvuodenpuheessaan päätti varoittaa fasismista toteamalla fasismin menevän taas hyvin kaupaksi.⁹⁸⁴ Syynä Kekkosen fasismi-viittaukseen on pidetty SMP:tä, jonka menestystarina ei näyttänyt päättyvän nopeasti. Mutta taustalla oli myös Neuvostoliiton taholta tullut painostus. Viktor Vladimirov toimitti 21.8.1971 Kekkoselle viestin, jonka mukaan Moskovassa tunnettiin huolta oikeistopiirien noususta ja varoitettiin, että tämä toiminta voitiin katsoa rikkovan myös v. 1947 rauhansopimuksen pykälää.⁹⁸⁵ SMP:n ja Vennamon ohella Kekkosen fasismipuheet voidaankin nähdä poliittisena monikärkiohjuksena, jonka kohteina oli useita poliitikkoja monissa eri puolueissa. Tätä tulkintaa puoltaa myös Kekkosen toiminta vuoden 1968 presidentinvaaleissa, jolloin hän arastelematta nimesi Ehrnroothin ja Junnilan äärioikeistolaisiksi.

Kansan Uutiset pitikin selvänä, että Kekkonen tarkoitti fasismilla eritoten Junnilan–Ehrnroothin–Vennamon akselia, johon myös Neuvostoliitossa oli kiinnitetty huomiota: ”Puoluerajat ylittävän JEV-akselin muodostaminen ja sen peitejärjestöjen perustaminen osoittaa fasismin organisoitumista maassamme uusissa muodoissa tavoitteenaan Suomen ulkopolitiikan kääntäminen EEC-järjestelyjen avulla ja muun muassa mieleisensä muutoksen saaminen myös sillä tuolilla, jolla presidentti Kekkonen nyt istuu.”⁹⁸⁶

Vaalien lopputuloksen kannalta raivoisaksi propagandasodaksi äitynyt vaalikampanja päättyi Ehrnroothin kannalta kohtuulliseen tulokseen. Ääniä kertyi 10 998 kpl, mikä tarkoitti 32,2 % RKP:n Helsingin vaalipiirissä saamista äänistä ja 8,0 % kaikista RKP:n saamista äänistä. Ehrnrooth oli siis edelleen puolueensa kärkinimiä, muttei enää ääniharava. RKP:ssä äänimäärällä mitattuna Ehrnrooth sijoittui kolmanneksi häviten C. O. Tallgrenille 377 äänellä ja Pär Stenbäckille 1 111 äänellä. Kannatuksessa tapahtuikin selvä 2 714 äänen pudotus. Vuoden 1972 vaalit muuttivatkin selvästi Ehrnroothin asemaa puolueessa. Vuodesta 1958 lähtien voitosta voittoon ratsastaneena hän joutui puolueessa aiempaa haavoittuvampaan asemaan. Vaikka Ehrnroothilla oli yhä vahva äänestäjien mandaatti ja ääniharavan asema Helsingin vaalipiirissä, ei tilanne ollut enää yksioikoisen selvä. Valta-asema ei ollut enää taattu edes Helsingissä, jossa Kristian Gestrin vankisti asemiaan ja sai jopa 10 304 ääntä (+1481). Mistä Ehrnroothin kokema ”vaalitappio” sitten johtui? On mahdollista, että äänten menetyksen taustalla oli jossain määrin vaalien ympärillä käyty propagandasota, mutta myös äänten karkaaminen Ingvar S.

⁹⁸³ Georg C. Ehrnroothin puhe Itsenäisyyden Puolesta -yhdistyksen itsenäisyysjuhlassa 6.12.1971. Kansio 48, GCEa, KA.

⁹⁸⁴ Suomi 1996, 667.

⁹⁸⁵ Urho Kekkosen päiväkirja 21.8.1971.

⁹⁸⁶ KU 4.1.1972, ”Presidentti Kekkonen fasismista”.

Melinille ja kokoomuksen ehdokkaille. Ainoana varmana asiana voidaan pitää sitä, että RKP:n asema Helsingissä heikkeni 11,8 %:sta 11,1 %:iin, mikä tarkoitti 2 392 ääntä.⁹⁸⁷

Päivän Sanomat äärioikeistolaisen salaliiton jäljillä

”Suomen äärioikeisto hakee ohjeensa Washingtonista”

Lauantaina 25. päivänä maaliskuuta 1972 TPSL:n äänenkannattaja Päivän Sanomat julkaisi toimittaja Taisto Pohjolan artikkelin ”Suomen äärioikeisto hakee ohjeensa Washingtonista”. Otsikkotasolla aihe ei ollut uusi tai eriskummallinen, sillä ns. äärioikeiston ja länsivaltojen välisistä suhteista ja pyrkimyksistä muuttaa Suomen ulkopoliittista suuntaa kirjoitettiin tasaisin väliajoin kommunistien ja TPSL:n äänenkannattajissa. Artikkelista teki poikkeuksellisen se, että jutun yhteydessä julkaistiin valokopio Ehrnroothin lähettämästä kirjeestä yhdysvaltalaiselle kongressiedustajalle Edward J. Derwinskiille.⁹⁸⁸

Pohjolan kirjoittama artikkeli tarkasteli äärioikeistolaisuutta kolmen asiakokonaisuuden kautta: 1) äärioikeiston päämäärät ja keinovalikoimat, 2) kannattajakunnan laajuus ja yhteiskunnallinen merkittävyys sekä 3) äärioikeistolainen julkaisutoiminta ja pyrkimys poliittisen kannattajakunnan kasvuun. Jutun varsinaisena taustamateriaalina oli Päivän Sanomien haltuun ”joutuneet” kaksi kirjettä, jotka Ehrnrooth oli Pohjolan tietojen mukaan lähettänyt Yhdysvaltoihin 17.11.1970 ja 3.3.1971.

Artikkelin toimittajan mukaan Ehrnroothin kirjeet osoittivat, että ”äärioikeistolaisuutemme ei ole mitään partiopoikatouhua, vaikka sitä joskus sellaiseksi luullaankin. Se on vakavaa toimintaa, missä tähdätään mm. suunnanmuutokseen Suomen ulkopoliitikassa”. Pohjola totesikin, että yleinen harhaluulo äärioikeiston harvalukuisuudesta oli vaarallinen, sillä todellisuudessa suomalaisen äärioikeistoon lukeutuvat henkilöt olivat yhteiskunnan johtavissa asemissa mm. liikepankkien johtopaikoilla. Äärioikeistolaisuuteen liittyvät harhakäsitykset olivat näin ollen vain äärioikeiston päämääriä ja vaikuttajaryhmiä hyödyttäviä: ”jotkut Junnilat, Ehrnroothit ja Kauko Kareet toimivat ukkosenjohtajina ja antavat liikkeen todellisten laajojen rivien toimia huomaamattomina.”⁹⁸⁹

⁹⁸⁷ Kansanedustajain vaalit 1970, Suomen virallinen tilasto XXIX A:31, 85. Helsinki 1970; Kansanedustajain vaalit 1972, Suomen virallinen tilasto XXIX A:32, 81–82. Helsinki 1973.

⁹⁸⁸ Päivän Sanomat 25.3.1972, ”Suomen äärioikeisto hakee ohjeensa Washingtonista”.

⁹⁸⁹ Päivän Sanomat 25.3.1972, ”Suomen äärioikeisto hakee ohjeensa Washingtonista”.

PS **Päivän Sanomat** Lauantaina, maaliskuun 25. päivänä 1972 — 3

Salaisia tapaamisia, raportointia, kirjeenvaihtoa:

Suomen äärioikeisto hakee ohjeensa Washingtonista

(PS) Kotimainen äärioikeistolaisuutemme ei ole mitään partiopolkatouhua, vaikka sitä joskus sellaiseksi luullaankin. Se on vakavaa toimintaa, missä tähdätään mm. suunnanmuutokseen Suomen ulkopoliitikassa. Tässä virallisen ulkopoliittikan vastaisessa työssä on maamme äärioikeistolaisilla apuna ne laajat kontaktit, joita he ovat solmineet läntisten imperialististen valtioiden vaikutusvaltaisiin piireihin.

Ei voida tietää tämän äärioikeistomme ulkomaisen tuen määrää rahassa laskettuna, mutta epäilemättä se on huomattava. Sen muoto vaihtelee suuresti, pelkästä henkisestä, ja ”moraalisesta” tuesta tietomateriaalin luovuttamiseen, matkojen kustantamiseen, lahjuksiin ja suoraan rahaa avustuksiin saakka.

Tämän toiminnan käynnistävänä voimana ovat yhteiset intressit. Meidän äärioikeistolaisemme pyrkivät ulkopoliittisen suunnan muuttamiseen, läntisen vaikutusvallan voimistamiseen maassamme — jossa pyrkimyksessä maamme sitominen EEC:hen merkitsisi ratkaisevaa voittoa — ja sisäpoliittisen taistelun tehostamiseen työväenluokkaa, työväenliikettä sekä niitä porvarillisia piirejä vastaan, jotka eivät jaa äärioikeiston kanssa sen länsienkisyttä. Johtavat imperialistiset maat, ennen muuta tietenkin Yhdysvallat, käyvät puolestaan maailmanlaajuisesta taistelusta saavat mukaansa rauhallisemmissa oloissa maltillisempina esiintyviä järjestöjä, kuten esimerkiksi kokoomuspuolueen. Lisäksi on joukko suuria järjestöjä, kuten reserviupseeri- ja alipuseeriliitot, joukko-osastokillat ja sen sellaiset, isänmaalliset yhdistykset ja liikemiesten kerhot, jotka piilottelevat omaa poliittista väriään, mutta jotka ovat tarpeen vaatiessa organisoitavissa yhteiseen äärioikeistolaiseen rintamaan. Ei siis ole kysymys muutamasta harvasta yhtiöpäästä, vaan todellisesta vaarasta vakintunutta ulko- ja sisäpoliittista linjaamme vastaan. Koko oikeiston kannalta

Dear Eli:

I was very glad to learn about your assignment to the post of President of the American parliamentary group, since for us it means a good omen to the continuation of our mutual efforts.

Soon I shall have a chance to inform you in greater detail on the problems involved. Now I can just say that our contacts with Jussila proved once again to be quite useful, while we are doing our best in preparing the publication of a new daily newspaper, he has undertaken the more burdensome responsibility of procuring finances for the project.

Best regards from my wife and myself.

Sincerely,

 George C. Ehrnrooth, M.P.

Lähde: Päivän Sanomat 25.3.1972.

Ehrnroothin kirjeistä Pohjola totesi niiden osoittavan, että äärioikeiston saama ulkomainen apu vaihteli moraalista tuesta ja tietojen luovuttamisesta aina matkojen rahoittamiseen ja raha-avustuksiin asti. Kaiken keskiössä olivat suomalaisen äärioikeiston ja imperialististen maiden pyrkimykset muuttaa Suomen ulkopoliittinen suunta, voimistaa länsimaiden vaikutusvaltaa Suomessa ja tehostaa sisäpoliittista taistelua työväenluokkaa ja niitä porvaripiirejä vastaan, jotka seisoivat Paasikiven–Kekkosen linjan takana.⁹⁹⁰

Päivän Sanomien mukaan pahinta oli äärioikeistolainen julkaisutoiminta. Jatkuvasti voimistuva äärioikeistolaisuus, josta myös tasavallan presidentti oli varoittanut, pyrki julkaisuineen levittäytymään yhä laajempiin väestöryhmiin ja kylvämään epäluuloja Neuvostoliittoa ja niitä piirejä kohtaan, jotka kannattavat hyviä idänsuhteita. Vakavimmat yritykset murtaa hyvien naapurusuhteiden politiikka tulivat Kauko Kareen Noottilehden ja Express-lehden taholta. Viimeksi mainittua julkaisua Pohjola piti vaatimattomasta ulkonäöstä huolimatta voimakkaimpana äärioikeistolaisena lehtenä, jonka asiiasältö oli roskalaatikko-tasoa: ”Kekkonen ja kansanrintama kirotaan lähes joka jutussa, ne ovat päävihollisia, mutta ylipäänsä lehti heijastelee vihansekaista viihtymättömyyttä koko sodanjälkeisessä Suomessa, jossa kaikki asiat ovat jollakin tavalla vinossa.”⁹⁹¹

Sodan jälkeisen ulkopoliittisen linjan tuomitsemisen ohella Express-lehden katsottiin syyllistyneen tosiasioiden tahalliseen vääristelyyn. Lehti oli mm. helmikuun 1972 numerossa väittänyt erään ”maahamme virallisesti erittäin ystävällisissä suhteissa olevan

⁹⁹⁰ Päivän Sanomat 25.3.1972, ”Suomen äärioikeisto hakee ohjeensa Washingtonista”.

⁹⁹¹ Ibid.

maan” diplomaatin harjoittaneen vakoilua. Tämän lisäksi lehti oli esitellyt ”sepitelmän” tšekkoslovakialaisen loikkarikenraalin Jan Sejnan paljastuksista, jotka liittyivät Neuvostoliiton väitettyihin hyökkäyssuunnitelmiin Pohjoismaihin. Päivän Sanomat myös väitti, että Express-lehdessä olisi ollut jopa uhkaus Kekkosta vastaan, kun lehdessä oli puhuttu ”verenkierron” helpottamisesta vallankeskeytyksen lopettamiseksi. Pohjola kysyikin, että ”leikitteleekö äärioikeistomme jo poliittisen murhan ajatuksella”.⁹⁹²

Ehrnroothin kirjeiden valokopioihin viittaamalla lehti totesi Ehrnroothin kirjeenvaihdon Yhdysvaltojen poliittisen sisärenkaan kanssa osoittavan, että äärioikeistolla oli tiiviit yhteydet ”länsimaisiin piireihin, joiden kanssa yhteistä taktiikkaa Suomen poliittisen linjan kääntämiseksi sorvataan”. Väitteiden pohjana todettiin, että 17.11.1970 lähettämässään kirjeessä Ehrnrooth oli järjestellyt Yhdysvaltain senaatin ja edustajainhuoneen ulkoasiainvaliokunnan jäsenten kanssa tapaamista Washingtonissa pyhäinmiestenpäivän viikonlopuksi. Toisessa 3.3.1971 lähetetyssä kirjeessä todettiin edellä mainittujen neuvottelujen sujuneen hyvin. Kaiken lisäksi Ehrnrooth oli puhunut kirjeessä myös jotain ”yhteisistä ponnistuksista” sekä mainitsi Tuure Junnilan ”erinomaisesta käyttökelpoisuudesta” sekä siitä, miten Junnila oli ottanut hoitaakseen ”suunnitelman rahoituksen hoitamisesta”. Artikkelin loppukaneetti oli Ehrnroothin kannalta varsin tyhjentävä:

*Suomen etuja ei näissä salaisissa neuvonpidoissa taatusti ole ajettu vaan on pyritty tekemään suunnitelmia Suomen sitomiseksi länteen ja sen irrottamiseksi nykyiseltä naapuriystävyyden linjalta. Selvää tietenkin on, ettei tätä kaikesta päätellen hyvin läheistä yhteistyötä harrasteta yksinomaan Washingtonissa vaan myös Helsingissä, onhan amerikkalainen tiedustelujärjestö CIA hyvin aktiivinen täälläkin.*⁹⁹³

Poliisitutkimukset ja tapauksen käsittely raastuvanoikeudessa

Ehrnroothia artikkeli raivostutti niin, että päätti välittömästi jättää Helsingin rikospoliisille kirjelmän, jossa vaati poliisia ryhtymään asian edellyttämiin toimenpiteisiin Päivän Sanomien vastaavan päätoimittaja Eero Santalan ja toimittaja Taisto Pohjolan saamiseksi vastuuseen kirjesalaisuuden loukkaamisesta sekä painovapauslain rikkomisesta.⁹⁹⁴ Ehrnrooth ei kuitenkaan ollut ainoa taho, jota artikkeli inhotti. Aamulehti piti paljastusjuttua kummallisena ihmetellen sitä, ettei lehdessä julkaistussa kirjeessä ollut mitään, mikä olisi tukenut Päivän Sanomien tulkintoja. Aamulehden mukaan olikin syytä kysyä, mistä kirjeen kopio oli saatu ja oliko kirje ylipäänsä aito.⁹⁹⁵

Ylikonstaapeli Erik Granrothin 6.4.1972 suorittamassa kuulustelussa Ehrnrooth totesi artikkelin julkaisemisen täyttävän rikoksen tunnusmerkit. Ensinnäkin kirjeet eivät voineet joutua Päivän Sanomien haltuun muutoin kuin rikoksen kautta, ja toiseksi hän ei

⁹⁹² Päivän Sanomat 25.3.1972, ”Suomen äärioikeisto hakee ohjeensa Washingtonista”.

⁹⁹³ Ibid.

⁹⁹⁴ Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasiain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95. Liite D 803 §, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston poliisitutkintapöytäkirja 4674 4.5.1972. Georg C. Ehrnroothin 27.3.1972 jättämä rikosilmoitus Päivän Sanomien 25.3.1972 jutun johdosta.

⁹⁹⁵ Aamulehti 30.3.1972.

ollut antanut kirjeiden julkaisemisesta lupaa. Ylikonstaapelin kysymykseen siitä, olivatko Ehrnroothin lähettämät ja Päivän Sanomien julkaisemat kirjeet menneet kongressiedustaja Edward J. Derwinskiille saakka, Ehrnrooth vastasi, ettei ollut asiasta varma, mutta uskoi näin tapahtuneen. Kuulusteluissa Ehrnrooth epäili, että kirjeet olisi anastettu Suomen postissa tai ainakin niiden avaaminen ja jäljentäminen oli suoritettu siellä.⁹⁹⁶

Päivän Sanomien ulkomaanosaston toimituksen vastaavan toimittajan Taisto Pohjolan kuulusteluissa selvisi, että päätoimittaja Santala oli antanut Pohjolalle eräänä päivänä 19.3.1972 alkavalla viikolla kaksi valokopiota, jotka oli sanonut olevan peräisin Georg C. Ehrnroothin Yhdysvaltoihin lähettämistä kirjeistä. Samassa yhteydessä Santala oli kertonut, että niistä kävi ilmi Ehrnroothin yhteydet sikäläisiin ”sisärenkaan poliitikkoihin” sekä antoi Pohjolan tehtäväksi laatia kirjeiden pohjalta yleisluonteinen lehtijuttu suomalaisesta äärioikeistosta. Samassa yhteydessä oli sovittu, että artikkelin yhteydessä julkaistaisiin osa toisen kirjeen valokopiosta. Siitä, oliko päätoimittajalla ollut lupaa kirjeiden julkaisemiseen, ei Pohjola todistuksensa mukaan tiennyt yhtään mitään. Myöskään kirjeiden alkuperästä ei Pohjolalla ollut tietoa. Kuulusteluissa Pohjola kiistikin syyllistyneensä kirjesalaisuuden rikkomiseen, sillä ei ollut osallistunut kirjeiden anastamiseen tai jäljentämiseen. Painovapauslain säädösten rikkomisen hän myönsi todetessaan, ettei ollut saanut kirjeiden julkistamiseen lupaa.⁹⁹⁷

Ylikonstaapeli Urmas Rinteen kuulustellessa Päivän Sanomien vastaavaa päätoimittajaa Eero Santalaa ei asiassa päästy juuri pidemmälle. Santala kiisti jyrkästi syyllistyneensä Ehrnroothin kirjeiden anastamiseen tai jäljentämiseen. Santala ei myöskään myöntänyt olleensa mukana missään sellaisessa toimessa, jonka perusteella hänen olisi voitu katsoa syyllistyneen kirjesalaisuuden rikkomiseen tai mihinkään muuhun rikoslailla rangaistavaan tekoon. Sen sijaan Santala myönsi kyllä julkaisseensa hänen ja toimittaja Taisto Pohjolan yhteisestä sopimuksesta ja ”ilman kirjoittajan lupaa” valokopion toisen toimituksen haltuun saaduista kirjeistä, mutta katsoi, että koska kirjettä ei kokonaisuudessa julkaistu, eivät he olleet syyllistyneet painovapauslain rikkomiseen.⁹⁹⁸

Kirjeiden päätyemisestä Päivän Sanomien haltuun Santala suostui paljastamaan vain sen, että se tapahtui ”eräänä päivänä helmikuussa 1972” ja että kirjeet oli toimitettu suoraan päätoimittajalle. Lähdetä hän ei kuitenkaan paljastanut lähdesuojaan vedoten. Lehtijuttuun laatimisen Santala sanoi antaneensa Taisto Pohjolan laadittavaksi vasta maaliskuun puolivälin tienoilla, jolloin luovutti kirjeet tämän käyttöön. Santala myös kertoi, ettei tu-

⁹⁹⁶ Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasiain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95. Liite D 803 §, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston poliisitutkintapöytäkirja 4674, Georg C. Ehrnroothin kuulustelu 6.4.1972.

⁹⁹⁷ Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasiain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95. Liite D 803 §, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston poliisitutkintapöytäkirja 4674, Taisto Pohjolan kuulustelu 26.4.1972.

⁹⁹⁸ Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasiain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95. Liite D 803 §, Helsingin poliisilaitoksen rikososaston poliisitutkintapöytäkirja 4674, Eero Santalan kuulustelu 28.4.1972.

lisi luovuttamaan kirjeiden valokopioita poliisille eikä poliisi niitä löytäisi, sillä ne ”ovat nykyisin lehden toimituksessa paikassa, josta niitä ei löydy”.⁹⁹⁹

Kuulusteluiden myötä Ehrnrooth ilmoitti 5.5.1972 pidetyssä poliisikuulusteluissa, ettei enää esittäisi rangaistusvaatimuksia kirjesalaisuuden rikkomisesta. Syynä toisen syytekohtan poisvetämiselle oli kuulustelupöytäkirjan mukaan se, ettei ”rikokseen syyllisyyttä” pystyttäisi todistamaan. Samassa yhteydessä Ehrnrooth tarkensi aiempaa lausuntoaan toteamalla, että yleensä hän kirjoitti Yhdysvaltoihin lähetettävät kirjeet kotonaan, mutta pari kertaa myös eduskunnassa RKP:n eduskuntaryhmän paperille.¹⁰⁰⁰ Suoritettujen kuulustelujen ja tutkimusten jälkeen poliisi joutui kuitenkin toteamaan, ettei tutkimuksien myötä saatu selville sitä, missä vaiheessa, missä tai miten kirjeet oli anastettu tai missä niistä oli otettu jäljennökset. Painovapauslain säännösten mukaisesti asiasta oli kuitenkin 10.4.1972 tehty poliisikomentaja Nils Olof Söderströmin toimesta ilmoitus oikeusministeriöön hallintoneuvos Heikki Jaatiselle.¹⁰⁰¹ Tältä pohjalta tapaus siirtyi Helsingin raastuvanoikeuden käsiteltäväksi.

Poliisitutkinnan päätyttyä tuloksettomana näytti ilmeiseltä, ettei asiaan tulisi lisävalaistusta myöskään oikeuskäsittelyssä. Tässä vaiheessa Ehrnrooth tekikin tapaukseen liittyen näyttävän ulostulon 25.5.1972 ja syytti Iltasanomissa postia kirjeittensä avaamisesta.¹⁰⁰² Asian liittyvien hämäryyksien takia Tuure Junnila teki 30.5.1972 asiasta eduskunnassa kirjallisen kysymyksen, jossa vaati selvitystä, oliko hallitus ryhtynyt tapaukseen liittyen toimenpiteisiin ja miten vastaavat tapaukset voitaisiin jatkossa estää. Liikenneministerin Valde Nevalaisen 29.6.1972 antama vastaus ei tuonut mitään uutta. Asiasta oli hänen tietojensa mukaan suoritettu tutkimuksia sekä rikospoliisin että posti- ja lennätinhallituksen toimesta, mutta mikään ei viitannut siihen, että kirjesalaisuutta olisi loukattu posti- ja lennätinlaitoksessa.¹⁰⁰³

Eduskuntakyselyn aikoihin Ehrnrooth päätti myös omatoimisesti lähettää kirjeen Posti- ja lennätinhallituksen pääjohtajalle Oiva Saloilalle. Kirjeessä Ehrnrooth kysyi, miten oli mahdollista, ettei posti ollut ryhtynyt perusteellisiin tutkimuksiin asiassa. Ehrnrooth olikin vakuuttunut tapausta käsitelleen norjalaisen Morgonbladet-lehden ja Suomen posti- ja lennätinhallituksen välisen vuoropuhelun myötä siitä, että hänen tapauksessaan posti ei ollut halukas kantamaan vastuuta. Päinvastoin posti oli ilman minkäänlaisten tutkimuksellisten toiseikkojen esittämistä valmis sanomaan, ettei sillä ollut tapauksen kans-

⁹⁹⁹ , Eero Santalan kuulustelu 28.4.1972. Helsingin poliisilaitoksen rikososaston poliisitutkintapöytäkirja 4674, Asiakirjavihko n:o 95/72 Liite D 803 §. Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95.

¹⁰⁰⁰ Georg C. Ehrnroothin kuulustelu 4.5.1972. Helsingin poliisilaitoksen rikososaston poliisitutkintapöytäkirja 4674, Asiakirjavihko n:o 95/72 Liite D 803 §. Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95.

¹⁰⁰¹ Helsingin poliisilaitoksen rikososaston poliisitutkintapöytäkirja 4674. Asiakirjavihko n:o 95/72 Liite D 803 §. Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95.

¹⁰⁰² IS 25.5.1972.

¹⁰⁰³ Tuure Junnilan kirjallinen kysymys 30.5.1972 ja Valde Nevalaisen vastaus 29.6.1972. Kansio 19, GCEa, KA.

sa mitään tekemistä.¹⁰⁰⁴ Pääjohtajan lähettämää vastauskirjettä Ehrnroothin arkistosta ei löydy, joten ei ole tietoa, miten hän asiaan suhtautui.¹⁰⁰⁵

Poliisitutkinnan perusteella virallinen syyttäjä, kaupunginviskaali Valter Tuominen vaati Santalan ja Pohjolan tuomitsemista painovapauslain määräysten rikkomisesta. Ehrnroothin asianajan Carl-Olof Planting syytti Santalaa ja Pohjolaa myös ryhtymisestä tavaaraan, jonka saantoa on ollut syytä varoa laittomaksi, sekä kirjesalaisuuden rikkomisesta.¹⁰⁰⁶ Santalan ja Pohjolan asianajaja, varatuomari Olli Immonen kiisti päämiesten syylistyneen painovapauslain määräysten rikkomiseen, sillä syytteen perusteena ei ollut yksityinen kirje. Koska kirjeenvaihto oli poliitikkojen välistä, oli sen sisällöllä ”laajempaa yleistä merkitystä” eikä siten kuulunut lain piiriin. Asianajajan mukaan juttua tuli tarkastella kokonaisuutena, sillä artikkelin tarkoituksena oli ollut vain ”havahduttaa lukijat näkemään äärioikeiston vaarallinen, maamme ja kansamme etujen vastainen työskentely”. Ehrnrooth ei siis ollut artikkelin päähenkilö, vaan pikemminkin hänet tuotiin jutussa esiin vain äärioikeiston yhtenä toimeliaimmista edustajista.¹⁰⁰⁷ Immosen mielestä oikeusjutun keskiössä ei ollut niinkään Ehrnroothin kirjeet, vaan pikemminkin Ehrnroothin pyrkimys sananvapauden kaventamiseen:

Koska äärioikeistomme toiminta ei läheskään kaikilta osiltaan kestä päivänvaloa pyritään rajoittamaan ja estämään sananvapautta niiltä tiedotusvälineiltä, joiden kautta äärioikeiston toimintaa voidaan avoimesti, rehellisesti ja kriittisesti käsitellä. (...) Selvästi havaittavana yleisenä piirteenä maassamme on ollut sananvapauden kaventaminen, sensuurimentaliteetin nostaminen ja pyrkimykset tiedottajine pelottelemiseen mm. oikeudenkäyntien avulla, harrastamaan vapaaehtoista itsesensuuria ja vaikenemaan tärkeistä kiistakysymyksistä. Osana tätä maamme oikeiston noudattamaa kampanjaa sananvapauden kaventamiseksi on nähtävissä myös Päivän Sanomissa 25.3.1972 julkaistun artikkelin saattaminen oikeusistuimen käsiteltäväksi.¹⁰⁰⁸

Niin ikään syytettyjen asianajaja totesi, että Ehrnroothin väitteet Derwinskiin kanssa käydyn kirjeenvaihdon yksityisluonteisuudesta eivät saaneet tukea julkaistun kirjeen asiasisällöstä, sillä kirje oli poliittinen. Kun vielä marraskuussa 1970 lähetetyn kirjeen jälkeen Suomessa oli alkanut ilmestyä ”äärioikeiston toimesta kustannettava” Express-lehti, oli poliittisen päivälehden julkaisemisella ja julkaistun kirjeen asiasisällöllä selvä asiayhteys. Toinen ei-yksityisluonteisuutta korostava tekijä oli kirjeen laatiminen RKP:n eduskuntaryhmän viralliselle kirjelomakkeelle. Tämän perusteella voitiin olettaa, että kirjeenvaihto tapahtui joko RKP:n eduskuntaryhmän hyväksymänä tai ryhmän asemaa hyväksi käyttäen. Kirjeiden joutumisesta Päivän Sanomien haltuun totesi asianajajana, et-

¹⁰⁰⁴ Morgonbladet 20.5.1972; Georg C. Ehrnroothin kirje Oiva Saloilalle 7.6.1972. Kansio 19, GCEa, KA.

¹⁰⁰⁵ Liikenneministeri Valde Nevalaisen vastaus Tuure Junnilan kirjalliseen kysymykseen 29.6.1972.

Kansio 19, GCEa KA; Express-lehti n:o 5 1972.

¹⁰⁰⁶ Asiakirjavihko n:o 95/72 11.7.1972. Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasiain kirjavihko n:o 95/72.

¹⁰⁰⁷ Asianajaja, varatuomari Olli Immosen muistio 8.7.1972. Asiakirjavihko n:o 95/72 Liite I 803 §. Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasiain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95.

¹⁰⁰⁸ Asiakirjavihko n:o 95/72 11.7.1972 Liite I 803 § Asianajaja, varatuomari Olli Immosen muistio 8.7.1972. Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasiain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95.; Asiakirjavihko n:o 95/72 Liite E § 1049. Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasiain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95.

tä koska aineisto oli toimitettu toimitukseen normaalina uutismateriaalina ja koska poliitikkoa, oli heillä jopa syytä olettaa, että se olisi tapahtunut Ehrnroothin aloitteesta.¹⁰⁰⁹

Ehrnroothin asianajajan vastaiskussa tyrmättiin Immosen esittämät näkökohdat kirjeen julkaisemisesta vetoamalla kirjeen poliittiseen sisältöön ja sananvapauteen. Carl-Olof Plantingin mielestä kysymys ei ollut sanomalehtikirjoituksesta sinällään, vaan siitä, että Päivän Sanomat oli julkaissut Ehrnroothin kirjeen ilman tämän lupaa. Se, että Ehrnrooth oli poliitikko, ja se, että kirje oli mahdollisesti kirjoitettu RKP:n eduskuntaryhmän kirjepaperille, olivat toissijaisia asioita. Plantingin katsoikin, että tämän tulkinnan mukaan hallitusmuodon ja painovapausslain säännökset, jotka turvasivat kirjesalaisuuden, eivät koskisikaan kansanedustajaa. Yhtä lailla väite kirjepaperin vaikutuksesta siihen, kenen nimissä kirjeet todellisuudessa oli lähetetty, oli ontuva. Planting totesikin: ”Eihän esim. hotellivieraan hotellin nimellä ja osoitteella varustetulle kirjelomakkeelle laatima, vain hänen asioitaan koskevaa kirjettä ystävälleen voida väittää lähetetyksi siinä tarkoituksessa, että annettaisiin kuva kirjeen lähettämisestä hotellin hyväksymänä.”¹⁰¹⁰

Asian siirryttyä Helsingin raastuvanoikeuteen syytetyt päättivätkin nostaa kanteen Ehrnroothia vastaan todistamattomasta ilmiannosta, jonka Ehrnrooth oli tehnyt syyttäessään Santalaa ja Pohjolaa ilman todisteita kirjesalaisuuden rikkomisesta.¹⁰¹¹ Ratkaisussaan 24.10.1972 raastuvanoikeus katsoi, että Santala ja Pohjola olivat kumpikin syyllistyneet painovapausslain säännösten rikkomiseen. Santalalle lankesi 720 mk:n ja Pohjolalle 280 mk:n sakot. Tämän lisäksi heidän tuli yhteisvastuullisesti korvata Ehrnroothin 1 425 mk:n oikeudenkäyntikulut. Sen sijaan Ehrnroothia vastaan nostettu syyte todistamattomasta ilmiannosta hylättiin toteennäyttämättömänä samoin kuin Santalaa ja Pohjolaa vastaan nostettu syyte kirjesalaisuuden loukkaamisesta.¹⁰¹²

Jäljet johtavat Tehtaankadulle

Vaikka Santala ja Pohjola tuomittiin korvauksiin painovapausslain säännösten rikkomisesta, ei Ehrnrooth ollut tyytyväinen lopputulokseen. Kuka kirjeet oli ottanut ja miksi – nämä jäivät edelleenkin selvittämättä ja siten mahdollisten muiden syyllisten rankaiseminen jäi oikeuskäsittelyn ulkopuolelle. Toimittajien vaikeneminen tapauksen yksityiskohdista ja etenkin siitä, miten he ylipäänsä olivat saaneet käsiinsä kirjeiden valokopiot, ärsytti Ehrnroothia kovasti. Tyytymättömyyttä lisäsi myös tapaukseen liittyneen poliisitutkimuksen ajautuminen umpikujaan, sillä jo poliisitutkimusten aikana kävi selväksi, että taustalla oli muitakin tahoja kuin vain Päivän Sanomien kaksi toimittajaa. Tapauk-

¹⁰⁰⁹ Asiakirjavihko n:o 95/72 Liite E § 1049. Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasiain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95.

¹⁰¹⁰ Asiakirjavihko n:o 95/72, Liite I, § 1203. Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasiain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95.

¹⁰¹¹ Asiakirjavihko n:o 95/72, Liite E, § 1203. Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasiain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95..

¹⁰¹² Helsingin Raastuvanoikeuden päätös 24.10.1972. Asiakirjavihko n:o 95/72 1203 §. Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston Rikosasiain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95.

sen todellisesta luonteesta Ehrnrooth sai parikin vihjettä. Eräs vihje tuli tapausta tutkineen rikospoliisin kautta, kun hän oikeuskäsittelyn jälkeen antoi ymmärtää, että tapauksen taustalla on tahoja, joihin poliisitutkintaa ei voitu ulottaa. Tällä rikospoliisi viittasi tietenkin Neuvostoliiton Tehtaankadulla sijaitsevaan suurlähetystöön:

Tämä komisario, hänen ilmeensä, kun puhuttiin tästä asiasta, kun tulimme vastakkain Aleksilä ja hänellä oli se kaverinsa mukana, joka siis oli luotettava ystävä tälle tutkimusta johtavalle komisariolle. Hän niin kuin hänen läsnä ollessa paljasti sen, että 'kyllähän sinä ymmärrät kuinka se oli' ja sitten silmillään osoitti. Heillä oli jotain sellaisia teknisiä kanavia, jotka johtivat Vuorimiehenkadulla asuvaan Raastuvanoikeuden asiaa käsitelleeseen johtajaan, se oli naisjuristi muistaakseni, ja hän oli saanut selville, että oli se yhteys.¹⁰¹³

Toinen tiedonjyvänen tuli Sakari Talvitietä, joka oli marraskuun 22. päivänä sattumalla nähnyt, kun Päivän Sanomien päätoimittaja Santala ja Albert Akulov tapasivat ravintola Hungariassa. Talvitie oli kiinnittänyt huomiota erityisesti Akulovin epäilyttävään käyttäytymiseen. Ennen tapaamista hermostuneen oloinen Akulov oli mm. vaihtanut pöytää, vilkuillut kelloaan ja mennyt takaisin ravintolan eteiseen. Keskustelujen aikana Akulov oli tehnyt ahkerasti muistiinpanoja.¹⁰¹⁴ Näiden tiedonmurusten myötä Ehrnrooth vakuutui siitä, että Päivän Sanomien juttu liittyi Express-lehden aiempaan Akulov-uutisointiin eikä tapausta tultaisi sen ulkopoliittisen arkaluotoisuuden takia koskaan selvittämään.

Tuskastuneena oikeuslaitoksen ja viranomaisten kykenemättömyyteen selvittää jupakan taustoja Ehrnrooth päättikin tuoda omat epäilyksensä julkisuuteen Express-lehden kautta. Ensimmäinen vihjaus mahdollisesta syyllisestä tuotiin esiin vuoden 1972 syyskuun numerossa, jossa Junnilan kirjalliseen kysymykseen liittyen todettiin, että rikoksen vakavuutta lisää ”tiedot, joiden mukaan asiaan olisi sotkeutunut erään suurvallan Suomes- sa erittäin laajaa vakoilutoimintaa harjoittava lähetystösihteeri”.¹⁰¹⁵ Marraskuun numerossa salajuonen päähenkilöksi epäilty henkilö tuotiin sumeilematta esiin ruodittaessa Helsingin raastuvanoikeuden päätöstä:

Jutun vakavuutta lisäsivät oikeussalin ulkopuolella esiintyneet tiedot, joiden mukaan juttuun näytti sotkeutuneen Neuvostoliiton suurlähetystön henkilökuntaan kuuluva suurlähetystösihteeri A. P. Akulov. Hänen laajaan diplomatian ulkopuoliseen toimintaansa on Express-lehti jo useassa numerossa kiinnittänyt vakavaa huomiota. ELLEIVÄT maamme viranomaiset vihdoinkin puutu asioihin, Akulov jatkaa häikäilemättä diplomatian ulkopuolista toimintaansa ja levittää tiedusteluverkkonsa yhä laajemmalle maassamme.¹⁰¹⁶

Mistä Päivän Sanomien tapauksessa sitten oli kysymys: kuka anasti Ehrnroothin kirjeet, miten ja miksi? Oliko kaiken takana Neuvostoliiton suurlähetystö, kuten Ehrnroothin annettiin ymmärtää, vai oliko kyse jostain muuta? Vaikka rikospoliisi, Posti- ja lennätin-

¹⁰¹³ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.12.2008.

¹⁰¹⁴ Express-lehti n:o 8 1972; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 31.3.2010. Kts. myös Rentola 2009, 283. Sakari Talvitie oli tietolähteenä myös toisessa vakoilutapauksessa, jossa perustuslailliset kiinnittivät Suomen huomion myös Kokoomuksen puoluehallituksen entisen jäsenen Kari Lehtisen Albert Akulov-yhteyksiin.

¹⁰¹⁵ Express-lehti n:o 5 1972.

¹⁰¹⁶ Express-lehti n:o 7 1972.

laitos tai Suomen hallitus eivät selvityspyynnöistä huolimatta kyenneet tai halunneet julkisesti selvittää tapausta ja nimetä syyllisiä, niin se ei tarkoittanut, etteikö mikään viranomaistaho olisi tiennyt, mitä kirjeille oikeasti oli tapahtunut.

Ainoa virallinen taho, jolla näyttäisi olleen jonkinlainen kuva tapahtumien kulusta, oli suojelupoliisi, joka salaiseksi luokitellun muistion mukaan arveli, että Ehrnroothin kirjeiden anastaminen, kopiointi ja julkaisu Päivän Sanomissa oli Neuvostoliiton tiedustelupalvelun KGB:n tarkkaan harkittu isku Ehrnroothia vastaan. Tiedusteluoperaation taustalla nähtiin Ehrnroothin ja Junnilan johtamassa Express-lehdessä esitetyt väitteet, joiden mukaan Neuvostoliitto suoritti aktiivista vakoilutoimintaan Suomessa.¹⁰¹⁷ Suojelupoliisin mukaan Päivän Sanomat -tapauksen juuret ulottuivat vuoden 1972 helmikuuhun, jolloin Express-lehden kautta aikojen kolmas numero ilmestyi. Kysymys oli siitä numerosta, johon myös Päivän Sanomien 25.3.1972 julkaistu Ehrnroothin Yhdysvaltojen-suhteita käsittelevä artikkelikin muutamissa kohdissa viittasi. Express-lehden helmikuun 1972 numeron teki tapauksen kannalta ratkaisevaksi sen etusivulla ollut Kari Räisäsen laatima ”Vakoiluskandaali kytee pinnan alla” -juttu.¹⁰¹⁸ Koska lehdessä julkaistu juttu on kirjejupakan kannalta keskeinen, on syytä lainata se kokonaisuudessaan:

*ULKOMINISTERIÖTÄ lähellä olevissa piireissä on kuitenkin jo pitkään ihmetyttänyt se seikka, että erään maahamme virallisesti erittäin ystävällisissä suhteissa olevan maan diplomaatin on vuosikautia saanut harjoittaa maassamme toimintaa, jota voidaan luonnehtia vain yhdellä sanalla: vakoilu. ERÄIDEN DIPLOMAATTIEN harjoittamassa vakoilussa ei tietysti sinänsä ole mitään uutta. Sitähän on harjoitettu kautta aikojen. Expressin nyt mainitsemissa tapauksessa on kuitenkin kysymys siitä, että Suomeen virallisesti ystävällisissä suhteissa olevan maan korkeaa diplomaattia ei ole uskallettu poistaa maasta siitä huolimatta, että hänen harjoittamastaan vilkkaasta vakoilutoiminnasta on lehtemme varmojen tietojen mukaan erittäin pitävät todisteet. Turvallisuusviranomaisten UM:lle esittämät ”maasta poistumisehdotukset” ovat tietävästi juuttuneet milloin omaa poliittista karriööriään pelkäävän ulkoministerin milloin jonkun korkeamman viranomaisen pöytälaatikkoon. Tilanteen pahentuessa lehtemme pelkää, että ulkoministeriö saattaa näistä arkaluontoisissa asioissa joutua julkisiin selvityksiin, jos maassamme paljastuu kiusallisen yksityiskohtaisesti laajasuuntainen vakoiluskandaali.*¹⁰¹⁹

Suojelupoliisin mukaan juuri tämä artikkeli sai Neuvostoliiton vastatiedusteluoperaation liikkeelle. Supon mukaan artikkelin luetuana jokainen tiedustelumies tiesi, että Express-lehti viittasi nimenomaan Neuvostoliiton Helsingin-suurlähetystön Albert Akuloviin. Suojelupoliisin muistion mukaan Express-lehden väitteet olivatkin oikeaan osuneita, sillä myös se oli tietoinen neuvostoliittolaisten ja etenkin Akulovin aktiivisista pyrkimyksistä saada luoduksi suora tiedustelukanava Suomen ulkoministeriöön.¹⁰²⁰

¹⁰¹⁷ Arviointeja kansanedustaja Georg C. Ehrnroothi’in rikosilmoitukseen johtaneista taustatekijöistä. (12.4.1972) jK I S14–1, SUPO.

¹⁰¹⁸ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 27.3.2009. Ehrnrooth muisteli, että nimettömän kirjoituksen takana oli Kari Räisänen, sillä häntä kiinnosti suuresti kaikki tiedusteluun ja vakoiluun liittyvät uutiset. Tietonsa Räisänen sai joltain Ehrnroothille täysin tuntemattomalta kokoomuslaiselta, jonka nimeä Ehrnrooth ei enää muistanut.

¹⁰¹⁹ Express-lehti helmikuu 1972. Kansio 44. GCEa, KA.

¹⁰²⁰ Arviointeja kansanedustaja Georg C. Ehrnroothi’in rikosilmoitukseen johtaneista taustatekijöistä. (12.4.1972) jK I S14–1, SUPO.

Supo pitikin ”erittäin todennäköisenä”, että Ehrnroothin kirjeitä koskeva artikkeli oli kirjoitettu KGB:n toimeksiannosta ja ohjeiden mukaisesti. Suojelupoliisi pitikin selvänä, että Päivän Sanomissa esitetyt väitteet Ehrnroothin CIA-yhteyksistä olivat ennen kaikkea vastaveto Express-lehden esittämille väitteille. KGB:n innokkuus osallistua Express-lehden taustavoimien mustamaalaamiseen johtui taas siitä, että KGB:n piirissä uskottiin vahvasti, että Expressin helmikuinen juttu oli tehty CIA:n toimeksiannosta ja sen antamien tietojen pohjalta. Neuvostoliittolaisilla oli nimittäin sellainen käsitys, ”ehkä tieto”, että Yhdysvaltojen keskustiedustelupalvelu rahoitti tai muuten tuki Ehrnroothin ja Junnilan Express-lehteä. Neuvostoliiton Helsingin-suurlähetystö oli suojelupoliisin tietojen mukaan myös hyvin perillä siitä, että CIA:ta Suomessa edustavilla diplomaateilla oli kontakteja ”suomalaisiin äärioikeistopiireihin”, joihin Express-lehden taustajoukotkin oli laskettavissa. Supo tiesi, että amerikkalaisten aktiivisuus ko. piirien tukemisessa oli neuvostoliittolaisten ohella noteerattu myös englantilaisissa tiedustelupiireissä, joita amerikkalaisten harjoittaman toiminnan lyhytnäköisyys ihmetytti. Kotimaisista piireistä amerikkalaisten aktiivisuus näyttäisi harmittaneen erityisesti keskustapuolueen edustajia, kuten suojelupoliisin raportti kertoo:

vai olisiko niin, että kepun puoluetöimiston virkailijoihin aktiivisesti kontaktia pitävät NL:n tiedustelupalvelun, KGB:n, miehet olisivat antaneet kepulle tällaisia vihjeitä, koskapa sen puoluesihteerin Mikko Immonen on tiettävästi huomauttanut, että amerikkalaiset saattavat aiheuttaa tällä toiminnallaan meille ”kiusallisia tilanteita”¹⁰²¹

Suojelupoliisi oli joka tapauksessa selvillä tapahtumien taustoista. Operaation takana oli KGB, ja se oli suunnattu Express-lehden taustavoimia vastaan. Mitkä seikat sitten puhuivat KGB:n ja Akulovin syyllisyyden puolesta? Supon tekemien taustaselvitysten perusteella syitä oli kaksi: ensinnäkin sekä Expressin että Päivän Sanomien jutut käsittelivät samoja asioita. Ainoa ero oli siinä, että Päivän Sanomien artikkeli tarkasteli asiaa päinvastaiselta näkökannalta ja se oli laaja-alaisempi. Toinen seikka, joka viittasi Akulovin syyllisyyteen, oli tieto siitä, että Päivän Sanomien päätoimittaja Santala ja Akulov olivat käyneet lounaalla artikkelin ilmestymistä edeltäneenä päivänä.¹⁰²² Suojelupoliisin suorittamien varjostusten perusteella tiedettiin, että Santala ja Akulov olivat tavanneet 24.3.1972 Hietaniemenkatu 2:ssa sijaitsevassa ravintola Laulumiehessä, jossa he olivat lounastaneet. Aiempien lounastapaamisten tavoin ruoan päälle oli juotu kahvit konjakkien kera, jonka jälkeen Akulov oli maksanut laskun.¹⁰²³

Santalan ja Akulovin lounastapaamisen ajoittuminen Päivän Sanomien artikkelin aattoon sitoi Tehtaankadun edustajat tapaukseen entistä vahvemmin. Suojelupoliisin raportin ja Ehrnroothin saamien tietojen perusteella on syytä olettaa, että Päivän Sanomat-tapauksen takana todellakin oli Neuvostoliiton suurlähetystö ja KGB:n asiamieheksi

¹⁰²¹ Arviointeja kansanedustaja Georg C. Ehrnroothi’in rikosilmoitukseen johtaneista taustatekijöistä. (12.4.1972) jK I S14-1, SUPO.

¹⁰²² Ibid.

¹⁰²³ Eero Santalan ja Albert Akulovin tapaaminen 24.2.1972. VB30-2, ILM 628. SUPO.

oletettu Akulov.¹⁰²⁴ Tätä johtopäätöstä tukee myös se, että TPSL:n ja Päivän Sanomien tiedettiin olevan täysin riippuvaisia Neuvostoliiton tuesta. Päivän Sanomien kohdalla epäiltiin, että ”ehkä juuri KGB” rahoitti lehden toimintaa. Päivän Sanomien kautta Neuvostoliito sai oman väylän sille tärkeiden uutisten levittämiseen sosiaalidemokraattisen leiman alla. Siten lehdessä julkaistut uutiset olivat myös uutisarvoltaan ”aivan eri luokkaa” kuin siinä tapauksessa, että ne olisi julkaistu kommunistisissa sanomalehdissä.¹⁰²⁵

Millaisia kontakteja Päivän Sanomilla sitten oli Neuvostoliiton suurlähetystöön ja Akulovii, eli oliko suojelupoliisin epäilyillä todellisuuspohjaa? Suojelupoliisin seurantaraportit kertovat, että Santalan ja Pohjolan yhteistyö Neuvostoliiton suurlähetystön kanssa oli varsin läheistä. Lukuisat raportit kertovat, miten tapaamisten aikana keskusteltiin vilkkaasti ja usein keskustelukumppanit vaihtoivat tietoja paperiaineistoja esittelemällä ja muistiinpanoja tekemällä.¹⁰²⁶ Santalan ja Akulovin vuodesta 1964 alkanut tuttavuus voidaan katsoa muuttuneen jopa ystävyudeksi, sillä Akulov antoi Santalalle joululahjan 16.12.1970 pidetyn lounastapaamisen yhteydessä.¹⁰²⁷ Suojelupoliisin mukaan Akulov olikin miellyttävä seuraihminen, mutta samalla ”käytökseltään liukas ja viekas”. Supo pitikin varmana, että Akulov oli yksi johtavista KGB:n asiamiehistä Suomessa.¹⁰²⁸

Siitä, miten Ehrnroothin kirjeet anastettiin postista ja milloin ne toimitettiin Päivän Sanomille, ei kuitenkaan ollut edes suojelupoliisilla ollut tarkkoja tietoja. Seurantaraporttien perusteella voidaan sen sijaan esittää muutamia arvioita siitä, milloin Akulov mahdollisesti toimitti valokopiojäljennökset Päivän Sanomille. Todennäköisin vaihtoehto toimittamisajankohdaksi on 24.3.1972, jolloin Akulov ja Santala lounastivat ravintola Laulumiehessä. Toisaalta tapaukseen saattoi liittyä myös muutama muu tapaaminen. Yksi erikoisimmista tapaamisista tapahtui 27.10.1971 klo 11.30–11.35, jolloin Akulov ja Taisto Pohjola tapasivat pikaisesti Sokoksen kulmalla. Akulovin varmistettua, ettei kukaan seurannut heitä, herrat ryhtyivät keskustelemaan samalla selaillen joitakin Pohjolan asiapaperisalkustaan esille ottamia papereita. Pian tämän jälkeen miehet hyvästelivät toisensa, jonka jälkeen Pohjola nousi Lauttasaareen menevään bussiin todennäköisenä suuntana Päivän Sanomien toimitus.¹⁰²⁹ Toinen kirjejupakan kannalta mielenkiintoinen tapaaminen lähellä Päivän Sanomien artikkelin julkaisemista tapahtui 23.2.1972 klo 19.15, kun Santalan ajama Ford-henkilöauto nähtiin parkkeerattavan Ratakatu 3:n

¹⁰²⁴ Suojelupoliisin 27.3.1972 laaditussa Akulov -muistiossa totedetaan mm. seuraavaa ”Akulov’ia pidetään yhtenä johtavista KGB:n asiamiehistä Suomessa. Hän puhuu venäjän lisäksi ainakin suomea ja englantia.” Hm 11692, SUPO.

¹⁰²⁵ Arviointeja kansanedustaja Georg C. Ehrnroothi’in rikosilmoitukseen johtaneista taustatekijöistä. (12.4.1972) j K I S14–1, SUPO.

¹⁰²⁶ Suojelupoliisin raportti kertoo mm. ”Santalalla oli ollut kädessään 4–5 konekirjoitettua valkoista paperia yhteen liitettyinä. Lounaan aikana he olivat yhdessä tutkineet em papereita ja oli Santala ne lopuksi luovuttanut Hrabskov’ille. Lounas oli syöty klo 13.30. Hrabskov oli toiminut isäntänä ja maksanut laskun.” Ero Santalan ja Aleksander Grigorjevitsh Hrabskovin tapaaminen 8.1.1968. VB30–2 ILM 2175 LIITE 1, SUPO.

¹⁰²⁷ Ero Santalan ja Albert Akulovin tapaaminen 16.11.1964. IIS2a+VB3a–2 ILM 6552, SUPO.; Ero Santalan ja Albert Akulovin tapaaminen 16.12.1971. VB30–2 ILM 2448, SUPO.

¹⁰²⁸ PM Akulov, Albert Petrovitsh hm 11692, 27.3.1972, SUPO.

¹⁰²⁹ Taisto Uljas Pohjolan ja Albert Akulovin tapaaminen 27.10.1971. Hm 11602 ILM 1097, Supo.

edustalle. Santalan lisäksi autosta nousi myös Akulov, jonka kanssa Santala meni Akulovin Ratakatu 1 A 5:ssä sijainneeseen asuntoon. Salaperäinen tapaaminen, jonka yksityiskohdat eivät koskaan selvinneet, kesti aina klo 21.56 saakka.¹⁰³⁰

Edellä mainituissa tapaamisessa saattoi olla tietysti kysymys myös Päivän Sanomien rahoituskuvioiden hoitamisesta.¹⁰³¹ Vaikka tapauksen kaikkia yksityiskohtia ei kyetäkään aukottomasti jäljittämään, voidaan pitää varmana, että Ehrnroothin kirjeiden valokopiot tulivat Albert Akulovilta. Siitä, miten Akulov sitten sai kirjeet haltuunsa, on vaikea sanoa mitään varmaa. On kuitenkin syytä olettaa, ettei KGB:n ja CIA:n kaltaisille tiedustelupalveluille ollut mahdotonta napata postista niitä kiinnostavaa aineistoa, kopioida se ja palauttaa takaisin.

Tapauksen yksityiskohtia tärkeämpää onkin kiinnittää huomiota siihen, miten suomalaiset viranomaistahot toimivat Ehrnroothin kirjeiden anastamisen yhteydessä ja miten asiaa käsiteltiin julkisuudessa. Tapaus osoitti kiistatta, että Suomen hallitus sulkeutui kuorensa eikä ollut kiinnostunut julkisuudessa selvittämään, miten yksittäisen – vieläpä Neuvostoliiton kannalta kiusalliseksi osoittautuneen – kansanedustajan perusoikeuksia loukattiin. Siitä, tiesikö liikenneministeri tapauksen todellista luonnetta, ei ole tietoa, mutta joka tapauksessa jo kaksi kuukautta ennen liikenneministerin antamaa vastausta Tuure Junnilan kirjalliseen kysymykseen oli suojelupoliisilla tarkat tiedot siitä, mitä oli tapahtunut. Tästä huolimatta tapauksen todellista luonnetta ja taustalla olevia tekijöitä ei viranomaisten toimesta tuotu koskaan Ehrnroothin tietoon. Oletettavasti tapaukseen liittyvien ulkopoliittisten seikkojen takia nähtiin paremmaksi pitää tieto salaisena, varsinkin kun tapauksen asianomistajana oli ulkopoliittisesti epäluotettava henkilö, jonka kykyä ja halua pitää asia omana tietonaan voitiin epäillä.

Hallitus ei ollut ainoa taho, jota asia ei näyttänyt kiinnostavan. Siinä, missä rikospoliisi edes yritti selvittää tapausta, näyttäisi Posti- ja lennätinlaitos suhtautuneen asiaan jopa välinpitämättömästi. Vaikka kysymys oli nimenomaan postin anastamisesta, ei postilla näyttänyt olevan syitä epäillä puutteita omassa toiminnassa tai selvittää, oliko joku sen palveluksessa oleva henkilö syylistynyt rikokseen. Tapauksen selvittelyn sijaan posti keskittyi kiukuttelemaan norjalaiselle sanomalehdelle, joka oli mennyt esittämään epäilyksensä, että Ehrnroothin kirjeitä oli anastettu ja avattu jo pidemmänkin aikaa.

Ehrnroothin perusoikeuksien kannalta tapaus oli surullinen osoitus siitä, miten löyhästi Suomessa oltiin valmiita puolustamaan yksittäisen kansalaisen oikeuksia kylmän sodan ilmapiirissä. Varsinkin tapaus, jonka juuret viittasivat Neuvostoliiton osallisuuteen, näytti johtavan erityiseen varovaisuuteen kaikissa viranomaistahoissa. Päivän Sanomat -tapauksen tahatonta komiikkaa onkin siinä, miten tapaus todisti juuri sen, mistä Ehrnroothin Express-lehti kirjoitti helmikuun 1972 numerossa: virkamiehistö, viranomaiset ja ministerit varoivat puuttumasta KGB:n toimintaan joko oman karriäärin suojelemisen

¹⁰³⁰ Ero Santalan ja Albert Akulovin tapaaminen 23.2.1972. VB30–2 ILM 356, Supo.

¹⁰³¹ Ero Santalan, Erkki Väreén ja Raimo Niemen tapaaminen 12.3.1973. VB30–2 ILM 406, Supo. Lisää TPSL:n rahoituksesta ks. Rusi 2011, 40–41.

tai Neuvostoliiton pelon takia. Ehrnroothin liittyvän tapauksen painaminen villaisella vahvisti tämän väitteen.

Huolimatta Express-lehden aktiivisesta pyrkimyksestä tuoda KGB:n ja Akulovin toimet julkisuuteen ei asia koskaan noussut suuren yleisön tietoisuuteen. Syinä olivat sekä viranomaisten passiivisuus että ns. uutisten peseminen ulkopoliittisesti sopivampaan muotoon. Vaikka Ehrnroothin osalta Päivän Sanomat -tapaus näytti tuovan enemmän haittaa kuin hyötyä, voidaan sanoa, että kokonaisuudessaan tapaus kääntyi Ehrnroothin kannalta suotuisaan loppuratkaisuun. KGB:n toiminnan nostaminen tiedotusvälineissä esiin pakotti viranomaiset toimenpiteisiin. Akulovin tulevaisuuden kannalta kohtalokkaimman siirron asiassa tekikin Akulov itse. Yritys liata Ehrnrooth julkaisemalla tämän yksityisiä kirjeitä osoittautui virheeksi. Toimenpide oli räikeydessään liikaa jopa suomalaisille viranomaisille, jotka kaikessa hiljaisuudessa ja Ehrnroothin mahdollisten jatkotoimenpiteiden pelossa päätyivät Akulovin maasta karkottamisen kannalle.

Ei liene sattumaa, että suojelupoliisi laati juuri maaliskuussa 1972 Akulovin karkottamiseen tähtäävän muistion laatimisen, jossa käytiin läpi tämän vakoiluaktiviteetteja aina 1950-luvun lopulta lähtien. Vaikka Kimmo Rentola ei suojelupoliisin historiassa ota-kaan asiaa esiin, lienee perusteltua olettaa, että suojelupoliisin aktivoituminen Akulov-asiassa maaliskuussa 1972 johtui ennen kaikkea Tehtaankadun Ehrnrooth-operaatiosta. Sen lisäksi, että Akulov tiedettiin hankkeen taustapiruksi, oltiin suojelupoliisissa tietoisia myös Akulovin toisesta operaatiosta, jonka tavoitteena oli värvätä Tehtaankadun palvelukseen Kari Lehtinen, joka oli aiemmin ollut mm. kokoomuksen puoluehallituksessa. Lehtiseltä Akulov oli pyytänyt analyysiä Tuure Junnilan poliittisesta ajattelusta.¹⁰³²

Ehrnrooth-tapaus osoittaakin, ettei Neuvostoliiton suurlähetystöllä ja sen KGB-virkailijoilla ollut rajattomia toimintamahdollisuuksia Suomessa, vaikka heidän työskentelyään helpotti valtionjohdon tapa puuttua asioihin vasta olosuhteiden pakosta ja silloinkin hitaasti ja ”hiljaisesti”. Tämän Suomelle ominaisen ulkopoliittisen toimintatavan takia jutun varsinaiseksi julkiseksi maksumieheksi joutui Ehrnrooth, joka voitetusta oikeusjutusta huolimatta ei saanut virallista synninpäästöä pääsyllisten jäädessä oikeuskäsittelyn ulkopuolelle. Myöskään KGB:n toiminnan paljastamista ja Akulovin osallisuutta tapauksessa ei tuotu suuren yleisön tietoisuuteen. Kansalaiset eivät myöskään saaneet tietää, että KGB:llä oli sekä halua että kykyä tarkkailla suomalaista posti-liikennettä ja että juuri KGB oli se taho, joka oli avannut Ehrnroothin kirjeitä omia tarkoituksiaan varten.

Tapauksen myötä Ehrnroothin maine ns. äärioikeistolaisena CIA:n kanssataistelijana vain vahvistui niiden keskuudessa, jotka alun perinkin olivat taipuvaisia näkemään hänet imperialististen piirien apurina. Jupakan aikainen kyseenalainen julkisuus vaikutti väistämättä Ehrnroothin asemaan RKP:ssä ainakin niiden keskuudessa, jotka jo lähtö-

¹⁰³² Rentola 2009, 86–87.

kohdiltaan suhtautuivat Ehrnroothin Yhdysvaltain-yhteyksiin kriittisesti.¹⁰³³ Vasemmis-
ton suhtautumistavassa ei sinänsä ollut mitään erikoista, mutta huomionarvoisana voi-
daan pitää valtionjohdon hiljaisuutta tapauksen yhteydessä. Merkillepantavaa oli myös
ulkoministeriön hitaus: ministeriö toimi vasta, kun jupakka uhkasi räjähtää käsiin. Ta-
paus osoittikin, ettei kenelläkään näyttänyt olevan intressejä puolustaa Ehrnroothin oi-
keuksia.

Jälkipyykki

Express-lehden paljastukset Akulovin vakoilutoiminnasta synnyttivät sokkiaallokon,
jonka vaikutukset ulottuivat jopa vuoden 1973 puolelle. Ulkoministeriön kannalta pis-
kuisen Express-lehden vakoilupaljastukset olivat erittäin kiusallisia. Ulkoministeriön
apulaisosastopäällikkö Keijo Korhosen 20.2.1973 tekemässä luottamukselliseksi merki-
tyssä muistiossa ”Express-lehden SNTL:n suurlähetystön toiminnasta” todettiin, että
lehti oli jopa neljässä numerossa käsitellyt Albert Akulovin ja suomalaisten tapaamisia.
Lehden osoittaman Akulov-innostuksen takia Korhonen katsoi olevan aiheellista seurata
tarkemmin Expressin kirjoittelua. Hän määräsi toimituspäällikkö Matti Cawénin kutsu-
maan Expressin vastaava päätoimittaja Ove Ohlström kuultavaksi, jotta tälle tehtäisiin
selväksi, että oli ”kansainvälisten tapojen vastaista kohdistaa jatkuvaa vihjailevaa kir-
joittelua vieraan diplomaattisen edustuston toimintaan”.¹⁰³⁴

Ohjeissaan Korhonen korosti, ettei keskustelun aikana ole syytä viitata ”ulkopuolelta
tulleeeseen pyyntöön”, vaikka se olikin totuus. Keskustelujen tuloksista Cawénin tuli
tehdä selostus osastopäällikkö Matti Tuoviselle, joka myöhemmin antaisi vastauksensa
ministerineuvos M. N. Streltsoville ennen SNTL:n ulkoministeriön MID:n lehdistöpääl-
likön tuloa Suomeen 1.3.1973.¹⁰³⁵ Korhosen määräyksen mukaisesti Ohlström kutsuttiin
ulkoministeriöön kuultavaksi 27.2.1973. Keskustelun aikana Cawén esitti vakavan
huomautuksen ”vihjailevista” kirjoituksista esittäen toivomuksen, ettei vastaavia kirjoj-
ituksia enää julkaistaisi. Tähän Ohlström vastasi, että Express-lehti oli ainoastaan halun-
nut kiinnittää viranomaisten huomion Akulovin toimintaan. Ohlström kuitenkin lisäsi,
että koska ”viranomaiset eivät kuitenkaan ole ryhtyneet asiassa toimenpiteisiin on kat-
sottu, että kirjoituksista ei tässä mielessä ole hyötyä ja ne on jo päätetty lopettaa”. Asi-
aan voitaisiin kuitenkin palata, mikäli Akulov antaisi siihen toimillaan aiheita. Ohlström

¹⁰³³ PS 30.5.1972. RKP:n sisäisistä ristiriidoista kertoi ainakin tapauksessa muutenkin aktiivisesti askar-
rellut Päivän Sanomat -lehti. Sen mukaan Ehrnroothin yhteyksin oli todettu vahingoittaneen RKP:n yhte-
näisyyttä ja toimintaedellytyksiä, varsinkin kun Ehrnroothin toiminta oli ”jo pitkään kytkeytynyt kokoo-
muspuolueen ”äärioikeistolaisimman” siiven toimintaan.”

¹⁰³⁴ P.M. EXPRESS-lehden kirjoittelusta SNTL:n suurlähetystön toiminnasta, muistio n:o 2/196 sal,
20.2.1973, 12 L 54, UMa.

¹⁰³⁵ Ibid.

alleviivasi, että kyseessä oli viime kädessä lehdistön tehtävästä puuttua sellaisen henkilön toimintaan, joka suuntautuu Suomen etuja vastaan.¹⁰³⁶

Ulkoministeriön ja Expressin välinen debatti ei ollut tällä selvä. Matti Cawénin 15.3.1973 tekemästä salaiseksi luokitellusta muistiosta käy ilmi, että kun Kari Räisänen oli kuullut Ohlströmin ripityksestä, oli tämä 15.3.1973 soittanut Cawénille ja tehnyt ”rumia” sanoja käyttäen selväksi, mitä mieltä oli ulkoministeriön toiminnasta. Räisänen ihmetteli ministeriön kiittämättömyyttä ja sitä, miten viranomaiset kehtasivat arvostella Express-lehteä, vaikka he olivat tehneet maalle palveluksen paljastamalla selvän vakoi-lutapauksen. Ulkoasiainministeriön kannalta Akulovin toiminta näyttääkin olleen toissijainen ongelma. Suurin ongelma oli sen sijaan totuuden torvena esiintynyt Express-lehti, joka uhkasi jatkaa kiusallisia paljastuksia. Tästä kertoo myös ulkoministeri Ahti Karjalaisen muiston alareunaan käsin kirjoittama merkintä: ”Ilmoittakaa minulle, jos lehti julkaisee jotakin tästä jupakasta A. Kl.”¹⁰³⁷

Miten Express-lehden ja Akulovin välinen kissa ja hiiri -leikki sitten päättyi? Pekka Valosen salanimellä Hymy-lehdessä kesäkuussa 1973 julkaistu Akulovin agenttitarinaa ruotanut artikkeli paljasti, että Akulovin vakoilutoiminnan julkisuuteen tuoneet Express-lehden tekijät onnistuivat kuin onnistuivatkin päämäärässään eli Akulovin savustamisessa maasta. Akulov oli lähtenyt maasta vuoden 1973 pääsiäisen tienoilla, jolloin myös Pravdan Skandinavian kirjeenvaihtaja Juli Jahontov palasi Neuvostoliittoon.¹⁰³⁸

Hymy-lehden toimittaja epäilikin, että Akulovin kohtalokkaaksi virheeksi osoittautui Päivän Sanomien ”Suomen äärioikeisto hakee ohjeensa Washingtonista” -artikkeli. Toisin kuin Akulov oli ehkä luullut, ei hänellä ollutkaan asemapaikassaan täydellistä toimintavapautta, vaan Express-lehden paljastukset ja Päivän Sanomien tapauksesta tehdyn eduskuntakyselyn yhteisreaktio saivat viranomaiskoneiston liikkeelle. Toimittajan tietojen mukaan Junnilaa vaadittiin luopumaan eduskuntakyselystä, ja hän sai vastapalvelukseksi lupauksen ”asian hoitamisesta muulla tavoin”. Näin tapahtuikin presidentti Podgornynin Suomen vierailun yhteydessä. Tämän Akulov myönsi itse Tehtaankadulla järjestettyjen läksiäisten yhteydessä.¹⁰³⁹ Kimmo Rentolan mukaan Akulov itse kertoi lähtönsä johtuvan alaisensa rakkausjutusta, joka johti avioeroon ja skandaaliin. Sen sijaan Hymy-lehden vakoiluväitteistä Akulovin kerrottiin olevan ”hyvin harmistunut”.¹⁰⁴⁰

Hymy-lehden Akulov-paljastukset johtivat nopeaan vastareaktioon. Suomen Moskovan suurlähetystö sai Neuvostoliiton ulkoministeriön skandinaavisen osaston päälliköltä Be-

¹⁰³⁶ P.M. EXPRESS-lehden kirjoittelusta SNTL:n suurlähetystön toiminnasta, muistio n:o 2/196 sal 1973, 28.2.1973, 12 L 54, UMa.

¹⁰³⁷ P.M. EXPRESS-lehden kirjoittelusta SNTL:n suurlähetystön toiminnasta, muistio n:o 2/196 sal 1973, 15.3.1973, 12 L 54, UMa.

¹⁰³⁸ Rentola 2009, 88; Hymy 6/1973. Tämä sama artikkeli löytyi myös Supon arkistosta; Veikko Tavastilan kirje Harri Holkerille 21.2.1974. Kirjeestä käy ilmi, että Pekka Valonen oli vai peitenimi. Tavastila arvelikin, että Kari Räisänen oli Hymy-lehden ”salanimellä julkaistun häväistyskirjoituksen takana”; Hm 11602, Ilm 1314, 26.9.1973, Supo.

¹⁰³⁹ Hymy 6/1973.

¹⁰⁴⁰ Rentola 2009, 88.

lohvostikovilta 27.7.1973 suullisen ilmoituksen, jossa tämä totesi, että lehdistön ja taantumuksellisten järjestöjen neuvostovihamieliset esiintymiset olivat Suomessa lisääntyneet. Neuvostovastaisia kirjoituksia oli esiintynyt mm. Expressissä, Nootissa ja Hymylehden kesäkuun numerossa. Erityismaininta meni Ratto-lehdelle, joka oli julkaissut artikkelin suomalaisesta SS-pataljoonasta. Neuvostovihamielisen kirjoittelun katsottiin olleen YYA-sopimuksen vastaista sekä loukkaavan neuvostoliittolais-suomalaista julkilausumaa, jonka mukaan kummankin maan joukkotiedotusvälineiden tuli palvella Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyyden lujittamista. Asianhoitaja Klaus Törnudd vastasi Belohvostikoville, että hallituksella oli vain rajoitetut mahdollisuudet vaikuttaa asiaan ja että kyse oli ”pitkäaikaisesta kasvatusprosessista”. UM:n suuntaan Törnudd ihmetteli, annettiinko tällaisia huomautuksia millekään muulle valtiolle, sillä kysymys oli ”suorastaan pornolehtien penkomisesta”. Törnudd olikin sitä mieltä, että lehdistön vapaus oli niin tärkeää, että asia oli syytä jättää sikseen.¹⁰⁴¹

Eräänlaisena loppukaneettina Akulovin ja Express-lehden välinen väännös tapahtui kuitenkin akselilla Moskova–kokoomuksen puoluetoimisto. Kokoomuksen puoluesihtööri Veikko Tavastila tuohtui Express-lehdessä nro:8 1973 olleesta kirjoituksesta, jossa kerrottiin Paasikivi-seuran valtuuskunnan matkasta Moskovaan marraskuussa 1973. Express-lehden tietojen mukaan Akulovin ja Tavastilan ”tiheät tapaamiset” valtuuskunnan majapaikassa Rossija-hotellissa herättivät suurta ihmetystä matkalaisissa. Tavastilan toimien salaperäisyyttä oli lisännyt se, että hän oli ehdottomasti vaatinut yhden hengen huoneen. Matkaseurueesta tihkuneiden tietojen mukaan samalla matkalla Akulov oli tavannut Moskovan televisiotornin ravintolassa Holkerin, Tavastilan ja V. J. Sukselaisen. Express-lehden mukaan tapaamisen epäilyttävyyttä lisäsi se, että Akulovin tiedettiin olleen KGB:n agentti, joka oli juuri poistettu Suomesta vakoilusyytösten takia.¹⁰⁴²

Vaikka Express-lehti osui Akulovin osalta oikeaan, oli matkalta saaduissa yksityiskohdissa parantamisen varaa. Toisin kuin lehti väitti, ei Tavastila ollut vatsakipujen vuoksi pystynyt tapaamaan Akulovia eikä myöskään voinut osallistua matkaohjelmaan kuuluneeseen televisiotornilounaaseen. Oletettavasti vaatimus yhden hengen huoneestakin oli selitettävissä vatsavaivoilla. Tavastilan ohella Expressin kirjoittelu oli suututtanut Akulovin, joka oli kertonut asiasta Holkerille tämän osallistuessa suomalaisen parlamentti-valtuuskunnan Neuvostoliiton matkalle.¹⁰⁴³

Mielenkiintoisinta Tavastilan ja Holkerin välisessä kirjeenvaihdossa oli kuitenkin se, miten Tavastila suhtautui Express-lehden kirjoitteluun ja toisaalta Akuloviin. Tavastila oli erittäin tuohtunut siitä tavasta, jolla Express-lehden taustavoimat olivat valmiita loukkaamaan kokoomuksen puoluejohtoa sen pyrkien rakentamaan Moskovan suhteita käyttämällä yhdyshenkilönä Akulovia. Tavastilan kannalta asia oli hankala, sillä elo-

¹⁰⁴¹ Moskovan suurlähetystön kirjelmä n:o 1367/404, 31.7.1973. 12 L 54, UM 1951–1981, Suomen suhteet muihin maihin Neuvostoliitto 1973–1974, UMa; Klaus Törnuddin kirje Moskovasta 31.7.1973, 12 L 54, UMa.

¹⁰⁴² Express n:o 8 1973, ”Kokoomuksella ”huipputapaaminen” Kremlin varjossa”.

¹⁰⁴³ Veikko Tavastilan kirje Harri Holkerille 21.2.1974, Harri Holkerin kokoelma, PTA.

kuussa 1972 Akulov oli ollut jopa kokoomuslehtien päätoimittajien lounastilaisuuden kunniavieraana Helsingin Suomalaisella Klubilla.¹⁰⁴⁴ Tavastila piti myös Akulovia vastaan esitettyjä syytöksiä epäoikeudenmukaisina. Tätä mieltä hän oli etenkin Hymylehdessä olleesta agenttitarinasta. Tavastilan mielestä kyse oli pelkästä ”häväistyskirjoituksesta”. Huomiota herättävintä oli kuitenkin se, miten Tavastila nosti Akulovin jopa Express-lehden taustavoimia korkeammalle tasolle:

A. P. Akulov piti todella yllä asiallisia suhteita meihin kokoomuksen edustajiin. Omasta puolestani arvostan häntä erittäin ammattitaitoisena ja Suomen asioista hyvin perillä olevana neuvostodiplomatian edustajana. Ymmärrän hyvin hänen harmistumisensa. (...) Melkeinpä teki mieleni väittää, että Akulov saisi sen sijaan käyttää kirjoittelua meriittinään, sillä osoittaahan se, että hän ei hoitanut töitään yhdentekevästi, vaan niin tehokkaasti, että ”rakit raitilla haukkuu.”¹⁰⁴⁵

Aivan kuten Osmo Apunen on Paasikivi-seuran historiassa todennut, edellä mainitun tapauksen taustalla oli kyse kokoomuksen puoluetason yhteyksien luomisesta Neuvostoliittoon.¹⁰⁴⁶ Kuten Tavastilan kirjekin osoittaa, oli Akulov tuttu mies Tavastilalle. Supon vuonna 1972 tekemän raportin perusteella Akulovin tiedettiin tavanneen kokoomuksen edustajia yhteensä 40 kertaa. Näistä tapaamisista useimmat tapahtuivat Akulovin ja Tavastilan välillä.¹⁰⁴⁷ Express-lehden sekaantuminen tähän kuvioon oli tietysti kiusallista kokoomuksen puoluejohdolle, joka toivoi asian tapahtuvan kaikessa hiljaisuudessa. Vaikka Express-lehti tämän tapauksen kohdalta ampuikin ohi, ei artikkeli ollut kaikilta osin tuulesta temmattu.

Tavastila ei ollut ainoa, joka kärsi lähisokeudesta Akulovin suhteen. Samansuuntainen tilanne oli ulkoasiainministeriön poliittisen osaston päällikön Matti Tuovisen kohdalla, joka ei halunnut uskoa Akulovin syyllistyneen laittomuuksiin. Tämä kävi selväksi elokuussa 1974, jolloin SPK:n puoluesihteerin Kari Räisänen kertoi Tuoviselle, että mikäli Akulov palaisi Suomeen, tekisi Ehrnrooth eduskuntakysymyksen Akulovin vakoilutoiminnasta. Tähän Tuovinen totesi, ettei ollut kuullut tällaisesta eikä ”sellaiseen usko”. Tämän jälkeen Räisänen kehotti kysymään asiasta Supon päälliköltä Arvo Pentiltä:

Soitin Pentille ja yllätyksekseni hän oli sitä mieltä, että olisi parempi, ettei Akulov tulisi Suomeen, sillä silloin Ehrnrooth tekisi eduskuntakysymyksen ja silloin paljastuisi A:n vakoilutoiminta. A:lla on ollut joku kokoomuslainen kontakti. Kuultuani tämän pyysin Penttiä informoimaan Karjalaista näistä asioista.¹⁰⁴⁸

Tuovisen epäluuloisuutta Räisäsen väitteitä kohtaan ei voida pitää yllättävinä. Ulkomministeriön lehdistöpäällikkönä Tuovinen oli viettänyt vuosien 1969–1972 aikana runsaasti aikaa Akulovin kanssa ja mitä todennäköisimmin jopa ystäväystynyt tämän kanssa.

¹⁰⁴⁴ Express n:o 5 1972, ”Kokoomus odottaa kutsua Moskovaan”.

¹⁰⁴⁵ Veikko Tavastilan kirje Harri Holkerille 21.2.1974, Harri Holkerin kokoelma, PTA.

¹⁰⁴⁶ Apunen 2005, 257.

¹⁰⁴⁷ Seppinen 2006, 494; PM Akulov, Albert Petrovitsh hm 11692, 27.3.1972, Supo.

¹⁰⁴⁸ Matti Tuovisen päiväkirja 13.8.1974; Rentola 2009, 86–89. Kokoomuslainen kontakti oli Kokoomuksen puoluehallituksen entinen jäsen Kari Lehtinen, jota Akulov oli yrittänyt värvätä palvelukseensa. Akulovin pyytäessä Lehtistä tekemään muistio Tuure Junnilan ajattelusta oli tämä kuitenkin havahtunut ja ilmoittanut asiasta Supolle.

Milloin he olivat hiihtämässä, milloin lounaalla keskustelemassa neuvostovastaisuudesta.¹⁰⁴⁹ Kaiken tämän hedelmällisen yhteistyön jälkeen perustuslaillisten esittämät vakoi-lusyytyt tuntuivat epäuskottavilta – Akulovhan oli ystävä.

Mitä tulee Akuloviin, niin hän ei luonnollisestikaan ole koskaan myöntänyt syyllisty-neensä mihinkään väärään. Akulovin mielestä koko jupakka oli ainoastaan Ehrnroothin syytä, joka ”syytti minua lähes tulkoon rikollisista puuhista, tietenkin tyystin todisteitta ja perusteettomasti”.¹⁰⁵⁰

Akulovin tapaus osoittaa hyvin, miten ongelmallisessa asemassa Ehrnrooth Express-lehden avustajineen oli YYA-Suomen ilmapiirissä. Ystävyyden ja luottamuksen julkisi-vun takana tapahtui asioita, joista kansalaiset eivät tiedäneet mitään. Suurena Suomen ys-tävänä esiintyneen Akulovin jääminen kiinni vakoilusta ja sitä seuranneet vaiheet osoit-tavat, ettei rintamalinja kulkenut vain Suomen ja Neuvostoliiton välillä, vaan mitä suu-rimmassa määrin myös suomalaisten välillä.¹⁰⁵¹ Akulov muodostui ongelmaksi vasta, kun hänen vakoilutoimintansa oli julkisesti paljastumassa. Viranomaisten kannalta on-gelmana ei ollut niinkään Akulov vaan Ehrnrooth, jonka vaitioloon ei voitu luottaa.

Urhon neljäs tuleminen

Puolueiden aseminäjo

Vuoden 1969 Euroopan talousyhteisön huippukokouksen myötä Suomen kauppapoliitti-nessa asemassa oli näkyvissä heikkenemisen merkkejä. Huippukokouksen seurauksena Englannin poliittiset esteet liittymisestä EEC:hen poistuivat. EEC:n laajentumisen myö-tä Suomen kilpailuasema olikin muuttumassa nopeasti ja pakottanut Suomea ratkaise-maan kauppapoliittiset järjestelyt, jotka sekä turvaisivat Suomen taloudelliset että ulko-poliittiset edut. Suurin huolenaihe liittyi kuitenkin Neuvostoliittoon, jolle Suomen EEC-jäsenyys tuli ensin myydä.¹⁰⁵²

Neuvostoliiton ohella EEC-sopimus herätti voimakasta vastustusta myös Suomen rajo-jen sisällä. Kommunistit vastustivat kaikkia länsiyhteyksiä, ja SKDL kytki asian osaksi hallituskysymystä. Osallistuminen hallitukseen edellytti EEC-jäsenyyden hylkäämistä. SKDL:n ohella myös SDP:n piirissä oli äänekkäitä EEC-vastustajia, josta kertoi mm. se, että lokakuussa 1971 perustetun Anti-EEC-toimikunnan johtajana toimi sosialidemo-

¹⁰⁴⁹ Rusi 2011, 56–57.

¹⁰⁵⁰ Akulov 1996, 93.

¹⁰⁵¹ Hm 11602, ILM 1, 2.1.1975, Supo. Suojelupoliisin muistion mukaan ”Akulov on kertonut olevansa suuri Suomen ystävä ja on suuresti pahoitellut Suomen sensaatiolehdistön perätöntä kirjoittelua hänestä hänen poistuttuaan Suomesta toissa keväänä.”

¹⁰⁵² Seppinen 2004, 704–705; Sorsa 2003, 86.

kraattisen nuorisoliiton puheenjohtaja Ulf Sundqvist.¹⁰⁵³ SDP:n vahvasta EEC-vastaisuudesta huolimatta Urho Kekkonen nimitti helmikuussa 1972 Rafael Paasion johtaman sosialidemokraattisen ”työväenhallituksen”, jonka tärkeimpänä tehtävänä oli pyrkiä Euroopan taloudellisessa yhdentymisessä ratkaisuihin, jotka turvaavat Suomen kaupalliset edut, mutta samalla olivat ulkopoliittisen linjan mukaisia.¹⁰⁵⁴

Sekä suorien henkilökontaktien että Pravdan suoranaisten varoitusten kautta oli hyvin tiedossa Neuvostoliiton kielteinen kanta EEC-kysymyksessä. Alusta pitäen oli selvää, että sopimus kytkeytyi tiukasti Suomen ulkopoliittiseen asemaan. Sopimuksen kannattajat päättelivätkin, että mikäli talousyhteisön jäsenyys halutaan viedä onnistuneesti läpi, edellytti se sekä kotimaisen että ulkomaisen vastarinnan murtamista. Tästä ajatusmallista käsin mm. Teuvo Auran toimitusministeriössä valtionvarainministerinä toiminut Päiviö Hetemäki päätyi siihen johtopäätökseen, että EEC-sopimus tuli mahdolliseksi ainoastaan Kekkosen uudelleenvalinnan myötä: sillä voitaisiin saada Neuvostoliitto vakuutuneeksi, ettei Suomen ulkopoliittinen linja muutu.¹⁰⁵⁵

Presidenttikysymyksen rakentuminen avoimena olleen EEC-kysymyksen ympärille edellytti monien avoimena olevien kysymysten ratkaisemista. Ensimmäinen ongelma liittyi Kekkosen 8.12.1967 antamaan lausuntoon, jossa hän totesi, ettei vuonna 1974 enää halunnut asettua presidenttiehdokkaaksi valitsijamiesvaaleissa. Toinen uudelleenvalinnan kannalta tärkeä asia oli varmistua siitä, ettei kilpailevia presidenttiehdokkaita ehdittäisi vetää presidenttipeliin mukaan. Päiviö Hetemäen tiedossa nimittäin oli, että etenkin Kekkosen kruununprinssinä pidetyllä Ahti Karjalaisella oli presidenttihaaveita ja hänen taakseen oltiin jo keräämässä tukijoukkoja vuoden 1974 vaaleja silmällä pitäen.¹⁰⁵⁶ Kolmas uhka nousi SDP:stä. Syksyn 1970 M-tietokeskuksen presidenttigallup kertoi, että Mauno Koivisto oli kansan ennakkosuosikki tulevaisuuden presidentiksi 34 %:n kannatuksella Karjalaisen saadessa vain 13 % äänistä.¹⁰⁵⁷ Neljäs ja myös merkittävin asia liittyi uudelleenvalinnan takana olevan poliittisen tuen laajuuteen. Ilman vahvaa tukea ja etenkin kokoomuksen asettumista Kekkosen taakse hanketta olisi mahdotonta viedä eteenpäin ilman valitsijamiesvaaleja.

Sekä Kekkosen omien jatkohalujen että riittävän laajan poliittisen tuen suhteen saatiin viitteitä 15.1.1972, jolloin Harri Holkeri, Erkki Huurtamo ja Päiviö Hetemäki tapasivat Kekkosen vuorineuvos Erik Tuomas-Kettusen huvilalla pidetyssä saunaillassa. Tapaaamisen myötä Holkerin oli tarkoitus selventää Kekkoselle kokoomuksen uuden puoluejohdon ulkopoliittista linjaa. Tilaisuuden tullen Holkeri ei epäröinyt esittää Kekkoselle

¹⁰⁵³ Häikiö 1993, 135, 155–156.

¹⁰⁵⁴ Pääministeri Rafael Paasion II hallituksen ohjelma 23.2.1972. (Viitattu 13.4.2014) Saatavissa: <http://www.vn.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/paasioII/fi.jsp>

¹⁰⁵⁵ Koivisto 2006, 259.

¹⁰⁵⁶ Koivisto 2006, 259–260.

¹⁰⁵⁷ Häikiö 1993, 120–121.

puolueen toivomusta, että Kekkonen rupeaisi presidenttiehdokkaaksi. Kekkonen vastasi, ettei rupea ehdokkaaksi, mutta on käytettävissä, ”jos umpikuja edessä”.¹⁰⁵⁸

Kekkosen mahdollisen jatkokauden kannalta tapaamisella oli erittäin suuri merkitys. Osoittihan se Kekkoselle, että nyt jopa kokoomus oli uuden puoluejohtajansa toimesta ilmaissut tukensa mahdolliselle jatkokaudelle. Presidenttikysymyksessä tapahtunut linjamuutos ei ollut yllättävä puolueen sisäpiiriläisille. Jo edellisten presidentinvaalien alla oli puolueen sisärenkaan miehet suositelleet asettumista Kekkosen suurvaaliliittoon.¹⁰⁵⁹ Yksi näistä sisärenkaan miehistä oli Päiviö Hetemäki. Ei ollutkaan yllättävää, että Holkerin tammikuussa 1972 Kekkoselle tekemä ehdotus tapahtui nimenomaan Hetemäen järjestämän tapaamisen aikana ja hänen isällisellä opastuksellaan. Kuin varminpana vakuutena kokoomuksen uudesta linjasta Kekkonen sai heti seuraavan päivän lehdestä lukea varapuheenjohtaja Jouni Mykkäsen kirjoituksen, jossa tämä kovin sanoin tuomitsi neulanpistopolitiikan ja harkitsemattomat ulkopoliittiset kannanotot vaatien suhteiden korjaamista sekä Neuvostoliittoon että tasavallan presidenttiin. Lehden samassa numerossa esiintyi myös KNL:n puheenjohtaja Ilkka Kanerva, joka vaati puoluetta vetämään selvän rajan äärioikeistoon.¹⁰⁶⁰ Lukijoille suunnattu viesti oli selvääkin selvempi. Puolueessa oli käynnistetty ulkopoliittisen kilven kilotuskampanja, jolla tähdättiin puolueen hallituspoliittisen paitsioaseman purkuun.

Kysymykseen, oliko Kekkosen jatkokausi-idean takana presidentti itse vai oliko se kotimaista tai ulkomaista tekoa, on vaikea antaa yksiselitteistä vastausta. Teuvo Auran, K.-A. Fagerholmin ja Arvo Tuomisen ohella myös Mika Waltarin ja Pentti Saarikosken tapaiset kulttuurivaikuttajat vetosivat Kekkoeseen. Luonnollisesti myös Neuvostoliitossa tunnettiin suurta mielenkiintoa jatkokaudesta kohtaan. Viktor Vladimirovin ohella keskuskomiteaan siirtynyt V. S. Stepanov vetosi Kekkonen jatkokauden puolesta. Hän toimitti 9.12.1971 Kekkoselle Brezhnevin, Kosyginin ja Podgornyn vetoimuksen, jossa todettiin Neuvostoliiton johdon olevan tyytyväinen siitä, että Kekkonen harkitsi jatkoa vuoden 1974 jälkeenkin: ”Teidän päätöksenne, Herra Presidentti, jatkaa toimintaanne Tasavallan Presidentin paikalla tulee saamaan Neuvostoliitossa mitä suopeimman kannatuksen.” Juhani Suomen mukaan edellä mainitun viestin alku oli ”hämmäntävä”, sillä mistään ei hänen mukaansa löytynyt viitteitä siitä, että Kekkonen olisi luvannut edes harkita jatkoa. Suomi näyttää kuitenkin unohtaneen, että Kekkonen oli kyllä kertonut asiasta mm. Arvo Tuomiselle Kultarannassa 18.8.1971, että lupasi miettiä jatkamismahdollisuutta.¹⁰⁶¹

Oli jatkokausisuunnitelman takana Kekkosen oma mielenmuutos tai lukuisten koti- ja ulkomaisten henkilöitten maanittelut, ajatus jatkokaudesta sai konkreettisia muotoja 20.1.1972, jolloin asia tuotiin julkisuuteen Helsingin Sanomissa Ahti Karjalaisen haastattelun myötä. Haastattelussa Karjalainen piti normaaleja valitsijamiesvaaleja epävar-

¹⁰⁵⁸ Urho Kekkosen pvk, 22.5.1971 ja 15.1.1972; Suomi 1996, 706. Ks. myös Tarkka 2006, 281–282.

¹⁰⁵⁹ Junnila 1973, 12.

¹⁰⁶⁰ Suomi 1996, 706; Tarkka 2006, 281–282; US 17.1.1972.

¹⁰⁶¹ Suomi 1996, 702–704.

muustekijänä sekä Suomen kansainväliselle asemalle että talouspolitiikalle.¹⁰⁶² Haastattelun tarkoituksena oli viheltää presidenttipelin poikki jo ennen sen alkamistakaan. Muiden presidenttiehdokkaiden myötä olisi pakko turvautua normaaleihin valitsijamiesvaaleihin. Karjalaisen aloite ei ollutkaan ”Karjalaisen aloite”, vaan taustalla oli Kekkonen kanssa käydyt keskustelut. Jukka Seppisen mukaan Kekkonen oli nimittäin antanut ymmärtää, että haluaisi jatkaa presidenttinä, mikäli asia hoituisi ilman vaaleja.¹⁰⁶³ Juhani Suomen mukaan asia oli päinvastoin. Karjalainen ei ollut viestintuoja, vaan pikemminkin toimi oma-aloitteisesti yrittäessään pelastaa kasvonsa Neuvostoliiton suuntaan. Karjalainen oli nimittäin saanut kuulla Stepanovilta jo lokakuussa 1971, ettei hänellä olisi vielä mahdollisuuksia nousta presidentiksi.¹⁰⁶⁴

Olivat Karjalaisen aloitteen taustamotiivit millaiset tahansa, sai Kekkonen uudelleen valintaan tähännyt liikehdintä lehtihaastattelusta alkusysäyksensä. Vaikkei asiasta oltukaan vielä tehty virallisia päätöksiä, oli selvää, että keskustapuolueen ohella kommunistit olivat suopeita aloitteelle. SKP:n valtuuskunnalle asiaa kaupattiin jopa NKP:n toimesta helmikuussa 1972. SKP:n 16. edustajakokous päättikin 2.4.1972 ehdottaa presidentin virkakauden jatkamista.¹⁰⁶⁵ Pian tämän jälkeen kuuden puolueen (SKP, keskustapuolue, SDP, kokoomus, LKP ja RKP) edustajat kutsuttiin työlounaalle, jonka aikana asiasta keskusteltiin. Tapaamisen jälkeen päätettiin Rafael Paasion johdolla selvittää, oliko Kekkonen todellakin käytettävissä. Huhtikuun 16. päivänä oikeusministeri Pekka Paavola piti Arvo Tuomisen valmisteleman ja SDP:n puheenjohtajan ja puoluesihteerin siunaaman puheen SDP:n Pohjois-Hämeen piirikokouksessa, jossa torjui SDP:n oman presidenttiehdokkaan nimeämisen ja kehotti puoluetta menemään Kekkonen taakse. Paavolan mielestä ”tarkoituksenmukaisin, helpoin, nopein” tapa Kekkonen uudelleen valitsemiseksi olisi säätää eduskunnassa poikkeuslaki.¹⁰⁶⁶ Myöhemmin Paavola kertoi, että aloitteella SDP halusi välttää polttamasta näppejään presidenttikysymyksessä mutta myös suojella Suomea, sillä normaalit valitsijamiesvaalit ”pikemmin kuin mikään poikkeuslaki voisi aiheuttaa tilanteen, josta saattaisi aiheutua vahinkoa Suomen ulkopoliittiselle maineelle ja sisäisten asioiden vakaalle kehitykselle.”¹⁰⁶⁷

SKP:n ja SDP:n vahvasta tuesta sekä kokoomuksen puoluejohdon myötämielisyydestä tietoisena Kekkonen saattoi 18.4.1972 julkisuuteen tiedonannon, jossa ilmoitti olevansa käytettävissä: ”Jos kansan enemmistö katsoo parhaaksi. (...) En osaa arvioida, millä tavalla tämä tulos on saavutettavissa, mutta se ei olekaan minun huoleni.”¹⁰⁶⁸ Ei ole syytä epäillä Kekkonen vilpittömyyttä valintatapaan liittyvässä huolettomuudessa, sillä hänellä oli jo tässä vaiheessa tiedossa sekä SDP:n että kommunistien näkemys siitä, miten

¹⁰⁶² HS 21.1.72, ”Tohtori Ahti Karjalainen ehdottaa: Kekkonen presidenttikauden jatkaminen nopeasti esille”

¹⁰⁶³ Karjalainen-Tarkka, 188.

¹⁰⁶⁴ Suomi 1996, 708–711.

¹⁰⁶⁵ Suomi 1996, 712–714.

¹⁰⁶⁶ Junnila 1973, 37; Suomi 1996, 717.

¹⁰⁶⁷ Suomen Kuvalehti 2.2.1973; ks. myös Junnila 1973, 40–41.

¹⁰⁶⁸ HS 17.4.1972.

presidentin valinta olisi syytä tehdä. Holkerin antamien tietojen perusteella Kekkonen tiesi, että jopa kokoomuksen eduskuntaryhmä olisi ”ehkä valmis” poikkeuslakiin.¹⁰⁶⁹ Valintatapa ei Jukka Seppisen tulkinnan mukaan ollut syynä Kekkonen mielenmuutokseen, vaan taustalla oli Kekkonen pelko kommunistien vallankaappauksesta. Toisena syynä oli pyrkimys estää mahdollisten seuraajaehdokkaiden – Virolaisen, Karjalaisen ja Koiviston – nousu, joilla ei ollut Kekkonen mielestä samanlaisia kykyjä estää kommunistien päämääriä.¹⁰⁷⁰ Juhani Suomen mukaan Kekkonen suopeus jatkokaudelle johtui nimenomaan ulkopoliittisista syistä. Presidenttikysymyksessä kiteytyi kysymys ”Suomen politiikan tulevaisuudesta”, sillä vain Kekkonen jatko turvaisi Suomen ulkopoliittisen selustan ja veisi pohjan Neuvostoliiton epäluuloilta.¹⁰⁷¹

Ajatus poikkeuslain käyttämisestä näytti jo huhtikuussa 1972 saavan kannatusta monissa puolueissa: kommunistit, keskustapuolue ja SDP pitivät vaihtoehtoa hyvänä. Rafael Paasio oli jopa sitä mieltä, että vaalitapa oli sivuseikka, sillä lopputulos tiedettiin jo ennalta. Kekkonen tavoin myös Paasio ja Virolainen suhtautuivat normaaleihin valitsijamiesvaaleihin kielteisesti, sillä se merkitsisi vain taistelua Veikko Vennamoja vastaan.¹⁰⁷² Kesän kynnyksellä ainoastaan RKP ja LKP vastustivat ehdottomasti poikkeuslakia. RKP:n eduskuntaryhmässä käytiinkin asiasta mielenkiintoinen keskustelu, kun ryhmässä oltiin vankasti sitä mieltä, ettei poikkeuslakiin voitaisi missään nimessä mennä. Tällöin Jan-Magnus Jansson totesi, että oli valmis lyömään vaikka vetoa siitä, että ”Kekkonen tulee nujertamaan meidät. Hän ilmoittaa, ettei ole enää mukana, olkaa hyvä ja valitkaa toinen mies”. Tätä käsitystä Ehrnrooth ei suostunut allekirjoittamaan ja ilmoittikin kaikenlaista kuulleensa, mutta tämä kyllä ylitti kaiken.¹⁰⁷³

Kesäkuussa pidetyssä Kruunupyyn puoluepäivillä RKP käsitteli presidenttikysymystä. Pohjoismainen Perusta esitti ponsiehdotuksen, jossa edellytettiin, ettei puolue asettuisi poikkeuslain kannalle. Ponsiehdotus ei kuitenkaan saanut riittävästi kannatusta. Myöskään Ehrnroothin huomautukset Kekkonen korkeasta iästä tai varoitukset puolueen lipsumisesta perustuslailliselta linjalta eivät vakuuttaneet kuulijakuntaa.¹⁰⁷⁴ Jutta Zilliacus

¹⁰⁶⁹ Suomi 1996, 718, 724. Mm. Juha Vikatmaa vaati puolueelta selvää kantaa poikkeuslain puolesta. Harri Holkeri ilmoitti Kekkoselle jo aiemmin, että puolueen eduskuntaryhmän enemmistö olisi ”ehkä valmis” poikkeuslakiin. Puoluehallituksen kokouksessa 19.4.1972 Holkeri suhtautui varsovaisen myönteisesti poikkeuslakiin vedoten ulkopoliittikkaan ja siihen, että ”farssimaiseen vaalitaisteluun” antautuminen olisi arveluttavampaa kuin poikkeuslain säätäminen.

¹⁰⁷⁰ Seppinen 2004, 686–687.

¹⁰⁷¹ Suomi 1996, 720–721.

¹⁰⁷² Suomi 1996, 723.

¹⁰⁷³ Repo 1985, 127.

¹⁰⁷⁴ Rkp:n puoluekokous Kruunupyssä 10.6.1972, keskustelupöytäkirja, s.16–17, Partidag 1972, SCA. Poliittisen tilannekatsauksen yhteydessä Ehrnrooth totesi mm. seuraavaa: ”Mellan högern och center-vänstern inom Sfp, det vet vi, råder djuptgående motsättningar i praktiskt taget varje stor fråga. Låt mig påminna om inställningen till presidentvalet, om inställningen till presidentens person, där de unga radikalerna är så radikala att de vill ha en 72-åring för sex år. Det är radicalism modell 1972. Samexistensen förutsätter add de som har valt att gå på den andra linjen att de respekteras. Nordisk Grund är motståndare till folkfrontsstyre, vi tiger inte i de stora känsliga frågorna, vi tiger inte i de utrikespoliska frågorna där de liberala är så liberala att de inte har någon uppfattning i offentlighetens om dem. Vi försvarar de grundlagsenliga rättigheterna, vi är emot censur av en film som baserar sig på Solsjenitsins verk. Vi har inte hört att någon annan inom Sfp skulle ha rest sig mot denna censur.”

totesi, ettei Ehrnrooth elä niin kuin opettaa, sillä ”Kekkonen on 72 vuotta ja Ehrnrooth on vanhusten ystävä”.¹⁰⁷⁵ Presidenttikysymyksen suhteen Ehrnrooth saattoi olla tyytyväinen puoluekokouksen tekemään päätökseen. Puoluekokouksen julkilausumassa todettiin, että RKP vastusti poikkeuslakia ja edellytti, että presidentinvaalit suoritettaisiin hallitusmuodon mukaisesti.¹⁰⁷⁶ Presidenttikysymyksessä tehty päätös ei kuitenkaan tarkoittanut puolueen eheytymistä. Päinvastoin puolueen enemmistön ja Pohjoismaisen Perustan välinen skisma näytti muuttuvan entistäkin repivämmäksi. Ehrnrooth ja Procopé saivat kuulla kunniansa lähes kaikissa puoluekokouksen aikana pidetyissä puheenvuoroissa. Yleisenä toiveena olikin kahden oikeistosiiven edustajana palauttaminen puoluekuriin. Mm. Svensk Ungdomin puheenjohtaja Jan-Eric Granö totesi, että Ehrnroothin ja Procopén toiminta oli osoitus yksityisyritteliäisyydestä, joka oli vahingollista puolueelle.¹⁰⁷⁷

Puoluepäivillä pitämässään puheessaan Ehrnrooth kritisoi puolueen halukkuutta liukua keskustayhteistyön piiriin hakeutumalla yhteistyöhön erityisesti LKP:n ja keskustapuolueen kanssa. RKP:ssä, kuten suomalaisessa yhteiskunnassa yleensä, Ehrnrooth näki epäparlamentarisuutta, epädemokraattisuutta ja vapaudesta tinkimistä sen sijaan, että olisi korostettu suvaitsevaisuutta ja ymmärrystä. Ehrnrooth syyttikin puoluetta liukumisesta enemmistövaltaisuuteen, johon kuului piittaamattomuus oikeiston mielipiteistä. Samalla kuilu oikeiston ja keskusta-vasemmiston välillä oli syventynyt kaikissa suurissa kysymyksissä. Ehrnroothin näkemys oli selvä: Pohjoismaisen Perusta ei voinut tehdä kompromisseja parlamentarismien, demokratian, länsimaisen yhteiskuntajärjestyksen ja pohjoismaisen oikeusvaltion periaatteissa. Näiden periaatteiden valossa Ehrnrooth kyseenalaisti enemmistön näkemyksen, jonka mukaan maan etua voitiin ajaa vain hallituksessa käsin, varsinkin kun kysymys oli kansanrintamahallituksesta.¹⁰⁷⁸

Poikkeuslaki ratkaisee ongelman

Kysymys Kekkonen jatkokaudesta ja EEC-sopimuksesta repivät poliittista kenttää voimakkaasti oikeistosta vasemmistoon, ja tilanne oli syksyllä jumiutumassa. Poliittisessa vasemmistossa EEC-kysymyksen vastustus johti siihen, ettei sopimusta haluttu sitoa presidenttiratkaaisuun. Oikeistossa näiden kahden asian yhteen niputtaminen nähtiin ainoana vaihtoehtona ratkaista presidenttikysymys. Vaikka politiikan sisäpiireissä ymmärrettiin, että EEC-sopimuksen allekirjoittaminen oli mitä suuremmissa määrin ulkopoliittinen kysymys ja edellytti myös idänpoliittikan huomioimista, nivottiin presidenttikysymys ja EEC-sopimus yhteen julkisuudessa vasta syyskuussa. Tuolloin nimimerkki Veik-

¹⁰⁷⁵ Rkp:n puoluekokous Kruunupyssä 10.6.1972, keskustelupöytäkirja, s. 19, Partidag 1972, SCA.; HS 11.6.1972, ”RKP taisteli linjasta ja äänesti Kekosta”

¹⁰⁷⁶ Rkp:n puoluekokous Kruunupyssä 10.–11.6.1972, julkilausuma, Partidag 1972, SCA.

¹⁰⁷⁷ RKP:n puoluekokouksen keskustelupöytäkirja (poliittinen tilannekatsaus) 1972, Partidag 1972, SCA.; HS 11.6.1972, ”RKP taisteli linjasta ja äänesti Kekosta”.

¹⁰⁷⁸ Georg C. Ehrnroothin puhe Kruunupyssä puoluepäivillä 10.6.1972. Kansio 11, GCEa, KA.

ko Viisi (Max Jakobson) kirjoitti Suomen Kuvalehdessä EEC-sopimuksesta ja presidenttikysymyksestä. Veikko Viisi totesi, että ”Neuvostoliiton johto toivoo Kekkosen jatkavan Suomen ulkopoliittikan johtajana (...) Siksi olisi meille tärkeää, että ennen kuin allekirjoitetaan sopimus EEC:n kanssa, varmistetaan Neuvostoliiton johdon luottamus”.¹⁰⁷⁹ Näitä samoja teesejä käytti myös Päiviö Hetemäki kaupatessaan Kekkosen jatkokautta kokoomukselle. Todennäköisesti asioiden yhdistäminen olikin alun perin lähtöisin Neuvostoliiton suurlähetystöstä, sillä samantyyppisiä argumentteja kuultiin Mihail Kotovilta. Neuvostoliitto ei estäisi vapaakauppasopimuksen allekirjoittamista, jos Suomen ulkopoliittikka pysyisi muuttumattomana ja Kekkonen jatkaisi presidenttinä.¹⁰⁸⁰

Lisäselvyyttä EEC-kysymykseen ja Neuvostoliiton suhtautumiseen saatiin Kekkosen elokuussa 1972 Zavidovon tekemän ns. yksityisluonteisen metsästysmatkan aikana. Todellisuudessa matka oli korkeantason neuvottelutilaisuus. Neuvostoliiton taholta villisikajahtiin osallistuivat mm. NKP:n pääsihteeri Leonid Brezhnev, pääministeri Aleksei Kosygin, presidentti Nikolai Podgornyi ja ulkoministeri Andrei Gromyko. Neuvottelujen keskiössä olivat EEC-kysymys ja Kekkosen presidenttikauden jatko. Kuin takuuna Suomen ulkopoliittisen linjan jatkuvuudesta asia tehtiin selväksi vierailun yhteydessä annetussa tiedonannossa, jossa Suomea kohtaan tunnettu ulkopoliittinen luottamus si-dottiin Kekkosen johtamaan rauhaarakastavaan politiikkaan.¹⁰⁸¹ Kekkosta kohtaan tunnettu luottamus ei tarkoittanut, että Neuvostoliitto olisi hyväksynyt EEC-sopimuksen. Jälleen kerran neuvostojohdo varoitti EEC:n poliittisesta merkityksestä ja pyysi Suomea lykkäämään allekirjoittamista.¹⁰⁸² Kielteinen asenne ei ollut yllätys, sillä kylmän sodan perusasetelmaan kuului, että Neuvostoliitto vastusti tämän suuntaista kehitystä pyrkies-sään turvaamaan oman valtapiirinsä. Brezhnev antoi kuitenkin ymmärtää, että asiassa olisi joustonvaraa, mikäli länsi tunnustaisi ”Euroopan sosialistisessa osassa muodostu-neen reaalisen tilanteen”, viitaten Euroopan turvallisuuskokoukseen.¹⁰⁸³

Zavidovon matkan jälkeen ajatus presidentin virkakauden ja EEC-sopimuksen yhteen-liittämisestä kytkeytyikin aiempaa tiukemmin yhteen, kun Kekkonen ehdotti president-tikysymyksen, EEC-sopimuksen ja SDP:lle tärkeän suojalaki-paketin niputtamista vuo-rineuvos Tuomas-Kettusen saunailan aikana. Päiviö Hetemäen, Tankmar Hornin ja ad-jutantti Levon paikalla ollessa päätettiin ehdotuksen onnistumisesta lyödä jopa vetoa panoksena pullo viskyä mieheen.¹⁰⁸⁴ Samaan aikaan, kun puolueet olivat valmistautu-massa pakettiratkaisun läpiviemiseen ja valintatapa oli yhä avoinna, tapahtui Kekkosen jatkokauden kannalta ratkaiseva käänne, kun Zavidovon keskustelut vuotivat julkisuu-teen Dagens Nyheterissä 31.10.1972 julkaistun Tor Högnäsin artikkelien myötä. Vuo-don välittömänä seurauksena oli puolueiden asenteiden lieventyminen suhteessa Kekko-

¹⁰⁷⁹ Suomen Kuvalehti 22.9.1972; Urho Kekkosen pvk. 22.9.1972.

¹⁰⁸⁰ Urho Kekkosen pvk. 20.7.1972 ja Urho Kekkosen pvk. 9.8.1972.

¹⁰⁸¹ Häikiö 1993, 164.

¹⁰⁸² Suomi 1998, 72–73; Häikiö 1993, 276.

¹⁰⁸³ Häikiö 1993, 166.

¹⁰⁸⁴ Koivisto 2006, 267; Suomi 1998, 88.

sen uudelleenvalitsemisen valintatapaan, tai kuten Ahti Karjalainen asian kiteytti, ”kii-vailu normaalien vaalien puolesta” väheni.¹⁰⁸⁵

Zavidovon vuodon jälkimainingeissa SDP:n johto päätti lisätä vauhtia presidenttikysymyksen ratkaisemiseksi. Se kutsui koolle kaikki muut puolueet paitsi presidenttiasiansa päätöksensä tehneen SMP:n. Neuvotteluissa keskusteltiin vain Kekkosen uudelleenvalinnasta ja keinoista, joilla tämä varmistettaisiin. Pääministeri Sorsan puheenjohtajana päätettiin asettaa työryhmä viemään hanketta eteenpäin. Työryhmä ehdottikin, että vuoden 1968 presidentinvalitsijamiehet valitsisivat Kekkosen vielä neljäksi vuodeksi, mikä edellytti poikkeuslain säätämistä. Marraskuun 16. päivänä SDP:n puoluevaltuusto päättikin yksimielisesti puoltaa tasavallan presidentin toimikauden jatkamista, sillä Kekkosta pidettiin yhä ”vireänä poikana”. Päätös oli myös linjassa puolueen pyrkimyksessä siirtää presidentinvaali kokonaan eduskunnan tehtäväksi. Sorsan mukaan ratkaisussa oli kysymys viime kädessä Kekkosen roolista Suomen ulkopoliittikan takeena. Muuttuvassa ulkopoliittisessa toimintaympäristössä Kekkonen oli kiintopiste, jotta ”eteneminen olisi turvallista” ja suhde Neuvostoliittoon pysyisi vakaana. SDP:n ohella myös keskustapuolue, SKDL ja SMP:n oppositioryhmä hyväksyivät työryhmän ehdotuksen. Jo tässä vaiheessa oli selvää, että myös RKP:n enemmistö olisi Kekkosen jatkokauden kannalla. Sen sijaan Ehrnroothin johtaman oikeisto-opposition tiedettiin olevan ehdottomasti sekä poikkeuslakia että Kekkosen jatkokautta vastaan.¹⁰⁸⁶ Ehrnrooth ilmoittikin 26.11.1972, että mikäli hallitus antaa eduskunnalle esityksen presidentin toimikauden jatkamisesta poikkeuslailla, hän ja Procopé siirtyisivät oppositioon.¹⁰⁸⁷

Tilanne muuttui kuitenkin vielä kerran Kekkosen ilmoittaessa 14.12.1972 – eli vain viisi päivää ennen edessä olevaa Moskovan matkaa –, ettei olisi enää ”käytettävissä”. Hän viittasi Zavidovon-vuotoon ja sen aiheuttamaan mahdolliseen ulkopoliittiseen vahinkoon.¹⁰⁸⁸ Poikkeuslakia käsittelevässä kirjassaan Tuure Junnila ihmettelee, miksi presidentti teki ulostulonsa asiassa vasta 14.12.1972 odottaen lähes puolitoista kuukautta. Express-lehdessä julkaistuihin tietoihin nojaten Junnila epäili, että Kekkosen yllättävän ulostulon takana oli Ilaskiven ja Holkerin Kekkoselle antamat tiedot, jotka koskivat kokouksessa vallinnutta epävarmuutta poikkeuslakia kohtaan.¹⁰⁸⁹ Näitä epäilyjä näyttäisivät tukevan myös Kekkosen päiväkirjamerkinnät, sillä vastatessaan 34 kansallaisen vetoomuskirjelmään Kekkonen harkitusti päätti käyttää ennakoitua kovempia sanankäänteitä ja saada näin poikkeuslakiasiansa epäroivät puolueet ruotuun. Juhani Suo-

¹⁰⁸⁵ Suomi 1998, 96–97.

¹⁰⁸⁶ HS 16.11.1972, ”SDP yksimielinen Kekkosen toimikauden jatkamisesta ”PRESIDENTTI ON VIREÄ POIKA”; RKP:n ekryhmän pöytäkirja 30.11.1972; RKP:n keskushall. pöytäkirjat 28.10. ja 15.–16.12.1972; Suomi 1998, 102.

¹⁰⁸⁷ US 27.11.1972, ”Jos poikkeuslakiesitys... Ehrnrooth ja Procope liittyvät oppositioon”.

¹⁰⁸⁸ Suomi 1998, 116.

¹⁰⁸⁹ Junnila 1973, 69.

mi sen sijaan ei näytä uskovan kokoomuksen tilanteen vaikuttaneen asiaan, vaan näkee taustalla ”luottamuksen ympärille” kiertyvän problematiikan.¹⁰⁹⁰

Kekkosen kovat sanat saivat seisovat vedet liikkeelle sekä kokoomuksessa että kansanpuolueissa. Nyt RKP, joka tähän asti oli Jan-Magnus Janssonin johdolla nojannut laillisuustraditioon ja tiukkaan poikkeuslakivastaisuuteen, taipui poikkeuslain kannalle. Keskushallitus käsitteli muuttunutta tilannetta 15.–16.12.1972, jolloin puolueenjohto niputti EEC-sopimuksen presidentin jatkokauteen. Sorsan hallitukseen puolustusministeriksi nimitetty Kristian Gestrin totesikin, että mieluummin poikkeuslaki kuin vapaakauppasopimuksen romuttuminen. Mutta EEC-sopimus ei ollut ainoa vaakalaudalla ollut asia. Kysymys oli myös puolueen hallitusasemasta. Puoluejohdolle annettiin nyt valtuudet neuvotella muiden puolueiden kanssa tilanteen ratkaisemisesta. Päätös hyväksyttiin myös puoluevaltuustossa, joka äänin 49–12 puolsi kannanottoa.

Vähemmistöön jäänyt Pohjoismainen Perusta kritisoi päätöstä Ehrnroothin väläyttäessä jopa RKP:n hajoamisen mahdollisuutta todeten, ettei nähnyt ”enää mahdollisuuksia säilyttää puoluetta ehyenä”.¹⁰⁹¹ Taipumattomuuttaan Ehrnrooth perusteli Västra Nyland-lehdelle toteamalla, että mikäli emme olisi valmiita pitämään kiinni demokraattisista oikeuksistaamme ja perustuslaista, vaarannettaisiin suomalaisen yhteiskunnan viimeinenkin tasapaino.¹⁰⁹² RKP:n enemmistön tavoin myös kokoomuksen eduskuntaryhmän enemmistö näytti taipuvan poikkeuslain kannalle joutuen – Tuure Junnilan mukaan – lähes puolihysteriseen tilaan.¹⁰⁹³ Kokoomuksen eduskuntaryhmän enemmistön liukuminen poikkeuslain kannalle johti siihen, että Kullervo Rainio uhkasi 14.12.1972 pideytyssä puoluevaltuuston kokouksessa perustaa Ehrnroothin ja Procopén kanssa uuden oikeistopuolueen. Procopé kuitenkin kiirehti kiistämään Rainion esittämän uhkauksen toteamalla, että he olivat yhä lojaaleja omalle puolueelleen.¹⁰⁹⁴

Rainion esittämiä ajatuksia ilmeni laajemminkin RKP:n ja kokoomuksen kannattajien keskuudessa. Monien kohdalla ratkaisevaa oli kokoomuksen eduskuntaryhmän 19.12.1972 tekemä johtopäätös, jonka mukaan ”kansan suuri enemmistö” tuki Kekkonen uudelleenvalintaa ja tämän takia oli jatkettava neuvotteluja Kekkonen uudelleen valinnan turvaamiseksi.¹⁰⁹⁵ Johtopäätöksen seurauksena mm. kokemäkeläinen maanviljelijä Niilo Tammi lähestyi Ehrnroothia ja vetosi uuden puolueen perustamisen puolesta:

¹⁰⁹⁰ Urho Kekkosen pvk. 13.12.1972. Päiväkirjassaan Kekkonen toteaa Ilaskiven ja Holkerin todenneen, ”että jos huomenna päästävät presidentiasian päätökseen, kärsivät tappion.”; Suomi 1998, 117.

¹⁰⁹¹ Urho Kekkosen päiväkirja 17.12.1972; Kaleva 16.12.1972.

¹⁰⁹² Västra Nyland 17.12.1972, ”Undantagslagen”;

¹⁰⁹³ Suomi 1998, 134; Junnila 1973, 70.

¹⁰⁹⁴ Nya Pressen 18.12.1972, ”Nytt parti till höger?”; vrt. Kokoomuksen puoluevaltuuston pöytäkirja 14.12.1972. PTA. Valitettavasti kokouksen keskustelupöytäkirja on kateissa, joten Kullervo Rainion uhkauksen paikkansapitävyyttä ei voida vedenpitävästi todistaa. On syytä olettaa ettei Nya Pressenin tieto ollut väärä. Huomionarvioista on kuitenkin se, että kaikki kokouksessa esitetyt viralliset puoluejohdon kannanotot ovat tallella.

¹⁰⁹⁵ Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirja 19.12.1972. Tiedonanto 19.12.1972. PTA.

Koska oma puolueeni Kokoomus eli sen „johtaja” on kohta vaalien jälkeen ohjannut puolueen kurssin niin vasemmalle että minua on hirvittänyt ja joka huipentui tänä iltana, koska eduskuntaryhmän enemmistö siunasi tuon johdon harjoittaman politiikan, joten minulla ei ole enää puoluetta. Sentähden rohkenenkin ehdottaa, perustetaan uusi oikeistolainen puolue, joka kunnioittaa länsimaista demokratiaa luulisi olevan otollisen ajan. Paikka jossa perustava kokous pidettäisiin esim. Tampereen jäähalli tulisi kyllä täyteen joten nimien keruu „5000” jäisi vähäiseksi työksi. Nimi Pohjoismainen perusta kajahtaa korvaan sopivalta mutta sen päättää kokous. Koska Teillä on arvovaltaa ja voimaa perustetaan puolue jossa me oikeistolaiset viihdymme. Olen aivan varma jos maassa pidettäisiin normaalit vaalit (presidentin) ja olisi normaalist. ehdokkaita Kekkonen ei saisi edes 100 valitsijaa. Näin Suomen kansa ajetaan pakkovaltaan ei suoda kansan rauhassa sanoa mielipidettään. Kun tuota kokoomuksen johtoa vielä ajattelee siinä on niin „vasemmistolaista” että vuoden parin päästä siellä kyllä jo huudetaan alas u.s.a. Nuorten kokouksesta (Kanervan porukka) saimme jo viitteitä.¹⁰⁹⁶

Poliittiseen tilanteeseen turhautuneena Ehrnrooth kävi keskustelemassa tilanteesta myös Yhdysvaltain Helsingin suurlähettilään Val Petersonin kanssa. Suurlähettiläs ilmaisikin Ehrnroothille syvän huolestumisensa Suomen poliittisesta tilanteesta kuvaillen sitä hälyttäväksi. Petersonin mielestä Suomi oli siirtymässä avoimesta yhteiskunnasta suljettuun ”closed societyyn” ja pelkäsi Suomen joutuvan Neuvostoliiton satelliittivaltioksi. Erityisen huolestuttavana Peterson piti itsesensuuria, jonka katsoi kiristyneen radiossa, televisiossa ja sanomalehdistössä. Yhtä lailla huolestuttavaa oli anti-amerikkalaisuuden leviäminen ja ruokkiminen jopa Kekkosen toimesta. Poikkeuslakia Peterson kuvaili sanalla ”horrible”, mutta tietäen Ehrnrooth asenteen asiasta ei keskusteltu enempää. Suurlähettilään puheista Ehrnrooth saikin sellaisen käsityksen, että Petersonin vakavin huoli liittyi Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin nykyisessä kansainvälispoliittisessa tilanteessa. Yhdysvaltojen mahdollisuudet auttaa Suomea ulkopoliittisissa kysymyksissä olisivat vähäiset, eikä asiasta saanut syntyä epärealistista kuvaa. Tästä huolimatta Ehrnroothille jäi sellainen käsitys, että niin kauan kuin Richard M. Nixon olisi presidenttinä, ei Yhdysvaltain hallitus olisi sinisilmäinen Neuvostoliiton suhteen.¹⁰⁹⁷

”Häpeän hetki Suomen eduskunnan historiassa”

Tammikuun 7. päivään 1973 mennessä myös kokoomus ja LKP siirtyivät poikkeuslain kannalle. Nyt oli varmaa, että poikkeuslaki tulisi menemään eduskunnassa läpi ja saisi tarvittavan 5/6 enemmistön. Seitsemän suurimman puolueen asettuessa Kekkosen toimikauden jatkamisen kannalle voitiin kysyä presidentin virallista kantaa, suostuisiko tämä toimikauden jatkamiseen. Vastaus oli myönteinen.¹⁰⁹⁸ Poikkeuslakihankkeen viimeinen vaihe laitettiin välittömästi liikkeelle, ja hallitus antoi 9.1.1973 poikkeuslakiesityksen eduskunnan käsiteltäväksi. Kekkosen ilmoitettua olevansa esteellinen joutui pääministeri Kalevi Sorsa allekirjoittamaan lakiesityksen.¹⁰⁹⁹

¹⁰⁹⁶ Niilo Tammen kirje Georg C. Ehrnroothille 19.12.1972, Kansio 3, GCEa, KA.

¹⁰⁹⁷ Georg C. Ehrnroothin kirje Kullervo Rainiolle 30.12.1973.

¹⁰⁹⁸ Suomi 1998, 139–140.

¹⁰⁹⁹ Häikiö 1993, 329–330.

Hallituksen tekemän lakiesityksen vuoksi virisi eduskunnassa kiihkeä keskustelu lainvastustajien ja -puolustajien välille. Poikkeuslain vastustajille jo muutoinkin hankalasta lakiesityksestä saatiin entistä ärsyttävämpi, kun Helsingin Sanomat nimittivät Urho Kekkosen uudelleenvalintaa ajavan poliittisen rintaman Mannerheim-linjaksi viitaten vuosien 1944 ja 1973 poikkeuslakiesitysten sanamuotojen samanlaisuuteen.¹¹⁰⁰ Lakiesityksen tuominen keskelle budjetin käsittelyä oli omiaan kiristämään tilannetta. Lainvastustajat halusivat siirtää lainkäsittelyä sopivampaan ajankohtaan, kun taas lainpuolustajat halusivat saada lakiesityksen mahdollisimman nopeasti käsiteltyä.

Lakiesityksen ensimmäisestä käsittelystä lähtien kovinta kädenvääntöä käytiin siitä, olisiko poikkeuslaki välttämättömyys ja jos oli, niin millä perusteilla vuoden 1974 normaaleista presidentinvaaleista oli luovuttava. Ehrnroothin asenne poikkeuslakihankkeeseen oli yksiselitteisen kielteinen. Tasavallan presidentin valitseminen tuli Ehrnroothin mielestä toteuttaa Suomen hallitusmuodon 23 § mukaisesti. Tasavallan presidentin valitsee vain ja ainoastaan ”Suomen kansa”, joka osallistui valtionpäämiehen valitsemiseen välillisesti valitsijamiesten – ei eduskuntavaaleilla valittujen kansanedustajien – kautta.

Lähetekeskustelussa 9.1.1973 Ehrnrooth totesi, että vireillä oleva poikkeuslakihanke oli ”häpeän hetki Suomen eduskunnan historiassa”, sillä eduskunta ei ollut saanut valtakirjaa tasavallan presidentin vaalin suorittamiseen. Ehrnrooth kyseenalaisti sekä lakiesityksen perusteluissa mainitun Suomen kansan suuren enemmistön että Kekkosen itsensä edellyttämän suuren enemmistön kannatuksen jatkokaudelle. Ehrnrooth kysyikin, millaiselle mandaatille Kekkosen jatkokausi pohjautuisi, kun valinta tehtäisiin 200 kansanedustajan eikä reilun kolmen miljoonan Suomen kansalaisen toimesta. Ehrnrooth piti myös käsittämättömänä, ettei lakiesityksen esittely näyttänyt kiinnostavan hallituksen edustajia, jotka eivät vaivautuneet eduskuntaan paikalle. Lainpuolustajia ja etenkin oikeusministeri Louekoskea piikitellessään Ehrnrooth totesikin, että ainoana syynä hallituksen jäsenten poissaoloon asiaa käsiteltäessä oli se, ettei lakiesitystä osattu selittää edes kansanedustajille, kansasta puhumattakaan. Ehrnroothin mukaan lakiesityksen perustelut olivat ylipäänsä ”niin köyhiä, että missään muussa parlamentaarisesti hallitussa maassa ei voitaisi ajatella, että kehdattaisiin tuoda eduskuntaan näin hatarasti, näin kestämättömästi perusteltua esitystä”.¹¹⁰¹

Tiukkaa perustuslaillista linjaa edustaneelle Ehrnroothille tilanne oli sietämätön. Sen lisäksi, että poikkeuslaissa oli kyse Kekkosen uudelleenvalintaan tähtäävästä lakiesityksestä, konkretisoitui lakiesityksessä Ehrnroothin aiemmin esittämä pelko lakien perustuslainmukaisuuden heikkenemisestä. Poikkeusvaalilain kaltaisten lakiesitysten pelossa Ehrnrooth oli Junnilan ja Procopén kanssa esittänyt eduskunnalle helmikuussa 1972 toivomusaloitteen, jossa toivottiin hallituksen selvittävän, olisiko perustettava erityinen

¹¹⁰⁰ HS 9.1.1973. Pääkirjoitus; Karjalainen 2004, 36.

¹¹⁰¹ Valtiopäivät 1972, pöytäkirjat III, 3425, 9.1.1973, ed. Ehrnrooth.

valtiosääntötuomioistuim, joka valvoisi lakien perustuslainmukaisuutta ja sitä, että lakeja säädettäessä otettaisiin aiempaa paremmin huomioon valtiosäännön vaatimukset.¹¹⁰²

Lakiehdotuksen ensimmäisessä eduskuntakeskustelussa päästiin heti kiinni lakiehdotukseen sisältyneeseen suurimpaan kysymykseen eli siihen, oliko lakiesityksen takana perustelujen lisäksi ulkopoliittisia vaikuttimia. Näin kävi, kun SKP:n puheenjohtaja Aarne Saarinen muistutti puheenvuorossaan siitä, miten SKP oli vuodesta 1956 saakka toiminut Kekkoseen nähden johdonmukaisesti ja tukenut Kekkosen ulkopoliittista linjaa, joka oli tuottanut Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden kannalta erittäin myönteisiä tuloksia.¹¹⁰³ Ehrnrooth sen sijaan näki asian täysin toisin. Ehrnroothin mukaan onnen ja autuuden sijaan Suomi oli Kekkosen myötä kulkenut kriisistä kriisiin. Ehrnrooth suhtautui erittäin epäluuloisesti SKP:n Kekkoselle antamaan tukeen, sillä olihan poikkeuslakia perusteltu kokoomukselle nimenomaan EEC-sopimuksen allekirjoittamisen takeena. Ehrnrooth näki vaarana, että poikkeuslain läpimenon jälkeen kommunistit torpedoisivat EEC-sopimuksen saaden kaiken haluamansa.¹¹⁰⁴ Poikkeuslain kohdalla eniten Ehrnroothia ärsytti kokoomuksen eduskuntaryhmän enemmistö, joka oli kääntynyt lain kannalle. Veikko Vennamon tavoin Ehrnrooth ihmetteli poikkeuslain kannattajien motiivien ristiriitaisuutta. Siinä, missä kokoomus kannatti poikkeuslakia EEC-sopimuksen takeena, kannattivat kommunistit poikkeuslakia ulkopoliittisen suunnan säilymisen ja EEC-sopimuksen torjumisen takeena.¹¹⁰⁵

Väitteet poikkeuslain vastustajien äärioikeistolaisuudesta Ehrnrooth kiisti kysymällä, oliko tosiaan niin, että ne jotka taistelivat perustuslakien ja vaalioikeuden puolesta, olivat äärioikeistolaisia, kun taas poikkeuslain kannattajat vaalioikeuden viejinä olivat demokraatteja. Ehrnrooth katsoi, että poikkeuslaki oli sekoittanut kansanedustajien käsityksen demokratiasta niin pahoin, että nyt jopa käsitteet äärioikeistolainen ja demokraatti menivät sekaisin. Ehrnrooth ihmettelikin, miten keskustapuolueen, SDP:n ja SKDL:n eduskuntaryhmät, jotka vain paria vuotta aikaisemmin olivat ajaneet korkeakoulujen demokratisointia mies ja ääni -periaatteella ja esiintyivät ”demokratian etujoukkoina”, olivat nyt viemässä kansalaisilta mahdollisuuden äänestää presidentinvaaleissa.¹¹⁰⁶

Mutta ne porvarit, jotka eivät ole tyhmiä, vaan näkevät, mihin te [SKP] olette viemässä tätä maata, ne taistelevat nyt perustuslakien ja kansan vaalioikeuden puolesta. Tämä osa eduskuntaa ei ole mikään äärioikeisto. Ei vielä missään maassa ole sanottu äärioikeistoksi niitä, jotka taistelevat kansanvallan, kansan laajojen perusoikeuksien puolesta. Sitä vastoin ääriryhmiin kuuluvat ne, jotka vievät kansalta näitä oikeuksia. Eikä ed. Honkonenkaan voi puolustautua sillä, että hän on ”mies ja ääni” -periaatteen puolesta, kun puhutaan taideteollisesta korkeakoulusta. Nyt puhutaan monesta sadastatuhannesta kansalaisesta, monesta nuoresta, jotka oli-

¹¹⁰² Valtiopäivät 1972, liitteet I-V A., I, 33. – Toivomusaloite n:o 8, Ehrnrooth ym.: Valtiosääntötuomioistuimen perustasmista koskevasta selityksestä 2.2.1972.

¹¹⁰³ Karjalainen 2004, 56.

¹¹⁰⁴ Valtiopäivät 1972, pöytäkirjat III, 3436–3438, 9.1.1973, ed. Ehrnrooth.

¹¹⁰⁵ Karjalainen 2004, 71; Häikiö 1993, 323–325.

¹¹⁰⁶ Valtiopäivät 1972, pöytäkirjat III, 3437–3438, 9.1.1973, ed. Ehrnrooth.

*sivat ensimmäistä kertaa saaneet äänestää vuoden kuluttua, joilta koko tämä rintama vasemmalta oikealle vie äänioikeuden.*¹¹⁰⁷

Ehrnrooth esittikin, että kun kerran oltiin säätämässä poikkeuslakia Kekkosen uudelleenvalitsemiseksi, olisi ehkä ollut syytä tehdä saman tien rinnakkaisaloite, jossa 1 §:ssä olisi säädetty, että Kekkosen virkakautta jatkettaisiin eliniäksi. Näin välttyttäisiin vastaavalta farssilta tulevaisuudessa. Ehrnroothin sinänsä koomiseen ehdotukseen sisältyi myös todellista huolta. Mitä tapahtuisi seuraavalla kerralla? Valittaisiinko mahdollinen seuraajakin poikkeuslailla? Ehrnroothin näkökulmasta suurin huoli liittyi Kekkosen perintöprinssinä pidettyyn Ahti Karjalaiseen, jonka valintaan Ehrnrooth ei uskonut, mikäli pitäydyttäisiin normaaleissa valitsijamiesvaaleissa.¹¹⁰⁸ Pessimistisellä tulevaisuudenvisiolla Ehrnrooth nojasi noottikriisin opetukseen siitä, ettei Neuvostoliitto tulisi jatkossakaan seuraamaan sivusta, mikäli näyttäisi siltä, ettei sille mieluisinta ehdokasta valittaisi presidentiksi. K-linjan pyrkimykset huomioida Neuvostoliiton näkemykset ennakolta johtaisi siihen, että poikkeuslakia käytettäisiin varmuuden vuoksi ulkopoliittisista syistä. Näin varsinkin silloin, jos käsillä oleva poikkeuslakihanke sujuisi hyvin.

Poikkeuslakiasian käsittelyssä ei haluttu viivytellä. Kun lakiesitys oli keskipäivällä annettu, lähetettiin se eduskunnasta perustuslakivaliokuntaan vielä samana iltana. Lakiesityksen vastustajille kiirehtiminen oli todiste siitä, että asia haluttiin viedä läpi ennen kuin lain vastustajat ehtisivät kunnolla koota rivejään.¹¹⁰⁹ Vaikka jo tässä vaiheessa oli selvää, että poikkeuslaki menisi eduskunnassa läpi, tarjosi asian käsittely perustuslakivaliokunnassa lakiesityksen vastustajille mahdollisuuden tuoda esiin omat näkökantansa. Laillisuustraditioon vahvasti sitoutuneelle ja pitkäaikaiselle Kekkosen vastustajalle tilanne oli kestämaton ja painajaismainen. Perustuslakivaliokunnan jäsenenä Ehrnrooth joutui koko prosessin keskiöön. Valiokunnan jäsenenä hän joutuisi osallistumaan prosessiin, joka tähtäsi Kekkosen uudelleenvalintaan hallitusmuodosta tinkimällä.

”Se vedettiin niin kuin hänen sielunsa läpi”

Olisi naivia uskoa, että Ehrnroothin kohdalla poikkeuslain vastustamisen ainoat motiivit olivat lakiesityksen epädemokraattisuudessa ja hallitusmuodon vastaisuudessa, vaikka Ehrnrooth olikin aina edustanut tiukkaa laillisuuslinjaa. Vähintään yhtä painava syy oli se, että kysymys oli Urho Kekkosesta. Ehrnrooth näkikin poikkeuslain autoritäärisesti johdetun ulkopoliittikan sivutuotteena. Syyllinen oli Kekkonen, joka Ehrnroothin mukaan oli ”tuonut tämän autoritäärisen, kansanvallalle vieraan ilmapiirin poliittiseen elämäämme”. Yhtä lailla syyllisiä olivat kansanedustajat ja ministerit, jotka eivät uskaltaneet puolustaa kansanedustajien oikeuksia, vaan ajoivat mieluummin omaa uraansa.¹¹¹⁰

¹¹⁰⁷ Valtioapäivät 1972, pöytäkirjat III, 3437–3438, 9.1.1973, ed. Ehrnrooth.

¹¹⁰⁸ Ibid.

¹¹⁰⁹ Junnila 1973, 94.

¹¹¹⁰ Valtioapäivät 1972, pöytäkirjat IV, 3605, 11.1.1973, ed. Ehrnrooth.

Syytökset olivat kovia, eikä Ehrnrooth edes pyrkinyt kosiskelemaan edustajakollegojaan puolelleen.

Poikkeuslakiin johtaneeseen kehitykseen olennaisesti kuulunutta Zavidovo-vuotoa Ehrnrooth piti vähintäänkin epäilyttävänä asiana. Ehrnrooth kysyikin, miten oli mahdollista, että juuri nyt kansa sai tietoa salaisista ulkopoliittisista keskusteluista, jotka aikaisemmin oli onnistuttu pitämään salassa jopa eduskunnalta. Ehrnrooth ilkkui, että toisin kuin Kekkonen yleensä väitti, ulkopoliittisesti varomattomia eivät olleetkaan oikeistolaiset, vaan pikemminkin joku presidentin lähipiiristä. Ehrnroothin oma teoria Zavidovo-vuodosta lähti siitä, että ulkopoliittisia salaisuuksia ei vuodettu sattumalta julkisuuteen, vaan tarkoituksena oli luoda keinotekoinen ulkopoliittinen kriisi, jotta poikkeuslakihankkeelle olisi saatu uutta vauhtia. Syntynyttä tapahtumasarjaa Ehrnrooth vertasi H. C. Andersenin satuun keisarin uusista vaatteista:

Tilanteessa, jossa tasavallan presidentin kohtalon sanottiin joutuneen vaakalaudalle, oli vaikeaa enää erottaa draamaa farssista. Mutta pianhan koko näytelmä olikin ohi. Näyttämölle jäivät seitsemän puolueen johtajat poikkeuslakinsa ympärille, perustuslakia ja kansanvaltaa kunnioittavien suomalaisten ihmetellessä. (...) Siinä nyt oli keisari uusine vaatteineen ja ympärillä seitsemän yhtä alastonta puoluejohtajaa.¹¹¹¹

Ehrnrooth piti vuotoskandaalia opetuksena siitä, mihin oli jouduttu, kun ulkopoliittinen luottamus oli sidottu yhteen henkilöön. Kekkonen ulkopoliittinen monopoliasema ja salaileva tapa hoitaa ulkopoliitiikkaa, olivat estäneet pätevien seuraajien kasvamisen ulkopoliittisiksi vastuunkantajiksi. Kekkonen korvaamattomuuden seurauksena nyt oltiin tilanteessa, jossa jouduttiin turvautumaan jopa poikkeuslakiin. Ehrnrooth oli vakuuttunut, että mikäli Kekkonen olisi neuvotellut Zavidovossa ulkoministerin myötävaikutuksella kuten ”valtiosääntömme henki olisi edellyttänyt”, ei vuotoa olisi tapahtunut. Parlamentarisemman toimintakulttuurin vallitessa ei olisi tarvinnut laatia erillisiä muistioita hallituksen jäsenille ja virkamiehille, vaan ulkoasiainvaliokunta olisi saanut tiedot suullisesti ulkoministeriltä.¹¹¹² Ehrnroothin näkemys poikkeuslain taustasta oli selvä: kysymys ei ollut vuotoskandaalista, EEC-sopimuksesta ja ulkopoliittisesta jatkuvuudesta, vaan ulkopoliittisesta toimintakulttuurista ja epäterveestä parlamentarismista.¹¹¹³

Poikkeuslain säätäminen normaalioloissa oli Ehrnroothin mielestä jopa niin merkittävä poikkeaminen Pohjoismaisen demokratian perusteista, että hän uskoi Suomen tulleen kansanvaltaisten pelisääntöjen tienhaaraan. Poikkeuslain sijaan Ehrnrooth peräänkuulutti tasavallan presidentin valta-aseman vääristymien korjaamista valtiosäännön uudistamisella. Ehrnrooth katsoi, että Kekkonen valta-asema oli korostunut parlamentarismien ja eduskunnan arvovallan kustannuksella, mutta mikä pahinta, myös puolueettomuuspolitiikan kustannuksella. Tuoreimpana esimerkkinä Kekkonen parlamentarismia väheksyvistä ja ”uusdemokratian” hengessä harjoitettavasta ulkopoliitiikasta Ehrnrooth piti Pohjois-Vietnamin tunnustamista. Sen lisäksi, ettei Kekkonen ollut kertonut asiasta edes

¹¹¹¹ Valtiopäivät 1972, pöytäkirjat IV, 3605, 11.1.1973, ed. Ehrnrooth.

¹¹¹² Ibid.

¹¹¹³ Ibid.

hallituspuolueiden eduskuntaryhmille, oli tunnustaminen Ehrnroothin mielestä ristiriidassa puolueettomuuspolitiikan kanssa. Poikkeuslakiin viitaten Ehrnrooth kysyikin, miksei samalla kertaa tunnustettu myös Etelä-Vietnamia, jossa sodasta huolimatta ja toisin kuin ”eräissä sitä vanhemmissa tasavalloissa, kansa suorittaa siellä presidentin vaalin”.¹¹¹⁴

Ehrnrooth korosti, että Kekkosen ulkopoliittikka, joka Paasikiven–Kekkosen linjana oli tarkoittanut sisäpoliittisen liikkumatilan ja kansalaisten perusoikeuksien kaventamista, ei antanut kovinkaan hyvää kuvaa rauhanomaisen rinnakkaiselon vaikutuksista Suomen poliittisiin olosuhteisiin. Poikkeuslain tarpeellisuutta ihmetellen Ehrnrooth kysyikin, missä olivat ne saavutukset, joista hallitus ja hallitusta myötäilevä oppositio puhuivat. Ehrnrooth vertasi tilannetta Pavlovin koirakokeisiin. Kyse oli vaistomaisesta reagoinnista, joka suomalaisittain tarkoitti Kekkosen ulkopoliitiikan sokeaa ylistystä. Kyse oli sekä älyllisestä epärehellisyydestä että poliittisesta rappioutilasta. Kaikki perustui siihen, että hallitukseen ei päässyt vaalituloksella vaan ”kumartelemalla” tasavallan presidenttiä.¹¹¹⁵

Lakiesityksen käsittelyn siirryttyä perustuslakivaliokuntaan kävi poikkeuslakia vastustaville jäsenille selväksi, että lakiesityksen käsittelyn yhteydessä oltiin valmiita jopa tinkimään tavanmukaisesta työjärjestyksestä ja työskentelytavoista. Viitteitä tällaisesta saatiin heti käsittelyn alkuvaiheessa, kun Tuure Junnilan esitti lausunnon pyytämistä ulkoasiainvaliokunnalta. Tähän ei kuitenkaan suostuttu, vaikka esitys sai tukea Ehrnroothilta.¹¹¹⁶ Valiokuntatyöskentely oli menossa todelliseen umpisolmuun, kun kävi ilmi, etteivät kaikki pyydetty asiantuntijat ehtisi torstaina 11.1. klo 11 alkavaan istuntoon. Aikatauluongelmien takia valiokunnan enemmistö päätyi järjestämään ylimääräisiä kokouksia torstai-iltapäivän aikana, jotta kuulemiset saataisiin suoritettua saman päivän aikana. Ehrnrooth, Vennamo ja Junnila vastustivat valittua menettelytapaa, sillä jo tässä vaiheessa oli tiedossa, ettei mm. ulkoministeri Ahti Karjalainen ehtisi valiokunnan kuultavaksi. Poikkeuslain vastustajien näkökulmasta ulkoministerin kuulemisen suhteen ei ollut olemassa pienintäkään jouston varaa varsinkaan nyt, kun aiempi ehdotus ulkoasiainvaliokunnan lausunnosta oli tyrmätty. Ehrnrooth ja Vennamo ilmoittivatkin aloittavansa jarrutuskeskustelun, mikäli perustuslakivaliokunnan työskentelyssä ei siirryttäisi asioiden normaaliin käsittelyjärjestykseen eikä kiirehtimistä lopetettaisi.¹¹¹⁷

Jarrutuskeskustelun välttämiseksi Junnila päätti esittää neljäkohtaisen sovintoesityksen, jonka keskeisimpänä tavoitteena oli pyydettyjen asiantuntijoiden kuuleminen torstai-illan ja perjantain aikana sekä erillisten kirjallisten asiantuntijalausuntojen saaminen Veli Merikoskelta, Paavo Kastarilta, Mikael Hidéniltä ja Antero Jyrängiltä. Sovintoesitys kelpasi Ehrnroothille ja Vennamolle, jotka ilmoittivat luopuvansa suunnittelemaansa jarrutuskeskustelusta, mikäli valiokunnan enemmistö hyväksyisi sovintoehdotuksen. Tässä yhteydessä myös Junnila ilmoitti, että mikäli sovintoesitystä ei hyväksyttäisi, niin

¹¹¹⁴ Valtiopäivät 1972, pöytäkirjat IV, 3605, 11.1.1973, ed. Ehrnrooth.

¹¹¹⁵ Valtiopäivät 1972, pöytäkirjat IV, 3603, 11.1.1973, ed. Ehrnrooth.

¹¹¹⁶ Junnila 1973, 98–99.

¹¹¹⁷ HS 14.1.1973; Ehrnrooth 1999, 318.

myös hän osallistuisi jarrutuskeskusteluun. Uhkavaatimuksen eteen asetettu perustuslakivaliokunnan enemmistö ei kuitenkaan taipunut vaan päätti, että loputkin asiantuntijat kuultaisiin vielä samana iltana kello 21 alkavassa ylimääräisessä kokouksessa.¹¹¹⁸

Perustuslakivaliokunnan päätöksen seurauksena Ehrnrooth, Vennamo ja Junnila aloittivat jarrutuskeskustelun Victor Procopén ja Rainer Lemströmin tukemina. Erityistä ärtymystä aiheutti Ehrnrooth, joka aloitti jarrutuskeskustelun lukemalla runsaan puolen tunnin ajan ääneen kirjaa, joka käsitteli aiempia presidentinvaaleja.¹¹¹⁹ Kirjassaan *Krokotiilien keskellä* Ehrnrooth toteaa, että ilman valiokunnan varajäseniltä saatua apua puhemyllyä ei olisi jaksettu pitää käynnissä. Jarrutuksen onnistuminen nimittäin edellytti keskeytymätöntä puhetulvaa. Lainvastustajat turvautuivat poikkeuksellisiin apukeinoihin, jotta onnistuisivat päämäärässään. Väsymystä vastaan taisteltiin lepäämällä kukin vuorollaan viereisessä huoneessa vahtimestarin Birger Wallénin huolehtiessa siitä, ettei kukaan nukkunut pommiin, ja nälkää vasten taisteltiin pullaa mutustellen.¹¹²⁰

Erityisen mielenkiintoisen näkökulman Ehrnroothin toimintaan perustuslakivaliokunnassa tarjoaa valiokunnan SDP:n jäsen Jacob Söderman, jolta ei jäänyt huomaamatta, miten painajaismainen asia poikkeuslaki oli Ehrnroothille. Södermanin mukaan Ehrnrooth oli koko ajan hyvin kiihtynyt ja piti valiokunnan puheenjohtajaa Juuso Häikiötä jonkinlaisena petturina. Söderman toteaaakin, että ”Ehrnrooth koki erittäin vaikeana sen tilanteen. Hän oli siis vastustanut Kekkosta, mutta se, että hän joutui myötävaikuttamaan, että tulee sellainen poikkeuslaki. Se vedettiin niin kuin hänen sielunsa läpi. Se oli hänelle todella painajainen. Hän oli koko sen käsittelyn pistoksissa. Se oli liikaa.”¹¹²¹

Jarrutuskeskustelun jälkeen Söderman tapasi eduskuntatalon portilla Ehrnroothin kummipohjan Michael ”Micce” Franckin. Söderman kummasteli Franckille, miten oli mahdollista, että ”niin älykäs ja sivistynyt mies” kuin Ehrnrooth menetti ”kaiken tolkun”, kun on kysymys Kekkosesta. Yhtä lailla Södermania ihmetytti se, miten Ehrnrooth saattoi vastustaa Kekkosen jatkokautta siitäkkin huolimatta, että poikkeuslain vahvimpana taustavoimana oli Suomen vientiteollisuus, joka ehdottomasti halusi Kekkosen jatkavan. Tässä yhteydessä Franck kertoi Södermanille, että hänellä oli sellainen mielikuva, että

¹¹¹⁸ Nummivuori 2009, 256–257; Junnila 1973, 101. Junnilan sovintoesitys kokonaisuudessaan: 1) Ehdotetut asiantuntijat kuullaan tänä iltana, ja niiden asiantuntijoiden osalta, jotka eivät tänään pääse, huomenna perjantaina. 2) Kirjalliset asiantuntijalausunnat hankitaan Merikoskelta, Kastarilta, Hidéniltä ja Jyrängiltä. Niissä on kaikissa ilmaistava ao. asiantuntijan kanta myös presidentin jääviys- ja esteellisyyskysymykseen. 3) Ensimmäinen käsittely alkaa huomenna kello 9.30, ja myös toinen käsittely suoritetaan huomenna. 4) Toisen käsittelyn jälkeen varataan vähintään kaksi tuntia aikaa eriävien mielipiteiden kirjoittamiseen.

¹¹¹⁹ HS 14.1.1973. Lähettämässään yleisön osaston kirjeessä Ehrnrooth oikaisee lehdistön tietoja jarrutuskeskustelun luonteesta: ”Lopuksi on minun oikaistava julkaisemanne täysin erheellinen tieto, että olisin käynyt ”jarrutuskeskustelua” vain lukemalla otteita erästä kirjasta (...) Tämä osa käyttämästäni ajasta kesti runsaan puolen tunnin, joten valtaosa puheenvuoroistani kului ajankohtaisen lakiehdotuksen taustan ja itse lakiehdotuksen perustelujen ja sananmuodon selvittämiseen; Häikiö 1993, 335.

¹¹²⁰ Ehrnrooth 1999, 320.

¹¹²¹ Jacob Södermanin haastattelu 27.11.2007; ks. myös Turun Päivälehti 16.1.1973, ”Kekkosvihan lietsojain rintama on hajanainen”. Myös sanomalehdistössä noteerattiin poikkeuslain vastustajien rintamien rakoilu ja Juuso Häikiön joutuminen mm. Ehrnroothin, Procopén ja Lemströmin kritiikin kohteeksi. Turun Päivälehdessä Häikiötä kohdeltiin kuin pettäjää ja kavaltajaa.

Ehrnroothin Kekkös-kaunan taustalla oli se, ettei tämän isä ollut aikoinaan päässyt vuorineuvokseksi. Syyllinen oli ollut Kekkonen, ja kun samoihin aikoihin perheessä oli ollut sairautta tai muuta murhetta, oli kauna Kekkosta kohtaan saanut syntysanansa.¹¹²²

Södermanin sulattellessa kuulemaansa saattoi Ehrnrooth olla tyytyväinen jarrutuskeskustelun tulokseen. Koko yön jatkuneen jarrutuskeskustelun jälkeen alkoivat valiokunnan ulkopuoliset tahot vaikuttaa sopuratkaisun hyväksi, ja valiokunnan enemmistö päätti hyväksyä aiemman sovintoesityksen. Tähän pakottivat jo pelkästään fyysiset tekijät. Il-tapäivään tultaessa osa valiokunnan jäsenistä oli valvonut yhtämittaisesti yli puolitoista vuorokautta. Eräs valiokunnan jäsenistä paljastikin Kainuun Sanomille, että valiokunnan jäsenet odottivat ”suorastaan kauhulla” mahdollista seuraavaa yökokousta.¹¹²³ Toiseen yökokoukseen ei kuitenkaan ollut tarvetta, kun selvisi, että ulkoministeri Karjalais-ta päästäisiin kuulemaan ja myös muiden asiantuntijoiden kirjalliset lausunnot saataisiin liitetyksi pöytäkirjaan. Kuulemisten myötä jarrutuskeskusteluun osallistuneet onnistui-vat myös toisessa pyrkimyksessään osoittaa poikkeuslakiesityksen taustamotiivien risti-riittäisyys. Näin kävi, kun ulkoministeri kertoi valiokunnalle, ettei poikkeuslailla ollut yhteyttä EEC-sopimuksen allekirjoittamisen tai ulkopoliitiikan kanssa.¹¹²⁴

Karjalaisen lausunnon perusteella oli selvää, että pelkästään keskustapuolueen poik-keuslakia kannattaneet kärkipoliitikot puhuivat ristiin poikkeuslakiasiassa. Siinä missä puolueen puheenjohtaja Johannes Virolainen niputti jo syksyllä EEC-sopimuksen, pre-sidenttikysymyksen ja taloudelliset valtuuslait yhteen, totesi Ahti Karjalainen, että väit-teitä presidenttikysymyksen paketoinnista oli pidettävä ”primitiivisenä kytkeykauppa-keskusteluna”.¹¹²⁵ Valiokunnassa kuultavana olleet Ahti Karjalainen ja Kristian Gestrin joutivat kieli keskellä suuta puolustamaan lakiehdotusta ja turvautumaan vain epämää-räisiin perusteluihin, jottei ulkopoliittisia syitä korostettaisi liikaa.¹¹²⁶ Valiokuntakuule-misten lopputulos oli siis juuri se, mihin Ehrnrooth kumppaneineen olivat pyrkineetkin. Poikkeuslailla ei ollut osoittaa konkreettisia asiantuntijalausuntoihin nojaavia syitä.

Asiantuntijalausunnoista ja -kuulemisista huolimatta perustuslakivaliokunta hyväksyi hallituksen esityksen äänin 11–5 Georg C. Ehrnroothin, Olavi Borgin, Juuso Häikiön, Tuure Junnilan ja Veikko Vennamon ollessa esityksen hylkäämisen kannalla.¹¹²⁷ Mietin-töön sisällytettiin myös kolme vastalausetta. 1) Borg ja Häikiö vetosivat kansalaisten perusoikeuksiin presidenttiä valittaessa, 2) Junnila ja Ehrnrooth vetosivat perusoikeuk-siin sekä totesivat, ettei perustuslakivaliokunnan kuulemien asiantuntijoiden perusteella

¹¹²² Arvonimiesityksiä 1956–1981, UKA 21/196, UKA; Georg C. Ehrnroothin haastattelut 6.3.2008 ja 25.5.2010; Jacob Södermanin haastattelu 27.11.2007. Carl Johanin kariutuneesta vuorineuvos-arvonimestä Ehrnrooth on todennut ainoastaan sen, että isä ei sitä saanut ja, että syy olisi ollut Kekkonen. Taustalla Ehrnrooth pitää isänsä Kekkös-vastaista linjaa, joka ei kuitenkaan ollut julkisesti näkyvä. Urho Kekkonen aineistojen osalta on todettava, ettei vuorineuvos-nimitykseen liittyvää aineistoa ole löytynyt.

¹¹²³ Kainuun Sanomat 13.1.1973.

¹¹²⁴ Arjanne 1973, 37; Junnila 1973, 106–107; Ehrnrooth 1999, 321.

¹¹²⁵ US 16.1.1973.

¹¹²⁶ Karjalainen 2004, 83.

¹¹²⁷ Arjanne 1973, 43.

ollut löydettävissä perusteita Kekkosen toimikauden pidentämiseen poikkeuslakiin turvautumalla. Minkäänlaista ulkopoliittisesti painavaa syytä ei esitetty poikkeuslakiehdotuksen tueksi, jota voitaisiin pitää riittävän painavana perusteena vaalioikeuden kumoamiseksi. 3) Rainer Lemström painotti, ettei poikkeuslain taustalla ollut Karjalaisen kuulemisen perusteella ulkopoliittisia syitä ja siten poikkeuslaki oli perusteeton.¹¹²⁸ Valiokuntakuulemisten myötä oli käynyt selväksi, että poikkeuslaissa oli kysymys ennen kaikkea julkilausumattomista syistä: maan edusta ja ulkopoliittisesta jatkuvuudesta. Konkreettisiin asiakysymyksiin ei Kekkosen jatkokautta haluttu ainakaan valiokuntatasolla sitoa. Tämä tietysti asetti valiokunnan jäsenet erikoiseen asemaan, sillä asiantuntijakuulemisilla ja kirjallisilla lausunnoilla ei ollut lopullisen päätöksen kannalta mitään konkreettista vaikutusta. Päätös lakiesityksen hyväksymisestä oli tehty jo ennen varsinaista käsittelyä.

Lakiehdotuksen sisällöllisen ontouden todistaminen valiokuntakuulemisten myötä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että lainvastustajat olisivat voittaneet taistelua. Päinvastoin tiedotusvälineissä ja eduskuntasalissa käydyissä keskusteluissa perustuslakivaliokunnassa tapahtuneen jarrutuskeskustelun katsottiin todistavan sen, mistä lainvastustajia oli jo aikaisemmin syytetty. Kyse oli Kekkosen vastaisuudesta, ulkopoliittisen suunnanmuutoksen ajamisesta ja äärioikeistolaisuudesta eikä niinkään tinkimättömästä laillisuusajattelusta tai perustuslaillisuudesta. Tyypillisenä reaktiona jarrutuskeskusteluun voidaan pitää Pohjois-Karjala-lehden kirjoitusta ”Ala-arvoista ja vastuutonta”. Lehden mukaan pienen ”äärioikeistolaisen ryhmän jarrutus perustuslakivaliokunnassa” oli ala-arvoinen ja vastuuton kiihkoilun osoitus sekä ”edustajavaltakirjan väärinkäyttöä”. Kiihkoilua pahempana pidettiin sitä, että jarrumiehet häpäisivät Ståhlbergin muiston hyväksikäyttämällä ”vakaita ja vastuuntuntoisia” valtiomiehiä varten laadittua työjärjestystä, joka ei ”ottanut huomioon IKL:n aikaisia riipisiä tai nykyajan vennamoita, junniloita tai ehnröoheja”, jotka tuhlasivat eduskunnan aikaa.¹¹²⁹

Poikkeuslain kannattajien tapa yhdistää poikkeuslain vastustus kiihkomielisyyteen ja äärioikeistolaisuuteen oli helpoin keino torjua lakiesityksen vastustajien argumentit lain epädemokraattisuudesta ja siirtää huomio lakiesityksestä lain vastustajiin ja näiden ulkopoliittisiin motiiveihin. Myös sanomalehdistö osallistui tähän toimintaan asettumalla laajalla rintamalla jarrumiehiä vastaan. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa perustuslakivaliokunnassa tapahtunut jarrutus nähtiin turhana taisteluna tuulimyllyjä vastaan, sillä lain läpimeno oli varmaa. Lehden mukaan kysymys oli viivytteystä, johon lainvastustajilla ei nähty olleen minkäänlaista legitiimiä syytä.¹¹³⁰

Samoilla linjoilla oli Suomenmaa, joka luonnehti jarrutusta ”äärioikeistolaisessa hengessä” tapahtuneeksi matalamieliseksi hyökkäilyksi. Lehti antoikin ymmärtää, että jarruttajien takia perustuslakivaliokuntaan oli marssitettu ”nipuittain” asiantuntijoita, joi-

¹¹²⁸ Häikiö 1993, 335.

¹¹²⁹ Pohjois-Karjala 13.1.1973.

¹¹³⁰ HS 13.1.1973, ”Yökerho Arkadia”.

den joukossa oli myös sellaisia henkilöitä, joiden pyrkimyksenä oli ainoastaan leimata lakiesitys juridisesti epäilyttäväksi. Suomenmaa pyrkikin suuntaamaan huomion lakiesityksen juridisesta puolesta lainvastustajien poliittiseen linjaan. Todistelemalla lainvastustajien äärioikeistolaisuutta ja sitä, miten he olisivat joka tapauksessa vastustaneet Kekkonen uudelleenvalintaa, voitiin osoittaa, että lainvastustajien pyrkimyksenä oli vain Kekkonen ja hänen edustamansa politiikan mustamaalaaminen.¹¹³¹

Tarkastelemalla ajankohdan lehtiotsikoita nähdään, miten tehokkaasti lainpuolustajien argumentit läpäisivät sanomalehdistön seulan ja loivat jarrutuskeskustelusta epäsovinnaisen ja vastuuttoman kuvan. Otsikkoina oli mm. ”Yökerho Arkadia”, ”Suoraselkäisimmät”, ”Jarrutusnäytelmä”, ”Juuso Häikiö: Jarrutuskeskustelu suoranaista terroria”, ”Kiukuttelua”, ”RKP sanoutui irti UKK-lain jarrutuksesta”, ”Jarrumiehet jatkava”, ”Poikkeuslakiko teatteria”, ”Ala-arvoista ja vastuutonta”, ”Arvoton jarrutus”, ”Alentava loppunäytös”, ”Johannes Virolainen: Parlamentin romuttajat”, ”Hyvä että on hölöttäjiä”, ”En parlamentarisk cirkus” ja ”Alentava loppunäytös arvottomalle näytelmälle”.¹¹³² Lainvastustajien toiminta tyrmättiin siis täysin. Sanomalehdistössä lain vastustamista ei siis nähty perustuslaillisuutena, vaan pikemminkin teatterina ja äärioikeistolaisuutena.

Lainvastustajien julkisuuskuvan kannalta jarrutuskeskustelusta ja lain vastustamisesta kertoneet lehtijutut ja -otsikot olivat erittäin vahingollisia. Julkisuuskuvan ohella jarrutuskeskustelu jätti syvät jäljet sekä poikkeuslain kannattajien että vastustajien välille. Pahin repeämä lainvastustajien kesken tapahtui perustuslakivaliokunnan puheenjohtajan Juuso Häikiön luonnehtiessa valiokunnassa harjoitettua jarrutusta terroriksi.¹¹³³ Häikiö vastusti poikkeuslakia, muttei nähnyt jarrutuskeskustelua demokraattisten pelisääntöjen mukaisena toimintana. Poikkeuslakia vastustaneiden Olavi Borgin ja Juuso Häikiön ottaessa etäisyyttä lain kiivaimpiin vastustajiin muuttui pääjarrumieheksi luonnehditun Ehrnroothin julkisuuskuva mustanpuhuvaksi.

Jarrutuskeskustelun kannalta erityisen tuomittavana pidettiin sitä, että jarrutuskeskustelu tapahtui juuri perustuslakivaliokunnassa. Suomenmaan tavoin sanomalehti Kaleva kritisoi lainvastustajia syyttäen heitä taistelusta epäreiluin ja lapsellisin keinoin. Lehden mukaan Georg C. Ehrnroothin johdolla lainvastustajat olivat tehneet perustuslakivaliokunnasta hiekkalaatikon unohtaen, että juuri perustuslakivaliokunnassa kansanedustajalta edellytettiin erityistä asiallisuutta, sillä kyse oli valiokunnasta, joka antaa lausuntoja hallitusmuotoa ja valtiopäiväjärjestystä koskevissa kysymyksissä.¹¹³⁴ Kovinta kritiikkiä jarruttajia kohtaan esitti Ilkka-lehden päätoimittaja Veikko Pirilä, jonka mukaan jarrutuksessa oli kyse ”harkitusta, häpeällisestä ilkeästä”:

¹¹³¹ Suomenmaa 12.1.1973, ”Jarrumiehet jatkavat”.

¹¹³² HS 13.1.1973; Lalli 11.1.1973; Kainuun Sanomat 13.1.1973; Turun Sanomat 13.1.1973, Suomenmaa 12.1.1973; Uusi Aika 13.1.1973; Pohjois-Karjala 13.1.1973; Etelä-Suomen Sanomat 13.1.1973; Liitto 13.1.1973; Keskisuomalainen 13.1.1973; Kansan Tahto 13.1.1973; Vasabladet 13.1.1973; Kymen Sanomat 13.1.1973.

¹¹³³ Kainuun Sanomat 13.1.1973, ”Juuso Häikiö: Jarrutuskeskustelu suoranaista terroria”.

¹¹³⁴ Kaleva 13.1.1973.

*Muutaman oppositiokansanedustajan eduskunnan perustuslakivaliokunnassa aikaansaama näytelmä antaa viheliäisyydessään surkean ja masentavan kuvan parlamentarismimme alenustilasta. Ehrnrooth-Junnila-Lemströmin aikaansaaman jarrutuskeskustelun edesvastuuttomuus ylittää kaiken sen, mihin Vennamon tempuilla on syysistuntokauden kuluessa tähänmennessä päästy.*¹¹³⁵

Pirilän mukaan Ehrnrooth ja muut jarruttajat häpäisivät toiminnallaan sellaisten kansalaisten ”vilpittömät motiivit”, jotka vastustivat poikkeuslakia periaatteellisista syistä, mutta jotka silti ulkopoliittisesti seisoivat nykyisen linjan takana.¹¹³⁶ Mielenkiintoista onkin huomata, että siinä missä jarruttajia syytettiin perustuslakivaliokunnan arvovallan madaltamisesta tarkastelemalla jarrutuskeskustelun soveltuvuutta perustuslakivaliokunnan arvovaltaan nähden, näytti sanomalehdistöä kiinnostavan huomattavasti vähemmän lakiehdotuksen sisällöllinen tarkastelu hallitusmuotoon nähden.

Ehrnroothin toiminnan leimaaminen äärioikeistolaisuudeksi ei suinkaan jäänyt vain sanomalehdistön harteille. Samanlaisia enemmän tai vähemmän peiteltyjä vihjailuja tulvi myös lakiesityksen kannattajien eduskuntapuheissa. Jacob Söderman mm. totesi, ettei Ehrnroothin perustuslakivaliokunnassa järjestämä farssi kertonut niinkään siitä, että tämä toimisi pohjoismaisen demokratian nimeen, vaan se oli osoitus Svensk bottenista, jolla viitattiin sodan aikana toimineeseen saksalaismieliseen sanomalehteen. Tästä vihjailusta Ehrnrooth loukkaantui niin syvästi, että käveli pitkään Södermanin perässä eduskunnassa hokien, ettei tuollaista voinut mennä sanomaan.¹¹³⁷

Korjatakseen jarrutuskeskustelun kolhimaa julkisuuskuvaansa Ehrnrooth yritti eduskuntapuheissaan ja sanomalehtivastineissaan tuoda esille jarrutuskeskustelun todellisia taustamotiiveja. Kysymys oli hänen mukaansa vain ja ainoastaan asiantuntijoiden – etenkin ulkoministerin – kuulemisesta sekä kirjallisten asiantuntijalausuntojen hankkimisesta valiokunnan pöytäkirjojen liitteiksi todisteeksi jälkipolville. Kolmantena motiivina oli estää poikkeuslain käsittely ”yön pimeinä tunteina” ja pitää kiinni normaalista työjärjestyksestä. Periaatteelliselta kannalta kysymys oli demokratian luonteesta. Ehrnroothin mielestä poikkeuslakiasiaassa enemmistö väärinkäytti valtaansa yrittämällä väkisin nujertaa pienen vähemmistön. Tämä pakotti lainvastustajia turvautumaan perustuslain suomaan puheoikeuteen.¹¹³⁸

Jarrutuskeskustelun rinnastamista terroriin Ehrnrooth ei voinut hyväksyä lainkaan. Ehrnrooth muistuttikin, että perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja Juuso Häikiö oli puhunut peräti 4 tuntia 36 minuuttia maaliskuussa 1970 jarruttaessaan mies ja ääni-periaatetta.¹¹³⁹ Ehrnroothin mielestä puheet jarrutuskeskustelun moraalista olivat vähintäänkin outoja, sillä poikkeuslaki oli merkitykseltään aivan toista luokkaa kuin korkeakoulujen hallinnon uudistukseen tähdännyt lakiesitys. Vaikka Häikiö myöhemmin lie-

¹¹³⁵ Ilkka 13.1.1973, ”Häpeällinen ja tuomittava näytelmä” (pk.)

¹¹³⁶ Ibid.

¹¹³⁷ Jacob Södermanin haastattelu 27.11.2007; Karjalainen 2004, 80.

¹¹³⁸ Valtioapäivät 1972, pöytäkirjat IV, 3732–3733, 13.1.1973, ed. Ehrnrooth.

¹¹³⁹ Ibid.

vensikin puheitaan toteamalla jarrutuskeskustelun olleen laillista, ei Ehrnrooth antanut terrorivertausta anteeksi.

Poikkeuslakikeskustelun myötä Ehrnroothista maalattiinkin varsin epämiellyttävä kuva poliitikkona, jonka toimintaa perustuslakivaliokunnassa ei ohjannut laki vaan pikemminkin kiihko ja sokea viha Kekkosta vastaan. Jälkikäteen Ehrnroothin toiminnasta perustuslakivaliokunnan jäsenenä on jopa Johannes Virolainen antanut täysin toisenlaisen kuvan:

*1960-luvulla valiokunnassa oli äärilaitaa vasemmalla edustanut Eino Tainio ja oikeata ääri-
laitaa edustanut Georg Ehrnrooth, he olivat yleensä kaikista muista asioista eri mieltä, mutta
perustuslakivaliokunnan laintulkintakysymyksissä he molemmat pyrkivät saamaan esiin puolueettoman totuuden ja jättivät omat puoluepoliittiset mieltymyksensä täysin syrjään. He olivat
monta kertaa, erilaisista lähtökohdista huolimatta, jopa samaa mieltä vaikeista juridisista on-
gelmistä. – Näinhän tämän valiokunnan pitäisikin toimia eikä sekaantua juoksevaan päivän
politiikkaan.*¹¹⁴⁰

Lakialoitteesta suuttuneena Ehrnrooth ei edes halunnut ymmärtää vastapuolta, vaan ajoi itsensä entistäkin tiukempaan oppositioasemaan kyseenalaistamalla poikkeuslakia kannattavien ei-sosialistien poliittisen moraalin ja tarkoitusperät. Puolueista syntisin oli Ehrnroothin mielestä kokoomus, jonka enemmistö oli EEC-sopimuksen voimalla saatu lakiesityksen taakse. Ehrnrooth piti myös RKP:n toimintaa osoituksena poliittisesta naiivismista. Kummatkin puolueet oli saatu lain taakse epämääräisillä lupauksilla.¹¹⁴¹ EEC-sopimuksen osalta Ehrnroothin kanta oli selvä. Sopimus oli allekirjoitettava mahdollisimman nopeasti, jotta Suomen taloudelliset edut eivät vaarantuisi. Kysymys EEC-sopimuksen allekirjoittamisesta ei kuitenkaan ollut sellainen, johon vedoten voitaisiin tinkiä hallitusmuodon pykälistä. Omalle eduskuntaryhmälleen Ehrnrooth teki asian täysin selväksi toteamalla: ”En osta EEC:tä perustuslakien hinnalla.”¹¹⁴² Samalla argumentilla hän myös perusteli jyrkkää kielteistä kantaansa poikkeuslakikysymyksessä sedälleen ja Kekkosen hyvälle tuttavalle Göran Ehrnroothille. Setänsä kanssa käymästään keskustelusta Ehrnrooth on todennut seuraavaa: ”oli ryhmäkokous ja minä sain puhelun pankinjohtajasedältäni ja hän kysyi, että onko tämä nyt viisasta olla tätä vastaan, ja minä sitten perustelin, eikä hän silloin pannut hanttiin.”¹¹⁴³

Ehrnroothin tiukan poikkeuslakivastaisuuden selittäminen pelkällä Kekkosvastaisuudella ei riitä selittämään Ehrnroothin monia muita kansanedustajia aggressiivisempaa otetta lain käsittelyn yhteydessä. Syitä intohimoiseen suhtautumiseen täytyykin etsiä Ehrnroothin edustamasta laillisuustraditiosta, poliittisen heräämisen lähtökohdista ja länsikontakteista. Poikkeuslakikäsittely näyttäisikin aiheuttaneen Ehrnroothissa samantyyppisen tunnereaktion kuin sotasyllisyysoikeudenkäynnin tuomioiden julistaminenkin. Aivan kuten vuonna 1946 Ehrnrooth koki, että jälleen kerran laillisuus oli jäänyt poliittisen tarkoituksenmukaisuuden ja valtapyyteiden jalkoihin. Kansanedustajana ja

¹¹⁴⁰ Virolainen 1991, 272–273.

¹¹⁴¹ Valtiopäivät 1972, pöytäkirjat IV, 3735–3736, 13.1.1973, ed. Ehrnrooth.

¹¹⁴² Stenbäck 2009, 105.

¹¹⁴³ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 2.6.2008.

perustuslakivaliokunnan jäsenenä Ehrnrooth koki asian vieläkin piinaavampana ja henkilökohtaisempana kuin vuonna 1946. Kansanedustajana Ehrnroothin ainoaksi vaihtoehdoksi jäikin toimia kaikin mahdollisin keinoin poikkeuslakihanketta vastaan.

Poikkeuslain vastustamisessa Ehrnrooth nojautui vahvasti sortovuosien perustuslaillisuuden traditioon, jonka historialliset juuret ulottuivat jopa aristoteeliseen käsitykseen antiikin Kreikasta. Georg H. Sabinen määritelmän mukaan tälle traditiolle tunnusomaisia tunnusmerkkejä ovat seuraavat: 1) Vallan käyttäminen yhteiseksi hyväksi, ei henkilön, ryhmän tai yhteiskuntaluokan hyväksi. 2) Vallankäyttö perustuu lakiin, ei hallitsijoiden mielivaltaan. 3) Hallittavien tulee suostua vallankäyttöön alistumisen sijaan. Aristoteelisen näkemyksen tavoin myös Ehrnroothin poliittinen linja nojautui vakaumukseen, jonka mukaan moraalisesti oikea elämä edellytti laillisuuteen nojaavaa yhteiskuntaa. Hallitsijan valta tuli siis nojautua lakiin, joka ilmensi kansalaisten tahtoa. Poikkeaminen tältä tieltä tarkoitti laillisuustradition valossa siirtymistä harvainvaltaan tai despotismiin.¹¹⁴⁴

Sotasyllisyysoikeudenkäynti ja poikkeuslaki yhdistyivät myös Edvin Linkomiehen tyttären Sinikka Karhuvaaran mielessä. Toisin kuin Ehrnrooth, hän päätyi kuitenkin päinvastaiseen lopputulokseen. Harri Holkerille syksyllä 1972 lähetetyssä kirjeessä Karhuvaara olikin todennut, ettei poikkeuslaki nyt sentään niin kauheaa ollut: ”Ei mikään kaadu, vaikka poikkeuslakeja säädetään ja nähdäkseni me tulemme säätämään tämän presidenttipoikkeuslain aivan samalta poliittiselta pohjalta kun tuo sotasyllisyysslaki säädettiin.”¹¹⁴⁵ Vaikka Ehrnroothin ja Karhuvaaran johtopäätökset erosivatkin toisistaan, oli molempien ajattelun lähtökohtana lainsäädännön ja ulkopolitiikan välinen suhde. Siinä missä Karhuvaara näki maan kannalta paremmaksi tinkiä laillisuudesta, näki Ehrnrooth maan edun ja suurien arvojen suojelemisen edellyttävän tinkimätöntä perustuslaillisuutta.

Ehrnroothin ajatusmaailmassa kysymys poliittisesta tarkoituksenmukaisuudesta ja periaatteellisuudesta lähti kysymyksestä, missä kulki reaali-politiikan viimeinen rajapyykki, jonka ylitse ulkopoliittiseen tarkoituksenmukaisuuteen perustuvia päätöksiä ei vietäisi. Jos sotasyllisyysskysymyksessä poliittisen tarkoituksenmukaisuuden rajapyykkiä vietiin länsimaisen oikeuskäsityksen ulkopuolelle säätämällä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vastainen taannehtiva laki sotasyllisten tuomitsemiseksi, oltiin poikkeuslakikysymyksessä äänioikeuden viemisellä siirtämässä rajapyykkiä myös demokratian perusperiaatteiden ulkopuolelle. Ehrnroothille kysymys oli siitä, mitkä yhteiskunnan osat alueet joutuisivat seuraavaksi vyörytyksen kohteeksi.

Poliittiselta ajattelultaan Ehrnrooth edustikin jotakuinkin täydellistä vastakohtaa Kekkonen vankkumattomalle kannattajalle, kirjailija Matti Kurjensaarelle, joka kirjoitti poikkeuslain säätämisen aikoihin päiväkirjaansa seuraavaa:

¹¹⁴⁴ Sabine 1973, 100; Apunen 1984, 128–129.

¹¹⁴⁵ Sinikka Karhuvaaran kirje Harri Holkerille 9.11.1972. Kirjeenvaihto 1972–1973, Harri Holkerin koelma, PTA.

*Lain kirjain sanoo sitä ja sitä. Lain kirjaintakin korkeampi tavoite on kansallinen olemassaolomme ja sen säilyttäminen. Tämä on ylin siveellinen päämäärä. Ja päämäärään pyritessä on otettava huomioon myös vastapelaajan laatu. (...) Kysymyksessä on valtio, missä vielä neljäkymmentä vuotta sitten oppositio ammuttiin.*¹¹⁴⁶

Ehrnroothille kysymykset sotasyllisyysoikeudenkäynnin tuomitsemisesta ja poikkeuslain vastustamisesta eivät näyttäytyneet ulkopoliittisina pakkoratkaisuina, vaan periaatteellisina yksittäisinä laillisuuskysymyksinä, joiden ratkaiseminen tuli tapahtua puhtaasti laillisuusajattelun pohjalta. Ehrnroothin laillisuuslinjan kumpuaminen sotasyllisyysoikeusajoilta selittää omalta osaltaan myös hänen tunneperäiset reaktionsa poikkeuslain käsittelyn yhteydessä. Sen lisäksi, että asiassa oli nähtävissä menneisyydestä kumpuavia tunneperäisiä ja periaatteellisia puolia, vaikutti Ehrnroothin tinkimättömyyteen hänen länsikontaktinsa. Ehrnrooth tiesi, ettei ollut ajatuksineen yksin. Olihan Yhdysvaltain Helsingin suurlähettiläskin tehnyt selväksi, että ajatus poikkeuslaista oli ”horrible”.¹¹⁴⁷

Kiinteiden länsikontaktien ja anti-kommunistisen asennoitumisensa kautta Ehrnrooth olikin vahvasti sidoksissa amerikkalaiseen ulkopoliittiseen ajattelutapaan. Hän tarkastelikin Suomen ulkopoliittista tilannetta ulkoapäin panemalla erityistä painoarvoa länsimaisen lehdistön ja amerikkalaispoliitikkojen tapaan nähdä Suomi kylmän sodan pelinappulana. Ehrnroothin ajattelu tulee selkeästi esiin hänen 13.1.1973 pitämästä eduskuntapuheesta, jossa hän vetosi poikkeuslain hylkäämisen puolesta vetoamalla Suomen julkisuuskuvaan länsimaisissa demokratioissa. Suurlähettiläs Petersonia mukaillen Ehrnrooth varoittikin Suomen olevan vaarassa liukua ”suljettujen yhteiskuntien” piiriin, jos se hylkää länsimaisen kansanvallan periaatteet.¹¹⁴⁸

Ehrnroothin totesikin, ettei sitten sotien jälkeen Suomi ollut menettänyt ”niin paljon itsenäiselle valtiolle olennaista kuin viimeksi kuluneena vuotena”. Väitteensä todisteena Ehrnrooth siteerasi Pariisissa ilmestyvää Le Monde -lehteä, jonka mukaan Kekkosen pelivara oli kaventunut, mikä samalla heikensi Suomen ulkopoliittista asemaa. Le Monde mukaillen Ehrnroothin katsoi, että Suomen sisä- ja ulkopoliittikkaa leimasivat yhä enemmän piirteet, joista ulkomaisissa lehdissä käytettiin ilmaisuja ”Finnlandisierung” – suomettuminen. Ehrnroothille suomettuminen oli kytköksissä sisäpoliittiseen vallankäyttöön ja tapaan hoitaa asioita, siihen miten asioiden todelliset taustat salattiin kansalta. Yhdenmukaistuvaan poliittiseen eliittiin pettyneenä Ehrnrooth totesikin seuraavaa:

*Kansaa on ruokittu lupauksilla, välistä aina sopivasti peloteltu, annettu palkintoja ja näin päädytty lopputulokseen. Tulokseksi voidaan laskea myös se, että poikkeuslakia säädetään rintarinnan kommunisteista kokoomukseen ilman henkilöerimielisyyksiä, vaikka tiedetään, että äänestäjien valtaosa ei hyväksy poikkeuslaki.*¹¹⁴⁹

Sen lisäksi, että Ehrnrooth katsoi lakiesityksen Kekkosen toimikauden jatkamisesta olleen hallitusmuodon vastainen, näki hän myös tasavallan presidentin jääviyskysymyk-

¹¹⁴⁶ Kurjensaari 1973, 155. Matti Kurjensaaren päiväkirjamerkintä 5.12.1972.

¹¹⁴⁷ Georg C. Ehrnroothin kirje Kullervo Rainiolle 30.12.1973.

¹¹⁴⁸ Georg C. Ehrnroothin kirje Kullervo Rainiolle 30.12.1973; Valtioapäivät 1972, pöytäkirjat IV, 3736, 11.1.1973, ed. Ehrnrooth.

¹¹⁴⁹ Valtioapäivät 1972, pöytäkirjat IV, 3736, 13.1.1973, ed. Ehrnrooth.

sessä epäilyttäviä piirteitä. Ehrnrooth kummasteli erityisesti oikeuskansleri Risto Leskinen kantaa asiassa. Vaikkei oikeuskanslerikaan katsonut presidentin voivan olla jäävillinen, hän oli sitä mieltä, että saattaa syntyä tilanteita, joissa käytännön sanelema pakko muodostaisi presidentille esteen. Leskinen käytti esimerkkinä pappia tilanteessa, jossa hänen pitäisi vihkiä itsensä avioliittoon. Ehrnrooth löi asian leikiksi muistuttamalla päinvastaisesta tapauksesta vuodelta 1707, jolloin Petter Scheffer vihki itsensä avioliittoon Turun linnassa. Schefferiin viitaten Ehrnrooth totesi, että ”tapaus on yhtä harvinaisen, arvoisat kansanedustajat, kuin tasavallan presidentin toimikauden pidentäminen normaaleissa oloissa”.¹¹⁵⁰

Jääviyskysymyksen takia Veikko Vennamon johdolla jätettiin kirjelmä pääministeri Kalevi Sorsan ja oikeusministeri Matti Louekosken virkatoimen lainvastaisuudesta. Vennamon ohella myös Ehrnrooth, Häikiö ja Junnila olivat sitä mieltä, etteivät esteellisyysperusteet olleet sovellettavissa tasavallan presidenttiin muutoin kuin fyysisten perusteiden osalta. Muutoin presidentti voisi jääviyteen vedoten jättää jatkossa kaikki kiu-salliset lakiesitykset tai muut virkatoimet pääministerin suoritettavaksi.¹¹⁵¹

Messuhallin kansalaisjuhlasta poliittisen uran kohokohta

Poikkeuslakikäsittelyyn liittyvä mielenkiintoinen väliepisodi tapahtui 14.1.1973, kun Helsingin B-messuhallissa järjestettiin Georg C. Ehrnroothin johdolla kansalaisjuhla ”Poikkeuslakia vastaan perustuslaillisen linjan puolesta”. Tilaisuuden tarkoituksena oli sekä vahvistaa poikkeuslain vastustajien taistelutahtoa että tuoda esiin mielipide, jonka mukaan poikkeuslakimenettely oli lainvastainen eikä vastannut kansan enemmistön mielipidettä.¹¹⁵² Tilaisuus oli suuri yleisömenestys. Lehtitietojen perusteella paikalla oli yli 2 000 kuulijaa.¹¹⁵³ Messuhallin kansalaisjuhlan ilmapiiri oli sekä sanomalehtikirjoitusten että Ehrnroothin muistelmien perusteella poikkeuksellinen. Tilaisuudesta muodostuikin yksi hänen poliittisen uransa kohokohdista, ja hän on itse luonnehtinut tilaisuutta valtavaksi elämykseksi.¹¹⁵⁴

Ehrnroothin lisäksi kansanedustajista tilaisuudessa esiintyivät Tuure Junnila (kok.), Salme Katajavuori (kok.), Raino Westerholm (skl.), Victor Procopé (rkp.) ja Kullervo Rainio (kok.). Nuorisopoliitikoista puhujina olivat Dan Hohenthal ja Ilkka Tiuhonen.¹¹⁵⁵ Ehrnrooth oli tilaisuuden pääpuhija, joka sai lehtikirjoitusten perusteella yleisön todelliseen hurmukseen. Puhe keskeytettiin kymmeniä kertoja yleisön taputtaessa käsiään ja

¹¹⁵⁰ Valtiopäivät 1972, pöytäkirjat IV, 3736, 13.1.1973, ed. Ehrnrooth.

¹¹⁵¹ Valtioneuvoston jäsenten virkatoimet: Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 10. Kansio 19, GCEa, KA. Perustuslakivaliokunta ei kuitenkaan pitänyt menettelyä lainvastaisena. Päätöksen johdosta Juuso Häikiö, Tuure Junnila ja Georg C. Ehrnrooth liittyivät perustuslakivaliokunnan päätökseen vastalauseen, jossa toteavat ettei oikeudenkäyntikaaren esteellisyysperusteet ole sovellettavissa tasavallan presidenttiin.

¹¹⁵² Georg C. Ehrnroothin haastattelu 22.9.2010. Ehrnroothin kertoo olleensa tilaisuuden pääarkkitehti.

¹¹⁵³ Lalli 16.1.1973; HS 15.1.1973.

¹¹⁵⁴ Ehrnrooth 1999, 323; Iltalehti 21.2.1981, ”Presidenttipeli voi pelastaa meidät”.

¹¹⁵⁵ HS 15.1.1973; Häikiö 1993, 333. Pohjolan Työ 16.1.1973.

tömistellessä jalkojaan. Yleisöön vetoavassa puheessaan Ehrnrooth teki pesäeron poikkeuslakiasiaassa taipuneisiin puolueisiin peräänkuuluttamalla puoluepolitiikan yläpuolella olevia arvoja: isänmaallisuutta, epäitsekkyyttä ja perustuslakien tinkimätöntä kunnioittamista. Ehrnrooth myös vaati uuden perustuslaillisen ryhmän muodostamista vastapainoksi puoluepoliittiselle taktikoinnille ja henkilökohtaisten etujen ajamiselle. Paatoksellisesta puheesta on löydettävissä viitteitä Ehrnroothin poliittisesta verenperinnöstä; nyt oli hänen vuoronsa kantaa vastuu perustuslaillisen perinteen jatkumisesta vastauksena yhdenmukaistuvalla puoluekentällä ja myöntyväisyyteen taipuville kansanedustajille.

*Heikot taipuvat niin kuin he ovat aina tehneet. Mutta perustuslaillisten ryhmä yli porvarillisten puolueiden vanhentuneiden rajojen syntyi tässä tilanteessa. Uskallan toivoa kansalaisilta tukea nyt ja tulevaisuudessa eduskuntavaaleissa perustuslaillisille. (...) Me emme saa jäädä toimettomiksi, passiivisiksi sivustakatsojiksi silloin kun isänmaan perusarvoja vaarannetaan. Silloin tarvitaan epäitsekästä toimintaa koko maan eikä minkään luottamuksen pettäneen puolueen hyväksi. Se hetki on koittanut, jolloin päättäväiseen rauhanomaiseen taisteluun on käytävä yli puoluerajojen lakien, kansanvallan ja perittyjen kansallisten arvojen puolesta.*¹¹⁵⁶

Symbolisesti Ehrnroothin B-messuhallissa pitämä puhe ja tilaisuuden nimi ”Poikkeuslakia vastaan perustuslaillisen linjan puolesta” voidaan nähdä myös lopullisena irtiottona RKP:stä, joka Ehrnroothin käsityksen mukaan oli viimeistään poikkeuslain yhteydessä osoittautunut kyvyttömäksi jatkaa tinkimättömällä laillisuuslinjalla. Ehrnrooth syyttikin valtapolitiikan edessä taipuneita puolueita selkärangattomuudesta ja poliittisesta tarkoituksenmukaisuudesta.

Sanomalehdistössä Messuhallin kansalaisjuhlaa luonnehdittiin lähes kauttaaltaan mahdottomuuksiin meneväksi hurmahenkiseksi touhuksi, joka antoi ”ikävän ja kieron” kuvan poikkeuslain vastustuksesta. Juhlassa nähtiin fanaattisia piirteitä ja tilaisuuden järjestäjiä luonnehdittiin hysteeriseksi juntaksi. Muutamissa lehdissä kansalaisjuhlan puheet rinnastettiin jopa IKL:n aikaisiin kiihotuspuheisiin.¹¹⁵⁷ Syynä rinnastukseen oli se, että poikkeuslain vastustajien äärioikeistoleima että tilaisuuden välitön tunnelma.

Kansan Uutiset noteerasi tapahtuman näyttävästi pääkirjoituksessa ”Syvä iskumme on...” ja totesi, ettei äärioikeiston Messuhallissa pidettyä ”riehajuhlaa” tullut vähätellä ja pitää vain vanhojen lottatätien ja partiopoikien tilaisuutena. Kansan Uutiset vertaisikin tilaisuutta lapuanliikkeen aikoihin varoittaen seuraavasti: ”Helsingin lottamummon rinnalle, joita kansanedustaja Ehrnrooth työkseen kahvittaa vaaliaikoina, voi kyllä nousta maakunnistakin miestä ja väkeä, vaikka vanhat suojeluskunta- ja asekatkōkiväärit olisivatkin jo hieman ruosteessa ja vanhaa mallia. Kipinästä tuli syttyä, sanotaan.”¹¹⁵⁸

Helsingin Sanomien toimittaja Aarno ”Loka” Laitinen kirjoitti Messuhallin tilaisuudesta otsikolla ”Syvä iskumme on, viha voittamaton” paljastaen samalla oman asenteensa ti-

¹¹⁵⁶ Georg C. Ehrnroothin puhe B-Messuhallissa 14.1.1973 klo 15. Kansio 12, GCEa, KA.

¹¹⁵⁷ Etelä-Saimaa 16.1.1973, ”Hysteerinen junta”; Hämeen Kansa 16.1.1973, ”Syntykö uusi IKL?”; Länsi-Savo 16.1.1973, ”Aasinpotkuja”; Lalli 16.1.1973, ”Menee jo mahdottomuuksiin”; Kansan Tahto 16.1.1973, ”SMP – osa äärioikeistoa”.

¹¹⁵⁸ KU 17.1.1973, ”Syvä iskumme on...”

laisuuden luonnetta ja esiintyjiä kohtaan. Tekstiosuus ei ollut tilaisuuden järjestäjien kannalta otsikkoa myönteisempi. Laitisen mukaan yleisö koostui keskimäärin yli 60-vuotiaista, ruotsia puhuvista naisista, joiden tyypillisimpänä asusteena oli musta krimi-turkki. Toimittaja tiesi myös kertoa, että yleisöksi oli kuljetettu bussilasteittain vanhain-kotien asukkaita, siitäkin huolimatta, että parhaillaan riehui englantilainen influens-sa.¹¹⁵⁹ Porissa ilmestynvä Satakunnan Työ seuraili Laitisen esimerkkiä lisäten vaatekoo-diin myös minkkilakin sekä luonnehtien yleisöä IKL:n kannattajiksi, suojeluskuntalai-siksi, fasisteiksi, lottamammoiksi ja muiksi Paasikiven–Kekkonen ulkopoliittisen linjan vastustajiksi. Tilaisuudesta puuttuivat kuulemma vain AKS:n marssi ja suomalaiset SS-miehet sotilaspuvuissa. Lyhyesti sanottuna tilaisuus oli ”palvelus kansainväliselle taan-tumukselle” ja kaikille ”maapallomme pimeille voimille”.¹¹⁶⁰ Uusi Aika -lehden paki-noitsija Joutilas vertasi otsikolla ”Isänmaan petturit” Messuhallissa esiintyneitä Junnilaa ja Ehrnroothia Vihtori Kosolaan ja Adolf Hitleriin.¹¹⁶¹

Lähde: Kansan Uutiset 16.1.1973

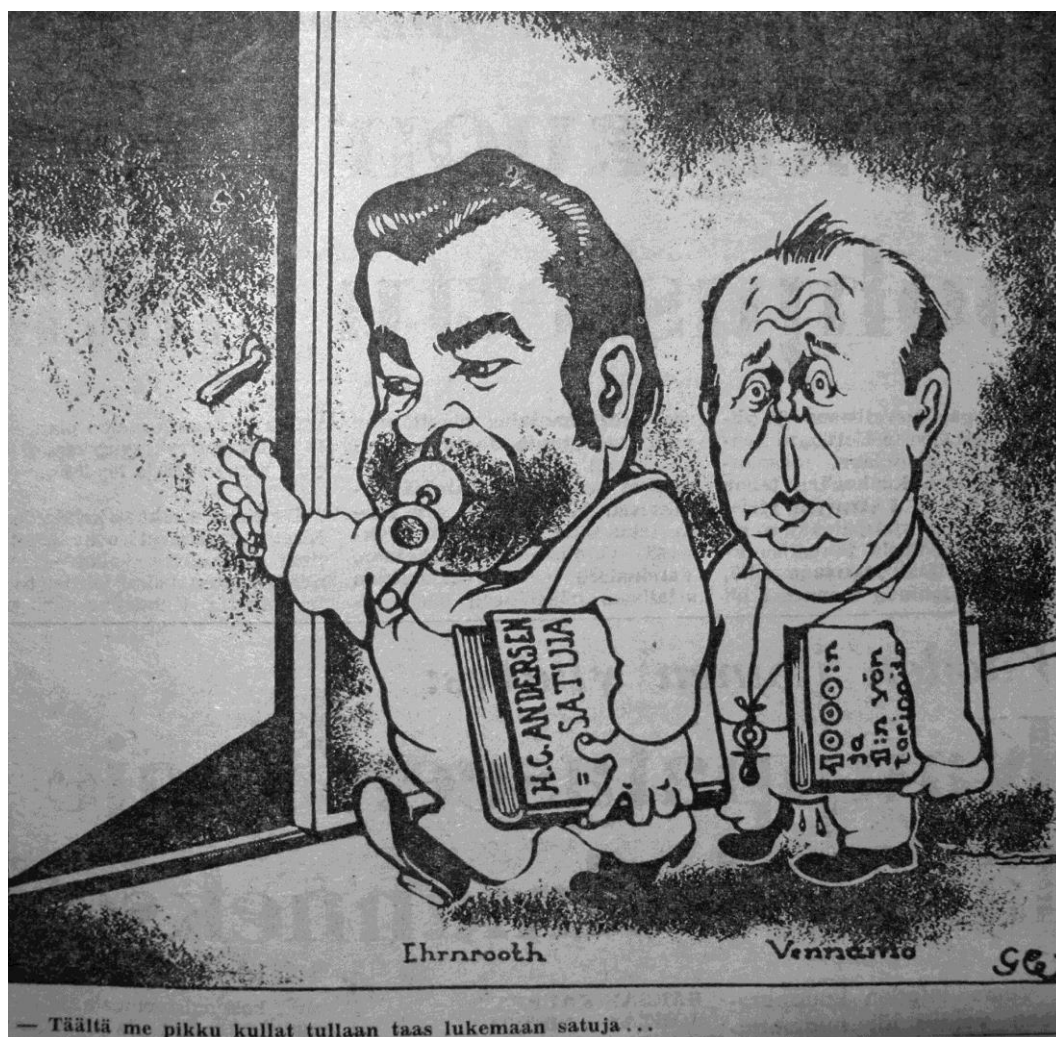
Kansanedustaja Ralf Friberg (sd.) käytti perustuslaillisuuden lipun alla esiintyvistä kansanedustajista nimityksiä ”vihan veljet” ja ”kalpaveljet” leimaten poikkeuslain vastusta-jat äärioikeistolaisiksi. Fribergin mielestä äänioikeudella elämöivät henkilöt olivat tosi-

¹¹⁵⁹ HS 15.1.1973. Sitten Laitisen yleisökuvaus minkkilakeista ja krimiturkeista sekä ruotsinkielä puhuvista naisista tarttui kulovalkean tavoin muuhun sanomalehdistöön. Vastaavia mainintoja löytyi seuraavana päivänä mm. seuraavista lehdistä: Pohjolan Työ, Satakunnan Työ ja Turun Päivälehti.

¹¹⁶⁰ Satakunnan Työ 16.1.1973, ”Äärioikeiston esiinmarssi”.

¹¹⁶¹ Uusi Aika 18.1.1973, ”Isänmaan petturit”.

asiassa aivan toisenlaisten asioiden ajajia. Todellisuudessa ”svenska talande bättre folketin parista” kumpuavat Jääkärimarssin innoittamat perustuslailliset olivat ”liikkeellä viimeisen kerran sammumattoman Kekkös-vihan merkeissä” valmiina hyökkäämään ”perustuslaillisuuden lippu pistimissään” maan ulkopoliittista linjaa vastaan.¹¹⁶² Fribergin mielestä perustuslaillisten haukkujaiset sopivat ajallisesti ja asiallisesti Messuhalliin, sillä samaan aikaan samassa rakennuksessa pidettiin myös suuri koiranäyttely.¹¹⁶³ Eduskunnassa pitämässään puheessa Friberg totesikin, että Ehrnroothin ja muiden poikkeuslain vastusjien toiminnassa oli kyse ainoastaan ”äärioikeistolaisen rintaman” hyökkäyksestä suomalaista poliittista järjestelmää, ulkopoliittista linjaa ja eduskunnan enemmistöä vastaan. Friberg kehottikin kansalaisia pysymään erossa ”äärimmäisen Kekkös-vihan ja puolifasististen poliittikkoryhmittymän” toiminnasta.¹¹⁶⁴

Suomenmaa -lehden näkemys Ehrnroothin ja Vennamon perustuslakivaliokunnassa suorittamasta jarrutuskustelusta.

Lähde: Suomenmaa 13.1.1973.

¹¹⁶² Uusi Aika 16.1.1973; Turun Päivälehti 17.1.1973, ”Kalpaveljet iskivät ulkopoliitiikkaan”.

¹¹⁶³ Turun Päivälehti 17.1.1973, ”Kalpaveljet iskivät ulkopoliitiikkaan”; Karjalainen 2004, 80–81.

¹¹⁶⁴ Valtiopäivät 1972, pöytäkirjat IV, 3774–3775, 13.1.1973, ed. Friberg.

Ralf Fribergin tulkinta poikkeuslaista ulkopoliittisen suunnanmuuttajien keppihevosena noudatteli lähes pilkulleen Kansan Uutisten tulkintaa poikkeuslain vastustajien motiiveista. Poikkeuslain vastustajien nähtiin käyttävän ”lain ja kansanvallan kaapua” vain valeasuna, kun todelliset tarkoitusperät olivat Kekkosen jatkokauden estäminen ja ulkopoliittisen suunnanmuutoksen aikaansaaminen.¹¹⁶⁵ Satakunnan Työ -lehti liikkui samoilla vesillä. Poikkeuslain vastustamisessa ei ollut kysymys laillisuudesta, vaan pikemminkin todiste valkoisen terrorin, lapualaisvuosien ja fasismin haamujen henkiinheräämisestä. ”Taantumus, lahtarikaarti, lapualaiset, iikollit, natsit ja fasistit, nixonitkin, ovat aina peittäneet likaiset aikeensa hyväntahtoisten naamarien taa. Sen on aina verhoutunut laillisuuden valekaapuun ja on olevinaan kaikkien hyvien asioiden puolella”, jyrisi Satakunnan Työn pakinoitsija Karjarannan Kaaleppi.¹¹⁶⁶ Mielenkiintoisen poikkeuksen sanomalehtikeskustelussa tarjoaa Joensuussa ilmestynyt Karjalainen, joka Vasaran varresta -pakinassa kritisoi Helsingin Sanomien ja STT:n välittämää yksipuolista kuvaa Messuhallin tilaisuudesta. Erityisesti Helsingin Sanomien Aarno Laitisen pilkallinen kirjoitus kummastutti, sillä olihan lehti pääkirjoituksessakin poikkeuslakia vastaan.¹¹⁶⁷ Myös Vaasa-lehti ja Aamulehti kiinnittivät huomiota tiedotusvälineiden yksipuoliseen asennoitumiseen poikkeuslain vastustajien toimintaa arvioitaessa.¹¹⁶⁸

Lakiesityksen ratkaisevaan kolmanteen käsittelyyn tultiin 17.1.1973. Aiempien eduskuntakäsittelyjen tavoin keskustelu lakiesityksen puolesta ja vastaan jatkui vilkkaana ja kesti tällä kertaa jopa 12 tuntia. Puheenvuoroissa ei näkynyt merkkiäkään laantumisesta. Päinvastoin poikkeuslain puolustajat hyökkäsivät lainvastustajia vastaan jopa aiempaa kiivaimmin käyttäen uutena lyömäaseena Messuhallissa pidettyä tilaisuutta. Poikkeuslain kannattajat näkivät tilaisuudessa esitetyissä puheenvuoroissa, puhallinyhtyeen esittämissä musiikkiesityksissä ja yleisössä merkkejä äärioikeistolaisuudesta ja IKL:n henkiinherättämisestä.¹¹⁶⁹

Eduskunnassa huomio kiinnittyikin poikkeuslakiesityksen sijaan yhä enemmän poikkeuslain vastustajien taustamotiiveihin, persooniin ja poliittisiin taustoihin sekä Messuhallin tilaisuuden ulkopoliittisesti epäilyttävään luonteeseen. Näyttävimmän puheenvuoron piti pääministeri Kalevi Sorsa, joka leimasi poikkeuslain vastustamisen äärioikeistolaisuudeksi ja turvautui jopa vaaranvuosilta tuttuihin argumentteihin:

Nyt tehtävä päätös osoittaa Suomen ulkopoliittisen linjan pysyvyyden nopeasti muuttuvassa tilanteessa. Jos politikoitsijoilla ei ole halua tai kykyä tämän tosiseikan painoa tajuta, hänen taipumuksillaan olisi parempi asianomaisen itsensä ja yhteisen edun kannalta harrastella jotakin muuta kuin vastuullista valtiollista toimintaa. (...) Lain käsittelyn aikana on käynyt täysin selväksi, että vastustuksen tarkoituksena ei ole ollut suinkaan sen paremmin huoli valtiosääntöoikeudellisista näkökohdista kuin valtiollisesta tulevaisuudestaan (...) Tarkoituksena on ollut saada virike sen äärioikeistolaisen ryhmittymän operaatioille, joka keskuudessamme on erilaisin valeverhoin esiintynyt. Nyt nuo verhot on katsottu voitavan heittää syrjään ja

¹¹⁶⁵ KU 13.1.1973, ”Kansanvallan valekaapu”.

¹¹⁶⁶ Satakunnan Työ 18.1.1973.

¹¹⁶⁷ Karjalainen 16.1.1973.

¹¹⁶⁸ Aamulehti 16.1.1973, ”Särähtävää”; Vaasa 16.1.1973, ”Ryhtiliike Suomen puolesta”.

¹¹⁶⁹ Karjalainen 2004, 111.

*muodostaa julkinen liittouma. Olen kuitenkin täysin vakuuttunut siitä, herra puhemies, että Suomen kansa on vapaissa salaisissa vaaleissa tuomitseva tämän sisäpoliittisesti taantumuksellisen, ulkopoliittisesti epäilyttävän liittouman sekä kieltävä siltä tukensa.*¹¹⁷⁰

Ehrnroothille pääministerin puhe oli liikaa. Vastauspuheenvuorossaan hän ihmetteli, miten aiemmin niin asiallisena tunnettu Kalevi Sorsa oli muuttunut. Ehrnrooth epäili, että muutoksen taustalla oli ”Kekkosen koulu”, joka oli jättänyt jälkensä myös pääministeriin. Pahimpana asiana Ehrnrooth piti sitä, että jopa pääministeri oli nyt leimaamassa poikkeuslain vastustajia kansanvallan vastustajiksi:

*Olin eduskunnan jäsenenä vuonna 1958 syksynä, jolloin koettiin ”yöpakkaset”. Olin myös eduskunnassa kolme vuotta myöhemmin, jolloin tuli noottikriisi. Olen ollut eduskunnan jäsenenä niinä vaikeina vuosina, jolloin sosialidemokraattinen puolue oli presidentti Kekkosen puristuksessa. Minua ei ole aiheellisesti koskaan voitu syyttää siitä, että en olisi pitänyt kunnialla kansanvaltaisia periaatteita. Kun nyt olen ollut täällä sen viikon ajan, jolloin olemme käsitelleet poikkeuslakiehdotusta, joudun toteamaan, että tämä viikko on ollut masentavin aika neljässätoista vuodessa. Tämä aika on ollut Suomen eduskunnan historiassa häpeän aikaa.*¹¹⁷¹

Sittemmin pääministeri lievensi puheitaan tehden selväksi, ettei ollut tarkoittanut puheillaan Olavi Borgia ja perustuslakivaliokunnan puheenjohtajaa Juuso Häikiötä, jotka olivat omalla toiminnallaan irrottautuneet kiihkomielisimmistä vastustajista.¹¹⁷² Pääministerin tavoin myös sanomalehdistössä lainvastustajia oltiin jakamassa kahteen kastiin. Kainuun Sanomissa todettiin, ettäärkevimmät Kekkosen jatkokauden vastustajat olivat perutelluista syistä katkeria Junnilan–Ehrnroothin–Vennamon akselille, jotka käyttäytymisellään pilasivat sekä maltillisten vastustajien asian että Suomen maineen: ”lapsekas hyökkäily presidenttiä vastaan voi kantaa ulkomailla meille vahingollista hädeltä”. Ylipäänsä Messuhallin tilaisuudessa esitetyt puheenvuorot ja jarrutuskeskustelu perustuslakivaliokunnassa nähtiin lähes kaikissa sanomalehdissä oman mm. pesän liikaamisena, räävittömyytenä, hätävarjelun liioitteluna ja turhana taisteluna.¹¹⁷³

Lainvastustajien jakaminen susiin ja lampaisiin heikensi poikkeuslain vastustajien rintamaa. Argumentaation kovuuden mukaan lainvastustajat jaettiin sanomalehtikirjoittelun ohella jopa pääministerin arvovallalla moraalisesti hyväksyttävään ja tuomittavaan ryhmään. Poikkeuslain vastustajista ne, jotka tuomitsivat lakiesityksen lisäksi poikkeuslain kiivaimmat vastustajat, saivat synninpäästön. Sen sijaan perustuslakivaliokunnassa tinkimättömintä linjaa edustaneet henkilöt, joihin myös Ehrnrooth kuului, leimattiin äärioikeistolaisiksi ja poliittiseen toimintaan kypsymättömiksi häiriköiksi. Pahin isku Ehrnroothia vastaan tuli kuitenkin omasta puolueesta, kun RKP:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja C. O. Tallgren piti ryhmäpuheenvuoronsa:

Ryhmittymä, joka on kaikin mahdollisin voimin ja vielä sitäkin voimakkaammin käynyt hyökkäykseen ajankohtaista lakiehdotusta vastaan, on sikäli yhtenäinen, että se muutamien poik-

¹¹⁷⁰ Valtioapäivät 1972, pöytäkirjat IV, 4390, 17.1.1973, pääministeri Kalevi Sorsa.

¹¹⁷¹ Valtioapäivät 1972, pöytäkirjat IV, 4415, 17.1.1973, ed. Ehrnrooth.

¹¹⁷² Karjalainen 2004, 101, 106.

¹¹⁷³ HS 16.1.1973, ”Karhunpalvelus”; Forssan Lehti 16.1.1973, ”Hätävarjelun liioittelua”; Kainuun Sanomat 17.1.1973, ”Kekkosen vastustajilla menee huonosti”.

*keuksin haluaa myös murtaa presidentti Kekkosen edustaman politiikan. Jos tämä ryhmittymä on myös tulevassa poliittisessa toiminnassaan yhtä omapäinen ja itsepintainen, voidaan ehkä toivoa, että suomalaiseen politiikkaan muodostuu uusi rajalinja.*¹¹⁷⁴

Tallgrenin puheenvuoro paljastaakin, mistä Ehrnroothin ja RKP:n enemmistön ristiriidoissa todellisuudessa oli kysymys. Eduskuntaryhmän puheenjohtajana Tallgren ei voinut hyväksyä Ehrnroothin itsenäisen poliitikon linjaa, johon kuului Kekkosen kritisoinen ohella omien ministerien kritisointi. Viime kädessä kysymys oli RKP:n hallituspoliittisesta uskottavuudesta, jota Ehrnroothin linja ja kurittomuus heikensivät. Aivan kuten Tallgren ei voinut käsittää Ehrnroothin linjaan, ei Ehrnrooth voinut ymmärtää, miksei poikkeuslain puolustajille riittänyt se, että laki oli menossa läpi. Nyt hävinneiltä oltiin vaatimassa jopa täydellistä antautumista ja vastarintapolitiikasta luopumista.

On selvää, että ryhmäpuheenvuoro oli erityisen katkeraa kuunneltavaa Ehrnroothille, joka oli hyvin herkkä kaikelle arvostelulle. Poikkeuslain kohdalla herkkyyttä arvostelulle lisäsi käsiteltävän asian merkitys Ehrnroothin poliittisessa ajattelussa. Tinkimättömän laillisuusperiaatteen kunnioittamista, Kekkosen presidenttiyden vastustamista ja itsenäisen poliittisen linjan korostamista ajaneelle henkilölle poikkeuslaki oli todellinen painajainen muutoinkin. Nyt kun Ehrnroothin vastarintalinjasta jopa oman eduskuntaryhmän puheenjohtaja oli tekemässä majesteettirikosta, muuttui poikkeuslakiasia monin verroin katkerammaksi episodiksi.

Ratkaisevassa äänestyksessä lakiehdotuksen taakse asettui 170 edustajaa, vastaan äänesti 28 edustajaa ja yksi edustaja äänesti tyhjää.¹¹⁷⁵ Poikkeuslakia vastustaneelle Ehrnroothille tulos ei tietenkään ollut yllätys, vaikka olikin pettynyt äänestystulokseen ja siihen, ettei kokoomuksesta ja kansanpuolueista löytynyt lakiesityksen kumoamiseen tarvittavia 34 kansanedustajaa. RKP:n osalta äänestystulos oli sikäli yksiselitteinen, että ainoastaan Ehrnrooth ja Procopé äänestivät poikkeuslakia vastaan. Täysin toisenlainen tilanne oli kokoomuksen ryhmässä, joka käytännöllisesti katsoen repesi kahtia. Selvä äänestystulos ei lopettanut poikkeuslaista alkanutta poliittista kuohuntaa, vaan nyt eduskunnan käytävillä huhuttiin jopa uuden puolueen perustamisesta.¹¹⁷⁶

Poikkeuslakitaistelu jätti syvät jäljet sekä Suomen poliittiseen järjestelmään että prosessiin osallistuneisiin henkilöihin. Ehrnroothin kohdalla kokemus oli erityisen piinallinen ja aiheutti pysyvää vahinkoa hänen ja RKP:n enemmistön välille. Kekkosen vastustaminen poikkeuslain säätämisen yhteydessä teki Ehrnroothista epähenkilön ja neuvostovastaisuuden ilmentymän. Ehrnroothin julkisuuskuvan muuttuminen tähän suuntaan tapahtui erityisesti laitavasemmiston toimesta, mutta myös sanomalehdistö maalasi Ehrnroothin poliittisesta linjasta synkän kuvan. Ehrnroothin kannalta merkityksettömänä ei voida pitää myöskään NKP:n äänenkannattajan Pravdan antamaa tuomiota poikkeuslain vas-

¹¹⁷⁴ Arjanne 1973, 49–50; Ehrnrooth 1999, 325.

¹¹⁷⁵ Nummivuori 2009, 260.

¹¹⁷⁶ Ibid.

tustajille. Pravdan Helsingin-kirjeenvaihtaja Juli Jahontov tuomitsikin nimeltä mainiten Ehrnroothin, Junnilan, Rainion ja Procopén toiminnan ja totesi Kekkosen vastustamisen todellisen syyn olleen pyrkimys ”vastustaa ystävyiden ja yhteistyön vahvistamista Neuvostoliiton kanssa”.¹¹⁷⁷

¹¹⁷⁷ HS 22.1.1973, ”Pravda moitti Suomen oikeistolaisia nimeltä”.

POLIITTISESSA MARGINAALISSA 1973–1982

Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen synty

Mustan kanan musta muna

Kiivaana velloneen poikkeuslakikeskustelun aikana poikkeuslakia vastustaneiden kansanedustajien keskuudessa nousi esille ajatus uuden puolueen perustamisesta. Kokoomuksen ja RKP:n poikkeuslain yhteydessä osoittama kyvyttömyys vastata eikekkoslaisten toiveisiin johti poikkeuslain vastustajien katseiden kääntymiseen Ehrnroothin puoleen. Mm. Mikko Uola tiedusteli kirjeitse, ”missä viipyy uusi Oikeistopuolue - Högerpartiet” kehottaen Ehrnroothia vakavasti pohtimaan uuden puolueen perustamista.¹¹⁷⁸ Julkisuudessa ajatus perustuslaillisten voimien keräämisestä yhteen esitettiin ensimmäisen kerran Messuhallin kansalaisjuhlan aikana, kun Kullervo Rainion ehdotti perustuslaillisen kansanliikkeen organisoimista länsimaisen yhteiskuntajärjestyksen ja perustuslain suojelemiseksi sosialistisilta muutospyrkimyksiltä.¹¹⁷⁹ Vaikka ajatus perustuslaillisen kansanliikkeen organisoimisesta nostettiin esille juuri Messuhallin tilaisuudessa, oli perustuslaillisen puolueen juuret kauempana menneisyydessä.

Puolueen alkua jäljitettäessä voidaan löytää ainakin kolme eri ajankohtaa. Ensimmäinen ulottuu vuoteen 1962, jolloin Holkeri (Valtteri yli 21 v -nimimerkillä) kirjoitti ”äärioikeistolaisen” puolueen perustamisen tarpeellisuudesta.¹¹⁸⁰ Toisen kerran idea tuli esiin vuonna 1964, kun samaa ajatusta pyöritteli Teuvo Aura. Hänen mukaansa ”Ehrnroothin + consortes” pitäisi muodostaa äärioikeistolainen ryhmä IKL:n tavoin, jonka jälkeen kokoomuksen, Maalaisliiton, SDP:n ja kansanpuolueiden hallitusyhteistyö olisi ulkopolitiittisesti mahdollista, kun sekä äärioikeisto että -vasemmisto olisivat oppositiossa.¹¹⁸¹

Ehrnroothin kohdalta puolueen alku voidaan jäljittää kesäkuuhun 1971, jolloin Ehrnrooth esitti RKP:n Porvoon puoluepäivien jälkeen ajatuksen Pohjoismaisen Perustan rekisteröimisestä puolueeksi, mikäli olisi vaarana, ettei Ehrnroothia ja Procopéta kelpuutettaisi vuoden 1972 eduskuntavaaleissa puolueen listoille.¹¹⁸² Varsinaista aloitetta perustuslaillisen puolueen perustamisesta ei Ehrnrooth kuitenkaan tehnyt, vaan puolueen varsinainen perustaja oli kokoomuslainen, Töölön Kansallisseuran voimakastahtoinen puheenjohtaja Ilpo Järvinen. Ristiriitaisten lähdemateriaalien takia puolueen perustamisvaiheista voidaan itse asiassa löytää kaksi tarinaa. Toisen päähenkilönä on Järvinen ja toisen Ehrnrooth. Jotta puolueen synnystä ja Ehrnroothin osuudesta tapahtumiin voi-

¹¹⁷⁸ Mikko Uolan kirje Georg C. Ehrnroothille 2.1.1973, Kansio 3, GCEa, KA.

¹¹⁷⁹ HS 15.1.1973; Suomenmaa 16.1.1973; Vasabladet 16.1.1973.

¹¹⁸⁰ Nuori Oikeisto n:o 10 1962. Nimimerkin Valtteri (yli 21 v.), PTA.

¹¹⁸¹ Urho Kekkosen pvk. 22.–23.1.1964.

¹¹⁸² IS 8.6.1971, ”Pohjoismaisen perusta rekisteröidään”; US 8.6.1971, ”Ehrnrooth: Ero mahdollinen”.

taisiin saada kattava ja lähdekriittisesti kestävä kuva, on syytä perehtyä puolueen alkuvaiheisiin sekä Ehrnroothin että Järvisen kautta.

Järvisen osalta perustuslaillisen puolueen kehitystarinan alkuna voidaan pitää 1960-luvulla toimintansa aloittanutta kerho 203:a. Kyseessä oli epävirallinen keskustelukerho, joka kokoontui Keskuskadulla sijainneen Hotelli Centralin huoneessa 203 kaksi–kolme kertaa kuukaudessa. Kerhon varsinaisena kokoonkutsujana toimi kuolemaansa saakka Yrjö Soini. Kerhon muita jäseniä olivat mm. Tuure Junnila, Victor Procopé, Margit Borg-Sundman, Liisa Mäkinen ja Ilpo Järvinen. Ehrnrooth sen sijaan osallistui kerho 203:n keskusteluihin harvakseltaan. Järvisen mukaan jotain kerhon merkityksestä kertoo se, että sen piirissä käydyistä keskusteluista lähti vuosien 1965–1973 aikana ainakin kolme ehdotusta kokoomuksen puoluekokouksiin. 1) Vuonna 1965, kun Rihtniemen vastaehdokkaaksi esitettiin Tuure Junnilaan, 2) vuonna 1971, kun Järvinen ehdotti Holkerin vastaehdokkaaksi Olavi Lähteenmäkeä, ja 3) vuonna 1973, kun puolueen oikeistoppositio ehdotti Gunnar Laatiota puheenjohtajistoon.¹¹⁸³

Järvisen mukaan Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen (SPK) syntysanat lausuttiin Järvisen Berner Oy:n virkahuoneessa 28.12.1971. Tuolloin Järvinen keskusteli kokoomuksen puoluesihteerin Veikko Tavastilan kanssa puolueen tulehtuneesta ilmapiiristä, joka liittyi Holkerin puheenjohtajuutta seuranneeseen linjariitaan KNL:n ja puolueen vanhakantaisten välillä. Muistelmissaan Järvinen sanoo esittäneensä Tavastilalle suunnitelmansa, joka tyydyttäisi sekä puolueen johtoa että vanhakantaisia. Ideana oli kokoomuksen tekeminen hallituskelpoiseksi luomalla suhteet sekä Tehtaankadulle että Kekkoeseen. Suunnitelman keskeisenä osana oli uuden puolueen perustaminen vanhakantaisille, sillä suunnitelma tekisi heidät kodittomiksi uudessa kokoomuksessa.¹¹⁸⁴ Järvinen näyttäisi olleen vakuuttunut siitä, että hänen ohjelmaansa alettiin myös soveltaa. Ensimmäisenä merkinä tästä hän oli pitänyt Jouni Mykkäsen tammikuussa 1972 Väak-syssä pitämää neulanpisto-puhetta.¹¹⁸⁵ Kuultuaan puheesta Järvinen kertoo soittaneensa Mykkäselle ja kysyneensä, oliko tämä nähnyt hänen tekemänsä muistion. Tähän Mykkänen oli vastannut myöntävästi ja vielä lisännyt, että käsky oli tullut suoraan Holkerilta.¹¹⁸⁶ Tavastila on sittemmin antanut puolueen synnystä samansuuntaista tietoa.¹¹⁸⁷

Edellä mainittu syntytarina on siis Järvisen vuodelta 1981 peräisin oleva versio tapahtumien kulusta eli sen jälkeen, kun hän oli jättäytynyt pois SPK:n toiminnasta riitaudut-

¹¹⁸³ Ilpo Järvinen vuosien varrelta – muistiinpanojeni kertomaa (päiväty 24.2.1985), tekijän hallussa; Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 1, Ilpo Järvisen arkisto, PTA; Koskinen 1989, 50. Järvisen mukaan kerho 203 oli eräänlainen Kokoomuksen vanhakaistaisten epävirallinen johtokunta, vaikka kerhon toimintaan osallistui henkilöitä myös muista porvaripuolueista.

¹¹⁸⁴ Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 1, Ilpo Järvisen arkisto, PTA.

¹¹⁸⁵ HS 17.1.1972.

¹¹⁸⁶ Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 1, Ilpo Järvisen arkisto, PTA.

¹¹⁸⁷ Koskinen 1989, 66. Ilkka Koskinen toteaa asiasta seuraavaa: ”Tavastilan mielestä puolue oli paras perustaa, koska se rauhoittaisi ilmapiiriä. Olisi vain huolehdittava, ettei hetken hurmoksessa vietäisi liikaa kokoomuksen kannattajia uuteen puolueeseen. Tavastila oli Järviselle sanonut, että uuden oikeistopuolueen perustaminen oli ilmeisesti hyvä isänmaallinen teko.”

tuaan pahasti puolueeseen vuodenvaihteessa 1973–1974 tulleen Ehrnroothin kanssa. Kysymys kuuluukin, oliko Järvisellä todellisuudessa niin paljon uskottavuutta kokoomuksen puoluejohdon silmissä, että hän olisi kyennyt muutamalla muistiolla ohjaamaan Tavastilan kautta jopa Holkeria ja muuta puoluejohtoa. Oliko muistelmissa esille nostettu ajatus perustuslaillisesta puolueesta ”ajoankkurina” Järvisen mielessä jo puolueen perustamisvaiheessa vai syntyikö näkemys vasta puolueesta eroamisen myötä pehmentämään Järvisen paluuta kokoomukseen? Jos Järvisen versio puolueen synnystä ei pidä paikkaansa, niin miksi Tavastila on jälkikäteen myötäillyt Järvisen versiota. Järvisen ja Ehrnroothin välisen välirikon takia Järvisen kertomukseen puolueen syntyhistorian taustamotiiveista on syytä suhtautua varauksellisesti. On tietysti mahdollista, että Järvisen ja Tavastilan ystävyys vei Järvisen esittämiä ideoita eteenpäin, mutta millaisia ideoita ja miltä osin vuodelta 1981 peräisin olevat muistelmat ovat Järvisen ja Ehrnroothin välisen vihanpidon tuotosta. Miten uskottavaa on, että kokoomuksen puoluetoimisto puoluesihteerin johdolla osallistui uuden puolueen perustamiseen?

Selvää on, että niin perustavaa laatua olevissa asioissa kuin kokoomuksen suhteissa tasavallan presidenttiin ja Neuvostoliittoon Harri Holkeri tuskin pyysi tai otti vastaan neuvoja yksittäiseltä kansallisseuran puheenjohtajalta, joka vieläpä edusti Holkerin vastaista linjaa. Toisin kuin Järvinen väittää, on Jouni Mykkäsen neulanpisto-puhe nähtävissä pikemminkin kesäkuussa 1971 pidetyn Nakkilan kokouksen satona. Nakkilan kokouksessa valittu strategiahan tähtäsi tarkoin suunniteltuihin ulostuloihin kaikissa poliittisesti merkittävissä asioissa, ja sen pyrkimyksenä oli muuttaa puolueen kannatuksen kasvu poliittiseksi voimaksi.¹¹⁸⁸ Pohjaa Järvisen väitteeltä Jouni Mykkäsen puheen alkulähteenä vie myös se tosiseikka, että vain paria päivää ennen Mykkäsen puhereferaatin julkaisua Päiviö Hetemäki, Erkki Huurtamo, Jussi Saukkonen ja Harri Holkeri tapasivat Erik Tuomas-Kettusen luona Urho Kekkosen. Kekkosen päiväkirjamerkintöjen perusteella presidentti teki selväksi, että puolueen oli tehtävä töitä ulkopoliittisen luotettavuuden parantamiseksi.¹¹⁸⁹ Paljon uskottavampi selitys onkin se, että Mykkäsen kirjoitus kumpusi juuri tuosta tapaamisesta, ei niinkään Järvisen ja Tavastilan välisistä keskusteluista.

Selitys siitä, että SPK:n perustaminen olisi tapahtunut Järvisen ja Tavastilan kahdenkeskisellä sopimuksella, ei kuitenkaan saa tukea Järvisen tuottamien asiakirjojen ulkopuolelta. Sopimus oli vain harkitun poliittisen pelin lopputuote ja osa kokoomuksen 1970-

¹¹⁸⁸ Muistio Kokoomuksen puoluejohdon neuvottelukokouksesta Nakkilassa 5.–6.6.1971. Kokouksessa mm. päätettiin, että ääriyhmä-imagosta on irrottauduttava ja yhteydet Urho Kekkoseen on luotava.

¹¹⁸⁹ Urho Kekkosen pvk. 15.1.1970. Kekkonen kirjoittaa: ”Kerroin, että silloin kun sd.puolue oli käyttökelpo, yritin saada kokoomuksen hallituskelpoiseksi ja sainkin, mutta kaikki katkesi, kun kokoomus asetti Matti Virkkusen presidenttiehdokkaaksi. Se oli suuri virhe, jonka korjaaminen vie aikaa. Nyt Junnila ärsyttää ja riistää pohjan toisten kok. pyrkimyksiltä saada aikaan ulkopol. luotettavuutta. Holkeri: ovat suunnitelleet Junnilan erottamista puolueesta. Minä: älkää repäiskö kaikkea yhdellä kertaa, teillä on US, Aamulehti, Junnila, vanhat jne. Vakuuttivat tekevänsä parhaansa, että image muuttuu. Kokoomus toivoo, että rupeaisin presidenttiehdokkaaksi. Ei ehdokkaaksi, sanoin, mutta olen käytettävissä jos umpikuja edessä.

luvun ulko- ja sisäpoliittista nahanluontia muuttua hallituskelpoiseksi. SPK:n synnyn selittäminen ns. sylkykuppiteorialla ei yksinkertaisesti tunnu uskottavalta.

Toisenlaisen näkökulman Järvisen kertomukseen puolueen synnystä antaa Riitta Suomenen (vuonna 1973 Riitta Schreck), joka tunsu Järvisen erittäin hyvin. Suomenen mielestä Järvinen oli hyväntahtoinen ja isänmaallinen ihminen, mutta kykenemätön näin monimutkaisen salaliiton rakentamiseen, jonka perimmäisenä pyrkimyksenä olisi ollut puhdistaa kokoomus vanhakantaisista aineksista. Suomenen käsityksen mukaan Järvisen kertomus Tavastilan kanssa tehdystä sopimuksesta tuntuu pikemminkin jälkikäteen syntyneeltä versiolta SPK:n syntyhistoriasta:

Olin Helsingin Kokoomuksen tiedostussihteeri ja mä kävin lounaalla hyvin usein hänen kanssaan, joka oli siunauksellista, koska hän oli Bernerillä ja sieltä sai aina kynsilakkaa ja huulipunaa samalla. Hän toi aina nämä ja silloin hän niin kuin puhui näistä. Mutta mun mielestä se oli sen jälkeen kun tää Georg tän puolueen oli saanut, et hän kertoi, että hänellä oli Tavastilan kanssa tämmöinen diili.¹¹⁹⁰

Myös Holkeri on kiistänyt sylkykuppiteorian toteuttamisen ja todennut tällaisen hankkeen oleva aivan liian vaarallinen kokoomuksen kannalta. Vaikka Holkeri oli ns. sylkykuppiteorian kannalla jo 1960-luvulla, hänen näkemyksen mukaan kokoomuksen kannalta oli suotuisaa päästä eroon puolueessa olevista ns. äärioikeistolaisista. Holkerin mukaan ajatus uuden kilpailevan puolueen perustamisesta ja pyrkimyksestä ohjata omaa kannattajakuntaa pois kokoomuksesta olisi ollut mieletöntä.¹¹⁹¹ Holkerin lausunto saa tukea myös Riitta Suomiselta, joka muistaa kuulleensa hankkeesta ensi kertaa Tampereen Seurahuoneella järjestetyssä aluejärjestöjen kokouksessa vuodenvaihteessa 1972–1973. Kerrottuaan kuulemastaan Tavastilalle ja Holkerille kävi ilmi, ettei asia ollut heille varsinainen yllätys, mutta uutinen kylläkin.¹¹⁹² Suomenen muistikuvat puoluejohdon reaktioista puoluepuuhiin yhdessä Holkerin lausuntojen kanssa eivät tue Järvisen väitettä siitä, että kyseessä olisi ollut sylkykuppiteorian viemisestä käytäntöön. Päinvastoin kaikki viittaa siihen, että SPK:n perustamishanke tuli ikävänä yllätyksenä puoluejohdolle. Näiden tietojen valossa SPK:n synty onkin ajoitettavissa vuodenvaihteeseen 1972–1973 eikä niinkään neulanpistopuheen aikoihin. Tämän puolesta puhuu myös se, että SPK:n perustamiseen tähtäävät konkreettiset toimenpiteet perustuslaillisen yhdistyksen perustamisineen ja nimenkeräysoperaatioineen ajoittuvat vasta poikkeuslain säätämisen jälkeiseen aikaan, jolloin tilanne kokoomuksen eduskuntaryhmässä oli muuttunut kireäksi.

¹¹⁹⁰ Riitta Suomenen haastattelu 19.9.2008.

¹¹⁹¹ Nuori Oikeisto n:o 10 1962. Holkerin kirjoitti aiheesta nimimerkillä Valtteri (yli 21 V) otsikolla ”Äärioikeisto”, KNL:n arkisto, PTA.; Koskinen 1989, 67.

¹¹⁹² Esim. Helsingin Kokoomus r.y:n aluejärjestön syyskokous 23.11.1972. Riitta Suomenen haastattelu 19.9.2008. ”en tiedä oliko se täysyllätys, mutta siis kyllä tämä oli heille uutinen, et kyllä he varmasti niin kuin tiesivät, että jotain tämmöistä puuhataan, mutta tämä oli näin pitkällä, niin se oli heille kyllä yllätys”.

Epäilevä Ehrnrooth

Kokoomuksen eduskuntaryhmän kahtiajakautuminen poikkeuslain myötä sai liikkeelle huhuja uuden puolueen perustamisen mahdollisuudesta.¹¹⁹³ Eduskuntaan tieto Järvisen puoluehankkeesta kulkeutui todennäköisesti Junnilan tai jonkun muun kerho 203:n toimintaan osallistuneen henkilön kautta. Ehrnroothin ensikosketus puoluehankkeeseen tapahtui vasta poikkeuslakipäätöksen jälkeen joskus tammi-maaliskuussa 1973 eduskunnassa pidetyssä ankkuriryhmän palaverissa, johon myös Järvinen osallistui.¹¹⁹⁴ Ankkuriryhmään kuului etupäässä kokoomuksen ja RKP:n eduskuntaryhmien oikeistolaisimpia kansanedustajia, mutta joskus mukana oli myös eduskunnan ulkopuolisia henkilöitä.¹¹⁹⁵

Ankkuriryhmän kokouksessa Järvinen jakoi osallistujille asiaan liittyvän muistion sekä esitteli juuri painosta tullutta kannattajakortin mallikappaletta. Puolueen saaminen puoluekisteriin edellytti 5 000 nimikirjoituksen keräämistä kannattajakorteille, jonka jälkeen yhdistys voisi muuttua puolueeksi ja asettaa ehdokkaita eduskuntavaaleissa. Asiaan innostunut Järvinen pettyi kuitenkin pahasti, sillä yksikään paikalla olleista kansanedustajista ei osoittanut suurempaa kiinnostusta hanketta kohtaan. Kansanedustajien haluttomuus osallistua puoluehankkeeseen johti siihen, että hankkeen eteneminen jäi yksinomaan Järvisen harteille. Myös Ehrnrooth oli tässä vaiheessa pidättyväisellä kannalla.¹¹⁹⁶ Todennäköisin syy Ehrnroothin penseyteen johtui sekä epäluottamuksesta Järvisen poliittisiin kykyihin että omasta epävarmasta asemasta RKP:ssä. Suurista erimielisyyksistä huolimatta lopullista välirikkoa ei vielä ollut tapahtunut eikä puolueen jäsenyydestä luopuminen ollut vielä ajankohtaista.

Eduskunnassa liikkuneiden huhujen myötä tieto Järvisen hankkeesta kantautui myös tiedotusvälineille. Helsingin Sanomat tiesikin kertoa jo 9.3.1973 – siis viisi päivää ennen varsinaista perustavaa kokousta –, että perustuslailliset puuhasivat omaa järjestöä, jonka nimeksi tulisi Perustuslailliset ry. Lehden mukaan puuhamiehiniä olivat Kekkosen

¹¹⁹³ Nummivuori 2009, 260. Poikkeuslain jälkeen Junnila totesi: ”Kokoomus on tätä nykyä revennyt kah-tia ylhäältä alas asti kuin temppelin esirippu”.

¹¹⁹⁴ Koskinen 1989, 71 vrt. Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 1. Ilpo Järvisen arkisto, PTA. Koskinen pro gradu-tutkielmassa mainitaan, että Ehrnrooth olisi kuullut puoluehankkeesta jo syksyllä 1972. Tämä Ehrnroothin haastattelulausuntoon perustuva tieto ei kuitenkaan ole yhtäpitävä Järvisen muistelmien kanssa. Koska Järvinen esitteli ankkuriryhmän tilaisuudessa myös kannattajakortti-mallikappaletta ja mainitsee kokoomuksen ryhmän kahtiajakautumisen on syytä olettaa, että todellisuudessa Järvisen ja Ehrnroothin ensitapaaminen tapahtui vasta poikkeuslakipäätöksen jälkeen.

¹¹⁹⁵ Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 1. Ilpo Järvisen arkisto, PTA; Koskinen 1989, 51 ja 71. Mukana olivat mm.: Eero Lattula (kok), Tuure Junnila (kok), Mikko Asunta (kok), Pentti Mäki-Hakola (kok), Timo Mäki (kok), Alli Vaittinen-Kuikka (kok), Olavi Lähteenmäki (kok), Kullervo Rainio (kok), Gunnar Laatio (kok), Georg C. Ehrnrooth (RKP), Victor Procopé (RKP), Veikko Pihlajamäki (kesk) ja Sakari Talvitie (toimittaja, US).

¹¹⁹⁶ Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981, nauha 1. Ilpo Järvisen arkisto, PTA. Ilpo Järvinen purkaa vanhaa pettymystään nauhalle seuraavasti: ”Todetessani tämän kansanedustajien käden taskussa nyrkkiin puristamisen erittäin tunnekuohuisten mielentilojen vallitessa, epäkohtien esiintuominen tässä ryhmässä, mutta ei minkäänlaista aktiivista toimintaa tai näkyvää toimintaa julkisuudessa ja minua auttaakseni, että saisimme tämän puolueen pystyyn (...) päätin noina aikoina perustaa puolueen yksin odottamatta minkäänlaista kantaa heidän näkemyksistään.”

jatkokautta vastustaneet henkilöt, ja nimeltä mainittiin professori Veli Merikoski, Tuure Junnila ja Georg C. Ehrnrooth.¹¹⁹⁷ Huhut puoluepuuhastelusta yhdistettiin julkisuudessa poikkeuslakia vastustavaan kansalaistoimikuntaan.¹¹⁹⁸

Väite Merikosken ja Junnilan osallisuudesta puoluepuuhasteluun dementoitiin nopeasti. Junnila totesi, ettei tiennyt asiasta mitään, mutta korosti, että mikäli Merikoski ja Ehrnrooth olivat asiassa mukana, niin silloin se oli ”varmasti asiallisella pohjalla ja sille on aihetta toivottaa menestystä”. Toisaalta Junnila itse koki paremmaksi pysytellä kokoomuksessa, vaikkei ymmärtänytään puolueen toimintaa poikkeuslakiasiaassa:

*Vanha puolueeni toiminnassa on kyllä viime aikoina ollut piirteitä, joita minun on ollut vaikea ymmärtää. En ymmärrä kokoomuksen eduskuntaryhmän enemmistön menettelyä poikkeuslakiasiaassa, en sitä, että puolueessa on aineksia, jotka taipuvat pitämään kommunismin vastaista toimintaa poliittisen realismin puutteena, enkä liioin sitä, että eräät nuoremman polven kokoomuslaiset tuntuvat myötäilevän vasemmiston pyrkimyksiä perustuslakiemme omaisuuden suoja säännösten heikentämiseksi. Mutta minusta on parempi tehdä yritys kokoomuksen palauttamiseksi näissä suhteissa järkeville linjoille kuin ryhtyä oikopäätä perustamaan uutta puoluetta.*¹¹⁹⁹

Väite Merikosken osallisuudesta puoluehankkeessa ei myöskään pitänyt paikkaansa. Merikoski oli jo poikkeuslakitaistelun aikana korostanut kansalaistoimikunnan pysymistä erillään kansanedustajista, vaikka harjoittaisikin koordinoitua yhteistoimintaa. Puoluehankkeen osalta Merikoski oli vieläkin kriittisempi suhtautuen ehdottoman kielteisesti jopa Messuhallin tilaisuuteen.¹²⁰⁰ Sikäli lehtitiedoissa oli todellisuuspohjaa, että poikkeuslakitaistelun jälkeen Merikoski kyllä suunnitteli puolueisiin sitoutumatonta perustuslaillista kansalaisjärjestöä ja ehti jopa hankkia lupauksia rahoituksesta. Merikosken sairastumisen myötä hanke kuitenkin kariutui.¹²⁰¹

Huhut adressihankkeen taustavoimien osallisuudesta puoluehankkeessa elivät sitkeinä vappuun saakka, jolloin Suomen Perustuslaillinen Yhdistys ry muutti nimensä Suomen Perustuslailliseksi Kansanpuolue ry:ksi.¹²⁰² Junnilan varovaisesta tuesta huolimatta vastineet osoittivat, että puoluehanke oli erittäin arkaluontoinen asia istuville kansanedustajille, jotka eivät halunneet millään tavalla leimautua syntymässä olevan puolueen kannattajiksi. Kokoomuksen sisällä käyty kädenvääntö akselilla Junnila–Holkeri–Vikatmaa toi tähän oman mausteensa: Juha Vikatmaa oli KNL:n puheenjohtajan Ilkka Kanervan tukemana keväällä 1973 vaatimassa jopa Junnilan, Ilaskiven, Mäki-Hakolan ym. oikeis-

¹¹⁹⁷ HS 9.3.1973, ”Perustuslailliset puuhaavat järjestöä”.

¹¹⁹⁸ Sillanpää 1993, 55–61, 104. Toimikunta sai 14.2.1973 mennessä kokoon n. 26 000 allekirjoitusta.

¹¹⁹⁹ HS 10.3.1973, ”Helsingin Sanomien toimitukselle: ”Perustuslailliset”.

¹²⁰⁰ Sillanpää 1993, 76–77; Heikki Eskelisen kirjallinen tiedonanto 29.12.2011, tekijän hallussa.

¹²⁰¹ Heikki Eskelisen kirjallinen tiedonanto 29.12.2011, tekijän hallussa. Suomalaisuuden liiton puheenjohtaja Kari Tarasti oli myös laatinut järjestölle sääntöehdotuksen.

¹²⁰² Etelä-Suomen Sanomat 29.4.1973; IS 30.4.1973. Lehtitietojen mukaan uutta puoluetta tukisivat ”myös ne, jotka keräsivät talvella nimiä poikkeuslakia vastustavaan kansalaisadressiin.”

tosiiven edustajien erottamista. Vikatmaa uhkasikin Holkeria, että ”me liipastaan sut pihalle”, mikäli tämä ei ryhtyisi toimenpiteisiin asiassa.¹²⁰³

Junnilan vuoden 1973 valtiopäivien eduskuntaryhmän avauskokouksessa esittämä toivomus, ettei porvarillista puoluehajaannusta tullut lisätä, sekä Ehrnroothin osoittama pidättyvyys todistavat, ettei heittäytyminen uuden puolueen syliin ollut läpihuutojuttu. Ei, vaikka Junnila totesi, ettei Paavo Virkkusen sanonta ”kokoomuksessa on hyvä olla” pitänyt vallitsevassa poliittisessa tilanteessa paikkaansa.¹²⁰⁴ Perustuslaillisen puolueen perustaminen saattoi kyllä periaatteellisella tasolla saada hiljaista tukea, mutta käytännössä tilanne oli aivan toinen. Eräs merkittävimmistä syistä kansanedustajien innottomuuteen johtui Ilpo Järvisestä, jonka ajatuksena oli perustettavan puolueen käyttäminen painostuskeinona kokoomuksen puoluejohtoa vastaan tulevassa puoluekokouksessa.¹²⁰⁵ Läh-tökohdiltaan kokoomuksen sisäisiin välienselvittelyihin nojaava puolue oli liian epävarmalla pohjalla, jotta siihen olisi ollut muilla kuin ns. kokoomuksen kapinallisilla aiheita liittyä. Järvisen osalta hankkeen taustavaikuttimet näyttivätkin olleen ensisijassa kokoomuksen sisäisissä ristiriidoissa ja omissa henkilökohtaisissa motiiveissa.

Järvisen henkilökohtaisista taustamotiiveista todettakoon, että vuoden 1972 aikana Töölön Kansallisseuran puheenjohtajana toimineen Järvisen asema puolueessa muuttui radikaalisti. Poikkeuslakivastaisuutensa myötä Järvinen joutui vastahankaan sekä puoluejohton että KNL:n kanssa. Kokoomusnuorten vihat Järvinen sai niskaansa Töölön Kansallisseuran pahoiteltua KNL:n julkilausumaa, jossa liitto suositteli Kekkosen uudelleenvalintaa poikkeuslailla. Vastareaktionä Töölön Kansallisseuraan vyöryi toistakymmentä uutta nuorta jäsentä. Jäsentulvan myötä puheenjohtajakysymys tuli uuteen käsittelyyn ja Järvinen jätti puheenjohtajan tehtävät ja erosi yhdistyksestä.¹²⁰⁶

Jälkeenpäin Järvinen syytti Helsingin kokoomuksen piiritoimistoa ja puoluetoimistoa yhdistyksen valtaamisesta.¹²⁰⁷ Töölön Kansallisseurasta Järvinen siirtyi muutaman kannattajan ja perheenjäsentensä kanssa uinuvaan Pasilan Kansallisseuraan, jottei pääsy puoluekokoukseen estyisi.¹²⁰⁸ Junttausväitteissä oli sikäli perää, että Helsingin piiri ja puoluejohto eivät varmaankaan katsoneet hyvällä Järvisen toimintaa, johon kuului mm.

¹²⁰³ Nummivuori 2009, 261; Holopainen 1989, 127–128; Iltalehti 21.2.1981. Iltalehden haastattelussa Ehrnrooth kertoi, että hänen lisäkseen perustuslaillisiin siirtymistä harkitsivat ainakin Tuure Junnila, Pentti Mäki-Hakola, Eero Lattula ja Mikko Asunta.

¹²⁰⁴ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirja 5.2.1973, Tuure Junnilan puhe –liite, PTA.

¹²⁰⁵ Kansallisen Kokoomuksen puoluekokouksen pöytäkirja 27.4.1973, PTA; Koskinen 1989, 76.

¹²⁰⁶ Töölön Kansallisseura ry:n johtokunnan pöytäkirja 29.11.1972, PTA, Uusina jäsenenä hyväksyttiin mm. Kari Palonen ja Tuure Jukarainen; Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981, nauha 1, Ilpo Järvisen arkisto, PTA.

¹²⁰⁷ Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981, nauha 1. Ilpo Järvisen arkisto, PTA.

¹²⁰⁸ Ilpo Järvinen vuosien varrelta – muistiinpanojeni kertomaa (päiväty 24.2.1985), tekijän hallussa. Ilpo Järvisen pojan ja vaimon ohella paikallisyhdistyksen johtokuntaan kuuluivat eversti Valo Nihtilä ja rouva Nita Adams; Kansallisen Kokoomus r.y:n säännöt vuodelta 1972. Säännöt 1907–1999 kansio, Kansallinen Kokoomus, PTA. Puoluekokouksen osanottajista sanotaan sääntöjen 7 §:ssä seuraavaa: ”Puoluekokouksiin on kullakin paikallisyhdistyksellä oikeus lähettää yksi (1) äänivaltainen edustaja jäsenmääränsä kutakin alkavaa 200-lukua kohti”.

isällisten paimenkirjeiden lähettäminen kaikille mahdollisille tahoille aina puolueen puheenjohtajasta piirien toiminnanjohtajille saakka.¹²⁰⁹ On täysin mahdollista, että Järvisen aktiviteetit ja koko puolueorganisaatioon kohdistuneet paimenkirjeet lisäsivät myös Helsingin piirin johtoportaan halukkuutta saada uutta verta Töölön Kansallisseuran johtoon. Edellä mainitut tapahtumat antavat joka tapauksessa viitteitä siitä, missä Järvisen puoluehankkeen todelliset motiivit olivat. Taustalla ei ollut kokoomuksen hovikelpoisuuden varmistaminen, vaan pikemminkin poikkeuslakiasiasta syntynyt riita ja katkeruus sekä kokoomuksen puoluejohtoa että Helsingin piiriä kohtaan.

Itse asiassa Järvinen oli kokenut olonsa epämukavaksi Holkerin johtamassa puolueessa jo pidemmän aikaan. Jo vuoden 1971 puoluekokouksessa Järvinen ehdotti puolueen puheenjohtajaksi Olavi Lähteenmäkeä. Ehdotustaan Järvinen perusteli kentän äänellä katsoen Holkerin edustavan klikkivaltaa. Järvinen syyttikin, että Holkerin nostamisesta puheenjohtajaksi oli päätetty salamyhkäisessä ns. Tuusulan kokouksessa nuorimpien kansanedustajien, puoluetoimiston ja toiminnanjohtajien kesken.¹²¹⁰

Poikkeuslakiratkaisu ja kokoomuksen piirissä tapahtuneiden henkilökohtaisten tappioiden yhdistelmä ajoi Järvistä vaatimaan puolueen perustuslaillisten nimissä muutoksia kokoomuksen puheenjohtajistoon.¹²¹¹ Järvinen terävöitti sanomaansa uhkaamalla uudella puolueella ja ilmoittamalla, että mahdollisen ulosmarssin estämiseksi riittäisi yksi varapuheenjohtajan paikka nk. perustuslaillisille. Tehostaakseen perustuslaillisten vaatimuksia Järvinen päätti Tampereen puoluekokouksen alla 14.3.1973 perustaa työtovereidensa Hannu Tuomisen ja Taisto Saarikiven kanssa Suomen Perustuslaillinen Yhdistys ry:n. Samalla Järvinen painatti puolueen rekisteröimiseen tarvittavia kannatuskortteja, joita tarvittaisiin 5 000 kpl puolueen viemiseksi puolurekisteriin.¹²¹²

Suomen Perustuslaillisen Yhdistyksen nimenkeruu yhdistyksen puolurekisteriin merkitsemistä varten oli Supon mukaan aloitettu Turussa 26.3.1973, ja 2.4.1973 mennessä allekirjoituksia oli ollut koossa noin 100 kappaletta. Suojelupoliisin tietolähteen mukaan kyse oli sylkykuppiteorian mukaisesta puolueesta, jota pidettiin kokoomuksen puoluejohdon ja sitä kannattavan jäsenistön keskuudessa jopa hyvänä asiana, sillä uuden puolueen myötä ääriaineuksesta päästäisiin eroon. Suojelupoliisin tietojen perusteella ko-

¹²⁰⁹ Ilpo Järvisen 12.5.1972 lähettämä kirje Harri Holkerille, Kirjeenvaihto 1972–1973, Harri Holkerin kokoelma, PTA. Kirjeessään Järvinen peräänkuulutti perustuslakien kunnioittamista sekä vastusti presidentinvalitsemista poikkeuslailla; Järvisen kirje puolueen johdolle ja eduskuntaryhmän puheenjohtajalle (pvm tuntematon). Aatteet ja vuodet s. 21 ja 24. Ilpo Järvisen arkisto, PTA; Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 1. Ilpo Järvisen arkisto, PTA.

¹²¹⁰ Kansallisen Kokoomuksen puoluekokouspöytäkirja 23.–25.4.1971, Kansallinen Kokoomus, PTA

¹²¹¹ IS 17.4.1973. Pasilan Kansallisseuran puheenjohtaja Ilpo Järvinen vaati Helsingin piirin kokouksessa yhtä varapuheenjohtajan paikkaa perustuslaillisille ” ilmoittaen samalla, että yhdistyksen takana on kymmenkunta kansanedustajaa.”. Ilta-Sanomat tiesi myös kertoa, että asian tiimoilta käytiin ”kiihkeä keskustelu”, joka päättyi puoluejohdon kannattajien voittoon; perustuslaillisille ei annettaisi varapuheenjohtajan paikkoja.

¹²¹² Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 2. Ilpo Järvisen arkisto, PTA; Suomen Perustuslaillinen Yhdistys ry:n perustamisasiakirja 14.3.1973. Tekijän hallussa; Kullervo Rainion haastattelu 22.1.2007.

koomuksen piirissä olikin alustavasti arvioitu, että mikäli uusi perustuslaillinen puolue perustettaisiin, siirtyisi kokoomuksen jäsenistä noin 15–20 % uuden puolueen piiriin. Tasapainottavana ja lieventävänä tekijänä pidettiin kuitenkin sitä, että poistuva jäsenistö olisi puolueen iäkkäintä kannattajakuntaa ja siten vahinko jäisi lyhytaikaiseksi.¹²¹³

Suojelupoliisin Helsingistä saamien ”alustavien tietojen” mukaan jopa 15 kansanedustajaa olisi täyttänyt perustuslaillisen puolueen rekisteröimiskortin. Näistä kahden tiedettiin olevan RKP:n eduskuntaryhmän jäseniä ja loput kokoomuksen ryhmästä.¹²¹⁴ Suojelupoliisin tiedot eivät yllätä, sillä vastaavia arvioita esitettiin myös Ilta-Sanomissa 17.4.1973. Lehden mukaan perustuslaillisen yhdistyksen piirissä oli laskettu, että puolueen takana olisi kymmenkunta kansanedustajaa ja jopa 60 prosenttia kokoomuksen äänestäjistä. On täysin mahdollista, että sama henkilö, joka oli suojelupoliisin tietolähteenä, tarjosi tietojaan myös Ilta-Sanomille. Mikäli kyseessä oli joku nimenkeräykseen osallistunut henkilö, vahvimmat epäilyt kohdistuvat Kari Räisäseen. Räisänenhän oli henkilö, jonka tietolähteiden kautta Express-lehti sai tietoonsa myös Albert Akulovin tiedustelutoimintaan liittyvää tietoa.¹²¹⁵ Kansanedustajien mahdollisiin loikkausaikeisiin liittyen jo nimien keruuvaiheessa oli yleisesti tiedossa, että useat ruohonjuuritason kokoomusaktiivit olivat mukana perustuslaillisen puolueen perustamispuuhissa. Järvisen ohella ainakin Teemu Andelin, Kari Räisänen ja Olavi Vänttinen toimivat puuhamiehinä.¹²¹⁶

Kokoomuksen puolue toimistossa puoluehankkeeseen osattiin varautua ajoissa, sillä Holkeri ja Tavastila olivat tietoisia hankkeesta aivan sen alkumetreiltä saakka. Kun Holkeri sai kuulla, että nimienkeruuhanke tähtäsi nimenomaan Tampereella 27.–29.4.1973 pidettävään puoluekokoukseen ja että asialla pyrittiin vaikuttamaan puolueen varapuheenjohtajien valintaan, määräsi Harri Holkeri järjestösihteerin Jussi Isotalon ehdotuksesta toimihenkilöitä kaappaamaan Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen nimen yhdistysrekisteristä.¹²¹⁷ Järvisen pyrkimys kiristää puheenjohtajistoa uudella puolueella johti päinvastaiseen tulokseen. Järvisen hankkeesta suuttunut Holkeri painotti, etteivät Linkola tai Mykkänen saisi alistua siihen, että jompikumpi luopuisi varapuheenjohtajuudesta. Näin päädyttiin siihen, että vanha kolmikko jatkaisi.¹²¹⁸

Nimenkaappauksella puolue toimisto onnistui vesittämään käynnissä olevan nimenkeräyskampanjan, sillä allekirjoitusten keräämisessä käytettyjen kaavakkeiden mukaista

¹²¹³ jK I S14-, Piiritston N:o Tt 25/73, Ilmoitus 654 16–4–1973, SUPO.

¹²¹⁴ Ibid.

¹²¹⁵ Georg C. Ehrnroothin puhelinhaastattelu 31.3.2010; P.M. Express-lehden kirjoittelusta SNTL:n suurlähetystön toiminnasta n:o 2/196 sal 1973, 15.3.1973, 12 L 54, UMa.

¹²¹⁶ Ilpo Järvisen arkisto aatteet ja vuodet, 53, tekijän hallussa; Helsingin kokoomuksen piirihallituksen pöytäkirja 27.–29.4.1973, PTA; Helsingin Kokoomuksen piirin kirje Pasilan Kansallisseuralle. Nimienkeruussa toimivat mm. Ilpo Järvinen (Pasilan kansallisseuraa), Antti Immonen (Vallilan Kansallisseuraa), Teemu Andelin (Töölön kansallisseuraa), Niilo Saarniala (Pasilan Kansallisseuraa), Irma von Julin, Leo Lehmus, Veikko Lummela (Lauttasaaren Kansallisseuraa), Kari Räisänen (Kansalliset Ylioppilaat), Erkki O. Talikka, Olavi Vänttinen.

¹²¹⁷ Jussi Isotalon haastattelu 11.6.2010.

¹²¹⁸ Jouni Mykkäsen haastattelu 19.4.2007.

puoluenimeä ei Järvinen ollut huomannut varata yhdistysrekisteristä käyttöönsä ennen nimienkeräyskampanjan aloittamista. Holkerin käskyn seurauksena Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue r.y.:n ensimmäiset jäsenet olivatkin puoluejohdolle lojaaleja kokoomusvirkailijoita. Perustajajäseniksi merkittiin Hannu Rautala (puheenjohtaja), Riitta Schreck (varapuheenjohtaja, Helsingin kokoomuksen tiedotussihteeri), Sirkka Mielonen (sihteeri, Helsingin kokoomuksen järjestösihteeri) ja Arja Qvick (jäsen). Yhdistyksen sääntöjen 2 §:n ensimmäinen rivi kertoi kaiken yhdistyksen todellisesta luonteesta. Yhdistyksen tarkoituksena oli toimia Kansallisen Kokoomuksen ohjelmissaan omaksumien pääperiaatteiden toteuttamiseksi.¹²¹⁹

Nimenkaappauksen myötä käytännössä kaikki Järvisen SPK:n perustamisen eteen tekemä työ valui hukkaan. Nimenkaappauksen myötä nimienkeruu tuli aloittaa uudelleen.¹²²⁰ Puoluejohdon määräyksestä suoritettu toimenpide todistaa kiistatta, ettei Järvinen toiminut perustuslaillisen yhdistyksen perustamiskuvioissa yhteistyössä puolueen kanssa. Muutoinhan Holkerin määräyksestä suoritettu nimenkaappaus olisi ollut epäjohtonmukainen ja mieletön teko. Mikäli Järvinen olisi ollut etukäteen tietoinen Holkerin vastavedosta, olisi myös hänen suhtautumisensa asiaan ollut maltillisempi. Nyt tilanne oli toinen. Lehdistölle Järvinen luonnehti nimenvaraamisoperaatiota ”koulupokamaiseksi teoksi” pitäen sitä vain osoituksena kokoomuksen puoluejohton kyvyttömyydestä pitää rakoilevaa puoluetta koossa.¹²²¹

Järvisen suuttumuksen aitoudesta kertoo jotain myös se, että Järvinen päätti saman tien haastaa nimenvaraamisoperaatioon osallistuneet raastuvanoikeuteen.¹²²² Suomen Perustuslaillinen Yhdistys r.y. pyysi Carl-Olof Plantingin 24.4.1973 laatimalla haastehakemuksella Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue r.y:n haastamista oikeuteen vastaamaan vaatimukseen, jotta kokoomuksen toimesta rekisteröity yhdistys kumottaisiin yhdistyslain 31 §:n 2 momentin nojalla.¹²²³ Riitta Suomisella olikin ihmettelemistä, kun eräänä huhtikuisena aamuna ovikello soi. Hänen avattua oven haastemies tokaisikin: ”Ai rouva itse!” ja esitti asiansa.¹²²⁴ Oikeudenkäynnillä uhkaamiseen olisi tuskin ollut tarvetta, mikäli kysymyksessä olisi ollut Tavastilan kanssa sovitun operaation toteuttamisesta.

Tampereen puoluekokouksessa nk. perustuslailliset tarjosivat puheenjohtajaehdokkaaksi Gunnar Laatiota. Lähtökohtana oli, että mikäli Laatio saisi paikan puheenjohtajistossa, olisi Järvinen valmis luopumaan uuden puolueen perustamisesta. Varsinaiseksi ehdokkaaksi Laatio suostui, kun Tuure Junnilan johtama lähetystö saapui Laation Outokumpu Oy:n työhuoneeseen ja pyysi tätä ehdokkaaksi. Laation ehdokkuus juonsi juurensa

¹²¹⁹ jK I S14–1, Ilmoitus 654 16–4–1973, Asia: Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue ry. SUPO.

¹²²⁰ IS 17.4.1973; Aamulehti 18.4.1973; Nya Pressen 18.4.1973.

¹²²¹ IS 18.4.1973.

¹²²² IS 20.4.1973.

¹²²³ Koskinen 1989, 77.

¹²²⁴ Riitta Suominen 19.9.2008.

poikkeuslainsäätämisen aikoihin. Tuolloin Laatio oli eräässä puoluevaltuuston kokouksessa ilmoittanut tekevänsä kaikkensa Holkerin tiputtamiseksi puheenjohtajan paikalta. Laatio on itse korostanut, ettei missään nimessä varsinaisesti pyrkinyt puolueen puheenjohtajaksi, vaan asettui Holkerin vastaehdokkaaksi vastalauseena sekä Holkeria että poikkeuslakipäätöstä vastaan. Ehdokkuutensa ehdoksi Laatio asetti perustuslaillisten pidättäytymisen ulosmarssista, vaikka ryhmittymä kärsisikin tappio äänestyksessä.¹²²⁵

Laation taakse ryhmittyneet perustuslailliset saivat kuitenkin vain hajanaista tukea. Esimerkiksi Helsingin piiri päätti asettua vanhan puheenjohtajiston taakse, sillä piirin puheenjohtaja Pertti Salolainen katsoi piirin edustajien ”selvän enemmistön” olevan tällä kannalla.¹²²⁶ Puoluekokouksen äänestystulos oli selvääkin selvempi: Holkeri valittiin puheenjohtajaksi ja vanhat varapuheenjohtajat saivat kiistattoman valtakirjan. Laatio hävisi Holkerille äänin 745–88.¹²²⁷ Äänestystuloksen myötä Järvisen tie kokoomuksen riveissä näytti tuleen päätepisteeseen.¹²²⁸

Lähtölaskentaa puolueesta helpotti myös Järvisen saama nuiva kohtelu puoluekokousedustajilta. Vetoisalla puoluekokouspaikalla yksinäisenä vaelteleva Järvinen oli kuin spitaalinen, jota kaikki välttelivät. Edes ns. ankkuriryhmästä tutut kansanedustajat eivät tahtoneet näyttäytyä fasistiksi leimatun Järvisen seurassa.¹²²⁹ Järvisen uhittelu uudella puolueella ei siis tuonut kaksistakaan tulosta. Päinvastoin Holkerin johtama poliittinen linja sai selkeän erävoiton, eikä Messuhallin tilaisuuden aikana ilmeiseltä näyttänyt puolueen repeäminen kahtia näyttänyt toteutuvan. Puoluejohdon ohella erityisesti KNL:n ja Tuhatkunnan keskuudessa äänestystuloksesta riemuittiin, sillä sen katsottiin alleviivaavan puolueen seisomista Paasikiven–Kekkosen linjalla ja samalla osoittaneen rajan mallittaisen oikeiston ja äärioikeiston välillä.

Tampereen puoluekokouksen puheenjohtajavalintoihin tyytyväisenä Holkeri lupasi vapauttaa perustuslaillisen puolueen nimen Järvisen käyttöön antamalla yhdistyksen perustamiseen osallistuneille puolueen toimihenkilöille määräyksen ”Suomen pienimmän puolueen” lakkauttamisesta, jottei nimikiista etenisi oikeuskäsittelyyn saakka. Holkerin lupaus nimenvapauttamisesta edellytti kuitenkin pientä palvelusta. Riitta Suominen oli nimittäin luvannut valokuvaaja Timo Palmille, että hän saisi ottaa puoluekokouspaikan vieressä olevassa Sirkuksessa Holkerista kuvan, jossa tämä ratsastaa sirkushevosella:

¹²²⁵ Gunnar Laation haastattelu 18.12.2006; Koskinen 1989, 76.

¹²²⁶ Helsingin kokoomuksen piirihallituksen kokous 27.–29.4.1973, PTA. Kun samassa kokouksessa Pasilan Kansallisseuran jäsen Niilo Saarnialan ilmoitti keräävänsä nimiä perustuslaillisen puolueen perustamista varten ja Ilpo Järvisen uhattua perustaa uuden puolueen päätti piirihallitus tiedustella Pasilan Kansallisseuralta mihin toimenpiteisiin yhdistyi aikoi ryhtyä.

¹²²⁷ Kansallisen Kokoomuksen puoluekokouspöytäkirja 27.–29.4.1973, Kansallinen Kokoomus, PTA.

¹²²⁸ US 29.4.1973, ”Vähemmistö pelotteli uudella puolueella”. Järvinen ilmoitti etukäteen, että ”hänen mittansa” olisi täynnä jos nykyjohto valittaisiin uudelleen. Järvinen teki myös selväksi, että samalla tämä tarkoittaisi ryhtymistä toimenpiteisiin perustuslaillisen yhdistyksen muuttamiseksi puolueeksi.

¹²²⁹ Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 2, Ilpo Järvisen arkisto, PTA. Järvinen muistelee Lattulan sanoneen, että ”voisimmeko sopia siitä, että me emme täällä toisten nähden keskustele”.

*Harri sanoi, että ”minä olen nyt vakava puolueen puheenjohtaja, että minä en tuollaiseen ryhdy” ja mä sanoin, että ”joo ja sä olet ilmoittanut täällä kokouksessa, että perustuslaillisen kansanpuolueen nimi annetaan käyttöön ja mä en sitä anna ellet sä mene sen hevosen selkään”, Timo sai sen kuvan sitten.*¹²³⁰

Puoluekokoukseen pettyneenä Järvinen totesi, että oli tullut aika perustaa oma puolue. Tämä päätös aiheutti vastatoimia myös Helsingin kokoomuksen piirissä, joka teki Pasilan Kansallisseuran osalta pesänselvityksen toukokuun piirihallituksen kokouksessa.¹²³¹ Järvisen tie kokoomuksesta Suomen Perustuslailliseen Kansanpuolue ry:hyn vei kokonaisen päivän. Puoluekokousta seuranneena päivänä nimittäin pidettiin Suomen Perustuslaillinen Yhdistys ry:n vuosikokous, jonka yhteydessä yhdistyksen nimi muutettiin Suomen Perustuslaillinen Puolue ry:ksi. Samalla päätettiin aloittaa uusi nimienkeräys yhdistyksen saamiseksi puolerekisteriin.¹²³²

Järvisen jälkikäteistulkinta SPK:n perustamisesta yhteisymmärryksessä kokoomuksen puoluejohdon kanssa ei siis saa tukea myöskään Helsingin kokoomuksen piirihallituksen pöytäkirjoista, joiden perusteella ero oli kaikkea muuta paitsi sopuisa. Piirihallitus päätti tarkasti seurata perustuslaillisten toimintaa sekä tehdä tilit selviksi Järvisen kanssa. Piirihallitus päätti myös varoittaa kaikkia niitä kokoomuslaisia, jotka roikkuivat perustuslaillisten liepeillä.¹²³³ Järvisen jälkikäteen levittämä tarina perustuslaillisen puolueen perustamisesta yhteistuumin kokoomuksen silloisen puoluesihteerin Veikko Tavastilan kanssa näyttää uponneen myös Pär Stenbäckiin, joka muistelmissaan *Kriisejä ja katastrofeja* nojaa tähän tulkintaan. Stenbäck pohjaa väitteensä siihen, että juuri Holkerin Tampereen puoluekokouksessa tekemä päätös luovuttaa Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen nimi Järvisen käyttöön ”osoittaa todeksi”, että Järvinen tosiaankin toimi yhteistyössä kokoomuksen kanssa.¹²³⁴ Tulkinta ei kuitenkaan saa tukea laajemmasta lähdemateriaalista eikä huomioi sitä, että asia oli jopa siirtymässä raastuvanoikeuteen. Ainoat viitteet Tavastilan kanssa tehdystä sopimuksesta löytyvät Järvisen vuonna 1981

¹²³⁰ Riitta Suomisen haastattelu 19.9.2008.

¹²³¹ Helsingin kokoomuksen piirihallituksen kokous 22.5.1973. Järvisen johtamien perustuslaillisten puuhiin pistettiin loppu myös Helsingin kokoomuksen toimesta. Toukokuussa pidetyssä piirihallituksen kokouksessa Pasilan kansallisseuran ilmoituksesta päätettiin merkitä osaston eronneeksi kokoomuksesta. Samassa yhteydessä päätettiin, että piirin pj. Pertti Salolainen keskustelee perustuslaillisia koskevasta asiasta puoluejohdon kanssa.

¹²³² Suomen Perustuslaillinen Yhdistys ry:n vuosikokouspöytäkirja 30.4.1973, tekijän hallussa; Etelä-Suomen Sanomat 29.4.1973; Etelä-Suomen Sanomat 1.5.1973. Lehdistölle Järvinen kuvaili puoluettaan ja motiivejaan seuraavasti: ”Puolue korostaa parlamentaarista kansanvaltaa ja sijoittuu asiasta riippuen sekä kokoomuksen vasemmalle että oikealle puolelle. Ennen perustamista ”on vain haluttu nähdä eräät määrättyt ratkaisut, toteaa Järvinen”.”

¹²³³ Helsingin Kokoomuksen piirihallituksen pöytäkirja 18.6.1973. PTA. Pöytäkirjassa todetaan: ”Uutta ns. perustuslaillista puoluetta suunniteltaessa on ryhdytty järjestämään nimenkeräystilaisuuksia ja kokouksia. Näihin ei Helsingin kokoomuksen jäsenten ole syytä lähteä esiintymään. Piirihallitus on myös päättänyt, että henkilöt, jotka rikkovat tätä kantaa vastaa, eivät pääse sen jälkeen esiintymään piirin tai sen toimiston järjestämiin tilaisuuksiin. Piirin jäsenyhdistyksiä kehoitetaan soveltamaan samaa käytäntöä.”

¹²³⁴ Stenbäck 2009, 72.

tekemistä nauhoituksista ja hänen itsensä koostamista aineistoista, joita hän aktiivisesti jakeli poliittisille yhteistyökumppaneilleen, yhtenä esimerkkinä Stenbäck.¹²³⁵

Toisin kuin Järvinen jälkikäteen väitti ja Stenbäck luuli, puolueen perustamisessa ei ollut kyse vain hyvin ohjatusta näytelmästä. Se oli kuin olikin aito – toki suhteellisen nimettömän miehen johtama – protesti kokoomuksen puoluejohtoa vastaan. Protesti, joka poikkeuslakikuohunnan nopean laantumisen myötä lässähti pannukakuksi eikä johtanutkaan laajempaan porvaripuolueiden perustuslaillisten kansanedustajien yhteenliittymään. Perustuslaillisen puolueen alkutaipaleen ensimmäinen takaisku tulikin jo Tampereen puoluekokouksessa. Painostuksesta huolimatta puheenjohtajisto pysyi entisellään jäsenistön pysyessä uskollisena puolueen johdolle. Perustuslaillisten murskatappio puheenjohtajavaalissa personoitui Ilpo Järvisen, jonka luonteeseen ei kuulunut perääntyminen, vaan taistelun jatkaminen uusin keinoin.¹²³⁶ Näinhän hän oli toiminut silloinkin, kun hänet savustettiin ulos Töölön Kansallisseurasta.

Perustuslaillinen Isänmaallinen Kansanliike?

Jos perustuslaillisten voimien kokoaminen nähtiin kokoomuksessa sekä uhkana että mahdollisuutena, niin miten asia nähtiin poliittisen spektrin toisessa ääripäässä SKP:ssä? Vähemmistökommunistien Tiedonantaja-lehdessä Ehrnrooth ja muut perustuslailliset nähtiin äärimmäisyysaineiksina ja suurpääoman edustajina, joiden tavoitteena oli Suomen kytkeminen EEC:hen ja yhteyteen ”imperialistisen NATO-sotilasliiton kanssa”.¹²³⁷ Mielenkiintoisen näkemyksen perustuslaillisista tarjoaa SKP:n järjestöosaston työryhmän 15.5.1973 tekemä selvitys Kansallisen Kokoomuksen asemasta ja merkityksestä. Työryhmä, johon kuuluivat Unto Järvinen, Kimmo Kevätsalo, Jorma Nirhamo, Ossi Nurminen, Simo Eerola, Yrjö Tirri, Max Rand ja Eero Tuominen, ei käyttänyt perustuslaillisista oikeaa nimeä Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue ry, vaan SKP:n näkökulmasta paljon käyttökelpoisempaa Perustuslaillinen Isänmaallinen Kansanliike -nimikettä. Työryhmän mukaan se, että kansanliike perustettiin Kekkosen uudelleenvalinnan yhteydessä, osoitti, että ryhmittymän pyrkimyksenä oli kasvattaa äärioikeiston vaikutusvaltaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Kansanliike nähtiin kokoomuksen, SMP:n, RKP:n, LKP:n ja kristillisten poikkeuslainvastaisten yhteenliittymänä.¹²³⁸

Työryhmän mukaan perustuslaillisten toiminta oli osoittanut, että kyseessä oli kiistatta avoimen uusfasistinen liike. Kokoomuksen roolia perustuslaillisissa pidettiin ratkaisevana. Mukana tiedettiin olevan mm. Olavi Lähtenmäki (ent. AKS:n ensimmäinen va-

¹²³⁵ Pär Stenbäckin 8.2.2009 lähettämä sähköpostiviesti tekijälle. Tekijän hallussa.

¹²³⁶ Helena Kivivaaran (ent. Helena Järvinen) haastattelu 14.7.2008. Järvisen lesken mukaan Ilpo Järvinen oli luonteeltaan taipumaton ja hyvin vaativa sekä itseään että muita kohtaan.

¹²³⁷ Tiedonantaja 12.5.1973, ”Itsenäisyyden puolesta ry TAAS PALVELUKSESSA”.

¹²³⁸ Kansallisen kokoomuksen asemasta ja merkityksestä (luonnos 15.5.1973), Tutkimuksia puolueista, muut puolueet kansio 192, Järjestöosasto, 1B SKP, KansA.

rapj., Pohjois-Suomen SK:n esikunnan jäsen, IKL-aktiivi), Tuure Junnila, Mikko Asunta (ent. SK:n Ruoveden esikunnan ja Aseveljien liiton jäsen), Alli Vaittinen-Kuikka (Joensuu Karjalaisseuran pj.), Gunnar Laatio (ent. AKS:n jäsen), Juuso Häikiö, Pentti Mäki-Hakola, Olavi Nikkilä, Salme Katajavuori ja Tauno Vartia.¹²³⁹ Kaikesta päätellen työryhmän tarkoituksena ei ole ollut niinkään luoda todenmukaista kuvaa Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolue r.y:stä kuin luoda täydellinen viholliskuva ”Perustuslaillisesta Isänmaallisesta Kansanliikkeestä”. Perustuslaillisuudessa yhdistyi siis kaikki paha. Se oli uusfasistinen liike, jota kannattivat entiset suojeluskuntalaiset ja AKS:n kannattajat. Perustuslailliset olivat pahimpia luokkavihollisia, sillä he edustivat viimeisimpiä ja hankalimpia esteitä yhteiskuntajärjestelmän muuttamisen tiellä.

Ehrnroothin ja RKP:n lopullinen välirikko

Ehrnrooth savustetaan pois RKP:sta

Miten Georg C. Ehrnrooth mahtuu SPK:n perustamiskuvioihin, ja mikä oli hänen osuutensa hankkeessa, joka näyttää kietoutuvan lähes täysin Ilpo Järvisen ympärille? Kuten aiemmin kävi ilmi, perustuslaillisen puolueen alkuvaiheet olivat vahvasti Järviseen sidoksissa. Tutkimuksen käytössä olleiden arkistomateriaalien valossa ei ole löydettävissä mitään, mikä liittäisi Ehrnroothin suoraan perustuslaillisen yhdistyksen tai Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue r.y:n perustamiseen. Näin siitäkkin huolimatta, että puoluehanke nivoutui epäsuorasti jo varhaisessa vaiheessa Ehrnroothin poliittisen lähipiirin ympärille mm. Kari Räisäsen kautta.

Ehrnroothin ensikosketus sekä Järviseen että tämän puoluehankkeeseen tapahtui käytössä olleen lähdemateriaalien perusteella tammi-helmikuussa 1973, jolloin Järvinen esitteli hanketta eduskunnassa pidetyssä ankkuriryhmän palaverissa.¹²⁴⁰ Tapaaminen, jota Järvinen luonnehti suureksi pettymykseksi kansanedustajien pidättyvyyden takia, muodostui Ehrnroothin poliittisen tulevaisuuden kannalta hyvin merkittäväksi.¹²⁴¹ Kaikista kansanedustajista juuri Ehrnroothille puoluehanke näyttäytyi jo tuolloin mielenkiintoisena vaihtoehtona. Muihin kansanedustajiin nähden Ehrnroothin tilanne oli sikäli erilai-

¹²³⁹ Kansallisen kokoomuksen asemasta ja merkityksestä (luonnos 15.5.1973), Tutkimuksia puolueista, muut puolueet kansio 192, Järjestöosasto, 1B SKP, KansA.

¹²⁴⁰ Koskinen 1989, 71 vrt. Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 1. Ilpo Järvisen arkisto, PTA; Georg C. Ehrnroothin puhelinhaastattelu 31.3.2010; Uusimaa 27.1.1973, ”Tilannearviointi poikkeuslain jälkeä”. Pekka Vanhala toteaa artikkelissaan huhuista, joiden mukaan uuden puolueen perustamiseksi oltiin kaavaillemassa nimenkeruuta, ”mutta näyttää siltä, että sittenkin uuden puolueen vaatijat odottavat huhtikuun loppuun tilanteen kehitystä.” Artikkelin perusteella voi tehdä sen johtopäätöksen, että perustuslaillisen puolueen perustamishanke ajoittuu tammikuun loppuun. Näin ollen myös Järvisen ja Ehrnroothin ensitapaaminen ankkuriryhmässä on todennäköisesti tapahtunut tammikuun lopussa.

¹²⁴¹ Ilpo Järvisen muistelmat nauha 1, Ilpo Järvisen arkisto, PTA.

nen, että hänen asemansa omassa eduskuntaryhmässään näytti ratkaisevasti heikentyneen poikkeuslakijupakan myötä.

Aivan kuin RKP:n eduskuntaryhmä olisi halunnut lietsoa Ehrnroothin ja puolueen enemmistön välistä riitaa, päätti RKP:n eduskuntaryhmä Kristian Gestrinin ehdottamana ja Elly Sigfridsin tukemana pudottaa Ehrnroothin pois Pohjoismaiden Neuvostosta ja vaihtaa hänen tilalle C. O. Tallgrenin. Virallisesti päätöstä perusteltiin sillä, että eduskuntaryhmän puheenjohtajan oli syytä olla paremmin perillä Pohjoismaiden Neuvoston toiminnasta. Ehrnrooth ei perustelua niellyt, vaan tulkitsi henkilövaihdoksen avoimeksi sodanjulistukseksi. Ehrnrooth piti selvänä, ettei hänen enää haluttu jatkavan RKP:n eduskuntaryhmässä. Nurkkaan ahdettuna Ehrnrooth esitti oman uhkauksensa. Mikäli eduskuntaryhmä jatkaisi oikeiston diskriminointia, tekisi oikeisto – tarkoittaen itseään ja mahdollisesti myös Victor Procopéta – tästä omat johtopäätöksensä. Uhkauksesta huolimatta tai ehkäpä juuri sen takia, eduskuntaryhmä päätyi Gestrinin ehdotuksen kannalle. Päätöksestä vihastuneena Ehrnrooth marssi saman tien ulos kokouksesta.¹²⁴²

Ehrnroothin rajun reaktion taustalla eivät olleet vain poikkeuslain tulehduttama tilanne eduskuntaryhmän sisällä ja putoaminen Pohjoismaiden Neuvostosta. Ulosmarssin taustalla oli mitä todennäköisimmin myös Turusta paria päivää aikaisemmin kantautuneet tiedot. Peter Kankkosen mukaan mm. Åbo Studentbladet oli vaatinut RKP:n äärioikeiston potkimista pois puolueesta. Merkittävin tieto liittyi kuitenkin Turun piirihallituksen kokoukseen, jonka aikana C. O. Tallgren ja Christoffer Taxell olivat antaneet ymmärtää, että Ehrnroothin ja Procopén täytyi ”kadota”.¹²⁴³ Kankkosen tietojen perusteella eduskuntaryhmän kokoukseen osallistuneella Ehrnroothilla oli tavallaan jo kaikki syyt protestoida. Se, että Kankkosen tiedot mahdollisesta ulosheitosta konkretisoituivat Ehrnroothin jäätyä vaille paikkaa Pohjoismaiden Neuvostossa, riitti todisteeksi puoluejohdon pyrkimyksestä savustaa Ehrnrooth pois puolueesta.

Eduskuntaryhmän tapahtumat eivät sinällään olleet yllätyksellisiä. Pikemminkin ne vain osoittivat RKP:n enemmistön ja Pohjoismaisen Perustan pitkäaikaisten ideologisten ja käytännön politiikkaan liittyvien ristiriitojen kärjistymisen. Eduskuntaryhmän tapahtumia edeltänyt PP:n päätös olla osallistumatta RKP:n Helsingin piirihallituksen työskentelyyn oli osa tätä kokonaisuutta. Julkisuudessa ulosmarssia perusteltiin mm. sillä, että piirihallitus oli päättänyt salata julkisuudelta kiusalliseksi muuttuneen poikkeuslakipäätöksen. Piirivaltuusto oli nimittäin joulukuussa äänin 25–16 tehnyt kielteisen päätöksen poikkeuslakiasiaassa. Väitetyn sensuurimentaliteetin ohella ulosmarssin taustalla sanot-

¹²⁴² RKP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 6.2.1973. SCA; Aamulehti 23.2.1973.

¹²⁴³ Peter Kankkosen kirje Georg C. Ehrnroothille 5.2.1973. Peter Kankkonen oli saanut tietonsa Lasse T:ltä (ehkä Lars Tiusanen). Alkuperäinen tietolähde oli kuitenkin professori Tore Modéen. Kansio 3, GCEa, KA; RKP:n Turun piirin piirihallituksen pöytäkirja 3.2.1973. SCA. Vertailtaessa Kankkosen tieto- ja piirihallituksen pöytäkirjan tietoihin, ei tietojen paikkansapitävyydestä voida sanoa mitään, sillä pöytäkirjassa ei ole minkäänlaista mainintaa asiasta tai Ehrnroothista. Mielenkiintoista on myös se, ettei pöytäkirjan mukaan Christoffer Taxell ollut edes mukana kokouksessa. Tämä ei kuitenkaan poista sitä mahdollisuutta, etteikö Taxell ja Tallgren olisi keskustelleet asiasta Modéenin kertoman mukaisesti.

tiin olevan ”oikeistomielisen” piiriasiamiehen palkkaamisen peruminen ja PP:n jääminen piirin puheenjohtajiston ulkopuolelle.¹²⁴⁴ Ehrnroothin mukaan ulosmarssi ei tarkoittanut PP:n irtautumista puolueesta, mutta piti protestia välttämättömänä, sillä piirin enemmistö pyrki eristämään oikeiston.¹²⁴⁵

Helsingin piirihallituksessa tapahtunut ulosmarssi sai jatkoa eduskuntaryhmässä, kun Ehrnrooth ilmoitti 15.2.1973 jättäytyvänsä eduskuntaryhmän ulkopuolelle. Ehrnroothin mukaan ulosmarssi oli ainoa keino selvittää, haluttiinko edes, että oikeisto kuuluu ryhmittymänä ja Ehrnrooth kansanedustajana RKP:hen. Ehrnrooth koki, ettei eduskuntaryhmässä noudatettu hänen kohdaltaan tasavertaisuusperiaatetta, vaan vakaumuksensa mukaisesti toimivana kansanedustajana häntä oltiin rankaisemassa. Ehrnrooth vakuutti, että kyse oli päätöksestä, joka oli kypsytynyt vuodesta 1968 lähtien, jolloin poliittinen suvaitsemattomuus ja yhdenmukaistumispaineet alkoivat lisääntyä. Ehrnrooth koki, että hänen mielipiteille ei ollut puolueessa käyttöä, vaikka äänet kelpasivatkin. Tilanne heikkeni entisestään vuoden 1970 eduskuntavaaleissa, jolloin pääsy Yleisradion vaaliohjelmiin edellytti RKP:n virallisten näkökantojen täydellistä hyväksymistä. Vuoden 1972 eduskuntavaalien jälkeen Ehrnrooth koki olevansa täydellisessä paitsiossa.¹²⁴⁶

Eduskuntaryhmästä irtautumisellaan Ehrnrooth pakotti puolueen päättämään, mitkä olisivat hänen ja Pohjoismaisen Perustan toimintamahdollisuudet tulevaisuudessa. RKP:n sitoutuminen hallituspolitiikkaan ja halu heittäytyä keskustayhteistyöhön keskustapuolueen ja liberaalin kansanpuolueen kanssa olivat Ehrnroothin mielestä tapahtuneet oikeiston kustannuksella ja heistä piittaamatta. Samalla oikeiston toimintamahdollisuudet puolueessa olivat heikentyneet. Sama tendenssi näkyi myös nimityksissä. Oikeistoon lukeutuvia syrjittiin täytettäessä puolueelle tulevia luottamustoimia.¹²⁴⁷

Legitimoidakseen irtiottonsa eduskuntaryhmästä Ehrnrooth kyseenalaisti eduskuntaryhmän enemmistön ja erityisesti puolueen liberaalin siiven poliittisen linjan muistuttamalla ajasta, jolloin John Österholm toimi eduskuntaryhmän puheenjohtajana. Ehrnroothin mukaan tuolloin hän ja muut oikeistoedustajat olivat poikkeuksesta Österholmin, Meinanderin ja muiden ”periaatteellisten” liberaalien kannalla.¹²⁴⁸ Ehrnroothiin mielestä RKP:n ongelmat eivät johtuneetkaan oikeistosta vaan liberaaleista, jotka olivat hylänneet Österholmin poliittisen perinnön. Eduskuntaryhmästä eroamisen syynä ei siis ollut vain poikkeuslain säätäminen ja asema puolueen oikeisto-oppositiossa, vaan eduskuntaryhmän enemmistön uhkaus Ehrnroothin rankaisemisesta tämän poliittisen toimintalinjan takia. Tätä Ehrnrooth ei kerta kaikkiaan voinut hyväksyä.

¹²⁴⁴ US 13.2.1973, ”RKP:n oikeisto marssi pihalle piirihallituksesta”; Rkp:n Helsingin piirihallituksen pöytäkirja 27.2.1973 liite, SCA.

¹²⁴⁵ HS 4.2.1973, ”RKP:n oikeistoryhmä vetäytyi Helsingin piirihallituksesta”

¹²⁴⁶ RKP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 15.2.1973, Liite: Georg C. Ehrnroothin eduskuntaryhmälle lähettämä kirje. SCA.

¹²⁴⁷ Georg C. Ehrnroothin tiedotusvälineille antama tiedonanto 15.2.1973. Kansio 19, GCEa, KA.

¹²⁴⁸ RKP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 15.2.1973, Liite: Georg C. Ehrnroothin eduskuntaryhmälle lähettämä kirje. SCA

Yksin ja hyljeksitty, muttei hylätty

Samana päivänä, kun Ehrnrooth erosi eduskuntaryhmästä, Helsingin piirin työvaliokunta päätti, ettei Ehrnrooth saisi puhua piirin vuosikokouksessa, vaikka olisikin hänen vuoronsa. Ehrnroothin sijaan työvaliokunta päätti valita puhujaksi Jan-Magnus Janssonin.¹²⁴⁹ Helsingin piirin puheenjohtaja Göran von Bonsdorff ei ollut tyytyväinen työvaliokunnan päätökseen ja pahoittelikin päätöstä Ehrnroothille 20.2.1973 lähettämässään kirjeessä. Kirjeestä paistoi von Bonsdorffin vakava huoli. Hän toivoikin, että ristiriidoista huolimatta sopu saataisiin vielä aikaan, ja lupasi tehdä kaikkensa, että puoluetta uhkaava hajoaminen voitaisiin välttää.¹²⁵⁰

von Bonsdorffin ohella myös Arvid von Martens lähestyi kriisin keskellä ollutta Ehrnroothia kertoen tälle saaneensa 23.2.1973 kesken rukoushetken Jumalalta viestin, joka liittyi Ehrnroothiin. Kun Jumala oli toistamiseen puhunut Ehrnroothista, oli von Martens päättänyt kirjoittaa asiasta. Kirjeessään Ehrnroothille von Martens peräänkuulutti tältä malttia ja antautumista päätöksenteossa Jeesuksen Kristuksen johdattavaksi. Jumalalla oli myös viesti Ehrnroothille, joka löyty Vanhan testamentin Jeremian kirjasta 31 luvun 9 jakeesta sekä 29 luvun jakeista 11–13.¹²⁵¹

Jeremia 31:9 ”Itkien he tulevat, ja minä johdatan heitä, kun he kulkevat rukoillen. Minä vien heidät vesipuroille, tasaista tietä, jolla he eivät kompastu. Sillä minä olen Israelin isä, ja Efraim on minun esikoiseni.”

Jeremia 29:11 ”Sillä minä tunnen ajatukseni, jotka minulla on teitä kohtaan, sanoo Herra: rauha eikä turmion ajatukset; minä annan teille tulevaisuuden ja toivon.”

Jeremia 29:12 ”Silloin te huudatte minua avuksenne, tulette ja rukoilette minua, ja minä kuulen teitä.”

Jeremia 29:13 ”Te etsitte minua ja löydätte minut, kun te etsitte minua kaikesta sydämestänne.”¹²⁵²

Siitä, oliko von Martensin taivaallisilla viesteillä vaikutusta Ehrnroothin tuleviin päätöksiin, ei ole löydettävissä asiakirjatason todisteita. Myöskään Ehrnroothin kalenterista tai von Martensin päiväkirjasta ei löydy merkintöjä asiasta.¹²⁵³ Ainoa tapaukseen liittyvä tieto tulee Ehrnroothin ystävältä Peter Kankkoselta, joka kuuli von Martensin yhteydenotosta suoraan Ehrnroothilta. Kankkosen käsityksen mukaan Ehrnrooth antoi von Martensin kädenojennukselle suurta arvoa ennen kaikkea kirjeessä ilmaistun henkisen tuen takia.¹²⁵⁴

von Martensin Jeremian kirjan lainaukset sopivat täydellisesti Georgin äidin välittämään elämänohjeeseen, jonka ytimenä oli ”vain jaloa sa tahdo, vain oikein tehkös!”. Lapsesta

¹²⁴⁹ Nya Pressen 16.2.1973.

¹²⁵⁰ Göran von Bonsdorffin kirje Georg C. Ehrnroothille 20.2.1973, Kansio 2, GCEa, KA.

¹²⁵¹ Arvid von Martensin kirje Georg C. Ehrnroothille 2.3.1973, Kansio 3, GCEa, KA.

¹²⁵² Jeremian kirja 31:9 ja 29:11–13.

¹²⁵³ Arvid von Martensin päiväkirja 23.2.–5.3.1973, Arvid von Martens’ arkiv, ÅA; Georg C. Ehrnroothin lakimieskalenteri 1973, tekijän hallussa. Maaliskuulta ei ole löydettävissä mitään merkintöjä, jotka todistaisivat, että Ehrnrooth ja Arvid von Martens olisivat tavanneet.

¹²⁵⁴ Peter Kankkosen puhelinhaastattelu 9.8.2012.

lähtien Georgia oli kasvatettu tarttumaan tehtävään, johon vakaumus ja jaloihin päämääriin tähtäävä toiminta hänet elämässä asettaisi. Tämä tarkoitti jopa kärsimysten ja uhrauksien hyväksymistä, sillä jalojen aatteiden ja totuuden puolesta toimiminen tarkoitti aina henkilökohtaisia uhrauksia. von Martensin viesti Ehrnroothille onkin nähtävissä sekä rohkaisuna säilyttää kutsumustietoisuus että kehotuksena jatkaa valitulla linjalla vaikeuksista huolimatta. Muiden ajatukset ja teot eivät saisi horjuttaa päämäärään pyrkimistä. Oli vain luotettava siihen, että kärsimyksistä huolimatta lopussa Herra palkitsisi, sillä Herra oli luvannut ”minä annan teille tulevaisuuden ja toivon”.¹²⁵⁵

Ehrnroothin dramaattisen päätöksen RKP:n eduskuntaryhmän ulkopuolelle jättäytymisestä ei uskottu johtavan eroamiseen puolueesta, vaan pikemminkin se nähtiin vain taktisena vetona ja julkisuustemppuna. Jättäytyminen eduskuntaryhmän ulkopuolelle aiheuttikin arvausleikin Ehrnroothin paluun ajankohdasta. RKP:n varapuheenjohtaja Pär Stenbäck oli varma, että Ehrnrooth palaisi ryhmään ennen puoluekokousta, ja näki eron vain protestina ja ”vennamolaisena” tekona.¹²⁵⁶ Myös RKP:n nuorisjärjestön puheenjohtaja Jan-Erik Granö uskoi Ehrnroothin pikaiseen paluuseen. Hänen mukaansa paluu tapahtuisi, kun puolueen johto ilmoittaisi, ettei erottamisiin ryhdyttäisi.¹²⁵⁷

Ehrnroothia arvailut ärsyttivät, sillä niiden mukaan häntä pidettiin vain päättömänä tuuliviirinä. Ehrnroothin mukaan tilanne ei ollut muuttunut miksikään, ja ristiriitojen syyt olivat yhä olemassa. Paluuseen ei riittänytkään vain tae siitä, ettei häntä rangaistaisi, vaan kysymys oli poliittisen toiminnan reunaehdoista: hyväksyttäisiinkö Ehrnroothin linja vai ei. Erityisen pettynyt Ehrnrooth oli eduskuntaryhmään, joka oli haluton tekemään sovinnon eteen mitään. Ehrnrooth totesi, että eduskuntaryhmälle jättämä kirjelmän vuoksi oli vain päätetty, ”ettei se anna aihetta mihinkään toimiin”.¹²⁵⁸

SDP:n Tampereella ilmestyvän Kansan Lehden pakinoitsija Rivimies piti Ehrnroothin eroa eduskuntaryhmästä pienen ihmisen protestina enemmistöä vastaan, jota ilman kansanvalta ei toimi. Rivimies katsoikin, että ”niin välkky mies kuin omasta mielestään onkin” ei Ehrnroothin linja tuonut RKP:lle pisteitä. Näin ollen RKP:n eduskuntaryhmän päätös jättää Ehrnrooth Pohjoismaisen Neuvoston ulkopuolelle oli ymmärrettävää. Kun iskuna Ehrnroothin vyön alle pakinoitsija kyseenalaisti jopa hänen perustuslaillisuutensa toteamalla: ”Jori ja eräät hänen hengenheimolaisensa päinvastoin ovat haitanneet sitä myönteistä kuvaa, mikä ruotsalaispuolueellamme perustuslakia kunnioittavana ja poliittisia elämänilmiöitä hyvin suvaitsevana puolueena kautta aikain on ollut.”¹²⁵⁹

¹²⁵⁵ Jeremian kirja 29 luku.

¹²⁵⁶ Nya Pressen 17.2.1973, ”Pär Stenbäck: 'Ehrnrooth kommer nog tillbaka i god tid före partidagen'”.

¹²⁵⁷ Aamulehti 23.2.1973, ”Ehrnrooth palaamassa RKP:n eduskuntaryhmään”.

¹²⁵⁸ Aamulehti 24.2.1973, ”Täysin perätön”. Ehrnrooth toteaa: ”Uutinen on täysin perätön. Sen johdosta on myös pakko kysyä, mikä on kirjoituksen tausta – haluko antaa käsityksen, että olisin valmis hyppäämään edestakaisin, vaikka kysymys on perustavan luokan asiasta.”

¹²⁵⁹ Kansan Lehti 17.2.1973, ”Eroamisen taito”.

Satakunnan Kansan Pykälä näki Ehrnroothin tilanteen laajemmassa kontekstissa. Pykälän mielestä Ehrnroothin ahdinko ei koskenut vain RKP:tä, vaan se oli oire puolueiden puoluejohtajien kiristyvistä otteista ja määräysshalusta, josta ”länsimainen demokratia on yhtä kaukana kuin itä on lännestä”. Pykälä mukaan Ehrnroothin kohdalla oli muistettava perustuslain kohta, jonka mukaan kansanedustaja oli velvollinen noudattamaan vain perustuslakia. Pykälä pitikin Ehrnroothin kohtaloa vaarallisena esimerkkinä politiikan suunnasta, johon oli tultu poikkeuslain ja puolueiden sanelupolitiikan myötä.¹²⁶⁰

Kuten Rivimiehen ja Pykälän kommentit osoittavat, liittyi Ehrnroothin ja RKP:n enemmistön välien kiristymiseen mitä suurimmassa määrin kysymys Ehrnroothin haluttomuudesta sitoa itseään enemmistön päätöksiin. Ehrnrooth vastustikin tiukasti SKP:ssä käytössä ollutta tiukka enemmistövaltaa ja demokraattista sentralismia, jonka mukaan päätöksenteon jälkeen vähemmistön oli alistuttava enemmistön tahtoon.¹²⁶¹ Kysymys oli Ehrnroothin pyrkimyksestä poliittiseen riippumattomuuteen. Ehrnroothille vain vaakaumus ja äänestäjät olivat niitä, joiden mukaisesti politiikkaa tuli tehdä. Tämän näkemysväistämättömänä seurauksena oli kyvyttömyys kompromisseihin ja ristiriidat puolueen enemmistön kanssa. Täydellistä vastakohtaa edusti Ingvar S. Melin, jonka mukaan puoluedemokratia ja poliittinen uskollisuus edellyttivät vähemmistön mukautumista enemmistön päätöksiin ”ainakin suurissa kysymyksissä”.¹²⁶² Ei liene liioittelua väittää, että poikkeuslain yhteydessä vaadittu yksimielisyys oli itse lakiehdotuksen ohella pahinta, mitä Ehrnroothin mielestä häneltä saatettiin vaatia.

Ehrnrooth varautuu pahimpaan

Miten on selitettävissä Ehrnroothin päätös jättäytyä eduskuntaryhmän ulkopuolelle? Miksi se tapahtui juuri helmikuussa 1973 eikä ennemmin? Poikkeuslain jälkeisessä kiristyneessä ilmapiirissä ja Messuhallin tilaisuuden jälkilämmössä Ehrnrooth oli jo varautumassa pahimman varalle. Kaikessa hiljaisuudessa Ehrnrooth oli alkanut etsiä uutta turvasatamaa ja väylää eduskuntaan, mikäli tie eduskuntaan tukkeutuisi RKP:n kautta. Ehrnroothin kohdalla konkreettinen askel kohti uutta poliittista kotia tapahtui vai muutama päivä eduskuntaryhmästä eroamisen jälkeen. Helmikuun 10. päivänä 1973 pidettiin Katajanokan Kasinon Pilotti-kabinetissa epävirallinen kokous, jonka kokoonkutsujana toimi Ehrnrooth. Kokouksessa pohdiskeltiin puoluehankkeen hyötyjä ja haittoja sekä puolueen toimintamahdollisuuksia. Ehrnroothin lisäksi kokoukseen osallistuivat ainakin Heikki Eskelinen, Dan Hohenthal, Salme Katajavuori, Kari Räisänen ja Pekka Vanhala. Kokouksen aikana Ehrnrooth arveli, että tulevat eduskuntavaalit kertoisivat,

¹²⁶⁰ Satakunnan Kansa 18.2.1973, ”Tärsähtelyä”.

¹²⁶¹ Rantala 1982, 110. SKP:n sääntöjen (1957/1978) 2§:n mukaan kiellettiin ”nurkkakuntaiset ryhmittymät” ja vaadittiin ”rivien eheyttä, tahdon ja toiminnan yhtenäisyyttä”.

¹²⁶² IS 11.3.1971, ”Ingvar S. Melin: Ehrnroothin lausunto oli hermostuneisuutta”.

mihin suuntaan kokoomus ja RKP menisivät. Samalla selviäisi perustuslaillisten kansanedustajien kohtalon. Uuden puolueen suurimpana riskinä Ehrnrooth piti taloutta.¹²⁶³

Tilaisuus oli luonnollisesti äärimmäisen salainen, ja Heikki Eskelinen muistaakin, miten Ehrnrooth kiusaantui siitä, että kokouksessa mukana ollut Pekka Vanhala otti useita valokuvia tilaisuudesta. Ehrnrooth vannotti Vanhalaa, etteivät valokuvat saaneet missään tapauksessa tulla julkisuuteen, sillä kokouksen julkitulo olisi sinetöinyt Ehrnroothin kohtalon RKP:ssä. Myös Kari Räisästä valokuvaaminen epäilytti. Hän jopa epäili, että Vanhala oli ”neuvostotiedustelun agentti”. Osallistujien osalta todettakoon, että pelkkä läsnäolo ei tehnyt osallistujista puoluehankkeen syvimpiä kannattajia. Mm. Eskelistä hankkeen onnistuminen epäilytti.¹²⁶⁴

Vaikka Ehrnrooth pitikin Järvisen hankkeeseen tiettyä hajurakoa, oli Ehrnrooth helmi-kuun puolivälissä 1973 jo selvästi kiinnostunut puoluehankkeesta ja näki sen mahdollisena poliittisena pelastusrenkaana, mikäli tilanne RKP:ssä muuttuisi huonommaksi. Ehrnroothin suhde perustuslailliseen puolueeseen muodostuikin helmi-maaliskuun taitteessa 1973 kaksijakoiseksi. Toisaalta hän julkisesti kiisti osallisuutensa perustamispuheissa, mutta samanaikaisesti toimi perustuslaillisen puolueen puolestapuhujana. Ehrnroothin henkilökohtaisen kalenterin perusteella varsinainen yhteys Järviseen ja uuteen puolueeseen näyttäisi syntyneen vasta viikolla 11 eli aikavälillä 12.–18.3.1973.¹²⁶⁵

Puoluehanke sopi Ehrnroothille sikäli hyvin, että perustuslaillisuuden korostaminen oli ollut Ehrnroothin poliittisen toiminnan keskiössä koko hän poliittisen uransa ajan, mutta erityisesti poikkeuslakikeskustelun yhteydessä, jolloin hän profiloitui perustuslaillisen oikeiston edustajana.¹²⁶⁶ Perustuslaillisuuden nouseminen Ehrnroothin poliittisen toiminnan keskiöön poikkeuslain säätämisen myötä ei ollut sattuma, sillä poikkeuslaissa yhdistyi hänen poliittisen linjansa ydinalueet: laillisuusajattelu ja Kekkos-vastaisuus. Poikkeuslain aiheuttama reaktio muistutti paljon sotasyllisyysoikeudenkäynnin aiheuttamaa tunneperäistä reaktiota. Siinä missä taannehtivaan oikeuskäytäntöön nojannut sotasyllisyysoikeudenkäynti kaikkine poikkeamineen länsimaisesta oikeuskäytännöstä merkitsi Ehrnroothin poliittista heräämistä, merkitsi vuoden 1973 poikkeuslaki perustuslaillisen linjan terävöitymistä. Peilattaessa Ehrnroothin toimintaa poikkeuslakiprosessissa hänen poliittisen toimintansa pitkään linjaan voidaan huomata, että Ehrnroothille oli luontaista nojautua perustuslaillisuuteen kriisitilanteissa, oli kyse sitten sotasyllisyysoikeudenkäynnistä tai poikkeusvaalilaista.

¹²⁶³ Koskinen 1989, 70; Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1973 (Bilder aus Deutschland), tekijän hallussa; Heikki Eskelisen kirjallinen tiedonanto 29.12.2011, tekijän hallussa. Heikki Eskelinen ei ole varma olivatko mukana myös Kullervo Rainio, Tuure Junnila ja Victor Procopé, mutta pitää heidän läsnäoloaan ”ilmeisenä” tai ainakaan periaatteellisista syistä he eivät olleet kokouksesta poissa.

¹²⁶⁴ Heikki Eskelisen kirjallinen tiedonanto 29.12.2011, tekijän hallussa.

¹²⁶⁵ Georg C. Ehrnroothin lakimieskalenteri 1973, tekijän hallussa.

¹²⁶⁶ Valtiopäivät 1973, pöytäkirjat I, 546–547, 29.3.1973, ed. Ehrnrooth.

Miksi näin? Ehrnroothin nojautuminen perustuslaillisuuteen on nähtävissä vastareaktiona koko poikkeuslakiprosessille. Perustuslaillisuuden ja kansanvallan nostaminen kaiken yläpuolelle oli Ehrnroothille eräänlainen poliittisen puhdistautumisen keino. Ehrnroothin kohdalla perustuslaillisuuden nousu kaiken muun politiikan yläpuolelle juuri vuonna 1973 ei kuitenkaan ollut ainoastaan poikkeuslakitaistelusta johtuvaa. Taustalla oli pitkäaikainen prosessi, joka sai käyttövoimansa Ehrnroothin poliittisen liikkumatilan kaventumisesta, Kekkosen vastaisen rintaman heikkenemisestä ja poliittisten toimijoiden yhdenmukaistumisesta. Perustuslaillisuuteen nojaaminen voidaankin nähdä Ehrnroothille keinona selvitä poliittisesta yksinäisyydestä ja pyrkimyksenä järkipäristää poliittinen toiminta. Taipumattomuuden ja poliittisen uhrautumisen kautta vastarintalinja ja marginalisoituminen olivat muutettavissa sankaruudeksi. Poliittiseen hengissäpysymiseen liittyvien psykologisten ajatusrakennelmien ohella taustalla voidaan nähdä isoisän poliittinen perintö. Sortovuosien vastarintalinja löysi poikkeuslain jälkeisessä poliittisessä tilanteessa vastineensa. Jälleen kerran perustuslaillisuudelle näytti olevan tilausta.

Vastarintapolitiikan esitaistelijaksi

Ehrnroothille vuoden 1973 ensimmäiset viikot muodostuivat eräänlaisiksi sortoviikoiksi. Vertauskuvallisesti Ehrnrooth taisteli vakaumuksensa puolesta samalla tavalla kuin hänen isoisänsä Carl Mannerheim sortovuosina, joka venäläistämispolitiikkaa vastustessaan asetti oman vakaumuksensa henkilökohtaisten etujen edelle. 60 vuotta Carl Mannerheimin perheen karkotuspäätöksen jälkeen oli lapsenlapsen vuoro asettua epätoivoiselta tuntuvan vastarintapolitiikan esitaistelijaksi. Siinä missä isoisä oli asettunut vastustamaan venäläistämispolitiikkaa, näki tyttärenpoika tehtäväkseen asettua sovjetisoinnista vastaan. Ehrnroothille kyse oli taistelusta perustuslakien, parlamentarismien ja poliittisten vapauksien puolesta kommunismia ja Kekkosta vastaan.

Lisäpontta perustuslakien suojelemiseen antoi Ehrnroothin pelot suomalaisen yhteiskunnan sisältä tulevasta vaarasta, jota kansanrintamahallituksen toimet kuvastivat. Epäilyksiä suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuudesta herätti etenkin oikeusministeri Erkki Tuomisen (SKDL) toimesta asetettu parlamentaarinen valtiosääntökomitea, jonka toimintaan myös Ehrnrooth osallistui. Ehrnroothille ajatus perustuslakien muuttamisesta kansanrintamahallituksen tabulaarien mukaisesti oli ilmeinen kauhistus, varsinkin kun uudistuksen yhteydessä poliittinen vasemmisto painotti uudistuksissa sitä, että olemassa olevat perustuslait estivät yhteiskuntajärjestyksen muuttamisen.¹²⁶⁷ Ehrnroothille poikkeuslaki, perustuslaillisten kansanedustajien joutuminen puolustuskannalle, puoluevaltaistuminen ja presidenttijohtoisuus näyttäytyivätkin vaarallisena kokonaisuutena. Ehrnrooth näki Suomen olevan poliittisessa liu'ussa vasemmalle, mikä johtaisi pikkuhiljaa suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen muuttumiseksi sosialistiseksi.

¹²⁶⁷ Häikiö 1974, 11, 19.

Eduskuntaryhmän ulkopuolisena hän aloittikin yksinäisen puolustustaistelun perustuslaillisen oikeiston nimissä varoen menemästä liian lähelle uutta puoluetta. Puolustustaistelun osana oli pyrkimys kumota poikkeuslakikeskustelun aikaiset syytökset äärioikeistolaisuudesta. Ehrnrooth korostikin, että mielekäs poliittisen keskustelun edellytti, että käytetyille termeille annetaan jokin objektiivinen merkitys, jonka keskustelun molemmat osapuolet tunnustavat. Yhtä lailla hän valitti sitä, miten Suomessa äärioikeistokäsitettä käytettiin samalla tavalla kuin kommunistisissa maissa, joissa kaikki muut paitsi kommunistit olivat äärioikeistolaisia. Ehrnroothin mielestä länsimaisten tavan mukaan äärioikeisto edusti parlamentarisminvastaisuutta ja kansanvallan korvaamista totalitaarisella järjestelmällä. Näin ollen hänen avoin toiminta kommunismia ja sen ”tietoisia ja tiedottomia myötäjuoksijoita vastaa” ei tehnyt hänestä äärioikeistolaista. Ehrnrooth ihmettelikin, miten vain Suomessa tämä linja johti äärioikeistosityöksiin:

*Leimattaisiinkohan (...) brittiläisessä järjestelmässä äärioikeistolaiseksi sellainen poliitikko, joka ”taistelee” perustuslaillisen menon ja kansan äänioikeuden puolesta, joka toimii parlamentaarisen hallitustavan vahvistamiseksi ja presidenttivaltaisuutta vastaan, joka on sensuurin vihollinen silloinkin kun sitä sovelletaan vapaaehtoisesti, joka haluaa kehittää kansainvälistä yhteistyötä – ja Suomessa moraalisesti tukee Euroopan yhdentymistä.*¹²⁶⁸

Painottamalla perustuslaillisten kansanedustajien tarpeellisuutta eduskunnassa Ehrnrooth luonnollisesti lisäsi epäilyjä hänen omasta roolistaan uuden puolueen perustamiskuvioissa. SPK:n nimenmuutoksen aikoihin vappuna 1973 Aamulehti tiedustelikin Järviseltä, oliko puolueen taustalla kansanedustajia, tarkoittaen tietenkin Ehrnroothia ja Rainiota. Näihin kyselyihin Järvinen ei vastannut mitään, ja Ehrnrooth ja Rainio kiistivät omalta osaltaan osallisuutensa hankkeessa.¹²⁶⁹ Vakuutteluihin ei kuitenkaan uskottu, sillä jo 23.5.1973 Kauppalehti arveli, että puoluehankkeen takana olivat todennäköisesti Pohjoismaisen Perustan kansanedustajat sekä kokoomuksesta Kullervo Rainio ja Salme Katajavuori. Sen sijaan Tuure Junnilaa hankkeeseen ei liitetty.¹²⁷⁰

Lehdistön epäilyt eivät olleet tuulesta temmattuja, sillä Ehrnrooth ja Rainio olivat esiintymisissään antaneet aiheita epäilyille, josko he sittenkin olisivat uuden puolueen perustamiskuvioissa mukana. Rainion osalta epäilyissä oli sikäli pohjaa, että hän jopa auttoi Järvistä SPK:n yleisohjelman laatimisessa ja vieraili tämän kotona 25.4.1973.¹²⁷¹ Myös Ehrnroothin osuudesta SPK:n varhaisena taustavaikuttajana on löydettävissä todisteita. Tauno Jalannin 24.4.1973 Ehrnroothille lähettämästä kirjeestä käy ilmi, että Jalanti tiesi jo huhtikuussa Ehrnroothin olleen mukana hankkeessa. Harri Holkerin kaapattua SPK:n nimen Jalanti rohkaisikin Ehrnroothia: ”Olen varma, että löydätte uuden – ehkä olette jo löytäneetkin. Toistan ehdotukseni ”Riippumattomat Perustuslailliset”.” Jalanti myös lupasi auttaa asiassa ”niin paljon kuin 70-vuotias voi ja pystyy”.¹²⁷²

¹²⁶⁸ Kaleva 6.4.1973, ”Perustuslaillinen oikeisto ei ole äärioikeisto”.

¹²⁶⁹ Aamulehti 2.5.1973, ”Perustuslailliset myös puolueeksi”.

¹²⁷⁰ Kauppalehti 23.5.1973, ”Maahan nyt tosioikeisto - Perustuslailliset puoluepuhissa”.

¹²⁷¹ Koskinen 1989, 89. Koskisen mukaan kysymyksessä saattoi olla myös tapaamisesta, jossa Rainio ja Järvinen keskustelivat kannattajakorttien markkinoinnin tavoitteista ym. käytännön asioista.

¹²⁷² Tauno Jalannin kirje Georg C. Ehrnroothille 24.4.1973, Kansio 2, GCEa, KA.

Kokoomuksen puoluekokouksen jälkeen Jalanti palasi asiaan ollen erittäin pettynyt puoluekokouksen tulokseen. Jalannin mielestä kokous osoitti, että uuden puolueen perustaminen oli välttämätöntä. Holkerin ja puolueen muun johdon käyttäytyminen oli Jalannin mielestä ”sellaista, ettei sitä kukaan järkevästi ajatteleva ja Suomen etuja katsova voi hyväksyä” ja jatkoi: ”Nyt taitavat ajaa Junnilankin pois puolueesta. – Kävi siis niin kuin Sinä sanoit...”¹²⁷³ Selvää kuitenkin on, ettei Ehrnrooth ollut puoluehankkeen käynnistäjä, vaan aloite oli Järvisen käsialaa. Ei ole myöskään viitteitä siitä, että Ehrnrooth olisi käyttänyt Järvistä jonkinlaisena bulvaanina puoluehankkeessa.

Heti eduskuntaryhmästä eroamisen jälkeen Ehrnrooth suuntasi kaiken energiansa perustuslaillisen sanoman julistamiseen kentällä. RKP:n paikallisyhdistysten, Pohjoismaisen Perustan ja Itsenäisyyden Puolesta r.y:n tilaisuuksissa puhuessaan Ehrnrooth varoitti alati pahenevasta yhteiskunnan vasemmistolaistumisesta ja hiipivästä sosialismista.¹²⁷⁴ Vaikka Ehrnroothin suurin huoli olikin yhteiskunnan vasemmistolaistumisesta ja perustuslakien tilassa, suuntautui kritiikin kärki ei-sosialistisiin puolueisiin, joita Ehrnrooth paheksui myöntyväisyydestä ja arkuudesta asettua vastarintapolitiikan tielle. Esimerkkinä porvarien rintamakarkuruudesta Ehrnrooth piti sitä, etteivät valtiosääntökomitean porvarit protestoineet edes valtiosääntökomitean vasemmistohenkisyttä.¹²⁷⁵

Valtiosääntökomiteaan ja eduskunnassa tapahtuvaan perustuslaillisten ryhmittymiseen viitaten Ehrnrooth antoi 24.2.1973 Kokkolassa pitämässään puheessa eräänlaisen perustuslaillisen ohjelmajulistuksen. Ehrnrooth katsoi, että perustuslaillisilla kansanedustajilla oli kolme tärkeää tehtävää: 1.) Kansalaisoikeuksien turvaaminen. Perustuslaillisia tarvittiin, jottei vasemmisto radikaalien keskustalaisten avustuksella onnistuisi pyrkimyksissään. 2.) Presidenttivaltaisuuden vastustaminen. Ehrnroothin mielestä Kekkosen valtakauden aikainen presidenttivaltaisuus oli vahingoittanut länsimaisen demokratian kehittymistä Suomessa. Samalla oli käynyt ilmi, ettei yhteiskunnallista vakautta saavutettu vallankeskittämällä yhdelle henkilölle. 3.) Puoluevaltaisuuden vastustaminen. Tähän kuului mm. eduskuntaryhmien merkitystä heikentävien palkattujen ja puoluesihteerien valta-aseman heikentäminen.¹²⁷⁶

¹²⁷³ Tauno Jalannin kirje Georg C. Ehrnroothille 22.5.1973, Kansio 2, GCEa, KA.

¹²⁷⁴ Georg C. Ehrnroothin puheet Tampereella 15.2.1973, Loviisassa 18.2.1973 ja Turussa 14.3.1973, Kansio 12; Georg C. Ehrnroothin julkisuuteen antama tiedonanto 25.2.1973, Kansio 12, GCEa, KA.

¹²⁷⁵ Georg C. Ehrnroothin julkisuuteen antama tiedonanto 25.2.1973, Kansio 12, GCEa, KA. Vasemmistohenkisyydellä Ehrnrooth tarkoitti sitä, ettei komitean sihteeristöön otettu yhtäkään oikeistolaista. Sen sijaan sihteeristöön nimitettiin mm. lakit.lis. Heikki Karapuu (SKDL), joka oli tullut tunnetuksi ”Kaikki valta neuvostoille” puheistaan.

¹²⁷⁶ Georg C. Ehrnroothin julkisuuteen antama tiedonanto 25.2.1973, Kansio 12, GCEa, KA; Häikiö 1974, 20. Valtioneuvosto nimitti aluksi kolme päätoimista sihteerä: lakit.lis. Heikki Karapuun (SKDL), hallintotohtori Esko Riepuun (SDP) ja varatuomari Antti Seppälän (LKP) ja puolipäivätoimiseksi pääsihteeriksi kansliapäällikkö Kauko Sipposen (Kesk.). Myöhemmin syksyllä 1973 komitean sihteeristöä muutettiin. Karapuu ja Riepu jäivät tuntipalkkaisiksi asiantuntijoiksi ja heidän tilalle nimitettiin hallintotieteen kandidaatti Teuvo Pohjolainen (SDP) ja oik.kand. Paavo Reinikainen (SKDL). Sihteeristössä istui kaiken kaikkiaan kuusi sihteerä: kaksi SKDL:stä, kaksi SDP:stä, yksi LKP:stä ja yksi keskustapuolueesta.

RKP:n ja Pohjoismaisen Perustan viimeiset väännöt

Pattitilanne Ehrnroothin edustaman Pohjoismaisen Perustan ja RKP:n puoluejohdon välillä oli sitkeää laatua, eikä ulospääsyä näyttänyt löytyvän, vaikka neuvotteluja tilanteen ratkaisemiseksi käytiinkin. Huhtikuun 16. päivänä Jan-Magnus Janssonin ja Pohjoismaisen Perustan välillä käytyjen neuvottelujen aikana Jansson dementoi Pohjoismaisen Perustan ja Ehrnroothin väitteet siitä, että RKP halusi tehdä yhteistyötä vain keskipuolueiden kanssa. Hän totesi, että toimiessaan puoluesihteerinä hänellä oli erittäin läheiset suhteet kokoomukseen. Tallgrenin valinnasta Pohjoismaiden Neuvostoon Jansson totesi, ettei se voinut olla Ehrnroothille syy jättäytyä pois eduskuntaryhmästä. Jansson myös korosti, ettei RKP missään nimessä halunnut heittää Pohjoismaista Perustaan pois puolueesta, ja piti täysin selvänä, että Ehrnroothin oli osallistuttava eduskuntaryhmän toimintaan, sillä kaikkien RKP:n kansanedustajien oli tuettava puoluetta eduskunnassa. Turhautuneena Jansson totesikin, että tilanne, jossa nyt oltiin, oli naurettava.¹²⁷⁷

Janssonin vakuuttelut puolueen virallisen linjan suhtautumisesta PP:aan eivät kuitenkaan tyydyttäneet Ehrnroothia ja PP:n edustajia, jotka muistuttivat, miten eduskuntaryhmän puheenjohtaja Tallgren oli jopa kahteen otteeseen todennut eduskunnassa Ehrnroothille, että olisi parasta, jos tämä jättäisi puolueen. Janssonin mukaan asiaa ei pitänyt liioitella, sillä lausunnot oli annettu ”äärimmäisen latautuneissa” tilanteissa. Sopuratkaisuun pyrkinyt Jansson ehdottikin, että neuvotteluja käytäisiin jatkossa laajemmalla pohjalla ja mukaan otettaisiin myös ei-aktiivisia poliitikkoja. Mielenkiintoisin Janssonin ehdotuksista oli Procopén valinta välittäjäksi. Näin siis siitäkkin huolimatta, ettei Jan-Magnus Jansson voinut olla täysin vakuuttunut siitä, etteikö Procopé olisi ollut mukana perustuslaillisen puolueen perustamispuuhissa.¹²⁷⁸

Toukokuun aikana Ehrnroothin rooli SPK:n puolestapuhujana kasvoi entisestään. Syynä Ehrnroothin profiilin nousuun oli hallituksen 4.5.1973 eduskunnalle antama esitys puoluelain tiukentamisesta. Eesityksen taustalla sanottiin olevan hallituksen huoli kansanvaltaisten periaatteiden noudattamisesta puolueiden päätöksenteossa; kansanvaltaisuus ei toteutuisi puolueissa, joiden jäsenmäärä olisi pieni. Kansanvaltaisuuden turvaamisen ohella hallitus halusi ehkäistä puoluekentän pirstoutumista. Uusi puoluelaki edellyttäisi-kin 5 000 kannattajan sijaan 5 000 jäsentä, jotta yhdistys voitaisiin hyväksyä puolerekisteriin.¹²⁷⁹ Puoluelainmuutosesityksen ajoittuminen vain muutaman päivän päähän SPK:n nimenmuutoksesta sai Ehrnroothin tuohduksiin. Ehrnrooth oli vakuuttunut, että puoluejohtajien tavoitteena oli vaikeuttaa epämieluisien poliitikkojen pääsyä eduskuntaan sekä vahvistaa puoluejohdon asemaa ehdokasasettelussa. Puoluelain muutosesitys olikin Ehrnroothille ratkaiseva sysäys perustuslaillisten suuntaan; SPK oli saatava puolerekisteriin ja nopeasti.

¹²⁷⁷ Muistio puolueen puheenjohtajan tapaamisesta 16.4.1973, Kansio 76, GCEa, KA.

¹²⁷⁸ Ibid.

¹²⁷⁹ Koskinen 1989, 62–63.

Hallituksen esityksen seurauksena Ehrnroothin joutui ristiriitaiseen tilanteeseen. Toisaalta puoluelain muutosesitys pakotti toimimaan entistäkin ponnekkaammin SPK:n puolesta, ja toisaalta puoluehankkeen tukeminen toimisi Ehrnroothia itseään vastaan RKP:ssä. Puoluelain muutosesityksen vastustaminen olisi itsessään epäsuora todiste Ehrnroothin RKP-vastaisesta toiminnasta. Uudessa tilanteessa Ehrnrooth joutuikin valitsemaan kahden yhtä hyvän – tai paremminkin kahden yhtä huonon vaihtoehdon väliltä. Puoluelakimuutosesityksen seurauksena Ehrnrooth päätti ottaa tietoisin riskin välittämättä siitä, että oli vain paria päivää aikaisemmin Aamulehdelle antamassaan lausunnossa kieltänyt osallisuutensa perustuslaillisen puolueen perustamistoimissa.¹²⁸⁰

Asettumisesta perustuslaillisen puolueen puolestapuhujaksi saatiin konkreettinen todiste 4.5.1973 Ehrnroothin esiintyessä Itsenäisyyden Puolesta ry:n tilaisuudessa Turun Vanhassa Akatemiatalossa. Jyrkkäsävyisessä puheessaan Ehrnrooth peräänkuulutti sosialististen puolueiden vastapainoksi uutta poliittista voimaa; puoluetta, joka tarjoaisi vaihtoehdon nykyisille ei-sosialistisille puolueille, jotka olivat ”pelkkiä turhan lässyttäjiä”. Eritoten Ehrnroothia ärsytti kokoomuksen liukuminen yhä lähemmäs kansanrintamaa ja hakeutuminen yhteistyöhön keskustapuolueen kanssa. Syynä tähän oli Kekkosen valankäyttö ja suomettuminen, jonka seurauksena K-linja vaikutti jo kokoomuksessakin. Ehrnrooth näki syitä pessimismiin myös tarkastellessaan tulevaisuuden kokoomusvaihtokuttajia. Ehrnrooth totesikin, että ”kokoomuksen nuorisjärjestö KNL ja opiskelijajärjestö Tuhatkunta ovat vain joukko arvostelukyvottomia opportunisteja”, jotka kärkehtivät vain ”namusia hallituspaikkoja jaettaessa”. Nykypolitiikan rappio ei yksinään riittänyt syyksi perustaa uutta puoluetta, mutta Ehrnroothin mukaan tilanne muuttuisi radikaalisti, mikäli tulevissa eduskuntavaaleissa nykyiset puolueet eivät asettaisi ehdokkaaksi poikkeuslakia vastustaneita henkilöitä.¹²⁸¹

Ehrnroothille puoluelain muutosesitys näyttäytyi kertakaikkisen katkerana palana, ja hän pitikin sitä eräänlaisena poikkeusvaalilain johdannaisena ja lakia vastustaneiden kiusaamisena. Erityisen häpeälliseksi muutosesityksen teki se, että jopa ”vapaamielisyiden puolustajina” pidetyt kansanpuolueet olivat lakiehdotuksen takana ja siten hylkäämässä kansanvallan ja liberalismien periaatteet opportunistisista syistä. Ehrnrooth ihmetteli etenkin hallituksen perustelua, jonka mukaan muutosesityksellä haluttiin estää puoluekentän pirstoutuminen. Ehrnrooth piti tätä epäjohdonmukaisena, sillä vain muutamia kuukautta aikaisemmin samainen hallitus oli muuttanut puoluelain puolueuudistamislaiksi, jotta SMP saatiin puoluerahoilla hajotetuksi kahdeksi puolueeksi. Nyt jäsen- ja äänikynnyksellä haluttiin estää uusien puolueiden synty. Puoluepoliittisen pirstoutumisen sijaan Ehrnrooth näki muutosesityksen taustalla puoluepoliittista juonittelua, johon jopa RKP osallistui:

¹²⁸⁰ Aamulehti 2.5.1973, ”Perustuslailliset myös puolueeksi”.

¹²⁸¹ Turun Päivälehti 5.5.1973, ”Ehrnrooth-oristolainen seminaari: Oikeisto pesi kevätpyykinään Perustuslailliset lähtökuopissa”; Turun Sanomat 4.5.1973, ”Georg C. Ehrnrooth puolueen perustaminen ei vielä ajankohtaista”.

*Kansanvallasta ja puhtaasta pelistä yksimielisen hallituksen esitys on mahdollisimman kaukana. Kukin hallituspuolue pyrkii, ehkä erilaisin taktillisin tavoittein, samaan päämäärään: kansanvaltaisen politiikan vaikeuttamiseen. Poikkeuslain aikaansaaneen hallituksen kohdalla tämä puoluelain muutos on tietenkin pikkunäpertelyä. Samaan suuntaan se joka tapauksessa vie kehityksen. (...) Poliittisen kentän kirjavuutta ajatellen diskriminointi on tietenkin huomattavasti tehokkaampi yhdenmukaistamiskeino kuin näpertely puoluelailla. Molemmat keinot yhdessä muodostavat järjestelmän, suomalaisen rappeutuneen kansanvallan, ”suomettumisen” avaimen. Sen haluavat eri puolueiden onnenonkijat käteensä. Vain yksi avain avaa ovia politiikan sokkeloihin, joissa ratkaisut tehdään. Näin on päätöksentekoprosessi pimennetty. Kansalla ei kerrota, miten juonet kulloinkin punotaan. Nämä sokkelot ovat niitä, joita mainio piirittäjä ja satiirikko KARI on sanonut ”syytöstehtaaksi”.*¹²⁸²

Vuoden 1969 puolue- ja vaalilakia vastustaneena Ehrnrooth tiedosti ehdokasasetteluun liittyvän uhan erittäin hyvin. Mikäli uutta puoluetta ei saataisi puolerekisteriin, heikentyisivät Ehrnrooth neuvotteluasemat RKP:ssä radikaalisti. Puolueiden yksinoikeus eduskuntavaaliehdokkaiden asettamisessa muodostikin poliittisen yhdenmukaistumisen paineessa entistäkin suuremman uhan Ehrnroothille. Pahimmassa tapauksessa hän voisi jopa jäädä seuraavien eduskuntavaalien ehdokasasettelun ulkopuolelle.¹²⁸³ Kun nyt vaalilakiin yritettiin saada säännökset, jotka tarjosivat puoluejohdolle jopa oikeuden mitätöidä jäsenäänestyksen tuloksen, oli Ehrnroothin mielestä kansalaisten poliittisten vaikutusmahdollisuuksien rippeetkin hävitetty.¹²⁸⁴ Ehrnroothin poliittisen tulevaisuuden kannalta tilanne olikin äärimmäisen uhkaava. Ilman SPK:n pääsyä puolerekisteriin Ehrnrooth olisi täysin aseeton RKP:n sisällä. Lakiesityksen myötä hallitus jopa sysäsi Ehrnroothin Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen piiriin.

Ehrnroothin itsensä kannalta sillä, oliko ns. kassakaappipuolueen nimi Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue vai Pohjoismaainen Perusta, ei sinällään ollut merkitystä. Tärkeintä hänelle oli se, että eduskuntaan vievä tie pysyi auki riippumatta siitä, mitä Ehrnroothin ja RKP:n enemmistön välillä tapahtuisi. Perustuslakivaliokunnan mietintö puoluelain muutosesityksestä valmistui 30.11.1973. Mietinnössä ehdotettiin hallituksen esityksen hyväksymistä, ja ainoa muutos koski asiakirjan julkisuudesta annettua kohtaa, jonka mukaan rekisteröimishakemusta tai luettelokortteja käsittelevää henkilöä koskisi salassapitovelvollisuus. Mietintöön liittyi kuitenkin viisi vastalauseetta, joista yksi oli Ehrnroothin ja Junnilan laatima. Vastalauseessaan he katsoivat, että lakiehdotuksen käsittely tuli tehdä perustuslain säätämisyjärjestyksessä ja heidän mukaansa puolueen rekisteröimiseen tuli riittää 3 000 kannattajaa.¹²⁸⁵

Toukokuun 4. päivänä eduskunnalle annettu esitys puoluelain tiukentamisesta vaikutti välittömästi myös Ehrnroothin ja RKP:n väleihin. Ehrnroothin kannalta tilanne oli muuttumassa kriittiseksi; yhdistys oli saatava puolerekisteriin tai muuten Ehrnrooth menettäisi ns. kassakaappipuolueesta saatavan hyödyn. Tilanteen epätoivoisuutta alle-

¹²⁸² Valtioapäivät 1973, pöytäkirjat I, 1283–1284, 15.5.1973, ed. Ehrnrooth.

¹²⁸³ Pesonen 1972, 9; Koskinen 1989, 19–20.

¹²⁸⁴ Valtioapäivät 1973, pöytäkirjat I, 1283–1284, 15.5.1973, ed. Ehrnrooth.

¹²⁸⁵ Koskinen 1989, 62–64.

viivasi Pohjoismaisen Perustan päätös olla osallistumatta Sipoon puoluekokoukseen. Päätöksen syyksi ilmoitettiin puolueen eduskuntaryhmän ja Helsingin piirijärjestön johtajien haluttomuus neuvotella Pohjoismaisen Perustan kanssa puoluehajaannuksen ratkaisemisesta.¹²⁸⁶ Ennen aikaisten eduskuntavaalien mahdollisuus yhdistettynä RKP:n johdon ja Pohjoismaisen Perustan välirikkoon nähtiin Ehrnroothin joukoissa uhkana, jonka seurauksena oikeistosiipi saatettaisiin sulkea tulevissa eduskuntavaaleissa puolueen ehdokaslistojen ulkopuolelle. Pohjoismaisen Perustan suunnalta ilmoitettiin, että toiminta RKP:ssä olisi mahdollista, mikäli isänmaallisuuden, perustuslaillisuuden ja ei-sosialistisen politiikan toteuttaminen olisi mahdollista puolueessa.¹²⁸⁷

Muutosesityksen välittömänä seurauksena olikin sekä Pohjoismaisen Perustan ja RKP:n etääntyminen että Pohjoismaisen Perustan edustajien roolin kasvaminen SPK:n perustamispöyhissa.¹²⁸⁸ Asiassa ei voinut enää vitkutella, sillä muutoin puoluehanke saattaisi kariutua jo ennen kuin Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue r.y. olisi päässyt edes puolerekisteriin. Ehrnroothilla oli asiassa myös henkilökohtainen motiivi: kyseessä oli viime kädessä hänen poliittinen tulevaisuutensa.

Pian Pohjoismaisen Perustan roolista SPK:n perustamispöyhissa saatiin konkreettisia todisteita, kun kävi ilmi, että järjestön nimissä oli vuokrattu Annankadun ja Eerikinkadun kulmassa sijainneen Arbetets Vännerin ala-aula SPK:n kannattajakorttien nimenkirjoitusta varten. Rekisteröintikorttien allekirjoittamisen vauhdittamiseksi sanomalehdissä julkaistiin myös isoja mainoksia, joissa uutta puoluetta mainostettiin otsikolla ”KANSALAISTEN PERUSTUSLAILLISET OIKEUDET VAARASSA”. Tällä viitattiin eduskunnassa pikavauhdilla ajettavaan puoluelain muutosesitykseen, jonka myötä uuden puolueen pääsy puolerekisteriin estettäisiin ”epädemokraattisella taannehtivalla lainsäädännöllä”.¹²⁸⁹ Teemu Andelinin, Ilpo Järvisen, Kari Räisäsen ja Olavi Vanttisen ohella nimienkeräyksessä kunnostautuneita olivat pankkivirkailija Irma von Julin, isännöitsijä Leo Lehmus, majuri evp. Veikko Lummela ja kapteeni evp. Erkki O. Talikka.¹²⁹⁰ Mielenkiintoisena yksityiskohtana mainittakoon, että Kansallis-Osake-Pankin palveluksessa olleen Kari Räisäsen mukaantulo nimenkeräyshankkeeseen tapahtui muutoin puoluehankkeesta erossa pysytelleen Tuure Junnilan toimesta.¹²⁹¹ Express-lehteen kirjoittavan Räisäsen kautta Ehrnrooth pysyikin tietoisena, mitä kentällä tapahtui, joutumatta henkilökohtaisesti ottamaan liian näkyvää roolia puolueen perustamiskuvioissa.

¹²⁸⁶ HS 5.5.1973, ”Ehrnroothin ryhmä pitää oman ”puoluekokouksen”.

¹²⁸⁷ Pohjoismaisen Perustan kirje RKP:n keskushallitukselle 7.6.1973, Kansio 19 GCEa, KA; RKP:n keskushallituksen pöytäkirja 10.6.1973 liite 1, SCA.

¹²⁸⁸ Valokopio monisteesta, jossa vedotaan kannattajakorttien allekirjoittamiseen. Ilpo Järvisen arkisto, tekijän hallussa. Monisteen allekirjoittajien joukossa oli mm. pankkivirkailija Irma von Julin, joka oli Pohjoismaisen Perustan jäsen.

¹²⁸⁹ HS 22.5.1973; HBL 22.5.1973; Koskinen 1989, 85.

¹²⁹⁰ Ehrnrooth 1999, 358; Hyvä isänmaanystävä (päiväämätön kirje), Aatteet ja vuodet 1, Ilpo Järvisen arkisto, PTA.

¹²⁹¹ Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 2, PTA.

Ehrnroothin peiteroolista huolimatta hänen ja Pohjoismaisen Perustan kädenjälki näkyi selvästi nimenkeruukampanjassa jo toukokuussa. Nimenkeruun vauhdittamiseksi perustuslaillista puoluetta markkinoitiin etenkin kokoomuslaisille mm. Hufvudstadsbladetissa, Turun Sanomissa ja Express-lehdessä. SPK:n markkinointi ”Maa tarvitsee puolueen – Landet behöver ett parti” -tunnuksella kertoi, että puolueen kannattajia haettiin ennen muuta kokoomuksen piiristä. SPK:n tunnuslausehan mukaili sekä Matti Virkkusen vaalilauseetta että kokoomuksen vuoden 1969 puoluekokoustunnusta.¹²⁹²

SPK:n synnystä ja kehityksestä pro gradun vuonna 1989 tehneen Ilkka Koskisen mukaan kaksikielisyyden korostaminen olikin tarpeen, sillä puolueelle ei ollut odotettavissa menestystä, mikäli hanke laskettaisiin vain ruotsinkielisen oikeiston varaan. Menestys edellytti suomenkielisiä äänestäjiä. Koskisen mukaan erityisenä kohderyhmänä olivat etenkin poliittisesti kodittomat äärioikeistolaispiirit.¹²⁹³ Koskisen arvio puolueen perustamismotiiveista näyttääkin lähteneen siitä, että kysymyksessä oli erityisesti elossa olevan IKL-aineksen keräämisestä yhteen puolueeseen eikä niinkään uuden vaihtoehdon tarjoamisesta kokoomukseen ja kansanpuolueisiin tyytymättömille äänestäjille. Väite äärioikeistolaisten ääntenkalastelusta ei saa tukea ainakaan Ehrnroothin julkisuudessa antamista lausunnoista. Toukokuun 5. päivänä antamassaan lehtihaastattelussa Ehrnrooth totesi tukevansa ”perustuslaillisen mutta ei äärioikeistolaisen” puolueen perustamiseen tähtäävää hanketta. Ehrnroothille kyse oli puolueesta, joka täyttäisi kokoomuksen ja kansanpuolueiden vasemmalle siirtymisestä aiheutuneen poliittisen aukon.¹²⁹⁴

Itse asiassa Koskisen tulkinta äärioikeistolaisen puolueen synnystä noudattelee poikkeuslain aikaista lehdistökeskustelua, jolle oli tyypillistä nk. perustuslaillisten rinnastaminen IKL-tyyppiseen äärioikeistolaisuuteen. Tätä käsitystä lietsottiin erityisesti poliittisen vasemmiston (SDP ja SKDL) piirissä, mutta jonkun verran myös kokoomuslaisten toimesta. Vasemmiston osalta kysymyksessä oli viholliskuvan vahvistamisesta. Perustuslaillisuus oli heidän mukaansa vain maski, jonka takaa pilkistivät kaikki taantumuksen tunnusmerkit: sotapolitiikka, työväenluokan vastaisuus ja arvokonservatismi. Kokoomuksen osalta kysymys ei aluksi ollut niinkään viholliskuvan luomisesta, vaan pikemminkin maltillisen ja yhteistyökykyisen porvarillisen linjan korostamisesta suhteessa puolueesta irtiottoa tekeviin nk. perustuslaillisiin, jotka olivat jääneet Rihtniemen ja Holkerin johtamassa puolueessa vähemmistöasemaan.

Ehrnroothin päätös boikotoida Sipoon kokousta ei ole nähtävissä ainoastaan mielenosoituksellisenä tekona, vaan ennen kaikkea se on nähtävä osoituksena Ehrnroothin hädästä ja poliittisesta kodittomuudesta. Tieto Janssonin vetäytymisestä puheenjohtajan paikalta lisäsi Ehrnroothin paineita tehdä ratkaisu puoluekysymyksessä varsinkin, kun oli tiedossa, että puheenjohtajana seuraisi Kristian Gestrin, jonka kanssa Ehrnrooth ei tullut lain-

¹²⁹² Hufvudstadsbladet 22.5.1973; Turun Sanomat 6.6.1973; Express toukokuu 1973.

¹²⁹³ Koskinen 1989, 18.

¹²⁹⁴ HS 5.5.1973, ”Ehrnroothin ryhmä pitää oman ”puoluekokouksen””; Turun Sanomat 10.5.1973, ”Aukko poliittisessa kentässä”.

kaan toimeen. Gestrinin valinnan jälkeen Ehrnrooth totesikin, että puheenjohtajapäätös ”oli suuri pettymys Nordisk Grundille ja perustuslaillisen linjan kannattajille”. Ehrnroothin mielestä Gestrinin valinta oli konkreettinen osoitus siitä, ettei puolueessa ollut edes halua päästä sovintoon oikeiston kanssa, tai jos sovintoa olisi haettukin, niin se olisi tarkoittanut sovintoa ”puolueen enemmistön ehdoilla”, kuten Ehrnrooth jälkikäteen totesi *Krokotiilien keskellä* -kirjassaan.¹²⁹⁵

Gestrinin valinnan ohella puheenjohtajavalinnoissa kritiikin aihetta antoi Pohjoismaisen Perustan jääminen ilman varapuheenjohtajan paikkaa. Myös puolueen myötäsukainen toimintalinja hallituspolitiikassa sai Ehrnroothin tuomion. Ehrnrooth katsoi, että puolueen olisi täytynyt asettaa EEC-vapaakauppasopimuksen allekirjoittaminen hallitustyöskentelyn jatkoon edellytykseksi. Kumma kyllä tässä asiassa Tallgren ja Ehrnrooth olivat jopa samaa mieltä. Puoluekokouksen ensimmäisenä päivänä Tallgren oli nimittäin vaatinut puoluetta lähtemään hallituksesta, mikäli sopimusta ei allekirjoitettaisi.¹²⁹⁶

Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen ja Pohjoismaisen Perustan välinen rajapinta muuttuikin Sipoon puoluekokouksen aikana hiuksenhienoksi. Eräänlaisena merkkipaaluna Pohjoismaisen Perustan sulautumisessa uuteen puolueeseen voidaan pitää Pohjoismaisen Perustan ”perustuslaillisuuden merkeissä” järjestämää kesäjuhlaa Helsingin Soutustadionilla 14.6.1973. Tilaisuuden poliittisesta annista vastasivat Georg C. Ehrnrooth, Tuure Junnila, Salme Katajavuori, Dan Hohenthal ja Kari Räisänen. Pohjoismaisen Perustan ja Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen yhteistyön laadusta ei enää voinut olla epäilystäkään. Kesäjuhlaa nimittäin mainostettiin Helsingin Sanomissa tilaisuutena, jossa olisi myös mahdollista täyttää Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen rekisteröintikortti.¹²⁹⁷ Soutustadionin kesäjuhlassa oli alun pitäen nähtävissä tammi-kuussa pidetyn Messuhallin kansalaisjuhlan jatkoon merkkejä. Messuhallin poikkeuslakiprotestitilaisuuden tavoin myös Soutustadionilla pidetystä kesäjuhlasta yritettiin tehdä puoluerajat ylittävä tilaisuus ”perustuslaillisuuden” nimessä. Perustuslaillisuuden korostamisen ohella juhlien samankaltaisuus näkyi puheissa, ainakin mitä tuli Ehrnroothin poikkeuslakia ja suomalaista poliittista alemmuustilaa ruotineeseen puheeseen:

*Suomestahan olisi täytynyt tehdä kuningaskunta kun 18 vuoden aikana on todistettu, nyt jopa kokoomusjohdon taholta, että toista presidentiksi kelpaavaa henkilöä ei ole! Hyväuskoiset porvarit olettivat vauhdittavansa EEC-sopimuksen käsittelyä. Tänään sopimuksen kohtalo on epävarmempi kuin koskaan. Mutta miksi ääriivasemmisto ajoi poikkeuslakia? Ei ainakaan EEC-sopimuksen avaamiseksi. Senkö takia sitten, että kansa näkisi, että ääriivasemmistolle kansanvalta on myrkkyä, puoluevalta sen sijaan köyhälistön diktatuurin ensimmäinen edellytys?*¹²⁹⁸

Poikkeuslain säätämisen ohella Ehrnrooth koki perinteisen parlamentaarisen demokratian olevan uhattuna kansanrintamahallitusten myötä säädetyn puoluelain kautta, sillä

¹²⁹⁵ Ehrnrooth 1999, 327.

¹²⁹⁶ IS 11.6.1973, ”Pohjoismaisen Perusta jää RKP:hen Ehrnrooth odottaa yhä neuvotteluja”.

¹²⁹⁷ HS 13.6.1973.

¹²⁹⁸ Georg C. Ehrnroothin puhe Soutustadionin kesäjuhlassa 14.6.1973, Kansio 12, GCEa, KA.

puoluevaltaisuuden kasvu merkitsi suurta uhkaa maan demokraattiselle kehitykselle. Ehrnroothin mielestä puoluelaki oli vaarallinen, sillä sen myötä ”myöntyväisyyspuolueiden ei tarvitsisi pelätä kilpailua”. Poikkeuslakiin viitaten Ehrnrooth totesi, että nyt kansalaisten oli hyväksyttävä jopa se, ettei edes Kansallinen Kokoomus enää uskaltanut arvostella presidenttiä. Näin siitäkin huolimatta, että Kekkonen oli sekä luonnehtinut kommunisteja ”kansalliseksi voimaksi, joka antaa uutta uskoa huomispäivää” että kirjoittamassa uudelleen talvisodan historiaa. Kekkonen luonnehdinnat kommunistien isänmaallisuudesta ja motiivit nostaa heidät hallitukseen eivät avautuneet lainkaan Ehrnroothille, jonka mielestä oli turha luulla, että SKP osallistuisi hallitustyöhön ”isänmaan yhteisen edun ajamiseksi”.¹²⁹⁹

Soutustadionilla puhuessaan Ehrnrooth tekikin selväksi tuohtumuksensa siitä, miten puolueet, jotka olivat ensin säättäneet veronmaksajille kalliin puoluelain, olivat nyt tiukentamassa puoluelain säädöksiä. Perustettava perustuslaillinen puolue oli vaarassa jäädä puolerekisterin ulkopuolelle, mikäli hallituksen eduskunnalle antama esitys ehdittäisiin hyväksyä ennen kuin vaaditut 5 000 kannatuskorttia saataisiin oikeusministeriössä hyväksyttyä. Puheen merkittävin ja Ehrnroothin RKP:n jäsenyyden kannalta ristiriitaisin kohta liittyikin hänen näkemykseensä perustuslaillisen puolueen tarpeellisuudesta:

*RKP:n jäsenenä pidän perustuslaillisen kansanpuolueen perustamista välttämättömänä. Olen nähnyt miten RKP:ssä samoin kuin Kokoomuksessa perustuslaillisia kansanedustajia vieroksutaan. Nämä perustuslailliset tahrivat hallituskasvoja. Ellei ole toista ryhmittymää jossa puoluepamppujen vainoama vaikka äänestäjien hyväksymä poliitikko voi olla ehdokkaana, on sangen todennäköistä, että nykyiset puolueet sulkevat ovensa monelta perustuslailliselta, ehkä jo seuraavissa vaaleissa.*¹³⁰⁰

Perustuslaillisen puolueen merkitystä korostaakseen Ehrnrooth nosti esiin hallituksen muutosesityksen kansanedustajain vaaleista annettuun lakiin. Muutosesityksen pohjana oli nimittäin vaatimus pakollisesta jäsenäänestyksestä, jonka perusteella lopulliset ehdokkaat valittaisiin. Nykyisen kaltaisessa poliittisessa tilanteessa muutosesitys oli erityisen vaarallinen juuri siksi, että jäsenäänestyksen jälkeen jokainen piiri voisi poistaa ehdokaslistoilta yhden tai useamman, mutta enintään yhden neljäsosan jäsenten asettamista ehdokkaista. Sen sijaan, että kansanrintamahallitus olisi muutosesityksellä lisännyt kansanvaltaa, näki Ehrnrooth muutosesityksen johtavan vain puoluevallan lisääntymiseen. Ehrnroothin mielestä ainoa ratkaisu puoluevaltaistumiseen oli perustuslaillisten voimien kokoaminen.¹³⁰¹

Laillisuusperiaatteiden kunnioittamisen ohella Ehrnrooth korosti perustuslaillisen puolueen tarvetta ei-sosialististen puolueiden liukumisella yhä enemmän vasemmalle. Suomessa olisi kysyntää todelliselle porvaripuolueelle, joka toimisi vastavoimana nykyisille ei-sosialistisille puolueille, jotka vieroksuivat perustuslaillisesti ajattelevia kansalaisia ja

¹²⁹⁹ Georg C. Ehrnroothin puhe Soutustadionin kesäjuhlassa 14.6.1973, Kansio 12, GCEa, KA.

¹³⁰⁰ Ibid.

¹³⁰¹ Ibid.

olivat sulautumassa keskustapuolueen johtamaan rintamaan. Puoluekentän vasemmistolaistumiseen viitaten Ehrnrooth suhtautui pessimistisesti perustuslaillisten mahdollisuuksiin tehdä poliittista yhteistyötä muiden puolueiden kanssa. Tästä kieli myös Ehrnroothin kokemukset RKP:n keskustalaisista, jotka olivat hänen mukaansa toimillaan osoittaneet olevansa valmiita uhraamaan puolueen laillisuusryhmän lyhytnäköisten puolue-etujen alttarilla. Ehrnroothin mielestä perustuslaillisten voimien kokoaminen ei tarkoittanutkaan porvarillisten voimien hajottamista, vaan pikemminkin näiden voimien aktivoimista ”isänmaallisten arvojen merkeissä”.¹³⁰²

Pohjoismaisen Perustan aktivoituminen nimienkeräyksessä ei kuitenkaan riittänyt – tarvittavia 5 000 kannatuskorttia ei ollut vielä kukaan koossa. Uusien allekirjoitusten kerääminen ei ollut kesäkuukausina helppoa. Aktiivisimmille nimenkerääjille Leo Lehmukelle ja Kari Räisäselle keräyshankkeen todellinen tilanne paljastui heinäkuussa, kun Järvinen ilmoitti Nya Pressenille antamassa haastattelussa, että enää puuttui vain muutamia kortteja. Näin siis siitäkin huolimatta, että Järvinen oli jo toukokuun alussa kertonut Aamulehdelle, että puolueella oli koossa jo 4 000 nimeä.¹³⁰³ Tieto oli sikäli hälyttävä, että vaalilain muutosehdotus oli tulossa syyskaudella eduskuntakäsittelyyn. Nimienkeräysoperaatioon laitettiin uutta vauhtia. Heinäkuussa mm. Helsingin Munkkivuorossa perustuslaillisen puolueen kannattajakortteja jaettiin jopa postiluukuista.¹³⁰⁴

Nimienkeruun loppurynnäköön yhteydessä lehdistössä alkoi kova spekulointi siitä, ketkä kansanedustajat siirtyisivät perustuslaillisiin. Suurimmat odotukset kohdistuivat Ehrnroothiin sekä Raimo Ilaskiveen, Kullervo Rainioon ja Salme Katajavuoreen, jotka suojalakikeskustelujen yhteydessä olivat jättäytyneet kokoomuksen eduskuntaryhmän ulkopuolelle. Tuure Junnilan asema ei sen sijaan enää ollut arvuuttelun kohteena. Ilaskivenkin kohdalta tilanne selkiintyi hänen ilmoittaessaan, ettei lähtisi kokoomuksesta. Ainoastaan Rainion ja Katajavuoren tilanne pysyi epäselvänä. Rainio tyytyi ainoastaan toteamaan, että siirtymisestä perustuslaillisiin oli ennenäikaista puhua. Potentiaalisin ehdokas SPK:n kansanedustajaksi olikin tässä vaiheessa Ehrnrooth, joka ainakin Ilta-Sanomien saamien tietojen mukaan oli jopa perustettavan puolueen ”varsinainen taustahahmo”. Ehrnroothin siirtymisen puolesta puhui myös se, että hän oli jättäytynyt sekä eduskuntaryhmän että Helsingin piirijärjestön toiminnan ulkopuolelle.¹³⁰⁵

Jos kevään 1973 aikana Ehrnroothin ja RKP:n välit näyttivät kulkevan vääjäämättömästi kohti lopullista välirikkoa, lopetti poikkeuslaki yhtä lailla puheet Ehrnroothin siirtymisestä kokoomukseen. Ehrnroothin tulkinta tinkimättömästä laillisuusperiaatteesta, är-

¹³⁰² Georg C. Ehrnroothin puhe Soutustadionin kesäjuhlassa 14.6.1973, Kansio 12, GCEa, KA.

¹³⁰³ Aamulehti 2.5.1973, ”Perustuslailliset myös puolueeksi”; Nya Pressen 27.7.1973, ”Nu kommer den verkliga högern!”.

¹³⁰⁴ Demari 25.7.1973

¹³⁰⁵ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirja 27.9.1973 tiedote, PTA. Erotessaan eduskuntaryhmän työskentelystä Ilaskivi ilmoitti jäävänsä Kansallisen Kokoomuksen jäseneksi ”siihen saakka”, kunnes hänet erotetaan; IS 8.10.1973, ”Perustuslailliset keräävät nimiä ilmoituskampanjalla”.

häkä toiminta perustuslakivaliokunnassa, voimakas kritiikki Kekkosta ja kokoomuksen uutta puoluejohtoa kohtaan sekä sympatiat perustuslaillista puoluetta kohtaan olivat täydellisessä ristiriidassa Holkerin näkökantojen kanssa. Holkerin poliittinen linja, joka tähtäsi suhteiden parantamiseen sekä Urho Kekkosen että Neuvostoliiton suuntaan, ei mahdollistanut minkäänlaista yhteistyötä. Holkerin tavoitteita ei saavutettu veljeilemällä ns. sysimustaa taantumusta edustaneen Ehrnroothin kanssa. Yhteistyön sijaan tärkeämältä näytti etäisyyden ottaminen Junnilan ja Ehrnroothin edustamaan ”vanhakantaisuuteen” sekä tiukkaan Kekkos- ja kommunismivastaisuuteen. Ehrnroothin poliittinen linja ei holkerilaisittain katsottuna luvannut kokoomukselle mitään muuta kuin vanhan kypäräpäisen papin imagon vahvistumista ja hallituspoliittisen paitsioaseman vankistumista. Jos kokoomuksella ei ollut tarvetta yhteistyöhön, niin sama koski myös Ehrnroothia. Hänellä ei ollut pienintäkään halua siirtyä puolueeseen, jonka puheenjohtaja näytti katkovan vanhoja aatteellisia siteitä antikommunismiin ja laillisuusperiaatteeseen.

Sen lisäksi, ettei Ehrnroothin Kekkos-vastaisuus miellyttänyt Holkeria, RKP:n puoluejohdosta puhumattakaan, kertoi Kekkosen lähipiiriin kuulunut Matti Kurjensaari VIP-lehdessä, ettei Ehrnroothin linja miellyttänyt edes tämän lähisukulaisia. Marsalkka Mannerheimin vanhin tytär Anastasie Mannerheim oli nimittäin kertonut Kurjensaarelle, ettei pitänyt sukulaispoikansa toiminnasta eduskunnassa, sillä tämä toimi presidenttiä vastaan. Samassa yhteydessä Anastasie kehui Kekkosta ”viisaaksi mieheksi”.¹³⁰⁶

Vaikka Pohjoismainen Perusta Ehrnroothin johdolla osallistui perustuslaillisen puolueen perustamiseen, ei Ehrnrooth koskaan allekirjoittanut puolueen kannatuskorttia, vaikka hänen vaimonsa Mary Ehrnrooth niin tekikin.¹³⁰⁷ Samanlaista varovaisuutta oli nähtävissä muillakin puolueenvaihtoa pohtivilla henkilöillä. Mm. Panu Toivonen – metsänhoitaja ja pitkäaikainen kokoomuslainen Munkkivuoresta – kävi jaakopinpainia kannatuskorttiasiassa lähettämällä Järviselle kolmeen eri otteeseen allekirjoittamansa kannatuskortin. Jokaisen kortin jälkeen hän tuli kuitenkin katumapäälle ja kehotti Järvistä repimään lähettämänsä kortin.¹³⁰⁸ Kaikkia SPK:n tukeminen ei kuitenkaan arveluttanut. Eräskin allekirjoittaja luonnehti Kekkosta Bobrikoff II:ksi ollen vakuuttunut, että ilman perustuslaillista puoluetta ei Suomen kansaa voitaisi pelastaa perikadolta.¹³⁰⁹

Ehrnroothin roolista SPK:n perustamiskuvioissa on Kullervo Rainio todennut, että vaikka hanke sinällään olikin Järvisen projekti, oli Ehrnroothilla tuohon aikaan voimakas halu oman puolueen perustamiseen ja nimenomaan ”oman puolueeseen”. Rainion ehdotukseen puolueiden yläpuolella olevasta kommunisminvastaisesta suuntauksesta, joka toimisi olemassa olevien puolueiden sisällä, oli Ehrnrooth todennut tiukasti: ”Ei, oma puolue se pitää olla.”¹³¹⁰

¹³⁰⁶ Nya Pressen 14.7.1973, ”Mannerheims dotter beundrar Kekkonen, ogillar Ehrnrooth!”

¹³⁰⁷ Luettelo Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen rekisteröimisasiakirjan allekirjoittaneista, PTA.

¹³⁰⁸ Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 2, Ilpo Järvisen Arkisto, PTA.

¹³⁰⁹ Niilo Seppäsen kirje Perustuslailliselle Kansanpuolueelle 17.9.1973, EC1, SLSA 915.1, SLS.

¹³¹⁰ Kullervo Rainion haastattelu 21.11.2008.

Vaikka RKP:n puoluejohto tiesikin Soutustadionin tilaisuudesta ja Express-lehden uutisoinnin välityksellä Pohjoismaisen Perustan roolista perustuslaillisten puoluepuuhissa, jatkettiin syksyllä neuvotteluja puoluesovun löytämiseksi. Taustatukea sovun löytämiseksi annettiin myös ulkopuolelta, kun Espoossa asuva professori P. E. Aschan vetosi suoraan RKP:n Helsingin piirin puheenjohtajaan Göran von Bonsdorffiin, jotta puoluehajaannus voitaisiin välttää. Bonsdorffille lähettämässään kirjeessä Aschan ihmetteli, miten oli mahdollista, että toisinajattelevien suvaitsemisesta ja asioiden sovittelemisesta oli tullut niin vaikeaa, vaikka kyse oli puolueesta, johon olisi pitänyt mahtua kaikki poliittiset suuntaukset.¹³¹¹ Bonsdorffin ohella myös Janssoniin vedottiin puoluesovun aikaansaamiseksi. Näin tapahtui mm. Sipoon paikallisyhdistyksen toimesta, joka toi esiin Ehrnroothin merkityksen puolueen ääniharavana.¹³¹²

Ehrnroothin johdolla Pohjoismaisen Perusta jatkoi neuvotteluja sekä puoluejohdon että Helsingin piirin kanssa ainakin viiteen eri otteeseen: 12.9., 15.10., 24.10., 7.11. ja 15.11.1973.¹³¹³ Puoluejohtoa neuvotteluissa edustivat Kristian Gestrin, C. O. Tallgren, puoluesihteerinä Henry Olander ja puoluevirkailija Håkan Mattlin. Ehrnroothin ohella Pohjoismaista Perustaa edustivat Telkon toimitusjohtaja C. J. Nikander, Victor Procopé ja Irina Matvejew. Asetelmat eivät kuitenkaan juuri muuttuneet. Eritoten Tallgren pysyi jyrkällä kannalla: Pohjoismaisen Perustan osallistumista SPK:n perustamisessa ei voitu hyväksyä ja RKP:n hallituspolitiikan osalta tilanne oli muuttumaton. Puolueen kompromissiehdotuksena oli lupaus olla ryhtymättä kurinpidollisiin toimenpiteisiin konfliktista huolimatta.¹³¹⁴

Lokakuun 15. päivän neuvotteluja seuranneena päivänä Ehrnrooth keskusteli asiasta puhelimitse Nils Meinanderin kanssa, joka kertoi mielenkiintoisia uutisia. Meinander kertoi keskustelleensa puhelimitse Gestrinin kanssa, joka oli kertonut, ettei neuvottelujen perusteella ollut aihetta minkäänlaiseen optimismiin. Meinanderin todetessa Gestrinille, että ymmärsi hyvin Ehrnroothin ja Procopén huolen asemastaan RKP:ssä puolue- ja vaalilain takia, ei Gestrin ymmärtänyt tätä näkökantaa ollenkaan. Paljastavinta oli kuitenkin se, miten Gestrin suhtautui neuvotteluihin. Hänen mukaansa niiden tarkoituksena ei kuulemma ollut ratkaista mitään.¹³¹⁵ Meinanderilta saadut tiedot saivat pian tukea myös Nya Pressenistä, jonka mukaan Gestrin piti Ehrnroothin perustuslaillista puoluetta tukevia puheita epälojaalina toimintana RKP:tä kohtaan.¹³¹⁶

¹³¹¹ P. E. Aschanin kirje Göran von Bonsdorffille ja Georg C. Ehrnroothille 5.10.1973, Kansio 76, GCEa, KA. Georg C. Ehrnroothille lähettämässä kirjeessä Aschan tunnusti olevansa Ehrnroothin tavoin traditiionaalisen isänmaallisen linjan kannattaja.

¹³¹² RKP:n Sipoon paikallisyhdistyksen kirje Jan-Magnus Janssonille 18.5.1973, Kansio 76, GCEa, KA.

¹³¹³ RKP:n keskushallituksen pöytäkirja 4.12.1973, SCA; Ehrnroothin muistiinpanot syksyltä 1973, Kansio 76, GCEa, KA.

¹³¹⁴ Muistiinpanoja tapaamisista 15.10.1973, Kansio 76, GCEa, KA; Ehrnroothin 1999, 327.

¹³¹⁵ Muistiinpanoja Nils Meinanderin ja Georg C. Ehrnroothin puhelinkeskustelusta 16.10.1973. Kansio 76, GCEa, KA.

¹³¹⁶ Nya Pressen 15.10.1973, ”Illojal aktion mot partiet”.

Piskuisen ”äärioikeistolaiseksi” leimatun puolueen nousemisen mahdollisuus puoluekisteriin aiheutti hämminkiä myös eduskunnassa. Huomiota herättävintä oli tietysti puoluelain muutosesityksen käsittelyn kiirehtiminen juuri, kun SPK:n nimienkeruu oli loppusuoralla. Muutosesityksen ajoittuminen nimienkeruun loppurynnäköön yhteyteen kärjisti tilannetta entisestään RKP:ssä, sillä perustuslakivaliokunnan jäsenenä Ehrnrooth oli jälleen oman puolueen esitystä vastaan. Oli muutosesitys sitten suunnattu suoraan SPK:ta vastaan tai ei, niin joka tapauksessa SPK:n taustahenkilöille ja erityisesti Ehrnroothille muutosesitys todisti, ettei ”perustuslaillisia” haluttu eduskuntaan edes uusien puolueiden kautta.¹³¹⁷ SPK:n propagandassa hallituspuolueiden esitystä käytettiin taitavasti hyväksi toteamalla, että muutosehdotus osoitti, että ainoastaan uuden perustuslaillisen puolueen rekisteröimisellä ”voitaisiin turvata vielä eri puolueissa hajallaan olevien perustuslaillisten nimekkäiden poliitikkojen toimintavapaus tulevaisuudessa”.¹³¹⁸

SPK:n rekisteröinti aiheutti värähtelyjä kokoomuksessakin, vaikka Tampereen puoluekokouksen jälkeen puolueen kahtiajakautuminen näytti epätodennäköiseltä. Kokoomuksen kannalta tilanne muuttui kuitenkin vaaralliseksi kesän jälkeen, kun eduskuntaryhmä joutui kriisiin EEC-sopimukseen liittyvien suojalakien myötä. Eduskuntaryhmän puheenjohtajan Raimo Ilaskiven menettäessä ryhmän luottamuksen seurasi Ilaskiven, Rainion ja Katajavuoren ulosmarssi.¹³¹⁹ Puoluejohdon kannalta ongelmia aiheutti myös vastakkainen siipi. Pian eduskuntaryhmän repeämisen jälkeen tapahtui Seurahuoneen saunakabinetissa raju yhteenotto Holkerin ja Vikatmaan välillä, kun Vikatmaa vaati Holkeria jatkamaan ”ulkopoliittisten sorauttajien” ulosheittämistä. Holkeri sen sijaan oli sitä mieltä, että Ilaskivi oli saatava takaisin, sillä muutoin oli riskinä, että koko oikeisto-siipi voisi lähteä puolueesta ja siirtyä perustuslaillisiin.¹³²⁰ Seurahuoneen tapahtumat osoittivat, että vaikka kokoomuksen remonttimiehille perustuslaillinen puolue oli siunaus, oli se vaarallinen tekijä Holkerille ainakin, kun kyse oli Ilaskiven kaltaisesta voimahahmosta.¹³²¹ Seurahuoneen tapahtumien seurauksena Holkeri alkoikin eduskuntaryhmän eheyttämistoimenpiteet. Tätä varten perustettiin eduskuntaryhmän yhteyteen erillinen toimikunta, jonka johtoon nimitettiin kansanedustaja Olavi Nikkilä.¹³²²

Toimikunnan työ valmistui nopeasti, sillä jo 18.10.1973 toimikunta suositteli, että henkilökohtaisten syytteiden esittäminen tuli lopettaa Ilaskiveä vastaan. Samassa kokouksessa ryhmä vastaanotti ns. Vanhojen partojen klubin vetoituksen, jossa mm. Lauri Aho, Päiviö Hetemäki, Pentti Poukka, Jussi Saukkonen ja Matti Virkkunen vetosivat puoluehallitukseen, eduskuntaryhmään ja Ilaskiveen, jotta ”osapuolet pyrkisivät epäit-

¹³¹⁷ IS 8.10.1973.

¹³¹⁸ US 8.10.1973, ”KANSALAISTEN PERUSOIKEUDET VAARASSA”.

¹³¹⁹ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirja 27.9.1973, PTA.

¹³²⁰ Summanen 1983, 75–76.

¹³²¹ *Virmavirta* 1977, 163–164.

¹³²² Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirja 4.10.1973, PTA; Summanen 1987, 76.

sekkäästi ja koko maan etua” silmälläpitäen sovintoratkaisuun.¹³²³ Silmiinpistävää ve-toomuksessa oli se, ettei siinä viitattu ollenkaan Rainioon ja Katajavuoreen.

Miksi näin? Rainion ja Katajavuoren ilmiselvänä syntinä oli heidän – ainakin puolue-johdon näkökulmasta – liiankin läheinen suhde perustuslaillisiin. Molemmat olivat mm. osallistuneet Messuhallin tilaisuuteen, ja Rainio oli jopa puhunut perustuslaillisen kan-sanliikkeen perustamisen puolesta. Äärioikeistolaisuusleima yhdessä puolueen hajotta-miseen tähtäävän toiminnan kanssa teki sen, että heidän siirtymistään perustuslaillisiin jopa toivottiin.¹³²⁴ Toinen ehkä vieläkin merkittävämpi tekijä oli Ilaskiven poliittinen ominaispaino. Ilaskiveen verrattuna Rainiolla ja Katajavuorella ei ollut taustalla pitkää parlamentaarista uraa tai vaikutusvaltaista asemaa puolueessa, talouselämästä puhumat-takaan. Painavin motiivi Ilaskivestä kiinnipitämisessä olikin todennäköisesti hänen kan-sansuosiossa. Vuoden 1972 eduskuntavaaleissa Ilaskivi sai Helsingissä murskaavat 23 565 ääntä eli yli 10 000 ääntä enemmän kuin Harri Holkeri (12 117 ääntä) tai Pertti Salolainen (12 402 ääntä).¹³²⁵ Äänimääränsä ja yhteiskuntasuhteidensa kautta Ilaskivellä oli erittäin vankka asema puolueessa. Nämä kaikki tekijät uupuivat Rainiolta ja Kataja-vuorelta. Ei siis ihme, että heitä kohtaan toleranssi oli matalampi.

Eduskuntaryhmän tila ja Ilaskiven tulevaisuus huolestuttivat Holkeria toden teolla, sillä niin nopealla tahdilla eheytystoimenpiteisiin ryhdyttiin. Oliko kiireeseen syynä jokin konkreettinen uhka tai tietoisuus Ilaskiven suunnitelmista, mikäli puolueen johto ei teki-si sovintoa? Oliko Ilaskivi kenties uhannut Holkeria perustuslailliseen puolueeseen siirtymisellä? Ilpo Järvisen mukaan, kyllä. Muistelmissaan Järvinen väittää, että noin viikko SPK:n puolerekisteriin merkitsemisen jälkeen Ilaskivi pyysi Järvistä lounas-neuvotteluun Suomen Pankkiyhdistyksen kabinettiin Fabianinkatu 8:aan. Järvisen mu-kaan paikalla oli myös Rainio, joka Ilaskiven tavoin oli tuolloin kokoomuksen ryhmän ulkopuolella. Järvisen mukaan Ilaskivi teki lounaan aikana ehdotuksen, että jos asiasta vain sovittaisiin, hän takaisi, että puolet kokoomuksen eduskuntaryhmästä siirtyisi pe-rustuslaillisiin. Kysymys olisi vain siitä, että Järvinen antaisi kirjallisen vakuutuksen jo-kaiselle siirtyvälle kansanedustajalle, että puolueen saama puoluetuki annettaisiin siirty-ville kansanedustajille kysymättä, mihin he rahoja käyttäisivät.¹³²⁶

Järvisen esittämä väite Ilaskiven siirtymisestä ei kuitenkaan saa tukea muista lähteistä. Rainion mukaan Järvisen muistikuva on ”täysin tuulesta temmattu juttu” ja korostaa, et-tä jos näin ”kova juttu” olisi tapahtunut, niin hän sen kyllä muistaisi. Rainio arvelee, että ”sikäli asiassa voi olla perää, että jossakin tilanteessa joku muu oli voinut jotain tuon tyyppistä esittää”. Rainion mukaan tällainen ”on hyvin tavallista silloin, kun on kysees-

¹³²³ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirja 18.10.1973, PTA.

¹³²⁴ Kullervo Rainion haastattelu 21.11.2008; Summanen 1983, 75. Rainion mukaan holkerilaiset varmas-ti pitivät Rainion toiveita porvaripuolueiden piirissä syntyvää kommunisminvastaista toimintaa hajotus-toimena.

¹³²⁵ Kansanedustajain vaalit 1972, Suomen virallinen tilasto XXIX A:32.

¹³²⁶ Ilpo Järvisen muistelmat nauha 2, PTA; Koskinen 1989, 104.

sä voimakas tunnevoimainen henkilö, joka haluaa asioiden olevan niin kuin hän toivoo”. Sosiaalipsykologian professorina Rainio epäilee, että Järvisen kertomus olisi syntynyt asioiden mielivaltaisen yhdistelemisen tuloksena. Rainion myös korostaa, ettei Ilaskiven asema kokoomuksessa ollut niin huono, että hän olisi joutunut vaihtamaan puoluetta sen takia. Rainion mielestä Ilaskiven vakaumuskaan ei ollut niin idealistinen, että hän kommunisminvastaisessa toiminnassa olisi nähnyt välttämättömäksi siirtyä perustuslaillisiin.¹³²⁷ Myös Ilaskivi tyrmää Järvisen väitteet ja toteaa Rainion tavoin tiedon olevan ”tuulesta temmattu”. Ilaskivi ei omien sanojensa mukaan ”missään vaiheessa edes harkinnut loikkaamista” perustuslaillisiin.¹³²⁸ Todettakoon myös, ettei Järvisen mainitsemasta tapaamisesta löydy merkintöjä myöskään Ilaskiven vuoden 1973 kalenterista.¹³²⁹

Tarkasteltaessa kokoomuksen edustakuntaryhmän kriisiä ja SPK:n perustamishankkeen ajankohtaa voidaan päätellä, että SPK:n rekisteröiminen lisäsi paineita kokoomuksen piirissä. SPK:n synty ja kokoomuksen suojalakikiistat vauhdittivat puolue-ehetykseen tähtääviä toimenpiteitä. Tilanne puolueessa olisi vakautettava ennen kuin puolue merkitsisi todellista uhkaa. SPK:n synnyn vaikutus kokoomukseen nähden näyttäisi olleen kaksijakoinen. Toisaalta se lisäsi puolueessa olevia ristiriitoja, mutta toisaalta myös pakotti hakemaan sovintoa. Aivan kuten Holkerin ja Vikatmaan yhteenotostakin kävi ilmi, oli puolueessa kahta ilmaa. Vikatmaalle tilanne tarjosi oivan syyn heittää ”perustuslailliset” pois puolueesta. Holkerille tilanne esittäytyi aivan toisessa valossa. Ilaskiven kohtalossa oli kyse myös puolueen tulevaisuudesta. Oli olemassa vaara, että ryhmän ulkopuolelle ajautuneet kansanedustajat Ilaskiven johdolla voisivat sopivasti ärsytettyinä siirtyä jopa perustuslaillisiin. Tämä olisi voinut johtaa suurempaankin lohkeamaan ryhmän keskiviivan oikealta puolelta, puolueen jäsenistöstä puhumattakaan.

Samaan aikaan, kun Ehrnrooth kävi viimeisiä neuvotteluja RKP:n kanssa, oli SPK:n puolurekisteriin merkitsemiseen tarvittavien kannattajakorttien keruu loppusuoralla. Lokakuun 19. päivänä puolueen puheenjohtaja Ilpo Järvinen yhdessä puolueen keskuhallituksen jäsenten Teemu Andelinin, Leo Lehmuksen ja Kari Räisäsen kanssa toimittivatkin tarvittavat rekisteröintipaperit oikeusministeriöön. Rekisteröintipapereiden toimittaminen ministeriöön ei kuitenkaan tarkoittanut SPK:ta kohtaan tunnetun mielenkiinnon loppumista. Päinvastoin kokoomuksen ja RKP:n puoluetoimistoissa oli palava halu saada tietoa puolueen kannattajakorttien allekirjoittajista, jotta tiedettäisiin, miten paljon puolueiden jäseniä luettelosta löytyisi. Express-lehden tietojen mukaan ainakin kokoomuksen puoluesihteerin Veikko Tavastila, RKP:n puheenjohtaja Kristian Gestrin ja RKP:n järjestösihteerin Henry Wiklund kävivät ministeriössä tutustumassa kortteihin.¹³³⁰

¹³²⁷ Kullervo Rainion haastattelu 21.11.2008.

¹³²⁸ Raimo Ilaskiven kirjallinen tiedonanto 10.12.2008.

¹³²⁹ Raimo Ilaskiven kalenteri vuodelta 1973, Raimo Ilaskiven arkisto, PTA.

¹³³⁰ Express-lehti n:o 7 1973. Lehden tietojen mukaan tiedotusvälineistä kortteihin kävi tutustumassa Seppo Heikki Salonen Yleisradiosta sekä Isto Räsänen ja Matti Laitinen Aamulehdestä.

Express-lehden tiedot kokoomuksen virkailijoiden käynneistä oikeusministeriössä pitivät ainakin siltä osin paikkaansa, että kokoomuksen puoluejohdon käskystä todistettavasti laadittiin 44-sivuinen luettelo henkilöistä, jotka esiintyvät SPK:n kannattajina oikeusministeriön puolerekisterissä. Toiminnanjohtajien ”henkilökohtaiseen käyttöön” tarkoitettu luettelo oli varustettu järjestösihteeri Jussi Isotalon 5.11.1973 päivätyllä saattekirjeellä, jossa kerrottiin luettelon tarkoitus ja se, miten se oli laadittu. Ensimmäisestä asiasta todettiin, että puoluehallitus tulisi myöhemmin käsittelemään suhtautumista niihin kokoomuksen paikallisyhdistysten jäseniin, jotka esiintyivät myös SPK:n kannattajina. Toiminnanjohtajia pyydettiin tarkistamaan, löytyisikö luettelosta oman piirin osalta puolueen jäseniä. Luettelon alkuperästä todettiin, että käsinkirjoitetut rekisteröintikortit oli ministeriössä luettu nauhalle, jonka jälkeen nauha oli purettu luetteloksi.¹³³¹

Myös Express-lehti oli hyvin tietoinen kokoomuksen puolue toimiston operaatiosta ja siitä, että nimien lukeminen oli tapahtunut ”magnetofoninauhalla”. Lehden tietojen mukaan tämä tapahtui nimenomaan puoluesihteeri Tavastilan toimeksiannosta. Nimienlu kuoperaation varsinainen johto oli ollut kuitenkin puoluesihteerin pojan Jukka Tavastilan käsissä.¹³³² Luettelon laatimiseen uhrattiin siis kokoomuksen puolue toimistossa runsaasti aikaa ja vaivaa, sillä edellyttihän operaatio mm. kelanauhurin kuljettamista ministeriön tiloihin sekä noin 5 400 käsinkirjoitetun kortin ääneenlukemista.

Kun tarkastellaan kokoomuksen puolue toimiston aktiivisuutta selvittää perustuslaillisen puolueen kannattajakorttien allekirjoittajat, näyttää siltä, ettei puolue johto Harri Holkerin johdolla luottanut täysin Tampereen puoluekokouksessa saamaansa mandaattiin. Poliittiset myllerrykset aiheuttivat selvästikin epäluottamusta kenttää kohtaan. Liekö Holkeri ollut tietoinen, mutta jopa puolueen palkattujen toimihenkilöiden joukossa tunnettiin niin suurta vastenmielisyyttä poikkeuslakiratkaisua kohtaan, ettei edes kilpailevan puolueen kannattamista pidetty poissuljettuna. Näin kävi mm. kokoomuksen Tampereen aluejärjestön vastavalitun toiminnanjohtajan Seppo Kovalan kohdalla, joka asemastaan huolimatta ei epäröinyt allekirjoittaa SPK:n kannatuskorttia.¹³³³

Toiminnanjohtajille toimitetut nimelistat eivät jääneet vain ”henkilökohtaiseen käyttöön”, sillä ne joutuivat nopeasti kahdelle sanomalehdelle. Ruotsinkielinen Nya Pressen oli sikäli armollinen, että lehti päätti julkaista vain luettelon ruotsinkieliset nimet. Nimelistan julkistamisen taustamotiivina oli Nya Pressenin päätoimittajan Henrik von Bonsdorffin ja Ehrnroothin väliset henkilöristiriidat. RKP:n ja Ehrnroothin välien kiristytessä

¹³³¹ Kokoomuksen toiminnanjohtajille 5.11.1973 lähetetty luettelo Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue r.p:n kannattajista, Kansallinen Kokoomus. PTA.

¹³³² Express n:8 1973, ”Ajojahti perustuslaillisia vastaan jatkuu”.

¹³³³ Seppo Kovalan haastattelu 5.2.2009. Kovala toteaa: ”Minä Seppo Kovala tunnustan, että olen kokoomuksen toimihenkilönä edesauttanut Perustuslaillisen Kansanpuolueen syntymistä allekirjoittamalla sen perustamisasiakirjan aikanaan. Mutta herra [Matti] Arjanne, jolta asiaa kysyin, ei muista tilannetta, että olisi poistanut minut sieltä perustamisasiakirjoista, jonka hän tietävästi on kuitenkin tehnyt, siitä syystä, että en olisi voinut enää sen jälkeen voinut jatkaa kokoomuspuolueen palveluksessa, jos olen kilpailevan puolueen perustamiseen ollut vaikuttamisessa”.

äärimmilleen von Bonsdorff päätti omalla panoksellaan auttaa Ehrnroothia pois puolueesta. Jälkikäteen von Bonsdorff totesi, että vaikka temppu olikin lehtimieseettisesti arveluttava, niin nimet oli julkaistava, jotta lukijat olisivat saaneet tietää, ”ketkä lähtisivät Ehrnroothin kelkkaan”.¹³³⁴ Jälkeenpäin von Bonsdorff kielsi tehneestä tätä kostonhimestä, vaikkei hyväksynytäkään Ehrnroothin toimintaa rikkomalla ”törkeällä tavalla” RKP:n sääntöjä ja menemällä puolueen hajottamisen tielle.¹³³⁵

Oli Nya Pressenin päätoimittajan motiivina kosto tai lukijoiden poliittinen valistaminen, on ilmeistä, että Henrik von Bonsdorffin temppu onnistui ainakin RKP:n puoluejohdon ja Ehrnroothin vastustajien suuntaan. Ruotsinkielisten nimien julkaiseminen osoitti ainakin epäsuorasti, että Ehrnrooth toimi ”konsulttina” puoluehankkeessa. Tähän suuntaan viittasivat ainakin allekirjoittajien nimet, jotka toimittaja Antti Seppälän mukaan olivat kuin suoraan aateliskalenterista.¹³³⁶ Kokoomuksen suunnassa nimilistoja tulkittiin samansuuntaisesti. Holkerin mieltä lämmitti niin muodoin ruotsinkielisten suuri osuus. Epäsuorasti tämän katsottiin todistavan, missä puolueen todelliset juuret olivat. Holkeri katsoikin, että vaikka puolue oli suomenkielinen, oli sen syntysanat lausuttu ruotsiksi.¹³³⁷ Viittauksella ruotsinkieliseen taustaan Holkeri viittasi tietenkin Ehrnroothiin puolueen henkisenä isänä. Ruotsinkielisten suuren osuuden ohella Holkeri näyttäisi karsastaneen puolueen yläluokkaisuutta ja trivialisoineen Ehrnroothin aseman Mannerheimin kummipoikana. Sen sijaan, että Holkeri olisi nähnyt sukulaisuussiteen selittävänä tekijänä Ehrnroothin poliittisen linjan ymmärtämisessä, hän piti sukulaisuutta vain ”ruottalaisten hienostopiirien kotitarpeisiin” kuuluvana asiana ja taustana henkilöpalvonnalle, jota Ehrnrooth sai ja ”edellyttikin” uskollisimmilta kannattajiltaan.¹³³⁸ Holkerin sinänsä tarkkanäköisten havaintojen ohella silminpistävää on Holkerin lähes vihamielinen asennoituminen Ehrnroothia kohtaan. Reinhard Kühnliä ja Arno Gruenia mukaille onkin syytä pohtia, oliko Holkerin ”vihamielisyyden” takana jopa jonkinasteinen alemmuudentunne, syyllisyys tai kätkeyty kateus?¹³³⁹ Toisin kuin monet ei-sosialistipoliitikot Ehrnrooth ei suostunut tinkimään poliittisesta linjastaan ja alistumaan Kekkonen auktoriteetin edessä.

Mielenkiintoista onkin, että Iltaset julkaisi ”6-sivuisena jännärinä” kokoomuksen toiminnanjohtajille lähetetyn nimilistan kokonaisuudessaan. Listalle oli annettu raflaava otsikko ”Urhokumpujen yöstä uuden äärioikeiston kaikki 5.000 nimeä”.¹³⁴⁰ Mistä sitten voidaan päätellä, että kyse oli juuri kokoomuksen laatimasta luettelosta? Tämän puolesta puhuu kaksi tekijää: 1) sanomalehtijutut julkaistiin selvästi toiminnanjohtajille lähetetyn kirjeen jälkeen ja 2) Iltaset-lehdessä julkaistun listan asettelu ja nimitiedot

¹³³⁴ Suomen Kuvalehti 8.3.1973.

¹³³⁵ Suomen Kuvalehti 29.3.1973.

¹³³⁶ Talouselämä 30.11.1973, ”Puoluerikko”.

¹³³⁷ Summanen 1983, 90; Koskinen 1989, 67.

¹³³⁸ Harri Holkerin haastattelu 11.1.2008.

¹³³⁹ Alistumisen, vapauden ja kateuden -teemoista lisää mm. Gruen 1988, 62; Kühnl 1973, 111–112; Fromm 1976.

¹³⁴⁰ Nya Pressen 12.11.1973; Iltaset 12.11.1973.

ovat täysin identtiset kokoomuksen laatiman listan kanssa. Näin siis siitäkin huolimatta, että toiminnanjohtaille lähetetyssä saatekirjeessä korostettiin, että ”nimissä saattaa olla runsaastikin” kirjoitusvirheitä.

Perustuslailliseen puolueeseen Kustaankartanon kautta

SPK:n kannattajalistojen tahallisen vuodon puolesta kertoo myös se, miten mielellään Holkeri kommentoi Iltaset-lehden julkaisemaa luetteloa. Holkeri totesi iloiten, että aina-kaan kokoomukselle SPK:n kannattajakorttien nimet eivät aiheuttaneet ongelmia, sillä joukossa ei ollut kuin Kustaankartanon vanhainkodin asukkaiden ja muutamien kokoomuksessa lyhytaikaisesti vaikuttaneiden henkilöiden nimiä. Holkerin mielestä myös nimilistan ruotsinkielisyys todisti, ettei SPK ollut kokoomuksen päänsärky. Ruotsinkielisten nimen runsauteen viitaten Holkeri pitikin Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue-nimeä harhaanjohtavana ja ehdottikin puolueelle nimeksi pelkästään se ruotsinkielistä nimeä Finlands Konstitutionella Folkpartiet.¹³⁴¹ Holkerin antamien lausuntojen perusteella voidaan päätellä, että nimiluettelon julkistamisen perimmäisenä pyrkimyksenä oli kyseenalaistaa sekä kannattajakunnan laajuus ja poliittinen merkitys että tapa, jolla kannattajakortit oli saatu kokoon.

Sanomalehtilausunnon perusteella Holkeri oli tietoinen Ehrnroothin vierailusta Kustaankartanon vanhainkodissa 17.10.1973, jolloin tämä oli tarjonnut vanhuksille pullakahvit ja kerännyt nimiä SPK:n kannattajakortteja varten. Julkisuuteen nimienkeräysoperaatio tuli Kansanlehden ja Ilta-Sanomien yleisönosastokirjoitusten kautta. Ensimmäisen kerran asia tuli esiin 20.10., kun nimimerkki Kustaankartanon vanhus kirjoitti Kansan Lehdessä, että Ehrnrooth oli ollut keräämässä nimiä uutta puoluetta varten ja ”hömpät olivat niin otettuja kupillisesta kahvia, että pistivät nimensä auliisti listaan”. Nimimerkki syyttikin Ehrnroothia vanhusten harhauttamisesta, sillä tämä oli samassa yhteydessä luvannut uuden television ja jokaiselle yhden hengen huoneen.¹³⁴² Ilta-Sanomissa ilmestyi kaksi yleisönosastonkirjoitusta samasta aiheesta. Molemmissa kirjoituksissa todettiin, etteivät vanhukset tienneet, mihin olivat nimensä antaneet. Yksi oli luullut laittavansa nimensä johonkin kiitos-listaan, toinen taas kahvilaskua varten. Nimimerkki ”Lintujen ystävä” vetosikin Ehrnroothiin, jotta tämä nimienkeruun vastapalveluksena palauttaisi lintulaudat, jotka Kustaankartanon johto oli kesällä poistanut.¹³⁴³

Vastauksessaan yleisönosastonkirjoituksiin Ehrnrooth kertoi ottaneensa yhteyttä Kustaankartanon johtoportaan ja sopineen, että vanhainkotiin hankittaisiin kuusi kappa-

¹³⁴¹ Iltaset 12.11.1973.

¹³⁴² Kansanlehti 20.10.1973, ”Ehrnrooth jujuttaa vanhuksia”. Vierailun ajankohta pitää paikkansa. Georg C. Ehrnroothin vuoden 1973 kalenterissa on merkintä ”Gustafsgård” lokakuun 17. päivän kohdalla.

¹³⁴³ IS 24.10.1973, ”Pieni pyyntö Georg C:lle”; IS 5.11.1973, ”Ehrnrooth tiesi, mitä teki”.

letta pikkulinnuille sopivia lintulautoja.¹³⁴⁴ Väitettä vanhusten harhaanjohtamisesta Ehrnrooth ei myöntänyt, vaan korosti, että asian perillemeno oli varmistettu jopa kovaäänistä käyttäen. Ehrnrooth epäili, etteivät lehtikirjoittelun takana olleetkaan Kustaankartanon asukkaat, vaan ”eräs niistä kateellisista poliitikoista”, jotka olivat yrittäneet jopa taannehtivaan lainsäädäntöön turvautumalla pysäyttää puoluehanke. Ehrnrooth muistuttikin, miten hänen toimintaansa vanhusten parissa oli aiemminkin yritetty hankaloittaa. TPSL:n toimesta oli kaupunginvaltuustossa jopa saatu aikaan päätös, joka kielsi kansalaisjärjestöjen tilaisuudet kaupungin tiloissa. Ehrnroothin mielestä kaikki tämä oli vanhusten halveksimista, ja hän korosti, että kaikesta huolimatta myös eläkeläisillä tuli olla täydet kansalaisoikeudet, vaikka asuivatkin kaupungin vanhainkodeissa.¹³⁴⁵

Kustaankartanon lintulauta-asian nouseminen julkiseen keskusteluun antoi viitteitä, millaiseen ratkaisuun Ehrnrooth oli päätyvässä. Näin selvä toiminta uuden puolueen puolesta vieläpä ratkaisevien kannattajakorttien kerääjänä paljasti, miten tärkeäksi puoluehanke oli tullut Ehrnroothin poliittisen tulevaisuuden kannalta. Myös SPK:n keskuudessa Ehrnroothin Kustaankartanon nimenkeruuhankkeeseen liittyvä lehtikirjoittelu noteerattiin. Uutisoinnin innostamana SPK:n puoluehallitus päättikin 3.11.1973 hyväksyä Ehrnroothin ja Katajavuoren puolueen jäseniksi, mikäli he vain päättäisivät siirtyä puolueeseen. Tämä päätös myös ilmoitettiin heille.¹³⁴⁶

Ehrnroothin suunnitelmista perustuslaillisten suhteen onkin todettava, että silloinen puheenjohtaja Ilpo Järvinen oli nähtävästi ainakin marraskuuhun saakka tietämätön siitä, mihin suuntaan Ehrnroothin poliittinen tie olisi viemässä. Ankkuriryhmän tapaamisia lukuun ottamatta Ehrnrooth ja Järvinen keskustelivat kesän 1973 aikana vain pari-kolme kertaa ja silloinkin puhelimitse. Näissä keskusteluissa Ehrnroothia kiinnosti ainoastaan nimienkeräyksen tilanne ja saatujen allekirjoitusten määrä. Järvinen ei nähtävästi kuitenkaan uskonut, että Ehrnrooth silti siirtyisi perustuslaillisiin, eikä asiasta edes käyty keskusteluja. Päinvastoin Järvinen oletti, että Ehrnrooth ja Procopé perustaisivat oman puolueen Pohjoismaisen Perustan pohjalta.¹³⁴⁷

Kustaankartanon lintulautaspektaakkeli oli lahja Ehrnroothin vastustajille RKP:ssä. Heille tieto Ehrnroothin osallistumisesta nimenkeräykseen oli ”savuava ase”, joka todisti Ehrnroothin toimivan omaa puoluetta vastaan. Näin selvä toiminta SPK:n puolesta sitoi RKP:n puoluejohdon kädet. Ehrnroothin toimintaa ei voitu hyväksyä, ja samalla kävi

¹³⁴⁴ Seura n:o 44 2.11.1973. Vanhusten harhaanjohtamisesta Ehrnrooth totesi: ”Kysyin läsnäolijoilta, haluavatko he myötävaikuttaa siihen, että me, jotka koetamme toimia heidän hyväkseen, saisimme siihen edelleenkin tilaisuuden. Useimmat merkitsivät kaavakkeeseen nimensä ja kaikki tarpeelliset henkilötiedot. En usko kenenkään luulleen jonkinlaiseksi kiitoslistaksi sellaista, johon oli merkittävä syntymäaikat ja -paikat.”

¹³⁴⁵ IS 7.11.1973, ”Vanhukset tiesivät”.

¹³⁴⁶ SPK:n puoluehallituksen muistio 3.11.1973, Aatteet 1 s. 80, Ilpo Järvisen arkisto, PTA; Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 1, Ilpo Järvisen Arkisto, PTA.

¹³⁴⁷ Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 2, Ilpo Järvisen Arkisto, PTA.

selväksi, etteivät neuvotteluyritykset puoluejohdon ja Ehrnroothin välillä tulisi onnistumaan. Kysymys oli enää siitä, lähtisikö Ehrnrooth itse vai heitettäisiinkö hänet ulos.

Nähtävästi Ehrnrooth jo tässä vaiheessa – ainakin sisimmässään – tiesi, että neuvottelut tulisivat päättymään lopulliseen välirikkoon. Tämän suuntaista on pääteltävissä myös Tauno Jalannin Ehrnroothille 27.10.1973 lähettämästä kirjeestä, jossa hän onnitteli Ehrnroothia perustuslaillisen puolueen perustamisesta ”lähiaaikoina”. Kirjeessä Jalanti kertoi keskustelleensa Ehrnroothin tilanteesta myös Junnilan kanssa, kun tämä oli vierailut Lausannessa. Vierailun yhteydessä Jalanti oli kuullut Junnilalta, etteivät Ehrnroothin välit RKP:hen olleet vielä poikki ja että neuvotteluja yhä jatkettiin. Näitä puheita Jalanti ei kuitenkaan näyttänyt uskoneen, vaan totesi Ehrnroothille:

*Puolestani en käsitä muuta kuin Sinä olet jo valintasi tehnyt ja aikoja sitten – silloin kuin ryhdyit puuhaamaan uutta puoluetta. Enkä usko Sinun perääntyvän. Sehän olisi koko homman loppu. (...) Minun ehdoton kantani on, että perustuslaillisten puheenjohtajaksi on saata Sinut – olet ainoa – ainakin toistaiseksi – joka siihen tehtävään sopii ja pystyy. Kun minä sen aito-suomalaisena sanon, niin se pitäisi kaikkien uskoa.*¹³⁴⁸

Näyttääkin siltä, että juuri lokakuun puolivälissä Ehrnroothin mieli kallistui ratkaisevalta tavalla perustuslaillisen puolueen suuntaan. Merkittävimpinä tekijöinä olivat sekä nimenkeruun päättyminen että entisestään kiristynyt tilanne RKP:n ja Pohjoismaisen Perustan välillä. Ratkaisevinta näyttäisi kuitenkin olleen SPK:n nimenkeruun onnistuminen. Tähän suuntaa viittaa myös Jalannin 27.10. lähettämä kirje, jonka mukaan Ehrnrooth oli heti nimienkeruun valmistuttua 14.10. lähettänyt asiasta kertovan ilosanoman myös Jalannille.

Puolueen puheenjohtajan, puoluesihteerin, eduskuntaryhmän puheenjohtajan ja Pohjoismaisen Perustan edustajien (Ehrnrooth, Procopé, Schichmann ja Matvejew) kesken käytyjen neuvottelujen osalta tilanne oli täysin lukossa. Neuvottelun aikana Ehrnrooth teki täysin selväksi, ettei voisi hyväksyä vaatimusta poliittisen linjan muuttamisesta ja sitoutua noudattamaan RKP:n virallista linjaan. Sen sijaan Ehrnrooth vaati, että puolueen oli joustettava Pohjoismaisen Perustan kohdalla turvaamalla sen toimintavapaus. Puoluejohto piti kuitenkin tiukasti kiinni keskushallituksen 19.10.1973 esittämästä kanalta, jonka mukaan puolueen luottamusmiesten tuli toiminnassaan noudattaa puolueen ohjelmaa ja poliittista yleislinjaa sekä osallistua niihin puolue-eliimiin, joihin valitsijat olivat heidät valinneet.¹³⁴⁹ Puoluejohto teki myös selväksi, ettei se voisi hyväksyä puolueen jäseniltä ”kahdella tuolilla istumista”. Tällä puoluejohto viittaisi PP:n jäsenten osallistumiseen SPK:n perustamispuuhiin ja Express-lehdessä esiintyneisiin RKP:n vastaisiin lehtikirjoituksiin. Puoluejohto ei myöskään voinut hyväksyä Ehrnroothin vaatimusta ”laajasta mielipidevapaudesta” puolueen sisällä. Myöskään Gestrinin 4.12.1973 keskushallitukselle antama selonteko sovintoneuvottelujen tilasta ei luvannut hyvää.

¹³⁴⁸ Tauno Jalannin kirje Georg C. Ehrnroothille 27.10.1973, Kansio 2, GCEa, KA.

¹³⁴⁹ Muistiinpanoja tapaamisesta 15.11.1973, Kansio 76, GCEa, KA; RKP:n keskushallituksen pöytäkirja 19.10.1973, SCA; RKP:n keskushallituksen pöytäkirja 4.12.1973, SCA.

Gestrinin mukaan Ehrnrooth ei yksinkertaisesti suostunut ymmärtämään puoluejohdon vaatimuksia.¹³⁵⁰

Joulukuun 5. päivänä kiista ratkesi odotetulla tavalla: Ehrnrooth ilmoitti puolueen keskushallitukselle, että keskushallituksen edellisenä päivänä antaman ”uhkavaatimuksen” vuoksi Pohjoismainen Perusta oli pakotettu vetäytymään puolueen ulkopuolelle. Ratkaisun pääsyyksi PP:n hallitus ilmoitti puoluejohdon haluttomuuden ratkaista puolueristiriidat ulkopuolista sovittelijaa käyttäen. Ristiriitojen taustatekijäksi PP nimesi RKP:n pitkäaikaisen kiinnostuksen keskustayhteistyöhön, jonka seurauksena puolueen ”parlamentaarista oikeistoa” edustanut Pohjoismainen Perusta oli joutunut jatkuvan syrjinnän kohteeksi mm. puolueen ja eduskuntaryhmän johtopaikkoja jaettaessa.¹³⁵¹ Samalla kun Ehrnroothin tie RKP:ssä tuli päätepisteeseen, päättyi myös Ehrnrooth–Procopé-aisaparin poliittinen liittolaisuus. Procopé nimittäin ilmoitti pysyvänsä RKP:n jäsenenä, sillä ajankohta ei ollut ”kypsä eroamiselle”. Todellinen syy oli vaalimatematiikassa: Procopén äänillä ei perustuslaillisten riveissä ollut pääsyä eduskuntaan.¹³⁵²

Vaikka Ehrnrooth osallistuikin ainakin taustalla SPK:n perustamiseen ja siten teki jopa omaehtoisesti irtiottoa RKP:stä, ei häntä voida pitää yksin syyllisenä välirikkoon. Kaikesta päätellen häntä oltiin myös työntämässä pois puolueesta. Jälkikäteen katsottuna ratkaisevimmat askeleet Ehrnroothin savustamisessa puolueesta tapahtuivat joulukuun 3. päivänä, jolloin RKP:n Helsingin valtuustoryhmä päätti sulkea Irina Matvejewin valtuustoryhmän ulkopuolelle rangaistukseksi tämän osallistumisesta SPK:n perustamistoimiin. Valtuustoryhmän toimenpiteen seurauksena sekä Ehrnrooth että Matvejew jätettyivät valtuustoryhmän ulkopuolelle. Samaan suuntaan ehrnroothilaisia vei RKP:n Helsingin piirin kokous, jossa puolueen keskushallituksen erovuorossa olevien jäsenten paikat päätettiin täyttää puolueen virallisen linjan edustajilla kuulematta lainkaan Pohjoismaista Perustaa.¹³⁵³ Kuin pisteenä i:n päällä samana päivänä, kun Ehrnrooth ilmoitti eroavansa RKP:stä, hänen nimensä loisti itsenäisyysadressitoimikunnan kokoamassa adressissa. Siinä 81 tunnettua kansalaista esittivät presidentille vetoomuksen, jotta ”tasavallan asioiden hoidosta vastuullisten” henkilöiden huomio kiinnittyisi kansallista itsemääräämisoikeutta ja vapautta uhkaaviin ilmiöihin. Huolestumista olivat aiheuttaneet mm. historiallisten tapahtumien uudelleen tulkitsemiset ja hallitsemistapa, joka oli viemässä kohti syvenevää yhdenmukaisuutta.¹³⁵⁴

¹³⁵⁰ RKP:n keskushallituksen pöytäkirja 4.12.1973, SCA; HS 6.12.1973, ”Ehrnrooth jätti RKP:n”.

¹³⁵¹ Pohjoismaisen Perustan päätös 5.12.1973, Kansio 76, GCEa, KA; Ehrnrooth 1999, 328.

¹³⁵² HS 6.12.1973, ”Ehrnrooth jätti RKP:n”; Nya Pressen 22.11.1973, ”Brytning Procopé-Ehrnrooth?”; Ehrnrooth 1999, 329.

¹³⁵³ IS 4.12.1973. Lähtö puolueesta edessä? RKP torjuu Ehrnroothin vaatimukset.

¹³⁵⁴ US 5.12.1973, ”Itsenäisyyspäivän vetoamus presidentille”. Adressissa olivat mm. seuraavat nimet: Heikki Eskelinen, Margit Borg-Sundman, Tuure Junnila, Kauko Kare, Pentti Mäki-Hakola, K. L. Oesch, Ahti M. Salonen, Victor Procopé, Väinö Valve.

Gestrin ja Ehrnrooth – kuin kissa ja koira

Pitkääkaisen skisman päättymisen Ehrnroothin eroilmoitukseen ei ainakaan julkisuudessa näyttänyt hetkauttavan RKP:n puoluejohtoa, vaikka tiettyä sivistynyttä pidättyneisyyttä olikin havaittavissa. Puolueen puheenjohtaja Kristian Gestrin totesi Helsingin Sanomille, ettei ero ollut mitenkään ”iloinen asia”, lisäten samalla, että erimielisyyksistä huolimatta Ehrnrooth oli tietorikas ja ahkera kansanedustaja. Kulisseissa puoluejohto kuitenkin myhäili tyytyväisyyttään. Gestrin ja puoluesihteerin Henry Olander pitivät Pohjoismaisen Perustan lähtöä hyvänä asiana, sillä sisäinen pyykinpesu vei voimia arkipäivän toiminnoilta. Gestrinin näkökulmasta Ehrnroothin kyvyttömyys ”rakentavaan yhteistyöhön” oli viime kädessä syynä lopulliseen välirikkoon.¹³⁵⁵ Samoilla linjoilla oli myös eduskuntaryhmän puheenjohtaja Tallgren, joka totesi puolueen tilanteen selkiintyneen, kun ”tiedetään, kuka kuuluu ruotsalaiseen eduskuntaryhmään ja kuka ei”.¹³⁵⁶

Puoluejohdon tyytyväisyyteen oli myös muita syitä. Sen lisäksi, että Ehrnroothin eron katsottiin puhdistaneen puolueen ja eduskuntaryhmän ilmapiiriä, sen ei uskottu heikentävän RKP:n parlamentaarista asemaa. Puoluetoimistossa oltiin vakuuttuneita, että ilman Ehrnroothiakin puolue saisi Helsingissä kaksi kansanedustajaa. Myöskään Ehrnroothin entisten äänestäjien siirtymistä muihin puolueisiin ei pidetty todennäköisenä. Puoluejohdossa uskottiin, että Ehrnrooth-ongelman ratkaisu ja puolueen linjan selkiytyminen jopa lisäisi RKP:n kannatusta.¹³⁵⁷ Ehrnroothin kohdalla tilanne nähtiin aivan toisessa valossa. Jan-Magnus Jansson totesikin, että puolue, johon Ehrnrooth oli menossa, oli ”tuomittu jäämään pieneksi ja vaille vaikutusmahdollisuuksia”.¹³⁵⁸

Nya Pressen, joka suhtautui yleensä nuivasti Ehrnroothiin, pohti välirikkoa ehkä yllättävänkin rakentavalla tavalla. Lehti olikin oikeilla jäljillä todetessaan, että Ehrnroothin politiikasta puuttui nyanssit; hänelle politiikka oli mustavalkoista. Yhtä lailla paikkaansa piti lehden toteamus siitä, että vaikka politiikka oli monille mahdollisuuksien taidetta, niin näin ei ollut asianlaita Ehrnroothin kohdalla.¹³⁵⁹ Ero puolueesta todisti sen, mikä oli ollut ilmeistä jo pidemmän aikaa. Ehrnroothin anti-politiikka Kekkosta ja kommunismia vastaan oli vienyt poliittiseen umpikujaan sekä poliittisen karriäärin että RKP:ssä jatkamisen suhteen. Sen lisäksi, että Ehrnrooth edusti ns. väärää politiikkaa ja perustuslailisia ihanteita, oli umpikujaan joutumisessa kysymys myös hänen kyvyttömyydestään tehdä poliittisia kompromisseja luoviakseen poliittisissa ristipaineissa. Nyt tämän kyvyttömyyden nähtiin vievän Ehrnroothia kohti poliittista itsemurhaa.

Miksi Ehrnroothin ero puolueesta tapahtui juuri Gestrinin eikä Janssonin aikana? Mahdollisten syiden taustalla voidaan nähdä olleen henkilöhistoriallisia tekijöitä, poliittisia

¹³⁵⁵ HS 6.12.1973, ”Ehrnrooth jätti RKP:n”.

¹³⁵⁶ Ibid.

¹³⁵⁷ US 6.12.1973, ”Ehrnroothin lähtö toi uusia jäseniä RKP:lle”.

¹³⁵⁸ HS 6.12.1973, ”Ehrnrooth jätti RKP:n”.

¹³⁵⁹ Nya Pressen 8.12.1973, ”Luften är rensad”.

linjaerimielisyyksiä, valtapoliittisia tekijöitä ja jopa poliittista kateutta. Ideologisesti Gestrin ja Ehrnrooth olivat varsin etäällä toisistaan. Gestrin edusti RKP:n liberaalisiipeä, kun taas Ehrnrooth edusti oikeistosiipeä. Poliittinen rajalinja ei kuitenkaan riittä selittämään Gestrinin ja Ehrnroothin erimielisyyksiä; edustihan Jan-Magnus Janssonkin liberaalilinjaa ja oli vieläpä pitkäaikainen Kekkosen tukija. Henkilötasolla Jansson tuli-kin varsin hyvin toimeen Ehrnroothin kanssa. Janssonin kompromissihakuisuuden ohella taustalla oli kyse molemminpuolisesta kunnioituksesta. Ehrnrooth ei milloinkaan pitänyt Janssonia pelurina, vaan pikemminkin johdonmukaisena poliitikkona.¹³⁶⁰

Gestrinin kohdalla tilanne oli täysin toisenlainen. Poliittisten toimintatapojen suhteen Ehrnrooth ja Gestrin edustivat vastakohtia. Siinä missä Ehrnroothin poliittinen toiminta lähti liikkeelle äärimmäisestä periaatteellisuudesta ja halusta pysyä suoraselkäisesti omalla linjallaan, oli Gestrin äärimmäisen pragmaattinen ja muodollisuuksista kiinnipitävä puoluepolitiikko.¹³⁶¹ Syvien henkilöstiriitojen vuoksi yhteistyö Gestrinin ja Ehrnroothin välillä oli täysin mahdotonta. Tätä mieltä on etenkin RKP:n silloinen järjestöpäällikkö Henry Wiklund. Hänen mukaansa ainakin Gestrinin kohdalla mahdollisuudet sovintoon Ehrnroothin kanssa menivät pieleen, kun Gestrin tuli siihen tulokseen, että Ehrnrooth oli toiminut muodollisesti väärin asettamalla Gestrinin kunnian kyseenalaiseksi. Wicklundin mukaan tässä suhteessa Jansson ja Gestrin olivat täysin erilaisia. Siinä missä Jansson näki kaikki hajoamisilmiöt vaarallisina ja varoi välirikkoa oikeiston kanssa, piti Gestrin Ehrnroothia puoluetta hajottavana ja heikentävänä tekijänä.¹³⁶²

Toimittaja Jarl Nyberg onkin varsin hyvin analysoinut Gestrinin ja Ehrnroothin eroja ja todennut, että siinä missä Gestrin oli ennen muuta mukautuvainen ja ehdottoman puolueuskollinen, oli puolueuskollisuus Ehrnroothille lähes kauhistus. Nyberg osuikin oikeaan todetessaan, ettei Ehrnroothia ”puolueuskollisuus liikuta, hän korostaa sen sijaan uskollisuutta valitsijoita kohtaan. On selvää, että Gestrinin ja Ehrnroothin on oltava keskenään kuin kissa ja koira.” Nybergin mukaan Ehrnroothin taipumattomuuden taustalla oli tämän taloudellinen riippumattomuus, jonka ansiosta hänellä oli mahdollisuus toimia ”tasavallan poliittisena omanatuntona, joka jatkuvasti arvostelee, on jatkuvasti oppositiossa”. Nybergin mukaan juuri tässä peräänantamattomassa oikeistolaisessa linjassa oli syy siihen, että hän oli joutunut yhä tiukemmin ”mustaan linnoitukseen” muiden perustuslaillisten tavoin. Nybergin mukaan Ehrnroothin poliittisen yksinäisyyden syy oli kaikessa yksinkertaisuudessaan se, että ”Suomen kansa on paremmin kuin hän oppinut, mitä on kohtuullisuus, suvaitsevaisuus, lojaalisuus ja yhteistyö”.¹³⁶³ Toimittajan näkemys ei jäänyt lukijoille epäselväksi. Siinä missä Gestrin pragmaattisena poliiti-

¹³⁶⁰ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 25.5.2010. Ehrnrooth onkin todennut, ettei ollut koskaan Janssonin kanssa ”niin huonoissa väleissä kuin näiden muiden.”

¹³⁶¹ Henry Wiklundin haastattelu 6.4.2009.

¹³⁶² Henry Wiklundin haastattelu 6.4.2009. Wiklund toteaa mm.: ”Jos Ehrnrooth olisi toiminut kirjan mukaan, niin kuin Gestrin edellytti, niin olisi ollut edellytyksiä käydä keskusteluja, mutta kun Ehrnrooth tavallaan asetti Gestrinin arvomaailman ja rehellisyyden kyseenalaiseksi, niin se ei sopinut sitten ollenkaan. (...) Hän [Gestrin] oli hyvin tarkka näistä seikoista, että ei voi keskustella sellaisen kanssa”

¹³⁶³ Suomen Kuvalehti 2.11.1973, ”Kissa ja koira”.

tikkona oli kuin puhdas pulmunen, näyttäytyi taloudellisesti riippumattoman ja perustuslaillisuuteen nojaava Ehrnrooth mustana korppina.¹³⁶⁴

Sinänsä ansiokasta analyysiä sisältänyt kolumni sortui puolueellisuuteen kyseenalaistaessaan ainoastaan Ehrnroothin poliittisen toiminnan perusteet ilman vastaavanlaista analyysiä Gestrinin toiminnasta. Nybergin kolumnin puolueellisuus tekeekin siitä arvokkaan esimerkin, miten Ehrnroothin poliittiset vastustajat näkivät hänen poliittisen linjansa taustatekijät ja selittivät hänen poliittisen marginalisoitumisensa. Selitys noudatti yksinkertaista kaavaa: taloudellinen riippumattomuus mahdollisti itsepäisen poliittisen linjan ja marginalisoituminen oli seurausta sekä Ehrnroothin omasta kompromissittomasta linjasta että kansalaisten tuntemasta vastenmielisyydestä tällaista politiikkaa kohtaan. Poliittisilla vastustajilla ei sen sijaan nähty osuutta marginalisoitumiskehityksessä.

Nybergin esille nostama taloudellinen riippumattomuus oli ilman muuta nähtävä yhtenä taustatekijänä, joka mahdollisti Ehrnroothin taipumattoman poliittisen linjan. Aivan kuten Tuure Junnilankin kohdalla, taloudellinen riippumattomuus mahdollisti poliittisten asioiden tarkastelun puhtaasti oman poliittisen vakaumuksen mukaisesti tarvitsematta mielistellä ketään toimeentulon menettämisen pelossa.¹³⁶⁵ Ehrnroothin voidaan katsoa olleen itse asiassa jopa Junnilaa riippumattomampi, sillä Junnilan taloudellinen riippumattomuus oli seurausta hänen jäsenyydestään Kansallispankin johtokunnassa.¹³⁶⁶ Ehrnrooth ei sen sijaan ollut riippuvainen mistään ulkopuolisesta palkanmaksajasta, vaan taloudellinen riippumattomuus tuli ennen muuta perintöjen kautta. Toimeentulon näkökulmasta hänen ei yksinkertaisesti tarvinnut kantaa huolta, jatkuisiko poliittinen ura.

Ehkä mielenkiintoisin asia jäi Nybergin kolumnissa vähälle huomiolle. Se olisi ollut Ehrnroothin ja Gestrinin kannatuspohjan ja poliittisten toimintatapojen vaikutusten vertaileminen henkilöiden poliittisiin karriäreihin. Näin siitäkkin huolimatta, että ristiriita oli ilmiselvä. Suurista äänimääristä huolimatta Ehrnrooth jäi poliittisen kerettiläisyytensä seurauksena pysyvään oppositioon sekä RKP:ssä että hallituspolitiikassa. Toisaalta suuri kannatus antoi Ehrnroothille selvän mandaatin jatkaa omalla poliittisella linjalla puoluejohdosta tai RKP:n puolueohjelmista piittaamatta. Gestrinin kohdalla kuuluminen liberaalisiipeen ja pragmaattisempi poliittinen ote olivat kiistatta tuoneet myös henkilökohtaista menestystä. Toisaalta vaatimattomampi kannatuspohja myös edellytti pragmaattisuutta ja liittolaisia, sillä äänestäjien mandaatti ei tarjonnut riittävää poliittista sel-

¹³⁶⁴ Suomen Kuvalehti 16.12.1973, ”Kumpi kynsii, kumpi puree?” Vertauksen puhdas pulminen – musta korppi otti esiin Pekka Karonen, joka lukijapalautteessaan kritisoi voimakkaasti Jarl Nybergin kolumnia.

¹³⁶⁵ Nummivuori 2009, 66, 72. Nummivuori on todennut, että Tuure Junnilan kohdalla taloudellisen riippumattomuuden takaisi hänen jäsenyytensä Kansallis-Osake-Pankin johtokunnassa vuosina 1948–1975, vaikkakin korostaa, että toisaalta taloudellinen side pankkiin saattoi johtaa riippuvuuteen Kansallis-Osake-Pankista.

¹³⁶⁶ Nummivuori 2006, 169. Nummivuori toteaa Junnilan taloudellisesta asemasta seuraavaa: ”Kansallispankin johtokunnan jäsenyys takasi taloudellisesti niin turvatuksi aseman, että Junnila oli koko poliittisen toimintansa ajan taloudellisesti riippumaton politiikasta ja sen vaihtuvista suhdanteista. Junnilan taloudellinen riippumattomuus oli sikäli tietysti suhteellista, että se oli sidoksissa asemaan Kansallispankissa.”

känojaa. Gestrinin toimintalinja olikin ilmeisen menestyksellinen. Kansanrintamapolitiikan aikana hän nousi puolustusministeriksi kahteen otteeseen, vaikka olikin kansanedustajana virkaiältään Ehrnroothia nuorempi ja kansansuosiossa Ehrnroothin takana. Ehrnroothin ja Gestrinin skisman taustalla saattoikin olla myös poliittista kateutta. Gestrinin kannalta oli kiusallista, että RKP:n yleislinjan vastaisesta politiikasta huolimatta Ehrnrooth oli vuodesta toiseen puolueen ehdoton ääniharava. Ehrnroothin kohdalla kauteus saattoi liittyä puolue-elinten johtopaikkojen ja ministerisalkkujen jakoon. Pääasiassa nämä paikat menivät puolueen yleislinjan – ei Pohjoismaisen Perustan – edustajille.

Yhden mielenkiintoisen näkökulman Gestrinin ja Ehrnroothin vastakohtaisuuksiin tarjoaa Jutta Zilliacus, joka on todennut, että vaikka hänen kohdallaan yhteistyö Gestrinin kanssa toimi, oli Gestrinin ”herrasmiesmiehen” olemuksen taustalla myös preussilaisia piirteitä. Gestrinin jämäkyys johtikin siihen, että Zilliacus nimitti Gestriniä ”rautakansleriksi” eduskuntaryhmän ”riemuksi ja kauhuksi”.¹³⁶⁷ Ehrnroothin ja RKP:n täydellisessä välirikossa näyttäisikin olleen kysymys pitkäaikaisten henkilöristiriitojen ja poliittisten linjaerimielisyyksien summasta. Poikkeusvaalilaki ja Gestrin ratkaisivat tilanteen lopullisesti. Kahden täysin erilaisen poliittisen persoonan ja kahden erilaisen poliittisen toimintalinjan yhteensovittaminen ei voinut onnistua. Gestrinin pragmaattisuuden ja puolueuskollisuuden sovittaminen Ehrnroothin poliittisia toimintavapauksia edellyttäneeseen taipumattomaan oppositiolinjaan oli mahdotonta. Tällä kertaa Ehrnroothin kompromissikyvyttömyys johti lopputulokseen, jonka ratkaisun sanelivat valtapoliittiset tosiasiat. Gestrinillä oli takanaan Sipoon puoluekokouksen tuki, Ehrnroothilla vain Pohjoismaisen Perusta. Vähemmistöön kuuluvana Ehrnroothin oli väistyttävä.

Tarkasteltaessa Ehrnroothin poliittista toimintaa laajemmin siirtyminen perustuslailliseen puolueeseen näyttää varsin johdonmukaiselta askeleelta. Koko poliittisen toimintansa ajan Ehrnrooth oli kulkenut konflikteista konflikteihin ja fraktioista fraktioihin. Itse asiassa jopa hänen poliittinen toimintansa RKP:ssä alkoi nuorisojärjestön yhteyteen perustetusta oikeistofraktiosta. Sittemmin tämä toimintalinja sai jatkoa Pohjoismaisen Perustan myötä. Viimeistään SPK:hon siirtyminen osoitti, että poliittista valta-asemaa tärkeämpää Ehrnroothille oli ”olla oikeassa” ja säilyttää oma vakaumus. Toimintalinja olikin linjassa sekä Ehrnroothin taipumattoman persoonan että poliittiseen heräämiseen vaikuttaneiden taustatekijöiden kanssa.

Ehrnroothin ratkaisua SPK:hon siirtymisestä on hyvä tarkastella myös kokoomuksen tilanteesta käsin. Miksi Raimo Ilaskivi ei päätenyt samaan ratkaisuun, vaan jäi puolueeseen? Näiden kahden kansanedustajan vertaaminen on sikäli mielekäästä, että heillä molemmilla oli laaja ja samantyyppinen kannattajakunta Helsingissä. Myös heidän poliittisissa linjoissa oli samoja piirteitä. Merkittävin ero näiden kahden eduskuntaryhmiensä ulkopuolelle ajautuneen kansanedustajan välillä oli se, ettei Ilaskivi jäännyt ilman tausta-

¹³⁶⁷ Zilliacus 1986, 75.

tukea. Holkerin ja Ilaskiven tilapäisestä välirikosta huolimatta suhteet eivät katkenneet, vaan Holkeri oli puolueen tulevaisuudesta huolestuneena valmis tulemaan Ilaskiveä puolitiehen vastaan. Myös arvovaltaiset kokoomusvaikuttajat vetosivat sovun löytämisen puolesta. Tässä tilanteessa myös Suomen teollisuuspankissa vaikuttanut Ilaskivi saattoi tehdä paluun menettämättä kasvojaan. Ehrnroothin asema oli tässä suhteessa aivan toinen. Toisin kuin Ilaskivi, Ehrnrooth ei saanut merkittävää vetoapua ulkopuolisilta, vaikka sekä Göran von Bonsdorff että Jan-Magnus Jansson osoittivatkin ymmärrystä myös Ehrnroothia kohtaan kevään 1973 aikana.

Gestrinin ja muun puoluejohdon asennoitumisesta päätellen Ehrnroothin eron ei uskottu sisältävän yhtä dramaattisia vaikutuksia kuin Ilaskiven kohdalla kokoomuksessa. RKP:n eduskuntaryhmässäkin Pohjoismaiseen Perustaan liittyvä riski rajoittui vain kahteen kansanedustajaan. Ehrnroothin vaalimenestyksistä huolimatta puoluejohto nähtävästi laskelmoi, että äänestäjien keskuudessa puolue painoi sittenkin ehdokasta enemmän. Kokoomuksen eduskuntaryhmässä tilanne oli sen sijaan täysin toinen. Poikkeuslakikysymyksessä kokoomuksen eduskuntaryhmä hajosi kahtia kuten myös Ilaskiven erottamiseen johtaneessa epäluottamusäänestyksessäkin. Kahtiajakautuminen lisäsi väistämättä puoluejohdon halukkuutta löytää sopuratkaisu. Eduskuntaryhmien ulkopuolisten joukossa Ehrnrooth näyttäisikin olleen samassa asemassa kuin Rainio ja Katajavuori kokoomuksessa; heitä ei yksinkertaisesti haluttu takaisin. Tämä ratkaisi sen, miksi Ehrnrooth lähti ja Ilaskivi jäi.

Pienen puolueen suureksi johtajaksi

Perustuslaillisen puolueen henkisestä isästä puolueen puheenjohtajaksi

Demokratian kehittäminen on Suomessa saanut kansan kannatuksen, joten demokratianvastaisiin tunnuksiin esiintyvä suoranainen fasismi ei menesty maassamme. Siksi äärioikeisto ja sen helmoissa piilevä uusfasistinen kiihotus kohdistuukin demokratian nimissä Suomen harjoittamaan viralliseen rauhanomaisen rinnakkainolon politiikkaa vastaan. Se puhuu ”suomalaisesta elämänmuodosta”, mikä on muka ”pohjoismaista demokratiaa”. Se on taistelevinaan demokraattisten oikeuksien puolesta, kun se vastusti poikkeuslaki, jonka avulla presidentti Kekkosen toimintaa jatkettiin. Tosiasiassa äärioikeiston pyrkimyksenä oli estää presidentti Kekkosen edustaman ulkopoliittikan jatkuminen.

Ossi Nurminen Kommunisti-lehdessä 5/1973

Ehrnroothin matka perustuslaillisiin ei ollut pitkä, sillä jo joulukuun 10. päivänä hän liittyi SPK:n jäseneksi ja seuraavana päivänä Ehrnroothista tuli puolueen ensimmäinen kansanedustaja.¹³⁶⁸ Samana päivänä Helsingin kaupunginvaltuustossa Ehrnrooth ja Irina Matvejew ilmoittivat muodostavansa Perustuslaillisen Kansanpuolueen valtuustoryhmän.¹³⁶⁹ Joulunpyhien jälkeen myös Salme Katajavuori ilmoitti siirtyvänsä perustuslail-

¹³⁶⁸ HS 12.12.1973, ”Ehrnrooth järjestäytyi SPK:n ryhmäksi”.

¹³⁶⁹ IS 11.12.1973, ”Perustuslailliset ryhmittäytyivät”.

listen eduskuntaryhmään.¹³⁷⁰ Elämä SPK:n eduskuntaryhmässä osoittautui nopeasti varsin ankeaksi. Konkreettisimmin tämä tuli esiin, kun kansliatoimikunta päätti antaa perustuslaillisten käyttöön kymmenen neliön ikkunattoman ryhmähuoneen. Ehrnrooth valittikin, että pienessä ja pimeässä ”kopissa istuminen” teki ihmisen sairaaksi.¹³⁷¹

Siirtyminen Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen eduskuntaryhmään tarjosi Ehrnroothille mahdollisuuden uuteen poliittiseen alkuun. Pienestä koosta huolimatta SPK tarjosi Ehrnroothille väljemmät puitteet harjoittaa itsenäistä politiikkaa joutumatta vastahankaan ryhmäkurin kanssa. Siinä missä Ehrnrooth koki olevansa RKP:ssä kuin kolmannen luokan kansalainen, oli hän perustuslaillisissa ehdoton tähti ja poliittinen esikuva. Perustuslaillisiin siirtyminen oli siinäkin mielessä luonnollinen askel, että siirtymisen suurempaan rooliin pienemmissä puitteissa oli linjassa Ehrnroothin nuoruusajoilta kumpuaavan moton kanssa: ”mieluimmin ykkönen Heinolassa, kuin kakkonen Lahdessa”. Johtajuuden ja itsenäisyyden kaipuu sekä tiukka pitäytyminen omissa näkemyksissä olivat vieneet Ehrnroothin SPK:hon.

Ehrnroothin kivulias siirtyminen perustuslaillisiin osoitti, miten hankalasta poliittisesta manööveristä oli kysymys. Ehrnroothin kohdalla kyse oli ennen kaikkea siitä, millaisia mahdollisuuksia tuleva poliittinen koti mahdollistaisi hänelle. SPK:n leimautuminen äärioikeistolaiseksi ei tehnyt siirtymisestä kuitenkaan helppoa. Ei liene sattumaa, että samaan aikaan SPK:n eduskuntaan nousun yhteydessä Urho Kekkonen nosti uudenvuodenpuheessaan esiin fasismin vaaran. Vaikkei Kekkonen suoranaisesti puhut perustuslaillisista suomalaisina fasisteina, voitiin varoituksen sanat ymmärtää myös tässä valossa. Pian Kekkosen puheen jälkeen keskustapuolueen Helsingin piirissä asetettiin opetusministeriön kansainvälisen osaston päällikön Kalervo Siikalan johdolla toimikunta, joka tutkisi ja vastustaisi ”fasistista ja rauhanvastaista toimintaa Suomessa”. Mielenkiintoisena yksityiskohtana mainittakoon, että toimikunnan toimintaan osallistui myös Johannes Huumo, joka oli keksinyt Paasikiven–Kekkosen linja -nimen.¹³⁷²

Heti Ehrnroothin siirryttyä perustuslaillisiin kävi ilmeiseksi, ettei puolueella voisi pidemmän päälle olla kahta Ehrnroothin ja Järvisen kaltaista johtajapersoonaa. Ehrnrooth oli tiedostanut ongelman jo syksyllä 1973 ja antoi jo tuolloin Tauno Jalannille ”verrattoman epäedullisen kuvan” Järvisestä. Ehrnroothin kertomusten perusteella Jalannin ehdotomana kantana olikin, että Ehrnroothista olisi tehtävä puolueen puheenjohtaja.¹³⁷³ Ehrnroothin ja Järvisen ongelmaksi muodostui se, että molemmat olivat äärimmäisen voimakastahtoisia henkilöitä. Ilpo Järvisen poika Kari Järvinen onkin todennut, että hänen

¹³⁷⁰ KU 28.12.1973, ”Oikeiston pyykkipata poreilee yhä”.

¹³⁷¹ IS 28.2.1974, ”Puolue nurkassa – Ammattitarkastaja eduskuntaan”.

¹³⁷² Piiritoimikunnan pöytäkirja 29.11.1973, Keskustapuolueen Helsingin piirijärjestö, KMA. Toimikunnassa olivat jäseninä mm. Ilkka Hakalehto, Paavo Kähkölä, Kalervo Siikala ja Johannes Huumo. Toimikunnan tarkoituksena näyttäisi olleen ennen muuta paikallisyhdistysten ulkopoliittinen ohjentaaminen. Esim. Kanta-Helsingin osastoa päätettiin marraskuussa 1973 ojennetaan ulkopoliittisista harhakäsityksistä; HS 3.1.1974, ”Kepu aloittaa fasistijahdin Helsingissä”.

¹³⁷³ Tauno Jalannin kirje Georg C. Ehrnroothille 27.10.1973, Kansio 2, GCEa, KA.

isänsä olisi mennyt mielipiteineen ”vaikka vuoresta läpi”. Ehrnroothia ja Järvistä yhdisti myös perfektionismin tavoittelu. Jos Ehrnroothilla tämä näkyi pitäytymisenä omissa näkemyksissään ja ihanteissaan, hiihtokilometrien tarkkana kirjaamisena ja sanomalehdissä olleiden kirjoitusvirheiden korjaamisena, olivat Järvisellä lyijykynätkin ojennuksessa. Järvinen kasvatti omat poikansakin tiukan järjestyksen hengessä. ”Oltiin niin kuin tinasotilaat rivissä”, muistelee Kari Järvinen.¹³⁷⁴

Ehrnroothin rooli SPK:n tunnetuimpana poliitikkona heitti pitkän varjon Ilpo Järvisen ylle, joka pohjimmiltaan halusi olla perustamansa puolueen ehdoton johtaja. Järvisen joutuminen taka-alalle SPK:ssa oli kuitenkin vääjäämätön tosiasia. Sen lisäksi, että Ehrnroothilla oli sekä halua että nostetta nousta puheenjohtajaksi, hän sai myös henkistä taustatukea Jalannin kaltaisilta taustavaikuttajilta. Samaa kehityssuuntaa ruokkivat sanomalehdistössä esitetyt arvioit, joiden mukaan Ehrnrooth valittaisiin puheenjohtajaksi puolueen ensimmäisessä puoluekokouksessa. Ilta-Sanomat tiesi kertoa jo 7.1.1974, että SPK:n puoluehallitus olisi päässyt yksimielisyyteen puheenjohtajan ja ensimmäisen varapuheenjohtajan valinnoista.¹³⁷⁵ Todellisuudessa asia ei ollut näin selvä. Tilanne puheenjohtajiston osalta oli vielä täysin auki, vaikkakin Ehrnroothin valinta puolueen puheenjohtajaksi näyttikin jo varmalta. Salme Katajavuoren ohella nimiruletissa pyöri Järvisen nimi, jota Ilta-Sanomat povasi ensimmäiseksi varapuheenjohtajaksi.

Ehrnroothin tunnettavuus ja laaja-alainen yhteiskunnallinen verkottuminen edistivät Järvisen joutumista Ehrnroothin varjoon. Siinä missä Järvisen ympärillä näytti olevan totaalinen valtatyhjiö, näyttäytyi Ehrnrooth todellisena poliittisena johtajana. Heti Ehrnroothin siirryttyä perustuslaillisiin liittoutuikiin hänen kanssaan Express-lehdessäkin Ehrnroothin kanssa yhteistyötä tehnyt Kari Räisänen.¹³⁷⁶ Ensimmäisen puoluekokouksen lähestyessä helmi-maaliskuussa 1974 kuvio selvisi myös Järviselle, kun hän lounasti Ehrnroothin ja vt. puoluesihteerin Kari Räisäsen kanssa ravintola Adlonissa. Ravintolassa Järvinen ilmoitti haluavansa tulla valituksi puolueen varapuheenjohtajaksi. Ehrnrooth oli kuitenkin asiasta täysin eri mieltä ja vaati Järvistä jättäytymään puheenjohtajiston ulkopuolelle. Ehrnroothin mielestä varapuheenjohtajat olisi valittava Helsingin ulkopuolelta, sillä puheenjohtaja ja puoluesihteerit olivat jo Helsingistä. Järvisen kannalta loukkaavinta asiassa oli se, että hän jäi asiassa yksin Räisäsen tukiessa Ehrnroothia. Tätä Järvinen ei niellyt, vaan uhkasi murskata puolueen, mikäli häntä ei valittaisi.¹³⁷⁷

On selvää, että puheenjohtajataratkaisun takana oli muutakin kuin vain alueelliset näkökulmat. Ehrnroothin voimakas persoona ja vahva asema puolueessa vaikuttivat Järvisen ja Ehrnroothin väleihin. Todennäköisesti Ehrnroothia häiritsi Järvisen johtaja-asenne siinä määrin, että halusi tämän mahdollisimman nopeasti pois puolueesta. Yhtä lailla

¹³⁷⁴ Kari Järvisen haastattelu 18.6.2008.

¹³⁷⁵ Nya Pressen 19.10.1974; IS 7.1.1974, ”Georg C. perustuslaillisten johtajaksi”.

¹³⁷⁶ Ilpo Järvinen – Aatteet ja vuodet 5. osa., tekijän hallussa.

¹³⁷⁷ Ehrnrooth 1999, 364; Koskinen 1989, 105.

asetelma oli kiusallinen Järviselle, jonka oli vaikea hyväksyä sivuraiteille joutumista perustamassaan puolueessa. Tämä tulkinta saa tukea myös Kullervo Rainiolta, joka tutustui Järviseen heti puoluehankkeen alkumetreillä. Rainiolla olikin Järvisestä alusta pitäen sellainen tuntuma, että hänessä oli ”vähän sellaista natsi-ihannointia (...) hän ihannoi sitä järjestystä ja meininkiä, mikä oli aikoinaan Saksassa”. Rainion käsitystä ruokki kaksi tekijää: ensinnäkin Järvinen oli ”totinen torvensoittaja” ja toiseksi selvästi auktoritativinen personalisuus, siis henkilö, joka edellytti selvää johtajuutta.¹³⁷⁸ Puolueen johtoon nousevalle Ehrnroothille kävi varmasti selväksi, että puolueen johtamisesta tulisi vaikeaa tai jopa mahdotonta, mikäli Ilpo Järvinen jatkaisi puheenjohtajistossa.

Luonteenpiirteiden yhteensovittamattomuuden ohella ongelmana oli, etteivät Ehrnrooth ja Järvinen olleet samoilla linjoilla edes politiikan päälinjoista. Erityisen selkeästi tämä tuli ilmi Ehrnroothin ja Järvisen mielipide-eroissa valtiosääntökomitean välimietintöä kommentoitaessa. Ehrnrooth, joka koko poliittisen uransa ajan oli liputtanut eduskunnan vaikutusvallan lisäämisen puolesta, katsoi, että valtiosääntöuudistuksessa tärkeintä oli säilyttää eduskunnan määrävähemmistösäännökset sekä lisätä eduskunnan valtaa, jotta ajautuminen presidentinvaltaan voitaisiin välttää.¹³⁷⁹ Ehrnrooth seurasiikin tyrmistyneenä, kun Järvinen tuomitsi lehdistössä vasemmiston esitykset eduskunnan vallan lisäämisestä ja presidentin toimivallan vähentämisestä. Järvinen olikin sitä mieltä, että vasemmiston esitykset tekisivät Suomesta sosialistisen kansandemokratian. Ainoa asia, josta miehet olivat samaa mieltä, oli suhtautuminen yksityiseen omistusoikeuteen.¹³⁸⁰

Ehrnroothin asetuttua Järvisen varapuheenjohtajuutta vastaan Järvinen koki, että Ehrnrooth piti häntä poliittisena uhkana. Järvinen uskoikin olevansa ”liian voimakas ja vaarallinen niille suunnitelmille, jotka Ehrnrooth oli puolueen varalle rakentanut”.¹³⁸¹ Sikäli Järvisen väite valtataistelusta on totta, että Ehrnrooth ei missään nimessä olisi tyytynyt muuhun kuin puheenjohtajan paikkaan. Järvisen kannalta pahinta oli kuitenkin se, ettei hän puolueen perustajana kelvannut edes varapuheenjohtajaksi. Toisaalta väite valtataistelusta on harhaanjohtava, sillä SPK:n puheenjohtajakysymyksessä ei missään nimessä ollut kyse tasaveroisesta taistelusta. Todellisuudessa Järvisellä ei ollut minkäänlaisia mahdollisuuksia haastaa suurta kansansuosiota nauttivaa Ehrnroothia. Tämän tosiasian edessä Järvinen joutui nöyrytymään, vaikei se tarkoittanutkaan asian hyväksymistä.

Maaliskuun lopussa 1974 Järvinen ilmoittikin julkisesti, ettei ryhtyisi SPK:n puheenjohtajaksi. Näin siitäkin huolimatta, että häntä oli aikaisemmin kaavailtu puolueen ensimmäiseksi varapuheenjohtajaksi. Syynä puheenjohtajataistosta luopumiselle Järvinen sa-

¹³⁷⁸ Kullervo Rainion haastattelu 21.11.2008, tekijän hallussa.

¹³⁷⁹ US 5.2.1974, ”Eduskunnan valtaa lisättävä”.

¹³⁸⁰ US 5.2.1974, ”Eduskunnan valtaa lisättävä”; Aamulehti 25.2.1974, ”Ilpo Järvinen, SPK: Vasemmiston tavoitteena kansandemokratia”; Ilpo Järvisen muistelmat 14.7.1981 nauha 2, Ilpo Järvisen arkisto, PTA.

¹³⁸¹ Ilpo Järvinen – Aatteet ja vuodet 5. osa., tekijän hallussa.

noi olevan lisääntyvät vastuut siviiliammattissa.¹³⁸² Kulissien takana tilanne oli aivan toinen. Järvisen poliittinen vetovoima ei riittänyt haastamaan Ehrnroothia. Järvinen ei kuitenkaan voinut hyväksyä tätä asiaa, vaan pettyneenä ja loukkaantuneena koki tuleensa syrjäytetyksi Ehrnroothin ja Räisäsen toimesta.

Järvisen ja Ehrnroothin välirikko ei jäänyt ilman heijastusvaikutuksia puolueen kentällä. Tampereella asuva Aamulehden toimittaja Olavi Vääntinen kirjoitti Ehrnroothille puoluekokouksen alla ja korosti ”täkäläisiin” Järvis-kahinoihin viitaten, että jatkossa olisi hyvä, jos puolueen puheenjohtaja antaisi kaikki lausunnot ja vain hätätilanteessa puoluesihteerin. Lausunnot olisikin säilytettävä ”tietävissä ja korkeatasoisissa käsissä”.¹³⁸³ Heti puolueen alkutaipaleilta lähtien puolueen sisällä olikin aistittavissa kahta ilmaa. Puolue näytti jakautuneen sekä Ehrnroothiin ja tämän poliittiseen linjaan nojaavaan kannattajakuntaan että Järvisen kannattajiin. Henkilöristiriitojen ohella jakolinjan taustalla oli kielipoliittiset näkemyserot sekä muut poliittiset linjaerimielisyydet.¹³⁸⁴

Vaikkei Järvisen valtiosääntökomitean välimietintöön liittyviä kommentteja voidakaan pitää Ehrnroothin ja Järvisen välirikon varsinaisena syynä, osoittivat ne, että poliittisessa ajattelussa herrat olivat varsin etäällä toisistaan. Ehrnrooth ei kerta kaikkiaan voinut hyväksyä, että puolue, jonka nimenomaan piti luoda vastapaino presidenttivaltaisuudelle, oli väistävän puheenjohtajansa suulla asettunut tukemaan tasavallan presidentin nykyisiä valtaoikeuksia ja vastusti eduskunnan vaikutusvallan lisäämistä. Ainoa vaihtoehto oli pudottaa Järvinen kokonaan pois puolueen eturivistä. Tältä osin tehtävä muodostuikin helpoksi, mutta kokonaisuudessaan Järviseen liittyvät ongelmat eivät tällä ratkenneet.

SPK:n puoluekokous natsismin ja äärioikeistolaisuuden haamun varjossa

Perustuslaillisten ensimmäinen puoluekokous järjestettiin 25.5.1974 Rakennusmestarien talolla Helsingissä. Suurin mielenkiinto kokouksessa kohdistui puheenjohtajiston valintaan. Näin siitäkin huolimatta, että Ehrnroothin valinta uudeksi puheenjohtajaksi oli ollut selvää jo tammikuusta lähtien. Sen sijaan ensimmäisen ja toisen varapuheenjohtajan valinta herättivät kiinnostusta. Alkuperäisveikkailut varapuheenjohtajista menivät sikäli pieleen, että varapuheenjohtajiksi valittiin tamperelainen retkeilyasiamies Simo Valoma ja nurmijärveläinen Asko Heiskanen. Puoluesihteerin paikalle valittiin aiemmin vt. puo-

¹³⁸² IS 29.3.1974, ”Järvinen: En rupea perustuslaillisten puheenjohtajaksi”.

¹³⁸³ Olavi Vääntisen kirje Georg C. Ehrnroothille 23.5.1974. Kansio 3, GCEa, KA.

¹³⁸⁴ Panu Toivosen kirje Georg C. Ehrnroothille 4.6.1974. Kansio 3, GCEa, KA. Toivosen mukaan kielipolitiikkaan liittyvistä erimielisyyksistä oli kuultavissa myös ensimmäisen puoluekokouksen aikana.

luesihteerinä toiminut Kari Räisänen.¹³⁸⁵ Ainoa varsinainen yllätys oli Salme Katajavuoren jääminen tai kuten Järvinen tiesi – jättäminen – puheenjohtajiston ulkopuolelle.¹³⁸⁶

Pinnan alla kytevästä ristiriidosta huolimatta puoluekokous vietiin läpi näennäisen sopuisasti. Vanhan ja uuden puheenjohtajan linjaerimielisyydet olivat kuitenkin selvät. Eräs selvimmistä erimielisyyksistä liittyi Järvisen ja Ehrnroothin näkemyksiin SPK:n mahdollisista yhteistyökumppaneista. Järvinen korosti rakentavaa yhteistyötä kansanvaltaisten ”poliittisten voimien kanssa” tarjoten yhteistyötä sekä kokoomukselle että RKP:lle. Ainoa taho, jonka hän rajasi ehdottomasti yhteistyön ulkopuolelle, oli kommunistit.¹³⁸⁷ Ehrnroothin kannalta Järvisen jäähyväispuhe tuntui kiusallisesta, sillä puheensa aikana Järvinen vannoi jopa ”pyhän valan” isänmaalle.¹³⁸⁸

Ehrnroothia Järvisen puheen yltiöisänmaallinen sisältö vaivasi, sillä hän näki sen vain vahvistavan puolueen ”äärioikeistolaista” leimaa. Ehrnrooth pelkäsi, että puhe voitaisiin poliittisten vastustajien keskuudessa nähdä jopa natsismin valossa. Sitten näin myös tapahtui Kansan Uutisten pilapiirtäjän toimesta. Ehrnroothin johtama puolue kuvattiin AKS:n, lapuanliikkeen ja IKL:n itseoikeutettuna manttelinperijänä.¹³⁸⁹ Järvisen puhe lienee innoittanut myös Sosialistisen Työväenpuolueen äänenkannattajan Päivän Uutiset ilakoimaan, että perustuslaillisten kokous osoitti, että jälleen kerran vanha sävelmä ”pirua ja ryssää vastaan” kelpasi porvaristolle.¹³⁹⁰ Väistyvän puheenjohtajan mahtipontisen puheen ohella puolueen rinnastaminen fasismin ja natsismin aatteiden alle sai lisäpontta muutamaa kuukautta aikaisemmin Iltaset-lehdessä julkaistusta uutisesta, jonka mukaan Suomen uusnatsit olivat ottaneet SPK:n uudeksi peitejärjestökseen. Puolueen nimilistoilta kun oli löydetty mm. ”Suomen valtakunnan marsalkaksi” kutsutun Jouni Lanamäen nimi.¹³⁹¹

Yhtä lailla kielteisesti Ehrnrooth suhtautui Järvisen yhteistyösuunnitelmiin. Ehrnroothin mielestä yhteistyötä tuli tarjota vain kokoomukselle ja kristillisille. RKP:lle tarjousta ei sen sijaan kannattanut tehdä, sillä Ehrnroothin mielestä ”vastauksen tietää varmasti jo

¹³⁸⁵ Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen puoluekokous pöytäkirja 25.5.1974, Kansio Ca1, SLSA 915, SLS; IS 7.1.1974, ”Georg C. perustuslaillisten johtajaksi”.

¹³⁸⁶ US 26.5.1974, ”SPK ehdottaa porvaripuolueiden yhteistyötä”. US mukaan Katajavuori ja Järvinen kieltäytyivät ehdokkuuksista. Katjavuori oli perustellut kieltäytymistä SPK:n naisjärjestön perustamisen työmäärällä ja sillä, että johtajistoon tuli saada maakunnan ja nuorison edustus.

¹³⁸⁷ Ilpo Järvisen puhe SPK:n 1. puoluekokouksessa 25.5.1974. Aatteet ja Vuodet 1, 92–93, Ilpo Järvisen arkisto, PTA.

¹³⁸⁸ Ilpo Järvisen puhe SPK:n 1. puoluekokouksessa 25.5.1974. Aatteet ja Vuodet 1, 92–93, Ilpo Järvisen arkisto, PTA. Järvinen sanoi: ”Nyt on meidän vuoromme pitää lippumme sinivalkoiset värit puhtaana. Nyt on meidän vuoromme vannon pyhä vala Isänmaalle. Me vannomme tuon pyhän valan nyt, tällä hetkellä, tässä puoluekokouksessa, Kaikkivaltiaan kasvojen edessä: ISÄNMAAN PUOLESTA”.

¹³⁸⁹ Ehrnrooth 1999, 364. Ehrnroothin vastenmielisyys puhetta kohtaan tulee esiin Ehrnroothin kirjasta, jossa Ehrnrooth toteaa Järvisen puoluekokouspuheeseen viitaten, että ”Ennen seuraavaa puoluekokousta ymmärsimme, että olimme tekemisessä epätavallisen henkilön kanssa.”; KU 28.5.1974, pilapiirros.

¹³⁹⁰ Päivän Uutiset 29.5.1974, ”Sadun sammakko – vai?”

¹³⁹¹ Iltaset 13.2.1974, ”Suomen uusnatsit ovat ottaneet viime syksynä rekisteröidyn SPK:n uudeksi peitejärjestökseen”.

etukäteen”.¹³⁹² Ehrnroothin ja Järvisen erileirisyys ratkaistiin julkilausumassa toteamalla puolueen hakevan vaaliyhteistyötä kaikkien porvarillisten puolueiden kanssa.¹³⁹³ Syy Ehrnroothin penseyteen RKP:n suuntaan oli täysin selvä. Sen lisäksi, että Ehrnrooth oli vastikään eronnut puolueesta, oli kyse myös periaatteesta. Mikäli yhteistyö RKP:n kanssa kelpaisi Ehrnroothille näin nopeasti, voitaisiin se tulkita Ehrnroothin nöyrytyksenä ja jopa paluuna RKP:n suojiin.

Ehrnroothin puoluekokouksessa pitämässä poliittisessa katsauksessa oli tuttu pessimistinen pohjavire. Ehrnroothin mukaan poliittinen tilanne oli huolestuttava, ja hän oli vakuuttunut, että painostava ilmapiiri ennakoii ennenaikaisia eduskuntavaaleja. Perustuslaillisen puolueen tärkeydestä Ehrnroothilla oli selkeä käsitys: puoluetta tarvittiin vastaavaksi tasavallan presidentin ”hajota ja hallitse” -politiikalle, joka oli poikkeuslain myötä saavuttanut lopullisen voittonsa Kansallisen Kokoomuksen taivuttua lain taakse. Lopullisena todisteena kokoomuksen muuttumisesta myöntyväisyyspuolueeksi saatiin Ehrnroothin mielestä suojalakien yhteydessä, jolloin kokoomus antoi ”pysyvät” sääntelyvaltuudet hallitukselle siirtyen ”molemmilla jaloillaan” oikeistosta.¹³⁹⁴ Kokoomuksen ottaminen poliittisen katsauksen keskiöön ei ollut sattumaa. SPK:n syntyminen johtui Ehrnroothin mielestä ennen muuta ei-sosialististen puolueiden siirtymisestä kohti keskustaa – tai jopa vasemmistolaistumisesta. Kokoomuksen silmätikuksi ottamisessa piili huutava ristiriita. Puolue, jonka Ehrnrooth nimesi suurimmaksi petturiksi, oli samalla puolue, jonka kanssa Ehrnrooth halusi tehdä yhteistyötä.

Ehrnroothin sanoma oli siis selvä. SPK:ta tarvittiin paikkaamaan puoluekentän oikeaan laitaan syntyneen aukon, joka oli muodostunut puoluelain, puoluetuen, poikkeuslain ja presidenttivaltaisuuden myötä. Ehrnrooth näki, että perustuslailliset muodostivat suomalaisen elämänmuodon viimeisen puolustuslinjan tilanteessa, jossa hyökkäys oli jo ”monella lohkolla alkanut”. Puoluetta tarvittiin, koska muut puolueet oli poikkeuslain myötä lyöty hajalle, eivätkä ne enää kyenneet estämään sosialismin ja kommunismin etenemistä. Todisteena muiden puolueiden kyvyttömyydestä Ehrnrooth piti jatkuvaa myöntyväisyyttä ja kompromissi-politiikkaa jopa länsimaista vapaata talousjärjestelmää ja yksityistä omistusoikeutta koskevissa asioissa.¹³⁹⁵

Samanlaista vasemmistokallistumaa Ehrnrooth näki ulkopoliitikassa. Hallituksen päähuomio oli ollut Saksan-paketin purkamisessa, Chilen asioihin sekaantumisessa sekä suhteiden kehittämisessä nk. vapautusliikkeiden suuntaan. Ulkopoliittikan hoidossa kriittikin aihetta oli myös hallituksen tavassa jatkaa ulkopoliittisten epäluulojen kylvämistä asioita kriittisesti tarkastelevia vähemmistöjä kohtaan. Ehrnrooth ei nähnyt syytä riemuun edes Euroopan turva- ja yhteistyökonferenssista, vaan katsoi, että Suomen ulko-

¹³⁹² HS 26.5.1974, ”Ehrnrooth johtamaan perustuslaillisia”.

¹³⁹³ US 26.5.1974, ”SPK ehdottaa porvaripuolueiden yhteistyötä”.

¹³⁹⁴ Georg C. Ehrnroothin poliittinen katsaus SPK:n puoluekokouksessa 25.5.1974, Kansio 20, GCEa, KA.

¹³⁹⁵ Ibid.

poliittisella johdolla oli epärealistinen käsitys ETYKistä. Puolueettomana maana Suomi oli hänen mukaansa omaksunut liian toimeliaan rooliin, joka ulkomailla oli jopa myötävaikuttanut suomettumis-käsitteen leviämiseen.¹³⁹⁶

Puoluekokous oli Ehrnroothille myönteinen kokemus: puheenjohtajakysymyksistä huolimatta kaikki sujui ainakin näennäisen yksimielisesti. Myös kokoomuksesta lokakuussa 1973 loikannut Panu Toivonen oli tyytyväinen puoluekokoukseen. Ehrnroothille lähettämässään kirjeessä Toivonen kiitti siitä, että Ehrnrooth loi puoluekokoukselle sivistyneen leiman, joka tasapainotti muutamien puheenvuorojen kärkeviä hyökkäyksiä. Tyytyväisyyteen oli aihetta myös nuorison suhteellisen korkealla osuudella puoluekokousväessä. Toivonen korostikin, että puolueen tulevaisuuden kannalta nuorison saaminen puolueen piiriin olisi kaiken a ja o, mutta samalla hän varoitti mahdollisten äärimielipiteiden tai uusvasemmistolaisten pesiytymisestä puolueeseen.¹³⁹⁷

Tiedotusvälineissä puoluekokous ja Ehrnroothin nousu puheenjohtajaksi sai suhteellisen paljon huomiota. Suomen ensimmäisen PR-toimiston vuonna 1957 perustaneen Panu Toivosen arvion mukaan radion ja television osalta uutisointi jopa ylitti odotukset sekä määrällisesti että laadullisesti. Myös lehdistön osalta oli aihetta tyytyväisyyteen etenkin Helsingin Sanomien ja Hbl:n suhteen, vaikka molemmissa olikin pientä vinoilua. Ainoastaan Uusi Suomi tuotti tässä suhteessa pettymisen.¹³⁹⁸

Toivosen kanssa samoilla linjoilla mutta ideologisesti täysin vastakkaisista lähtökohdista käsin oli STP:n äänenkannattaja Päivän Uutiset, jonka mukaan äärioikeiston uuden ryhmittymän ensimmäinen puoluekokous sai kohtuuttoman laajaa julkisuutta. Lehden mielestä puolueen saamaa myötätuntoa ja -mieltä oli ”ihan mittaamattomin määrin”, minkä takana lehti haistoi rahan taivaallisen voiman. Päivän Uutiset päättelikin, että uuden ”fasistipuolueen” rahavirrat tulivat kahdenkymmenen kapitalistiperheen näkyvimältä edustajalta Georg C. Ehrnroothilta, joka oli ”pankki- ja pääomadynastian herrojen voideltu perillinen”. Rahanvalta haisi myös puoluesihteerin Kari Räisäsen taustalla, Kansallis-Osake-Pankin tiedotusmies kun oli ollut. Lehden analyysi oli puhdasoppisen luokkataisteludidonnainen: SPK:ssa oli kysymys Ehrnroothien mahtisukujen ja Kansallis-Osake-Pankin tukemasta fasistisesta puolueesta, jonka militaristista luonnetta alleviivasi varuskuntasoihtokunnan esittämät kappaleet Oi kallis Suomenmaa ja Jääkärimarssi.¹³⁹⁹ Laitavasemmiston silmissä perustuslaillisten natsileimaa ei nähtävästi riittä-

¹³⁹⁶ Georg C. Ehrnroothin poliittinen katsaus SPK:n puoluekokouksessa 25.5.1974, Kansio 20, GCEa, KA.

¹³⁹⁷ Panu Toivosen kirje Ehrnroothille 27.5.1974, Kansio 3, GCEa, KA.

¹³⁹⁸ Ibid.

¹³⁹⁹ SPK:n 1. puoluekokouksen ohjelma, Kansio Ca1, SLSA 915, SLS. Päivän Uutiset 29.5.1974, ”Sadun sammakko – vai?”

nyt himmentämään edes Helsingin synagogan esimiehen Scholem Bolotowskin rooli puolueen kannattajana.¹⁴⁰⁰

Toivosen ja Päivän Uutisten analyysit puoluekokouksen saamasta julkisuudesta eivät kuitenkaan kertoneet koko totuutta lehdistön myöntämielisyydestä. Toivonen oli arvioineen liian varhain liikkeellä, sillä puoluekokousta ruotivia – pääosin kriittisiä – kirjoituksia julkaistiin analyysin jälkeenkin. Etelä-Suomen Sanomissa ja Helsingin Sanomissa oli SPK:n puoluekokousta käsitteleviä kirjoituksia vielä seuraavanakin päivänä. Molempien lehtien suhtautuminen perustuslaillisiin oli jokseenkin kielteistä. Etelä-Suomen Sanomien mukaan niin ”perisuomalaisia kuin SPK:n tavoitteet ovatkin, puoluekokous ja ohjelma eivät antaneet vakuuttavaa kuvaa tämän poliittisen ryhmittymän tarpeellisuudesta”.¹⁴⁰¹ Helsingin Sanomien mukaan SPK:n sanat ja teot olivat ensimmäisen kokouksen perusteella pahasti ristiriitaisia ja kaiken ”yllä kiilteli tekopyhyyden tekosädekehä”. Samalla kun kokoomus ja RKP haukuttiin, tarjottiin näille yhteistyötä. Tekopyhyyttä nähtiin myös tavassa, jolla SPK syytti muita puolueita toisinajattelevien suiden tukkimisesta, mutta oli itse puolustamassa demokratiaa kiihkoilemalla ja kansalaisten jakamisella vuohiin ja lampaisiin. Puolueen poliittisesta tulevaisuudesta lehti totesi, että Ehrnroothin ennuste SPK:n mahdollisuudesta saada seuraavissa eduskuntavaaleissa 5–15 kansanedustajaa oli osoitus poliittisen suhteellisuudentajun täydellisestä puuttumisesta. Myös puolueen perustaminen oli Helsingin Sanomien mukaan osoitus poliittisen suhteellisuudentajun puuttumisesta, sillä ilman sitä ”ei koko puoluetta olisi koskaan perustettuakaan”.¹⁴⁰² Paljon tätä jyrkemmin Helsingin Sanomat ei olisi voinut tuomita SPK:ta ja Ehrnroothia.

Puolueen ensimmäisen puoluekokouksen saama huomio lehdistössä ei vaikuttanut vain uuden puolueen imagoon, vaan myös Ehrnroothin julkisuuskuvaan. Neuvostoliittolaisittain asetelma oli hyvin selkeä. Neuvostoliitossa julkaistussa hakuteoksessa SPK:sta todettiin, että se on ”äärioikeistolainen porvarillinen nationalistinen puolue. Perustettu vuonna 1973. Heijastaa monopolistisen suurpääoman etuja. Puolueen puheenjohtaja G. Ehrnrooth”.¹⁴⁰³ Poikkeuslain vastustamisen ja SPK:hon siirtymisen myötä Ehrnrooth leimautui entistäkin selvemmin sekä Kekkös-vastaiseksi että neuvostovastaiseksi. Puolueen vaihto itse asiassa vain lisäsi Ehrnroothin taantumuksellisuus- ja äärioikeistolaisuusleimaa. Ehrnroothin julkisuuskuvaa eräänlaisena äärimmäisyyshenkilönä lietsottiin etenkin sanomalehdistössä, joka Helsingin Sanomia, Ilta-Sanomia ja Iltaset-lehteä myöten korosti SPK:n kannattajien ruotsinkielisyyttä ja yläluokkaisuutta. Ilta-Sanomien Antti Seppälän mukaan SPK:n myötä Ehrnroothin hienoihin sukuihin lukeutuneiden kannattajien yhteiskunnallinen toiminta oli tätä ennen rajoittunut vain Ritarihuoneen

¹⁴⁰⁰ Iltaset 12.11.1973, ”Urhokumpujen yöstä. Uuden äärioikeiston kaikki 5.000 nimeä 6-sivuisia jännärinä”; Tapani Harviainen: Scholem Bolotowsky (1922–2002). (Viitattu 14.8.2013). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/8463/>

¹⁴⁰¹ Etelä-Suomen Sanomat 28.5.1974, ”Perustuslaillisten linja ja tavoitteet”.

¹⁴⁰² HS 28.5.1974, ”Suuret sanat”.

¹⁴⁰³ Asiakirja 179/2003–74, Neuvostoliitto 1973–1974, 12 L:54, UMa.

myyjäisiin. Samaa linjaa edusti Loka Laitinen, jonka mukaan SPK:n kannattajien yleisimpiin asusteisiin kuuluivat krimiturkki ja minkkihattu.¹⁴⁰⁴

Poliittisen vasemmiston kannalta perustuslaillisen puolueen synty ja ruotsinkieliseen yläluokkaan kuuluvan Ehrnroothin asettuminen puolueen johtoon tarjosi hyvät ainekset täydellisen viholliskuvan rakentamiselle. Kieli- ja sukutaustan ohella taantumuksellisuutta, militarismia ja neuvostovastaisuutta voitiin perustella Ehrnroothin Kekkosvastaisuudella, kommunisminvastaisuudella ja länsikontakteilla. Yhteydet yhdysvaltalaisiin poliitikkoihin ja etenkin republikaanipuolueen edustajiin sitoivat Ehrnroothin sekä ”mustimpiin taantumuspiireihin” että imperialistiseen politiikkaan.¹⁴⁰⁵

Kuten lehdistön reaktio SPK:n ensimmäisen puoluekokouksen yhteydessä osoitti, kohosi Ehrnroothin edustama perustuslaillisuus samoja ongelmia kuin puolueen autonomian aikainen esikuva. Ehrnroothin edustaman perustuslaillisuuden suurena rasitteena oli leimautuminen ruotsinkielisen yläluokan liikkeeksi. Perustuslaillisten näkemys perustuslakien pyhyydestä edusti täydellistä vastakohtaa poliittisen vasemmiston pyrkimyksille. Vasemmiston pyrkimyksenä kun oli vaikuttaa yhteiskunnassa oleviin taloudellisiin ja sosiaalisiin epäkohtiin mm. sosialisoida ja yksityiseen omistusoikeuteen puuttamalla. Laajempien kansankerrosten näkökulmasta 1970-luvun perustuslaillisuuden kohtaama ongelma olikin samantyyppinen kuin autonomian aikaisen perustuslaillisuuden.¹⁴⁰⁶ Yhteiskunnassa vallinneiden taloudellisten ongelmien aikana Ehrnroothin pyrkimys pitää laillisuusnäkökulmaa ja isänmaallisuutta kaiken muun yläpuolella ei vedonnut kansan syviin riveihin.

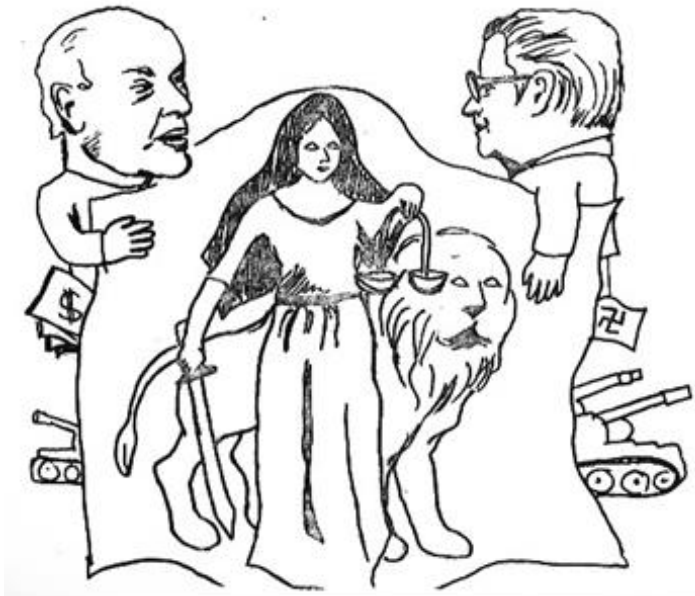
Ehrnroothista luodun viholliskuvan luomista ei estänyt edes hänen voimakas sosiaalipoliittinen kiinnostus vanhuksia kohtaan. Vastustajien piirissä Ehrnroothin kiinnostus vanhuksia kohtaan nähtiinkin yleensä vain pullan ja kahvin voimalla harjoitettuna vaalikasteluna. Vilpittömilläänkin Ehrnroothin kiinnostus vanhuksia kohtaan oli vain todiste tämän taantumuksellisuudesta. Ikäihmisissä kun oli vielä lottia, sotaveteraaneja ja IKL:n kannattajia. Malliesimerkin Ehrnroothin sopivuudesta vasemmiston viholliskuvan ideaaliksi tarjoaakin Sodan ja fasisminvastainen työ -järjestön painotuote elokuulta 1973, jossa Ehrnrooth ja Junnila kuvattiin poliitikoiksi, jotka piilottelivat laillisuuden kaavun takana suurpääoman, natsismin ja militarismin politiikkaa.¹⁴⁰⁷

¹⁴⁰⁴ Iltaset 12.11.1973; HS 15.1.1973 ja 23.1.1973; Suomenmaa 16.1.1973; IS 2.4.1974.

¹⁴⁰⁵ SFT:n bulletiini elokuu 1973, Sodan ja fasisminvastainen työ, Kansan Arkisto.

¹⁴⁰⁶ Hyvämäki 1960, 87, 90.

¹⁴⁰⁷ SFT:n bulletiini elokuu 1973, Sodan ja fasisminvastainen työ, Kansan Arkisto.

Lähde: SFT bulletiini elokuu 1973, Kansan Arkisto

Suomalaisen politiikan ”Archie Buncker”

Siirtyminen SPK:hon ja nousu puolueen puheenjohtajaksi merkitsivät suurta muutosta sekä Georg C. Ehrnroothille itselleen että hänen vaimolleen Marylle. Puolueen puheenjohtajuus tarkoitti väistämättä poliittisen tehtäväkentän laajenemista ja ennestään työorientoituneen Ehrnroothin työtehtävien lisääntymistä. Aiemmin vain Helsingin ja eteläisimmän Suomen kattanut vaalikenttä laajeni nyt kattamaan koko valtakunnan. Samalla vapaa-ajan ja työn välinen raja muuttui entistään häilyvämmäksi. SPK:n puheenjohtajuuden myötä Ehrnroothien perhe-elämä muuttui politiikalla kyllästetyksi. Näin siitäkin huolimatta, että Ehrnrooth totesi jo vuonna 1967, että ”eduskunta on kotini”.¹⁴⁰⁸

Vuoden 1974 myötä politiikka ei ollut enää vain ammatti, eduskunta ei ollut vain koti ja puolue vain organisaatio, jonka kautta poliittisia päämääriä ajettiin. SPK:n puheenjohtajuuden myötä politiikasta tuli de facto Ehrnroothin henki ja elämä. SPK:sta tuli osa perhe-elämää jopa siinä määrin, että puolueen voidaan nähdä jopa jonkinlaisena korvikkeena sille, ettei Ehrnroothilla ollut lapsia – perillisiä, joiden kautta poliittinen tai henkinen perintö säilyisi ja siirtyisi eteenpäin. Puolueen puheenjohtajuuden suurta henkistä merkitystä Ehrnroothille voidaankin pitää varsin selvänä. Puheenjohtajuus saattoi sekä kompensoida poliittisesta oppositioasemasta johtuvaa turhautumista että korvata sen, mitä perhe-elämä ei ehkä muuten pystynyt tarjoamaan. Casimir Ehrnrooth onkin todennut, että Georg C. Ehrnroothin täydellinen antautuminen poliittiselle toiminnalle oli sekoitus idealistisuutta ja riippumattomuutta lapsiperheen elämästä:

Hänellä ei ollut lapsia niin se hän varmasti vaikutti siihen, että hän pystyi keskittymään tähän politiikkaan, enemmän kun jos olisi ollut lapsia. Hänen rouvansa oli myöskin kiinnostunut ja tuki häntä tässä poliittisessä työssä, että ei ollut mitään tällaisia kilpailevia tärkeitä asioita.

¹⁴⁰⁸ Kare 1976, 224–225; Uusi maailma n:o 20 1974 s. 4–7.

*Kyllä jos hän olisi omistanut suuren kartanon ja jos olisi ollut perhe, niin sen tietää jokainen perheen isä, että se vie aikaa. Mutta hänellä ei ollut kumpaakaan.*¹⁴⁰⁹

Voidaankin väittää, että puolueensa kautta Ehrnrooth saattoi kokea luovansa jotain konkreettista tuleville sukupolville. Tämä saattoi riittää estämään lamaantumisen, johon poliittiset vastoinkäymiset ja yhä selvemmäksi käyvä poliittinen marginalisoituminen olisi muuten voinut johtaa.¹⁴¹⁰ Tuleville sukupolville annettavan perinnön näkökulma saa tukea Erik H. Eriksonilta, jonka mukaan juuri ikävuosiin 35–50 liittyy käsitepari uuden synnyttäminen tai lamaantuminen. Erikson korostaa, että keski-ikään tultaessa yksilö on aiempaa valmiimpi ottamaan uusia haasteita vastaan, mikä voi näkyä myös halukkuutena antaa aiempaa suurempi yhteiskunnallinen ja sosiaalinen panos.¹⁴¹¹ Voidaankin väittää, että Ehrnroothin kohdalla yhteiskunnallinen panos tuli SPK:n kautta.

Ehrnrootheilla politiikka ei rajoittunut vain Georg C. Ehrnroothiin, sillä politiikka saneli myös Maryn elämän. Mary olikin elintärkeä apu miehensä poliittisissa pyrkimyksissä. Kotirouvana hän toimi mm. sihteerinä, konekirjoittajana ja illallisten järjestäjänä. Ehrnroothin nousu SPK:n puheenjohtajaksi ei sinänsä tuonut mitään uutta Ehrnroothien elämään. Ainoa muutos oli vapaa-ajan ja perheen yksityisyyden väheneminen entisestään. Puheenjohtajuuden myötä heidän kotinsa oli entistä useammin myös julkinen tila. Mary joutuikin tottumaan siihen, että toimittajien ohella myös Georgin kannattajat vierailivat useiden heidän kodissaan.¹⁴¹²

Ehrnroothin kohti poliittista yksinäisyyttä vienyt toimintalinja vaikutti poliittisen urakehityksen ohella myös Ehrnroothien perhe-elämään heikkenevien sosiaalisten suhteiden myötä. Poliittinen marginalisoituminen ja äärioikeisto-imago olivat suuri henkinen rasitus Georgin lisäksi Marylle, joka näki läheltä, millaisen ilkeilyn kohteeksi hänen miehensä joutui päivittäin. Georg C. Ehrnroothin poliittisen linjan myötä Ehrnroothit sekä jättäytyivät että jätettiin sosiaalisesti eristettyyn asemaan. Sosiaalisen elämän suhteen Ehrnrooth koki elävänsä vaihtoehtottomuuden tilassa. Hänen poliittinen toimintansa ja leimautuminen olivat mm. katkaisseet kaikki mahdollisuudet palata työelämään. Ehrnrooth totesikin joskus, ettei kukaan ”uskaltaisi ottaa palvelukseen miestä, joka on toiminut minun laillani”. Yhtä lailla hän koki, että oli paljon niitä, jotka eivät edes uskaltaneet tuntea häntä tai mieluummin tapasivat vain yksityisesti kodissa tai ”kabinetin pimeisyydessä”. Ehrnroothin poliittinen linja ei yksinkertaisesti vedonnut ”sosiaaliryhmä ykköksen” jäseniin, sillä hänen kauttaan ei ollut saavutettavissa poliittista vaikutusvaltaa.¹⁴¹³

¹⁴⁰⁹ Casimir Ehrnroothin haastattelu 20.10.2009.

¹⁴¹⁰ Dunderfelt 1997, 162.

¹⁴¹¹ Dunderfelt 1997, 162–163.

¹⁴¹² Donner 1969, 341; HS 8.10.1964; Uusi Maailma n:o 12/1970; Uusi Maailma n:o 20/1974.

¹⁴¹³ Georg C. Ehrnroothin haastattelut 25.5.2010; Uusi Maailma n:o 12/1970; US 24.10.1976, ”Yksinäinen ääniharava politiikan pientareelta: Georg C. Ehrnrooth”; Hymy 11/1980, ”Veljet keskenään”.

Ehrnroothin poliittisen linjan aiheuttama yksinäisyys ja leimautuminen sosiaalisesti epäkelvoksi muistuttivat sitä, mitä Kekkonen koki sisäministerinä yrittäessään lakkauttaa IKL:ää. Tuolloin Kekkonen koki, että ”puniksi” leimautumisen vielä kyllä kesti, mutta pahinta oli vanhojen ystävyssiteiden katkeaminen ja muuttuminen henkilöksi, jonka seuraa kartettiin.¹⁴¹⁴ Nyt tätä samaa koulua oli käymässä Georg C. Ehrnrooth.

Eristyksiin joutumisessa oli kysy myös Ehrnroothin omasta toiminnasta ja luonteesta. Sen lisäksi, etteivät juhlat ja muut tilaisuudet innostaneet Marya ja Georgia, päättyi yksi heidän harvoista käynneistä itsenäisyyspäivävastaanotolla ikävästi, kun Maryn turkki katosi ja pariskunnan täytyi palata puolipukeisena kotiin. Huonojen kokemusten ohella linnanjuhlien välttelystä oli kyse sekä juhlatilaisuuksien vierastamisesta että periaatteellisuudesta. Ehrnroothin mukaan heillä ei yksinkertaisesti ollut tarvetta mennä juhliin pelkän näyttämisen takia. Hän ei voinut myöskään hyväksyä ajatusta, että henkilö, joka jyrkästi vastusti Kekkosta, osallistuisi tämän isännöimiin juhliin kutsuvieraana.¹⁴¹⁵

Tarkasteltaessa Georg C. Ehrnroothin elämää kokonaisvaltaisesti näyttää siltä, että yksinäisyys tai ulkopuolisuuden tunne oli jollain tavalla tyypillistä hänelle. Ehrnroothin yksinäisyydessä näyttäisikin olleen kyse joko tiedostetusta tai tiedostomattomasta halusta vetäytyä yksinäisyyteen, oli kyse sitten yhteiskunnallisesta toiminnasta tai yksityiselämästä. Kotioloissaankin hän oli yksinäinen ja vetäytyvä, missä hän muistuttikin omaa isäänsä. Maryn mukaan hänen miehensä muistutti kotona ollessaan Perhe on pahin -tv-sarjan Archie Bunckeria, joka kotiin saapuessaan istuutui ensimmäiseksi omaan nojatuoliinsa ja ryhtyi lukemaan sanomalehteä koira sylissään. Yhtymäkohdat Archie Bunckeriin eivät jääneet tähän. Maryn mukaan Georg oli ehdottomasti Archien tavoin konservatiivinen, sillä hänellä oli kaikki vanhaa: ”vene, se on 15 vuotta vanha, hänen autonsa on 20 vuotta vanha, koira 14 vuotta vanha ja minä 50 vuotta vanha ja tähän saakka hän ei ole luopunut näistä.”¹⁴¹⁶

Tinkimätön täydellisuuden tavoittelija

Yksinäisyyden ohella Ehrnroothin luonteen yksi hallitsevimista piirteistä oli hänen pyrkimyksensä perfektionismiin. Tämä piirre tulee hyvin esiin myös hänestä tehdyistä henkilöhaastatteluista. Kuvauspaikka, kampaus ja asusteet olivat aina moitteettomassa kunnossa. Sama linja näkyi haastattelulausunnoissa, jotka olivat aina äärimmäisen harkittuja ja johdonmukaisia.¹⁴¹⁷ Pyrkimys perfektionismiin ja tarve kontrolloida kaikkea näkyivät kaikessa. Ehrnroothilla oli kaikki poliittiseen toimintaan liittyvä aineisto huo-

¹⁴¹⁴ Suomi 1986, 110–111.

¹⁴¹⁵ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 6.3.2008; Uusi Maailma n:o 12/1970. Uusi Maailma –lehdessä Georg C. Ehrnrooth kertoo, että he olivat olleet ulkona juhlimassa ”vain kerran viidessä vuodessa”. Silloinkin oli kyse Suomi-Amerikka yhdistyksen juhlasta.

¹⁴¹⁶ Mary Ehrnrooth *Hän on täällä tänään* televisio-ohjelmassa vuonna 1984. Ohjelman tarkka päivämäärä ei ole tiedossa. Kansio 52, GCEa, KA.

¹⁴¹⁷ Esimerkkeinä Uusi Maailma n:o 12/1970 ja Uusi Maailma n:o 20/1974.

lellisesti järjestettynä ja arkistoituna: lehtileikkeet leikekirjoissa sekä puheet ja kirjeet omissa kokonaisuuksissaan. Tiukkaa järjestystä Ehrnrooth perusteli sillä, että kansanedustajana hän halusi olla varma, ettei sanoisi eduskunnassa tai julkisuudessa mitään sellaista, josta voisi jäädä kiinni.¹⁴¹⁸ Selitystä voidaan pitää rehellisenä, mutta kyse oli ennen muuta luonteeseen kuuluvasta piirteestä. Tinkimättömyys oli yksinkertaisesti erottamaton osa Ehrnroothin persoonaa. Hiihtokilometrien, luettujen kirjojen ja matkustettujen kilometrien ohella Ehrnrooth oli jo nuorena tullut tunnetuksi perfektionistina, joka tuli äärimmäisen vihaiseksi itselleen jopa pienistä kirjoitusvirheistä.¹⁴¹⁹ Lars Dufholm ihmettelikin joskus, että vaikka Ehrnrooth puhui äidinkielenään ruotsia, oli tämän suomenkielisissä teksteissä vähemmän virheitä kuin Kekkosella, joka tunnetusti oli hyvä kirjoittaja.¹⁴²⁰

Käytössä olleen lähdemateriaalin perusteella on mahdotonta sanoa, mitkä tekijät olivat ratkaisevia Ehrnroothin tinkimättömän luonteen muodostumisen kannalta. Oliko luonne riippuvainen geeneistä – kuten Ehrnroothilla itsellään oli taipumusta selittää ihmisen käyttäytymistä ja menestymistä – vai oliko kasvuympäristöllä ja elämäkokemuksilla suurempi vaikutus?¹⁴²¹ Veijo Meren marsalkka Mannerheimiä käsittelevän elämäkerran valossa voidaan todeta, että Ehrnroothin käyttäytymisessä ja luonteessa on paljon samaa hänen kummisetänsä kanssa. Marsalkan tavoin Ehrnrooth oli lapsena ja nuorena jollain tavalla villi. Vaikkei Ehrnroothia – ainakaan tietävästi – kasvatettu marsalkan tavoin karun englantilaisen kasvatuksen mukaisesti, näyttäisi hän aikuisiässä noudattaneen englantilaisen kasvatuksen mukaista elämäntyyliä. Tiukan itsekurin lisäksi tähän kuului pyrkimys perfektionismiin. Käytännössä tämä tarkoitti tinkimätöntä asennetta velvollisuuksien noudattamisessa sekä askeettista asennoitumista työtehtäviin, oli kyse sitten opiskelusta, puheiden ja artikkeleiden kirjoittamisesta tai poliittisesta toiminnasta yleensä.¹⁴²² Onkin täysin mahdollista, että Georg C. Ehrnrooth omaksui askeettisuuden ja tiukan itsekurin isoäidiltään Ella Ehrnroothilta.¹⁴²³ Merkittävin marsalkkaa ja Georg C. Ehrnroothia yhdistävä luonteenpiirre oli kuitenkin taipumus sisimpien tunteiden piilottamiseen. Monet kyllä tunsivat Ehrnroothin, mutta vain harvat pääsivät häntä lähelle.¹⁴²⁴

¹⁴¹⁸ Viikko Sanomat 22.4.1971.

¹⁴¹⁹ Richard Töttermanin haastattelu 16.11.2009; Hanna-Liisa Ryti-Heikinheimo haastattelu 3.2.2010; ks. esim. Georg C. Ehrnroothin kalenterit 1970-luvulta, tekijän hallussa; ks. Lehtileike-kotelot, GCEa, KA. Kirjoitusvirheiden kohdalla perfektionismi näkyi myös siinä, että Ehrnrooth korjasi myös sanomalehdissä olleita kirjoitusvirheitä.

¹⁴²⁰ Richard Töttermanin haastattelu 16.11.2009; Lars Dufholm *Hän on täällä tänään* televisio-ohjelmassa vuonna 1984. Ohjelman tarkka päivämäärä ei ole tiedossa. Kansio 52, GCEa, KA.

¹⁴²¹ Uusi Maailma n:o 12 1970, ”Kissa vieköön, sanoo kansanedustaja Georg C. Ehrnrooth”.

¹⁴²² Meri 1989, 114–115; Ehrnroothin luonteesta mm. Richard Töttermanin haastattelu 16.11.2009.

¹⁴²³ Stadius 2010, 21. Ellan tolstoilaiksiksi luonteenpiirteiksi Peter Stadius on luetellut mm. vaatimattomuuden, luonnonläheisyyden ja työteliäisyyden.

¹⁴²⁴ Richard Töttermanin haastattelu 16.11.2009, Dan Hohenthalin haastattelu 10.12.2011, Gustaf Franckin haastattelu 29.10.2007. Lähes kaikki Ehrnroothin lähipiiriin kuuluneet sanovat, etteivät varsinaisesti tunteneet häntä, sillä Georgin luonteeseen kuului tietynlaisen etäisyyden pitäminen.

Tarkasteltaessa Ehrnroothin perhe-elämän ja poliittisen toiminnan suhdetta käy ilmi, että hänen poliittiset ambitionsa ja persoonaan oleellisesti liittynyt piirre mahdollisimman tehokkaasta toiminnasta tiettyä päämäärää tavoiteltaessa sanelivat perheen ratkaisut vapaa-ajan käytöstä aina kodin sijaintipaikkaan asti. Kodin sijainniksi ei valikoitunut satumalta Unioninkatu, sillä siitä oli lyhyt matka sekä eduskuntaan että kaupunginvaltuustoon. Puolueen perustamisen jälkeen puoluetoimiston sijainniksi tuli niin ikään kadun toisella puolella ollut huoneisto. Kaikki tämä tähtäsi ajankäytön maksimaaliseen hyödyntämiseen.¹⁴²⁵ Ajankäytön tehostamiseksi Ehrnrooth noudatti tiukkaa päiväohjelmaa jakamalla vuorokauden kolmeen osaan: yhden levolle, toisen kirjeenvaihdolle ja muulle kirjoittamiselle ja kolmannen eduskunta- ja valtuustotyölle.¹⁴²⁶ Ehrnrooth ei voinutkaan ymmärtää ihmisiä, jotka matkustivat julkisissa liikennevälineissä tekemättä mitään. Ehrnroothin mielestä aika tuli aina käyttää hyödyllisesti: työskentelemällä, lukemalla tai opiskelemalla jotain.¹⁴²⁷ Sama tiukka linja koski vapaa-ajan käyttöä. Tv:n viihdeohjelmat olivat hänelle tyhjänpäiväistä suunsoittoa. Eräässä haastattelussa Ehrnrooth kertoi, miten oli kerran erehtynyt katsomaan tv-ohjelmaa, jossa Jörn Donner ja Lenita Airisto puhuivat vihasta ja rakkaudesta. Ehrnroothin mielestä ohjelman katsominen oli hukkaanheitettyä aikaa ja ihmetteli, miten jotkut saattoivat kuluttaa aikaa tuollaiseen: ”Jos ihminen mieluummin katselee sellaista ohjelmaa kuin lukee hyvää kirjaa, niin kyllä hänessä on jotain kummallista passiivisuutta.”¹⁴²⁸

Ehrnroothin taipumattomuudessa, temperamenttisuudessa, pyrkimyksessä täydellisyyteen ja asioiden kontrolloitavuuteen näyttäisi olevan paljon yhtymäkohtia Urho Kekkoneseen. Myös Kekkonen tunnettiin temperamenttisena persoonana, jonka toimintaa ja henkilösuhteita ohjasivat kylmän järjen lisäksi myös antipatiat ja sympatiat. Kekkonen perfektionismista ja halusta kontrolloida asioita kertovat presidenttiajan päiväkirjamerkinnot painonmuutoksista ja hiihtokilometreistä sekä pyrkimys kontrolloida lähes kaikkea poliittista toimintaa. Ehrnroothin vuonna 1962 esittämä luonnehdinta ”[Kekkonen] never forgets and forgives” näyttäisikin pitäneen yhtä lailla paikkaansa myös hänen itsensä kohdalla.¹⁴²⁹

Sen lisäksi, että Ehrnrooth oli itseään kohtaan ankara niin periaatteellisissa kuin käytännöllisissäkin asioissa, hän oli ilmeisen vaativa myös läheisiään kohtaan. Tähän suuntaan viittaa ainakin Jutta Zilliacus, joka on todennut mm. Irina Matvejewiin viitaten, miten tämä Ehrnroothin uskollinen liittolainen saattoi ”joskus” jopa nauttia kaupunginvaltuu-

¹⁴²⁵ Richard Töttermanin haastattelu 16.11.2009; Hbl 23.2.1966; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 16.9.2009.

¹⁴²⁶ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 24.8.2006; Donner 1967, 341–342. Vuonna 1967 Ehrnroothin työpäivä saattoi olla tällainen. Päivä alkoi sanomalehtien lukemisella, jonka jälkeen saattoi olla kokous esim. klo 8. Tämän jälkeen toimistossa pari tuntia kirjeenvaihdon ja asioidenhoidon merkeissä. Lounasaikaan tapaamisia. Iltapäivällä kokouksia, täysi-istuntoja ym. kokouksia. Ilta-aika saattoi kulua esitelmien, puheiden ym. kirjoittaminen sekä kansainvälisten sanomalehtien lukemista.

¹⁴²⁷ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 16.9.2009.

¹⁴²⁸ Uusi Maailma n:o 12/1970.

¹⁴²⁹ Georg C. Ehrnroothin ja Harvey F. Nelson Jr:n välisestä keskustelusta tehty muistio 19.4.1962, 706E.00/4–462, box 1854, RG 59, Central decimal file 1960–63, NARA.

tettujen kahvilassa kupillisen teetä muiden valtuutettujen kanssa. Zilliacuksen mukaan tämä olikin ainoa nautinto, jonka ”puhdasoppinen perustuslaillinen” sai suoda itselleen joutumatta syytetyksi ajanhaaskauksesta ja mässäilystä.¹⁴³⁰

Myös Ehrnroothin tulinen temperamentti tuli tutuksi Jutta Zilliacukselle, joka sai oma-kohtaisesti kokea, millaisiin tunteenpurkauksiin Ehrnroothin joutuminen ”vastustajien armeijan” hampaisiin johti. ”Mutta hän käyttäytyi niin huonosti (...) hänen temperamenttinsa on niin tulinen, että hän unohtaa sen sivistyneen itsensä ja karjuu ja huutaa ja haukkuu mut vanhaksi, satan gamla tädiksi (...) hän ei oikein sitten valikoinut sanojaan, mitä taas Tuure Junnila teki”, on Zilliacus jälkeinpäin muistellut.¹⁴³¹

Poliittisen ajattelun kannalta Ehrnroothin tinkimättömän luonteen ehkä merkittävin piirre oli hänen päämääräorientoituneisuutensa. Kaikessa tekemisessä piti olla päämäärä. Ehrnroothin mielestä ilman päämääriä ihmisellä on liikaa kiusauksia käyttää aikaa hyödyttömyyksiin. Päämääräorientoituneisuus ja tinkimättömyys näkyvät myös hänen ehdottomassa näkemyksessään, jonka mukaan ihmisen täytyy elää oman vakaumuksen mukaisesti. Vakaumus oli asia, joka määritteli Ehrnroothin suhtautumisen niin poliittisiin liittolaisiin kuin vastustajiinkin. Henkilö, joka toimi vakaumuksensa mukaisesti, oli kunnioitettava, vaikkei poliittisesti ajattelisikaan samalla tavalla kuin hän. Näin hän ajatteli myös kommunisteista, vaikkei hyväksytäkään heidän poliittista ideologiaa:

*Minä kunnioitan ihmisiä, jotka voivat aatteensa puolesta mennä vaikka vankilaan. Eduskunta-aikoina minulla oli paljon kommunistisia ystäviä – niin monta, etten kehtaa edes kertoa – joiden kanssa viihdyin paljon paremmin kuin näitten kokoomuslaisten, jotka ravintolan kabinetin hämärissä saattoivat sipistä korvaani: hyvä Georg, olet täysin oikeassa.*¹⁴³²

SPK:hon siirtymisen kannalta juuri oman vakaumuksen mukaan toimiminen, kykenemättömyys kompromisseihin sekä tiukka pitäytyminen omissa ihanteissa näyttäisivät olleen ratkaisevia tekijöitä. Ehrnrooth korostikin, että RKP:hen jääminen olisi edellyttänyt mielipiteistä luopumista ja se olisi ollut epärehellistä.¹⁴³³ Elämänasenteeltaan Ehrnrooth näyttäisi edustaneen runebergilaisuutta ja arvostaneen rohkeutta, periaatteellisuutta ja uhrautuvuutta samalla vihaten kavaltaajia ja pelkureita Kulnevin runon mukaisesti:

*Vihattu olkoon pelkuri
häpeän, pilkan saakoon hän,
mut eläköön, ken uljasti
käy sankartietähän!
Iloinen hurraa, ponneton
osaksi kelpo urhon,
olipa sitten veljemme
tai vihollisemme!*¹⁴³⁴

¹⁴³⁰ Zilliacus 1986, 61–62.

¹⁴³¹ Jutta Zilliacuksen haastattelu 27.2.2004.

¹⁴³² Hymy 11/1980, ”Veljet keskenään”

¹⁴³³ Uusi Maailma n:o 12/1970; Uusi Maailma n:o 20/1974; Iltalehti 28.3.1992, ”Toisinajattelija joka näki ensin”.

¹⁴³⁴ J. L. Runeberg: Vänrikki Stoolin tarinat, Kulnev. (Viitattu 5.12.2013). Saatavissa: <http://www.gutenberg.org/files/12688/12688-8.txt>; Donner 1961, 228–229.

Ehrnroothin vakaumukseen perustuva perustuslaillinen linja ei ollut vain luonteesta johdettavaa, vaan osittain jopa rationaalisen ajattelun tulosta. Eräissä haastattelussa Ehrnrooth kertoikin tulleen siihen lopputulokseen, että mikäli poliitikko pyrki ratkaisemaan päätöksensä tarkoituksenmukaisuuden näkökulmasta, oli vaarana tehdä väärä ratkaisu, sillä usein vasta aika näyttää, mikä olisi ollut tarkoituksenmukaisinta. Ehrnrooth päätyikin perustuslaillisen ideologian ytimessä olevan ajatuksen kannalle siitä, että oikeuden tuli aina olla reaali poliittisten laskelmien yläpuolella. Ehrnrooth totesikin, että kun poliitikko tekee päätöksensä vakaumuksensa mukaisesti, hän kyllä saattaa menettää jotain hetkellisesti, mutta valinnasta jäisi aina jotain jäljelle. Oikeuden lopulliseen voittoon uskovana Ehrnrooth ei suostunutkaan ottamaan vastaan puoluetoveriensä tai lähimpien ystäviensä neuvoja, joissa häntä rohkaistiin tekemään poliittisen uransa kannalta tarkoituksenmukaisempia valintoja.¹⁴³⁵ Eräs tällaisista ystävästä oli Ensio Partanen (sd.), joka vuonna 1984 kertoi *Hän on täällä tänään* tv-ohjelmassa seuraavaa:

Siihen aikaan kun minä olin vielä eduskunnassa häntä ahdistin hyvin kovasti siitä syystä, että hän joutui erimielisyyteen oman ryhmänsä kanssa, ja oli valmis eroamaan ryhmästä, jolloin minä sanoin hänelle, että ”älä, älä eroa, että sinulla on suuri tulevaisuus jos sinusta tulee uusi von Born, että pysy vain ryhmässä ja taistele siellä oikeiden hyvien asioiden puolesta. Georg Ehrnrooth sanoi silloin, että vakaumusta ei koskaan myydä.”¹⁴³⁶

Uusi Maailma -lehdelle Ehrnrooth totesikin, ettei yksinkertaisesti halunnut saada vaikutusvaltaa tällä tavalla, vaan mieluummin halusi ”nojata perustaan, joka pitää”.¹⁴³⁷ Perustuslaillisessa idealistisuudessaan Ehrnroothin ajattelu oli kuin suoraan J. L. Runebergin Maaherra-runosta, jossa todettiin:

*Kun kansa eksymättä
Oikeutta noudattaa,
Ehdoitta, estymättä
Perivi oikeus maan!*¹⁴³⁸

Haastattelulausuntojen valossa tinkimättömyyden korostuminen voidaan nähdä sekä poliittisena peräänantamattomuutena että itsesuojeluna. Oman vakaumuksen mukaisen toiminnan kautta Ehrnrooth saattoi irtautua yhteiskunnallisista epävarmuustekijöistä. Uskollisuus omille näkemyksille mahdollisti riippumattomuuden ja etäisyyden ottamisen oman vakaumuksen kannalta epämukaviin poliittisiin päätöksiin. Poliittisen valta-aseman tavoittelun ja karriääriajattelun näkökulmasta Ehrnroothin vastarintapolitiikka näyttäytyykin irrationaalisena ja hedelmättömänä toimintana, mikäli hänen persoonaansa erityispiirteitä ei oteta huomioon. Irrationaalisuus muuttuu kuitenkin rationaalisuudeksi, kun Ehrnroothin toimintaa tarkastellaan koko elämän mittaisessa perspektiivissä.

¹⁴³⁵ Uusi Maailma n:o 20/1974; Gustaf Franck 29.10.2007; ks. lisää perustuslaillisuuden ideologisesta taustasta Hyvämäki 1960, 75–77.

¹⁴³⁶ *Hän on täällä tänään* -televisio-ohjelma vuodelta 1984. Ohjelman tarkka päivämäärä ei ole tiedossa. Kansio 52, GCEa, KA.

¹⁴³⁷ Uusi Maailma n:o 20/1974; Gustaf Franck 29.10.2007; ks. lisää perustuslaillisuuden ideologisesta taustasta Hyvämäki 1960, 75–77.

¹⁴³⁸ Hyvämäki 1960, 77.

Ehrnroothin lapsuusajan motto ”mieluummin ykkönen Heinolassa kuin kakkonen Lahdessa”, omapäisyys ja pyrkimys johtajuuteen leimasivat hänen persoonaansa läpi elämän. Isänsä tavoin Georg C. Ehrnrooth oli politiikassakin taipuvainen hakeutumaan vain sellaisiin peleihin, joissa hän voisi sekä menestyä että säilyttää riippumattomuutensa. Ehrnrooth ei oppositiopoliittisella linjalla edustanutkaan perinteistä institutionalisoitua oppositiota, joka hallitsevia kritisoiden pyrki valtaan. Ehrnroothilla tie valtaan oli pysyvästi tukossa sekä hänen taipumattoman luonteensa ja neuvostovastaisena pidetyn poliittisen linjansa takia. Näin ollen vakaumukseen perustuva politiikka oli hänelle luontevin tapa toimia politiikassa.

Siirtyminen perustuslaillisiin voidaankin nähdä – yhä selvemmästä poliittisesta marginalisoitumisesta huolimatta – Ehrnroothille luonnollisena askeleena ja reaktiona tilanteessa, jossa hän oli vaarassa menettää autonomiansa. Sen, minkä hän SPK:hon siirtyessään poliittisen vallan näkökulmasta näytti häviävän, hän saattoi kompensoida suuremmalla riippumattomuudella ja ehdottomammalla valta-asemalla poliittisesti pienemmässä mutta ideologisesti kiinteämmässä puolueessa.

Autonomiastaan kiinni pitämällä Ehrnrooth saattoi osoittaa, ettei hän poliittisesta marginalisoitumisesta huolimatta ollut myöskään kenenkään lakeija. Poliittisen uran luominen omista näkemyksistä tinkimällä ei yksinkertaisesti ollut Ehrnroothin kannalta tavoittelemisen arvoista. Ehrnrooth onkin todennut, että ”mikä palkinto tuo on olla rivissä ja tulla tuona ja tuona vuonna ministeriksi?”¹⁴³⁹ Ehrnroothin taipumattomuudessa voidaan nähdä jopa tolstoilaisuuteen viittaavia piirteitä; viran tai muun palkkion ottaminen sortovallalta oli moraalisesti sopimatonta.¹⁴⁴⁰ Muodollisen palkinnon saaminen periaatteista tinkimisen kustannuksella ei yksinkertaisesti näyttäytynyt hänelle tavoittelemisen arvoisena asiana ja saattoi tuntua jopa moraalisesti väärältä. Sen lisäksi, että ministerisalkun tavoittelu olisi – ainakin Ehrnroothin kohdalla – edellyttänyt periaatteista tinkimistä ja maltillisempaa poliittista toimintatapaa, olisi se väistämättä johtanut poliittisen marttyyriuden menettämiseen.

Tässä yhteydessä onkin syytä todeta, että poliittisen marttyyriuden kautta Ehrnrooth näyttäisi asemoituneen mitä suuremmassa määrin suomalaisen oikeiston vapaussotasukupolven liitettyyn ajatteluun, jonka mukaan idänuhka oli torjuttavissa vain päättäväisyydellä ja tinkimättömällä vastarinnalla. Perusteita väitteelle, jonka mukaan Ehrnrooth liittyi juuri vapaussotasukupolven ajatteluun, voidaan löytää Timo Soikkasen ja Vesa Vareksen esittämästä näkemyksestä, jonka mukaan vapaussotasukupolvella oli omasta mielestään kansakunnan edun kannalta ”oikea tieto” ja siten jopa velvollisuus toimia kansakunnan enemmistöä vastaan, mikäli enemmistö oli ”väärässä”.

¹⁴³⁹ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.5.2005.

¹⁴⁴⁰ Leo Tolstoi, *The Kingdom of God Is Within You* (1894) translated by Constance Garnett. (Viitattu 5.4.2014). Saatavissa: <http://www.gutenberg.org/cache/epub/4602/pg4602.html>

*Henkenä oli, että oikea asia voitaisi – mutta ei vain omalla painollaan, vaan jos sitä jaksettaisiin ajaa. Joskus jopa eristäytyminen muista porvareista olisi oikea linja, jotta ei ajauduttaisi kompromisseihin ja ”oikea tieto” vaarantuisi. Luonteenomaista olikin, että eräs aktivistien johtajista haikaili nimenomaan ”oikeiden ihmisten” yhteistyötä reseptinä vaaroja vastaan. Toisin sanoen valveutunut etujoukko oli paras keino, ei porvarillinen liittoutuminen.*¹⁴⁴¹

Poliittinen marginalistoituminen oli siis hinta, joka oli maksettava kansakunnan edun nimissä. Kansakunnan edun ja oman autonomian säilyttämisen ohella siirtyminen perustuslaillisiin toi Ehrnroothille poliittisen valta-aseman, jota hän ei olisi koskaan RKP:ssä voinut saavuttaa. Asema puolueen ja eduskuntaryhmän johtajana kuin myös rooli poliittisena marttyyrinä tarjosivat eräänlaista kompensatiota marginalisoitumisesta. Poliittisen polttovoiman kannalta Ehrnroothin yksinoikeutettu valta-asema SPK:ssa sekä sankarin aseman pienen mutta innokkaan kannattajakunnan uhrautuvana johtajana saattoivat tuottaa suurempaa poliittista tyydytystä kuin vastaava asema poliittisesti vaikutusvaltaisemmassa mutta ideologisesti hajanaisemmassa puolueessa. Kullervo Rainion luonnehdinta Ehrnroothin tietynlaisesta ”egosentrisyydestä” kaikesta poliittisesta uhrautuvuudesta huolimatta kuvastaa hyvin hänen ristiriitaista persoonaansa.¹⁴⁴² Sen lisäksi, että hän halusi olla mieluummin oikeassa kuin vallassa, hän halusi myöskin olla mieluummin pienen joukon johtaja kuin suuremman joukon himmeä tähti.

Ehrnrooth opposition oppositiiossa

Kyynä kokoomuksen povella

”Kokoomuksen suhde vanhasta sukupuusta putkahtaneeseen vesaansa näkyy olevan sangen ambivalenttinen (...) Rakkaus ja viha vaihtelevat sen mukaan, kuka kokoomuksen silmäätekevistä kakaraa katselee.”¹⁴⁴³ Näin kokoomuksen ja SPK:n suhdetta tarkasteli Päivän Uutiset perustuslaillisten ensimmäisen puoluekokouksen jälkeen. TPSL:n raunioille syntyneen puolueen äänenkannattajan mukaan SPK oli vaikutusvallaltaan kokoaan suurempi väittäen sen vaikutuspiirin ulottuvan kokoomukseen perustuslailliseen oikeistosiipeen asti. Lehden mukaan Tuure Junnilalle ja Raimo Ilaskivelle perustuslailliset tarjosivat selkänojan ja peukaloruuvien kokoomuksen puoluejohtoa vastaan.¹⁴⁴⁴

Päivän Uutisten arvio SPK:n vaikutuksesta kokoomuksen sisällä piti sikäli paikkaansa, että sekä Junnila että Ilaskivi tunsivat tiettyä sympatiaa perustuslaillisia ja Ehrnroothia kohtaan. Pohjimmiltaan he näkivät, että Ehrnroothin johtaman puolue toimi ideologisesti samojen arvojen ja tavoitteiden puolesta kuin kokoomuskin. Ilaskivi vaatikin puoluei-

¹⁴⁴¹ Soikkanen & Vares 1998, 46.

¹⁴⁴² Kullervo Rainion haastattelu 22.1.2007.

¹⁴⁴³ SPK:n 1. puoluekokouksen ohjelma, Kansio Ca1, SLSA 915, SLS; Päivän Uutiset 29.5.1974, ”Sadun sammakko – vai?”

¹⁴⁴⁴ Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen 1. puoluekokouksen ohjelma, Kansio Ca1, SLSA 915, SLS. Päivän Uutiset 29.5.1974, ”Sadun sammakko – vai?”.

den suhteiden parantamista ja vaaliyhteistyötä sekä kummeksui, miksei kokoomus ollut halukas tarjoamaan SPK:lle edes teknistä vaaliliittoa. Ilaskiven myötämielisyys perustuslaillisia kohtaan tuli ilmi myös siinä, miten hän kertoi ymmärtävänsä niitä, jotka olivat eronneet kokoomuksesta kaiken tapahtuneen jälkeen.¹⁴⁴⁵

Kokoomuksessa SPK:n ensiaskeleita seurattiin tiiviisti ja välillä huolestuneinkin. Asia, joka haluttiinkin kuitenkin tehdä selväksi heti SPK:n alkumetreillä, oli kokoomuksen puoluejohdon haluttomuus tehdä yhteistyötä perustuslaillisten kanssa. Hajuraon pitämiin oli omat syynsä. Ehkä konkreettisimman syyn Harri Holkeri toi esiin puoluehallituksen kokouksessa 30.1.1974 pitämässään poliittisessa tilannekatsauksessa, jossa korosti SPK jättämistä ”omaan arvoonsa”. Yhteistyölle ei Holkerin mielestä ollut mahdollisuuksia, sillä SPK oli jopa väittänyt kokoomuksen kannatuksen olevan liian korkea.¹⁴⁴⁶ Holkerille kysymys kokoomuksen ja SPK:n suhteesta näyttäytyi ennen muuta taisteluna samoista äänestäjistä ja kokoomuksen pitämisestä eheänä. Tässä taistelussa Holkerilla ei ollut pienintäkään halua ”kasvattaa kyytä povellaan” ja antaa tasoitusta puolueelle, joka haki poliittista kasvua nimenomaan kokoomuksen suunnasta.¹⁴⁴⁷

Kokoomuksen ja SPK:n tai paremminkin Holkerin ja Ehrnroothin välinen kuilu oli kasvanut tässä vaiheessa ylitsepääsemättömäksi. Siinä, missä Holkeri koki päätehtäväkseen rakentaa suhteet puolueen ja Kekkosen välille, Ehrnrooth koki velvollisuudekseen jatkaa toimintaansa perustuslakien tinkimättömänä puolustajana ja tarjota poliittista vaihtoehtoa yhdenmukaistuvassa poliittisessa ilmapiirissä. Holkerin ja Ehrnroothin välirikko olikin päinvastaisten poliittisten tavoitteiden luonnollinen seuraus. Holkeri onkin todennut: ”Kun mä niitä [suhteita Kekkoseen] rupesin järjestämään, niin oli tehtävä sellaisia ratkaisuja, jotka sitten riitaannutti meidät tämän RKP:n entisen oikeiston kanssa.”¹⁴⁴⁸ Holkerin tavoitteiden kannalta julkinen välirikko Ehrnroothin kanssa voidaan nähdä jopa tarpeellisenä. Ehrnroothin Kekkos-vastaisuus rinnastettiin varsin yleisesti – etenkin poliittisessa vasemmistossa – neuvostovastaisuuteen. Kokoomuksen kannalta välirikko SPK:n kanssa saattoi jopa parantaa sen hallituspoliittisia asemia. Kekkos-vastaisuuden ja neuvostovastaisuuden kaksoisleimaa Holkeri pelkäsi kuin ruttoa. Tartunnan välttämiseksi etäisyyttä oli otettava sekä Kekkos-vastaisuuden ilmentymään Georg C. Ehrnroothiin että muihin perustuslaillisiin suopeasti suhtautuneisiin henkilöihin.

Ehrnroothin ja Holkerin kyvyttömyys tehdä poliittista yhteistyötä johtui myös muista tekijöistä. Holkerin kannalta yksi merkittävimmistä tekijöistä liittyyne SPK:n syntyyn. Holkerin näkökulmasta SPK näyttäytyi sekä henkilökohtaisena epäluottamuslauseena hänen poliittista toimintaansa kohtaan että painostuskeinona puolueen puheenjohtajistoa

¹⁴⁴⁵ Nummivuori 2009, 269; Suomen Kuvalehti 22.2.1974; HS 26.3.1973, ”Ilaskivi haluaa suhteet perustuslaillisiin”.

¹⁴⁴⁶ Kansallisen Kokoomuksen puoluehallituksen pöytäkirja 30.1.1974, Harri Holkerin tilanne katsaus, PTA.

¹⁴⁴⁷ IS 2.4.1974, ”Perustuslailliset”.

¹⁴⁴⁸ Harri Holkerin haastattelu 11.1.2008.

valittaessa Tampereen puoluekokouksessa 1973. Mutta ei pahaa jos ei jotain hyvääkin. Kokoomuksen puoluejohdon ja erityisesti Vikatmaan-siiven keskuudessa perustuslaillisissa nähtiin kokoomuksen kannalta myös hyviä puolia. Kekkosen- ja neuvostovastaiseksi leimautuneena SPK näyttäytyi hyödyllisenä poliittisena välineenä, kun kokoomuksesta tehtiin hallituskelpoista. Perustuslaillisten myötä voitiin todistaa, että todellinen äärioikeisto oli SPK, ei kokoomus.

Kokoomuksen puoluetöimiston toimesta haluttiinkin tehdä selväksi, että ulkopoliittisesti SPK ja kokoomus olivat täysin eriseuraisia. Puolueen tiedotuspäällikön Jarmo Virmavirran toimesta laadittiin mm. Kekkosen ulkopoliittikkaan liittyvä tiedonanto, jossa korostettiin, miten puolueen ohjelmallisena ohjenuorana oli virallisen ulkopoliittikan noudattaminen. Kokoomus korosti pyrkimystä lujittaa maan itsenäisyyttä ja valtioiden välistä rauhanomaista rinnakkaineloa ja seisoi tiukasti ”myös menettelytavoissa Paasikiven–Kekkosen ulkopoliittisen linjan” takana.¹⁴⁴⁹ Rajanveto SPK:hon ulottui myös käytännön politiikkaan. Puoluesihteri Veikko Tavastila ilmoitti jo tammikuussa 1974 puhuessaan kokoomuksen Uudenmaan piirin seminaarissa, että kokoomuksen kannalta tärkeimmät yhteistyötahot olivat keskustapuolue ja kansanpuolueet. Sen sijaan ”hajoituspuolueisiin” kokoomus suhtautui kielteisesti sekä periaatteellisista että käytännöllisistä syistä.¹⁴⁵⁰

Kielteisintä ilmaa perustuslaillisia kohtaan oli KNL:n ja Tuhatkunnan piirissä. Samat nuoret, jotka olivat savustamassa Ilpo Järvistä kokoomuksesta, olivat nyt suuntaamassa hyökkäyksen kärjen Ehrnroothia vastaan. Yksi näkyvimmistä oli Olavi Jukarainen, joka hyökkäsi Uudessa Suomessa Ehrnroothia vastaan poikkeukselliseen taktiikkaan turvautuen. Äärioikeistolaisuuden sijaan Jukarainen pyrki kyseenalaistamaan Ehrnroothin oikeistolaisuuden tämän valtiosääntökomiteassa esittämien näkemysten perusteella. Jukaraisen mukaan SKDL ja Ehrnrooth muodostivat ”perustuslain muuttajien rintaman”. Väitteen perusteena oli se, että Ehrnrooth kannatti sekä eduskunnan vaikutusvallan lisäämistä että tasavallan presidentin valtaoikeuksien kaventamista.¹⁴⁵¹ Jukaraisen motiivi näyttää selvältä. Pyrkimys oli hämmentää SPK:n sisäistä tilannetta kyseenalaistamalla Ehrnroothin aseman oikeisto–vasemmisto-akselilla.

Ehrnroothin Jukaraiselle antama vastaus kertoo paljon siitä asenneilmapiiristä, joka valitsi perustuslaillisten ja kokoomusnuorten välillä:

Totean vain, että olen eräiden muiden komitean jäsenten kanssa puoltanut parlamentaarisen kansavallan vahvistamista valtiosääntöuudistuksen yhteydessä (...) Kantamme perustuu tietenkin siihen – ”uuskokoomuksen” ehkä kiistämään – tosiasiaan, että olemme Paasikiven presidenttikausien jälkeen liukuneet melkein täydelliseen presidenttivaltaisuuteen. Olemme myös joutuneet pysyvien poliittisten kriisien leimaamaan olotilaan. (...) Herra Jukarainen tietänee Itä-Berliinin festivaaleilla Helsingin kaupungin (laittomasti valitsemana?) edustajana mukana

¹⁴⁴⁹ Jarmo Virmavirta – Kekkosen ulkopoliittikkaan liittyvä tiedonanto, Da17, Valitus- ja tiedotustoiminta 1974, Kansallinen Kokoomus, PTA.

¹⁴⁵⁰ Puoluesihteri Veikko Tavastila Kokoomuksen Uudenmaan piirin seminaarissa 26.1.1974, Valistus- ja tiedotustoiminta 1974, Kansallinen Kokoomus, PTA.

¹⁴⁵¹ US 12.2.1974, ”Presidentin asema”.

*olleena, onko tämä puoltamani järjestelmä myös kommunistinen. Minua vain huvittaa, että perustuslaillisia syytetään milloin äärioikeistolaisuudesta, milloin vasemmistolaisuudesta.*¹⁴⁵²

Miten Ehrnrooth sitten asemoitui valtiosääntökysymyksissä? Oliko Jukarainen oikeassa väittäessään, että Ehrnrooth ja SKDL olivat perustuslain muuttajien rintamassa? Kattava vastaus kysymykseen saadaan sekä Helsingin Sanomien että Uuden Suomen joulukuussa 1974 laatimista selvityksistä, joissa arvioitiin sekä puolueiden puheenjohtajien että puolueiden suhtautumista valtiosääntöuudistukseen.¹⁴⁵³ Vastausten perusteella Jukaraisen väitteet Ehrnroothin seisomisesta samassa rintamassa SKDL:n kanssa pitää paikkansa ainoastaan tasavallan presidentin valtaoikeuksien kohdalla. Ehrnroothin SPK kannatti ulkopoliittisen vallan täydellistä siirtämistä presidentiltä valtioneuvostolle. Sen sijaan määräenemmistösäännösten ja omistusoikeuden suojan kohdalla Ehrnrooth seisoi tiukasti ei-sosialistisella linjalla. Myös presidentin valinnassa perustuslailliset edustivat ei-sosialistista yleislinjaa kannattaen kansanvaalia eduskunnassa suoritettavan vaalin sijaan. Ainoa poikkeus akselilla sosialistit–ei-sosialistit oli perustuslaillisten kanta eduskunnan hajottamisesta. SDP:n, SKDL:n ja SKP:n tavoin perustuslailliset kannattivat hajotusoikeuden siirtämistä eduskunnalle.¹⁴⁵⁴ Ulkopoliittisen päätöksenteon osalta Ehrnrooth kuului Veikko Vennamon kanssa omaan yksinäiseen ryhmäänsä. He olivat ainoat, jotka esittivät päätösvallan siirtämistä valtioneuvostolle.

Perustuslaillisten ja KNL:n välisen väännön taustalla ei ollut kyse vain puoluerajat ylittävstä nokittelusta, vaan myös kokoomuksen sisäisestä pyykinpesusta. Järvisen, Salmenkiven ja muiden oikeistosiipeen kuuluneiden lähtö ei vielä riittänyt. Joidenkin mielestä puolueessa oli yhä ulkopoliittisesti puoluekuvaan sopimattomia henkilöitä, jotka tuli saattaa puolueesta ulos. Tätä tavoitetta silmälläpitäen KNL ja Tuhatkunta julkaisivat Turussa järjestetyssä Porvariparlamentissa ”Nootti Kansalliselle Kokoomukselle” -vetoomuksen, jossa puolueelta vaadittiin Paasikiven–Kekkosen linjan jatkuvuutta, esteiden poistamista puolueen ja Kekkosen suhteiden ”edelleen kehittymiseltä” ja selkeää rajanvetoa ”äärioikeistoon”.¹⁴⁵⁵ Kyse ei ollut vain äärioikeistosta ja ulkopoliitikasta, vaan selkästä rajanvedosta vanhaan kokoomuslaisuuteen. Jyrki Smolanderin mukaan vetoomus ilmensi 1960-luvun kulttuuriradikalismien henkeä. Kokoomuksen nuorisopolvi halusi yksinkertaisesti ottaa etäisyyttä koti, uskonto ja isänmaa -ideologiaan.¹⁴⁵⁶

Nuorten tavoitteet olivat selviä: puoluetta oli sekä nykyaikaistettava että tehtävä siitä hallituskelpoinen. Hallituskelpoisuuden suhteen keino tavoitteen saavuttamiseksi oli

¹⁴⁵² US 12.2.1974, ”Vastaus Jukaraiselle”.

¹⁴⁵³ Ks. liite 1.

¹⁴⁵⁴ US 1.12.1974; HS 29.12.1974, ”Puolueiden suhtautuminen valtiosääntöuudistukseen”; HS 31.12.1974, ”Valtiosääntötaulukko”.

¹⁴⁵⁵ KNL:n ja Tuhatkunnan Nootti Kansalliselle Kokoomukselle, Porvariparlamentti 1974, Kansallinen Kokoomus, PTA.

¹⁴⁵⁶ Smolander 2000a, 235–237; ks. myös Vares 2008b, 48–51. Nootin jatkona voidaan pitää myös KNL:n puolueelle antamaa 50-vuotislahjaa, joka oli punaisia munia muniva musta kana. Lahjalla vihjattiin, että vanhoillisella linjalla jatkamalla puolue vain lisäisi poliittisen vasemmiston vetovoimaisuutta.

yksinkertainen; kaikki virallisen ulkopoliitiikan vastustajat (= äärioikeistolaisiksi tulkittavat) oli heitettävä pois.¹⁴⁵⁷ Tämä sama vaatimus asetettiin myös kaikelle poliittiselle yhteistyölle. Puolueen ei tullut tehdä minkäänlaista yhteistyötä ”äärioikeistolaisten” kanssa, olivat nämä sitten puolueen sisällä tai muissa puolueissa. Ongelmalliseksi tilanteen teki puoluejohdon joutuminen nk. vikatmaalaisten ja junnilalaisten puristuksiin. Myönnytys toiselle tulkittiin vastapuolella toisen puolelle asettumisena. Puolueen tuleh-
tuneesta tilanteesta ja sisäisen tuuletuksen tarpeesta kumpusi myös päätös järjestää porvariparlamentti, jossa pahaa oloa voitaisiin purkaa puhumalla, ei jäsenistöä ulos heittämällä. Tässä tavoitteessa porvariparlamentti ei kuitenkaan näyttänyt täysin onnistuneen.

Porvariparlamentissa puhunut Margit Borg-Sundman koki tilanteen kiusallisena. Ehrnroothin pitkäaikaisena ystävänä ja vakaumuksellisena anti-kommunistina Borg-Sundman puolusti perustuslaillisia korostamalla ei-sosialististen puolueiden välistä vaaliyhteistyötä. Borg-Sundman myös ihmetteli, miksi ”selvin sanoin” suljettiin pois mahdollisuus teknisen vaaliliiton tekemiseen SPK:n kanssa, joka pohjimmiltaan oli kokoomuksen kanssa samoilla linjoilla. Junnilan ja Ilaskiven tavoin Borg-Sundman oli vakuuttunut, että yhteinen asia ja ”maan tulevaisuus” jopa edellyttivät yhteistyötä.¹⁴⁵⁸

Kokoomuksen porvariparlamentissa esitetyt kannanotot eivät jääneet huomaamatta perustuslaillisilta. Erityisen synkkänä kokoomuksen tilan näki puolueesta syksyllä 1973 loikannut Panu Toivonen. Hänen mielestä puolueen tilanne oli muuttumassa jopa valtakunnan kannalta vaaralliseksi. Pessimisminsä keskellä Toivonen kirjoittikin Ehrnroothille: ”Valitettavasti tässä menee samalla jopa usko suomalaisten mentaaliseen tilaan. Kyynisyydellä ei näytä olevan mitään rajaa.” Kokoomuksen tilannetta kauhistellessaan Toivonen kyselikin Ehrnroothilta, eikö kaiken tämän jälkeen olisi mitään keinoa saada Junnilaa lähtemään kokoomuksesta.¹⁴⁵⁹

Äärioikeisto-imagolla on hintansa

Tavastilan tammikuisen lausunnon, SPK:n puoluekokouksen ja kokoomuksen porvariparlamentin jälkeen railo kokoomuksen ja perustuslaillisten välillä oli ylitsepääsemätön. Lopullinen vahvistus asiaan tuli kesäkuussa 1974, kun kokoomus-tiedotteessa puoluejohto teki selväksi, ettei kokoomuksella ole pienintäkään syytä muuttaa suhtautumistaan yhteenkään pienpuolueeseen (SMP, SKYP ja SPK). Erityisesti tämä koski Suomen Perustuslaillista Kansapuoluetta, jonka ensimmäisen puoluekokouksen sävyn katsottiin olleen ”selvän äärioikeistolainen”. Myöskään Ehrnroothin puoluekokouksessa pitämän poliittisen katsauksen ulkopoliittinen osa ei saanut kokoomuksen siunausta, sillä siinä ”teilattiin lähes kaikki ulkopoliittikkamme saavutukset aina ETY-kokousta myöden”.

¹⁴⁵⁷ Ks. Smolander 2000a, 235–237, 253 ja 284.

¹⁴⁵⁸ Margit Borg-Sundmanin puheenvuoro Porvariparlamentissa 1974, Porvariparlamentti 1974, Kansallinen Kokoomus, PTA.

¹⁴⁵⁹ Panu Toivosen kirje Georg C. Ehrnroothille 4.6.1974, Kansio 3, GCEa, KA.

Kokoomuslaisittain näytelmän pääroistona oli siis Ehrnrooth, joka toiminnallaan pyrki osoittamaan Suomen ulkopoliitiikan epäluotettavaksi.¹⁴⁶⁰ Tämä kokoomus-tiedotteesta saatava tulkinta osoitti, että vaikka perustuslaillisilla oli ymmärtäjiä kokoomuksessa, oli puoluejohto suuntaamassa katseensa keskustayhteistyön suuntaan ja hylkäämässä Virkkus-vaaleihin saakka jatkuneen vastarinnan Urho Kekkosta vastaan.

Vaikka perustuslaillisiin lyötiin vahva ulkopoliittisen kerettiläisyyden leima sekä oikealta että vasemmalta, sai Ehrnrooth odottamatonta arvonantoa Suomen Kuvalehteen kirjoittavalta nimimerkiltä Veikko Viisi, jonka taustalla Kekkonen ja neuvostodiplomaatit tiesivät olevan Max Jakobsonin.¹⁴⁶¹ Nimimerkki jakoi lähes täydellisesti Ehrnroothin pessimistisen näkemyksen ETYKin kaikkivoipaisuudesta. Ehrnroothin tavoin Veikko Viisi oli sitä mieltä, että Kekkosen helmikuussa 1967 pitämä Ostrobotnia-puhe, jossa tämä suositti kommunistien pääsemistä hallitukseen, oli osoittautumassa virheeksi. Harhaluulo, jonka mukaan rauhanomainen rinnakkaiselo ja kansanrintamapolitiikka johtaisivat myös ideologiseen lähentymiseen, oli viemässä päinvastaiseen lopputulokseen. Tšekkoslovakian miehitys osoitti, että ideologinen lähentyminen oli vaarantanut Neuvostoliiton valtopoliittisen aseman ja siten johtanut kommunistisessa leirissä kurinpalautukseen ja asenteiden jyrkentymiseen.¹⁴⁶²

Sama logiikka päti myös ETYKiin, jossa Suomen johdolla pyrittiin idän ja lännen suhteiden parantamiseen, mutta ideologisella tasolla tulos oli menossa päinvastaiseen suuntaan. ETYKin mennessä eteenpäin oli Neuvostoliitto tiukentanut otettaan Itä-Euroopassa. Nimimerkin mukaan vain SKDL:ssä ja SPK:ssa oli henkilöitä, jotka sanoivat asioiden todellisen tilan ääneen:

*Alenius totesi äskettäin, että kansandemokraattien keskinäisillä riidoilla on laajempikin merkitys, sillä siinä ollaan tekemisissä sen kysymyksen kanssa, »kunnioitetaanko tässä maassa sitä periaatetta, että sisäiset asiat ovat kunkin maan oma asia». Nykyään täytyy ilmeisesti olla kansandemokraatti taikka sitten perustuslaillinen, ennen kuin tällaista uskaltaa sanoa.*¹⁴⁶³

Vaikka ETYK näyttäytyi Ehrnroothille ennen muuta myönnytyspolitiikkana ja länsivaltojen nöyrytyksenä Neuvostoliiton edessä, nähtiin perustuslaillisten piirissä ETYK myös mahdollisuutena ottaa etäisyyttä Neuvostoliittoon. Tauno Jalannin vaaliman ajatusrakennelman ydinajatuksena oli osoittaa, että ETY-sopimus korvaisi YYA-sopimuksen, josta Jalannin mukaan oli päästä eroon mahdollisimman nopeasti. Ehrnroothille Jalanti korostikin, että ”YYA-sopimusta vastaan on jatkuvasti hyökättävä, sillä kansa alkaa pian uskoa, että se todellakin on meille edullinen”. Jalanti kehottikin Ehrnroothia pohtimaan Junnilan kanssa, voisivatko he kenties ottaa asian jotenkin esiin.¹⁴⁶⁴ Jalanti nähtävästi pelkäsi, että suomalaiset luottaisivat sokeasti Neuvostoliiton kanssa tehtyihin sopimuksiin. Ei ole tietoa, mitä Ehrnrooth vastasi Jalannille, mutta muusta kir-

¹⁴⁶⁰ Kokoomus-tiedote 14.6.1974, Valitus- ja tiedotustoiminta 1974, Kansallinen Kokoomus, PTA.

¹⁴⁶¹ Suomi 1998, 417.

¹⁴⁶² Suomen Kuvalehti 31.5.1974, ”Vain SKDL ja SPK uskaltavat”.

¹⁴⁶³ Ibid.

¹⁴⁶⁴ Tauno Jalannin kirje Georg C. Ehrnroothille 4.2.1975, Kansio 2, GCEa, KA.

jeenvaihdosta on pääteltävissä, ettei hän nähnyt asiaa samalla tavalla. Vaikka Ehrnrooth näki Sveitsin mallin mukaisen puolueettomuuden ihanteellisena ja piti YYA-sopimusta ongelmallisena, oli hän vakuuttunut, ettei täydelliseen puolueettomuuteen Suomella ollut pienintäkään mahdollisuutta. YYA-sopimus oli realiteetti ja peruskivi, jolle sodanjälkeinen politiikka oli olosuhteiden pakosta rakennettava. Suomen kannalta merkittävintä oli se, miten tasavallan presidentti soveltaisi sopimusta.¹⁴⁶⁵

Ehrnroothin siirtyminen perustuslaillisiin aiheutti myös hänen julkisuuskuvansa uudelleen muotoutumista, mikä tarkoitti ennen muuta äärioikeistolaisuus-imagon vahvistumista. Näin siitäkin huolimatta, että poliittisissa linjavedoissa Ehrnrooth ei tehnyt suurempia muutoksia siirtyessään pois RKP:stä. Kyse näyttäisikin olleen Ehrnroothin julkisuuskuvan muuttumisesta sekä muiden poliittisten toimijoiden että tiedotusvälineiden toimesta. Julkisuuskuvan muuttumisessa näyttäisi olleen kysymys useista erillisistä mutta samanaikaisista asioista, jotka yhdessä sekä vahvistivat Ehrnroothin äärioikeistolimagoa että veivät hänet yhä tiukempaan oppositioon. Neljä merkittävintä päätekijää julkisuuskuvassa olivat 1) siirtyminen RKP:stä perustuslaillisiin, 2) nousu ”äärioikeistolaiseksi” leimatun puolueen johtoon, 3) kokoomus-yhteistyösiteen katkeaminen poikkeuslain yhteydessä ja 4) poliittinen yhdenmukaistuminen ja Kekkös-vastaisuuden heikkeneminen.

Julkisuuskuvan muuttumisen myötä yhteistoiminta Ehrnroothin kanssa sisälsi suuren poliittisen riskin. Kysymys oli sekä äärioikeistolaisuuden että ulkopoliittisen epäluotettavuuden leiman tarttumisesta. Tämä politiikan mielikuviin liittyvä asetus heijastui väistämättä myös Ehrnroothin poliittisiin toimintaedellytyksiin ja mahdollisuuksiin tehdä puoluerajat ylittävää yhteistyötä. Asetelmaa ei myöskään auttanut puolueen yleisohjelmassa ollut toteamus, jonka mukaan puolue ei ”väisty perustuslakeihin kohdistuvien epäkansanvaltaisten muutosvaatimusten edessä, tulivat ne miltä suunnalta tahansa”.¹⁴⁶⁶ Kekkosen suhteen Ehrnroothin muuttui entistäkin suorasukaisemmaksi. Yleisradion haastattelijan kysyessä Ehrnroothin luonnehdintaa Kekkosen ”nykyistä poliittista maailmankatsomusta”, hän totesi: ”Minusta hän on eräänlainen sekasiinniös – hybridi, jota ei tieteellisesti ole tutkittu”.¹⁴⁶⁷

SPK:n puheenjohtajaksi nousu merkitsi Ehrnroothille käytännössä jäämistä poliittisesti täysin eristyksiin ja joutumista parlamentaariseen oppositioon oppositiossa. RKP:stä lähdettyään Ehrnrooth sekä oma-aloitteisesti työnty poliittiseen marginaaliin, mutta toisaalta häntä myös työnnettiin monilla eri tavoilla syrjään politiikanteon ytimestä. Näkyvin osoitus tästä oli päätös jättää Ehrnrooth valtiosääntökomitean ulkopuolelle heinä-

¹⁴⁶⁵ Georg C. Ehrnroothin kirje opettaja Erkki Hirstiölle 5.10.1978, Kansio 2, GCEa, KA.

¹⁴⁶⁶ Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue r.p:n yleisohjelma ja ”20-kohdan ohjelma”, Kansio 50, GCEa, KA.

¹⁴⁶⁷ Yleisradion Tasavallassa tapahtuu tv-ohjelma 28.2.1976. (Viitattu 13.4.2014). Saatavissa: http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/georg_c_ehrnrooth_ja_pop_49930.html#media=49935

kuussa 1974, jolloin sitä oltiin muodostamassa uudelleen. SPK:hon siirryttyään Ehrnrooth joutuikin yhä selvempään poliittiseen karanteeniin sekä poliittisista että vaalitaktisista syistä. RKP:n näkökulmasta Ehrnrooth ei ollut enää heidän miehensä eikä muillakaan puolueilla ollut syitä antaa Ehrnroothille vaikutusvaltaa valtiosääntökomitean kautta.

Poliittisen toiminnan ohella marginalisoitumista tapahtui myös talouselämän puolella, kun Ehrnrooth joutui vuonna 1974 erotetuksi Oy Nokia Ab:n hallituksesta toimitusjohtaja Björn Westerlundin toimesta. Ehrnroothin tilalle hallitukseen otettiin Carl-Olof Homén, jota Lauri Kivekäs pyysi alun perin vuorineuvos Helge Berghellin tilalle. Antaessaan suostumuksensa Homén ei tiennytäkään, että loppujen lopuksi kyse olisikin Ehrnroothin paikasta hallituksessa.¹⁴⁶⁸ Syynä Ehrnroothin vaihtamiselle Carl-Olof Homéniin oli mitä ilmeisimmin Teollisuuden Voiman (TVO) atomivoimaprojekti, jonka puolesta TVO:n hallituksen puheenjohtajanakin toiminut Westerlund teki kaikkensa. Westerlundin näkökulmasta tilanne oli selvä. Ehrnroothin asema yhtiön hallituksessa merkitsi tässä elinkeinoelämän kannalta merkittävässä hankkeessa selvää epävarmuustekijää, sillä atomivoimaprojektin eteneminen riippui sekä Neuvostoliitosta että Kekkosesta. Ehrnroothin erottamisessa Westerlund toteuttikin yhtä pääprinsiippiään, jonka mukaan ”ensin oli hoidettava politiikka ja sitten vasta nämä teollisuusasiat”.¹⁴⁶⁹

Jälkikäteen Georg C. Ehrnrooth on myöntänyt, että hänelle oli aikoinaan suuri yllätys, että Göran Ehrnrooth aikoinaan ylipäänsä otti hänet Nokian hallitukseen. Göranin varovaisuus veljenpoikansa poliittista linjaa kohtaa ja pyrkimys vaalia Kekkossuhteita johtikin siihen, ettei PYP koskaan suostunut rahoittamaan Ehrnroothin Express -lehteä, vaikka Ehrnrooth kävikin asiasta keskusteluja Mika Tiivolan kanssa. Ehrnroothin mukaan Tiivola teki kuitenkin selväksi, ettei pankki voinut ottaa turhia riskejä.¹⁴⁷⁰

Holkeri murskaa vaaliliittounelmat

Sen sijaan, että joutuminen poliittiselle sivuraiteelle poliittisen linjansa takia olisi johtanut Ehrnroothin kohdalla poliittisiin uudelleenarviointeihin tai pyrkimykseen muuttaa poliittista toimintalinjaansa yleispoliittisesti sovinnaisempaan suuntaan, Ehrnrooth muuttui entistäkin hyökkäävämmäksi. Hallituspoliittinen paitsio ja tietoisuus siitä, ettei hänellä ollut poliittisesti enää mitään hävittävää mahdollisesti aiempaa suorasukaisemman tavan kritisoida Kekkosta, kommunisteja, hallitusta ja jopa pääoppositiopuoluetta kookoomusta. Yksinkertaisesti Ehrnrooth oli poliittisesti ja taloudellisesti sellaisessa asemassa, jossa minkään tahon tai asian kritisoimiselle ei ollut pidikkeitä.

¹⁴⁶⁸ Carl-Olof Homénin kirje Georg C. Ehrnroothille 22.2.1976, Kansio 2, GCEa, KA; Hymy 11/1980.

Hymy-lehdessä Ehrnrooth toteaa: ”minut potkittiin pois, erään suuryrityksen johtokunnasta ja kommunistien mahtikäskyllä valtiojohtoisen yrityksen tilintarkastajan paikalta”.

¹⁴⁶⁹ Häikiö 2001; 137–140, 207.

¹⁴⁷⁰ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.12.2008.

Syyskuussa 1974 valtion tulo- ja menoarvioesityksen yhteydessä pitämänsä puheenvuoron perusteella Ehrnrooth löysi kritiikinaiheita lähes kaikista politiikan osa-alueista, mutta erityisesti talouspolitiikasta. Valtion menojen jatkuvan paisumisen ohella Ehrnroothia huolestutti inflaatio, joka hänen mukaansa lähestyi sekasortoisten kehitysmaiden tasoa. Ratkaisuksi taloustilanteeseen Ehrnroothin esitti menoleikkauksia siten, etteivät julkiset menot ylittäisi bruttokansantuotteen kasvua. Hallituksen toimien ohella Ehrnrooth kritisoi Kekkosen talouspoliittista ajattelua ja väitettä, jonka mukaan sosialistiset maat olivat kapitalistisia maita paremmin onnistuneet inflaation hillinnässä. Ehrnrooth piti väitettä mielettömänä ja muistutti, miten Jugoslaviassa inflaatio oli vuonna 1973 jopa 21,7 % ja Puolassa oli mellakoitu elintarvikkeiden hinnannousun takia. Ehrnrooth totesikin, että mm. eräässä ranskalaisessa julkaisussa oli todettu Kekkosen argumenttien muistuttavan ranskalaisen kommunistijohtajan Georges Marchais'n puheita.¹⁴⁷¹

Hallituspolitiikan osalta tilanne oli Ehrnroothin mielestä yhtä lailla huonolla tolalla. Hajotusvaalit eivät tuoneet apua ongelmiin, jotka Ehrnroothin mielestä johtuivat siitä, ettei hallituskysymystä haluttu ratkaista ”kansan tahdon mukaisesti”. Ongelmien taustalla Ehrnrooth näki ulkopoliittisen juonittelun, joka oli johtanut sekä sisäpoliittiseen kriisiin että vaihtoehdottomuuteen tasavallan päämiehen valintatilanteissa:

*Ulkopolitiikan sanotaan nyt edellyttävän saman henkilön jatkamista presidentin tehtävissä, vaikka hän ansaitsisi eläkkeen ja kansa vapaat vaalit. Mutta papukaijan tavoin toistavat lieha-koivat suosikkipoliitikot yhteen ääneen, miten taitavasti Suomen asioita on hoidettu. Totuus on kuitenkin se, ettei ainoassakaan meidän maahamme rinnastettavissa olevassa maassa ulkopoliittikka ole yhden ainoan henkilön eikä epäkansanvaltaisen presidenttivaltaisuuden varassa.*¹⁴⁷²

Pettymys vaaliliittokaavailujen kariutumiseen kokoomuksen kanssa purkautui niin muodoin lähete keskustelun yhteydessä. Ehrnroothin mielestä ajatus vaaliliitosta keskipuolueiden – keskustapuolueen, LKP:n ja RKP:n – kanssa oli pelkästään talouspoliittisten linjaerimielisyyksien takia mahdotonta. Myös äänestäjien kannalta tällaiset vaaliliitot olisivat epämieluisia, sillä silloin oikeistolaisten äänet saattaisivat mennä kansanrintamapolitiikan hyödyksi.¹⁴⁷³ Todellisuudessa kysymys oli siitä, ettei keskipuolueille yhteistyö SPK:n kanssa tarjonnut minkäänlaisia vaalitaktisia tai valtapoliittisia etuja.

Ehrnroothin vaalima unelma laajasta porvarillisesta vaaliliitosta ei kuitenkaan ollut toteutumassa. Holkerin haluttomuus kasvattaa kyytä povellaan tarkoitti edottoman kielteistä asennoitumista kaikenlaiseen yhteistyöhön SPK:n kanssa. Pikku hiljaa Holkerin penseys perustuslaillisia kohtaan realisoitui myös Ehrnroothille, joka kaikista poliittisista erimielisyyksistä huolimatta oli elätellyt toiveita vaaliliittoyhteistyöstä kokoomuksen kanssa. Epärealistisen haavekuvan rikkoutuminen teki Ehrnroothista katkeran; jälleen kerran hänet oli petetty. Pettymyksensä Ehrnrooth purki tietysti Holkeriin, josta nyt tuli

¹⁴⁷¹ Georg C. Ehrnroothin puheenvuoro tulo- ja menoarvioesityksen lähete keskustelussa 25.9.1974, Kansio 20, GCEa, KA.

¹⁴⁷² Ibid.

¹⁴⁷³ Ibid.

Melinin kaltainen petturi. Näin siitäkin huolimatta, ettei Holkerin kohdalla kysymys ollut uskotun liittolaisen kääntymisestä häntä vastaan, vaan henkilöstä, joka samanlaisesta ideologisesta taustasta huolimatta edusti käytännön politiikassa päinvastaista linjaa.

Pettymyksen ollessa pahimmillaan Ehrnrooth otti asian henkilökohtaisena loukkauksena. Ehrnrooth syyttikin Holkeria sekä Juha Vikatmaan johtamia ”uus- ja nuorkokoomuslaisia” itsekkyydestä ja eduskunnan ei-sosialistisen enemmistön vaarantamisesta. Ehrnroothin silmissä Holkeri näyttäytyi pyrkyrinä, jolle tärkeintä oli varmistaa asemansa tasavallan presidenttiin nähden ja pedata puolueelleen hallituspoliittinen asema tekemällä myönnytyksiä äärivasemmistoa myötäileville keskipuolueille. Ehrnroothin mielestä syy Holkerin penseyteen perustuslaillisia kohtaan oli siinä, että tämä pelkäsi joutuvansa ”Tamminiemen koirankoppiin”, jos solmisi vaaliliittoja ”selkeätä porvarillista ja perustuslaillista” vaihtoehtoa edustavan puolueen kanssa.¹⁴⁷⁴

Tilanne oli sikäli paradoksaalinen, että kysymys vaaliliittojen karitutumisesta ei voinut olla yllätys Ehrnroothille. Kokoomusjohtohan oli tehnyt asian selväksi useaan otteeseen jo vuoden 1974 alkupuolella. Asialla oli myös toinen puolensa: kaiken suuttumuksensa keskellä Ehrnroothia vaivasi jonkinlainen lähisokeus, sillä yhteistyöhenkeä ei näyttänyt löytyvän myöskään perustuslaillisten puolelta. Onkin syytä kysyä, oliko yhteistyölle edes olemassa vaihtoehtoja, kun perustuslaillisen puolueen synnyn taustalla oli mitä suurimmassa määrin kysymys tyytymättömyydestä Harri Holkerin luotsaamaa poliittista linjaa kohtaan. Ensin kokoomus oli jätetty ovet paukkuen ja nyt vaadittiin yhteistyötä. Tätä taustaa vasten Ehrnroothin toive vaaliliitosta kokoomuksen kanssa rakentui alun alkaenkin epärealistiselle pohjalle.

Yhteistyöongelmista huolimatta Ehrnrooth näyttäisi suhtautuneen luottavaisesti perustuslaillisen linjan menestykseen tulevaisuudessa. Ehrnrooth elättelikin toiveita poliittisen kentän uusjaosta, jonka jälkeen Suomessa olisi vain neljä puoluetta. Vasemmistossa ”pakkovaltaa” edustaisivat kommunistit ja kansanvaltaa sosialidemokraatit. Keskustaa edustaisivat kansanpuolueet, kokoomuksen enemmistö ja keskustapuolue, jotka edustaisivat talouspoliittista ”sekalinjaa, joka kullakin hetkellä tuntuu tarkoituksenmukaisimmalta”. Porvarillista puoluetta edustaisi perustuslaillinen suuntaus, johon Ehrnrooth luki SPK:n lisäksi kokoomuksen oikeistosiiven. RKP:llä Ehrnrooth ei nähnyt minkäänlaista tulevaisuutta. Äänikynnyksen, kielikysymyksen merkityksen vähenemisen ja jatkuvan keskustayhteistyön myötä puolue sulautuisi keskustapuolueeseen.¹⁴⁷⁵

¹⁴⁷⁴ Georg C. Ehrnroothin puheenvuoro tulo- ja menoarvioesityksen lähete keskustelussa 25.9.1974, Kansio 20, GCEa, KA.

¹⁴⁷⁵ US 29.4.1974, ”PKP odottelee”; Georg C. Ehrnroothin puheenvuoro tulo- ja menoarvioesityksen lähete keskustelussa 25.9.1974, Kansio 20, GCEa, KA. Ks. myös Smolander 2000a, 237. Ajattelussaan Ehrnrooth oli itse asiassa samoilla linjoilla KNL:n kanssa, jossa 1960-luvun lopussa oli kaavailtu niin muodoin puoluekentän jakoa neljään. KNL:n kuvioissa Ehrnroothin kaavailema ”perustuslaillinen suuntaus” olisi vain kuulunut nimikkeen ”vanhoilliset” alle.

SPK:n elinvoimaisuuden taustalla Ehrnrooth näki myös sosialismin alati kasvavan uhan. Sosialismin uhalla Ehrnrooth tarkoitti ennen kaikkea parlamentaarisesti toteutettavaa siirtymistä yhteiskuntajärjestelmän muutosta. Tähän suuntaan vieviä asioita Ehrnrooth löysi monista ajankohtaisista poliittisista kysymyksistä. Valtiosääntöuudistuksen ohella tapetilla oli hallituksen esitys maapakettilaista, jonka kautta Ehrnrooth uskoi sosialististen puolueiden pyrkivät tuotantovälineiden ottamiseen yhteiskunnan haltuun.¹⁴⁷⁶ Suoranaisen sosialisoinnin ohella uhkaava vaara ja yhteiskunnallinen ”rappiotila” näkyivät yhteiskunnallisessa keskustelussa ja ”perinteiden ja moraaliarvojen” kyseenalaistamisena. Huolestuttavinta kehityssuuntaa edusti Kekkonen, jonka välirauhansopimuksen 30-vuotisjuhlassa esittämässä Suomen historian uudelleentulkinnoissa Ehrnroothin näki jopa kansallisen itsekidutuksen henkeä. Kekkonen historiantulkintoja Ehrnrooth ei voinut hyväksyä ollenkaan ja katsoi, että ”häilyväisen mielenlaadun omaava Kekkonen” oli väärä henkilö arvostelemaan Risto Rytä tai Väinö Tanneria.¹⁴⁷⁷ Kaiken tämän – Ehrnroothin mielestä yhteiskunnallisesti epäsuotuisan kehityksen – myötä hänen oma vaakaumuksensa näyttäisikin tulleen entistäkin selvemmäksi. Ehrnroothin ja SPK:n tehtävänä ei ollut vain Kekkonen ja kommunismin vastustaminen, vaan ennen kaikkea Suomen henkisen tilan suojeleminen.¹⁴⁷⁸

Ehrnroothin pettymykseksi perustuslaillisten ja kokoomuksen yhteistyö ei näyttänyt lähtevän käyntiin edes silloin, kun Sorsan hallitus joutui ongelmiin vuoden 1973 öljykriisiä seuranneen taloudellisen taantuman ja aluepoliittisen lainsäädännön uudistamisen myötä.¹⁴⁷⁹ Edes sosialisoinnilta haaskahtava pakkolunastuslainsäädännön uudistus, joka maanomistukseen liittyvänä oli periaatteellinen kysymys etenkin maanviljelijöille, ei avannut yhteistyökanavia puolueiden välillä. Pikemminkin hallituspoliittinen kriisi näytti vievän puolueita erilleen. Hallituksen ajautuminen sisäisiin ristiriitoihin veikin kokoomusta lähemmäs keskustaa. Valtapolitiisesta näkökulmasta taktiikka oli selvä: keskustayhteistyö voisi avata tien hallitukseen. Valinta oli sikäli selvä, että SPK:lla ei ollut tässä suhteessa tarjota minkäänlaista valtapoliittista hyötyä. Kaikessa Kekkonen vastaisuudessaan puolue tarjosi ainoastaan väylän protestiin, joka kokoomuksen kannalta tarkoittaisi joutumista yhä syvemmälle hallituspoliittiseen paitsioon.

SPK:n ja kokoomuksen välisen kuilun kasvaminen ei tapahtunut itsestään. Kokoomuksen puolutoimistossa selvän rajan vetämistä SPK:hon pidettiin jopa hallituspoliittisesti tarpeellisena. Kokoomuksen tiedotuspäällikkö Jarmo Virmavirta sivusi asiaa 7.2.1975 kirjatessa muistiossa, joka käsitteli tulevien eduskuntavaalien poliittisia lähtökohtia.

¹⁴⁷⁶ Uudenmaan Sanomat 15.10.1974, ”Georg C. Ehrnrooth – Hallituksen maapaketti hylättävä”

¹⁴⁷⁷ Satakunnan Kansa 27.10.1974, ”SKP VAARANA YHTEISKUNNALLE”; Tasavallan Presidentin puhe välirauhansopimuksen ja Suomi-Neuvostoliitto-Seuran perustamisen 30-vuotisjuhlassa 15.10.1974. (Viitattu 3.8.2013). Saatavissa:

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/8913/TMP.objres.4015.html?sequence=1>; Puhetilaisuus 24.11.1974 Kalliolan Vapaaopistossa (mainos), Kansio 47, GCEa, KA.; HS 29.10.1974; UKK:n päiväkirjat 29.10.1974; HS 29.10.1974; UKK:n päiväkirjat 29.10.1974.

¹⁴⁷⁸ Satakunnan Kansa 27.10.1974, ”SKP VAARANA YHTEISKUNNALLE (ilmoitus)”.

¹⁴⁷⁹ Isohookana-Asunmaa, 2006, 421; Suomi 1998, 644.

Virmavirran mukaan hallituspoliittinen paitsio oli purettavissa vain irrottautumalla suurpääomapuolueen ja sosiaalipoliittisia uudistuksia jarruttavasta maineesta sekä ulkopoliittisesti arveluttavista henkilöistä. Päätaavoite olisi saavutettavissa ulkopoliittisesti tiukalla uudistusohjelmalla, jossa SPK:lla oli oma roolinsa. Virmavirran mukaan perustuslaillisten ”vaalioperointi” mahdollistaisi kokoomuksen ulkopoliittisen kilven kirkastamisen, sillä Paasikiven–Kekkosen linjan mukaista ulkopoliitiikkaa noudattamalla olisi ”mahdollista saada aikaan haukkua SPK:n taholta”.¹⁴⁸⁰ Mitä enemmän kritiikkiä tulisi perustuslaillisten suunnalta, sitä puhdasoppisemmalta kokoomus näyttäisi.

Nämä näkyivät myös kokoomuksen viestintäpolitiikassa. Yhteistyön mahdottomuus SPK:n kanssa tehtiin selväksi mm. Snellman-Säätiön Näkökulma-lehdessä vuonna 1975 tiedotussihteeri Aarno Kailan artikkelissa ”Kokoomus ja perustuslailliset”. Heti alkuun Kaila teki selväksi, että pelkästään puolueiden rinnastaminen oli ”outo ja syvällä ajatuksissa vastarintaa synnyttävä tehtävä”. Kailan mukaan SPK oli ei-sosialistisissa puolueissa poikkeus sekä ohjelmallisesti että käytännön politiikassa. Suurin eroavuus liittyi ulkopoliitiikkaan. Siinä, missä kokoomus ja ”muut” porvarilliset puolueet pitivät Paasikiven–Kekkosen linjaa ulkopoliittisen toiminnan perustana, eivät SPK:n edustajat suostuneet edes käyttämään termiä Paasikiven–Kekkosen linja. Kekkosen vihan nähtiin olevan ainoa syy myös siihen, miksi SPK ainoana ei-sosialistisena puolueena suhtautui kriittisesti tasavallan presidentin laajoihin valtaoikeuksiin.¹⁴⁸¹

Kailan mukaan toinen puolueiden välinen ero löytyi suhtautumisessa kommunismiin. Kokoomuksesta poiketen SPK oli jyrkän kielteinen kommunismia kohtaan. SPK toikin Kailan mieleen IKL:n, jonka puolueohjelmaan sisältyi niin muodoiin ”sovittamaton taistelu kommunismia, kansanvälistä sosialismia ja puolueiden valtaa vastaan”. Sukua IKL:lle todisti myös SPK:n vuoden 1973 ohjelman maininta pyrkimyksestä yhdistää ”Suomen kansan voimat päättäväisesti vastustamaan vapautta tukahduttavaa sosialismia ja vallankumouksellista kommunismia”. Kailan mukaan oli selvää, ettei kokoomus halunnut toistaa 1930-luvun virheitä SPK:n kanssa. Antautuminen vaaliyhteistyöhön äärioikeiston kanssa johtaisi vain kokoomuksen vaalitappioon. Tulevaisuuden yhteistyökuviot lepäsivät keskustan varassa, eikä tämä kumppanuus kaivannut ”siteitä äärimmäisen oikeiston ryhmittymään”.¹⁴⁸² Kailan viesti oli selvä: ideologisten, ulkopoliittisten ja valtapoliittisten syiden perusteella kokoomus edusti yhteistyöhakuista maltillista porvaripuoluetta, kun taas SPK edusti äärioikeistoa. Tämä johtopäätös sanelisi jatkossa sekä kokoomuksen vaaliliittoratkaisut että muut poliittiset yhteistyökuviot.

Kokoomusjohdon ja remonttilinjalaisten johdonmukainen pyrkimys irtisanoutua kaikesta yhteistyöstä perustuslaillisten kanssa ei kuitenkaan kertonut koko totuutta. Eduskun-

¹⁴⁸⁰ Jarmo Virmavirran 7.2.1975 kirjoittama eduskuntavaalit 1976 –muistio. Muistioita 1972–1975, Harri Holkerin kokoelma, PTA.

¹⁴⁸¹ Aarno Kailan artikkeli ”Kokoomus ja perustuslailliset” vuoden 1975 Näkökulma -lehdessä, Snellman-Säätiön arkisto, PTA.

¹⁴⁸² Ibid.

taryhmän oikeistosiiven ohella puolueen veteraanipoliitikkojen suunnalta tuli viestejä, jotka ilmensivät tyytymättömyyttä tätä linjaa kohtaan. Eräs tyytymättömistä oli Kansallisen Kokoomuksen vuosina 1942–1946 toiminut puoluesihteer, kouluneuvos Aarne Honka, joka Uudessa Suomessa vaati Holkerilta perusteluja otetulle linjalle. Vastauksessaan Holkeri totesi kokoomuksen pyrkivä luomaan vaaliliittoja ”laajaa porvarillista yhteistyötä kannattavien puolueiden kesken” ja tällöin yhteistyökumppanit löytyivät RKP:n, kristillisten ja Skyp:n suunnasta. SPK:n suhteen Holkeri ei nähnyt minkäänlaista pelivaraa, sillä vaaliliitto olisi merkinnyt ”työkykyisen porvarillisen eduskuntaenemistöön tähtäävän linjan” purkautumista ja SPK:n kokoomusvastaisen linjan tukemista.¹⁴⁸³

Kieltäytymisessä kaikesta yhteistyöstä SPK:n kanssa oli ennen kaikkea kysymys kokoomuksen hallituspoliittisen paitsioaseman purkamisesta, mutta myös poliittisen reviiirin suojelemisesta. Holkeri katsoi, ettei kokoomuksen tehtävänä ollut ”taata” perustuslaillisten poliittista uskottavuutta. Holkerille vaaliliitto SPK:n kanssa näyttäytyi omille joukoille annettuna kehotuksena rintamakarkuruuteen. Vaaliliittojen sijaan Holkeri pyrki SPK:n eristämiseen varoittamalla äänestäjiä siitä, että SPK:lle annetut äänet menisivät hukkaan.¹⁴⁸⁴ Kokoomuksen hallituspoliittisen paitsioaseman murtamisen kannalta tärkeintä oli hyvien suhteiden luominen Kekkoseen ja parlamentaarisen voiman kasvattaminen. Näissä asioissa SPK:lla ei ollut mitään annettavaa kokoomukselle.

Ehrnroothin ja Holkerin ristiriitojen ytimessä ehkä suurimpana yksittäisenä tekijänä oli kuitenkin suhtautuminen Urho Kekkoseen. Vuoden 1975 aikana linjaristiriita Holkerin ja Ehrnroothin välillä itse asiassa syveni ETYK-prosessin etenemisen ja Nobelin rauhanpalkintokeskustelujen myötä. Ehrnrooth oli yksi harvoista poliitikoista, joka sekä kritisoi Thorbjörn Fälldinin ehdotusta myöntää Nobelin rauhanpalkinto Urho Kekkoselle että kyseenalaisti ETYKin merkityksen rauhan asialle.

Miksei Ehrnrooth sitten pitänyt Kekkosta sopivana henkilönä rauhanpalkinnon saajaksi? Seura-lehden haastattelun perusteella syitä oli moniakin. Merkittävin näkökanta liittyi Ehrnroothin käsitykseen, jonka mukaan Kekkosen harjoittama puolueettomuuspolitiikka oli ollut yksisilmäistä ja Neuvostoliiton etuja myötäilevää. Kekkosen rauhantyötä arvioidessaan Ehrnrooth totesi, ettei ”kaikki ole kultaa mikä kiiltää” eivätkä kaikki Kekkosen tekemät ehdotukset palvelleet rauhaa. Esimerkiksi Pohjolan ydinaseettoman vyöhykkeen rajaaminen käsittämään vain Norjan, Ruotsin ja Suomen muttei Kuolan niemimaata oli Ehrnroothin mielestä osoitus Neuvostoliiton etujen ajamisesta. Sen lisäksi, että Ehrnrooth totesi vierastavansa rauhanpalkinnon myöntämistä aktiivipoliitikolle, hän vierasti palkinnon myöntämistä Kekkoselle, jonka katsoi sisäpoliittisesti toimineen arveluttavasti ja jopa rauhan perusedellytysten vastaisesti: ”Fraaseilla, henkilöpalvonnalla ja itsenäisen ajattelun tukahduttamisella ei pystytetä mitään kestäväää. Todellinen rauha –

¹⁴⁸³ US 16.4.1975, ”Kokoomus ja vaaliliitot”.

¹⁴⁸⁴ Ibid.

joka on jotain muuta kuin vouhotusta asiasta – edellyttää tervettä kansanvaltaa, sananvapautta ja muita perustuslaillisia oikeuksia.”¹⁴⁸⁵

Ehrnrooth korostikin, että Nobelin rauhanpalkinto pitäisi myöntää todellisista saavutuksista, ei vain hyvästä tahdosta. Näin ollen Kekkosen kohdalla olikin vielä liian aikaista sanoa, oliko hänen ”monen mielestä varsin yksipuolinen ulkopoliittikkansa” edistänyt Euroopan rauhaa.¹⁴⁸⁶ Vaikkei Nobelin rauhanpalkintoon liittyvää keskustelua voida pitää muuta kuin eräänlaisena poliittisena pintavaahtona, kertoi se paljon pinnan alla kytevistä erimielisyyksistä. Ehrnroothin tyytyväisyys rauhanpalkinnon menemisestä neuvostoliittolaisella toisinajattelijalle Andrei Saharoville osoitti, miten syvistä erimielisyyksistä Holkerin ja Ehrnroothin välillä oli kysymys. Ehrnroothin linjoilla oli myös Margit Borg-Sundman, joka kummasteli Holkerin kielteistä suhtautumista Saharovin valintaa kohtaa. Holkerille osoitetussa kirjeessä Borg-Sundman kertoikin, miten monet kokoomuslaiset olivat soitelleet ja kysyneet, miksi tällainen ”saappaan nuoleminen”.¹⁴⁸⁷

Rauhanpalkinnon ohella Ehrnroothin poliittinen yksinäisyys tuli ilmi hänen tavassaan suhtautua Euroopan turvallisuuskokoukseen. ETYKin suhteen Ehrnrooth myönsi avoimesti lukeutuvansa skeptikoihin, joihin fraseologia ei tehnyt vaikutusta. Rauhan edistämisen sijaan Ehrnrooth oli vakuuttunut, että Suomen aktiivinen puolueettomuuspolitiikka oli ETYKin myötä muuttunut jopa yliaktiiviseksi ja lisännyt samalla suomettumispuheita maailmalla. Ehrnrooth varoittikin hallitusta ja eduskuntaa 1930-luvun kokemuksista ja tuudittautumisesta ETYKin myötä liialliseen turvallisuudentunteeseen. Poliittisen fraseologian Ehrnrooth rinnasti LSD:n nauttimiseen: pilvessä oleminen voi tuntua mukavalta, mutta loppujen lopuksi se olisi vaarallista.¹⁴⁸⁸

Ehrnrooth olikin vahvasti sitä mieltä, että Kekkosen Helsingin kokouksen aikaiset puheet jännityksen lieventymisestä Euroopassa olivat todellisuudesta vieraantuneita. Lien-nytyksen sijaan Ehrnrooth näki kansainvälisen tilanteen muuttuneen vain kylmästä sodasta kylmäksi rauhaksi, sillä ristiriitojen taustalla oleva ideologinen taistelu kansainväl-täisen yhteiskuntajärjestelmän ja kommunismin välillä oli ja pysyi. Ylioptimismin sijaan Ehrnrooth vaati pitäytymistä totuudessa, vaikkei se vastaisikaan ”omia tarkoitusperiään” edistävien valtaryhmittymien näkemyksiä. Ehrnrooth kertoikin uskovansa jännityksen todelliseen vähenemiseen vasta, kun Berliinin muuri olisi purettu. Saksojen tilanteeseen viitaten Ehrnrooth totesikin, että niin kauan kun omia maanmiehiä ”surmataa vain sik-si, että he YK:n tunnustamien ihmisoikeuksien mukaisesti pyrkivät pois maastaan ainoa-ta käytettävissä olevaa tietä”, oli hurskastelevaa puhua liennytyspolitiikan voitosta. Ehrnrooth myös muistutti, että samaan aikaan, kun turvakokouksessa vannottiin juhla-vien periaatteiden nimiin, vainottiin toisinajattelijoita sekä maailmalla että kotimaassa.

¹⁴⁸⁵ Seura 14.2.1975, ”Rauhanpalkinto Kekkoselle – puolueiden puheenjohtajat pitävät ehdotusta hyvänä”

¹⁴⁸⁶ Ibid.

¹⁴⁸⁷ Margit Borg-Sundmanin kirje Harri Holkerille ja Jouni Mykkäselle 18.10.1975, Kirjeenvaihto, Harri Holkerin kokoelma, PTA.

¹⁴⁸⁸ Valtioapäivät 1975, pöytäkirjat I, 679–681, 27.11.1975, ed. Ehrnrooth.

*Totean vain sen, että Suomen hallitus on pannut päänsä pensaaseen ja toivoo ilmeisesti kaikkien puolueiden edustajien tekevän samoin, jotta ulkopoliittisen johtomme rakentamat pilvinlinnat eivät sortuisi. Realistista rauhantyötä tämä ei ole. Luottamus omaan poliittiseen johtoon menetetään sitä täydellisemmin, mitä selvemmin kansa ennen pitkää huomaa joutuneensa harhaan johdetuksi. Ideologisen valtataistelun sävyttämälle ns. rauhantyölle sopii luonnollisesti harhaluulojen levittämiseksi sen kaltainen toiminta, joka ilmenee poliittisessa kentäsämme laidasta laitaan perustuslaillisten varoittaessa lähes ainoana seurauksista.*¹⁴⁸⁹

Suurin Ehrnroothin ja Kekkosen välinen erimielisyys puolueettomuuspolitiikan noudattamisessa näyttää liittyneen puolueettomuuspolitiikan ja ideologioiden välisen vastakainasettelun yhteensovittamiseen. Ehrnroothin mielestä länsimaisena demokratiana Suomi kuului ideologisesti länteen eikä siten ollut ideologisesti puolueeton, vaikkakin sotilaallisesti ja ulkopoliittisesti pyrki puolueettomuuteen. Kekkosen ajaman puolueettomuuspolitiikan suurimpana ongelmana Ehrnroothin mielestä oli se, että se tarkoitti ideologiseen puolueettomuuteen siirtymistä. Konkreettisimpana todisteena tästä oli hallituspolitiikan alistaminen ideologisille näkökohdille:

*Pienikin puolueeton maa joutuu pakosta osallistumaan tähän aatteiden väliseen taisteluun. Jos se pitää kiinni suvereniteetistaan, se ei voi antautua. Tämä asia on myös usein ilmaistu siten, että Suomi ei ole ideologisesti puolueeton. Viime vuosina on kuitenkin vaikuttanut siltä, kuin varsinkin suuret kansanvaltaiset puolueet olisivat käytännössä, vaikeivätkin vielä ohjelmis- saan, omaksuneet ideologisenkin puolueettomuuden. Suurista puolueista Suomen kommunisti- nen puolue on kohta ainoa, joka käy ja uskaltaa käydä ideologista kamppailua kaikkia niitä vastaan, jotka eivät ole mukana edistämässä kommunismin eli proletariaatin diktatuurin asiaa maassamme. Turvakokouksen osanottajien allekirjoittamassa asiakirjassa korostetaan toisen maan sisäisiin asioihin puuttumattomuuden periaatetta. Tämänkin asia on hyvin erilaisten tul- kintojen kohteena. Puuttumista toisten asioihin tapahtuu ETYK:istä huolimatta monessa muo- dossa. Skeptikon eli epäilijän ei kannata kovin laveasti puhua tästä periaatteesta, sillä silloin periaatteen käytännöllinen merkittävyys kumotaan tekemällä sisäpolitiikasta ulkopoliitiikan osa. Vuodesta toiseen syvenevä poliittinen kriisi maassamme on jo muuttanut pohjoismaisen kansanvallan järjestelmäksi, jossa eduskuntavaaleilla ei enää pitkään aikaa ole ollut ratkaise- vaa merkitystä hallitusta muodostettaessa. (...) Mikä viimeinen parlamentaarinen vaihtoehto 58 kansanedustajaan nojaava hallitus on, kun ei-sosialistinen enemmistövaihtoehto, joka normaaliparlamentarismien mukaan kaikkialla paitsi Suomessa tulisi ensimmäisenä vaihtoehtona kysymykseen, on jäänyt maininnankin ulkopuolelle? Mistä tämä johtuu? Ulko- vai sisä- poliittisista syistä? On jo aika puhua avoimesti näistä asioista eikä kiertää niitä sen jälkeen, mitä turvakokouksessa tapahtui?*¹⁴⁹⁰

Kansallisen hätätilan hallitusta Ehrnrooth piti yhtenä esimerkkinä siirtymisestä ideologi- seen puolueettomuuteen. Sen sijaan, että ei-sosialistisen enemmistön pohjalta olisi muodostettu hallitus, päädyttiin Kekkosen johdolla ratkaisuun, jossa ”porvarillisen yh- teiskunnan perusteita” vakautettiin hallituksella, jonka avainasemissa oli SKP:n jäseniä.

*Kun poliittista järjestelmäämme on kehitetty mitä selvemmin epäkansanvaltaiseen suuntaan ja tasavallan presidentti määrää, mitkä puolueet hän nykyoloissa hyväksyy hallitukseen, voittivat tai hävisivät nämä puolueet käydyissä eduskuntavaaleissa, tuloksena on se päivä päivältä sy- venevä kriisi, josta toistaiseksi olemme kokeneet vain alkuosan, eli tästä kriisistä näkyy, kuten jäävuoresta, pinnalla vain murto-osa valtaosan ajelehtiessa uhkaavana pinnan alla.*¹⁴⁹¹

¹⁴⁸⁹ Valtiopäivät 1975, pöytäkirjat I, 682–683, 27.11.1975, ed. Ehrnrooth.

¹⁴⁹⁰ Valtiopäivät 1975, pöytäkirjat I, 683, 27.11.1975, ed. Ehrnrooth.

¹⁴⁹¹ Valtiopäivät 1975, pöytäkirjat I, 797–799, 9.12.1975, ed. Ehrnrooth.

Ehrnroothin linjoilla oli myös Tauno Jalanti, joka ihmetteli, miten kommunistien avulla yritettiin irtautua taloudellisista ongelmista, kun kommunistien tavoitteena oli maan saattaminen ”sekasortoon”. Jalanti arvelikin Ehrnroothille, että ”itäinen naapuri se pakotti jostakin sille edullisesta syystä kommunistit hyväksymään diktaattorin vaatimuksen”.¹⁴⁹² Ehrnroothille ideologinen puolueettomuus näyttäytyi Suomen kannalta sekä sisäpoliittisena että ulkopoliittisena uhkana. Parlamentarismien ohella ideologinen puolueettomuus heikentäisi Suomen puolueettomuuspolitiikan uskottavuutta lännessä. Tässä suhteessa Ehrnrooth oli samalla linjalla Päiviö Hetemäen kanssa, jonka mielestä ideologinen kilpailu kuului rauhanomaiseen rinnakkaiseloon. Hetemäen mielestä puolueettomuutta ei saanut ulottaa sisäpolitiikkaan, sillä se turruttaisi ”vastustuskykyä”.¹⁴⁹³

Kokoomuksen hallituspoliittisen paitsioaseman syyllisiä oli Ehrnroothin mielestä turha etsiä vasemmistopuolueista, sillä niillä ei hänen mielestään ollut velvollisuuttakaan osallistua hallitukseen ideologisen kiistakumppanin kanssa.¹⁴⁹⁴ Pääsyyllisenä tilanteeseen Ehrnrooth pitikin Kekkosta ja tämän epäparlamentaarista toimintaa hallituksia muodostettaessa: ”Kommunisteilta kysyttiin vaalien jälkeen, saako kokoomus tai kristillinen liitto osallistua hallitukseen. Ei saanut kumpikaan. Jos kommunistit eivät halua olla hallituksessa, ei oikeistoa siinäkään tapauksessa pyydetä mukaan. Tämä on osa paljon puhuttua suomettumista.”¹⁴⁹⁵

Ehrnroothin asettuminen kokoomuksen puolestapuhujaksi oli taktista, vaikka siihen varmasti sisältyikin myös aitoa parlamentarismiin liittyvää huolta. Junnilan tavoin Ehrnrooth oli vakuuttunut, että syy oli viime kädessä tasavallan presidentissä, ei niinkään kokoomuksessa. Yhtä kaikki Ehrnroothin rooli kokoomuksen puolustajana ei varmasti miellyttänyt Holkeria, joka Kekkosen syyttelyn sijaan halusi ratkaista asian sopeutumalla poliittisiin reunaehtoihin. Holkeria asiassa ohjeistaneen Jarmo Virmavirran mielestä kokoomuksen kannalta tärkeintä oli suorittaa perusteellinen tilannearvio, sillä jatkuvien virheiden korjaaminen jätti ”kuvan päättämättömästä” puolueesta. Sopeutumisen ohella Virmavirta korosti – Kekkoseen viitaten – ettei hallituksen ulkopuolelle tullut jäädä toisarvoisten erimielisyyksien takia.¹⁴⁹⁶ Virmavirran mukaan kokoomuksen tie hallitukseen oli ummessa puolueen omien toimien takia ja siten myös esteet olisivat poistettavissa sen omilla toimilla.

Ehrnrooth ja Virmavirta tarkastelivat kokoomuksen hallituspoliittista ongelmaa kokolailla päinvastaisista suunnista. Virmavirran pyrkiessä ratkaisemaan ongelmaa taktisilla siirroilla, Ehrnrooth tarkasteli ongelmaa parlamentaarismien kautta. Yleisradion vaaliohjelmassa Ehrnrooth totesi asian yksiselitteisesti: ”jos kerran Suomen perustuslain on ra-

¹⁴⁹² Tauno Jalannin kirje Georg C. Ehrnroothille 2.12.1975, Kansio 2, GCEa, KA.

¹⁴⁹³ Vesikansa 2004, 225.

¹⁴⁹⁴ Valtiopäivät 1975, pöytäkirjat I, 799, 9.12.1975, ed. Ehrnrooth.

¹⁴⁹⁵ Valtiopäivät 1975, pöytäkirjat I, 413, 25.3.1976, ed. Ehrnrooth.

¹⁴⁹⁶ Jarmo Virmavirran kirje Harri Holkerille 2.12.1975, Kirjeenvaihto 1975–1976, Puheenjohtaja Harri Holkerin aineistot, Kansallinen Kokoomus, PTA.

kennettävä Pohjoismaiseen parlamentarismiin, silloin sitä on myös käytännössä sovellettava. Nyt on jatkuvasti tulkittu tätä perustuslakiamme, sen väljiä säännöksiä siten, että yhä enemmän on viety eduskunnalta ja ministeristöltä yhdelle miehelle, eli tasavallan presidentille.”¹⁴⁹⁷

Sen lisäksi, että Ehrnrooth oli katkera kokoomuksen haluttomuudelle tehdä minkäänlaista yhteistyötä perustuslaillisten kanssa, häntä ärsytti suunnattomasti kokoomuksen puoluejohdon pyrkimykset hakeutua yhteistyöhön kansanrintamapuolueiden ja jopa NKP:n kanssa. Yhteistyökuvioiden suhteen Ehrnrooth piti täysin käsittämättömänä, että vakaumuksellinen oikeistolainen saattoi edes ajatella poliittisten suhteiden luomista täysin vastakkaista ideologiaa edustavaan tahoon:

*Puolueiden ei tule harjoittaa ulkopoliitiikkaa. Se kuuluu valtiovallalle. Meistä on aivan väärin, että eräs oikeistopuolue sanoo: ”Me haluamme suoria suhteita Neuvostoliiton kommunistiseen puolueeseen”. Jos lähdetään kilpajuoksuun vieraitten maitten suosiosta, me päädyimme kyllä ennen pitkää hyvin huonoon tulokseen. (...) Tämä on ehdottomasti meidän periaatteellinen kantamme. Se on isänmaallinen kanta, joka palvelee Suomen parasta hiukan pitemmällä tähtäimellä, kuin ne jotka ajattelevat, että nyt meidän pitäisi päästä hallitukseen ja silloin olisi hyvä, että olisi kolme passia taskussa.*¹⁴⁹⁸

Georg C. Ehrnrooth, Jukka Kuoppamäki ja Salme Katajavuori sekä hyppykepit perustuslaillisuuden ja natsismin-hengessä. Ainakin Kansan Uutisilla oli selvää, millaiseen aatteelliseen poliittiseen perintöön perustuslailliset ja näiden kannattajat lukeutuivat.

Lähde: Kansan Uutiset 22.8.1975.

Kokoomuksen ja SPK:n välinen nokittelu vaikutti väistämättä myös Tuure Junnilan asemaan kokoomuksessa. Ehrnroothin ja Junnilan vuosia kestänyt poliittinen yhteistyö sekä Express-lehdessä että eduskunnassa aiheutti närää etenkin kokoomuksen remonttimiesten keskuudessa, mutta myös puoluejohdossa. Yksi kiusallisimmista tapauksista

¹⁴⁹⁷ Yleisradion vaaliohjelma Perustuslaillisten vaalitulaisuudesta 20.8.1975, Kansio 52, GCEa, KA.

¹⁴⁹⁸ Ibid.

tapahtui maaliskuussa 1974, kun Ehrnrooth ja Junnila esiintyivät Time-lehden Bruce Nelanin jutussa ”No, No, Ninotchka”. Siinä Ehrnrooth tuomitsi sekä Neuvostoliiton kanssa tehdyt ylihintaiset öljykaupat että Kekkosen näkemykset Vietnamin sodasta ja ydinaseettomasta Pohjolasta. Kekkosen harjoittama puolueettomuuspolitiikka oli Ehrnroothin mielestä Suomen etujen vastaista, sillä sen myötä Suomi oli aloitteentekijä sellaisissakin asioissa, joita idänsuhteiden hoito ei olisi edellyttänyt.¹⁴⁹⁹ Time-lehdelle annetut lausunnot aiheuttivat kovaa arvostelua kautta linjan. Helsingin Sanomissa ”poliittisen kenttämme äärilaitojen kiihkoilijat” tuomittiin välittömästi, vaikka lausuntoja vähäteltiinkin toteamalla, että kyse oli ainoastaan kahden poliittisessa erämaassa vaeltavan kansanedustajan pyrkimyksestä saada näkyvyyttä asiantuntemattomien ulkomaisten tiedotusvälineiden avulla. Uusi Polttopiste -lehden mukaan karkeampaa poikkeamaa viralliselta ulkopoliittiselta linjalta ei voinut tapahtua.¹⁵⁰⁰

Uusi Polttopiste -lehti leimasi Georg C. Ehrnroothin ja Tuure Junnilan isänmaan mustaajiksi heidän esiinnyttyään Time-lehden ”No, No, Ninotchka” -jutussa, jossa käsiteltiin suomettumista.
Lähde: Uusi Polttopiste 6.3.1975.

Kokoomuksen remonttimiesten suurimpana ongelma olikin se, että Junnila oli päättänyt pysyä puolueessa. Vuoden 1975 eduskuntavaalien alla Junnila jopa toivoi, ettei perustuslailliset asettaisi Satakuntaan ehdokkaita, vaan perustuslailliset keskittäisivät äänensä hänelle kokoomuksen vaaliliiton kautta.¹⁵⁰¹ Junnilan ja Ehrnroothin yhteistyö johtikin kokoomuksen remonttimiesten keskuudessa vakavamielisen uhittelun ohella pilailuun,

¹⁴⁹⁹ Time 3.3.1974 ”No, No, Ninotchka” kirjoittanut Bruce Nelan.

¹⁵⁰⁰ HS 6.3.1975, ”Suomettumisen taustat”; Uusi Polttopiste 6.3.1975, ”Isänmaan mustaajat”.

¹⁵⁰¹ Tuure Junnilan kirje Georg C. Ehrnroothille 30.6.1975, Kansio 2, GCEa, KA.

kun Jouni J. Särkijärven vuoden 1975 eduskuntavaaleja varten toimittamassa vaalilaulukirjassa ”Rokkaava Kokoomus kokoava voima” julkaistiin Anssi Apajalahden sanoittama laulu ”Mä ajan vain yölinjallain”.

MÄ AJAN VAIN YÖLINJALLAIN (Tuure Junnilan linjakas taistelulaulu)

*Mä Juhokustin-Urhon linjaa vastustan
ja omaa tietä ystävyYTEEN pakerran:
mä seison itään päin,
oon lännen vahti näin,
mä ajan vain yölinjallain.*

*Jos linjain pysähtyy, se ryssän syytä on,
saa ryssät mun ja Jori Ceenkin tuomion,
mä seison itään päin,
oon lännen vahti näin,
mä ajan vain yölinjallain.¹⁵⁰²*

Jälkikäteen Ehrnroothin ja Junnilan länsisuhteisiin on suhtauduttu hieman toisin. Mauno Koiviston mielestä Ehrnrooth ja Junnila olivat Kekkosen kannalta ”oikeastaan välttämättömiä”.¹⁵⁰³ Sen lisäksi, että Ehrnroothin länsisuuntautuneisuus oli omiaan jopa korostamaan Kekkosen tärkeyttä hyvien idänsuhteiden vaalijana, voidaan Ehrnroothin länsisuhteet nähdä jopa Suomen virallista ulkopoliittista linjaa tasapainottavana tekijänä. Ehrnroothin poliittisen toiminnan salliminen länsiyhteyksistä, Kekkosen vastaisuudesta ja kommunisminvastaisuudesta huolimatta olivat länsimaiden suuntaan todiste siitä, että herkästä geopoliittisesta asemastaan huolimatta Suomi oli länsimainen demokratia, jossa myös ns. toisinajattelijoilla oli sananvapaus ja poliittiset toimintavapaudet.

Koiviston tavoin Ehrnroothin välttämättömyyttä Kekkoselle on korostanut väitöskirjassaan Matti Virtanen, jonka mielestä ”oikeistovoimien uhkan pysyvyys” oli Kekkoselle yhtä tärkeää kuin SKP:n pysyminen voimakkaana oli NKP:lle. Virtasen mukaan Kekkosen tarvitsi Ehrnroothin ja Junnilan kaltaisia poliitikkoja saadakseen liikkumatilaa Neuvostoliiton suuntaan. Virtanen näkeekin, että oikeiston kasvavalla uhalla varoitte luun liittyi paradoksi: mitä laajemmin suomalaiset omaksuivat uuden ulkopoliittisen linjan ja kannattivat Kekkosen presidettiyyttä, sitä enemmän Kekkosen joutui korostamaan neuvostovastaisten voimien Suomen idänsuhteille aiheuttamaa uhkaa.¹⁵⁰⁴

¹⁵⁰² Rokkaava Kokoomus kokoava voima–laulukirja, Eduskuntavaalit 1975, Puheenjohtaja Harri Holkerin aineistot, Kansallinen Kokoomus, PTA; Tilannetiedotus 29.7.1975 Tapauksessa ”Rokkaava kokoomus”, Saapuneet kirjeet 1975, Kokoomuksen Nuorten Helsingin piiri, PTA. Särkijärven yllätykseksi laulu aiheutti kovan myrskyn. Ehrnroothin ja Junnilan ulkopoliittisesta erileirisydestä huolimatta mm. Kokoomuksen puoluesihteerin reagoi asiaan. Tavastilan mukaan laulu oli hyvän tavan vastainen ja ristiriidassa ehdokassitoumuksen kanssa. Mikäli laulua ei poistettaisi, siirtyisi asian käsittely puoluehallitukseen.

¹⁵⁰³ Koivisto 1997, 117; ks. myös Memorandum of conversation, Harvey F. Nelson Jr., Political Attitudes in Finland, 18.3.1962, RG 84, box 11, 350 Political Affairs, NARA. Tähän suuntaista johtopäätöstä tukee myös Billingtonin raportti, jossa Ehrnrooth voitiin nähdä eräänlaisena poliittisena vastapainona Kekkosen edustamalle kommunisminmyönteiselle linjalle.

¹⁵⁰⁴ Virtanen 2001, 211.

Siinä missä Ehrnrooth puuttui kokoomuksen jatkuvaan syrjintään hallitusta muodostettaessa, kiinnitti hän huomiota RKP:n kykyyn mukautua kulloiseenkin poliittiseen tilanteeseen. Ehrnroothin mielestä kansallisen hätätilan hallitukseen osallistuneena RKP ei ollut enää oikeistopuolue, sillä puolueen ministerit olivat kaikessa samoilla linjoilla kommunistien kanssa. Pahimpana äänestäjien pettäjänä Ehrnrooth piti Ingvar S. Melinin johtamaa maltillista oikeistoa, joka epäparlamentaarisen hallitusratkaisun myötä oli jopa saanut ministerinsalkun. Oikeiston ja kansanrintaman tuoleilla istumisesta Meliniä syyttänyt Ehrnrooth luonnehti Melinin saavutusta eräänlaiseksi esikuvaksi kokoomuksen remonttimiehille toteamalla: ”Siinä on ed. Kanervalle esikuva! Yrittäkääpä nyt sitten tämän mukaan toimia, siinä on jopa kansanvallan ihannekin. Kyllä teille kelpaa!”¹⁵⁰⁵

Melinin poliittinen karriääri ei jättänyt Ehrnroothia rauhaa. Voimakkaiden Melin-antipatioiden syitä pohdittaessa on tarpeen tarkastella Ehrnroothin persoonaa ja tapaa suhtautua ihmisiin yleisemmällä tasolla. Yhden näkökulman asiaan antaa Dan Hohenthal, joka tunsikin Ehrnroothin 1960-luvulta lähtien. Hohenthalin mukaan Ehrnrooth oli ihmissuhteissa usein sinisilmäinen. Hän luotti ja uskoi ihmisten hyvántahtoisuuteen, etenkin jos nämä olivat poliittisesti vähänkin samalla linjalla. Sinisilmäisyyden varjopuoli tuli esiin, kun todellisuus ei vastannutkaan mielikuvaa. Tällöin Ehrnrooth koki helposti tulleen petetyksi, jolloin välirikko oli täydellinen. Hohenthal uskoo, että mm. Melinin kohdalla kävi juuri näin.¹⁵⁰⁶ Toisenlaisen näkökulman tarjoaa psykoanalytikko Arno Gruen, jonka mukaan toisen ihmisen idealisoiminen on suojautumiskeino. Idealisoimisen myötä ihmistä ei tarvitse ”todella lähestyä vaan ainoastaan omaa kuvitelmaamme hänestä”. Tämä johtaa väistämättä siihen, että ennemmin tai myöhemmin kuvitelma rikkoutuu, jonka jälkeen koetaan, että ”hän on pettänyt minut”.¹⁵⁰⁷ Ehrnroothin jo lapsuus- ja nuoruusvuosiltakin tuttu haluttomuus päästää ihmisiä lähelleen saattaa liittyä juuri tähän. Vanhempien avioero, äidin kuolema, isän ”menettäminen” tms. asiat saattoivat johtaa suojamuurin rakentamiseen. Pitämällä ihmisiin etäisyyttä Georg C. Ehrnrooth yritti suojella itseään uusilta menetyksiltä.

Melinin kohdalla Ehrnrooth ei pyrkinyt edes salaamaan katkeruuttaan, vaan teki selväksi, että Melin oli yksi hänen suurimmista poliittisista harha-askelistaan: ”Luotin, että hänellä oli todellinen vakaumus (...) Mutta hän oli vain pyrkimässä ministeriksi. Hän tuli minun harteillani eduskuntaan ja hyppäsi sitten alas (...) Hän laskelmoi, minä petyin.”¹⁵⁰⁸ Ehrnroothin näkökulmasta Melinin toiminta oli pahimmanlaatuista petturuutta. Kiitollisuuden sijaan oppipoika hylkäsi oppi-isänsä heti, kun se näytti poliittisen karriäärin kannalta tarkoituksenmukaisimmalta. Toisaalta Ehrnroothin Meliniä kohtaan tuntemassa kiukussa saattoi olla samoja elementtejä, joiden varaan myös Kekkos-

¹⁵⁰⁵ Valtiopäivät 1975, pöytäkirjat II, 1456–1457, 16.1.1976, ed. Ehrnrooth.

¹⁵⁰⁶ Dan Hohenthalin puhelinhaastattelu 10.12.2011.

¹⁵⁰⁷ Gruen 1988, 105.

¹⁵⁰⁸ US 24.10.1976, ”Yksinäinen ääniharava politiikan pientareella: Georg C. Ehrnrooth”.

vastaisuus oli rakentunut. Ehrnrooth ei yksinkertaisesti voinut hyväksyä ihmisiä, jotka tekivät välttämättömyydestä hyveen ja rakensivat sen varaan poliittisen uransa.

Poliittisten vastustajien keskuudessa Ehrnroothin poliittiseen paitsioon johtanut poliittinen linja herätti hämmästyä. Jutta Zilliacus ihmetteli Ehrnroothin poliittisen karriäärin kannalta epäjohtonmukaiselta näyttävää toimintaa. Tuntematta lähemmin Ehrnroothin persoonaa tai poliittisen linjan taustatekijöitä Zilliacus oli vakuuttunut, että Ehrnroothin kiivaat hyökkäykset sekä entisiä puoluetovereita että Kekkosta kohtaan johtuivat katkeruudesta ja hillittömästä luonteesta:

*Tämä aatelisten Vennamo on ylipäänsä sangen eriskummallinen ilmiö politiikassamme. Ihminen, joka etuoikeutetun sosiaalisen taustansa, kulttuuriperintönsä, älyllisen liikkuvuutensa ja väsymättömän poliittisen aktiivisuutensa ansiosta olisi voinut kohota yhdeksi maamme vaikutusvaltaisimmista poliitikoista, jopa ministeriksi korkeaan asemaan, on hillittömän luonteensa takia ajanut itsensä umpikujaan, jonne ei mahdu kuin kostonhalua ja vihaa.*¹⁵⁰⁹

Henkilökohtaisen pettymyksen ohella Ehrnroothin Meliniä kohtaan tuntemassa katkeruudessa oli taustalla Ehrnroothin tinkimätön luonne. Henkilökohtaisen tinkimättömyyden ja perfektionismintavoittelun ohella Ehrnrooth edellytti myös muilta poliitikoilta periaatteellisuutta. Hän ei yksinkertaisesti voinut ymmärtää poliittisesti joustavia henkilöitä.¹⁵¹⁰ Tässä suhteessa hän näyttää olleen persoonana huomattavasti Tuure Junnilaa ankarampi. Siinä missä Junnila pyrki säilyttämään korrektit henkilösuhteet jopa pahimpiin poliittisiin vastustajiinsa, oli Ehrnrooth äkkipikaisempi ja poliittisiin kiistakysymyksiin henkilökohtaisemmin suhtautuva.¹⁵¹¹

Poliittisesta hengenheimolaisuudesta huolimatta Junnilalla ja Ehrnroothilla näyttäisi olleen suuria eroja temperamentin lisäksi poliittisissa toimintatavoissa. Kullervo Rainio kummastelikin aina sitä, että vaikka Junnilalla oli tasaisemman luonteensa pohjalta Ehrnroothia paremmat mahdollisuudet tulla toimeen politiikassa, häneltä puuttui poliittiselta johtajalta vaadittava kyky muodostaa tukiryhmä. Junnila ei koskaan pyytänyt apua tai hakenut tukea, vaan pikemminkin nautti siitä, kun sai tehdä kaiken yksin.¹⁵¹²

¹⁵⁰⁹ Jutta Zilliacuksen haastattelu 27.2.2004. Zilliacus 1986, 93. Zilliacus on todennut, että suuttuessaan Ehrnrooth saattoi täydellisesti unohtaa ”sivistyneen itsensä” huutaen ja hakkuen vastustajansa, pystymättä harkitsemaan sanojansa.

¹⁵¹⁰ Iltalehti 26.3.1992, ”Toisinajattelija joka näki ensin”.

¹⁵¹¹ Zilliacus 1986, 93; Nummivuori 2009, 263–264 ja 274. Sen lisäksi, että Junnila oli valmis hakemaan poliittisiin erimielisyyksiin neuvotteluratkaisuja, hän piti tiukasti kiinni Kokoomuksesta. Junnila kertoikin liittyvänsä Suomen Perustuslailliseen Puolueeseen vain jos hänet heitettäisiin ”yli laidan”.

¹⁵¹² Kullervo Rainion haastattelu 22.1.2007. Rainion toteakin, että Junnilan täydellisenä vastakohtana voidaan pitää Ilkka Kanervaa, jolla ei ollut Junnilan kaltaista analyysikykyä, mutta sen sijaan täydellinen kyky rakentaa tukimiehistö ja siten pärjätä politiikassa.

Karl Rove ja riitautuminen Carl Bildtin kanssa

Vuoden 1975 myötä tilanne SPK:n ja kokoomuksen välillä meni niin pahaksi, että välirikko alkoi vaikuttaa jopa Ehrnroothin ulkomaisiin puoluekontakteihin. Ruotsin Moderata Samlingspartietin kohdalla ratkaiseva tekijä oli European Democratic Studentsin (EDS) Dipolissa pidetty kokous. Yksi kokoukseen osallistuneista oli yhdysvaltalainen republikaani Karl Rove, joka hämmästeli Tuhatkunnan poliittista linjaa. Hämmästys oli ollut suuri, kun selvisi, että Tuhatkunta oli pyytännyt kokouksen alustajaksi Suomi–Neuvostoliitto-seuran pääsihteeriä Christina Porkkalaa ja että Tuhatkunta oli osallistumassa Kuuban matkalle. Kuulijaa oli hämmästyttänyt kovasti myös Harri Holkerin ja Pertti Salolaisen esiintymiset sekä puheet yhteistyöstä kommunistien kanssa ja Salolaisen toivomus amerikkalaisten joukkojen vetämisestä pois Länsi-Euroopasta.¹⁵¹³ Dipolin kokoukseen tyytymättömällä Rovella oli kuitenkin tiedossa tapaaminen Ehrnroothin kanssa. Aloite tapaamiseen oli tullut Rovelta, joka oli jo ennen kokousta tiedustellut mahdollisuutta tapaamiseen. Ehrnroothin yhteystiedot Rove oli saanut Richard Nixonin entiseltä neuvonantajalta Charlie McWhorterilta.¹⁵¹⁴

Tapaaminen järjestyi Ehrnroothin kotona Unioninkadulla 30.6.1975. Heti tapaamisen aluksi Ehrnroothille kävi selväksi, että Rove oli tuntenut itsensä vieraaksi konservatiivien kokouksessa, jossa oli puhuttu suopeasti yhteistyöstä kommunistien kanssa ja haukuttu amerikkalaiset. Yhtä lailla Rovellet kävi selväksi, että Ehrnroothissa hän tapasi todellisen konservatiivin, sillä tämän kodin seinällä oli kehystetty valokuva, jossa Ehrnrooth oli yhdessä Richard Nixonin ja Gerald Fordin kanssa.¹⁵¹⁵ Ehrnroothille Karl Roven tapaaminen oli mieluisa tapahtuma, sillä 24-vuotias amerikkalaiskonservatiivi näki suomalaisen konservatismin tilan yhtä hälyttävänä kuin Ehrnroothkin. Vierailun jälkeen Ehrnrooth päättikin laatia keskustelusta lyhyen uutisen Express-lehteen otsikolla ”Tuhatkunta samoilla linjoilla kommunistien kanssa”.¹⁵¹⁶ Pian Express-lehden julkaisun jälkeen Carl Bildt sai kokoomuslaisten kautta tiedon, että Ehrnrooth oli kirjoittanut – toki Karl Roven nimeä mainitsematta – pisteliäästi Tuhatkunnasta ulkomaisiin lähteisiin vedoten. Ehrnroothin kirjoituksesta närkästyneenä Bildt lähetti Ehrnroothille kirjeen, jossa ilmoitti, ettei enää voisi olla missään tekemisissä tämän kanssa. Samassa yhteydessä Bildt ilmoitti, että suojellakseen itseänsä ja organisaatiotaan hän olisi pakotettu antamaan saman neuvon myös muille.¹⁵¹⁷

Varsinainen syy Bildtin kiukkuun oli siinä, että Bildt ja Rove olivat keskustelleet Ehrnroothin ja Roven tapaamisesta Tukholmassa, ja tämän keskustelun pohjalta Rove oli lähettänyt Ehrnroothille kirjeen, jossa pyysi, ettei Ehrnrooth julkaisisi mitään EDS:n ko-

¹⁵¹³ Express n:o 5 1975.

¹⁵¹⁴ Karl Roven kirje Georg C. Ehrnroothille 18.6.1975, Kansio 3, GCEa, KA.

¹⁵¹⁵ Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1975. Kalenterin merkintöjen perusteella tapaaminen oli maanantaina 30.6.1975, tekijän hallussa; IS 8.8.2008, ”Karl Rove ihmetteli kokoomuslaisia”.

¹⁵¹⁶ Express n:o 5 1975.

¹⁵¹⁷ Carl Bildtin kirje Georg C. Ehrnroothille 29.7.1975.

koukseen liittyvää. Pyyntöään Rove perusteli sillä, ettei kokouksessa ollut kuin kaksi amerikkalaista osallistujaa. Johtopäätösten tekeminen Ehrnroothin käyttämästä lähteestä olisi liiankin helppoa. Rove oli myös huolissaan, miten Yhdysvaltain ulkoministeriön matka-avustusten kävisi, jos hänen kriittiset mielipiteensä tulisivat julkisuuteen.¹⁵¹⁸ Ehrnroothin kannalta syntynyt tilanne oli äärimmäisen kiusallinen. Saatuaan Roven kirjeen kaikki oli jo myöhäistä. Express-lehti oli nimittäin painettu samana päivänä, kun kirje oli lähtenyt Tukholmasta eli heinäkuun 3. päivänä 1975.¹⁵¹⁹ Express-lehteen saatu mehukas uutinen oli siis käymässä poliittisesti hyvin kalliiksi. Sen lisäksi, että suhteet Ruotsin maltillista kokoomusta edustaneeseen Carl Bildtiin menivät poikki, oli olemassa vaara, että asia vaikuttaisi Ehrnroothin länsisuhteisiin Karl Roven kautta. Olihan hän toiminut Roven toiveiden vastaisesti, vaikkakaan ei tietoisesti.

Bildtin vaatimus yhteistyön katkaisemisesta oli suuri pettymys Ehrnroothille, joka ei voinut ymmärtää, miten Bildt saattoi tapauksen seurauksena vaatia katkaistavaksi kaikki puolueyhteydet perustuslaillisiin. Vastauskirjeessään Bildtille Ehrnrooth totesikin kyyneisesti, että vielä tulisi päivä, jolloin myös Ruotsin maltillinen kokoomus tajuaisi, että Kansallinen Kokoomus on nykyisin täysin uusi puolue, jonka poliittinen linja ei enää vastannut länsimaisten konservatiivisten puolueiden linjaa.¹⁵²⁰

”Perustuslailliset ovat kansallissosialisteja”

Kokoomuksen ja perustuslaillisten jatkuvista erimielisyyksistä huolimatta Ehrnrooth jaksoi uskoa puolueiden väliseen yhteistyöhön. Ehrnroothin yllätykseksi vuoden 1976 kunnallisvaalien alla kokoomuksen Tampereen Aluejärjestö esitti yhteistyötarjoituksen perustuslaillisille ja pyrki näin luomaan laajapohjaisen ei-sosialistisen vaaliliiton määrävähemmistön turvaamiseksi.¹⁵²¹

Paikallistason kädenojennukset SPK:n suuntaan eivät muuttaneet Holkerin näkemyksiä. Vaaliliittojen torjumiseksi sekä puoluesihteerin Tavastila että puheenjohtaja Holkeri kiiruhtivat Tampereelle ojentamaan aluejärjestöä. Puoluejohdon viesti oli selvä: puoluejohto ja puoluehallitus eivät tulisi hyväksymään vaaliliittoja SPK:n ja SMP:n kanssa.¹⁵²² Puoluehallituksen 10.11.1975 päätös oli ehdoton. Kokoomus ei solmisi vaaliliittoja puolueen ”perustavoitteiden vastaista politiikkaa” ajavien tahojen kanssa.¹⁵²³ Pohjois-

¹⁵¹⁸ Karl Roven kirje Georg C. Ehrnroothille 3.7.1975, Kansio 3, GCEa, KA.

¹⁵¹⁹ Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1975, kalenterin mukaan Express-lehti meni painoon 3.7.1975, Tekijän hallussa.

¹⁵²⁰ Georg C. Ehrnroothin kirje Carl Bildtille 1.8.1975, tekijän hallussa.

¹⁵²¹ Kokoomuksen Tampereen Aluejärjestö ry:n kirje ei-sosialistisille puolueille vaaliliittoneuvottelujen aloittamiseksi vuoden 1976 kunnallisvaaleja silmälläpitäen. Kunnallisvaalit 1976, Kokoomuksen Tampereen Aluejärjestö ry, PTA; SPK:n puoluehallituksen pöytäkirja 17.1.1976, Ca1, SLSA 915.1.

¹⁵²² Kokoomuksen Tampereen Aluejärjestö ry:n kirje Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmälle, Kunnallisvaalit 1976, Kokoomuksen Tampereen Aluejärjestö, PTA.

¹⁵²³ Kansallisen Kokoomuksen puoluehallituksen pöytäkirja 10.11.1975, PTA. Puoluehallitus totesi myös, että ”porvarillisen yhteistyöpolitiikan käytännön tulosten takaamiseksi Kansallinen Kokoomus ei näe

Hämeen piirin puheenjohtaja Pertti Tulenheimo oli puoluejohdon linjoilla todeten, että ”äärimmäisessä tapauksessa” voitiin ajatella yhteistyötä SMP:n kanssa, kunhan perustuslailliset jätetään ulkopuolelle.¹⁵²⁴ Varmuuden vuoksi puoluejohdon toimesta perustettiin aluejärjestölle jopa kilpaileva kunnallisjärjestö Erkki Pystysen, Arto Pajusen ja piirin toiminnanjohtajan Jussi Sierilän voimin. Kokoomuksen Tampereen aluejärjestön silloiselle toiminnanjohtajalle Seppo Kovalalle puoluejohdon väliintulo oli suuri yllätys:

*että tulee puolueen sisältä joku toimihenkilö, joka panee meidän aluejärjestölle kilpailevan pystyy siltä varalta, että aluejärjestö ei muuttaisi tehtyä päätöstä. Mehän ei oltaisi saatu valtakirjaa käydä edes vaaleja. (...) kyseenalaistettiin laajapohjainen vaaliliitto, ja siinä samassa aseveliakseli yhteistyö demareitten kanssa.*¹⁵²⁵

Puoluejohto onnistui pyrkimyksissään, kun yksi naisjärjestö ilmoitti irtautuvansa hankkeesta, koska oli ilmeistä, että ”vaaliliitosta voisi olla puolueelle ulkopoliittista haittaa”.¹⁵²⁶ Vaikkei asiaa virallisesti myönnettykään, oli selvää, että puoluejohdossa vaaliliittoasia nähtiin ennen muuta ulkopoliittisena kysymyksenä. Vuoden 1976 kunnallisvaalit osoittavatkin, että valtakunnantason ohella nyt ulkopoliittikka oli vaikuttamassa jopa kunnallisella tasolla, kun jopa yksittäinen vaaliliitto SPK:n kanssa näyttäytyi koko puoluetta uhkaavana ulkopoliittisena riskinä.

Ulkopoliitiikan ohella nihkeys vaaliliittoja kohtaan saattoi johtua myös turhautumisesta porvarillisen kentän pirstaloitumiseen kristillisten ja perustuslaillisten myötä. Tätä mieltä oli ainakin Uuden Suomen toimittaja ja kokoomusvaikuttaja Jaakko Korjus, joka ei ymmärtänyt lainkaan Ehrnroothin poliittista linjaa: ”Minä olen sanonut, että minua ei suututa mikään muu kuin tämä perustuslaillisten touhu, että se on itsetarkoitusta ryhtyä ajamaan jos ei pysty järjestämään asioita suuren puolueen piirissä, niin ei kai sitä nyt yhdellä kansanedustajalla tai kahdella panna maan asioita kuntoon ja kyllä kompromisseja täytyy tehdä.”¹⁵²⁷

Vaaliliiton kariutuminen närästi Ehrnroothia, joka muutenkin oli taipuvainen pessimismiin vallitsevassa poliittisessa tilanteessa. Poikkeuslaki, veronkorotukset, valtiontalouden paisuminen, inflaatio ja parlamentarismien toimimattomuus saivat Ehrnroothin uskomaan, että maa oli liukumassa kohti sosialismia. Merkittävin vaaranaiheuttaja oli kuitenkin hallituspoliittisen vaihtoehdon puuttuminen. Ehrnrooth ihmettelikin, miten oli mahdollista, ettei maata johtavaa ”joukkuetta” vaihdettu, vaan ”epäonnistuneet, taitamattomat, opportunistit” saivat edelleen johtaa peliä. Ehrnroothin mielestä kysymys ei ollutkaan enää vain siitä, ettei kokoomusta otettu mukaan hallitukseen, vaan myös siitä, ettei Holkerin johtama kokoomus edes tarjonnut todellista vaihtoehtoa. Ehrnroothin

mahdollisuuksia myöskään vaaliliittoihin Suomen Maaseudun Puolueen tai Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen kanssa.”

¹⁵²⁴ Kokoomuksen Tampereen Aluejärjestön kirje Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmälle 22.3.1976, Kokoomuksen Tampereen aluejärjestö, PTA.

¹⁵²⁵ Seppo Kovalan haastattelu 5.2.2009.

¹⁵²⁶ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirja 1.4.1976 liite A-5, PTA.

¹⁵²⁷ Reino Ala-Kuljun haastattelu 21.3.1976 nauha 4B (haastattelijana Jaakko Korjus), PTA.

mukaan puolue ei oppositiossakaan lähtenyt kansanvaltaisen parlamentarismien edellyttämälle opposition tielle, vaan ”jollekin keskitielle, jossa se yrittää kulkea hallituksen viitoittaman tien ja opposition tien välillä”.¹⁵²⁸

Vastenmielisyys ehrnroothilaisia kohtaan näyttääkin saavuttaneen eräänlaisen lakipisteen kokoomuksessa juuri vuosien 1975–1976 aikana. Jotain tästä asenneilmapiiristä sekä SPK:ta että Ehrnroothin henkilöä kohtaan kuvastaa se, miten jyrkän kielteisesti KNL:n entinen puheenjohtaja ja vuonna 1975 eduskuntaan noussut Ilkka Kanerva otti kantaa mahdollisiin vaaliliittokaavailuihin perustuslaillisten kanssa:

*Mä en ole tässä esityksessä käsitellyt laisinkaan äärioikeistoa, mutta joka tapauksessa kun meidän lähtökohtamme on selvien rajalinjojen lyöminen niin kovalla kädellä kuin se poliittisesti on mahdollista suuntauksiin, jotka ovat luonteeltaan äärioikeistolaisia. En voi henkilökohtaisesti minkään luonteisessa tilanteessa pitää mahdollisena Kokoomuksen ja äärioikeiston välisiä vaaliliittoja. Tämä on mun varsin syvä henkilökohtainen vakaumukseni, josta asiasta olen valmis taistelemaan loppuun saakka riippumatta siitä, että Lahden vaaliliittoa voidaan perustella sillä, että sillä olisi saavutettavissa ei-sosialistinen enemmistö.(...) Jos tämän luonteisia ilmiöitä on vähimmässäkään määrin olemassa, niin pitäisin tavattoman hyvänä jos näistä saataisiin tietoja, koska aina voidaan yhtä sun toista vippaskonstia tehdä näitten vaaliliittojen suuntaan.*¹⁵²⁹

Miksi Kanerva ei sitten pitänyt SPK:ta sopivana kumppanina kokoomukselle? Vastaus tähän kysymykseen tuli esitelmän loppupuolella Kanervan vastatessa kysymykseen, miksei perustuslaillisia ole jossain – nauhalta ei saa selvää missä – vaaliliitossa mukana. Vastauksessaan Kanerva toteaa yskantaan: ”Siksi siinä ei ole perustuslaillisia mukana, koska perustuslailliset ovat kansallissosialisteja.”¹⁵³⁰ Kanervan voimakas näkemys ei itse asiassa ollut täysin poikkeuksellinen edes kokoomuksessa. Samoilla linjoilla oli jossain määrin myös Harri Holkeri, joka käytti perustuslaillisista nimitystä ”mustasotnialaiset” rinnastaen perustuslailliset 1900-luvun alun venäläiseen äärioikeistolaiseen ja antisemitistiseen liikkeeseen, joka tuki tsaarin itsevaltiutta.¹⁵³¹

Mihin väite perustuslaillisten kansallissosialistisesta luonteesta sitten pohjautui? Yksinkertaisin selitys voi löytyä ajankohdan poliittisesta ilmapiiristä, jossa isänmaallisuutta, kommunisminvastaisuutta ja Kekkös-vastaisuutta korostavat poliitikot sekä poliittiset liikkeet leimattiin helposti äärioikeistolaisiksi tai jopa fasisistisiksi. Näiden kolmen asian rinnastaminen äärioikeistolaisuudeksi yleistyi 1970-luvun alkupuolella myös kokoomuksessa. Esimerkiksi vuoden 1973 KNL:n liittokokouksessa silloinen puheenjohtaja Ilkka Kanerva puhui jyrkkään sävyyn äärioikeiston vaarasta tarkentamatta kuitenkaan, että tarkoitti äärioikeistolla juuri perustuslaillisia:

Vakaviin ilmiöihin poliittisessa elämässämme kuuluvat ne liikkeet, joiden aatteellinen lähtökohta on totalitaarinen ja autoritaarinen ja joiden menettelytavat perustuvat äärimmäisyydenäkemyksille. Äärioikeistolle ollaan parhaillaan luomassa maassamme yhteistä positiiviselta näyttävää poliittista kuvaa. Kansanvaltaisuuden pohjalta lähtevällä kokoomuslaisuudella ei

¹⁵²⁸ Valtiopäivät 1976, pöytäkirjat I, 607–611, 6.4.1976, ed. Ehrnrooth.

¹⁵²⁹ Ilkka Kanervan esitelmä talouspoliittisessa seminaarissa 21.2.1976, pta_kelanau_001,PTA.

¹⁵³⁰ Ibid.

¹⁵³¹ Koskinen 1989, 67.

*voi olla mitään poliittista yhtenäisyyttä sen liikkeen kanssa. Toiminta äärioikeistoa vastaan on taistelua pohjimmiltaan täysin kollektiivista, yksiarvoista ja äärimmäisen autoritääristä ideologiaa vastaan. Äärioikeiston vastainen toiminta ei ole porvareille tietenkään mikään itseisarvo, vaan se on keskeinen osa sitä sosialismin vastaista taistelua, joka tähtää edellytysten luomiseen yhteiskunnan porvarisoinnille.*¹⁵³²

Kanervan puheenvuoro osoittaakin, että suhtautuminen poikkeuslakiin tuli merkitsemään rajalinjan syntymistä nk. maltillisen oikeiston ja nk. äärioikeiston välillä. Rajalinjan määräytyminen oli sangen yksinkertaista. Kekkosen kannattajat lukeutuivat maltilliseen oikeistoon ja vastustajat äärioikeistoon. Ehrnroothin osalta pitäytyminen perustuslaeissa ja poikkeuslain vastustaminen eivät siis riittäneet todistamaan, että Ehrnroothin perustuslaillinen linja olisi demokraattinen. Kuten Vesa Vares on todennut, poliittinen jako äärioikeistoon ja maltilliseen oikeistoon ei noudattanut oikeisto–vasemmisto-jakoa, vaan kysymys oli vaihtoehtoista yhteiskuntakeskeisyys–yksilökeskeisyys ja vanhoillisuus–uudistusmielisyys. Tällöin poikkeuslain puolustaminen ja asettuminen samaan rintamaan kommunistien ja sosialidemokraattien kanssa eivät merkinneet demokratian hylkäämistä.¹⁵³³ Sen sijaan poikkeuslain vastustaminen ja vaalioikeuden puolustaminen olivat osoitus sekä taantumuksellisuudesta että äärioikeistolaisuudesta.

Vaikka perustuslaillisiin ja Ehrnroothiin oltiin lyömässä myös perusteettomasti äärioikeisto- ja fasismileimaa, ilmeni Varsinais-Suomessa tapaus, jonka seurauksena puoluejohto päätti ryhtyä toimenpiteisiin ja ajaa puolueesta ulos mahdolliset epädemokraattiset voimat. On mahdollista, että myös Kanerva oli kuullut huhuja perustuslaillisten Naantalin osaston tapahtumista tammikuussa 1975, jolloin puoluesihteerin Kari Räisäsen vaati sekä piirin toisen varapuheenjohtajan että Naantalin perustuslaillisten johtokunnan jäsenen erottamista. Erotetuista toinen oli kuulemma mm. ”jossain suljetussa tilaisuudessa” soittanut sota-aikaista laulua ”silmien väliin ryssä”. Perustellessaan toimenpiteitä Räisäsen ilmoitti, että fasismisyytösten takia koko puolue oli suojelupoliisin tarkkailussa ja jatkuvan lakkautusuhan alla.¹⁵³⁴

Ehrnroothin roolista nk. puhdistuksissa ei ole löytynyt mitään ensikäden tietoa. Myöskään siitä, oliko erottamisten taustalla mainitut syyt totta, ei ole varmuutta. Turun yliopistossa IKL:ää tutkineelle filosofian lisensiaatti Mikko Uolalle Räisänen joka tapauksessa kertoi, että erottamiset olivat välttämättömiä ja kaikki tapahtui Ehrnroothin siunauksella, sillä taustalla oli ”huoli koko puolueen kohtalosta”. Samalla Räisänen paljasti, että toimenpiteen taustalla oli Ehrnroothin Junnilalta saama tieto, jonka mukaan oli olemassa ”vakavasti otettavia suunnitelmia puolueemme toiminnan saattamiseksi sellai-

¹⁵³² Ilkka Kanervan puhe Kokoomuksen Nuorten Liiton liittokokouksessa Turussa 17.11.1973, KNL:n liittokokous 1973, PTA.

¹⁵³³ Vares 1999, 107.

¹⁵³⁴ jK I S14–1, piiriton n:o Tku 111/75, Ilmoitus 278 6–2–1975, Supo. Suojelupoliisille Räisäsen argumentit lakkautusuhasta ja tarkkailusta olivat selvästikin yllätyksellisiä. Kaikesta päätellen Räisäsen liioitteli asiaa, sillä ainakin tapahtumaa käsitelleessä raportissa todettiin, ettei Suojelupoliisi pitänyt hyvänä, että sen nimeä käytettiin väärin puolueen sisäisissä välienselvittelyissä.

seen valoon, että se voitaisiin lakkauttaa Pariisin rauhansopimuksen ja välirauhansopimuksen vastaisena”.¹⁵³⁵

On täysin mahdollista, että asia oli juuri niin kuin Räisänen kertoi. Ehrnroothin huolestumisesta kertoo osittain myös se, että vuoden 1975 ensimmäisessä jäsenkirjeessä korostettiin vahvasti, että ”Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue on pohjoismaisen demokratian linjalla, eikä hyväksy totalitäärisiä aatesuuntia”. Jäseneksi ei siis kelvannut henkilö, joka ei varauksettomasti kannattaisi länsimaista demokratiaa ja vapaata yhteiskuntajärjestelmää.”¹⁵³⁶ Huutavasta jäsenpulasta ja kannatuksen vähydestä huolimatta Ehrnrooth ei halunnut ottaa pienintäkään riskiä. Pohjoismaisen oikeusvaltion ja länsimaisen demokratian ihanteiden varaan rakentuvasta linjastaan Ehrnrooth ei tinkinyt, sillä isänmaallisuuteen ja kommunisminvastaisuuteen nojaavalla puolueella oli poliittista liikkumatilaa niukasti ilman jäsenistöön kohdistuvia natsismiepäilyjäkin.

SPK:n ympärillä leijunut uhka näkyi myös siinä, että tietynlainen pelon ja vainoharhaisuuden ilmapiiri näyttäisi olleen yleistä Ehrnroothin ja perustuslaillisten keskuudessa vuosien 1973–1975 aikana. Akulov-jupakan outojen piirteiden myötä Ehrnrooth näyttäisi muuttuneen epäluuloiseksi jopa viranomaisia kohtaan. Eräässä haastattelussa Ehrnrooth myönsikin, ettei enää uskaltanut lähettää ulkomaille lähteviä kirjeitä Suomesta eikä enää puhunut kaikista asioistaan puhelimesta. Syynä tähän oli epäily siitä, ettei kirjesalaisuuden ohella enää voinut luottaa myöskään puhelinsalaisuuteen. Myös monet Ehrnroothin kanssa asioineet henkilöt soittivat vain pyytääkseen tapaamista ”puhelin kuuntelun pelossa”.¹⁵³⁷ Poliittisissa piireissä vastaavanlainen pelokkuus ei ollut poikkeuksellista. Vähän ennen poliittista kääntymystään Väinö Leskinen kertoi Melinille epäilevänsä, että Matkatoimisto Arean toimistoa ehkä salakuunneltiin.¹⁵³⁸

Vuoden 1976 kunnallisvaaleihin liittyneiden sotkuisten yhteistyökuvioiden ohella itse vaalitulos antoi Ehrnroothille aihetta huoleen. Näin siitäkin huolimatta, että muistelmissaan Ehrnrooth vakuutti vaalituloksen olleen ”aivan tyydyttävä”. Tosiasiassa vaalitulos oli hälyttävä, sillä vuoden 1975 eduskuntavaaleihin verrattuna puolueen valtakunnallinen äänisaalis romahti puoleen ja oli enää vain 0,86 %, mikä tarkoitti neljäätoista valtuutettua koko maassa.¹⁵³⁹ Vaalitulos konkretisoi sen, minkä Ehrnrooth tiesi etukäteen. Puolueen taloudellinen tilanne oli heikko, ja kunnallisvaaleissakin taloudellinen vastuu

¹⁵³⁵ Kari Räisäsen kirje Mikko Uolalle 31.1.1975, Kansio F1, SLSA 915.1, SLS.

¹⁵³⁶ SPK:n järjestökirje 1/1975, Kansio D1, SLSA 915.1, SLS.

¹⁵³⁷ Iltaset 3.12.1974, ”Ehrnrooth pelkää: Isoveli valvoo keskustelujani”.

¹⁵³⁸ Ingvar S. Melinin haastattelu 23.3.2010. Melin kertoo seuraavaa: ”Leskinen sitten kutsui, että tule käymään joskus, niin tarjoa sulle kahvia, niin jutellaan. Leskinen sitten, että pannaan radio päälle, että jos täällä on salakuuntelua, niin se ei kuulu sitten.”

¹⁵³⁹ PKP:n järjestökirjeet 1/1976 ja 3/1976, D1, SLSA 915.1; Kunnallisvaalit 1976, Suomen virallinen tilasto XXIX B:5, 34; Ehrnrooth 1999, 385–387. Ehrnroothin muistelmien ja järjestökirjeen 3/1976 välillä on eroa ehdokasmäärissä. Järjestökirjeen luku 301 lienee kuitenkin oikea.

oli jäänyt paikallisosastoille ja piireille. Pienenä eduskuntapuolueena edes puoluetuki ei auttanut. PKP:n¹⁵⁴⁰ kohdalla se tarkoitti vuoden 1976 osalta vain 90 000 markkaa.¹⁵⁴¹

Ehrnrooth asema PKP:n johdossa ei ollutkaan kehuttava. Puolue, jolla ei ollut kunnollista kenttää ja paikallisyhdistysten verkostoa, näytti kuolemaantuomitulta.¹⁵⁴² Perustuslaillisilta puuttuivat myös väylät saada poliittista viestiä ulos. Nyt jopa Aamulehti ja Uusi Suomi suhtautuivat puolueeseen nihkeästi, eikä puolueen asema Yleisradiossakaan ollut kehuttava. Ongelmia aiheuttivat jatkuvasti myös Ilpo Järvinen ja puolueesta huhtikuussa 1976 lähtenyt Salme Katajavuori, jotka julkaisivat ”varoitusilmoituksia” juuri vaalien alla. Helsingin kohdalla puolueen aiempaa heikompaan tulokseen nähtiin vaikuttaneen erityisesti Ilaskiven asettuminen ehdolle, sillä hän sai vaaleissa yli 15 000 ääntä.¹⁵⁴³

”URKIN JÄLKEEN TULKOON AHTI”

*Suomessa vallitsee eräänlainen diktatuuri, jossa jokaisen, joka pyrkii eteenpäin ja ylöspäin, täytyy olla sitä mieltä, että presidentti Kekkonen on ainoa, joka voi tätä maata johtaa. Mihin hän on maamme johtanut? Sen me tiedämme kaikki.*¹⁵⁴⁴

Ehrnrooth manaa Virkkus-henkeä esiin

Huhtikuun 24. päivänä 1975 poliittinen elämä sai lisävärinää SDP:n puoluetoimikunnan esittäessä Kekosta puolueen presidenttiehdokkaaksi. Suostumuksensa Kekkonen oli antanut muutamia päiviä aikaisemmin toivoen, että vaalit käytäisiin normaaleilla valitsijamiesvaaleilla.¹⁵⁴⁵ Spekulaatioita vuoden 1978 jälkeisestä tilanteesta oli itse asiassa käyty jo poikkeuslain säätämisestä lähtien. SDP:n aktiivisuus presidenttikysymyksessä johtui Juhani Suomen mukaan puolueen halusta torpedoida Ahti Karjalaisen ”kuningas-tie”, mutta myös pyrkimyksestä estää puolueen joutuminen poliittiseen paitsioon koomuksen ja Karjalaisen mahdollisen yhteistyön myötä. Yllättävänä ei voida pitää

¹⁵⁴⁰ Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolueen nimi muutettiin vuonna 1976 Perustuslailliseksi Kansanpuolueeksi.

¹⁵⁴¹ PKP:n puoluehallituksen kokous 17.1.1976, Ca1, SLSA 915.1; Puolueiden rahoituksesta ks. Uusi Suomi 10.3.1979, ”Puolueet konkurssitilassa”. Vuonna 1976 Pkp:n taloudellinen tilanne oli eduskunta-puolueiden heikoin. Kaiken kaikkiaan puolueen saama rahallinen tuki oli noin 272 000 markkaa. Tästä yksityisen rahan osuus oli 88 000 markkaa. Muiden puolueiden osalta summat olivat huomattavasti suurempia: SDP 12,6 milj. mk., KOK 9,2 milj.mk., KESK 8,8 milj.mk., SKDL 7,6 milj.mk., LKP 3,6 milj.mk., RKP 2,6 milj.mk., SKL 1,8 milj.mk. ja SMP 0,72 milj.mk.

¹⁵⁴² Seikko Eskolan puheenvuoro Porvarillisen Työn Arkiston kunnallispoliittisessa seminaarissa 28.2.2013, tekijän hallussa. Seikko Eskola mukaan hänelle LKP:n kuolema kävi täysin ilmeiseksi vuoden 1966 eduskuntavaaleissa, sillä puolueelta puuttui kunnollinen kenttäorganisaatio.

¹⁵⁴³ PKP:n puoluehallituksen kokous 17.1.1976, Ca1, SLSA 915.1; PKP:n järjestökirje 4/1976, D1, SLSA 915.1.

¹⁵⁴⁴ Valtioapäivät 1976, pöytäkirjat IV, 3351, 13.1.1977, ed. Ehrnrooth.

¹⁵⁴⁵ Urho Kekkosen päiväkirja 21.4.1975 ja 24.4.1975.

myöskään sitä, että myös Neuvostoliitossa oltiin Kekkosen kannalla. Myös Kekkonen oli halukas jatkamaan tai ainakin estämään Ahti Karjalaisen nousun presidentiksi. Kekkonen oli nimittäin vakuuttunut, ettei Karjalaisella ollut ”selvää vakaumusta siitä, milaista ulkopoliittikkaa meidän tulee myös tulevana vuosina tässä maassa harjoittaa”.¹⁵⁴⁶

Kekkosen suostumus asettumisesta SDP:n ehdokkaasi aiheutti uutispommin, jonka seurauksena presidenttipeli näytti olevan pelattu jo ennen sen alkamistakaan. Iltaset-lehti julistikin jo seuraavana päivänä, että ”UKK voittaa kaikki erät jälleen vuonna 1978!”. Kekkosen suostumukseen sisältänyt ehto normaaleista vaaleista teki uutisesta miellyttävän jopa Ehrnroothille, joka totesikin, että nyt myös perustuslaillisilla olisi mahdollisuus asettaa oma ehdokas.¹⁵⁴⁷ Ehrnrooth ilmoittikin ottavansa kokoomukseen yhteyttä yhteistyön merkeissä ”jo ensi viikolla”.¹⁵⁴⁸ Jo tässä vaiheessa oli kuitenkin ilmeistä, ettei Ehrnroothin kädenojennus tulisi johtamaan mihinkään, sillä kokoomus oli kieltäytynyt aikaisemminkin kaikesta vaaliyhteistyöstä. Myös Päiviö Hetemäen myönteinen kannanotto Kekkosen ilmoituksen vuoksi ei luvannut hyvää.¹⁵⁴⁹ Kilpajuoksu Kekkosen kannattamisesta johtikin siihen, että keskustapuolueen ohella myös SKDL ilmoitti kannattavansa Kekkosta. SPK:n lisäksi vain SMP, SKYP ja SKL suhtautuivat Kekkoseen varauksellisesti. Ehrnroothille presidenttikysymys ja ennenaikaiset eduskuntavaalit näyttäytyivät osana hallituspoliittista remonttia, jonka tavoitteena Ehrnrooth uskoi olevan kansanrintamahallituksen ulottaminen kommunisteihin.¹⁵⁵⁰

Kokoomuksen viivytellessä päätöstään Ehrnrooth toimi kuten oli luvannutkin. SPK lähestyi presidentinvaaliasiassa sekä kokoomusta että kristillisiä. Kokoomukselle 29.4.1975 päivätyssä kirjeessä Ehrnrooth ja Räisänen ehdottivat ”neuvottelujen aloittamista porvarillisen ja perustuslaillisen vaihtoehdon turvaamiseksi presidentinvaaleissa” ja esittivät toivomuksenaan, että kokoomus ottaisi neuvottelutarjouksen esille tulevassa puoluekokouksessa. Perustuslaillisten motiivi oli puettu länsimaisen demokratian ylevään asuun; perustuslaillisten mielestä länsimaisittain katsottuna vapaita vaaleja ei voitaisi käydä, mikäli henkilövaihtoehtoja ei tarjottaisi.¹⁵⁵¹

Ehrnroothin kosiskelut lisäsivät paineita kokoomuksen Kekkosta kannattavien keskuudessa. Erityisesti Ilkka Kanerva piti puolueen viivyttelyä poliittisesti kestävämmänä ja vaati puoluekokousta asettamaan Kekkosen puolueen presidenttiehdokkaaksi. Kanervan mielestä puolue ei voinut olla ”muodollisesti” virallisen ulkopoliitiikan kannalla, jollei

¹⁵⁴⁶ Urho Kekkosen pvk. 17.4.1975; Suomi 1998, 594–599, 607; Seppinen 1997, 556–558.

¹⁵⁴⁷ Iltaset 25.4.1975, ”Peli on pelattu”; Maaseudun Tulevaisuus 26.4.1975, ”Lehtimiehen -ulmassa”; KU 27.4.1975, ”Äärioikeisto asettaa oman ehdokkaansa”.

¹⁵⁴⁸ Iltaset 25.4.1975.

¹⁵⁴⁹ Iltaset 25.4.1975, ”Peli on pelattu”. Päiviö Hetemäki totesi haastattelussa: ”Olen ollut koko ajan sitä mieltä, että presidenttimme tulisi jatkaa, koskapa on niin hyvässä kunnossa.”

¹⁵⁵⁰ Suomi 1998, 611; KU 27.4.1975, ”Äärioikeisto asettaa oman ehdokkaansa”.

¹⁵⁵¹ Suomen Perustuslaillisen Kansanpuolueen kirje Kansalliselle Kokoomukselle 29.4.1975, Kirjeenvaihto 1970–1977, Veikko Tavastilan kokoelma, PTA

se samalla hyväksynyt Urho Kekkosta.¹⁵⁵² Kanerva vaati jopa puolueen oikean laidan ulosheittämistä, mikäli mikään muu ei auttaisi Kekkosen kysymyksessä: ”Ne, jotka tulevat Kekkosen taakse pelastuvat. (...) Jos tästä tehdään tarpeeksi selvä linjakysymys, sitä pienemmäksi Kekkosen vastustajien joukko käy.”¹⁵⁵³

Ehrnroothin yritys vedota Virkkus-vaalien aikaiseen yhteistyöhön velvoittavana esikuvana ei tuottanut toivottua lopputulosta. Kokoomuksen puoluehallitus päätti 12.5.1975 ”yksimielisesti” esittää puoluekokoukselle Kekkosen uudelleenvalitsemista vuonna 1978. Itse asiassa puoluehallituksen kokouksessa ei edes käsitelty perustuslaillisten kokoomukselle tekemään ehdotusta, vaan kirje jäi puoluesihteerin Tavastilan pöytälaatikkoon.¹⁵⁵⁴ Kokoomuksen päätöksestä huolimatta myös Ehrnroothin yhteistyöehdotuksen motiiveja on syytä tarkastella kriittisesti. Ehrnroothin tietäessä kokoomuksen puoluejohdon näkökannan sekä Urho Kekkosen presidenttiyteen että kaikkeen yhteistyöhön perustuslaillisten kanssa on syytä olettaa, että Ehrnroothin esittämä yhteistyötarjous oli joko poliittista teatteria tai poliittista naivismia. Näistä vaihtoehtoista ensimmäinen vaihtoehto tuntuu todennäköisemmältä. Tätä vaihtoehtoa puoltaa myös se, että jo ennen puoluehallituksen päätöstä Ehrnrooth hyökkäsi eduskuntapuheessaan voimakkain sanankääntein kokoomusta vastaan presidenttiasiansa:

*Sosialidemokraattien, keskustapuolueen, liberaalien, kommunistien ja kokoomuksen nöyrät johtajat ovat jo rientäneet ehdottamaan, että kohta 75 vuotta täyttävän presidentti valittaisiin jälleen kerran uudelleen kolmen vuoden kuluttua. Me perustuslailliset emme yhdy tähän hämmästyttävään ehdotukseen. Mielestämme on jo aika käsittää, ettei mikään kansakunto voi olla riippuvainen yhdestä henkilöstä. Nykyinen meno lähentelee jo poliittista itsepetosta. Ainoa looginen johtopäätös jatkuvasta yhden miehen ympärillä käydystä vaalifarssista olisi tietenkin se, että henkilö valitaan eliniäksi. Kumma, ettei uskokoomus ole keksinyt ehdottaa tätä.*¹⁵⁵⁵

Kokoomuksen päätös asettumisesta Urho Kekkosen ehdokkuuden taakse oli Ehrnroothille sikäli epämiellyttävä tieto, että se betonoi kokoomuksen poikkeuslain yhteydessä ottaman poliittisen suunnanmuutoksen. Seinäjoen perustuslaillisten tilaisuudessa Ehrnrooth totesikin, ettei enää ollut ”pienintäkään epätietoisuutta, mikä ero on perustuslaillisten ja kokoomuksen välillä”. Perustuslaillisten tulevaisuuden kannalta asialla oli myös positiivinen puolensa. Kokoomuksen loitontuessa Kekkosen vastaisesta oppositiosta jäi perustuslaillisille enemmän poliittista pelikenttää. Ehrnrooth ilmoittikin heti, että perustuslailliset tarjoaisivat ehdokkaallaan vaihtoehdon myös niille kokoomuslaisille, jotka eivät hyväksyisi Kekkosta.

Merkittävin motiivi Kekkosen haastamiseen ei ollut puoluepoliittisissa syissä tai uskossa, että Kekkosen olisi voitettavissa, vaan vuoden 1973 poikkeuslaissa. Ehrnrooth pelkäsi, että Kekkosen jatkokausi hoidettaisiin jälleen poikkeuslailla. Hän ei myöskään

¹⁵⁵² Maaseudun Tulevaisuus 26.4.1975, ”Lehtimiehen kulmassa”; KU 27.4.1975, ”Äärioikeisto asettaa oman ehdokkaansa”.

¹⁵⁵³ US 21.11.1976, ”Jos hetkeksikin jättää, niin hyeenat hyökkäävät”.

¹⁵⁵⁴ Kansallisen Kokoomuksen puoluehallituksen pöytäkirja 12.5.1975, Kansallinen Kokoomus, PTA.

¹⁵⁵⁵ Valtioapäivät 1975, pöytäkirjat II, 1202, 6.5.1975, ed. Ehrnrooth.

ymmärtänyt sitä, että osan poliitikoista huhtiin jopa olevan taipuvaisia kyseenalaistamaan koko presidentinvaalien tarpeellisuuden mielekkäiden ehdokkaiden puuttumisen ja Kekkonen ylivoiman takia.¹⁵⁵⁶ Ehrnrooth peilasikin tilannetta Yhdysvaltojen tilanteeseen, jossa Jimmy Carter oli nopeasti noussut tulevien vaalien voittajasuosikiksi. Ehrnrooth ihmettelikin, miksei sama voisi olla mahdollista myös Suomessa. Tilanteeseen turhautunut Ehrnrooth kirjoittikin Helsingin Sanomien ”Fordin odotettu voitto”-pääkirjoituksen viereen: ”Suomessa sen sijaan ei ole kuin yksi joht.!”¹⁵⁵⁷

Valmistautuminen vuoden 1978 presidentinvaaleihin paljastaakin erittäin hyvin, miten kauaksi esim. Ehrnrooth ja Hetemäki olivat loitontuneet toisistaan sitten Honka-liiton aikojen. Siinä, missä Päiviö Hetemäki tuki vuoden 1976 tilanteessa Kekosta ”suorastaan dramaattisen ehdottomasti”, vastusti Ehrnrooth Kekosta vähintään yhtä voimakkaasti. Jukka Tarkan mielestä Hetemäen Kekkos-myönteisyydessä ei kuitenkaan ollut kyse mielistelystä, vaan periaateellisuudesta.¹⁵⁵⁸ Tarkan tulkinnan valossa voidaankin todeta, että Kekkos-kysymykseen liittyvistä erimielisyyksistä huolimatta Hetemäkeä ja Ehrnroothia yhdisti ainakin yksi asia: kumpikin koki toimivansa vakaumuksensa mukaisesti maan etujen puolesta. Ehrnroothin nostaessa perustuslaillisuuden ja parlamentaarisen demokratian puolustamisen kaiken yläpuolelle korosti Hetemäki järkipäistä reaalipolitiikkaa, jossa ei saanut antautua henkilökohtaisten mielipiteiden vietäväksi.

”Äärioikeiston toimet” tähtäävät poikkeuslain torjumiseen

Kesään 1976 mennessä vaalitulokset oli jo käytännöllisesti katsoen selvä: Kekkonen taakse oli ryhmittynyt jo kuusi puoluetta. Puolueiden nopea marssi Kekkonen taakse huolestutti Ehrnroothia. Kokoomuksen ohella Ehrnrooth ihmetteli SDP:tä, joka ei uskaltanut haastaa Kekosta, vaikka sillä oli Mauno Koiviston kaltainen ehdokas käytettävissään. Hymy-lehdelle antamassaan haastattelussa Ehrnrooth epäilikin, että SDP:n passiivisuuden takana oli pelko joutumisesta ulkopoliittiseen paitsioon:

*Mitä Mauno Koivisto on tehnyt sellaista, että hän ei ole ulkopoliittisesti sopivin mies? – Minä en tiedä – tietääkö kukaan? Tarvitseeko tehdä mitään? Leimaaminen riittää. Jos mies sisäpiirissä leimataan henkilöksi, jonka takana seisominen ei ole terveellistä puolueen tulevaisuudelle, niin silloin katsotaan viisaimmaksi luopua hänestä. Silloin ollaan juuri panttivankina ja joudutaan noudattamaan niitä piirustuksia, joita Keskustapuolue ja kommunistit ovat laatineet. Ja näin käy maan suurimmalle puolueelle!*¹⁵⁵⁹

Tässä vaihtoehtomuuden ilmapiirissä Ehrnrooth ryhtyi hakemaan yhteistyökumppaneita pienpuolueiden piiristä sekä kokoomuksen oikeistosiiven suunnalta. Presidenttikysymykseen liittyen Itsenäisyyden Puolesta ry:n puheenjohtaja Heikki Eskelinen saikin

¹⁵⁵⁶ US 31.7.1976, ”1978 vaalien vaihtoehto UKK:n valinta eduskunnalle”; HS 14.10.1976, ”Uusi poikkeuslaki vireillä UKK:lle”.

¹⁵⁵⁷ HS 20.8.1976, ”Fordin odotettu voitto”, Kansio 55, GCEa, KA.

¹⁵⁵⁸ Tarkka 2006, 281. Tarkka toteaa mm. seuraavaa: ”Hetemäki pyrki järjestelmällisesti kehittämään teollisuusjohtajien suhteita Kekkoseen järkipäisen reaalipolitiikan pohjalta.

¹⁵⁵⁹ Georg C. Ehrnroothin Hymy-lehdelle antama haastattelu (pvm. ei tiedossa), Kansio 21, GCEa, KA.

tehtäväkseen koota ns. Kekkös-vastaisten ryhmien edustajat neuvotteluihin ehdokkaan etsimiseksi aktiivipoliitikkojen ulkopuolelta. Ehrnroothin ja Eskelisen lisäksi mukana olivat mm. Victor Procopé, Tuure Junnila, Raino Westerholm ja Kullervo Rainio. Eskelisen mukaan yhteisen ehdokkaan löytäminen osoittautui kuitenkin varsin hankalaksi:

Kokoonnuimme Katajanokan Kasinon jossakin kabinetissa aika monta kertaa. Käytiin läpi kenraaleja, ainakin Siilasvuolta kysyttiin, ja piispoja, ainakin Juva oli tapetilla, ja yliopistojen rehtoreita. Tunnustelijoiksi sovittiin henkilöitä, joilla oli ennestään suhteita ko. miehiin, ja kaikkialta tuli vastaan kieltäytymisiä. Joku kuului selittäneen, ettei lähde kärsimään varmaa tappiota ja saamaan lokasaavillisia niskaansa, mutta odottakaa: sitten kun UKK on poissa!¹⁵⁶⁰

Ehrnroothin johdolla käytyjen neuvottelujen lisäksi Eskelinen oli tietoinen myös muissa piireissä käydyistä keskusteluista mahdollisen vastaehdokkaan löytämiseksi Kekkoselle. Vastaehdokkaaksi toivottiin ”joku tannerilainen”. Ahti M. Salosen ohella ehdokaskavaiiluissa olivat esillä SAK:n entinen puheenjohtaja Niilo Hämäläinen ja tamperelainen demarivaikuttaja Risto Tainio. Eskelisen tietoon nämä nimet tulivat poikkeuslainvastaisen kansalaistoimikunnan jäsenen kautta erään kesämökkipalaverin yhteydessä.¹⁵⁶¹

Myös RKP:ssä tulevia presidentinvaaleja odotettiin suurella mielenkiinnolla. RKP:lle ratkaisevinta oli se, ketkä olisivat Kekkosen vastaehdokkaina. Pär Stenbäck teki selväksi jo joulukuussa 1976, että mikäli Vennamo, Ehrnrooth ja Haikala ovat vastaehdokkaita, niin siinä tapauksessa RKP:n oikeistolle ei annettaisi vapaita käsiä.¹⁵⁶² Stenbäckin haluttomuus oli ymmärrettävää. Stenbäck halusi kaikin keinoin rajata perustuslailliset kaiken poliittisen yhteistoiminnan ulkopuolelle, sillä Ehrnrooth oli edelleenkin jakamassa RKP:n äänipottia Helsingin vaalipiirissä.

Stenbäckin huoli RKP:n oikeistosta helpotti, kun Kekkosen suhtautuminen presidentin valintatapaan muuttui joulukuussa 1976. Paavo Haavikon innoittamana Kekkonen päätyi siihen, että asia voitaisiin ehkä sittenkin hoitaa poikkeuslailla, koska ”todellista vaalia” ei kuitenkaan tulisi. Kekkosen ehdotuksesta asian eteenpäin vieminen jätettiin Päiviö Hetemäen hoidettavaksi.¹⁵⁶³ Julkisuuteen asia tuli Hetemäen haastattelun kautta, jossa tämä perusteli aloitettaan sillä, että muuten oltaisiin menossa kohti ”leikkivaaleja”.¹⁵⁶⁴ Kaikki oli siis menossa juuri siihen suuntaan, jota Ehrnrooth oli pelännyt.

Hetemäen ulostulon jälkeen Ehrnrooth vertaisikin tilannetta hoviin, jossa hovinarrien tilalla olivat ”palkitut ja palkatut” puoluejohtajat, jotka aatteellisista eroista huolimatta olivat yksimielisiä kaikista merkittävistä poliittisista kysymyksistä. Kekkosesta ja kansanrintamasta oli Ehrnroothin mielestä tullut vaihtoehtottomia asioita.¹⁵⁶⁵ Kokoomusta

¹⁵⁶⁰ Heikki Eskelisen kirjallinen tiedonanto 29.12.2011, tekijän hallussa.

¹⁵⁶¹ Ibid.

¹⁵⁶² Suomenmaa 10.12.1976, ”Keskiryhmien vaaliliittoon UKK jatkamaan”

¹⁵⁶³ Urho Kekkosen pvk. 9.12.1976; Suomi 2000, 312–313.

¹⁵⁶⁴ Urho Kekkosen pvk. 13.1.1977.

¹⁵⁶⁵ Valtioapäivät 1976, pöytäkirjat IV, 3282–3283, 12.1.1977, ed. Ehrnrooth.

ja Päiviö Hetemäkeä Ehrnrooth syytti sinisilmäisyydestä ja tulella leikkimisestä tahojen kanssa, joiden pyrkimyksenä oli vallankumous ja sosialistinen Suomi:

*Elleivät ne porvarillisia puolueita edustavat henkilöt, jotka nyt ovat painostamassa kansanedustajia uuteen poikkeuslakiin, käsitä, miten edesvastuutonta heidän toimintansa on, täytyy vain todeta, että kansanvaltaista järjestystä tuskin enää voidaan pelastaa. Kommunistit ja heidän myötäjuoksijansa, jotka yhtyvät kaikkiin hankkeisiin, jotka lähtevät ”rauhanpuolustajien” tai muiden aarivasemmistolaisten järjestöjen taholta, ymmärtävät kyllä käyttää hyväkseen niitä yksinkertaisia porvareita, jotka luulevat vaaleissa voitavan luopua aina, kun lopputulos näyttää olevan etukäteen tiedossa.*¹⁵⁶⁶

Ehrnroothin näki poikkeuslakiehdotuksen taustalla myöntyvyyslinjalaisten pelon. Vaaleista oli tullut ongelma, sillä kukaan ei enää uskaltanut asettua Kekkosta vastaan. Ehrnroothin mielestä vakaumuksesta maksettava hinta oli muuttunut monille liian kalliiksi, kun taas myöntyvyyslinjasta saatavat hyödyt näyttivät ilmeisiltä. Surullisina esimerkeinä Ehrnrooth otti esiin V. J. Sukselaisen ja Mauno Koiviston kohtalot. Sukselaisen kampittamisesta Ehrnroothin totesi, ettei uskonut vastaavaa tapahtuneen missään muussa sivistysvaltiossa. Koivisto oli työnnetty Suomen pankkiin – paikkaan, jossa ”ei mies korkoa kasva”. Myöntyvyydestä parhaimman esimerkin tarjosi Ingvar S. Melin, josta oli tullut ”vaieten” Kekkosen mies. Palkintona kääntymyksestä oli ministerinsalkku Miettusen hätätilahallituksessa. Meliniin ja kokoomuksen enemmistöön viitaten Ehrnrooth kysyikin eduskunnassa:

*Onko tämä normaalia? Onko, ed. Puhakka, normaalia se, että kokoomuksen johto, jopa puheenjohtaja Holkeri äänestää samalla tavoin kuin ed. Puhakka silloin, kun presidenttikysymys ratkaistaan? (...) onko seura semmoinen, että se hiukan pelottaa. Tai pelottaako se enemmän kokoomusta? Tuskinpa vain, sillä kokoomus on sokeudessaan valmis mihin tahansa, ja vain ed. Junnila, ed. Rainio ja ed. Mäki-Hakola ovat toista mieltä (...) Onko tämä hyvät kansanedustajat terve ilmi? Voitteko te osoittaa ainoatakaan esimerkkiä muualta maailmasta, jossa poliitikko antaisi tällaisten näkökohtien määrätä vakaumuksestaan, niin että hän muuttuu täysin toiseksi henkilöksi, koko hänen luonteensa muuttuu, jotta hän voisi palvella tätä yksinvaltiasta, joka nyt on istunut 21 vuotta presidentin paikalla.*¹⁵⁶⁷

Pian Stenbäckin haastattelun jälkeen tieto ”äärioikeiston” salahankkeesta vuoti julkisuuteen. Tiedonantaja-lehti kertoi asiasta 17.12.1976 otsikolla ”Äärioikeiston toimet”. Lehden mukaan hankkeen tavoitteena oli löytää Kekkoselle vastaehdokas, joka saisi myös kokoomuslaisten kannatusta. Lehti tiesi, että ”äärioikeiston” hankkeen henkisenä johtajana toimi Georg C. Ehrnrooth, mutta mukana olivat myös SKL ja SKYP. Tiedonantaja oli myös perillä ehdokaskaavailuista. Lehden mukaan mm. Matti Virkkusen, Raimo Ilaskiven, Helvi Sipilän, Mikko Juvan, Ensio Siilasvuon, Veli Merikosken ja STK:n pj. Erkki Partasen nimet olivat olleet esillä. Eino Haikalan ohella ”hätävarana” oli Georg C. Ehrnrooth, jonka puolesta liputti etenkin PKP:n puoluesihteerin Kari Räisänen. Räisäseen liitettyjen ”tietojen” kautta Tiedonantaja leimasi hankkeen fasistiseksi salajuoneksi, sillä Ehrnrooth oli Räisäsen esikuvana täyttämässä Adolf Hitlerin jättämän aukon:

Kari Räisänen oli muuten opiskeluaikanaan monen opiskelijan mielestä fasisti, joka järjesti muun muassa Aadolf-iltoja, joissa tutustuttiin Führerin aatteisiin. Seinällä oli tietenkin haka-

¹⁵⁶⁶ Valtiopäivät 1976, pöytäkirjat IV, 3283, 12.1.1977, ed. Ehrnrooth.

¹⁵⁶⁷ Valtiopäivät 1976, pöytäkirjat IV, 3351–3352, 13.1.1977, ed. Ehrnrooth.

*ristilippu, joka oli saatu jostakin Natsi-Saksan aikaisesta sotalaivasta. Räisäsellä on tapana viettää myös Normandian maihinnousun surupäivää. Esimerkiksi kesäkuun 6. päivänä 1964, jolloin kyseisestä maihinnoususta tuli kuluneeksi 20, vietti Räisänen surun päivää pimeässä huoneessa, jonka ainoana valonlähteenä oli Adolf Hitlerin kuva. Nyt Räisänen on tekemässä nykyisen johtajansa kanssa Kekkosele vastaehdokasta.*¹⁵⁶⁸

Myös Suomen liike-elämän ”eräiden piirien” tiedettiin olevan suopeita perustuslaillisten asialle. Todisteena tästä oli perustuslaillisista erotetun Teemu Andelin antamat tiedot, joiden mukaan Räisäsen palkka tuli A. Ahlström Oy:ltä ja sitä maksettiin yhtiön ulkopuolella tehtävästä projektisihteerin työstä. Tiedonantaja-lehti totesikin, ettei äärioikeistolla olisikaan presidentinvaalikampanjassa rahasta pulaa. Myöskään propagandan tuottaminen ei olisi ongelma, sillä Kauko Kareen Alea-kustantamo pitäisi huolen antikekkoslaisen, antikommunistisen ja neuvostovastaisen kirjallisuuden tuottamisesta.¹⁵⁶⁹

Heikki Eskelisen mukaan Tiedonantajan vuodolla oli ikävä vaikutus hankkeelle, sillä se vaikeutti suurten puolueiden oppositioedustajien mahdollisuuksia osallistua Kekkosen vastaehdokkaan etsimiseen. Eskelinen epäilikin, että kommunistilehdillä oli omat tietokanavansa ravintolan henkilökunnan piirissä, sillä miten muuten salassa pidetyt kokoukset ja kokouksissa puhutut asiat olisivat tulleet julkisuuteen.¹⁵⁷⁰ Tietovuoto, neljän suurimman puolueen tuki Kekkosele sekä ajan käyminen vähiin murensivat pohjan pienpuolueiden hankkeelta. SKL:n ja SMP:n puoluekokousten lähestyessä kävi selväksi, ettei hanke onnistuisi. Kristillisten ja SMP:n irtauduttua hankkeesta oli PKP:n löydettävä oma ehdokas. Ehrnrooth oli nimittäin varma, että mikäli vain Vennamo asettuisi Kekkosta vastaan, runnottaisiin uusi poikkeuslaki. Vain riittävän monta vastaehdokasta Kekkosele turvaisi kansalaisille äänioikeuden valtionpäämiestä valittaessa.¹⁵⁷¹

Poikkeuslakikaavailujen takia Ehrnrooth oli vuodenvaihteessa 1976–1977 poikkeuksellisen varovainen poliittisissa liikkeissään. Vaaleihin liittyvien epävarmuuksien takia Ehrnrooth mm. kieltäytyi allekirjoittamasta Curtis Caten lähettämää Association Européenne pour une vraie détente -vetoomusta, jossa Yhdysvalloilta vaadittiin tiukempaa ulkopoliittista linjaa Neuvostoliittoa kohtaan. Kieltäytyminen oli taktinen päätös, sillä sisimmässään Ehrnrooth oli vetoimuksen takana. Ehrnrooth vastasikin Catelle, että vaikka hän kannatti asiaa, ei hän voinut allekirjoittaa adressia, sillä oli jo muutenkin ns. mustalla listalla suomettumisen takia. Ehrnrooth myös korosti, että tulevien vaalien takia hänen oli syytä pidättäytyä kaikesta sellaisesta, jota voitiin pitää neuvostovastaisena. Ehrnrooth kuitenkin lupasi suositella adressia SMP:n Juhani J. Kortesalmelle.¹⁵⁷²

¹⁵⁶⁸ Tiedonantaja 17.12.1976, ”Äärioikeiston toimet”

¹⁵⁶⁹ Ibid.

¹⁵⁷⁰ Heikki Eskelisen kirjallinen tiedonanto 29.12.2011, tekijän hallussa.

¹⁵⁷¹ Vapaa Helsinki 1/1976, Kansio 46, GCEa, KA; Ehrnrooth 1999, 390.

¹⁵⁷² Georg C. Ehrnroothin kirje Curtis Catelle 17.1.1977, Kansio 2, GCEa, KA. Kirjeessään Ehrnrooth toteaa mm. seuraavaa: "However, I am the Chairman of a party and as such I have to consider what it might mean for the party, if I participate in a cause which the Soviet Union regards as hostile to its interests. Our party is right now one of the very few that has an opportunity to nominate a candidate to oppose President Kekkonen in the next presidential elections within less than a year. Even if this candidate has

Näihin aikoihin näytti myös ilmeiseltä, ettei poikkeuslaki saisi riittävää tukea eduskunnassa.¹⁵⁷³ Poikkeuslakikaavailut eivät kuitenkaan kadonneet kokonaan, sillä vielä kesäkuussa 1977 liikkui huhuja, joiden mukana poikkeuslaki olisi mahdollinen, mikäli kokoomus tekisi asiasta aloitteen. Lehdistön ohella näin uskoi Ehrnrooth, joka ilmaisi poikkeuslakipelkonsa USA:n suurlähetystön edustajille keskuussa 1977. Ehrnrooth oli vakuuttunut, että vielä voisi tulla joku syy, jonka seurauksena päädyttäisiin poikkeuslakiin.¹⁵⁷⁴ Lopullinen varmuus normaaleihin valitsijamiesvaaleihin menemisestä saatiinkin vasta syyskuussa.¹⁵⁷⁵ Poikkeuslaki-uhan väistyminen ei kuitenkaan kirkastanut Ehrnroothin poliittista horisonttia. Syynä tähän oli Ehrnroothin poliittisen linjan jatkuva heikkeneminen entisten liittolaisten vähenemisen myötä. Demari-lehden haastattelussa jopa KOP:n entinen pääjohtaja Matti Virkkunen ilmoitti olevansa Kekkosen kannalla.¹⁵⁷⁶ Ehrnroothin tavoin Sveitsissä asunut Tauno Jalanti tyrmistyi tiedosta ja totesi Virkkusen munanneen itsensä lopullisesti. Kirjeessään Ehrnroothille Jalanti rohkaisi jatkamaan silti taistelua: ”Toivon, että jaksat jatkaa taisteluasi, sillä en minä tämän hetken pessimismistä huolimatta usko, että hölmöily jatkuu kovin kauan.”¹⁵⁷⁷

Perustuslailliset tarjoavat vastaehdokkaan

Ehrnrooth jatkoi taistelua. Huhtikuun 20. päivänä Panu Toivonen raotti salaperäisyyden verhoa ilmoittaen, että perustuslailliset asettaisivat puoluerajat ylittävän ”kansanvaltaiset periaatteet” omaavan ehdokkaan.¹⁵⁷⁸ Vielä tässä vaiheessa salassa pidetty ehdokas oli 66-vuotias kansantaloustieteen tohtori Ahti M. Salonen. PKP:n puoluehallituksen päätös esittää Salosta puolueen presidenttiehdokkaaksi tapahtui 5.7.1977. Salosen valintaa perusteltiin Salosen laajalla sisä- ja talouspoliittisella kokemuksella, toiminnalla kansanvaltaisten ja perustuslaillisten arvojen puolesta sekä erinomaisella kansainvälisen politiikan tuntemuksella. Salosen myötä perustuslailliset halusivat tarjota vaihtoehdon myös niille puolueen ulkopuolisille äänestäjille, jotka ”huolestuneina Suomen tulevaisuudesta ovat valmiit yhteistyössä turvaamaan ulkopoliittisen puolueettomuuden, pohjoismaisen kansanvallan ja laillisen oikeusjärjestyksen säilymisen maassamme”.¹⁵⁷⁹

not the slightest chance of playing more than the role of the voice of conscience, I must preserve even this opportunity especially when I could prove to be the only one undertaking this thankless task.”; ks. myös Curtis Caten kirjeet Georg C. Ehrnroothille 12.1.1977 ja 18.2.1977, Kansio 2, GCEa, KA.

¹⁵⁷³ HS 2.2.1977, ”Puolueet nyt kohti valitsijamiesvaaleja”

¹⁵⁷⁴ USA:n Helsingin suurlähetystön sähke 20.6.1977 ulkoasiainministeriölle. Document number 1977HELSIN01271, 1977 Electronic Telegrams, 1/1/1977 - 12/31/1977, Central Foreign Policy Files, RG 59, NARA. (Viitattu 6.4.2014) Saatavissa:

<http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=141617&dt=2532&dl=1629>

¹⁵⁷⁵ HS 2.2.1977, ”Päiviö Hetemäki: Vaalit tästä tulee – ei sen pahempaa”; US 17.6.1977, ”Poikkeusmenettely elää yhä”; IS 22.9.1977, ”Viimeinen ei poikkeusmenettelylle”; Suomi 2000, 329.

¹⁵⁷⁶ Demari 3.3.1977, ”UKK:n viimeinen haastaja”.

¹⁵⁷⁷ Tauno Jalannin kirje Georg C. Ehrnroothille 10.4.1977, Kansio 2, GCEa, KA.

¹⁵⁷⁸ Aamulehti 21.4.1977, ”PKP:n ehdokas presidentiksi vielä salassa”.

¹⁵⁷⁹ PKP:n puoluehallituksen päätös ylimääräiselle puoluekokoukselle esitettävästi presidenttiehdokkaasta 7.5.1977, Hb1, KHP i riksdagen, SLSA 915.1.

Salosen ehdokkuus sai varsin kielteistä julkisuutta lehdistössä. Etelä-Suomen Sanomat ei pitänyt Salosta äärioikeistolaisena, mutta näki tämän ulkopoliittisessa meriittilistassa vaaran merkkejä. Fagerholmin hallitus, Honka-liitto ja Kiina-suhteet olivat suuria ulkopoliittisia rasisitteita. Kansan Uutiset piti Salosta äärioikeistolaisena, jossa oli myös ”muutama läiskä” sosialidemokraattista aatemaailmaa. SDP:n Kansan lehti ilmoitti ykskantaan, että Salonen oli äärioikeistolainen, vaikka omistikin SDP:n jäsenkirjan.¹⁵⁸⁰ Tannerilaiseksi sosialidemokraatiksi itseänsä luonnehtineen Salosen ehdokkuus aiheuttikin pahan päänsäryn SDP:lle. Puoluesihteri Ulf Sundqvist ilmoittikin heti, että Salosen olisi joko itse erottava puolueesta tai muuten puolue ryhtyisi toimenpiteisiin. Samoilla linjoilla oli Helsingin Sos.dem. osuusmiehet ry:n johtokunta, joka esitti Salosen erottamista yhdistyksestä ja koko puolueesta.¹⁵⁸¹ Suomen Kuvalehden entinen päätoimittaja Ilmari Turja piti SDP:n vastatoimia osoituksena poliittisen pelisilmän täydellisestä puuttumisesta ja turvautumisena Hitlerin konsteihin. Turjan mielestä SDP teki toimillaan vain palveluksen Ehrnroothille, sillä Salosen ”rikas ruotsalainen manageri” ei olisi rahoillaan saanut ehdokkaalleen näin näkyvää mainontaa.¹⁵⁸²

Penseys Salosen ehdokkuutta kohtaa oli ymmärrettävää. Omalla esiintymisellään Salonen antoi aseet vastustajiensa käsiin. Vähintäänkin poliittisesti epäkorrektina voidaan pitää Salosen Ilta-Sanomille antamaa haastattelua, jossa hän totesi, ettei edes halunnut presidentiksi eikä ottaisi virkaa vastaan, vaikka sitä tarjottaisiin. Yhtä lailla epäkorrekti Salonen oli perustuslaillisia kohtaan toteamalla, ettei ollut kiinnostunut puolueen motiiveista. Todellinen pohjanoteeraus oli kuitenkin Salosen ehdotus ratkaista nuorisotyöttömyys varusteluteollisuutta lisäämällä, mikä luonnollisesti toi mieleen kolmannen valtakunnan menetelmät talousongelmien ratkaisemisessa.¹⁵⁸³

Ei ihme, että kristillisten Raino Westerholm halusi ottaa Saloseen etäisyyttä korostamalla olevansa ”vain vaihtoehto”, kun taas Salonen oli ”vastaehdokas”. Uusi Maailma -lehti oli samoilla linjoilla toteamalla Kekkosen vastaehdokkaista Salosen olevan pisteliäin ”pikku ukko”.¹⁵⁸⁴ Saloseen liittyvää protestihenkeä ei katsonut hyvällä myöskään Helsingin Sanomat, joka tuomitsi PKP:n toimet leimaamalla puolueen fanaattisen henkilökaunan puolueeksi, joka ei ollut ”muuta kuin muualla turhautuneiden politikoivien ihmisten keräilyerä”.¹⁵⁸⁵ Rauhallisimmin Salosen ehdokkuuteen näytti suhtautuneen Urho Kekkosen, joka totesi Salosen ehdokkuudesta, että ”aina noita oikeistodemareita saa

¹⁵⁸⁰ Etelä-Suomen Sanomat 8.5.1977, ”Neljä ritaria tuulimyllyä vastaan”; Kansan Lehti 10.5.1977, ”Tuollon mun kultani”.

¹⁵⁸¹ HS 8.5.1977, ”Ahti M. Salonen PKP:n ehdokas presidentiksi”; US 11.5.1977, ”SDP punnitsee Ahti M:n jäsenkirjan maanantaina”.

¹⁵⁸² Ilmari Turjan kolumni ”Rookas pillit presidentinvaalista” (artikkelin julkaisuajankohta ja lehti tuntemattomia), UKK puoluesihterityöryhmä 1978, Veikko Tavastilan arkisto, PTA.

¹⁵⁸³ IS 9.5.1977, ”En edes halua presidentiksi”.

¹⁵⁸⁴ US 19.6.1977, ”UKK:n vastaehdokas Westerholm: Minä en ole vastaehdokas”; Uusi Maailma vuodelta 1977 nro ei tiedossa, Kansio 55, GCEa, KA.

¹⁵⁸⁵ Urho Kekkosen pvk. 17.9.1977; HS 20.9.1977.

pelätä”, ja nauroi päälle.¹⁵⁸⁶ Kekkosen maltillinen reaktio osoitti, ettei hän ollut huolissaan tilanteesta eikä uskonut ainakaan Ahti M. Salosen mahdollisuuksiin haastajana.

Esimakua tulevasta vaalikamppailusta saatiin PKP:n ylimääräisessä puoluekokouksessa, jossa Salonen tuotiin yleisön eteen iskulauseella ”Jo riittää meille yksimahti, Urkin jälkeen tulkoon Ahti”. Hiukan vakavampi sävy oli kuitenkin ehdokkaan tunnuksessa ”Paasikiven perintö kunniaan”. Jo tässä vaiheessa oli selvää, että Salonen oli nimenomaan Ehrnroothin ehdokas. Salosen puoluekokouksessa pitämä puhe vilisi Ehrnroothin poliittiseen retoriikkaan kuuluvia asioita: maan itsenäisyys oli kaventunut, Kekkonen oli ennakoinut liikaa Neuvostoliiton toivomuksia, kansanvaltainen parlamentaarinen järjestys ontui ja itsesensuuri rajoitti kansalaisten vapautta. Pahin todiste Kekkosen arvosteluvyn horjumisesta oli ”yksinvaltiaan asemaan hankkiutuneen ja kritiikkiä suvaitsemattoman 77-vuotiaan presidentin päätös jatkaa itsevaltiaana vielä kuusi vuotta”.¹⁵⁸⁷

Särmikkäästä persoonasta huolimatta Ahti M. Salonen vaikutti Ehrnroothin poliittisten tavoitteiden kannalta lupaavalta valinnalta. Näin siitäkin huolimatta, ettei ehdokas yhteiskunnallisilla ja poliittisilla ansioilla yltänytkään valionpäämiehen mittoihin. Merkittävin taustatekijä Salosen valinnan takana liittyi epäilemättä epäkiitolliseen vaaliasetelmaan. Asetelma pakotti Ehrnroothia etsimään nimenomaan voimakastahtoisen vastaehdokkaan. Pienelle puolueelle se oli ainoa keino saada näkyvyyttä. Persoonansa, kirjallisen tuotantonsa ja poliittisen aktiivisuutensa kautta Salonen oli tässä suhteessa mitä parhain ehdokas. Salonen oli myös aiemmalla toiminnallaan osoittanut uskaltavansa asettua Kekkosta vastaan. Hän oli mm. toiminut sekä Fagerholmin sihteerinä yöpakkashallituksen aikana että vaalipäällikkönä Honka-liitossa. Toisaalta Salosen valinnassa on nähtävissä myös puoluepoliittista taktikointia. Salosen kautta Ehrnroothille tuli mahdollisuus sekä laajentaa puolueen poliittista reviiriä SDP:n tannerilaisten suuntaan että lieventää puolueen äärioikeistolaisuuden leimaa. Tästä näkökulmasta katsottuna presidentinvaalit olivat vain yksi välietappi matkalla vuoden 1979 eduskuntavaaleihin.

Puoluepoliittisen taktikoinnin puolesta puhuu myös PKP:n 26.8.1977 päivätty kiertokirje, jonka mukaan puolue tavoitteli ehdokashankinnan kautta etenkin oikeistodemareita sekä RKP:n ja kokoomuksen oikeistosiipeen kuuluvia.¹⁵⁸⁸ SDP:n äänestäjien tavoittelu ja Salosen puolueesta eivät myöskään olleet ristiriidassa Ehrnroothin poliittisen linjan kanssa, johon oli aina kuulunut sosiaalipoliittisia painotuksia. Kaiken lisäksi Ehrnroothilla oli ollut useita poliittisia liittolaisia SDP:ssä. Yhteistyön taustalla oli sukupolvikokemukset, joiden myötä Ehrnrooth oli oppinut arvostamaan mm. Väinö Tanneria ja tämän liittolaisia SDP:ssä. Ehrnroothin asemoituminen perinteisessä oikeisto–vasemmisto-akselissa ei noudattanutkaan puoluerajoja ja pysymistä vain ei-sosialististen

¹⁵⁸⁶ IS 9.5.1977, ”UKK kilpailijastaan: Aina noita oikeistodemareita saa pelätä”.

¹⁵⁸⁷ Ahti M. Salosen puhe Perustuslaillisen Kansanpuolueen ylimääräisessä puoluekokouksessa 1977. Kansio 55, GCEa, KA.

¹⁵⁸⁸ PKP:n piireille ja puolueosastoille 26.8.1977 lähetetty kiertokirje, D1, SLSA 915.1.

yhteistyökuvioiden piirissä. Poikkeuslain myötä Ehrnroothin sitoutuminen ei-sosialistisiin puolueisiin muuttui entistäkin löyhemmäksi. Riitautuminen kokoomuksen puoluejohdon kanssa merkitsikin ei-sosialistisen yhteistyön jäämistä pääasiassa SMP:n ja SKL:n varaan.

SDP-taustainen Salonen ei kuitenkaan ihastuttanut kaikkia perustuslaillisia. Etenkin PKP:n nuorten keskuudessa Salosen valintaa pidettiin vastenmielisenä. Perustuslaillisten nuorisoliiton silloisen puheenjohtajan Dan Hohenthalin mukaan suhtautuminen asiaan oli selvästi sukupolviriippuvainen. Nuoremmilla ei ollut vastaavanlaista sidettä tannerilaisuuteen kuin Ehrnroothilla. Toisaalta asiaan vaikutti myös Salosen persoona, joka jakoi mielipiteitä puolueen piirissä.¹⁵⁸⁹ Pian myös Ehrnrooth sai huomata, ettei Salonen ollut ongelmaton ehdokas. Kahden särmikkään persoonan yhteistyö johti väistämättä yhteentörmäykseen. Riitautumisen taustalla oli erimielisyydet siitä, kumpi johtaisi vaalikampanjaa. Edettäisiinkö Ehrnroothin ohjeiden mukaisesti vai saisiko Ahti M. Salonen ehdokkaana vapaat kädet. Salosen mielestä hänen tuli johtaa kampanjaa, sillä ehdokkaana hän asettui koko persoonallaan Kekkosta vastaan. Erimielisyyttä oli myös tavasta, jolla presidenttiä vastaan hyökättäisiin. Siinä missä Salonen oli valmis rikkomaan ikkunoita, oli Ehrnrooth puoluejohtajana taipuvainen hienovaraisempaan otteeseen.¹⁵⁹⁰

Oman ongelmansa asetelmaan toi Kauko Kare, joka kerskui kaikkialla olevansa Salosen ehdokkuuden takana. Tämä oli asia, jota Ehrnrooth ei voinut sietää lainkaan.¹⁵⁹¹ Muistelmissaan Ehrnrooth on sittemmin myöntänyt, että Kare todellakin oli Salosen ehdokkuuden takana.¹⁵⁹² Ehrnroothin ärsyntyminen Kareen tapaan nostaa itsensä kuninkaan-tekijäksi voidaan nähdä kahdella tavalla. Jos Ehrnroothin persoona jätetään huomiotta, voidaan suuttumus tulkita sekä turhautumisena Kareen omapäisyyteen ja muista piittaamattomaan asenteeseen että pyrkimyksenä vähätellä Kareen merkitystä Salosen ehdokkuuden takana. Tarkasteltaessa asiaa Ehrnroothin luonteeseen kuuluvan piirteen – mieluiten ykkönen Heinolassa kuin kakkonen Lahdessa – kautta voidaan olettaa, että reaktion taustalla oli myös Ehrnroothin halu omia Salosen ehdokkuus, mikä samalla korostaisi ehdokkaan perustuslaillisuutta.

Myös kokoomuksessa vaalijännitys näkyi. Puoluejohdolle ongelmia aiheutti etenkin Kullervo Rainio, jonka 28.2.1977 pitämä puhe Aleksis Kiven koululla Helsingissä oli täynnä puoluejohdon kannalta kiusallisia elementtejä: normaaleihin vaaleihin mentiin kulissinen takaisen välienselvittelyn kautta, äänioikeuden vieminen poikkeuslailla olisi

¹⁵⁸⁹ Dan Hohenthalin puhelinhaastattelu 14.2.2013.

¹⁵⁹⁰ Heikki Eskelisen puhelinhaastattelu 22.8.2012; Ahti M. Salosen mielipiteitä Kekkosta mm. Uusi Maailma -lehdessä vuodelta 1977 nro tuntematon, Kansio 55, GCEa, KA.

¹⁵⁹¹ Heikki Eskelisen kirjallinen tiedonanto 29.12.2011.

¹⁵⁹² Ehrnrooth 1999, 392; Iltaset 4.9.1974, ”Kauko Kare ei kumarru ’kuvatuksia’”. Itse asiassa Kare oli liuttanut Salosen puolesta jo pitkään. Iltaset-lehdelle antamassa haastattelussa syyskuussa 1974 Kare kertoi, että jos hän saisi päättää, niin presidenttiehdokkaat olisivat Ahti M. Salonen, Kaarlo Pitsinki ja porilainen veturinkuljettaja Manne Kallio.

turmiollista ja kokoomuksen tehtävänä oli asettaa vaihtoehto Kekkoselle.¹⁵⁹³ Rainion esiintyminen Itsenäisyyden Puolesta ry:n järjestämässä Snellman-juhlassa Porissa 22.5.1977 oli puolueelle viimeinen niitti. Esiintyminen samassa tilaisuudessa Ahti M. Salosen kanssa johti siihen, että kansanedustaja Timo Juti ja Satakunnan kokoomuksen toiminnanjohtaja Erkki Mäkelä valittivat asiasta eduskuntaryhmälle. Tämän seurauksena Rainiolle annettiin varoitus puolueen vaalitavoitteiden vastaisesta toiminnasta. Rainio ei tätä hyväksynyt, vaan päätti erota sekä eduskuntaryhmästä että puolueesta.¹⁵⁹⁴

Rainion joutumisesta eduskuntaryhmien ulkopuolelle seurasi viiden puolueen kilpailu Rainiosta ja hänen 11 461 äänestään. Pär Stenbäck pyysi Rainiota RKP:hen toivoen ehkä saavansa tämän kautta Ehrnroothin äänet takaisin. Kristillisiä suositteli Raimo Ilaskivi, joka erään puhelinkeskustelun aikana totesi, että ”kristilliset ovat ainoa ryhmä, jolla olisi tulevaisuutta”. SMP:n Veikko Vennamo kyseli jopa presidenttiehdokkaaksi. Rainiosta huvittavin ehdotus tuli kuitenkin keskustapuolueesta Johannes Virolaisen otettua yhteyttä.¹⁵⁹⁵ Rainiolle siirtyminen PKP:hen oli kuitenkin selviö. Lehdistölle Rainio perusteli päätöstään toteamalla perustuslaillisten toimivan ”selkeimmin itsenäisyyden hyväksi vapaan yhteiskuntajärjestyksen puolesta”.¹⁵⁹⁶ Ehrnroothin persoonalla ja poliittisella ajattelulla oli Rainion tekemässä valinnassa ratkaiseva merkitys. Rainion mukaan ideologisesti heitä yhdisti ennen muuta liberalismi, joka valttasapainokysymyksissä oli Rainion mielestä ”ainoa oikea linja”. Yksilöllisyyden korostamisen ohella merkittävää oli Ehrnroothin toiminta heikoimpien suojelemiseksi. Rainio onkin todennut, että ”Ehrnroothiahan kannattivat myös hyvin monet suorastaan puliukot, voisi sanoa. Se oli aivan hämmästyttävää (...) häntä pidettiin todella sellaisena ihmisystävänä”.¹⁵⁹⁷

Vuoden 1978 valitsijamiesvaaleihin liittyvä sivunäytös tapahtui kuitenkin maanrajojen ulkopuolella Ruotsissa, jossa Kekkos-vastaisen lehdistökirjoittelun aloitti Expressen-lehti jo syyskuussa 1977. Kekkoson katsottiin aiheuttaneen vahinkoa Suomen sisäpoliittiselle elämälle, vaikka lehti tunnustikin ulkopoliittiset ansiot. Expressenin kirjoitukset saivat nopean tuomion sekä suomalaisilta sanomalehdiltä että Kekkoson takana olevien puolueiden puoluesihteereiltä, jotka paheksuivat lehden vääristeleviä tietoja suomalaisesta demokratiasta ja vaalijärjestelmästä. Kirjoittelun taustalla olevien tahojen päämääränä nähtiin olevan Suomen ulkopoliittisen linjan muuttaminen.¹⁵⁹⁸

¹⁵⁹³ Jussi Isotalon muistio ”Pöytäkirja Kullervo Rainion puheesta 28.2.1977”, Muiden esitelmää, yhteen-vetoja ym. 1977, Harri Holkerin kokoelma, PTA.

¹⁵⁹⁴ Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirjat 25.5.1977 ja 2.6.1977, Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmän arkisto, PTA; Kullervo Rainion eroilmoitus, KR3, Kullervo Rainion arkisto, PTA; Heikki Eskelisen kirjallinen tiedonanto 19.2.2013. Eskelisen mukaan Rainion esiintymisen taustalla oli Itsenäisyyden Puolesta ry:n Porin osaston vetäjälle Manne Kalliolle annettu lupaus. Eskelinen korostaa, että kaikissa Itsenäisyyden Puolesta ry:n juhlissa ”pidettiin asianosaisten yhteisellä sopimuksella puoluepolitiikka poissa – jos joku erehtyi rikkomaan, näin kävi kerran, hän ei ollut enää leikissä mukana sen jälkeen”. Näin oli tilanne myös vuonna 1978, vaikka järjestö vastusti Urho Kekkosia.

¹⁵⁹⁵ Kullervo Rainion haastattelu 22.1.2007.

¹⁵⁹⁶ US 27.8.1977, ”PKP:lla nyt 2 edustajaa”.

¹⁵⁹⁷ Kullervo Rainion haastattelu 22.1.2007.

¹⁵⁹⁸ PM presidentti U.K. Kekkoson uudelleenvalintaa tukevien puolueiden puoluesihteeriryhmän kokouksesta 28.9.1977, UKK puoluesihteeriryhmä 1978, Veikko Tavastilan arkisto, PTA; ks. myös Apunen 2005, 277.

Pian Expressen-kohun jälkeen Tukholman keskustassa aloitettiin Kekkös-vastainen julistekampanja. Levitettyjen julisteiden otsikoissa oli ehrnroothilaisittain tuttuja elementtejä: Suomi oli suomettunut ja poikkeuslaki uhkasi vaalivapautta. Suomen Tukholman suurlähetystön tietojen mukaan kampanjan takana oli maltillisen kokoomuksen jäseniä, vaikkakaan toiminnasta vastannut organisaatio ei kuulunut puolueeseen. Suurlähettiläs Jorma Vanamon mukaan Svenska Dagbladetin toimittaja Axel Waldemarison tiesi, että kampanja olisi masinoitu Suomesta ja takapiruina olivat Honka-liitosta tutut Georg C. Ehrnrooth ja Nils Meinander.¹⁵⁹⁹ Samansuuntaisia tietoja oli myös Uppsalassa asuvalla professori Matti A. Sainiolla. Ehrnroothille kirjoittamassa kirjeessään Sainio kertoi, että Ruotsissa oli vallalla käsitys, että hanke olisi Suomesta johdettu, mutta ”mitä tietä, sitä en tiedä”. Syyttämättä suoraan Ehrnroothia julistekampanjasta Sainio paljasti yhteydenotollaan, että perustuslailliset olivat epäiltyjen listalla. Sainio varoittikin Pekka Siitoinin johtamista uusnatseista kehottaen Ehrnroothia vetämään selvän rajan siihen suuntaan.¹⁶⁰⁰ Vaikka syyttävä sormi osoittikin vahvasti Ehrnroothin suuntaa, ei asian pääorganisaattorista ole täyttä varmuutta. Myöskään Salosen vaalikampanjassa aktiivisesti mukana ollut Eskelinen ei tiedä asiasta mitään, vaikkakin myöntää, ettei luonnollisesti tiennyt kaikista vaaleihin liittyvistä kuvioista.¹⁶⁰¹

”Jatketaan taistelua mutta ei sentään loputtomiin”

Pienistä erimielisyyksistä huolimatta Kare ja Ehrnrooth olivat samaa mieltä vaalitaistelun kannalta tärkeimmästä asiasta. Kekkonen näyttäytyi molemmille kelvottomana presidenttinä. Ehrnroothin 27.10.1977 Kauko Kareelle lähettämästä kirjeestä käy ilmi, että Kekkosen suhteen Ehrnroothin kunnioitus heikkeni päivä päivältä.¹⁶⁰² Kekkosen edellisenä päivänä (26.10.1977) pitämä puhe Lokakuun Suuren Sosialistisen Vallankumouksen 60. vuosipäivän pääjuhlassa oli Ehrnroothille liikaa. Kekkosen tapa ylistää Leninin kansallisuuspolitiikkaa ja Leninin nosto Suomen itsenäisyyden takuumieheksi olivat myrkyä Ehrnroothille. Kekkonen onnistui jälleen kerran iskemään Ehrnroothin poliittisen ajattelun ytimeen. Mitätöidessään vuoden 1918 sisällissodan merkityksen vapaussoitana Kekkonen väheksyi sekä Mannerheimin että valkoisen armeijan merkitystä itsenäisyyden takeena. Samaa sukua oleva tölväisy löytyi puheen presidentinvaaleja koskevas- ta osuudesta, jonka kohteena olivat Salosen tukijat:

Vaikka ulkopoliitikallamme on Suomessa lähes jakamaton kansan kannatus, eräissä pienissä piireissä itsenäisyytemme ensivuosisille ominainen ennakkoluuloisuus on säilynyt koskemattomana. Omalaatuisena esimerkkinä tällaisesta "viiveestä" ovat eräät meneillään olevan vaalitaistelun aikana käytetyt puheenvuorot. Neuvostoliitto muka määrätietoisesti toimii Suomen yhteiskuntajärjestelmän muuttamiseksi ja suomalaiset kuulemma siirtyvät maasta tämän kumouksen pelossa. Vaikka meillä ollaankin totuttu kaikenlaisiin ylilyönteihin poliittisessa taistelussa, sopii kuitenkin kummastella sellaisten ihmisten "isänmaallisuuden" laatua, jotka jär-

¹⁵⁹⁹ Apunen 2005, 278.

¹⁶⁰⁰ Matti A. Sainion kirje Georg C. Ehrnroothille 6.11.1977, Kansio 3, GCEa, KA.

¹⁶⁰¹ Heikki Eskelisen puhelinhaastattelu 6.2.2013.

¹⁶⁰² Georg C. Ehrnroothin kirje Kauko Kareelle 27.10.1977, tekijän hallussa.

*jestelmällisesti levittävät tällaisia valheita ja syöttävät niitä ulkomaisiinkin tiedotusvälineisiin.*¹⁶⁰³

Ehrnrooth totesikin, että puhe oli ”uusi ennätys vanhalta hyppääjältä, jolle mikään ei enää näytä olevan mahdotonta mielistelyn alalla”. Kekkosen ylivoiman edessä Ehrnrooth oli selvästikin väsymässä jatkuviin poliittisiin vastoinkäymisiin. Kannatusmittausten ja vaaliasetelmien perusteella Ehrnrooth ei odottanut liikoja tulevilta vaaleilta. Ehrnrooth totesikin olevansa väsynyt ja pettynyt kansalaisten haluttomuuteen vaihtaa presidenttiä; taistelu oli käymässä turhaksi. Kauko Kareelle Ehrnrooth totesikin: ”Kuten niin monta kertaa olemme todenneet: jatketaan taistelua mutta ei sentään loputtomiin, ellei kansa ole takanamme. Kiitokseni Sinulle panoksestasi ja lykkyä tykö!”¹⁶⁰⁴

Ehrnroothin kirje Kauko Kareelle on konkreettinen todiste siitä, millaiseen asemaan Ehrnrooth oli politiikkansa myötä ajautunut. Poliittisen uransa alkuaikojen valloittavana juttujen kertojana tunnettu poliitikko oli jatkuvien vastoinkäymisten, rikkoutuneiden henkilösuhteiden ja syvenevän poliittisen marginalisoitumisen myötä muuttunut yhä pessimistisemmäksi ja synkemmäksi poliittiseksi figuriksi.¹⁶⁰⁵ Sen lisäksi, että hänen ympärille voitiin nähdä muodostuneen jopa hyinen rengas, oli myös hänen itseluottamuksensa heikkenemässä. Vuoden 1978 presidentin valitsijamiesvaalien alla Ehrnrooth ei näyttänyt luottavan enää edes oman poliittisen linjansa elinvoimaisuuteen äänestäjien keskuudessa. Ehrnrooth olikin syvästi pettynyt siihen, miten nopeasti poikkeuslain vastustamisen tarina päättyi ja kansalaisten innokkuus sammui. ”Tällaista oli suomalaisten äänestäjien kaukonäköisyyden puute”, totesi Ehrnrooth jälkikäteen.¹⁶⁰⁶

Näistä lähtökohdista vaalitaistelun käyminen oli todellakin taistelua. Tilannetta ei parantanut se, että Ehrnrooth ja Salonen, jotka aluksi olivat mitä parhaita kaveruksia, kävivät kampanjan edetessä yhä enemmän toistensa hermoille. Kampanjointiin liittyvää kiisteilyä läheltä seurannut Heikki Eskelinen näki riitojen taustalla särmikkäiden persoonallisuksien ohella näkökulmaerot. Salonen lähestyi kampanjointia vain edukkuutensa kautta, kun taas Ehrnrooth tarkasteli asiaa kansanedustajana ja PKP:n puheenjohtajana pyrkien huolehtimaan puolueen kokonaisedusta; kaikkia siltoja ei saanut polttaa eikä potentiaalisia äänestäjiä pelotella pois.¹⁶⁰⁷ Myrskysilmään jouduttuaan Eskelinen jou-
tuikin tasoittelemaan asioita molempiin suuntiin:

Puhelin soi sekä sopivaan että sopimattomaan aikaan, niin että vaimoni kyllästyi touhuun perinpohjaisesti, kun pukarit eivät juuri välittäneet kellonajoista aamulla eivätkä illalla – työpaikalleni he eivät sentään soittaneet kuin poikkeustapauksessa. (...) Kaikesta päätellen rau-

¹⁶⁰³ Tasavallan Presidentin puhe Lokakuun Suuren Sosialistisen Vallankumouksen 60. vuosipäivän juhlassa 26.10.1977 (Viitattu 6.7.2013). Saatavissa: <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/11420/TMP.objres.4117.html?sequence=1>

¹⁶⁰⁴ Georg C. Ehrnroothin kirje Kauko Kareelle 27.10.1977, tekijän hallussa.

¹⁶⁰⁵ US 24.10.1976, ”Yksinäinen ääniharava politiikan pientareella: Georg C. Ehrnrooth”

¹⁶⁰⁶ Georg C. Ehrnroothin kirjallinen tiedonanto 3.3.2009, tekijän hallussa.

¹⁶⁰⁷ Heikki Eskelisen kirjallinen tiedonanto 7.2.2013, tekijän hallussa.

*hanrakennukseni oli kohtalaisen menestyksestä, koska herrat pystyivät sentään pysymään yhdessä kampanjan loppuun saakka.*¹⁶⁰⁸

PKP:n kannalta presidentin valitsijamiesvaalit tuottivat varsin hyvän tuloksen. Edellisiin eduskuntavaaleihin verrattuna puolueen äänimäärä nousi 43 344 äänestä (1,6 %) 82 478 ääneen (3,4 %). Äänimäärän perusteella perustuslailliset sijoittuivat 9. sijalle LKP:n, SKYP:n, STP:n ja SYP:n jäädessä taakse. Valitsijamiesten lukumäärässä vaalitulos tarkoitti 6 valitsijamiestä. Myös Ehrnroothin 11 043 ääntä oli varsin hyvä tulos etenkin, kun tulosta vertaasi RKP:n kolmen kärkinimen Kristian Gestrinin, Jutta Zilliacuksen ja Ingvar S. Melinin äänimääriin.¹⁶⁰⁹ Ehrnroothin kannalta tuloksessa parasta oli Kekkonenrintamaan lukeutuvien puolueiden mahalasku, jotka menettivät edellisiin eduskuntavaaleihin verrattuna yli 480 000 ääntä. PKP:n piirissä vaalitulosta pidettiin käytettävissä olleisiin voimavaroihin nähden jopa niin hyvänä, että sen nähtiin olevan jopa osoitus poliittisesta murroksesta ja suomalaisten poliittisesta heräämisestä.¹⁶¹⁰

Siihen, uskoiko Ehrnrooth oikeasti Salosen mahdollisuuksiin vaaleissa, on vastaus yksiselitteisesti: ei, ei uskonut. Ehrnrooth ei missään vaiheessa elätellyt toiveita, että Kekkonen voitaisiin syrjäyttää vuonna 1978. Ehrnroothin kannalta vaalien tärkein tehtävä oli poikkeuslain torjuminen sekä presidentin valinnan alistaminen kansalle. Salosen ehdokkuuden myötä Ehrnroothilla oli ainakin muodollinen mahdollisuus haastaa Kekkonen. Vuoden 1978 vaalien merkityksen suhteen arkistomateriaali ja Ehrnroothin muistelmien välillä onkin selvä ristiriita. Muistelmissaan Ehrnrooth korostaa, ettei vaalikampanjaa käyty ”haudanvakavasti”.¹⁶¹¹ Vaalitilaisuuksissa olleen huumorin osalta tämä piti varmasti paikkaansa, mutta koko totuus se ei ollut. Ehrnroothin ja Salosen riitojen perusteella presidentinvaaleissa oli kaikesta huolimatta kyse mitä vakavimmasta asiasta.

Kohtalaisesta vaalimenestyksestä huolimatta Ehrnrooth ei ollut voinut olla tyytyväinen kuuteen valitsijamieheen ja n. 4 %:n kannatukseen. Pettymyksen taustalla oli todennäköisesti kaksi syytä. Ensinnäkin Ehrnroothin oli asettanut tavoitteeksi n. 15 %:n kannatuksen.¹⁶¹² Toinen tekijä saattoi liittyä jäämiseen protestipuolueiden häntäpäähän. Eri-tyisesti Raino Westerholmin saamat 24 valitsijamiestä antoi paljon ajattelemisen aihetta. Ilon aiheita ei tarjonnut myöskään Kekkos-vastaisen rintaman rapistuminen. Matti Virkusen ohella myös Olavi Honka ilmoitti vaalikampanjan aikana tukevansa Urho Kek-

¹⁶⁰⁸ Heikki Eskelisen kirjallinen tiedonanto 29.12.2011, tekijän hallussa.

¹⁶⁰⁹ SVT XXIX A:34 Tasavallan presidentin valitsijamiesten vaalit 1978. Ehrnroothin menestykselle antoi oman arvonsa kolmen RKP:n kärkinimen äänimäärät: Kristian Gestrin 5795 ääntä, Jutta Zilliacus 3456 ääntä ja Ingvar S. Melin 3402 ääntä. PKP:n valitsijamiehet (3 Helsingin vaalipiiristä, 2 Uudenmaan vaalipiiristä ja 1 Keski-Suomen vaalipiiristä).

¹⁶¹⁰ SVT XXIX A:34 Tasavallan presidentin valitsijamiesten vaalit 1978; Vertailu v. 1975 eduskuntavaalien ja v. 1978 valitsijamiesvaalien välillä, Hb1, KHP i riksdagen, SLSA 915.1.

¹⁶¹¹ Ehrnrooth 1999, 393.

¹⁶¹² USA:n Helsingin suurlähetystön sähke 20.6.1977 ulkoasiainministeriölle. Document number 1977HELSIN01271, 1977 Electronic Telegrams, 1/1/1977 - 12/31/1977, Central Foreign Policy Files, RG 59, NARA. Saatavissa: <http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=141617&dt=2532&dl=1629> (Viitattu 6.4.2014); Ks. myös Ehrnrooth 1999, 393; Kansan Lehti 10.5.1977, ”Ahti M. Saloselle potkut SDP:stä”.

kosta. Tauno Jalanti kirjoitti asiasta katkeraan sävyyn Ehrnroothille epäillen, olisiko Hongan kohdalla kyse jo vanhuudenhöperyydestä.¹⁶¹³

Kekkos-rintaman rapistumisen kohdalla SDP:n Kansan lehti osuikin oikeaan todetessaan perustuslaillisista Salosen ehdokkaaksi nimeämisen aikoihin seuraavaa: ”Tällä äärioikeistolaisuuden ilmentymällä on ollut vaikeuksia saada ketään suostumaan presidenttiehdokkaakseen, sillä ulkopoliittisen linjamme vastustajia on vähän, arvovaltaisia ja tunnettuja sitäkin vähemmän.”¹⁶¹⁴ Hongan ja Virkkusen ohella toteamus piti paikkansa vaalituloksen suhteen. PKP ei näyttänyt vetoavan äänestäjiin kristillisten ja SMP:n tavoin, vaikka kaikkia kolmea yhdistikin Kekkös-vastaisuus. Salosen persoonan ohella merkittävät tekijät PKP:n menestymättömyyteen löytyivät sekä puolueen julkisuuskuusta että poliittisen kannatuspohjan pienuudesta. Puolueen leimautuminen äärioikeistolaiseksi karkotti äänestäjiä siitäkin huolimatta, että Ehrnrooth pyrki lähestymään ehdokkaallaan etenkin SDP:n äänestäjiä. Vaalitulos osoittikin, ettei PKP:llä ollut voimaa nousta SMP:n ja kristillisten rinnalle kilpailtaessa liikkuvista äänestäjistä.

Eräs vastaus perustuslaillisten jäämiseen SMP:n ja kristillisten taakse saattoi liittyä puolueen tiukimpaan Kekkös-vastaiseen kampanjaan. Aivan kuten Juhani Suomi on todennut, Vennamo ja Ehrnrooth edustivat kampanjoissaan kaikkein kovinta linjaa. Siinä, missä Veikko Vennamo syytti Kekkosta Neuvostoliiton myötäilystä, arveli Ehrnrooth Aftonbladetissa, että ”Kekkosella oli vikaa aivoissa”.¹⁶¹⁵ Jossain määrin perustuslaillisten vaalitulos oli jopa arvattavissa, vaikka vaalitaktiikka olisikin voinut tuottaa paremman tuloksen. Tätä mieltä oli mm. LKP:n puoluesihteerin Kalevi Viljanen, joka totesi Uuden Suomen Jaakko Korjukselle, että PKP:n vaalistrategia osoitti ”oivallista poliittista ajattelukykyä”. Hän näki siinä potentiaalia puolueen kannatuksen laajentamisen kannalta. Viljasen mukaan asiassa oli vain yksi ongelma: itse ehdokas. Viljasen mielestä Salosen lausuntojen myötä kovinkaan moni demari ei tulisi seuraamaan Salosta PKP:hen.¹⁶¹⁶ Viljasen analyysi osui lähes täydellisesti oikeaan. Hyvästä strategiasta huolimatta PKP:n presidentinvaalikampanja ei tuottanut odotettua tulosta. Salonen ei ollut riittävän uskottava ehdokas vetääkseen PKP:hen enemmän liikkuvia äänestäjiä.

Vaikkei vaalitulos täysin tyydyttänytäkään Ehrnroothia, näytti PKP:n menestys pääkaupunkiseudulla herättäneen huolta etenkin UKK:ta tukeneiden pienpuolueiden keskuudessa. Puoluesihteerien kokouksessa 22.1.1978 Kalevi Viljanen (LKP) piti Kekkosen vastaehdokkaiden kannatusta ennakoitua suurempana. RKP:lle suurinta huolestumista aiheutti PKP:n kannatus pääkaupunkiseudulla, ja Bengt Bergman peräänkuuluttikin yhteisiä keinoja asian ratkaisemiseksi. Samoilla linjoilla oli SDP:n Martti Mansikka, joka korosti ryhtymistä toimenpiteisiin, jotta pienpuolueita äänestäneet saataisiin vakiintu-

¹⁶¹³ Express n:o 1 1973, Valitsijamiesvaalit: PKP:n äänimäärä kaksinkertaistui Kokoomukselle murskattappio; Tauno Jalannin kirje Georg C. Ehrnroothille 30.3.1978, Kansio 2, GCEa, KA.

¹⁶¹⁴ Kansan Lehti 10.5.1977, ”Tuoll on mun kultani”.

¹⁶¹⁵ Suomi 2000, 332; ks. myös Aftonbladet 11.1.1978.

¹⁶¹⁶ Kalevi Viljasen haastattelu 27.7.1977, haastattelijana Jaakko Korjus, PTA.

neiden puolueiden piiriin. Veikko Tavastila oli sen sijaan varma, että pitkällä aikavälillä SMP ja PKP muuttuisivat vaarattomiksi.¹⁶¹⁷

Ehrnroothin tilanne vuoden 1978 presidentinvalitsijamiesvaalien jälkeen näytti toteutaneen sen, millaisena Appell-lehden pilapiirtäjä Ola Zwegybergin (nimimerkki Cato) kuvasi Ehrnroothin jo vuonna 1963. Tuolloin Ehrnrooth kuvattiin Pyhän Yrjänän kaltaisena ritarina, joka kävi valkoisen ratsun ja miekan avulla taisteluun monopolipolitiikkaa kuvastanutta lohikäärmettä vastaan.¹⁶¹⁸ Aivan kuten Pyhä Yrjänäkään ei kidutuksesta huolimatta kieltänyt uskoaan ja koki marttyyrikuoleman keisari Diokletianuksen aikana, näytti Georg C. Ehrnrooth kokeneen Pyhän Yrjön kohtalon, vaikkakin hänelle kyse oli poliittisesta marttyyriudesta.

Karikatyyrinsä mukaisesti Ehrnrooth ei kieltänyt poliittista uskoaan, vaan jatkoi poliittisella linjallaan kyseenalaistaen vuodesta toiseen Urho Kekkosen ulkopoliittisen monopoliaseman. Onkin syytä kysyä, oliko poliittisen marttyyriuden saaminen jopa Ehrnroothin poliittisen toiminnan tarkoitus? Kompensoiko poliittinen marttyyrius ja tietoinen oppositiopoliitikon rooli poliittisen karriäärin ja poliittisen hyväksynnän puuttumisen?¹⁶¹⁹ Perustuslaillisen linja tinkimättömän noudattamisen näkökulmasta tämä tuntuu todennäköiseltä. Tästä näkökulmasta katsottuna Kekkosen valtakaudella varmaan poliittiseen itsemurhaan vienyt oppositiolinja ei näyttäydy vain marttyyriutena, vaan pikemminkin poliittisena karriäärinä. Kekkosen vastaisuus oli yksi tekijä, joka tarjosi Ehrnroothille poliittisen uran kansanedustajuuden muodossa. Lienee kuitenkin selvää, että 1960- ja 1970-luvuilla Georg C. Ehrnrooth myös itse koki olevansa eräänlainen poliittinen marttyyri, joka uhraisi itsensä isänmaan ja laillisuuden alttarille. Tietoisuus tästä tulee esiin etenkin siinä, miten Ehrnrooth koki tekemiensä uhrauksien merkityksen: ”Jos se [poliittinen ura] oli tavoite, niin silloin tämä olisi ollut mielipuolista (...) Suomea se hyödytti, mutta ei minua.”¹⁶²⁰ Itseymmärrystä saattoi lisätä se, että hän sai kokea ihailua jopa Eugen Schaumanin sisarelta:

*Sigrid Schauman, joka ihaili Bobrikoffin ampunutta Eugen-veljeään, alkoi soitella minulle, sillä hän piti minua hengenheimolaisenaan: kritisoimme kumpikin ankarasti presidenttiämme. Sukulaissieluina me pysyimme rouva Schaumanin yli satavuotisen elämän loppuun asti. Hän oli sattunut kerran lähtemään valtioneuvoston kirjaamosta samaan aikaan kun Kekkonen tuli alas portaita. ”Minä löin sateenvarjollani lattiaan”, hän sanoi ja kuulosti oikein tyytyväiseltä.*¹⁶²¹

Ehrnroothin poliittisen toiminnan jatkamisen kannalta marttyyriyden ja sen kautta saavutetun ihailun merkitystä ei tule aliarvioida. Ainakin Arno Gruenin mukaan ”avutto-

¹⁶¹⁷ Urho Kekkosen uudelleen valintaa tukevien puolueiden puoluesihteerien kokousmuistio 22.1.1978, UKK:n uudelleenvalinta 1978, Veikko Tavastilan arkisto, PTA.

¹⁶¹⁸ Appell 3.10.1963; ks. myös Kare 1967, 240. Ola Zwegybergin – nimimerkki Cato – piirros, jossa Georg C. Ehrnrooth esitetään ”monopolipolitiikkaa” vastaan taistelevana Pyhänä Yrjänänä. Monopolipolitiikalla voidaan tarkoittaa esim. ulko-, viestintä-, tai energiapolitiikkaa.

¹⁶¹⁹ Ks. Kristeva 2007, 715–725.

¹⁶²⁰ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 13.5.2013. [] tekijän lisäys.

¹⁶²¹ Ehrnrooth 1999, 479–480.

muuden, heikkouden ja haavoittuvuuden” pelko pakottaa hakemaan itsekunnioitusta oman tärkeyden kuvitelmasta. Tämä taas edellyttää ihailua.¹⁶²² Ehrnroothin kohdalla ihailu saattoikin toimia poliittisen marginalistoitumisen kompensationsa.

Oli Ehrnroothin poliittisen linjan takana poliittisen marttyyriuden tavoittelu tai ei, niin selvää oli, että poliittisen linjansa myötä Ehrnrooth joutui eristetyksi. Ehrnroothin yksinäisyyttä ja muuttumista yhä synkemmäksi poliittiseksi figuuriksi juuri 1970-luvun lopussa kuvaa hyvin se, että samoihin aikoihin hän riitautui jopa oman kummipoikansa Michael Franckin kanssa. Ehrnrooth ei ollut valmis tekemään politiikassa poikkeuksia edes silloin, kun vastapuolella oli joku hänen lähipiiristään. Jälkikäteen Ehrnrooth onkin todennut: ”Totta kai minä jouduin haukkumaan hänetkin samassa joukossa muiden kanssa. Enhän minä voinut sanoa, että muut minä haukun, mutten Franckia, koska hän on minun kummipoikani.”¹⁶²³ Välttämättä kyse ei ollut vain poliittisten vastustajien tasapuolisesta kohtelusta, vaan myös henkilökohtaisesta pettymyksestä, jota Ehrnrooth tunsi kummipoikaansa kohtaan. Jälleen kerran joku läheisistä oli pettänyt hänen luottamuksensa.

Yksinäinen seriffi

Vuoden 1978 presidentinvaalien alla Ehrnrooth oli kuin Gary Cooperin esittämä seriffi Will Kane lännenelokuvassa *High Noon*.¹⁶²⁴ Aivan kuten seriffi Will Kane kävi yksinäiseen taisteluun itsensä, lainkunnioituksen ja pikkukaupunkinsa puolesta tilanteessa, jossa pelokkaat kaupunkilaiset ja ystävät käänsivät hänelle selkänsä, oli Ehrnrooth vuosien 1975–1978 myötä jäänyt yksin taistelussaan Kekkosta ja kommunismia vastaan. Viimeistään nyt Ehrnrooth tiesi jääneensä yksin – oli sitten kyseessä virallisen ulkopoliittisen linjan kritisointi, Kekkosen haastaminen tai liennytyspolitiikan kaikkivoipaisuuden kyseenalaistaminen. Sen lisäksi, että vuonna 1952 valmistuneen *High Noon* -elokuvan juonessa on yhtymäkohtia Ehrnroothin rooliin suomalaisessa politiikassa, tarjoaa elokuvan kommunistivainoihin liittyvä yhteiskunnallinen tausta oman yhtymäkohdansa Ehrnroothiin. Se, että elokuvaa on pidetty kannanottona Hollywoodin ilmapiiriin, jossa monet vasemmistolaisiksi epäillyt elokuvantekijät joutuivat poliittisen vainon kohteeksi, korreloi hyvin Ehrnroothin tilanteeseen 1970-luvun Suomessa.¹⁶²⁵ *High Noon* -elokuvan kautta Ehrnroothin omakohtaiset – jossain määrin jopa myönteiset – kokemukset mccarthyismistä ja rooli suomalaisena oppositiopoliitikkona kietoutuvat yhteen

¹⁶²² Gruen 1988, 52 ja 104.

¹⁶²³ Michael Franckin puhelinhaastattelu 9.8.2013; HS 12.9.1999, ”Kohtalona Kekkonen”

¹⁶²⁴ *High Noon* (suom. Seriffi), Carl Foreman ja John W. Cunningham. O: Fred Zinneman. K: Floyd Crosby. Le: Elmo Williams. La: Murray Waite M: Dimitri Tiomkin N: Gary Cooper (Marshal Will Kane), Thomas Mitchell (Mayor Jonas Henderson), Lloyd Bridges (Deputy Marshal Harvey Pell). 24.7.1952. Stanley Kramer Productions/Stamley Kramer. Saatavissa: <http://www.imdb.com/title/tt0044706> (Viitattu 20.5.2013).

¹⁶²⁵ *High Noon* (suom. Seriffi). Saatavissa: <http://www.imdb.com/title/tt0044706> (Viitattu 20.5.2013). ”This film was intended as an allegory in Hollywood for the failure of Hollywood people to stand up to the House Un-American Activities Committee during the Sen. Joseph McCarthy Red-baiting era.”

erikoisella tavalla. Siinä missä McCarthyhyn kommunismijahdin yhteydessä moni kommunismisyytösten kohteeksi joutunut henkilö joutui käymään yksinäistä puolustustaistelua jopa perusteettomia syytöksiä vastaan, joutui Ehrnrooth käymään omaa yksinäistä puolustustaistelua neuvostovastaisuus- ja äärioikeistolaissyytteitä vastaan 1970-luvun lopussa. Molemmissa vainoissa yksin jääminen johtui stigman tarttumisen pelosta.

Ehrnroothin kohdalla oli kohtalon ivaa, että mccarthyismi, jota hän piti joiltakin osin jopa ymmärrettävänä reaktiona kommunismin aiheuttamaan uhkaan, löysi oman vastineensa Suomessa 1970-luvulla nk. suomettumisen muodossa. Suomen virallinen ulkopoliittinen linja ja Kekkosen näkökulmasta katsottuna neuvostovastaisuuden kitkeminen näyttäytyi samalla tavalla ulko- ja turvallisuuspoliittisesti tarpeellisena. Virallisen ulkopoliittisen linjan ja YYA-sopimuksen valossa Suomen pahin uhka ei tullutkaan kommunismin vaan pikemminkin anti-kommunismin ja fasismin kautta. Vaikkei äärioikeistolaisuudesta syytettyä Ehrnroothia ja tämän kannattajia vainottu Suomessa HUAC:n kaltaisen komitean toimesta, voidaan suomettumisen ja mccarthyismin välillä nähdä paljon samaa. Ehrnroothin epäonneksi mccarthyismin suomalaisen variantin syytösten terävin kärki osoitti juuri häneen. Leimaaminen ja Hollywoodin mustatlistat löysivät Suomessa omat vastineensa. Ehrnroothin kohdalla reb-baiting ilmeni leimaamisena fasistiksi, äärioikeistolaiseksi, neuvostovastaiseksi ja ulkopoliittiseksi suunnanmuuttajaksi. Hollywoodin mustienlistojen tilalla olivat Neuvostoliiton, Kekkosen ja Ehrnroothin vastustajien luettelot ulkopoliittisesti epäluotettavista henkilöistä, joko näiden Kekkosen vastaisuuden ja/tai virallista ulkopoliittista linjaa kohtaan esitettyjen syytösten takia. On kohtalon ivaa, että Ehrnroothin ystävä Richard M. Nixon oli HUAC:n jäsenenä aktiivisesti mukana kommunisminvastaisessa toiminnassa. HUAC:n jäsenenä Nixon harjoitti samaa kuin Kekkonen ja tämän innokkaimmat kannattajat Suomessa 1960- ja 1970-luvulla, jolloin Ehrnroothin soveliaisuus yhteiskunnalliseen toimintaan pyrittiin kyseenalaistamaan neuvostovastaisuuden leimakirvestä käyttämällä.

Ehrnroothin joutui 1970-luvulle tultaessa eräänlaisen poliittisen ajolahdin kohteeksi niin oikeiston kuin vasemmistonkin taholta paljastaa räikeän ristiriidan siinä kulttuuriradikalismen hegessä, joka korosti yksilönvapautta, yksilöllisyyttä ja tasa-arvoa.¹⁶²⁶ Ehrnroothin kohdalla tämä 60-lukulainen yksilönvapauden manifestaatio ei konkretisoitunut mitenkään. Päinvastoin kulttuuriradikalismiin¹⁶²⁷ jäljiltä Ehrnrooth sai täysimääräisesti kokea, miten radikalismi muuttui 1970-luvun myötä ”taistolaiseksi yhdenmukaisuuden vaatimukseksi”. Vapauden ja yksilöllisyyden sijaan ulkopoliittisessa ajattelussa oli siirrytty yhden totuuden aikakauteen, jossa ei juurikaan näyttänyt olevan tilaa yksilölliselle ajattelulle ja poikkeamiselle Paasikiven – Kekkosen -linjan normilta.

¹⁶²⁶ Smolander 2000a, 235-236 ja 270; Smolander 2000b, 123.

¹⁶²⁷ Smolander 2000a, 234. Smolander luonnehtii 1960-luvun kulttuuriradikaalia liikettä seuraavasti: ”Sen tavoitteena oli modernisoida yhteiskunnan henkistä ilmapiiriä moniarvoiseen ja suvaitsevaan suuntaan, mutta samalla haettiin oikeudenmukaista yhteiskuntaa sosialismin periaatteiden hengessä. (...) 1970-luvulla radikalismi muuttui taistolaiseksi yhdenmukaisuuden vaatimukseksi”.

Vuoden 1979 kohtalon vaalit

”Nyt sinä kuule haukut Mannerheimiä, kun sinä minua sätit”

Vuoden 1978 valitsijamiesvaalitulokseen liittyvästä pettymyksestä huolimatta PKP:n saavuttaman n. 4 %:n kannatuksen ja Ehrnroothin 11 043 äänen perusteella näytti siltä, että puolue olisi pikkuhiljaa vakiinnuttamassa asemansa pienpuolueiden joukossa. Vaalituloksesta huolimatta sekä Ehrnrooth että puolueen kenttäväki olivat tietoisia siitä, että tulevat eduskuntavaalit olisivat vaikeat. Pohjois-Hämeen perustuslaillisten tilanteesta huolestunut Toivo Pyörtänö painottikin Ehrnroothille, ettei puolue voinut jäädä odottelemaan eduskuntavaalien tuloa järjestökentässä olevien ongelmien takia. Sen lisäksi, että piirit ja paikallisyhdistykset olivat vain muutamien henkilöitten varassa, aiheutti ongelmia aktiivien kokemattomuus ja yhdistysten rahattomuus.¹⁶²⁸

Kenttäorganisaation heikkouden ohella Ehrnroothille aiheutti jatkuvaa harmia puolueen sisäiset henkilöristiriidat. Yksi ristiriitaisimmista henkilöistä oli särmikäs puoluesihteeri Kari Räisänen, jonka suurimpana ongelma oli kyvyttömyys toimia yhteistyössä kentän kanssa. Räisänen ei ollut mikään diplomaatti ja suorien sanojen sanominen ”lukutaidottomille maalaisille” oli hänelle luonteenomaista varsinkin, jos nämä erehtyivät kyselemään neuvoja, jotka jo kertaalleen oli annettu kiertokirjeissä.¹⁶²⁹ Suhteet puoluesihteerin ja puolueen luottamusmiesten välillä olivat olleet huonot jo pitkään, ja jo ennen vuoden 1978 valitsijamiesvaaleja Ehrnrooth oli ehdottanut kriisipalaverin pitämistä mm. Panu Toivosen ja Kari Räisäsen kanssa. Räisänen ei tähän kuitenkaan suostunut, vaan Ehrnroothin mukaan ”intti itsepäisesti”, ettei ”juonittelijoiden perässä” voinut juosta. Räisäsen mielestä henkilöillä, joilla oli jotain valittamista hänen toiminnastaan, tuli puhua asiasta hänen kanssaan eikä mennä Ehrnroothin puheille.¹⁶³⁰

Vuoden 1978 valitsijamiesvaalien jälkeen Ehrnroothin ja Räisäsen välit kiristyivät äärimmilleen. Ehrnroothin johtamistavan kritisoimisen ohella Räisänen lopetti omin päin puolueen työvaliokunnan asettaman rahoitustoimikunnan toiminnan, jonka tarkoituksena oli avustaa Ehrnroothia valitsijamiesvaalien rahoittamisessa. Kolmas ilmapiiriä kiristänyt asia liittyi Panu Toivosen asemaan puolueen järjestösihteerinä. Räisäsen tyytymättömyys Toivosta kohtaa johti siihen, että Räisänen lähetti Toivosen palkkauksesta vastanneelle yritysjohtajalle kirjeen, jossa kertoi Toivosen ”lähes täydellisesti epäonnistuneen tehtävissään”.¹⁶³¹ Ehrnroothille Räisäsen aktiviteetit olivat liikaa. Puolueelle ai-

¹⁶²⁸ Toivo Pyrtänön kirje Georg C. Ehrnroothille 16.1.1978, Kansio 3, GCEa, KA.

¹⁶²⁹ Ehrnrooth 1999, 396. Heikki Eskelisen kirjallinen tiedonanto 7.2.2013, tekijän hallussa; Heikki Eskelisen puhelin haastattelu 6.2.2013. Erään tällaisen purkauksen todisti myös Heikki Eskelinen istuessaan Räisäsen huoneessa PKP:n puoluetoimistossa.

¹⁶³⁰ Georg C. Ehrnroothin kirje Väinö Hotille 3.6.1978, D1, SLSA 915.1, SLS.

¹⁶³¹ Panu Toivosen kirje PKP:n puoluehallituksen jäsenille 21.4.1978, EC1, SLSA 915.1, SLS; Georg C. Ehrnroothin kirje Väinö Hotille 3.6.1978, D1, SLSA 915.1, SLS.

heutettuja taloudellisia vahinkoja pahempana Ehrnrooth piti tapaa, jolla Räisänen oli kohdellut Panu Toivosta.

*Oltakoon mitä mieltä tahansa eri henkilöiden hyvistä ja huonoista puolista, molempiahan meillä kaikilla on, täytyy myöntää, että Panu on uhrannut enemmän kuin kenties kukaan muu PKP:n hyväksi. Hän on menettänyt ”siviilitoimensa”, hänen taloutensa on erittäin heikko tämän seurauksena ja ainakin minä pidän velvollisuutenani huolehtia siitä, ettei hän jää puille paljaille perustuslaillisuutensa vuoksi.*¹⁶³²

Tasapainoilu Räisäsen kannattajien ja vastustajien välillä sai Ehrnroothin jopa harkitsemaan eroamista puheenjohtajan paikalta.¹⁶³³ Erouhassa oli varmasti osa totta ja osa teatteria. Selvää on, että tilanne puolueessa oli keväällä 1978 kaoottinen. Panu Toivonen totesikin eräässä muistiossa, että ihmissuhteet ”puolueen sisällä ovat erittäin onnettomassa tilassa” ja että tilanne muistutti kapinaa. Puolueen tulevaisuuden kannalta oli joko puuttuttava tilanteeseen tai luovutettava.¹⁶³⁴ Tässä vaiheessa oli selvää, että Räisäsen ja Ehrnroothin välinen yhteistyö olisi jatkossa äärimmäisen hankalaa. Työrauhaan vedoten Simo Valoma kehotti Räisästä eroamaan tehtävästään. Huhtikuussa 1978 Ehrnrooth yritti vielä kerran sopuratkaisua tapaamalla Räisäsen eduskunnan kahvilassa. Ehrnroothin pyynnöstä mukana oli myös Kullervo Rainio, jonka tehtävänä oli toimia välittäjänä.¹⁶³⁵

Yhteistyö osoittautui kuitenkin mahdottomuudeksi, sillä ennen keskustelujen kunnollista alkamista Räisänen hyökkäsi Ehrnroothia vastaan. Rainion yllätykseksi myös Ehrnrooth menetti täysin malttinsa ja oli ”ihan hysteerinen” sanoen olevansa henkilökohtaisesti loukkaantunut, kun ”häntä aina loukataan”. Rainio, jolle Ehrnroothista oli syntynyt jokseenkin virheetön henkilökuva, oli tilanteen jälkeen hyvin pettynyt. Henkilö, jota hän oli tätä välikohtausta ennen pitänyt karismaattisena ja kohteliaana, olikin osoittautumassa aivan toisenlaiseksi. Rainion ajatteli, että Ehrnroothin käyttäytyminen ”niin labiilisti ja hysteerisesti” osoitti, ettei hän ollut sopiva henkilö johtamaan puoluetta. Rainion mukaan yhteenotto paljasti Ehrnroothin ”todellisen luonteen” ja sen, että pinta ja sisin olivat jollain tavalla pahasti ristiriidassa. Sosiaalipsykologian professorina Rainio pohti jälkikäteen tapahtumaa ja piti mahdollisena, että Ehrnroothin reaktion taustalla vaikutti piilevänä tekijänä Ehrnroothin kuuluminen Mannerheimin sukuun: ”Jollain tavalla tuntui siellä taustalla, että nyt sinä kuule haukut Mannerheimiä, kun sinä minua sätit.”¹⁶³⁶

Keskustelun seurauksena Rainio ja Ehrnrooth päättivät, että sovittelu olisi turhaa ja uusi puoluesihteeriksi oli löydettävä. Rainion ehdotus oli, että tilalle valittaisiin kokkolalainen Peter Kankkonen. Ehrnroothin ohella samalla kannalla oltiin myös puolueen piirijärjestöissä. Etenkin Vaasan vaalipiirin puheenjohtaja Matti Talvitie oli tätä mieltä. Talvitie kertoikin Ehrnroothille, ettei pitkän asianajajauransa aikana kukaan ollut hauku-

¹⁶³² Georg C. Ehrnroothin kirje Väinö Hotille 3.6.1978, D1, SLISA 915.1, SLS.

¹⁶³³ Georg C. Ehrnroothin kirje Väinö Hotille 3.6.1978, D1, SLISA 915.1, SLS. ks. myös Väinö Hotin kirje Georg C. Ehrnroothille 31.5.1978, EC1, SLISA 915.1, SLS.

¹⁶³⁴ Panu Toivosen Näkökohtia puolueen tehostamisesta muistio 24.4.1978, EC1, SLISA 915.1, SLS.

¹⁶³⁵ Georg C. Ehrnroothin kirje Väinö Hotille 3.6.1978, D1, SLISA 915.1, SLS.

¹⁶³⁶ Kullervo Rainion haastattelu 22.1.2007; Käytöksestä ks. myös Kristeva 2007, 715–725.

nut häntä niin kuin Räisänen heti vuoden 1976 kunnallisvaalien jälkeen. Rovasti Väinö Hotille Ehrnrooth totesi, että kaikista hyvistä ominaisuuksistaan huolimatta Räisäsen heikkoutena oli se, että häneltä puuttui arvostelukyky ja kyky myöntää virheitään. Ratkaisevinta välierikossa oli kuitenkin luottamuksen puute. Aivan kuten Järvisenkin kohdalla Ehrnrooth pettyi Räisäseen kykenemättä ymmärtämään, miten henkilö saattoi ensin taistella ”asiamme puolesta”, mutta heti ensimmäisten henkilökohtaisten vastoin käymisten jälkeen käänsi kelkkansa puoluetta ja Ehrnroothia vastaan.¹⁶³⁷

Eduskunnan kahvilassa käydyin sananvaihdon jälkeen Ehrnrooth tiesi, että toukokuussa pidettävästä puoluekokouksesta tulisi jännitysnäytelmä. Räisäsen uhkaukset ”aikapommin” räjähtämisestä, mikäli häntä ei enää valittaisi, tekivät tilanteesta vieläkin hankalamman.¹⁶³⁸ Tiedossa oli, että Ehrnroothin tavoin myös suurin osa puolueen kentästä oli puoluesihteerin vaihdon kannalla. Kun puoluekokous päätti yksimielisesti valita puoluesihteeriksi Peter Kankkosen, oli vain kyse siitä, mitä tapahtuisi seuraavaksi. Mikä olisi Räisäsen aikapommi? Kovin pitkään tätä ei tarvinnut odottaa, sillä pian puoluekokouksen jälkeen Räisänen paljasti lehdistölle, että puoluesihteerin palkka oli maksettu A. Ahlström Oy:n toimesta. Puolueen taloudellisen tilanteen kannalta erittäin vahingollisen paljastuksen ohella Räisänen syytti Ehrnroothia joutumisestaan taloudelliseen ahdinkoon. Räisänen jätti kuitenkin kertomatta, että erosta huolimatta hän saisi puolueelta palkkaa vuoden loppuun saakka. Kiistassa Ehrnrooth oli kuitenkin häviäjän asemassa uskaltamatta lähteä oikomaan Räisäsen väittämiä niiden ”arkaluontoisuuden vuoksi”.¹⁶³⁹

Räisäsen eroon liittyi myös kielipoliittinen riski. Ehrnrooth pelkäsi, että uuden puoluesihteerin ruotsinkielisyyttä pidettäisiin todisteena siitä, että Ehrnrooth suosisi ruotsinkielisiä. Tämä taas heikentäisi väistämättä puolueen kannatusta suomenkielisillä alueilla. Ongelmia ennakoidessaan Ehrnrooth korosti, että mikäli 1930-luvun tapaisia kieliriitoja alettaisiin käydä puolueen sisällä, olisi puolue syytä lopettaa välittömästi. Väinö Hotille Ehrnrooth teki asian täysin selväksi:

*Eivätkö kaikki isänmaalliset ole äidinkielestään, uskonnostaan ja muista luotettavuuteen kuulumattomista seikoista riippumatta yhtä hyviä suomalaisia? Eikö Mannerheiminkin äidinkieli ollut ruotsi – tai kirjaimellisesti ottaen venäjä – eikä hänkään puhunut muuta kieltä täydellisesti kuin äidinkieltään?*¹⁶⁴⁰

RKP:ssä Räisäsen paljastus otettiin vastaan taivaanlahjana. Puheenjohtajan Pär Stenbäckin mielestä Vaasan puoluekokous osoitti, että Ehrnroothia vaivasi RKP-kompleksi. Sen lisäksi, että Ehrnrooth hyökkäsi jatkuvasti RKP:tä vastaan, oli suurin osa perustus-

¹⁶³⁷ Georg C. Ehrnroothin kirje Väinö Hotille 3.6.1978, D1, SLSA 915.1, SLS.

¹⁶³⁸ Ibid. Räisäsen vihjasi aikapommista erään työvaliokunnan kokouksen yhteydessä.

¹⁶³⁹ Ehrnrooth 1999, 396; Georg C. Ehrnroothin kirje Väinö Hotille 3.6.1978, D1, SLSA 915.1, SLS; Georg C. Ehrnroothin haastattelu 6.3.2008.

¹⁶⁴⁰ Georg C. Ehrnroothin kirje Väinö Hotille 3.6.1978, D1, SLSA 915.1, SLS.

laillisten johtohenkilöistä lähtöisin RKP:stä.¹⁶⁴¹ Ehrnrooth itse vähätteli kieliongelmaa ja korosti, että kyse oli ainoastaan periaatteesta ja vakaumuksesta, jonka mukaan ”kaikkien isänmaallisten voimien on pystyttävä vilpittömään yhteistyöhön niiden arvojen säilyttämiseksi, jotka ovat tehneet tästä maasta vapaan, kansainvaltaisen oikeusvaltion”. Räisäsen väitteet ruotsinkielisten suosimisesta Ehrnrooth koki loukkaavina, sillä hän katsoi edustaneensa kielipolitiikassa aina tasavertaisuuden periaatetta.¹⁶⁴² Kielikysymyksen suhteen Ehrnrooth oli hyvin yksiselitteinen: molempien kieliryhmien tuli olla tasa-arvoisessa asemassa. Ruotsin kieli näyttäytyi Ehrnroothille silti eräänlaisena kohtalonkysymyksenä. Kielellisesti eristyneenä Suomella ei olisi tulevaisuutta, sillä vain siiteet Pohjoismaihin ja länteen turvaisivat suomalaisen elämänmuodon säilymisen.¹⁶⁴³

Kielikysymykseen liittyvät jännitteet eivät tähän loppuneet. Ruotsinkielisenä Ehrnroothin rooli puolueen puheenjohtajana muodosti eräänlaisen paradoksin. PKP:n nojaaminen Ehrnroothiin oli sekä puolueen olemassaolon perusta että suurin este kannatuspuhjan laajentumiselle. Kielikysymyksessä tiukkaa tasapuolisuutta painottaneen linjansa vuoksi Ehrnrooth tuli samalla heikentäneeksi puolueen vetovoimaisuutta sisämaassa, jossa puolueella oli muutenkin heikko kannatus. Ongelmien ytimenä oli Ehrnroothin tinkimättömyys Express-lehden kielellisestä tasajaosta, jota pidettiin monissa piireissä ”järjettömänä” puolueen kannatuksen lisäämisen näkökulmasta katsottaessa. Heikki Eskelisen mukaan mm. Tampereella, Lahdessa ja Porissa hän kuuli usein valituksia tästä asiasta. Eskelisen mukaan oli selvää, että valitun linjan taustalla oli Ehrnroothin omat tarpeet: ”hän tarvitsi lehteä ennen muuta kannattajilleen Hgissä ja Uudellamaalla.”¹⁶⁴⁴ Eskelisen kanssa samoilla linjoilla, vaikkakin laajemmin asiaa tarkastellen oli PKP:n nuorisoliiton entinen puheenjohtaja Dan Hohenthal, jonka mukaan puolueen kannatuskehityksen taustalla vaikutti kielikysymyksen, poliittisen ilmapiirin ja heikon puolueorganisaation lisäksi kolme Ehrnroothin taustoihin liittyvää tekijää: 1) hän oli ruotsinkielinen, 2) hän oli rikas, 3) hänen sukunimensä oli Ehrnrooth.¹⁶⁴⁵ Toisin sanoen Ehrnroothin sukutaustan takia puolue leimautui Ehrnrooth-nimeen liittyvien stereotyyppien kautta ruotsinkieliseksi, elitistiseksi ja kaupunkilaisuuteen nojaavaksi raharikkaiden puolueeksi. Samoin kävi Ehrnroothille itselleen. Ehrnrooth-nimeen liittyviä stereotyyppioita eivät horjuttaneet edes hänen aktiivinen ja pitkäaikainen toimintansa vanhustenhuollon tilan parantamiseksi. Georg C. Ehrnroothin kohdalla kyse ei ollut vain siitä, mitä hän oli ja edusti, vaan siitä, mitä Ehrnrooth-suvun jäsenen oletettiin edustavan.

¹⁶⁴¹ US 8.6.1978, ”Ehrnroothilla RKP-kompleksi”. Stenbäck toteaa mm. seuraavaa: ”Totuushan on, että mm. PKP:n puheenjohtaja, puoluesihteer, nuorisjärjestön puheenjohtaja, naisjärjestön varapuheenjohtaja, Uudenmaan piirin puheenjohtaja ynnä muut ovat ruotsinkielisiä.”

¹⁶⁴² US 12.6.1978, ”Pär Stenbäckille”

¹⁶⁴³ Suomen Kuvalehti n:o 12 (23.3.1968), ”Itse asiassa kuultuna GEORG C. EHRNROOTH”:; Georg C. Ehrnroothin kirje Tauno Jalannille 20.5.1980, Kansio 2, GCEa, KA. Jalannille Ehrnrooth korosti, että ”maan tulevaisuus on (...) riippuvainen siitä, että siteemme vapaaseen Pohjolaan ja Länteen lujittuvat.”

¹⁶⁴⁴ Heikki Eskelisen kirjallinen tiedonanto 7.2.2013, tekijän hallussa; Tauno Jalannin kirje Georg C. Ehrnroothille 1.6.1980, Kansio 2, GCEa, KA.

¹⁶⁴⁵ Dan Hohenthalin puhelinhaastattelu 14.2.2013.

Suurimmaksi perustuslaillisia vaivanneeksi ongelmaksi muodostui kuitenkin kenttäorganisaatio. Pekka Vennamo muistaakin, miten perustuslaillisen puolueen perustamisen aikoihin hänen isänsä Veikko Vennamo totesi, että Ehrnroothilla olisi ”kivinen ja kova tie edessä” yrittäessään rakentaa uutta puoluetta ylhäältä alaspäin. Pientalonpoikien ja SMP:n johtajana Veikko Vennamo oli vakuuttunut, että menestyäkseen uusi puolue tarvitsi kentältä tulevaa painetta ja väkeä, jolla olisi palava halu hakea itselleen oikeutta ja poliittista voimaa. Koska perustuslaillisilla ei ollut tällaista voimaa, ei Ehrnroothin tehtävä ollut helppo.¹⁶⁴⁶ Harri Holkeri nimittikin perustuslaillista puoluetta ”poppooksi”, josta ei koskaan tullut mitään, sillä joukkoliikkeen sijaan se nojasi vain muutamisiin aktiiveihin. Holkerin mukaan kyse oli vain Ehrnroothista ja hänen muutamasta – etupäässä naispuolisesta – uskollisesta kannattajasta.¹⁶⁴⁷

Kenttäorganisaation heikkouden ohella Ehrnrooth joutui jatkuvasti kamppailemaan puoluetta vaivanneiden henkilöstiriitojen kanssa. Jäsenistön vähyyden ohella ongelmana oli uusien jäsenien mukana tulleet ongelmatapaukset.¹⁶⁴⁸ Jo pelkästään puolueen protestiluonne houkutteli perustuslaillisiin henkilöitä, joilla oli itsepäisiä ja voimakkaita mielipiteitä. Dan Hohenthalin mukaan ongelmia korosti puolueen pieni koko; yksittäisten ongelmatapausten merkitys sekä puolueen toiminnalle että julkisuuskuvalle oli väistämättä suurempi kuin suurissa puolueissa. Puolueen kannatuskehityksen kannalta Hohenthal piti puolueen suurimpana ongelmana nojautumista liikkuviin äänestäjiin. Toisin kuin asemansa vakiinnuttaneilla puolueilla, perustuslaillisilla oli ainoastaan suppea puolueuskollisten ydinjoukko, joka ei kuitenkaan riittänyt turvaamaan puolueen menestymistä valtiollisissa vaaleissa.¹⁶⁴⁹ Hohenthalin näkemykset saavat tukea Pekka Vennamolta, jonka mukaan pienten puolueiden suurin ongelma on aina ollut nk. kylähullut ja änkyrät, joilla on kyllä intoa, muttei kykyä tai halua yhteistyöhön. Vennamo uskookin, että poliittisten kiertolaisten ongelma tuli perustuslaillisten kohdalla kärjistetyksi näkyviin valtakunnallisen kenttäorganisaation puuttumisen takia. Kun lähes kaikki toiminta keskittyi pääkaupunkiseudulle, myös henkilöongelmat tulivat kärjistetyksi esiin.¹⁶⁵⁰

Räisäsen ja Ehrnroothin välirikko kertoo paljon sekä Ehrnroothin persoonasta että ongelmasta, johon hän joutui puolueensa puheenjohtajana. Sisäiset ristiriidat voidaankin nähdä puolueen sisäänrakennettuna ominaisuutena juuri puolueeseen kuuluneiden henkilöiden perusluonteiden takia. Käytännössä taipumattomien persoonien yhteistyö oli mahdotonta ja aiheutti jatkuvia ristiriitoja.¹⁶⁵¹ Ehrnroothin itsensä kohdalla tilannetta ei helpottanut se, että hän ihmisiin luottavaisena mutta samalla läheisissä ihmissuhteissa

¹⁶⁴⁶ Pekka Vennamon haastattelu 5.6.2008.

¹⁶⁴⁷ Harri Holkerin haastattelu 11.1.2008.

¹⁶⁴⁸ Heikki Eskelisen kirjallinen tiedonanto 29.12.2011, tekijän hallussa.

¹⁶⁴⁹ Dan Hohenthalin puhelinhaastattelu 10.12.2011.

¹⁶⁵⁰ Pekka Vennamon haastattelu 5.6.2008.

¹⁶⁵¹ Dan Hohenthalin puhelinhaastattelu 10.12.2011.

äärimmäistä lojaaliutta vaativana altisti itsensä jatkuville pettymyksille.¹⁶⁵² Tätä näkemystä vahvistaa myös Ehrnroothin omat tuntemukset hänen ja Räisäsen välirikosta:

Se oli kyllä niin suuri pettymys, että tänä päivänä minä pidän sitä ehkä suurimpana tämmöisenä pienessä asiassa tapahtuneena. Suurin oli se, että meni poikkeuslaki läpi ja tämmöiset. Mutta pienessä mittakaavassa tämä Räisänen, jota minä olin kannattanut¹⁶⁵³

Parlamentarismin ja tasapuolisen puolueettomuuspolitiikan puolestapuhuja

Poliittisen linjan vetovoiman vähäisyys, henkilöristiriidat ja poliittinen näköalattomuus olivat tekemässä Ehrnroothista yhä synkemmän hahmon Suomen politiikassa. Kun Ehrnrooth nähtiin Uuden Suomen vuonna 1976 tehdyssä henkilöhaastattelussa ”jollain tavalla” synkkänä, näyttäytyi Ehrnroothin henkilökuva vuoden 1978 presidentinvaalien jälkeen vieläkin synkempänä.¹⁶⁵⁴ Puoluetta vaivanneiden henkilöristiriitojen ja järjestölistien ongelmien ohella Ehrnrooth sai kantaa myös ulkopoliittisen syntipukin roolia. Vuonna 1978 Ehrnrooth sai täyslaidallisen Neuvostoliiton ulkopoliittisten oraakkeliin toimesta, kun T. Bartenjevin ja J. Komissarovin nimimerkkien kirjassa *Kolmekymmentä vuotta hyvää naapuruutta* osoitettiin jälleen kerran, missä hyvien naapuruussuhteiden pahimmat viholliset olivat. Syntisten listalta löytyivät poikkeusvaalilakia vastustaneet Georg C. Ehrnrooth, Veikko Vennamo, Tuure Junnila ja Victor Procopé. Lehdistöstä listalle pääsivät Uusi Suomi, Aamulehti, Nootti, Express ja Uusi Maailma.¹⁶⁵⁵ Express-lehden myötä Ehrnrooth syyllistyi majesteettirikokseen siis kaksinkertaisesti.

Bartenjevin ja Komissarovin esittämien syytösten valossa onkin syytä tarkastella, mitä Ehrnrooth todellisuudessa ajatteli Suomen ja Neuvostoliiton suhteista ja harjoitetusta ulkopoliitikasta. Yhden mielenkiintoisen näkökulman asiaan tarjoaa Ehrnroothin Erkki Hirstiölle lähettämä kirje lokakuulta 1978, jossa Ehrnrooth valottaa seikkaperäisesti ajatuksiaan Suomen puolueettomuuspolitiikasta. Ehrnrooth toteaaakin, että vaikka Hirstiön esille nostama Sveitsin mallin mukainen täydellinen puolueettomuus olisi Suomen kannalta optimaalisin vaihtoehto, ei sillä reaaliolollisesti ollut ”pienintäkään mahdollisuutta”.¹⁶⁵⁶

Neuvostoliitosta kantautuneet viestit eivät kuitenkaan aina olleet vain negatiivisia. Eräs harvinaislaatuinen huomionosoitus tuli toukokuussa 1978, kun Tallinnasta lähetetyssä postikortissa kiitettiin Ehrnroothia tämän 25.5.1978 eduskunnassa pitämän puheen johdosta sekä toivotettiin Jumalan siunausta. Puheessaan Ehrnrooth oli sekä kritisoinut

¹⁶⁵² Dan Hohenthalin puhelinhaastattelu 10.12.2011; Zilliacus 1986, 61.

¹⁶⁵³ Georg C. Ehrnroothin haastattelu 25.5.2010.

¹⁶⁵⁴ US 24.10.1976, ”Yksinäinen ääniharava politiikan pientareella: Georg C. Ehrnrooth”.

¹⁶⁵⁵ Bartenjev & Komissarov 1978, 191–194; HS 11.8.1978, ”Bartenjev-Komissarov arvioivat Suomen ja NL:n suhteita: Kommunistit ja kepu ovat kärjessä”.

¹⁶⁵⁶ Georg C. Ehrnroothin kirje Erkki Hirstiölle 5.10.1978, Kansio 2, GCEa, KA.

Kekkosta kommunistien myötäilemisestä hallitusratkaisuissa että vaatinut kokoomukselta rohkeutta pysytellä oppositiolinjalla ja markkinatalouden kannalla.¹⁶⁵⁷

Suomen harjoittaman ulkopoliittisen linjan suhteen Ehrnroothilla oli hyvin selkeä näkemys. Vapauden ja itsenäisyyden turvaamisen perustana tuli olla hyvien ja luottamuksellisten suhteiden ylläpito naapureiden kanssa sekä rauhaa säilyttävän politiikan noudattaminen.¹⁶⁵⁸ Yhtä lailla Ehrnrooth piti selvänä, että Suomen ulkopoliitiikan määrittävin tekijänä oli YYA-sopimus. Ehrnroothin harjoittamassa ulkopoliittisessa kritiikissä Kekkosta kohtaan ei ollutkaan kysymys virallisen ulkopoliitiikan julkituotujen päämäärien vastustamisesta, vaan pikemminkin Kekkosen johtamistavasta. Ehrnroothin mielestä Paasikiven johdolla asiat olivat olleet paljon paremmin. Kekkosen kohdalla kritiikin kärki olikin virallisen ulkopoliittisen linjan soveltamisessa:

*Yya-sopimuksesta on siis lähdettävä. Silloin olemme sikäli kestäväällä pohjalla, että Paasikiven aikana sitä tulkittiin tavalla joka ei aiheuttanut maallemme sellaisia vaikeuksia kuin myöhemmin on tullut. Vika onkin sovellutuksessa. UKK on kaikkien vanhojen puolueiden ja osittain SKL:nkin tukemana vienyt käytännössä asiat niin kaltevalle pinnalle, että jarrut eivät enää pidä. Meidän asianamme on vaatia parempia jarruja ja jarrujen käyttämistä, ilmaistakseni asian kuvakielellä.*¹⁶⁵⁹

Ehrnroothin ydinajatus Kekkosen ulkopoliittisen linjan kritiikissä oli siinä, että Paasikiven aikana sisä- ja ulkopoliitiikan välinen rajapinta oli selvempi. Ehrnrooth ei voinut hyväksyä Kekkosen näkemystä, jonka mukaan sisäpolitiikka olisi aina alisteista ulkopoliitikalle. Parlamentarismia ja hallitusratkaisuja ei Ehrnroothin mielestä saanut uhrata edes ulkopoliitiikan alttarille, vaan tärkeintä oli uskaltaa harjoittaa ”Suomen etujen mukaista sisäpolitiikkaa”, sillä kansanvalta edellytti kansantahdon noudattamista.¹⁶⁶⁰ Marsalkka Mannerheimin tavoin Ehrnrooth oli myös vakaasti sitä mieltä, ettei mielistelyllä ja jatkuvalla nöyrytyksellä saavutettaisi mitään. Ehrnrooth totesikin eräässä radiohaastattelussa, että Suomen kaltaisen pienen valtion tulee suhtautua asiallisesti ja arvokkaasti Neuvostoliittoon, sillä vain silloin pientäkin kunnioitettaisiin.¹⁶⁶¹

Ehrnroothin vaatimus harjoitettavan puolueettomuuspolitiikan tasapuolisuudesta niin itään kuin länteen oli väylä, jonka kautta Ehrnrooth saattoi kritisoida sekä Kekkosta että hallitusta. Taustalla oli Ehrnroothin näkemys siitä, että puolueettomuuspolitiikasta huolimatta Suomi oli ideologisesti sidoksissa länteen. Puolueettomuuden ja ideologisen liittoutumisen kautta Ehrnrooth otti eduskunnassa eräänlaisen vahtikoiran roolin epäroimättä tuoda esiin länsisuhteisiin liittyviä puolueettomuuspolitiikan poikkeamia.

¹⁶⁵⁷ Valtiopäivät 1978, pöytäkirjat II, 1475–1977, 25.5.1978, ed. Ehrnrooth; Kalju Jurgatanin postikortti Georg C. Ehrnroothille 26.5.1978. Kortissa todetaan: ”Ma tervitan Teit ja kiitan Teit sunt kaige rokgemast puhest, kui Soome etuskunnas pietti 25.5. ohtusel. Meie koko perekoud kuultsit Teie puhe soome raadiost, ja me toivodam Teil ja Teie puolueelle kaik hyva ja Jumala siunasust.”

¹⁶⁵⁸ Esim. Erickson 2013, 106, 118.

¹⁶⁵⁹ Georg C. Ehrnroothin kirje Erkki Hirstiölle 5.10.1978, Kansio 2, GCEa, KA.

¹⁶⁶⁰ Vapaa Helsinki 1/1976, Kansio 46, GCEa, KA.

¹⁶⁶¹ Georg C. Ehrnroothin radiohaastattelu 20.8.1975, Kansio 52, GCEa, KA; Kallenaudio 1985, 261.

Syntipukki

Puolueettomuuspolitiikan tasapuolisuutta ja Suomen ideologista länsiyhteyttä korostaessaan Ehrnrooth seurasi tarkasti tiedotusvälineiden ja johtavien poliitikkojen länsimaita koskevia kannanottoja. Urho Kekkosen kohdalla Ehrnrooth kiinnitti erityistä huomiota tämän Israelia kohtaan osoittamaan penseyteen. Ehrnrooth pitikin puolueettomuuspolitiikan vastaisena sitä, etteivät presidentti ja pääministeri tavanneet Israelin ulkoasiainministeri Moshe Dayania tämän vieraillessa Suomessa toukokuussa 1978¹⁶⁶²

Dayanin kohtelusta tuohtuneena Ehrnrooth nosti asian esiin eduskunnassa vaatien selitystä, miksei valtionjohto suostunut tapaamaan Israelin ulkoministeriä.¹⁶⁶³ Kysymyksiin vastatessaan ulkoministeri Väyrynen ei paljastanut asioiden todellisia taustoja, vaan vetosi presidentin ja pääministerin aikataulullisiin ongelmiin. Kiusallista totuutta peitellessään Väyrynen käänsikin huomion Ehrnroothiin ja syytti tätä ulkopoliittisesta veneenkeikuttamisesta ja väärin tietojen levittelystä:

*Ministeri Dayanin vierailun yhteydessä suomalaiselta taholta mm. ed. Ehrnroothin ja hänen kaltaistensa toimesta nostettiin esiin väite, ettei tapaamisia tahdottu poliittisista syistä järjestää. Tämä on ollut vieraamme ja israelilaisten kannalta hyvin kiusallista. Suhtautumisestamme Israeliin on saatettu esitettyjen väitteiden vuoksi syntyä väärä kuva. Pyrkimykset käyttää Israelin suhteitamme puolueitten väliseen kilpailuun ovat siis vahingoittaneet maamme etua. Tämä on mielestäni hyvin valitettavaa.*¹⁶⁶⁴

Ehrnrooth ei uskonut Väyrystä, vaan syytti pääministeri Sorsan ja ”hänen kaltaistensa” piileskelyn vahingoittaneen Suomen puolueettomuutta. Väyrysen mukaan Sorsa ”ei tuona maanantaipäivänä piileksinyt missään”, vaan kertoi ulkomailla esitettyjen väärinkäsitysten johtuneen siitä, että ”eräät piirit Suomessa” olivat levittäneet väitteitä, joiden mukaan tapaamisia ei järjestetty poliittisista syistä.¹⁶⁶⁵ Todellisuudessa Ehrnrooth oli epäilyineen täysin oikeassa. Sen sijaan, että Kekkonen olisi tavannut Dayanin, tämä oli lähtenyt Dayanin saapumispäivänä Isojoelle kalastamaan lohia.¹⁶⁶⁶ Sorsan kohdalla asia oli vieläkin kiusallisempi. Väyrysen mukaan pääministeri oli vain todennut, ettei viitsinyt tavata Dayania.¹⁶⁶⁷ Puolueettomuuslinjan epäjohtomukaisuussyytöksissään Ehrnrooth oli sikäli oikeassa, että vain vuotta aikaisemmin PLO:n poliittisen osaston johtaja oli tavannut Kekkosen, vaikka muissa Länsi-Euroopan maissa edes hallituksen jäsenet eivät ottaneet vierasta vastaan.¹⁶⁶⁸

¹⁶⁶² Ehrnrooth 1999, 380.

¹⁶⁶³ Valtiopäivät 1978, pöytäkirjat II, 1327–1328, Georg C. Ehrnroothin 18.5.1978 eduskunnassa esittämä suullinen kysymys n:o 155 Suomen hallituksen asennoitumisesta Israelin ulkoministerin vierailuun.

¹⁶⁶⁴ Valtiopäivät 1978, pöytäkirjat II, 1328, Ulkoasiainministeri Paavo Väyrysen vastaus Ehrnroothin eduskuntakyselyyn 18.5.1978.

¹⁶⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶⁶ Urho Kekkosen pvk 15.5.1978.

¹⁶⁶⁷ Suomi 2000, 271.

¹⁶⁶⁸ Stewart 2007, 78. PLO:n edustajan tapaaminen oli jo yksistään heikentänyt Suomen ja Israelin suhteita. Suomen Tel Avivin suurlähetystö varoittikin asiasta varoituksen ulkoasiainministeriöön.

Ehrnroothin mielestä ulkopoliittisesta puolueettomuudesta poikkeamisen ohella Kekkonen ei noudattanut edes ideologista puolueettomuutta. Sen sijaan, että Suomi olisi pyrkinyt rakentamaan tasapuolisia suhteita Lähi-idän osapuoliin, näki Ehrnrooth Suomen ulkopoliittisen johdon myötäilevän poliittista vasemmistoa ja Neuvostoliittoa.¹⁶⁶⁹ Aikalaisille Moshe Dayanin vierailuun liittyvät yksityiskohdat eivät selvinneet, vaan julkisuudessa koko episodi kääntyi Ehrnroothia vastaan, kun Väyrynen joutui valehtelemaan pääministerin puolesta. Poliittisessa teatterissa Ehrnroothille oli jälleen kerran varattu syntipukin rooli. Totuutta etsiessään hän juuttui valheiden suohon, jossa virallisen ulkopoliitiikan mukainen totuus tarkoitti toista kuin asioiden todellinen tila.

Ulkopolitiikkaan liittyvä salailu sai Ehrnroothin vaatiman entistä ponnekkaammin eduskunnan aseman vahvistamista. Asian tärkeys nousi esille etenkin syksyllä 1978, jolloin kävi ilmi, ettei ulkoasiainvaliokunta tiennyt mitään Kekkosen Neuvostoliiton-matkan ”poikkeuksellisen hedelmällisistä” tuloksista ja erikoiskalustotoimitusten luonteesta. Ehrnroothin mielestä budjettivaltaa käyttävän eduskunnan oli tiedettävä edes se, liittyivätkö ”erikoiskalustotoimitukset” kaivinkoneisiin vai oliko kyse esimerkiksi ohjuskaupoista.¹⁶⁷⁰ Ehrnroothin kokonaiskäsitys suomalaisen parlamentaarisen demokratian tilasta oli synkkä: hallituksenmuodostuksen ohella eduskunnalla ei ollut riittävää sijaa ulkopoliittisessa päätöksenteossa. Ehrnroothin piti Suomessa vallinnutta poliittista tilannetta niin kummallisena, että jopa Abraham Lincoln olisi mennyt hämilleen:

*Abraham Lincoln oli oikeassa, kun hän sanoi, että ”kaikkia ihmisiä voidaan huiputtaa joskus ja eräitä ihmisiä aina, mutta kaikkia ihmisiä ei voida huiputtaa aina.” Tuntuu vain siltä kuin Lincoln ei olisi aavistanut, että 120 vuotta myöhemmin kaukaisessa Suomessa olisi sellainen poliittinen johto, joka pystyy vetämään huulesta vuodesta toiseen melkein pä kaikkia kansalaisia – ainakin kaikkia viime presidentinvaaleissa voittajan puolelle asettuneita.*¹⁶⁷¹

Ulkopolitiittisesta salailumentaliteetista Ehrnrooth ei syyttänyt vain presidenttiä, vaan myös sosialidemokraatteja, jotka olivat usein esittäneet kritiikkiä ulkoasiainvaliokunnan sodan aikaisesta tavasta käsitellä asioita salaa. Ehrnroothin mielestä nykytilanteessa toimittiin kuitenkin samoin, sillä henkilöt, jotka vaativat eduskunnan aseman vahvistamista, eivät käytännössä toteuttaneet edes omia vaatimuksiaan.¹⁶⁷² Ehrnrooth korostikin, että avoimuuden ja suoraselkäisyyden tuli näkyä puolueettomuuspolitiikassa. Valtiojohdon osalta tämä tarkoitti luopumista suomalaisten vierastamien fraasien ja ylisanojen käyttämisestä sekä ystävyyden toittamisesta ”aamusta iltamyöhään”.¹⁶⁷³ Ehrnrooth vaatikin, että tilanteen korjaamiseksi olisi muutettava valtiosäntöä, jotta eduskunta pysyisi vastaamaan sille kuuluvista tehtävistä. Ehrnroothin mielestä ilman tarvittavia valtiosäännön muutoksia Suomen voitaisiin katsoa siirtyneen järjestelmään, joka ei eroaisi

¹⁶⁶⁹ Stewart 2007, 15.

¹⁶⁷⁰ Valtiopäivät 1978, pöytäkirjat III, 2776, Georg C. Ehrnroothin eduskunnassa 9.11.1978 esittämä suullinen kysymys n:o 265 Tasavallan Presidentin Neuvostoliiton matkan tuloksien selostamisesta; Valtiopäivät 1978, pöytäkirjat III, 2864, 14.11.1978, ed. Ehrnrooth.

¹⁶⁷¹ Valtiopäivät 1978, pöytäkirjat III, 2164, 26.9.1978, ed. Ehrnrooth.

¹⁶⁷² Valtiopäivät 1978, pöytäkirjat III, 2864–2865, 14.11.1978, ed. Ehrnrooth.

¹⁶⁷³ Georg C. Ehrnroothin muistiinpanoja vuoden 1979 eduskuntavaalien vaaliteemoista, Kansio 53, GCEa, KA.

”yhdenmiehen valtaan perustavasta poliittisesta rakennelmasta” muuten kuin puolueiden välisellä kinastelulla ja ”toisinajattelevien” oikeudella puhua.¹⁶⁷⁴

Hiipivä sosialismi uhkaa

Tuleviin eduskuntavaaleihin PKP lähti sosialismin ja klikkivallan vastustamisella sekä demokraattisten oikeuksien puolustamisella. Viitteitä hiipivästä sosialismista tarjosivat Ehrnroothin mielestä maapaketti, puoluetuet ja verotuksen jatkuva kiristyminen. Valtiovallan lisääntyvän holhouksen ja suunnitelmatalouden sijaan Ehrnrooth korosti markkinatalouden voimien ohjauksen merkitystä ja piti presidentin idänmatkoilla neuvottelemia ”työllisyyden turvaamisen nimissä” tehtyjä salaisia kauppasopimuksia julkisen talouden kannalta kestävämmiksi. Valtiojohtoa Ehrnrooth syytti ”vääristä talouspolitiikasta”, sillä julkisten menojen kasvaminen ja palkkojen nousu oli johtanut inflaation kiihtymiseen. Syntyneen tilannetta Ehrnrooth vertasi hullunmyllyyn, jonka maksumiehiksi olivat joutumassa pientaluttajat ja eläkeläiset.¹⁶⁷⁵ Valtiontalouden tilannetta Ehrnrooth piti huolestuttavana. Vaarallisimpana asiana Ehrnrooth näki valtion velkaantumista. Ehrnrooth vertaisikin Suomea afrikkalaisiin kehitysmaiin todeten, että ”kohta meidän ministeriemme täytyy lähteä Idi Aminin luokse opiskelemaan valtiontaloutta.”¹⁶⁷⁶

Socialismin torjumisen kannalta Ehrnrooth pitikin vallitsevaa tilannetta erityisen varallisenä, sillä taloudellisen laman ohella suomalaiset olivat henkisen laman kourissa. Ehrnroothin mielestä suomalaiset oli riisuttu ideologisista aseista, joita tarvittiin työväenluokan diktatuurin torjumiseen. Verotuksen kiristyminen ja jopa KNL:ssä esille nostetut vaatimukset markkinatalousjärjestelmästä luopumisesta olivat Ehrnroothin mielestä todisteena tästä.¹⁶⁷⁷

Ehrnroothin osalta sosialismin vastustaminen ei tarkoittanut vain kansanrintamapolitiikan vastustamista, vaan myös länsimaisen demokratian elinvoimaisuuden ja virkamiesmoraalin puolustamista. Ehrnrooth painottikin, että PKP – toisin kuin ns. vanhat puolueet – vaalisi jatkossakin sekä Ståhlbergin että Svinhufvudin perintöä pitämällä kiinni kansan perusoikeuksista, vähemmistön suojasta ja oikeusvaltion periaatteista. Ehrnrooth ei voinutkaan hyväksyä, että tästä huolimatta LKP:n puheenjohtaja Jaakko Itälä haukkui PKP:tä ”äärioikeistolaiseksi” perustelematta väitettään. Syytöksestä loukkaantuneena Ehrnrooth totesikin olevansa tyytyväinen, ettei Ståhlbergin perintö ollut liberaalien varassa, sillä puolue, joka hyväksyi kommunistit hallitukseen ja oli ollut hyväksymässä poikkeuslakia, ei tähän tehtävään pystynyt.¹⁶⁷⁸

¹⁶⁷⁴ Vaasa 13.11.1978, ”Eduskunnan asemaa on vahvistettava”.

¹⁶⁷⁵ Georg C. Ehrnroothin vaalipuhe Hämeenlinnassa 9.2.1979, Kansio 53, GCEa, KA; Valtiopäivät 1978, pöytäkirjat III, 2161–2166, 26.9.1978, ed. Ehrnrooth.

¹⁶⁷⁶ Valtiopäivät 1978, pöytäkirjat III, 2163, 26.9.1977, ed. Ehrnrooth.

¹⁶⁷⁷ Georg C. Ehrnroothin puhe PKP:n puoluekokouksessa Vaasassa 20.5.1978, Kansio 22, GCEa, KA.

¹⁶⁷⁸ Georg C. Ehrnroothin vaalipuhe Lahdessa 27.2.1979, Kansio 53, GCEa, KA.

Kuin vastauksena Itälän syytöksiin perustuslaillisten yhtenä vaaliteemana oli vastustaa kaikenlaista ”hitlerismiä” eli toisinajattelevien syrjintään ja vähemmistöjen hiljentämiseen tähtäävää toimintaa. Toinen vaaliteema liittyi poliittiseen asiallisuuteen ja moraaliiin. Taustalla oli mm. Salora-juttu, jonka yhteydessä PKP ja SMP olivat vaatimassa ryhtymistä ministerivastuulain edellyttämiin toimenpiteisiin niitä valtioneuvoston jäseniä vastaan, jotka olivat vastaanottaneet lahjan Salora Oy:ltä. Erityisesti Ehrnroothia ihmettytti tapauksessa ministeri Kristian Gestrinin selitys, jonka mukaan oli syytön, sillä oli vienyt stereot ullakolle.¹⁶⁷⁹

Vaaleihin liittyvistä suurista odotuksista huolimatta vuoden 1979 eduskuntavaalit osoittautuivat suureksi pettymykseksi Ehrnroothille. Perustuslaillisten sijaan protestiäännet kanavoituivat SMP:lle ja kokoomukselle, eikä Ehrnroothin tavoite kahdesta kansanedustajan paikasta toteutunut edes puoliksi. Uudellamaalla ehdolla ollut Rainio sai vain 3 119 ääntä, eikä edustajanpaikkaan riittänyt myöskään Ehrnroothin 8 960 äänisaalis.¹⁶⁸⁰ Ehrnroothin pettymystä saattoi lieventää ainoastaan se, ettei hän ollut ainoa nimimies, joka putosi. Myös kristillisten Raino Westerholm, vähemmistökommunistien Taisto Sinisalo ja kokoomuksen Tuure Junnila putosivat eduskunnasta.¹⁶⁸¹ Vaalitulos oli karvas pala myös Rainiolle, joka jälkikäteen on vierittänyt syyn putoamisestaan Ehrnroothin niskoille. Rainion mukaan suurin syy hänen putoamiseensa oli joutuminen Uudenmaan vaalipiiriin Ehrnroothin vaatimuksesta. Rainion mielestä taustalla ei ollut niinkään puolueen etu, vaan Ehrnroothin epävarmuus omasta poliittisesta tulevaisuudesta.¹⁶⁸²

Ehrnroothin toiminnan todellisista motiiveista on mahdotonta sanoa mitään varmaa. Kaikilta osin Rainion arviot Ehrnroothin taustamotiiveista eivät kuitenkaan tunnu uskottavilta. Rainioon verrattuna Ehrnroothilla oli laaja ja uskollinen kannattajakunta, eikä edellisten vaalien tulos osoittanut, että Rainio uhkasi äänimäärällään Ehrnroothia. Poliittista epävarmuutta todennäköisempänä voidaan pitää Ehrnroothin sortumista ylioptimismiin. Tätä selitystä puoltaa myös hänen vaalien jälkeiset lausunnot, joissa Ehrnrooth epäili vaalitappio johtuneen vain huonosta tuurista ja protestiäänien kanavoitumisesta kokoomukselle. Syynä omaan putoamiseensa hän piti itseään. Auttaessaan Peter Kankosta hän laiminlöi oman vaalikampanjansa.¹⁶⁸³

Vuoden 1979 eduskuntavaalien myötä sekä PKP:n että Ehrnroothin poliittinen tulevaisuus nivoutuivat yhteen. Vaalien jälkeen Ehrnrooth ilmoittikin, että PKP:n tulevaisuuden kannalta ratkaisevaa olisi, saisiko se tulevaisuudessa kunnallisvaaleissa Helsingissä yli 12 000 ääntä. Kasvua joukkopuolueeksi Ehrnrooth ei tavoitellut enää lainkaan. Koon sijaan puolueen merkitys tuli sen roolista eräänlaisena ankkurina, joka pitäisi valtiolaivan

¹⁶⁷⁹ Valtiopäivät 1978, pöytäkirjat VI, 4727–4729, 17.1.1979, ed. Ehrnrooth; Ehrnrooth 1999, 398.

¹⁶⁸⁰ Kansanedustajain vaalit 1979, 79–81. Suomen virallinen tilasto XXIX A:35, Helsinki 1979; US 29.4.1979, ”PKP odottelee”.

¹⁶⁸¹ Ehrnrooth 1999, 403.

¹⁶⁸² Kullervo Rainion haastattelu 22.1.2007.

¹⁶⁸³ US 29.4.1979, ”PKP odottelee”; Ehrnrooth 1999, 403.

hallinnassa. PKP:ta tarvittiin yhä ottamaan kantaa ”yleisiin poliittisen järjestelmän kysymyksiin kuten presidenttivaltaisuuteen ja perustuslakeihin”.¹⁶⁸⁴

Ehrnroothin ja perustuslaillisten kohtalo vuoden 1979 eduskuntavaaleissa ei kuitenkaan harmittanut kaikkia. Päinvastoin Ehrnroothin putoaminen eduskunnasta otettiin suurella tyytyväisyydellä vastaan etenkin RKP:n puoluejohdossa. Ilpo Järvisen ja RKP:n välinen yhteistyö Ehrnroothin kampeamiseksi pois eduskunnasta tuotti lähes neljä vuotta jatkuneen taistelun jälkeen tulosta. Ei siis ihme, että silloisella opetusministerillä Pär Stenbäckillä oli aihetta kiitellä Ilpo Järvistä tämän panoksesta Ehrnroothin pudottamisessa:

H.V.

Suuri tavoite on saavutettu. Tämän johdosta haluan esittää Sinulle mitä lämpimämmät kiitokset puolueeni puolesta ja uskallan myös sanoa koko Suomen porvariston puolesta. Haluan myöskin henkilökohtaisesti kiittää Sinua siitä uutterasta työstä, jonka olet tämän päämäärän hyväksi suorittanut. Emme hevin unohda tätä Sinun panostasi, ole siitä vakuuttunut! Toivottavasti vaalitulos nyt johtaa muutoksiin politiikassa, isänmaan hyväksi

Parhain terveisin

*Pär Stenbäck*¹⁶⁸⁵

RKP ei nähtävästi unohtanut Järvisen antamaa apua Ehrnroothin nujertamisessa. Tästä asiasta on täysin vakuuttunut ainakin Ilpo Järvisen poika Kari Järvinen:

*Se [Ilpo Järvinen] perusti Arne Bernerin kanssa Bernerille tämän autopuolen ja oli sen johtajana ja vei sitä AB:n kanssa eteenpäin ja rakensi – sehän oli iso – yksi Suomen suurin. Ne toi Plymouthit, Chryslerit, Fargot, Simcat ja ensimmäiset Hondatkin Suomeen mutta sitten se jotenkin alkoi meneen ja faija alkoi sairasteleen, sillä oli vatsahaavat ja sillä oli sydän ja kaikkia. Professori Peltokallio alkoi järjestelemään sitä sairauseläkkeelle ja siinä taas se järjesteli kyllä. Mä en tiedä voiks tämmöisiä sanoa mutta totta kai voi. Se kun on näin, niin se järjesteli ruotsalaisten kautta, ruotsalaisen kansanpuolueen kautta itelleen sairauseläkkeen, ja vakuutusyhtiön kautta ja se on hyvin semmoinen, että se tiesi kyllä mitä se oli tekemässä.*¹⁶⁸⁶

Pär Stenbäck onkin myöntänyt yhteistyön RKP:n ja Järvisen välillä ja korostanut tässä etenkin Järvisen aktiivisuutta. Stenbäckin mukaan yhteistyö rajoittui kuitenkin Järvisen lukuisten mielipidekirjoitusten kääntämiseen ruotsin kielelle. Samansuuntaisesti asiasta on kertonut myös Henry Wiklund, joka on myöntänyt olleensa eräänlainen yhteyshenkilö Järvisen suuntaan. Wiklund on kuitenkin korostanut, että yhteistyö rajoittui vain tekniseen apuun eikä kyse ollut varsinaisesta poliittisesta yhteistyöstä.¹⁶⁸⁷ Faktisesti asia näyttäisi olevan juuri niin kuin Stenbäck ja Wiklund kertovat. Mikään ei viittaa siihen, että Järvinen olisi varsinaisesti ollut RKP:n leivissä, vaan kyse oli pikemminkin siitä, että Järvisen sammumatonta Ehrnrooth-vihaa oltiin valmiita hyödyntämään RKP:ssa taisteltaessa oikeiston äänistä Helsingin vaalipiirissä. Tämä ei kuitenkaan poista sitä mahdollisuutta, etteikö puolue olisi myöhemmissä vaiheissa tehnyt Järviselle myös vastapalveluksia.

¹⁶⁸⁴ US 29.4.1979, ”PKP odottelee”; Ehrnrooth 1999, 403; Hymy 11/1980, ”Veljet keskenään”

¹⁶⁸⁵ Pär Stenbäckin kirje Ilpo Järviselle 28.3.1979, Aatteet ja vuodet osa 3, tekijän hallussa.

¹⁶⁸⁶ Kari Järvisen haastattelu 18.6.2008. tekijän lisäys []

¹⁶⁸⁷ Pär Stenbäckin kirjallinen tiedonanto 1.2.2007; Henry Wiklundin haastattelu 6.4.2009.

”NYT ON JÄTKÄ NIIN ETTÄ TÄMÄ ISÄNMAAN LIKAAMINEN LOPPUU”

Suomi-kuvan suoristaja karhun naapurista

Eduskunnasta putoaminen ei tehnyt Ehrnroothista poliittista ruumista. Ehrnroothin asema taipumattomana oppositiopoliitikkona ja nk. suomettumisen asiantuntijana tekivät hänestä kiinnostavan henkilön kansainvälisille uutistoimistoille. Tämä kävi ilmi, kun BBC:n oli tekemässä neliosaista maailmanlaajuiseen jakeluun menevää ohjelmaa Karhun naapurissa. BBC:n edustajan tiedustellessa ulkoministeriön apua ohjelman teossa oli ministeriön vastaus Keijo Korhosen päätöksellä kielteinen. Presidentti, pääministeri Mauno Koivisto, ulkoministeri Paavo Väyrynen ja puolustusministeri Lasse Äikäs jäivätkin BBC:ltä haastattelemaan. Suomen Kuvalehden tiedusteluihin kieltäytymisen syistä Väyrynen totesi, ettei hänellä ollut syytä suostua haastateltavaksi Neuvostoliiton naapurimaista kertovaan sarjaan. Finn-facts Instituutin toimitusjohtajan Matti Kohvan mukaan haastattelut eivät onnistuneet, koska kuvausaika sijoittui lomakaudelle.¹⁶⁸⁸

Näin ollen ainoat suomalaiset puheenvuorot tulivat Jukka Makkosen (asevelvollinen), eversti Jorma Valon, Max Jakobsonin ja Georg C. Ehrnroothin kautta. Vaikka Ehrnrooth osallistui ohjelman tekoon haastattelullaan, niin tällä kertaa ohjelmasta syntynyt kohu ei johtunut hänestä, vaan niistä, jotka eivät suostuneet haastateltaviksi. Ohjelman tuottaja Bill Treharne Jones tuohtuikin tavasta, jolla ulkoministeriö kohteli BBC:tä:

*Meille olisi riittänyt jos olisimme saaneet kaksikin Suomen virallisen politiikan vastuunalaista edustajaa selittämään, mikä Suomen virallinen naapuruuspolitiikka on. Mutta kukaan ei tullut kameroiden eteen. Jossakin tapauksessa sana ei näytä menneen perille, toisessa tapauksessa haastattelupyyntö juuttui virkateihin, tai sitten jo luvattu haastattelu viime hetkessä peruttiin.*¹⁶⁸⁹

Kohvan aikataulupuheisiin tuottaja totesi totuuden olevan se, että 12.6.1979 kuvausryhmä oli esittänyt haastattelupyynnöt Kekkoselle, Koivistolle, Väyrykselle ja kenraali Pajuselle. Seuraavana päivänä tuli vastaus, jonka mukaan presidentin haastattelu ei onnistuisi, koska tämä oli väsynyt. Timo Soikkanen onkin todennut, että päätös olla auttamatta ohjelman teossa tuotti Suomen kannalta huonoimman mahdollisen lopputuloksen, sillä näin BBC:lle annettiin käytännön oppitunti siitä, mitä suomettuminen tarkoitti.¹⁶⁹⁰

Mitä tuli itse ohjelmaan, niin ainakin Ehrnroothin osalta esiintyminen noudatteli varsin hyvin virallisen ulkopoliitiikan linjauksia. Puolueettomuuspolitiikan ja YYA-sopimuksen yhteensovittamisesta Ehrnrooth totesi, että ainakin toistaiseksi Suomen oli sallittu pysytellä kansainvälisten ristiriitojen ulkopuolella. Hän totesi kuitenkin, että mikäli sota sytyisi Euroopassa, niin silloin Suomi ei voisi pysyä puolueettomana. Poliitikkojen salon-

¹⁶⁸⁸ IS 8.9.1979; HS 9.9.1979; Suomen Kuvalehti 14.9.1979; Soikkanen 2008, 244.

¹⁶⁸⁹ HS 9.11.1979.

¹⁶⁹⁰ Soikkanen 2008, 244; HS 9.11.1979.

kikelpoisuudesta Ehrnrooth totesi, että vain ulkopoliittisesti hyväksytyt saivat kutsun Tehtaankadulle, ja jatkoi, että ”etenkin konservatiivisen leirin poliitikot olivat erittäin hermostuneita ja peloissaan, jos heidän nimensä oli poistettu Neuvostoliiton suurlähetystöön kutsuttujen luettelosta”. Kauimmas viralliselta linjalta Ehrnrooth lipesi vain viimeisen kysymyksen kohdalla, jossa kysyttiin, mikä olisi Ehrnroothin painajainen:

*Sota on painajainen, mutta jos ajattelemme, mikä on erityisenä painajaisena suomalaiselle patriootille, jonka sydän on sataprosenttisesti lännessä mutta jonka pää on siellä, missä me olemme idän ja lännen välissä, niin tuo painajainen on siinä, että me taivumme, suostumme myönnytyksiin – lisämyönnytyksiin joka vuosi, jolloin joudumme tilaan, jossa ei ole jäljellä enää mitään länsimaisesta demokratiasta, jossa meillä saattaa yksityisyritteliäisyytemme ansiosta olla melko korkeakin elintaso, mutta jossa olemme enemmän tai vähemmän liukuneet ”itäblokkiin”.*¹⁶⁹¹

Ehrnroothin esiintyminen Karhun naapurissa -ohjelmassa voidaan nähdä eräänlaisena tähtihetkenä tämän kansainvälisissä esiintymisissä. Ehrnrooth noteerattiin positiivisessa valossa jopa Suomen Kuvalehdessä, jonka mukaan tämä esiintyi ohjelmassa kuin ”maltillisuuden perikuva”. Aamulehti oli samoilla linjoilla todeten Ehrnroothin esiintyneen lähes ”suomettuneesti”. Pravda sen sijaan tuomitsi dokumentin pitäen sitä Neuvostoliiton politiikkaa vääristelevänä.¹⁶⁹² Pravdan reaktion seurauksena Yleisradion ohjelmajohtajan Pekka Silvola ja TV-1:n johtajan Sakari Kiuru päättivät olla esittämättä ohjelmasarjaa. Suomea koskevan jakson nähtyään Silvola nimitti sarjaa sen nimeä myöten asenteelliseksi. Samoilla linjoilla oli Kiuru, jonka mielestä ohjelma oli pahantahtoinen.¹⁶⁹³

BBC:n ohjelma ei jäänyt Ehrnroothin kohdalla viimeiseksi näytäväksi esiintymiseksi kansainvälisissä tiedotusvälineissä. Toinen suomettumiseen liittyvä esiintyminen tapahtui Yves de Saint Agnésin kirjoittamassa Suomi-artikkelissa Paris Match -lehdessä. PKP:n avustuksella tehdyssä artikkelissa tuotiin esiin mm. se, miten Solzenitsynin teokset oli poistettu Turun kaupunginkirjastosta ja miten Yleisradiossa oli Reijo Nikkilän toimesta kerrottu afganistanilaisten ottaneen neuvostopanssarit kukkatervehdyksin vastaan. Julkisessa keskustelussa artikkeliin suhtauduttiin torjuvasti. Sen katsottiin olleen Suomen kannalta vahingollinen ja antaneen valheellisen kuvan Suomesta. Ehrnroothia syytettiin mm. pesänlikaajaksi, isänmaan nakertajaksi ja suomettajaksi. Eritoten Tiedonantaja ja Kansan Uutiset loukkaantuivat artikkelista. Tiedonantajan mukaan oli ”kuvotavaa”, että toimittajat käyttivät tietolähteenään perustuslaillisia. Lehti syyttikin Ehrnroothia päätoimisesta Suomen ulkopoliittikan vääristelystä ja korosti, että pahimmat suomettumisjutut olivat poikkeuksetta lähtöisin Ehrnroothin johtamasta syltityhteasta. Kansan Uutiset näki asian vieläkin synkemäpänä. Artikkeliki pyrki Suomen ohella vahin-

¹⁶⁹¹ BBC: ”Karhun naapurissa” suomenkielinen käsikirjoitus, tekijän hallussa.

¹⁶⁹² Suomen Kuvalehti 21.9.1979; US 30.9.1979, Aamulehti 13.12.1979.

¹⁶⁹³ US 3.10.1979.

goittamaan myös Neuvostoliittoa.¹⁶⁹⁴ Ehrnroothin harmiksi jopa Yhdysvaltain entinen suurlähettiläs Mark Evans Austad saatiin julkisesti tuomitsemaan artikkeli.¹⁶⁹⁵

Ehrnroothia Paris Match -artikkelin ruotimisessa ihmetytti se, miten PKP:n ulkopoliittista tiedottajanroolia pidettiin jopa ulkoministeriötä tehokkaampana. Ehrnrooth ihmetteli, oletettiinko jatkossa päätöksentekijöiden lisäksi myös oppositiopoliitikkojen kieltäytyvän länsimaisten toimittajien haastattelupyynnöistä. Ehrnrooth piti myös erikoisena sitä, ettei artikkelin myötä lainkaan pohdittu sitä, mistä suomettumispuheet ylipäänsä kumpusivat. Ehrnroothia isänmaan nakertamisesta syyttäneelle Ilta-Sanomien toimittajalle Antti Seppälälle Ehrnrooth vastasikin seuraavaa:

*Jouduttuamme puoluesihteerin Kankkosen kanssa ajolahdin kohteeksi olisi helpointa meille henkilökohtaisesti tehdä se johtopäätös, että ulkomaisten toimittajien pyytäessä seuraavan kerran tapaamista kieltäydymme ilmoittaen, että Suomessa todellisen opposition edustajan ei ole viisasta tavata ulkomaalaisia. Tätäkö, Antti Seppälä, odotat meiltä? Tiedätkö tehokkaampaa keinoa saada nekin ulkomaiset tahot, jotka vielä pitävät suomettumissanaa herjana, korjaamaan käsitystään?*¹⁶⁹⁶

Tiedotusvälineiden ohella yksityiset kansalaiset reagoivat voimakkaasti Paris Match -lehden artikkeliin. Eräs kansalainen kehottikin Ehrnroothia jopa vaihtamaan kotimaataan, mikäli tämä ei jatkossa pystyisi käyttäytymään ”demokratian sääntöjen mukaisesti”. Sähkeen loppukaneetti oli yhtä lailla paljonpuhuva: ”TOIVOTAN TEILLE EDELLEENKIN LOISTAVIA VOITTOJA TYÖLÄISTEN KUSTANNUKSELLA JA MITÄ PARHAIMPIA MUSTAN FASISMIN PÄIVIÄ.”¹⁶⁹⁷

Reaganin tukijoiden vieraana

Julkisen suomettumiskeskustelun ohella Ehrnrooth valotti Suomen sisä- ja ulkopoliittista tilannetta ulkomaisille edustajille hiljaisempia kanavia pitkin. Eräs tällainen mahdollisuus tuli huhtikuussa 1980, kun Ehrnrooth sai kutsun Henry A. Kissingerin johtamalta International Houselta saapua Yhdysvaltoihin.¹⁶⁹⁸ Edward J. Derwinskiin avustuksella Ehrnroothille järjestettiin matkan ajaksi myös muuta ohjelmaa. Derwinskiin toimesta Ehrnroothille järjestyi tapaamiset useiden ulkopoliittisten vaikuttajien kanssa sekä mahdollisuus osallistua pyöreän pöydän keskusteluun aiheesta ”Totalitarianism and Terrorism – Foreign Policy Challenges of the 80’s”.¹⁶⁹⁹

Yhteistä Ehrnroothin henkilökohtaisesti tapaamille henkilöille oli näiden vahva anti-kommunistinen linja. Monet heistä olivat Ronald Reaganin politiikan kannalla: sen mu-

¹⁶⁹⁴ Tiedonantaja 19.6.1980; KU 19.6.1980; US 20.6.1980; IS 24.6.1980.

¹⁶⁹⁵ Kouvolan Sanomat 20.6.1980.

¹⁶⁹⁶ IS 26.6.1980.

¹⁶⁹⁷ Kari S. T. Sipilän sähkösanoma Georg C. Ehrnroothille 19.6.1980, Kansio 96, GCEa, KA.

¹⁶⁹⁸ Henry A. Kissingerin 29.2.1980 lähettämä kutsu International Housen yhdeksänteen tapaamiseen, Kansio 27, GCEa, KA.

¹⁶⁹⁹ Edward J. Derwinskiin laatima matkaohjelma Ehrnroothille (huhtikuu 1980), Kansio 27, GCEa, KA.

kaan Yhdysvaltojen oli Nixonin, Fordin ja Carterin jälkeen siirryttävä Neuvostoliiton suhteen ulkopoliittisesti ja sotilaallisesti voimakkaamman linjan kannalle ja hylättävä liennytyspolitiikka. Huhtikuun 22. päivänä Ehrnrooth tapasi mm. Lawrence B. Sulcin (House Foreign Affairs Committee), amiraali William C. Mottin (vice president, National Strategic Information Center (NSIC)) ja senaattori James Thurmondin. Ehrnrooth sai myös mahdollisuuden vierailta senaattori Franck Churchin ja Henry Jacksonin toimitoissa. Näiden erillisten lounastapaamisten ja lyhyempien keskustelujen ohella Ehrnrooth tapasi pyöreänpöydän keskustelun aikana mm. Richard Pipesin, Commentaryn päätoimittajan Norman Podhoretzin, Richard V. Allenin, Simon Peresin ja Jean-Francois Revelin – kaikki jyrkkiä antikommunisteja ja Reaganin politiikan kannattajia.¹⁷⁰⁰

Merkittävää Ehrnroothin tapaamisissa henkilöissä oli heidän poliittinen painoarvo Yhdysvaltain ulkopoliittisessa päätöksenteossa. Reaganin mahdollisen presidenttiyden valossa Ehrnrooth näytti jälleen kerran löytäneen kontaktipinnan Yhdysvaltain politiikan huipulle.¹⁷⁰¹ Ehrnroothin ulkopoliittisen linjan suhteen mm. Henry Jackson, Richard Allen, Richard Pipes ja Norman Podhoretz olivat Ehrnroothille mieluisia keskustelukumppaneita. Yhteistä heille kaikille oli liennytysenvastaisuus sekä jyrkkä antikommunistinen asennoituminen. Toisin kuin Suomessa nyt Ehrnrooth tapasi henkilöitä, joille liennytys näyttäytyi suurena turvallisuushkana ja Neuvostoliiton sotilaallisen voiman vähättelynä.¹⁷⁰²

Pyöreän pöydän keskustelun jälkeen Ehrnrooth keskusteli yksityisesti Commentary-lehden neokonservatiivisen päätoimittajan Norman Podhoretzin kanssa. Kansainvälisen politiikan suhteen Podhoretzia ja Ehrnroothia yhdisti liennytyksen vastustamisen ohella näkemys Yhdysvaltojen merkityksestä maailmanpolitiikassa. Molempien mielestä Yhdysvaltojen tuli osallistua aktiivisesti vapauden edistämiseen maailmalla eristäytymispolitiikan sijaan.¹⁷⁰³ Podhoretz piti varmana, että mikäli Reagan valittaisiin, toteutuisi ”paljon kovempi linja NL:n imperialismia vastaan” kuin Carterin johdolla. Podhoretzin mukaan kovempi linja oli ainoa keino estää Neuvostoliiton ekspansio. Tämän takia oli välttämätöntä toteuttaa varustautumisohjelma kaikkien aselajien osalta. Strategisten aseiden ylivoimasta huolimatta Yhdysvalloilla ei ollut riittäviä konventionaalisia sota-voimia.¹⁷⁰⁴

Ehrnroothille, joka jo ETYKin aikana suhtautui hyvin kriittisesti liennytyspolitiikkaan ja sen mahdollisuuksiin lieventää pysyvämmin idän ja lännen välistä vastakkainasette-

¹⁷⁰⁰ Edward J. Derwinskiin laatima matkaohjelma Ehrnroothille (huhtikuu 1980), Kansio 27, GCEa, KA; Rislakki 1982,

¹⁷⁰¹ Richard V. Allenista tuli sittemmin Ronald Reaganin kansallinen turvallisuusneuvonantaja.

¹⁷⁰² Hessing Cahn 1998, 26–28. Konkreettiseksi toimintalinjaksi tämä asennoituminen muuttui heti Jimmy Carterin valinnan jälkeen, jolloin Ronald Raganin, Dean Ruskin ja Richard Pipesin johdolla käynnistettiin uudelleen Committee on the Present Dangerin (CPD) toiminta. Tämän komitean toiminnan tarkoituksena oli 1950-luvun esimerkin mukaisesti havahduttaa amerikkalaiset kasvavaan neuvostouhkiaan.

¹⁷⁰³ Hessing Cahn 1998, 26–28.

¹⁷⁰⁴ Express n:o 4 1980, ”Ronald Reagan voittaa Carterin?”

lua, vuoden 1980 Yhdysvaltain matka tarjosi paljon hyvää. Sen lisäksi, että Ehrnrooth saattoi iloita Reaganin gallup-suosiosta, oli ilmeistä, että Carterin kauden jälkeen yhdysvaltalaisien liennytysvastaiset mielialat olivat kasvamassa. Vietnamin sodan, Iranin panttivankidraaman ja Afganistanin miehityksen seurauksena amerikkalaiset olivat Ehrnroothin iloksi ”vihdoinkin” havahtuneet, miten Neuvostoliitto oli harhauttanut Yhdysvaltoja liennytyksellä. ETYKiä kritisoineelle Ehrnroothille Neuvostoliiton suorittama Afganistanin miehitys tuotti jopa vahingoniloa, sillä se osoitti, ettei ns. Helsingin hengestä näyttänyt olleen enää paljoakaan jäljellä.¹⁷⁰⁵

Liennytyksen vastaisessa ilmapiiirissä Ehrnrooth katsoi ajankohdan sopivaksi iskeä Urho Kekkosta ja tämän edustamaa myöntäväisyyslinjaa vastaan Yhdysvaltain maaperällä. Washingtonin matkaansa varten Ehrnrooth laati yhdeksänsivuisen muistion otsikolla ”Is Finland passing into the Soviet bloc?” Luottamukselliseksi merkityssä muistiossa Ehrnrooth pyrki valistamaan amerikkalaisia kolmen pääkysymyksen kautta: 1) mitä suomettuminen tarkoittaa, 2) miksi kommunistit ovat hallituksessa ja 3) miten lähelle Neuvostoliiton ulkopoliittikkaa Suomi on siirtynyt?¹⁷⁰⁶ Tätä Kekkosen ulkopoliittiseen linjaan kriittisesti suhtautuvaa ja Suomen suomettuneisuutta korostavaa muistiota Ehrnrooth jakeli innokkaasti matkansa aikana. Matkaohjelmaan tehtyjen kuulakärkikynämerkintöjen perusteella Ehrnroothin muistion saivat ainakin Lawrence B. Sulc, William C. Mott, Richard V. Allen ja Jean-Francois Revel sekä senaattorit Henry Jackson, Franck Church ja Strom Thurmond.¹⁷⁰⁷

Pohdittaessa matkan merkitystä sekä Ehrnroothin henkilökohtaisesta näkökulmasta että kansainvälisen politiikan kautta on syytä olettaa, että matkan merkittävin anti oli ennen kaikkea henkinen. Vuoden 1979 eduskuntavaalitappion jälkeisessä pettymyksen valossa vuoden 1980 Yhdysvaltain matka saattoi merkittävyysdässään olla jopa vuoden 1953 tasoinen. Matkan myötä suomalaisen politiikan kerettiläisenä Ehrnrooth saattoi omista henkilökohtaisista pettymyksistään ja poliittisista takaiskuistaan huolimatta tuntea yhteenkuuluvuutta ja arvontantoa edes joltain taholta. Matka osoitti, että siitä huolimatta, ettei hänen poliittisella linjallaan näyttänyt olevan juuri kysyntää, oli Yhdysvalloissa paljon – vieläpä vaikutusvaltaisia – henkilöitä, jotka ajattelivat asioista täysin samalla tavalla. Derwinskiin kutsun ja järjestettyjen henkilökohtaisten tapaamisten kautta matka on nähtävä ennen muuta merkittävänä kompensationsa Ehrnroothin kotimaassa kokeille tappiolle ja niille pettymyksille, joita harvenevat liittolaissuhteet, henkilöristiriidat ja puolueen vähenevä kannatuspohja aiheuttivat.

¹⁷⁰⁵ Express n:o 4 1980, ”Ehrnrooth Expressin tentissä: Uusi linja toteutumassa USA:n ulkopoliitikassa”.

¹⁷⁰⁶ Ehrnroothin huhtikuussa 1980 laatima muistio ”Is Finland passing into the Soviet bloc?”, tekijän hallussa.

¹⁷⁰⁷ Edward J. Derwinskiin laatima matkaohjelma Ehrnroothille (huhtikuu 1980), Kansio 27, GCEa, KA.

”Hän oli tällainen voimakas persoona ja piti oman linjansa”

Toisinajattelijatematiikan näkökulmasta Ehrnroothin sekä Yhdysvaltain-yhteydet että kotimaassa ollut pieni mutta innokas kannattajakunta näyttäytyvät Ehrnroothin taipumattoman poliittisen linjan kestävyys kannalta merkittävinä tekijöinä. Tätä näkemystä tukee mm. Erich Frommin näkemys, jonka mukaan alistuminen ja yhdenmukaistuminen ovat selitettävissä mm. moraalisen yksinäisyyden kautta. Frommin mukaan ihminen, joka säilyttää yhteyden ”ideoihin, arvoihin tai ainakin yhteiskunnallisiin kaavoihin”, tuntee olevansa yhteydessä muihin ihmisiin, vaikka fyysisesti olisi yksin. Yhtä lailla ihminen, joka elää muiden joukossa, mutta kokee olevansa henkisesti yksinäinen, voi ääritapauksessa ajautua jopa mielenterveyshäiriöihin. Yksinäisyyden tuoma voimattomuus johtaakin lopulta vapaudesta ja yksilöllisyydestä luopumiseen, sillä yhdenmukaistumisen kautta saavutettava yhteenkuuluvuus luo turvallisuutta, jota täysin vapaa, mutta taloudellisesti, yhteiskunnallisesti ja poliittisesti turvaton yksilö ei voi tuntea.¹⁷⁰⁸

Ehrnroothin kohdalla onkin ilmeistä, että ainakin Erich Frommin yhdenmukaisuusteorian näkökulmasta katsottuna hänellä oli kaikki edellytykset säilyttää vapaus ja riippumattomuus politiikassa. Hänellä ei ollut tarvetta luopua vapaudesta ja yksilöllisyydestä turvallisuuden tunteen saavuttamiseksi. Taloudellisen riippumattomuuden ohella Ehrnrooth oli sekä taipumattoman persoonansa että sukutraditionsa myötä vakuuttunut yhteiskunnallisen toimintansa merkityksellisyydestä ja oikeamielisyydestä.¹⁷⁰⁹ Näiden tekijöiden merkitystä Ehrnroothin poliittisessa toiminnassa painottaa mm. SMP:n entinen kansanedustaja Viljo Suokas: ”Ehrnrooth oli varakas mies, suuren suvun jäsen, niin hän käyttikin sitä oikeutta, puhujan oikeutta, arvostelun oikeutta, piittaamatta, tuliko hän ehkä seuraavissa vaaleissa valituksi tai ei. Niin hän oli tällainen voimakas persoona ja piti oman linjansa.”¹⁷¹⁰ Samansuuntaisen havainnon teki myös Karen Erickson vuonna 1960 todetessaan Ehrnroothista seuraavaa: ”Keskiluokkaan kuuluva lakimies, joka työskentelee ja toimii eduskunnassa varallisuudestaan huolimatta. Hiljaisella tavalla hienostelea, mutta on myös erittäin sitoutunut julkisiin tehtäviin ja eduskuntatyöhön.”¹⁷¹¹

Ehrnroothin henkilökohtaiset kontaktit ulkomaalaisiin hengenheimolaisiin – aina Yhdysvaltain korkeinta poliittista johtoa myöten – sekä sukupolvet ylittävä tunneside sukusensa edustamaan isänmaalliseen traditioon näyttäisivät johtaneen siihen, ettei hän tuntenut olevansa moraalisesti yksin tai eristettynä, vaikka kotimaan politiikassa joutuikin yleisen pilkan kohteeksi ja eristettyyn asemaan. Liittyminen sekä koti- että ulkomaisiin

¹⁷⁰⁸ Fromm 1971, 39–40; Fromm 1976, 24–25, 33–39; ks. myös Keski-Rauska 2005, 95.

¹⁷⁰⁹ Keski-Rauska 2005, 98.

¹⁷¹⁰ Viljo Suokkaan haastattelu 18.10.2003.

¹⁷¹¹ Erickson 2012, 78; *Hän on täällä tänään* -televisio-ohjelma vuodelta 1984, Kansio 52, GCEa, KA. Ehrnroothin sitoutumisesta kansanedustajan tehtäviin ja sosiaalisiin kysymyksiin oli vakuuttunut myös Ensio Partanen (sdp), joka totesi *Hän on täällä tänään* -ohjelmassa seuraavaa: ”Niin jos minä sanoisin näin vastaleiriin kuuluvana, niin Georg Ehrnroothista ensinnäkin täytyy todeta, että hän on todella kansanedustaja, joka ottaa tehtävänsä äärimmäisen tunnollisesti, tekee työtä paljon asioitten hyväksi ja kantaa vastuuta aivan erityisellä tavalla – suvun perinteen mukaisesti pienistä ihmisistä, köyhistä ihmisistä, eläkeläisistä.”

hengenheimolaisiin sekä vaalimenestys riittivät kannattelemaan silloinkin, kun hänen poliittisen linjansa noste väheni. Ehrnroothin poliittinen taipumattomuus ja poliittinen toimintatapa eivät siis olleet sidoksissa vain hänen taloudelliseen asemaansa, vaan kyse oli pikemminkin monien eri tekijöiden summasta, jossa sukutraditiolla, kasvuympäristöllä, tinkimättömällä ja perfektionismiin pyrkivällä persoonalla sekä taloudellisella riippumattomuudella oli oma merkityksensä.

Frommin ohella toisinajattelija-teemaan voidaan lähestyä Alfred Adlerin yksilöpsykologisen teorian kautta. Adlerin teorian ytimenä on ajatus siitä, että ihminen pyrkii kohti täydellisyyttä, kohti kokonaisuutta. Tätä kehitystä eteenpäin vievänä voimana on joko tiedostettu tai tiedostamaton ideaali päämäärä, joka on syntynyt biologian, menneisyyden ja ympäristön vuorovaikutuksen kautta. Adlerin mukaan ihmisen elämänasenne rakentuu viime kädessä menneisyyden tapahtumien ja kokemusten kautta. Elämänasenteen kautta määräytyy yksilön käsitys elämän tarkoituksesta, mutta myös se, millä keinoilla päämäärä voidaan saavuttaa.¹⁷¹²

Adlerin mukaan pyrkimys kohti päämäärää on viime kädessä yksilön elämäntyyliä määrittävä asia; yksilön käyttäytyminen ja toiminta ovat siis päämäärään sidottuja. Näin ollen yksilö omaksuu ennen muuta kaiken sellaisen, joka parhaiten soveltuu päämäärän saavuttamiseen.¹⁷¹³ Adlerin tavoin asian näkee myös Fromm, jonka mielestä ihmisten intohimojen ja päämäärien taustalla on pyrkimys löytää ratkaisu olemassaolon oikeutuksen ongelmaan.¹⁷¹⁴ Adlerin mukaan päämäärää tavoittelemalla yksilö pyrkii viime kädessä persoonallisuuden eheyden säilyttämiseen; kuvitelma tulevaisuudessa häämöttävästä päämäärästä tarjoaa ulospääsyn nykyisyyden ongelmista. Adlerin teorian kannalta tärkeintä ei ole pohtia päämäärää, vaan sitä, miten päämäärään pyrkiminen vaikuttaa yksilön käyttäytymiseen ja toimintaan eli elämäntyyliin.¹⁷¹⁵

Georg C. Ehrnroothin poliittinen toiminta ja elämäntyyli näyttävät rakentuneen hyvin suoraviivaisen ja kompromissittoman ajattelun varaan. Leimaa-antavaa kaikelle Ehrnroothin poliittiselle toiminnalle näyttäisi olevan tiukka sitoutuminen omiin ihanteisiin ja vankka usko edustamansa poliittisen perinnön kestävyYTEEN. Nämä tekijät näyttäisivät mahdollistaneen pysymisen omalla poliittisella linjalla, vaikka jäikin yksin. Ehrnroothin kohdalla päämäärä saattoi olla joko isoisältä ja kummisedältä lankeavan poliittisen tradition vaaliminen tai pyrkimys täyttää ”suuret” toiveet, joita hänen varaansa laskettiin jo lapsuudessa. Oli Ehrnroothin kohdalla kyse kummasta päämäärästä tahansa, päämäärä edellytti henkilökohtaista uhrautumista – vakaumusta hintaan katsomatta. Aivan oma kysymyksensä on pohtia sitä, mikä merkitys Ehrnroothin poliittiselle toiminnalle oli hänen jäämisensä ilman rintamakokemusta. Kokiko Ehrnrooth jonkinlaista alemmuutta

¹⁷¹² Ansbacher & Ansbacher 1964, 16–17, 101–104; Hall & Lindzey 1965, 119, 123–124.

¹⁷¹³ Ansbacher & Ansbacher 1964, 177–178; Hall & Lindzey 1965, 123–124.

¹⁷¹⁴ Fromm 1971, 37–38.

¹⁷¹⁵ Hall & Lindzey 1965, 120.

niitä politiikassa vaikuttaneita sotien sukupolven edustajia kohtaan, jotka olivat puolustaneet Suomea aseellisesti? Oliko Ehrnroothin tinkimättömässä poliittisessa linjassa ja poliittisessa uhriutumisessa sittenkin kyse rintamakokemuksen puuttumiseen liittyvästä kompensatiosta?

Kekkosen valtakauden päättyminen

Mauno Koiviston tukija

*Emme voi tietää, tekeekö aika työtä puolestamme. Mutta sen tiedämme, että me toimimme ”puhtain asein puhtaan asian puolesta”. Jos työtämme ei arvosteta, olemme kuitenkin toimineet parhaan ymmärryksemme ja kykymme mukaan. Enempää tai jotakin muuta ei pitäisi vaatia meiltäkään.*¹⁷¹⁶

Georg C. Ehrnrooth PKP:n puoluekokouksessa 17.5.1980

Edellä mainittu katkelma osoittaa, että Ehrnroothin kohdalla valmistautuminen seuraaviin presidentinvaaleihin oli jo alkanut. Kekkosen aikakausi oli väistämättä päättymässä, eikä Ehrnrooth arkaillut tuoda julki epäilyksiään ikääntyvän presidentin kyvystä suoriutua tehtävistään. Ehrnroothin näkökulmasta suurin ongelma ei kuitenkaan ollut ikääntyvä presidentti, vaan presidenttiä ympäröivä hovi ja poliittinen eliitti, joka ei halunnut nähdä, mitä oli tapahtumassa. Lokakuussa 1980 ilmestyneessä Hymy-lehdessä Ehrnrooth toi asian peittelemättömästi esiin:

*Tänään oli lounaalla paljon poliitikkoja. Jokainen heistä jälleen kerran kahdenkeskisissä keskusteluissa tunnusti, että tilanne on mielellinen: vanha herra on hallinnut vuodesta 1956, hänen terveytensä on ilmeisesti heikentynyt, mutta edelleen leimataan lähes rikolliseksi jokainen, joka haluaisi avoimesti keskustella hänen seuraajastaan. (...) Vaaditaan muka presidentille työrauhaa. Mihin se katoaa, jos keskustellaan henkilöstä, joka tulee hänen jälkeensä? Nyt pitäisi vaatia Mauno Koivistolle työrauhaa, hän sitä tarvitsee.*¹⁷¹⁷

Ennakoidessaan mahdollisia tulevia presidentinvaaleja ja liputtaessaan Koiviston puolesta Ehrnrooth joutui tasapainoilemaan kenttäväkensä kanssa. Huhtikuussa 1981 puhuessaan Seinäjoella Ehrnrooth teki puoluevälle selväksi, että vaikka Koivisto oli hallituskriisin aikana osoittanut uskaltavansa haastaa jopa Kekkosen, ei Koivisto ollut täydellinen. Puoluetaustaa tärkeämpänä Ehrnrooth piti vaaliasetelmaa, joka Ehrnroothin mielestä velvoitti perustuslaillisia kannattamaan Koivistoa, sillä enemmistö kansasta oli rehellisenä pidetyn Koiviston kannalla. Ehrnrooth uskoi, että tämä riitti vaalien voittamiseen. Ehrnrooth myös korosti, että vaikka Koiviston persoonasta puuttuikin ”tarvittava lujuus ja päättäväisyys”, oli tämä ”luotettava patriootti”.¹⁷¹⁸

¹⁷¹⁶ Georg C. Ehrnroothin puhe PKP:n puoluekokouksessa 17.5.1980, tekijän hallussa.

¹⁷¹⁷ Hymy 11/1980, ”Veljet keskenään”.

¹⁷¹⁸ Georg C. Ehrnroothin puhe Seinäjoella 5.4.1981, Kansio 15, GCEa, KA; Ilkka 6.4.1981, ”GEORG C. EHRNROOTH: Mauno Koivisto ei ole ajanut miinaan.”

Ehrnroothin kannalta ratkaisevaksi näyttäisi muodostuneen etenkin kevään 1981 tapahtumat, jolloin pääministerinä toiminut Koivisto asettui vastustamaan Kekkosta tämän pyrkinessä hajottamaan hallituksen. Ehrnrooth olikin vakuuttunut, että halluskriisin taustalla oli presidenttipeli, jossa Kekkonen ja K-linja yrittivät pelata paitsioon sekä Virolaista että Koivistoa.¹⁷¹⁹ Asettuminen Koiviston taakse oli itse asiassa johdonmukaista jatkoa Ehrnroothin poliittiselle toimintalinjalle, sillä hän oli vuosien 1956, 1962 ja 1978 presidentinvaaleissa äänestänyt sosialidemokraattia. Puoluetaustaa tärkempänä asiana Ehrnrooth pitikin ehdokkaan luonnetta. Koiviston kannattamisessa näkyikin selvästi Ehrnroothin liittyminen anglosaksiseen perinteeseen ja ajattelutapaan, joka tiivistyi John F. Kennedyn *Profiles in Courage* -kirjassa oleviin professori Allan Nevinsin alkusanoihin:

*On kiistämätön tosiasia, että politiikassa Amerikan kansa arvostaa luonnetta enemmän kuin älyä. Todellisuudessa amerikkalaiset suhtautuvat jossain määrin epäluuloisesti älyllisiin hienouksiin tai terävyyteen, elleivät ole vakuuttuneita, että niiden takana on arvokas luonne.*¹⁷²⁰

Allan Nevinsin sanat, joita Ehrnrooth myös siteerasi Kauko Kareen vuonna 1967 toimittamassa kirjassa *Taistelun ja Murroksen vuodet*, kertovat paljon sekä Ehrnroothin Kekkos-vastaisuudesta että Koiviston kannattamisen taustamotiiveista. Kekkosen pitkän valtakauden jälkeen Ehrnrooth oli yhä vakuuttuneempi siitä, että toimivan demokratian pahimmat viholliset olivat yksittäiset poliitikot, joiden toimintaa ohjasivat oveluus, juonikkuus ja vallanhimo.¹⁷²¹ Kaikessa epätäydellisyydessään ja ”sosialistisuudessaan” Koivisto näyttäytyi Ehrnroothille poliitikkona, jolla kuitenkin oli arvokas luonne ja moraalit ja joka viime kädessä turvaisi kansalaisten luottamuksen suomalaiseen poliittiseen järjestelmään. Tässä suhteessa Ehrnrooth nojasi samoihin argumentteihin, joita hän oli painottanut jo vuonna 1960 Karen Ericksonille tämän kysyessä, ovatko äänestäjät oikeasti kiinnostuneita politiikasta.

*Kaikista tärkeintä on seurata, mitä kansanedustajaksi valittu tekee. Kun äänestäjät voivat olla vakuuttuneita siitä, että heidän valitsemansa edustajat puolustavat demokratiaa, kaikki on hyvin. Mutta äänestäjän on myös tiedettävä, jos hänen edustajansa toimii demokraattisen valtion hyväksytyjen rajojen ulkopuolella.*¹⁷²²

Ehrnrooth tekikin selväksi, ettei Koiviston tukemisessa ollut kyse sosialismin kannattamisesta, vaan kommunismin vastustamisesta. Perustelunaan Ehrnrooth käytti Koiviston vastaista liikehdintää. Ehrnroothin mukaan kyse oli kansanrintaman ja Kekkosen pyrkimyksestä ”tappaa kaksi kärpää yhdellä iskulla”. Koiviston pääministeriyden ohella myös Johannes Virolainen pyrittiin syrjäyttämään. Ehrnroothin mukaan kaiken takana oli Urho Kekkosen kyvyttömyys sallia kenenkään nousta kansansuosiossa hänen rinnalleen. Kun Koiviston kampittaminen hyödytti Ehrnroothin mielestä vain kommunisteja, näyttäytyi Koiviston tukeminen kommunismin vastustamisena.¹⁷²³

¹⁷¹⁹ Ilkka 6.4.1981, ”Georg C. Ehrnrooth: Mauno Koivisto ei ole ajanut miinaan”.

¹⁷²⁰ Ehrnrooth 1967, 235.

¹⁷²¹ Ibid.

¹⁷²² Erickson 2013, 213.

¹⁷²³ Ilkka 6.4.1981, ”GEORG C. EHRNROOTH: Mauno Koivisto ei ole ajanut miinaan”.

Lopullisesti vaaliasetelma loksautti paikoilleen syys-lokakuussa Kekkonen jäätyä sairauslomalle. Kekkonen poistuminen näyttämöltä oli asia, jota Ehrnrooth oli odottanut yli 25 vuotta. Asia noteerattiin myös Ehrnroothin amerikkalaisten ystävien keskuudessa. Nixonin entinen avustaja Charles K. McWhorter kirjoitti Ehrnroothille jopa onnittelukirjeen, jossa totesi: ”Congratulation! I know you must be happy to have Kekkonen out of office. It has been a long wait and I hope that a worthy successor can be found.”¹⁷²⁴

Poliittisen ilmapiirin puhdistamisen kannalta Kekkonen vetäytyminen ei yksin riittänyt. Ehrnroothille ratkaisevinta oli se, miten puolueet käyttäytyisivät tulevassa vaalissa. POP:n¹⁷²⁵ osalta Ehrnrooth korosti, että vaaleissa olisi kyse ennen muuta puolueettomuuspolitiikan turvaamisesta ja sisäpoliittisen ilmapiirin puhdistamisesta. Tärkeintä olisi, että jatkossa eduskuntavaalien tulos ratkaisisi hallituskysymykset, ei se, miten puolue olisi äänestänyt presidentinvaaleissa.¹⁷²⁶ Koiviston tukijaksi asettuminen olikin Ehrnroothille helppoa. Koiviston persoonan ohella kyse oli realismista. Ehrnrooth tiesi, etteivät perustuslailliset saisi missään tapauksessa presidentiksi henkilöä, joka ”kaikissa suhteissa” vastaisi puolueen toiveita. Ehrnroothin pitäessä varmana, että valinta tapahtui joko keskustalaisen tai sosiaalidemokraatin välillä, oli Koivisto ainoa vaihtoehto, sillä toinen vaihtoehto tarkoitti Ehrnroothin mielestä poliittisen ”mafian” jatkumista.¹⁷²⁷

Koivistoa kohtaan tuntemansa henkilökohtaisen luottamuksen ohella Ehrnrooth halusi varmistua siitä, että toisella kierroksella olisi henkilö, joka voisi haastaa K-linjan ehdokkaan. Ehrnrooth oli myös vakuuttunut, että ainoa potentiaalinen uhka tulisi ainoastaan Ahti Karjalaisen suunnalta, joka voitaisiin loppumetreillä vetää esiin mustana hevosenä. Tässä oli myös syy siihen, miksei Ehrnrooth halunnut asettaa puolueelle omaa ehdokasta tai mennä jonkun porvaripuolueen ehdokkaan taakse. Täysin poissuljettuna vaihtoehtona Ehrnrooth piti Harri Holkeria. Perusteena tähän oli Holkerin ja ”hänen linjaansa” noudattavien Moskovaa kumartelevassa politiikassa.¹⁷²⁸

Sokea vihako Koiviston tukemisen taustalla?

Ehrnroothin Koivisto-myönteisyys johti yllättävään vastareaktioon kokoomuksessa, kun Mauri Seppä hyökkäsi hrnroothia vastaan Vaasa-lehdessä. Vennamon, Ehrnroothin ja kokoomuksen oikeansiiven Koivisto-myönteisyyden valossa Seppä piti selvänä, että kyse oli pelkästä Kekkos-vastaisuudesta, ja totesi vihan olevan voima, joka ”yhdistää yli puoluerajojen ja sokaisee harkintakyvyn”.¹⁷²⁹ Äärioikeistoleiman kautta Seppä todisteli, ettei Koiviston kannattaminen voinut olla Koivistosta itsestään johtuvaan, sillä mi-

¹⁷²⁴ Charles K. McWhorterin kirje Georg C. Ehrnroothille 28.10.1981, Kansio 3, GCEa, KA.

¹⁷²⁵ Perustuslaillisen Kansanpuolueen nimi muuttui vuonna 1981 Perustuslailliseksi Oikeistopuolueeksi.

¹⁷²⁶ Georg C. Ehrnroothin puhe Helsingissä 26.9.1981, Kansio 15, GCEa, KA.

¹⁷²⁷ G. C. Ehrnroothin puhe Lahdessa 10.11.1981, Kansio 15, GCEa, KA.

¹⁷²⁸ Ehrnrooth 1981, 58–59; Ehrnrooth 1999, 421.

¹⁷²⁹ Vaasa 10.4.1981, ”Osasia presidenttipeliin”.

ten muuten oli ollut selitettävissä äärioikeiston puheet kommunismin vaarasta.¹⁷³⁰ Ehrnroothia Sepän syytökset epäjohtonmukaisuudesta ihmetyttivät. Ehrnrooth kysyikin, miten Seppä, joka vielä nuorisopoliittikkoaikana oli Ehrnroothin rinnalla toiminut kommunismia vastaan, piti nyt perustuslaillisia kommunisteja pahempina vastustajina.

*Seppä oli 1956 valitsijamiehenä ja äänesti länsimais-pohjoismaista sosiaalidemokratiaa edustavaa K.A. Fagerholmia. Niin minäkin olisin tehnyt, jos olisin ollut mukana. Ei se valinta ollut silloin eikä se ole tänäkään päivänä häpeällinen, vaikka Kokoomuksen nuoret niin sanovat. Perustuslailliset toimivat vapaan ja kansanvaltaisen Suomen puolesta. Menestystä ei K-linjan johtamassa Suomessa ole ollut. Mutta johdonmukaisuuden puutteesta ei meitä voi arvostella. Epäjohtonmukaista on politiikka, joka yhdistää vallankumouksellisen ääriverosemmiston ja maan suurimman porvarillisen puolueen niin ulko- kuin sisäpolitiikassakin.*¹⁷³¹

Näyttääkin siltä, että Sepän ja Ehrnroothin välisessä sanailussa yli kyse samantyyppisestä jyrkästä ristiriidasta kuin Holkerin ja Ehrnroothin välilläkin. Koivisto-sympatioiden ohella Sepän suunnaton ärtymys Ehrnroothia kohtaan saattoi johtua siitä, että Seppä tiedosti ehkä liiankin hyvin sen, että oli joskus toiminut Ehrnroothin rinnalla K-linjaa vastaan. Toisin sanoen Sepän hyökkäyksen taustalla saattoi olla kateus, jota hän tunsikin Ehrnroothin alistumattomuutta ja suoraviivaisuutta kohtaan.¹⁷³² Arno Gruenin ohella tämän suuntaisen näkökulman asiaan tarjoaa fasismia tutkinut Reinhard Kühnl, joka on Erich Frommiin nojaten todennut auktoriteetin edessä taipumattomuudesta seuraavaa:

*Auktoriteettiin identifioituminen synnyttää vain silloin tyydytystä, kun tämä auktoriteetti kohtelee todella ankarasti kaikkia vastaanhangottelijoita. Kun itse jo on sisäistänyt auktoriteetin omantunnon ääneksi ja on valmis halukkaaseen tottelevaisuuteen, on myös kaikkien muidenkin alistuttava. Tästä käsin tulee ymmärrettäväksi se raivo, joka yllättää monen turhautuneen pikkuporvarin, kun ulkopuoliset sallivat itselleen poikkeavan käyttäytymisen ylellisyyden ja rikovat »lain ja järjestyksen» normeja. Ruoskan ja kaasukammion vaatimisessa ei ilmene ainoastaan oma sadismi, joka sekin on valmiina myötävaikuttamaan »järjestyksen luomisessa», vaan myöskin kätetty kateus niitä kohtaan jotka eivät ehdoitta alistu vallitsevalle auktoriteetille vaan ovat säilyttäneet itsellään vapautta.*¹⁷³³

Olivat Sepän motiivit luonteeltaan psykologisia tai poliittisia, on varmaa vain se, etteivät äärioikeisto-syytökset horjuttaneet Ehrnroothin Koivisto-myönteisyyttä mitenkään. Loka-marraskuussa Ehrnroothin Koivistoa perustelemissa lausunnoissa oli varsin analyttisiä piirteitä. Taustalla oli Ehrnroothin pyrkimys myydä Koivisto puolueensa kenttäväelle. Koiviston osalta tilanne oli jopa pahempi kuin Ahti M. Salosen kohdalla. Nyt oli kysymys SDP:n ehdokkaasta, ei SDP:stä erotetusta henkilöstä. Asetelma pakotti Ehrnroothia perustelemaan ehdokastaan poliittisella yleisasetelmalla ja Koiviston henkilökohtaisilla ominaisuuksilla. Ehrnrooth perustelikin ”sosialistin” kannattamista neljällä päätekijällä: 1) Presidentiksi valittaisiin suuren puolueen ehdokas. 2) Valinta tapahtuisi

¹⁷³⁰ Vaasa 2.9.1981, ”Epäjohtonumaisuus politiikassa”

¹⁷³¹ Vaasa 15.9.1981, ”Mikä on johdonmukaista? (Minun mielestäni)”.

¹⁷³² Gruen 1988, 46, 62. Itsevihaa ja itsensä pakenemista tutkinut Arno Gruen on mm. todennut, että ”kun ihminen menettää oman itsensä – kun hänen omat myötäelämisen tunteensa ja vastuu niistä katoavat – hänestä tulee kostonhaluinen ilman että hän itse pystyy todella tiedostamaan sitä. Aggressio on reaktio oman autonomian kaventumiseen jopa silloinkin kun ihminen yrittää puolustautua tätä menetystä vastaan.

¹⁷³³ Kühnl 1973, 111–112.

SDP:n ja keskustan välillä. 3) SKDL ei olisi finaalissa. 4.) Kokoomuksella ei olisi ratkaisevaa roolia vaaleissa. Koiviston puoluetusta liittyviä epäilyjä Ehrnrooth hälvensi korostamalla vaalien henkilöluonnetta. Hänen mielestään puoluetusta tärkeämpiä olivat ehdokkaan meriitit: Koivisto oli kaksinkertainen pääministeri, valtionvarainministeri, Suomen Pankin johtokunnan puheenjohtaja ja kaukopartiomies. Ehrnroothin mielestä Koivisto oli kaikissa toimissaan osoittanut olevansa myös porvarillisten äänestäjien luottamuksen arvoinen. Ehrnrooth uskoikin, että vain Koiviston avulla voitaisiin purkaa Kekkosen hovi ja lopettaa K-linjan ja keskustapuolueen yksinvalta. K-linjan valtakauden päättymisen myötä loppuisi myös ulkopoliittinen syrjintä. Sosialismisyytöksiin Ehrnrooth vastasi tekemällä selväksi, että POP:n tuki koskisi vain Koivistoa.¹⁷³⁴

Presidentinvaalien lähestyessä käydyt sananvaihdot Ehrnroothin ja Holkerin kannattajien välillä saivat Ehrnroothin varpailleen. Maurin Sepän syytösten innoittamana Ehrnrooth syytti kokoomusta puoluepoliittisesta taktikoinnista ihmettelemällä, miten puolue, joka osallistui Rauhanpuolustajien toimintaan, saattoi presidenttikysymyksessä esiintyä äkkijyrkkänä oikeistopuolueena. Piikikkääseen tapaansa Ehrnrooth otti silmätikukseen kokoomuksen nuorenpolven poliitikot ihmetellen, miten jopa Ilkka Kanervasta oli yhtäkkiä tullut ”porvarillisempi kuin porvarillisin äänestäjä”.¹⁷³⁵

Sosialismilla pelottelua Ehrnrooth ei voinut ymmärtää ollenkaan. Koiviston talouspoliittinen ajattelu ei Ehrnroothin mukaan ollut millään tavalla vierasta markkinataloudelle ja yksityiselle elinkeinoelämälle. Ehrnrooth paheksuikin jyrkästi Teollisuuden Keskusliiton (TKL) kannanottoa, jossa annettiin tuki Ahti Karjalaiselle. Vastauksena tälle Ehrnrooth korosti Koiviston puoluepoliittista riippumattomuutta. Ehrnroothin mielestä SDP:n sisärenkaan ulkopuolelta tulleen Koivisto ei nauttinut vasemmistososiaalidemokraattien täyttä tukea.¹⁷³⁶ TKL:n ja talouselämän nuivaa suhtautumista Ehrnrooth piti vain siltojenpolttamispolitiikkana ja todisteena siitä, miten pitkälle jotkut vuorineuvokset olivat valmiita menemään äärivasemmistoa mielistellessään. Kannanottoa kritisoidessaan Ehrnrooth kritisoi samalla myös kaukaista sukulaistaan. Kyse oli TKL:n puheenjohtajasta Gay Ehrnroothista, joka Jyrki Vesikansan mukaan ei varsinaisesti kuulunut julkilausuman arkkitehteihin, mutta asemansa mukaisesti vastasi siitä.¹⁷³⁷

¹⁷³⁴ Georg C. Ehrnroothin puhe Tampereella 15.10.1981, Kansio 15, GCEa, KA; Georg C. Ehrnroothin puhe Lahdessa 10.11.1981, Kansio 15, GCEa, KA; US 19.11.1981, ”POP asettaa sitoutumattomia ehdokkaita Helsingissä. Vielä lokakuussa 1981 Ehrnrooth piti mahdollisena, että Skp:n vähemmistö ja SDP:n vasemmiston pyrkisivät vaihtamaan Koiviston Kalevi Sorsaan valitsijamiesvaalien jälkeen.

¹⁷³⁵ Ehrnrooth 1981, 61; Georg C. Ehrnroothin puhe Lahdessa 10.11.1981, Kansio 15, GCEa, KA.

¹⁷³⁶ Georg C. Ehrnroothin puhe Suomalaisessa Tukholmassa 9.12.1981, Kansio 15, GCEa, KA; Georg C. Ehrnroothin puhe Vaasassa 13.12.1981, Kansio 15, GCEa, KA; Georg C. Ehrnroothin puhe/kirjoitus joulukuulta 1981 otsikolla Koivisto ehdokkaista ansioitunein ja sopivin, Kansio 15, GCEa, KA.

¹⁷³⁷ YLE TV-1:n valitsijamiesvaalit 1982 POP, esitetty 5.1.1982: Vesikansa, Jyrki: Gay Ehrnrooth (1925–2006). Kansallisbiografia-verkkopublication. (Viitattu 5.4.2013). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1541/>

Perustuslaillisten ylimääräinen puoluekokous 28.11.1981 Helsingissä. Valokuvaaja Leif Weckströmin valokuva kertoo kaiken Ehrnroothin tilanteesta Mauno Koiviston kannattajana. Äärioikeistolaiseksi parjatun Ehrnroothin asettuminen ”sosialistin” tukijaksi vuoden 1982 presidentinvaaleissa oli suuri šokki monille niin poliittisen kentän oikealla kuin vasemmallakin laidalla.

Lähde: Uuden Suomen / Iltalehden kuva-arkisto.

”Herra varjele minua tällaisista ystäväistä!”

Ehrnroothin tuki Koivistolle sai kuitenkin POP:n natisemaan liitoksissaan. Tästä oli hyvin perillä myös Ilpo Järvinen, joka kirjoitti RKP:n puoluesihteerille Peter Stenlundille kuulleensa, että mm. kirjailija Reino Palmroth ja päätoimittaja Pentti Pirhonen olivat irtautuneet puolueesta, koska Ehrnrooth seisoi ”sosialistien rintamassa”.¹⁷³⁸ Kirjailija R. W. Palmrothille Järvinen kirjoitti: ”Häpeän puna polttaa poskiani joutuessani jo toistamiseen toteamaan perustamani perustuslaillisen puolueen puuhaavan sosialistia maan presidentiksi. Georg C Ehrnroothia kannustaa vain henkilökohtaiset valtapyytteet ja häikäilemätön oman edun tavoittelu. Isänmaan tulevaisuudesta hän ei huolta kanna.”¹⁷³⁹

Koiviston tukemisen myötä puolueesta lähti lyhyessä ajassa monia puolueen pitkäaikaisia tukijoita. Jopa toinen varapuheenjohtaja, talousneuvos Jaakko Paananen ilmoitti eroavansa puolueesta vastalauseena puolueen menemisestä sosialistin taakse. Kyse ei ollut niinkään Koiviston henkilöstä vaan siitä, että ”hänen perässään räpiköi sorsa poikueineen”.¹⁷⁴⁰ Ehrnroothin asemaa POP:n puheenjohtajana ei helpottanut myöskään Ahti M. Salosen tapa nimittää Koivistoa ”marxilaiseksi sosialistiksi”. Salosen mielestä

¹⁷³⁸ Ilpo Järvisen kirje Peter Stenlundille 4.1.1982, Aatteet ja vuodet osa 3, tekijän hallussa.

¹⁷³⁹ Ilpo Järvisen kirje R. W. Palmrothille 3.1.1982, Aatteet ja vuodet osa 3, tekijän hallussa.

¹⁷⁴⁰ Jaakko Paanasen kirje Georg C. Ehrnroothille 3.11.1981, EC1, SLA 915.1; Vieno Savikon kirje Georg C. Ehrnroothille 22.3.1982, tekijän hallussa.

POP:n tuki olisi pitänyt suunnata Virolaiselle.¹⁷⁴¹ Sama viesti tuli Ehrnroothien kotiin myös postinkantajan tuomana, kun Ehrnrooth sai joulukuussa 1981 joulukortin, jossa ”uudet kommariystävät” toivottivat ”Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta”.¹⁷⁴²

POP:n puoluehallituksen päätös Mauno Koiviston kannattamisesta johti repeilyyn myös toisesta syystä. Vankasti Koiviston kannalla oleva Kullervo Rainio oli toivonut, ettei päätöstä julkaistaisi ennen SDP:n virallista ratkaisua. Rainion mukaan tieto POP:n tuesta voisi muuten vahingoittaa Koiviston asemia presidenttipelissä. Rainion lähtökohtana oli, että Koivisto oli SDP:n ehdokas, jota POP tuki – ei päinvastoin. Rainio päätti lähteä puolueesta kuultuaan, että puoluehallituksen päätöksestä huolimatta Ehrnrooth oli ker-tonut perustuslaillisten kannattavan Koivistoa jo ennen SDP:n päätöstä.¹⁷⁴³

Siinä missä Koiviston tukeminen johti POP:n rivien hajoamiseen, ei asia miellyttänyt myöskään SDP:tä eikä presidenttiehdokastakaan. Mauno Koivistolle sekä SMP:n että perustuslaillisten tuki tuotti suuria ongelmia. Perustuslaillisten kohdalla asia oli vieläkin hankalampi, sillä asettuessaan Koiviston taakse perustuslailliset eivät edes kysyneet Koivistolta lupaa.¹⁷⁴⁴ Erkki Liikasen mukaan syynä SDP:n erityiseen varovaisuuteen POP:n suhteen oli se, että Ehrnrooth oli profiloitunut Kekkosen vastustajana eivätkä Koiviston taustavoimat halunneet tehdä vaalitaistelusta taistelua Kekkosta vastaan.¹⁷⁴⁵

Varovaisuuteen oli hyvät perustelut, sillä Koiviston ei-sosialistisiin tukijoihin kiinnitettiin Koiviston vastustajien keskuudessa suurta huomiota jo huhtikuussa 1981, kun Tiedonantaja ihmetteli oikeiston voimakasta tukea Koivistolle. Ehrnroothin asettuminen Koiviston taakse nähtiinkin heti Kekkosen vastaisuuden valossa. Koiviston tukemisen yhdistäminen Kekkosen ja neuvostovastaisuuteen oli helppoa, sillä Ehrnroothin ja Vennamon ohella myös Ele Aleniuksen tiedettiin kannattavan Koivistoa.¹⁷⁴⁶ Tiedonantajan ulostulo pakotti SDP:tä nopeasti ottamaan etäisyyttä Koiviston innokkaisiin tukijoihin. Kekkosen vastaisuuden leimakirveen tylsyttämiseksi Jacob Söderman varoittikin Jyväskylässä pitämässään puheessa Kekkosen vastaisesta ”oikeistosävytteisestä aallosta”. Söderman muistutti, että vaikka Vennamo ja Ehrnrooth vannoivat demokratian nimeen, oli varottava ”kuoroa”, jonka vaikuttimet olivat Kekkosen ja hänen linjansa vastustamisessa.¹⁷⁴⁷ Ehrnroothin äärioikeistolaisuusimagon takia hänen Koivistoa kannattavien argumenttien vilpittömyyteen ei haluttukaan uskoa, oli sitten kyse SDP:stä, SKDL:stä tai kokoomuksesta. SDP:n kohdalla kyse oli ennen muuta stigman pelosta. Pahimmillaan Ehrnroothin ulkopoliittinen epäkelpoisuus voisi tarttua Koivistoon ja koko puolueeseen.

¹⁷⁴¹ Ehrnrooth 1999, 423–424.

¹⁷⁴² Georg C. Ehrnroothille joulukuussa 1981 lähetty postikortti, Kansio 15, GCEa, KA.

¹⁷⁴³ Kullervo Rainion haastattelu 4.4.2013; Iltalehti 10.10.1981. Tieto Rainion erosta tuli julkisuuteen 10.10.1981.

¹⁷⁴⁴ Bläfeldt – Vuoristo 1982, 211–212.

¹⁷⁴⁵ Erkki Liikasen kirjallinen tiedonanto 2.4.2013, tekijän hallussa.

¹⁷⁴⁶ Tiedonantaja 10.4.1981, ”Koiviston tukimiehet”.

¹⁷⁴⁷ HS 12.4.1981, ”Söderman varoitti presidentinvastaisesta liikkeestä”.

Kekkos-vastaisuuden leimakirveen pelossa myös Koivisto halusi pitää etäisyyttä perustuslaillisiin tukijoihinsa. Puolueneuvoston kokouksessa, jossa Koivisto nimitettiin virallisesti puolueensa ehdokkaaksi, asia myös tuotiin peittelemättä esiin. Kalevi Sorsa totesi Koiviston kertoneen, että ”vihollisten kanssa minä pärjään itse, mutta Herra varjele minua tällaisista ystäväistä!”. Ehrnroothin ja Vennamoon viitaten Sorsa varoittelikin puoluettaan ”moisista pelureista”, jotka eivät tukisi sen paremmin Koiviston politiikkaa kuin häntä itseäkään. Sorsa uskoi, että Ehrnroothin kohdalla kyse oli vain Koiviston roolista puolueen viimeisenä pelastusrenkaana.¹⁷⁴⁸ Aivan kuten jo huhtikuussa 1981 oli nähtävissä, oli SDP Ehrnroothin suhteen kuin ”haluton morsian”.

Vaikka Koivisto olisi mielellään jäänyt ilman POP:n tukea, ei hän siitä voinut kieltäytyäkään. Yhtä lailla Ehrnrooth joutui hyväksymään Koiviston nuivan asenteen. Julkisuudessa Ehrnrooth selitti SDP:n haluttomuuden johtuvan suomettumisesta; Suomessa ulkopoliittikkaa oli totuttu käyttämään sisäpoliittisena aseena. Toisaalta Ehrnrooth syytti asiasta myös SDP:n vasemmistoa, jolle puolueen menestyminen vaaleissa olisi Koiviston valintaa tärkeämpänä.¹⁷⁴⁹ POP–SDP-yhteistyöhön liittyvien riskien takia ainoaksi vaihtoehdoksi jäi menettelytavoista sopiminen kiertoteitä käyttäen. Erkki Liikasen mukaan menettelyllä haluttiin saada varmuus siitä, ettei POP:n mahdollinen aggressiivinen kampanja vahingoittaisi Koiviston vaalitusyhtiötä.¹⁷⁵⁰ Ensimmäinen kosketus SDP–POP-linjalla tapahtui erään kaupunginvaltuuston kokouksen yhteydessä, kun Tellervo Koivisto lähestyi asiassa Ehrnroothia.¹⁷⁵¹ SDP:ssä asian jatkohoito lankesi Erkki Tuomiojalle, jonka puoluesihteerin Liikanen valtuutti tehtävään. Tuomiojan mukaan toimeksianto oli ”täysin epävirallinen” ja sen taustalla oli tieto siitä, että Ehrnroothia ja Tuomiojaa yhdisti puoluerajat ylittävä ”jääräpäisyys ja kekkoskriittisyys” perustuva hengenheimoisuus. Tuomiojan kautta Koivisto viestitti Ehrnroothille, että myönteisen suhtautumisen ehtona olisi se, että perustuslailliset hyväksyisivät Paasikiven–Kekkosen linja-käsitteen. Vähän ennen POP:n puoluekokousta Ehrnrooth ehdotti, että ongelma ratkaistaisiin käyttämällä nimitystä ”niin sanottu Paasikiven–Kekkosen linja”. Tämä kelpasi SDP:lle.¹⁷⁵²

Ehrnroothin tuki Mauno Koivistolle sai tyrmäyksen lähes kaikista suunnista. Yleisradion presidentinvaalitentissä 5.1.1982 esiintyessään Ehrnrooth joutui todelliseen piina-
penkkiin, kun Antero Kekkonen ja Jyrki Koulumies hyökkäsivät Ehrnroothia vastaan. Taustatukea suorassa lähetyksessä tapahtuneeseen löylytykseen toimittajat olivat saaneet Ilpo Järviseltä, joka oli ohjeistanut Antero Kekkosta sekä puhelimitse että toimit-

¹⁷⁴⁸ US 19.11.1981, ”SMP ja POP saivat Sorsalta rukkaset”.

¹⁷⁴⁹ Georg C. Ehrnroothin puhe Vaasassa 13.12.1981, Kansio 15, GCEa, KA.

¹⁷⁵⁰ Erkki Liikasen kirjallinen tiedonanto 2.4.2013, tekijän hallussa.

¹⁷⁵¹ Ehrnrooth 1999, 422; Blåfeldt – Vuoristo 1982, 211–212. Ehrnroothin mukaan Leo Lehmus, Ehrnrooth ja Panu Toivonen ottivat ensimmäisenä yhteyttä Tellervo Koivistoon tiedustellen, miten tämä suhtautuisi siihen, että Pop tukisi Mauno Koivistoa presidentiksi. Blåfeldt – Vuoriston -kirjan mukaan suunta oli enimmäkseen toisinpäin. SDP välitti Ehrnroothille ohjeita Tellervo Koiviston kautta.

¹⁷⁵² Ehrnrooth 1999, 423; Tuomioja 1993, 175.

tamalla tälle kirjeitse neljätoista valmista kysymystä.¹⁷⁵³ Järvisen taustamateriaalin vaikutus näkyi selvästi, sillä Antero Kekkonen käytti saamaansa aineistoa lähes sellaisenaan. Lähetyksen perusteella toimittajien ainoana tavoitteena oli saada Ehrnrooth näkymään mahdollisimman huonossa valossa. Antero Kekkosen lueteltua kaikki henkilövaihdokset ja puolueesta eronneet henkilöt joutui Ehrnrooth toteamaan, että ”en minä niin yksin tässä ole niin kuin voi kuulostaa”, ja pyysi toimittajia kysymään myös jotain presidentinvaaleihin liittyvää. Pahimpana iskuna oli tv-tentin yhteydessä näytetty filmipätkä perustuslaillisten perjantailounaalta, jossa Aamulehden entinen päätoimittaja Väinö Peltonen totesi, että ”pian alkaa olla Suomen lippu täynnä punaisia luteita”. Ehrnroothin luonnehdittua Peltosen sanavalintoja ”äärettömän taantumukselliseksi” hän suuttutti tietenkin Peltosen, joka jälkeensä syytti Ehrnroothia liittoutumisesta sosialistien ja kommunistien kanssa. Peltosen mukaan POP:n tuki Koivistolle tarkoitti Leninin ennusteen toteutumista tyhmästä porvarista, joka punoo itselleen hirttoköyden.¹⁷⁵⁴

Tv-tentin yhteydessä Ehrnrooth totesi vaaliasetelman kannalta huonona, että Suomessa oli käytössä välillinen vaalijärjestelmä eikä Ranskan mallin mukainen suora kansanvaali. Vaalien ensimmäistä kierrosta hän kuvailikin kukkakierrokseksi. Myös ajatuksen POP:n omasta ehdokkaasta Ehrnrooth tyrmäsi. Ehrnrooth korosti, että Koiviston myötä puolueella oli pätevin ja sopivin ehdokas. Ehdokasvalintansa kautta puolue oli Ehrnroothin mukaan myös alun alkaen ”rehellisellä, avoimella kannalla”, sillä lopussa vastakkain olisivat kuitenkin ”Koivisto ja ei-Koivisto”. Antero Kekkosta Ehrnroothin asettuminen Koiviston tukijaksi ihmetytti niin kovasti, että totesi olevansa suorastaan järkyttynyt siitä tavasta, jolla Ehrnrooth halveksi porvarillista kenttää. Puheita kukkakierroksesta Antero Kekkonen piti myös paheksuttavana toteamalla: ”Te haukutte tavottomasti meidän järjestelmäämme, meidän todella demokraattista poliittista järjestelmäämme.”¹⁷⁵⁵ Toimittajien kysymyksiin pettyneenä Ehrnrooth totesi Ilta-Sanomille, että tv-lähetys oli ollut ”isku vyön alle”. Samaa mieltä oli myös Olavi Lindblom, joka soitti Ehrnroothille heti lähetyksen jälkeen ja päivitteli tämän kohtelua.¹⁷⁵⁶ Ehrnroothin osalta asian olisi tehnyt pahemmaksi vain tieto siitä, että kaiken takana oli Ilpo Järvinen.

Tehtävä suoritettu

Ehrnroothia ja POP:a kohdanneista vastoinkäymisistä huolimatta itse päämäärän saavuttamista ei pysäyttänyt mikään. Koivisto tuli valituksi vaalin toisella kierroksella saatuaan taaksensa 167 valitsijamiestä. POP:n kannalta vaalit olivat muutoin suuri pettymys. Pyrkimys kerätä Koivistoa kannattavien porvarien äänet epäonnistui pahasti, sillä puo-

¹⁷⁵³ Ilpo Järvisen kirje Antero Kekkokselle 5.1.1982, Aatteet ja vuodet osa 2, Ilpo Järvisen arkisto, PTA

¹⁷⁵⁴ Georg C. Ehrnroothin kalenteri vuodelta 1981. YLE TV-1:n valitsijamiesvaalit 1982 POP, esitetty 5.1.1982; IS 6.1.1982; IS 13.1.1982.

¹⁷⁵⁵ YLE TV-1:n valitsijamiesvaalit 1982 POP, esitetty 5.1.1982.

¹⁷⁵⁶ IS 6.1.1982; Ehrnrooth 1999, 424.

lue sai ainoastaan 9 500 ääntä eikä yhtään valitsijamiestä.¹⁷⁵⁷ Vaikka vaalitulos oli POP:n kannalta suuri pettymys, tarjosi Koiviston valinta riittävän kompensaa­tion. Tämän puolesta puhuu myös se poikkeuksellisen optimistinen tapa, jolla Ehrnrooth esiin­tyi POP:n puoluekokouksessa kesäkuussa 1982. Tuolloin hän totesi, että olosuhteet oli­vat muuttuneet ratkaisevasti Koiviston myötä. Painostava ilmapiiri oli kadonnut ja ul­kopoliittista asetta käyttivät enää vain ”jyrkimmän suunnan kommunistit”. Merkittävin muutos oli hallituspolitiikassa. Nyt myös kokoomus katsottiin hallituskelpoiseksi; kan­san ja poliitikkojen jako ”rauhan ja ystävyyden” ja ”ulkopoliittisen linjan vastustajiin” oli päättynyt.¹⁷⁵⁸

Sisimmässään Ehrnrooth tuns­i varmasti suurta iloa siitä, miten nopeasti vuoden 1978 presidentinvaaliasetelma, jota leimasi lähes koko suomalaisen puoluekentän meneminen polvilleen presidentin suosion menetyksen pelossa, oli mennyt pääläelleen. Ehrnrooth toivoikin, että myös äänestäjät huomaisivat perustuslaillisten oikeassaolemisen presi­dentialkysymyksessä: ”Olisi paradoksaalista jos juuri ne voimat joutaisivat historian hyl­lylle, jotka asettuivat vastustamaan perustuslakiemme kannalta vierasta presidenttivaltaa ja kaikkia henkilöpalvonnan ja ulkopoliitiikalla pelaamisen arveluttavia ilmiöitä.”¹⁷⁵⁹ Presidentinvaihdos vapauttikin Ehrnroothin siitä poliittisesta pakkopaidasta, johon hän oli ollut sidottuna koko Kekkosen presidenttiyden ajan. Täydelliseen riemuun ei kuiten­kaan vielä ollut aihetta. Kommunismi ja Neuvostoliiton muodostivat yhä pelottavan uhan Ehrnroothin edustamalle maailmankatsomukselle. Sisäpoliittiselta kannalta poliit­tilinen tavoite kuitenkin saavutettiin, ja ainakin muistelmiensa perusteella tämä riitti kompensoimaan edellisten vuosien pettymykset:

Meidän ei ollut tarvinnut myydä sieluumme, jotta voisimme pitää kiinni linjastamme. Jäimme tosin tyhjin käsin, kun valitsijamiesvaalit olivat ohi, mutta kun oli taistellut niin kuin valtaosa meistä vastatulessa vakaumuksensa puolesta, oli ollut ”tärkeämpää olla oikeassa kuin val­lassa.”¹⁷⁶⁰

Koiviston presidenttiyden myötä Ehrnrooth saattoi tuntea saavuttaneensa poliittisella linjallaan kaksi päämäärää. Kekkosen lisäksi myös K-linja oli saatu pois vallankahvasta. Puolue- ja henkilökohtaisia poliittisia menetyksiä kompensoi tietoisuus siitä, että pää­määrä oli saavutettu noudattamalla uskollisesti sitä poliittista linjaa, jota hän oli noudat­tanut koko poliittisen uransa ajan. Ehrnroothin vuonna 1968 Suomen Kuvalehdessä an­tama vastaus lukijakysymykseen hänen poliittisen vakaumuksen taustoista näyttäytyy­kin vuosien 1981–1982 tapahtumia vasten varsin uskottavalta:

Anna Lahtinen: *Onko huomattava sukulaisenne marsalkka Mannerheim ollut esikuvanne ja onko hänen esimerkkinänsä vaikuttanut kannanottoihinne – jos niin mihin?*

Georg C. Ehrnrooth: *Hänen alttiutensa palvella isänmaata ja hänen velvollisuudentuntonsa ovat vaativina esimerkkeinä. «Jos pysymme uskollisina itsellemme ja kaikissa kohtalon vai­heissa yksimielisesti ja järkkymättä pidämme kiinni niistä arvoista, jotka tähän päivään asti*

¹⁷⁵⁷ Tasavallan presidentin valitsijamiesten vaalit 1982, 16. Suomen virallinen tilasto XXIX A:36, Helsin­ki 1982.

¹⁷⁵⁸ Georg C. Ehrnroothin puhe POP:n puoluekokouksessa 19.6.1982, Kansio 15, GCEa, KA.

¹⁷⁵⁹ Ibid.

¹⁷⁶⁰ Ehrnrooth 1999, 425.

ovat olleet Suomen vapauden perustuksena, – isiltä peritystä uskosta, isänmaanrakkaudesta, päättäväisestä ja uhrivalmiista puolustustahdosta –, niin Suomen kansa voi lujasti luottavaisena katsoa tulevaisuuteen.» Tämän Suomen marsalkan viimeinen lause sisältää velvoittavan testamentin meille kaikille.¹⁷⁶¹

Ehrnroothin tinkimättömän luonne, sukutaustasta tuleva yhteiskunnallinen velvollisuudentunne ja poliittinen linja, joka uhratun poliittisen karriäärin myötä toi hänelle jopa poliittisen marttyyriuden aseman, näytti vuonna 1982 vihdoinkin kantavan hedelmää.¹⁷⁶² Kekkosen valtakauden päättymisen ohella jopa se, että Ehrnrooth oli ainoana porvarillisen puolueen puheenjohtajana asettunut Koiviston taakse, saattoi tuottaa tyydytystä. Kerrankin Ehrnrooth koki olevansa voittajan puolella linjansa säilyttäen ja tuntien toimineensa ”puhtain asein puhtaan asian puolesta”.¹⁷⁶³ Ehrnroothin tuessa Koivistolle onkin nähtävissä jopa symbolista merkitystä. Raahatessaan perustuslaillisten harvenevat rivit Koiviston taakse jopa puolueensa tulevaisuuden vaarantamalla Ehrnrooth noudatti jälleen vanhaa poliittista toimintalinjaansa; mieluummin oikeassa kuin vallassa.

¹⁷⁶¹ Suomen Kuvalehti 23.3.1968, ”Itse asiassa kuultuna Georg C. Ehrnrooth”.

¹⁷⁶² Ks. Liite 3.

¹⁷⁶³ Georg C. Ehrnroothin puhe PKP:n puoluekokouksessa 17.5.1980, tekijän hallussa.

ELÄMÄNTYYLINÄ ”TÄRKEÄMPÄÄ OLLA OIKEASSA KUIN VALLASSA”

Ehrnroothin nuoruusvuosien Julius Caesaria mukaillut motto ”mielummin ykkösmies Heinolassa kuin kakkosmies Lahdessa” kuvaa ehkä parhaiten sitä, millainen ihminen ja poliitikko Georg C. Ehrnrooth oli. Tarkasteltaessa Ehrnroothin poliittista urakehitystä tutkimuksen tarkasteluajanjaksolla (vuodet 1945–1982) on ilmeistä, että Ehrnrooth myös poliittisessa toiminnassa oli mieluummin pienen joukon johtaja kuin suuremman joukon kakkonen. Ehrnroothille itselleen moton mukainen elämäntapa näytti tuottavan tyydytystä myös politiikassa, vaikka poliittisen karriäärin kannalta se voidaan nähdä mielettömänä ja irrationaalisena.

Mauno Koiviston valinta Suomen tasavallan presidentiksi vuonna 1982 merkitsi saman vuoden heinäkuussa 56 vuotta täyttäneelle Georg C. Ehrnroothille poliittisten unelmien täyttymistä. Loppumattomalta näyttänyt taistelu Urho Kekkosta vastaan oli viimein päättynyt – aika teki sen, mihin Kekkosen vastustajat eivät kyenneet. Presidentin vaihtumisen ohella Ehrnrooth saattoi tuntea tyytyväisyyttä myös kansainvälisessä politiikassa tapahtuneista muutoksista. Ronald Reaganin valinta ja liennytyspolitiikan hylkääminen olivat asioita, jotka miellyttivät tiukkaa kommunisminvastaista linjaa kannattanutta Ehrnroothia. Koiviston ja Reaganin valinnasta huolimatta kaikki poliittiset haavekuvat eivät vielä olleet toteutuneet. Neuvostoliitto ja kommunismi edustivat yhä vaarallista uhkaa sekä suomalaiselle elämänmuodolle että koko ”vapaalle maailmalle”.

Tutkimuksen aikarajauksen kannalta vuosi 1982 näyttäytyy sekä Kekkosen vastaisuuden että Ehrnroothin henkilökuvan kannalta hyvänä päätepisteenä, sillä vuoden 1982 tilanne alleviivaa Ehrnroothin poliittiseen toimintaan ja henkilökuvaan liittyviä ristiriitaisuuksia. Sen lisäksi, että vuotta 1982 voidaan pitää Ehrnroothin poliittisen uran pohjanoteerauksena, voidaan sitä samalla myös pitää hänen siihen astisen poliittisen uran huipentumana. Sen, minkä Ehrnrooth näytti henkilökohtaisen menestyksen valossa menettäneen uransa heikoimman vaalituloksen muodossa, hän voitti poliittisten päämäärien saavuttamisen näkökulmasta Mauno Koiviston valinnan myötä.

Sen lisäksi, että Ehrnroothin poliittinen urakehitys ja poliittisten päämäärien saavuttaminen muodostivat jokseenkin täydellisen ristiriidan, voidaan myös Ehrnroothin persoonaa pitää ristiriitaisena. Jo lapsuus- ja nuoruusvuosina häntä luonnehdittiin sekä äärimmäisen sosiaalisesti johtajatyypiksi että yksinäiseksi omissa oloissa viihtyväksi ihmiseksi. Sama kaksijakoisuus näkyi myös hänen poliittisessa toiminnassaan: äärimmäisen johdonmukaisella, sivistyneellä ja hyvinkäyttäytyneellä Ehrnroothilla oli myös äkipikaisempi ja harkitsemattomampi puoli.

Tarkasteltaessa Ehrnroothin persoonan ja poliittisen ajattelun kehittymistä voidaan todeta, että Ehrnroothin tie ”vapaan maailman” esitaistelijaksi, leppymättömäksi kommunismin ja Kekkonen vastustajaksi oli sekoitus sekä esi-isien valmiiksi viitoitetun tien seuraamisesta että tietämättömyydestä ennalta arvaamattomien tapahtumien lopputuloksesta. Yksinkertaisemmalta asia näyttäisi, jos Ehrnroothin elämänkulkua tarkasteltaisiin pelkästään hänen sukutaustansa ja sieltä kumpuavan isänmaallis-perustuslaillisen tradition kautta. Tällöin Ehrnroothin elämänkulku kohti poliittista toimintaa voidaan nähdä jokseenkin johdonmukaisena ja vääjäämättömänä. Yksityiskohtaisempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että Ehrnroothin ajautuminen politiikan pariin oli monien syy-seuraussuhteiden lopputulos.

Jo lapsesta lähtien Georg C. Ehrnroothista odotettiin suuria. Tästä kertoi myös hänen äitinsä pyrkimykset kasvattaa poikaansa kristillis-isänmaallisiin arvoihin. Syvästi uskonnollisen äidin mielestä tärkeintä ei ollut menestyminen sinällään, vaan pikemminkin pyrkimys totuuteen ja jalojen päämäärien tavoitteluun jopa oman henkilökohtaisen menestyksen hinnalla. Äidin merkitys Georg C. Ehrnroothin ajattelutavan muotoutumisessa näyttää myös toteutuneen käytännön elämässä. Siitäkin huolimatta, että Ehrnroothin tie menestykseen oli monella tavalla valmiiksi tasoitettu hänen perhetaustastaan tulevan etuoikeutetun yhteiskunnallisen aseman kautta, ei hän ollut kaikissa suhteissa taipuvainen seuraamaan itsestäänselvintä ja helpoimmalta vaikuttavaa vaihtoehtoa.

Sen sijaan, että Ehrnrooth olisi valinnut helpoimman tien elantonsa ansaitsemiseksi siirtymällä yliopisto-opinnoista teollisuuden palvelukseen, hän valitsi politiikan. Päätöstä jättää teollisuusmaailma muille ei voida pitää yllätyksenä, sillä hän ei ollut koskaan tuntenut vetoa business-maailmaa kohtaan. Uravalinnassa on myös nähtävissä Ehrnroothin luonne ja moton mukainen elämäntyyli. Sen lisäksi, ettei hän ollut koskaan erityisen kiinnostunut teollisuudesta tai suvun omistuksista, häneltä puutui into, jota teollisuusuralla pärjääminen olisi edellyttänyt.

Sukutraditiosta kumpuavien arvojen ja ihanteiden ohella Ehrnroothin arvomaailman muotoutumiseen vaikutti ratkaisevasti sotavuosina vietetty aika Seestan kartanossa. Yläluokkaisesta perhetaustastaan huolimatta Ehrnroothille oli luonnollista olla kanssakäymisessä eri yhteiskuntaluokkaa edustavien ihmisten kanssa. Seestan kartanon kesät jättivätkin lähtemättömän vaikutuksen Ehrnroothin poliittiselle ajattelulle. Suomen kielen taidon kehittymisen ohella arkinen kanssakäyminen työväestön kanssa sai Ehrnroothin havahtumaan yhteiskuntaluokkien välisistä eroista ja sosiaalisista epäkohdista. Sosiaalisen omantunnon heräämisen yhteydessä nousi Ehrnroothissa esiin myös tietynlainen vastarinta-asenne yläluokkaiselle elämäntyyliille. Sen seurauksena hän reagoi yhteiskunnallisiin epäkohtiin tavalla, jota ei pidetty sopivana kartanon herrasväkeen kuuluvalla. Seestan peltoja voidaankin luonnehtia Ehrnroothin sosiaalisen omantunnon syntysijoiksi.

Sukutraditiosta ja äidin ”perinnöstä” kumpuavan velvollisuudentunteen, uhrivalmiuden ja itsevarmuuden ohella Ehrnroothin tinkimätön luonne, pyrkimys täydellisyyteen ja kiivas temperamentti näyttävät ratkaisevilta tekijöiltä tarkasteltaessa Ehrnroothin poliittista heräämistä, hänen poliittista linjaansa ja toimintatapojensa muotoutumista. Puolueuskollisuuden, mukautumisen ja sovinnollisuuden sijaan Ehrnroothin poliittista toimintaa näytti jo 1940-luvulta lähtien ohjanneen eräänlainen oppositiohenkisyys ja omien periaatteiden mukaisen toiminnan ihanne.

Ehrnroothin poliittisen toiminnan alkupiste lähti vihasta Urho Kekkosta ja kommunisteja kohtaan. Sotasyllisyysoikeudenkäynnin aikaisen voimakkaan tunnereaktion taustalla näyttäisi olleen rationaalisten – lainsäädäntöön ja maailmankatsomukseen liittyvien – tekijöiden ohella kysymys yksityiselämän traumaattisten tapahtumien ja yhteiskunnallisten murrostapahtumien limittymisestä. Poliittisen aktivoitumisen voidaankin nähdä toimineen jopa eräänlaisena purkautumiskanavana turhautumille, joita tyytymättömyys niin yhteiskunnallisiin kuin henkilökohtaisiinkin tapahtumiin aiheuttivat. Voidaan jopa väittää, että Ehrnroothin tunneperäisessä reaktiossa oli nähtävissä jotain henkilökohtaista – aivan kuin hän olisi kokenut sotasyllisyysoikeudenkäynnin tuomiot äitinsä ja sitä kautta isoisänsä ja kummisetänsä poliittisen perinnön loukkauksena.

Ehrnroothin kriittisyys Kekkosen persoonaa ja tämän harjoittamaa ulkopoliitiikkaa kohtaan olivat asioita, jotka hallitsivat sekä Ehrnroothin poliittista toimintaa että hänen julkisuuskuva. Ehrnroothin Kekkos-vastaisuudessa oli ennen muuta kyse Kekkosen persoonasta: Kekkonen oli sekä moraaliltaan että poliittisilta toimintatavoiltaan sopimaton valtakunnan johtaviin tehtäviin. Merkittävin tekijä Kekkos-vastaisuuden taustalla oli Kekkosen toiminta sotasyllisyysoikeudenkäynnin aikana, mitä Ehrnrooth piti todisteenä sekä Kekkosen häikäilemättömästä poliittisesta pyrkyryydestä että kommunistien mielistelemisestä. Tuure Junnilan tavoin Ehrnrooth näki Kekkosen kommunistien kaltaisena uhkana suomalaiselle yhteiskuntajärjestelmälle. Ratkaiseva tekijä Ehrnroothin ja Kekkosen välisten ristiriitojen taustalla näyttäisikin olleen se, että he yksinkertaisesti edustivat päinvastaisia poliittikotyyppisiä. Siinä missä Kekkonen näyttäytyi kettuna, jonka toiminnan ideologisia perusteita oli hankala nähdä, näyttäytyi Ehrnrooth siilinä, jonka toimintaa ohjasi pitäytyminen omassa poliittisessa vakaumuksessa ja ideologisessa ajattelussa.

Kekkosen suopea suhtautuminen kommunisteihin ja luottamusasema Neuvostoliiton silmissä vain vahvistivat Ehrnroothin Kekkos-vastaisuutta. Ehrnroothin edustama vanha isänmaallisuus, jonka olennaisena osana oli myös jyrkkä kommunisminvastainen asenne, johti väistämättä ristiriitoihin Kekkosen uuden isänmaallisuuden kanssa. Kekkosen käsitys kommunistien isänmaallisuudesta ja pyrkimys integroida kommunistit suomalaiseen yhteiskuntaan hallitusvastuun kautta kauhistutti Ehrnroothia. Integroimisen sijaan Ehrnrooth painotti kommunistien eristämistä hallitusyhteistyön ulkopuolelle. Kommunisminvastaisuutta voidaankin pitää jopa ratkaisevana elementtinä Ehrnroothin Kekkos-

vastaisuuden taustalla. Kysymys oli ennen kaikkea Ehrnroothin tinkimättömästä luonteesta ja vakaumuksesta, joka ei sallinut kompromissien tekemistä suurissa arvoissa: laillisuudessa, parlamentarismissa ja kansanvaltaisuudessa. Ehrnroothin kohdalla kommunismin vastustaminen sisältyi näihin arvoihin. Näiden samojen arvojen kautta Ehrnrooth vastusti myös Kekkosta, jonka pragmaattisuutta ja myöntyväisyyttä Ehrnrooth piti uhkana Suomen tulevaisuudelle.

Ristiriitaa Kekkosen ja Ehrnroothin välillä lisäsi ennen muuta Ehrnroothin haluttomuus hyväksyä Kekkosen käsityksiä uuden ulkopoliittisen suunnan vaatimuksista, vaikka ulkopoliittiselta peruslinjaltaan Ehrnrooth vanhoikin Paasikiven linjan nimeen ja tunnusti Neuvostoliiton turvallisuuspoliittisten intressien merkityksen Suomen ulkopoliitiikan hoidossa. Ehrnrooth näyttäisikin olleen lähempänä Mannerheimia ja Paasikiveä, jotka korostivat korrekkeja idänsuhteita, mutta samalla varoittivat mielistelystä ja Neuvostoliiton etujen liiallisesta huomioimisesta. Ehrnrooth oli vakuuttunut, että Kekkosen myöntyväisyyden myötä Neuvostoliitto oli saanut jalansijan Suomen sisäpolitiikassa ja pääsyt jopa vaikuttamaan hallituskysymyksissä. Yhtä lailla Ehrnrooth uskoi, että ulkopoliittisen luottamusasemansa myötä Kekkonen oli joutunut Neuvostoliiton ja kommunistien etujen valvojaksi niin kotimaan politiikassa kuin kansainvälisiä aloitteita tehdessään.

Ehrnroothin jyrkän kielteinen suhtautuminen sekä Kekkoseen että poliittiseen laitavaseemmistoon vaikutti väistämättä Ehrnroothin poliittisiin toimintamahdollisuuksiin. Ratkaisevinta tässä suhteessa oli Ehrnroothin jyrkkä kommunisminvastaisuus, joka pelkästään rauhansopimuksen ja YYA-sopimuksen valossa heikensivät hänen asemaansa suomalaisessa politiikassa. Taustalla oli sodan jälkeen omaksuttu politiikka, jonka keskiössä olivat sekä Neuvostoliitossa nautittavan ulkopoliittisen luottamuksen lisääminen että rauhansopimuksen ja YYA-sopimuksen velvoitteiden tinkimätön noudattaminen. Ulkopoliittisesti tarkasteltuna poliittiseen oikeistoon kuuluvana ja kommunismiin kielteisesti suhtautuvana Ehrnrooth liikkui näin ollen jo poliittisen toimintansa alkumetreillä ulkopoliittisesti epäilyttävillä vesillä.

Ehrnroothille tyypillinen tapa noudattaa toiminnassaan ennen muuta omia ihanteitaan näkyi poliittisen uran alkumetreiltä lähtien. Sen sijaan, että hän olisi pyrkinyt toiminnassaan hakemaan enemmistön kannatusta tai hyväksyntää, hän mieluummin oli uskollinen omille ihanteilleen, näkemyksilleen ja kannattajilleen. Puolueuskollisuudesta piittaamaton poliittinen linja johti väistämättä yhteentörmäyksiin sekä RKP:n puoluejohdon että eduskuntaryhmän enemmistön kanssa. Pragmaattisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden sijaan Ehrnrooth piti viimeiseen saakka kiinni vakaumuksestaan.

Poliittisen vakaumuksen suhteen Ehrnrooth oli sikäli johdonmukainen, ettei hänen poliittinen linjansa ja toimintatapansa muuttuneet käytännössä lainkaan vuosien 1945–1982 aikana. Teemat, joilla hän lähti poliittiseen järjestötoimintaan, pysyivät muuttumattomina koko tarkasteluajanjakson ajan. Kommunismin ja Kekkosen vastustamisen

ohella Ehrnroothin poliittisen toiminnan keskiössä olivat vanhusten sosiaalipoliittisten etujen ajaminen sekä parlamentarismien ja länsimaisen demokratian puolustaminen.

Poliittisen linjan ohella myös Ehrnroothin poliittisissa toimintatavoissa on nähtävissä muuttumattomuutta tai ainakin hänen tapansa reagoida poliittisiin ristiriitoihin näyttäisi noudattaneen tiettyä säännönmukaisuutta. Sen lisäksi, että jo politiikan alkumetreiltä lähtien Ehrnroothin poliittista linjaa leimasi vahva oppositioasenne niin omaa puoluetta kuin kommunisteja ja uuden ulkopoliittisen suuntauksen edustajia kohtaan, ei hänen poliittinen toimintansa näyttänyt edes tähtäävän poliittiseen karriäeriin, jonka päämääränä olisi ollut ministerinsalkun saavuttaminen. Tämän tavoitteen saavuttaminen Ehrnroothin poliittisella linjalla ei yksinkertaisesti näyttänyt koskaan uskottavalta. Poliittisten ristiriitojen yhteydessä Ehrnroothille olikin tyypillistä entistä tiukempi pitäytyminen omissa näkemyksissä. Kompromissien, sovittelun ja enemmistön tavoittelun sijaan Ehrnroothille oli luonnollisempaa siirtyä yhä tiukempaan oppositioon poliittisten ristiriitojen yhteydessä, mikä käytännössä näkyi Ehrnroothin poliittisen tien kulkemisena SUH:stä Pohjoismaisen Perustan kautta aina perustuslailliseen puolueeseen saakka.

Ehrnroothin poliittinen marginalisoituminen ja ajautuminen perustuslaillisen puolueen puheenjohtajaksi oli Ehrnroothin staattisen poliittisen linjan johdonmukainen lopputulos. Jatkuvat ristiriidat RKP:n enemmistön kanssa ja poliittinen toiminta fraktioiden kautta johtivat väistämättä syveneviin ristiriitoihin enemmistön kanssa ja sitä kautta syveneeseen oppositioasemaan niin RKP:ssä kuin ei-sosialistisessa puoluekentässäkin. Ehrnroothin osalta voidaankin todeta, että vaikka lopullinen välirikko RKP:n kanssa tapahtui vasta vuonna 1973, koki hän jo puolueeseen liittyessään olevansa poliittisesti koditon. RKP:n toimintaan osallistuminen ei johtunut hänen puolueeseen tuntemastaan vetovoimasta, vaan pikemminkin vastenmielisyydestä puolueen yleislinjaa kohtaan. Sen lisäksi, ettei Ehrnrooth hyväksynyt puolueen yleislinjaa, hän ei aikonutkaan noudattaa puolueen yleisesti hyväksytyjä toimintatapoja tai alistua puoluekuriin. Kielipolitiikan ja ruotsinkielisen kansanosan etujen ajamisen sijaan Ehrnroothin huomio oli vanhusten sosiaalipoliittisten etujen ajamisessa ja kommunisminvastaisessa toiminnassa.

Ehrnroothin asema RKP:n ehdottomana äänikuninkaana vuosina 1956–1970 ja sen tuomasta poliittisesta liikkumavarasta huolimatta Ehrnroothin poliittiset toimintamahdollisuudet heikkenivät nopeasti Honka-liiton hajoamisen jälkeisinä vuosina. Ensimmäiset konkreettiset merkit vanhojen rintamalinjojen heikkenemisestä tulivat näkyviin jo Karjalaisen hallituksen muodostamisen aikana. Lopullisena kuoliniskuna laajalle Kekkös-vastaiselle rintamalle voidaan pitää SDP:n suunnanmuutosta ja vuoden 1966 kansanrintamahallitusta. Puoluerajat ylittävien yhteistyösuhteiden heikentymisen ohella myös Ehrnroothin asema RKP:n sisällä heikkeni jatkuvasti. Kuvaavaa onkin, että eduskunta- ja kunnallisvaalimenestyksestään huolimatta Ehrnrooth ei koskaan nauttinut puolueensa luottamusmiesten suosiosta. Häntä ei koskaan valittu edes puoluehallituksen jäseneksi.

Ehrnroothin poliittisen uran ja poliittisten toimintamahdollisuuksien kannalta yksi merkittävimmistä käännekohdista ajoittui vuoden 1968 tasavallan presidentin valitsijamiesvaalien yhteyteen, jolloin Ehrnroothin johtama laillisuusliitto hajosi sekä sisäisten erimielisyyksien että mahdollisen ulkoapain tulleen hajotustoiminnan seurauksena. Laillisuusliiton hajoamiseen tähdänneen toiminnan taustalla voidaan nähdä sekä liberaalisii-ven ilmeinen huoli puolueen hallituskelpoisuudesta että inho Ehrnroothin poliittista linjaa ja persoonaa kohtaan. Kekkosen lähipiiriin kuuluneiden RKP:läisten kannalta Helsingin piirin joutuminen Ehrnroothin johtoon oli asia, jonka uskottiin väistämättä johtavan RKP:n hallitusaseman vaarantumiseen. Laillisuusliiton hajoamisen myötä ongelma poistui: piirin puheenjohtajan vaihtumisen myötä poliittiset voimasuhteet RKP:n Helsingin piirissä muuttuivat Kekkosen kannattajien eduksi. Samalla puolueen hallituskelpoisuutta uhanneen ehrnroothilaisuuspolitiikan terävin kärki saatiin katkaistuksi.

RKP:n oikeiston kahtiajakautuminen Melinin johtamaan ja puolueuskollisuutta korostavaan maltilliseen oikeistoon sekä Ehrnroothin johtamaan Pohjoismaiseen Perustaan joh- ti väistämättä Ehrnroothin yhä selvempään marginalisoitumiseen RKP:ssä. Ehrnroothin poliittista toimintatapaa tarkasteltaessa voidaankin todeta, että vuosien 1967–1968 ta- pahtumat osoittavat selvästi, ettei Ehrnrooth vakavissa poliittisissa ristiriitatilanteissa edes pyrkinyt hakemaan sovintoa tai ulospääsyä poliittisesta umpikujasta enemmistön rakentamisen tai kompromissien kautta, vaan pikemmin suuntasi kulkunsa yhä tiukem- paan oppositioon. Pohjoismaisen Perustan perustaminen onkin nähtävissä johdonmukai- sena jatkona Ehrnroothin aikaisemmalle toimintalinjalle, johon kuului – SUH:n ajoista lähtien – poliittiseen toimintaan osallistuminen puolueen sisäisestä oppositiosta käsin.

Kekkos-vastaisuuteen nojaavan politiikan vetovoiman heikkeneminen vuoden 1968 pre- sidentinvaalien myötä niin valtakunnallisella kuin paikallisellakin tasolla vaikutti välit- tömästi myös Ehrnroothin asemaan RKP:ssä. Johdonmukaisena jatkona Ehrnroothin syrjäyttämislle Helsingin piirin puheenjohtajan paikalta voidaankin pitää puolueen te- kemää päätöstä osallistumisesta Mauno Koiviston johtamaan kansanrintamahallituk- seen. Ehrnroothin liikkumatilaa puolueessa vähensivät väistämättä myös RKP:n asema kansanrintamahallituksessa sekä Kekkosen myönteisen puoluejohdon pyrkimys säilyttää ulkopoliittinen uskottavuus ja suhteet Kekkoseen. Hallitusratkaisun ohella yhteiskunnal- linen kehitys, johon liittyi mm. vasemmistoradikalismin nousu, näytti kääntyvän taan- tumuksellisenä pidettyä Ehrnroothia vastaan. Voidaankin väittää, että vuoden 1968 myö- tä Ehrnroothista tuli poliittinen toisinajattelija sekä poliittisten toimintamahdollisuuksien rajoittumisen että poliittisen yhdenmukaistumisen myötä.

Hallitusratkaisua ja RKP:n oikeiston hajoamistakin suurempi tekijä oli kuitenkin Urho Kekkosen jatkokauden varmistuminen. Vaalituloksen myötä oli ilmeistä, ettei Kekkosen vastaisuudella saavutettaisi seuraavien kuuden vuoden aikana minkäänlaista poliittista hyötyä ainakaan poliittisen karriäärin rakentamisen näkökulmasta. Ehrnroothin kohdalla pysyvä oppositiomiehen rooli näytti täysin selvältä. Vuoden 1968 presidentinvaalikam-

panjan yhteydessä hänet oli yhdessä Tuure Junnilan ja Veikko Vennamon kanssa asetettu pysyvään karanteeniin Urho Kekkosen leimattua heidät julkisesti äärioikeistolaisiksi ja verrattua vaalikampanjan aikaista Kekkosen vastaisuutta IKL:n aikoihin.

Sen lisäksi, että Ehrnroothin edustaman linjan poliittinen vaikutusvalta heikkeni niin RKP:n sisällä kuin myös muissakin ei-sosialistisissa puolueissa, vaikutti Ehrnroothin ja muiden Kekkosen vastaisten poliitikkojen mahdollisuuksiin tuoda näkemyksiään julki myös lehdistön suhtautumisen muuttuminen entistäkin varovaisemmaksi niin Urho Kekkoseen kuin Neuvostoliittoonkin. Ehrnroothin poliittisen marginalisoitumisen kannalta vuosien 1966–1973 aikana näyttääkin tapahtuneen useita rinnakkaisia tapahtumia, jotka omalta osaltaan olivat sekä heikentämässä hänen poliittista asemaansa RKP:ssä että viemässä häntä yhä selvempään poliittiseen paitsioasemaan myös ei-sosialistisessa puoluekentässä. Merkittävin marginalisoitumiseen vaikuttanut tekijä näyttäisi olleen Ehrnroothiin neuvostovastaisuusleiman vahvistuminen ja joutuminen Neuvostoliiton viralliselle mustalle listalle.

Äärioikeisto- ja neuvostovastaisuusleimautumisen kannalta ratkaisevana käännekohtana voidaan pitää Ehrnroothin näkyvää toimintaa poikkeusvaalilain vastustamisen yhteydessä vuodenvaihteessa 1972–1973. Sen lisäksi, että poikkeuslain säätäminen johti RKP:n ja Ehrnroothin lopulliseen välirikoon, merkitsi se käännekohtaa Ehrnroothin julkisuuskuvaan. Poikkeusvaalilain kiihkeän vastustamisen myötä Ehrnrooth leimattiin sekä sanomalehtien että johtavien poliitikkojen toimesta äärioikeistolaiseksi poliitikoksi, jonka poliittista toimintaa sanottiin ohjaavan perustuslakien kunnioittamisen sijaan silkka viha Kekkosta kohtaan ja jopa pyrkimys ulkopoliittiseen suunnanmuutokseen. Äärioikeistolaisuusimagon vahvistumista vain lisäsi Ehrnroothin siirtyminen vastaperustettuun Suomen Perustuslailliseen Kansanpuolueeseen, jota pidettiin heti puolueen syntyvaiheissa eräänlaisena IKL:n ja lapuanliikkeen manttelinperijänä.

Ehrnroothin poliittisen julkisuuskuvan kannalta hänen yläluokkainen sukutaustansa teki hänestä helpon kohteen etenkin poliittiselle laitavasemmistolle. Ehrnroothin sukulaisuus marsalkka Mannerheimin kanssa ja liittyminen sukunsa kautta teollisuus- ja pankkimailmaan tekivät hänestä jo 1950-luvun alkupuolella laitavasemmiston silmätikun. Kymen Oy:n hallituksen puheenjohtajan poikana ja PYP:n pääjohtajan veljenpoikana Georg C. Ehrnrooth oli helppo leimata monopolikapitalismin edustajaksi. Mielenkiintoiseksi Ehrnroothin leimaamisen nimenomaan suurpääoman edustajaksi tekee se, ettei leimaamiselle näytä olevan löydettävissä Ehrnroothin poliittisen toiminnan perusteella kunnollisia perusteita. Pikemminkin Ehrnrooth näytti monissa poliittisissa kysymyksissä toimineen jopa elinkeinoelämän intressejä vastaan asettumalla mm. vastustamaan poikkeusvaalilakia, jota pidettiin EEC-sopimuksen edellytyksenä. Ehrnroothia ei missään nimessä voidakaan pitää teollisuuden tai pääomapiirien juoksupoikana, vaan pikemminkin itsenäisenä poliitikkona, joka parhaansa mukaan yritti ajaa vapaan yksityisyrittäjyyden ja markkinatalouden asiaa omilla poliittisilla ehdoillaan.

Kekkos-vastaisen toimintansa ja lisääntyvien länsiyhteyksiensä myötä Ehrnroothin monopolikapitalismin leima muuttui nopeasti äärioikeistolaisuudeksi ja neuvostovastaisuudeksi. Merkittävää Ehrnroothin julkisuuskuvan kannalta on se, että poliittisen uran alkuvaiheen positiivinen julkisuuskuva muuttui tutkimusajanjakson loppua kohden entistään negatiivisemmaksi ja oli lopulta lähes täydellisesti poliittisten vastustajien sanelema. Kuvaavaa olikin, että kun 1950-luvun alussa ainoastaan laitavasemmisto leimasi ainoastaan Ehrnroothin äärioikeistolaiseksi tai monopolikapitalistiksi, levisi äärioikeistoleimakirveen käyttö 1960- ja 1970-lukujen myötä myös ei-sosialistisiin puolueisiin. Ratkaisevimmat käännekohdat julkisuuskuvan muuttumisen kannalta olivat sekä vuoden 1968 presidentinvaalit että vuoden 1973 poikkeusvaalilain säätämisen ajankohta, jolloin Ehrnroothin Kekkos-vastaisuus yhdistettiin jopa valtionjohdon toimesta äärioikeistolaisuudeksi ja neuvostovastaisuudeksi.

Pohdittaessa Ehrnroothin poliittista toimintalinjaa on ilmeistä, ettei hän koskaan edes pyrkinyt tavoittelemaan valta-asemaa RKP:ssä tai ministerinsalkkua. Poliittisen pragmaattisuuden, kompromissien, enemmistön rakentamisen sijaan Ehrnroothin poliittinen toiminta noudatteli järkkymättömästi hänen poliittisen vakaumuksensa asettamia reuna-ehtoja. Ehrnroothin tinkimättömyys ja vakaumuksen korostaminen tuleekin nähdä sekä hänen persoonansa että sukuhistoriansa valossa. Kyvyttömyys tehdä kompromisseja suurissa kysymyksissä – kuten Kekkos- ja kommunisminvastaisuudessa – ajoi hänet väistämättä politiikan marginaaliin. Ehrnrooth ei yksinkertaisesti halunnut valtaan omien arvojensa kustannuksella.

Poliittisen taipumattomuuden ja kompromissikyvyttömyyden ohella Ehrnrooth oli taipumaton ja perfektionismiin pyrkivä henkilö myös muilla elämänalueilla. Jo lapsuus- ja nuoruusvuosina hänet tunnettiin johtajatyypinä, joka halusi aina päättää väittelyt viimeiseen sanaansa. Sama piirre tuli esiin myös urheilussa: Ehrnrooth osallistui vain sellaisiin lajeihin, joissa tiesi pärjäävänsä. Voittamisenhalun ohella tinkimättömyyttä voidaan pitää Ehrnroothin persoonan keskeisenä elementtinä. Sen lisäksi, että hän oli ääretömän ankara itseään kohtaan jopa pienten kirjoitusvirheiden kohdalla, ulottui sama perfektionismin tavoittelun vaatimus myös hänen poliittiseen toimintaansa. Ehrnroothin luonteen ohella poliittisen taipumattomuuden taustalla voidaan nähdä hänen taloudellinen riippumattomuutensa. Perintöjensä kautta hänen toimeentulonsa ei ollut riippuvainen poliittisen uran jatkumisesta.

Poliittisen urakehityksen kannalta irrationaaliselta näyttävästä poliittisesta toiminnasta huolimatta Ehrnroothin poliittisessa toiminnassa voidaan nähdä myös harkintaa ja rationaalisuutta. Tiukka pitäytyminen omissa ihanteissa ja arvoissa sekä haluttomuus tehdä poliittisia kompromisseja tarjosivat Ehrnroothille mahdollisuuden luoda toisenlaisen poliittisen karriäärin. Ministerisalkun sijaan poliittisen marttyyrin asema perustuslaillisena toisinajattelijana tarjosi sekä poliittista tyydytystä että oppositiopoliitikon karriäärin. Taipumattoman poliittisen linjan kautta saavutettu rooli Kekkosin kauden toisinajatteli-

jana saattoi näyttäytyä Ehrnroothille jopa ministerinsalkkua arvokkaampana poliittisena palkintona. Poliittisen uran nivoutuminen Kekkos- ja kommunisminvastaisuuden ympärille toimi kuitenkin marginalisoivana tekijänä ja vei hänet yhä tiukempaan hallituspoliittiseen paitsioon ja sitä kautta poliittisten yhteistyökuvioitten ulkopuolelle.

Ehrnroothin poliittisen toiminnan yhteiskunnallisen merkittävyyden suhteen on vaikea antaa yksiselitteisiä vastauksia. Tämä johtuu ennen muuta Ehrnroothin asemasta oppositiopoliittikkona, joten hänellä ei siten ollut suoraa mahdollisuutta muuttaa poliittista ajatteluaan käytännöksi. Yleisellä tasolla asiaa tarkasteltaessa voidaan kuitenkin todeta Ehrnroothin poliittisen toiminnan olleen merkittävää ainakin yhteiskunnallisen keskustelun moniarvoisuuden näkökulmasta. Oppositiopoliitikon roolin kannalta Ehrnroothin merkitys eräänlaisena kansankunnan omanatuntona korostui etenkin vuosien 1973–1982 välisenä aikana Kekkos-vastaisen opposition kutistuesssa. Vielä merkittävämmäksi Ehrnroothin toiminta tulee vuoden 1978 presidentinvaalien kohdalla, kun Ehrnrooth oli niitä harvoja poliittisia johtajia, jotka ylipäänsä pyrkivät tarjoamaan Kekkoselle vaihtoehdon.

Suomalaisen yhteiskunnan kannalta Ehrnroothin ehkä merkittävin panos tuli hänen henkilökohtaisten länsikontaktiensa kautta. YYA-Suomen idänsuhteita painottavan ulkopoliitiikan rinnalla Ehrnroothin länsikontakteja ja henkilökohtaisia kontakteja Yhdysvaltain huippupoliitikkoihin voidaan pitää Suomi-kuvan kannalta jopa merkittävinä. Näkyvällä Kekkos- ja kommunisminvastaisella toiminnallaan sekä esiintymisillään länsimaaisissa sanomalehdissä Ehrnrooth osoitti välillisesti lännelle, että kaikista geopoliittisista tekijöistä ja Neuvostoliiton suurvalta-asemasta huolimatta Suomi oli länsimainen demokratia, jossa myös poliittisen opposition toiminta oli mahdollista. Tämän näkökulman kautta Ehrnrooth oli välillisesti hyödyllinen jopa Kekkoselle.

Ehrnroothin länsikontaktien ohella Ehrnroothia voidaan pitää jopa yhtenä aikakautensa merkittävimmistä demokraattisten menettelytapojen uudistajista ja parlamentarismien puolestapuhujista. Sen lisäksi, että Ehrnroothin aloitteesta uudistettiin jopa eduskunnan menettelytapoja, hän pyrki toimillaan lisäämään eduskunnan vaikutusvaltaa sekä rajoittamaan tasavallan presidentin valtaoikeuksia ja toimikausia. Siitäkin huolimatta, etteivät aloitteet presidentin valtaoikeuksien ja toimikausien rajoittamisen osalta johtaneetkaan konkreettisiin tuloksiin Kekkosen valtakauden aikana, voidaan hänen johdonmukaista toimintaansa parlamentarismien puolustajana ja presidenttivaltaisuuden vastustajana pitää esikuvana toimenpiteille, joihin Kekkosen valtakauden jälkeen oltiin myös muissa poliittisissa piireissä valmiita ryhtymään.

LÄHTEET

Arkistolähteet

EDUSKUNNAN KIRJASTO, (EK), Helsinki

Pohjoismainen Perusta – ohjelma ja säännöt

HELSINGIN RAASTUVANOIKEUDEN ARKISTO, Helsinki

Helsingin Raastuvanoikeuden 13 osaston 1 jaoston rikosasiain kirjavihkot 1972 n:ot 76 – 95.

HOOVER INSTITUTION ARCHIVES (HI), Stanford, USA

Jay Lovestone papers

Correspondence 1919-1977: Ehrnrooth, Georg C.

KANSALLISARKISTO (KA), Helsinki

Valtiollisen poliisin arkisto (VALPO II)

Ylioppilasoikeisto

Yksityisarkistot

Georg C. Ehrnroothin arkisto

Aina Mannerheimin arkisto

Carl Gustaf Emil Mannerheimin arkisto

Johannes Virolaisen arkisto

KANSAN ARKISTO (KansA), Helsinki

Biographica (7B. Ehrnrooth, Georg C.)

Suomen Kommunistinen Puolue (SKP)

Järjestöosasto

Kaaderijaosto

Poliittinen toimikunta

Sodan- ja fasisminvastainen työ

KESKUSTAN JA MAASEUDUN ARKISTO (KMA), Helsinki

Keskustan Helsingin piirin arkisto

Piiritoimikunnan pöytäkirjat

NATIONAL ARCHIVES (NARA), College Park, Maryland, USA

General Records of the Department of State (Record Group RG 59)

Central decimal file 1960-1963

760A.00/5-260 – 760E.11/1-262 (boxes 1853-1855)

Central foreign policy files 1963-1969

POL 12 PARTIES FIN – POL & REL FIN-A (box 3906)

Political and Defense: Finland (boxes 2085-2087, 2167-2168)

Central foreign policy files, created 7/1/1973 – 12/31/1977 (AAD)

Electronic Telegrams 1/1/1977 – 12/31/1977

Subject numeric files 1970-1973

Political and Defense: Finland (boxes 2267-2269)

Records of the Foreign Service Posts of the Department of State (Record Group RG 84)

U.S. Embassy and Legation, Helsinki

Classified General Records 1942-1962 (boxes 41-44)

PORVARILLISEN TYÖN ARKISTO (PTA), Helsinki

Kansallisen Kokoomuksen arkisto

Porvariparlamentti 1974

Puoluehallituksen pöytäkirjat

Puoluevaltuuston pöytäkirjat

Puoluekokouspöytäkirjat

Presidentin valitsijamiesvaalit 1962 ja 1968

Säännöt

Valistus- ja tiedotustoiminta

Puolueen puheenjohtajan aineistot (Harri Holkerin kokoelma)

Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmän arkisto

Pöytäkirjat

Kokoomuksen Helsingin piirin arkisto

Piirihallituksen pöytäkirjat

Kokoomuksen Nuorten Liiton (KNL) arkisto

Liittohallituksen pöytäkirjat

Liittokokouspöytäkirjat

Liittotoimikunnanpöytäkirjat

Kirjeenvaihto A-L 1953

Kokoomuksen Nuorten Helsingin piirin arkisto

Kokoomuksen Tampereen aluejärjestön arkisto

Snellman-säätiön arkisto

Töölön kansallisseuran arkisto

Yksityisarkistot

Raimo Ilaskiven arkisto

Ilpo Järvisen arkisto

Veikko Tavastilan arkisto

Porvarillisen Työn arkiston äänitekokoelma

Reino Ala-Kuljun haastattelu 21.3.1976 (Haastattelijana Jaakko Korjus)

Ilkka Kanervan esitelmä talouspoliittisessa seminaarissa 21.2.1976

Kalevi Viljasen haastattelu 27.7.1977 (Haastattelijana Jaakko Korjus)

SUOJELUPOLIISIN ARKISTO (SUPO), Helsinki

Henkilömapit (hm)

Ilmoitukset (Ilm.)

Järjestökansiot (Jk.)

SVENSKA CENTRALARKIVET (SCA), Helsinki

Svenska folkpartiet (SFP)

Arbetsutskotts protokoll

Centralstyrelse protokoll

Partidag

SFP i Helsingfors

Protokoll

SFP i Åboland

Protokoll

Svenska riksdagsgruppen

Protokoll

Svensk Ungdom

Centralstyrelseprotokoll

Svensk Ungdom i Helsingfors
 Svensk Ungdoms Höger (SUH)
 Kristian Gestrins arkiv
 Jan-Magnus Janssons arkiv
 Victor Procopés arkiv (VPa)
 Christoffer Schildts arkiv
 Ralf Törngrens arkiv

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND, HISTORISKA OCH LITERATURHISTORISKA ARKIVET (SLSA), Helsinki

Petter Forsströms arkiv (SLSA 1102)
 Irina Matvejews arkiv (SLSA 878)
 Perustuslaillinen oikeistopuolue – Konstitutionella högerpartiet r.p. arkiv (SLSA 915)

TYÖVÄEN ARKISTO (Tyark), Helsinki

Honka-liiton arkisto (324)
 Olavi Honka (92 B)

ULKOASIAINMINISTERIÖN ARKISTO (UMa), Helsinki

12 L, Suomen suhteet muihin maihin, Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet 1968–1974

URHO KEKKOSEN ARKISTO (UKA), Orimattila

Arvonimiesityksiä 1956–1981 (UKA 21/196)
 Kirjeenvaihtoa 1955–1975 (UKA 1)
 Muistioita 1973–1980 (UKA 21/157a)
 Presidentinvaali 1956 (UKA 21/87)
 Presidentinvaali 1968 (UKA 21/94)
 Sisäpolitiikka (21/202)
 ”Suomettuminen” (UKA 21/194)
 Urho Kekkosen päiväkirjat
 Urho Kekkosen vuosikirjat

ÅBO AKADEMIN KIRJASTO (ÅA), Turku

Arvid von Martens’ arkiv

Painetut lähteet

J. K. Paasikiven päiväkirjat 1. Toimittaneet Yrjö Blomstedt ja Matti Klinge. Juva 1985.
 J. K. Paasikiven päiväkirjat 2. Toimittaneet Yrjö Blomstedt ja Matti Klinge. Juva 1986.
 Urho Kekkonen, Kirjeitä myllystäni 1. 1956–1967. Toimittaneet Maarit Tyrkkö ja Keijo Korhonen. Keuruu 1976.
 Urho Kekkonen, Kirjeitä myllystäni 2. 1968–1975. Toimittaneet Maarit Tyrkkö ja Keijo Korhonen. Keuruu 1976.
 Urho Kekkonen, Nimellä ja nimimerkillä 1. Toimittaneet Maarit Tyrkkö ja Keijo Korhonen. Keuruu 1977.
 Urho Kekkonen, Nimellä ja nimimerkillä 2. Toimittaneet Maarit Tyrkkö ja Keijo Korhonen. Keuruu 1977.

Urho Kekkosen, Puheita ja kirjoituksia II. Puheita presidenttikaudelta 1956–1967. Toimittanut Tuomas Vilkkuna. Helsinki.

NKP ja Suomi. Keskuskomitean salaisia dokumentteja 1955–1968. Toimittaneet V.N. Tsernous ja Hannu Rautkallio Vaasa 1992.

Salaisuuksien vartija. Lehtiä valtiosihteeri Matti Tuovisen päiväkirjasta 1972–1985. Toimittanut Juhani Suomi. Turku 2012.

Urho Kekkosen päiväkirjat 1. 1958–1962. Toimittanut Juhani Suomi. Helsinki 2001.

Urho Kekkosen päiväkirjat 2. 1963–1968. Toimittanut Juhani Suomi. Helsinki 2002.

Urho Kekkosen päiväkirjat 3. 1969–1974. Toimittanut Juhani Suomi. Helsinki 2003.

Urho Kekkosen päiväkirjat 4. 1975–1981. Toimittanut Juhani Suomi. Helsinki 2004.

Valtiopäivät 1959, pöytäkirjat.

Valtiopäivät 1961, pöytäkirjat.

Valtiopäivät 1962, pöytäkirjat.

Valtiopäivät 1963, pöytäkirjat.

Valtiopäivät 1965, pöytäkirjat.

Valtiopäivät 1966, pöytäkirjat ja liitteet.

Valtiopäivät 1969, pöytäkirjat.

Valtiopäivät 1970, pöytäkirjat.

Valtiopäivät 1972, pöytäkirjat ja liitteet.

Valtiopäivät 1973, pöytäkirjat.

Valtiopäivät 1975, pöytäkirjat.

Valtiopäivät 1976, pöytäkirjat.

Valtiopäivät 1978, pöytäkirjat.

Tekijä hallussa olevia asiakirjoja tai niiden kopioita

Georg C. Ehrnroothin papereita ja valokuvia

Ilpo Järvisen papereita

Sanoma- ja aikakauslehdet

Aamulehti, Aviisi, Appell, Apu, Borgåbladet, Demari, Etelä-Saimaa, Etelä-Suomen Sanomat, Express, Hangö, Helsingin Sanomat (HS), Hufvudstadsbladet (Hbl), Hymy, Hämeen Kansa, Ilkka, Iltalehti, Ilta-Sanomat (IS), Iltaset, Jakobstads Tidning, Kainuun Sanomat, Kaleva, Kansan Lehti, Kansan Tahto, Kansan Uutiset (KU), Kauppa-lehti, Kouvolan Sanomat, Kymen Sanomat, Maakansa, Nuori Oikeisto, Nya Pressen, Nykypäivä, Nya Argus, Ny Tid, Pohjois-Karjala, Pohjolan Työ, Päivälehti, Päivän Sanomat, Päivän Uutiset, Savo, Savon Sanomat, Suomenmaa, Suomen Kuvalehti, Satakunnan Kansa, Satakunnan Työ, Seura, Suomen nuoriso, Suomen Sosialidemokraatti, Talouselämä, Tiedonantaja, Turun Päivälehti, Turun Sanomat, Työkansan Sanomat, Ulkopoliitiikka, Uudenmaan Sanomat, Uusi Aika, Uusi Suomi (US), Uusi Maailma, Vaasa, Vapaa Helsinki, Vasabladet, Viikko Sanomat, VIP, Västra Nyland, Ylioppilaslehti, Östra Nyland

Julkaisemattomat opinnäytetyöt

GRAEFFE 1998: Mia Graeffe, Express – oberoende politisk tidning, en räv i den politiska hönsgården i 1970 –talets Finland. Politisk historia pro gradu -avhandling. Statsvetenskapliga fakulteten. Helsingfors universitet.

HAVRÉN 2009: Sari Arho Havrén, ”Meillä ei ole ikuisia ystäviä eikä ikuisia vihollisia. Ikuisia ovat meidän omat etumme.” Suomen suhteet Kiinan kansantasavaltaan 1949–1989. Yleisen historian väitöskirjatutkimus. Humanistinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-5836-3>

HOLOPAINEN 1998: Anne Holopainen, ”Kulje omaa tietäsi ja anna ihmisten puhua” Tuure Junnilan suhteet Urho Kekkoseen 1951–1974. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.

KARJALAINEN 2004: Tero Karjalainen, Maan etu vain puhdasta fasismia? Vuoden 1973 poikkeuslakikeskustelun retoriset ulottuvuudet eduskunnassa. Suomen historian pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2004943491>

KESKI-RAUSKA 2005: Riku Keski-Rauska, Georg C. Ehrnrooth – Kekkonen kauden toisinajattelija. Suomen historian pro gradu –tutkielma. Humanistinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20051883>

KOSKINEN 1989: Ilkka Koskinen, Suomen Perustuslaillinen Kansanpuolue r.p:n synty ja siihen johtaneesta kehityksestä. Poliittisen historian pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto.

MATTSSON 2012: Anne Mattsson, Seela Sella ja selustansa. Näyttelijän elämäkerta ja elämäнкаaripsykologia. Poliittisen historian lisensiaattitutkimus. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/37301>

STEWART 2007: Timo R. Stewart, Siionin puolesta. Kristillinen sionismi Suomen Kristillisessä Liitossa 1970-luvulla. Poliittisen historian pro gradu –tutkielma, Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe200807221716>

TUIKKA 2002: Timo Juhani Tuikka, Kekkonen konstit – Urho Kekkonen politiikkakäsitys. Valtio-opin pro gradu –tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2002879527>

Tilastot

SVT XXIX Kunnallisvaalit 1960-1980. Tilastokeskus.

SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1958–1979. Tilastokeskus.

SVT XXIX Tasavallan presidentin valitsijamiesten vaalit 1962–1982. Tilastokeskus.

Kirjallisuus ja artikkelit

AKULOV 1996: Albert Akulov, Vuodet Tehtaankadulla. Keuruu.

ALHOLM 2001: Björn Alholm, Toisinajattelija suurlähettiläänä. Helsinki.

ANDERSSON 1995: Timo Andersson, Isänmaallisuudesta – äärioikeistoon. Huhmari.

ANSBACHER & ANSBACHER 1964: Heinz L. Ansbacher & Rowena R. Ansbacher (ed.), The Individual Psychology of Alfred Adler. A Systematic presentatio in selections from his writings. New York.

- APUNEN 1984:** Osmo Apunen, Tilinteko Kekkosen aikaan. Ulkopoliittinen valta ja vallankäyttö Suomessa. Helsinki.
- APUNEN 2005:** Osmo Apunen, Linjamiehet. Paasikivi-Seuran historia. Helsinki.
- ARJANNE 1973:** Matti Arjanne, Uutisvuoto ja poikkeuslaki. Tampere.
- BILLINGTON 1964:** James H. Billington, Finland, teoksessa Communism and revolution. The Strategic Uses of Political Violence. Edited Cyril E. Black & Thomas P. Thornton. New Jersey.
- BONSDORFF 1994:** Göran von Bonsdorff, Svenska Folkpartiet IV 1939–1956. Krigstid och återuppbyggnad. Helsingfors.
- BONSDORFF & EKBERG 1997:** Göran von Bonsdorff ja Henrik Ekberg, Svenska Folkpartiet V 1956–1970. Kriser och välfärdsbyggande. Helsingfors.
- BORG 1964:** Olavi Borg, Suomen puolueideologiat. Periaateohjelmien sisältöanalyttinen vertailu sekä katsaus niiden historialliseen taustaan ja syntyprosessiin. Helsinki.
- DONNER 1961:** Jörn Donner, Isänmaa ja kirjailijat. Teoksessa 60-luvun perspektiivi, toim. Lars Dufholm, Ralf Friberg ja N-B. Stormbom. Jyväskylä.
- DONNER 1967:** Jörn Donner, Uusi Maammekirja. Ruotsinkielisestä käsikirjoituksesta Nya boken om vårt land, suomennanut Seppo Heikinheimo. Helsinki.
- DUNDERFELT 1997:** Tony Dunderfelt, Elämänsäkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. Porvoo.
- EHRNROOTH 1966:** Georg C. Ehrnrooth, Georg C. Ehrnrooth. Teoksessa He edustavat meitä. Kansanedustajamme kertovat itsestään, toim. Heikki Eskelinen. Helsinki.
- EHRNROOTH 1967:** Georg C. Ehrnrooth, Näin on hajoitettu ja hallittu. Teoksessa Taistelun ja murroksen vuodet, toim. Kauko Kare. Hämeenlinna.
- EHRNROOTH 1981:** Georg C. Ehrnrooth, Presidentinvaali 1982. Helsinki.
- EHRNROOTH 1999:** Georg C. Ehrnrooth, Krokotiilien keskellä. Muistelmia kylmän sodan vuosikymmeniltä. Jyväskylä.
- EHRNROOTH 2002:** Magnus Ehrnrooth, Casimir Ehrnrooth. Kolmen keisarin - kahden tsaarin ja yhden ruhtinaan - uskollinen palvelija. Helsinki.
- EKBERG 1991:** Henrik Ekberg, Führerns trogna följeslagare. Den finländska nazismen 1932–1944. Ekenäs.
- ERICKSON 2013:** Karen Erickson, Tehtävä Helsingissä. Suomen johto syvähaastattelussa 1960. Toimittanut ja suomennanut Hannu Rautkallio. Juva.
- ESKELINEN 2004:** Heikki Eskelinen, Me tahdoimme suureksi Suomenmaan. Akaatemisen Karjala-Seuran historia I. Juva.
- FINGERROOS & HAANPÄÄ 2006:** Outi Fingerroos & Riina Haanpää, Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä, Teoksessa Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä, toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Helsinki.
- FINGERROOS & PELTONEN 2006:** Outi Fingerroos & Ulla-Maija Peltonen, Muistitieto ja tutkimus, Teoksessa Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä, toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Helsinki.
- FJODOROV 2001:** Vladimir Fjodorov, NKP:n Suomen osastolta 1954–1989. Keuruu.
- FROMM 1976:** Erich Fromm, Pako Vapaudesta. Jyväskylä. (2. painos)
- FROMM 1971:** Erich Fromm, Terve yhteiskunta. Helsinki.
- GARRATY 1958:** John A. Garraty, The Nature of Biography. London.
- GADDIS 2005:** John Lewis Gaddis, The Cold War. A New History. New York.
- GID POWERS 1995:** Richard Gid Powers, Not Without Honor. The History of American Anticommunism. New York.
- GRUEN 1988:** Arno Gruen, Itseään pettävä ihminen. Autonomian pelko miehissä ja naisissa. Keuruu.

- HAKOVIRTA – KOSKIAHO 1973:** Harto Hakovirta, Tapio Koskiaho (toim.) Suomen hallitukset ja hallitusohjelmat 1945–1973. Helsinki.
- HALL & LINDZEY 1965:** Calvin S. Hall ja Gardner Lindzey, Theories of Personality. London.
- HERLIN 1993:** Ilkka Herlin, Kivijalasta harjahirteen. Kustaa Vilkunan yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta. Helsinki.
- HYVÄMÄKI 1960:** Lauri Hyvämäki, Perustuslaillinen ideologia, teoksessa Venäläinen sortokausi Suomessa, toim. Päiviö Tommila. Helsinki.
- HÄIKIÖ 1974:** Juuso Häikiö, Onko perustuslakeja muutettava? Helsinki.
- HÄIKIÖ 1993:** Martti Häikiö, Presidentin valinta. Miten valtionpäämiehet on Suomessa valittu, millaisiin poikkeusmenetelmiin valinnoissa on turvauduttu ja miksi presidentin toimikautta jatkettiin kokonaan ilman vaalia vuonna 1973. Juva.
- JANSSON 1961:** Jan-Magnus Jansson, Kehittyneiden maiden kansanvallan tulevaisuudenkuvia. Teoksessa 60-luvun perspektiivi, toim. Lars Dufholm, Ralf Friberg ja N-B. Stormbom. Jyväskylä.
- JANSSON 1996:** Jan-Magnus Jansson, Urho Kekkonen: näkemyksiä ja muistelmia. UKK perinneyhdistys 8. vuosikirja, toim. Seppo Sarlund. Espoo.
- JAKOBSON 1983:** Max Jakobson, 38. Kerros. Havaintoja ja muistiinpanoja vuosilta 1965–1971. Keuruu.
- JAKOBSON 1992:** Max Jakobson, Vallanvaihto. Havaintoja ja muistiinpanoja vuosilta 1974–92. Keuruu.
- JAKOBSON 2001:** Max Jakobson, Pelon ja toivon aika. Keuruu.
- JUNNILA 1973:** Tuure Junnila, Vallankaappaus lain ja oikeuden varjolla. Rauma.
- JUNNILA 1980:** Tuure Junnila, Toisinajatteleva Kekkosen tasavallassa. Poliitikon ja pankkimiehen omakuva. Juva.
- JUSSILA – HENTILÄ – NEVAKIVI 2000:** Osmo Jussila, Seppo Hentilä, Jukka Nevakivi, Suomen poliittinen historia 1809–1999. Juva.
- KALELA 2006:** Jorma Kalela, Muistitiedon näkökulma historiaan, Teoksessa Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä, toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Helsinki.
- KALLENAUTIO 1985:** Jorma Kallenautio, Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopoliittikkaa 1917–1955. Helsinki.
- KARHU 1993:** Lena Karhu, Svensk ungdom. En politisk beställning. Helsinki.
- KLINGE 1997:** Matti Klinge, Keisarin Suomi. Helsinki.
- KLINGE 2001:** Matti Klinge, Ecce Finnia tridentem! – Tässä Suomi valtikkasi! Teoksessa Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia, toim. Johan Bäckman. Juva.
- KOIVISTO 1997:** Mauno Koivisto, Liikkeen suunta. Helsinki.
- KOIVISTO 2006:** Jukka Koivisto, Päiviö Hetemäki. Sovinnontekijä. Helsinki.
- KOLBE 1993:** Laura Kolbe, Sivistyneistön rooli. Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta 1944–1959. Keuruu.
- KOLBE 1996:** Laura Kolbe, Eliitti, Traditio, murros. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960–1990. Keuruu.
- KOMISSAROV 1974:** Juri Komissarov, Suomi löytää linjansa. Neuvostoliittolaisen historiantutkijan näkemys Suomen tasavallan vaiheista. Helsinki.
- KOMISSAROV 1985:** Juri Komissarov, Linja. Helsinki.
- KORJUS 1972:** Jaakko Korjus, Puolueen omatunto. Kokoomuksen nuorten ja Kokoomuksen nuorten liiton historia. Joensuu.
- KOSKIMIES 1960:** Rafael Koskimies, Sortokausien vaikutus kulttuurielämään, teoksessa Venäläinen sortokausi Suomessa, toim. Päiviö Tommila. Helsinki.

- KRISTEVA 2007:** Julia Kristeva, *Adolescence, a Syndrome of Ideality*. Julkaisussa *The Psychoanalytic Review*, Volume: 94, October 2007, sivut 715-725.
- KROSBY 1978:** H. Peter Crosby, *Kekkosen linja. Suomi ja Neuvostoliitto 1944–1978*. Jyväskylä.
- KUISMA 1997:** Markku Kuisma, *Kylmä sota, kuuma öljy. Neste, Suomi ja kaksi Eurooppaa 1948–1979*. Porvoo.
- KUISMA 2004:** Markku Kuisma, *Kahlittu raha, kansallinen kapitalismi. Kansallis-Osake-Pankki 1940–1995*. Helsinki.
- KUJALA 2013:** Antti Kujala, *Neukkujen taskussa? Kekkonen, suomalaiset puolueet ja Neuvostoliitto 1956–1971*. Helsinki.
- KÜHNL 1973:** Reinhard Kühnl, *Liberalismista fasismiin. Porvarillisen vallan muodot. Suomentanut Vesa Oittinen*. Jyväskylä.
- KÄHKÖLÄ 1974:** Paavo Kähkölä, Hannu Lehtilä, Toivo Pihlajaniemi ja Sauli Pyy-luoma, *Suomi K-linjalla*. Keuruu.
- LAITINEN 1984:** Aarno Laitinen, *Rahat tai renki. Suomen liike-elämän veijareita ja huijareita*. Jyväskylä.
- LEHTINEN 2002:** Lasse Lehtinen, *Aatosta jaloa ja alhaista mieltä. Urho Kekkosen ja SDP:n suhteet 1944–1981*. Juva.
- LEHTINEN – RAUTKALLIO 2005:** Lasse Lehtinen ja Hannu Rautkallio, *Kansakun- nan sijaiskärsijät. Sotasyllisyys uudelleen arvioituna*. Helsinki.
- LEHMUSVAARA 1983:** Tapani Lehmusvaara, *Patriootti ja pankkimies. Keskeneräisiä kertomuksia Matti Virkkusesta*. Juva.
- LESKINEN – SILVAST 2006:** Suljettu aika. Porkkala Neuvostoliiton sotilaallisena tu- kikohtana vuosina 1944–1956. Helsinki.
- LINDFORS-RISLAKKI 1987:** Jorma Lindfors ja Jukka Rislakki, *CIA*, Helsinki.
- LOIKKANEN 1973:** Jouko Loikkanen, *Hallitse ja hajoa. Karjalaisen I hallituksen muodostaminen, toiminta, hajoaminen*. Helsinki.
- MADER 1968:** Julius Mader, *Who's Who in CIA. A biographical reference work on 3,000 officers of the civil and military branches of the secret services of the USA in 120 countries*. Berlin.
- MAJANDER 2001:** Mikko Majander, *Jälkiviisautta, traumaa ja karnevaalia, Teoksessa Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia, toim. Johan Bäckman*. Ju- va.
- MAJANDER 2004:** Mikko Majander, *Pohjoismaa vai kansandemokratia? Sosiaalide- mokraatit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944–51*. Helsinki.
- MANNHEIM 1952:** Karl Mannheim, *The Problem of Generations*. Teoksessa Mann- heim, Karl: *Essays on the Sociology of Knowledge*. London.
- MERI 1989:** Veijo Meri, C. G. Mannerheim, *Suomen marsalkka*. Helsinki. (2. painos)
- MORGAN 1999:** *A covert life. Jay Lovestone, communist, anti-communist, and spy- master*, New York.
- MORGAN 2003:** Ted Morgan, *Reds. McCarthyism in twentieth-century America*. New York.
- MÄKELÄ 1979:** Anneli Mäkelä, *Nastolan historia 1. Nastolan kunta*.
- MÄKELÄ 1991:** Anneli Mäkelä, *Nastolan historia 3. Nastolan kunta*.
- NIKU 2005:** Risto Niku, *Kahdeksan tuomittua miestä. Sotasyllisten vankilavuodet*. Helsinki.
- NOUSIAINEN 1985:** Jaakko Nousiainen, *Suomen presidentit valtiollisina johtajina*. Juva.
- NUMMIVUORI 2006:** Petri Nummivuori, *Nuori konservatiivi. Tuure Junnila ja hänen poliittinen toimintansa vuoteen 1956*, Kuopio.

- NUMMIVUORI 2009:** Petri Nummivuori, Oikeistolainen. Tuure Junnilan elämäkerta. Jyväskylä.
- PAASIVIRTA 1978:** Juhani Paasivirta, Suomi ja Eurooppa. Autonomiakausi ja kansainväliset kriisit (1808–1914) Helsinki.
- PAAVOLAINEN 1984:** Jaakko Paavolainen, Poliittisen elämäkertatutkimuksen ongelmia. Teoksessa Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle, toim. Kurth & Soikkanen, Turun yliopisto, Turku 2006.
- PEITSI 1944:** Pekka Peitsi, Tässä sitä ollaan. Helsinki.
- PENTTILÄ 1988:** Risto E. J. Penttilä, Puolustus linjat. Puolustuspoliittikka Suomen kansainvälisen aseman vakaannuttamisessa 1944–67. Helsinki.
- PESONEN 1972:** Pertti Pesonen, Protestivaalit nuorisovaalit, Tampere.
- PORTELLI 2006:** Alessandro Portelli, Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä, toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Helsinki.
- PULMA 2000:** Panu Pulma, Kasvun katveessa, teoksessa Helsingin historia vuodesta 1945. 2, Suunnittelu ja rakentuminen, sosiaaliset ongelmat, urheilu. Helsinki.
- RAUTKALLIO 1996:** Hannu Rautkallio, Laboratorio Suomi. Kekkonen ja KGB 1944–1962. Juva.
- RENTOLA 1997:** Kimmo Rentola, Niin kylmää että polttaa. kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958. Keuruu.
- RENTOLA 2005:** Kimmo Rentola, Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970. Helsinki.
- RENTOLA 2009:** Kimmo Rentola, Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991, teoksessa Ratakatu 12: Suojelupoliisi 1949–2009, toim. Matti Simola. Helsinki.
- RISLAKKI 1982:** Jukka Rislakki, Erittäin salainen. Vakoilu Suomessa. Helsinki.
- ROMMI 1960:** Pirkko Rommi, Myöntäväisyysuuntauksen ideologia, teoksessa Venäläinen sortokausi Suomessa, toim. Päiviö Tommila. Helsinki.
- RUNEBERG 1944:** J. L. Runeberg, Vänrikki Stoolin tarinat. Suomentanut O. Manninen. Porvoo.
- RUSI 2011:** Alpo Rusi, Tiitisen lista. Stasin vakoilu Suomessa 1960–1989. Juva.
- RÖNNEIKKÖ 2008:** Katarina Rönneikkö: När tro och handling möts. Åbo.
- SAARIKOSKI 1989:** Vesa Saarikoski, Henkilöhistoriallisen tutkimuksen luonteen ja metodiikan ongelmia. Teoksessa Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle, toim. Kurth & Soikkanen, Turun yliopisto, Turku 2006.
- SAARINEN 1995:** Aarne Saarinen, Kivimies. Helsinki.
- SABINE 1973:** Georg H. Sabine, History of political theory. Hinsdale. (4. painos)
- SALMINEN 1979:** Esko Salminen, Aselevosta kaappaushankkeeseen. Sensuuri ja it-sesensuuri Suomen lehdistössä 1944 – 1948. Helsinki.
- SALMINEN 1982:** Esko Salminen, Porkkalan palautuksesta noottikriisiin. Lehdistö-keskustelu Suomen idänpolitiikasta 1955–1962. Helsinki.
- SALMINEN 1996:** Esko Salminen, Vaikeneva valtiomahti? Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968–1991. Helsinki.
- SALMINEN 2001:** Esko Salminen, Vaikeneva valtiomahti. Teoksessa Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia, toim. Johan Bäckman. Juva.
- SALMINEN 1999:** Juhani Salminen, Eripurasta yksituumaisuuteen. Tie konsensusyhteiskuntaan 1960–1975. Jyväskylä.
- SALOKORPI 1988:** Hannu Salokorpi, Pietarin tie. Suomalainen puolue ja suomettarelainen politiikka helmikuun manifestista 1899 Tarton rauhaan 1920. Mänttä.
- SEPPINEN 1997:** Jukka Seppinen, Ahti Karjalainen. Poliittinen elämäkerta. Helsinki.

- SEPPINEN 2002:** Jukka Seppinen, Isänmaan asiat. Johannes Virolaisen elämäkertä. Helsinki.
- SEPPINEN 2004:** Jukka Seppinen, Urho Kekkonen – Suomen johtaja. Jyväskylä.
- SEPPINEN 2006:** Jukka Seppinen, Neuvostotiedustelu Suomessa 1917–1991. Strategia ja toiminta. Helsinki.
- SEPPÄNEN 1974:** Esko Seppänen, Oy Suomi-Finland Ab. Helsinki.
- SILLANPÄÄ 1993:** Kari J. Sillanpää, Erään taistelun ääriviivat. Helsinki.
- SILTALA 1985:** Juha Siltala, Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Helsinki.
- SILTALA 1999:** Juha Siltala, Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa, Keuruu.
- SKYTTÄ 1970:** Kyösti Skyttä, Presidentin muotokuva II. Helsinki.
- SMOLANDER 2000a:** Jyrki Smolander, Suomalainen oikeisto ja ”kansankoti”. Kansallisen Kokoomuksen suhtautuminen pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin jälleenrakennuskaudelta konsensusajan alkuun. Helsinki.
- SMOLANDER 2000b:** Jyrki Smolander, Pohjoismainen oikeisto, hyvinvointivaltio ja eistyksen myytti. Historiallinen Aikakauskirja 2/1998.
- SOIKKANEN 1983:** Timo Soikkainen, Biografinen tutkimus, Teoksessa Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle, toim. Kurth & Soikkanen, Turun yliopisto, Turku 2006.
- SOIKKANEN & VARES 1998:** Timo Soikkanen ja Vesa Vares. Sukupolvi selittäjänä Suomen historiassa. Historiallinen Aikakauskirja 1/1998.
- SOINI 1956:** Yrjö Soini, Kuin Pietari hiilivalkealla. Sotasyllisyysasian vaiheet 1944–1949. Helsinki.
- STADIUS 2010:** Peter Stadius, Tieteen ja kirjallisuuden hyväksi. Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö 1935–2010. Keuruu.
- SUOMI 1986:** Juhani Suomi, Myrrysmies. Urho Kekkonen 1936–1944. Helsinki.
- SUOMI 1988:** Juhani Suomi, Vonkamies. Urho Kekkonen 1944–1950. Helsinki.
- SUOMI 1990:** Juhani Suomi, Kuningastie. Urho Kekkonen 1950–1956. Helsinki.
- SUOMI 1992:** Juhani Suomi, Kriisien aika. Urho Kekkonen 1956–1962. Helsinki.
- SUOMI 1994:** Juhani Suomi, Presidentti. Urho Kekkonen 1962–1968. Helsinki.
- SUOMI 1996:** Juhani Suomi, Taistelu puolueettomuudesta. Urho Kekkonen 1968–1972. Helsinki.
- SUOMI 1998:** Juhani Suomi, Liennytyksen akanvirrassa. Urho Kekkonen 1972–1976. Helsinki.
- SUOMI 2000:** Juhani Suomi, Umpeutuva latu. Urho Kekkonen 1976–1981. Helsinki.
- SUVANTO 1994:** Pekka Suvanto, Konservatismi Ranskan vallankumouksesta 1990-luvulle, Helsinki.
- TARKKA 1992:** Jukka Tarkka, Suomen kylmä sota: miten viattomuudesta tuli voima. Helsinki.
- TARKKA 2006:** Jukka Tarkka, Isänmaan unilukkari. Päiviö Hetemäen yhteiskunnallinen elämäntyö. Helsinki.
- TILLI 1996:** Kalevi Tili, Viipurista Helsingin pankkimailmaan. Helsinki.
- TUIKKA 2007:** Timo J. Tuikka, ”Kekkosen konstit”. Urho Kekkosen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933–1981. Jyväskylän yliopisto.
- TUOMIOJA 1993:** Erkki Tuomioja, Kukkaisvallasta Kekkosaltaan. Jyväskylä.
- TURUNEN 1996:** Kari E. Turunen, Elämäankaari ja kriisit. Jyväskylä.
- TUURI 1999:** Antti Tuuri, UPM-Kymmene. Metsän jättiläisen synty. Helsinki.
- UOLA 1982:** Mikko Uola, Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932–1944. Helsinki.

- UOLA 1999:** Mikko Uola, ”Suomi sitoutuu hajottamaan...”. Järjestöjen lakkauttaminen vuoden 1944 välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella. Historiallisia tutkimuksia 205. Vammala
- VALKONEN 1998:** Martti Valkonen, Suomettaminen jatkuu yhä. Helsinki.
- VARES 1993:** Vesa Vares, Konservatismiin muuttuminen – kuinka pitkälle? Julkaisussa Kanava 7/1993.
- VARES 1999:** Vesa Vares, Kaksi askelta edellä. Kokoomuksen Nuorten Liiton historia 1928–96. Juva.
- VARES 2008a:** Vesa Vares, Suomalaiskansallinen Kokoomus. Kansallisen Kokoomuspuolueen historia 1944–1966. Helsinki.
- VARES 2008b:** Vesa Vares, Oikeiston sukupolvet Suomessa 1900-luvulla. Teoksessa Ajankohta 2008. Sukupolvet historiassa. Poliittisen historian vuosikirja, toim. Erkki Railo. Poliittinen historia, Turun yliopisto ja Helsingin yliopisto. Turku.
- VESIKANSA 2004:** Jarkko Vesikansa, ”Kommunismi uhkaa maatamme”. Kommunisminvastainen porvarillinen aktivismi ja järjestötoiminta Suomessa 1950–1968. Helsingin yliopiston poliittisen historian väitöskirja. Helsinki.
- VIHAVAINEN 1991:** Timo Vihavainen, Kansakunta rähmällään, Suomettumisen lyhyt historia. Keuruu.
- VIRMAVIRTA 1977:** Jarmo Virmavirta, Poliitiikan äänetön yhtiömies. Keuruu.
- VIROLAINEN 1968:** Johannes Virolainen, Pääministerinä Suomessa. Poliittisia ratkaisuja vaalikaudella 1962–66. Helsinki.
- VIROLAINEN 1982:** Johannes Virolainen, Yöpakkasista juhannuspommiin. Keuruu.
- VIROLAINEN 1985:** Johannes Virolainen, Yhden äänen presidentti. Keuruu.
- VIROLAINEN 1991:** Johannes Virolainen, Viimeinen vaalikausi. Keuruu.
- VIROLAINEN 2000:** Johannes Virolainen, Valtioneuvos muistelee. Yhteistyöni Urho Kekkosen kanssa vuosina 1933–1981. Keuruu.
- VIRTANEN 2001:** Matti Virtanen, Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. Hämeenlinna.
- VLADIMIROV 1993:** Viktor Vladimirov, Näin se oli... muistelmia ja havaintoja kulussientakaisesta diplomatiasta Suomessa 1954–84. Helsinki.
- VON BONSDORFF – EKBERG 1997:** Göran von Bonsdorff – Henrik Ekberg, Kriser och välfärdsbyggande. Svenska Folkpartiet V 1956–1970. Helsingfors.
- ZETTERBERG 1988:** Seppo Zetterberg, Viisi laukausta senaatissa. Eugen Schaumanin elämä ja teko. Helsinki.
- ZETTERBERG 2001:** Seppo Zetterberg, Eero Erkko. Helsinki.

Internet-lähteet

Erkki Tuomiojan kirja-arvostelu Georg C. Ehrnroothin muistelmateoksesta *Simma med krokodilerna: En oliktankare i Kekkonens republik* (Viitattu 1.3.2013) Saatavissa: <http://www.tuomioja.org/index.php?mainAction=showPage&id=218&category=3>

Georg C. Ehrnroothin matrikkelitiedot (Suomen kansanedustajat) (Viitattu 21.7.2013) Saatavissa: <http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hex5000.sh?hnro=910332>

Georg C. Ehrnroothin muistokirjoitus. HS. (Viitattu 21.7.2013) Saatavissa: <http://www.hs.fi/muistot/Georg+C+Ehrnrooth/a1364358425940>

Ilkka Nummela: Georg Ehrnrooth (1866-1935). Kansallisbiografia-verkkajulkaisu. (Viitattu 9.5.2011). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=365>

Internet Movie Database: Sheriffi (High Noon). (Viitattu 20.5.2013). Saatavissa: <http://www.imdb.com/title/tt0044706>

J. L. Runeberg: Vänrikki Stoolin tarinat, Kulnev. (Suomentanut Paavo Cajander) (Viitattu 5.12.2013) Saatavissa: <http://www.gutenberg.org/files/12688/12688-8.txt>

Kai Hoffman: Peter Forsström (1877–1967). Kansallisbiografia-verkkajulkaisu. (Viitattu 18.11.2008). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1533>

Kekkos-kriitikko Georg C. Ehrnrooth on kuollut. Suomen Kuvalehti. (Viitattu 21.7.2013) Saatavissa: <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/kekkos-kriitikko-georg-c-ehrnrooth-on-kuollut>

Leo Tolstoi, The Kingdom of God Is Within You (1894) translated by Constance Garnett. (Viitattu 5.4.2014). Saatavissa: <http://www.gutenberg.org/cache/epub/4602/pg4602.html>

Mikko Uola: Karl-Erik Ekholm (1896-1975). Kansallisbiografia-verkkajulkaisu. (Viitattu 14.8.2013). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/743>.

Oikeusministeri Urho Kekkosen radiopuhe 5.10.1945 ”Mielialojen kehityksestä väli-rauhan jälkeen”. (Viitattu 5.12.2013) Saatavissa: <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/8737/TMP.objres.2023.html?sequence=1>

Olli Turunen: Kurt Swanljung (1918-). Kansallisbiografia-verkkajulkaisu. (Viitattu 14.8.2013). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=1284>

Projekt Runeberg: Fritiofs saga (1876) af Esaias Tegnér (Viitattu 1.3.2013) Saatavissa: <http://runeberg.org/fritiofs/>

Raimo Savolainen: Johan Casimir Ehrnrooth (1833–1913). Kansallisbiografia-verkkajulkaisu. (Viitattu 2.12.2013) Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3265/>

Richard Nixon’s Address to the Nation on the War in Vietnam (3.11.1969). (Viitattu 13.4.2014). Saatavissa: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=2303>

Tapani Harviainen: Scholem Bolotowsky (1922–2002). (Viitattu 14.8.2013). Kansallisbiografia-verkkajulkaisu. Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/8463/>

Tasavallan Presidentin puhe Lokakuun Suuren Sosialistisen Vallankumouksen 60. vuosipäivän pääjuhlassa 26.10.1977 (Viitattu 6.7.2013) Saatavissa: <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/11420/TMP.objres.4117.html?sequence=1>

Yleisradion Tasavallassa tapahtuu tv-ohjelma 28.2.1976. (Viitattu 13.4.2014) Saatavissa: http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/georg_c_ehrnrooth_ja_pop_49930.html#media=49935

Veli-Matti Syrjö: Gustaf Adolf Ehrnrooth (1779–1848). Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. (Viitattu 27.5.2013).

Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/579/>

Veli-Matti Syrjö: Klingspor, Wilhelm Mauritz (1744–1814). Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. (Viitattu 27.5.2013).

Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/589/>

Urho Myllyniemi: Adolf Ehrnrooth (1905–2004). Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. (Viitattu 25.7.2013). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/4659/>.

Vesikansa, Jyrki: Gay Ehrnrooth (1925–2006) . Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. (Viitattu 5.4.2013). Saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1541/>

Televisio-ohjelmat

”Valitsijamiesvaalit 1982 POP” YLE-TV1 (5.1.1982)

”A-Piste, Suomi ja kotijenkkit: vakoilua ja diplomatiaa” YLE-TV1 (11.2.2005)

Haastattelut ja kirjalliset tiedonannot

Casimir Ehrnrooth 20.10.2009

Georg C. Ehrnrooth 21.1.2004; 13.5.2004; 20.10.2004; 10.11.2004; 13.5.2005; 22.5.2006; 24.8.2006; 9.12.2006; 15.5.2007; 20.10.2007; 15.12.2007; 6.3.2008; 2.6.2008; 13.12.2008; 26.2.2009; 3.3.2009; 31.3.2009; 22.6.2009; 16.9.2009; 12.11.2009; 12.12.2009; 31.3.2010; 20.4.2010; 25.5.2010; 15.7.2010; 24.8.2010

Hanna-Liisa Erkinheimo-Ryti 3.2.2010

Heikki Eskelinen 29.12.2011; 7.2.2013; 18.2.2013; 19.2.2013

Gustaf Franck 29.10.2007

Michael Franck 24.10.2007; 9.8.2013

Dan Hohenthal 10.12.2011; 14.2.2013

Harri Holkeri 4.3.2004; 11.1.2008

Raimo Ilaskivi 12.2.2007; 10.12.2008

Kari Järvinen 18.6.2008

Peter Kankkonen 9.8.2012

Helena Kivivaara ent. Järvinen 14.7.2008

Seppo Kovala 5.2.2009

Gunnar Laatio 18.12.2006

Erkki Liikanen 2.4.2013

Carl Gustaf Mannerheim 19.10.2009

Ingvar S. Melin 23.3.2010

Jouni Mykkänen 19.4.2007; 27.2.2008

Kullervo Rainio 22.1.2007; 29.1.2007; 21.11.2008; 4.4.2013

Veikko Saarto 25.11.2003

Pekka Salminen 5.2.2009

Seppo Salovaara 5.2.2009

Pär Stenbäck 1.2.2007

Viljo Suokas 18.10.2003

Ilkka Suominen 19.9.2008

Riitta Suominen 19.9.2008

Kurt Swanljung 14.5.2011
Jacob Söderman 29.10.2007
Richard Tötterman 16.11.2009
Matti Valkonen 11.1.2005
Pekka Vennamo 5.6.2008
Henry Wiklund 6.4.2009
Jutta Zilliacus 27.2.2004

LIITTEET

LIITE 1. Puolueiden suhtautuminen valtiosääntöuudistukseen

	PRESIDENTTI			
	valintatapa	ulkopolitiikan hoito	veto-oikeus	asetuksen anto-oikeus
Sdp	EDUSKUNTA	ENNALLAAN	POIS	POIS
Skdl	EDUSKUNTA	TARKISTETTAVA	POIS	EDUSKUNTA TARKISTETTAVA
Skp	EDUSKUNTA	ENNALLAAN	POIS	VALTIOEUVOSTO
Kesk.	KANSAVAALI	ENNALLAAN	POIS	VALTIOEUVOSTO
Kokoomus	KANSAVAALI	ENNALLAAN	-	-
Skyp	KANSAVAALI	ENNALLAAN	POIS	EDUSKUNTA TARKISTETTAVA
Rkp	KANSAVAALI	ENNALLAAN	POIS	-
Lkp	KANSAVAALI	ENNALLAAN	POIS	VALTIOEUVOSTO
Smp	KANSAVAALI	VALTIOEUVOSTO	-	-
Skl	KANSAVAALI	ENNALLAAN	ENNALLAAN	ENNALLAAN
Spk	KANSAVAALI	VALTIOEUVOSTO	ENNALLAAN	ENNALLAAN

	EDUSKUNTA				
	1/3 äänestää lain yli vaalien	1/3 äänestää verolain yli vaalien	1/6 estää kiireellisen perustuslain muutoksen	hajotus	kansanäänestys erilliskysymyksistä
Sdp	EDUSKUNTA	ENNALLAAN	POIS	POIS	-
Skdl	EDUSKUNTA	TARKISTETTAVA	POIS	EDUSKUNTA TARKISTETTAVA	-
Skp	EDUSKUNTA	ENNALLAAN	POIS	VALTIOEUVOSTO	EI
Kesk.	KANSAVAALI	ENNALLAAN	POIS	VALTIOEUVOSTO	KYLLÄ
Kokoomus	KANSAVAALI	ENNALLAAN	-	-	KYLLÄ
Skyp	KANSAVAALI	ENNALLAAN	POIS	EDUSKUNTA TARKISTETTAVA	KYLLÄ
Rkp	KANSAVAALI	ENNALLAAN	POIS	-	KYLLÄ
Lkp	KANSAVAALI	ENNALLAAN	POIS	VALTIOEUVOSTO	KYLLÄ
Smp	KANSAVAALI	VALTIOEUVOSTO	-	-	-
Skl	KANSAVAALI	ENNALLAAN	ENNALLAAN	ENNALLAAN	-
Spk	KANSAVAALI	VALTIOEUVOSTO	ENNALLAAN	ENNALLAAN	KYLLÄ

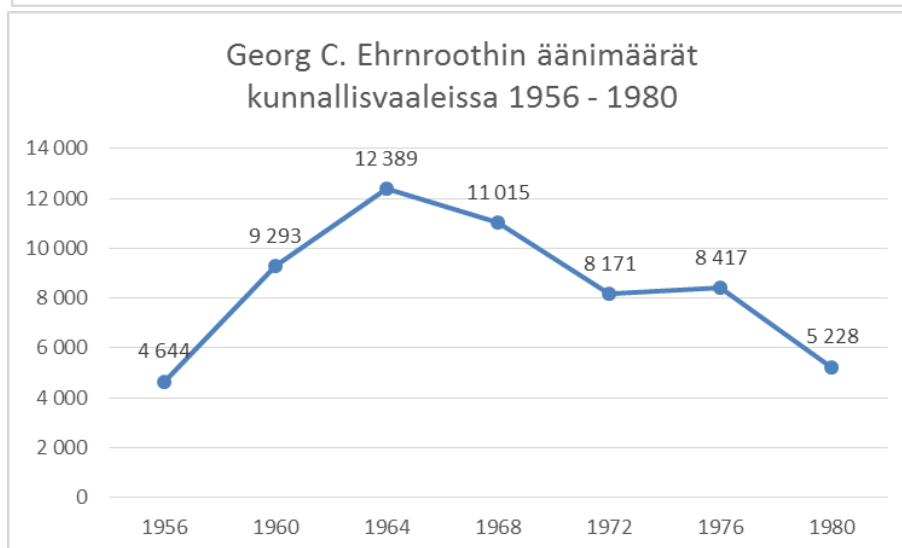
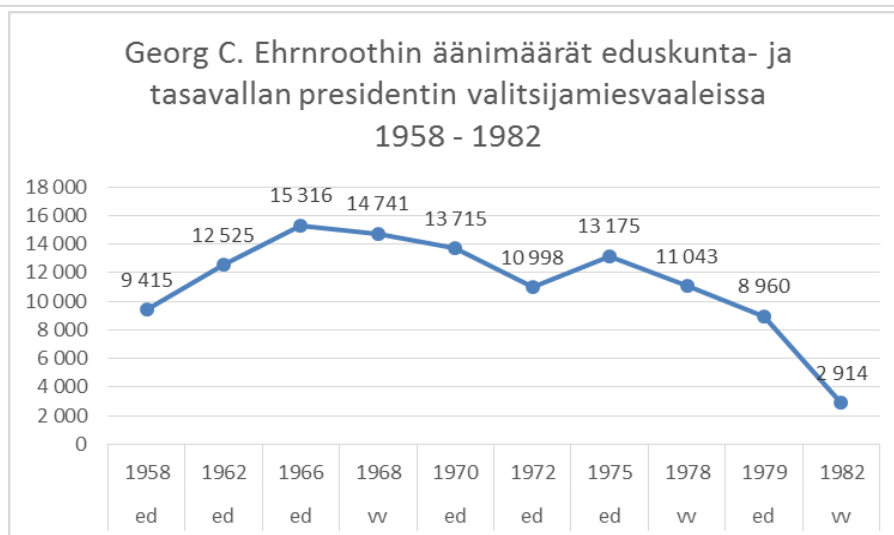
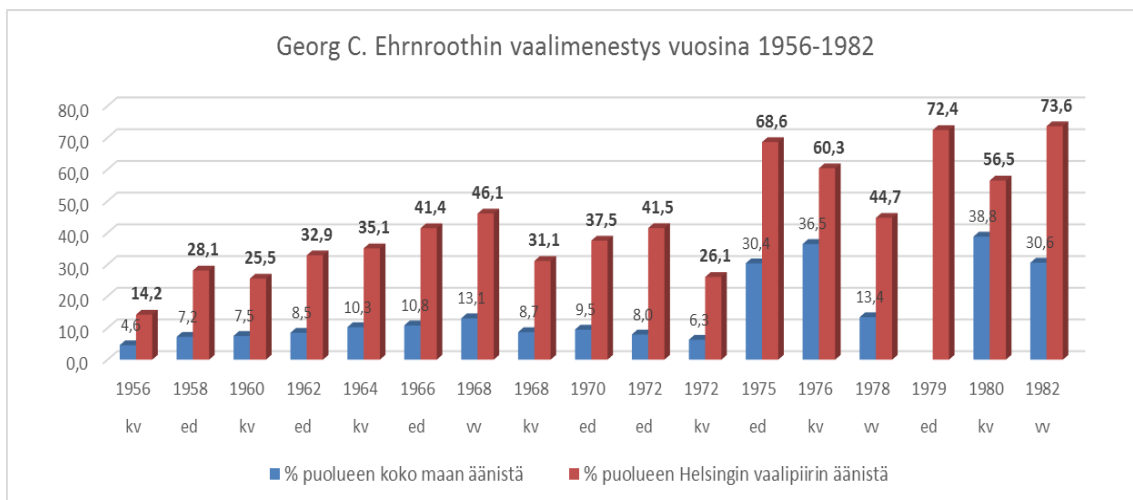
Lähde: Helsingin Sanomat 29.12.1974.

LIITE 2. VIP-lehden laatima oikeiston värikartta

maltilisia sosialisteja	radikaaleja porvareita	tiedostomattomia propagandan uhreja	galbraithilaisia porvareita	maltilisia porvareita	moderneja porvareita	oikeiston sotaratsut	vapaan taloudellisen kilpailun kannattajat	kristillis- siveellinen ryhtiliike	militaristinen ryhtiliike	fasistit
Eino S. Repo (YLE:n johtaja)	Pekka Vennamo (Smp)	Veijo Balzaar (Lkp)	Ahti Karjalainen (Kesk.)	Nestro Kaasalainen (Kesk.)	Jouni Apajalahti (Kok.)	Juha Rihtniemi (Kok.)	Erkki Hara (Kok.)	Eeles Landström (Lkp)	Veikko Vennamo (Smp)	Georg C. Ehnröoth (Rkp)
Olli J. Ojanen (Lkp)	Pasi Rutanen (UM, Kesk.)	Jaani Viherlehto (Smp)	Pekka Tarjanne (Lkp)	Pirkko Aro (Lkp)	Rainer Lemström (Smp)	Harri Holkeri (Kok.)	Raimo Ilaskivi (Kok.)	Alli Vaittinen (Kok.)	Ingvar S. Melin (Rkp)	Tuure Junnila (Kok.)
Jaakko Kari (Lkp)	Grels Teir (Rkp)	Barbro Appelqvist (Rkp)	Teuvo Aura (Lkp)	V. J. Sukselainen (Kesk.)	Ilkka Suominen (Kok.)	Jouni Mykkänen (Kok.)	Elsi Hetemäki (Kok.)	Aarne Berner (Lkp)	Victor Procopé (Rkp)	P. W. Palmroth (Kok.)
Juha Kleemola (Kesk.)	Juha Sipilä (Lkp)	Leena Willberg (Smp)	Seppo Westerlund (Lkp)	Pekka Silvola (Kesk.)	Markku Murros (Kok.)			Margit Borg- Sundman (Kok.)	Niilo Tarvajärvi (Kok.)	Olavi Lähteenmäki (Kok.)
Matti Kekkonen (Kesk.)		Eino Poutanen (Smp)	Jouko Loikkanen (Kesk.)	Kristian Gestrin (Rkp)				Irma Karvikko (Kok.)	Pekka Haarla (Kok.)	Sulo Suorttanen (Kesk.)
Kalervo Siikala (Kesk.)		Olavi Tupamäki (Smp)	C. O. Tallgren (Rkp)	Ahti Pekkala (Kesk.)					Pentti Poukka (US, Kok.)	
		Esko Keski-Kuha (Smp)		Johannes Virolainen (Kesk.)						

Lähde: VIP -lehti 1/1971

LIITE 3. Georg C. Ehrnroothin vaalimenestys vuosina 1956–1982

Lähteet:

SVT XXIX Kunnallisvaalit 1960–1980. Tilastokeskus;

SVT XXIX Kansanedustajain vaalit 1958–1979. Tilastokeskus;

SVT XXIX Tasavallan presidentin valitsijamiesten vaalit 1962–1982. Tilastokeskus.